

International Science Group

JSG-KONF.COM

|
INTERNATIONAL SCIENCE CONFERENCE
ON MULTIDISCIPLINARY RESEARCH

Berlin, Germany

January 19 – 21

ISBN 978-1-63684-352-0

DOI 10.46299/ISG.2021.I.I

**I INTERNATIONAL SCIENCE
CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY RESEARCH**

Abstracts of I International Scientific and Practical Conference

Berlin, Germany
January 19 – 21, 2021

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

UDC 01.1

The I International Science Conference on Multidisciplinary Research, January 19 – 21, 2021, Berlin, Germany. 1102 p.

ISBN - 978-1-63684-352-0

DOI - 10.46299/ISG.2021.I.I

EDITORIAL BOARD

Pluzhnik Elena	Professor of the Department of Criminal Law and Criminology Odessa State University of Internal Affairs Candidate of Law, Associate Professor
Liubchych Anna	Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kharkiv, Ukraine, Scientific secretary of Institute
Liudmyla Polyvana	Department of Accounting and Auditing Kharkiv National Technical University of Agriculture named after Petr Vasilenko, Ukraine
Mushenyk Iryna	Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Mathematical Disciplines , Informatics and Modeling. Podolsk State Agrarian Technical University
Oleksandra Kovalevska	Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs Dnipro, Ukraine
Prudka Liudmyla	Odessa State University of Internal Affairs, Associate Professor of Criminology and Psychology Department
Slabkyi Hennadii	Doctor of Medical Sciences, Head of the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University.
Marchenko Dmytro	Ph.D. in Machine Friction and Wear (Tribology), Associate Professor of Department of Tractors and Agricultural Machines, Maintenance and Servicing, Lecturer, Deputy dean on academic affairs of Engineering and Energy Faculty of Mykolayiv National Agrarian University (MNAU), Mykolayiv, Ukraine
Harchenko Roman	Candidate of Technical Sciences, specialty 05.22.20 - operation and repair of vehicles.

TABLE OF CONTENTS

ADVERTISING		
1.	Подоляка Н., Чубенко І. КНИЖКОВИЙ МЕРЧ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТФОРМАХ СВІТУ	33
2.	Соловійова Ю.Є., Шапран М.А. СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ПРОТИ ПОРУШЕННЯ ШВИДКІСНОГО ЛІМІТУ ВОДІЯМИ	36
AGRICULTURAL SCIENCES		
3.	Mazur Z., Necheporenko L., Vorozhko S. TESTING OF WINTER RYE HYBRIDS ADAPTED TO CONDITIONSGROWING AREAS	41
4.	Vozhehova R., Lykhovyd P., Biliaieva I. MOBILE INFORMATION TECHNOLOGIES FOR SMART AGRICULTURE	47
5.	Грабовий І.М., Когут І.М. ПРОДУКТИВНІСТЬ ГІБРИДІВ ОЗИМОГО РІПАКУ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ	50
6.	Ключка С.І., Сорока М.І., Чемерис І.А. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОСНОВИХ БОРІВ НА ПРИТЯСМИНСЬКИХ ПІСКАХ	53
7.	Новак А., Новак Ж. ВЫСОТА РАСТЕНИЙ ГЕКСАПЛОИДНЫХ СОРТООБРАЗЦОВ ПШЕНИЦЫ ЗАВИСИМО ОТ ПОГОДНЫХ УСЛОВИЙ	58
8.	Сілецька О.В. РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПОСІВУ СТАРОВІКОВОЇ ЛЮЦЕРНИ В РІК ЇЇ РОЗОРЮВАННЯ	61
9.	Шлапак В.П., Пушка І.М. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ ІМ. І.Д. ЧЕРНЯХОВСЬКОГО М. УМАНЬ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ	64

10.	Яцишин І.О., Когут І.М. УРОЖАЙНІСТЬ СОНЯШНИКУ ЗАЛЕЖНО ВІД ГУСТОТИ СТОЯННЯ РОСЛИН В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ	69
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
11.	Авербах М.Я. МОЖЕТ ЛИ ГОРОД ИМЕТЬ ЦВЕТ? КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ КОЛОРИСТИКИ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ	72
12.	Поморцева О.Є., Холодняк В.В. ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗТАШУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЦЕНТРІВ	75
13.	Постернак А., Кравченко С., Агафонова И. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЧНОСТИ КЕРАМЗИТОБЕТОНА ДЛЯ МОНОЛИТНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА	81
14.	Шевчук Ю.Ф., Шевчук А.Ю. БУДІВНИЦТВО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ У МІСТІ ЧЕРНІВЦІ	86
ART HISTORY		
15.	Габрих Л.М. ОРФ-ПІДХІД ЯК ЕЛЕМЕНТ МУЗИКОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ	92
16.	Даценко В.П. ЯВИЩЕ МУЗИЧНОГО ТЕКСТУ	94
17.	Стинич Н.І. ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ НА ЗАКАРПАТТІ	97
18.	Томаш М.Ф. КОНЦЕРТ ДЛЯ СКРИПКИ З ОРКЕСТРОМ №1 КАРОЛЯ ШИМАНОВСЬКОГО: ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	100

19.	Тюпа-Павай В.О. ДЗВОНИ МІСТА НАД УЖЕМ	104
20.	Чембержі Д.А. ІНСТАЛЯЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ОБРАЗОТВОРЧОСТІ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ	108
21.	Шіпош Н.А. ЙОСИФ БАЗЕЛ. ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ.	111
22.	Шестакова Д.В. ПОБУТ ЯК ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ТЕАТРІ А.П.ЧЕХОВА	114
BIOLOGICAL SCIENCES		
23.	Morgun M., Pet'ko L. THE ROSE "FALSTAFF" AND ENGLISH LITERATURE	118
24.	Yorkina N., Cherniak Y., Yorkin V. CURRENT PROBLEMS OF MEDICAL WASTE DISPOSAL IN THE CONTEXT OF REDUCING ANTHROPOGENIC IMPACT ON THE ECOSYSTEM	129
25.	Бондаренко О.М., Самохвалова А.І. ЗНАЧЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ПРИРОДНИХ ВОД	132
26.	Васильєва Т.В., Коваленко С.Г., Немерцалов В.В. ЗБОРИ Ф.К. БІБЕРШТЕЙНА В ІСТОРИЧНІЙ КОЛЕКЦІЇ Е.Е. ЛІНДЕМАННА ГЕРБАРІЮ ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА (MSUD)	135
27.	Горчанок А.В., Рожков В.В., Поротікова І.І. ВПЛИВ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РАКОПОДІБНИХ	139
28.	Губанова Н.Л., Горчанок А.В., Петренко Т.І. ФОРМУВАННЯ ІХТІОФАУНИ БАСЕЙНУ Р. ДНІПРО ПІСЛЯ СТВОРЕННЯ КАСКАДУ ВОДОСХОВИЩ	142

29.	Коцур Н.І. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ХВОРОБ У ПІДЛІТКІВ	145
30.	Кочін О., Доріна В., Нічога І. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРЕНОВАНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ	150
31.	Кочина М., Біла А., Чолобова А. РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ	155
32.	Трускавецька І.Я., Марущак І. ВИДОВИЙ СКЛАД КОМАХ-ЗАПИЛЮВАЧІВ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ КАНІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА У МЕЖАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ	159
CULTUROLOGY		
33.	Желяскова М., Мунтян Д. СТЕРЕОТИПИ В КУЛЬТУРЕ И ПОНЯТИЕ «КУЛЬТУРНИЙ ШОК»	164
ECONOMIC SCIENCES		
34.	Amosov S. LA POLITIQUE PUBLIQUE DE L'EMPLOI EN FRANCE DANS LE CADRE DE LA POLITIQUE EUROPÉENNE DE L'EMPLOI	167
35.	Budiakova O., Shaposhnikova O. ECONOMIC ESSENCE OF INVESTMENTS IN UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF COUNTRY DEVELOPMENT	172
36.	Hobela V. CRISIS MANAGEMENT'S ROLE IN THE STATE ECONOMIC SECURITY MODEL FORMATION	176
37.	Malinoshevska K. AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT STRATEGY IN THE REGIONS	178

38.	Markovych I., Bazhanova N. COMPETITIVENESS OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES	180
39.	Prykaziuk N., Pasevych D. POS-TERMINALS EFFECTS ON CASHLESS PAYMENTS IN UKRAINE	182
40.	Tkachenko V., Klymchuk M., Leshchynskyi V. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ «ШЕРИНГУ»	185
41.	Tsymbaliuk H. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ В УКРАЇНІ, РОСІЇ ТА ПОЛЬЩІ	188
42.	Єремян О.М., Періновська О.С. ВПРОВАДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ (АВС) У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	192
43.	Александрова Р.А. СТАН МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАЛЕПЛАВИЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА	197
44.	Атаманчук З.А., Яворовенко Н.М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ	201
45.	Білоцерківський О.Б., Бакадорова Г.Є. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ	204
46.	Бойко В.О., Драгота І.П. ГЛЕМПІНГ - ЕКСКЛЮЗИВНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ СЬОГОДЕННЯ	208
47.	Буняк О.Ю. ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ	211

48.	Бутко Б.О. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ МЕХАНІЗМУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	215
49.	Бутко Б.О. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЛАНОВА МОДЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ	218
50.	Гоголева Н.Ф., Савукова С.О. УКРАЇНА ТА ПОЛЬЩА: АНАЛІЗ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	220
51.	Графська О.І., Кулик О.М. МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	223
52.	Данік Н.В., Гребенюк І.С., Портненко О.С. ВПЛИВ КОРОНОВІРУСУ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ КРАЇНИ	226
53.	Завадських Г.М., Тебенко В.М. СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	229
54.	Залужний А.Л. ПРОС'ЮМЕР ЯК АКТИВНИЙ СПОЖИВАЧ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ	235
55.	Коломієць Н.О., Коломієць О.П. ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРИ І ЕТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА	239
56.	Кульчицька І.С. ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ МЕДУ НА РИНКУ НІМЕЧЧИНИ	244
57.	Лапоног Д. ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНО- ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РИНКУ ПОСЛУГ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ	250

58.	Онофрійчук О.П., Шеверда Л.Л., Адамська Д.О. ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ПРОВЕДЕННЯ ГРОШОВО – КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ФРС США В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ	253
59.	Онофрійчук О.П., Близнюк С.В., Ляш С.І. МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИЙ ЕФЕКТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ	256
60.	Онофрійчук О.П., Дуброва Д.О., Максимчук Р.Д. ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ США В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	259
61.	Оскома О.В., Мірзоєва А.Д. кизи МАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ ЗА ПРИНЦИПОМ КОМПЕНСАЦІЙНОГО ПАКЕТУ	262
62.	Пілецька С.Т., Колесников С.О., Кришевич В.Є. ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	265
63.	Полятикiна Л.І., Ахтирцева Г.О. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	270
64.	Полятикiна Л.І., Гузь С.І. ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ	273
65.	Пристемський О., Домарацький В. ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАММНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ	276
66.	Разумова Г.В., Южека Р.С. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	279

67.	Ракицкая С., Жусь О., Джумаев Ч. СПЕЦИФИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЗАТРАТ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА В СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	283
68.	Сакун А., Деркач В. ЗНАЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ	285
69.	Третьак А.М., Юсипенко О.М., Кравчук Т.Ю. РЕКРЕАЦІЙНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК СОЦІО- ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ЕКО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ	288
70.	Третьак А.М., Третьак В.М., Поліщук А.С. ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ЗЕМЛІ ЯК ЕКОНОМІЧНОГО РЕСУРСУ В СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ	294
71.	Трушкина Н.В., Шкригун Ю.О. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В ГЕРМАНИИ	299
72.	Шірінян Л.В., Карпович М.В. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	306
GEOGRAPHICAL SCIENCE		
73.	Borysova O., Hryniuk D. THE PHENOMENON OF HISTORICAL RECONSTRUCTION IN THE BRANDING OF TERRITORIES	310
74.	Butkaliuk K., Bulycheva T., Hryniuk T. THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE ON THE FORMATION OF POLES OF GROWTH OF THE TERRITORY	315
75.	Мельник А.В., Мельник Н.В., Качаровський Р.Є. ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ КЛАСТЕРІВ НА БАЗІ ОСЕРЕДКІВ ХУДОЖНІХ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	319

HISTORICAL SCIENCES		
76.	Легкодух В.В. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ	322
77.	Ткаченко В.В., Коляда І.А., Ткаченко І.В. СТУДЕНТСЬКІ РОКИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА: ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	325
78.	Токарев С.А. НІЖИНСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ ПОЛК У РОСІЙСЬКО- ТУРЕЦЬКІЙ ВІЙНІ 1735 – 1739 РР.	331
79.	Шекун В.О. НАРОДНА МЕДИЦИНА У ЛІКАРСЬКИХ ПРАКТИКАХ І НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ С. Д. НОСА	337
JOURNALISM		
80.	Chornobylskyi A. REDDIT AS A SOCIAL NETWORK: DEFINING AND INDIVIDUAL FEATURES	341
81.	Юксель Г.З. МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ОКУПАЦІЇ КРИМУ В КОНЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ	344
LEGAL SCIENCES		
82.	Bondarenko-Zelinska N. ON PROVIDING INTERNATIONAL MUTUAL LEGAL ASSISTANCE IN THE CONDITIONS OF QUARANTINE RESTRICTIVE MEASURES	349
83.	Gerasymenko O. THE CONCEPT OF CORPUS DELICTI IN UKRAINIAN ADMINISTRATIVE LAW	353
84.	Боднарчук М.П. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	355

85.	Бойко Г.Р. СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС	358
86.	Вісин В.В., Вісина Т.М. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КООПЕРАТИВНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ	360
87.	Грекова Л.Ю., Лавренчук М.М. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОСЯГАННЯМ НА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	363
88.	Камінська О.Л. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ	367
89.	Кошелев І.В. ФАКТОР НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО ПРАВА	371
90.	Кремова Д.С. ПРОЦЕДУРА СКЛАДАННЯ ПРИСЯГИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	373
91.	Кузьменко Ю.В., Думанський Р.В. АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ	376
92.	Макарець О.Г. ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ	379
93.	Медведева М.О. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	384
94.	Новікова М., Новіков М. ДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКЛАДУ СПАДЩИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ	387

95.	Починок К.Б., Закорецький В.В. ГАРАНТІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	390
96.	Розгон О.В. ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ	395
97.	Трушенко А.О. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЯК СЛІДЧОЇ ДІЇ	401
98.	Ульянов О.І., Ульянова Г.О. ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ	404
99.	Хатнюк Н.С., Метелиця Д.Ю., Тимошевська К.Ю. ПРАВОВИЙ СТАТУС СПОЖИВАЧІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН	406
100.	Шевченко А.Є., Кудін С.В. ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСИ	411
MANAGEMENT, MARKETING		
101.	Amosova L. L'APPROCHE PAR LES COMPÉTENCES DANS LA FONCTION PUBLIQUE FRANÇAISE	414
102.	Журавель В.І., Журавель В.В. ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ СИСТЕМИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПРИЧИНИ, ПЕРСПЕКТИВИ	418
103.	Куцай Н.С. ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ	424
104.	Макашов В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОЗДОРОВЧОЮ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ В МЕГАПОЛІСАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ М.ДНІПРО)	427

105.	Семенда Д.К., Семенда О.В. ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ	430
106.	Строкович Г.В. КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ УСПІШНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР	434
MEDICAL SCIENCES		
107.	Нарарко Т., Mateshuk-Vatseba L., Holovatskyi A. SUBMICROSCOPIC RECONSTRUCTION OF THE SPLEEN UNDER THE ACTION OF MONOSODIUM GLUTAMATE AND MELATONIN CORRECTION	438
108.	Horbatiuk I., Horbatiuk I. DIAGNOSTIC INFORMATION OF SEPARATE CLINICAL SYMPTOMS OF ACUTE NONSTREPTOCOCCAL TONSILOPHARNGITIS IN CHILDREN	441
109.	Kharina K., Bokatueva V., Matuzok A. HOPELESSNESS AS A RISK FACTOR FOR SUICIDAL BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS	443
110.	Kulishov S. DELAUNAY TRIANGULATION, VORONOI DIAGRAMS AS BASIS FOR ATRIAL FIBRILLATION, FLUTTER AND BINODAL SYNDROME ANALYSIS	445
111.	Pankiv I. THYROID DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS	450
112.	Pylypchuk I., Pylypchuk S. ENDOCRINE FUNCTION OF THE PLACENTA AND ITS EFFECT ON PREGNANCY	453
113.	Shuper V., Shuper S., Rykova Y. PLEURAL EFFUSION IN THE THERAPEUTIC PRACTICE	457

114.	Tarasenko T., Syvak L., Introduction ITSN2 EXPRESSION AND POLYMORPHISMS OF ESR1 AS RISKS FACTORS OF EARLY RESISTANCE TO ENDOCRINE THERAPY IN PATIENTS WITH LUMINAL (HER2-NEGATIVE) METASTATIC BREAST CANCER	459
115.	Tashchuk V., Malinevska-Biliichuk O., Ivanchuk P., Onofreichuk D. ECG DIGITALIZATION AND RARE DISEASES - FABRY DISEASE - OWN CLINICAL EXPERIENCE	461
116.	Yurtsenyuk O. STUDY OF THE FREQUENCY OF NEW CASES OF NON-PSYCHOTHOTIC MENTAL DISORDERS IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	466
117.	Басюга І.О., Пахаренко Л.В., Жураківський В.М. ПСИХО-ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЖІНОК ПІД ЧАС МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ КОРЕКЦІЇ АНОМАЛЬНИХ МАТКОВИХ КРОВОТЕЧ	468
118.	Бублій Ю.С. НЕВРОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ДЕФЦИТУ ВІТАМІНУ В12	470
119.	Гоман Т.І. ПРОГНОЗУВАННЯ ПЕРЕБІГУ ТА РЕЗУЛЬТАТУ ВАГІТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ	475
120.	Гошовська А.В., Кіфічак І.Г., Король М.М. ПРОФІЛАКТИКА ПЛАЦЕНТАРНОЇ ДИСФУНКЦІЇ У ЖІНОК ГРУП РИЗИКУ. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ.	478
121.	Гошовська А.В., Левинська Н.І. СТАН ЕКСТРАЕМБРІОНАЛЬНИХ СТРУКТУР У ЖІНОК НА ФОНІ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ПЛАЦЕНТАРНОГО КОМПЛЕКСУ	484
122.	Дідківська К.В. ГІПОВІТАМІНОЗ А ТА ГОСТРІ РЕСПІРАТОРНІ ЗАХВОРЮВАННЯ	488

123.	Дука Ю.М., Ющенко М.И. ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАЛИЧИЯ ПОЛИМОРФИЗМА В ГЕНЕ РАІ-1: 675 5G>4G КАК ФАКТОРА РИСКА РАЗВИТИЯ ЗАДЕРЖКИ ВНУТРИУТРОБНОГО РАЗВИТИЯ ПЛОДА У ЖЕНЩИН С УГРОЗОЙ ПРЕРЫВАНИЯ БЕРЕМЕННОСТИ В 1 ТРИМЕСТРЕ	490
124.	Куса О.М., Дрогомирецька Н.В., Бендас М.П. ПОЗАМАТКОВА ВАГІТНІСТЬ– ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСЕРВАТИВНИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ	493
125.	Ласитчук О.М., Кравчук І.В., Курташ Н.Я. ПІСЛЯПОЛОГОВА КРОВОТЕЧА: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРАПІЇ	496
126.	Лахтадир Т.В. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СИНДРОМУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	499
127.	Литвин Г.О., Стасів М.В., Покровська Т.В. КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОГО МУЛЬТИСТЕМНОГО ЗАПАЛЬНОГО СИНДРОМУ АСОЦІЙОВАНОГО З COVID-19	504
128.	Міхеев А.О., Вархомій П.Т. ХАНТАВІРУСИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЛЮДИНИ (КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)	508
129.	Мельниченко М.Г., Квашніна А.А. ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ СПАЙКОВОЇ КИШКОВОЇ НЕПРОХІДНОСТІ У ДІТЕЙ	513
130.	Мошковська Ю.О., Соболев В.О., Луценко А.О. АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ: РОЛЬ МІКРОБІОТИ КИШКІВНИКА	519
131.	Мулярчук О.В., Видиборець С.В., Горяїнова Н.В. АНАФІЛАКТИЧНІ ТА АЛЕРГІЧНІ РЕАКЦІЇ ПРИ ТРАНСФУЗІЯХ ТРОМБОЦИТІВ	525

132.	Павленко В.О., Павленко Є.Є. ФІЗИЧНІ ТРЕНУВАННЯ ХВОРИХ З ІМПЛАНТОВАНИМ ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯТОРОМ	530
133.	Погоріляк Р.Ю., Феєгер О.В. АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЗАХВОРЮВАНOSTІ ТА СМЕРТНОСТІ ВІД ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ У СТАТЕВО-ВІКОВІЙ СТРУКТУРІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПЕРІОД З 2014 ПО 2018 РР.	536
134.	Поліщук Н.М., Матильонок Т.Ю., Букіна Ю.В. МІКРОБНИЙ ПЕЙЗАЖ ХІРУРГІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ ЛІКАРНІ ЕКСТРЕННОЇ ДОПОМОГИ М.ЗАПОРІЖЖЯ	538
135.	Рикало Н.А., Піліпонова В.В. НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ДО СКЛАДАННЯ ЛІЦЕНЗІЙНОГО ІСПИТУ «КРОК-1».	541
136.	Романова А.В., Сайкіна Е.А., Симонова О.В. АНАЛИЗ КОМПЛАЕНТНОСТИ ПАЦИЕНТОВ К АНТИГИПЕРТЕНЗИВНОЙ ТЕРАПИИ С ОЦЕНКОЙ ВЛИЯНИЯ ТРЕВОГИ И ДЕПРЕССИИ	543
137.	Саруаров Е.Ф., Нускабаева Г.О. ЖҮРЕК-ҚАН ТАМЫР АУРУЛАРЫН АНЫҚТАУ ҮШІН ҚОЛДАНЫЛАТЫН SCORE, PROCAM, FRAMINGHAM ШКАЛАЛАРЫНЫҢ ҚАУІПТІЛІК КӨРСЕТКІШІН АНЫҚТАУДАҒЫ СЕНІМДІЛІГІ	546
138.	Сокольник С.В., Боднар Г.Б. СУЧАСНІ АСПЕКТИ КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ В ДІТЕЙ	549
139.	Фатхи Р.А., Сейдинов Ш.М. СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАК ФАКТОР РИСКА ПРИ МОЧЕКАМЕННОЙ БОЛЕЗНИ	554
140.	Шевченко О.О., Назар П.С., Левон М.М. ЗАКОНОМІРНОСТІІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬООРГАНИХ ЛІМФАТИЧНИХ МІКРОСУДИН НА РАННІХ ЕТАПАХ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ	556

PEDAGOGICAL SCIENCES		
141.	Arystova L. МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КИРИЛА СТЕЦЕНКА	558
142.	Dorosh T., Ostapenko L. CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE REMOTE LEARNING PROCESS	564
143.	Haran N., Smoliar Y. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ	568
144.	Melash V., Varenychenko A., Mikhaилоva N. PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE FORMATION OF SCHOOL CHILDREN'S ECOCENTRIC WORLDVIEW	572
145.	Nykyropets S. WORDS THAT STARTED OUT AS MISTAKES	576
146.	Roman N. ORIGINS OF PROFESSIONAL EDUCATION OF BANDURISTS AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY	579
147.	Tanana S., Kolesnyk V., Samsonenko M. PROBLEM OF COMMUNICATIVE TOLERANCE IN PROFESSIONAL EDUCATIONAL ACTIVITIES OF A TEACHER	583
148.	Torina V., Filatov S. HISTORY OF VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE: ANALYSIS OF ORIGINS AND PROBLEMS	586
149.	Trefanenko I., Solovyova O., Grechko S. APPLICATION OF INTERACTIVE TEACHING METHODS AT THE POSTGRADUATE STAGE	592
150.	Євстрат'єв С.В. ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ. ІНТЕГРАЦІЯ У ОСВІТНІЙ ПРОСТІР	595

151.	Бізіля Н.Ю. ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧИХ ФОРМ РОБОТИ НА УРОКАХ СОЛЬФЕДЖІО	601
152.	Бацула Н.В. МОНІТОРИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	603
153.	Береснева И.В., Альмамедова Э.М., Евтушенко Л.Н. ЭЛЕМЕНТЫ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА	608
154.	Бойко І.В. ОСВІТНІЙ КОВОРКІНГ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК	614
155.	Власенко М.В. РОЗВИТОК НЕСТАНДАРТНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	617
156.	Гаращенко Л. ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ОБМІН ДОСВІДОМ)	621
157.	Глоба О.Ф. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ «БІОХІМІЇ»	624
158.	Горшкова Г.В. ДІАГНОСТИКА СТАНУ МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬГИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	628
159.	Данченко І., Тюріна В. ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	634

160.	Докаль О.Я. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ	638
161.	Заболотній О.А. ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	643
162.	Зварич Г.В. УПРАВЛІННЯ І МОНИТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ХРИСТИЯНСЬКІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ДІВЧАТ «ЗНАМЕННЯ»	647
163.	Кійко С.В. РАЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПОДОЛАННІ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ІНОЗЕМНИХ МОВ	651
164.	Кікінежді О.М., Жирська Г.Я., Сампара О.В. СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ РОДИНИ РУДНИЦЬКИХ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СТАНОВЛЕННІ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ	656
165.	Коломійченко О.Ю. СТРУКТУРА ЕТАПУ МОТИВОВАНОГО ЗБІЛЬШЕННЯ РУХЛИВОСТІ СУГЛОБІВ У ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ	661
166.	Коломійченко О.Ю. МОДЕЛЬ КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНОГО ФОРМУВАННЯ РУХЛИВОСТІ В СУГЛОБАХ В УЧНІВ З ВАДАМИ ЗОРУ	664
167.	Кравцова Н.В., Кравцов Г.А. ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	670
168.	Кравченко Г.Ю. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КВАЛІМЕТРИЧНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	674

169.	Крамар В.М., Кондрюк Д.В., Плешко П.Д. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	680
170.	Кузьма І.І. ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	683
171.	Кунь Л. ДО ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ КНР	686
172.	Лакатош М.О. СУТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	689
173.	Личук С.В. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ	692
174.	Лусь В.І. ПРО ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ	695
175.	Ніколаєску І.О., Чухрій Л.О. ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	697
176.	Ніколаєску І.О., Павленко А.О. ЗНАЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	701
177.	Острянюк Т.С. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ	704

178.	Півень О.П., Горбенко М.І. ОЦІНКА СОМАТЧНОГО ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ ТА РОЗУМОВОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ 10–11РІЧНИХ УЧНІВ	706
179.	Підварко Т.О. ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	712
180.	Піскурська Г.В. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ FLIPPED CLASSROOM НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	715
181.	Перхайло Н.А. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРЯННЯ МАЙБУТІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗАСОБАМИ ВЕЛНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ	718
182.	Поліщук Н.М., Литвиненко О.С. ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА КАФЕДРІ МІКРОБІОЛОГІЇ, ВІРУСОЛОГІЇ І ІМУНОЛОГІЇ ЗДМУ ПРИ РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ	722
183.	Пруднікова О.А. ПРО ФОРМУВАННЯ ВІДЧУТТЯМЕТРОРИТМУ НА УРОКАХ СОЛЬФЕДЖІО	725
184.	Рябушиць І.І., Дробуш О.П., Колодич О.І. ЯКІ ВОНИ - ОБДАРОВАНІ ДІТИ?	728
185.	Соколюк Л.І., Мороз І.О. ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ ТА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ ТА ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДЬНОЇ ОСВІТИ	734
186.	Тлешева А.Т. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ	737

187.	Хайруліна О.С. ПОСТ ДО ДИВЕРГЕНТІВ ОСВІТИ	743
188.	Чепіль М.М. КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ	750
189.	Шевченко І.Ю., Цема В.Є. ДІАГНОСТИКА ГАРМОНІЙНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	753
190.	Шикітка Г.М. ФАХОВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ НА ЗАКАРПАТТІ У 20-30- Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ	757
191.	Юсупов И.К. АКТУАЛЬНЫХ ВОПРОСЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КАРАКАЛПАКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШКОЛЕ	761
192.	Юсупов К.А. ОБРАЗ АЙДОС БИЯ В КАРАКАЛПАКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	766
193.	Яремчук Г.О., Пісна Ю.В. ПІДЛІТКОВІ КОНФЛІКТИ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ	769
194.	Яців О.І. М. ШЛЕМКЕВИЧ ПРО РОЛЬ ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ СФЕРИ ЛЮДИНИ У СТАНОВЛЕННІ ЇЇ СВІТОГЛЯДУ	771
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
195.	Gelmboldt V., Lytvynchuk I., Shyshkin I. AMMONIUM HEXAFLUOROSILICATES AS POTENTIAL ANTI-CARIES AGENTS: INFLUENCES OF CATION EFFECTS ON THE PROPERTIES OF SALTS	775
196.	Karpova S., Ivashura M., Mozgova S. DEVELOPMENT AND VALIDATION OF UV SPECTROPHOTOMETRIC METHOD FOR THE DETERMINATION OF AZLOCILLIN IN PHARMACEUTICAL FLUID	781

197.	Nehoda T., Yakubets A. PHARMACOECONOMICS AND PHARMACOEPIDEMOLOGY AS A METHODOLOGY FOR THE RATIONAL USE OF THE HEALTH CARE BUDGET	784
198.	Бреусова С.В., Баранова І.І., Ільїна С.К. ДОСЛІДЖЕННЯ РІЗНИЦІ МІЖ ТАКИМИ ОРТОПЕДИЧНИМИ ВИРОБАМИ, ЯК ОРТЕЗИ, БАНДАЖІ, ТУТОРИ, ФІКСАТОРИ, ШИНИ, ПОЯСИ ДЛЯ СПОЖИВАЧІВ	789
PHILOLOGICAL SCIENCES		
199.	Filat T. ПОЭТИКА ЗАГЛАВИЙ ПРОЗЫ ШМЕЛЕВА (СОЕОБРАЗИЕ СЕМАНТИКИ И СТРУКТУРЫ)	792
200.	Hawrysch M. PHRASEOLOGISCHE KONTAMINATION: WIE IST SIE IN DIACHRONER HINSICHT ZU BEWERTEN?	798
201.	Holovach T. ETYMOLOGICAL STRUCTURE OF THE ENGLISH VOCABULARY	801
202.	Horokhova I., Tretyak L., Lysenko A. THE CONCEPT OF LOVE AND HATRED IN ENGLISH PHRASEOLOGY	806
203.	Kushnirova T., Kishchenko A. FEATURES OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TERMINOLOGY	810
204.	Palamarchuk K. FORMING STUDENTS' ENGLISH GRAMMAR SKILLS	814
205.	Rudnianyn O. OLEKSA IZARS'KYI'S PROSE IN THE UKRAINIAN LITERARY AND CRITICAL DISCOURSE (SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)	817
206.	Skliarenko O. TRANSLATION PROCESS AND ITS PECULIARITIES FOR TRANSLAROR	820

207.	Varchuk L. MYTHOLOGEMES AS A MEANS OF UNFOLDING THE IMAGE OF THE NARRATOR IN MODERN AMERINDIAN PROSE	823
208.	Візір Н.В. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МОВОЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	828
209.	Глуценко Л.М., Пушкіна О.В. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ДІЄСЛІВ «ВІДНОШЕННЯ» В ТЕКСТІ «ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАРКА»: ОРГАНІЗАЦІЯ, ПАРАДИГМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	831
210.	Демченко Н.С. СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЗМІВ	837
211.	Довбня Л.Е. МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ ЯК НАСЛІДОК СЕМАНТИКО-ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	839
212.	Дубинська О. ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРТЕКСТУАЛІЗМІВ	842
213.	Комова К.В. КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ “ТАНЕЦЬ”	845
214.	Корнєєва О.М. РОЛЬ ПОНЯТТЯ ВІДСУТНІСТЬ У ТВОРЕННІ КОМІЧНОГО В РОМАНІ «ВАЛІЗА» С. Д. ДОВЛАТОВА	848
215.	Коробко Т.О. НІМЕЦЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ	851
216.	Лощинова І.С. ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛЕКСЕМ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ	856

217.	Морозова Г.К. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ Е.Е. КАММІНГСА UNLOVE'S THE HEAVENLESS HELL AND HOMELESS HOME	861
218.	Пинтюк Є.С. ДО ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ЕТАПІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА	863
219.	Самойленко О.В. ОКАЗІОНАЛЬНІ КВАЗІКОМПОЗИТИ У ТВОРЧОСТІ В. ПЕЛЕВІНА	866
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
220.	Mielkov Y., Nych T. HIGHER EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS AND THE WAYS OF IMPLEMENTATION	869
221.	Красільнікова О.В., Гусєва Н.Ю. РЕЛІГІЙНА ЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОЇ ЕТИКИ	873
222.	Романюк О.В. ВДЯЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: В КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	876
PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES		
223.	Halushchak I. COMPARISON OF TECHNICAL AND ECONOMICAL INDICATORS OF DIFFERENT TYPES OF FINNED SURFACES OF HEAT TRANSFER	879
224.	Pichugin V., Aubakirova D. STRUCTURAL FEATURES OF TITANIUM OXYNITRIDE FILMS GROWN IN PLASMA OF MAGNETRON DISCHARGE	883
225.	Кульментьев А.И. ВЗАИМОСВЯЗИ РАЗЛИЧНЫХ СТРУКТУРНЫХ ЕДИНИЦ ПРИ МНОГОУРОВНЕВОМ КОМПЬЮТЕРНОМ МОДЕЛИРОВАНИИ	888

POLITICAL SCIENCE		
226.	Babarykina N., Sergiienko T. CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY THROUGH THE PRISM OF EUROPEAN INTEGRATION	891
227.	Дем'яненко Б., Дем'яненко В., Прядко Т. РОЛЬ ЖУРНАЛІСТИКИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	894
228.	Кобець Ю.В. ВИКОРИСТАННЯ ОПИТУВАНЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В ДОСЛІДЖЕННІ ІМІДЖУ В ПОЛІТИЦІ	900
229.	Сергієнко Т.І. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІМІДЖЕЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ІМІДЖЕВИХ ТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	903
230.	Татай Е.О. ДИНАМІКА ЧЛЕНСТВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЯХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ПРОТЯГОМ 2014-2018 РОКІВ	908
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
231.	Bielova O. NEUROPSYCHOLOGICAL RESEARCH OF ONTOGENESIS OF SPEECH	910
232.	Svyryda M. FACTOR STRUCTURE OF PSYCHOLOGICAL SECURITY OF A PERSONALITY	914
233.	Іващенко А.І., Іващенко А.В. РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	918
234.	Бойко А.О. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОЕФЕКТИВНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	922

235.	Головська І.Г., Бондаренко Т.В. ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	924
236.	Дерев'янюк С.П. РОЛЬ ЕМОЦІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У НАВЧАЛЬНІЙ, ПРОФЕСІЙНІЙ ТА ТРУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	929
237.	Кальба Я.Є. МЕНЕДЖМЕНТ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ	934
238.	Карпенко Є.В., Ореста Є.К. СТРУКТУРА ТА ТИПИ САМООЦІНКИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ ПОЛЬЩІ	937
239.	Комарніцька Л.М., Комарніцький О.Б. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	941
240.	Матейко Н.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМВОЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В РОДИНАХ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	944
241.	Скіщан І.П. ВПЛИВ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ	947
242.	Скіщан І.П. ОСНОВНІ ОЗНАКИ НАЯВНОСТІ СТРАХІВ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	950
243.	Федик О. УСТАНОВКИ ТА САМОСТАВЛЕННЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОСТІ ЖІНКИ	953
244.	Шпортун О.М., Лупяк Т. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ	957

SOCIOLOGICAL SCIENCES		
245.	Maksymenko O. “RUSYA’DA YAŞAMAK İSTEDİĞİNİ İDDİA EDENLERİN ASIL HAYALİ, SOVYETLER ZAMANINA GERİ DÖNMEKTİR.” BİR TOPLUMBİLİMCİYLE SÖYLEŞİ	963
246.	Савельчук І.Б. АКТИВІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	965
TECHNICAL SCIENCES		
247.	Dolia K., Dolia O. TO THE QUESTION OF THE ORGANIZATION OF OPERATION OF MEANS OF TRANSPORT AT TRANSPORTATION OF PASSENGERS	967
248.	Humennyi D., Pirumov A. MATLAB SIMULINK MODEL TESTING BASED ON ISO 26262-6	969
249.	Liashenko O., Prachyk V., Palona V. INFORMATION TECHNOLOGY FOR MONITORING SPATIALLY DISTRIBUTED EMERGENCIES IN NATURAL GEOSYSTEMS	973
250.	Peregudov A., Vologzhanina S., Igolkin A. INFLUENCE OF TYPES OF HEAT TREATMENT ON THE IMPACT STRENGTH OF 45CRNI2MOVN STEEL	977
251.	Trembus I., Koval A. ACCUMULATION OF HEAVY METALS IN NON-WOODY PLANT RAW MATERIALS OF THE URBAN ECOSYSTEM	983
252.	Voskoboinick V., Voskobijnyk A., Voskoboinyk O. NOISE OF MECHANICAL BILEAFLET MITRAL VALVE	986
253.	Yesaulov S., Babicheva O. USE OF EXPERIMENTAL SOFTWARE PRODUCTS IN TECHNICAL DISCIPLINES ONLINE COURSES	992

254.	Безугла Г.Є., Хряпкін О.В. РОЗРОБКА ІНФРАСТРУКТУРИ WEB-КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ	996
255.	Бондаренко А.О., Гумінський В.М., Тверда О.Я. ВПЛИВ ТЕРИКОНІВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ШЛЯХИ РЕЦИКЛІНГУ ВІДХОДІВ ВИДОБУТКУ ВУГІЛЛЯ	1002
256.	Браїловський В.В., Васеленчук Д.О., Рождественська М.Г. КОНТРОЛЬ ФАЗОВИХ ЗСУВІВ У ІНФОРМАЦІЙНО- ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ	1005
257.	Григоренко О., Засорнова І., Засорнов О. РОЗРОБКА КЛАСИФІКАТОРУ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ У ШВЕЙНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ	1008
258.	Грикун П.І. ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД	1014
259.	Иркова Ю.А., Голубев С.А. ПРОЕКТИРОВАНИЕ ПРОТОТИПА ЕДИНОЙ ЦИФРОВОЙ ПЛАТФОРМЫ БЕСПИЛОТНЫХ ЛЕТАТЕЛЬНЫХ АППАРАТОВ	1016
260.	Колода В.Є. ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ JAVA ПРИ ВИКОРИСТАННІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МІКРО ФРЕЙМВОРКІВ SPRING BOOT	1021
261.	Корчак М.М., Шупарський О.В. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗАЦІЇ ОБРОБІТКУ ҐРУНТУ ПІСЛЯ ЗБИРАННЯ КУКУРУДЗИ З РОЗРОБКОЮ КОМБІНОВАНОГО СПОСОБУ ОБРОБІТКУ ПОЛЯ	1023
262.	Купер І.М. ВПЛИВ ТРІЩИН ПЛАСТА НА РОЗРОБКУ НАФТОВИХ РОДОВИЩ	1029
263.	Люклянчук К.М., Покарініна В.В. ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ПОКАЗНИКА КІЛЬКОСТІ КЛЕЙКОВИНИ ТА БІЛКА В ЗЕРНІ ТА БОРОШНІ	1033

264.	Люклянчук К.М., Покарініна В.В. УТРИМУЮЧА ЗДАТНІСТЬ РОЗЧИННИКІВ	1036
265.	Мордвинцев Н.В., Демидов З.Г., Колмык О.А. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ ДЛЯ ПОИСКА ЦИФРОВЫХ ПРЕСТУПНИКОВ	1039
266.	Паневник Д.А. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНЫХ ПАРАМЕТРОВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СКВАЖИННЫХ СТРУЙНЫХ НАСОСОВ	1041
267.	Перемітько В.В., Лі М.А., Кривенцов Д.С. АДАПТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВІДНОВЛЕННЯ НАВАНТАЖЕНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ШАРОВОГО МЛИНА	1044
268.	Перемітько В.В., Кривенцов Д.С., Лі М.А. ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЗНОШЕНИХ ВАЛКІВ ШАРОПРОКАТНОГО СТАНУ	1046
269.	Перемітько В.В., Задорожній Г.С. ФУТЕРУВАННЯ КУЗОВА АВТОСАМОСКИДА	1048
270.	Подорожняк А.О., Любченко Н.Ю., Оніщенко Д.П. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА РОЗПІЗНАВАННЯ НОМЕРІВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	1051
271.	Похваленна О.О. КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ СЕМАНТИЧНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ OSINT	1056
272.	Слюсар В.И., Ивко С.А. СПЕЦИАЛЬНОЕ ПРОГРАММНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ОСНОВЕ ТЕНЗОРНО-МАТРИЧНОЙ ТЕОРИИ	1058
273.	Тимошенко Г.С., Данилко О.Г., Сагановська Л.А. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ РЕЙСУ	1064

274.	Харута В.С., Сохань В.В. РОЗРОБЛЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ В ПРОЕКТАХ МЕХАНІЗМІВ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ З УРАХУВАННЯМ СПЕЦИФІКИ ДОРОЖНЬОГО БУДІВНИЦТВА	1069
275.	Чушкіна І.В., Максимова Н.М., Муха А.О. ЗАСТОСУВАННЯ ФОСФОГИПСУ ЯК ЕКОЛОГІЧНО ШКІДЛИВОЇ РЕЧОВИНИ В БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ	1072
276.	Юрченко І.В., Голик Д.Ю. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МОВИ PYTHON	1077
TOURISM		
277.	Караченцева М., Драгомірова Є. БЕЗПЕКОВА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ	1083
278.	Мозолев О.М., Хмара М.А. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	1086
279.	Смирнов І.Г., Любіцева О.О. МІЖНАРОДНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС ПЕРІОДУ ПАНДЕМІЇ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ, ФОРМИ, ТЕРМІНИ	1090
VETERINARY SCIENCES		
280.	Морозов Б.С. ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ ГЕЛЬМІСАН ГЕЛЮ НА ГЕЛЬМІНТОФАУНУ СОБАК М.ТРОСТЯНЕЦЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ	1094
281.	Павліченко О.В. ТЕХНОЛОГІЯ ДЕЗОБРОБКИ ПРИМІЩЕНЬ, ОБЛАДНАННЯ, ПОВЕРХНІ ІНКУБАЦІЙНИХ ЯЄЦЬ ТА ПОВІТРЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЗИЧНИХ МЕТОДІВ (ОЗОН, УФ-ОПРОМІНЕННЯ).	1098

КНИЖКОВИЙ МЕРЧ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТФОРМАХ СВІТУ

Подолька Н.

Доцент кафедри української літератури, методики її навчання та журналістики,
канд. н. із соц. комунік.,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

Чубенко І.

Студентка IV курсу спеціальності «Журналістика»
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

Серед викликів часу для сучасних видавництв та книжкових крамниць – організувати ефективну роботу організації, шукати нові можливості отримати фінансову підтримку та нові канали збуту продукції. А ще – вибудувувати міцну комунікацію із читачами. Інструментом для такої ефективної комунікації може слугувати мерч – одяг і атрибутика з символом бренду.

Якщо іншим засобам промоції (окрім мерч) більш-менш приділяли увагу як закордонні, так і вітчизняні дослідники, то мерч-продукт не став об'єктом уваги науковців. Публікацій, які безпосередньо стосувалися б нашої теми не виявлено.

Найчастіше книжковий мерч представляє жанр коміксів. Паралельно друкованій версії коміксу виготовляються наклейки, фігурки героїв, плакати. Так з 2013 року магазин Cosmic Shop, що спеціалізується на мерчевій систематиці коміксів в Україні, швидко став найвідвідуванішим інтернет-магазином [1]. Комікси, наклейки, фігурки героїв, плакати, артбуки, іграшки та фігурки, одяг та аксесуари – продукція цього магазину. Прикладом може слугувати брелок з героєм улюбленого коміксу Галк. Офіційний брелок від Marvel виробництва компанії Difuzed.

Shtuki – магазин спеціалізується на подарунках у вигляді футболок та листівок з героями книг, відомими музикантами [2]. Найцікавішим прикладом є серія принтів на тему Тараса Шевченка. Зокрема, чашки та тарілки ECOGO із серії «квантовий стрибок Шевченка», який викликав шквал емоцій у суспільства і, на підтримку новаторів, продовжує нести в маси сучасне мистецтво. Чашка створена з якісної кераміки, оздоблена яскравими, але повністю безпечними харчовими фарбами.

Лавка Бабуїн. Платформа літератури та мерчів на тематику вітчизняних та закордонних авторів [3]. Зокрема, на сайті магазину можна знайти товари для прихильників поттеріани, як от розподільна шляпа, що говорить, або дерев'яні значки з серії книг про Муммі-тролей Туве Янссон.

Магазин Pulsar – спеціалізується на тематиці аніме-коміксів (фігурки, сумки, подушки, м'які іграшки, кулони, значки, браслети, брелоки, їжа та солодоці [4].

Blizard – продаж мерчу з тематики відомих романів, коміксів, мультфільмів і комп'ютерних ігор [5].

Магазин Ideo-Grafika спеціалізується на продажу книг та коміксів [6]. Серед товарів можна знайти оригінальні значок «Шевченко та Йода» та брелок за книгою про Гаррі Поттера.

Якщо здійснювати пошук за ключовими словами на зразок «магазини з атрибутикою з книг про Гаррі Поттера» пошукова система відкриє безліч посилань. Навіть можна на сайті переглядати товар, одразу ж порівнюючи ціни різних магазинів. Ми обрали найбільш популярний сайт для характеристики такого роду мерч-продукції «The Harry Potter Shop at Platform 9 ¾». Цей магазин має в асортименті книги про Гаррі Поттера та включає сім оригінальних романів Дж. Роулінг, ілюстровані видання, а також книги, що відкривають для себе магію кіно, що лежить в основі серії фільмів [7].

Магазин спеціалізується на продажу унікальних колекційних речей, які присвячені серії книг та фільмів про Гаррі Поттера. На сайті представлені різноманітний стилістичний одяг, прикраси, сумки, аксесуари, м'які іграшки та інше. На цій платформі працює добре налагоджена система обміну та повернення придбаного товару.

Розглянемо структуру сайту та особливості кожного розділу:

1) Бестселери – найбільш продавані товари про Гаррі Поттера, ексклюзивні предмети для колекціонерів, сувеніри, пам'ятні речі та багато іншого.

2) Хогвартс – чарівні предмети дому Хогвартс.

3) Слізерен – чарівні предмети дому Слізерен.

4) Гріффіндор – чарівні предмети дому Гріффіндор.

5) Равенкло – чарівні предмети дому Равенкло.

6) HuffPuff – аналогічно.

7) Cursed Child – данна лінійка товарів з'явилась із всесвітньовідомого бестселера «Гаррі Поттер і прокляте дитя».

8) Подарунок для неї – колекційні набори для дівчат: одяг, аксесуари, прикраси, сумки тощо.

9) Подарунки для дітей.

10) Колекція домашнього хреста. Закритий набір товарів, що доступний тільки для учасників офіційного фан-клубу Гаррі Поттера.

11) Колекція Minimalima. Тут можна знайти витвори мистецтва художників-графіків із серії фільмів про Гаррі Поттера.

12) Зачарована колекція ключів. Відділ демонструє магію зачаклованих крилатих ключів, що були вперше показані у фільмі «Гаррі Поттер та філософський камінь».

13) Іграшки та ігри. Збірка іграшок та ігор, як комп'ютерних так і настільних, що присвячені Гаррі Поттеру.

- 14) Канцелярські товари.
- 15) Сумки.
- 16) Книги.
- 17) PRop Replicus. Знакові колекційні предмети із серії фільмів: карта мародера, крестражі та багато іншого.

Доставка товарів відбувається в наступні країни: Андорра, Австрія, Австралія, Бельгія, Білорусь, Боснія, Болгарія, Канада, Нормандські острови, Китай, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Гібралтар, Греція, Гонконг, Угорщина, Ісландія, Індія, Індонезія, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Латвія, Литва, Макао, Малайзія, Мексика, Монако, Нова Зеландія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Сербія, Сінгапур, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Тайвань, Таїланд, Туреччина, Україна, Великобританія, США.

Отже, мерч – це своєрідний культурний код, зрозумілий читачам та покупцям книжкових магазинів. Міцна комунікаційна ідея перетворює мерч в більш ніж просто річ. Мерч – це спосіб само ідентифікації з певною групою людей, єднання з філософією та ідеологією бренду видавництва чи книготоргівельної компанії.

Список літератури

1. Cosmic Shop URL. https://cosmic.com.ua/galk_dvoe_v_odnomu/.
2. Shtuki URL. https://cosmic.com.ua/?gclid=CjwKCAiAn7L-BRBbEiwA19UtkLQSui37sXo2q4D5KzaEzLebihCEFjecO2Yfb-81vgui_a9UAcF3ExoC3z0QAvD_BwE.
3. Лавка Бабуїн URL. https://lavkababuin.com/?gclid=CjwKCAiAn7L-BRBbEiwA19UtkP4nWNogxckqnQi-5xlZOuep4shjjqRjbhURcUnS4NfaDXZLIDHHFBoc1LsQAvD_BwE.
4. Pulsar URL. <https://www.pulsar.ua/>.
5. Blizzard URL. <https://www.blizzard.com/ru-ru/>
6. Ideo Grafika URL. <https://www.ideo-grafika.com/>.
7. The Harry Potter Shop at Platform 9 $\frac{3}{4}$ URL. <https://www.harrypotterplatform934.com/pages/about-platform-934/>

СЕМІОТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ ПРОТИ ПОРУШЕННЯ ШВИДКІСНОГО ЛІМІТУ ВОДІЯМИ

Соловйова Юлія Євгеніївна

к. н. із соц. комун., доцент,
Національний університет харчових технологій

Шапран Марія Андріївна

магістрантка,
Національний університет харчових технологій

Наукова розвідка присвячена вивченню елементів семіотики, які використовуються в соціальних рекламних кампаніях проти перевищення водіями швидкісного ліміту. Об'єктом наукового дослідження є семіотичні елементи соціальної реклами. Предметом – сучасні соціальні рекламні кампанії проти перевищення водіями швидкісного ліміту.

Мета статті – розгляд семіотичних елементів соціальної реклами проти порушення швидкісного ліміту водіями в Україні та за кордоном.

Проблема перевищення швидкості водіями дуже актуальна для України і щороку потребує все більшої уваги з боку влади та громадськості. За даними Національної поліції України, за 2020 р. в Україні сталося 168107 ДТП, у яких загинула 3541 людина. Основними причинами дорожньо-транспортного травматизму, як і в попередні роки, залишаються: перевищення безпечної швидкості; порушення правил маневрування; порушення правил проїзду перехресть; недотримання дистанції; керування у стані сп'яніння [1].

В Україні рівень смертності та травматизму внаслідок ДТП є одним із найвищих в Європі, а рівень організації безпеки дорожнього руху залишається вкрай низьким [2].

Рекламне повідомлення завдяки поєднанню одразу декількох структурних елементів – вербальних, візуальних та аудіальних – має потужний сугестивний потенціал на аудиторію. Вдало комбінуючи різні знакові системи у рекламному зверненні, можна впливати на формування певних цінностей, стереотипів у суспільстві.

Для аналізу семіотичних елементів соціальної реклами в Україні було обрано рекламну кампанію „Віч-на-віч, створену Міністерством інфраструктури України спільно з EGIS Ukraine у 2016 році (див. рис. 1).

Рис. 1. Українська соціальна реклама

Сучасне рекламне повідомлення як різновид креалізованого тексту поєднує в собі невербальні (зображувально-графічні компоненти) та вербальні структурні елементи [3].

До семіотико-семантичних елементів зазначеної вище рекламної кампанії належать: текст, слоган, кольорова гама, візуальний ряд, представлений образами людей, предметів, тон рекламного повідомлення тощо.

На цих рекламних зображеннях основними семіотичним елементами є образи рекламних героїв, які висловлюють свою думку з приводу порушення правил швидкісного режиму на дорозі, а саме: працівник лікарні, працівник служби з надзвичайних ситуацій та працівник похоронного сервісу.

Висловлена ними думка є рекламним текстом кожного рекламного зразка: „Житимеш зі мною за спиною”, „Я знепритомнію, коли вирізатиму тебе з авто”, „Тебе ховати не шкода, дитину вбив навіщо?”. Для виокремлення рекламного тексту використовується червоний колір та збільшений, жирний шрифт. Червоний колір викликає бажання подивитися, відокремити цей елемент тексту від усіх інших елементів та викликає відчуття важливості інформації та певну напругу. З точки зору психології червоний колір теплий і дратівливий, стимулює мозок, символізує небезпеку і заборону.

Слоган рекламної кампанії „Не жени до мене! Збережи своє життя!” білого кольору. Він добре читається за рахунок використання сірого фону.

Для зображення фону обрали градієнт сірого та світло-сірого кольорів. Сірий колір демонструє серйозність ситуації, а використання градієнту дозволяє виділити головні елементи.

Для рекламної кампанії у межах програми Безпеки дорожнього руху був розроблений спільний логотип (див. рис. 2).

Рис. 2. Логотип рекламної кампанії „Віч-на-віч”

На рекламних зображеннях зазначено знак обмеження швидкості руху до 60 кілометрів на годину, який вказує на оптимальну швидкість руху для водіїв.

Зазначені вище рекламні зразки є зрозумілими для реципієнта, у них подана ключова інформація та є пряме звернення до цільової аудиторії. Рекламні зразки цієї соціальної кампанії спрямовані на виклик саме м'яких негативних емоцій за рахунок зображення, наприклад, інвалідного візка, як знаку травматизму, але без використання образів крові, смерті та інших схожих елементів, які викликають уже сильні негативні емоції.

У соціальній рекламі часто використовують ефект негативних емоцій, оскільки її метою є привернення уваги суспільства до певної проблеми за рахунок демонстрації шокуючих образів та виклику сильних емоцій. Але немає доказів того, що негативна реклама є більш ефективною, ніж позитивна.

В інших європейських країнах багато соціальної реклами цього тематичного напрямку з негативним емоційним змістом.

Для аналізу елементів семіотики у соціальній рекламі у Франції було обрано рекламну кампанію, розроблену агенцією La Chose у 2016 році (див. рис. 3).

Рис. 3. Французька соціальна реклама

Головними семіотичними елементами французької реклами є образи людей, машини, слоган, колір тощо. Реклама має негативний характер, оскільки зображений момент аварії, але без точної деталізації її наслідків.

Рекламне зображення побудоване на контрасті темної та світлої кольорової гама, за рахунок чого акцентується увага на образах людей. Також за рахунок контрасту створюється ефект темного зображення. З точки зору психології темний колір може викликати негативні асоціації, відчуття скорботи, глибини.

Тест рекламного звернення „You only regret speeding once it`s too late” подано жовтим кольором, який, як і червоний, використовується для виокремлення головного і привернення уваги. Слоган „All affected, All concerned, All responsible” білого кольору, але є читабельним за рахунок контрасту темного та білого кольорів.

Негативну емоційну експресію цієї рекламі забезпечують як невербальні, так і вербальні структурні компоненти, оскільки рекламне повідомлення є достатньо влучним, різким та сугестивним.

Для дослідження соціальної реклами з позитивними емоціями було обрано англійську рекламну кампанію, розроблену компанією SocialChange UK (див. рис. 4)

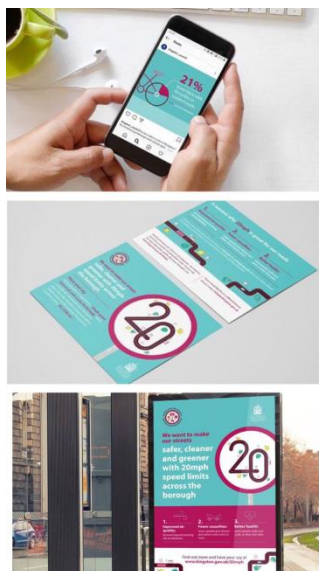

Рис. 4. Англійська соціальна реклама

Основними семіотичними елементами зображення є: текст, візуальні елементи, кольори.

Це рекламне повідомлення має інформативний характер, метою якого є інформування водіїв про оптимальну швидкість руху.

У досліджуваному рекламному повідомленні використано такі основні кольори: бірюзовий, малиновий, білий. Основним кольором є бірюзовий, малиновий колір використовується для виділення інформації.

З психологічної точки зору бірюзовий колір означає гармонію, спокій, врівноваженість; малиновий – енергію, цілеспрямованість, імпульсивність, не такий агресивний, як червоний; білий – колір чистоти, досконалості та довіри. [4]. Тобто в рекламному зображенні використовуються спокійні кольори.

Аналізоване рекламне повідомлення викликає позитивні емоції і має інформаційний характер. Оскільки в ньому домінують яскраві спокійні кольори, замість фотографій використано малюнки, усе це у сукупності створює простоту повідомлення і спокійну, не агресивну тональність. На зображенні всі елементи рекламного повідомлення мають округлі форми та повністю відсутні гострі кути, це створює ефект м'якості та спокою повідомлення.

Отже, українська рекламна кампанія проти порушення швидкісного ліміту водіями має певні спільні ознаки з рекламними кампаніями інших країн. Майже в усіх досліджуваних рекламних кампаніях були використані знаки дорожнього руху, а саме знаки обмеження швидкості. Також майже в усіх рекламних кампаніях використовуються гучні гасла для привернення уваги водіїв. Українська реклама, як і французька, мала на меті попередити водіїв про можливу небезпеку при порушенні правил дорожнього руху, англійська рекламна кампанія також мала інформаційний характер.

Українська та французька рекламні кампанії несли негативні емоції, а англійська – позитивні. Але оскільки немає досліджень ефективності кожної із цих соціальних реклам, то неможливо виявити, яка реклама більш ефективна – позитивна чи негативна. Можна лише зазначити, що незважаючи на домінування позитивних чи негативних емоцій від споглядання рекламного зразка, важливо

те, наскільки вдало передається інформація та професійно побудований рекламний сюжет. Необхідно грамотно поєднувати всі вербальні та зображувальні елементи, щоб фокусувати увагу аудиторії на ідеї рекламного звернення. Також необхідно коректно доносити інформацію, щоб суспільство могло правильно її декодувати та зробити необхідні висновки, у даному випадку припинити порушувати швидкісний ліміт на дорогах тієї чи іншої країни.

Список літератури

1. Державне підприємство «Український науково-дослідний інститут транспорту» МОЗ України. URL: <https://medtransvp.com.ua>
2. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/>
3. Елина Е.А. Семиотика реклами. М.: Дашков и Ко, 2009. 136 с.
4. Серов Н.В Символика цвета. М.: Страта, 2016. 176 с.

TESTING OF WINTER RYE HYBRIDS ADAPTED TO CONDITIONS GROWING AREAS

Mazur Zoya

Candidate of Agricultural Sciences, Senior Researcher of the Verkhnyachka research and selection station of Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beets NAAS, Shkilna Street, 1 Verkhnyachka, Khrystynivskiyi district, Cherkasy region, 20022, Ukraine

Luydmula Necheporenko

Senior Research Fellow Verkhnyachka research and selection station of Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beets NAAS, Ukraine

Vorozhko Svitlana

Candidate of Agricultural sciences, Head of the department of selection and seed production of grain crops Verkhnyachka research and selection station of Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beets NAAS, Ukraine

The estimation of ecological plasticity and stability of winter rye hybrids in the Ukraine Forest-Steppe zone is given, based on the results of four-year yield study using regression analysis. The results of the study made it possible to recommend hybrids of winter rye with stable yields regardless of the weather conditions with a regression coefficient of not less than 1,0 and a minimum average deviation from the regression line for growing in the Forest-Steppe zone.

Key words: *winter rye, hybrid, growing medium, ecological plasticity, yield*

In recent decades, climate change has become apparent in Ukraine. Spring is accompanied by drought, air storms, summer months are characterized by severe drought, autumn has become longed, and fluctuations in low temperatures increased in winter due to warming [1, 2].

Adverse and extreme factors and stress phenomena (air and soil droughts, heat, cold, various temperature differences, uneven moisture supply at all stages of plant organogenesis, etc.) have become more frequent in all soil and climatic zones, which negatively and often detrimentally affect plants [3, 4].

Obtaining high and stable yields largely depends on the adaptive properties and the level of resistance of plant organisms to adverse environmental factors, especially in adverse and extreme conditions. V.D. Meninets believes that the plasticity of a variety is understood as the property of its adaptation to different, though not all, environmental conditions [5, 6].

High plasticity is characterized by plants that respond optimally to the heterogeneity of the environment [7, 8]. As a result of the analysis of ecological plasticity and stability, it is possible to determine not only the different response rate of growing conditions, but also to identify genotypes that can realize productivity with significant changes in environmental factors and ensure their most effective application and distribution [9, 10].

S. A. Eberhart and W. A. Russell define the plasticity of a variety differently, they understand it as a positive response of the genotype to the improvement of growing conditions, fixity and stability of the trait in different environmental conditions [11].

Materials and methods. Experimental field studies were conducted from 2016/2017 to 2019/2020 in the fields of cereal crop rotation Verkhnyachka research and selection station of the Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beets UAAS. Planning, organization and conduct of research was performed according to generally accepted methods [12, 13].

We studied 19 hybrids of winter rye Verkhnyachka selection. Sowing dates: October 1, 2016; September 27, 2017; September 27, 2018 and October 4, 2019. Agricultural techniques are common for the Central Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine. The estimated area of the plot is 10 m², the frequency is sixfold. The sowing rate is 4.0 million similar grains per hectare. Sowing was carried out with a selection seeder SCS 6-10.

The degree of response of genotypes to the variability of environmental conditions and the selection value of hybrids was characterized by the coefficient of ecological plasticity b_1 , calculated using the method of regression analysis [6], based on field trials 2017 - 2020. The coefficient b_1 gives a comparative assessment environmental conditions relative to the adaptive norm. In winter rye, the coefficient b_1 was used in the work [14], where the hybrid Pervistok of the Kharkiv selection of the Y. Yuryev Institute of Plant Breeding was used to estimate the adaptive norm. In our studies, the adaptive norm, ie 1, is the average value of the trait in all cultivars.

Determination of the stability and plasticity of hybrids by yield was performed according to the Eberhard-Russell method, while the criterion "weather conditions" was used for the criterion "point" [15].

In this modification, we determined the stability and plasticity of hybrids in comparison with the meteorological conditions of the studies.

It is based on a homeostatic reaction caused by several symptoms. E. F. Palmov and M. I. attributed the length of the growing season, the rhythm of development, the relationship to heat and cold, soil drought, edaphic differences, resistance to disease and pest damage, etc. to the most important ones.

Research results. Analyzing the weather conditions, it should be noted that the spring-summer growing season 2017/2019 for winter rye was not favorable, as indicated by the effect of the year $-0.77 *$ (Table 1).

Table 1

**Influence of cultivation year on yield potential of hybridswinter rye
(19 hybrids), 2016-2019**

Years	The effect of the year	Hybrids with significantly high yields		Hybrids with significantly low yields	
		pcs.	%	pcs.	%
2016/2017	-0,15	7	36,8	4	21,1
2017/2018	+0,03	4	21,1	6	31,6
2018/2019	-0,77*	6	31,6	3	15,8
2019/2020	+0,89*	3	15,8	5	26,3

To reveal the genetic potential of yield for 19 hybrids of winter rye, the best soil and climatic conditions were in 2020, the effect of the year was estimated at + 0.89* and was significantly high. This year, 3 hybrids (15.8%) showed significantly higher yields, although twice as many hybrids - 5 or 26.3%, had a significantly low value, but the year was characterized by the highest yield of 7.88 t/ha, against 6.4 - 2017, 6.9 - 2018 and 5.6 - 2019.

A favorable area for the disclosure of the genetic potential of hybrid productivity can be considered 2018 (effect of the year +0.03), where 4 hybrids (21.1%) had a positive interaction hybridxenvironment. However, they had a much lower yield per t/ha (6.9 vs. 7.88) compared to the best soil and climatic conditions per year.

The least favorable year for the disclosure of the potential of hybrids of this set was 2019 (the effect of the year was significantly low -0.77 *), 6 (31.6%) hybrids had a positive interaction with hybrids and which had the lowest average yield for the test years of 5.6 tons/ha.

The formation of high yields of the best hybrids was influenced by both the genotypic ability of hybrids and their interaction with environmental conditions.

The productivity potential of the newly created best hybrids, which is 5.3% of all studied hybrids, was high and ranged from 6.25 to 8.88 t/ha, so these hybrids can be considered promising (Table 2).

Table 2

**Plasticity and yield stability of winter rye hybrids in the Right-Bank
Forest-Steppe of Ukraine**

Hybrid	Average yield, t/ha	Regression coefficient (plasticity), b_i	Rank	The standard deviation (stability), $S_i d^2$	Rank
K/H-377/10	6,84	0,13	2	0,55	1
H98/P-780/94	6,97	0,26	2	0,65	1
V.3/B-910/08	6,77	0,06	2	1,41	3
A/F/B/B-912/08	6,36	-0,35	2	1,32	3
P/X55/B-914/08	6,64	-0,07	2	1,62	3
Ya-821/99	6,48	-0,23	2	0,65	1
P.H/K-961/14	6,96	0,25	2	0,36	1
L.P-k.468/17	7,31	0,60	1	1,54	3

L.PI-k.467/17	7,05	0,34	2	1,61	3
L.U-k.469/17	6,94	0,23	2	1,51	3
L.B-k.470/17	7,38	0,67	1	1,43	3
Araks/19	7,41	0,70	1	1,87	3
Vals/19	6,80	0,09	2	0,38	1
K/P-857/2003	5,30	-1,41	3	0,45	1
D/B-907/2008	6,34	-0,37	2	-0,16	1
D/K-886/2006	6,46	-0,25	2	1,48	3
C38/K-888/2006	6,35	-0,36	2	0,20	1
I95/B/P/B/P-885/05	6,73	0,02	2	1,23	3
K/B/P/B/P-878/2005	6,43	-0,28	2	0,90	2
HIP ₀₅	–	0,52	–	0,18	–

The average yield of winter rye hybrids for cultivation in the Right-Bank Forest-Steppe of Ukraine was relatively high and stable from 5.3 to 7.31 t / ha. Therefore, the calculations of plasticity and yield stability are made at the limit of its maximum levels. According to research years, the yield variability of winter rye hybrids was much higher from 5.18 to 8.88 t / ha.

The regression coefficient shows the average response of the hybrid to changes in environmental conditions and makes it possible to predict changes in yield in a wide range of ecological and climatic conditions. When the higher this coefficient is, than the hybrid responds more to changes in growing conditions [16].

In our experiment, 15 or 78.9% of hybrids have good adaptation to growing conditions, which have a regression coefficient $b_1 < 1$.

According to the $S_i d^2$ index, these varieties can give high and stable yields not only under favorable but also under non-standard conditions for the growing area.

Conclusions. Station (competitive) variety testing of 19 winter rye hybrids in different climatic conditions was carried out. The best soil and climatic conditions were found in 2019 to reveal the genetic potential of hybrid yields, the effect of the year was estimated at + 0.89 * and was significantly high.

As a result of long-term tests of winter rye, differences between hybrids in terms of ecological plasticity have been established. Analysis of ecological plasticity (b_1) revealed 15 or 78.9% of hybrids that had a high reliable adaptability and were well adapted to the conditions of the growing area.

References:

1. B. K. Rjabchun, V. S. Mel'nik, T. B. Kapustina, O. Є. Shhechenko (2016) Urozhajnist' tritikale jarogo ta її stabil'nist' zalezno vid genotipu ta umov seredovishha [Yield of spring triticale and its stability depending on genotype and environmental conditions]. Kyiv: Rjabchun. [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stopnsr_2016_1_8
2. T. V. Єgupova, P. V. Romanjuk. (2020) Suchasni tehnologii viroshhuvannja tritikale ozimogo v Pravoberezhnomu Lisostepu. [Modern technologies of winter triticale cultivation in the Right-Bank Forest-Steppe]. Kyiv: *Visnik agrarnoi nauki*. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202007-04>

3. Ulich L. I. (2007) Stroki sivbi ozimoï pshenici v umovah zmini klimatu. [Terms of sowing of winter wheat in the conditions of climate change] Kyiv: *Visnik agrarnoi nauki*. [in Ukrainian].
<https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/02/48.pdf>
4. L. I. Ulich, M. M. Korhova, O. A. Kotinina. (2009) Urozhajnist' novih sortiv pshenici (*Triticumaestivum*L.) zalezho vid strokiv sivbi. [Yields of new wheat varieties (*Triticum aestivum* L.) depending on sowing dates]. *Sortovivchennja ta ohorona prav na sorti roslin: naukovo-praktichnij zhurnal*. [in Ukrainian].
<http://journal.sops.gov.ua/article/download/66348/61689>
5. P. V. Kondratenko, M. O. Bublik. (1996) Metodika provedennja pol'ovih doslidzhen' z pol'ovimi kul'turami. [Methods of conducting field research with field crops]. Kyiv: *Agrarna nauka*. [in Ukrainian].
6. Litun P. P. (1980) Vzaimodejstvie genotip – sreda v geneticheskij i selekcionnyh issledovanijah i sposoby ee izuchenija. Problemy otbora i ocenki selekcionnogo materiala. [Interaction of genotype - environment in genetic and selection researches and ways of its studying . Problems of selection and estimation of selection material]. Kyiv: *Naukova dumka*. [in Ukrainian].
7. Alpert P, Simms EL. (2002) Vidnosni perevagi plastichnosti ta fiksovanosti v riznih seredovishhah: koli roslini dobre koriguvatisja. [The relative advantages of plasticity and fixity in different environments: when is it good for a plant to adjust]. *Evol Ecol* 16:285-297. [in USA].
<https://link.springer.com/article/10.1023/A:1019684612767>
8. Callahan H.S., Dhanoolal N., Ungerer M.C. (2005) Geni plastichnosti ta vitrati na plastichnist': novij pidhid iz vikoristannjam rekombinantnoi inbrednoi populjacii arabidopsisu. [Plasticity genes and plasticity costs: a new approach using an Arabidopsis recombinant inbred population]. *New Phytol* 166 (1):129-139. [in USA]. doi:10.1111/j.1469-8137.2005.01368.x <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15760357/>
9. Piskun G. I. (2002) Porivnjannja fonovogo vidboru pri ocinci pristosoivanosti genotipiv kartopli na rannih stadijah selekcionnogo procesu. [Comparison of backgrounds selection at an assessment of adaptability of genotypes potatoes at early stages of selection process]. [in Belarus].
10. Simakov E. A. (2010) Genetichni ta metodologichni osnovi pidvishhennja efektyvnosti procesu selekcii kartopli. [Genetic and methodological bases of increase efficiency selection process of potatoes]. [in Russian].
<http://earthpapers.net/geneticheskie-i-metodologicheskie-osnovy-povysheniya-effektivnosti-selekcionnogo-protsesta-kartofelya>
11. S. A. Eberhart, W. A. Russell. (1966) Parametri stabil'nosti dlja porivnjannja sortiv. [Stability parameters for comparing varieties]. *Crop. Science*. Vol. 6, № 1. – P.36 – 40.
12. Tkachik S. O., Leshhuk N. V., Priszazhnjuk O. I. (2016) Metodika provedennja kvalifikacijnoi ekspertizi sortiv roslin na pridatnist' do poshirennja v Ukraïni. [Methods of conducting a qualified examination of plant varieties for suitability for distribution in Ukraine]. *Zagal'na chastina / Ukraïns'kij institut ekspertizi sortiv roslin*; [in Ukrainian]. <https://www.sops.gov.ua/uploads/page/5b7e5c0ed8332.pdf>

13. Ćshhenko V. O., Kopitko P. G., Kostogriz P. V., Oprishko V. P. (2014) Osnovi naukovih doslidzhen' v agronomii. [Fundamentals of scientific research in agronomy] Vinnicja: PP «TD «Edel'vejs i K»». [in Ukrainian]. http://www.udau.edu.ua/assets/files/zbirniki/methodical/76487-Osnovi_5_04_2014-signalnij.pdf
14. Tkachik S. O., Kienko Z. B, Kostenko N. P. ta in. (2016) Metodika provedennja ekspertizi sortiv roslin grupi tehnicnih ta kormovih na pridadnist' do poshirennja v Ukraïni. [Methods of examination of plant varieties of technical and fodder groups for suitability for distribution in Ukraine]. *Ukraïns'kij institut ekspertizi sortiv roslin*; [in Ukrainian]. <https://sops.gov.ua/uploads/page/5b7e6970317ba.pdf>
15. Mazur Z. O., Korneeva M. O. (2014) Adaptivna zdatnist' genotipiv ozimogo zhita dlja stvorennja geterozisnih gibridiv [Adaptive ability of winter rye genotypes to create heterosis hybrids] *Naukovi praci Institutu bioenergetichnih kul'tur i cukrovih burjakiv* [in Ukrainian]. http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21
16. Pakudin V. Z., Lopatina L. M. (1979) Metodika ocenki jekologicheskoi plastichnosti sortov sel's'kohozjajstvenyh rastenij [Methods for assessing the ecological plasticity of varieties of agricultural plants]. [in Russian].

MOBILE INFORMATION TECHNOLOGIES FOR SMART AGRICULTURE

Vozhehova Raisa,

Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Academician

Lykhovyd Pavlo,

Ph.D., Senior Researcher

Biliaieva Iryna,

Doctor of Agricultural Sciences, Senior Researcher

Modern agriculture is in the process of mutual gradual integration with information technologies (IT). Precision and smart agriculture, which is the new level of agricultural practice development, can hardly be imagined separately from the IT innovations, requiring deep integration of remote sensing, geoinformation systems and artificial intelligence systems data into the process of crop production. And it is impossible to apply IT without the use of computers, equipped with the relevant software.

Because agricultural activity is mostly held outdoors in the field conditions, it is not always applicable to use personal computers to get access to GIS and IT data and use their capacities. Therefore, there is a need for the development of mobile environment for most agricultural IT products so that the user (e.g., farmer or agricultural scientist) could rip the benefits of their use on the move or in the field directly from a mobile device (smartphone or tablet PC), which are almost all the time carried on and are easily transported, could be used in the “on hand” regime. Most agricultural software developers understand the significance of transferring their applications to the mobile devices, especially, modern ones, which has huge computational powers due to the use of modern multi-core processors and big amounts of RAM (4 GB and more). But at the moment, this field of mobile software is out of the sight for big IT companies and we see the lack of qualitative and useful apps available in Google Play and App Store. To prove this point we propose you to look at the quantitative distribution and the total number of agricultural applications available for Android and iOS mobile devices. The classification and accounting were performed by Costopoulou et al. in 2016, and the results are represented in the table 1 [1].

Table 1.

The distribution by various classes and the total number of agricultural applications

Category	Android OS	iOS
1	2	3
Business and financial data	121	123
Animal production	65	65
Farm management and Crop production	69	91
Pests and diseases	20	24
Technologies and innovations	73	88
Agricultural machinery	39	35
Spraying related activities	30	31
Weather forecast	18	17
Training	41	39
News	41	46
Miscellaneous	44	30
Total number	561	589

As represented in the table 1, iOS devices can boast for greater number of available mobile agricultural software, although the difference with Android is not critical. The quality of iOS apps is also often much better than of Android ones. This imbalance could be put on the higher priority of iOS for software developers due to the higher outpay of their developments. But all in all it is evident that the total number of all the mobile apps available in the mobile markets is low, and if we just count the useful apps that are really helpful in farm management, production, etc., the total number of available software for mobile devices will be shrunk by 20-50%. It should also be taken into account that many mobile apps are developed for a regional use, so they could not be applied anywhere. For example, the Android app Kharif and Rabi Crop Diseases Information will be useful for Indian farmers, and is completely useless for Europeans [2]. The situation with scientifically useful mobile apps is much worse. The best available mobile apps for agricultural science, which are well-known among the users, are EVAPO, EvApp, OneSoil Scouting, PlantNet, Canopeo, Soil Explorer, Clear Sky Calculator, etc. However, even these apps are far from the perfection and their data often cannot be relied on as the only source of information for decision making [3-5]. That is why we conclude that in the modern epoch of total digitalization and informatization it is highly necessary to improve the quality of existing and create new

functional mobile software to ensure the transferring of modern agriculture to precision and smart technologies.

References:

1. Costopoulou, C., Ntaliani, M., & Karetos, S. (2016). Studying mobile apps for agriculture. *IOSR J. Mob. Comput. Appl*, 3, 44-49.
2. Patel, H., & Patel, D. (2016). Survey of android apps for agriculture sector. *International Journal of Information Sciences and Techniques*, 6(1-2), 61-67.
3. Júnior, W. M., Valeriano, T. T. B., & de Souza Rolim, G. (2019). EVAPO: A smartphone application to estimate potential evapotranspiration using cloud gridded meteorological data from NASA-POWER system. *Computers and Electronics in Agriculture*, 156, 187-192.
4. Patrignani, A., & Ochsner, T. E. (2015). Canopeo: A powerful new tool for measuring fractional green canopy cover. *Agronomy Journal*, 107(6), 2312-2320.
5. Network, I. (2018). Soil Explorer mobile app. *Apple App Store*.

ПРОДУКТИВНІСТЬ ГІБРИДІВ ОЗИМОГО РІПАКУ В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Грабовий Ігор Миколайович,

магістр

Одеський державний аграрний університет,

Когут Інна Миколаївна,

кандидат с.-г. наук, доцент

Одеський державний аграрний університет,

Аналізуючи нинішній стан виробництва олійних культур в Україні, можна помітити, що потенціал такої олійної культури, як озимий ріпак, використовуються неповно, хоча більшість сільськогосподарських зон території нашої держави за агрокліматичними умовами відповідають вимогам цієї рослини.

В сучасних умовах аграрного виробництва сорт, виступаючи в якості носія біологічних, господарсько-цінних ознак, є одним із найважливіших засобів підвищення продуктивності сільськогосподарських культур. Такі властивості сорту як адаптивність до стресових чинників природного середовища, реакція на внесення мінеральних добрив, стійкість до шкідників і хвороб, здатність формувати кінцевий продукт заданої високої якості та інші, визначають технологічний алгоритм його вирощування й цінність для переробної, харчової та інших галузей виробництва. Від генетичної системи сорту суцільно залежить реалізація біологічного потенціалу конкретного агрофітоценозу, що відображується рівнем ефективності використання екологічного потенціалу, створеного людиною технологічними засобами. Сорт і технологія повинні бути взаємо орієнтованими на прогресивну еволюцію агрофітоценозу та екологічну безпеку виробництва [1].

Нині зусиллям селекційних центрів і державної системи охорони прав на сорти рослин в Україні сформовані сортові ресурси, які за свідченням вітчизняних та зарубіжних експертів є одними з найкращих на пострадянському просторі та серед країн Східної Європи. Вони складаються із сукупності охороноздатних сортів всіх сільськогосподарських та інших культур. У Державному реєстрі сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2012 р., внесено біля 7000 сортів, понад 100 видів рослин. Звичайно, досягнення нових висококонкурентних показників на внутрішньому та зовнішньому ринках насінневого матеріалу сортів рослин потребує подальшого вдосконалення сортових ресурсів. Це завдання належним чином вирішується в діючій системі селекційного процесу та експертизи сорту на охороноздатність і придатність до поширення в Україні [2]. У планах оптимізації посівних площ і валових зборів олійних культур значне місце відведено найважливішій олійній культурі – ріпаку озимому. В Україні ріпак вирощують на 3% ріллі.

Подальше зростання виробництва насіння ріпаку і підвищення його якості можливе, головним чином, за рахунок створення і впровадження в виробництво сортів нового технологічного рівня, а також удосконалення технологій їх вирощування, що дозволить більш повно реалізувати закладений генетичний потенціал при їх створенні [3].

Нові сорти ріпаку озимого повинні найбільшою мірою відповідати ґрунтово-кліматичному потенціалу, регіону півдня України й забезпечувати високі врожаї насіння [4].

Таким чином, більш розгалужені сорти рівномірно використовують світло, в них формується більша вага 1000 насінин з більшою кількістю стручків на 1 м² [5].

Сучасні сорти ріпаку озимого володіють досить високим генетичним потенціалом продуктивності та якісними показниками насіння. Світова та вітчизняна селекція декілька останніх десятиріч досягла значних успіхів у покращенні генетичного потенціалу сучасних сортів. Про це свідчать результати, одержані в закладах державної експертизи сортів рослин, де за умов високої культури землеробства, науково-обґрунтованої агротехніки, впровадження нанотехнологій, створення оптимальних умов для росту та розвитку рослин, урожайність сучасних сортів сягає більше 6-7 т/га [6].

Дослідження проводили впродовж 2019-2020 сільськогосподарського року в зоні Південного Степу України. У досліді використовували гібриди: Конрад КЛ, Верітас КЛ та Ангел КЛ. Площа дослідної ділянки складала - 720 м², облікової - 500 м², повторність трьох кратна.

Основним параметром, що визначає ефективність вирощування рослин ріпаку є врожай. Розширення площ посіву ріпаку озимого можливе лише за умов впровадження в виробництво нових сортів з високим генетичним потенціалом, та правильного їх добору до конкретних зон, підзон. За рахунок доброї пристосованості сорту до конкретних ґрунтово-кліматичних умов вирощування за однаково понесених затрат, можна одержувати додаткові валові збори насіння.

В наших дослідженнях біологічна врожайність ріпаку озимого напряму залежала від обраного гібриду. Максимальний рівень зернової продуктивності був зафіксований у варіанті, де вирощували гібрид Верітас КЛ – 1,42 т/га. Конрад КЛ сформував 1,34 т насіння на одному гектарі площі. Найнижчий урожай дав гібрид Ангел КЛ – з одного гектару посіву даного гібриду було зібрано 1,18 т насіння.

Продуктивність суттєво залежить від умов зовнішнього середовища та багатьох структурних елементів продуктивності, які формуються в період розвитку культури. Так, маса зерна з рослини найбільшою була у гібриду Верітас КЛ – 5,52 г. Деяко нижчим цей показник був у гібриду Ангел КЛ – 5,02 г, а найменшим (4,92 г) у гібриду Конрад КЛ. Така ж тенденція відносно досліджуваних гібридів існувала щодо маси 1000 насінин – показник коливався в межах 3,21-3,35 г. Маса зерна зі стручка найвищою була на рослині гібриду Верітас КЛ – 0,060 г, а найлегшим був стручок у гібриду Конрад КЛ – 0,051 г.

Результати проведених досліджень дозволяють зробити висновок, що всі досліджувані гібриди ріпаку озимого придатні для вирощування в умовах

Південного Степу і здатні давати нормальні врожаї в даних умовах. Але, зважаючи на суттєві кліматичні зміни в регіоні досліджень, слід відзначити гібрид Верітас КЛ від компанії ДСВ, який здатний найкраще пристосовуватися та витримувати несприятливі умови навколишнього середовища під час вирощування.

Список літератури

1. Державний реєстр сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2012 році. // Витяг станом на 20.01.2012. К. : ТОВ Алефа. 2012. С. 3-25.
2. Каталог сортів рослин придатних для поширення в Україні у 2011 році. – К. : ТОВ Алефа, 2011. С. 197-214.
3. Волощук О.П., Волощук І.С., Косовська Р.Ю. Продуктивність сортів та гібридів ріпаку озимого вітчизняної й зарубіжної селекції при вирощуванні в умовах західної частини Лісостепу: посібник українського хлібороба : наук.-практ. щорічник. Київ: 2012. Т.2. 284 с.
4. Гусев М. Г., Коковіхін І. В., Пелех І. Я. Ріпак – перспективна кормова й олійна культура на півдні України: – Вінниця, 2011. 160 с.
5. Яшко М. Особливості вирощування ріпаку: управління посівами та потреба у поживних речовинах : Агроном. 2012. № 1. 78 с.
6. Лихочвор В. В., Проць Р.Р. НВФ Українські технології: Львів, 2005. 88 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОСНОВИХ БОРІВ НА ПРИТЯСМИНСЬКИХ ПІСКАХ

Ключка Світлана Іванівна

магістрантка НЛТУ України
Навчально-науковий Інститут
лісового і садово-паркового господарства
канд. педагог. наук, доцент,
Черкаський державний технологічний університет

Сорока Мирослава Іванівна

доктор біолог. наук, професор, НЛТУ України,
Навчально-науковий Інститут
лісового і садово-паркового господарства

Чемерис Інгріда Альгімантівна

магістрантка НЛТУУ
Навчально-науковий Інститут
лісового і садово-паркового господарства
канд. біолог. наук, доцент,
Черкаський державний технологічний університет

Кожному типу лісу властивий певний набір лісових рослин, який відповідає тим чи іншим природним умовам. Звідси, у складі лісу можна знайти тих представників фауни, які пристосовані, крім сумісного існування, до певних ґрунтово-кліматичних факторів. Особливо яскраво це можна спостерігати на невеликих рівнинних просторах, зокрема на території лісництва.

В межах України надзвичайно поширеними є хвойні ліси, які займають другу позицію після листяних лісів. Особливої уваги на території України заслуговують соснові ліси - угруповання звичайнососнових, кримськососнових, кохососнових, піцундськососнових та європейськокедрових лісів. Найбільш поширеними є угруповання звичайнососнових лісів, які відзначаються низкою особливостей: основним лісотвірним видом є сосна звичайна; її лісові угруповання характеризуються високою пластичністю та едифікаторною адаптивністю; широкий ареал едифікатора зумовили його кліматичну, орографічну й едафічну неоднорідність; спостерігається значна синтаксономічна різноманітність. На території нашої держави з усіх дерев сосна має найбільше значення. Зокрема, налічується 17 видів, з них окультурено 11, найпоширенішою є сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.). Звичайнососнові ліси (*Pineta sylvestris*) різноманітні за флористичним складом, таксаційними даними та ценотичними особливостями [1, с. 42].

Формування соснових борів на території Черкаської області зумовлено її клімато-географічними умовами: за цими ознаками вона поділяється на дві великі частини – лівобережну та правобережну. Остання відноситься до Придніпровської височин, де можна спостерігати активні ерозійні процеси. Наявність глибоких ярів пояснюється різницею абсолютних відміток рельєфу, що набуває гірського характеру. Такі явища сприяли утворенню Канівських гір та Мошногірського кряжу. На Лівобережній частині наявна Придніпровська низовина, де місцями розміщена горбиста, заболочена рівнина.

На формування літосферних відкладів сучасної території області в процесі геологічних циклів впливали докембрійські магматичні і метаморфічні породи Українського кристалічного щита, осадові породи палеозою, мезозою і кайнозою (глини, пісковики, мергелі). Докембрійські продукти з'являються на верхніх відкладах Правобережної частини по берегах річок. Як свідчать наукові дослідження, у мезозойську і кайназойську еру тут знаходилось море. У тріасовий період утворились різнозернисті піски і пісковики з лінзами глинистих порід і вапняків. На території Канівських гір часто зустрічаються піски, темно-сірі глини, алевроліти, пісковики та вапняки юрського періоду, що відслонюються на схилах ярів і балок. Палеогенові і неогенові відклади зустрічаються локально на Правобережжі. На кристалічних породах Українського щита знаходяться піщано-глинисті породи і вапняки. Льодовики, що відступили 12 тисяч років по тому, залишили піщано-глинисті опади, суглинки, лес. В тому числі на території області поширені льодовикові і водно-льодовикові відкладення, які під впливом геобіологічних процесів піддавались процесам ерозії [2].

Притясминські бори Черкаської області привертають увагу своїм штучним походженням. Ще у 17 столітті на території сучасного Чигиринського лісгоспу можна було спостерігати сосново-дубові ліси. Це місце слугувало схованкою для гайдамак. З метою знищення повстанців, за свідченням істориків, польські конфедерати випалювали прадавні ліси. На початку минулого століття земські чиновники та дослідники розпочали застосовувати наукові підходи у боротьбі з сипучими пісками. Поруч із сосною звичайною висаджували до 9% берези, бузини червоної, в'яза дрібнолистої, смородини золотистої. Однак, весняні вітри висушували саджанці, засипали їх піском, знищували бруньки. Звідси з'явилося рішення: спочатку висадити шелюгу, з метою закріплення та зупинення наступу пісків. По тому, через декілька років між рядами шелюги насаджували саджанці сосни звичайної. Шелюгу спочатку потрібно було зрубувати на пні, а згодом вона сама відмирала, пригнічена сосною. Впроваджуючи новітні методи, залучаючи досвід інших і власну практику чигиринські лісівники лише за 10 років створили зелене море на місці колишньої рухомої пустелі [3].

Враховуючи вище викладений матеріал, метою нашої роботи стали детальні дослідження Притясминських лісів Черкаської області за участю сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L) із визначенням способів та умов їх збереження та відтворення на території ДП «Чигиринське лісове господарство».

Соснові ліси відзначаються низкою особливостей: основними лісотвірними породами є сосна звичайна; лісові угруповання характеризуються

біопластичністю та едифікаторною адаптивністю; широкий ареал едифікатора зумовили його кліматичну, орографічну й едафічну неоднорідність; спостерігається значна синтаксономічна різноманітність [1, с.41]. Види рослин, виявлені у соснових лісах, відповідають класу рослинності Vaccinio-Piceetea – бореальні хвойні ліси на бідних кислих ґрунтах з розвиненим моховим покривом.

На основі проведених досліджень та інвентаризації біоти соснових лісів встановлено, що серед обстежених ділянок є ліси природного і штучного походження. Для природних борів ДП «Чигиринське лісове господарство» характерною є структурна простота та наявне природне поновлення (рис.1). Перший ярус утворює *Pinus sylvestris*, у другому трапляються *Pyrus pyraeaster* та *Quercus robur*, *Sorbus aucuparia*, *Acer negundo*, *Robinia pseudoacacia*. Третій деревний ярус виражений слабо. У ярусі кущів появляються *Genista tinctoria*, *Sambucus nigra*, *Crataegus oxyacantha*, *Genista tinctoria*. Зімкненість трав'яного ярусу сягає 80 %. Моховий ярус мозаїчний.

Ліси штучного походження відзначаються регулярними рядами та великою кількістю синантропних видів рослин. В умовах штучних борів ДП «Чигиринське лісове господарство» трав'яне вкриття обмежується незначною кількістю видів рослин, переважаючими є: мишій сизий (*Setaria glauca*), тонконіг вузьколистий (*Poa angustifolia*), костриця овеча (*Festuca ovina*), кунічник наземний (*Calamagrostis epigejos*), осока вереснякова (*Carex ericetorum*). Також, серед названих видів зустрічаються зрідка чи поодинокі такі як: жовтозілля весняне (*Senecio vernalis*), зірочник середній (*Stellaria media* L.), фіалка ранкова (*Viola matutina*), деревій звичайний (*Achillea millefolium*), міцеліс стінний (*Mycelis muralis*), незабудка лісова (*Myosotis sylvatica*), чистотіл звичайний (*Chelidonium majus* L.), смілка поникла (*Silene nutans*), золотарник звичайний (*Solidago virgaurea*), латук стінний (*Lactuca muralis*), кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale*), герань лісова (*Geranium sylvaticum*), козельці прості (*Tragopogon dubius*), молочай кипарисовидний (*Euphorbia cyparissias* L.), перстач повзучий (*Potentilla reptans*), вероніка лікарська (*Veronica officinalis* L.), купина запашна (*Polygonatum odoratum*).

Асоціація формується в В2 лісорослинних умовах з горбистим рельєфом із свіжими ґрунтами з достанім поверхневим стоком.

За результатами аналізу фітоценотичної структури соснових лісів можна виокремити три їх групи. До першої слід віднести ліси із добре сформованим трав'яним вкриттям із переважанням злаків, мозаїчними куртинами широколистяних трав та практично несформованим моховим ярусом (пробні ділянки 1, 2, 6, 7, 8). Такі ліси відповідають угрупованню соснові ліси кунічникові. Тут виявлено 45 видів вищих рослин. Деревні яруси, крім сосни звичайної *Pinus sylvestris*, формують груша звичайна *Pyrus pyraeaster*, тополя тремтяча *Populus tremula* L., клен ясенелистий *Acer negundo* L., серед кущів присутні бузина чорна *Sambucus nigra*, глід одно маточковий *Crataegus monogyna*, зіновать руська *Chamaecytisus ruthenicus*, ірга китицецвітна *Cotoneaster integerrimus*, ожина сиза *Rubus caesius*. Трав'яне вкриття щільно зімкнене і складене багатьма видами, серед яких переважають кунічник

наземний *Calamagrostis epigejos*, мітлиця тонка *Agrostis capillaris*, буквиця лікарська *Betonica officinalis*, зірочник злаковидний *Stellaria graminea*, золотарник звичайний *Solidago virgaurea*, костриця овеча *Festuca ovina*.

До другої групи відносяться ліси із розрідженим трав'яним вкриттям, складеним широколистими травами, серед яких багато бур'янів (пробні ділянки 5,9). Такий ліс можна охарактеризувати як сосновий ліс купиний. Серед трав трапляються фіалка ранкова *Viola matutina*, жабрій ладаний *Galeopsis ladanum*, золотарник канадський *Solidago canadensis*, мишій сизий *Setaria pumila*, хміль звичайний *Humulus lupulus*, міцеліс стінний *Mycelis muralis*, смовдь гірська *Peucedanum oreoselinum*.

До третьої групи відносяться ліси із розрідженим трав'яним вкриттям та сформованим моховим ярусом (пробна ділянка 4), що відповідає сосновому лісу зеленомоховому. Основу наземного вкриття складають ксерофільні види синяк звичайний *Echium vulgare*, смілка звичайна *Silene vulgaris*, смілка поникла *Silene nutans*. Серед мохів домінує плевроцій Шребера *Pleurozium schreberi*.

До четвертої групи відносяться ліси із несформованими ярусами наземного вкриття (пробні ділянки 3,10), які мають вигляд мертво покривних. Проте, тут сформовані синузії наземних та епіфітних лишайників. Цікавим явищем є куртини лишайника пельтігери собачої *Peltigera canina* та епіфітні популяції гіпогімнії пухирчастої *Hypogymnia physodes*.

Рис. 1. Притясминські бори (ділянка 2, Гущівський заказник)

За результатами здійснених досліджень у соснових деревостанах ДП «Чигиринське лісове господарство» можна зробити наступні висновки:

Густота і рясність підліску та трав'яного вкриття прямо пропорційно залежать від повноти деревостану та кількості світла. Найбільші синузії трав формуються у вікнах деревостанів.

Дослідження фітоценотичної структури соснових лісів довели, що серед них виокремлюються чотири типи у залежності від типу формування трав'яних ярусів. Найбільш поширеними типами є соснові ліси із домінуванням злаків.

Стан соснових деревостанів на території Чигиринського лісництва та ДП «Чигиринський лісгосп» є задовільним. Насадження середньо- та високоповнотні, завдяки чому ми змогли дослідити їх фітоценотичну структуру.

Соснові ліси розглядаються як перспективні, оскільки сосна не є вибагливою породою, світлолюбна, а деревина користується попитом.

Особливістю Притясминських борів є їх штучне походження, що є цікавим та цінним матеріалом для наукових досліджень, подальших пошуків зміцнення їх біоценотичних структур та збільшення їх біорізноманіття.

Список література

1. Сукачев В.Н. Основные понятия лесной биогеоценологии / В.Н. Сукачев // Основы лесной биогеоценологии. – М. : Изд-во "Наука", 1964. – С. 5-49.
2. Інженерно-геологічні умови Черкаської області - [Режим доступу] - https://geotop.com.ua/injenerno-geologicheskie-usloviya-cherkasskoj-oblasti_ua.php
3. Від пустелі до безкрайого зеленого моря - [Режим доступу] - <https://www.openforest.org.ua/20206/>
4. В.В. Шлапак – НУ біоресурсів і природокористування України, м. Київ / Типологічна оцінка насаджень притясминських борів. - Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.6 [Режим доступу] - https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2013/23_6/37.pdf
5. Ю.Ю. Гайова, Лісова рослинність з участю *Daphne snoopum* L. на території Черкасько-Чигиринського геоботанічного району, Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.
6. Гаель А.Г. Облесение бугристых песков засушливых областей: монография А.Г. Гаель. –М. : Гос. издат географ. лит-ры, 1952. – 217 с.

ВЫСОТА РАСТЕНИЙ ГЕКСАПЛОИДНЫХ СОРТООБРАЗЦОВ ПШЕНИЦЫ ЗАВИСИМО ОТ ПОГОДНЫХ УСЛОВИЙ

Новак Андрей,

Кандидат сельскохозяйственных наук, доцент
Уманский национальный университет садоводства

Жанна Новак,

Кандидат сельскохозяйственных наук, доцент
Уманский национальный университет садоводства,

В настоящее время наиболее распространенным видом пшеницы является *Triticum aestivum* - мягкая. Однако улучшить ее можно, используя гены - доноры полезных признаков других видов. Легче всего гибридизация удаётся между теми видами, которые имеют гомеологические геномы. Такими видами для пшеницы мягкой являются *Triticum sphaerococcum* и *Triticum spelta* - все они имеют геном AⁿBD [1].

Рост стебля пшеницы начинается с момента прорастания зерна. Он называется соломина и состоит из 4 - 7 междоузлий, разделенных стеблевыми узлами. Стебель растет в высоту за счет деления клеток около узлов. При этом междоузлия утолщаются и удлиняются. Одновременно растет стебель и внутри листовой трубки верхушкой. Каждое последующее междоузлит длиннее предыдущего. За сутки наибольший прирост стебля может составлять 5-7 см, это происходит во время колошения. После окончания цветения рост стебля совсем прекращается.

Высота стебля растений пшеницы зависит от биологических особенностей сорта, погодных особенностей, плодородия и влагообеспечения почвы, удобрения, густоты стояния и др. Считается, что наибольшую потенциальную производительность имеют короткостеблевые сорта с соотношением массы зерна к соломе, как 1: 1 [2].

Высота растений пшеницы является весьма важным хозяйственным показателем. Однако и довольно высокий стебель, как и очень короткий, негативно влияет на величину урожая.

Высокорослые растения пшеницы, как и других колосовых культур, могут полежать, особенно в годы с достаточным количеством осадков и при высоких дозах внесения азотных удобрений. При этом наблюдаются значительные потери урожайности, ухудшается качество зерна и снижаются посевные свойства семян.

Напротив, наличие очень низкого стебля приводит к уменьшению ассимиляционной поверхности растений, что также приводит к снижению уровня урожая.

В Украине на данный момент большая часть полукарликовых и низкорослых сортов с высотой стебля соответственно 60-85 и 85-105 см.

Мы анализировали два сорта пшеницы мягкой яровой: Героиня и Харьковская 30, среднее значение показателей которых выступало как групповой стандарт, а также по два сортообразца пшеницы шарозерной и пшеницы спельты. Годы исследований достаточно отличались между собой.

По данным метеостанции Умань [3] 2019 был одним из самым засушливым за период наблюдений: количество осадков в 222,7 мм уступала норме. В марте, когда высевали сортообразцы, выпало 16,3 мм осадков. Поэтому семена пшеницы для своего прорастания использовало как их, так, в основном, влагу, полученную от таяния снега.

Затяжная прохладная весна позволила растениям пшеницы медленно пройти первые этапы органогенеза, заложить при этом большое количество колосков в колосе. При формировании вегетативной массы, опыления и формирования зерна также отмечалась нехватка осадков, что не позволило сформировать высокий урожай.

2020 год был ещё более засушливым, но при этом для ранних ярых культур более благоприятным за счёт удачного распределения осадков. Весна была длинная, затяжная и прохладная. Это способствовало развитию растений пшеницы яровой, формированием ими значительной вегетативной массы и накоплению органического вещества. В июне выпало 70,4 мм осадков, что было почти в пределах нормы. Это также способствовало наливу зерна и получению высокого урожая. Жаркий и засушливый июль обеспечил отдачу влаги и способствовал беспрепятственному сбору урожая.

По результатам наших исследований, таблица 1, высота растений группового стандарта в среднем за два года составила 102 см.

При этом у обоих сортов пшеницы мягкой яровой среднее значение этого показателя не отличалось. Сортообразцы 146/20 и 147/20, относящихся к *Triticum sphaerococcum*, характеризовались гораздо меньшей высотой растений - соответственно 62 и 70 см. Селекционные образцы 150/20, 151/20 (*Triticum spelta*) по высоте растений приближались к групповому стандарту - соответственно 104 и 109 см.

Поскольку 2020 был более благоприятным для развития ранних яровых культур, то и высота растений в этот год была больше. Так, показатели 2019 у сортов пшеницы мягкой составляли 96 -98см, у шарозерной - 57-62 и у спельты - 98 и 104см. А в 2020 соответственно: 106-108; 66-78 и 109-113 см.

Таблица 1
Высота растений гексаплоидных сортообразцов пшеницы, см

Сортообразец	Вид пшеницы	Года			Отклонение от группового стандарта, ±
		2019	2020	Среднее	
Героиня	<i>Triticum aestivum</i>	98	106	102	100
Харьковская 30	<i>Triticum aestivum</i>	96	108	102	100
Групповой стандарт		97	107	102	-
146/20	<i>Triticum sphaerococcum</i>	57	66	62	60

147/20	<i>Triticum sphaerococcum</i>	62	78	70	69
150/20	<i>Triticum spelta</i>	98	109	104	101
151/20	<i>Triticum spelta</i>	104	113	109	106

В среднем высота растений сортов Героиня и Харьковская 30 составляла 102 см, селекционных номеров пшеницы шарозерной - 60-69, пшеницы спельты - 101 и 106 см.

References:

1. Ружицька О. М., Заболотна А. П. Показники росту та насінневої продуктивності рослин деяких гексаплоїдних видів роду *Triticum*. Вісник ОНУ. Біологія. 2012. Т. 17, в. 1-2, (26-27). С. 46-55..

2. Ботанічна характеристика пшениці. Доступно з: <https://agrosience.com.ua/plant/botanichna-kharakterystyka-pshenytsi>

3. Гідрометеорологічні бюлетні і Черкаського обласного центру з гідрометеорології [іЕлектронний ресурс] – Режим доступу: cgm@ck.ukrtel.net

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПОСІВУ СТАРОВІКОВОЇ ЛЮЦЕРНИ В РІК ЇЇ РОЗОРЮВАННЯ

Сілецька Оксана Володимирівна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри землеробства
Херсонський державний аграрно – економічний університет

Результати представлених досліджень свідчать про стан посіву старовікової люцерни (третій, четвертий роки життя), вирощуваної на солонцюватих, темно – каштанових ґрунтах Півдня України, підвищення його продуктивності в рік розорювання поля за рахунок добрив ($N_{45}P_{30}$, $N_{90}P_{60}$) та посіву кормових культур: озимих (жито, пшениця, ячмінь, ріпак); ранньовесняних ярих (ячмінь, овес, ріпак, редька олійна); пізньовесняних (кукурудза, суданська трава).

З метою вирішення вказаних задач на протязі 2009 – 2016 років провели польові двох факторні досліді на темно – каштанових ґрунтах сільськогосподарського кооперативу «Радянська земля» Білозерського району Херсонської області.

Господарство розташоване на масиві Інгулецької зрошуваної системи, глибина залягання ґрунтових вод 5 м, мінералізація поливної води коливається від 1,5 до 3 г/л, тобто вона відповідає II класу за ДСТУ і класифікується, як обмежено придатна.

Повторність дослідів чотирьохразова. Посівна площа дослідної ділянки 185, облікова – 72 м². Розташування варіантів послідовне з елементами часткової рендомізації.

Згідно програми науково-дослідної роботи польові досліді супроводжувалися необхідними спостереженнями та аналізами. У представленому матеріалі зупинимося на умовному споживанні поживних речовин (нітрати, фосфати) рослинами, забур'яненості посівів, дольовій участі рослин у вирощеній зеленій масі, урожайності вирощуваних культур.

Згідно розробленої академіком Національної академії аграрних наук України Ушкаренко В.О. методики, на провідних варіантах дослідів у період появи сходів, або в період відростання весною виділялися ділянки площею 4 м² на досліджуваних фонах живлення з рослинами та без них. На протязі вегетаційного періоду фіксовані ділянки підтримували у зразковому стані, що забезпечувало оптимальні умови протікання мікробіологічних та агрохімічних процесів, максимального накопичення нітратів та фосфатів.

На ділянках з рослинами, які розташовані на малій відстані від парових, одночасно із накопиченням в ґрунті відбувалося і споживання поживних речовин рослинами. Різниця в кількості рухомих речовин в ґрунті і на парових ділянках та ділянках з рослинами розглядається, як умовне споживання поживних речовин вирощуваними рослинами.

Аналіз отриманих даних, свідчить про те, що культури значно більше споживають нітратів ніж фосфатів. Суттєве споживання насівними культурами поживних речовин було на удобрених фонах. Із насівних озимих культур по

кількості спожитих поживних речовин було жито, ріпак, із ранньовесняних – ріпак та редька олійна. Кращою по споживанню поживних речовин у пізньовесняних насівах була суданська трава. Порівняно з кукурудзою її споживання за період спостереження було вищим на 27,8%.

Велике практичне значення в дослідах мають дослідження дольової участі культур у вирощеній зеленій масі.

Семирічні дані досліджень свідчать, що насіви старовікової люцерни без насівних культур на 32,2 – 40,1 % представлені люцерною, а на 59,9 – 67,8 – бур'янами.

Насівні культури у вирощеній зеленій масі складають 35,8 – 69,3 %. Забур'яненість зеленої маси завдяки озимим насівним культурам на неудобреному фоні зменшилася від 60,7 до 12,9 – 26,4 %, а на фоні добрив від 67,3 до 9,9 – 16,0 %. В умовах ранньовесняних насівів на неудобреному фоні – від 69,5 до 28,5 – 35,0, а на удобреному – від 66,3 до 16,3 – 21,1 %.

Старовікова люцерна четвертого року життя мала меншу дольову участь бур'янів у вирощеній зеленій масі. На пізньовесняних насівах кукурудзою на неудобреному фоні вона була на рівні 19,8, а на фоні добрив – 16,6 %.

Засмічення посівів люцерни бур'янами при використанні суданської трави, як насівної культури, було на неудобреному фоні 13,3, а на фоні $N_{90}P_{60}$ нижче всього - 9,6%.

Основним показником ефективності досліджуваних факторів є урожайність сільськогосподарських культур.

Семирічні дані досліджень урожайності зеленої маси на полі старовікової люцерни залежно від насівних кормових культур та добрив свідчать: кращими із озимих насівних культур є жито (73,5 – 83,9 т/га) та ріпак (69,9 – 79,6 т/га).

Провідними насівними культурами в ранньовесняний період на обох фонах живлення є ріпак (63,0 – 70,6 т/га) та редька олійна (67,8 – 75,8 т/га). У пізньовесняних насівах кращою культурою була суданська трава, завдяки якій на фоні $N_{45}P_{30}$, в середньому за 7 років досліджень, отримано 86,9, а на фоні $N_{90}P_{60}$ – 95,9 т/га зеленої маси. Підвищення урожайності від насівної культури по удобреним фонам склало, відповідно, 45 та 50,1 т/га зеленої маси. Згідно розрахованих показників кращими насівними культурами, як уже відмічено, є жито та ріпак. На насівах озимого жита більш ефективними були добрива та їх взаємодія з насівною культурою. На кращих ранньовесняних насівних культурах – редька олійна та ріпак, ефект взаємодії досліджуваних факторів виявився найвищим. Позитивний результат при пізньовесняних насівах забезпечила кукурудза. Максимальний результат від взаємодії досліджуваних факторів забезпечила суданська трава.

По досліджуваним фонам живлення підвищення урожайності склало 149 та 175,5 %. Таким чином, взаємодія насівних культур з добривами є ефективним резервом підвищення продуктивності поля старовікової люцерни (третій – четвертий роки життя) в рік його розорювання.

Список літератури:

1. Ушкаренко В.О. Шляхи підвищення інтенсивного використання зрошуваних земель (В.О. Ушкаренко, Т. П. Ушкаренко, К.В. Петрова Херсон, 2002.
2. Ушкаренко В.О. Зрошуване землеробство (Ушкаренко В.О.) К., Урожай., 1994.-с. 235.
3. Пазий И. Ф. Продуктивность люцерны третьего года использования при посевах ее озимыми злаковыми культурами (И. Ф. Пазий, Н. Д. Хомич) ст. «Производство и использование растительного белка» Краснодар, 1981. С. 196 – 197.
4. Артюшенко В. В. Эффективность различных приемов использования пласта люцерны в год его распашки. Автореферат дис. На соискание научной степени, кандидат с. – х. наук.(В. В. Артюшенко). – Херсон, 1986.- 16с.
5. Андрусенко І. І. Люцерна основна культура зрошуваних сівозмін (І. І. Андрусенко, О. М. Коваленко) журнал «Вісник с. г.наук.1978. № 4, с. 27-29.
6. Панюкова О. О. Влияние покровных культур на развитие листовой поверхности и чистую продуктивность фотосинтеза люцерны (О. О. Панюкова) «Орошаемое земледелие» К. 1973. Вып. 16. с. 18-20.
7. Ахмедуналов С., Ибрагимов Х. Путь к увеличению производства кормов. Ж. Земледелия. 1981. №3 с. 45-46.

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ТЕРИТОРІЇ ПАРКУ ІМ. І.Д. ЧЕРНЯХОВСЬКОГО М. УМАНЬ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шлапак Вододимир Петрович

доктор сільськогосподарських наук, професор,
завідувач кафедри лісового господарства
Уманський національний університет садівництва,
м. Умань, Україна

Пушка Ірина Михайлівна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри садово-паркового господарства
Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Одним із основних чинників, які впливають на планувальну структуру міста та є одним з найважливіших факторів у створенні сприятливих для проживання людини екологічних, мікрокліматичних та санітарно-гігієнічних умов життя є зелені насадження. З наявністю зелених насаджень і характером їх розміщення тісно пов'язані функціональне зонування міських територій, система транспортних і пішохідних магістралей, трасування інженерних комунікацій тощо. Зелені насадження впливають на формування забудови заселених територій міста, на підвищення художньої виразності архітектурних ансамблів [1-3].

Об'єктом дослідження була територія парку ім. І.Д. Черняховського міста Умань.

Предметом досліджень була об'ємно-просторова композиція парку ім. І.Д. Черняховського м. Умань.

Методика досліджень: інвентаризацію насаджень та встановлення таксаційних показників паркового ландшафту й окремих його елементів проводили за допомогою лісівничо-таксаційного методу, для визначення інтродуцентів паркового фітоценозу використовували біологічні методи, для визначення композиції та планувальної структури парку застосовували методи архітектурно-планувального аналізу.

Парк ім. І.Д. Черняховського знаходиться в південно-східній частині міста Умань у Правобережному лісостепу України [4]. Композиція парку виконана у змішаному стилі, оскільки вона поєднує в собі елементи ландшафтного і регулярного стилів, що в свою чергу робить загальну композицію більш цікавою. Площа об'єкту становить 0.98 га. Ділянка належить до загального користування і є місцем відпочинку мешканців міста. Територія парку знаходиться біля проїжджої частини і межує з півдня та сходу з вулицями Садова та Гоголя, на півночі примикає до дитячого садочку, зі заходу межує з магазином та житловою забудовою. Також вздовж парку знаходиться педагогічний університет. Ділянка

має вигідне розташування в плані міста і веде до головного підходу з вул. Садової до Національного дендрологічного парку «Софіївка». На території парку розташована пам'ятка монументального мистецтва національного значення (охоронний номер № 78) – пам'ятник двічі Герою Радянського Союзу генералу армії І. Д. Черняховському [5,6].

Комплексна оцінка території парку складена на основі історико-культурної, архітектурної, ландшафтної, містобудівельної оцінок. Вона проведена для обґрунтування можливостей та доцільності відновлення території та передусє створенню проекту відновлення парку. У процесі комплексної оцінки встановлено межі території, основні елементи ландшафтної композиції, ділянки території, які потребують різних підходів до їх відновлення.

Усі наявні композиційні елементи парку розподілено залежно від містобудівельних, стильових, ландшафтно-композиційних особливостей, цінності та ступеня збереженості.

Враховуючи містобудівельні особливості, цей ландшафтний об'єкт належить:

- за розташуванням – до міських парків;
- за величиною – до малих парків;
- за функціональним призначенням та використанням – місце рекреації з осово-променевої структури.

Залежності від стильових особливостей даний об'єкт є:

- за архітектурно-планувальним рішенням – до ландшафтного з елементами регулярного планування;

- за часом створення – друга половина ХХ ст.;

Залежно від ландшафтно-композиційних особливостей об'єкт:

- за ландшафтними умовами є рівнинний;
- за композицією – змішаний;
- за складом насаджень – переважають листяні дерева деревні насадження.

Парк ім. І.Д. Черняховського має історичну цінність. На його території в першій половині ХХ ст. знаходилась садиба Н. Фішмана. У 1956 року на території садиби, зруйнованої підчас німецького бомбардування, був встановлений пам'ятник на честь генерала І.Д Черняховського – двічі Героя Радянського Союзу та закладений парк.

Залежно від ступеня збереженості планувальної структури і композиції ландшафтного об'єкта та елементів насаджень, ландшафту, архітектурних споруд, досліджувана територія належить до об'єктів, що збереглися в доброму стані, проте насадження на цьому етапі потребують заміни та доповнення.

При проведенні композиційно-ландшафтного аналізу території встановлено, що більшу частину цього об'єкта становлять напіввідкриті простори – 64% та відкриті – 32%.

Археологічно цінні ділянки, реліктові та історично цінні насадження, дерева, водні об'єкти відсутні [24]. Під час натурних обстежень була проведена інвентаризація зелених насаджень, декоративність яких визначається

зовнішніми ознаками, зокрема розміром і формою крони; формою, забарвленням і розміром, листя та квітів, забарвленням стовбура а також довговічністю (табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінка естетичного стану насаджень парку ім. І.Д.Черняховського

№ з.п.	Назва рослини	Оцінка стану рослин, бали	Примітка
Хвойні рослини			
1	<i>Pinus pallasiana</i> Lamb.	1	–
2	<i>Thuja occidentalis</i> L.	1	–
3	<i>Juniperus virginiana</i> L.	1	–
4	<i>Picea abies</i> L.	1	–
5	<i>Picea pungens</i> f. 'Glauca' Engelm.	1	–
6	<i>Juniperus communis</i> L.	3	–
Листяні рослини			
7	<i>Betula pendula</i> Roth.	3	пошкоджені гілки
	<i>Ulmus laevis</i> Pall.	2	є зламані гілки
8	<i>Ulmus glabra</i> L.	2	
9	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	5	уражені мінуючою міллю
10	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	2	–
11	<i>Quercus robur</i> L.	3	–
12	<i>Acer platanoides</i> L.	4	пошкодженні омелою
13	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	3	–
14	<i>Tilia cordata</i> Mill.	4	пошкоджена омелою
15	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	1	–
16	<i>Sophora japonica</i> L.	1	–
17	<i>Morus alba</i> L.	2	–
18	<i>Malus domestica</i> Borkh.	3	сухі гілки
19	<i>Fraxinus pennsylvanica</i> Marsh.	2	–
20	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	2	–

Аналізуючи декоративні рослини, що ростуть на даному об'єкті можна зробити висновок, що їх декоративність на даний час відносно низька. Основною причиною цього є переважання у насадженнях композиційних елементів простих груп, майже повна відсутність складних груп з красивоквітучими та декоративно-листяними кущами, що в свою чергу призводить до одноманітності

та невиразності насадження, відсутності виразних композиційних центрів (рис. 1). На стан насаджень також впливає близьке розташування до проїжджої частини, яка слугує джерелом забруднення повітряного середовища. Тому під час вибору рослин для озеленення даної території, потрібно враховувати їх стійкість до несприятливих факторів міського середовища. Переважання в насадженнях гірकोкаштана звичайного, який в даний час вражається каштановою мінуючою мілю, від чого повністю втрачає свою декоративність в осінній час.

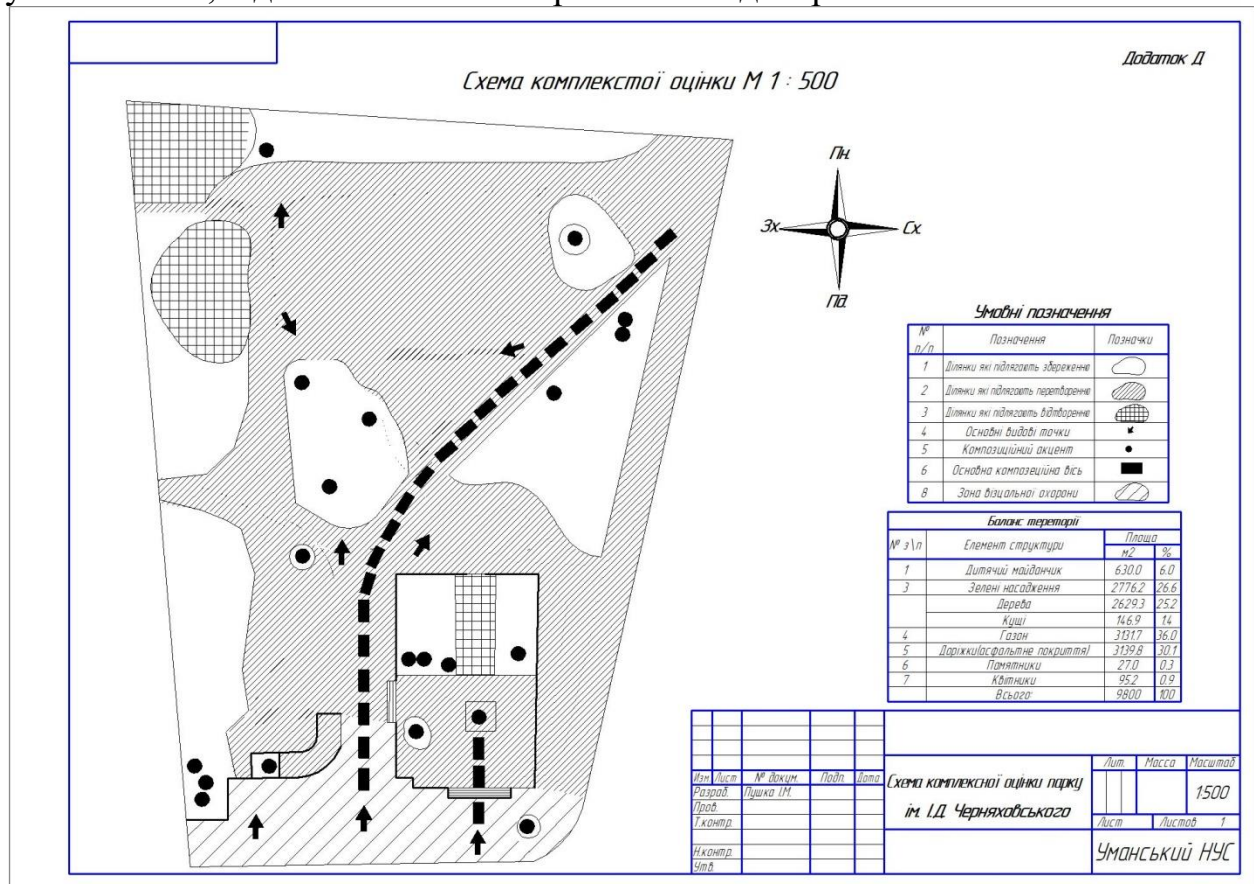

Рис. 1. Схема комплексної оцінки парку ім. І.Д.Черняхівського м. Умань Черкаської обл.

На території присутні дерева туї західної що формують алею до пам'ятника І.Д. Черняхівського, відсутність проведення своєчасних доглядів спричинило значне загущення насаджень, що призвело до фактичної непрохідності, та повної втрати як функціональної так і естетичної цінності.

Газонний покрив на території парку майже не зберігся, та сформований рудеральною рослинністю, що в свою чергу псує загальне естетичне сприйняття всього об'єкту.

Центральною композиційною віссю є доріжка що проходить через центральну частину парку та сполучає вул. Садову та Гоголя а також пам'ятник І.Д. Черняхівському. Транзитний та прогулянковий рух здійснюється по всій території.

В південно-східній частині об'єкту знаходиться пам'ятник І.Д. Черняхівському, насадження з ялівцю віргінського (*Juniperus virginiana* L.), ялини колючої (*Picea abies* L.) а також не велика за протяжністю алея із туї

західної (*Thuja occidentalis*).

Дана частина території потребує докорінної перебудови, вилучення пам'ятника у зв'язку з невідповідністю до архітектурно – планувального рішення даного об'єкту. Безперечною особливістю даного об'єкта є його садово-парковий ландшафт. На даній території присутні також малі архітектурні форми: лавки, смітники, ліхтарі та дитячий майданчик. Лави на території розміщені не рівномірно, а також потребують заміни у зв'язку з незручністю їх експлуатації. Ліхтарі потребують заміни на нові, оскільки знаходяться в незадовільному стані, і не виконують свою функцію.

За результатами аналізу комплексної оцінки території парку на схемі зображені ділянки, які підлягають перетворенню (реконструкції), потребують збереження, ділянки які підлягають відтворення та зону візуальної охорони.

Список літератури

1. Байрак О.М., Самородок В.М., Панасенко Т.В. Парки Полтавщині: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку. – Полтава, Верстка, 2007. – 276 с.

2. ДБН 360–92** з перевиданням ДБН 360-92*з урахуванням змін № 4 ч- № 10 за дозволом Держбуду України (лист від 19.03.2002 р. № 1/52-170).

3. Косаревська Р.О. Архітектурно-семіотичні дослідження історичних ландшафтних утворень та їх методи // Региональные проблемы архитектуры и градостроительства. Выпуск 7–8: Состояния и перспективы развития. Сборник научных трудов. – Одесса: Астропринт, 2005.– С. 561-563.

4. Природа Украинской ССР. Климат / Ред. Логвинов К.Т., Щербань М.И. – Киев: Наук. думка, 1984. – 232 с. Природнича географія Кривбасу / [В.Л. Казаков, І.С. Паранько, М.Г. Сметана та ін.] – Кривий Ріг: КДПУ, 2005. – 156с.

5. Марно-Куца О. Ю. Комплексне оцінювання деревних паркових насаджень в місті Умань / О. Ю. Марно-Куца // Наук. вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. – 2014. – Вип. 24.9. – С. 75-80.

6. Марно-Куца О. Ю. Особливості реконструкції парку ім. І.Д. Черняхівського в Умані / О. Ю. Марно-Куца // Наук. вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.6. – С. 204-209.

УРОЖАЙНІСТЬ СОНЯШНИКУ ЗАЛЕЖНО ВІД ГУСТОТИ СТОЯННЯ РОСЛИН В УМОВАХ ПІВДЕННОГО СТЕПУ УКРАЇНИ

Яцишин Ігор Олександрович,

магістр

Одеський державний аграрний університет

Когут Інна Миколаївна

кандидат с.-г. наук, доцент

Одеський державний аграрний університет

В багатьох країнах світу останнім часом пройшли позитивні зміни в харчуванні – зросла питома вага споживання жирів рослинного походження, тому валові збори насіння олійних культур за останні 20 років майже подвоїлися. У збільшенні виробництва олійних культур особлива роль належить соняшнику, який займає 90 % посівних площ олійних культур, забезпечує 80 % валового збору насіння і до 90 % виробництва олії. Через економічні негаразди в аграрно-промисловому комплексі України в теперішній час на зміну інтенсивній технології вирощування соняшнику прийшла екстенсивна, внаслідок чого спостерігається зниження врожайності та валових зборів при значному зростанні посівних площ (у середньому за рік на 8%). Вибір оптимального строку сівби та густоти стояння рослин є передумовою ефективного використання ресурсів середовища для формування високого врожаю посівами [1].

Проте високого урожаю посіву неможливо досягти лише за найкращого задоволення потреб і повної реалізації потенційної продуктивності кожної рослини. З агрономічної точки зору оптимальною площею живлення вважається така, яка забезпечує отримання з гектара максимального урожаю основної продукції культури при високій її якості і найменших затратах праці та матеріальних засобів. Тому, встановлення оптимальної густоти посіву є важливим питанням технології вирощування гібридів різних груп стиглості. Зміна густоти посіву впливає на формування кореневої системи та повноту використання факторів зовнішнього середовища. Дослідження показали, що в міру зменшення норми висіву насіння соняшника освітленість рослин зростає, але знижується сумарне використання світла посівом, а за умов покращення мінерального живлення врожай насіння однієї рослини підвищується, проте у розрахунку на одиницю кількості використання мінеральних елементів — зменшується. Те ж саме спостерігається при зміні забезпеченості рослин вологою та іншими факторами навколишнього середовища [2].

Конкурують рослини, насамперед, за фактор, який знаходиться в найбільшому мінімумі та в найбільшій мірі лімітує ріст. Так факторами мінімуму для соняшника в Степу і південній частині Лісостепу є, насамперед, ґрунтова волога, а в північній частині Лісостепу — також інтенсивність і кількість світла

та родючість ґрунтів. У північних районах вирощування соняшника, крім того, у більшості років, бракує теплозабезпечення протягом вегетації [3,4].

Дослідження проводились в 2020 році в умовах Південного Степу України шляхом закладання польових дослідів, де де, I – норма висіву 55 тис. схожих насінин на 1 га; II – норма висіву 45 тис. схожих насінин на 1 га; III – норма висіву 55 тис. схожих насінин на 1 га. Загальна площа дослідів складала 6720 м², посівна площа ділянки (11,2 x 30) – 336 м², облікова – 200 м². Повторність в досліді 3-х кратна. Попередником в досліді була озима пшениця. В своїх дослідженнях ми використовували гібрид Сузука HTS від компанії Сингента.

В Україні понад 90% рослинних жирів виробляють із насіння соняшника. Привабливість цієї культури для агровиробників зони Степу зумовлена низькими виробничими витратами на вирощування, стабільністю попиту на насіння та його високою вартістю на ринку. Тому сьогодні та в найближчому майбутньому особливу увагу слід приділити підвищенню продуктивності соняшнику, забезпеченню виробників якісним насінням за рахунок оптимізації технології вирощування [5].

У надзвичайно посушливий рік досліджень вибрані для дослідів рівні загущення довели їх вплив на насінневу продуктивність соняшника. Так, найвищим показником відзначився варіант із нормою висіву 45 тис. схожих насінин на 1 га, який сформував 1,18 т зерна з 1 га площі. Варіант із мінімальною нормою висіву показав результат 1,15 т/га, що на 0,03 т нижче попереднього показника, хоча розрахунок найменшої істотної різниці довів однаковість цих показників. Найнижча врожайність була зафіксована за норми 55 тис. схожих насінин на 1 га з показником 0,79 т/га.

Під час вирощування сільськогосподарських культур є важливим знати з яких елементів складається урожай. Це необхідно для того, щоб розумно впливати на продуктивний процес. Маса 1000 насінин соняшника - генетично обумовлений показник, але він може змінюватися залежно від ґрунтово-кліматичних умов та технологій. В рік проведення досліджень цей показник змінювався від 44,3 г у варіанті дослідів, де рослини соняшника були найменш загущені до 38,2 г за найбільшого загущення.

Маса насіння з кошика, як і маса 1000 насінин, є доволі важливими показниками, які визначають урожайність посівів соняшнику. Найбільша маса насіння в кошику соняшника була зафіксована у рослин, що росли за найнижчого загущення – 33,5 г. Цей показник поступово знижувався із поетапним збільшенням норми висіву до 29,0 та 17,6 г.

На основі результатів проведених досліджень можна зробити висновок, що в посушливі роки за сівби гібриду соняшника Сузука HTS від компанії Сингента не варто загущати рослини в рядку тому, що за дефіциту вологи це призводить до погіршення процесів росту та розвитку рослин, і як наслідок, зниження рівня урожайності та економічної ефективності. Сівба ж за норми в межах 35-45 тис. схожих насінин на 1 га забезпечує отримання максимального рівня врожаю хорошої якості за достатньо високої рентабельності виробництва.

Список літератури

1. Крамаренко Н., Глущенко А., Дудяк И. и др. Густота посевов и урожай. Земледелие. 1998. Вып. 12. С. 23.
2. Белевцев Д.Н., Горбаченко В.Д., Тимошенко Н.Я. и др. Реакция гибридов подсолнечника в сравнении с его сортами на агротехнические приёмы возделывания. Вестник сельскохозяйственной науки. 1991. Вып. 2. С. 103-107.
3. Колпина Л.С. Урожайность и качество семян подсолнечника в зависимости от густоты растений. Совершенствование технологий возделывания пропашных культур в Крыму: Науч. тр. УСХА. 1980. Вып. 246. С. 27–30.
4. Коритник В.М., Бондаренко М.П., Письменный А.Г. Визначення оптимальної густоти залежності від групи стиглості гібридів, строків сівби, ширини міжрядь стояння рослин в та частки вкладу цих факторів у формування врожаю соняшнику в Північно–східному регіоні України. Бюлетень Інституту зернового господарства. Дніпропетровськ, 2001. Вип. 17. С. 62–64.
5. Вожевога Р.А., Нестерчук В.В. Продуктивність гібридів соняшнику залежно від густоти стояння рослин та систем удобрення: Інститут зрошуваного землеробства НААН України. URL:<https://www.agronom.com.ua/produktyvnist-gibrydiv-sonyashnyku-zalezghno-vid-gustoty-stoyannya-roslyn-ta-system-udobrennya/>

МОЖЕТ ЛИ ГОРОД ИМЕТЬ ЦВЕТ? КОММУНИКАТИВНАЯ РОЛЬ КОЛОРИСТИКИ ГОРОДСКОЙ СРЕДЫ

Авербах Михаил Яковлевич

к. арх., доцент кафедры дизайна архитектурной среды
Харьковский Национальный Университет Строительства и Архитектуры

Цветовая среда оказывает огромное влияние на жизнедеятельность горожан. Колористика окружения обладает способностью воздействовать на человека, на его эмоциональное состояние, волновать или успокаивать, создавать определенное настроение, вызывать устойчивые ассоциации, формировать в сознании людей ощущение красоты и гармонии или раздражения и дискомфорта.

Колористика города обуславливается четырьмя факторами: природно-климатическими условиями, структурой города, исторической архитектурной полихромией и цветовой культурой общества. Значение каждого фактора для формирования колористики конкретного города определяет степень его влияния [1, с. 291; 2, с. 27]. Именно это обстоятельство гарантирует появление в каждом городе неповторимой колористики.

Наглядным примером служит история с фавелами бразильского города Рио-де-Жанейро – полулегальными поселениями трущобного типа. Уровень жизни здесь чрезвычайно низок: зачастую отсутствуют элементарные удобства, школы, больницы. Как следствие здесь развивается криминогенная среда. С целью «оздоровления» этих районов возник проект «Favela Painting», идея которого состояла в том, чтобы сделать кварталы заметными и привлекательными как для самих обитателей, так и для гостей Рио. Художники Naas&Nahn предложили простую в исполнении идею – изобразить разноцветные лучи, спускающиеся по всей высоте фавел, преобразивши тем самым часть города, включая жилые дома, площадь и местную школу танцев. В результате возник яркий и жизнерадостный арт-объект Santa Marta, который объединил росписью фасады 34 зданий. Данный пример демонстрирует, какую важную роль играет цвет, его применение в городской среде. Однако, в контексте темы данного исследования следует показать образцы того, как некоторые города в силу традиций и в ходе исторического развития приобрели свой характерный цвет, и тем отличаются от других городов.

Первым в нашем списке цветных городов окажется греческий остров Санторини. Его фото с видом белых стен и синих куполов на фоне лазурного моря и голубого неба чуть ли не самый любимый для менеджеров турагенств. Именно этот ракурс лучше других передает настроение счастливого отдыха. Данный стиль в греческой архитектуре называется кикладским – от названия архипелага Киклады, к которому относится Санторини. Острова различаются по

размеру, плотности населения, геологическим и топографическим особенностям. Но всех их объединяет бело-синяя гамма. Можно считать это фирменным, брендовым цветовым сочетанием. Существует несколько гипотез по поводу такого колористического решения. Естественно предположить, что белый цвет стен лучше отталкивает солнечный цвет и в летний зной предохраняет жилища от перегрева. Другая версия повествует о том, что греки выкрасили свои дома в цвета своего флага – белого и синего – в знак протеста против оккупации то ли турками во времена Османской империи, то ли немцами в период Второй мировой войны, когда был запрет на любую греческую символику. Дома, выкрашенные в цвета флага, стали для греков символом их свободы и сопротивления. Еще одна легенда связана с попыткой дезориентировать злых духов, выкрашивая крыши и купола в цвет неба. Злые духи путаются, где небо истинное, где ложное, и улетают прочь. Еще существует версия, гласящая о том, что такая раскраска утвердилась сравнительно недавно – с конца девятнадцатого века, когда домовладельцы стали применять побелку как более дешевую отделку, и, вдобавок, как антисептик. Местные власти подхватили инициативу горожан и распорядились отныне красить дома только в белый цвет и, таким образом, поддерживать архитектурную однородность городов острова.

Следующий пример из северной части Италии, где уютно расположились пять небольших городков-деревушек, которые словно разноцветные осколки мозаики были осторожно разбросаны чьей-то невидимой рукой на скалистом побережье Лигурийского моря. Это удивительное место, соединившие в себе Монтероссо, Вернаццу, Корнилью, Манаролу и Риомаджоре, называется Чинкуе-Терре, что в переводе с итальянского языка звучит, как «Пять земель». Чинкуе-Терре, это национальный парк Италии, который в 1997-м году, благодаря своим исключительной красоты ландшафтам, чистейшему воздуху, живописным каменистым пляжам, оборонительным укреплениям, оставшимся со времен Средневековья, был включен в Список Всемирного наследия ЮНЕСКО. Все пять деревушек одновременно в чем-то схожи между собой, а в чем-то разнятся, но всех их делают похожими друг на друга живописные пейзажи, лазурный берег моря и яркие разноцветные четырех-пяти этажные здания, дата возведения многих из которых уходит своими корнями в Средневековье.

Третьим выступает мексиканский город Сакатекас. Его называют городом «с лицом из розового камня и сердцем из серебра». Выстроенный из красивого и прочного камня, это один из самых эффектных и харизматичных городов Мексики. Он словно частичка старой Европы, случайно затерявшаяся среди американских гор. Своим появлением Сакатекас обязан одним из богатейших в мире месторождений серебра. Город был основан в XVI веке, когда испанцы нашли в этих землях крупные залежи серебра, цинка и меди. Сакатекас не имеет стандартной планировки, а извилистые улочки местами превращаются в лестницы. Исторический центр города настолько красив, что находится под охраной ЮНЕСКО. Сакатекас интересен переплетением двух культур. Это проявляется не только в архитектуре, где испанские здания соседствуют с

индейскими. Даже само название связано с народом, прежде населявшим окрестности. Сакатекас – индейское племя.

В завершение обзора представим Каппадокию (Cappadocia) – область в центральной Турции, сформированную небольшими плато на высоте 1000 метров над уровнем моря. Одной из интереснейших особенностей пейзажа Каппадокии являются множественные остатки вулканической деятельности. Это конусы потухших вулканов, застывшие потоки лавы, вулканический пепел и россыпи обломков пирита. После древних извержений вулканов атмосферные воздействия сотворили запутанный узор долин, ущелий, оврагов и холмов. Благодаря климатическому фактору и процессу окисления появилось многоцветье этого каменного узора, поражающее своей живописностью. Неровные, зубчатые фиолетовые плиты, гладкие охристые скалы, белые утесы из туфа, холмы застывшего серого пепла и черные базальтовые столбы. Первые христиане, убежавши сюда от преследований Римской империи, создали целые подземные города. Многие из пещер обустроены как фешенебельные отели со всеми удобствами.

Данные примеры убедительно показывают, что колористика города является сильным фактором идентификации Места – района, города, региона [4]. Обладая силой эмоционального воздействия на человека, цвет в архитектурной форме в частности и цвет градостроительного образования в более общем виде формирует устойчивые образы и ассоциации, связанные с конкретным местом пребывания, что усиливает значимость и привлекательность его для жителей, туристов и инвесторов [4, с. 181]. Этот фактор является достаточно важным в создании и поддержании территориального бренда.

Список литературы:

1. Ефимов А. В. и др. Дизайн архитектурной среды: Учеб. для вузов / Г. Б. Минервин, А. П. Ермолаев, В. Т. Шимко, А. В. Ефимов, Н. И. Щепетков, А. А. Гаврилина, Н. К. Кудряшев — М. : Архитектура-С, 2005. — 504 с. : ил.;
2. Averbakh, M., & Demydiuk, O. (2017). Signs of visual communication in architectural environment. Germany : LAP LAMBERT Academic Publishing, 104;
3. Робезник Л.В. Колористическая среда современного города. Тенденции и принципы формирования. Сетевое издания «Творчество и современность» Номер № 4 (8), 2018 г. Раздел Градостроительство УДК 72.017 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.nsktvs.ru/node/184>;
4. Щепетков Н.И. Световой дизайн города: учеб. пособие. – М.: Архитектура-С, 2006. – 320 с.: ил.

ВИКОРИСТАННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ РОЗТАШУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНИХ ЦЕНТРІВ

Поморцева Олена Євгенівна

к.т.н., доцент, доцент кафедри
земельного адміністрування та геоінформаційних систем
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, Харків, Україна

Холодняк Вадим Володимирович

магістр кафедри земельного адміністрування та
геоінформаційних систем
ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, Харків, Україна

Постановка проблеми

На сьогоднішній день доцільним є розвивати торговельно-розважальні центри (ТРЦ), до складу яких входять різноманітні розважальні заклади. Тобто зараз це багатофункціональні ТРЦ не тільки для здійснення покупок, але й для дозвілля з цілим комплексом різноманітних розваг. Особливу роль в культурі існуючого споживання відіграють торгово-розважальні комплекси, які стають сучасним інститутом, що транслює нові цінності, формуючи нові види споживачів, для яких похід в торговий центр асоціюється із задоволенням не тільки споживчих, а й духовно-культурних потреб. На підтвердження цього можна навести багато прикладів, в тому числі і по місту Харкову. За останні сім – десять років було реалізовано багато успішних об'єктів такого плану. Так само можна визначити збільшення уваги, щодо дослідженням територій та аналізу супроводжуваних забудові факторів. Такий попередній аналіз території є ключовим у створенні успішних торгових центрів. І хоча все ще переважає варіант, коли вихідними даними для будівництва торговельно-розважального комплексу є наявність прав власності на ділянку. Такий підхід може призвести до отримання не найкращого можливого варіанту і створення не життєздатного об'єкту. Компанії ж, які мають досвід будівництва та управління торговельно-розважальними комплексами, спочатку ретельно підбирають ділянку під забудову, з урахуванням цілої низки факторів.

Аналіз останніх досліджень

У 2015 – 2016 роках були введені в дію документи які потрібно враховувати при організації будь-якого ТРЦ, незалежно від його розміру, форми власності, виду і асортименту послуг [1 – 3]. Відповідно до класифікації розважальний центр – це спеціалізований заклад за інтересами споживачів.

За даними дослідницько-аналітичної компанії Nielsen [4] на вересень 2017 р. у шести найбільших містах України – Києві, Львові, Одесі, Харкові, Запоріжжі та Дніпрі функціонувало 1558 одиниць барів, пабів та нічних ТРЦ. У розрізі міст до ТОП-3 належать: Київ – 523 заклади, Одеса – 330 закладів та Львів – 175 закладів.

Ринок розважальних центрів в Україні активно почав формуватися з 2005 – 2006 років, коли, крім розрізнених невеликих кімнат для комп'ютерних ігор при кінотеатрах стали створюватися повноцінні дитячі розважальні заклади. Ці об'єкти створювалися на орендованій оператором площі в ТРЦ. Вони являють собою окремі зони площею 800 – 1500 м² з кафе, розважальними центрами та приміщеннями. Найбільш яскравими прикладами поєднання торговельних майданчиків з розважальними, спортивними, гастрономічними та оздоровчими, де може провести час не тільки молодь, а й батьки з дітьми є ТРЦ «DreamTown» у місті Києві. Під одним дахом поєднані супермаркет, фітнес-клуб, каток, роллердром, аквапарк, боулінг, більярд, контактний зоопарк, кінотеатр, фудкорт та різноманітні послуги.

Незважаючи на складність політичної ситуації в Україні, напружений ритм життя людей вимагає створення та розширення об'єктів і місць для проведення дозвілля та відпочинку. Свого часу це спричинило появу великої кількості ТРЦ, які містять кілька основних функцій – торгівельну, розважальну і харчову, що є зручним і тому затребуваним з боку населення.

Постановка завдання

Аналіз зарубіжного досвіду формування ТРЦ свідчить про те, що слід комплексно вирішувати питання їх раціональної, функціональної, просторової, конструктивної, технологічної, інженерної організації. Тобто у спальних районах великих міст та крупних житлових утвореннях (мікрорайонах) доцільно розташовувати ТРЦ у комплексі з закладами іншого профілю – спортивними, культурними, освітянськими, образотворчими. Будівництво так званих «Моллів», де поєднано торговельно-розважальні заклади з цілою низкою різноманітних можливостей дозвілля в Україні є не випадковим – це закономірний процес.

Важливість і складність аналізу ділянки для розміщення ТРЦ важко переоцінити. Так як рішення, прийняті на цьому етапі визначають, не тільки успішність конкретного об'єкта, а й всієї зони його впливу. Тобто, вибір місця розташування майбутнього торговельно-розважального центру досить складний та кропіткий процес, до якого слід залучити геоінформаційні системи, завдяки їх можливості візуалізації та вдалого прогнозування.

Основна частина

Виконавши дослідження та проаналізувавши сучасні тенденції ринку розважальних закладів було зроблено висновок щодо трьох головних чинників розміщення ТРЦ:

- щільність населення;
- рівень доходів населення;
- транспортна доступність.

Змоделюємо ситуацію з вибору місці розташування ТРЦ на прикладі міста мільйонника – Харкова, виходячи з того, що чисельність населення міста на 1 січня 2020 року складала 1443207 осіб [5] та зважаючи на показник, який використовується для визначення особливостей розміщення населення – щільність, було підраховано індекс концентрації населення в місті. Він становить 63,6 %, що свідчить про різко нерівномірне розміщення населення по адміністративним

районам. Це ще раз підтверджує той факт, що населення міста сконцентроване переважно у спальних районах Харкова.

Сьогодні при виборі розташування торгівельного чи розважального закладу на перше місце виходить споживач з його бажаннями і можливостями. Припущення про поведінку споживача, описане в класичній теорії центральних місць, не отримала повного емпіричного підтвердження, за винятком окремих випадків, коли вибір магазинів обмежений і транспортне сполучення незадовільне, що не дозволяє відвідати далекі торгові об'єкти. Найбільш використовуваними моделями є моделі, засновані на полігонах Тіссена – модель «просторової монополії». Особливе місце в просторових моделях споживчої поведінки займають гравітаційні моделі, розроблені за аналогією з теорією тяжіння Ньютона. Ступінь тяжіння між двома об'єктами визначається їх розмірами та відстанню між ними. Цей метод вперше був запропонований Рейлі, при оцінці розташування об'єкта розраховувалася його ринкова частка з урахуванням відстані і населення. В основу моделі Хаффа покладена гіпотеза, що привабливість окремого магазину залежить від розміру його торгового залу і обернено пропорційна його віддаленості від споживача. Обчислюється значення корисності торгового об'єкта для покупця, яка виражається через ймовірність відвідування покупцем конкретного торгового об'єкта. В основу моделі Хаффа покладена гіпотеза, що привабливість окремого магазину залежить від розміру його торгового залу і обернено пропорційна його віддаленості від споживача. Тобто модель Хаффа дозволяє спрогнозувати зміну числа клієнтів за різними сценаріями (відкриття нових точок конкурентів, збільшення торговельної площі об'єкта), виявити географію проживання потенційної цільової аудиторії, виявити ризики розташування об'єкта. У зв'язку тим, що модель гнучка, і її можна налаштувати відповідно до особливостей нашого завдання – пошуку найбільш привабливого місця розташування розважального закладу з урахуванням особливостей місцевого ринку і досліджуваної території.

Виходячи з кількісного аналізу розташування торговельних закладів по районах міста Харкова видно, що найменша кількість об'єктів вивчаємого сегменту знаходиться у Немишлянському, Новобаварському та Основ'янському районах міста. Але, виходячи з аналізу розподілу щільності населення по адміністративним районам, створення ТРЦ або Моллів саме в цих районах не має сенсу. Зіставляючи отримані дані з даними попереднього аналізу було зроблено висновок, що необхідно зосередити увагу на Московському та Немишлянському районах міста.

Для полегшення подальшого вибору місці розташування майбутнього ТРЦ слід поєднати традиційні операції по роботі з базами даних з перевагами повноцінної візуалізації і просторового аналізу, які надає карта. Ці можливості відрізняють геоінформаційні системи (ГІС) від інших інформаційних систем і забезпечують унікальні перспективи для її застосування в широкому спектрі завдань [6]. Саме ці можливості ГІС з обробки різних форматів просторової інформації урбогеосистеми великого міста використано при модельному поданні міста і розробці різних варіантів подальшого розвитку міської інфраструктури.

Виходячи з необхідних для вирішення цього завдання похідних даних, були визначені наступні класи об'єктів:

- крапкові (ТРЦ, великі магазини, зупинки транспорту);
- лінійні (струмки, дороги);
- полігональні (будинки, мікрорайони).

Тобто набори даних були організовані в базі геоданих, таким чином, що всі таблиці, представлені на ГІС-карті просторовими об'єктами, пов'язані між собою відповідно до правил, що забезпечують захист даних. Наступним етапом в аналізі розташування ТРЦ є вивчення системи громадського транспорту. З огляду на специфіку нашої країни, не дивлячись на все більшу автомобілізацію, переважна частина відвідувачів буде використовувати саме громадський транспорт. У місті Харкові транспортна схема не однорідна. Пасажиропотік впливає на цілий ряд планувальних рішень з точки зору планування майбутнього моллу (розташування на ділянці, орієнтація головних входів з урахуванням потоків, розмір площ, склад орендарів).

Після ГІС аналізу транспортної забезпеченості, наступним кроком буде побудова моделі соціально-економічного забезпечення населення адміністративних районів міста. Аналіз доходів населення теж впливає на вибір місця розташування ТРЦ. Даний вид аналізу надасть можливість виділити райони з різною купівельною спроможністю населення та визначити доцільність розміщення ТРЦ. Для отримання моделі, що відобразить рівень добробуту населення, будемо виходити з адміністративного розподілу території міста на райони, і встановлення для цих районів функціонального антропогенного використання без виділення окремих ділянок землекористування. В якості суспільно-географічних характеристик були прийняті наступні атрибутивні характеристики, які дають оцінку економічної бази даного району міста. На цій підставі було розподілено рівень соціально-економічного забезпечення населення по адміністративним районам міста.

В результаті зіставлення цих двох моделей, можна зробити висновок, що у двох адміністративних районах Харкова, а саме у Київському та Московському, найвищий рівень соціально-економічного забезпечення населення. І це співпадає з найвищими показниками по щільності населення. Особливу увагу треба приділити тим частинам районів, які найбільш віддалені від центральної частини міста, але за аналізуємими показниками відповідають умовам для розміщення розважальних закладів.

При проведенні аналізу з дослідження щільності населення по районах міста було обрано Московський та Київський райони, як райони з найбільшою щільністю. При виконанні аналізу з забезпечення районів торговельними закладами згідно моделі Хаффа було обрано Московському та Немишлянський райони міста. У подальшому при побудові моделі транспортної доступності було обрано тип розважального центру – «магніт». Тобто такого центру, який створює власні потоки відвідувачів за рахунок поєднання в собі додаткових функцій – а саме оздоровчих, зважаючи на тенденції сучасного життя – так званого великого «моллу» з різнобічними функціями, у тому числі торговельними та

розважальними. У результаті порівняння отриманих моделей з розподілу щільності міського населення та соціально-економічного забезпечення населення по районах увагу було зосереджено на Київському та Московському районах. У зв'язку з тим, що саме Московський район фігурує у всіх проведених видах аналізу, було виконано пошук ділянки для розміщення моллу саме на його території. Особливу увагу слід приділити зоні, де відсутні культурно-історичні, архітектурні та туристичні об'єкти, тобто так званим «спальним» районам. Саме в таких зонах будуть найбільш успішними і відвідуваними ТРЦ «магніти» – великі молли. Виходячи з даних, отриманих при проведенні попереднього аналізу було обрано зону у Московському районі, обмежену вулицями Гвардійців-Широнінців, Дружби Народів, Тракторобудівників та Бучми – так званий мікрорайон Північний-6, який знаходиться в стані забудови. У обраній частині території було проведено більш детальний аналіз за даними транспортної системи. Для визначення можливості користування транспортною мережею було побудовано зону пішохідної доступності радіусом 400 м, що дорівнює приблизно 5 хвилинам пішої ходьби, для кожної зупинки громадського транспорту з вулиць Дружби Народів та Гвардійців-Широнінців [7]. Зупинки автобусів та трамвая з боку вулиць Бучми та Тракторобудівників не бралися до уваги у зв'язку з тим, що пішій доступності до плануємого молу переважають гаражні кооперативи. Співставлення кожного виду транспорту надало показник транспортної доступності до плануємого об'єкту (рис. 1).

Рисунок 1. Вигляд буферних зон, побудованих для зупинок громадського транспорту.

На рисунку подано картографічну ГІС-модель, яка дозволяє на підставі візуалізації визначити ділянку з найбільш сприятливими умовами щодо розміщення плануємого розважального закладу, а також обґрунтовано вказати місце, найбільш зручне з точки зору пересічного громадянина. Так як є можливість декількох варіантів проїзду на громадському транспорті до місця розташування плануємого ТРЦ, є можливість пішої доступності та проїзду на автомобілі, така модель дозволяє рекомендувати розміщення нового моллу, виходячи з принципу доступності та мінімізації витрат часу на відвідування.

Це дозволяє на підставі створених візуальних моделей для аналізу визначити ділянку на території Московського району зі сприятливими умовами щодо розміщення ТРЦ, а також обґрунтовано вказати місце для відкриття нового

моллу. Запропонований підхід дозволяє рекомендувати розміщення нового моллу, виходячи з принципу доступності та мінімізації витрат часу на проїзд.

Висновки

Проведений просторовий аналіз показує, що за допомогою сучасних геоінформаційних систем, ArcCis зокрема, можливо на підставі побудови картографічних моделей, визначити найпривабливіше розташування різних соціально-економічних об'єктів інфраструктури великого міста. Запропонований метод моделювання найбільш привабливого розташування ТРЦ дозволить правильно підібрати місце для розташування майбутнього моллу, що є одним з ключових чинників майбутньої прибутковості плануємого інфраструктурного об'єкту. Одним з найважливіших етапів створення методу оптимального розміщення ТРЦ, окрім побудови візуальних моделей для аналізу на базі відкритого картографічного сервісу OpenStreetMap є розробка бази даних, яка б включала велику кількість даних, які впливають на вибір місця розташування плануємого об'єкту.

Список літератури

1. Каноян К. Проектирование магазинов и торговых центров / К. Каноян, Р. Каноян, А. Каноян. – М.: Юнион-Стандарт Консалтинг, 2005. – 424 с.
2. Факторы, влияющие на выбор места расположения торгового центра [Електронний ресурс] // Профессиональный девелопмент недвижимости и строительства – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sozidateli.com>.
3. Сайт «Державна служба статистики України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Nielsen Holdings «Маркетингові вимірювання в індустрії товарів повсякденного попиту, медіавиміри та дослідження споживачів» – [Електронний ресурс] – Режим доступу – <https://www.nielsen.com/ua/en>.
5. Сайт «Головне управління статистики у Харківській області» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kh.ukrstat.gov.ua/index.php/chyselnist-naseleennia-shchomisiachna-informatsiia>.
6. O. Pomortseva, S. Kobzan, A. Yevdokimov, M. Kukhar Use of geoinformation systems in environmental monitoring / E3S Web Conf. Volume 166, 2020 The International Conference on Sustainable Futures: Environmental, Technological, Social and Economic Matters (ICSF 2020). Kryvyi Rih, Ukraine, May 20-22, 2020.
7. Поморцева Е.Е. Підвищення ефективності проектування транспортного маршруту за допомогою ГІС / Вчені записки таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського Серія: Технічні науки, Київ – Том 31 (70) № 2, 2020 р. частина 2, – С. 230 – 234.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЧНОСТИ КЕРАМЗИТОБЕТОНА ДЛЯ МОНОЛИТНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Постернак Александр,

к.т.н., доцент

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Кравченко Сергей

к.т.н., доцент

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Ирина Агафонова

ст. преподаватель

Бендерский политехнический филиал ПГУ им. Т.Г. Шевченко

Увеличение объемов монолитного строительства подтверждается целым рядом технико-экономических показателей. Так, в частности, экономические преимущества строительства из монолитных железобетонных конструкций по сравнению с кирпичным и полносборным строительством заключается в снижении единовременных затрат на создание производственной базы на 30-40%, уменьшении расхода стали на 7-20%, энергоемкости на 30-40%. Суммарные трудовые затраты на возведение монолитных конструкций примерно такие же, как для крупнопанельных, но на 25% меньше по сравнению с кирпичными зданиями той же этажности [1]. Монолитный железобетон характеризуется несколько меньшими средними расходами цемента и арматуры. Одним из достоинств монолитного строительства является возможность создания интересных и выразительных архитектурных форм возводимых зданий, что особенно важно на современном этапе, при постоянно возникающем объеме массовых застроек и возникающей при этом проблеме разнообразия их архитектурно-планировочных решений.

Для бетонирования монолитных конструкций из легких бетонов используют подвижные смеси с большим содержанием растворной части и меньшим расходом крупного заполнителя, чем в промышленности сборного железобетона. Прочность таких легких бетонов, подчиняясь общим закономерностям, в большей мере зависит от концентрации и прочности крупного пористого заполнителя и истинного водоцементного отношения. Ниже рассмотрено влияние наиболее общих в технологии бетонных работ факторов на прочностные свойства керамзитобетона слитной структуры.

Существенное влияние на прочность легкого бетона оказывает содержание в нем крупного пористого заполнителя или концентрация заполнителя. Влияние концентрации заполнителя зависит от соотношения его прочности и прочности раствора. Обычно при достаточно высокой прочности раствора в

конструкционных легких бетонах увеличение концентрации заполнителя приводит к уменьшению прочности бетона [2].

Прочность керамзитобетона зависит от многих факторов, влияние которых связано в первую очередь со свойствами компонентов. Поэтому зависимости прочности керамзитобетона должны быть установлены в каждом конкретном случае. В общем случае прочность такого бетона можно представить как функцию вида:

$$R = f(R_k, R_{p.r}, r, \delta, E_k, E_{p.r}), \quad (1)$$

где: $R_k(E_k)$ – прочность (модуль упругости) керамзита;

$R_{p.r}(E_{p.r})$ – прочность (модуль упругости) цементного камня или растворной части;

δ – структурная плотность керамзита.

Для керамзитобетона, предназначенного для бетонирования монолитных конструкций, нами были проведены исследования по выявлению влияния различных рецептурно-технологических факторов на его прочностные свойства.

Установлено, что при прочих равных условиях наибольшая прочность бетона достигается при применении такой последовательности загрузки компонентов смеси и режима ее приготовления [3]: приготовление растворной составляющей в течении 2-3 мин, загрузка керамзита и перемешивание в течение заданной продолжительности времени.

Получено следующее уравнение регрессии кубиковой прочности бетона в возрасте 28сут:

$$f(28) = 27,2 + 13,6x_1 - 7,4x_2 + 3,9x_3 - 2,1x_1^2 - 3,4x_3^2 + 1,8x_4x_5 \quad (2)$$

где x_1 – расход цемента (200-550кг/м³); x_2 – агрегатно-структурный фактор r (0,3-1); x_3 – удобоукладываемость смеси (ОК=6см, Ж=35см); x_4 – время перемешивания смеси (3-12мин); x_5 – время виброуплотнения смеси (30-180с).

Как видно из этого уравнения, наибольшее влияние на кубиковую прочность оказывает рецептурные факторы – расход цемента и объемная концентрация керамзитового гравия (агрегатно-структурный фактор r). Время перемешивания и виброуплотнения смеси статистически значимо влияет на прочность только во взаимодействии компонентов смеси между собой. Эффект их взаимодействия при фиксированных на нулевом уровне значениях остальных факторов изменяет прочность керамзитобетона в среднем на 14%, а ее увеличение или уменьшение зависит от уровней этих факторов.

Среди большого количества факторов, влияющих на длительность и интенсивность изменения прочности легких бетонов (в частности керамзитобетона), в качестве основных в ранжированном порядке можно выделить условия твердения (температура и влажность среды), водоцементное отношение, зерновой состав заполнителей, наличие химических добавок, реологические свойства смеси. Особый интерес вызывают факторы состава, формирующие прочностные свойства легких бетонов на всех этапах твердения.

Для анализа влияния факторов состава - расхода цемента x_1 (250-550кг/м³) и агрегатно-структурного фактора x_2 (0,25-1) в процессе твердения бетона

получены уравнения регрессии кубиковой прочности в различных возрастах $t = 7, 28, 115, 300$ сут:

$$f_{cd}(7) = 12,4 + 5,3x_1 - 5,4x_2 - 1,4x_1^2 + 2,7x_2^2 \quad (3)$$

$$f_{cd}(28) = 20,2 + 6,1x_1 - 5,1x_2 - 3,2x_1^2 \quad (4)$$

$$f_{cd}(115) = 24,8 + 5,7x_1 - 5,8x_2 - 4x_1^2 \quad (5)$$

$$f_{cd}(300) = 25 + 6,9x_1 - 6,6x_2 \quad (6)$$

Из уравнений (2) и (4) видно, что влияние расхода цемента и агрегатно-структурного фактора в возрасте $t = 28$ сут на кубиковую и призмную прочность качественно одинаковое.

Анализ уравнений (3) -(6) показывает, что с увеличением возраста бетона характер влияния исследуемых факторов на призмную прочность изменяется. Особенно ярко это выражено для бетона с большой концентрацией керамзитового гравия.

В процессе старения бетона расход цемента неоднозначно влияет на его прочность. В возрасте $t = 7$ и 28 сут увеличение расхода цемента приводит к росту прочности бетона независимо от значений r . В возрастах $t \geq 115$ сут при низких значениях r , соответствующих максимальной в эксперименте концентрации керамзита в бетоне, увеличение расхода цемента приводит к росту прочности только до какого-то предела. Эту прочность А.И. Ваганов назвал предельной прочностью бетона. Расходы цемента, соответствующие предельной прочности бетона в возрастах $t=115$ сут. и $t 300$ сут., соответственно равны 420 и 470 кг/м³.

Рекомендуемые различными исследователями аналитические выражения для описания изменения прочности бетонов во времени, как правило, не содержат параметров, характеризующих состав, и имеют следующую структуру [4]:

$$R(t) = A \cdot R(28)f(t) \quad (7)$$

Не оспаривая несомненную правомочность такого подхода, основанного на предположении об отсутствии значимого влияния факторов состава на изменение прочности бетона во времени, следует отметить, что для легких бетонов такое предположение не всегда оправданно. Для них рекомендуемая структура временной зависимости должна быть усовершенствована путем введения факторов состава, наиболее существенно влияющих на прочность.

Для прогнозирования прочности керамзитобетона, предназначенного для бетонирования монолитных конструкций, была сформирована зависимость, в структуру которой были включены основные факторы состава:

$$f_{cd}(t, (B/C), r) = (50,1 - 16,8e^{-0,0133t}) - 15,9((B/C) + r) \quad (8)$$

Эта зависимость, как видно из рис. 1, с достаточной точностью описывает изменение призмной прочности керамзитобетона на карбонатном песке для $t \geq 7$ сут в зависимости от факторов состава.

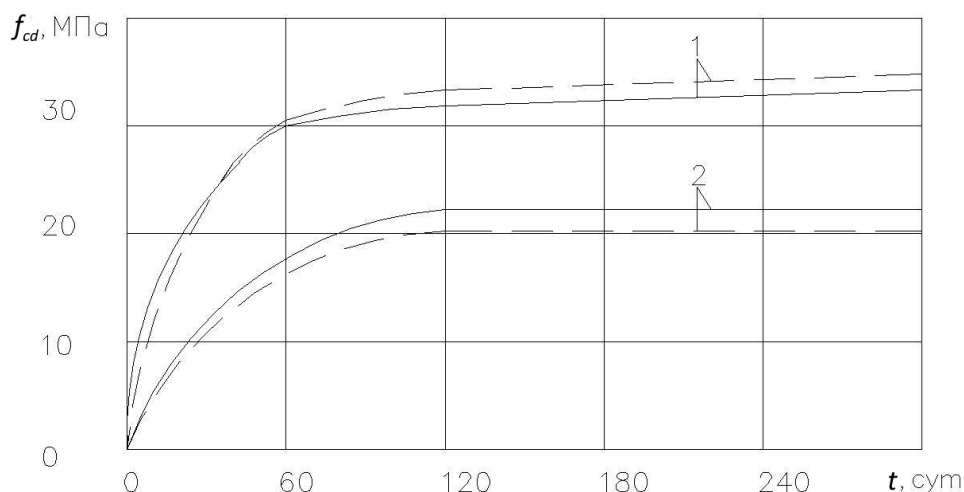
Исследование прочности керамзитобетона при осевом сжатии показало, что влияние размеров образцов на кубиковую прочность несущественно.

Предлагаемые исследователями зависимости для определения коэффициента призмной прочности ρ_B различны и зависят от вида легкого бетона. Для

керамзитобетона, изготовленного из подвижных смесей, коэффициент ρ_B можно рассчитывать по зависимости вида:

$$\rho_b = 0,936 + 0,0029f - 0,000157f^2 \quad (9)$$

Прочность при растяжении керамзитобетона при прочности на сжатие $f = 3,5-7,5$ МПа равна $0,08f$, а при $f = 10-40$ МПа $= f_{ctd} = 0,5 + 0,03f$. Прочность при растяжении такого бетона на 15-22% ниже нормируемой прочности для легких бетонов на пористом песке [5].

————— - опытные; ----- - по зависимости 8
1 – $r = 0,25$; 2 – $r = 1$

Рисунок 1. Изменение во времени призменной прочности керамзитобетона на карбонатном песке при расходе цемента 400 кг/м^3 .

Важной характеристикой свойств бетонов является их длительное сопротивление.

Установлено, что увеличение расхода цемента от 250 до 550 кг/м^3 повышает предел длительного сопротивления в среднем на 5%, а повышение концентрации керамзитового гравия - в среднем на 10%. Относительный предел длительного сопротивления $\eta_{дл}$ снижается с увеличением возраста бетона к моменту загрузки. Так, при загрузке образцов длительной нагрузкой в возрасте $t_0 = 7$ сут $\eta_{дл} = 0,89$, в то время как при $t_0 = 115$ сут $\eta_{дл} = 0,83$.

Предел длительного сопротивления бетона, загруженного в раннем возрасте, выше, чем загруженного в более позднем, поскольку более интенсивное нарастание прочности "молодого" бетона приводит к преобладанию процессов структурообразования над процессами деструкции.

Для прогнозирования длительного сопротивления такого бетона может быть предложено использовать следующие линейные зависимости:

- для бетона, загруженного в старом возрасте при низких расходах цемента и умеренной концентрации керамзитового гравия:

$$\eta = 0,873 - 0,033 \lg(t - t_0) \quad (10)$$

- то же, при высоких расходах цемента:

$$\eta = 0,891 - 0,0284 \lg(t - t_0) \quad (11)$$

- для бетона, загруженного в старом возрасте при средних расходах цемента и высокой концентрации керамзитового гравия:

$$\eta = 0,905 - 0,025 \lg(t - t_0) \quad (12)$$

- то же, при низкой концентрации керамзитового гравия:

$$\eta = 0,867 - 0,0326 \lg(t - t_0) \quad (13)$$

- для бетона, загруженного в молодом возрасте:

$$\eta = 0,9 - 0,0255 \lg(t - t_0) \quad (14)$$

Полученные результаты исследований длительного сопротивления керамзитобетона сопоставимы с данными для других видов легких бетонов.

В результате проведенных исследований получены данные о призмочной прочности, изменяющейся во времени которые, показывают, что со временем прочность исследуемого керамзитобетона для монолитного строительства возрастает. Это обуславливается тем, что на прочность существенно влияет два фактора состава – это расход цемента и объемная концентрация керамзитового гравия.

Список литературы

1. Бремнер Т.У. Легкий бетон — состояние и перспективы / Т.У. Бремнер, В.Н. Ярмаковский // Науч. тр. 2-й Всерос. (Междунар.) конфер. по бетону и железобетону, Т. 1. – М.: Дипак, 2005. – С. 65 - 82.

2. Баженов Ю.М. Технология бетона: [текст] / Ю.М. Баженов– 3-е изд. – М.: Изд-во АСВ, 2003. – 499 с.

3. Дорофеев В.С. Проектування керамзитобетонів з урахуванням рецептурно-технологічних факторів і конструкцій на їх основі для монолітного будівництва: Монографія //В.С. Дорофеев, А.І. Костюк, І. А. і др. – Одеса, ОДАБА, 2014. – 176с.

4. Иванов И.А. Легкие бетоны на искусственных пористых заполнителях: [текст] / И.А. Иванов. - М.: Стройиздат, 1993. – 182 с.

5. Рекомендации по проектированию конструкций из керамзитобетона на карбонатном песке / НИЛЭП ОИСИ. – М.: Стройиздат, 1990. – 88с.

БУДІВНИЦТВО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ У МІСТІ ЧЕРНІВЦІ

Шевчук Юрій Федорович,

Канд. геогр. наук, доцент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Шевчук Антон Юрійович

Асистент
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Будівництво систем водопостачання і водовідведення міст є однією з найважливіших галузей міського господарства. Ці системи забезпечують населення цінним якісним продуктом, питною водою, підтримують санітарну безпеку городян завдяки відведенню стічних вод, їх очищенню та знешкодженню. Благоустрій сучасних міст визначає не лише рівень соціальної забезпеченості населення, а й масштаби розвитку економіки.

За археологічними даними, Чернівці виникли в 2-й половині XII століття. Перша письмова згадка датована 1408 роком, де про місто мовиться як про митну станцію.

У період 1408–1774 років Чернівці знаходились під Молдавською та Турецькою владою (1408–1769) та короткочасно під Російською (1769–1774). Поселення в 1762 р. налічувало приблизно 200 будинків і було розташоване на пагорбі, який знаходився біля ріки. В основному міське населення займалося сільським господарством. Оскільки підземні води в Чернівцях залягали на відносно великій глибині, жителі не копали криниць, а використовували як питну воду джерела, річки, струмки, яких на території було достатньо. Тобто водопостачання було нецентралізованим.

В період 1774–1918 років місто знаходилося під Австрійською (1774–1867) та Австро-Угорською владою (1867–1918).

Але незважаючи на наявність струмків та ставків, у місті була велика нестача води, позаяк у літню пору природні джерела висихали, а вода з річки Прут, яка постачалась водоносіями та бочками, була дуже дорога. На той час існували професії – водовоз і водонос.

Тому було розпочате спорудження криниць і до 1786 р. в Чернівцях було викопано майже 30 криниць. Місто на той час було невелике. Середмістя розташовувалося приблизно між нинішньою церквою Параскеви і Фонтанною площею, старою синагогою і Турецькою криницею. В місті не було туалетів. Водопостачання населення здійснювалося з джерел, річок, струмків, криниць. Станом на 1825 рік, уже кілька десятиріч для поливання вулиць застосовувались поливальні бочки, а також поливальний віз із турбіною. З часу створення

водогону, почали використовувати гідранти та вози з барабанним намотуванням шлангів.

За 100 наступних років місто зазнало великих змін. Почали будуватися нові будинки, будинки з двома поверхами і т.д. Однак спорудження багатоповерхових будинків стримувалося відсутністю у Чернівцях водопроводу та каналізації.

У Чернівцях на початку ХХ століття майже не було брукованих вулиць. Навіть Панська вулиця (О. Кобилянської) мала гравійне покриття, а з боків – широкі й глибокі канали. Лише попід стінами будинків вимощувались з широких квадратних плит тротуари. Влітку, коли було сухо, пориви вітру підіймали такі хмари пилуки, що їх, як казали тодішні чернівчани, можна було порівнювати з бурями в африканських пустелях.

Оскільки кювети центральної вулиці були забиті гноєм, а інші вулиці і двори були схожі на гноєсховища, в криницях була забруднена вода, що призводило до спалаху інфекційних захворювань. Проте і за цими криницями не було догляду, і тому вони заваливалися. З 1850 р. питання водозабезпечення знову почало активно обговорюватись у магістраті. Спочатку пробували йти шляхом копання додаткових криниць, але у зв'язку з посушливими роками в багатьох із них вода щезла і доводилось знову звертатись до діжок на кінській тязі. Забезпечення міста водою, зважаючи на часті пожежі та значне зростання населення (1805р. – 6000, 1836р. – 11800, 1880р. – 45600), було одним з основних питань нарад міського управління. У 1865 р. розроблялися плани по спорудженню водопроводів з Черемошу, Пруту і навіть Сірету. 1880 р. прийнято рішення про отримання води для міста з низин річки Прут. Це було результатом досліджень проб води з експериментальної криниці Рогізни в лабораторіях Відня і хімічній лабораторії Чернівецького університету.

Будівництво водозабору велось австрійською фірмою «Румпель УНД Ніколас» з 1889 по 1895 рр. 2 листопада 1895 р. станцію було здано в експлуатацію з водозаборами «Ленківці-1» та «Рогізна». Для водопостачання міста було прокладено близько 20 км водопровідних мереж головного водогону \varnothing 300 мм від насосної станції до головного резервуара місткістю 2000 м³. Це теперішній район вулиці Чапаєва.

Потужність н/с складала 3,6 тис. куб. м. води на добу, використовувалися парові двигуни.

В подальшому цієї води для міста стало недостатньо, і в 1912 р. була побудована н/с «Магала» потужністю до 8 тис. куб. м. води на добу.

Джерелом водозабезпечення міста в основному слугували підземні води алювіального водоносного горизонту, що залягає в товщі гравійно - галькових відкладів лівої тераси річки, та інфільтраційні води річки Прут.

Забір води здійснювався трубчатими і шахтними колодзями за допомогою сифонних водоводів і насосних станцій, що перекачували воду в місто. В розпорядженні міста було 3 насосні станції в Ленківцях (збудована 1895 року), Рогізна (1906), Магала (1912).

В місті Чернівці паралельно з будівництвом водопровідних мереж у період з 1896 р. по 1936 р. у правобережній частині міста в центральному районі була

побудована каналізаційна мережа загальносплавної системи, зі скидом стічних вод у р. Прут, без очистки. Мережу виконано з бетонних труб діаметром від 200 мм до 450 мм та бетонних колекторів овального перерізу розмірами від 300 x 450 мм до 1400 x 2100 мм. Загальна протяжність існуючої мережі цього району складає біля 65 км, на мережі є 1170 оглядових колодязів та 800 дощоприймачів. У нових районах забудови будівництво каналізаційних мереж виконувалось по повній роздільній системі. Загальна протяжність колекторів сягає 241,3 км. Отже, загальна протяжність мереж міста становить 250 км труб. З них 147 км бетонні і залізобетонні, 72 км керамічні, 11 км сталеві, 27 км чавунні, 4 км азбестові. Довжина напірних колекторів складає 20,2 км. Протяжність вуличних мереж – 153,5 км, внутрішньо квартальних і дворових 67,6 км. У місті протяжність мережі водовідведення до 1945 року складала 178 км, а до 1995 року ще було споруджено 63 км.

Дослідження каналізаційних мереж міста Чернівці проводиться працівниками Чернівецького водоканалу, які мають дозвіл на обстеження систем водовідведення. Дослідницька робота була проведена в центральній частині міста по вулицях Червоноармійська, Руська, Рози Люксембург, Шолом Алейхема та на Театральній площі. Огляд мереж водовідведення проводився за допомогою відеодіагностичної установки, призначеної для обстеження внутрішнього стану каналізаційних та водопровідних мереж і трубопроводів іншого призначення, з діаметром труб 150 та більше – РІС 6,5 SK.

Цей пристрій складається з базового блока, який має відеоплеєр, монітор, мікропульти, за допомогою якого на екран заноситься інформація, пульти управління для руху відеокамери і візок; котушки з кабелем довжиною 150 метрів та лічильником; рухомої відеокамери зі змінними колесами; перетворювача напруг з 12 до 220 В.

Відзнята інформація подається на екран і записується відеоплеєром на відеокасету, де видно пошкодження, недоліки каналізаційної системи. Це дозволяє зручніше і точніше виявити місце, що потребує ремонту, не розкопуючи саму вулицю, що економить час та зменшує витрати.

Частота видів ушкоджень має таку послідовність: труба деформована до еліпсу; тріщини на трубах; порушення стиків, унаслідок чого виникають витікання водовідвідної рідини в ґрунт; зруйновано кастик входу внутрішньоквартальної труби в центральну каналізаційну мережу; “промив” труби біля Турецької криниці.

Недоліком самої дослідницької установки є те, що функція розходження коліс для проходження перешкод відсутня, а висота руху стаціонарна.

Техногенна активізація екзогенних геоморфологічних процесів значно погіршує загальний стан системи водовідвідних мереж м. Чернівці. У задовільному стані перебуває половина мереж, потребують заміни 45% колекторів.

Надалі більшість приватних і громадських криниць зникла, як і водовози з бочками і водоноси, а водопровід недостатньо задовольняв нестачу води. Проте ця подія слугувала початком розвитку централізованого водопостачання в м. Чернівці. Тоді ж було збудовано каналізаційну мережу.

З 1918 по 1940 рік місто знаходилось під владою Румунії, яка не внесла особливих змін у систему водопостачання Чернівців. На час приходу румунської влади комунікації, насосні станції та допоміжне обладнання було пошкоджено та розкрадено. З часом воду було подано в існуючі мережі, але з перебоями і низької якості. Виникла потреба придбання дорогого технічного обладнання, яке Румунія не виробляла. І 23 грудня 1938 року консульство Голландії дало згоду на участь в проєкті водопостачання міста.

На той час технічне та технологічне забезпечення підприємства було слабким. Споживачі обслуговувалися через будинкові врізки в кількості 2739 штук, а інше населення користувалось 46-ма колонками. Централізоване водопостачання забезпечувало центральну частину міста, а більшість мешканців використовували воду з існуючих криниць.

У 1940 році Буковина була возз'єднана з УРСР. Того ж року засноване підприємство «Водоканал», яке фактично почало працювати після окупації. На той час у розпорядженні підприємства «Водоканал» було 3 водонасосні станції, резервуар, водопровідні та каналізаційні майстерні.

Вода для водопостачання відбиралась із 196-ти десятиметрових криниць, що функціонували в Ленківцях, Рогізні та Магалі. Очистка води проводилась через щелевні фільтри без хлорування.

Водокачка «Ленківці» подавала в місто $180 \text{ м}^3/\text{год}$, насосна станція «Магала» – $780 \text{ м}^3/\text{год}$, а насосна станція «Рогізна» – $420 \text{ м}^3/\text{год}$. Протяжність водопровідних мереж складала 75 км, каналізаційної – 64,7 км. Колектор мав протяжність 4,3 км. Середньорічні втрати води складали 43,5%. Очисних споруд небуло, а стічні води скидалися в річку Прут.

Водоканал у той час був у складному стані: ремонт мереж не проводився з початку їх встановлень, значна заборгованість населення внаслідок відсутності його обліку призводила до негативного фінансового становища. Але, попри все це, на підприємстві було відремонтовано 548 пожежних гідрантів, 402 засувки, 20 водоколонок, насосні агрегати, вирішено питання з боржниками.

Під час військових дій із німецькими загарбниками в 1941 та 1944 роках Чернівці не зазнали великих руйнацій, на відміну від пограбованого підприємства «Водоканал». Через початок бойових дій воно перестало працювати. Лише після німецької окупації, 1 квітня 1944 року, підприємство «Водоканал» відновило свою діяльність. Згідно з актом № 23 від 30 червня 1944 року, була підірвана водопровідна мережа з чавунних труб, що проходила під мостом через річку Прут, постраждали всі насосні станції, резервуари, аераційні приміщення та виробнича база підприємства, викрадено вугілля, дрова, цемент, вапно, автотранспорт.

Тоді в розпорядженні «Водоканалу» було 3 водонасосні станції, збудовані 1895–1912 роках (Ленківці, Рогізна і Магала), резервуар, водопровідні та каналізаційні майстерні.

У 1950 році водомірне господарство розширилося з 500 шт. до 1000 одиниць, у зв'язку з цим для обслуговування та ремонту було збільшено кількість робітників на 8 осіб.

У 1950 році було введено ліміти по використанню електроенергії. В наказі Міністерства комунального господарства УРСР № 235 від 17 травня 1950 року було сказано, що потрібно затвердити і ввести норми витрат електроенергії на комунальних водопроводах та каналізаціях. У Чернівцях на кубометр води для водопостачання витрачалося 0,835 кв. год. На водовідведення ця цифра дорівнювала нулю.

1952 року було виділено кошти на такі заходи:

- ізоляція трубопроводу Ø250 мм на станції «Магала» через міст річки Прут;
- влаштування вузлів приєднання магістралей;
- влаштування двох колодязів для трубопроводу через міст річки Прут;
- розширення водозабірних споруд насосної станції Рогізна;
- прокладання 2-ї нитки водоводу на мосту річки від насосної станції Рогізна Чернівецького водогону.

1954 та 1955 роки охарактеризувалися в історії водопостачання та водовідведення підключенням багатьох об'єктів до водопровідної мережі.

5 березня 1958 року головою «Водоканалу» п. Удовицьким було затверджено кошторис на розширення міської водопровідної мережі на 6,65 км.

У листопаді 1958 року затверджено кошторис на прокладання 2 ниток Ø300 мм з підключенням їх до напірного водопроводу Ø425 мм насосної станції «Магала».

Для поліпшення водозабезпечення населення і промисловості в 1958 році освоєний верхній острів на річці Прут. На острові пробурили нові свердловини.

В 1960 році подача води в місто складала 9900,0 м³, зокрема населенню – 9070,0 м³. Викиди каналізаційних вод становили 9100,0 м³. Це збільшення відбулося за рахунок капітального будівництва сифонного водопроводу на острові на р. Прут (н/с Берегова).

Крім цього, дуже швидко розвивалася водопровідна мережа міста. У 1960 році вона сягла 79,1 км.

1961 року закінчено будівництво водопроводу м. Чернівці потужністю 20 тис.м³/добу в районі села Біла. Для цього на насосній станції збудовано 7 свердловин. Вода передавалася по сифонному водопроводу.

1963 року розпочалося будівництво водопроводу, яке було закінчено 1965 року. Це дало змогу збільшити подачу води на 30 тис. м³/добу. При цьому збільшено водопровідну мережу на 31,6 км, збудовано магістральні водопровідні мережі й резервуар ємністю 5000 м³.

У 1965 році збудована ливнева каналізація в районі парку Калиніна-Рогатка (парк Шевченка), а також автоматизовано насосні станції.

У 1965–1966 роках почала загострилася проблема, витоків води в мережах. Це було спричинено переважно зношеністю прокладеної мережі, яка експлуатувалася вже 50 років.

Отже, за період з 1958 по 1966 роки подача води зросла майже вдвічі.

Враховуючи великий дефіцит міста в питній воді приймається рішення по будівництву водозабору «Лужани-Шипинці» його споруджували в 2 етапи в

1973–1976 роки, потужністю до 20 тис. куб. м. води. Але через інтенсивний забір гравію з русла річки Прут рівень води у свердловинах різко впав і подача води знизилась до 4 тис. куб. м. Водозабір був закритий.

У 1970 р. введені в дію очисні споруди каналізації м. Чернівці, побудовані за традиційною схемою: попередня механічна і завершуюча біохімічна очистка стоків. Це дозволило поліпшити якість води в річці Прут.

Паралельно в 70-х роках вирішувалось глобальне питання водопостачання міста та джерела водозабору, а саме р. Дністер або р. Прут. Перевага була надана р. Дністер, як багатоводній і щодо якості води – одній із найчистіших в Європі на той час. 1982 року запущений в експлуатацію водогін «Дністер-Чернівці» протяжністю 44 км із комплексом очисних споруд потужністю 90 тис. куб. м. на добу. Перший трубопровід побудовано 1980 року, а другий – 1982 р. загальною довжиною 44 км. Розрахункова подача води 96000 м³/добу, фактична 80–85000 м³/добу, а на 2011 р. подача води складала 50000 м³/добу.

На даний час КП «Чернівціводоканал» розвивається, прагне до сучасних інновацій, але усе відбувається не так швидко, як цього хочеться.

КП «Чернівціводоканал» – це велике підприємство, яке складається з 131 км водогонів, 288 км водопровідних мереж, 15 водопровідних насосних станцій, 25 насосних станцій підкачки, 14 резервуарів чистої води різних типів для зберігання та накопичення води, 257 км каналізаційних мереж, 36 км каналізаційних колекторів, очисних споруд каналізації потужністю 73 000 м³/добу. Обслуговує всю цю систему приблизно 700 осіб.

Список літератури:

1. Концепция водоснабжения города Черновцы. Правительство Федеральной земли Австрии Карантии, 15. отд. По делам охраны окружающей среды и техники. 1998. 94 с.

2. Шевчук Ю.Ф., Явкін В.Г., Шевчук А.Ю. Якість питної води в системі джерело-споживач: навчальний посібник. Чернівці, 2013. 151 с.

3. Шевчук Ю.Ф., Шевчук А. Ю. Ретроспективний аналіз історії формування водозабірної та водорозподільчої складових водопостачання міста Чернівці. *Сборник научных трудов SWorld*. Выпуск 3(40). Том 10. Иваново: Изд-во МАРКОВА А.Д., 2015. С. 92–95.

ОРФ-ПІДХІД ЯК ЕЛЕМЕНТ МУЗИКОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Габрих Любов Михайлівна

заступник директора з питань комплексної соціальної реабілітації,
вчитель музики;
Тернопільський обласний центр комплексної реабілітації

В основі орф-підходу — музика й рух. Звучати й рухатися притаманно всьому живому. І коли дитина починає видавати звуки, чи то музикувати, вона ніколи не робить це відокремлено від руху. І орф-підхід, «розуміючи» дитину, надає їй повну свободу.

Орф-підхід об'єднує спів, рух і гру на музичних інструментах. Це допомагає розвивати в дітей творчість, вчить бути невід'ємною частиною колективу і водночас не забувати, що ти – індивідуальність. І все це відбувається у формі гри, що так подобається дітям. Наш мотив до творчості – це завжди про наше дитинство, про любов, про самооцінку, яку формують у дитинстві батьки. Про самоусвідомлення, про уміння бути собою, чути себе. Звичка аналітично все опрацьовувати вироблена в дорослих. Вони аналізують «головою», часто не залучаючи до процесу два потужних аналізатора, як-от тіло та сфера чуттів. Тож орф-заняття допомагає активувати ці сфери в дитини — віднайти баланс між тілом, розумом і своїми відчуттями. І це стосується не лише «особливих» дітей. На музичному занятті можна робити все одночасно — співати, танцювати, грати тощо. Уявіть собі багатокутник, на кожній грані якого розташовані різні види діяльності. Наприклад: рух, спів, гра на інструментах або засобами body percussion, танок тощо. Погляньте на фігуру, що утворилася, під кутом зору «Все може бути всім» й отримаєте орф-модель музикування. Її основна ідея — поєднати, пов'язати щось із чимось.

Гра на орф – інструментах (клавесах, джембе, тамбурин, тон-блок, круговий ксилофон, металофон, трикутник...) – це завжди зустріч з прекрасним, чудовий спосіб розвитку уваги, фантазії, можливість відчувати і чути себе, мислити творчо нестандартно. В Орф-музикотерапії використовують однаковий інструментарій: акустичні можливості середовища — голосу, тілесних «інструментів» тощо. Основна мета — невербальна активація реакцій засобами ритму, звукових вібрацій; предмети — хустинки, м'ячі, іграшки, як засоби спільної дії. З одного боку такі предмети дають змогу встановити контакт, а з іншого — допомагають зберегти дистанцію, формують відчуття безпеки; засоби музикування — орф-інструменти. За допомогою них дитина бачить і чує свою реакцію, виражає свої відчуття, «говорить та спілкується» з оточенням. Орф-заняття завжди має ресурсний і потужний терапевтичний ефект для розвитку насамперед невербальних реакцій.

Для дітей і молоді з інвалідністю музика – це не тільки розваги і веселощі, а й необхідність для розвитку. Музика корегує поведінку і реакції, спонукає логічно мислити і діяти. Невербальне спілкування комфортне для дітей і молоді з інвалідністю, оскільки більшість з них мають вади мовлення або не можуть говорити та часто не розуміють словесних інструкцій. Натомість такі діти відгукуються на музичну мову, тілесно і емоційно реагують на музичний твір, виражають свої почуття. Тому за допомогою спеціальних музичних творчих завдань можна навчити дітей пристосовувати свої дії до дій інших і спільно творити, працювати в команді. Такий метод роботи є ідеальним, він передбачає не лише педагогічний процес, а й терапію творчістю, звуками, ритмами та рухами. Така альтернативна система «живого» музикування з терапевтичним ефектом впроваджується в нашому закладі.

Якими будуть результати занять? Однозначно поліпшиться та стабілізується емоційний стан, підвищиться рівень комунікації в «особливих» дітей. Але жоден педагог не може спрогнозувати рівень цих поліпшень. Гарним результатом є вже те, що діти свідомо та самостійно використовують у повсякденному житті отримані на занятті навички. Орф-музикування активує процес відчуття себе та своїх потреб, спонукає дитину рухатися, як у прямому, так і в переносному значеннях цього слова. Створюючи музику з усього, що є навколо, дитина насолоджується цим процесом, а не лише його результатом. Вона вчиться чути себе, заряджає позитивом, надає сил та ресурсів, поліпшує, а іноді навіть докорінно змінює життя та відкриває нові можливості для розвитку.

Таким чином гра в орф-оркестрі є невід'ємною частиною музикотерапії у процесі реабілітації та дієвим засобом соціальної інтеграції, а не ізоляції людей з інвалідністю.

Список літератури:

1. Аніщенко Н. В. Особливості діагностування музичного сприйняття майбутніх вчителів мистецтвознавчих предметів: монографія. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 186 с.
2. Ред. Хазельбах Б., Жилін В., Золкіна В. Орф-Шульверк. Базові тексти. Випуск 1. Статті 1932-2010 років: - Композитор, 2019. – 264 с.
3. <https://www.pedrada.com.ua/article/2408-orf-metod-yak-pedagogka-terapya>

ЯВИЩЕ МУЗИЧНОГО ТЕКСТУ

Даценко Вікторія Петрівна,
викладачка циклової комісії спеціального фортепіано
Житомирського фахового музичного коледжу
ім. В. С. Косенка здобувачка Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

Музичний текст - це різновид художнього тексту, який зводиться до тексту в широкому сенсі як до втіленого в предметах фізичної реальності сигналу, що передає інформацію від однієї свідомості до іншої. Оскільки будь-який текст – це знаковий комплекс, то музичний текст є специфічна знакова структура, метою якої є передача художньої інформації слухачеві. Звичайно музичний текст розглядається як зафіксована, виражена у вигляді нотних знаків сторона твору. У цілому, в рамках музикознавства має місце двояке розуміння музичного тексту: перше - як система твердої фіксації авторського задуму – «нотний текст», друге – поле змісту, актуалізоване в акті звучання.

Нотний текст - це система конвенціональних знаків, що візуально виражають структуру, архітектоніку музичного твору. З нотного тексту музичний текст тільки починається.

Музичний текст, як і нотний, характеризується семіотичними структурами: мовою, синтаксисом, семантикою й прагматикою. Однак взаємодія реципієнта із цими структурами в обох випадках різна. Мова нотного тексту – це сукупність графічних знаків (нот, ключів, знаків алітерації, вказівок динамічних відтінків, темпів тощо) і правил їх комбінації. Денотатом нотних знаків виступає звук, що займає своє місце у системі темперації, трансформуючи нотний текст у музичний.

Структурними одиницями музичного тексту стають не знаки, а субзнаки. Так знімається антиномія між текстом (висловленням, дискурсом) і знаком у музичному мистецтві. Таким чином музичний текст, що звучить, не знакова система, а текст-знак, що корелює не з мовою, а з одиничним, а тому унікальним, актом трансляції змісту.

Де немає тексту, там немає й об'єкта для дослідження й мислення. Якщо розуміти текст широко - як усякий зв'язний знаковий комплекс, то й мистецтвознавство (музикознавство, теорія й історія образотворчих мистецтв) має справу з текстами (творами мистецтва). Присутні два моменти, що визначають текст як висловлення: його задум (інтенція) і здійснення цього задуму. Кожний текст передбачає загальнозрозумілу (тобто умовну в межах даного колективу) систему знаків. Якщо за текстом не стоїть мова, то це вже не текст, а природно-натуральне (не знакове) явище, наприклад комплекс природніх звуків, позбавлених знакової повторюваності.

Отже, за кожним текстом стоїть система мови. У тексті їй відповідає все відтворене, усе, що може знаходитися поза даним текстом (даність). Але одночасно кожний текст (як висловлення) є чимось індивідуальним, єдиним і

неповторним, і в цьому весь його зміст (його задум, заради чого він створений) – натуральна одиничність (наприклад, відбиток пальця) і значуща (знакова) неповторність тексту. Можливим є механічне відтворення тексту (наприклад, передрук), однак відтворення тексту суб'єктом (повернення до нього, повторне читання, нове виконання, цитування) є нова, неповторна подія в житті тексту, нова ланка в історичному ланцюзі мовного спілкування.

Усяка система знаків (тобто всяка мова) завжди може бути розшифрована, тобто переведена на інші знакові системи (інші мови). Присутня загальна логіка знакових систем, потенційна єдина мова. Але текст (на відміну від мови як системи засобів) ніколи не може бути переведений до кінця.

Подія життя тексту, тобто його справжня сутність, завжди розбудовується на рубежі двох свідомостей, двох суб'єктів. Усякий справді творчий текст завжди є одкровення особистості. Тому він (у своєму вільному ядрі) не припускає ні каузального пояснення, ні наукового передбачення. Але це, звичайно, не виключає внутрішньої необхідності, внутрішньої логіки вільного ядра тексту (без цього він не міг би бути зрозумілий, визнаний і діючий).

Будь-який текст є сигнал, що передає інформацію й вичерпує кількість ентропії у світі. Таким чином, оскільки будь-який предмет реальності у нашому світі змінюється в часі убік збільшення ентропії, а текст її вичерпує, то можна вважати, що сам текст рухається за часом у протилежному напрямку, у напрямку зменшення ентропії й нагромадження інформації. Таким чином, текст - це реальність у зворотному тимчасовому русі.

Час життя тексту в культурі значно більше часу життя будь-якого предмета реальності, оскільки будь-який предмет реальності знаходиться в позитивному часі, тобто руйнується. Текст із часом, навпаки, прагне здобути все більшу кількість інформації. Таким чином, чим старше текст, тем він більш інформативний, оскільки зберігає у собі інформацію про свої колишні потенційні сприйняття. Наприклад, духовна музика – католицька меса, реквієм – сприймається нами як світська поза тим ритуальним контекстом, явні сліди якого несе її текст.

Межею або граничними контурами розуміння даного тексту виступають культурно-історичні традиції, причому взяті не тільки у власне музичному, але й у загальнодуховному (філософському, науковому, світоглядному тощо) змісті. Іншими словами, процедура розуміння тексту передбачає контекстні умови, у зв'язку із чим текст знаходить певний релятивізм при трансляції й інтерпретації.

Таким чином, музичний текст, розглянутий крізь призму наук (філософії, лінгвістики, філології тощо), незаперечно має знакову й семіотичну структури, інтенцію, натуральну одиничність, культурно-історичні межі, є сигналом, що передає інформацію в просторово-тимчасовому контексті.

Поняття «музичний твір» виявляється центральним у більшості наукових праць. У рамках вітчизняних музикознавчих досліджень він не завжди має чіткі значеннєві межі й часто виступає як синонім музичного тексту.

Отже, музичний текст – це вид художнього тексту, який зводиться до тексту в широкому змісті як до втіленого в предметах фізичної реальності сигналу, що

передає інформацію від однієї свідомості до іншої й тому не існує поза сприймаючою його свідомістю.

Культурний контекст, який у випадку з музичним твором є середовищем створення, відносно тексту виступає умовою сприйняття - культурними, історичними й соціальними умовами, в яких живе й мислить слухач. Таким чином, у центрі уваги тексту знаходиться не автор, а адресат.

Музичний текст має характеристики обох систем - знакової й сигнальної: володіючи синтаксисом, ієрархією елементів, цілеспрямованістю комунікації, музичний текст у той же час є цілісним сигналом, що звучить.

Список літератури

1. Алфьорова З. І. Візуальні коди сучасності. *Традиційна культура в умовах глобалізації: проблема наслідування культурного коду нації*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21-22 грудня 2006 року). – Харків : П.П.Якубенко, 2006 336 с.

2. Бонфельд М.Ш. Музыка: Язык. Речь. Мышление. Опыт системного исследования музыкального искусства : монография. Санкт-Петербург, 2006. 293 с.

3. Руднев В.П. Прочь от реальности : исследования по философии текста. Москва, 2000. 460 с.

4. Руднев В.П. Философия языка и семиотика безумия : избр. работы. Москва, 2007. 528 с.

ДО ПИТАННЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ ЦЕРКОВНОГО СПІВУ НА ЗАКАРПАТТІ

Стинич Наталія Іванівна,
викладач циклової комісії «Теорія музики»,
Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д.Є.Задора,
м.Ужгород, Україна,

Церковна музична культура Закарпаття на сьогоднішній день вивчена не достатньо і в українських енциклопедичних виданнях немає відомостей про неї. Лише в окремих статтях, нарисах йдеться мова про музичну культуру найзахіднішого регіону краю. Це одна з найбільш вагомих і важко вирішальних в практичному плані проблем сучасного музичного життя. До вивчення цієї галузі зверталась чимала частина компетентних людей, котрі мали на меті дослідити свій рідний край.

В останні десятиліття XVIII ст. і на початку XIX ст. на Закарпатті працював дяковчитель, переписувач книг Іван Югасевич. Він створив понад 30 рукописних збірників - 10 нотних Ірмолоїв, котрі старанно прикрасив малюнками та орнаментами. У пісенниках окрім духовних віршів і пісень, трапляються багато народних пісень - переважно без нот. Та спроби запису церковного співу були. Так в бібліотеці Мукачівського монастиря зберігається Ірмологіон Василя Купара, написаний в с. Лоза у 1804 р. (він представляє собою один із зразків нотного запису). Таких нотних Ірмолоїв є декілька: наприклад переписаний (або записаний) в кінці XVIII ст. в с. Невицьке, з дуже гарним художнім орнаментом.

Цікавим та важливим джерелом для історії музичної культури Закарпаття є збірник Еміліана Талапковича «Церковное литургийное пение», що складається з 78 частин та видане в Ужгороді в 1873 р. В 1906 р. в Ужгороді вийшов збірник І.Бокшая «Церковное простопѣніе», що було записане з вуст Й.Малинича.

Одним з авторитетніших людей, котрий поклав свій талант на музичну ниву та залишив вагомий слід в культурному та духовному спадку краю є постать Івана Бокшая. В історію музики він увійшов як канонік, парох-намісник церкви м. Хуст, диригент-регент, церковний композитор, педагог та член угорського парламенту.

За життя І.Бокшай був відзначений кількома титулами: титулярного і дійсного дикана (1919), консисторіального радника (1921) та титулярного каноніка (1924). І.Бокшай приймав активну участь у роботі музичної комісії «Товариства імені О.Духновича». Та в нашій пам'яті він постає перш за все, як церковний композитор. До його найбільш вагомих досягнень належить систематизація та видання «Церковного простопѣнія» (упорядкування церковних наспівів на весь рік і для всіх потреб).

«Церковное простопѣніе» є працею двох осіб: співця - Й.Малинича та записувача - І.Бокшая [1]. За ініціативи Мукачівського єпископа др.Ю.Фірцака, був виданий указ про упорядкування церковного співу на Закарпатті. Зважаючи на те, що за його керування єпархією диригентом кафедрального храму в

Ужгороді був Іван Бокшай, єпископ доручив йому зібрати і записати місцеві мелодії цілого кола богослужби з тим, щоб з цих записів скласти повну книгу богослужбового співу, що мала б бути обов'язковою при богослужбах в церквах Мукачівської єпархії. Спів був записаний від дяка Ужгородської кафедри Йосифа Малинича. Тільки в крайніх випадках І.Бокшай звіряв записане від Й.Малинича з тим, що приходилось чути в інших церквах Закарпаття, а то і друкованими виданнями, головне галицькими Ірмолюями. По закінченню праці І.Бокшай передав зібрані матеріали єпископові, та за його наказом «Простоп'їніє» видається. Так у 1906 р. вийшло друком «Церковное Простоп'їніє». Редакції над працею, мабуть, не було зроблено. Тож для світу «Простоп'їніє» постає в своєму автентичному вигляді.

Беручи до уваги Літургію Іоана Златоустого, що є у «Простоп'їнії», бачимо відповідність всім канонам Богослужіння. Мають місце ектенії малі та великі, антифони, стихири, ірмоси, славослів'я, кондаки, тропарі, прокімни, задостойні і т.д.

В цілому всі основні розділи, котрі тут містяться створюють єдину велику музично-драматичну композицію. Антифони чергуються з ектеніями, канонами та тропарями. Водночас кожен з них відіграє та носить свою богословсько-музичну думку.

У своїй праці І.Бокшай окрім нотних записів додає примітки, котрі стосуються певних змін або зауважень щодо виконання. Серед них зокрема примітка до антифонів, що антифони празничні і повсягденні співаються так, як на самий день Воскресіння.

«Церковное простоп'їніє» Бокшай-Малинича підтвердило свою актуальність та живучість. Крім українського видання в Ужгороді з церковно-словянським текстом, у Будапешті вийшло в друк угорською мовою з клавірним доповненням.

На сьогоднішній день нам відомо зі статей котрі були підготовлені та зачитані на святкуванні 100-річчя ювілею першого видання «Простоп'їнія», що цією працею користуються не тільки на теренах нашого краю, але й далеко за кордоном. Зокрема Карпато-Руська Православна єпархія та Греко-Католицька єпархія Америки (з Архипастирського послання Його Преосвященства Митрополита Ніколаса (Смішко), Верховного Ієрарха Американської Карпато-Руської Православної єпархії, зі статті «Простоп'їніє»: спільна спадщина для відновлення співдружності»), на території Східної Словаччини. Будучи вживаною нашою українською громадою у світі, праця котра була ретельно зібрана та опрацьована сторіччя тому, підтверджує свою безперечну доцільність та живучість. Минають століття, та на сучасному етапі, як і колись - питання церковного співу на Закарпатті потребує подальшого дослідження для збереження і передання культурних цінностей наступному поколінню.

Список літератури:

1. Гошовський В. Сторінки історії музичної культури Закарпаття ХІХ – першої половини ХХ ст. [2] / В. Гошовський // Українське музикознавство вип. 2. – Київ, 1967 – С. 211-217.

2. Др. Стешко Ф. Церковна музика на Підкарпатській Русі / Др. Ф.Стешко // Науковий Збірник т-ва Просвіта в Ужгороді. – Ужгород : ОО. Василян, 1937. – Р. XII за Р. 1936 – С.118-128.
3. Задорожний І. Невідомий Ірмолой Івана Югасевича / І. Задорожний // Калофонія. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії, Ч. 1. – Львів, Видавництво : ЛБА, 2002 – С. 273-280.
4. Росул Т. Музичне життя Закарпаття 20 – 30-х років ХХ століття / Т. Росул // Ужгород. Полі Прінт, 2002 – 207 С.
5. Ясіновський Ю. Із спостереження над текстами української церковної монодії / Ю. Ясіновський // *Musica humana* : Збірник статей кафедри музичної україністики. – Львів : Інститут українознавства, 2007 – С. 91-96.

КОНЦЕРТ ДЛЯ СКРИПКИ З ОРКЕСТРОМ №1 КАРОЛЯ ШИМАНОВСЬКОГО: ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Томаш Марина Федорівна

Викладач

Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д. Є. Задора

Протягом усього творчого шляху стиль К. Шимановського піддавався значним змінам і не належав ні до одного художнього напрямку ХХ століття. Його індивідуальний композиторський стиль був створений шляхом поєднання музичних тенденцій різних епох. К. Шимановського сміливо можна віднести до типу, так званих, узагальнюючих, синтезуючих митців, адже у своїй творчості він вдало синтезує досягнення композиторів епохи бароко, пізнього романтизму з імпресіоністичними рисами, а також з особливостями гармонічної мови О. Скрябіна і таким чином створює щось принципово нове для ХХ століття. Як тонкий лірик, у своїх творах він змальовує одухотворені картини природи, оспівує добро, радість, гармонію між людиною та всесвітом. Досліджуючи творчість К. Шимановського, музикознавці зазначають, що саме завдяки новаторським знахідкам композитора, музика Польщі вийшла зі своєї кризи.

Починаючи з першого десятиліття ХХ століття К. Шимановський активно почав вивчати досягнення французьких імпресіоністів і втілювати їх у власних творах. Саме через використання деяких рис цього стилю (гармонічна мова, особливості оркестровки та мелодики, тяжіння до програмності, прийоми скрипкового звучання), музикознавці назвали даний період «імпресіоністичним». Проте, так званий «імпресіонізм» К. Шимановського має свої особливі риси, які відділяють його від французьких композиторів того часу. Серед них: узагальнена програмність, «суб'єктивізм» висловлювання, особливий тип мелодики, варіаційний тип розвитку, нове бачення одночастинної форми, прийоми жанрової модуляції та відходу, високий інтелектуалізм. В ці роки К. Шимановський значно збагатив і розширив виразові можливості скрипки за рахунок таких прийомів, як: глісандо, тремоло, часті *sul ponticello* і *sul tasto*, завдяки чому створювалась основа для незвичайної звукової гами. Твори написані для скрипки, зокрема його Перший скрипковий концерт, дають юним виконавцям широкі можливості у вивченні нових засобів виразності інструменту та шляхи оволодіння найтоншими гранями виконавської майстерності.

Перший скрипковий концерт К. Шимановського займає значну роль у світовій музичній культурі. Для нього характерна художня досконалість, довершеність та новаторське використання виразових можливостей інструменту. У створенні нових технічних і колористичних прийомів гри на скрипці К. Шимановському допомагав його близький друг і разом з тим один з найкращих скрипалів тієї епохи П. Коханський. Музикант знайомив композитора з новими знахідками в області скрипкової техніки, а також допомагав редагувати скрипкову партію з точки зору штрихів чи аплікатури.

На образний зміст твору мали вплив пантеїстична філософія митця та літературна основа. Перший скрипковий концерт написаний під враженнями від вірша польського поета Тадеуша Мицинського «Травнева ніч». Хоча дана композиція і не має конкретної програми, автор дуже вдало змалював казковий світ та фантастичних персонажів описаних у поезії. Протиставлення незвичних гармоній асоціюється з життям чудернацьких істот, використане звуконаслідування пташиного щебетання, у прозорості оркестрових фарб змальовується дихання ночі. Разом з тим музика Концерту втілює думку про нерозривність зв'язку людини з всесвітом та оспівування величі природи.

Важливо відмітити особливість драматургії Концерту, яка втілена у новаторському використанні прийомів жанрової модуляції та відходу. В основі прийому відходу лежить переривання кульмінації шляхом введення іншого контрастного матеріалу. Це може бути соло скрипки чи звукообразальна вставка. А жанрову модуляцію К. Шимановський створює за допомогою темброво-фактурних та агогічних засобів, використовуючи той самий музичний матеріал.

Велику цікавість викликає структура даного Концерту. Розглянувши різні дослідження музикознавців, можна зробити висновок, що Перший скрипковий концерт є принципово новим баченням одночастинної форми. Композиція втілена у формі поеми з використанням елементів сонатної форми та рондо з сильно варійованим рефреном. Загалом твір складається з декілька масштабних епізодів, які поєднуються між собою за допомогою лейтінтонаційного методу.

Музика Концерту позбавлена конфліктності, вона відтворює гармонію між внутрішнім станом душі та зовнішнім світом. У ній панує абсолютність, максимальність почуттів та гіпертрофована ліричність. Він є глибоко філософським і пронизаний культом прекрасного. Дана композиція ставить перед виконавцями дві проблеми. Перша проблема полягає у відтворенні художнього задуму та точної передачі образів твору. А друга – у застосуванні нової скрипкової техніки та засобів виразності у поєднанні з широким використанням традиційних методів гри.

Перший скрипковий концерт К. Шимановського безперечно вважається перлиною світової скрипкової класики. Як у XX столітті так і у XXI столітті твір є популярним серед виконавців і викликає захоплення серед слухачів. Тому є актуальним порівняти одну з кращих інтерпретацій XX століття, Давида Ойстраха, виконання польської скрипальки Ванди Вилкомирської та інтерпретацію популярної виконавиці XXI століття Жанін Янсен.

Виконання Д. Ойстраха можна вважати еталонним. Провідною рисою Д. Ойстраха є ліризм, який проникає у всі епізоди Концерту. Схильність до великих фраз, прекрасне володіння звуком, навіть у найбільш технічно складних частинах твору, єдина думка, яка об'єднує всю композицію – все це найкраще характеризує інтерпретацію Д. Ойстраха. Також скрипаль намагався точно відтворити всі вказівки автора зазначені у партитурі, дозволяючи собі тільки іноді нівелювати певні акценти, заради збереження єдиного настрою. Виконання Д. Ойстраха є найбільш цілісним у плані драматургії. Весь Концерт пронизаний

пісенністю і всі засоби виразності спрямовані на створення єдиного ліричного образу.

Виконання Ж. Янсен є більш експресивним, ефектним, гострішим. Молода виконавиця знаходиться у постійному пошуку нових образів твору: кантиленні епізоди, які пронизані пристрасною змальовують ліричну сферу, активні скерцо зображують фантастичних персонажів вірша, чаруючі образи ночі втілені за допомогою зміни тембру звуку та використання широкої вібрації, тощо. В цілому в її інтерпретації переважає драматичне начало. Для Ж. Янсен притаманним є простійні темпові відхилення. Основною рисою даної інтерпретації – є експресивність виконання, що висвітлює зовсім іншу сторону Концерту і надає цій композиції ще більше привабливості та неповторності.

Інтерпретацію польської скрипальки В. Вилкомирської можна вважати проміжною ланкою між цими виконаннями. Для Д. Ойстраха основним у трактуванні твору є всепроникний ліризм, який об'єднує Концерт у єдине ціле. Для Ж. Янсен головною є експресія, показ різноманітних образів, переважання драматичної сфери. В. Вилкомирська поєднує в собі і те і інше, тому її інтерпретацію можна трактувати як лірико-драматичну. Також з виконанням Д. Ойстраха її поєднує тяжіння до широких фраз, ведення однієї думки, логіка побудови епізодів, яка деколи об'єднує в собі навіть два епізоди Концерту. Особливістю даної інтерпретації є економне використання вібрації. Виконавиця витримує довгі ноти на рівному звуці шляхом повільного ведення смичка і злегка вібрує їх в кінці. При цьому не дуже сильний, але чистий звук залишається гарним та виразним. Широку вібрацію В. Вилкомирська використовує дуже рідко.

Як ми бачимо, кожному виконавцю властивий свій підхід, своє бачення твору та свій стиль виконання. Кожен з інтерпретаторів приніс у цей твір щось нове, висвітлив його з різних сторін передав різну сферу образів. Ось чому питання інтерпретації є таким важливим.

Список літератури

1. Бэлза И. Кароль Шимановский, его роль и значение в развитии польской музыкальной культуры // К. Шимановский: воспоминания, статьи и публикации / [ред. и сост. Никольской И. и Крейниной Ю.]. М. : Советский композитор. С. 8 – 23
2. Вольнский Э. Кароль Шимановский. 1882 – 1937. Краткий очерк жизни и творчества. Популярная монография. Л. : Музыка, 1974. 88 с.
3. Голяховский С. Кароль Шимановский / [вступ. статья и общ. ред. И. Бэлзы, пер. И. Свириды]. М. : Музыка, 1982. 35 с.
4. Ивашкевич Я. Встречи с Шимановским / [вступ. статья и общ. ред. И. Бэлзы, пер. И. Свириды]. М. : Музыка, 1982. 100 с.
5. Импрессионистские черты стиля Кароля Шимановского // Проблемы музыкальной науки. Сборник статей. Выпуск второй / [ред. Н. Котлер]. М. : Советский композитор, 1973. С. 265 – 301
6. Левина Н. Скрипичный концерт Шимановского // Советская музыка, 1959. №5

7. Никольская И. От Шимановского до Лютославского и Пендерецкого. Очерки развития симфонической музыки в Польше XX века / И. Никольская. М . : Сов. Композитор, 1990. 332 с.

8. Никольская И. Творческий путь Кароля Шимановского // Кароль Шимановский. Воспоминания, статьи и публикации / [ред. и сост. Никольской И. и Крейниной Ю.]. М . : Советский композитор, 1984. С. 151 – 167

9. Хылинская Т. Шимановский и художественные искания «Молодой Польши» // Кароль Шимановский. Воспоминания, статьи, публикации / [ред. и сост. Никольской И. и Крейниной Ю.]. М . : Советский композитор, 1984. С. 167 – 175

10. Энтелис Л. Кароль Шимановский (1882 – 1937) // Л. Энтелис Силуэты композиторов XX века. Л . : Музыка, 1975. С. 146 – 154

ДЗВОНИ МІСТА НАД УЖЕМ

Тюпа-Павай Віталія Олександрівна

викладач циклової комісії «Теорія музики»,
Ужгородський фаховий музичний коледж імені Д.Є. Задора,
м. Ужгород, Україна

Місто Ужгород - адміністративний, економічний та культурний центр Закарпатської області, одне з найдавніших міст не тільки вказаного регіону, а й усієї України. Так, перша згадка про нього датується 872 роком (за хронікою Шимона Кезаї). Через місто протікає річка Уж, звідси й назва - Ужгород, місто над Ужем. Дана стаття покликана ознайомити з функціонуючими дзвонами провідних церков Ужгорода.

Серед ударних самозвучних музичних інструментів (ідіофонів) особливу роль в житті людей відігравали церковні дзвони. Їх паспортний номер за класифікацією Хорнбостеля і Закса: № 111.242.122 (язикові дзвони). Протягом багатьох століть дзвони сповіщали про важливі події людського життя, супроводжували релігійні обряди і богослужіння, служили звуковою окрасою сіл і міст.

Перша згадка про дзвони на Закарпатті міститься в літописі з 988 року. Історики засвідчують, що сюди дзвони прийшли не з Візантії, а із заходу і, вірогідно, назва "колокол" була утворена від співзвучного німецького "клоцк", яке в давнину вимовлялося як "колоцко".

Окремих згадок про перші дзвони Ужгорода немає, вочевидь, вони з'явилися у перших церквах. У документах про папську парохію у XIV ст. згадується Горянська ротонда XIII ст. та храм, побудований графом Другетті на території Ужгородського замку середини XIII ст. (на жаль, у 1728 році згорів і нині не існує).

Діючі церкви центральної частини Ужгорода побудовані були пізніше: Кафедральний греко-католицький собор – у XVII ст., римо-католицький костюл Св.Георгія і реформатська церква – у XVIII ст., Православний храм Покрови Божої Матері – на початку XX ст. Кожен з них має свою цікаву історію, відрізняється архітектурою, внутрішнім інтер'єром. Їх дзвони лунають у будні в різний час, не заважаючи одні одним, відрізняються тембральним забарвленням та звуковисотністю, що допомагає їх розпізнавати.

Тембр дзвонів Кафедрального собору терпкий, достатньо низький, що надає величчю і могутності, сам звук триває довго. Кафедральний собор має 4 дзвона, які розміщені у двох високих баштах. Відповідно до запровадженого Папою Іоаном XIV обряду "хрещення" дзвонів усі вони мають імена: найбільший, розміщений у правій вежі, – Іоан, а три інші, що знаходяться відповідно у лівій вежі: найменший – Николай, середній – Марія, більший – Петро.

Дзвін Іоан (в народі – Іван-дзвін) є найбільшим дзвоном в Ужгороді. Виготовлений у Будапешті 1876 року Ференцом Волшером. Його вага становить близько 6 тонн, висота – приблизно півтора метра, діаметр –

1 м 70 см. Абсолютна звуковисотність Івана – b (сі-бемоль малої октави). Він відзначається величним, урочистим монументальним звучанням тому і лунає, як правило, лише на великі свята (Різдво, Великдень).

Петро-дзвін, Марія-дзвін і Николай-дзвін були відлиті на Ужгородській фабриці по виготовленню дзвонів "Акорд" у 1926 році із чистого англійського і американського металу (77% міді, 23% цинку).

Дзвін Петро дає d^1 (ре першої октави). Марія-дзвін має абсолютну звуковисотність – f^1 (фа першої октави), а Николай-дзвін – b^1 (сі-бемоль першої октави).

Таким чином, чотири великих дзвона греко-католицького Кафедрального собору в співзвуччі утворюють В-dur'ний тризвук святково-урочистого звучання.

В римо-католицькому костьолі Св.Георгія звучання дзвонів здається аскетичнішим і простішим. Костьол має чотири дзвони, розміщені у центральній вежі. Виготовлені вони у Будапешті (великий) і М.Геєвцях (решта). Дзвони приводяться в дію неоднаково: найбільший і середній функціонують під дією електричного струму, а два малі – за допомогою мотузок, прив'язаних до їх кріплення. Дзвонарі інших церков вважають, що електричне підключення зіпсувало якість звуку двох дзвонів костьолу, зробило його різким і металічним. Усі чотири дзвони лунають за рахунок розгойдування корпусу. Деякі з них мають імена: великий і середній посвячені іменем Пресвятої Богородиці. Великий дзвін – Марія має абсолютну звуковисотність f^1 (фа першої октави). Середній Марія – дзвін дає тон h^1 (сі першої октави). Не випадково, навіть у дворі церкви знаходиться скульптура Діви Марії. Із двох малих дзвонів, на жаль, один не працює, другий – особливий, так званий "дзвін-духа", його абсолютна звуковисотність – e^2 (мі другої октави).

Дзвони реформатської церкви вражають гучністю і красою звучання. Відлиті в М.Геєвцях у різний час: менший у 1870 році, більший – у 1927 році, приводяться в дію електричним струмом. Великий дзвін, вагою 710 кг, дає d^1 (ре першої октави), менший, вагою 665 кг, має абсолютну звуковисотність – e^1 (мі першої октави).

Дзвони православного храму за тембром яскраві і сонячні, мають світлу текстуру звучання. Всього їх є шість. Вони розміщені у невеликій дзвіниці-веранді із західної сторони, яка називається "коруш". Відлиті у Воронежі у 1989 році. Метал – особливий сплав міді і олова з додатком срібла. Звуковидобування здійснюється через удари язиків, до яких прив'язані мотузки. Імен, як і в реформаторській церкві, дзвони тут не мають. Абсолютна звуковисотність дзвонів різна: 1-ий – c^1 , 2-ий – e^1 , 3-ий – f^1 , 4-ий – g^2 , 5-ий – fis^2 , 6-ий – fis^1 .

Слід зазначити, що найсильніше акустичне враження створюють обертони і обертонове гудіння. Чітко виділяються три етапи звучання дзвону:

- 1) власне удар;
- 2) поява обертонів з миттєвим підсиленням окремих з них;
- 3) кінцеве обертонове гудіння.

Обертони усіх дзвонів були пропущені через тюнер (chromatic tuner YAMAHA, model YT-250). Прилад фіксував чергування окремих обертонів,

швидкі переходи від заниження до завищення звуків і допоміг відтворити особливу звукову палітру кожного дзвону.

Дзвони греко-католицької та реформатської церков при звучанні дають "неправильні" (тобто негармонічні) обертони, які з'являються не в традиційній послідовності: октава, квінта, кварта і т.д., а дають призвуки на велику терцію вгору, на октаву, септиму, нону вниз. В складному обертоновому спектрі виникають нон- або септакорди з розщепленими або пропущеними тонами [див. Нотний додаток - приклади 1-6].

Обертони дзвонів православного храму – "правильні" – призвуки з'являються октавою вище, інші майже не прослуховуються. Особливість ще в тому, що їх звук пливе на $\frac{1}{2}$ чи $\frac{1}{4}$ тону.

Не менш важливим аспектом даної теми є визначення різновидів дзвонових сигналів Ужгорода. На богослужіння можна почути дзвони двох родів: благовіст або власне дзвін.

Благовіст – це мірне биття в один із дзвонів, яке, як правило, є першим закликком до богослужінь. В Ужгороді практикуються два види благовісту: а) звичайний – удари великого дзвону; б) пістний, що здійснюється меншим дзвоном у сьомі дні Великого Посту.

Другим родом є власне дзвін, тобто, одночасне биття в усі або в декілька дзвонів. Його поділяють на:

а) тредзвін, коли б'ють в усі дзвони тричі з невеликими паузами, так званий "дзвін в три прийома". Саме так дзвонять реформати Ужгорода перед початком служби;

б) дводзвін – дзвін в усі дзвони двічі, в "два прийома", що практикується в православній церкві Покрови Божої Матері. Тут важливу роль відіграє ритм і комбінація дзвонів, зв'язаних у дві групи: 1, 2, 4, 5 і 3, 6, які з'єднані окремою мотузкою [див. Нотний додаток - приклад 7]. Дзвони православної, римо-католицької, реформатської церков у будні, в неділю та на свята зберігаються однаковими. У кафедральному соборі спостерігаються різні дзвони: вранці – благовіст Петра-дзвона; в обід – звучання двох дзвонів: Марії і Николая, що утворюють інтервал висхідної кварта; ввечері – звучання трьох дзвонів: Петра, Марії і Николая – висхідного мажорного секстакорду.

Особливими є святкові дзвони кафедрального собору. На Різдво, Пасху, Тройцю звучить так званий "красний" дзвін, коли одночасно б'ють в усі чотири дзвони. Для цього запрошують п'ять дзвонарів. Красному дзвону передуює благовіст найбільшого Івана-дзвона.

Ритуальний дзвін звучить рідко з башти римо-католицького костельу. Це так званий "дзвін духа", яким дзвонять за померлих.

Більшість церков Ужгорода зберегли традицію використання в останні три дні Страстної неділі дерев'яних інструментів, які називаються "била" або "клепач" і "деркач". За свідченням літописців вони прийшли з Візантії, були давніми попередниками дзвонів і дотепер замінюють їх у Страстну п'ятницю.

В екстремальних ситуаціях, як повідомлення (попередження) про паводок, пожежу чи інші стихійні лиха, дзвони Ужгорода можуть давати набат. Цей дзвін

частий, безперервний, здійснюється виключно вручну биттям язика в одну сторону дзвону.

Розглянувши дзвони вказаних церков, можна зробити висновок, що Ужгород є унікальним містом, де співіснують 2 типи дзвонів: західно-європейський, представлений дзвонами греко-католицької, римо-католицької і реформатської церков і російський тип – дзвони православного храму. Їх відрізняє передусім форма, співвідношення висоти, діаметру, спосіб звуковидобування, а також самотні обертонові спектри.

Нотний додаток:

I. Дзвони греко-католицького кафедрального собору

1. Іван-дзвін 2. Петро-дзвін 3. Марія-дзвін 4. Миколай-дзвін

II. Дзвони реформатської церкви

5. 6.

III. Мелодія дзвонів Православної церкви

7.

Список літератури:

1. Історія Ужгорода: Історичний нарис /Балагурі Е.А., Зілгалов В.О., Мазурок О.С., Павленко Г.В., Тиводар М.П. – Ужгород: Карпати, 1993. – 219 с.
2. Хорнбостель Э.М., Закс К. Систематика музыкальных инструментов: Пер. с нем.// Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка /ред.-сост. Мацневский И.В. – М.: Сов.композитор, 1987. – Ч.1. – С. 229-261.
3. Барсов Н.И. Звон колокольный //Энциклопедический словарь: Т.23. – СПб.: Издатели Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А.; Типо-Литография Ефрона И.А., 1894. – С. 358-359.
4. Українська музична енциклопедія. Т. 1: [А – Д] / Гол. редкол. Г. Скрипник. – Київ : ІМФЕ НАНУ, 2006. — С. 606.
5. Руммель В.В., Соловьев Н.О. Колокола //Энциклопедический словарь: Т.30. – СПб.: Издатели Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А.; Типо-Литография Ефрона И.А., 1895. – С. 722-724.
6. Благовещенская Л. Печатные и архивные материалы по колокольному звону //Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка /ред.-сост. Мацневский И.В. – М.: Сов.композитор, 1987. – Ч.1. – С. 197-215.

ІНСТАЛЯЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ОБРАЗОТВОРЧОСТІ В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

Чембержі Дар'я Андріївна

викладач графіки та рисунку
МЗВО «Київська академія мистецтв»

Основною особливістю сучасного мистецтва є його активний вплив на суспільства з метою формування світоглядно-естетичних засад. Незалежно від ставлення влади і суспільства до мистецтва, мистецтво теж є елементом влади, влади духовної, яка в кінцевому результаті формує суспільство і визначає співвідношення суспільства з оточуючим світом. Тобто, на даному етапі розвитку людства мистецтво визначається одним з головних чинників впливу на розвиток суспільства і культури, і в той же час відображає ступінь цього розвитку.

Сьогодні сучасне мистецтво розкриває широкі обрії для кожного художника, дає змогу відчувати себе експериментатором в царині мистецтва. Цікавим аспектом розвитку сучасного мистецтва стало експериментування художників з різними техніками і матеріалами, що надають можливість розширювати кордони творчості. Наприклад, в наш час можна побачити, як майстри експериментують з формами, фактурами, кольором, фотографією, інсталяцією, перфоменсом, стріт-артом, хепіненгом та комп'ютерними технологіями. Основним завданням інсталяції в мистецтві є саме мистецький вплив на людину з метою зміни сприйняття нею світу, таким яким бачить цей світ митець, шляхом використання об'єктів (компонентів) інсталяції, що показані, в як правило незвичному, нехарактерному вигляді чи способі використання. Інсталяція – це «об'ємний живопис» чи «живопис об'ємом», постановка (вистава) де глядач є учасником дійства серед незвичних декорацій. Через різноплановість і різноманітність форм, класифікувати інсталяції досить важко – фактично кожен художник створює новий вид інсталяцій. Елементами інсталяції можуть бути різні об'єкти включаючи предмети, малюнки, звук, «віртуальна реальність», відео, інтернет та інші.

Сучасні сюрреалістичні експерименти розкішно транслюють особливі, нові для сучасного сприйняття смисли та сенси й створюють величний, сяючий світ на власній образній основі. Глядач ніби веде діалог із самим собою, розмірковуючи над проблемами, торкаючись найпотаємніших тем. Художники дають змогу глядачеві осмислити та побачити щось своє сокровенне на полотнах. Саме таким чином відбувається неперервний зв'язок між митцем і глядачем. Для художників його твір – це міфологічний простір, створення космосу із смислових елементів. Він заснований на інтерпретації символічних матеріалів свідомості, ніби орнамент, який є символом порядку, і протиставлений хаосу неоформленості. Кожна інсталяція розкриває новий сюжет життєвої історії художника або соціальні проблеми, і в той же час глядач може знайти аналогії з подіями у власному житті чи його оточені. У сучасній культурі образотворчого

мистецтва – це феномен з тривалою історією, а його художня практика доволі різноманітна, складна і суперечлива. Традиційні мистецтва, відіграють важливу роль першооснови. В цьому сенсі інсталяція можна розглядати як реципієнт світової художньо-культурної спадщини.

Впродовж останнього десятиліття помітно активізувався інтерес до вивчення особливостей та основних тенденцій розвитку українського образотворчого мистецтва, що сприяє накопиченню, систематизації обсягу наукової інформації про неї. Ці знання є внеском до культурознавчих та мистецтвознавчих наук. Питання щодо національно-культурного розвитку України потребує належного професійного мистецтвознавчого підходу, який би дав змогу синтезувати теоретичний доробок, збагатити новими ідеями українське образотворче мистецтво. І все ж твердження про те, що як тільки авангарду вдалося «відсторонитися» від суспільства, він повністю змінив свою позицію та відкинув і революційну, і буржуазну політику, залишається справедливим. Революція залишилася усередині суспільства як частина тієї лютої ідеологічної боротьби, яку мистецтво і поезія знаходили такою несприятливою, ледве вона починала зачіпати «дорогоцінні» аксіоматичні вірування, що досі лежали в основі культури. Звідси випливає, що справжня і найважливіша функція авангарду полягала не в «експериментуванні», а в знаходженні шляху, слідуючи за яким можна було забезпечувати рух культури в умовах ідеологічного сум'яття і насильства. Повністю віддаляючись від громадськості, поет-авангардист або художник-авангардист прагнув підтримувати високий рівень свого мистецтва, одночасно звужуючи і піднімаючи його до вираження абсолюту, в якому все відносності та суперечності або знайшли б своє вирішення, або втратили б сенс. З'являються «мистецтво заради мистецтва» і «чиста поезія», а предмет або зміст стають чимось, від чого слід сторонитися як від чуми. Саме в процесі пошуку цього абсолюту авангард прийшов до «абстрактного» або «безпредметного» мистецтва і такої ж поезії. По суті справи, поет-авангардист або художник-авангардист намагається імітувати Бога, створюючи щось дійсне і обгрунтоване виключно в категоріях самого себе – так само, як і природа дійсна сама по собі, як естетично дійсний реальний пейзаж, а не його зображення; як щось дане, нерукотворне, незалежне від сенсів, подібностей або оригіналів. Зміст повинен бути розчиненим у формі настільки повно, щоб роботу художника або літератора не можна було звести, в цілому або частинами, до чогось, що не було б самою суттю витвору мистецтва.

Мистецтво інсталяції є невід'ємною частиною сучасного образотворчого мистецтва України. Поява і розвиток цього виду мистецтва в національному культурному середовищі стали можливими за умов інтенсивної творчої діяльності митців, які досягли високого рівня виконавської майстерності в поєднанні з глибоко філософським осмисленням проблем сьогодення.

Література

1. Петрова О. Третє Око : Мистецькі студії : Монографічна збірка статей [Текст] / Ольга Петрова ; Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. — К. : Фенікс, 2015. — 480 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу

http://mari.kiev.ua/Petrova%20-%20TRETYE%20OKO%20_170x215%20mm_%20-%20text+colour_DOUBLE-Page.pdf

2. Борис Гройс: «В сущности, современное искусство является теологией музея» [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.colta.ru/articles/art/10713>

3. Бычков В. В. Триалог. Живая эстетика и современная философия искусства / В. В. Бычков, Н. Б. Маньковская, В. В. Иванов. — М. : Прогресс-Традиция, 2012. — 840 с.

4. Вишеславський Г.А. Термінологія сучасного мистецтва. Означення, неологізми, жаргонізми сучасного візуального мистецтва України//А.Г. Вишеславський, О.В. Сидор-Гібелінда . Париж — Київ, 2010. — 416 с.

5. Голдберг Р. Искусство перформанса от футуризма до наших дней / Роузли Голдберг. — М. : Ad Marginem Press, 2014. — 319 с.

6. Голубець О. Мистецтво ХХ ст.: український шлях / Орест Голубець. — Львів : Колір ПРО, 2012. — 200 с.

ЙОСИФ БАЗЕЛ. ЖИТТЯ ТА ТВОРЧІСТЬ.

Шіпош Наталія Андріївна

Викладач-методист

Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д. Є. Задора

Серед багатьох яскравих постатей музикантів Закарпаття, які відіграли важливу роль у становленні та розвитку музичної професійної культури та освіти нашого краю вагоме місце належить талановитому музиканту, самобутньому композитору, одному з основоположників віолончельного класу Ужгородського державного музичного училища Йосифу Йосифовичу Базелу. Народився він 25.01.1932р. у селищі Великий Березний у бідній словацькій родині. Самотужки оволодів грою на акордеоні і музичною грамотою, керував аматорським хором. У 19 років поступив в Ужгородське державне музичне училище, де на відмінно освоїв гру на віолончелі у класі викладача Л. Клепікова. Після закінчення училища розпочав свою викладацьку діяльність в Ужгородській музичній школі №1 ім. П. І. Чайковського. Його потяг до професійного мистецтва, бажання до вдосконалення, наполегливість і працьовитість дали змогу поступити у 1957 році до Львівської державної консерваторії у клас відомого професора П. Пшенички, яку заочно закінчив у 1963 році. З того ж року і майже до кінця свого життя працював викладачем в Ужгородському музичному училищі. Виховав цілу плеяду молодих музикантів, які продовжують справу свого наставника, працюючи викладачами та артистами провідних творчих колективів України та за кордоном. Серед них такі, як Є. Станкович, І. Задор, П. Товт, Е. Боніславська, О. Яцкович, Ж. Шера, П. Сокач, І. Худа, М. Лещишина та багато інших.

Професійна діяльність Й. Базела була різнобічною і не обмежувалась педагогічною роботою. У різний період життя брав активну участь у концертній діяльності викладацького струнного квартету, камерного оркестру викладачів музичного училища, міському симфонічному оркестрі, роботі аматорських хорових та інструментальних колективів, які проводили велику просвітницьку роботу у містах і селах Закарпаття, прищеплювали любов до академічного мистецтва, розуміння класичної музики широким верствам населення краю. На посаді директора музичного училища, яку він обіймав з 1965 по 1972 рік, проявив неабиякий організаторський талант керівника, сприяючи як якісному так і кількісному зростанню контингенту навчального закладу. Він умів розпізнати у молодих випускниках майбутніх викладачів – гідних продовжувачів традицій навчального закладу. Завдяки цьому на роботу до рідного училища повернулись багато молодих талановитих випускників вищих навчальних закладів.

Безперечно Йосиф Базел був талановитою людиною і талановитою у всьому. Багаторічний педагогічний та виконавський досвід музиканта в останні десятиліття його життя знайшли свій прояв у бурхливому сплеску його композиторської творчості. На перший погляд це було досить раптово і несподівано, але тяга до композиції з'явилась у нього ще у роки навчання у

консерваторії, де він самотужки навчався і композиції. Певні знання з композиції отримав від Д. Задора. Також розвитку його композиторського дарування сприяло спілкування з Є. Станковичем, який навчався у його класі. Музикант довго не виносив свої твори на суд слухача. Але перші ж проби пера, здебільшого це були скрипкові та віолончельні мініатюри, вокальні твори, показали, що перед нами композитор зі своїм почерком, його улюблені хроматичні ходи, зменшені септакорди, широкі стрибки, дисонуючі гармонії, особливість динамічної побудови стануть характерними для багатьох майбутніх творів.

Якось у розмові з композитором автор цих рядків запитала його: «Як народжується Ваша музика?» Відповідь метра була такою: «Це виходить саме собою. Музичні фрази, окремі мелодії рояться в моїй голові. Звучать окремі інструменти, звучить цілий симфонічний оркестр, але я не завжди знаю як це записати...». Іншим разом казав, що музика приходить до нього у вісні. Дуже шкодував, що не мав змоги навчатися композиції ґрунтовно та систематично, що запізно почав писати.

Період активної композиторської діяльності Й. Базеля був короткочасним. Він творив поспішаючи втілити задумане. Відгукувався на події, що вражали його, як і у суспільному житті, так і в особистому – «Крик душі» (теракт 11 вересня) твір для кларнету з фортепіано, струнний квартет «Сумна мить» (враження від картини В. Микити «Моя мамка»). Його фонтануючій творчій енергії міг позаздрити будь-який молодий композитор.

Автор любив мініатюру. Багато його творів побудовані на розвитку однієї чи двох тем, але в них закладений потужний емоційний заряд, який завжди спонукає до розвитку, тільки останній відбувається у коротшому часі. Більші за об'ємом композиції митця часто мають 3-частину форму. Емоційно-збентежені, часом гнівні, протестуючі – крайні частини, мрійливо-співучі, мелодійні, часом до болю щемливі – кантиленні епізоди, музика яких ввібрала в себе барвисту красу багатонаціонального мелосу рідного Закарпаття. Його життєва мудрість, філософські роздуми про швидкоплинність людського життя, необхідність творити добро, пам'ятати своє коріння, любити тих хто поруч і пам'ятати про тих кого вже немає, вилилась у низку чудових творів серед яких є справжні перлини (струнний квартет «Сумна мить», «Крик душі» твір для кларнету і фортепіано, «Карпатська рапсодія» для кларнету і камерного оркестру, «Імпровізація» для симфонічного оркестру, «Романтична соната» для скрипки та фортепіано, скрипкові та віолончельні мініатюри «Вокаліз», «Скерцо», «Добрий ранок» та ін.). Високо поетичні життєві роздуми з нотками ностальгії, смутку і печалі змінюються напрочуд теплими, душевними мелодіями про щось дуже особисте, можливо потаємне, про вічну красу і велич нашого Закарпатського краю. Його музика така ж імпульсивна і мінлива, яким був сам композитор у житті. Емоційний і вразливий він гостро реагував на почуте чи побачене, відразу давав оцінку, деколи помиляючись, змінюючи свою думку пізніше, але це завжди була щира реакція відкритої людини, емоційного музиканта. Ніколи не скупився на похвалу як для студентів, так і для своїх колег. Він радів їх успіхам немов дитина, не помічаючи, чи не бажаючи помічати дрібні недоліки, помилки, прорахунки. Для музиканта найважливішою була емоційна віддача виконавця,

загальний настрій, переконливість у грі, що викликало у нього завжди живий відгук, щире захоплення і симпатію. Не любив щось змінювати, навіть якщо на чийсь думку це було б більш переконливо і логічно, але поважав індивідуальність виконавця, його право на власну інтерпретацію.

Творча спадщина композитора дуже різноманітна. Це – твори для симфонічного та камерного оркестрів, струнного квартету, камерні твори (для скрипки, кларнету з фортепіано), інструментальна музика (для фортепіано, скрипки, віолончелі, кларнету, флейти, органу), вокальні твори. За життя композитора багато з них знайшли своїх прихильників серед поціновувачів класичного мистецтва, звучали у виконанні не тільки відомих музикантів Закарпаття, провідних виконавців України, але і на сценах країн близького та далекого зарубіжжя (Німеччини, Бельгії, Словаччини, Мексики). Й. Базел був членом Закарпатського осередку спілки композиторів України, дворазовим лауреатом обласної премії ім. Д. Задора.

Він поспішав писати, але, на жаль, багато із задуманого так і не вдалось реалізувати. У вересні 2013 року композитора не стало. Він відійшов у вічність, забравши з собою мелодії та гармонії, які так і не стали музичними творами...

Проте у творчому доробку Йосифа Базела ще багато творів, які чекають на своїх виконавців, зустрічі з якими повинні стати справжнім святом для слухачів. Творчий шлях митця став важливим внеском у формування мистецького простору Закарпаття, а творча спадщина – вагомим вкладом у закарпатську композиторську школу. Більшість творів композитора знаходяться у рукописному вигляді і потребують від музикознавців ґрунтовних досліджень та повноцінного аналізу.

Список літератури:

1. Бунда С. З історії становлення струнно-смичкового мистецтва на Закарпатті / С. Бунда // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / С. Бунда. – Ужгород: Карпати, 2005
2. Шостак В. Світ зачарований струною. Ужгород . : Карпати, 2020. С. 83 – 90

ПОБУТ ЯК ІДЕЙНО-ЕСТЕТИЧНА КАТЕГОРІЯ В ТЕАТРА А.П.ЧЕХОВА

Шестакова Дар'я Вікторівна

Старший викладач кафедри театрознавства
КНУ театру, кіно і телебачення імені І.К.Карпенка-Карого

Категорія побуту може розглядатися як один із базових елементів, створеної автором, у своїх творах, моделі світу.

Своєрідність цього елемента поезики А.Чехова полягає у тому, що він, у пошуках буттєвих сил, що об'єднують і підносять людей над буденністю, звернувся до устрою життя у садибі та до театрального ритуалу (Зінгерман, 2001).

Структура ідейно-естетичної категорії побуту у А.Чехова вміщує кілька основних складових: образ простору (дуальна конструкція Дім-Сад); предметний світ героїв; ритуальний вимір побутових обрядів або театралізація життя.

Кожна із цих складових проявляє в контексті художнього світу А.Чехова свою амбівалентну природу.

Конструкція Дому (Садиби) і Саду застосовується Чеховим в усіх чотирьох пізніх п'єсах. З одного боку ці образи взаємодоповнюють, з іншого – презентуються як протилежні значення. Дім і Сад можуть трактуватися як джерело кожного індивідуального життя, до якого людина прагне повернутися на різних етапах свого існування, як структура формування особистості. Стан Дому-Саду прямо пропорційний до стану його мешканців. Ці образи як складові категорії побуту розкривають гармонійність або дисгармонію у людських стосунках. При цьому Дім і Сад можуть проявляти дисонуючі смисли: дім як певне репресивне начало, що втримує людину всередині своєї конструкції, позбавляє її свободи вибору, обмежує. Б.Зінгерман (2001) акцентує увагу, що садиба у Чехова може бути «і прихистком, і в'язницею» (с.420). На контрасті із цим образ Саду трактується як образ кращого життя, едемського саду.

Своєрідністю чеховського предметного світу можна вважати те, що людина у нього невіддільна від предметів ні у побутовому житті, ні під час піднесених філософських розмов. Для цієї складової категорії побуту також характерна амбівалентність. Чехов, продовжуючи літературну традицію, що склалася до нього, використовує предмети для характеристики персонажів, але, поступово долаючи її, він оточує своїх героїв випадковими, на перший погляд, речами (Чудаков, 1971). При цьому, предмети у художньому світі Чехова позбавляються лапідарної функціональності, перетворюючись на символи. Особливий характер цих деталей-символів відзначає О.Чудаков (1971), наголошуючи, що ними у Чехова стають «не якісь спеціальні предмети, а звичайні, побутові» (с.171). Серед таких предметів-символів можна згадати опудало птаха з «Чайки», панчохи, що її плете нянька, як давньогрецька парка, у «Дяді Вані», зелений пояс Наташі з «Трьох сестер» або славнозвісна вельмишанована шафа з «Вишневого саду».

Ритуальність побутового життя часто трактується у творах Чехова, драматичних зокрема, як певний автоматизм існування, що здійснюється через повторення тих самих давно завчених дій. Попри це, саме сукупність побутових обрядів оформлює життя як свого роду священний акт (Зінгерман, 412). Відтак, побутовий ритуал в поезії Чехова, можна сприймати як такий, що, надаючи опору, робить життя механічним, але саме в ньому втілюється ідея впорядкованості та гармонійності світу.

Порушення побутового ритуалу у даному контексті може сприйматися не лише як порушення життєвого устрою, але як справжня життєва катастрофа. У п'єсі «Три сестри», приміром, зламаний ритуал святка стає відображенням зламу життя дому Прозорових чужими для них людьми. В «Дяді Вані» також відбувається перехід конкретних побутових подій, як то порушеного, зламаною ритуалу чаювання до філософських узагальнень щодо зламаної молодості і знищеного життя.

Переходи від побутових розмов до роздумів на вічні теми увиразнюють своєрідність чеховських полілогів, адже саме ці розмови «ні про що» сприймаються як спосіб проживання життя. Пресловуті розмови про майбутнє також стають частиною ритуалу повсякденності.

Значення ритуального дійства набувають у Чехова прості побутові дії. Згадати хоча б гру у лото в п'єсі «Чайка», дотримання «дитячих» ритуалів Гаєва з «Вишневого саду» чи мрії про Москву трьох сестер, у яких мотив очікування перетворено на «невроз очікування», що наближує чеховську драматургію до ідейно-естетичних принципів театру абсурду.

Режисери використовують потенціал категорії побуту, закладений у структурі художнього світу драматургії Чехова, відшуковуючи у цьому ідейно-естетичні ключі до своїх постановок.

Предметом-символом у виставі «Чайка» Ризького театру російської драми (Режисер А.Кац, художник М.Френкель, 1983 рік) був човен. У цій режисерській моделі чеховського світу він був і театром Треплева, і Ноєвим ковчегом, і своєрідною труною, у якій покінчить із собою Костя (Френкель, 1987). Використовуючи побутовий предмет, виправданий запропонованими обставинами п'єси (поряд із садибою озеро), режисер виводить його на рівень багатозначного символу, який стає не лише центральним модулем сценографічного рішення, але й квінтесенцією концепції.

Режисер і сценограф вистави «Чайка» у Театрі На Забрадли (Прага, 1994 рік) Петр Лебл акцентує увагу на ритуальності людського існування. Він перевів побутове життя у вимір кіноестетики, згадавши, що п'єса і кінематограф ровесники, власне перетворив проживання на сукупність кліше, запозичивши їх із старих фільмів (Шах-Азизова, 2004).

Дж.Стрелер двічі вдавався до постановки «Вишневого саду». У першому зверненні його цікавило ретельне відображення побуту російської садиби початку ХХ століття. У виставі Пікколо театро ді Мілано 1974 року він вибудував сценічний простір за законами умовного театру. Разом із художником Лучано Даміані він створив Чехова – універсального, символічного та, при цьому, не абстрактного, а цілком реального. Біла напівпрозора завіса, яка стане

пластичним і символічним образом саду, створить універсальний, але абсолютно реальний життєвий простір чеховських персонажів. Завіса тут виконувала і свою звичайну функцію, закриваючи сцену між актами і, вільно ширяючи над сценою і залом, відіграла у формуванні динамічного простору вистави першорядну роль, створюючи образ ясного небосхилу, щастя дитинства, краси минулого, що відходить, ставала саваном, що ховала під собою покинутий будинок, Фірса і сад, що гине. Ця багатозначна метафора дозволила виражати складні смисли. Мерехтливий образ світу у виставі Дж.Стрелера перетворювався на грандіозний поетичний парафраз на тему людських долі, долі історії і самого життя (Скорнякова, 2004).

Побутовий простір дому перетворився на об'ємну метафору і у виставі «Дядя Ваня» (Національний академічний драматичний театр імені І.Франка, 1980 рік, режисер С.Данченко, художник Д.Лідер). Саме в ньому з'явилися тепер вже легендарні чи то вікна, чи то двері, зняті із завіс, які розповідають про щось більше, ніж про дивацтва старовинної садиби. Цей виразний сценографічний образ лабіринту, як ми знаємо, обігрує слова одного з героїв п'єси – Серебрякова, надаючи їм іронічної наочності і широкого драматичного смислу (Гаєвський, 1980). Саме цей підтекст, виявлений у сценографії, який розповідає, звичайно, не про особливості планування будівлі, а про заплутаність людських стосунків, і надає алегоричності трактовці в цілому, створюючи її інтелектуальний об'єм. Як зазначає театрознавець В.Фіалко (2016) «метафоричні «формули» образних систем чеховських спектаклів доповнювалися побутом і природою» (с.274).

Умовний сценічний простір перетворюється на метафоричний вимір, у якому проявляють свій символічний потенціал звичайні побутові предмети у виставі «Три сестри», про яку згадує у своїй роботі Н.Кримова (1987), свідомо не називаючи театр і творчу групу, що його створила. Сіро-блакитні площини утворили певний замкнений напівпрозорий світ, який не має конкретних меж. І саме в ньому з'являються предмети, що долають свої побутові обмеження, як, приміром, стіл, навколо якого зосереджується життя всього дому, який об'єднує людей і захищає їх від ворожого світу (Кримова, 1987).

Категорія побуту як елемент поезики А.Чехова позбавлена однозначності трактування. Кожна з її складових позначена амбівалентністю смислів, що перетворює її на структуру, яка проявляє людські стосунки, взаємини особистості не лише із матеріальним, але й світом в цілому. Завдяки чому виникає чіткий семантичний зв'язок між категоріями побуту та буття, який обумовлює своєрідність художнього світу класика. Ця смислова поліфонічність робить ідейно-естетичну категорію побуту однією із базових складових режисерських концепцій у різні часи та в різних національних культурах.

Список літератури:

1. Зингерман, Б. (2001). Театр Чехова и его мировое значение. Москва: РИК Русанова. 432 с.
2. Чудаков, А. (1971). Пoesтика Чехова. Москва: Наука. 289 с.

3. Френкель, М. (1987). Пластика сценического пространства. Киев: Мистецтво. 183 с.
4. Шах-Азизова, Т. (2004). «Чайка» А.П.Чехова. Театр На Забрадли.1994. А.Бартошевич (Отв.Ред.), Спектакли двадцатого века. (с.462-467). Москва: Изд-во «Гитис».
5. Скорнякова, М. (2004). «Вишневый сад» А.П.Чехова. Пикколо театро ди Милано. 1974. А. Бартошевич (Отв.Ред), Спектакли двадцатого века. (с.366-370). Москва: Изд-во «Гитис».
6. Гаевский, В. (1980). Голос Чехова. Театр, 10, 41-50.
7. Фіалко, В.(2016). Театр України другої половини ХХ століття: образна лексика. Київ: Видавничий дім «Антиквар». 430 с.
8. Крымова, Н. (1987). Любите ли вы театр?: Очерки. Москва: Детская література. 208 с.

THE ROSE "FALSTAFF" AND ENGLISH LITERATURE

Morgun Margarita

Student of Faculty of Natural and Geographical Education and Ecology
Dragomanov National Pedagogical University

Pet'ko Lyudmila

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Dragomanov National Pedagogical University

The world is my oyster

W. Shakespeare "The Merry Wives of Windsor".

In 1999, English rose breeder David Austin [4] (Fig. 19) introduced *the Falstaff* rose (Fig. 2, see video [31; 33; 34]) named for the well-loved Shakespearean character, who was the faithful companion of Prince Hal (the future Henry V).

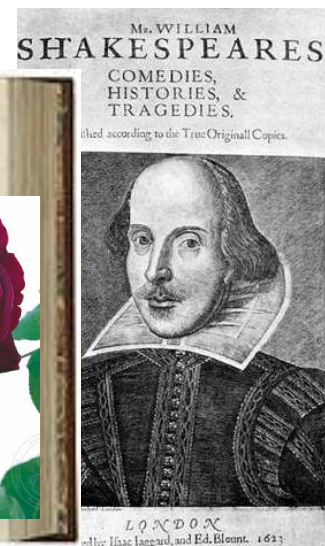
Sir John Falstaff (Fig. 1) is a fictional character who appears in plays by William Shakespeare. His significance as a fully developed character is primarily formed in the plays "Henry IV", Part 1 and Part 2 (Fig. 2, 3), where he is a companion to Prince Hal, the future King Henry V of England [25].

Fig. 1. Falstaff and his page by A. Schröder.

Fig. 2. The first page of *Henry the Fourth, Part I*. Fig. 3. Title page.

"Henry IV", *Part 1* is a history play by William Shakespeare, believed to have been written no later than 1597. It is the second play in Shakespeare's tetralogy dealing with the successive reigns of "Richard II", "Henry IV" (two plays, including *Henry IV*, Part 2), "and Henry V" [5].

Characters can also serve as symbols. Sancho Panza and Faust, Don Quixote and Hamlet, Don Juan and Falstaff, according to the words of Goethe, are "schwankende

Gestalten."... It is impossible to communicate in any words whatsoever the idea of such symbolic characters, for words only define and restrict thought, but symbols express the unrestricted aspect of truth [11].

Sir John Falstaff, one of the most famous comic characters in all English literature, who appears in four of William Shakespeare's plays. Entirely the creation of Shakespeare, Falstaff is said to have been partly modeled on Sir John Oldcastle, a soldier and the martyred leader of the Lollard sect. Indeed, Shakespeare had originally called this character Sir John Oldcastle in the first version of *Henry IV, Part 1*, but had changed the name before the play was registered, doubtless because descendants of the historical Oldcastle – who were then prominent at court – protested. He chose the name Falstaff partly because it contained echoes of the name Sir John Fastolf, which he had earlier given to a cowardly knight in *Henry VI, Part 1*. (The historical Sir John Fastolf was a career soldier who in the second phase of the Hundred Years' War had something of a reputation as a coward; however, Shakespeare's presentation of his character was libelous) [1].

Fig. 3. Falstaff in Shakespeare's Globe (2010).

Fig. 4. The Merry Wives in Windsor (2006).

Fig. 5. Jamie Parker as Henry V (2012).

As King Henry IV lies dying (Fig. 6) and the rebels maintain their unrest, Falstaff, returned war-hero, and closest confidant of Prince Hal (Fig. 8), is engaged to recruit for the King's army. Falstaff is tired of war (Fig. 7), he longs for it to be over, to return to the taverns of Eastcheap, and once the old King is dead, take his place in the court of his "sweet Prince", King Henry V (Fig. 5) [6], see **video** [7].

Fig. 6. Prince Hal (Shakespeare's Globe, 2012).

Fig. 7. Roger Allam as Falstaff (2012) [14].

In "Henry IV", *Part 1*, Falstaff is a boon companion to the young Prince Hal, a type of nonjudgmental father-substitute he calls that "reverend vice...that father ruffian, that vanity of years" (and, in Falstaff's own imagination, that "kind Jack Falstaff, true Jack Falstaff, valiant Jack Falstaff"), and throughout the play Falstaff comments on the political machinations with inglorious, reckless, egotistical good sense [1].

In "Henry IV", *Part 1*, Falstaff and his disreputable crew are rejected by Hal, now Henry V, as he assumes the dignities of the crown. Falstaff's death is movingly reported in "Henry V", but he makes another appearance in "The Merry Wives of Windsor" (Fig. 2), a play that, according to (largely unsupported) tradition, was written at the express command of Queen Elizabeth I, who had wished to see Falstaff in love. This play's Falstaff, now reduced to an opportunistic and comically unsuccessful seducer, was the subject of Giuseppe Verdi's opera "Falstaff"(produced 1893) [1] and Otto Nicolai's comic opera "Die lustigen Weiber von Windsor"(produced 1849) [14].

Comic opera, also called **Light Opera**, general designation for musical plays with light subject matter and happy endings. The dialogue is usually spoken, rather than sung. In addition to operetta and musical comedy, types of comic opera include Italian opera-buffa (which has sung dialogue) [14], see **video** [27].

Giuseppe Verdi (1813–1901) is one of the world's greatest and most revered opera composers (Fig. . Several of his operas (*Nabucco*, *La Traviata*, *Rigoletto*, *Aida*, *Otello* and more) are the most popular works, performed hundreds of times each and every year in different productions in all the worlds opera houses, from the smallest to the greatest and most famous. Verdi's operas have been sung (and recorded) by the greatest singers of every age. Verdi was a master of melody, a gift which never

Giuseppe Verdi (1813–1901) is one of the world's greatest and most revered opera composers (Fig. . Several of his operas (*Nabucco*, *La Traviata*, *Rigoletto*, *Aida*, *Otello* and more) are the most popular works, performed hundreds of times each and every year in different productions in all the worlds opera houses, from the smallest to the greatest and most famous. Verdi's operas have been sung (and recorded) by the greatest singers of every age. Verdi was a master of melody, a gift which never

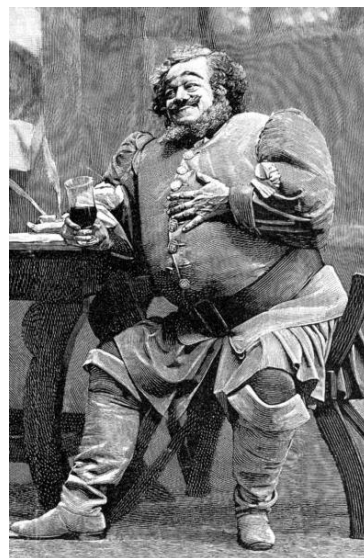

Fig. 9. Giuseppe Verdi. Fig. 10. Victor Mauerl as Falstaff Fig. 11. Emma Zilli - first Alice in *Falstaff*.
In La Scala (1893) [28]

deserted him in his long career (his last opera, *Falstaff* appearing in 1893 (see video [26]), his first had come in 1839, a 54 year composing career), see Fig. 10, 11, 12.

In 1913 English composer Edward Elgar (1857–1934) wrote a brilliant piece for orchestra called "Falstaff" (see Fig. 13).

Fig. 12. Opera Verdi *Falstaff*.

Fig. 13. Sir Edward Elgar (1905).

Elgar's interpretation of the character of Sir John Falstaff (as presented by or inferable from Shakespeare) is revealed as an idiosyncratically gloomy view of human relationships and existential possibilities. It is also an intensely personal exploration of late-tonal musical language, its symbolic potential, its structural logic, and its relation to the musical tradition--Elgar's most complex, adventurous, and rewarding [23]. We can **listen to this piece** :Falstaff and Prince Henry • **3:13** Eastcheap – Gadshill – The Boar's Head. Revelry and sleep • **16:25** Dream Interlude: 'Jack Falstaff, now Sir John, a boy, and page to Thomas Mowbray, Duke of Norfolk' (Poco allegretto) • **18:55** Falstaff's march – The return through Gloucestershire • **23:13** Interlude: Gloucestershire. Shallow's orchard (Allegretto) – The new king – The hurried ride to London • **26:07** King Henry V's progress – The repudiation of Falstaff, and his death [3].

In the context of our article, we recall that New Year barely features in Shakespeare's plays simply because it wasn't until 1752 that the Gregorian calendar was adopted in Britain. In Elizabethan England, the year changed after Lady Day on 25 March. For Shakespeare, the New Year's celebrations of the modern world would have seemed bizarre because, in his own time, New Year's Day was nothing more than the eighth day of Christmas [12].

However, it was still customary in the court of Elizabeth I to exchange gifts at New Year, as this quote from "Merry Wives of Windsor" demonstrates (but note the distinct lack of celebratory tone):

Have I lived to be carried in a basket, like abarrow of butcher's offal, and to be thrown in the Thames? Well, if I be served such another trick,I'll have my brains ta'en out and buttered, and givethem to a dog for a new-year's gift ("*Merry Wives of Windsor*", Act 3 Scene 5, *Falstaff*).

The lack of New Year and Christmas celebration may seem strange to us, and one must look at the calendar and religious conventions of Elizabethan England to

contextualize this absence [12], (see Fig. 4, 12 , 14, 15).

Fig. 14. The Thames today (London).

Fig. 15. Elizabethan England.

A stunning English rose "Falstaff" by David Austin that is one of the best purple/crimson varieties. Powerful old rose fragrant blooms can be enjoyed in summer. As a strong vigorous bush, the Falstaff rose can, with support, be grown as a climber and has been known to reach up to 4 metres in 5 years and in really good conditions [21], see video [30; 35; 37].

"Falstaff" bears large, shallowly cupped blooms of rich, dark crimson, which eventually turn a wonderful shade of rich purple. They are of exquisite form and quality, packed with numerous petals which interfold at the centre. This helps to create a lovely, glowing effect within an enclosed saucer of outer petals. There is a powerful Old Rose fragrance [9].

Magnificent, beautifully cupped and very full, Falstaff's flowers are rich, dark crimson at first (Fig. 16), eventually developing wonderful shades of rich purple (Fig. 17, 18). They are of exquisite form and quality, packed with numerous petals which interfold at the center. This helps to create a lovely, glowing effect within an enclosed saucer of outer petals. Falstaff is perfumed with a powerful, Old Rose fragrance. Its growth is strong, bushy and rather upright, forming a substantial shrub or an excellent climber [8].

Fig. 16. Falstaff's flower. Fig. 17. Falstaff's wonderful shades. Fig. 18. Rich purple colour.

English Roses as shrubs look best when planted in groups of three or more of the same variety (Fig. 19, 20, 21). They will then grow together to form one dense shrub, which will provide a more continuous display and make a more definite statement in the border [9], see video [41; 42].

Fig. 19. *Falstaff* in the garden.

Fig. 20. The *Falstaff* rose.

Fig. 21. *Falstaff* as shrub.

Falstaff can alone fill a rose garden or arch. David Austin (Fig. 22) gave a color scheme for his roses. He recommends combining varieties like this: yellow *Molineux* (*Molyneux*) (4) + pink *Benjamin Britten* (*Benjamin Britten*) (7) + pale pink *the Mayflower* (*Mayflower*) (3) + *Falstaff* (4) + deep pink *Gertrude Jekyll* (4) (*Gertrude Jekyll*) + white-pink *Rosemoor* (*Rosemour*) (2) + purple *Nisley* (3). In parentheses indicate the number of plants. Such a rose garden will be about 11 m long and up to three wide. The shape is indicated as slightly sinuous, with a thin beginning and end and a full middle [44].

According to nerds, *Falstaff* is a successful combination of tea-hybrid roses and vintage roses Floribunda. The main difference between the variety is a special dark raspberry color, which fades from bright to faded purple. Cup-shaped flowers form a loose rosette of short swirling petals [44].

A rose has an incredibly beautiful bud that opens and impresses with its size (Fig. 23; 24; 25).

The Rose *Falstaff* Characteristics

Family: Rosaceae.

Genus: Rosa

Species: rose *Falstaff* [Fig.20, 21; 30].

Breeder: David Austin

Year of Introduction: 1999

Rose Class: English shrub rose

Height: 36-48 in. (90–120 cm) 4-6 ft. (1.2–1.8 m), strong, bushy and rather upright growth.

Spacing: 36-48 in. (90-120 cm)

Bloom Color: Rich, dark crimson turn a pleasing

Fig. 22. David Austin.

Fig. 23. Flowering *Falstaff*.

shade of rich purple as the blooms age.

Bloom Shape: Double, large, cupped flowers.

Bloom Size: Large, full-petaled 4-5" flowers

Bud: 10–12 cm.

Petels: 50+

Fragrance: Medium, Old Rose

Growth Rate: Fast.

Flower Fragrance: Powerful Old Rose fragrance.

Bloom Time: Late spring/early summer

blooms repeatedly.

Habit: Shrub.

Other Details: Resistant to black spot, to mildew and to rust.

Pruning Instructions: Blooms on new wood; prune early to promote new growth.

Can be used as a Patio climber.

Position: Full sun.

Hardiness: Fully hardly [2; 21].

Fig. 24. The Rosebud of the flower *Falstaff*.

Going back to William Shakespeare (Fig. 25, [20; 24]), let's remember a bronze and stone sculptural monument of William Shakespeare and key characters

Fig. 25. Statue of William Shakespeare. Fig. 26. Prince Hal statue. Fig. 27. Mask with English roses and French lilies.

from his plays, of 1876–1888 date, by Lord Ronald Gower and L. Madrassi in Stratford-upon-Avon, where we can see Prince Hal statue (Henry, Prince of Wales – eldest son of Henry IV; nicknamed 'Hal' or 'Harry', later Henry V of England. Character in the history play *Henry IV*, Fig. 26), mask with English roses and French lilies (Fig. 27) and Falstaff statue (Sir John Falstaff – fictional character who appears in three plays by William Shakespeare, among them *The Merry Wives of Windsor*, Fig. 28), mask with hops and roses (Fig. 29) [29].

Tis dangerous to take a cold, to sleep, to drink; but I tell you, my lord fool, out of this nettle, danger, we pluck this flower, safety. *Henry IV Part 1*

But roses, Shakespeare's go-to plant, come up an additional 95 times. Next in line are oak trees at 36 times, lilies 28, grapes 27 and apples 24. The list goes on. (<https://www.statesmanjournal.com/story/life/2017/11/13/shakespeare-uses-power-plants-tell-his-tales/837852001/>)

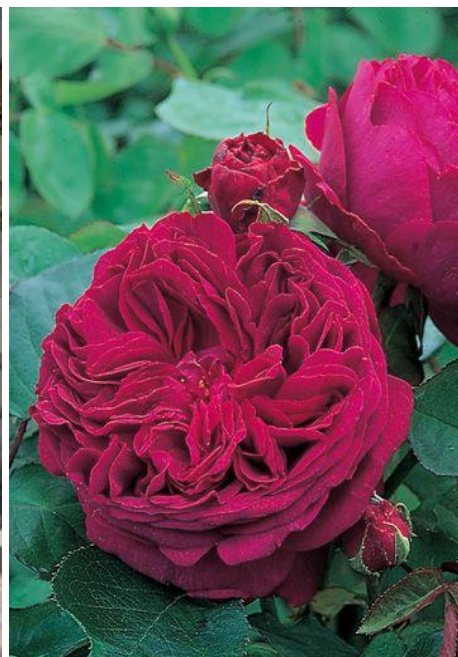

Fig. 28. Falstaff statue. Fig. 29. Mask with hops and roses. Fig. 30. The Falstaff rose.

References

1. Augustyn Adam. Sir John Falstaff fictional character. URI : <https://www.britannica.com/topic/Sir-John-Falstaff>
2. Dave's Garden. English Rose, Austin Rose 'Falstaff.' URI: <https://davesgarden.com/guides/pf/go/52159/#b>
3. Elgar Edward. *Falstaff*, symphonic study in C minor, Op. 68. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=moQVXz9k12Q>
4. Haladiy B. 'Great Rosarian of the World' – British hybridizer of English Garden roses David Austin / B. Haladiy, L. Pet'ko // Topical aspects of modern science and practice : I International Scientific and Practical Conference (Frankfurt am Main, 21–24 September 2020). - Germany, 2020. Pp. 45–50.
5. Henry IV. URI : https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_IV,_Part_1
6. Henry IV, Part 2 or Falstaff. URI : <https://www.shakespearesglobe.com/whats-on/henry-iv-part-2-2019/>
7. Henry IV: Falstaff (Roger Allam) and Hal | Shakespeare's Globe / Rent or Buy on Globe Player. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=zvZ2WAa3OI>
8. *Falstaff* – David Austin English Roses. URI : <https://cattail-creek.com/falstaff-david-austin-english-roses/>

9. *Falstaff*. URI : <https://eu.davidaustinroses.com/products/falstaff>
10. *Fallstaff* by Giuseppe Verdi. URI : <https://leonardrosmarin.webs.com/apps/blog/show/42788621-fallstaff-by-giuseppe-verdi>
11. Falstaff Quotes. URI : <https://www.goodreads.com/quotes/tag/falstaff>
12. Jamieson Lee. Shakespeare's New Year and Christmas Quotes. URI : <https://www.thoughtco.com/shakespeare-new-year-and-christmas-quotes-2984987>
13. Moorty S. S. Shakespeare: words, words, words. URI : <https://bardorg.squarespace.com/study-guides/shakespeare-words-words-words-1>
14. Otto Nicolai. URI : <https://www.britannica.com/biography/Otto-Nicolai>
15. Pet'ko L. V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 «Fine Arts» and 022 «Design») // Economics, management, law : challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. P. 214–217.
16. Pet'ko L. V. Development of students' cognitive activity in foreign language teaching for professional purposes by using analogy method // Actual problems of globalization: Collection of scientific articles. – Midas S.A., Thessaloniki, Greece, 2016. P. 232–237. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11301>
17. Pet'ko Lyudmila. Developing students' creativity in conditions of university // Research: tendencies and prospects: Collection of scientific articles. – Editorial Arane, S.A. de C.V., Mexico City, Mexico, 2017. P. 272–276.
18. Pet'ko L. Multicultural upbringing of students and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment // Perspectives of research and development : Collection of scientific articles. – SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 164–170.
19. Pet'ko L. V. Teaching of students' professionally oriented foreign language writing in the formation of professionally oriented foreign language learning environment // Economics, management, law: innovation strategy: Collection of scientific articles. Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, 2016. P. 356–359.
20. Pet'ko L. The William Shakespeare Rose and the Rose in Shakespeare's works / L. Pet'ko, G. Turchynova, T. Sokolov // Modern Science, Practice, Society : Abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference. Boston, USA, 25–26 May 2020. Pp. 116–125.
21. Rose 'Falstaff' – David Austin Old English Rose (Climbing). URI :
22. Rosa *Falstaff* David Austin 1999 https://www.youtube.com/watch?v=m_QUOU3cQ80
23. Scott J. P. E. Elgar's Invention of the Human: *Falstaff*, Opus 68. *19th-Century Music*. 2005. Vol. 28 (3). Pp. 230–253. <https://www.jacksonsnurseries.co.uk/rosa-falstaff.html>
24. Shevchenko V. William Shakespeare rose named after 'British Man of the Millennium' / V. Shevchenko, L. Pet'ko // Фундаментальні та прикладні наукові дослідження: актуальні питання, досягнення та інновації : матеріали I міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Бердянськ, 27 березня 2020 р.). Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 37–44.

25. Sir John Falstaff. URI : https://en.wikipedia.org/wiki/John_Falstaff
26. Verdi Giuseppe. "Falstaff" (Georg Solti, Gotz Friedrich. Film-opera, 1979. Viena). Libretto Source: Shakespeare, William, Television Director: Friedrich, Gotz. URI : https://www.youtube.com/watch?v=We0heyFkqXU&feature=emb_logo
27. Verdi "Falstaff". La Scala. 2001. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=kFDYgvZWKtg&t=44s>
28. Victor Maurel – 'Quand'ero Paggio' from 'Falstaff' (1907). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=gX-e73R2Kvk>
29. William Shakespeare – Gower Memorial. URI : <https://statues.vanderkrogt.net/object.php?webpage=ST&record=gbwm081>
30. Английские розы. «Фальстаф» (начало цветения, 3 зона). URI : https://www.youtube.com/watch?v=_cifY1MxCpA
31. Как распускается роза «Фальстаф» (Английская). *Falstaff* (Austin, 1999). URI : https://www.youtube.com/watch?v=_VbKzFO3A2w
32. Петько Л. В. Фільми іноземною мовою у формуванні ПОІНС для студентів-біологів // Критичний підхід у викладанні природничих дисциплін : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, 14 листопада 2018 року / укл. : О. П. Галай [та ін.]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 118–124.
33. Роза Фальстафф (Falstaff), Английские розы Дэвида Остина. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=wktvE1j1gFU>
34. Роза английская «Фальстаф». Секреты выращивания. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=Z4dpE49SL84>
35. Роза *Falstaff* (Austin). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=K7lgDHQ2LOs>
36. Роза Falstaff (Фальстаф) селекции David Austin. URI : https://www.youtube.com/watch?v=x1Z34rE4qbQ&feature=emb_logo
37. Розы «Фальстаф» и «Бенджамин Бриттен» после дождя. Английские розы. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=JU335LWjSTg>
38. Турчинова Г. В. Структура та характеристика етапів курсу навчання викладання біології англійською. *Наукові записки* Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2013. Вип. 110. С 193–204.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/9031>
39. Турчинова Г. В. Тематика, тексти, мовний та мовленнєвий матеріал у курсі навчання викладання біології англійською мовою. *Наукові записки* Національного пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 109. С. 205–210.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7509>
40. Турчинова Г. В. Формування професійних умінь викладання біології англійською мовою. *Наукові записки* : [Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні та історичні науки. Київ : Вид. центр НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 58. С. 156–165.

41. Фальстаф – английская роза. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=7mY-tFtlfZA>
42. Цветут «удочки» на розах Фальстаф и Шнеевальцер 2019. URI : https://www.youtube.com/watch?v=z_-u5fP8BGw
43. Stepanchenko D. The rose Sweet Juliet is a tribute to young love / D. Stepanchenko, L. Pet'ko // Актуальні питання науки : матеріали I міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції (м. Бердянськ, 30 квітня 2020 р.). Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 36–46.
44. Stunning Falstaff Rose: Flower Details. URI : <https://en.declic13.org/3666-stunning-falstaff-rose-flower-details.html?>

CURRENT PROBLEMS OF MEDICAL WASTE DISPOSAL IN THE CONTEXT OF REDUCING ANTHROPOGENIC IMPACT ON THE ECOSYSTEM

Yorkina Nadiia,

PhD, Associate Professor

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Cherniak Yevheniia,

PhD, Associate Professor

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

Yorkin Vladimir,

senior teacher, teacher of the highest category

The coronavirus pandemic has affected everyone's life. The quarantine regime and self-isolation have helped to reduce the spread of infection, but the issues of ensuring safety and maintaining health remain relevant [1, 2]. In this aspect, it is important to properly dispose of medical waste resulting from contact with patients infected with COVID-19.

According to the Law of Ukraine "On Waste", medical waste is classified as hazardous. They cannot be disposed of in traditional landfills with other categories of waste and solid waste. Clinical waste contains chemicals and microorganisms hazardous to health, and can be a source of viral infections.

According to Keith Alverson, Director of the UNEP International Environmental Technology Center in Osaka, medical waste includes:

- sharp objects;
- biomaterials;
- waste of infectious etiology;
- cytostatics and other pharmaceutical waste;
- chemical and radioactive substances that are classified as hazardous;
- general (non-hazardous waste) is comparable to household waste. This category includes up to 75-90% of waste from medical and laboratory institutions. However, the remaining 25% is infectious waste containing pathogens that cause severe illness in susceptible people.

According to the law of Ukraine, hazardous waste must be disposed of by specialized companies that have equipment and licenses for this type of activity.

Tools, equipment, dressings, clothing and personal belongings of sick people carry a high potential threat of infection and spread. The coronavirus continues to be active on their surfaces for several days. Waste of this category must be destroyed by high-temperature incineration.

In this regard, the experience of China is indicative, where it was possible to stabilize the epidemic situation and resolve the issue of waste disposal. Medical waste

in Wuhan was growing exponentially, and the recycling company was unable to cope with the increased recycling load. Masks, contaminated clothing and other protective equipment have accumulated near Chinese hospitals. The problem was solved by the specialists of the company Wuhan Beihu Yunfeng Environmental Protection Technology. With the help of a special charging method and a rotary kiln, the waste was burned at a high temperature (800-1000 degrees). A huge volume of medical waste was disposed of in this way.

Thus, the quarantine regime will not be effective enough if the waste is not properly disposed of. The experience of Wuhan has shown that in order to stop the epidemic, it is important to establish interaction between medical institutions and utilization enterprises, to apply preventive measures and an integrated approach. Thanks to the coordinated actions of the Chinese authorities, it was possible to dispose of potentially hazardous infectious waste in the shortest possible time and prevent it from ending up in spontaneous dumps and landfills. In Ukraine, a different scenario is possible, as a large number of recycling companies offer reduced prices for their services, which do not exceed the cost of recycling general waste. As a result, infectious waste ends up in landfills, poisoning the soil, air, water, damaging health and worsening the environmental situation in general [3]. When choosing a recycling company, it is important to pay attention to three key points:

1. Availability of furnaces designed for high-temperature incineration of hazardous waste;
2. Availability of a license for the "disposal and destruction" of hazardous waste;
3. Adequate market value of services.

An estimate of the amount of medical waste generated daily is 0.5 kg of waste per hospital bed. These indicators vary significantly depending on regional characteristics and income level. For example, high-income countries generate over 50% of all waste and plastic. Thus, it is important to modernize the disposal system for potentially hazardous waste, taking into account regional characteristics. The most effective ways are the following:

1. Preventive measures and technology adaptation. According to the WHO instructions, technologies for the disposal of medical waste should be introduced in each region in order to prevent the spread of pathogenic microorganisms and outbreaks of COVID-19.

2. Separation of medical waste consists in the separation of hazardous waste from non-hazardous waste, which can significantly reduce the volume of waste requiring special treatment. It is also important to correctly classify, distribute in containers, label, handle, transport potentially hazardous waste.

3. "Ruralization" of waste. In rural areas it is not always possible to organize the delivery of waste to centralized points. It is necessary to organize the disposal of hazardous substances at the local level.

4. Disposal of waste. Open and uncontrolled incineration carries risks to the health of workers in waste treatment facilities and the environment. Toxic emissions, fine ash significantly pollute the atmosphere. The solution to this problem is the transformation of ash into ceramic by vitrification. Vitrification equipment is now being introduced in Japan and France.

5. Introduction of innovative technologies. Hazardous medical waste is effectively disposed of by plasma gasification. The gas incineration method is being actively introduced in Ukraine. Remains of ash and toxic substances from installations are mixed with more high-calorie fuel. As a result of plasma gasification, an inert ceramic slag is formed, additional energy is produced, and air pollution is reduced.

Thus, the correct disposal of hazardous medical waste is a matter of professional ethics and responsibility for the life and health of people.

References

1. Їоркіна Н.В., Черняк Є.Б., Умерова А.К. Сучасні концепти ZERO WASTE як основа запобігання глобальних кліматичних змін // Еко Форум – 2020 : збірка тез доповідей IV спеціалізованого міжнародного Запорізького екологічного форуму, 15 – 17 жовтня 2020 р. / Запорізька міська рада, Запорізька торгово-промислова палата. – Запоріжжя: Запорізька торгово-промислова палата, 2020. – С. 33-34.

2. Cherniak Ye., Yorkina N. Psychosocial aspects of maintaining health and ensuring the safety of teachers and students during the quarantine period // Education during a pandemic crisis: problems and prospects. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020. – pp.124-130.

3. Yorkina N.V. Impact of technogenic pollution of urban environment on indicators of vitality of urban biota (mollusk fauna, soil mesofauna, epiphytic lichens) / Moscow University Biological Sciences Bulletin. *Seriya 16. Biologiya*. 2016;(3):73-80.

ЗНАЧЕННЯ МОНІТОРИНГОВИХ СИСТЕМ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ ПРИРОДНИХ ВОД

Бондаренко Олександра Миколаївна,
студентка групи Е – 31 , Харківський національний університет будівництва та архітектури

Самохвалова Анна Ігорівна,
к.т.н., доцент кафедри безпеки життєдіяльності та інженерної екології,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

Останнім часом в зв'язку зі збільшенням навантаження на компоненти природного середовища, з'являється все більше і більше різноманітних екологічних проблем. Велику роль у їх висвітленні відіграє міжнародно-правова охорона навколишнього середовища [1].

Так водні ресурси стають все більш недостатніми у великій кількості, а їх якість стає непередбачуваною для забезпечення в багатьох місцях світу. Збільшення скиду стічних вод призводить до того, що порушується природний режим водойм (річки, озера, водосховища тощо), відбувається погіршення якості води водних об'єктів: підвищується вміст завислих речовин, розчинених органічних сполук, концентрація синтетичних поверхнево-активних речовин, нафти та нафтопродуктів і т.д. Крім того змінюються складові водного балансу, гідрологічний режим водних об'єктів тощо.

Таким чином, проблема вживання якісної води стає загальнодержавною у більшості країн світу, зокрема в Україні, оскільки охорона природних ресурсів, а також їх раціональне використання є запорукою виживання людства.

На якісні та кількісні зміни водних ресурсів впливають такі основні види господарської діяльності як: урбанізація, скидання відпрацьованих вод, утворення водосховищ, водоспоживання для промислових і комунальних потреб, зрошування і осушування земель, агро меліоративні заходи тощо.

Врахування екологічних аспектів при використанні та охороні вод означає послідовне проведення усіх водогосподарських заходів, приймаючи при цьому до уваги питання захисту природи та інтересів усього людства. Оцінювання змін стану навколишнього природного середовища дає змогу визначити можливі збитки, спричинені природними й антропогенними діями, з'ясувати оптимальні умови людської діяльності, а також додаткові природні можливості, якими може скористатися людина [2]. Саме для розробки заходів, які спрямовані на усунення негативних наслідків втручання людини в навколишнє середовище, а також поліпшення екологічної ситуації необхідна організація екологічного моніторингу.

Моніторинг якості поверхневих вод – система послідовних спостережень, збирання, оброблення даних про стан водних об'єктів, прогнозування їх змін та розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських

рішень, які можуть позначитися на стані вод [3 – 5]. Одне з найбільш важливих завдань моніторингу якості природних вод – розроблення програми для контролю якості води на національному, регіональному та міжнародному рівнях, збору кількісної інформації щодо серйозності та величини проблем щодо якості води для вірної оцінки та кількості, а також якості вод для ефективного водокористування.

Даний вид моніторингу вирішує такі основні завдання як: вивчення закономірностей виносу речовин через гирлові створи річок у водойми; вивчення динаміки вмісту забруднюючих речовин і виявлення умов, за яких відбуваються коливання рівня забруднення; оцінювання та прогнозування стану якості води; спостереження і контролювання рівня забруднення водного середовища за хімічними, фізичними та гідробіологічними показниками; дослідження закономірностей процесів самоочищення та накопичення забруднюючих речовин у донних відкладеннях.

Для здійснення моніторингу суб'єктами моніторингу розробляються *національні, регіональні, відомчі та локальні програми моніторингу*, в яких визначаються мережі пунктів, показники і режими спостережень для водних об'єктів та джерел забруднення вод, регламенти передавання, оброблення та використання інформації. Основним принципом організації спостережень є їх комплексність.

На жаль, в наш час система моніторингу навколишнього природного середовища функціонує малоефективно, тому що державні цільові екологічні програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища [6] фінансуються в середньому лише на 10%, а методика та положення щодо системи параметрів, гармонізованих з європейськими нормами, знаходиться на стадії обговорення вже декілька років.

Таким чином, оскільки господарська діяльність призводить до виснаження, а також забруднення поверхневих вод, порушення їх гідрологічного та гідрохімічного режимів, то для вирішення даної проблеми необхідно здійснювати моніторинг поверхневих вод, а використання нових, сучасних приладів моніторингу забезпечить точність, достовірність, комплексність оцінювання забруднень водного середовища.

Список літератури:

1 Основні екологічні проблеми людства, їх глобальний характер та суть. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/bjd/23700/>

2 Степова О.В. Моніторинг поверхневих вод. Навчальний посібник для студентів спеціальності 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» освітній ступінь «бакалавр» усіх форм навчання / О.В. Степова, В.В. Рома. – Полтава : ПолтНТУ, 2017. – 82 с.

3 Степова О.В., Рома В.В.. Моніторинг поверхневих вод. Навчальний посібник для студентів спеціальності 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» освітній ступінь «бакалавр» усіх форм навчання / О.В. Степова, В.В. Рома. – Полтава: ПолтНТУ, 2017. – 82.

4. Мягченко О.П. Основи екології. Підручник / О.П. Мягченко. – К. : Центр учбової літератури, 2010 р. – 312 с.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.1998 № 391 «Про затвердження Положення про державну систему моніторингу довкілля» // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/391-98-%D0%BF>.

6. Про затвердження положення Державної цільової екологічної програми проведення моніторингу навколишнього природного середовища на 2008-2012 рр. : Кабінет Міністрів України; Постанова, Програма від 05.12.2007 № 1376 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1376-2007-%D0%BF>.

**ЗБОРИ Ф.К. БІБЕРШТЕЙНА В ІСТОРИЧНІЙ
КОЛЕКЦІЇ Е.Е. ЛІНДЕМАННА ГЕРБАРІЮ
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА (MSUD)**

Васильєва Тетяна Володимирівна

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри ботаніки ОНУ імені І.І. Мечникова

Коваленко Світлана Георгіївна

кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри ботаніки ОНУ імені І.І. Мечникова

Немерцалов Володимир Володимирович

кандидат біологічних наук, доцент
завідувач НМЛ природничо-математичної освіти
КЗВО «Одеська обласна академія неперервної освіти
Одеської обласної ради»

Гербарій Новоросійського (нині Одеського національного імені І.І. Мечникова) університету (MSUD) було закладено 155 років тому, коли було засновано університет. До складу цього гербарію входять понад 50 тисяч гербарних аркушів. Гербарій ОНУ занесено до переліку об'єктів, які становлять Національне надбання України у 2004 р. [1]. Це повідомлення є продовженням робіт з опрацювання та оприлюднення відомостей щодо зборів видатних дослідників, які є частиною історичних колекцій, що стали фундаментом сучасного університетського гербарію [2]. У гербарії представлені іменні історичні колекції, серед яких найстарішою та найбільшою є гербарна колекція Е.Е. Ліндеманна [3]. В ній представлені збори колекторів з різних регіонів України, Європи, Азії, світу [2]. Одними з них є збори рослин Ф.К. Біберштейна, 195 років з дня смерті якого виповнюється у червні 2021 р. Федір Кіндратович Біберштейн (Маршал фон Біберштейн, Friedrich August Freicherr Marschal von Bieberstein) – відомий німецький та російський вчений – ботанік, мандрівник, організатор шовківництва (30.07.1768-16.06.1826). Його біографію досить докладно викладено у спеціальних дослідженнях [4]. Зупинимося лише на деяких фактах з неї. Ще під час навчання у Штутгартському кадетському корпусі у 18 років Ф.К. Біберштейн захопився ботанікою і зберіг це захоплення на все життя. Працюючи у Харківському університеті, досліджував флору Криму та Кавказу. У тритомній праці «Flora Taurico-Caucasica» вказував для Криму 1280 видів рослин. Працюючи головним інспектором шовківництва, поряд з основною роботою приймав участь у створенні парків. Він є автором багатьох назв судинних рослин, що збереглися до сьогодні [4]. Так, наприклад, у сучасній флорі Південної Бессарабії [5] є 10 видів з родини Asteraceae, що визначні

Біберштейном, 4 види з Brassicaceae. На його честь названо рід *Biebersteinia* Steph. (Geraniaceae) та 29 видів рослин. З них у гербарії представлено 2 види та одну форму: *Centaurea biebersteinii* DC., *Gentiana Biebersteinii* Bunge та *Senecio Doria* L. β *biebersteinii* Lindm.

Наведемо цитачію етикеток гербарних аркушів видів, які були зібрані Ф. К. Біберштейном у Криму та на Кавказі [3].

Caryophyllaceae

Silena spergularifolia M.B. 1819.

1154. Transcaucasia. Borzhom. Herb. Lindemann

Chenopodiaceae

Haloxylon floridus Fenzl. 1851

954. Caucasus. M. Bieberstein. Herb. Lindemann

Compositae (Asteraceae)

Artemisia fasciculata M.B. α *iberica* Bess. 1834

5157. Iberia. M. Bieberstein. Herb. Lindemann

Cruciferae (Brassicaceae)

Aethionema Buxbaumii DC. 1821

1738. Iberia. M. Bieberstein. Herb. Lindemann

Draba siliquosa M.B. 1808.

1474. Caucasus. Marsh. Bieberstein. Herb. Lindemann

Labiatae (Lamiaceae)

Hyssopus orientalis Hoffm. 1808

4052. Georgia Caucas. Marshall Bieberstein. ex herb. Rudolph. Herb. Ed. Lindemann

Nepeta cyanea Stev. 1812

4310. Caucasus. M. Bieberstein. ex herb. Rudolph. Herb. Ed. Lindemann

Leguminosae (Fabaceae)

Orobus hirsutus L.

2418. Iberia. M. Bieberstein. Herb. Lindemann

Trifolium angustifolium L. 1737/

2588. Tauria. M. Bieberstein. Herb. Ed. Lindemann

Vicia cassubica L. 1753

2173. Tauria. M.v. Bieberstein. Herb. Ed. Lindemann

Scrophulariaceae

Verbascum ovalifolium Don. 1807

6078. Tauria. M.v. Bieberstein. Herb. Ed. Lindemann

Veronica austriaca L. γ *bipinnatifida* – *tenuifolia*

4555. Tauria. M. Bieberstein. Herb. Ed. Lindemann

Veronica multifida Koch. 1837 β *pinnatifida* Koch.

4539. Tauria. M. Bieberstein.

Gramineae (Poaceae)

Aeluropus repens Parlat 1848.

121. Caucasus. M. Bieberstein. Herb. Ed. Lindemann

У представленому переліку два види, визначені самим Ф.К. Біберштейном: *Artemisia fasciculata* M.B. та *Draba siliquosa* M.B. Нажаль, на етикетках не

вказаний рік збору. Рослини зібрані на Кавказі та у Криму. На рис. 1. представлено етикетку зборів *Silena spergularifolia* (*Silene polyphylla* M. Bieb.) з Тифлісу.

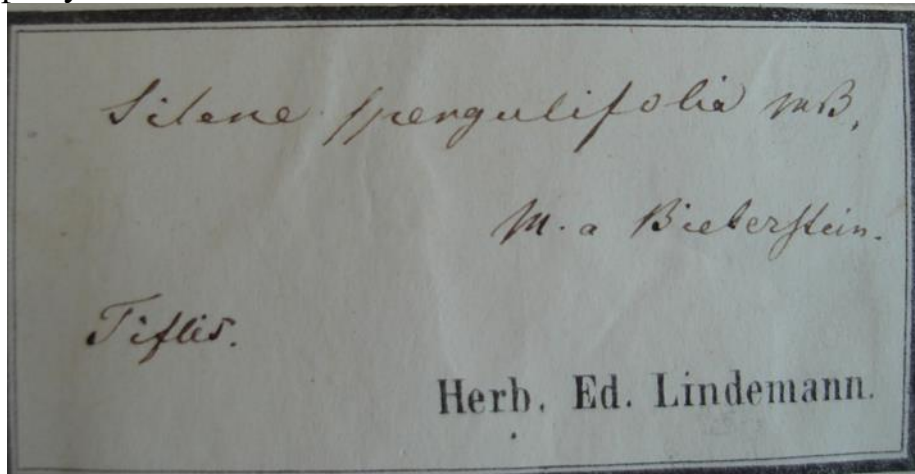

Рис. 1. Гербарна етикетка М. Біберштейна *Silena spergularifolia* (*Silene polyphylla* M. Bieb.) з Тифлісу. Історична гербарна колекція Ед. Ліндеманна. (Фото О. Бондаренко)

Крім того, у гербарії знаходяться зразки 4 форм та 104 видів з 68 родів та 27 родин, визначені Ф.К. Біберштейном. Найбільшою кількістю представлені родини: Compositae (Asteraceae) – 11 родів 18 видів, Caryophyllaceae – 7 р. 16 в., Leguminosae (Fabaceae) – 5 р. 10 в., Gramineae (Poaceae) – 5 р. 7 в., Boraginaceae – 5 р. 5 в., Labiatae (Lamiaceae) – 4 р. 6 в., Cruciferae (Brassicaceae) – 4 р. 5 в., Rubiaceae – 3 р. 6 в., Scrophulariaceae – 3 р. 4 в.

Таким чином, цінність історичної колекції Е.Е. Ліндеманна пов'язана з персоналіями колекторів, збори яких у неї включено. Серед таких колекторів особливе місце посідає Маршал фон Біберштейн (Friedrich August Freiherr Marschal von Bieberstein), який зробив вагомий внесок у дослідження флори Криму та Кавказу та є автором визначення досі вживаних назв рослин. На його честь названі ботанічні таксони.

Список літератури

1. Постанова КМУ від 22.09. 2004. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. URL: <https://data.gov.ua/dataset/60e87903-5bcd-4414-8fe6-2135bba5ae95/resource/b04a45ee-37ac-4c20-9e47-ce6d3d639bfd/download/derzhavnii-reiestr-naukovikh-ob-i> (дата звернення 16.01.2021)

2. Коваленко С.Г. Гербарій Одеського національного університету імені І.І. Мечникова / Гербарії України. Index Herbariorum Ucrainicum / Редактор–укладач к.б.н. Н.М. Шиян. – Київ, 2011. – С. 222 – 233.

3. Гербарна колекція Е.Е. Ліндеманна. Укладачі: Коваленко С.Г., Бондаренко О.Ю., Васильєва Т.В., Немерцалов В.В. – Одеса: Освіта України, 2017. – 776 с.

4. Иодко О.В. Ботаник, шелковод и путешественник Ф.К. Маршал фон Биберштейн / Немцы в Санкт-Петербурге: Биографический аспект. XVIII– XX

вв. Вып. 11 / Отв. ред. Т.А. Шрадер. — СПб.: МАЭ РАН, 2018. — С.46-60. URL:
http://www.kunstkamera.ru/lib/rubrikator/03/03_05/978-5-88431-345-3/

5. Васильева Т.В., Коваленко С.Г. Конспект флоры Південної Бессарабії. — Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2003. — 250 с.

ВПЛИВ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РАКОПОДІБНИХ

Горчанок А.В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри

Рожков В.В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри

Поротікова І.І.

асистент кафедри водних біоресурсів та аквакультури
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Ракоподібні – це стенотермні, стенобатні тварини, які особливо чутливо реагують на водневий показник середовища. Для існування ракоподібних як в природних, так і в штучних умовах головною вимогою є наявність води належної якості. Вищі ракоподібні мешкають в ріках, озерах, ставках на глиняному або піщаному дні з береговою смугою, де обов'язково повинні існувати планктонні організми та водна рослинність, сприяють самоочищенню водойм (Novitsky, 2016). Незважаючи на невагаєливість ракоподібних до умов існування, вони є зникаючим компонентом водних екосистем, тому що більшість із них знаходяться в депресивних умовах внаслідок антропогенного забруднення різноманітного походження (Marenkov, 2017).

Серед вищих раків найбільш різноманітними є десятиногі (Decapoda) раки, до яких відносять річкових раків, креветок, крабів. Дрібні ракоподібні (Cladocera), розмножуються у величезній кількості, в природних та штучних умовах і служать кормом для молоді та дорослих риб. Ними харчуються багато водних тварин, і навіть такі великі, як вусаті кити. Багато з них очищають воду, поглинаючи органічні залишки (Hubanova, 2019, Novitskyi, 2020).

В раціон живлення їх входять всі групи гідробіонтів: від водоростей до бентосних організмів, які містять в собі вапняк та сприяють утворенню панцирів. При наявності розвинених харчових ланцюгів в організмі ракоподібних прискорюється обмін речовин, збільшується кількість кальцію, що має значний вплив на формування скелету тварин. Водне середовище для нормального існування ракоподібних повинно відповідати визначеним вимогам. Однією з головних є стан води. Біологічно повноцінною вважається вода, що містить не тільки всі солі й мікроелементи, але також білки, ферменти, вітаміни й інші продукти життєдіяльності гідробіонтів. Істотне значення для формування якості води має виділення в неї гідробіонтами протеолітичних ферментів; чим вище протеолітична активність води, тим швидше протікають процеси її самоочищення. Оптимальна кількість розчиненого кисню в природних умовах для нормальної життєздатності раків є 7-7,5 мг/л.

Сучасний гідроекологічний стан водойм сприяє стрімкому розвитку в світі аквакультури, яка передбачає розведення і вирощування промислових видів

гідробіонтів в контрольованих умовах, є перспективним напрямком, що сприяє розширенню різноманіття біопродукції. Річкові раки та прісноводні креветки є цінними об'єктами вирощування в прісноводних господарствах багатьох країн світу.

Серед десятиногих ракоподібних більш розповсюдженими є широкопалій рак, який цінується значно вище за своїми смаковими якостями, а також завдяки більшій кількості м'яса в лещатах, та довгопалій рак. Разом з тим, довгопалі раки мають досить високі показники по виходу їстівних частин тіла. Раки можуть мешкати у водоймах з літніми температурами не нижче 15 °С. Довгопалій рак більш теплолюбний і менш вимогливий до кисневого і температурного режиму, ніж широкопалій. Останній населяє глибокі і прозорі місця водойм з відносно стабільними умовами середовища. Довгопалій рак мешканець рівнинних річок, затонів і проточних озер. В аквакультурі надають перевагу довгопалому раку клешні якого кілька сплюснені, пальці щільно змикаються за відсутності виїмки між ними. Обидва види є індикаторами екологічного стану водойми і швидко реагують на несприятливі зміни в ньому.

За гідрохімічного складу водойми по утриманню раків відносяться до гідрокарбонатно-кальцієвих. Кількість кальцію в воді має для раку велике значення. Активна реакція води повинна підтримуватися від нейтральної до слаболужної. Великої шкоди раковедення також завдає іржаво-плямиста хвороба. Вона проявляється у вигляді чорно-коричневих плям на панцирі. При цьому захворюванні спостерігається масова загибель раків. Переносниками інфекції можуть бути риби, водоплавні птахи. Ефективні заходи боротьби з перерахованими захворюваннями не розроблені. Для нерозповсюдження хвороб на нові водойми проводять утилізацію хворих і загиблих особин з встановленням карантину.

Поряд з хворобами великий відхід поголів'я раків може відбуватися в період линьки. Завдяки твердому панциру величина раку до линьки залишається незмінною, відбувається лише збільшення маси. Перед линянням під старим покровом раку утворюється новий, м'який панцир. Процес линьки полягає в скиданні старого панцира. Він протікає в різний термін - від 5 хв до 24 год. Затвердіння нового панцира відбувається в період 6-10 діб. У період линьки рак безпорадний і особливо страждає від нападу ворогів і своїх побратимів, що не вступили в стадію линьки. Ворогами раку є: хижа риба, видра, водяний шур, водоплавна птиця. Під час линьки його можуть споживати жаби, вужі та всеїдні риби. Перша линька, в якій беруть участь одні самці, зазвичай настає в червні-липні, друга в серпні-вересні; в цей період линяють особини обох статей. Самки линяють після того як вони звільняються від ікри і припиняють турботу про потомство. Зовнішні відмінності самок і самців полягають перш за все відмінностями в масі і формі тіла. У самців довші і могутні клешні, у самок більш широке черевце.

Із-за забруднень, які надходять у водосховище чи створюються в ньому в результаті внутрішньо водних процесів, істотно змінюються фізико-хімічні показники водної маси та донних відкладень, що відбивається на якості води як середовища існування ракоподібних та викликає трансформацію гідробіоценозів

в цілому (Panchishnyy, 2020). Візуальні спостереження за раками під час проведення лабораторних експериментів вказують на те, що додавання синтетичних забруднювачів у воду у дозі 2,0 г / л не змінює поведінку тварин. Фатальна доза поверхнево-активних препаратів для раків - 2,5 г/л. Наявність інсектицидів має найбільш негативний результат вплив на раків. Крім того, додавання фунгіциду у водне середовище із раками викликає масову загибель особин при концентрації 5 г / л. Амоній нітрат, суперфосфат та сульфат калію мали смертельну дію на раків у концентраціях 0,4, 0,6 та 0,5 г / л відповідно. Вище сказане ще раз підтверджує факт, про вимогливість ракоподібних до гідрохімічних та екологічних умов існування.

Список літератури

- Губанова Н.Л. Формування зообентосу на різних ділянках Дніпровського (Запорізького) водосховища. *Agrology*, 2019, 2 (3), 156-160
- Marenkov, O. M., Holovoborodko, K. K., Voronkova, U. S., & Nesterenko, O. S. (2017). Impact of ions of zinc and cadmium on body weight, fertility and condition of the tissues and organs of *Procambarus virginalis* (Decapoda, Cambaridae). *Regulatory Mechanisms in Biosystems*, 8(4), 628–632. doi:10.15421/021796
- Novitsky R., Son M. The first records of Marmorkrebs [*Procambarus fallax* (Hagen, 1870) f. *virginalis*] (Crustacea, Decapoda, Cambaridae) in Ukraine. *Ecol. Mont.*, 5, 2016, 44-46
- Novitskyi, R. O., Khristov, O. O., Hubanova, N. L., Horchanok, A. V., Prysiazhniuk, N. M., & Porotikova, I. I. (2020). Продукція зоопланктону на окремих ділянках каналу «Дніпро-Донбас». *Theoretical and Applied Veterinary Medicine*, 8(2), 96-100. <https://doi.org/10.32819/2020.82013>
- Panchishnyy, M. O., Shcherbak, O. V., Bazaeva, A. V., Novitskyi, R. O. (2020). Biological peculiarities of the cultivation of narrow-clawed crayfish *astacus leptodactylus* Eschscholtz, 1823 (Crustacea, Decapoda). *Agrology*, 3(2), 92–97. doi: 10.32819/020012

ФОРМУВАННЯ ІХТІОФАУНИ БАСЕЙНУ Р. ДНІПРО ПІСЛЯ СТВОРЕННЯ КАСКАДУ ВОДОСХОВИЩ

Губанова Н.Л.

кандидат біологічних наук, доцент кафедри

Горчанок А.В.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри

Петренко Т.І.

студентка

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Втручання людини в природу є головною проблемою останнього століття і ця проблема не втрачає своєї актуальності, а навпаки набуває значного посилення. До найбільш значних наслідків порушення природних систем та процесів, що в них відбуваються, відносять проблему зміни клімату на планеті (Bondarev, 2019), трансформацію природних умов (Ромашенко, 2018) та угруповань гідробіонтів в них як основної функціональної складової (Шаповаленко, 2015), накопиченню та міграції полютантів різноманітного походження на всіх рівнях живого (Hubanova, 2019).

Іхтіоценоз являється важливою ланкою при формуванні водних екосистем, тому спостереження за його чисельністю, поведінкою її складових потребує постійного спостереження, тому що саме риби виконують основне значення у водоймах: регулюють чисельність інших компонентів водних систем та впливають на гідроекологічний стан водойм.

Створення Дніпровського водосховища, а потім і всього дніпровського каскаду спричинило погіршення умов відтворення для багатьох літофільних риб, подальше спрощення структури іхтіоценозу, його незбалансованість. До створення Дніпрогесу в басейні р. Дніпро від гирла Каховки видове різноманіття риб складало 67 видів, які включали представників 17 родин, а від гирла Каховки до гирла Прип'яті (Чорнобиль) – 63 види, які відносилися до 15 родин. При цьому на ділянці Дніпра від Каховки до Запоріжжя було виявлено 55 видів риб, від м. Дніпро до Кременчуку - 52 види, від Кременчука до Києва – 48, від Києва до Чорнобиля – 49 видів. В період з 1997 по 2016 рік іхтіофауна представлена 57 видами (15 родин) (Новіцький, 2016). Згідно класифікації Нікольського, види риб, які входять до сучасної іхтіофауни дніпровських водосховищ, об'єднані в 9 генетично споріднених фауністичних комплексів, з яких промислове значення мають представники п'яти: третично прісноводні (сазан, сом), бореально рівнинні (щука, язь, золотистий карась, карась сріблястий, окунь, йорж), понтокаспійського прісноводного (червонопірка, жерех, линь, підуст, уклея, густера, лящ, синець, чехоня, судак), понтокаспійського морського (тюлька),

китайського рівнинного - амур звичайний (білий), товстолюбки (білий та строкатий).

Після створення на р. Дніпро каскаду водосховищ значно змінилися умови існування, видовий склад, чисельність, співвідношення окремих видів та екологічних груп риб в уловах. Зміна гідробіологічних параметрів річки, наявність вільних екологічних ніш, їх незаповненість зумовили процес спонтанного розселення видів понто-каспійської морської фауни, які почали з'являтися з Чорного моря та пониззя Дніпра, тобто аборигенні види, які можуть бути біоіндикаторами гідроекологічного стану, в значній мірі замінилися вселенцями (Присяжнюк, 2019). В Каховському водосховищі число видів риб скоротилося з 67 до 56, в Запорізькому (Дніпровському), Дніпродзержинському, Кременчуцькому, Канівському та Київському – з 58 до 50-45 видів. Скорочення відбулося, в першу чергу, за рахунок зникнення із складу іхтіофауни прохідних (білуга, шип, чорноморсько-азовський оселедець, чорноморський пузанок, чорноморський лосось, річковий вугор), а також деяких напівпрохідних та реофільних риб (вирезуб, азовсько-чорноморська шема, руська бистрянкa). В зв'язку з різким зменшенням водобміну та швидкості течії, збільшенням глибин та ширини водних акваторій чисельність реофільних видів (стерлядь, дніпровський усач, дніпровський підуст, єлець, головень, язь, жерех, білоглазка, налим, носарь) в водосховищах сильно знизилася, а лімнофільних (лящ, сазан, плітка, густера, червонопірка, судак, окунь), навпаки, значно збільшилася. Більш половини представників реофільних риб стали рідкими видами.

В результаті штучного вселення в водосховища цінних представників іхтіофауни з метою підвищення їх продуктивності в Дніпрі з'явилися три нових види – представники далекосхідної іхтіофауни: білий товстолюбка, строкатий товстолюбка та білий амур. З них перші два види набули важливого значення, зокрема, в Каховському та Кременчуцькому водосховищах. Широкого розповсюдження набули чорноморсько-азовська тюлька, деякі види бичків та мала південна колючка.

Так, чорноморсько-азовська тюлька, яка раніше піднімалася з Дніпровського лиману вгору за Дніпром не вище м. Нікополя, стихійно проникла через судоходні шлюзи плотин гідроелектростанцій і масово розселилася в усіх дніпровських водосховищах, утворивши при цьому місцеві популяції, та стала об'єктом промислу. Бичок-гоніць, який в Дніпрі був розповсюджений тільки до Запоріжжя, а бичок-кругляк, бичок-головач та мала південна колючка – до м. Дніпра, зірчаста пуголка – до Кам'янського, тепер зустрічається в усіх водосховищах. За даними рибалок та їх уловів в Дніпровсько-Бузькому лимані та дельті р. Дніпро утворилася самостійна популяція далекосхідної кефалі – пиленгасу.

Список літератури

Новіцький Р.О., Губанова Н.Л. Трансформація іхтіоценозу Дніпровського (Запорізького) водосховища після зарегулювання р. Дніпро. Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету, 2016 4 (42), 14–17.

Присяжнюк Н.М., Слободенюк О.І., Гриневич Н.Є., Бабань В.П., Кузьменко О.А., Горчанок А.В. Аборигенні види риб як тест-об'єкти для дослідження сучасного стану гідроекосистем. Агроекологічний журнал, 2019, № 1, 97-102

Ромащенко М.І., Шевчук С.А., Яцюк М.В. Наслідки будівництва мостового переходу в Керченській протоці на гідроекологічний стан прилеглої частини Чорного та Азовського морів. Меліорація і водне господарство, 2018 № 2, 85-93

Христов О.А., Новицкий Р.А. Качественное изменение ихтиофауны Днепровского водохранилища: кризис хищных видов рыб и меры по его предотвращению. Франция та Україна: науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур: матеріали IV Міжнар. конф. – Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1997. – Т. 2, ч. 2. – С. 58.

Шаповаленко З.В., Маренков О.М., Ананьєва Т.В. Екологічна оцінка видового складу іхтіофауни прибережних біотопів Запорізького водосховища. Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Сер. Біол., 2015, № 3-4 (64) 717-722

Bondarev D.L., Kunah O.M., Fedushko M.P., Hubanova N.L. (2019) The impact of temporal patterns of temperature and precipitation on silver Prussian carp *Carassius gibelio* (Bloch, 1782) spawning events // *Biosystems Diversity*, 27(2), 106-117
DOI: <https://doi.org/10.15421/011915>

Hubanova, N., Horchanok, A., Novitskii, R., Sapronova, V., Kuzmenko, N., Grynevych, N., Prisjahnjuk, N., Lieshchova, M., Slobodeniuk, O., & Demyanyuk, O. (2019) Accumulation of radionuclides in Dnipro reservoir fish, *Ukrainian Journal of Ecology*, 9(2), 227-231

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ХВОРОБ У ПІДЛІТКІВ

Коцур Надія Іванівна

Доктор історичних наук, професор
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Упродовж останніх років спостерігається негативна тенденція щодо поширення таких соціальних хвороб серед підлітків як наркоманія, алкоголізм, тютюнопаління, ВІЛ/СНІД, туберкульоз. Саме тому профілактика соціальних хвороб розглядається як особливий вид діяльності, що ґрунтується на психології, педагогіці, соціології, соціальній роботі, медицині та інформаційних технологіях.

Для організації просвітницької роботи, спрямованої на профілактику соціальних хвороб та підтримання здоров'я, важливим є виділення таких видів профілактики (за цільовими групами): первинна, вторинна та третинна.

Під первинною профілактикою слід розуміти комплекс соціальних, просвітницьких і медико-психологічних заходів, спрямованих на формування навичок здорового способу життя, запобігання небезпечній статевій поведінці, вживанню наркотичних речовин тощо. Вторинна профілактика включає комплекс соціальних, просвітницьких і медико-психологічних заходів, що попереджують хворобу та ускладнення, пов'язані з нездоровим способом життя, наприклад, епізодичним вживанням наркотичних речовин особами, у яких ще не виявлено ознак хвороби.

Третинна профілактика, або реабілітація - комплекс соціальних, просвітницьких і медико-психологічних заходів, спрямованих на попередження зривів і рецидивів хвороби, що сприяють відновленню особистого та соціального статусу хворого і поверненню його у соціальне середовище.

Просвітницька робота серед учнівської та студентської молоді щодо формування здорового способу життя повинна спрямовуватись, у першу чергу, на первинну профілактику, але здійснюватись на всіх трьох профілактичних рівнях. Водночас, враховуючи деліквентну поведінку певної частини учнів і студентів, в залежності від «фактичного портрету» цільової групи повинна здійснюватись і вторинна профілактика.

Просвітницька робота серед підлітків стосовно здорового способу життя повинна поєднувати всі підходи до здійснення профілактики, що позитивно зарекомендували себе в інших країнах Європи, США та Канаді.

Слід підкреслити, що робота з формування здорового способу життя передбачає не лише інформування підлітків про фактори ризику та захист від них, а й спрямована на формування відповідальної та безпечної поведінки.

Модель поведінки повинна включати три взаємопов'язані компоненти: *інформаційну* (сукупність знань про предмет, явище, наслідки та ін.), *емоційно-мотиваційну* (ставлення до предмета або явища; бажання діяти; усвідомлення

мети діяльності та ін.), *дієву* (комплекс поведінкових реакцій у певній ситуації або навички поведінки).

Мотивація викликає активність і визначає її спрямованість. Мотивація, з одного боку, залежить від фізіологічного стану організму, а, з іншого - від інформації, якою володіє підліток.

Інформація - це знання, особистий досвід, додаткові відомості про явища та предмети, одержані людиною впродовж життя. Інформація, якою володіє підліток, може стимулювати його до набуття нових навичок чи відмови від застарілих. Наявність нової інформації впливає і на поведінку.

Результати діяльності підлітка (дійова компонента) можуть коригувати мотивацію та викликати бажання отримати нову інформацію. Всі три компоненти взаємопов'язані між собою. Тому зміна в одному з них зумовлює зміни в інших.

Зазначена модель поведінки включає три основні завдання освітніх програм, спрямованих на формування здорового способу життя:

- надання достовірної інформації;
- формування позитивної мотивації до здорового способу життя;
- формування життєвих навичок, що забезпечують збереження здоров'я.

Одним із найкращих способів досягнення позитивного результату освітніх програм є організація навчання у формі тренінгу. Тренінг як форма організації навчання впливає на всі складові поведінки. З одного боку, передбачає надання необхідної достовірної інформації з урахуванням віку та інтересів його учасників, а з іншого, - являючись активною формою навчання, активізує емоційну сферу, спонукає до свідомого сприйняття та засвоєння інформації і забезпечує формування навичок відповідальної поведінки [3, с. 96].

Здоровий спосіб життя - одна з основних детермінант здоров'я, ступінь впливу якої значно перевищує вплив багатьох інших. Саме тому пріоритетний напрям превентивної роботи щодо збереження здоров'я повинен спрямовуватись не на профілактику хвороб, а на формування саногенної поведінки.

Завдання профілактики – переконати підлітків добровільно і на тривалий термін змінити свою поведінку, зробивши її більш безпечною. Яким чином цього можна досягти? Добровільна відмова від стійких звичок, зазвичай, не відбувається відразу, а являє собою більш-менш тривалий процес, впродовж якого людина проходить кілька етапів. На кожному з них особі, що змінює свою поведінку, потрібна відповідна інформація й підтримка.

Перший етап - вироблення навичок використання інформації, яку свідомо чи мимоволі отримує кожна людина. Наприклад, особистісне усвідомлення цінності міцного здоров'я. На першому етапі важливим є те, щоб інформація була не лише корисною, а ще й цікавою. Необхідно враховувати вікові особливості, рівень обізнаності у проблемі, професійні інтереси тощо.

Цікава та корисна інформація має стати такою, яка б викликала бажання формувати здоровий спосіб життя. Це *другий етап* - зміна ставлення до свого здоров'я і шкідливих звичок.

Важливою частиною формування навичок здорового способу життя є вироблення навичок спілкування, що допомагають налагоджувати стосунки, вирішувати конфлікти, відстоювати свої права, відмовлятися від небажаних чи

небезпечних форм поведінки.

Третій етап — етап свідомого прийняття рішень, вибору на користь здорового способу життя. Підліток повинен зробити такий вибір самостійно, а педагог-тренер - допомогти йому в цьому: навчити правильно оцінювати інформацію, яка надходить, зважувати всі «за» і «проти», вибрати найбільш прийнятні для підлітка стратегії поведінки; створювати умови для засвоєння різних комунікативних та поведінкових стратегій.

Особи, що володіють широким і різноманітним набором комунікативних стратегій, легше адаптуються в нестандартних ситуаціях, частіше приймають зважені і відповідальні рішення. Якщо ж у арсеналі підлітка лише одна чи дві стратегії, то це значно знижує її можливості вибору і підвищує ймовірність невдалих рішень.

Четвертий етап - засвоєння навичок здорового способу життя, оволодіння набором різноманітних комунікативних стратегій. На цьому етапі формування саногенної поведінки ефективним є застосування рольових ігор, моделювання ситуацій, у яких потрібно зробити вибір, обговорення окремих випадків тощо.

П'ятий етап - позитивні зміни поведінки, вибір оздоровчих стратегій зрештою приводять до зміни стереотипів мислення. Вибір здорового способу життя стає свідомим, природним і закономірним вибором особистості. Нагорода за здоровий спосіб життя - зміцнення здоров'я, підвищення самооцінки, самодостатність [3, с. 97].

Зазначену модель зміни поведінки розробили американські вчені Джеймс Прочаска і Карло Ди Клементе, які вивчили накопичені психологією дані про подолання різних залежностей (паління, алкоголізм, переїдання й інші) і виявили загальні закономірності, характерні для всіх випадків успішної зміни поведінки. В напрямі реалізації в навчальних закладах освітніх програм з профілактики ВІЛ/СНІДу дослідниця А. Войтина запропонувала співпрацю з міжнародними організаціями [1, с. 72].

Як відзначають психологи, соціальна реклама, плакати, відеокліпи діють в основному на першій стадії, допомагаючи підліткові замислитись над проблемою. Потім для зміни поведінки потрібна більш конкретна інформація - друковані матеріали, телефон довіри, консультації фахівців. Для досягнення стабільних результатів потрібні групи підтримки, соціально-психологічні служби, цілеспрямована робота з оточенням, рідними і близькими.

Питання профілактики соціальних хвороб розглядаються в закладах загальної середньої освіти переважно на уроках біології і основ здоров'я. В допомогу вчителю та психологу шкіл низка вітчизняних дослідників (соціальних педагогів, психологів) запропонувала профілактичні програми, спрямовані на протидію соціальним хворобам серед підлітків. Зокрема, в дослідженнях Л. І. Габори запропоновано соціально-педагогічні умови профілактики ВІЛ/СНІДу серед старшокласників [2]. Профілактика ВІЛ/СНІД в учнівському та молодіжному середовищі висвітлена авторами І. Ф. Ільїнською та Б. П. Лазоренко [5]. Ефективність профілактичних програм в протидії епідемії ВІЛ/СНІДу розкривається в дослідженні А. М. Щербінської, Н.О. Бабій, М. Г. Люльчук [6].

Водночас, як зазначає дослідник С. В. Страшко, існуюча організація уроків з проблематики ВІЛ/СНІДу має низку недоліків:

- інформація про ВІЛ здебільшого надається в контексті медичних і біологічних фактів поза реальними життєвими ситуаціями, в яких підлітки можуть уявити себе;

- вчителі, незалежно від віку учнів, традиційно пропонують лише один варіант сексуальної поведінки - утримання;

- школи не мають відповідних інформаційних матеріалів, адаптованих для різних вікових груп учнів;

- практично немає вчителів, готових до організації занять за такими темами і до використання сучасних методів активізації пізнавальної діяльності учнів;

- школа не надає учням відомості про служби, пов'язані з ВІЛ/СНІДом, де вони можуть одержати додаткову інформацію (телефони довіри, кабінети тестування, клініки для лікування інфекцій, що передаються статевим шляхом) [3, с.106].

У зв'язку із зазначеними вище недоліками, пропонуємо рекомендації щодо організації занять з профілактики ВІЛ/СНІДу:

- встановити, які особливості поведінки школярів пов'язані з ризиком передачі ВІЛ. Наприклад, можна визначити, який середній вік першого сексуального контакту, яка сексуальна поведінка характерна для підлітків, наскільки поширене вживання наркотиків і алкоголю. Така робота починається з опитування, при якому учням гарантується конфіденційність, що, в свою чергу, зумовлює чесність відповідей;

- результати цих опитувань слід взяти за основу навчально-методичних розробок. Моніторинг, проведений у конкретному регіоні і навіть школі, дозволить уточнити зміст програм і привести їх у відповідність до регіональних потреб;

- всебічне ознайомлення вчителів з проблематикою ВІЛ/СНІДу дозволить їм визначити основні цілі профілактичної роботи в цьому напрямку;

- шкільні бібліотеки необхідно забезпечити в достатній кількості відповідними інформаційними матеріалами (наприклад, книгою «Люди і ВІЛ») і постійно передплачувати періодичну літературу з даної проблематики;

- розробити посібники з організації роботи, спрямованої на формування захищеної поведінки і зниження ризику інфікування ВІЛ;

- впроваджувати в практичну роботу вчителів основ здоров'я нові активні методи навчання, у тому числі і тематичні тренінги. Для цього необхідно передбачати в шкільному розкладі спарені уроки з основ здоров'я [3, с. 184].

Дослідник С. В. Страшко зазначає, що ефективна навчальна програма, спрямована на формування основ здорового способу життя і профілактику ВІЛ/СНІДу, повинна відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати розвиток життєвих навичок, у тому числі утримання від сексу і знання основ безпечної сексуальної поведінки;

- забезпечувати обговорення можливих наслідків незахищених сексуальних контактів і способів їх уникнення;

- роз'яснювати і наголошувати на існуванні зв'язку між розповсюдженням ВІЛ

і вживанням ін'єкційних наркотиків;

- надавати можливість «приміряти» ризик передачі ВІЛ до свого життя за допомогою рольових ігор і дискусій;

- давати пояснення, коли треба звертатися за допомогою і підтримкою до однолітків, шкільного персоналу та інших служб;

- зміцнювати цінності і норми, що сприяють безпечній поведінці та допомагають протистояти негативному тиску [4, с. 48].

Профілактична робота щодо формування основ здорового способу життя і профілактики девіантної поведінки повинна розпочинатися в молодших класах і здійснюватись неперервно до закінчення школи.

Таким чином, здоров'язбережувальна модель профілактики соціальних хвороб у підлітків ґрунтується на різних підходах, зокрема надання інформації, емоційне навчання, апеляція до цінностей і знань, виховання протидії, надання альтернативи, використання впливу соціального середовища й однолітків, зміцнення здоров'я, що спрямовані на формування відповідальної та безпечної поведінки. Провідною діяльністю в рамках програм зміцнення соціального здоров'я є розвиток здорової особистості, яка має позитивний стиль мислення, спрямований на встановлення гармонії з соціальним і природним оточенням.

Список літератури:

1. Войтина А. Про реалізацію в навчальних закладах освітніх програм з профілактики ВІЛ/СНІДу та співпрацю з міжнародними організаціями // Пед. пошук. 2008. № 2. С. 72.

2. Габора Л. І. Соціально-педагогічні умови профілактики ВІЛ/СНІДу серед старшокласників [Електронний ресурс] : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.05; Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2010. 18 с.

3. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу: навчально-методичний посібник /За редакцією С. В. Страшка. Київ: Освіта України, 2006. 260

4. Страшко С. Ефективність програми профілактики ВІЛ/СНІДу серед молоді [Електронний ресурс] // Імідж сучас. педагога. 2013. № 2. С. 46–48.

5. Профілактика ВІЛ/СНІД в учнівському та молодіжному середовищі : довід. для соц. працівників, вчителів, шкіл. психологів, батьків / за ред. : І. Ф. Ільїнської, Б. П. Лазоренка. Київ : Держсоцслужба, 2005. 204 с.

6. Щербінська А. М., Бабій Н. О., Люльчук М. Г. Профілактичні програми: досягнення і уроки в протидії епідемії ВІЛ/СНІДу //Профілактична медицина. 2014. № 1/2. С. 4– 9.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІН ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ТРЕНОВАНОСТІ ПІД ВПЛИВОМ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Кочін Олег

Кандидат медичних наук, доцент

Доріна Вікторія

Аспірантка

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Нічога Ірина

Магістрант

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Погіршення показників фізичного розвитку сучасної людини та зниження резервів адаптації до фізичних навантажень є наслідком низкої рухової активності та нездорового способу життя [1-3]. У літературі почастишали згадування про випадки раптової кардиальної смерті осіб молодого віку у процесі виконання фізичних вправ або тренувань [4-6]. Це робить актуальним вивчення особливостей реакції серцево-судинної системи осіб різного рівня тренуваності на фізичне навантаження.

Мета дослідження – порівняльна оцінка впливу фізичних навантажень різної спрямованості на функціональний стан осіб молодого віку.

Під нашим спостереженням знаходилося 69 чоловіків у віці 20-25 років, яких було поділено на дві групи. У першу групу увійшли 24 спортсмени, які виконували вправи загально-фізичної підготовки, другу групу склали 45 осіб, які не займаються спортом, фізичне навантаження яких було реалізовано у вигляді вправ на гребному тренажері. У стані спокою (до тренування) та після тренування у всіх досліджуваних визначалися показники варіабельності серцевого ритму (BCP), які характеризують не лише стан серцево-судинної системи, але й слугують маркерами зміни функціонального стану всього організму людини [7-9].

Серед показників BCP порівнювалися: тривалість RR інтервалів, стандартне відхилення повного масиву кардіоінтервалів SDNN, яке характеризує сумарний ефект вегетативної регуляції кровообігу, та показники спектрального аналізу ритмограми (загальна потужність спектру (TP), потужність хвиль дуже низької чистоти (VLF), потужність спектру низькочастотної компоненти (LF), потужність спектру високочастотної компоненти (HF); співвідношення середніх значень низькочастотної та високочастотної компоненти спектру (LF/HF)). У зв'язку з наявністю значного розкиду показників було розраховано медіани (Me) і квантілі (25%; 75%).

Порівняння показників проведено з використанням непараметричних критеріїв Вілкоксона та Манна-Уїтні.

Особливістю проведених досліджень є те, що перша група спортсменів знаходилася в умовах звичайних навантажень, до яких вони певним чином адаптовані. Особи другої групи виконували вправи, які за обсягом та інтенсивністю для них не звичні, тобто створюють значний вплив на адаптаційно-компенсаторні механізми організму. У таблиці наведені значення досліджуваних показників випробуваних обох груп до та після навантаження. Для зручності оцінювання у таблиці також наведено вікові норми досліджуваних показників.

Таблиця

Середні значення показників ВСР осіб з різним рівнем тренуваності,
Me (25%;75%)

Умови реєстрації	Показник	Групи		Норми
		I (n=24)	II (n =45)	
До	RRNN, мс	718 (645; 769)	703,2 (630,8; 807,6)** U=91,0; p=0,000000	700-900
	SDNN, мс	47,7(40; 66)	50,5 (40,3; 66,6)** U= 131,0; p=0,000000	60-70
	ЧСС, уд/х вил	83,4 (78; 95)	85,3 (74,3; 95,1)** U=89,0 ;p=0,000000	60-90
	TP, мс ²	1530 (1130; 2529)	1756 (1143; 2677)** U=238,5;p=0,000146	1937-4590
	VLF, мс ²	654 (297; 905)	594 (401; 1130)** U=103,0; p=0,000000	310-1117
	LF, мс ²	711,5(543; 1161)	776 (462; 1316)** U=111,5; p=0,000000	448-1058
	HF, мс ²	211 (125; 464)	249 (141; 430)** U=154,0; p=0,000001	95-486
	LF/HF	3,6 (2,1; 6,8)	2,8 (1,8; 4,7)** U=382,5 ; p=0,047222	0,5-4,2

Після	RRNN, мс	586,2 (491;626)* Z=4,1; p=0,00004	499,6 (465,3; 536,9)* ** Z=5,2; p=0,00000 U=352,5; p=0,018164	700-900
	SDNN, мс	23,4 (17,5; 36,6)* Z=3,5; p=0,0004	15,1(8,8; 30,2)* ** Z=5,0; p=0,000001 U=368,5; p=0,030236	60-70
	ЧСС, уд/х вил	104 (97; 117)* Z=4,1; p=0,00003	120,1(111,8;128,9)* ** Z=5,4 ; p=0,00000 U= 341,0; p=0,012171	60-90
	TP, мс ²	450 (271; 790)* Z=3,7; p=0,0003	224 (78; 691)* ** Z=4,8; p=0,000001 U=382,5 ; p=0,047222	1937-4590
	VLF, мс ²	179 (123; 272)* Z=3,7; p=0,0002	170 (42; 372)* Z=4,0; p=0,000063	310-1117
	LF, мс ²	183 (79; 302)* Z=3,6; p=0,0003	56 (24; 186)* ** Z=5,0; p=0,000001 U=367 ;p=0,029288	448-1058
	HF, мс ²	27 (16; 68)* Z=3,3; p=0,001	8 (4; 42)* ** Z=4,8; p=0,000001 U=357,5 ; p=0,021489	95-486
	LF/HF	4,9 (2,7; 7,4)	3,7 (3,4; 9,9)* Z=4,9; p=0,000234	0,5-4,2

Примітки:* - відмінності між показниками у відповідній групі до та після навантаження достовірні за критерієм Вілкоксона;** - відмінності між показниками першої та другої груп достовірні за критерієм Манна-Уїтні.

За даними таблиці можна зазначити, що у вихідному стані всі показники осіб, віднесених до різних груп, відрізняються достовірно. З іншого боку, показники випробуваних обох груп знаходяться у межах нормальних значень. Виявлені відмінності можуть бути наслідком більшої тренуваності спортсменів у порівнянні з особами, які регулярно незаймаються спортом.

Динаміка показників ВСР чоловіків, віднесених до різних груп, під впливом навантаження подібна. В обох групах після тренування більшість показників ВСР вийшли за межі нормальних значень, що вказує на недостатність адаптаційно-компенсаторних реакцій. Так, спектральні показники ВСР знизилися у спортсменів у 3-4 рази у порівнянні з вихідним станом, а у випробуваних другої групи у 3-30 разів, що вказує на розвиток в них стану дезадаптації, посилення впливу симпатичної нервової системи та центрального контуру на регуляцію ритму серця. Про такі зміни також свідчать значення статистичних показників ВСР, які знизилися та вийшли за межі норми. Низькі значення показників статистичних показників є ознакою стабілізації ритму, а зменшення розкиду тривалості кардіоінтервалів - погіршення адаптації до зовнішніх та внутрішніх впливів.

Порівняння значень критерія U Манна-Уїтні, розрахованого для кожної пари досліджуваних показників до та після навантаження, показало його зростання, що свідчить про зменшення відмінностей між відповідними показниками першої та другої групи під впливом тренування. Відомо, що збільшення значень критерія U свідчить про наближення значень показників досліджуваних груп, а зменшення – про посилення відмінностей.

Таким чином, проведене порівняння впливу фізичного навантаження на осіб з різним рівнем тренуваності дозволяє зробити такі висновки:

1. До фізичного навантаження показники ВСР випробуваних знаходяться у межах вікових норм, хоча достовірно відрізняються між групами, що вказує на кращій функціональний стан спортсменів у порівнянні з нетренованими особами.

2. Різне за змістом та тривалістю фізичне навантаження викликало подібні зміни у функціональному стані випробуваних різних груп, хоча ступень прояву цих змін був значно більший у нетренованих осіб.

3. Зареєстровані зміни показників ВСР обох груп вказують на посилення впливу симпатичної нервової системи та центрального контуру на регуляцію ритму серця, що є проявом гіперадаптивної реакції на навантаження та свідчить про низькі адаптаційно-компенсаторні можливості організму спортсменів та осіб, які не займаються спортом.

Література:

1. Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів. Житомир : Вид-во Рута, 2009. 593 с.
2. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
3. Кочина М. Л., Біла А. А. Результати оцінювання рівня соматичного здоров'я студентів різного віку. Український журнал медицини, біології та спорту. 2020; 5, 2 (24): 235-42.
4. Бокерия ОЛ, А.Ю. Испирян АЮ. Внезапная сердечная смерть у спортсменов. Анналы аритмологии. 2013;10 (1): 31-9.
5. Halabchi F., Seif-Barghi T., Mazaheri R. Sudden cardiac death in young athletes; a literature review and special considerations in Asia. Asian J. Sports Med. 2011; 2 (1): 1–15.
6. Morse E., Funk M. Preparticipation screening and prevention of sudden cardiac death in athletes: implications for primary care. J. Am. Acad. Nurse Pract. 2012; 24 (2): 63–9.
7. Аришнова НГ, Викулова АД, Бочаров МВ. Использование показателей центральной гемодинамики и сердечного ритма для оценки функционального

состояния спортсменов высокой квалификации. Ярославский педагогический вестник. 2010; 4(III):53-9.

8. Баевский РМ, Иванов ГГ. Вариабельность сердечного ритма: теоретические аспекты и возможности клинического применения. Ультразвуковая и функциональная диагностика. 2001; 3:108-27.

9. Бойцов С. А., Белозерцева И. В., Кучмин А. Н., Захарова И. М., Княжева Т. Ю., Черкашин Д. В., Карпенко М. А. Возрастные особенности изменения показателей вариабельности сердечного ритма у практически здоровых лиц. Вестник аритмологии. 2002;26: 57-60.

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФІЗИЧНОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ВАРІАБЕЛЬНОСТІ СЕРЦЕВОГО РИТМУ

Кочина Марина

Доктор біологічних наук, професор
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Біла Антоніна

Аспірантка
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Чолобова Антоніна

Магістрант
Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

В останні роки у всьому світі спостерігається тенденція до погіршення функціонального та соматичного стану молоді, що зумовлено їх недостатньою руховою активністю, нездоровим способом життя, стресами. За даними сучасних досліджень в Україні спостерігається критична ситуація з рівнем фізичного здоров'я людей молодого віку. Близько 90 % дітей, учнів та студентів мають певні відхилення у здоров'ї, понад 50% молоді мають незадовільну фізичну підготовку. Оцінювання рівня фізичного здоров'я молоді показало, що він низький та нижчий за середній, що спостерігається у 61% молоді у віці 16-19 років, 67,2% – у віці 20-29 років [1,2]. Протягом останніх 5 років на 41% збільшилася кількість молоді, віднесеної до спеціальної медичної групи. Почастішали випадки раптової кардіальної смерті осіб молодого віку, помолодшали гострі порушення у серцево-судинній системі [3,4]. Все вищевикладене вказує на актуальність оцінювання впливу рухової активності та фізичного навантаження на функціональний стан молоді.

Мета дослідження – визначення особливостей зміни функціонального стану осіб молодого віку під впливом фізичного навантаження за показниками варіабельності серцевого ритму.

Матеріали і методи. У дослідженні взяли участь 60 студентів чоловічої статі віком 17-25 років. У всіх студентів було визначено показники варіабельності серцевого ритму (ВСР) [5] у стані спокою та після фізичного навантаження за короткими записами кардіосигналу (2 хвилини), одержаними за допомогою ритмографа «МПФИ ритмограф-1» та програмного забезпечення EasyHRV (ТОВ «АСТЕР-АЙТІ», Харків).

Фізичне навантаження аеробного характеру полягало у проходженні дистанції 2000 м на гребному тренажері Concept-2 протягом 10 хвилин.

Оброблення результатів досліджень проведено з використанням описової статистики та непараметричного критерія Вілкоксона за рівні значущості $p < 0,05$. У зв'язку зі значним розкідом показників було розраховано їх медіани (Me) і квартилі (25%; 75%).

Результати та їх обговорення. Результати визначення досліджуваних показників наведено у таблиці. Для порівняння у таблиці наведено значення вікових норм.

Таблиця

Середні значення показників варіабельності серцевого ритму студентів до та після фізичного навантаження

Показники	Умови реєстрації		Вікові норми
	До навантаження	Після фізичного навантаження	
ЧСС, уд/хвил.	85,3(74,3; 95,1)	120,1 (111,8; 128,9)*	60-90
RRNN, мс	703,2(630,8; 807,6)	499,6 (465,3; 536,9)*	700-900
SDNN, мс	50,5 (40,3; 66,6)	15,1 (8,8; 30,2)*	60-70
RMSSD, мс	28,08 (20,72; 39,86)	4,95 (3,09; 9,98)*	30-60
pNN50, %	6,4 (2,1; 19,3)	0 (0; 0,5)*	7,0±2,0
Moda, мс	725 (625; 825)	525 (475; 525)*	670-900
AM0, %	38,1 (31,4; 47,5)	74,2 (52,7; 93,3)*	30-50
deltaX, мс	300 (200; 350)	100 (100; 200)*	150-310
ІВР, %/с	132,9 (80,6; 229,2)	571,1(341,1; 933,0)*	100-300
ВІР, 1/с ²	4,9 (3,8; 7,0)	19,1 (10,5; 21,1)*	7,1-9,3
ПАІР, %/с	54,7 (38,9; 71,9)	141,4 (97,9; 196,0)*	35-70
ІН, %/с ²	94,0 (52,6; 177,2)	647,6 (327,9; 982,1)*	70-140
ТР, мс ²	1756 (1143; 2677)	224 (78; 691)*	1937-4590
VLF, мс ²	594 (401; 1130)	170 (42; 372)*	310-1117
LF, мс ²	776 (462; 1316)	56 (24; 186)*	448-1058
HF, мс ²	249 (141; 430)	8 (4; 42)*	95-486
LF/HF	2,8 (1,8; 4,7)	3,7 (3,4; 9,9)*	0,5-4,2

Примітка: *- відмінності між показниками до та після навантаження достовірні за критерієм Вілкоксона ($p < 0,05$).

За даними таблиці можна зазначити, що до навантаження більшість досліджуваних показників студентів знаходилася у межах вікових норм. Значення інших показників вказують на знижену ВСР та збільшений вплив симпатичної нервової системи на регуляцію серцево-судинної системи.

Виконання фізичних вправ на тренажері протягом 10 хвилин призвело до достовірного погіршення показників ВСР. Так, повисилася ЧСС, значно знизилася показники, які характеризують варіабельність, що свідчить про низькі адаптаційно-компенсаторні можливості організму студентів. Особливу увагу необхідно звернути на зростання індексу напруження (ІН) після навантаження у 7 разів, порівнюючи з вихідним станом, що свідчить про посилення впливу симпатичної нервової системи на регуляцію ритму серця. Активація центрального контуру та посилення симпатичної регуляції під впливом фізичних навантажень проявляється стабілізацією ритму, зменшенням розкиду тривалості кардіоінтервалів, збільшенням кількості однотипних за тривалістю інтервалів (зростання АМ0).

Достовірне зниження всіх спектральних показників ВСР вказує на централізацію механізмів регуляції ритму серця, зниження впливу автономного контуру та синусового вузла, збільшення активності симпатичного відділу вегетативної нервової системи.

Таким чином, проведені дослідження показали, що фізичне навантаження викликає у осіб молодого віку, які не займаються спортом, посилення впливу симпатичної нервової системи на регуляцію ритму серця, гіперадаптивну реакцію, яка є проявом дистрес-синдрому та стану напруження адаптаційно-компенсаторних механізмів. Одержані результати вказують на необхідність розроблення для студентської молоді програм реабілітації, які дозволять підвищити не тільки рівень здоров'я та витривалість функціональних систем організму, але й запобігти виникненню патологічних станів.

References

1. *Zahalna teoriia zdorovia ta zdoroviazberezhennia* [General theory of health and preservation of health]. Kolektyvna monohrafiia. Ed by prof YuD Boichuk. Kharkiv: Vyd-vo Rozhko SH; 2017. 488 s. [Ukrainian]
2. Kucher TV. Riven fizychnoho zdorovia studentiv humanitarno-pedahohichnoi akademii [The level of physical health of students of the Humanitarian-Pedagogical Academy]. *Sportyvnyi visnyk Prydniprovia*. 2012; 2: 74-77. [Ukrainian]
3. Bartlova S, Tothova V, Chloubova I, Sedova L, Olisarova V, Michalkova H, et al. The quality of health of the Czech population at the age of 40+ using the Short Form – 36 (SF-36) questionnaire. *Kontakt / Journal of nursing and social sciences related to health and illness*. 2020; 22(1): 16-26. doi: 10.32725/kont.2020.003
4. Brandao MP, Pimentel FL, Cardoso MF. Impact of academic exposure on health status of university students. *Revista de Saúde Pública*. 2011; 45(1): 49-58. doi: 10.1590/S0034-89102011000100006
5. Baevskyy RM, Yvanov GG. Varyabelnost serdechnogo rytma: teoretycheskye aspekty y vozmozhnomy klynycheskogo pryomeneniya [Heart rate variability:

theoretical aspects and clinical potential]. *Ultrazvukovaya y funktsyonalnaya dyagnostyka*. 2001; 3: 108-27. [Russian]

ВИДОВИЙ СКЛАД КОМАХ-ЗАПИЛЮВАЧІВ НА ПРАВОБЕРЕЖЖІ КАНІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА У МЕЖАХ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Трускавецька Ірина Ярославівна

кандидат історичних наук
доцент кафедри біології і методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав, Україна

Марущак Ірина

студентка факультету гуманітарно-природничої
освіти і соціальних технологій
спеціальності 014 Середня освіта
(Біологія та здоров'я людини)
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет ім. Григорія Сковороди,
м. Переяслав, Україна

Комахозапилення, ентомофілія – перенесення пилку з однієї рослини на іншу за допомогою комах, серед яких переважають денні лускокрилі. Комахи переносять пилок з пиляків одних квіток на приймочки інших, забезпечуючи перехресне запилення, яке має велике практичне значення в сільському господарстві, особливо в плодівництві, в овочевому та насінному господарствах, а також у бджільництві. Якщо запилювачів у достатній кількості то рослини дають гарний врожай плодів і насіння, що є актуальним у період сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: значна кількість учених вивчали проблеми значення комах у природі та житті людини, зокрема: Б. Добровольський, К. Фасулаті, Н. Дядечко, І. Загайкевич, Е. Гур'єва, Н. Самедов, С. Медведєв, О. Кришталь, Ю. Некрутенко та інші [3, с. 23]. За даними К. Фегрі та Л. Пейла [4, с. 233], запилювачами називають тих комах, які постійно відвідують квіти рослин і для яких дані відвідування становлять обов'язкову частину життєдіяльності. Е. К. Грінфельд [1, с. 8] обов'язковим прикладом запилювача вважає антофільність комах, тобто харчування пилком або нектаром без пошкодження при цьому інших частин рослини. Н.Г. Вакер та ін. ввели поняття про головні та другорядні запилювачі [2, с. 24].

Запилювачами з ряду Лускокрилих є денні метелики родин Nymphalidae, у тому числі й *Pyrameis atalanta*. Квіти, які запилюються денними метеликами червоного або помаранчевого забарвлення. Нектарники часто знаходяться у основи довгої вузької трубки віночка, звідкіля його можуть дістати тільки ці комахи з їх витягнутим сисним ротовим апаратом (хоботком).

На досліджуваній території, упродовж 2018-2019 рр нами вивчено розподіл фауни денних метеликів і особливості їх існування в різних біотопах, серед яких виділено 5 основних типів: відкриті низинні луки, мішані ліси, лісостепові

ділянки, правобережжя р. Дніпро та озера Бучак, агробіоценози та встановити видовий склад комах-запилювачів з ентомофільними рослинами, приділяючи особливу увагу охоронюваним видам, як найбільш вразливим компонентам біоти. Результати спостережень наводимо в таблиці 1.

Таблиця 1

Лускокрилі-запилювачі рослин околиць Бучака

№	Українська та латинська назва рослини	Українська та латинська назва комахи-запилювача	Кількість відвідин комахами рослини протягом 30 хв.	Біотоп поширення
1	Сон широколистий <i>Pulsatilla latifolia</i> Rupr	Бражник мертва голова <i>Acherontia atropos</i> Laspeyres	1	сосновий і мішаний ліс
2	Королиця звичайна <i>Leucanthemum vulgare</i> Lam	Лимонниця <i>Conepertyx rhamni</i> L	52	луки
3	Стокротки багаторічні <i>Bellis perennis</i> L	Павиче око <i>Vanessa</i> io	2	луки
4	Кульбаба лікарська <i>Taraxacum officinale</i> Wigg	Адмірал <i>P. atalanta</i>	23	луки
5	Зозулин цвіт <i>Coronaria flos-cuculi</i> L	Совка-гамма <i>Autographa gamma</i>	2	луки
6	Гвоздика дельтоподібна <i>Dianthus deltoides</i> L	Голубянка ікар <i>Polyommatus icarus</i>	28	луки
7	Фіалка ранкова <i>Viola matutina</i> Klok	Білан капустяний <i>Pieris brassicae</i> L	30	луки
8	Мак дикий <i>Papaver rhoeas</i> L	Зернова совка <i>Artemia anceps</i>	2	поле
9	Веснянка весняна <i>Erophila verna</i> L	Данаїда монарх <i>Danatus plexippus</i>	5	поле
10	Гірчиця польова <i>Sinapis arvensis</i> L	Перламутрівка велика <i>Argynnis raphia</i> L	4	поле
11	Волошка синя <i>Centaurea cyanus</i> L	Махаон <i>Papilio Machaon</i> L	2	поле
12	Будяк акантоподібний <i>Carduus acanthoides</i> L	Білянка горошкова <i>Leptidea sinapis</i> L	9	поле

13	Мати-й-мачуха <i>Tussilago farfara L</i>	Білянка манна <i>Pieris manni Mayer</i>	10	поле з глинистими грунтами
14	Кульбаба лікарська <i>Taraxacum officinale wigg</i>	Кропив'янка <i>Vanessaurticae</i>	6	сад
1 5	Моршанція мінлива <i>Marchantia polymorpha L</i>	Перламутрівка велика <i>Argynnis raphia L</i>	8	болота
16	Півники болотні <i>Iris pseudacorus L</i>	Шашениця червона <i>Melitaea Didyma</i>	6	болота
17	Незабутка болотна <i>Myosotis palustris l</i>	Товстоглавка мальвова <i>Pyrgus malvae L</i>	1	болота
18	Розрив-трава звичайна <i>Impatiens noli-tangere l</i>	Павиче око <i>Inachis io</i>	3	болота
19	Капуста білоголова	Білан ріпаковий <i>Pieris rapae</i>	12	городні ділянки
20	Кропива дводомна, кропива жалка	Сонцевичок змінний, решітківець <i>Araschnia levana</i>	15	лісові галявини
21	Злакові рослини	Очняк квітковий <i>Aphantopus hyperantus</i>	9	лучні ділянки

Комахи-запилювачі рослин з ряду Лускокрилі представлені 21 видом, з 9 родин Сонцевики, Совки, Голубянки, Біланові, Товстоголовки, Бразникові, Великоголовкі, Німфаліда, Косатцеві.

Найменший показник відвідування комахами-запилювачами рослин спостерігається в околицях водойм. Це може бути спричинено найменшою кількістю рослин – 4 види, зокрема бобівника трилистого, сусака зонтичного, гірчака, пасльону гіркого.

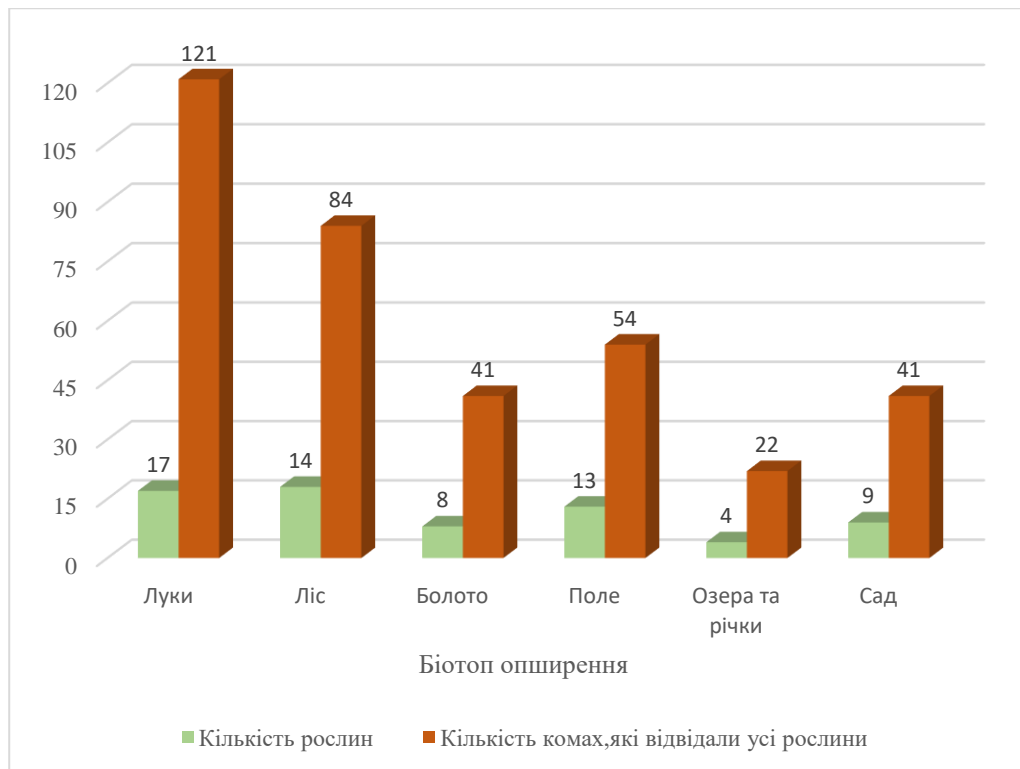

Рис. 1. Частота відвідувань комах-запилювачів

Із результатів нашого спостереження видно, що найбільше комах-запилювачів зустрічається на луках. Ми припускаємо, що це може бути пов'язано з більшою кольоровою гамою рослин, які зростають в даному біотопі в порівнянні з рослинами лісу чи прибережних ділянках водойм.

Зменшення популяцій запилювачів становить загрозу зникнення ентомофільних рослин. Основними причинами скорочення чисельності комах є: руйнування місць їх локалізації, паразити і захворювання, а також антропогенний вплив на природне середовище. Вивчення екології запилення важливо не тільки для вирішення питань систематики і філогенії, а й для багатьох розділів прикладної біології; раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, а також підвищення продуктивності екосистем, особливо агроценозів.

Таким чином вивчивши біотопи в околицях даної місцевості, ми зможемо оцінити господарську цінність, значення та можливості використання комахозапилення у практичній діяльності людини.

Список використаної літератури

1. Бащенко М.І., Гончар О.Ф. Біорізноманіття екомережі Черкащини та оптимізація співвідношення угідь: монографія. Черкаси: Черкаський інститут АПФ, 2010. 185 с.
2. Голобородько К. К. Сучасний стан занесених до Червоної книги України денних лускокрилих (*Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea*) степової зони України. *Рідкісні та зникаючі види комах і концепції Червоної книги України* Київ. 2005. С. 24-27.
3. Голубець М.А., Марискевич О.Г., Крок Б.О. Екологічний потенціал наземних екосистем: посібник. Львів: Поллі, 2003. 180 с.

4. Канарський Ю. В. Екологічна класифікація денних лускокрилих (Lepidoptera, Papilionoidea). *Наукові основи збереження біотичної різноманітності* : Тематичний збірник Інституту екології Карпат НАН України. Вип. 5. 2003. Львів : Ліга-Прес. 2004. С. 232–237

5. Некрутенко Ю.П. Денні метелики України: визначник. Київ : Вид-во В. Раєвського, 2005. 232 с.

СТЕРЕОТИПЫ В КУЛЬТУРЕ И ПОНЯТИЕ «КУЛЬТУРНЫЙ ШОК»

Желяскова Мария,

Мунтян Диана

Студенты 3 курса

сп-и Аудиовизуальное искусство и производство
Одесса, Международный гуманитарный университет

Исследования, связанные с различного рода стереотипами и взаимосвязанными с ними проблемами, актуальны по многим причинам. Стереотип – феномен, который независимо от воли человека проявляется на всех уровнях как сознательного, так и проявляется в бессознательном. Стереотипы непосредственно влияют на поведение человека: корректируют и регламентируют его. Изучение функционирования стереотипов в анализе культуры диктуется необходимостью разработки прогнозов различных социальных, культурных, политических конфликтов с целью их разрешения.

Понятие стереотипа было определено в XX веке, когда возникли разработки сферах идеологии и манипулирования общественным сознанием. На сегодняшний день исследования в этих областях продолжают оставаться актуальными и интересными, в том числе для использования в политических и коммерческих целях. Значимым для науки продолжает оставаться изучение механизмов создания и разрушения стереотипов.

Большинство исследователей рассматривают современный стереотип как универсальный инструмент обработки и передачи определенной информации в процессе взаимодействия людей с окружающим миром и между собой. Наиболее близким к понятию стереотипов культуры, являются этнические или национальные стереотипы. Э. Ноэль-Нойман их значение обозначила так: «Этнические стереотипы – это один из видов социальных стереотипов, которые описывают членов этнических групп, приписываются им или ассоциируются с ними [3, с. 85]». Ю.В. Бромлей определяет этнический стереотип, как понятие обыденного сознания, которое имеет этническую специфику. Это, прежде всего относится к стереотипам фокусирующим типичные для членов этноса понятия, знания, умения, нормы поведения. Представляя «пограничную» зону общественного знания на его обыденном уровне и бытовой культуры, эти стереотипы выполняют каждую функцию воссоздания характерных для каждого этноса свойств»[1, с 71]. «Этнокультурные стереотипы», «национальные стереотипы», «культурные стереотипы» – помогают человеку увидеть не только, то, что развивается в его культуре или свою культуру, а также помогают увидеть и понять другую культуру, формирует видение мира, как общей картины.

В культурологии так же популярно понятие «культурного шока», которое строится с помощью процесса стереотипизации. Данное понятие ввел в научный обиход К. Оберг в 1954 г. [2]. Основными причинами для возникновения культурного шока называют знакомство с материальными и нематериальными символами чужой культуры. Будь это язык, вера, деньги, искусство. Не соответствие того, что мы представляли с тем, что есть в реальности – нас не обогащает, как вроде должно было бы, а наоборот вызывает сильнейший стресс. Причина этому кроется в том, что человек отмечает, что помимо его культуры, существуют другие, которые могут быть и лучше в развитии, и хуже. Но самое главное, что в итоге, родная культура не остается универсальной и рушится ее образ, как идеальной.

При контакте с инородной культурой мы для облегчения пути освоения используем этнокультурные или национальные стереотипы, но из-за несовпадения стереотипа с реальностью, мы испытываем состояние культурного шока. К. Обергу, который не только ввел понятие «культурного шока», но и сам не единожды испытывал его на себе, удалось сформулировать обозначить этапы его формирования. К. Оберг определял культурный шок, как состояние тревожное, которое возникает у человека, когда он оказывается в иной культуре, когда исчезают известные ориентиры и потеряли смысловое значение родные символы. Происходит же это по причине процесса стереотипизации, благодаря которому мы осознаем себя и свою культуру, и чужие культуры, подводя их под канон общественного мнения, которое принято в обществе.

Зачастую человек не обращает внимания на свое стереотипное мышление или поведение, находясь в собственной культурной среде, но когда он попадает в чужую культуру, он отмечает различия между тем, что представлял, и между тем, что есть, и не знает какое поведение, реакцию применять. Отсюда и вытекают этапы прохождения состояния культурного шока: напряжение из-за эмоционального усилия, при прохождении адаптации; чувство потери из-за отсутствия привычной среды обитания; чувство изолированности, которое может привести индивида к отрицанию культуры; нарушение самоидентификации и ожиданий; чувство тревоги, переходящее в отвращение при сравнении культурных различий; чувство неполноценного «я» из-за неспособности справиться с ситуацией. Конечно же, культурный шок это больше психологический процесс, который вытекает из той же ниши общественного мнения. Ведь наиболее сильно на построение и зарождение стереотипов в мышлении индивида влияет общество, в котором он живет и развивается.

Таким образом, стереотипы выполняют функцию схематизации и упрощения, функцию формирования и хранения групповой идеологии и т.д. Единство и неповторимость духовной культуры достигается путем выработки единообразных правил поведения, общей памяти и общей картины мира. Стереотипы способствуют удовлетворению органично присущей человеку потребности в определенной психологической устойчивости и определенности. Стереотипизация – это защитная реакция психики на унифицированность или нестабильность культурной и политической среды. Культурный шок как сильное впечатление от столкновения с чем-то экстраординарным, непривычным

приводит к состоянию потери собственной прежней культуры и встрече с новой. Суть культурного шока – конфликт старых и новых культурных норм и ориентации, конфликт двух культур на уровне индивидуального сознания. Привычные представления о нормах уже не подходят для новой культурной местности. Человеку приходится делать переоценку ценностей. Сталкиваясь с новой культурой, индивид встречается и с проблемами самоидентификации и самосознания. То есть, сменой стереотипов, приходится в таких условиях понимать и определять прошлые культурные стереотипы и принимать новые модели поведения, преодолевать, реакцию отторжения новой культурной традиции. Но вместе с тем, считаем, что культурный шок может стать основной как духовного развития человека, так и его деградации.

Список литературы.

1. Бромлей Ю.В. К вопросу о влиянии особенностей культурной среды на психику// Советская этнография. – 1983. - №3. – С. 71.
2. Культурология: теория и история культуры: Учебное пособие. – М.: Эксмо, 2007. – 624 с.
3. Ноэль-Нойман Э. Стереотип как средство распространения общественного мнения// 3-е изд., Москва, 1999. – С. 85.

LA POLITIQUE PUBLIQUE DE L'EMPLOI EN FRANCE DANS LE CADRE DE LA POLITIQUE EUROPÉENNE DE L'EMPLOI

Amosov Stanislav

Doctorant, Département de politique et de gestion économiques
Institut régional d'administration publique de Kharkiv de l'Académie nationale
d'administration publique auprès de la Présidence de l'Ukraine

Au niveau européen, l'emploi n'est devenu un objectif qu'à partir du traité d'Amsterdam de 1997 qui a inséré la promotion d'un niveau d'emploi élevé parmi les objectifs de l'UE. La politique de l'emploi relève de la compétence des Etats membres. Toutefois, la même année, l'Union européenne a réuni un sommet européen exceptionnel sur l'emploi à Luxembourg où les dirigeants européens ont lancé la stratégie européenne de l'emploi qui visait à coordonner les politiques nationales dans ce domaine. Pour ce faire, les Etats-membres disposent de plusieurs instruments qui permettent de construire cette coordination au niveau européen.

Tout en maintenant la politique de l'emploi en tant que la compétence nationale, la stratégie européenne de l'emploi amène les Etats membres à définir chaque année des objectifs communs pour l'emploi au niveau communautaire. La Commission met en forme ces objectifs, avant leur adoption par le Conseil. Ces recommandations s'inscrivent ensuite dans les Plans nationaux pour l'emploi, que chaque Etat membre élabore une fois par an. Le mode d'action reste donc intergouvernemental en vertu du principe de subsidiarité.

La stratégie européenne pour l'emploi dote l'Union européenne d'un outil juridique permettant de coordonner les politiques de l'emploi des Etats membres. Elle doit également soutenir les actions des Etats membres et au besoin les compléter.

Ainsi, de nombreuses politiques communautaires contribuent de fait au développement de l'emploi : politique d'éducation et de la formation, politique régionale, politique de la recherche et du développement technologique, politique de soutien à l'utilisation des nouvelles technologies de la société de l'information, mobilité des travailleurs etc.

Face aux chiffres alarmants du chômage issus de la crise financière et de la crise des dettes souveraines européenne, la Commission européenne a adopté en avril 2012 une série de mesures visant à encourager l'emploi. Il s'agit du « Paquet emploi » qui comportait trois principaux objectifs :

1. Soutenir la création d'emplois. Pour y parvenir, la Commission préconise de réduire la fiscalité du travail, d'utiliser efficacement les subventions à l'embauche et d'exploiter le potentiel de secteurs clés tels que l'économie verte, les technologies de l'information et de la communication et la santé.

2. Rétablir la dynamique des marchés de l'emploi. La Commission invite tous les acteurs concernés à mettre en œuvre les réformes nécessaires et permettre aux travailleurs d'être aidés pour changer d'emploi, revenir sur le marché du travail et circuler plus facilement dans l'UE. L'Union européenne doit investir dans les compétences sur la base d'une prévision et d'un suivi plus efficaces des besoins.

3. Renforcer la gouvernance des politiques en matière d'emploi. Les dispositifs nés du « paquet emploi » comprennent notamment le réseau EURES, qui a pour but de favoriser la mobilité des travailleurs de l'UE en mettant en relation des chercheurs d'emploi et des entreprises à travers l'ensemble du territoire de l'Union, ainsi que la « garantie jeunesse », visant à garantir à tout jeune de moins de 25 ans un emploi ou une formation dans les mois suivant la fin de ces études ou la perte de son emploi. Depuis janvier 2014, 14 millions de citoyens de l'UE ont pu bénéficier de cette garantie. Parmi eux, 9 millions ont accepté une offre (de travail dans la plupart des cas) [1, P.26].

La politique européenne de l'emploi concerne également un ensemble d'instruments de coordination des politiques de l'emploi.

La stratégie européenne pour l'emploi propose un cadre permettant aux pays de l'UE de partager les informations, de discuter des politiques en matière d'emploi et de les coordonner. La première étape repose sur l'examen annuel de la croissance qui définit les priorités de l'UE pour l'année à venir afin de stimuler la croissance et la création d'emplois et marque le lancement du semestre européen, qui encourage une coordination renforcée entre les politiques économiques et budgétaires des gouvernements.

Trois instruments vont organiser la coordination de la politique de l'emploi au niveau communautaire et avec les différents Etats membres : les lignes directrices pour l'emploi, le rapport conjoint sur l'emploi et les programmes nationaux de réforme.

Les lignes directrices pour l'emploi proposées par la Commission européenne et adoptées par les gouvernements nationaux, elles fixent les priorités et les objectifs communs pour les politiques nationales de l'emploi. Elles sont approuvées par le Conseil de l'UE. Les lignes directrices pour l'emploi sont actuellement au nombre de quatre et sont structurées de la manière suivante :

1. stimuler la demande de main-d'œuvre, notamment au moyen d'orientations en matière de création d'emplois, de fiscalité du travail et de fixation des salaires ;

2. renforcer l'offre de main-d'œuvre et de compétences, en s'attaquant aux faiblesses structurelles des systèmes d'éducation et de formation, et en luttant contre le chômage des jeunes et le chômage de longue durée ;

3. améliorer le fonctionnement du marché du travail, en veillant tout particulièrement à réduire la segmentation du marché et à améliorer les mesures actives et la mobilité sur ce marché ;

4. garantir l'équité, combattre la pauvreté et promouvoir l'égalité des chances.

Le rapport conjoint sur l'emploi fait partie de l'examen annuel de la croissance comporte une évaluation de la situation de l'emploi en Europe, la mise en œuvre des lignes directrices pour l'emploi, et l'examen des projets de programmes de réforme nationaux par le comité de l'emploi.

Concernant les programmes nationaux des réformes, ce sont les gouvernements des Etats membres qui sont à l'initiative de ces programmes. Ils sont ensuite analysés par la Commission européenne.

Analysons la politique publique de l'emploi en France. Elle bénéficie d'un contexte favorable qui permet d'améliorer ses principaux indicateurs, toutefois, les comparaisons internationales menées notamment par l'Organisation de Coopération et de Développement Economique (l'OCDE) révèlent que la situation française a accumulé certains retards qu'il convient de combler par la mise en œuvre de réformes structurelles qui verront leurs effets s'exercer à plus long terme. L'analyse budgétaire de la politique de l'emploi permet de dresser un portrait-robot des principaux canaux de transmission de cette politique préalable indispensable à l'évaluation économique de l'efficacité des différents dispositifs.

Ainsi, l'étude de la situation de l'emploi en France en 2018 concerne quatre grands thèmes : les tendances du marché du travail, la qualité de l'emploi et l'inclusivité sur le marché du travail, le rôle de la négociation collective et la réforme de l'assurance chômage. Examinons ces thèmes.

La tendance française sur le marché du travail est à l'amélioration. Ainsi, la baisse du chômage se poursuit en France depuis 2015. Au premier trimestre 2018, le taux de chômage s'élevait à 8,8% ce qui représente une baisse de 0,8 point de pourcentage en un an et de 1,7 points depuis le pic de 2015. Le taux d'emploi progresse de 0,8 point de pourcentage en un an pour s'élever à 55,7% au quatrième trimestre de 2017 [1, P.91]. L'OCDE qualifie cette progression de mi-parcours car le taux de chômage reste 1,6 points de pourcentage au-dessus de son niveau le plus bas atteint avant crise et supérieur de 3,4 points de pourcentage à la moyenne OCDE. Le taux d'emploi est également en-deçà de la moyenne OCDE de 6 points de pourcentage. Le salaire horaire réel croît à un rythme légèrement plus soutenu en France qu'en moyenne dans l'OCDE. Toutefois, la hausse est contenue depuis 2012. Les fluctuations oscillent en moyenne autour de 1% en glissement annuel dans un contexte de chômage persistant [1, P.93].

En ce qui concerne les mesures de la qualité de l'emploi et de l'inclusivité du marché du travail, l'OCDE relève que la France affiche d'une manière générale des résultats meilleurs que la moyenne de l'OCDE. En cas de perte d'emploi, les salariés perdent 4,4% de leur revenu net en moyenne contre 4,9% pour la moyenne OCDE. Toutefois, ces chiffres masquent de profondes disparités entre les catégories de population. Les plus défavorisés présentent des écarts de taux d'emploi importants, 27,8% contre 24,9% pour la moyenne OCDE [1, P.94]. Parmi ces catégories de population, l'accès à l'emploi des jeunes est également pointé du doigt par l'OCDE et par la Commission européenne.

Parmi l'ensemble des pays de l'OCDE, la France affiche l'un des plus faibles taux de syndicalisation, 11% contre 17% en moyenne. Toutefois, 98% des salariés sont couverts par des accords négociés (contre 1/3 au sein de l'OCDE) [1, P.94]. Ceci résulte de l'extension quasi-automatique des accords de branche. Les ordonnances Macron ont modifié certains aspects des modalités de négociation collective qui pourraient modifier la situation à terme. Ainsi, l'extension d'un accord de branche peut désormais être soumise à l'examen de ses conséquences économiques avant d'être

automatiquement étendue. En outre, les accords devront comporter des dispositions spécifiques aux petites entreprises.

En France, selon l'OCDE, 42% des demandeurs d'emploi perçoivent des allocations chômage (contre 29% pour la moyenne OCDE). La réforme de l'assurance chômage en cours vise à élargir la couverture du système en ouvrant des droits aux travailleurs indépendants et aux démissionnaires [2 ; 3]. Cette réforme est destinée à tenir compte d'une linéarité des parcours professionnels de moins en moins fréquente. Elle s'accompagne de la volonté de créer un marché de la formation et du renforcement de sa qualité. Seuls 36% des français percevant des allocations bénéficient d'une formation, contre plus de 60% dans les pays nordiques. La participation est encore plus faible (17%) chez les personnes peu qualifiées qui auraient plus besoin de ces formations pour pouvoir se reconvertir [1, P.85]. Ces différentes tendances sont le résultat des évolutions conjoncturelles ainsi que des différentes mesures mises en place pour corriger les défaillances du marché du travail.

Une partie de la réforme est entrée en vigueur le 1er novembre 2019, puis une autre a été suspendue en raison de la crise sanitaire due au Covid-19 et reportée au 1er avril 2021 minimum [3].

On prévoit tels changements de l'assurance chômage en 2021 :

1. Dégressivité de l'allocation chômage pour les hauts revenus.
2. Nouveau calcul pour les allocations chômage.
3. Bonus-malus sur la contribution chômage.
4. Durée minimum d'affiliation pour bénéficier du chômage [2].

Les interventions publiques en matière d'emploi sont très variées et il est à la fois nécessaire de les distinguer pour pouvoir les évaluer mais également de pouvoir les rassembler dans des catégories similaires pour pouvoir identifier les mécanismes en œuvre qui vont influencer le comportement des agents individuels mais également l'économie dans son ensemble. Deux typologies sont principalement utilisées pour le faire. Ce sont les interventions générales et les mesures ciblées.

Les interventions générales bénéficient à l'ensemble des salariés quelles que soient leurs caractéristiques individuelles en lien avec leur situation sur le marché du travail. Il s'agit des :

Dispositifs d'allègements généraux de cotisations sociales ou d'impôts en faveur des bas salaires ou des heures supplémentaires ;

Incitations financières à l'emploi ;

Exonérations de cotisations sociales ou fiscales en faveur de certaines zones géographiques ou de certains secteurs économiques (hôtels-café-restaurants, services à la personne, agriculture).

Ces politiques visent à abaisser le coût du travail dans le but de maintenir ou d'encourager la création d'emplois. Elles permettent également d'améliorer la compétitivité des entreprises en diminuant le coût de la main-d'œuvre ou de redynamiser économiquement certaines zones géographiques en incitant les entreprises à s'y implanter.

Parmi les mesures ciblées, on trouve les dispositifs s'adressant à des catégories particulières, tels que les jeunes, les chômeurs de longue durée, les seniors, les personnes handicapées... Ces mesures permettent de compenser des difficultés

spécifiques (manque ou absence de qualification, nécessité d'aménager un poste de travail par exemple) afin de rendre les populations cibles plus « employables ».

À ce premier niveau d'analyse, on peut en ajouter un second selon que ces mesures sont : actives, c'est-à-dire qu'elles incitent le bénéficiaire à reprendre une activité professionnelle (par exemple la prime à l'emploi ou le RSA activité, remplacé en 2016 par la prime d'activité), à se former pour mieux répondre aux besoins du marché de l'emploi (dispositifs de formation professionnelle), à soutenir l'emploi (politiques d'exonération de charges sur les bas salaires) ; passives, c'est-à-dire qu'elles permettent au bénéficiaire de faire face financièrement à la période de chômage (politiques d'indemnisation du chômage), ou qu'elles soutiennent les retraits d'activité (politiques de prise en charge des pré-retraites).

L'OCDE relève trois grandes catégories de mesures actives : les mesures d'accompagnement et d'aides à la recherche d'emploi mises en place par le service d'aide public à l'emploi, la formation professionnelle, les mesures d'aides à l'emploi (à destination des jeunes, des personnes handicapées et l'ensemble des mesures d'emploi subventionné).

Les mesures passives renvoient à deux grandes catégories de mesure : les dispositifs d'assurance chômage et les mesures de cessation anticipée d'activité.

L'ensemble de ces mesures induit des dépenses budgétaires qui permettent de mesurer les canaux privilégiés par la France pour améliorer la situation du marché de l'emploi.

Références :

1. <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=17224&langId=en>.
2. <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/decret/2020/12/24/2020-1681/jo/texte>
[JORF n°0312 du 26 décembre 2020](#)
3. <https://www.unedic.org/indemnisation/circulaires/revalorisation-au-1er-juillet-2020-des-salaires-de-referance-de-0>
4. Courtial E., Garrouste C. [2016], « Pour une anticipation stratégique des besoins de formation en « compétences vertes » : l'outil CIPEGE », Formation emploi, numéro 135(3).
5. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000038829574/2020-12-17/>
6. <https://www.conseil-etat.fr/arianeweb/%20-%20/view-document/?storage=true>
7. <https://www.pole-emploi.fr>
8. <https://www.unedic.fr>

ECONOMIC ESSENCE OF INVESTMENTS IN UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF COUNTRY DEVELOPMENT

Budiakova Olena,

Candidate of Economics, Senior Lecturer of the
Department of Economics and Services
Kyiv National University of Technology and Design, Kyiv, Ukraine

Shaposhnikova Olena,

Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor
National Technical University «Dniprovsk Polytechnic», Dnipro, Ukraine

Investment of the enterprise is an investment of capital in all its forms in various objects (instruments) of its economic activity for the purpose of receiving profit, and also achievement of other economic or non-economic effect which realization is based on market principles and connected with factors of time, risk, and liquidity. Investment activity of the enterprise is one of the independent types of its economic activity and the most important form of realization of its economic interests.

The investment activity of the enterprise is a purposeful process of forming the necessary investment resources, balanced in accordance with the selected parameters of the investment program (investment portfolio) based on the choice of effective objects (tools) of investment and ensuring their implementation. Investment activity is a set of practical actions of citizens, legal entities and the state to implement investments. The subjects of investment activity can be production and economic entities, which are created in the form of holding companies, industrial and financial groups, concerns, etc. in order to combine their capital for joint investment activities. The state guarantees the stability of the conditions for investment activities, observance of the rights and legitimate interests of its subjects. State bodies and their officials shall not have the right to interfere in the activities of the subjects of Investment activity, except in cases when such interference is allowed by the current legislation and is carried out within the competence of these bodies and officials.

Investment activity is regulated by the state through investment protection – a set of organizational, technical and legal measures aimed at creating conditions conducive to investment, achieving investment goals, effective operation of investment and reinvestment, protection of legal rights and interests of investors, including including the right to receive a return (income) from investments [1, p. 55]. Investment protection is provided by the legislation of Ukraine, as well as international agreements of Ukraine. Investors, including foreign ones, are provided with equal treatment, which excludes the application of discriminatory measures that could hinder the management of investments, their use and liquidation, as well as the conditions and procedure for the export of invested values and investment results [2, p. 47].

In order to ensure a favorable and stable investment regime, the state establishes state guarantees for investment protection – an appropriate system of legal norms. The

set of issues related to the investment activities of the enterprise requires knowledge of the theory and practice of making management decisions about investing. This set of issues is the subject of a relatively new field of knowledge, called investment management, which is an integral part of enterprise management.

Investment management – a system of principles and methods of development and implementation of management decisions related to investment activities of the enterprise. investment management is closely linked with other fundamental management systems of the enterprise. For example, with financial management through the formation of investment resources; with production management this connection is mediated through the joint management of the formation of fixed and current assets; with personnel management through the implementation of intellectual investment in employees of the enterprise. Effective management of investment activities is carried out on the following principles:

1. Relationship with the general management system in the enterprise as a whole and with individual functional management systems in particular.
2. Focus on achieving specific investment goals.
3. Defining areas of investment management depending on the objects of investment.
4. The unity of investment strategy and investment management in the enterprise.
5. The unity of investment goals, results of investment activities and means of achieving them.
6. Complexity of investment management, which involves planning, analysis, regulation and control of investment activities.
7. Development of methods and means of investment management taking into account the increase of production efficiency, increase of profit and minimization of investment risks.

The main purpose of investment management is to ensure the effective implementation of the investment strategy.

Investment management includes management of:

1. Real investment.
2. Financial investments.
3. Investment portfolio of the enterprise.
4. Formation of investment resources.

Investments are always future-oriented and therefore associated with significant uncertainty about the economic situation and people's behavior. This results in a high level of probability of non-fulfillment of investment business plans [3, p. 140] for objective or subjective reasons.

Under investment risk we will understand the possibility of non-fulfillment of the planned investment goals (profit or social effect) and monetary losses. It must be assessed in advance, calculated, described, planned during the development of the investment project.

Classification of investment risk:

1. Risk may arise from adverse conditions common to all sectors of the economy; then it is called general economic risk. If the risk is related to the conditions of this particular project, it is an individual risk.

2. Political, legal and general economic risks are the external conditions for investment. Since investment activities are carried out in the economic sphere, it is most affected by economic risk. Political and legal risks are characterized by the emergence of various types of administrative restrictions on investment activities associated with changes in government policy. Other forms of risk are associated primarily with errors in planning and organizing specific projects.

3. Technical risk combines a large number of errors and mistakes of investment: design quality, technical base, technology, project management, budget overruns, etc.

4. Financial risk is associated with the problems of financial support of the project: sources and amounts of funding, financial condition of partners, non-receipt of funds from sales, insolvency of buyers of products and their own increased costs.

5. Marketing risk – miscalculations in assessing market conditions during the project: market and supply of raw materials, organization of advertising and distribution network, market size, time to market, pricing policy, low product quality.

6. Environmental risk – environmental impact assessment, possible accidents, relations with local authorities and the population.

The risk of project participants is associated with all unexpected events in the management and financial condition of partner companies. Based on the practice of management activities in conditions of uncertainty and risk, it is important not only to know the possible consequences of any decision, but also information about the probability of their occurrence. The concept of taking into account the risk factor in investment calculations is an objective assessment of its level in order to achieve the required profitability of investment operations and minimize its negative financial consequences for the investment activities of the enterprise. The level of investment risk is defined as the deviation of expected return on investment from the average or estimated value. The assessment of investment risks is always associated with the assessment of expected returns and the probability of their loss.

Due to the fact that effective management of investment activities is the most important factor that creates attractive conditions for investing in the economic system, in modern conditions it is important to improve it in order to intensify investment activities, stimulate the inflow of investment into the economy.

The problem of increasing the investment attractiveness of Ukraine's economy occupies an important place among other modern economic problems studied in scientific periodicals. The study of the problems of investing in the economy has always been the focus of economics. This is due to the fact that investment affects the deep foundations of economic activity, determining the process of economic growth as a whole. In modern conditions, they are the most important means of ensuring the conditions for overcoming the current economic crisis, structural changes in the national economy, ensuring technical progress, improving the quality of economic activity at the micro and macro levels.

Therefore, it is necessary to determine that Ukraine requires significant amounts of investment [4; 5], and for this it is necessary:

1. The state must guarantee the stability of the conditions for investment activities, respect for the rights and legitimate interests of investment entities.

2. Creation of effective methods and means of investment management taking into account the increase of production efficiency, increase of profit and minimization of investment risks.

3. Promote the development of small and medium-sized enterprises through the use of international programs.

4. Increase awareness of participants in the investment process on administrative actions and the legal framework necessary for investment.

5. To promote the formation and development of innovative activities that will ensure sustainable scientific and technological progress and the creation of competitive production. This, in turn, will contribute to the accelerated technological re-equipment of industrial production.

References:

1. Денисенко М.П., Шапошнікова О.М., Будякова О.Ю. Економічні заходи державного управління щодо залучення інвестицій. Науковий вісник: Державне управління. 2020. № 1 (3). С. 53-65. <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/34/30>

2. Будякова О., Шапошнікова О. Current problems of economic development of Ukraine. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. Вип. 2 (113). С. 45-49. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2020-2-7>

3. Denisenko, M.P., Shaposhnikova, O.N. & Budiakova, O.Yu. The essence and role of investment business planning in modern economic conditions. *Вчені записки Університету «КРОК»*, (2 (54), 137-144. Retrieved із <http://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/144>

4. Budiakova O., Shaposhnikova O. The role of regulatory policy in the modern economic development of Ukraine. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference «Challenges in Science of Nowadays» (April 6-8, 2020). Washington, USA: EnDeavours Publisher, 2020. 345 p. P. 22-25.

5. Budiakova O., Shaposhnikova O. Stages of investment climate management in the economy of Ukraine // Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten «ΛΟΓΟΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (B. 1), 5. Juni, 2020. Stuttgart, Deutschland: Europäische Wissenschaftsplattform. P. 34-35. ISBN 978-3-471-37221-0. DOI 10.36074/05.06.2020.v1.11

CRISIS MANAGEMENT'S ROLE IN THE STATE ECONOMIC SECURITY MODEL FORMATION

Hobela Volodymyr,

Ph.D. in Economics, Senior Lecturer
Lviv State University of Internal Affairs

In modern conditions of the market competitive environment formation, the problem of searching effective tools of public relations regulation and processes that would promote the construction of an optimum economic safety of the state model and at the same time would provide stable development of the economy is actualized.

Crisis management is one of the effective mechanisms for regulating modern market processes, which is manifested in various spheres of social life and is characterized by an unexpected occurrence, threat to the vital interests of man and society [1]. Thanks to the use of its means it is possible to clearly record the forms of social conflicts and collisions, natural or man-made disasters, accidents, natural disasters, to determine the sources of their occurrence, to analyze existing causal links in the cyclical crisis [2]. In turn, this allows us to include in the process of development, decision-making, and implementation of management technologies that allow us to successfully take into account the emergence of sudden threats in the external and internal environment of the object, to respond quickly and effectively [3]. The main directions of using the conceptual provisions of crisis management for the formation of a theoretical model of economic security of the state can be defined as follows.

First, we believe that the creation of optimal conditions for the economic security of the state should be based on the need to form in managers of all levels of the culture of thinking, which interprets crisis management, not as the need to correct mistakes or pay for them, but as an objective need to management that responds to threats in a timely and effective manner, anticipates, analyzes and takes into account situations and at the same time finds effective means of overcoming them.

Second, the development of options and scenarios for further socio-economic transformations in the state should be based on the choice of its own, clearly defined strategic conceptual model, which would take into account both external and internal priorities and threats. Therefore, the problem of increasing the role of scientific and methodological and legislative and legal support for the effective solution of issues directly related to crisis management (for example, the development of poverty reduction strategies, innovation development strategy) is relevant.

Third, in order to prevent crises and find rational ways to overcome them in Ukraine at the state level, it is advisable to form a comprehensive system of institutional support for organizational, managerial and financial, and economic measures to overcome and eliminate crises that threaten national economic interests.

Fourth, the problem of creating a holistic and transparent system of information and analytical support of the crisis management process, which would allow constant monitoring of the external and internal environment of the main actors of the economic system, which would contribute to successful counteraction to various threats.

Fifth, extremely important in the process of forming the economic security of the state is the need to use the positive world experience of using crisis management tools to overcome crisis situations in certain historical periods (USA - Great Depression, Germany, and Japan – the 50-70s). The experience of the positive changes that have taken place in the post-industrial and post-Soviet countries (especially in Eastern Europe and the Baltics) should also not be overlooked. In general, taking into account the conceptual provisions of the theory of crisis management in the process of forming a model of economic security of the state will contribute to effective social and economic policy at both macro and micro levels, regardless of any influence of unpredictable political, legal, social and economic factors.

References

1. Mostenska T. L., Yurii E. O. Crisis Management Tools. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2019. Vol. 4. № 1. P. 64 – 72.
2. Pitsur Ya. S., Hobela V. V. The theoretical and methodological analysis of the optimal management economic security of economic entities processes forming. *Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs*. 2018. №1. P. 227–235.
3. Sak T., Yushchyshyn L. The mechanism of crisis management in terms of ensuring the economic security of the enterprise. *Economic Journal of the Lesya Ukrainka East European National University*. 2019. № 2. P. 66 – 74.

AGRICULTURAL SECTOR DEVELOPMENT STRATEGY IN THE REGIONS

Malinoshevska Kateryna

PhD.,

Financial Director of «Highline Media» Ltd., Ukraine

The agro-industrial complex plays an important role in the development of the region's economy. Each region differs in the peculiarities of functioning and influence on the economic complex, so the development and implementation of the strategy of economic development of agro-industrial regions depends on the efficiency of the economy as a whole.

When forming the strategy of economic development of the regions, it is necessary to determine the main provisions that contribute to the development strategy of the country and define the tasks, goals and mission. In general, the model of economic development strategy for the agro-industrial complex depicts a smooth process taking into account flexibility.

The strategy of economic development of the agro-industrial complex of the region is an integral part of the general strategy of development of the region, it contains directions of development, ways and means of strategy implementation, private strategies, strategic analysis, forecasts, programs, monitoring. The implementation of the strategy may change in the absence of agricultural policy, prospects and a clear plan for economic development of the region, because economic and investment policy can not detail the direction of development plans for agricultural development in the region and analysis of environmental factors.

The question of management activities in the field of agriculture is in search of optimal elements of specificity in the context of intersectoral competition and depends on a group of factors. Agricultural enterprises are much slower to adapt to economic or technological changes, so it has a different development among industries. The economic efficiency of the agro-industrial complex depends on the assessment of economic policy on economic efficiency indicators, assessment of dependence on economic indicators, methods of influencing economic policy processes. Methodological aspects in the implementation of the strategy of economic development of agriculture should be the development of economic, technological, social efficiency at the level of regions of agriculture and reflect the effect of all factors that shape efficiency. Determining the effectiveness of economic development of agro-industrial complex and creating a criterion of efficiency is an important issue for assessing the implementation of agro-industrial complex regions, taking into account strategic directions of development.

Thus, the condition for effective development of the agro-industrial complex of the regions is a strategic approach to management, mission formation, analysis, concepts that affect the construction of the system of economic functioning of agriculture. State support of agriculture, investment activity of agro-industrial complex of regions, integration processes, creation of effective mechanism of legal support, stimulation of

development of cooperation and integration, support of profitability of agricultural enterprises at the expense of grants, application of system of preferential agricultural crediting, carrying out active investment policy in agriculture are regulating factors. impact on the development of the agricultural sector.

References:

1. Ambrosov V. Y. (2013) Rynok i stratehiia rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [The market and the strategy of development of agricultural enterprises]. Ekonomika APK, vol. 10, pp. 72-79.
2. Goncharov S. M., Kushnir N. B. (2009). Interpretatyvnyi slovnyk ekonomista [Interpretative dictionary of the economist]. Kyiv : Centre of educational literature (in Ukrainian).
3. Yerokhin S. A. (2002) Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt) [The structural transformation of national economy (theoretical and methodological aspect)]. Kyiv: Svit Znan (in Ukrainian).
4. Kondratenko N. O. (2010) Startehiia resursozberezhennia rehionalnykh ekonomichnykh system [The resource-saving strategy of the regional economic systems]. Kharkiv: NTM (in Ukrainian).
5. Mazaraki A.A. (2014) Osnovu menedzmentu: a textbook for students of higher educational institutions / A.A. Mazaraki, O.Y. Kuzmin, O.G. Melnik and others; for order. A.A. Mazaraki. - Kharkiv: Folio, 2014. - 846 p (in Ukrainian).

COMPETITIVENESS OF HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS ENTERPRISES

Markovych Iryna,

Ph.D., Associate Professor
Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

Bazhanova Nataliia,

Ph.D., Associate Professor
Economics and Finance Department
Ternopil Ivan Puluj National Technical University

Demands of consumers of goods and services in Ukraine have increased significantly over the past 10 years, given the ability to compare the quality of domestic hotel and restaurant businesses with foreign counterparts.

In view of this, the issue of ensuring the competitiveness of enterprises in these areas has changed dramatically. Today, the client does not have a set of basic services. This range is significantly expanded, taking into account the needs and capabilities of business clients (for example, the organization of business events, rental of meeting rooms, etc.).

Given these features, the activities of hotel and restaurant businesses should be considered in terms of process-oriented management.

The transition to process-oriented management of the enterprise and in particular the management of competitiveness in the hotel industry, provides a technological and methodological basis for in-house "know-how" of the organization, as well as increasing the level of resource management of the organization through quality formalization of regulations [1, p. 216].

This approach allows for a complete decomposition of processes, to identify "bottlenecks", possible sources of growth, and accordingly - to form areas for increasing the competitiveness of enterprises.

In order for management processes to be effective, it is necessary to conduct a full survey of available resources of all kinds, as well as the possibility of attracting additional resources in case of need.

The next step is the accumulation of information about the characteristics of the competitive environment of the enterprise. It is necessary to analyze not only direct competitors, but also indirect ones, ie those that offer alternative solutions to the client's problem (for example, the hotel alternative - private housing for rent, restaurant - shopping malls that sell food "takeaway" or for consumption within the center).

It is equally important to constantly monitor the changing requirements of potential and existing customers and take them into account when developing new products or services, because competition in the market is quite fierce, and customer commitment in this area is the key to sustainable competitiveness.

References:

1. Харрингтон Д. Оптимизация бизнес-процессов. Документирование, анализ, управление, оптимизация / Д.Харрингтон, К. С. Эсселинг, Х. В. Нимвеген; [пер. с англ. О. П. Ладынина]. – СПб.: Азбука БМикро, 2002. – 311 с

POS-TERMINALS EFFECTS ON CASHLESS PAYMENTS IN UKRAINE

Prykaziuk Natalia

D.Sc., Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Dmytrii Pasevych

PhD student, 4 year

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

These abstracts are about how POS-terminals improving the current situation with Ukrainian electronic payments. The author is using such indicators as the number of POS-terminals, the volume of electronic payments, and the measure of payment cards.

Modern trends in the development of non-cash transactions indicate a large-scale transition of micro, small, and medium-sized businesses to the use of POS terminals in their activities. The reasons for this phenomenon are legislative regulation and the development of the payment infrastructure.

According to the current legislation, there are three concepts to which a POS terminal can be attributed, namely: payment terminal (PT), payment device (PD), and software and hardware self-service complex (SHSSC). PD is a broader concept than PT and includes an automated banking machine, a payment terminal, a software, and a hardware self-service complex, and SHSSC is a synonym for PD [1]. The POS terminal belongs to the PD of the terms discussed above and is an electronic device that allows you to transfer funds, print a check, and performs its functions with the participation of the operator.

The volume of POS terminals has tripled from 2008 to 2019 in Ukraine and amounted to 333.8 thousand units at the end (See Fig. 1). The Ukrainian Law was the cause that obliging sellers to provide the opportunity to carry out non-cash payments.

Also, one of the factors that stimulate changes in the payment environment is the rapid growth of Internet payments. From 2008 to 2019, their volumes increased 34 times, and at the end of 2019 amounted to UAH 487.6 million. This situation is the result of the development of online stores: Rozetka, Prom.ua, eBay, Amazon, Aliexpress, etc. [2].

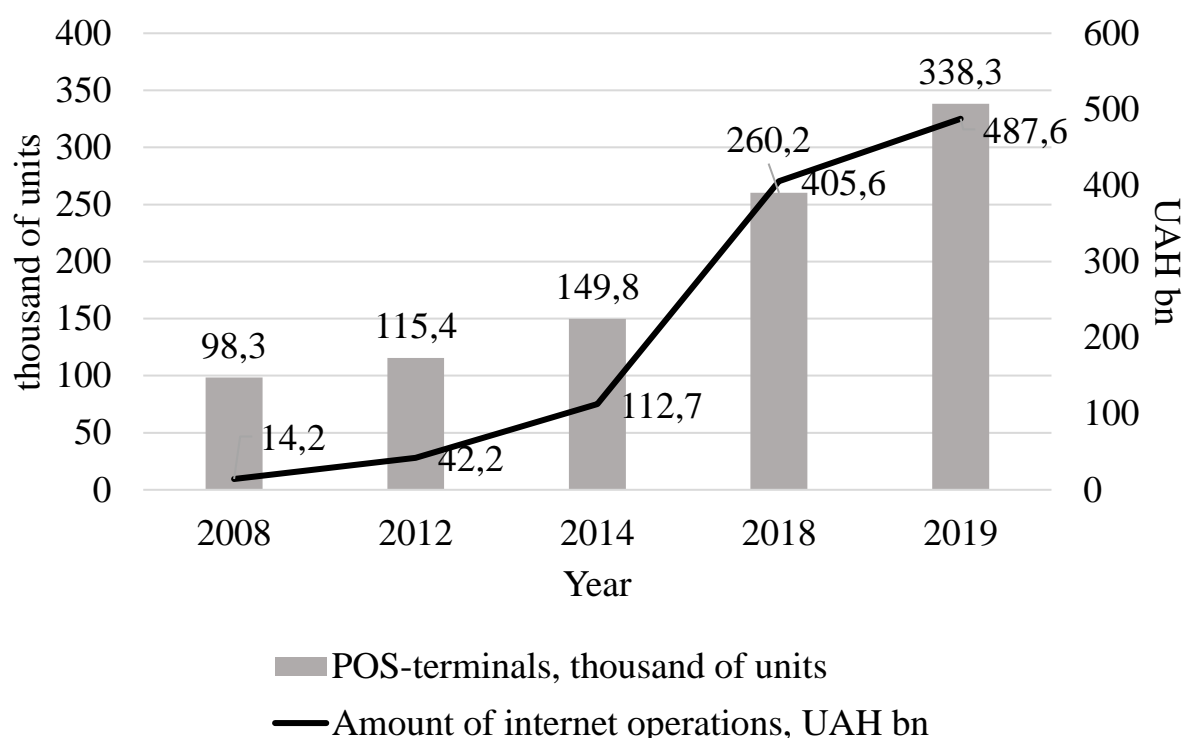

Figure 1 The quantity of POS-terminals and amount of internet operations in Ukraine

In contrast to the previous indicators, the volume of payment cards shows different dynamics. It was as caused by some factors, namely: the economic crisis of 2008-2009 and the crisis of the banking sector in 2014-2017. At the beginning of 2008, the volume of active bank cards was 38.6 m units, and at the end of 2018, it was 36.8 m units, which were less than 1.8 m units [3, 4]. It is worth noting the popularity of Internet banking applications and the use of NFC technology when making payments for goods or services. We will not ignore the expansion of banking services by providing cashback (refund) for purchases, online lending, and deposits. Let's consider the peculiarities of the relationship between the proposed indicators (see Table 1).

Table 1.

Correlation matrix of POS-terminals, Internet operations, and debit/credit cards

Name	Volume of POS-terminals	Amount of Internet operations	Quantity of debit and credit cards
Volume of POS-terminals	1,0	0,9	0,4
Amount of Internet operations	0,9	1,0	0,3
Quantity of debit and credit cards	0,4	0,3	1,0

According to the correlation matrix, exist a close relationship between the volume of POS terminals and money transactions on the Internet. It is necessary to enter payment card details for most transactions on the Internet. The relationship between the volume of payment cards and other indicators is weak, and it did not grow during the study period, and that indicates the saturation of the segment.

Conclusions. Three concepts of self-service devices are in the Ukrainian legislation, namely payment terminal, a payment device, and software and hardware complex of self-service. POS terminal refers to payment devices.

The development of POS terminals is caused by:

- quality of payment infrastructure;
- legislation regulation of businesses;
- the intensification of Internet operations;
- the saturation of consumers with payment cards;
- the growth of mobile payments.

References

1. Law of Ukraine "On Payment Systems and Transfer of Funds in Ukraine" dated 13.02.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>

2. Prikazyuk N.V., Mart I.A., Pikus R.V., Rozhko A.D. Financial services market: textbook / Prikazyuk N.V., Mart I.A., Pikus R.V., Rozhko E.D .; ed. N.V. Prikazyuk: K.: PE Yamchinskiy A.V., 2019.P. 757

3. Annual reports of the NBU for the period from 2008 to 2019 URL: https://bank.gov.ua/publications?page=1&perPage=5&search=&document=overview_report&pubCategory=1&keywords=&created_from=&created_to=

4. Infographics NBU "Payment Infrastructure" 2019 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_platizhna_infrastruktura_graf_2019.jpg?v=4

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ «ШЕРИНГУ»

Tkachenko Volodymyr,

Doctor of Historical Sciences, Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

Maryna Klymchuk,

Doctor of Economics, Professor
Kyiv National University of Construction and Architecture

Viktor Leshchynskyi

Professor of Kyiv National University of
Construction and Architecture,
Institute of Innovative Education,
Candidate of Science in Public Administration

Провідні країни світу демонструють успіхи по створенню і розвитку комплексів, які виготовляють цифрове обладнання та надають широкий асортимент інформаційних послуг, що прямо і опосередковано чинить вплив на розвиток реального сектору економіки, фундаментальної та прикладної науки, освіти і суспільства в цілому. Наведені передумови дозволяють говорити про активізацію процесу цифровізації, одним з елементів якого є економіка спільного споживання (sharing economy, collaborative economy, peer economy, collaborative consumption).

За версією журналу Times [3], на практиці феномен спільного споживання є соціально-економічним відкриттям XXI століття та входить до числа десяти ідей, які змінять світ. Нова соціально-економічна модель «sharing economy» за всіма характерними ознаками, остаточно трансформує ставлення до власності і споживання в усьому світі.

Термін «спільне споживання» використовується для опису економічної моделі, заснованої на колективному використанні товарів і послуг, бартері та оренді замість володіння, в основі якої лежить ідея, що іноді зручніше платити за тимчасовий доступ до продукту, ніж володіти ним[1].

Термін «collaborative consumption» («спільне споживання») вперше був використаний ще в 1978 р. Маркусом Фел-соном і Джо Л. Спаэтом (Marcus Felson & Joe L. Spaeth) у статті «Community Structure and Collaborative Consumption: a routine activity approach» [1].

Концепція спільного споживання сформульована в 2010 р. Рейчел Ботсман (Rachel Botsman) і Ру Роджерсом (Roo Rogers), співавторами книги «what's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption» [2], які представили нову соціо-економічну модель, здатну революціонувати споживання товарів і послуг.

Деякі дослідники *sharing economy* розглядають цю модель в якості одного з найістотніших трендів сучасної світової економіки і явища, здатного призвести до зміни економічної парадигми [4]. Засновник та ідеолог Давоського форуму Клаус Шваб у своїй книзі «Четверта промислова революція» відносить економіку спільного споживання до принципово нової моделі, яка змінить сучасне суспільство [9]. Зростаюча практика поширення «шерингу» – це новий етап модифікації приватної власності в рамках рівнів економічної системи до умов сучасного суспільства, що все більше спирається на NBICS-технології, а саме поєднання в одному ланцюжку нано– і біоінженерних тобто генетичних технологій, інформаційних і комп'ютерних технологій, а також когнітивних ресурсів, націлених на штучний інтелект, нову цифрову реальність.

За прогнозами досліджень Pricewaterhouse Coopers (PWC), розміри шерингової економіки в Європі перевищать мільярди доларів і її доходи зростуть до 335 млрд дол. США до 2025 року [7]. При цьому частка Великобританії 2025-го становитиме 15 млрд дол. США. У країнах Європи доходи від шерингових платформ будуть збільшуватися, а обмін економічними операціями зросте більш ніж на 60 % [8]. Окрім країн Європи, США є також провідним центром платформ спільної участі. Згідно зі звітом Центру досліджень Pew, 72 % населення використовують шерингові та онлайн-сервіси [7].

За оцінкою компанії PWC, значний ріст до 2025 року очікується в сервісах спільного фінансування (P2P) — на 63 % та онлайн працевлаштування — на 37 %. У сервісах оренди житла (P2P) планується збільшення на 31 % та оренди автомобілів — на 23 % [8].

Основа концепції «*sharing economy*» формується на таких принципах:

Економічності та ефективності - економія часу та ресурсів; прибутковості (наприклад, надання житла в оренду знижує витрати на його утримання); раціонального споживання (оптимальне користування транспортом знижує шкідливі викиди); довіри (соціальний ефект від шерингу сприяє збільшенню загального рівня довіри у суспільстві; загальна ж ідеологія шерингової економіки якнайкраще ілюструється принципом, коли від взаємодії виграють обидві сторони); використання комунікаційних технологій (доступність мобільного зв'язку та Інтернету є одним з ключових інструментів шерингової економіки) [6].

Основними суб'єктами «*sharing economy*» виступають Інтернет-платформи – онлайн-майданчики для обміну різноманітними споживчими цінностями. Такі платформи і формують ринок шерингу. Наразі їх перелік налічує сотні, якщо не тисячі проектів по всьому світу. Проте основну частку подібних проектів представлено в Європі. Найбільша кількість європейських шерингових платформ налічується на теренах Великобританії, Франції, Іспанії, Німеччини, Голландії, а також у Швеції, Польщі, Італії та Бельгії [6].

Отже, визначальним трендом поведінки споживача, який відображає трансформацію цінностей з урахуванням технологічних змін є спільне споживання («шеринг»).

«Шеринг» як один з особливостей споживчої поведінки в сфері цифрової економіки, надає можливість нарощувати синергетичний ефект для всіх стейкхолдерів процесу спільного споживання. Важливою характерною ознакою

«шерингу» в контексті сучасних цифрових платформах, є здатність генерувати репутацію, що є важливим нематеріальним капіталом та дозволяє знижувати трансакційні витрати.

Список використаних джерел:

1. Felson m., Spaeth J.L. Community Structure and Collaborative Consumption: a routine activity approach // American Behavioral Scientist. 1978. 21 (March-April). P. 614–624.

2. Botsman R., Rogers R. what's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption. New York: Harper Collins Publishers, 2010.

3. Ideas That Will Change The World [Electronic resource] // Time. – Mode of access: URL: <http://content>.

4. Lauren Anderson. Study: the consumer potential of collaborative consumption // Collaborative Consumption potential-of-collaborative-consumption

5. Sharing Economy and Collaborative Consumption: Definition, Statistics, Examples and 2017 Trends [Electronic resource] // Lovata. — 2017. — September 29. — Available at : <https://lovata.com/blog/sharing-economy-collaborative-consumption-definition-statistics-examples.html>.

6. Sundararajan A. The Sharing Economy: The End of Employment and the Rise of Crowd-Based Capitalism / A. Sundararajan. — Cambridge, MA : MIT Press, 2016. — 256 p.

7. The Sharing Economy — Sizing the Revenue Opportunity. 2015 Megatrends Report [Electronic resource] // Pricewaterhouse Coopers. — 2015. — November. — Available at : <http://www.pwc.co.uk/issues/megatrends/collisions/sharingeconomy/the-sharing-economysizing-the-revenue-opportunity.html>.

8. The Sharing Economy, Consumer intelligence Series [Electronic resource] // Price water house Coopers. — 2015. — 30 p. — Available at : <https://www.pwc.com/us/en/technology/publications/assets/pwccconsumer-intelligence-series-the-sharing-economy.pdf>.

9. Klaus Schwab. The fourth industrial revolution. What it means and how to respond?: [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourthindustrial-revolution>.

10. Як шерингова економіка змінює світ [Електронний ресурс] — Економічна правда, 2016. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/5/603709/>.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ СПРАВЛЯННЯ ПДВ В УКРАЇНІ, РОСІЇ ТА ПОЛЬЩІ

Tsymbaliuk Hanna

Ph.D.

Interregional Academy of Personnel Management (Khmelnysky Institute),

Податок на додану вартість – це один із найпоширеніших непрямих податків у світі, який використовується багатьма зарубіжними країнами, в тому числі й Україною. Широке застосування ПДВ в різноманітних країнах, його тривале існування демонструє важливу позицію податку у формуванні доходів бюджету, дію на економіку і фінанси держави та організацій, у дефініції цінкових показників.

Система ПДВ вперше була впроваджена в Німеччині у 1919 р. Вільгельмом фон Сіменсом. Тоді його називали «облагороджений податок з обігу» або ж «облагороджений обіговий податок». Теоретичне обґрунтування ПДВ було запропоноване також деякими французькими професорами.

На початку свого функціонування податок на додану вартість значного розповсюдження не набув. Його впровадження в країнах світу не мало бурхливого характеру і лише в 90-тих роках ПДВ став властивим для податкових систем багатьох країн світу, в тому числі в країнах Європи.

Щоб краще зрозуміти природу та роль податку на додану вартість і механізм його справляння, важливо, проведено порівняння податкових систем і ПДВ у таких країнах як Польща, Росія та Україна.

Відповідно до українського законодавства, податок на додану вартість— це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент) [1].

У травні 2020 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Податкового Кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. №466-IX. З тих пір, заява про реєстрацію особи як платника податку на додану вартість подається до контролюючого органу засобами електронного зв'язку тільки в електронній формі. Скасовано норму, що передбачає подачу квартального звіту з ПДВ для платників єдиного податку.

Встановлено, що базою оподаткування для операцій з вивезення товарів за межі митної території України є договірна (контрактна) вартість таких товарів, зазначена в митній декларації. Відтепер звільняються від оподаткування ПДВ операції : вартість імпортованих товарів для власних потреб дипломатичних представництв на підставі міжнародних договорів; постачання товарів/послуг на митній території України, передбачених для надання гуманітарної допомоги в Україні дипломатичним представництвами, консульськими установами іноземних держав і представництвами міжнародних організацій в Україні згідно

з нормами Закону України «Про гуманітарну допомогу». Виключено норму ПКУ, що передбачала звільнення від оподаткування ПДВ операцій із експорту соєвих бобів та насіння свиріпи або ріпаку. Тепер до даних експортних операцій застосовується ставка ПДВ 0% для всіх суб'єктів господарювання, а не тільки сільськогосподарських товаровиробників.

Скасовано пільгу щодо операцій із передачі майна у власність держави або державних установ, організацій, які утримуються за рахунок бюджетних коштів, а також в сирітських закладах. Відтепер дані операції кваліфікуються ПКУ як операції, що не є об'єктом оподаткування.

Стандартна ставка ПДВ, як і раніше, складає 20%, знижена ставка у 7% ставка поширюється на фармацевтичні та медичні продукти.

Не оподатковується ПДВ: випуск цінних паперів, страхові послуги, реорганізації юридичних осіб, перекази та повернення майна за договорами оперативного лізингу, обмін валюти та імпорт з митною вартістю менше 150 ЄВРО.

У Польщі базова ставка податку на додану вартість за продаж товарів і послуг складає 23%. Закон про ПДВ завбачає кілька знижених податкових ставок:

- 8% — знижена ставка: будівельно-ремонтні роботи і монтаж; реконструкція та обслуговування, пов'язані з житлом і належною інфраструктурою, житловими приміщеннями або їх елементами, за винятком приміщень господарського призначення; деякі послуги громадського харчування.
- 5% — знижена ставка: продукція сільськогосподарського виробництва, худоба, книги і спеціалізовані журнали.
- 0% — ставка для внутрішньої доставки експорту.

Відповідно до Закону про досліджуваний податок на товари і послуги будь-який платник податків має право на компенсацію ПДВ. Його обчислення відбувається в розрахунковому періоді, за який одержується рахунок-фактура, або в один з подальших двох розрахункових періодів: щомісяця або щокварталу.

ПДВ в Польщі відшкодовується у таких випадках, якщо:

- ви особа зареєстрована платником ПДВ;
- в наявності є документ, що дає право на стягнення ПДВ — рахунок-фактура;
- витрати не розповсюджується на товари / послуги, тому Закон лімітує можливість утримання ПДВ.
- Спліт-платіж або розділений платіж використовується до ПДВ і діє в кількох країнах.

Система розділеної оплати властива тільки операціям між підприємцями. Він полягає в тому, що за куплений товар або одержану послугу покупець перераховує на нормальний рахунок продавця тільки чисту суму, в той час як податковий еквівалент товарів і послуг переводиться на спеціальний рахунок ПДВ.

Місце оподаткування визначає кілька чинників:

- місцепроживання;

- штаб-квартиракомпанії;
- тривалість перебування фізичної особи в даній країні.

Послуги, які надає компанія створена в Польщі, власнику, чия компанія зареєстрована за кордоном, підлягає оподаткуванню в тій країні, в якій одержувач має офіційно зареєстрований бізнес.

Послуги, що надаються платником податку, започаткованими в Польщі, фізичним особам, які не займаються господарською діяльністю з-за кордону, оподатковуються в країні, де визначено постачальника послуг — у нашому випадку в Польщі.

Перш ніж підприємець починає співробітничати з європейськими підрядниками, він зобов'язаний зареєструватися як платник податків ПДВ-ЄС. Така декларація з ПДВ є стандартною. Після реєстрації платник податків починає застосовувати ідентифікаційний номер NIP-EU. Якщо закупівля товарів або послуг відбувається в країнах ЄС, тоді це зветься придбанням товарів або послуг всередині Співдружності.

ПДВ не нараховується на експорт в країнах за межами ЄС. У такій ситуації податок на додану вартість стягується в країні-імпортері, і потрібно надати доказ того, що товари були завезені в країну, яка не є членом ЄС.

У разі імпорту товарів, має місце оплата ПДВ в декларації ПДВ-7 або в декларації про імпорт в формі ПДВ-ІМ.

Податкова система Російської Федерації (РФ) заснована на певних принципах та механізмах взаємодії суб'єктів, що приймають участь у суспільних відносинах з одночасним їх правовим регулюванням, що складаються в сфері оподаткування.

Елементами податкової системи РФ іменують не тільки податки і збори, а й оподатковуваних суб'єктів господарювання (Російська Федерація, суб'єкт РФ, муніципальне утворення), і функціонують від їхнього імені податкові органи, правозахисні органи, платників податків, платників зборів і податкових агентів. Крім того, до складу податкової системи включено принципи її організації і функціонування, а ще норми податкового права, механізм податкового контролю та відповідальності за порушення.

Таким чином, до складу податкової системи РФ належить [57].

- 1) системи податків і зборів РФ;
- 2) системи податкових правовідносин;
- 3) системи учасників податкових правовідносин;
- 4) нормативно-правової бази оподаткування.

Відповідно до Податкового кодексу Росії визначено 14 податків і зборів і 4 спеціальних режими оподаткування, у тому числі: федеральні податки (податок на додану вартість, акцизи, єдиний соціальний податок, податок на доходи фізичних осіб, водний податок, податок на прибуток організацій, збори за користування об'єктами тваринного миру й водних біологічних ресурсів; податок на видобуток корисних копалин, державне мито), регіональні податки (податок на майно організацій, транспортний податок, податок на ігровий бізнес), місцеві податки (земельний податок, податок на майно фізичних осіб) [51].

Правовою базою сплати ПДВ є положення частини першої «Налогового Кодексу» (НК), а також гл. 21 «Податок на додану вартість» частини другої НК. Податок на додану вартість – це є непрямий федеральний податок, що стягується на всіх етапах виробництва і реалізації товарів (робіт, послуг). Зазначимо, що в Російській Федерації функціонує система справляння ПДВ, яка не базується на прямому виявленні та при оподаткуванні доданої вартості, як це здійснюється в багатьох європейських країнах, де зазначений податок відіграє роль вбудованого регулятора економіки. У Російській Федерації сама додана вартість не є об'єктом оподаткування. Замість цього податком обкладаються її елементи: вартість реалізованих товарів, робіт і послуг.

Податковий період встановлено квартал. Визначено три види податкових ставок: 0%, 10%, і 18%, а також обрахунок податкової ставки розрахунковим шляхом, а при роздільному обліку - як загальна сума податку, отримана в результаті додавання сум податків, що обчислюються окремо як належні податкових ставок процентні частки відповідних податкових баз. Законодавцем передбачені також інші порядки обчислення податку.

Таким чином, податок на додану вартість серед фіскальних інструментів є одним з найбільш ефективних. Це зумовлено тим, що він забезпечує регулярність надходження податків, має високий рівень універсальності та зумовлює значні надходження до бюджету. Всі ці атрибути ПДВ зробили його дуже поширеним у світовій практиці.

References:

1. Податковий кодекс України: Кодекс України №2755-VI від 02.12.2010р. з доповненнями та змінами [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Тедеев А.А. Налоговое право России: учебник для СПО / А. А. Тедеев, В.А. Парыгина. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2016. – 499 с.
3. Світовий досвід оподаткування: Російська Федерація/ Державна податкова служба України. Офіційний портал. – Режим доступу: <http://sfs.g-v.ua/arkhiv/m-dernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnar-dniy-d-svid-r-zvitk/svit-vui-d-svid/russia/>

ВПРОВАДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ЗАГАЛЬНОВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ (АВС) У ПРАКТИЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Єремян Олена Михайлівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку, аудиту і оподаткування,
Херсонський національний технічний університет

Періновська Олександра Сергіївна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня спеціальності 071 «Облік і оподаткування»,
Херсонський національний технічний університет

У системі показників, що характеризують ефективність виробництва й реалізації, одне із провідних місць належить рівню витрат на виробництво та собівартості продукції.

У собівартості продукції як синтетичному показнику відображаються всі сторони виробничої й фінансово-господарської діяльності підприємства: ступінь використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, якість роботи окремих працівників і керівництва в цілому.

Методика обліку і аудиту виробничих витрат, яку застосовують на підприємствах не повною мірою відповідає сучасним вимогам. Центральною проблемою обліку є розподіл загальноновиробничих витрат.

Питання використання методу АВС розкрито у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Ф.Ф. Бутинця, Л.В. Нападівської, І.Г. Кукуніна, О.Н. Волкової, К. Друрі, Д. Стоун, К. Хитчинг та інші.

У працях розкриті загальні теоретичні та методичні аспекти використання функціонального методу.

Метою тез є дослідження процесу проведення розподілу загальноновиробничих витрат за функціональним методом та обґрунтування необхідності його практичного застосування у практичну діяльність підприємства легкої промисловості.

Традиційно при розподілі загальноновиробничих витрат між об'єктами для кожного виду витрат обирається лише один фактор розподілу. Як правило, на виникнення загальноновиробничих витрат впливає деяка сукупність факторів [3, с. 380].

У процесі розподілу обираються фактори з найбільшою вагою, усі інші не беруться до уваги. На об'єкт обліку з найбільшим значенням фактора припадає найбільша сума витрат. Хоча об'єкти з найменшим значенням фактора можуть бути головною причиною виникнення цих витрат [4].

Для вирішення проблеми розподілу загальноновиробничих витрат на підприємстві легкої промисловості запропоновано використання системи функціонального обліку витрат. У 1988 році Р. Купер і Р. Каплан розробили систему Activity Based Costing (АВС) [1, с. 181].

Згідно з ABC методом підприємство розглядається як набір робочих операцій, що визначають його специфіку. Відповідно початковою стадією застосування ABC є визначення переліку й послідовності робіт на підприємстві шляхом поділу складних робочих операцій на найпростіші складові паралельно з розрахунками споживання ресурсів.

Загальна схема розподілу витрат на основі діяльності наведена на рис. 1.

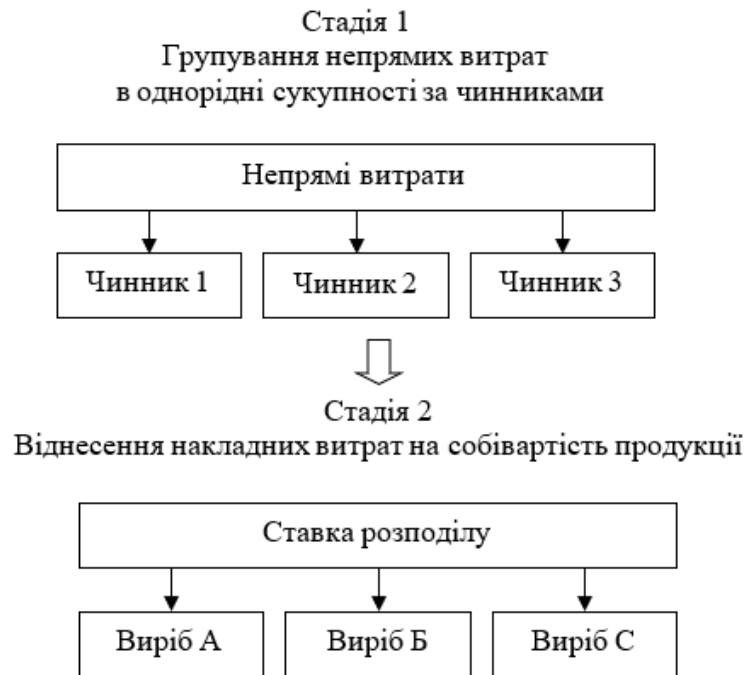

Рис. 1. Калькулювання в системі ABC [5, с. 91]

Для здійснення калькулювання на основі діяльності всі операції поділяють на чотири групи: операції на рівні одиниці продукції; операції на рівні партії виробів; операції на рівні окремого виду продукції; операції на рівні підприємства.

Після визначення та розподілу витрат за операціями встановлюють зв'язок між видами витрат та їх чинниками. Сукупність витрат, об'єднаних одним чинником, називається пулом.

Традиційно за базу розподілу непрямих витрат приймається один параметр, наприклад, прямі витрати праці або матеріалів [2, с. 26]. Припускається, що обсяг непрямих витрат взаємозалежний з обсягом виробництва, тобто з кількістю прямих витрат праці або машино-годин. При цьому використовується загальнозаводська ставка непрямих витрат.

Для порівняння результатів розподілу витрат представлено розрахунки за традиційним методом та методом ABC.

Дані для розрахунку наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Дані для розподілу непрямих витрат

Вид витрат	Сума, грн.
1	2
Налагодження устаткування	623
Контроль якості	486
Комплектування продукції	359
Разом	1468

Підприємство для розподілу непрямих витрат (крім заробітної плати загальновиробничого персоналу) використовує за базу розподілу заробітну плату виробничих та загальновиробничих робітників. Розподіл непрямих витрат з використанням обраної бази розподілу наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Розподіл непрямих витрат на

Продукція	Заробітна плата, грн.	Коефіцієнт розподілу	Непрямі витрати
1	2	3	4
Комплект постільної білизни 1,5	1408	0,7307	1028
Підодіяльник	601	0,7307	440
Разом	2009	-	1468

Для розрахунку методом АВС визначаються чинниками для кожної операції (табл. 3).

Таблиця 3

Чинники витрат за операціями

Витрати	Чинники	Комплект постільної білизни 1,5	Підодіяльник
1	2	3	4
Налагодження устаткування	Кількість налагоджень	21	8
Контроль якості	Кількість перевірок	14	6
Комплектування продукції	Кількість деталей	4	1

Після визначення чинників витрат проводиться розподіл непрямих витрат (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл непрямих витрат за методом ABC

Види витрат	Ставка розподілу	Комплект постільної білизни 1,5	Підодіяльник
1	2	3	4
Налагодження устаткування	$623/(21+8)=21,48$	$21*21,48=451,1$	$8*21,48=171,9$
Контроль якості	$486/(14+6)=24,3$	$14*24,3=340,2$	$6*24,3=145,8$
Комплектування продукції	$359/(4+1)=71,8$	$4*71,8=287,2$	$1*71,8=71,8$
Разом	-	1078,5	389,5

Результати розподілу, виконаного традиційним методом і методом ABC відрізняються (табл. 5).

Таблиця 5

Порівняння результатів розподілу за традиційним методом та методом ABC

Метод	Традиційний	Метод ABC	Різниця
1	2	3	4 (3-2)
Комплект п/б 1,5	1028	1078,5	50,5
Підодіяльник	440	389,5	-50,5

При оцінці собівартості виробу традиційним методом значення непрямих загальновиробничих витрат недооцінюється в одиниці комплекту постільної білизни та переоцінюється в одиниці підодіяльників. У цьому випадку собівартість першого виробу занижена, а другого виробу завищена. Таке викривлення може привести до прийняття невірною управлінського рішення і вплинути на результати діяльності підприємства. Очевидно, що використання функціонального методу допоможе уникнути таких помилок [2, с. 28].

Підхід до розподілу витрат, передбачений функціональним методом, дозволяє з більшою точністю розподіляти непрямі витрати, а отже, об'єктивно обчислювати витрати на виробництво кожного виду продукції. При використанні функціонального методу немає необхідності розділяти витрати на змінні та постійні. Отже, усі витрати підприємства стають керованими.

Зазначені переваги дозволяють використовувати функціональний метод при довгостроковому плануванні. Проте метод є трудомістким і потребує значних витрат, пов'язаних з його впровадженням.

Список літератури:

1. Волкова О.Н. Управленческий учет: учеб. / Волкова О.Н. – М.: ТК «Велби», Изд-во Проспект, 2005. – 472с.
2. Горелова М.Ю. Управленческий учет: методы калькулирования себестоимости / Горелова М.Ю. - М.: НалогИнформ, 2007 г. - 56 с.
3. Єремян О.М., Маліцька О.А. Сучасні проблеми обліку витрат виробництва та калькулювання собівартості продукції / Єремян О.М., Маліцька О.А. //

Економіка: проблеми теорії та практики. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. - № 256, Т.2. – с. 378-382.

4. Косенко Л.В. Удосконалення калькулювання витрат в ринкових умовах господарювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr/ep/2009_1/files/Econ_01_2009_Kosenko.pdf

5. Нападовська Л. Управлінський облік: значення та застосування у практичній діяльності вітчизняних підприємств в умовах ринкових відносин / Нападовська Л. // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. - № 8-9. - с. 78-94

СТАН МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТАЛЕПЛАВИЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Александрова Раїса Ананіївна,
кандидат технічних наук, доцент, доцент
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Металургійна галузь входить до складу гірничо-металургійного комплексу (ГМК) України, який завжди був і залишається стратегічно важливим для розвитку економіки, соціальної сфери та національної безпеки України.

Важливим є той факт, що тільки металургія, до складу якої входять виробництво чавуну, сталі, феросплавів, виробництво труб, інші види первинної обробки сталі, виробництво кольорових металів, в докризові роки забезпечувала понад 20% валового внутрішнього продукту і до 40% валютної виручки. На жаль, 2019 рік був самим несприятливим по показникам виробничої, збутової, та зовнішньоекономічної діяльності підприємств. У ВВП доля ГМК склала лише близько 12%, валютних надходжень 26% та більше 29 млрд. грн відрахувань до бюджетів усіх рівнів [1].

Висока матеріаломісткість галузі потребує значну кількість сировини, матеріалів, енергії, палива для виготовлення одиниці продукції, що, в свою чергу, потребує залучення великої кількості послуг, на пряму не зв'язаних з металургією. Так за рахунок ГМК було виконано 35% усіх вантажних перевезень залізницею, 37% загального обсягу вантажів в морських портах, спожито 10,4% електроенергії [2].

Показники роботи 11 місяців 2020 року в Україні, як і в світі, також не втішні. Світове виробництво чавуну знизилось на 1,53%, в Україні - на 0,74%, що дало їй можливість зайняти 9-ту позицію у світовому рейтингу серед 40 країн – виробників чавуну. Виробництво сталі у світі знизилось на 1,27%, в Україні – на 3% і вона на 13 місті у світовому рейтингу. Виробництво металопрокату в Україні знизилось і склало 99,6%, з яких було експортовано 81,1%, проти 83,4% аналогічного періоду 2019 року, що привело до скорочення експортної виручки [3]. Триває зниження попиту на метал та цін на нього.

З метою утримати ситуацію по цінам, виробники металопродукції знижують об'єми виробництва, виводячи із експлуатації виробничі потужності.

В Україні з основних виробничих потужностей в експлуатації знаходиться 76% домених печей, 68,7% конвертерів та 33% електропечей. Подальше використання законсервованого обладнання можливе лише за умов розвитку вітчизняної та світової економіки та ділової активності галузей-споживачів до яких, перш за все, належить машинобудування.

Міжнародний валютний фонд дає прогноз довгострокових темпів зростання світової економіки на рівні лише 3,2 % на рік [4], що стримує темпи реалізації автомобілів в країнах, що розвиваються. Крім того, останнім часом у світі

поширюється тенденція до використання елементів економіки спільного споживання, у тому числі й шерінгових сервісів користування автомобілями [5].

Пандемія коронавірусу COVID-19 з її негативними наслідками для людства та економік більшості країн, показала недоліки глобалізаційних процесів і сформувала думку про необхідність підтримки і захисту власних виробників та ринків і закриття їх від іноземних конкурентів.

Враховуючи те, що продукція вітчизняної металургії в значній мірі направлена на експорт, а економічна ситуація за даними досліджень аналітиків і надалі буде погіршуватися, питання підвищення ефективності галузі є актуальними і потребують особливої уваги.

У роботі [6] дана характеристика стратегічних напрямків розвитку галузі, де поряд з іншими напрямками, значна увага приділяється створенню новітніх і удосконаленню традиційних технологій; поліпшенню екологічного стану діючих виробництв; впровадженню екологічно безпечних технологій в основному та допоміжному виробництвах; зниженню виходу відходів і питомих викидів шкідливих речовин. Впровадження цих напрямів повинно здійснюватися по кожному технологічному переділу металургійного виробництва (доменне, сталеплавильне, прокатне) з урахуванням технологічних та організаційних особливостей кожного з них.

Сталеплавильне виробництво є центральною ланкою всього металургійного виробничого циклу і найбільш вагомою частиною у системі організації і управління виробництвом. Наявність багатосторонніх технологічних, організаційних та економічних зв'язків потребує злагодженої роботи, яка базується на технічно обґрунтованій нормативній базі для всього комплексу операцій по виробничим ділянкам.

Домінуючим сталеплавильним процесом в Україні є киснево-конвертерний, який здійснюється на металургійних комбінатах з повним металургійним циклом (наявність доменного, сталеплавильного та прокатного виробництв) з продувкою киснем зверху через фурми, або зверху та знизу через днище конвертера (комбінована продувка). В якості сировини для виробництва сталі використовують рідкий чавун, металевий лом, феросплави для розкислення і легування сталі та допоміжні матеріали.

Розглянемо основні напрями підвищення ефективності виробництва у киснево-конвертерному цеху. Поняття ефективності виробництва має поліморфний характер і по-різному застосовується для аналітичних оцінок і управлінських рішень. Під ефективністю будемо розуміти співвідношення результату (ефекту) до витрат (ресурсів). Якщо результат по будь-якому заходу перевищує витрати на досягнення цього результату, захід вважається ефективним.

Про ефективність роботи цеху, як правило, судять по його продуктивності та собівартості продукції що випускається.

Продуктивність конвертера залежить від маси металевої шихти, завантаженої в конвертер відповідно до його ємності, коефіцієнту виходу корисного, тривалості плавки та фактичного часу роботи. Отже, основні напрями підвищення ефективності – це вплив на вище перелічені показники.

Продуктивність цеху залежить від кількості діючих агрегатів. Зазвичай планується, що один із конвертерів, встановлених в цеху, знаходиться в ремонті або резерві, який може включитися в роботу, якщо є в тому потреба, але тоді виникають труднощі через організацію в постачанні чавуном, металобрухтом, киснем, сталерозливних ковшів і т.д. Продуктивність цеху зростає, але не пропорційно.

Тривалість плавки складається з тривалості продувки, яка залежить від питомої інтенсивності продувки та долі чавуну у шихті, і тривалості допоміжних операцій. Дослідницькі роботи показали можливість підвищення інтенсивності продувки конвертерної ванни киснем у часі без істотного збільшення його витрат на одиницю придатної сталі що дає зростання продуктивності на 10-12%, але при цьому необхідно забезпечити раннє шлакоутворення.

Позитивні результати у скороченні циклу плавки досягаються при використанні добре підготованого та пакетованого лому за рахунок скорочення тривалості операції завалки. Крім того, зменшується чад металу до 1,3%, що позитивно впливає на екологію.

Велика економія часу можлива при організації поточного контролю складу і температури ванни. Тільки за рахунок виключення додувок можна скоротити цикл плавки на 10-12%.

Позитивні результати дають використання двох'ярусних фурм. Гази, що відходять з кисневого конвертера, містять 80 - 90% окислу вуглецю, допалювання якого до двоокису супроводжується екзотермічною реакцією. Температура горіння нагрітого окислу вуглецю в кисні досягає 3000°C, внаслідок чого різко знижується стійкість футерування верхньої частини конвертера, збільшується кількість оксидів у шлаку та втрати металу. Крім того, шлаки з підвищеним вмістом оксиду заліза схильні до спінювання, що утрудняє нагрів металу. Вказані недоліки відсутні при використанні двох'ярусних фурм для допалювання оксиду вуглецю. Використання цих фурм дозволить істотно підвищити міру засвоєння кисню при виробництві сталі за рахунок прискорення окислювальних процесів, що дасть можливість знизити його витрати до 5%, а за рахунок зниження тривалості плавки маємо підвищення добової продуктивності до 2%.

Одним із способів зниження собівартості конвертерної сталі є підвищення частки металевого брухту в шихті плавки за рахунок її підігріву, що дозволить знизити собівартість придатної сталі внаслідок різниці в ціні чавуну і металевого брухту та підвищити продуктивність за рахунок скорочення продувки. Крім того дана технологія дозволить мінімізувати ризик потрапляння вологи в конвертер, а підвищення продуктивності – знизити умовно-постійні витрати у загальних витратах по переділу.

Слід відзначити, що система технологій виробництва сталі в кисневих конвертерах безперервно удосконалюється і кожне підприємство вибирає свої шляхи підвищення ефективності виробництва в залежності від того, які резерви і які можливості є у його розпорядженні.

Список літератури

1. Тарасенко А. Вклад металлургии в економику України. URL: <https://gmk.center/posts/vkladmetallurgii-v-jekonomiku-ukrainy/> (дата звернення: 22.12.2020).
2. Гончарук О. В., Ігнашкіна Т. Б., Броннікова В. Ю. Сучасний стан гірничо-металургійного комплексу України: чинники, тенденції й результати. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2020/62.pdf/ (дата звернення: 22.12.2020).
3. Україна в світовому металургійному виробництві за 11 місяців 2020 р. DOI: <https://www.ukrmetprom.org/ukraina-v-svitovomu-metallurgijnomu-v-18/> (дата звернення: 22.12.2020).
4. Металлургия: глобальные тренды 2020. URL: <https://gmk.center/wpcontent/uploads/2020/03/Metallurgiya-Globalnye-trendy-2020.pdf> (дата звернення 20.12.2020).
5. Гончарук О.В., Малюк О.С. Сутність та особливості розвитку економіки спільного споживання // Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю : матеріали II Міжнар. наук. – практ. конф., присвяченої 100-річчю Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава, 23 квітня 2020 р.) / за ред. Плаксієнка В. Я., Пилипенко К. А. Полтава : Видавництво ПП «Астроя», 2020. 705 с. – С57-60.
6. Пилипенко А.А. Стратегічні напрями розвитку підприємств металургійної галузі. / А.А.Пилипенко//Ефективна економіка - 2014. - №1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_1_59 / (дата звернення: 22.12.2020)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

Атаманчук З.А.,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, докторант,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Яворовенко Н.М.,

аспірант,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Правове регулювання туристичної діяльності у Франції здійснюється на підставі системи джерел права. До основних джерел правового регулювання туристичної діяльності Франції слід віднести Туристичний кодекс [1], що складається з 422 статей та щорічно оновлюється з урахуванням реальних потреб туристичної галузі. Кодекс поділено на дві частини: законодавчу та регулятивну, кожна з яких налічує 4 книги. Законодавча частина охоплює: I – Загальні положення організації туризму; II – Професійну діяльність у сфері туризму; III – Об'єкти туристичного розміщення та обладнання; IV – Повноваження щодо фінансування соціального туризму та оподаткування в туризмі. Важлива роль у здійсненні туристичної діяльності в країні відведена туристичним бюро, функціонування яких врегульовано відповідними статтями Кодексу [1]. Туристичне бюро забезпечує прийом та інформування туристів, здійснює рекламну діяльність, координує дії партнерів з питань туристичного розвитку міст. За згодою місцевої ради, туристичне бюро може займатись також розробкою та реалізацією місцевої політики з розвитку туризму, проводити навчальні, культурні, анімаційні заходи. Закон «Про розвиток та модернізацію туристичних послуг» [2], що спрощує адміністративні процедури для туристичних бюро, які відтепер можуть здійснювати комерційну діяльність в туризмі, встановлює принципи вільного доступу до послуг та свободи вибору місця ведення туристичної діяльності. Інновацією Закону є порядок надання нової туристичної послуги, наприклад, подарунковий сертифікат можна обміняти на туристичну послугу, включаючи проживання в готелі, стрибок з парашутом, кулінарний майстер-клас, масаж тощо. Іншою новинкою Закону є право покупця повернути кошти за послугу протягом 14 днів (раніше – протягом 10 днів). Даним Законом також започатковано діяльність Агентства з розвитку туризму Франції Atout France [3], головною місією якого є зміцнення туристичних позицій Франції на міжнародному рівні. Агентство підтримує французькі території в їх стратегії розвитку та заохочує створення інвестиційних проєктів з метою стимулювання французької туристичної пропозиції та підвищення її якості. Atout France переслідує потрійну мету – сприяти розвитку туризму у Франції через реалізацію політики конкурентоспроможності та якості туристичних послуг; визначає національну стратегію просування Франції

відповідно до ключових принципів, встановлених державою; сприяє реалізації державної політики у сфері туризму, зокрема шляхом проведення навчальних, інформаційних та промоційних заходів. Як це передбачено Туристичним кодексом [1], держава визначає та реалізує національний курс розвитку туристичної діяльності, сприяє розвитку національного туризму спільно з містами та партнерами й встановлює правила та курс міжнародної співпраці в галузі туризму, координує ініціативи приватного та публічного сектору.

Відповідно до положень Закону «Про новий територіальний поділ Республіки» [4] проведено розподіл компетенцій, у тому числі в галузі туризму, між містами та територіальними об'єднаннями. Закон «Про розвиток та захист гірських територій» [5] визначає особливий статус гір та прилеглих територій, що складають 1/5 національної території. Кожен регіон визначає короткостроковий курс розвитку туризму [1]. Для цього складається алгоритм регіонального розвитку туристичної діяльності та розваг, що ідентифікує умови та процедуру, за якою буде реалізовано курс розвитку, а також розподіл фінансування. Рада регіону забезпечує збір та обробку даних щодо туристичної діяльності, координує публічні та приватні ініціативи, веде рекламну кампанію. У кожному регіоні діє також регіональний комітет з питань туризму. Рада регіону визначає статут, принципи діяльності та склад відповідного комітету з питань туризму. Фінансування такого комітету включає: державні субвенції, внески будь-яких організацій, дотації.

Європейський Союз доповнює діяльність країн-членів ЄС у сфері туризму, зокрема створює сприятливі умови для функціонування суб'єктів туристичного бізнесу, сприяє співпраці між державами, у тому числі, в обміні позитивним досвідом. Європейський Парламент та Європейська Рада здійснюють підтримку дій держав-членів ЄС у туристичній сфері [6, ст. 195].

Важливу роль у провадженні туристичної діяльності Франції відіграє державна підтримка сфери туризму, яка є особливо відчутною в умовах пандемії і спрямована на: звільнення від сплати соціальних внесків для підприємств малого та середнього бізнесу; фінансову підтримку з боку фонду солідарності; позики, гарантовані державою («сезонні позики»), що діють з 5 серпня 2020 року; запровадження податкового кредиту відповідно до законопроекту про фінансування на 2021 рік; за рішенням місцевої влади передбачено також можливе зниження туристичного збору та інших місцевих податків; передбачена можливість для банків продовжити термін кредитування суб'єктів туристичного бізнесу до 12 місяців; для надання короткострокових та довгострокових позик буде залучено близько 600 мільйонів євро ресурсів від групи «Caisse des Dépôts et Consignation» (Bpifrance, Banque des Territoires, La Banque Postale), в цілому група планує інвестувати понад 1,3 млрд. євро в туристичний сектор [7].

Важливою є система повноважень органів державної влади, котрі забезпечують і гарантують відповідні заходи державної цільової підтримки туристичної інфраструктури, забезпечують її життєдіяльність навіть у такі скрутні для розвитку галузі часи. Для України, враховуючи досвід Франції, важливим є не тільки питання розробки дієвого механізму підтримки галузі в

умовах пандемії, а й створення ефективної системи нормативно-правового регулювання індустрії туризму, враховуючи найкращі практики успішних країн.

Список літератури

1. Code de tourisme. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074073/2020-12-14/ (дата звернення: 14.12.2020)
2. Про розвиток та модернізацію туристичних послуг: Закон Франції № 2009-888 від 22 липня 2009 року. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000020213483/> (дата звернення: 31.12.2020)
3. Atout France. URL: <http://www.atout-france.fr/> (дата звернення: 30.12.2020)
4. Про новий територіальний поділ Республіки: Закон Франції № 2015-991 від 7 серпня 2015 року. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000030985460/> (дата звернення: 30.12.2020)
5. Про розвиток та захист гірських територій: Закон Франції № 85-30 від 9 січня 1985 року. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000317293/2020-12-20/> (дата звернення: 20.12.2020)
6. Консолідована версія договору про функціонування Європейського Союзу. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU10267> (дата звернення: 01.01.2021)
7. Plan de soutien au secteur touristique et aux secteurs connexes. URL: <https://www.economie.gouv.fr/covid19-soutien-entreprises/plan-soutien-secteur-tourisme> (дата звернення: 03.01.2021)

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Білоцерківський Олександр Борисович,

к.т.н., доцент,

доцент кафедри підприємництва, торгівлі та експертизи товарів
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Бакадорова Ганна Євгенівна

студентка групи БЕМ-10176.е

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Харківська область відрізняється високим рівнем розвитку економіки, що обумовлено вигідним економіко-географічним положенням (близькість вугільно-металургійної бази Донбасу та Придніпров'я стимулювало розвиток машинобудування і металообробки) і достатньо багатим набором власних сировинних ресурсів. Останні дозволяють розвивати паливно-енергетичну, хімічну промисловість, скляне і фарфоро-фаянсове виробництво, виробництво будматеріалів [1].

Торгівля має важливе значення як для формування економічного потенціалу суспільства, так і для задоволення потреб споживачів у споживчих товарах і послугах, вона забезпечує дотримання балансу між виробництвом і споживанням, формування суттєвої частки валової доданої вартості, зайнятість економічно активного населення [2].

Тому актуальним є аналіз соціально-економічного розвитку Харківської області з використанням кластерного аналізу та визначення місця торгівлі в економіці регіону.

Використовуючи методи кластерного аналізу, визначимо однорідні групи видів діяльності за кількістю суб'єктів господарювання, зайнятих працівників, найманих працівників, обсягом реалізованої продукції.

Для цього необхідно:

1. Побудувати моделі кластерного аналізу, використовуючи ієрархічні (деревовидні) методи кластерного аналізу.

2. Порівняти результати дослідження за різними правилами об'єднання та використовуючи різні метрики. Побудувати різні типи дендрограм класифікації. Зробити висновки.

3. Провести класифікацію об'єктів за методом *K*-середніх, визначити характеристики моделі.

4. Проаналізувати результати класифікації при різному значенні виділених кластерів, побудувати графіки, привести основні статистики та оцінку змінних за отриманими моделями.

5. Зробити висновки та подати економічну інтерпретацію отриманим результатам кластерних утворень.

Для проведення розрахунків використовувався ППП Statistica 12. Результати обчислень наведені на рис. 1-3. Зокрема на рис. 1 наведено дендрограму класифікації за методом Уорда. Згідно методу Уорда приєднання об'єктів до кластерів здійснюється у випадку мінімального приросту внутрішньогрупової суми квадратів відхилень. Завдяки цьому утворюються кластери приблизно одного розміру, які мають форму гіперсфер.

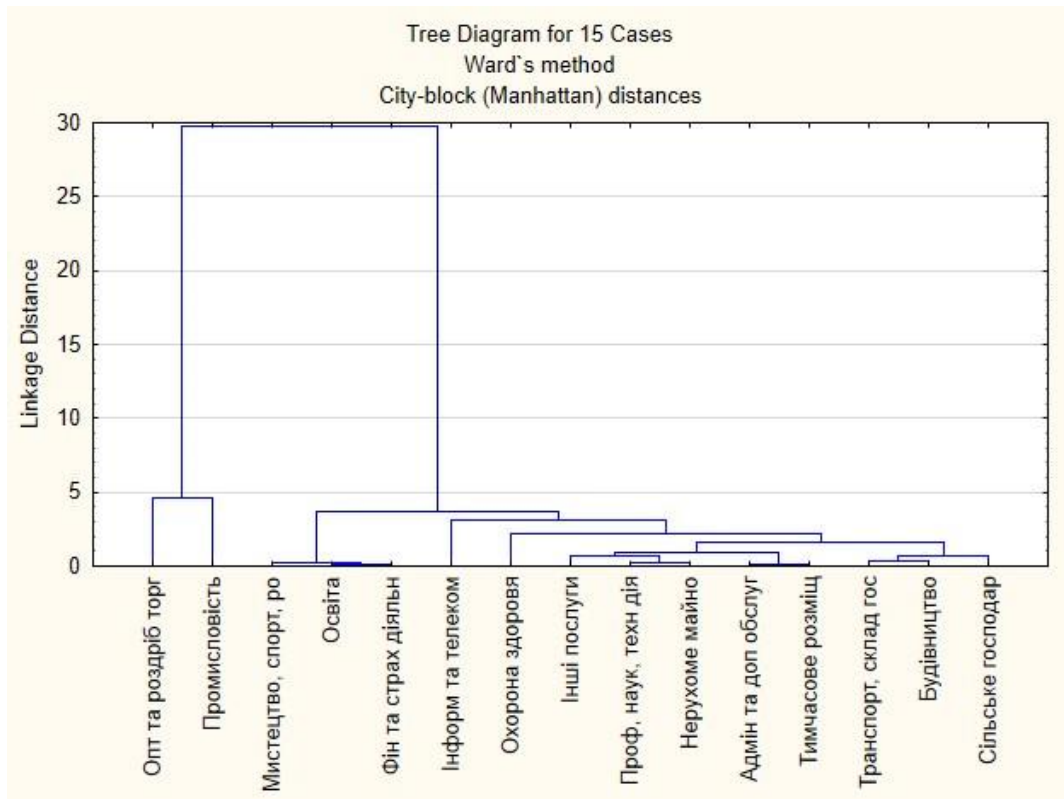

Рисунок 1. дендрограма класифікації

Аналіз даної дендрограми дозволяє розпізнати три групи (кластери) однорідних станів у спостережуваній сукупності даних.

Здійснено реалізацію методу К-середніх (K-means clustering).

Графіки середніх значень для кластерів наведено на рис. 2.

Члени кластерів та їх відстані до центру відповідного кластеру наведено на рис. 3. Таким чином, дані таблиці дозволяють визначити склад кожного кластеру.

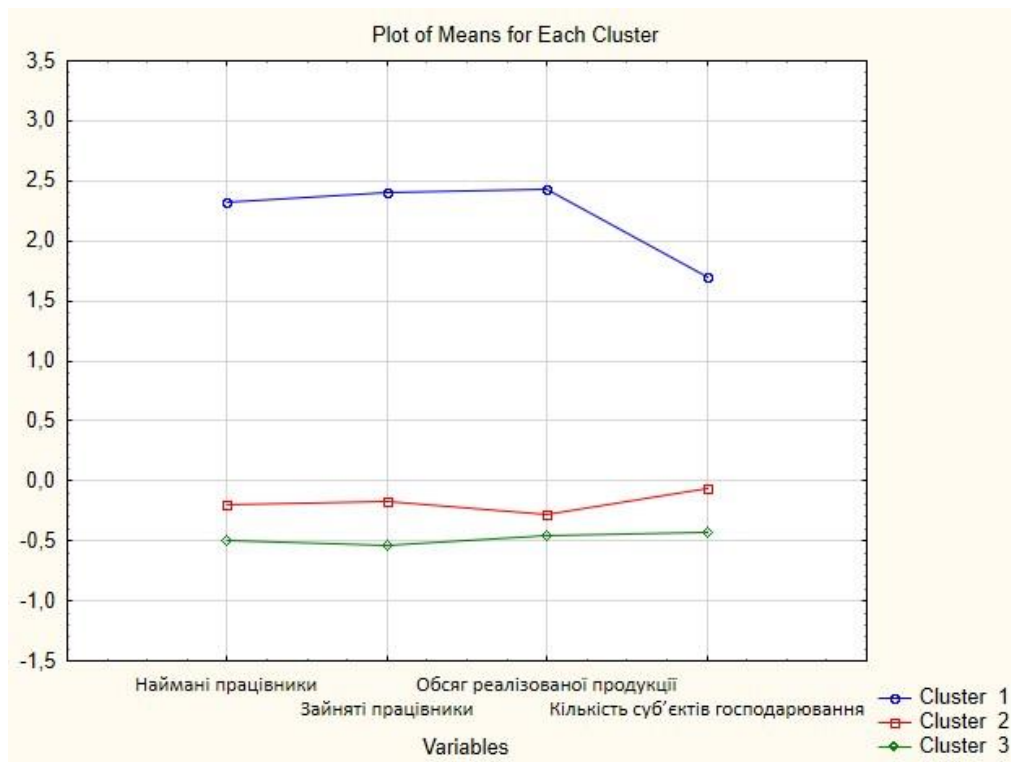

Рисунок 2. графіки середніх значень для кластерів

Кластер № 1

Кластер № 2

Кластер № 3

	Members of and Distance Cluster cont		Members of and Distance Cluster cont		Members of and Distance Cluster cont
	Distance		Distance		Distance
Промисловість	0,853825	Сільське господар	0,215060	Будівництво	0,175882
Опт та роздріб торг	0,853825	Транспорт, склад господ	0,122821	Тимчасове розміщ	0,073296
		Інформ та телеком	0,562830	Фін та страх діяльн	0,145888
		Нерухоме майно	0,136537	Адмін та доп обслуг	0,106871
		Проф. наук, техн діяльн	0,106423	Освіта	0,132341
		Охорона здоров'я	0,392071	Мистецтво, спорт, розваги	0,102044
				Інші послуги	0,188669

Рисунок 3. члени кластерів та їх відстані до центру кластера

Так, кластер № 1 (2 галузі: промисловість; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів) характеризується найвищим рівнем показників; кластер № 2 (6 галузей: сільське, лісове та рибне господарство; транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність; інформація та телекомунікації; операції з нерухомим майном; професійна, наукова та технічна діяльність; охорона здоров'я та надання соціальної допомоги) характеризується середніми значеннями показників; кластер № 3 (7 галузей: будівництво; тимчасове розміщення й організація харчування; фінансова та страхова діяльність; діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування; освіта; мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; надання інших видів послуг) характеризується найнижчим рівнем показників.

Проведемо аналіз структури економіки Харківської області у 2019 році за цими ж показниками (табл. 1).

Таблиця 1.
структура галузей Харківської області у 2019 році, %

Види діяльності	кількість суб'єктів господарювання	кількість зайнятих працівників	кількість найманих працівників	обсяг реалізованої продукції
Сільське, лісове та рибне господарство	2,49	5,04	5,91	6,08
Промисловість	7,62	28,52	35,1	34,93
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	40,74	28,05	23,89	37,69
Інформація та телекомунікації	17,07	5,75	1,94	5,73
Надання інших видів послуг	32,08	32,64	33,16	15,57

Як показують результати табл. 1, у 2019 році, в структурі економіки Харківської області промисловість і оптова та роздрібна торгівля за кількістю зайнятих працівників (28,52 і 28,05% відповідно), найманих працівників (35,1 і 23,89% відповідно) та обсягом реалізованої продукції (34,93 і 37,69% відповідно) [3], що узгоджується з попередніми результатами кластерного аналізу. За кількістю суб'єктів господарювання торгівля посідала перше місце (40,74 %) серед інших видів економічної діяльності.

Список літератури:

1. Харківська область. Вікіпедія : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Харківська_область#Економіка (дата звернення: 15.01.2021).
2. Білоцерківський О. Б. Сучасний стан і тенденції розвитку торговельної галузі України. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 3(114), Ч. 2. С. 123–128.
3. Білоцерківський, О.Б. Роль торгівлі в економіці Харківської області на сучасному етапі розвитку // Результати наукових конференцій Навчально-наукового інституту економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу НТУ «ХП» за 2020 рік в 2 т. – Харків : НТУ «ХП», 2020. Т. 1 : Труди XVI-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів «Оптимум-2020» 2-4 грудня 2020 р. – 2020. С. 3-5.

ГЛЕМПІНГ - ЕКСКЛЮЗИВНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ СЬОГОДЕННЯ

Бойко Вікторія Олександрівна,

к.е.н., доцент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Драгота Ірина Петрівна,

здобувач вищої освіти

Херсонський державний аграрно-економічний університет

Глемпінг - дослівно з англійської - це гламурний кемпінг (поєднання слів *glamur* та *camping*), а на практиці це легкі комфортабельні будиночки або шатра. Це відносно новий формат відпочинку орієнтований на тих, хто хоче побути поближче до природи, але з комфортом рівня готелю. Першими глемперами без перебільшення були ще середньовічні королі, які під час військових походів розбивали величезні шатра. Звісно, такі похідні намети мали усе, що необхідно для комфорту королю та його наблизеним особам. Найбільшої популярності формат відпочинку в шатрі з комфортом набув у 19 ст. серед багатих любителів полювань, що вирушали в експедиції Африкою та Південною Америкою. В їх тимчасових помешканнях були не тільки комфортні ліжка, а й цілі бібліотеки та справжні чавунні ванни. Глемпінг у сучасному виді набув популярності в середині 2000-х у Великій Британії, де організатори літніх фестивалів почали облаштовувати комфортні кемпінги для вибагливих відвідувачів. Рух потроху став розвиватися й на сьогодні по світу є чимало місць, де можна зупинитися в оригінальних глемпах. В Україну цей формат відпочинку тільки приходить [1].

Ринок глемпінгу досить активно розвивається у світі. Сьогодні найбільші ринки – це США, Британія та Австралія, загальний об'єм ринку – \$3 млрд. Зараз понад п'ять мільйонів людей люблять відпочивати у глемпах. Хтось навіть не уявляє для себе вже іншого виду туризму. Прогнозується, що до 2025 р. світовий ринок глемпінгів досягне об'єму \$4,3 млрд [2].

Сучасними трендами розвитку суспільства є посилення взаємодії з навколишнім середовищем, зростання попиту на екологічне житло, одяг з натуральних тканин, їжу з органічних продуктів тощо. Завдяки усвідомленості та екологічній відповідальності, більшість населення спрямовує свою діяльність в «природну» сферу, щоб організувати ведення екологічно чистого бізнесу. Перспективним напрямом для економіки України на сьогодні є розвиток туристичного бізнесу, зокрема розвиток екоготельного і глемпінгового підприємництва [3-8].

Глемпінг передбачає відпочинок на природі, навіть у природоохоронних територіях, однак з усіма необхідними умовами для розміщення. Але на відміну від готелів, глемпінги можна встановлювати будь-де, переміщувати з місця на місце. І навіть туди, де заборонене будь-яке будівництво - що очевидно неможливо з готелями. Переваги глемпінгу в тому, що по-перше, він окупується набагато швидше готелю - за 2-3 роки. По-друге, установка глемпінга не вимагає ніякої дозвільної документації. Юридично глемп класифікується як звичайна палатка, його можна поставити практично де завгодно, хіба що варто узгодити це з лісництвом - якщо це глемпінг в лісі або в заповіднику, - або з підприємством, яке містить це місце на балансі. У деяких випадках за встановлення глемпу можуть стягувати відповідну плату. Крім того, установка глемпінга не завдає шкоди навколишньому середовищу. Глемп - це конструкція з металу, дерева і тентової тканини ПВ [9].

На сьогодні у світі спостерігається тенденція до збереження природних ресурсів, так як вони не безмежні і вичерпні. Тому, розвиток екоготельної індустрії у вигляді глемпів, основна діяльність якої направлена на збереження природних ресурсів, це високоприбутковий бізнес, який здатен зробити значний внесок у зростання валового внутрішнього продукту при відносно низьких затратах та коротких термінах окупності.

У порівнянні з іншими видами туризму у екологічного більш виражена соціально-економічна спрямованість, він може зайняти вагоме місце в економіці любого регіону та надати як природним територіям так і місцевому населенню, зайнятому у цій сфері, нові економічні можливості.

Список літератури

1. Що таке глемпінг та де його шукати в Україні. URL: <https://veterdoit.com/shcho-take-hlempinh-ta-de-yoho-shukaty-v-ukraini/>
2. Намет з кондиціонером та Wi-Fi: що таке глемпінг та чи є він в Україні. URL: <https://shotam.info/namet-z-kondytsionerom-ta-wi-fi-shcho-take-hlempinh-ta-chy-ie-vin-v-ukraini/>
3. Грановська В. Г., Бойко В. О. Функціонування екоготелів в Україні як чинник активізації підприємницької діяльності. Економіка АПК. 2020. № 3. С. 57 - 65. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202003057>
4. Boiko, V. O. Green tourism as a perspective direction for rural entrepreneurship development. Scientific approaches to modernizing the economic system: vector of development: collective monograph. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2020. pp. 1-18.
5. Romanenko, Y. O., Boiko, V. O., Shevchuk, S. M., Barabanova, V. V., & Karpinska, N. V. Rural development by stimulating agro-tourism activities.

International Journal of Management, 2020. № 11(4), С. 605-613.
doi:10.34218/IJM.11.4.2020.058

6. Kyrylov, Y., Hranovska, V., Boiko, V., Kwilinski, A., & Boiko, L. (2020). International Tourism Development in the Context of Increasing Globalization Risks: On the Example of Ukraine's Integration into the Global Tourism Industry. Journal of Risk and Financial Management, 13(12), 303. <https://doi.org/10.3390/jrfm13120303>

7. Бойко, В.О. Розвиток зеленого туризму у південному регіоні. Підприємництво в аграрній сфері: глобальні виклики та ефективний менеджмент: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції у 2 ч. (с. 65-68). 12-13 лютого 2020, Запоріжжя, Україна: ЗНУ.

8. Бойко В. О. Сільський зелений туризм в Україні: проблеми та перспективи. Агросвіт. 2020. № 22. С. 58–65. DOI: [10.32702/2306-6792.2020.22.58](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2020.22.58)

9. Глэмпинг: в Украине появился новый бизнес, генерирующий прибыль. URL: <http://derevo.ua/articles/details/glemping-v-ukraine-poyavilsya-novyj-biznes-generir-99>

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ РЕАГУВАННЯ НА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Буняк Олександр Юрійович,

Слухач 361 навчальної групи
Академії державної пенітенціарної служби;

Науковий керівник:

Звенигородський Олександр Михайлович,
доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права
та кримінології, кандидат юридичних наук
Академії державної пенітенціарної служби

Домашнє насильство є сталою проблемою, основи якої закладені в поведінковій моделі суспільства, взаємозв'язку між членами однієї родини, що полягають у фізичному чи психологічному насильстві однієї особи над іншою. Але проблемою є те, що, незважаючи на своє історичне коріння, домашнє насильство довгий час не тільки не виносилось як окрема категорія, але й не вважалось насильством взагалі. Що, у свою чергу, відбилося на відсутності чітких та дієвих нормативно-правових актів, а також органів, які б забезпечували реалізацію політики у сфері домашнього насильства.

Домашнє насильство –це будь-яке умисне діяння чи погроза застосування такого діяння фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру одного члена родини чи домашнього господарства відносно до іншого, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена родини чи домашнього господарства як людини та громадянина і завдають йому моральну шкоду, шкоду його фізичному, психічному здоров'ю чи економічним інтересам.

Одна із проблем домашнього насильства лежить у площині її публічності, оскільки далеко не кожна жертва готова звернутися до правоохоронних органів, а якщо і звертається, то не кожен факт вчинення домашнього насильства розслідується як окремий злочин.

Незважаючи на глибоке історичне коріння як в Україні, так і в інших країнах, домашнє насильство довгий час не виокремлювалося з-поміж інших видів злочинів, більше того, воно вважалось допустимими нормами виховання та впорядкування сімейних відносин, що значно вплинуло на встановлення архетипу місця жінок та дітей у сім'ї та в соціумі.

Причини виникнення насильства в сім'ї лежать в історичній, культурній та соціальній площині. Так жінки завжди вважалися більш слабкими істотами, і їх роль варіювалась від «дешевої робочої сили» до «берегині сімейного вогнища». Оскільки ж за статусом вона була нижча за чоловіка, то її права

частоне враховувалися, а за провину нормальним явищем було її фізичне покарання.

Гірше за становище жінок було хіба що становище дітей, для яких і досі є нормальним явищем фізичне покарання чи психологічний тиск. Більш того, ще сто років тому в багатодітних сім'ях не було чимось незвичним несподівана хвороба або смерть дитини.

Окремо слід зазначити про Конвенцію ООН про права дитини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року. Вона охоплює весь спектр прав дітей щодо громадянських, економічних, політичних, соціальних та культурних прав [1].

Останніми десятиліттями було прийнято ряд вагомих документів щодо цього важливого питання, як-от: у 1993 році резолюцією Генеральної Асамблеї ООН була прийнята Декларація Організації Об'єднаних Націй про викорінення насильства щодо жінок, у 1995 році під час IV Всесвітньої конференції з питань жінок - Пекінська декларація і Платформа дій, у 2004р. прийнято План дій ОБСЄ щодо підтримки гендерної рівності, а в 2005 році - Рішення Ради міністрів ОБСЄ 15/05 щодо запобігання та протидії насильству щодо жінок. Крім того, 7 березня 2018 року прийнята Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 роки, яка є логічним продовженням першої стратегії Ради Європи з питань гендерної рівності на 2014-2017 роки, одна із стратегічних цілей якої – запобігання та боротьба із насильством щодо жінок і домашнім насильством.

Серед основних важливих документів можна назвати ратифікацію у червні 2012 року Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [2].

Розглядаючи особливості національного законодавства в сфері протидії домашнього насильства треба в першу чергу звернути увагу на Конституцію України. Стаття 51 Конституції проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [3]. На законодавчому рівні можна звернути увагу на прийняття у 2001 році Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який втратив чинність із набуттям у 2018 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства [4].

Важливо також відзначити прийняття в 2005 році Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який окреслив основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, і ввів таке поняття як «гендерно-правова експертиза», а також окреслив механізм забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [5].

Також важливими нормативно-правовими актами у цій сфері є наступні документи: Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 2012 року, дія якого поширюється на соціальний захист, забезпечуючи від утиску та дискримінації; Закон України «Про охорону

дитинства» від 2001 року; Цивільний Кодекс та Цивільний процесуальний кодекс України; Кримінальний кодекс та Кримінальний процесуальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також інші нормативно-правові акти.

Спеціальним уповноваженим органом серед центральних органів виконавчої влади з питань запобігання насильству в сім'ї та жорстокому поводженню з дітьми є Міністерство соціальної політики України. Серед комплексних програм Міністерства треба згадати Комплексну програму корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення, та Комплексну програму корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику. Постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, метою якої є удосконалення механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства та впровадження європейських стандартів рівності.

В структурі органів виконавчої влади в 2016 році, у межах граничної чисельності працівників Секретаріату Кабінету Міністрів України було утворено посаду Урядового уповноваженого з питань сім'ї, яка невдовзі була ліквідована в зв'язку з реорганізації структури центральних органів виконавчої влади. Разом з тим постановою Кабінету Міністрів України від 2017 року була запроваджена посада Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, на якого покладається забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства.

Тож, розглядаючи проблему домашнього насильства в історичному аспекті, можна простежити, що нерівність становища жінок, дітей та чоловіків призводить до домашнього насильства, генезис якого лежить у площині культури, традицій та релігії. Справжнім проривом у сфері надання рівних прав та можливостей для жінок та чоловіків можна вважати події двадцятого сторіччя, усунення класової нерівності та глобалізацію. Важливим фактором є також створення Організації Об'єднаних Націй -структури, яка взяла на себе роль суб'єкта, що покликаний розвивати співробітництво між державами, а також підтримувати мир та безпеку. Налагодження ж ефективного діалогу між різними країнами за допомогою ООН стало одним з вирішальних факторів підняття проблеми домашнього насильства на гендерної нерівності на новий рівень, що дозволило забезпечити ефективний моніторинг проблематики та напрацювання спільних дієвих рішень.

Україна на шляху до євроінтеграції переймає і впроваджує політику гендерної рівності, що помітно у сфері законодавства та змін у структурі центральних органів виконавчої влади. Ратифікація міжнародних договорів та прийняття ряду законів, таких як: «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» -є, безумовно, позитивним сигналом для боротьби з домашнім насильством. Проте головною перешкодою в сфері законодавства є

нератифікація Стамбульської конвенції. Так однією із причин, чому вона в 2016 році не була ратифікована Верховною радою України, є наявність в ній понять «гендер» і «сексуальна орієнтація». Важливість ратифікації конвенції полягає не тільки в протидії домашньому насильству, але й перспективі можливості набуття Україною членства в Європейському Союзі і, відповідно, наближенням законодавства України до законодавства ЄС. Це також пов'язано із зобов'язаннями України перед Радою Європи.

Щодо подальшого вдосконалення норм українського законодавства, то необхідно зосередитися в першу чергу на забезпеченні додаткових гарантій захисту прав на рівність між чоловіками та жінками, вилученню правових положень, які спричиняють дискримінацію, вдосконаленню цивільно-правових засобів захисту потерпілих від насильства. Відповідно до найкращих міжнародних практик потребує також розроблення та впровадження додаткових заходів, які б були спрямовані на створення запобіжних і захисних механізмів боротьби з усіма формами гендерно-зумовленого насильства, таке як: домашнє насильство, сексуальне насильство, переслідування, сексуальні домагання, примусові шлюби, каліцтва жіночих геніталій, примусові аборти, примусова стерилізація.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитинивід 20 листопада 1989 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_021.
2. Конвенція РадиЄвропи про захистдітейвідсексуальноїексплуатаціїта сексуальногонасильства.URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_927
3. КонституціяУкраїнивід 28 червня 1996 року No 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96вр>.
4. Закон України «Про запобігання та протидіюдомашньомунасильству» від20 жовтня 2016 року No 5294. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
5. Закон України «Про забезпеченнярівних прав та можливостейжінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року No 2866-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ МЕХАНІЗМУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Бутко Богдан Олександрович

Аспірант,

Львівський торговельно-економічний університет

В результаті критичного осмислення напрацювань вітчизняних науковців, присвячених аналізу концептуальних засад функціонування економічного господарського механізму, в тому числі організаційно-економічної моделі як засадничої управлінської основи його ефективного функціонування на мікрорівні, пропонується удосконалений варіант моделі (табл.1) [1]:

Таблиця 1.

Організаційно-економічна модель комерціалізації високотехнологічної продукції

Організаційно-економічна модель комерціалізації високотехнологічної продукції

Запропонована удосконалена модель враховує недоліки попередніх праць, що включають дублювання функцій етапів та громіздку не ергономічну загальну архітектуру. Усунення даних недоліків покликано раціоналізувати механізм комерціалізації шляхом оптимізації моделі та підвищення ефективності взаємодії її складових.

Модель має оптимізовану складену трирівневу структуру, що включає 3 етапи; субрівні етапів; окремий фоновий блок: підготовчого, планового (1 субрівень: затвердження цілей комерціалізації; 2 субрівень: виклад засобів досягнення цілей); оперативного (1 субрівень: розробка оперативного плану досягнення цілей; 2 субрівень: реалізація оперативного плану). Особливу увагу приділено виокремленню фонового блоку інформаційного забезпечення та контролю, що є дотичним необхідним інструментом кожного з етапів моделі. Інформаційна складова фонового блоку є аналітичним інструментом досягнення специфічних завдань кожного з етапів, складова контролю є невід'ємною частиною аналітичного процесу кожного етапу.

Список літератури

1. Куцик П. Концептуальні засади удосконалення механізму комерціалізації високотехнологічної продукції / П. Куцик, Б. Бутко // Інтелект XXI - № 4. - 2020. URL: <http://www.intellect21.nuft.org.ua/index.php/4-2020>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЛАНОВА МОДЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Бутко Богдан Олександрович

аспірант,

Львівський торговельно-економічний університет

Організаційно-планова модель є інструментом удосконалення механізму комерціалізації високотехнологічної продукції, що покликана покращити процес прогнозування попиту на етапі створення продукту, а також ефективність використання ресурсного потенціалу в процесі комерціалізації високотехнологічного продукту. Організаційно - планова модель механізму комерціалізації високотехнологічної продукції включає послідовне проходження п'яти етапів: інформаційного, аналітичного, стратегічного планування, оперативного, маркетингового контролю. Інформаційний (підготовчий) етап передбачає: збір даних попереднього проведеного внутрішньо-корпоративного аналізу стану організаційно-економічного, науково-технічного, фінансового-інвестиційного та логістичного ресурсних потенціалів даних центрів відповідальності, а також моніторинг інформаційних рядів щодо визначення перспективних трендів дотичних галузей; подальша обробка визначених блоків даних передбачає кількісну та якісну оцінку поточного економічного стану підприємства та аналіз визначених тенденцій ринку для подальшої конкретизації перспективних розробок та напрацювань. На аналітичному етапі відбувається визначення стратегічних та оперативних цілей діяльності підприємства, що потребує обґрунтування перспективності визначеного сегменту ринку та специфічного продукту, подальшу структурування цілей та маркетингове забезпечення шляхів їх реалізації, фінансове обґрунтування комерціалізації продукту, тощо. Етап стратегічного планування є врахуванням систематизованих принципів стратегії комерціалізації високотехнологічної продукції: системність: ретельний облік потреб, стану і динаміки попиту, умов підприємницької діяльності у прийнятті виробничих та маркетингових рішень на національному та міжнародному ринках; врахування зворотного зв'язку (від ринку до стадії проектування): створення умов адаптації виробництва, а саме підсистем управління науково-дослідною, виробничою та збутовою діяльністю до структури та динаміки попиту; активність маркетингової політики: вплив на попит, структуру та кон'юнктуру ринку за допомогою доступних засобів і інструментів (реклами, товарної і цінової політики, контролю за сферою руху товарів тощо); випереджаючий тип інноваційної діяльності: створення нових видів продукції випереджаючими темпами порівняно з життєвим циклом товару; гнучкість: досягнення цілей з використанням науково-обґрунтованих інструментів маркетингового управління. Особливість

операційного етапу зумовлена вибором конкретних форм та каналів комерціалізації високотехнологічного продукту, полягає у створенні оперативного плану, що забезпечить розподіл задач за центрами відповідальності з подальшим коригуванням та уточненням форм комерціалізації, а також передбачатиме активні маркетингові заходи. Вагомого значення на цьому етапі набуває законодавче забезпечення комерціалізації.

Підсумковим етапом реалізації моделі є контроль за фактичною реалізацією поставлених цілей. Цей етап складається з формального та неформального контролю. Формальний контроль передбачає збір, обробку та аналіз даних про економічні результати підприємства. Неформальний контроль полягає в розрахунку ефективності механізму за показниками критеріїв комерціалізації високотехнологічної продукції: економічний, науково-технічний, фінансовий, маркетинговий та ресурсний.

Список використаних джерел

1. Каніщенко О.Л. Міжнародний маркетинг у діяльності українських підприємств: — К.: Знання, 2007. — 446 с. — С. 328-329.

УКРАЇНА ТА ПОЛЬЩА: АНАЛІЗ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Гоголева Наталія Федорівна

канд.ф.-м.н., доц., доц. каф. ВМФ

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Савукова Софія Олександрівна

студентка

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Вирішення проблеми підвищення рівня та якості життя населення, його добробуту на сьогодні є одними з пріоритетних у розвитку держави. Подальший розвиток теорії добробуту, її реалізації на теренах української економіки потребує осмислення складних категорій свободи, гідності, свідомості, якості життя, прав людини, загальної взаємозалежності.

Для того щоб виявити потреби суспільства, направлення відсталості за рівнем людського розвитку, визначити слабкі місця національної економіки, дати оцінку людського прогресу і був розроблений в рамках ООН індекс людського розвитку (ІЛР). Тридцять років тому вийшла перша Доповідь експертів Програми Розвитку Організації Об'єднаних Націй про розвиток людського потенціалу і його ключового показника - Human Development Index (ІЛР). Цей показник є інтегральною оцінкою людського прогресу, яку треба розглядати як систему груп показників, що вимірює довголіття, освіту і дохід населення країни [1; 2; 3]. На сьогоднішній день 189 країн та територій приймають участь у цьому рейтингу.

Порівнюємо показники двох країн: України та Польщі, які є географічними сусідами. З 2004 року Польща стала членом Євросоюзу. Цей крок став вирішальним для стрімкого розвитку економіки і підвищення добробуту населення країни. Ефективні реформи в економіці і суспільно-політичному житті підняли країну до списку країн з найвищим рівнем людського розвитку (35 місце). Україна в цьому рейтингу посідає 74 місце (проти 88 місця у 2018 році) і потрапила до країн з високим індексом розвитку людського потенціалу, але за багатьма показниками вона знаходиться нижче країн колишнього соціалістичного табору. У період з 1990 по 2019 роки значення ІЛР в Україні зросло з 0,725 до 0,779, збільшившись на 7,4% [4], за той же період у Польщі показник збільшився на 22,6% [5]. Динаміку ІЛР за весь досліджуваний період представлено на рис.1.

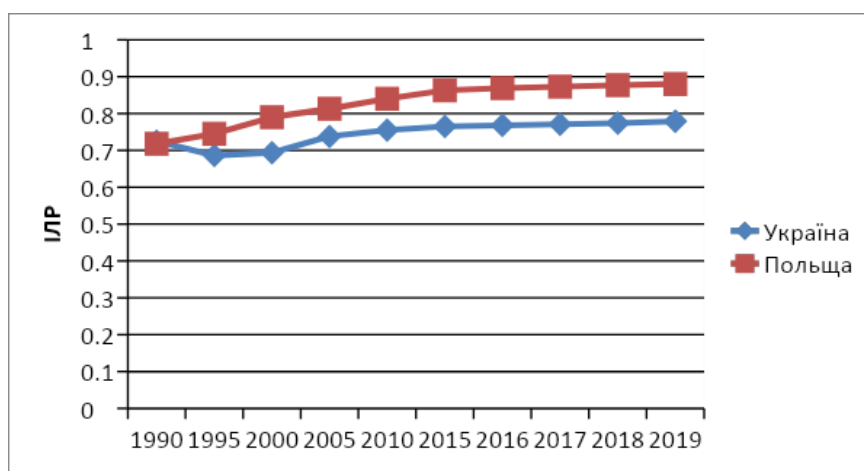

Рис.1 Динаміка індексу розвитку людського потенціалу в 1990 – 2019 роках

Показник ВНД України (табл.1) у 13216 доларів США за ПКС (103 місце у рейтингу) здійснює негативний вплив на величину індексу розвитку людського потенціалу, це майже у 2,4 рази менше ніж у Польщі (31623 дол. США – 53 місце) і майже в 10 разів менше ніж у країни Ліхтенштейн (131032 дол. США за ПКС), яка займає перше місце у світовому рейтингу за цим показником.

Таблиця 1.
Індекс людського розвитку (HDI): Україна - Польща

	Очікувана тривалість життя при народженні		Очікувана кількість років навчання		Середня кількість років навчання		ВНД на душу населення (ПКС 2017 року в доларах США)		Значення ІЛР	
	UA	PL	UA	PL	UA	PL	UA	PL	UA	PL
1990	69,8	70,8	12,4	12,2	9,1	9,7	16,182	11,137	0,725	0,718
1995	67,9	71,8	12,2	13,1	10,0	10,5	7,538	12,276	0,686	0,745
2000	67,3	73,7	13,0	14,7	10,7	11,1	7,025	16,168	0,694	0,790
2005	67,5	75,1	14,6	15,0	11,2	11,6	10,840	18,633	0,738	0,813
2010	69,4	76,3	14,8	15,3	11,3	12,2	11,608	23,212	0,755	0,840
2015	71,5	77,9	14,8	16,1	11,4	12,2	11,273	26,926	0,765	0,863
2016	71,7	78,1	14,8	16,4	11,4	12,3	11,707	27,546	0,768	0,869
2017	71,8	78,3	14,9	16,4	11,4	12,3	12,144	28,933	0,771	0,873
2018	72,0	78,5	14,8	16,4	11,4	12,3	12,657	30,460	0,774	0,877
2019	72,1	78,7	15,1	16,3	11,4	12,5	13,216	31,623	0,779	0,880

Складено авторами за [4; 5]

Результати дослідження дають змогу зробити висновок, що найгірший показник України у рейтингу це очікувана тривалість життя від народження (123 позиція), на відміну від Польщі, яка посідає 52 позицію за цим показником. Середня кількість років, витрачених на освіту визначає рівень знань. Цей показник зріс за період дослідження на 2,7 років в Україні та на 4,1 років у Польщі. Кваліфікована робоча сила (відсоток від робочої сили) у Польщі складає 95,1%, в Україні – 80% [2; 3]. За індексом гендерного розвитку Україна випереджає багато країн і досягає 100%.

Аналіз розроблених порівнянь дозволяє зробити наступні висновки. Не тільки економічні, а й соціально-демографічні аспекти (тривалість життя, стан здоров'я людини, підвищення якості освіти, адаптації освітньої системи до міжнародних стандартів; злиденність та довготривале безробіття частки населення) набувають ключового значення у людському розвитку України, бо людський капітал є складовою національного багатства для кожної країни світу. Польща є наочним прикладом правильного вибору курсу Євроінтеграції для нашої країни.

Список літератури

1. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / За ред. Е.М.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. – 496 с.
2. Програма розвитку ООН. Отчет о человеческом развитии . Польша. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/POL#>
3. Програма розвитку ООН. Отчет о человеческом развитии. Украина. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR>
4. Human Development Report 2020. The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report. Ukraine URL: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/UKR.pdf
5. Human Development Report 2020 The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene Briefing note for countries on the 2020 Human Development Report Poland URL: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/POL.pdf

МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ РИЗИКІВ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Графська Орислава Іванівна,

д. е. н., доцент кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівського державного університету фізичної культури
ім. Івана Боберського

Кулик Оксана Михайлівна,

фізична особа-підприємець,
магістриня туризму Львівського державного університету
фізичної культури ім. Івана Боберського

На сьогоднішній день питання мінімізації ризиків кредитування стає дедалі актуальнішим, оскільки нестабільна фінансова ситуація, спричинена пандемією Covid-19, що триває з початку 2020 року, зачепила практично кожен сферу бізнесу. Розглядаючи сферу туризму, можемо сказати наступне: сфера туризму активно розвивалася в 2015-2019 роках та була найбільш домінуючою серед дохідних сфер для бюджетів різних рівнів. Та на сьогоднішній день ситуація в сфері туризму є надзвичайно критичною. За підрахунками даних Всесвітньої туристичної організації, втрати туристичної сфери за час пандемії можуть сягнути 1 трлн дол. Для того, щоб туристична галузь могла залишатися «на плаву», туристична сфера вимушена була переформатувати свою роботу, скоротити робочі місця та, відповідно, шукати інші механізми наповнення своїх обігових коштів. Відповідно до альтернативного наповнення підприємств туристичної сфери коштами, їм необхідно використовувати банківське кредитування. Розглянемо деякі варіанти переформатування роботи туристичної сфери: для прикладу, авіакомпанії, які займались пасажирськими перевезеннями, почали виконувати вантажні. Візьмемо до уваги українського авіаперевізника SkyUp, який під час карантину спеціально отримав ліцензію на вантажні перевезення. Щодо готелів та ресторанів, вони почали пропонувати послуги клінінгу та кейтерингу. Відповідно до всіх цих переформатувань, на залучення клієнтів на нові послуги підприємствам туристичної сфери необхідні обігові кошти, за якими вони звертаються до фінансових банківських та небанківських установ. Наразі туроператори та інші підприємства туристичної сфери пропонують максимально вигідні умови для клієнтів, щоб уникнути руйнівного колапсу для себе та масового анулювання турів. Підприємства туристичної сфери, тобто туристичні агенції, переглянули свою систему роботи, систему бронювання та максимально заохочували не скасовувати тури, а переносити їх на подальший час, пропонуючи максимально комфортні умови. Так, наприклад, туроператор «Join UP!» пропонує перенесення турів аж до кінця 2021 р. включно, зміну напрямків турів, замороження суми на депозит, яку клієнт зможе

використати у зручний для себе період, навіть змінивши напрям з попереднього на інший. Туроператорам, як загалом і всьому українському бізнесу, надзвичайно не вистачає підтримки з боку держави. Звичайно, як підприємства туристичної сфери шукають різні методи та шляхи втриматися на ринку туристичних послуг, так і, відповідно, фінансові установи, до яких вони звертаються з метою отримати фінансову підтримку (тобто, кредити), максимально повинні прорахувати всі можливі ризики від кредитування таких підприємств.

Проаналізувавши тенденції розвитку банківського кредитування підприємств туристичного бізнесу, можна засвідчити, що погіршення ситуації на ринку кредитування внаслідок пандемії Covid-19 зумовлює не лише потребу в жорсткішому контролі і регулюванні видачі кредитів, але й удосконалювати та проводити пошук нових методів мінімізації кредитних ризиків. У процесі нашого аналізу вітчизняного кредитування та аналізу досвіду іноземних країн, важливим є вдосконалення системи страхування як одного з найпоширеніших методів зниження рівня ризику кредитування за позиками, які беруть підприємства туристичної сфери, та схеми реструктуризації кредитів як способу мінімізації ризиків за виданими позиками в умовах нестабільної фінансової ситуації в період пандемії Covid-19.

Грунтуючись на вітчизняному та іноземному досвіді, можна виділити наступне: обов'язковою умовою страхування для підприємств туристичної сфери повинно бути заставне майно, яке входить до переліку ліквідного або власного майна туристичного підприємства. З метою уникнення ускладнення процедури оформлення страхового договору банківські установи та небанківські фінансові установи мають свої пропозиції для страхових компаній і підприємств туристичної сфери, тобто, відповідно підготовані страхові договори. Незважаючи на те, що при кредитуванні підприємств туристичної сфери банки та небанківські фінансові установи використовують принципи індивідуального підходу до клієнтів, а саме до страхування їхнього майна та й, загалом, до бізнесу кожного суб'єкта підприємств туристичної сфери, стандартний договір страхування часто не враховує всіх особливостей їхньої діяльності, тому питаннями укладання договірних відносин, що стосуються страхування при кредитуванні, має займатися страхова компанія з урахуванням усіх можливих видів форс-мажорних ситуацій, які в подальшому при неповерненні кредиту підприємством туристичної сфери доведеться відшкодувати вищезгаданій компанії до банківської установи. Крім того, страхові компанії можуть застосовувати спеціальні програми, які враховуватимуть особливості та масштаби діяльності підприємства туристичної сфери, де будуть вказані всі відповідні ризики, від яких необхідно застрахуватися при отриманні мікрокредиту.

Отже, виходячи з вище наведеного, можемо зробити висновок, що в умовах фінансової нестабільності для підприємств туристичної сфери страхування кредиту є одним з важливих інструментів, який забезпечить банківській чи небанківській фінансовій установі впевненість у додатковій гарантії повернення кредиту підприємством та мінімізує ризики для фінансових установ, проте,

підприємству туристичної сфери страхування відповідно збільшить відсоткову ставку щодо отриманого кредиту, але допоможе підприємству подолати фінансову кризу та втриматися на ринку туристичних послуг.

Список літератури:

1. <http://www.eba.com.ua>
2. Кривень Н. В. Банківське мікrokредитування «нового» бізнесу в Україні / Н. В. Кривень // Економічний аналіз: збірник наук. праць кафедри економічного аналізу і статистики ТНЕУ. – Тернопіль, 2011. – вип. 8, ч. 1, с. 382-385.
3. Масна О. І. Фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка малого підприємництва / О. І. Масна, М. А Вознюк, І. М. Польова // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір (збірник наукових праць) у 2-х ч. / НАН України Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М. І. Долішнього. – Львів, 2006, випуск 3, с. 172-179.

ВПЛИВ КОРОНОВІРУСУ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ КРАЇНИ

Данік Наталія Вадимівна,
кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний
університет імені В.О.Сухомлинського

Гребенюк Інна Станіславівна,
магістр спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування
Миколаївський національний
університет імені В.О.Сухомлинського

Портненко Олена Сергіївна,
магістр спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування
Миколаївський національний
університет імені В.О.Сухомлинського

Пандемія коронавірусу (COVID-19) дуже вплинула на життя людей по всьому світу. Лікарні перевантажені, кордони закриваються, навчальні заклади та підприємства призупиняють роботу та по всьому світу впроваджують карантинні заходи.

Проблему поширення вірусу висвітлюють у засобах масової інформації, де свої погляди щодо цієї ситуації висловлюють міністри, представники владних структур, провідні економічні експерти, соціологи та політологи, інші провідні фахівці з цього питання. Зокрема, це А. Гуррія, К. Лагард, Р. Хатт, І. Петрашко, А. Пустова, В. Медчук, А. Амелін, А. Блінов, В. Каценельсон, Я. Лаврик, Д. Монін, В. Ваврищук, А. Новак та інші.

Поширення цієї інфекції має також негативні наслідки для економіки та фінансової системи України. Тому Національний банк України впровадив систему антикризових заходів на час карантину в країні. Інформацію про події в економіці НБУ висвітлює через власний сайт, сторінки у соцмережах, а також ЗМІ. Ці заходи впроваджуються задля пом'якшення впливу коронавірусної хвороби на громадян і бізнес, та для забезпечення якісної та безперебійної роботи фінансової системи.

Банківська система працює як і раніше, не запроваджуючи ніяких обмежень в роботі банків та проведення ними операцій. НБУ домовився з найбільшими банками, на які приходиться більше 50% всієї філіальної мережі в банківській системі про повне покриття послугами всіх регіонів [1].

Але все ж таки, НБУ надав пораду щодо закриття відділень, які на даний період незавантажені та знаходяться у будівлях чи торгових центрах, що закриті

на час карантину, залишивши працювати головні офіси та філії з високим навантаженням. Ця рекомендація надалась для запобігання поширення вірусу.

В Україні банки достатньо розвинуті в цифрових сервісах і більшість послуг можуть надаватися клієнтам в режимі онлайн, що в наш час є безпечно та надійно [1].

На стабільність банківської системи впливає економічний тиск, викликаний поширенням коронавірусу і зниженням цін на нафту. За даними одного з трьох авторитетних рейтингових агентств світу Fitch Ratings, рівень тиску на банки залежить від глибини і тривалості економічного спаду, конкретних ризиків для національної економіки та зовнішніх фінансів (приміром, доходів від туризму або грошових переказів), заходів національної влади та окремих банків тощо [2].

14 грудня 2020 року Рейтингове агентство "Стандарт-Рейтинг" (Україна) підбило підсумки тридцять першого «Рейтингу надійності (привабливості) банківських депозитів». Підсумки 9 місяців 2020 року вказують, що банківська система України впевнено демонструє перші ознаки впливу економічної кризи. Загальний обсяг прибутку банків після оподаткування за 9 місяців 2020 року склав майже 37,6 млрд грн, з яких 15,974 млрд грн було зароблено за перший квартал. Обсяг чистого процентного доходу перевищив 62,067 млрд грн, а розмір чистого комісійного доходу — 32,324 млрд грн [3].

Якщо порівнювати з показниками 9 місяців 2019 року, то прибуток банків знизився в 1,3 рази, чистий процентний дохід та чистий комісійний дохід залишились майже незмінними. З 56-ти банків, які брали участь в рейтингу, 32 показали зниження рівня NPL (частка проблемних кредитів у кредитному портфелі), в жодного з 56-ти банків не було від'ємного чистого процентного доходу або навіть збитків. На фоні зниження ставок за кредитами і депозитами банки демонстрували тенденцію зниження прибутковості, хоча показники операційного доходу залишались більш-менш сталими. Як ми бачимо, що згортання економічної активності в Україні відбулось дуже швидко, а відновлення буде відбуватися досить повільно і не відбудеться у повному обсязі до другої хвилі захворюваності.

Найбільш негативний вплив кризи буде відчуватись у звітності банків за підсумками 2020 року. Підсумки, які зараз показують банки за 9 місяців 2020 року, демонструють, що банківська система залишається прибутковою і певним чином все ще рухається по інерції, маючи певний запас міцності [3].

Таким чином, порівнюючи сучасну банківську систему з 2014 – 2016 роками, коли був так званий масовий «банкопад», то зараз банківська система Україна справді має стійкий та надійний вигляд. Отже, банківський сектор під час пандемії продемонстрував високу стійкість. Банки змогли довести, що цілком спроможні відповідати сучасним викликам в сфері капіталу, ліквідності, прибутковості й технологічних інновацій.

Список літератури

1. Національний банк проти коронавірусу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bank.gov.ua/ua/about/covid19>.
2. Fitch погіршило прогноз для українських банків через коронавірус [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.dw.com/uk/fitch%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%80%D1%80%D1%83%D1%81/a-52923572>.

3. Банківська система залишається прибутковою [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-release/709737.html>.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Завадських Ганна Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

Тебенко Віта Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного

В умовах невизначеності і загострення багатьох економічних і соціальних проблем ведеться пошук нових підприємницьких підходів, інноваційних бізнес-моделей та інструментів їх вирішення. Соціальне підприємництво є одним з таких ефективних інноваційних механізмів, оскільки поєднує соціальну місію організації з класичними бізнес-підходами та інноваційними ідеями і цілком спроможне вирішувати соціальні проблеми і сприяти розвитку країни. Використовуючи інноваційно-комерційні інструменти і ресурси соціальні підприємства, можуть сприяти розвитку економіки країни і формуванню громадянського суспільства. Саме соціальне підприємництво є тим інноваційним інструментом соціальних перетворень та стійкого розвитку громади.

Соціальне підприємництво набуло поширення вже у всьому світі і втілюється в соціально-економічну сферу життя. Однак, хоча концепція соціального підприємництва добре зарекомендувала себе у підприємницькій спільноті, все ж треба констатувати, що переваги соціального підприємництва, повною мірою не усвідомлюються владою та суспільством нашої країни, а потенціал такого інноваційного виду підприємницької діяльності сприймається з недовірою. Ідейним лідером та засновником моделі соціального підприємництва є лауреат Нобелівської премії миру 2006 року професор Мухаммад Юнус [1].

Проте одразу варто зауважити, що соціальне та комерційне підприємництво поєднують ознаки одне одного: соціальні підприємці часто одержують прибуток за рахунок соціальних підприємств, а бізнесмени ведуть соціально відповідальний бізнес. Обидва види підприємництва потребують бачення своєї місії, ініціативності, розбудови структури та маркетингу [2]. Соціальне підприємництво досить часто ототожнюють з неприбутковими організаціями або з будь-якою соціально корисною діяльністю.

За своєю суттю соціальне підприємництво визначається як бізнес, покликаний розв'язувати соціальні та/або екологічні проблеми у громадах, причому в їхньому фокусі – досягнення і економічного, і соціального ефекту [3].

Головною місією СП є досягнення соціального ефекту з можливістю одержання прибутку, але це не виключає того, що СП може функціонувати і як неприбуткова організація. На відміну від звичайної благодійності, соціальні підприємства мають сталі бізнес-моделі - ефективний інструмент сталого розвитку СП та вирішення актуальних суспільних проблем.

В світі СП позначають аббревіатурою з трьох літер P: Profit – прибуток (бізнес), People – люди (соціум), Planet – планета (довкілля), що розкриває сутність цього специфічного виду підприємства, діяльність якого спрямована на створення соціальної цінності. Міжнародний і вітчизняний досвід свідчить, що у розв'язанні соціальних проблем немає кращої альтернативи, ніж підприємницькі підходи, оскільки такий вид бізнесу має подвійний ефект: прибуток підвищує якість життя людей і забезпечує життєздатність організацій через зменшення їхньої потреби в постійній фінансовій допомозі [3].

Узагальнення результатів дослідження сутності соціального підприємництва зарубіжними та вітчизняними науковцями дозволило виокремити та уточнити такі його специфічні риси: якісно новий підхід до вирішення соціальних проблем, пріоритетність соціальної мети, фінансова самостійність, реінвестування прибутку у розвиток СП, впровадження інновацій, розширення і масштабованість підприємства. Отже, соціальне підприємництво являє собою інноваційний механізм, що поєднує соціальну місію з комерційним (підприємницьким) підходом і поступово змінює суспільство [1].

Наслідками впровадження соціального підприємництва є збільшення соціального капіталу, зменшення рівня безробіття внаслідок створення додаткових робочих місць, підтримка соціально-вразливих верств населення, скорочення бюджетних видатків з одночасним зростанням надходжень до бюджету, підвищення рівня та якості життя населення, вирішення актуальних екологічних проблем чи покращення екологічного стану території, професійна реабілітація та адаптація до суспільного життя, розвиток громадянського суспільства.

Наша країна тільки відкриває для себе такий особливий вид бізнесу, як соціальне підприємництво, хоча перші його прояви відбувалися в Україні ще у ХХ столітті. Успішним соціальним підприємцем, який генерував і реалізовував прогресивні ідеї, спрямовані на вирішення гострих соціальних проблем був Глава Греко-Католицької Церкви митрополит Андрей Шептицький. Саме він розвивав народну банківську систему в Галичині, заснував кооперативні ліцеї, спеціалізовані гімназії для дітей-сиріт, вкладав кошти в будівництво заводів і фабрик в Західній Україні.

За активної міжнародної підтримки міжнародних організацій концепція соціального підприємництва в Україні почала набирати популярність на початку 2000-х років. У 2004 році словосполучення «соціальне підприємництво» увійшло до українського лексикону після проведення серії тренінгів з експертами США щодо створення соціальних підприємств громадськими організаціями. За період

з 2004 по 2007 роки програмою UCAN було підтримано грантами 28 проектів створення соціальних підприємств на території України.

У 2010 році за ініціативи Британської Ради в Україні був створений Консорціум «Сприяння розвитку соціального підприємництва в Україні», до якого увійшли Фонд «Східна Європа», Міжнародний фонд «Відродження», комерційний банк «Ерстебанк» та міжнародна аудиторська компанія «PWC». Фонд «Східна Європа» надав гранти на створення двох центрів соціального підприємництва у Донецькій та Львівській областях з метою надання методологічної та інформаційної підтримки зацікавленим у започаткуванні чи розвитку соціальних підприємств громадянам.

У 2013 році відбувся I Всеукраїнський Форум соціальних підприємців, **організатором якого був** всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи». На цьому заході було презентовано кращий міжнародний та вітчизняний досвід і ресурси для започаткування та розвитку соціального бізнесу. Перша спроба зібрати і систематизувати інформацію щодо соціальних підприємств України завершилась виданням збірки «Каталог соціальних підприємств України 2013 року», до якого увійшла інформація про 41 соціальне підприємство різних галузей та організаційно-правових форм з різних регіонів України. Того ж року в Україні було запущено інформаційний майданчик про соціальне підприємництво - портал «Соціальне підприємництво в Україні» www.socialbusiness.in.ua.

2014 року вийшла в світ перша велика україномовна публікація з соціального підприємництва «Зміни творить кожен із нас: соціальне підприємництво та стратегічна філантропія», автором якої є Катерина Смаглій. Ця книга була видана за підтримки Фонду сприяння демократії при Посольстві США в Україні та Програми імені Фулбрайта в Україні.

З 2015 року соціальне підприємництво в Україні стало розвиватися більш активно, що зумовлено військовим конфліктом на Сході нашої країни та погіршенням соціально-економічної ситуації. Загрози і виклики українського суспільства, а саме військові дії, проблеми внутрішньо переміщених осіб, економічна криза та соціальна напруга в суспільстві сприяли активізації соціальних ініціатив. З 2015 року в Україні почала діяти Програма соціального інвестування в Western NIS Enterprise Fund, яка успішно надає доступні кредити (5-10% річних) за Програмою соціального інвестування.

16 листопада 2016 року в Києві відбувся II Всеукраїнський Форум соціальних підприємців, який зібрав вже близько трьохсот учасників. Цей захід був організований громадською організацією «Молодіжний центр з проблем трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ-XXI» за фінансової підтримки Western NIS Enterprise Fund та коштів Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Того ж року у Львівській бізнес-школі Українського католицького університету був вперше проведений курс «Соціальне підприємництво» і як вибіркового був запроваджений у бакалаврській програмі Школи соціальної роботи Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Участь у дослідженні «Соціальне підприємництво в Україні», що проводилося у 2016 році Школою соціальної роботи Національного

університету «Києво-Могилянська академія» за підтримки Pact Int. та Western NIS Enterprise Fund, взяли лише 73 соціальних підприємства [4].

В 2017 році побачив світ другий Каталог соціальних підприємств України, виданий в рамках проекту «Соціальні підприємства в Україні», у якому зібрано, систематизовано та представлено в алфавітному порядку інформацію про 150 соціальних підприємств України. Перший Каталог соціальних підприємств України 2013 року містив інформацію лише про 41 соціальне підприємство. Керівник Програми соціального інвестування WNISEF Василь Назарук наголошує, що кількість соціальних підприємств, зібрана у цьому каталозі, не відображає реальної картини українського соціального підприємництва, з огляду на відсутність такої форми господарської діяльності у законодавстві, суперечливі критерії у визначенні «соціальності» бізнесу, і навіть неможливість донесення інформації до усіх соціальних підприємств чи їхнє небажання оприлюднювати інформацію про себе [5]. Того ж року було відкрито реєстрацію на безкоштовний масовий онлайн-курс «Соціальне підприємництво» від громадського проекту відкритих онлайн-курсів «Prometheus», створений стипендіатом програми ім. Фулбрайта в Університеті Де Поля (Чикаго) Артемом Корнецьким [6].

У березні 2018 року в Україні стартував проект із розвитку соціального бізнесу «Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу»» на період до вересня 2020 року. Метою такого проекту є професійне зростання соціальних підприємців, формування законодавчого забезпечення такої діяльності.

Дослідження територіального розподілу соціальних підприємств, інформація про які наведена у Каталогі соціальних підприємств України за підсумками 2016-2017 років свідчить про те, що найбільша їх кількість припадає на Київську (39СП), Львівську (14СП), Донецьку (13СП), Чернівецьку (9СП) і Полтавську області (8СП). Згідно з даними Каталогу, соціальних підприємств немає лише у Рівненській області.

Вибір галузі залежить від вимог часу та розвитку бізнес-середовища. З проведенням децентралізації в місцевих територіальних громадах виникає необхідність придбання соціальних послуг [7]. Згідно з Каталогом соціальних підприємств, у 2017 році найбільш поширеними за галузевою належністю сферами діяльності в Україні були: реабілітація вразливих категорій населення (18%), сільськогосподарське виробництво та збут (15%), продаж товарів (благодійні крамниці, он-лайн продажі, хенд-мейд) (14%), харчова промисловість та заклади громадського харчування (12%), швейне виробництво (8%), освітні послуги (7%), екологія (4%), охорона здоров'я (4%), туризм та відпочинок (зелений туризм) (3%), інші галузі (15%). Але часто соціальні підприємства не обмежуються лише однією галуззю, а працюють як багатопрофільні чи комбіновані підприємства [5].

У світі зростає визнання соціального підприємництва як бізнес-моделі, що може підтримати економічне зростання та соціальний прогрес. Одним із напрямів діяльності, спрямованої на підтримку зростання соціального підприємництва, є оптимізація правового середовища. 16 європейських країн,

серед яких Болгарія, Італія, Литва, Словаччина, Фінляндія, мають певні правові форми, які визнають, визначають і регулюють діяльність соціальних підприємств. Проте відповідно до звітів, наданих експертами, у державному законодавстві лише чотирьох із них є правова форма, створена цілеспрямовано саме для СП, – так звана форма соціального підприємства (Social Enterprise Form) [2].

Нажаль, в Україні поки що немає законодавчо закріпленого визначення поняття соціального підприємництва, відповідно вони можуть набувати різних організаційно-правових форм діяльності економічних суб'єктів: ФОП, ГО, ПП, БО, ТОВ, СОК, ФГ. За тривалістю діяльності соціальні підприємства розподіляються наступним чином: від 1-3 р. (48%), 4-9р. (29%), понад 10р. (23%). За кількістю працюючих переважно – це малі підприємства до 5 осіб (56%)%, 6-10 осіб (19%), 11-50 осіб (16%), понад 50 осіб (9%). До успішних українських соціальних підприємств можна віднести наступні: громадський ресторан «Urban Space 100», Кав'ярня «Veterano Coffe», Студія «Pan Chocolatier», Соціальне підприємство «Пекарня “Горіховий дім”», Садиба зеленого туризму «Дивосвіт», СТО «На Всі 100», Молодіжна громадська організація «Вулик ідей», Навчальний центр іноземних мов «COOL English» [5].

Як бачимо, соціальне підприємництво може набувати найрізноманітніших форм та охоплювати різні сфери діяльності. Однак усі соціальні підприємства мають чітку соціальну мету, на яку спрямовують значну частину своїх прибутків. Соціальні підприємства зосереджують свою увагу на досягненні соціальних, екологічних або громадських цілей, а не отриманні прибутку. Проведений нами аналіз показав, що в Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності, як ефективний механізм і тренд сучасного розвитку української економіки. Соціальне підприємництво в Україні стрімко розвивається, про що свідчить збільшення кількості соціальних підприємств. Однак, ця специфічна галузь підприємництва не може в повній мірі розвиватися через низку нерегульованих правових та економічних питань.

Неспроможність ринкових механізмів і державних інституцій ефективно вирішувати соціальні проблеми, зростання психологічної напруги в суспільстві сприяло активізації діяльності різноманітних некомерційних, зокрема, волонтерських, благодійних організацій та небайдужих підприємців, яка реалізувалась у формі соціальних підприємств. Соціальне підприємництво, як економічний феномен і сучасний інструмент, дозволяє зосереджувати увагу на нагальних соціальних проблемах, поєднувати, генерувати та втілювати в життя соціальні та бізнес-підходи для одночасного досягнення соціальної і економічної місії. Соціальне підприємництво – це працюючий бізнес, який першочергово орієнтований на вирішення конкретної соціальної проблеми.

Але для того, щоб сприяти інтенсивному розвитку соціального підприємництва в Україні та його популяризації, потрібно не лише використовувати досвід зарубіжних країн, а й сформувати власну концепцію розвитку, врахувавши усі економічні, політичні та соціальні особливості і відмінності нашої країни.

Список літератури:

1. Завадських Г. М., Тебенко В. М. Практичні аспекти становлення соціального підприємництва в Україні // Г.М. Завадських, В. М. Тебенко // БІЗНЕС ІНФОРМ, 2020. - №11.- С. 177–185.
2. Смаль В., Кокоть В. Що слід знати про соціальне підприємництво: посібник / В. Смаль, В. Кокоть. ПРОМІС 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pleddg.org.ua/ua/2017/shho-slidznati-pro-socialne-pidpriiem>
3. Екосистема соціального підприємництва в Україні: виклики та можливості / ПАКТ. Київ (Україна), Вашингтон (США), 2018. - 38 с.
4. Соціальне підприємництво в Україні: звіт за результатами дослідження / Наталія Гусак, Вікторія Кузнецова, Тетяна Стеценко. — К.: Pact, Inc., Western NIS Enterprise Fund, Школа соціальної роботи НаУКМА, ГО «Молодіжний центр з трансформації соціальної сфери «СОЦІУМ ХХІ» 2016. - 45с.
5. Каталог соціальних підприємств України 2016-2017 рр. Київ, видавничий Дім «Києво-Могилянська академія», 2017. URL: <http://www.socialbusiness.in.ua/index.php/sotsialnipidpriiemstva/katalog>
6. Батажок С. Г. Можливості та локалізації розвитку соціального підприємництва в Україні / С. Г. Батажок // Формування ринкових відносин в Україні. - 2019. - № 7-8. - С. 130-140.
7. Онлайн-курс “Соціальне підприємництво” на Prometheus https://edx.prometheus.org.ua/courses/coursev1:WNISEF+SE101+2017_T4/about

ПРОС'ЮМЕР ЯК АКТИВНИЙ СПОЖИВАЧ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Залужний Антоній Леонідович,

Аспірант

Національний університет водного
господарства та природокористування (м. Рівне)

Становлення інформаційного суспільства проявляється в кардинальному впливі інформаційних та комунікаційних технологій на соціальні структури, фінансово-економічну систему, ЗМІ, світоглядно-ціннісні орієнтири та культурні практики як всього суспільства, так і кожної людини зокрема. Інформаційні процеси стають основним важелем динаміки та розмаїття соціуму в контексті руху від індустріальної доби до постіндустріальної, яка під впливом інформаційної революційних зрушень набуває вимірів інформаційного суспільства.

Так, О. Тоффлер кардинальні зрушення у науці та техніці, які призводять до рушійних змін в житті соціуму називає хвилями. Наслідком інформаційної революції, на його думку, стає Третя Хвиля, яка характеризується зменшенням ролі матеріально-виробничих процесів у суспільному бутті та у дистанціюванні від домінанти матеріальної системи цінностей до тотальності інформаційних. Тобто, в останній третині ХХ ст. стає відчутною зміна соціально-економічних пріоритетів у контексті яких відбувається кардинальне посилення місця інформації, інформаційного взаємообміну та інформаційних послуг на всіх рівнях людської життєдіяльності. Утвердження цінності інформації стає основною характеристикою епохи, оскільки інформація виходить за межі чинника пізнавальної діяльності, а стає вагомим підґрунтям функціонування суспільства в цілому. А виникнення Інтернет-простору та соціальних мереж сприяють становленню новітніх форм інформаційних взаємодій, що потребують варіативної діяльності, креативності та творчої свободи окремих індивідів, посилюючи роль споживачів.

Окреслені трансформаційні зрушення значною мірою зумовлюють появу такого явища в економіці як прос'юмеризм. Це поняття вводить в обіг О. Тоффлер, витлумачуючи його в сенсі поєднання виробника та споживача в одній особі, оскільки воно передбачає людей, які «споживають те, що самі виробляють», «виробники-споживачі» [4, с. 238]. Власне, «prosumer» виникає внаслідок синтезу двох слів «professional» та «consumer» й постає як професійний користувач.

Прос'юмери виступають найбільш впливовим типом споживачів в інформаційно-мережевій економіці. Феномен прос'юмеризму розглядається крізь призму одночасного виробництва та споживання потреб, або самостійного пошуку умов їх задоволення, на основі представлення споживача як творця відповідних благ, що потребує розкриття багатьох потенційних індивідуальних

можливостей людини у її різнобічності та багатовекторності. Адже у контексті поєднання в одній особі споживача (consumer) та виробника (producer) процес споживання перетворюється у вагомий інструмент вираження особистісної індивідуальності.

Зокрема А. Брунс, синтезуючи терміни виробника (producer) та користувача споживача (user), розкриває діяльність нового типу споживача в цифрових засобах масової комунікації [5]. Згідно Ф. Котлеру [3], прос'юмер це «professional consumer» (професійний споживач), який виявляє недоліки продукції й, усвідомлюючи маніпулятивні функції реклами, постає співучасником покращення якості товарів як генератор виробничого процесу. Тоді як О. Рибалкіна у статті «Проспоживачі і прос'юмери як носії споживчого попиту в постіндустріальній економіці» прос'юмерів називає «проспоживачами», «добре обізнаними споживачами», «авангардом споживчого класу», на долю яких припадає тільки 20 % від кількості усіх споживачів, але які, «заперечуючи традиційні методи реклами, надають перевагу проводити деталізовані дослідження пропонувані на споживчому ринку благ за допомогою Інтернету» [2, с. 37]. Саме високий рівень їх обізнаності щодо технологічних інновацій, якості нових товарів та послуг, активність та ініціативність надає особливої ваги поглядам та рекомендаціям прос'юмерів на фоні пересічних споживачів. До цієї думки прислуховуються, на неї зважають як покупці, так і виробники.

А відтак, на зміну пасивним споживачам, які перебувають у довірливому відношенні до рекламної діяльності й консультативним рекомендаціям продавців у їх залежності від диктату виробників товарів та брендової продукції, на авансцену постіндустріальних економічних відносин виходить прос'юмер як активний споживач («proactive consumers»). Феномен прос'юмеризму надає багато нових перспектив у становленні економіки в зрізі одночасного виробництва та споживання, сприяючи розвитку здібностей людини крізь призму створення індивідуального, що є вагомою умовою розробки інноваційності та ексклюзивності.

Так, значне місце в тенденціях утвердження прос'юмеризму займає феномен DIY-практик, які у площині теоретичної доктрини О. Тоффлера та К. Хеллмана наповнюються соціокультурним та соціально-економічним змістом. Адже існує діяльність, яка передбачає спроможність самостійного виготовлення продукції, ремонтних та будівельних робіт на основі особистісних знань і досвіду, або рекомендаціями й інструкціями, поданими ЗМІ та Інтернет мережах.

Зокрема, західноєвропейський соціолог К. Хеллман, осмислюючи активність споживачів з позиції виробництва з метою особистісного споживання, до основних форм прос'юмеризму відносить «самообслуговування, в тому числі DIY-активність (купівля меблів, що потребує самостійного конструювання, ремонт під керівництвом колл-центру); вірусний маркетинг; масова кастомізація продукції; відкрите програмне забезпечення; домашня робота, хобі...» [6, с. 36].

Властиво, що саме споживач нового типу задає вектор розвитку усієї економічної системи, набираючи статусу основного економічного агента в постіндустріальному суспільстві. Адже, якщо в епоху індустріалізму він

виступає другорядною фігурою по відношенню до виробника, то згідно теоретиків інформаційної економіки (постіндустріального суспільства та економіки знань), в ситуації, коли послуги, інформація і знання постулюються основним фактором як соціального розвитку, так і економічного благоустрою суспільства, центром економічного життя стає саме споживач.

Зокрема основоположник австрійської школи економіки Л. фон Мізес у цьому контексті стверджує про те, що не виробники, а споживачі визначають спрямованість та ділову організацію всього виробничого процесу, оскільки «надають платню, зароблену будь-яким працівником, незважаючи на те, чи то чарівна кінозірка, чи прибиральниця [1, с. 340]. Споживачі виступають для вченого непередбачуваними, зрадливими та безжалісними індивідами, для яких «нічого не має значення, нічого окрім власного задоволення» і які, досить легко відмовляються від попередніх постачальників в ситуації, коли «їм пропонують те, що їм подобається більше або постає дешевшим» [1, с. 338]. А тому вони і визначають те, «що, повинно бути вироблене, якої якості і в якій кількості» [1, с. 338].

Таким чином, основними учасниками інформаційно-мережевої економіки, які витісняють традиційних споживачів-покупців постають саме прос'юмери, в економічній поведінці яких, істотно нівелюється розрив між виробництвом та споживанням. Прос'юмеризм розвивається як на рівні економічної доцільності в контексті створення матеріальних ресурсів та медійної продукції, так і в площині домінування мотивів творчого самотворення та самореалізації. На нашу думку, саме індивідуалізація постає пріоритетною особливістю прос'юмеризму як альтернатива масовому споживанню. Адже в явищі прос'юмеризму виникає істотна можливість реалізації індивідуальних особливостей, умінь та здібностей суб'єкта крізь призму виготовлення продукції або модифікації придбаної, призначеної як для продажу, так і особистісного споживання.

Створення унікальної продукції передбачає ліквідацію одноманітності, постійне внесення творчого елементу у трудовий процес, відповідно до особистісних вподобань та смаків. У даній ситуації відстежується орієнтація не стільки на кінцевий результат, скільки на можливість постійного пошуку нового, зосередженості на довершеності прийомів та впровадження унікальних технологій у просторі дистанціювання за межі прийнятих стереотипів та стандартів.

Список літератури:

1. Мізес Л. Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории. М.: Социум, 2008. 882 с.
2. Рыбалкина О. А. Пропотребители и просьюмеры как носители потребительского спроса в постиндустриальной экономике. Экономические науки. 2011. № 3(76). С.37-40
3. Сетиаван А., Котлер Ф., Картаджайя Х. Маркетинг 3.0: от продуктов к потребителям и далее – к человеческой душе. Маркетинг 3.0. <https://docviewer.yandex.ua/view/0>.
4. Тоффлер Е. Третья хвиля. К. : Всесвіт, 2000. 452 с.

5. Bruns A. Blogs, Wikipedia, Second Life and Beyond: From Production to Prosumage. Peter Lang Publishing, 2008. 418 p.

6. Hellmann K.U. Prosumer Revisited: Zur Aktualität einer Debatte // Prosumer Revisited: Zur Aktualität einer Debatte. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2010. P. 13-48.

ОСНОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРИ І ЕТИКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Коломієць Наталія Опанасівна

канд. екон. наук, доцент, доцент
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Коломієць Оксана Павлівна

асистент,
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Культура підприємництва - це система правил і норм діяльності, звичаїв і традицій, різноманітних інтересів, особливостей поведінки працівників даного підприємства, стилю керівництва, задоволеність працівників умовами праці, рівень співпраці та перспективи розвитку.

Таким чином, культура організації підприємницької діяльності визначає клімат, стиль взаємовідносин, цінності підприємства. Вона не тільки забезпечує високий престиж підприємству, а й сприяє підвищенню ефективності виробництва, поліпшенню якості товарів та послуг і отже, збільшенню доходів.

Культура підприємництва передбачає вміння так організувати його виробничу та комерційну діяльність, щоб успіхи в бізнесі поєднувались зі створенням умов, за яких працівники максимально задоволені працею. Залежно від галузі, регіону, історії підприємства, людей, кожне підприємство має свою культуру.

Основні фактори, що впливають на культуру підприємства:

- цілі підприємства;
- його система цінностей та ідей;
- прийняті на підприємстві стандарти і правила.

Елементи підприємницької культури формуються як під впливом досвіду діяльності даного підприємства, так і в результаті настанов його лідерів. Слід мати на увазі, що перш ніж розпочати формування культури того чи іншого підприємства, слід чітко зрозуміти систему його цінностей та переконань. Вона складається роками, динамічна, постійно вдосконалюється[2].

Формування культури підприємницької діяльності може здійснюватися природним шляхом, коли підприємство на підставі вивчення досвіду минулого й теперішнього підтримують ті культурні традиції, які є найбільш результативними для досягнення поставлених цілей.

Для підвищення культури підприємництва на належний рівень необхідно вивчити механізми взаємодії окремих елементів, існуючий між ними зв'язок, їх взаємовплив. При цьому слід проаналізувати, чи не застаріли уявлення про

цінності, які принесли успіх підприємству, чи слід їх поновити. Зміни в культурі підприємництва відбувається відповідно до нових уявлень про цінності.

Проведені дослідження показують, що значення таких цінностей, як самовизначення, орієнтація на потреби, творчість, розкриття особистості, здатність до компромісу, передбачуваність поведінки, надійність, стабільність, фахові здібності, зростає. [1].

Для порівняння загальної культури підприємництва на різних підприємствах оцінюється рівень культури підприємства, який визначається сукупністю показників:

- рівень культури праці;
- рівень культури управління;
- рівень культури діяльності

Рівень культури праці відповідність засобів, способів і норм поведінки, що властиві певній групі людей, які займаються спільною трудовою діяльністю, рівневі розвитку суспільства. Цей аспект культури підприємництва є системою й правил і норм діяльності, звичаїв та традицій, індивідуальних і спільних інтересів, особливостей поведінки працівників даної організації, стилю керівництва, задоволеність працівників умовами праці, згуртованість трудового колективу, рівень співпраці Критерії, які визначають рівень культури праці: зміст праці, технічна оснащеність робочого місця, організаційні форми трудового процесу, рівень освіти та фахової підготовки, життєвий досвід, моральні позиції.

Рівень культури управління визначається здатністю управлінського органу ефективно й далекоглядно впливати на всі сторони діяльності підприємства за допомогою використання прогресивної техніки й технології, високого культурно-технічного рівня персоналу, а також на основі наукової організації праці та виробництва.

Рівень культури діяльності - характеристика рівня прогресивності застосовуваних техніки та технології за період використання, а також вироблюваної продукції та її відповідності рівню розвитку суспільства. Високий рівень культури може допомогти підприємству успішно працювати, а низький - перешкоджає нормальній реалізації його ділової поведінки [5].

Елементи підприємницької культури:

- законність;
- виконання зобов'язань та обов'язків, які виходять з правових актів, договірних відносин та здійснюваних законних угод, із традицій ділового спілкування, що виявляється у нанесенні майнової чи моральної шкоди партнерам, конкурентам, споживачам, найманим працівникам;
- чесність у ставленні до суб'єктів свого бізнесу, споживачів, партнерів, держави - це дійсно провідна ознака культури підприємництва.

Культура підприємництва як прояв правових та етичних критеріїв включає також дотримання чинних правових актів, стандартів, правил, норм, які прямо чи побічно впливають на розвиток підприємництва.

Процвітаючі фірми мають високу культуру й особливий стиль, що сприяє досягненню й збереженню провідних позицій на ринку. Працівники таких фірм

мають чітку систему цінностей та чіткі уявлення про цілі й засоби їх досягнення, мають партнерські стосунки на всіх рівнях, високо цінують професійну компетентність та відданість справі, прагнення до високої якості праці, просування по службі залежить від результатів праці, вміння брати на себе відповідальність, бажання розширити й зміцнити позиції, займати панівне становище на ринку.

Слід також врахувати, що для культури підприємництва головним є те, що відбувається на рівні поведінки. Якщо рівні цінностей та поведінки не співпадають, то це негативний результат.

Основними принципами корпоративної культури є:

- розвиток особистої ініціативи;
- всіляке стимулювання відповідальності за виконувану справу;
- повага до людини як до особистості.

Серед різноманітних шляхів створення корпоративної етики існують такі:

- підтримання та заохочення існування у колективі різних точок зору на ті або інші проблеми;
- високий рівень міжособистісних стосунків, прагнення до колективного вирішення завдань;
- виконання співробітниками частини повноважень свого керівника, що сприяє підвищенню ступеня відповідальності за виконувану роботу;
- нестандартний спосіб мислення, який часто є джерелом нововведень у різних сферах діяльності.

У період переходу від тоталітарної системи до формування демократичних інститутів та ринкової економіки важливо проаналізувати співвідношення економіки та етики, моральних та економічних цінностей. Без відновлення моральних основ суспільства неможливо створити платформу для перебудови економіки [3].

Етика - це система норм моральної поведінки людей, їхніх обов'язків по відношенню один до одного та суспільства в цілому.

Мораль - це форма суспільної свідомості, суспільний інститут, який виконує функцію регулювання поведінки людини.

Етичні норми поведінки фірми у взаємовідносинах з державою, покупцями, постачальниками, працівниками вивчає корпоративна етика. Це формування в колективі своєрідного способу мислення (світогляду), що об'єднує співробітників при вирішенні ділових та загальнолюдських проблем. Корпоративна етика базується, насамперед, на створенні необхідних умов для реалізації потреб людини.

У більшості робіт, присвячених підприємству, питанням етики, традиційно приділяється багато уваги. Аналіз проблем етики підприємства припускає різні аспекти її розгляду. Можна спробувати порівняти етику підприємства як соціального інституту з етикою інших соціальних інститутів і видів діяльності, можна обмежитися аналізом внутрішньої, "цехової" етики, що виявляє себе у відносинах і взаємодіях підприємців.

Про індивідуальні етичні розходження у підприємстві можна говорити або дуже багато, або практично нічого, крім однієї тези. Ця теза дуже проста: скільки

людей у підприємстві, стільки тут і внутрішньої етики. Індивідуальні етичні правила перетинаються, у чомусь вони можуть виглядати зовні подібними, але ніколи не можна знати, яке саме з етичних правил чи яка з інтерпретацій того чи іншого правила в даної конкретної людини раптово виявляться відмінними від правил решти людей і від їхньої інтерпретації і до яких наслідків це розходження приведе.

Багато західних фірм мають власні етичні кодекси. При цьому вони виходять з того, що високі етичні стандарти забезпечують стабільний прибуток.

У всьому світі все більше приділяють уваги етичним проблемам. У розвинутих країнах загально прийнято, що питання ділової етики, соціальної відповідальності хвилюють підприємця так само, як й ефективність виробництва. Все більшого значення набувають моральні та етичні норми життя суспільства: право на людську гідність, право на гідні умови праці, право на здорове навколишнє середовище, величезна кількість духовних благ, свобода особистості, соціальний зв'язок між людьми, справедливість, мінімум конфліктів усередині суспільства, активна участь у суспільному житті, можливість отримання освіти [4].

Для реалізації цих цінностей необхідний високий рівень розвитку виробничих сил, культури.

Істотну роль у формуванні ділової етики, а також у виявленні та усуненні неетичних методів ведення бізнесу, відіграє громадськість. Питання етики повинні обговорюватись у пресі, на ТВ, у товариствах споживачів, різних асоціаціях.

Професійна етика відбиває особливості моральної свідомості, взаємовідносин людей, які обумовлені специфікою професійної діяльності. Вона визначає етичні принципи та норми поведінки у межах певного виду трудової діяльності. Виділяють різні види професійної етики: педагогічну, медичну, управлінську. Важливим у професійній етиці є об'єктивне та доброзичливе ставлення до людей, до їхнього професійного вміння. Реальним виявом професійної порядності є єдність слова та справи. Для активізації цих якостей важливими є моральний підхід та високий рівень моральної свідомості.

Підприємницька етика базується на загальних етичних нормах та правилах поведінки, які склались у країні, світі, а також на професійній етиці, що виявляється в тій або іншій сфері діяльності. Етичні проблеми підприємців постійно виникають і вирішуються, насамперед зі споживачами, тому держава захищає їх інтереси. Етичні взаємовідносини підприємців як власників справи, пов'язані також з найманими працівниками. Ці стосунки дуже впливають на рівень підприємницького успіху. Важливе значення у розвитку цивілізованого підприємства мають відносини з господарюючими партнерами, конкурентами.

На формування підприємницької етики впливають форми суспільної свідомості (менталітету) та суспільних відносин, спрямованих на утвердження самооцінки підприємця, економічної свободи, його відповідальності перед споживачами, суспільством.

Список літератури:

1. Варналій З.С. Основи підприємництва: Нав. посіб. – 3-тє вид., випр., і доп./ З.С.Варналій// - К.: Знання –Прес, 2006. – 350с.- (Вища освіта ХХІ століття).
2. Горюнов Ю.Ю. Теория и методы принятия решений./Ю.Ю.Горюнов, Т.Ю.Горюнова, Д.В.Дружинин// Учебное пособие.- Пенза: РГУИТП, 2010. –50с.
3. Донець Л.І., Основи підприємництва. Навчальний посібник./ Л.І.Донець, Н.Г.Романенко// - К. : Центр навчальної літератури, 2006. 320 с.
4. Левкіна Р.В. Управління підприємницькою діяльністю / Р.В.Левкіна, Н.О.Коломієць, О.М.Гіржева, А.В.Левкін, О.І.Хлопоніна – Гнатенко, А.В.Петренко , А.М.Ряснянська// Нач. Посібник. – Харків : Видавництво «Стильна типографія», 2018. – 256с.
5. Петруня Ю.С. Прийняття управлінських рішень./Ю.С.Петруня, В.Б.Говоруха, Б.В.Літовченко та ін.// Нав. посіб. за ред. Ю.С.Петруні.- 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.

ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ МЕДУ НА РИНКУ НІМЕЧЧИНИ

Кульчіцька Ірина Сергіївна

студентка 1 курсу магістратури
економічного факультету
КНУ імені Тараса Шевченка

Для економіки України типовою є сировинна спрямованість експорту, де традиційно ключове значення відіграє продукція агропромислового комплексу. Глобальні виклики та динамічний розвиток ринкової економіки повсякчас зумовлюють посилення конкуренції на світовому агропродовольчому ринку.

Окрім звичних для нас лідерських позицій з експорту соняшникової олії та соняшникового шроту, кукурудзи, ріпаку, жита, ячменю тощо, Україна також має потужні позиції стосовно натурального меду, обсяги експорту якого суттєво зросли впродовж останніх 10 років [1].

Бджільництво відноситься до найбільш перспективних агропромислових галузей України, оскільки на світовому ринку спостерігається суттєвий попит на якісний продукт, а в Україні цей вид діяльності належить до традиційних та характеризується переважно високим рівнем якості та смакових властивостей.

Для українських виробників меду основним імпортером виступає Німеччина – саме в цю країну останніми роками спрямовується понад чверть вітчизняного експорту (більше 12 тис. тонн у 2019 році) [1]. Загалом Німеччина є важливим гравцем на світовому ринку меду, одночасно входячи до переліку, як провідних експортерів (з обсягом експорту меду - 25 020 тонн станом на 2019 рік), так і провідних імпортерів цього продукту (з обсягом імпорту – 81 021 тонн станом на 2019 рік) [1].

За даними FAO, внутрішнє виробництво меду в Німеччині в середньому складає понад 20 тис. тонн щорічно. Так, у 2017 році обсяги внутрішнього виробництва склали 21 600 тонн [2]. Внутрішнє споживання меду в Німеччині у 2019 році за нашими оцінками склало 77 601 тонн (рис.1) [1;2]. Відтак коефіцієнт імпортової залежності Німеччини складає 1,04, що свідчить про повне забезпечення внутрішнього споживання за рахунок імпорту. Водночас Німеччина виступає потужним експортером меду, що може вказувати на те, що частину імпортованого меду країна спрямовує на експорт.

Проте на разі у структурі імпорту Німеччини на частку українського меду припадає лише 10,45% [1]. Тож доходимо висновку, що потенціал даного ринку українськими експортерами ще не вичерпано.

Рис. 1. Динаміка обсягів внутрішнього виробництва та імпорту меду до Німеччини; експорту меду з України до Німеччини у 2008-2019 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1;2].

Німеччина входить до провідних споживачів меду у світі із середнім споживанням на душу населення 1,1-1,2 кг на рік, що значно перевищує середній показник у світі (0,22 кг) [3].

Ринок Німеччини є привабливим ще й через наявність митної квоти для українських експортерів, наданої в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС, яка забезпечує нульове мито на обмежений обсяг продукту. У 2020 році Європейський Союз підвищив квоту на мед для України на 20% до 6 тис. тонн, і вона була використана вітчизняними експортерами ще в січні цього року [4].

Водночас саме для експорту до ЄС встановлено найбільш жорсткі вимоги щодо якості продукту, які включають контроль забруднюючих речовин у харчових продуктах, контроль залишків пестицидів, контроль залишків ветеринарних препаратів, простежуваність (передбачає наявність вичерпної інформації щодо всього ланцюга виробництва та переміщення продукту), дотримання правил маркування харчових продуктів [5].

За стандартами ЄС продукти мають походити з зареєстрованих потужностей або потужностей, на які видано експлуатаційний дозвіл у країні-експортері, яка включена до дозвільного списку країн із правом експорту відповідної продукції до ЄС; продукти мають супроводжуватися сертифікатом здоров'я, виданим компетентним органом країни-експортера; пройти обов'язкову перевірку кожного вантажу із цим товаром на прикордонному пункті пропуску країни ЄС, де здійснюються ветеринарні перевірки. Крім цього, мають забезпечуватися відповідні якісні показники меду: вміст цукру, води, кислотність [5].

Законодавство України у цьому питанні гармонізоване з ЄС. Більшість українських експортерів сертифікують власне виробництво, здійснюють лабораторну перевірку якості продукту. Проте пропозиція фасованого українського меду під етикеткою конкретного бренду на міжнародних ринках все ще доволі обмежена, що призводить до поганої ознайомленості кінцевого споживача з продуктом українського походження. На наш погляд, надзвичайно важливим є формування єдиного бренду українського меду, аби підвищити довіру споживачів до походження і якості продукту.

Частіше німецькі компанії імпортують український мед як сировину, фасують його під власною торговою маркою та реалізують такий продукт уже з доданою вартістю значно дорожче.

Товариство з обмеженою відповідальністю «Юкрейніан Бі» (ТОВ «ЮБІ») – це порівняно молода українська компанія, створена у 2014 році вже досвідченими гравцями цього ринку у зв'язку зі збільшенням попиту на українську сировину на міжнародних ринках збуту [6]. Компанія «ЮБІ» є однією з небагатьох українських компаній, що окрім великих обсягів сировини в бочках об'ємом 200 л, постачає на зовнішні ринки також порційний фасований продукт під власною торговою маркою U'BEE. У каталозі компанії мед різнотрав'я, соняшниковий, липовий, гречаний, акацієвий та мед-крем, а також органічний мед зазначених сортів.

Крім основного виробництва, компанія має спеціалізовану виробничу лінію та власну пасіку з 300 бджолиних сімей, що сертифіковані Organic Standart Україна відповідно до стандарту IASB та згідно з нормами ЄС. Також компанія виробляє корисні для здоров'я медові суміші: меду натурального з пергою, квітковим пилком, молочком матковим, прополісом.

За результатами проведеного аналізу сильних та слабких сторін компанії в порівнянні з основними конкурентами на ринку Німеччини, можемо зазначити, що компанія U'BEE суттєво програє за низкою параметрів, серед яких імідж на ринку, досвід роботи, налагодженість збутової мережі. Серед сильних сторін українського бренду можна виділити наявність широкого асортименту продукції, натуральність, стильний дизайн, високу якість та нижчу ціну вітчизняного продукту.

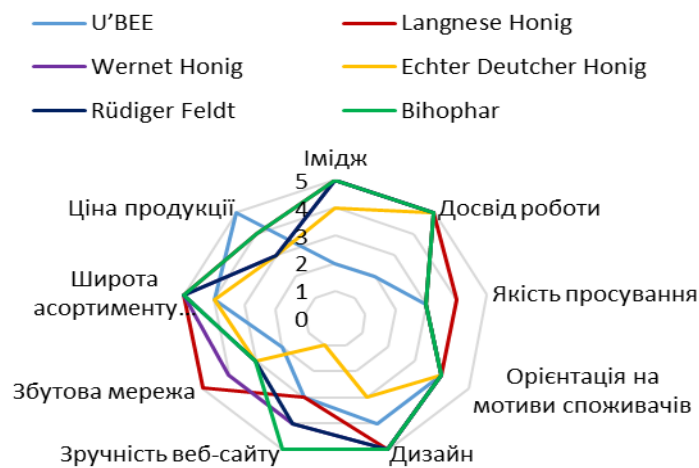

Рис. 2. Аналіз конкурентів на ринку меду Німеччини

Джерело: складено автором.

Для компаній виробників та експортерів меду також важливо урізноманітнювати смаки, створюючи нові цікаві комбінації меду з горіхами, фруктами та ягодами, травами, прянощами тощо, перспективним продуктом є крем-мед із різними фруктовими добавками [8].

Таблиця 1

Матриця SWOT-аналізу конкурентоспроможності компанії «ЮБІ» на ринку меду Німеччини

<i>Сильні сторони компанії «ЮБІ» на ринку меду Німеччини</i>	<i>Слабкі сторони компанії «ЮБІ» на ринку меду Німеччини</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока якість вітчизняного продукту з дотриманням європейських стандартів. 2. Широкий асортимент смаків меду. 3. Наявність органічного сертифікату. 4. Наявність в асортименті медових сумішей, що є особливо корисними для здоров'я. 5. Зручне пакування в скляні банки твіст-оф з різною масою. 6. Конкурентна ціна. 7. Привабливий дизайн упаковки. 8. Наявність німецькомовної версії сайту. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Відсутність усталеного іміджу компанії на споживчому ринку меду. 2. Низький рівень співпраці з ритейлерами. 3. Невідомий споживачам бренд. 4. Не достатній рівень використання SMM. 5. Відсутність відокремленого інтернет-магазину.
<i>Можливості ринку меду Німеччини</i>	<i>Загрози ринку меду Німеччини</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Висока купівельна спроможність населення. 2. Високий рівень споживання меду. 3. Розвинений ринок електронної комерції. 4. Територіальна близькість ринку. 5. Наявність традиції споживання меду, намащеного на хліб, до сніданку. 6. Наявність безмитної квоти. 7. Знижена ставка ПДВ – 7%. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень конкуренції. 2. Низький рівень лояльності до брендів. 3. Висока увага співвідношенню «ціна-якість». 4. Висока митна ставка – 17,3%.

Джерело: складено автором на основі аналізу факторів маркетингового середовища.

На основі проведеного аналізу можемо сформулювати основні рекомендації щодо посилення конкурентних переваг, організації просування та збуту на ринку Німеччини для компанії «ЮБІ».

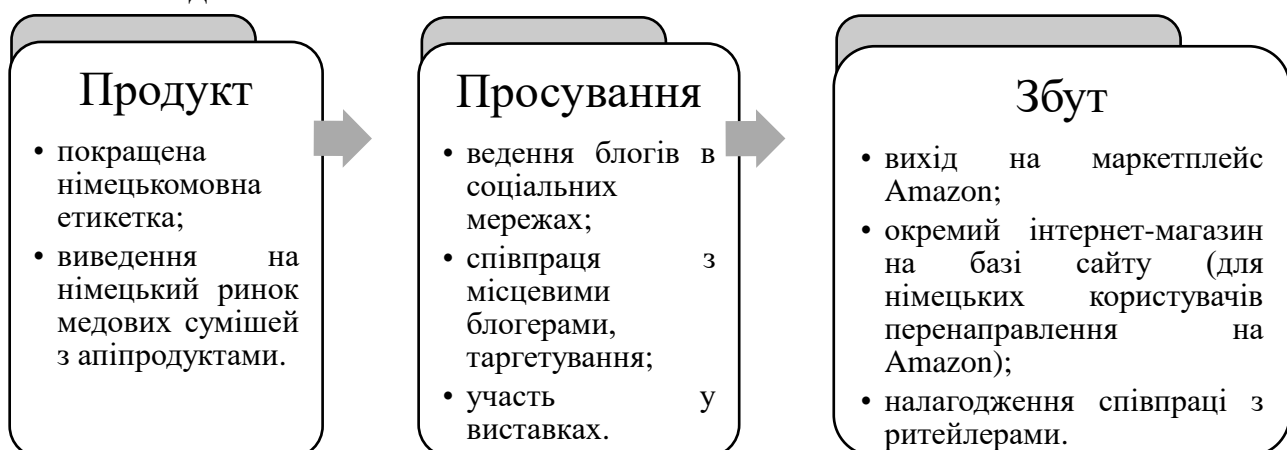

Рис. 3. Рекомендації для посилення конкурентних позицій компанії «ЮБІ» на ринку Німеччини.

Джерело: складено автором.

Для покращення іміджу на ринку, ключовим елементом для підвищення конкурентоспроможності товару має стати розробка зрозумілої німецькомовної

етикетки з детальною інформацією про продукт, аби педантичні німці могли знайти відповідь на всі свої запитання (склад, калорійність, місце та дата виготовлення, строк придатності, маркетингове лого тощо).

Аналогічно потрібно покращити якість німецькомовного перекладу сайту, доповнити сайт значною кількістю інформації про якісні та технічні характеристики продукту, а також відокремити інтернет-магазин ТМ «U'VEE» від інтернет-магазину «Бартнік», щоби не плутати споживачів. Також потрібно пам'ятати, що продукція, що постачається до німецьких торговельних мереж, має відповідати вимогам екологічної безпеки та подальшої утилізації упаковки й бути зареєстрована в так званих "зелених пунктах" (Grüner Punkt).

Для підвищення розпізнавання бренду ключовим фактором є присутність в Інтернеті, адже саме мережа Інтернет сьогодні є ключовим засобом для просування. Тож у сучасних умовах доцільніше витратити свій рекламний бюджет на електронну рекламу, ніж на друковану продукцію.

Отож, крім власного сайту, компанії «ЮБІ» доцільно ефективно використовувати власну присутність у соціальних мережах Facebook та Instagram, послуговуючись інструментами SMM. Ведення актуального блогу німецькою мовою на медову тематику на просторах Facebook та налаштування рекламних постів на цільову аудиторію дасть змогу привернути увагу споживачів до бренду та простимулювати попит.

Важливо створювати якісний, візуально привабливий, цікавий та корисний контент, який будуть поширювати користувачі самостійно, а також за участі блогерів (це можуть бути анонси новинок, рецепти з використанням меду, інформація про виняткові лікувальні властивості продукту).

Значну роль відіграє пошукове просування: забезпечення кращого таргетингу, вищих рейтингових показників, розширення аудиторії сайту за допомогою забезпечення потрапляння сайту, продукту, або компанії на верхні позиції в пошукових системах мережі Інтернет.

Присутність в Інтернеті відіграє важливу роль і для організації збуту. Оскільки організація доставки товару з України в Німеччину індивідуальним покупцям інтернет-магазину буде доволі дорогою, оптимальним майданчиком на початкових етапах, на нашу думку, є маркетплейс Amazon, який діє, як посередник у реалізації товару, забезпечуючи складування, доставку та обслуговування клієнтів за помірний відсоток від продажів. На цьому сайті також можна забезпечити рекламу товару, аби він з'являвся в числі перших результатів пошуку на цільові запити споживачів [9].

Подальшим кроком організації збуту є укладення контрактів із німецькими роздрібними мережами. Для пошуку контрагентів, налагодження корисних контактів і співпраці, а можливо, навіть укладення угод, компанії рекомендується брати участь у різних виставках продовольства. Найбільш популярними виставками в Німеччині є ANUGA для всіх продуктів харчування та напоїв, BioFach для органічної їжі та INTERNORGA для сфери продовольчого обслуговування [10].

Отож для успішної конкуренції на міжнародному ринку українським виробникам меду потрібна не сировина, а впізнавана (як споживачами, так і

ритейлер українська продукція, що сприятиме формуванню міжнародного бренду українського меду як високоякісного продукту, якому можна довіряти. Крім того, продажі готового продукту дають змогу отримати значно більшу маржу.

Для цього необхідно приділяти більше уваги маркетинговій складовій бізнесу, а також робити продукт більш конкурентоспроможним, як на вітчизняному, так і на міжнародних ринках. Доцільно робити акцент на органічній продукції, яка сьогодні в тренді, урізноманітнювати смаки, розвивати присутність бренду в мережі Інтернет, поглиблювати співпрацю з торговими мережами та ритейлерами.

Список літератури:

1. Trade statistics for international business development. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.trademap.org/>
2. FAOSTAT Data [Електронний ресурс] // FAO. – 2020. – Режим доступу: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QL>.
3. Honey in Germany: Market research [Електронний ресурс] // GFA. – 2018. – с. 25 – Режим доступу: <https://gfa.org.ge/wp-content/uploads/2019/05/Honey-market-research.pdf>.
4. Україна закрила квоти на експорт меду за 10 днів нового року [Електронний ресурс] // Євроінтеграційний портал. – 2020. – Режим доступу: http://eu-ua.org/novyny/ukrayina-zakryla-kvoty-na-eksport-medu-za-10-dniv-novogo-roku?fbclid=IwAR1Dq9fs1nkAXvTiEjkUPbPecKcF_CW9N_0wO5gwmDQib8JLq83-yM_IyyI.
5. Мед натуральний: перспективи експорту до ЄС [Електронний ресурс] // Євроінтеграційний портал – Режим доступу: <http://eu-ua.org/eksport-yes/med>.
6. Офіційний сайт компанії "U'BEE" [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу: <https://ubee.ua/>
7. BVE. Verbraucher [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.bve-online.de/themen/verbraucher>.
8. Медовий бізнес: світові тренди [Електронний ресурс] // Пропозиція - Головний журнал з питань агробізнесу. – 2019. – Режим доступу: <https://propozitsiya.com/ua/medovyy-biznes-svitovi-trendy>.
9. Germany Trade & Invest [Електронний ресурс] // GTAI. – 2019. – Режим доступу: <http://www.gtai.de/GTAI/Navigation/EN/Invest/Industries/Consumer-industries/consumer-markets-retail.html>.
10. IXPOS. Food and Beverage. Distribution channels. [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://www.ixpos.de/IXPOS/Navigation/EN/Your-business-in-germany/Businesssectors/Consumer-goods/food-and-beverage,t=distribution-channels-,did=263472.html>.

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА НА РИНКУ ПОСЛУГ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Лапоног Даниїл,

Аспірант Харківського національного
автомобільно-дорожного університету (Харків, Україна)

Протягом останніх років у всьому світі спостерігається тенденція налагодження ефективної співпраці держави і бізнесу в інфраструктурних галузях (електроенергетика, автодорожнє, залізничне, комунальне господарства) в рамках концепції державно-приватного партнерства (ДПП). Особливе місце в інфраструктурній сфері займає транспортна галузь, що утворює основу всієї економічної системи. В даний час результативність ДПП недостатньо висока через відсутність моделі ефективного інституційного взаємодії державних і приватних компаній, механізмів сполучення інтересів держави і бізнес-структур на рівні регіону, а також вивчення тенденцій розвитку взаємозв'язків державних і приватних транспортних компаній в сучасній бізнес-середовищі.

Термін «державно-приватне партнерство» (ДПП) (англійський термін – «public-private partnership») широко використовується у всьому світі для позначення будь-яких форм співпраці державних структур і підприємств приватного бізнесу [1]. Проведений теоретичний аналіз контексту вживання даного терміну показує, що в загальному вигляді ДПП являє собою різні форми взаємодії держави і приватного бізнесу. Це концепція здійснення спільної економічної діяльності різних структур, що має в певній мірі політичне і соціальне значення.

Виникнення ДПП в Україні обумовлено, в першу чергу, необхідністю залучення додаткового фінансування для розвитку пріоритетних галузей економіки, в яких приватний бізнес був відсутній або брав участь у мінімальному обсязі (інфраструктурні галузі – транспорт, комунальне, дорожнє господарство, сфера надання соціальних послуг; інноваційні галузі; підприємства, що мають стратегічне значення), а також з метою розвитку регіонів, оскільки без припливу приватних інвестицій вони приречені на тривалу стагнацію, а без участі держави складно розраховувати на активність інвесторів.

Світовий досвід показує, що автомобільні транспортні послуги являють собою особливу сферу ДПП у наданні соціально значущих послуг. У більшості країн діє спеціальний правовий режим, який передбачає заміну необмеженої конкуренції на ринку конкуренцією за ринок на основі конкурсного відбору перевізників.

В даний час в Україні ефективному функціонуванню ДПП часто перешкоджають складні юридичні проблеми, що стосуються прав власності та відповідальності, правове поняття ДПП відсутнє як на національному, так і на регіональному рівнях, хоча і широко застосовується в різних нормативних актах,

зокрема, в Національній транспортній стратегії Україна на період до 2030 [2]; в Законі України «Про державно-приватне партнерство» [3]; в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства» [4]; в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними» [5]; в Законі України «Про концесії» [6]; в Законі України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» [7].

На законодавчому рівні окремі нормативно-правові акти закріплюють поняття ДПП і його форми, але однаковості в визначеннях немає [3-7].

В цілому ДПП розглядається як взаємовигідне співробітництво держави і приватного бізнесу в реалізації соціально значущих проєктів, що реалізується в різних формах: укладення концесійних угод; укладання та виконання угод, договорів (контрактів) про співробітництво, управлінні компанією, реалізації лізингових договорів, договорів про передачу (концесії); створення змішаних компаній або приєднання державних утворень і приватних партнерів до існуючої компанії.

Використання слова «партнерство» в понятті ДПП свідчить про те, що держава бере участь в ДПП на рівних засадах з приватним бізнесом. Відносини в сфері ДПП не мають примусового характеру, навпаки, всі учасники мають однакові юридичними можливостями, і на їх дії за загальним правилом поширюються одні й ті ж правові норми. Така природа відносин у сфері ДПП відповідає принципу юридичної рівності учасників цивільно-правових відносин [3].

Незалежно від того, хто є ініціатором реалізації проєкту ДПП – держава або приватний бізнес, обидві сторони на свій розсуд і з урахуванням своїх інтересів вирішують питання про ініціювання проєкту в сфері ДПП, приєднання до проєкту ДПП, зверненні за судовим захистом своїх прав, визначають умови угоди і вимоги виконання зобов'язань іншим учасником ДПП, вибирають форму договірних зв'язків. Це відповідає принципам диспозитивності та свободи договору в цивільному праві.

Найбільш проста модель, що описує взаємодію держави і елементів мезо-логістичної транспортної системи регіону в рамках ДПП, полягає в тому, що роль державного сектора виражається в наданні фінансових коштів, що спрямовуються на оновлення парку рухомого складу автотранспортних підприємств, які, в свою чергу, можуть взяти на себе зобов'язання з перевезення пільгових категорій пасажирів, знижуючи тим самим витрати держави на виплату дотацій транспортним компаніям, а також в підтримці інфраструктури та сприятливих інституційних умов для діяльності приватних транспортних компаній.

В рамках цієї загальної моделі формуються особливості мезо-логістичної системи управління автотранспортними перевезеннями: більша або менша роль держави і приватного сектора у виконанні зазначених функцій; динаміка розвитку та галузева структура транспортної діяльності. Розвиток інтеграції держави з бізнес-спільнотою та залучення в систему управління

автотранспортними перевезеннями додаткових коштів є одним із стратегічних напрямків розвитку економіки регіону і країни в цілому.

Взаємодія держави і бізнес-спільноти відкриває нові можливості для процесу управління автотранспортними перевезеннями і досягнення його відповідності вимогам, що висуваються суспільством в умовах переходу до інноваційної економіки. Поряд з цим держава повинна розробити і ввести чіткі норми і закони стимулюючого характеру в сфері регулювання ДПП. При цьому необхідний системний підхід з урахуванням стратегії економічного розвитку кожного конкретного регіону.

В рамках цього підходу пропонується два напрямки роботи: перший покликаний впливати на підвищення конкурентоспроможності автотранспортних підприємств, підвищувати їх матеріально-технічну базу за рахунок взаємовигідного співробітництва з державними підприємствами; другий напрямок діяльності – це комплекс робіт з надання інформаційної та організаційної підтримки транспортним організаціям.

Таким чином, перехід державних і бізнес-структур на використання нових економічних інструментів, адекватних поставленим цілям і завданням, дозволить не тільки поглиблювати ДПП, а й подолати глибокі відмінності між адміністративною культурою і культурою бізнесу, привносити прогресивні методи управління в державний сектор і протистояти ризику неефективної організації транспортно-логістичних процесів.

Список літератури:

1. Полякова О.М. Державно-приватне партнерство в Україні: проблеми становлення. *Коммунальное хозяйство городов: Научно-технический сборник*. К.: Техніка, 2009. № 87. С. 317–322.

2. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.05.2018 р. № 430-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-p>.

3. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

4. Про затвердження Порядку надання державної підтримки здійсненню державно-приватного партнерства: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2011 р. № 279. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/279-2011-p>.

5. Про затвердження Методики виявлення ризиків, пов'язаних з державно-приватним партнерством, їх оцінки та визначення форми управління ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 16. 02. 2011 р. № 232. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=232-2011-%EF>.

6. Про концесії: Закон України від 16.07.1999 р. № 997-XIV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/997-14>.

7. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг: Закон України від 14.12.1999 р. № 1286-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/1286-14>.

ОСОБЛИВОСТІ ТА НАСЛІДКИ ПРОВЕДЕННЯ ГРОШОВО – КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ ФРС США В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Онофрійчук Олег Петрович

викладач кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Шеверда Лілія Леонідівна

студентка 4-го курсу економічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Адамська Діана Олегівна,

студентка 2-го курсу економічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

На сьогоднішній день факт світової економічної кризи є загально визнаним. Але коли мова заходить про зрозуміле пояснення її чинників, прогнозів її протікання і розвитку, і, тим більше, її можливих наслідків, розпочинається суцільна незрозумілість та невизначеність з боку сучасної економічної теорії. Як, взагалі, таке може бути, що жоден з нобелівських лауреатів по економіці навіть не згадав у своїх експериментах про можливість початку глибокої економічної кризи в найближчому майбутньому. Навпаки, усі твердо запевнювали світове суспільство в тому що, кризові часи для сучасної ринкової економіки минули назавжди.

Обставини склались таким чином, що треба було терміново прийняти ряд антикризових мір, які існуюча на той час ментальність суспільства не сприймала. Підтримання ліквідності банків за рахунок кредитів ЦБ - ідея зовсім непогана. Але кредити мають багато вад – наявність забезпечення, відсоткові ставки і зобов'язання по погашенню у певний час. Це не підходило, тому що було розуміння того що систему звичайною ліквідність не врятувати.

По-перше, потрібен був банк, який зможе викупити усі, так звані, «токсичні активи». На цю роль найкращим чином підійшла ФРС США.

По-друге, необхідна була така ліквідність під яку не треба забезпечення, яку не треба повертати і за яку не треба сплачувати відсотки.

І тут зародився геніальний механізм QE (Quantitative easing) – кількісне пом'якшення. Саме те, що немало вад кредиту и давало можливості значно знизити ризиковість активів банків і забезпечити певний рівень ліквідності їх балансів. Окрім усього іншого, банки мали можливість отримувати прибутки через операції на вторинному ринку - купувати по курсовій вартості трежерис та MBS дешево, а продавати ФРС по номіналу значно дорожче. Так наприклад, ФРС купувала державні цінні папери США - термін погашення по яким ще не настав - по номіналу, тоді коли їх курсова вартість доходила до 20-60%

номіналу. Механізм підтримання ліквідності банків в межах QE виглядає наступним чином.

Так зародилась ідея QE 2. Її основне завдання полягало не тільки в тому, щоб забезпечити певний рівень рентабельності дилерам, а і в тому, щоб оцінити реакцію основних індикаторів ринку на штучне втручання, тобто можливу імовірність масштабної дестабілізації ринку.

Треба відмітити, що збоку суспільства деякий час спостерігалась певна критика і інформаційна протидія політиці QE 2. Але запевнення ФРС в тому, що ця політика вимушена і носить тимчасовий характер, мали позитивний вплив. І дуже швидко довіра до дій ФРС у суспільстві поновила.

Причиною кризи є порушення структурних пропорцій між попитом і пропозицією. Рівноважний ринок це досить рідкісне явище. Будь яка національна економіка і світова економіка в цілому, частіше мають справу саме з надлишковим ринком, де пропозиція перевищує попит. І цьому є досить просте пояснення. Справа в тому, що темпи накопичення капіталу випереджають темпи зростання платоспроможного попиту. З кожним новим циклом відтворення, пропозиція капіталу зростає, в наслідок його накопичення, а динаміка попиту на його споживання відстає або, в загалі, знижується. Пропозиція зростаючого ринку автоматично не створює адекватний попит. Це досить аргументовано в свій час довів Адам Сміт, а Дж. Кейнс, використовуючи це положення класичної економічної теорії, побудував досить ефективну систему регуляторів сукупного суспільного попиту.

Потенціал стимулювання ринкового попиту за рахунок нарощування темпів споживчого кредитування існував доки була можливість знижувати ціну кредиту, підтримуючи таким чином, відповідний попит на гроші. В результаті проведення такої політики ставка рефінансування ФРС с 19% в 1981р. знизилась майже до 0% в 2008 р. А сукупна заборгованість домогосподарств зросла с 60% відсотків ВВП більш ніж до 100%.

Отже, розгляд сучасної грошово-кредитної політики ФРС, яка отримала назву політики кількісного пом'якшення, дає можливість зробити висновок про те, що в діючому форматі, вона не має за мету усунути основний чинник теперішньої економічної кризи, а саме структурні диспропорції економіки. Навпаки, вона сама стала чинником інтенсивного нарощування, не менш небезпечної диспропорції, між доходами домогосподарств і уряду з одного боку і обсягом їх споживання з іншого. Є той факт, що згорання широкомасштабної емісії ФРС, після досить тривалого штучного, за рахунок емісійних коштів, підтримання попиту, призведе до обвалу ринків і перш за все фондового ринку і ринку деривативів.

Далекосяжний напрямок подальшого експерименту пов'язаний з глибоким розглядом дійсних чинників сьогочасної кризи, який, на нашу думку, не має базуватися на методології монетарного підходу. Нинішній стан світової економіки потребує створення відповідної економічної теорії, яка б дала нарешті відповіді на актуальні питання.

1. US debt clock // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://webdiscover.ru/v/22301>
2. Бурлачков .В.К. Теоретичні основи грошово-кредитної політики та світова фінансова криза / В.К. Бурлачков // Економіка України. - 2009.- № 2.- с. 49-59.
3. Движущийся график США 30 // [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://ru.investing.com/indices/us-30-chart>
4. Дзюбблук О.В. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках [Текст] / О.В. Дзюбблук // Вісник НБУ. - 2009.- № 5.- с. 25.
5. Кобяков А.Б., Хазин М.Л. Закат империи доллара и конец "Рах Americana"./ А. Кобяков, М. Хазин. М.:Вече, 2003. - 368 с.
6. Корищенко К., Соловьева.И., Новые вызовы в регулировании финансового сектора в условиях кризиса [Текст] / К.Корищенко, И.Соловьева // Вопросы экономики. – 2010. - № 4 – с.100-112.
7. Мілай А. О. Особливості та наслідки проведення грошово – кредитної політики ФРС США в умовах світової економічної кризи / А. О. Мілай // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2014. – № 11. – С. 91–96. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/>
8. Сорос Дж. Прогнозы: Будущее в форме буквы W - /Дж. Сорос // Ведомости - 2010 - 15 янв.

МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНИЙ ЕФЕКТ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Онофрійчук Олег Петрович,

викладач кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Близнюк Сергій Віталійович,

викладач кафедри математичного моделювання ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Ляш Софія Ігорівна,

студентка 2-го курсу економічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

На сучасному етапі економічного розвитку світового господарства в систему міжнародної кооперації, розподілу суспільних ресурсів, робочої сили та капіталів вносять значні зміни науково-технічні, комп'ютерні, інформаційні послуги. На основі застосувань інформаційних ресурсів та ринку інформаційних послуг створюється переважна більшість сукупного продукту достатньо розвинених країн. У теперішній час у багатьох країнах незалежно від рівня їх економічного і соціального розвитку здійснюється структурна перебудова, яка пов'язана з ростом інформаційного сектору економіки, що веде за собою значні зміни в різних сферах життя суспільства.

Інтенсивність розвитку торговельних операцій з інформаційними послугами спричинили створення певних механізмів їх надання та ціноутворення, засобів регулювання. Іншими словами це спричинило формування стійкого ринку інформаційних послуг його головними споживачами та виробниками. Ринок інформаційних послуг можна охарактеризувати як механізм організаційних і економіко-правових відносин з торгівлі інформаційними послугами які виникають між споживачами та постачальниками.

Міжнародна природа торгівлі інформаційними послугами проявляється або в безпосередньо міжнародному її характері, або в різноманітних економічних наслідках певної комерційної акції, які можуть бути пов'язані з виникненням різного роду зобов'язань чи перспектив щодо подальшого співробітництва різнонаціональних контрагентів [1].

Поширені зміни виробничих сил під впливом науково-технічного прогресу у другій половині ХХ століття, призвели до того, що інформаційна діяльність стала одним з елементів того що Карл Маркс називав «загальними умовами суспільного процесу виробництва», а її інфраструктурний характер зумовив особливу схильність виробничих сил самої інформаційної діяльності до виходу

за рамки національних границь для досягнення оптимального рівня концентрації виробництва інформаційних послуг [2].

Світовий ринок інформаційних послуг зараз динамічно розвивається відповідно до тенденцій НТП і є причиною диверсифікації форм міжнародної торгівлі та сам виступає прискорювачем темпам розвитку. Географічний розподіл торгівлі інформаційними послугами є зовсім не рівномірним та асиметричним. У середньому 84 % обсягу інформаційних послуг у світі експортується добре розвиненими країнами, - 3,2 % країнами що розвиваються лише розвиваються, та 8,6 % країнами з перехідною економікою.

Отож, можна спостерігати стійку тенденцію, особливо в економіці добре розвинених країн, до подальшої інформатизації суспільства. А відносно стійке збереження динаміки розвитку і загальної частки інформаційних послуг у світовому експорті послуг розвинених країн свідчить про розширення їх використання економічними суб'єктами з різних країн у комерційному обороті з метою підвищення ефективності основної діяльності.

З одного боку вони є важливим споживачем нових технологій, з іншого - завдяки процесу інтернаціоналізації та зростаючій їх технологічній місткості вони самі стають джерелом інновацій і посилення конкурентоспроможності національної економіки. Мультиплікаційний ефект рівня конкурентоспроможності національної економіки на МРІП надано на рисунку 1.

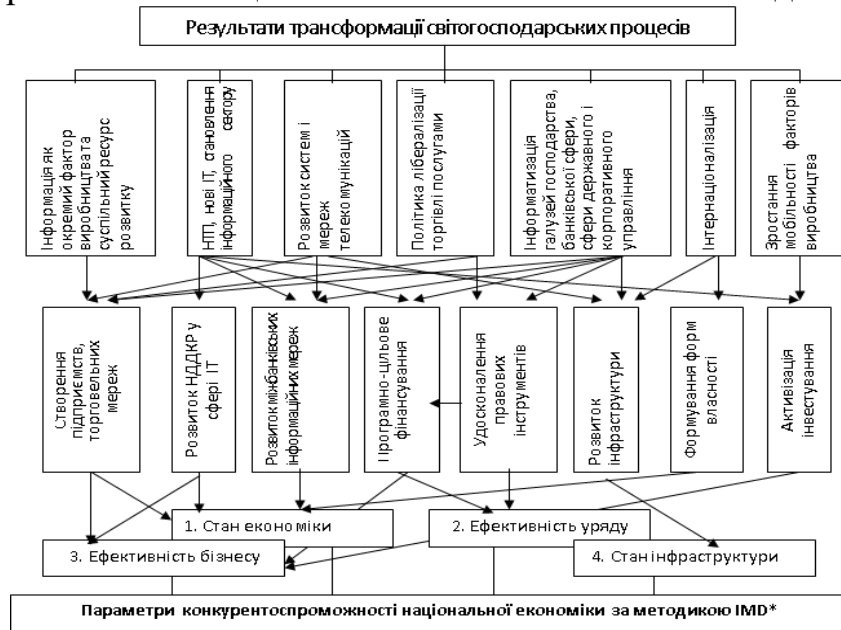

Рис. 1. Мультиплікаційний ефект рівня конкурентоспроможності національної економіки на МРІП

Таким чином, інтенсивне поширення НТП, особливо у сфері інформаційної діяльності і телекомунікацій, широкомасштабне зростання світової торгівлі інформаційними послугами, активна інтернаціоналізація інформаційної діяльності та процес глобалізації змінюють як загальну структуру національних економік сучасних держав, так і вимоги до оцінки рівня конкурентоспроможності на МРІП.

У науковій роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуальної науково-прикладної проблеми сучасного розвитку

міжнародного ринку послуг – розроблення нових теоретико-методологічних положень і розв’язання прикладних аспектів транснаціоналізації даного ринку та участі України у цьому процесі.

1.Новицький В.Є. Міжнародна торгівля: навч. посібник / В.Є. Новицький. — К.: Зовнішня торгівля, Ельга, 2007. — 264 с. **2** Родионов И.И. Формирование и развитие рынка информационных услуг и продуктов в условиях глобализации: дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.01 / Иван Иванович Родионов. М.: РГЕ, 2003. 287 с. **3** Фомичев В.И. Международная торговля: Учебник / Фомичев В.И. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ИНФРА-М, 2001. 446 с. **4** Jorgenson Dale W. Information Technology and the American Growth Resurgence / Dale W. Jorgenson, Mun S. Ho, Kevin J. Stiroh. // Federal Reserve Bank of New York Current Issues in Economics and Finance. 2005. № 10 (13). – P. 1–7. **5** Jorgenson Dale W. A Retrospective Look at the U.S. Productivity Growth Resurgence / Dale W. Jorgenson, Mun S. Ho, Kevin J. Stiroh // J. of Economic Perspectives. 2008. №1. Volume 22. – P. 3 24.

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ США В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Онофрійчук Олег Петрович

викладач кафедри економіки та фінансів ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Дуброва Дар'я Олександрівна

студентка 2-го курсу факультету європейської освіти ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Максимчук Радислава Дмитрівна

студентка 1-го курсу економічного факультету ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарного університету імені академіка Степна Дем'янчука»

Роль США у сучасній міжнародній торгівлі складно переоцінити: країна є другою у світі за обсягом експорту після Китаю та першою – за вартісними обсягами споживання іноземних товарів та послуг. Із другої половини ХХ ст. і донині за країною зберігається статус провідної торгової нації світу (частка США у світовій торгівлі товарами за експортною часткою становить 8,6%). Однак критичним в історії торговельних відносин США став 2012 р., коли Китай уперше випередив країну за вартісним обсягом експорту і відтоді впевнено займає першу позицію у списку провідних експортерів світу (у 2018 р. на Китай припадало 12,5% світового експорту). США також довгий час є провідним імпортером світу – країна споживає 16,6% світового товарного імпорту [1]. Характерною рисою зовнішньої торгівлі США за одночасного збереження статусу провідного експортера світу є негативне сальдо торгового балансу. Останній торговельний профіцит США був зафіксований у 1975 р. До 1987 р. американський торговельний дефіцит збільшився до 153,3 млн. дол. і почав особливо динамічно зростати наприкінці 1990-х років. Поясненням цього факту є те, що економіка США зростала швидше, ніж економіка основних торговельних партнерів Америки, і, отже, американці купували іноземні товари частіше, ніж люди в інших країнах – американські товари. Більше того, фінансова криза в Азії послабила валюту у цій частині світу, зробивши її товари відповідно дешевшими, ніж американські. У 1997 р. торговельний дефіцит Америки становив 110 млрд. дол. і надалі продовжував зростати [3]. У 2018 р. експорт із країни становив 2 501 млрд. дол., а імпорт – 3128 млрд. дол., таким чином, у минулому році торговельний дефіцит Сполучених Штатів Америки становив рекордні \$ 627 млрд. дол..

Як і більшість країн світу, США експортують більше товарів, аніж послуг, однак частка послуг в експорті зі США є високою – близько 25% і вищою за середньосвітовий показник (23%) та за аналогічний показник основного конкурента – Китаю (15%). Зазначене свідчить про високий рівень розвитку третинного сектору економіки і відповідну експортну спеціалізацію країни. Ця ознака позитивно характеризує структуру експорту США, оскільки тоді як Китай збільшує обсяги експорту завдяки масштабам продажу відносно дешевих товарів, США нарощує експорт високотехнологічних, інноваційних послуг, за якими прогнозують майбутнє інформаційної економіки. Крім цього, профіцит у торгівлі послугами певною мірою компенсує негативний баланс торгівлі послугами. Основними категоріями експорту товарів США у 2018 р. були: засоби виробництва (562 918 млн. дол.); промислові товари (541736 млн. дол.); транспортні засоби (158 839 млн. дол.). Детальну структуру експорту США у 2018 р. наведено на рис. 3. Третину експортованих зі США товарів становлять засоби виробництва, головним чином, комерційні літаки (130 млрд. дол.), промислове обладнання (60 млрд. дол.), напівпровідники (48 млрд. дол.) і засоби зв'язку (37 млрд. дол.). Також значною є частка у структурі експорту США електронного (46 млрд. дол.) і медичного (37 млрд. дол.) обладнання.

Отже, можна підсумувати, що США, споживаючи більше імпортованих товарів, ніж будь-яка інша економіка світу, все ж залишаються провідним постачальником товарів і послуг на світові ринки. Значний дефіцит сальдо торгівлі товарами обумовлений високим рівнем розвитку національної економіки та високим рівнем життя, стабільністю національної валюти і її високою вартістю в порівнянні з валютами азіатських країн. США негативне сальдо торгівлі товарами вже більше 40 років, проте саме сьогодні в призмі зростаючої конкуренції з боку нових індустріальних країн Азії, головним чином, Китаю, питання набуває дискусійного характеру в наукових колах і отримує особливий інтерес уряду США. Однак подальше зростання дефіциту балансу свідчить про низьку ефективність агресивних дій США в митному регулюванні імпорту, що швидше за призводять до погіршення відносин між країнами і загострення міждержавних торгових конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Amadeo K. U.S. exports: top categories, challenges, and opportunities. Why isn't America the world's largest exporter? The Balance : вебсайт. URL : <https://www.thebalance.com/u-s-exports-top-categories-challenges-opportunities-3306282>
2. Amadeo K. US Imports and Exports with Components and Statistics. What Does the United States Trade with Foreign Countries?

The Balance : вебсайт. URL : <https://www.thebalance.com/u-s-imports-and-exports-components-and-statistics-3306270>

3. An Outline of the U.S. Economy. The U.S. Information Agency : вебсайт. URL : <https://usa.usembassy.de/etexts/oecon/chap10.htm>

4. Central intelligence agency : вебсайт. URL : <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/rankorder/>

5. Desjardins J. Mapped: The World's Largest Exporters in 2018. Visual Capitalist : вебсайт. URL : <https://www.visualcapitalist.com/>

6. Dillinger J. The World's 20 Largest Exporting Countries. World Atlas : вебсайт. URL : <https://www.worldatlas.com/articles/exports-by-country-20-largest-exporting-countries.html>

МАТЕРІАЛЬНА МОТИВАЦІЯ ЗА ПРИНЦИПОМ КОМПЕНСАЦІЙНОГО ПАКЕТУ

Оскома Олена Володимирівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри
аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Мірзоєва Айсель Джумшуд кизи

студентка II курсу магістратури
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

В сучасних економічних умовах, коли посилюється конкуренція за персонал, мотивація до високопродуктивної праці стає одним з основних чинників поєднання потреб персоналу і запитів роботодавця.

Визначення терміну «мотивація» знаходиться на перетині таких наук як: психологія, соціологія, економіка та менеджмент.

З точки зору психології – мотивація розглядається або як система факторів, які обумовлюють поведінку особистості, або як процес, що підтримує її поведінкову активність. [1]

З точки зору соціології – мотивація це підсвідомий процес, що обумовлює дію соціального агента в системі суспільних та культурних обмежень. [2]

З точки зору економічної науки мотивація – це процес спонукування людей до праці, який передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення особистих цілей або цілей організації. [3]

Таким чином, узагальнюючи наведені вище визначення, можна визначити мотивацію як активний процес дії особистості для досягнення власних цілей та цілей організації. В процесі здійснення активних дій, суб'єкт економічних відносин здійснює задоволення власних потреб та досягає необхідних організації цілей.

При побудові ефективної системи мотивації на підприємстві слід враховувати, що вона має відповідати наступним критеріям:

- орієнтуватися на потреби учасників мотиваційного процесу;
- бути економічно доцільною;
- стимулювати підвищення ефективності праці;
- бути відповідною конкретним умовам та групам персоналу;
- бути прозорою та зрозумілою у застосуванні;
- не призводити до деструктивної поведінки персоналу та внутрішньоорганізаційних конфліктів.

Якщо розглядати мотивацію в розрізі піраміди потреб А. Маслоу, то можна відзначити, що зовнішня мотивація за рахунок задоволення перших, найнижчих потреб (фізіологічні та потреби у безпеці), здійснюється за рахунок матеріальної мотивації. Матеріальна мотивація – це перше на що звертає увагу працівник при

виборі роботодавця. Нематеріальна мотивація фактично не працює без матеріальної. Тому матеріальній мотивації приділяють багато уваги при розробці та виборі систем мотивації персоналу підприємств або організацій.

Недоліками застосування виключно матеріальної мотивації є:

- орієнтація робітників виключно на винагороду, що може призводити до погіршення якості роботи та професійної деградації, через зосередження не на розвитку, а на заробітку;
- необхідність постійного перегляду розміру винагороди, так як робітник швидко пристосовується до її розміру та прагне постійного її збільшення;
- збільшення частки заробітної плати у витратах та собівартості продукції з відповідним збільшенням ціни, або зменшенням прибутку підприємства.

Разом з тим матеріальна мотивація є простою у застосуванні, зрозумілою робітникам і ефективною для максимально широких кіл робітників.

До елементів матеріальної мотивації входять: основна та додаткова заробітна плата, компенсація проїзду до підприємства, компенсація мобільного зв'язку, харчування робітників, компенсація вартості житла, медичне страхування, надання у користування службового транспорту, придбання спецодягу та спецінструменту та інші явні та неявні виплати працівнику, з яких у підсумку складається загальний рівень винагороди за працю.

Сучасні відносини на ринку праці призвели до усереднення рівня винагороди за конкретну роботу. І тому заробітна плата, наприклад, бухгалтера-матеріаліста, яку пропонує більшість підприємств приблизно однакова. При виборі робітником конкретного роботодавця переваги набувають інші матеріальні та нематеріальні фактори (близькість до проживання, імідж компанії, вік колег, ступінь автоматизації роботи тощо). Також зазначимо, що пропозиція однакових елементів додаткової матеріальної мотивації для усіх робітників є недоцільною. Наприклад, безкоштовне харчування для робітника, який бере їжу з дому не створить для нього додаткової переваги, так само як і безкоштовний транспорт для того, хто живе поряд з роботою.

Тому пропонується запровадити систему матеріальної мотивації, яка складається з наступних частин: основна заробітна плата, додаткова заробітна плата за виконання якісних показників роботи, компенсаційний пакет на певний відсоток від основної заробітної плати. Компенсаційний пакет на певну суму може бути сформований за рахунок включення в нього певного переліку пільг, але таких, які є значущими для робітника. Запровадження компенсаційного пакету дасть змогу підприємствам збільшити ефективність системи мотивації, а робітникам отримати відповідну потребу компенсацію.

Список літератури:

1. Психологія: навч. посіб. / [О. А. Бреусенко–Кузнецов, О. В. Винославська, В. Л. Зливков та ін.]; за наук. ред. О. В. Винославської. – Київ : Фірма “ІНКОС”, 2005. – 352 с.

2. Мартинюк І.О., Соболева Н.І. Соціальні агенти змін в трансформації сучасних практик. Соціологічні тренди XXI століття: теоретичний концепт та

практика інновацій : всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листопада 2019 р.) : тези доп. / Н.А. Латигіна.– Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. с. 110-114.

3. Рудьєв В. А., Гуткевич С. О. Менеджмент. Навч. посіб. - К.: Центр учбової літератури, 2011. – 312 с.

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Пілецька Саміра Тимофіївна,

д.е.н., професор
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Колесников Сергій Олексійович

к.ф-м.н. доцент
Донбаська державна машинобудівна академія,

Кришевич Валерія Євгенівна

студентка
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Сучасний етап розвитку світової економіки, що відрізняється глобалізаційними, інтеграційними процесами і посиленням конкуренції в усіх сферах суспільного життя, викликає необхідність дослідження нових явищ, відповідно і шляхів вдосконалення управління ними. Це багато в чому стосується категорії фінансів, яка активно впливає на економічний і соціальний розвиток держави і його основні ланки. Радикальні зміни в цій галузі відбуваються також на мікроекономічному рівні, оскільки розширюється самостійність суб'єктів господарювання і посилюється їх відповідальність за утримання своїх позицій на ринку. Сучасні механізми і способи функціонування вимагають від окремих підприємств застосування більш досконалих технологій виробництва, методів реалізації продукції, а також застосування прогресивних інструментів акумуляції фінансових ресурсів, їх раціонального розподілу і використання.

У зв'язку з цим ключове значення набуває пошук активних важелів і форм управління даними процесами, які забезпечують ефективність господарювання. В таких умовах одним з важливих об'єктів управління стає фінансовий потенціал підприємства, який в найбільш загальному вигляді відображає фінансову потужність підприємства і силу його впливу на відтворювальний процес.

Теоретична і методологічна база для моделювання фінансового потенціалу та посилення його впливу на відтворювальний процес не відповідає сучасним умовам і вимогам динамічного розвитку економіки. Недостатня розробка загальних теоретичних і практичних аспектів даної економічної категорії багато в чому обмежує використання прогресивних методів управління фінансовим потенціалом. Це має на увазі не тільки обґрунтування необхідного обсягу, структури фінансового потенціалу, а й організації раціонального регулювання і контролю за рухом його складових елементів з урахуванням впливу на ефективність діяльності і задоволення економічних інтересів учасників відтворювального процесу. В умовах модернізації економіки проблеми

наукового обґрунтування процесу формування та використання фінансового потенціалу підприємств набувають особливо важливе значення.

Вважаємо, що фінансовий потенціал підприємства за своєю значимістю у відтворювальному процесі є самостійною економічною категорією, що відрізняється істотними особливостями створення і функціонування. Для того щоб краще зрозуміти сутність цієї складної категорії, доцільно вивчити генезис, визначити обов'язкові умови виникнення фінансового потенціалу та результативного впливу на економічну безпеку підприємства.

Активність фінансів в суспільних процесах була слабкою і охоплювала в основному сферу загальнодержавних потреб. Обсяг джерел фінансування був відносно обмеженим внаслідок низького рівня розвитку науки і виробничих відносин. У той же час вплив фінансів на виробничі процеси залишалося незначним у зв'язку з невеликими розмірами господарських і фінансових операцій, обмеженим числом форм, методів мобілізації і розподілу грошових коштів. Відповідно, нерозвиненим залишався науковий інструментарій обґрунтування і маневрування фінансовими ресурсами, з урахуванням фінансової вигоди. І тільки прискорення науково-технічного прогресу у всіх областях знань, як і зміцнення фінансових зв'язків між окремими виробниками, регіонами і країнами, створює реальну базу для функціонування фінансового потенціалу підприємства.

Фінансовий потенціал підприємства як самостійна фінансова категорія діє лише в умовах зрілих ринкових відносин і належного розвитку науки і техніки. Отже, фінансовий потенціал можна визнати категорією зрілої ринкової економіки, активність якої зростає в певних умовах. У найбільш загальному вигляді вони представлені на рисунку 1.

Представлені на рисунку 1 умови мають об'єктивний характер, оскільки їх наявність сприяє створенню, функціонуванню та результативному впливу фінансового потенціалу на діяльність підприємства. Так, розвиток ринкових відносин, високий рівень товарного і фінансового ринків забезпечує численність господарських суб'єктів і сприяє упорядкуванню економічних взаємовідносин між ними. Посилення економічної інтеграції, глобалізація світової системи сприяють багатьом прогресивним змінам, зокрема, підвищення свободи господарювання, концентрації і розширенню меж переміщення капіталу, збільшення джерел фінансування та способів їх використання. Тим самим з'являються можливості маневрування фінансовими ресурсами, вибору більш ефективних рішень для досягнення позитивних результатів підприємницької діяльності

Рисунок 1. Створення і розширення ринкової інфраструктури

Не менш важливою умовою є формування і розширення ринкової інфраструктури, що включає функціонування безлічі різних інститутів, організацій, що сприяють задоволенню різноманітних потреб підприємств.

Найбільш важливими заходами в цій сфері є:

- розширення мережі фінансових, кредитних установ, що забезпечують акумуляцію фінансових ресурсів і їх ефективне використання;
- розвиток багатофункціональної інформаційної бази, за допомогою створення спеціалізованих організацій, інформаційних центрів, що накопичують і обробляють відомості про конкретну ситуацію в країні, регіонах і окремих підприємствах;
- зміцнення системи сервісного обслуговування господарських суб'єктів, що надають консалтингові, маркетингові, аудиторські та інші послуги, що гарантують високу якість намічаються проектів і кваліфіковану допомогу у вирішенні складних завдань.

Успішне функціонування фінансового потенціалу підприємства багато в чому залежить від вдосконалення господарського і фінансового законодавства, що регулює права і обов'язки всіх учасників відтворювального процесу. Це перш за все стосується оподаткування, грошового обігу, економічних зв'язків між підприємствами і державою. В умовах розширення інтеграційних процесів першорядне значення має сталість юридичних актів і їх відповідність світовим стандартам.

Реалізація завдань, що забезпечують ключове призначення фінансового потенціалу, передбачає наявність розвиненого науково обґрунтованого апарату, що дозволяє використовувати результативні форми, методи і інструменти оптимізації його обсягу і структури.

Розвиток методологічних теоретичних основ економічної науки дозволило значно розширити спектр спеціальних інструментів і методів, використовуваних для оптимізації фінансових рішень. Удосконалення наукового апарату в умовах глобалізації економіки, збільшення і ускладнення обсягу фінансових операцій сприяє підвищенню активності впливу фінансового потенціалу на господарські

процеси. В таких умовах зростає його значимість як гаранта зниження ступеня ризику і нормалізації фінансових взаємозв'язків не тільки на окремому підприємстві, але і в масштабах регіону, країни і на міжнародному рівні.

Наявність розглянутих вище умов забезпечує функціонування фінансового потенціалу як обов'язковий елемент розширеного відтворення. Фактично фінансовий потенціал діє майже на всіх його стадіях і повинен забезпечувати фінансову безпеку підприємства. Відповідно, він виступає гарантом виконання фінансових зобов'язань підприємства, зниження ступеня ризику і тим самим впливає на реалізацію намічених виробничих, економічних і соціальних заходів. Фінансовий потенціал залишається ключовим джерелом розвитку і вдосконалення виробництва, впливаючи, таким чином, на підвищення конкурентоспроможності господарських суб'єктів, їх привабливість для партнерів і інвесторів.

Отже, реалізація завдань, що вирішуються цією багатогранною і складною категорією, передбачає тісний взаємозв'язок і узгодженість трьох ключових елементів фінансової діяльності підприємства: фінансових ресурсів, економічних відносин, активних інструментів, що впливають на господарські процеси.

Розгляд сутнісних і організаційних ознак фінансового потенціалу дає підставу вважати його фінансовою категорією економіки, що відображає тріаду взаємозалежних складових: фінансових ресурсів, супутніх їм економічних відносин, активних форм і методів впливу на відтворення.

Головна мета призначення фінансового потенціалу - забезпечення фінансової безпеки господарського суб'єкта, що досягається таким чином:

- в процесі мобілізації власних і позикових джерел фінансування намічених поточних і стратегічних завдань;
- розподілу фінансових ресурсів і їх використання на задоволення виробничих, економічних і соціальних потреб підприємств;
- стимулювання економічної зацікавленості господарського суб'єкта і його працівників в досягненні позитивних результатів діяльності;
- виконання фінансових зобов'язань перед державою та партнерами по бізнесу, що сприяє підвищенню його конкурентоспроможності та привабливості в особі інвесторів.

Сила і активність фінансового потенціалу багато в чому залежить від того, в якій мірі прийняті рішення, що стосуються формування і його використання, пов'язані з економічними інтересами підприємства і членів трудового колективу, а також підпорядковані інтересам всього суспільства.

Таким чином, під фінансовим потенціалом підприємства в загальному сенсі розуміється його забезпеченість фінансовими ресурсами, які необхідні для його нормального функціонування, а також доцільність їх розміщення і ефективність використання. Найчастіше фінансовий потенціал ототожнюють із сукупністю фінансових ресурсів, зайнятих в виробничо-господарській діяльності, і можливістю їх залучення в майбутньому. Також вважається, що він визначає здатність суб'єкта до отримання грошового капіталу і подальшого управління ним.

Фінансовий потенціал як економічна категорія вищої абстракції діє в умовах розширення ринкових відносин і відповідного розвитку науки і техніки. У зрілої ринкової економіки фінансовий потенціал підприємства стає обов'язковим елементом відтворення і виступає в формі тріади взаємопов'язаних його складових: фінансових ресурсів, супутніх їм відносин і застосування активних фінансових інструментів.

Фінансовий потенціал забезпечує фінансову безпеку суб'єкта в процесі мобілізації фінансових ресурсів, їх розширення, використання, виконання фінансових зобов'язань перед державою та партнерами. Активність його впливу на господарський оборот, в значній мірі забезпечується можливістю мотивації всіх учасників виробничого процесу в задоволенні їх економічних інтересів.

Матеріальною базою фінансового потенціалу є сукупність фінансових ресурсів, які повинні враховувати особливості конкретного суб'єкта і його потреби для виконання виробничих, економічних і соціальних завдань. Оптимізація обсягу і структури сукупності фінансових ресурсів передбачає дотримання основних пропорцій, які забезпечують фінансову незалежність, платоспроможність і результативність господарювання.

Раціональність організації економічних відносин між учасниками відтворювального процесу базується на принципах еквівалентного обміну та взаємної вигоди від здійснюваних операцій і передбачає врахування фактора часу у відновленні і розширенні господарських процесів.

Вибір результативних інструментів формування і використання фінансового потенціалу реалізується в процесі свідомого управління фінансовою діяльністю підприємства.

Список літератури:

1. Ареф'єва О.В., Пілецька, С.Т., Кравчук Н.М. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки. Проблеми системного підходу в економіці. Випуск 1(75), частина 1. 2020. С.80 – 90.
2. Корытько Т.Ю., Держинская В.Н. Мониторинг финансовой устойчивости предприятия с учетом его жизненного цикла. Вісник ДДМА. 2008. № 3. С.154-160.
3. Костевич О.Д. Фінансовий потенціал як фактор сталого розвитку. Вісник Чернігівського технологічного університету. Серія «Економічні науки». Чернігів: ЧДТУ. 2010. № 43. 54-59 с.
4. Левченко Н.М. Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. Інвестиції: практика та досвід. К.: Економіка, 2012. №2. 114 с.
5. Турчак В.В. Методика оцінки фінансового потенціалу підприємства в сучасних умовах господарювання. Молодий вчений. К. 2014. №8 (11) 49. 52 с.

ПРОБЛЕМИ ТА НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Полятикіна Лариса Іванівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумський національний аграрний університет

Ахтирцева Ганна Олександрівна

ОС «Магістр» спеціальності «Облік і оподаткування»
Сумський національний аграрний університет

Важливе значення у діяльності суб'єктів господарювання відводиться процесу інвентаризації, як основного методу для відображення активів у фінансовій звітності та контролю за їх фактичною наявністю. Тому достовірність відображеної інформації у фінансовій звітності на пряму залежить від якісного проведення інвентаризації.

Можна сказати, що інвентаризація представляє собою контрольну функцію обліку, що дозволяє виявити випадки необґрунтованого зменшення капіталу господарюючого суб'єкта. Використовується для того, щоб зберегти достовірність показників обліку і протидіяти можливим відхиленням.

На сьогодні проведення інвентаризації та розгляд шляхів її вдосконалення на підприємстві є актуальним питанням, яке потребує детального розгляду. В результаті проведених досліджень, нами було розглянуто шляхи вдосконалення організації інвентаризації на підприємстві.

Проведення інвентаризації дає змогу забезпечити достовірність даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства.

Достовірність інформації, яка відображається у фінансовій звітності – це одна з вимог до бухгалтерського обліку[1]. Тільки за даної умови може виконуватись функція, щодо надання користувачам правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. Мета інвентаризації не тільки встановити на підприємстві фактичну наявність майна, а й перевірити розрахунки з контрагентами, нараховані зобов'язання, перевірити, чи усі господарські операції були оформлені документами та відображені у бухгалтерському обліку та інше.

Проаналізувавши виконання плану інвентаризацій можна судити про регулярність проведення інвентаризацій. Своєчасне та регулярне проведення інвентаризацій дає змогу вчасно виявляти розбіжності.

Отже, аналіз проведення інвентаризацій дозволяє оцінити загальний стан збереження товарно-матеріальних цінностей на підприємстві; оцінити виконання плану проведення інвентаризацій; вивчити динаміку результатів проведення інвентаризацій за попередній і поточний періоди; визначити та обчислити вплив основних чинників на результати проведення інвентаризацій

(плановість, передача товарно-матеріальних цінностей, звірка розрахунків тощо); визначити та обчислити вплив суми нестач на товарообіг та інше [2].

На підприємстві проведення інвентаризації відбувається в чотири етапи (рис. 1). Насамперед, при виділенні етапів інвентаризації необхідно зазначити, що вони повинні повністю відповідати порядку проведення інвентаризації відповідно до чинних законодавчо-правових актів.

Процес здійснення будь-якої інвентаризації розпочинається з організаційно-підготовчого етапу, під час якого керівник підприємства визначає об'єкти, кількість і строки проведення інвентаризації, крім випадків, коли вона є обов'язковою та створює постійно діючу інвентаризаційну комісію. До складу комісії входять керівники структурних підрозділів та головний бухгалтер, а очолює таку комісію керівник підприємства або його заступник [3].

1 етап. Підготовчий (визначення об'єктів, кількості та строків проведення інвентаризації, крім випадків, коли вона є обов'язковою)
2 етап. Технологічно-документальний (перевірка та стану матеріальних активів)
3 етап. Порівняльно-аналітичний (складаються порівняльні відомості)
4 етап. Підсумковий (складається протоколи інвентаризаційної комісії)

Рис. 1. Етапи проведення інвентаризації на підприємстві

Часто на практиці трапляються випадки, коли замість трьох і більше членів комісії (не рахуючи матеріально-відповідальних осіб) інвентаризація проводиться лише однією людиною або формально призначається комісія у складі якої 5-7 чоловік, а фактично проводить її два-три члени комісії. Це призводить до приховання нестач, а іноді сприяє тому, що окремі цінності записуються за даними книг, зі слів осіб, які за це відповідають, що впливає на приховання нестач. Існують й інші варіанти та способи приховування нестач. Наприклад, переміщення про інвентаризованих матеріальних цінностей на бік не про інвентаризованих.

Таким чином, для уникнення та розкриття приховування нестач слід здійснити посилення контролю за проведенням інвентаризації. Налаштувати проведення інвентаризації можна завдяки застосуванню автоматизованого

обліку в господарській діяльності, налагодити графік проведення інвентаризації для систематизації й узагальнення інформації [4].

Отже, можна підвести підсумки, що в нинішніх ринкових умовах інвентаризація є одним з провідних методів бухгалтерського обліку та фінансово-господарського контролю. До інтенсивності інвентаризації як засобу обліку та контролю можуть призводити гарно спроектовані цілі та методи роботи у сформованих структурах за умови успішної системи мотивування.

Список літератури

1. Шот А. П. Фінансовий облік: навч. посіб. Львів: ТзОВ "Растр-7", 2016. 342 с.
2. Корягін М. В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Львів : ЛКА, 2016. 276 с.
3. Карпенко Н.Г. Інвентаризація в 2015 році: умови та особливості. *Science, Education and Culture in Eurasia and Africa: 5-й Міжнародний науковий конгрес*, Франція, Париж, 23–25 березня 2015 р. Париж, 2015. С. 368–373.
4. Куслій І. П. Сучасні проблеми бухгалтерського обліку в Україні. *Юність науки – 2016: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. м. Чернігів, 18-19 травня 2016 р.: у 7 ч. / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. Ч.3: С.210- 212.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

Полятикіна Лариса Іванівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування
Сумський національний аграрний університет

Гузь Світлана Іванівна

ОС «Магістр» спеціальності «Облік і оподаткування»
Сумський національний аграрний університет

В умовах ринкової економіки за допомогою сучасних комп'ютерних програм можна прорахувати, як за найменших витрат досягти максимальних прибутків, що є основною метою діяльності будь-якого підприємства. Відношення власності складає основу життєдіяльності будь-якого суспільства та матеріальну основу існування кожної людини. Володіння власністю завжди було пов'язане з матеріальним благополуччям та наявністю влади. Тому категорія власності займає центральне місце в системі суспільних відносин державного та суспільного устрою.

Одним з найефективніших технічних засобів ділового зв'язку є обчислювальна техніка, яка використовує електронний зв'язок. При наявності на підприємстві великої кількості комп'ютерів доцільно об'єднувати їх в мережі. На всіх підприємствах існують бази даних, з допомогою мереж до них можна забезпечити доступ працівників, це краще ніж створювати нову, на кожному комп'ютері [35].

Процес ведення обліку на підприємствах являє собою сукупність контрольно-організаційних операцій. До них відносять операції пов'язані з контролем інформації, яка отримана в результаті певних операцій. Ринкові відносини в економіці України потребують вдосконалення системи бухгалтерського обліку, звітності, контролю та аудиту. Основним напрямком цього розвитку є застосування інформаційних систем та комп'ютерних технологій.

Зараз практично не залишилось таких підприємств, які б не використовували у своїй діяльності комп'ютери. Застосування інформаційних технологій змінює зміст та організацію праці, з'являється більше вільного часу на вдосконалення роботи підприємства, а менше затрачається для ведення обліку. Відбувається більш раціональний перерозподіл навантаження між людиною та комп'ютером. Ще однією з переваг є те, що вони дають нам можливість більш точно, якісніше та швидше обробляти велику кількість інформації.

На сьогоднішній день використання інформаційних технологій залишається проблематичним для підприємств сільськогосподарського напрямку і тому з часом їх рівень розвитку значно знижується, що призводить до занепаду. Введення в практику автоматизованих систем обліку, дало б змогу комплексно розв'язувати задачі не тільки по обліку, а й по прогнозуванню та моделюванню стану підприємств[2,с.305].

Функціонування економічної системи на сучасному етапі характеризується зростанням інформаційного навантаження на управлінський персонал. Це в свою чергу розширює межі проблеми комплексної автоматизації управлінської діяльності на основі сучасних інформаційних технологій. Бухгалтерський облік представлений системою, що дає змогу вимірювати, обробляти та передавати інформацію, а також приймати рішення для управління господарською діяльністю підприємства. Практично бухгалтерський облік виступає зв'язуючою ланкою між господарською діяльністю та прийняттям управлінських рішень[3,с.22].

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується тенденцією розвитку економічних засобів управління підприємством, з метою забезпечення раціонального ведення господарства в умовах недостатності ресурсів та ефективного регулювання виробництва адміністративними засобами. На основі вдосконалення виробничого потенціалу підприємств доцільно здійснювати перехід до інтенсивного характеру розвитку виробництва. На сьогоднішній день зміни умов виробничої діяльності та потреба пристосування до неї системи управління, сприяють не тільки вдосконаленню його організації, а одночасно потребують перерозподілу функцій управління підприємством.

Формування системи управління зумовлене об'єктивною потребою та закономірностями ринкової системи господарювання, що пов'язане із задоволенням насамперед індивідуальних потреб, забезпеченням зацікавленості робітників у найвищих кінцевих результатах, широкому використанні новітніх інформаційних технологій.

Закон України про бухгалтерський облік та фінансову звітність і національні стандарти бухгалтерського обліку залишають багато не вирішених питань для бухгалтерів. Ці питання спонукають керуватися своєю професійною думкою, вмінти використовувати облікові данні для планування та контролю за діяльністю підприємства. Ці умови вимагають класифікувати інформацію залежно від характеру та сутності управлінських рішень, що приймаються на її основі [4, с.66].

Практикуючий бухгалтер на сучасному підприємстві займає одне з провідних місць в управлінні підприємством. Від займається не тільки веденням бухгалтерських рахунків, а й здійснює планування, аудит, розроблення управлінських рішень у господарській діяльності підприємства. Бухгалтеру потрібні знання з об'єктивного оцінювання фінансового стану підприємства, володіння методами фінансового аналізу, вміння працювати з цінними паперами, проводити обґрунтування інвестицій грошових коштів в умовах ринку.

Бухгалтерський облік розвивається та змінюється відповідно до потреб виробництва. Він представляє собою систему, що дає змогу вимірювати,

обробляти й передавати інформацію з метою прийняття рішень для управління господарською діяльністю підприємством. Одночасно бухгалтерський облік є зв'язуючою ланкою між господарською діяльністю та прийняттям управлінських рішень [5,с.164].

Вважаємо, що оволодіти новими методами не можна без удосконалення інформаційної системи та використання сучасних інформаційних технологій у роботі бухгалтерської служби. Автоматизовані інформаційні системи обліку є перспективним напрямком розвитку бухгалтерського обліку. Це системи майбутнього.

Сучасні підприємства потребують автоматизованої інформаційної системи обліку на базі сучасних засобів обчислювальної техніки. На нашу думку, це дасть змогу забезпечити: формування на основі автоматизації ефективних управлінських рішень; повне та своєчасне задоволення інформаційних потреб користувачів; аналіз і прогнозування господарсько – фінансової діяльності підприємства; виконання аудиторських доручень для одержання інформації про відхилення в обліку.

Список літератури

1. Білова Н. Корпоративна платіжна картка: отримуємо, використовуємо, обліковуємо / Н. Білова // *Податки та бухгалтерський облік*. 2018. – №74.С 34-35
2. Бутинець Ф.Ф. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: / Ф.Ф. Бутинець, С.В. Івахненко, Т.В. Давидюк, Т.В. Шахрайчук; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця.// 2-е вид., перероб. і доп. Житомир: ПП «Рута», 2012. С. 303 – 310.
3. Литвинов А. Електронні гроші: перше знайомство. *Все про бухгалтерський облік* . 2011. № 95. С. 22 – 23.
4. Оленич А.В. Актуальні питання обліку в бюджетних установах. *Сучасний рух науки: тези доп. VIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 3-4 жовтня 2019 р. Дніпро, 2019. Т.3. С. 64-67.*
5. Писаренко Т.М. Особливості організації обліку у бюджетних установах. *Економічні науки. Серія: Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(2). С. 193-202.

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ

Пристемський Олександр

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри обліку і оподаткування
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Віталій Домарацький

здобувач початкового рівня (короткого циклу) вищої освіти
за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»
Херсонський державний аграрно-економічний університет

В ринкових умовах господарювання одним з основних завдань системи обліку є забезпечення достовірною інформацією як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів, зацікавлених у діяльності господарюючого суб'єкта. Форми та обсяги бухгалтерських даних повинні бути такими, щоб менеджери могли приймати рішення щодо розглянутого підприємства. Необхідність оперативного реагування на складну кон'юнктуру ринку і швидко мінливу економічну ситуацію вимагає перебудови внутрішніх операційних процесів підприємства, постановки управлінського обліку та наближення фінансового обліку до міжнародних стандартів, оптимізації процесів управління, які слід автоматизувати.

Автоматизація облікової діяльності підприємства містить у собі значні можливості не тільки в оперативному контролі фінансів, товарів та інших активів та пасивів, а й в сфері їх аналітики. На основі отриманих даних у керівництва підприємства з'являється інструмент імітаційного моделювання, який дозволяє йому прогнозувати наслідки тих чи інших управлінських рішень. У свою чергу, це призводить до зниження ступеня невизначеності в процесі аналізу господарювання, а також удосконалення оперативного і стратегічного планування діяльності підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності. Автоматизоване складання звітності дозволяє подавати звіти про показники діяльності підприємства електронному вигляді, що дозволяє спростити і скоротити процес приймання звітності та здійснення її контролю на відсутність формальних і механічних помилок. Складанню звітності з використанням комп'ютерної облікової системи передують етап закриття звітного періоду або зведеного обліку, під час якого здійснюється підготовка комп'ютерної інформаційної системи підприємства до складання звітності [1].

Автоматизація бухгалтерського обліку є однією з актуальніших задач, тому що своєчасне одержання інформації про фінансовий стан підприємства значною мірою визначає успіх його діяльності. Крім того, згідно норм діючого законодавства, платники податків звітуються перед фіскальними органами в електронному вигляді. В даний час користувачу пропонується велика розмаїтість

комп'ютерних програм автоматизації обліку, формування звітності та її подання до органів звітування. Найбільш широке поширення в нашій країні одержали комп'ютерні програми фірми 1С. Ці програмні продукти дозволяють не тільки вирішити проблему автоматизації бухгалтерського обліку, але вибрати найбільш прийнятний для себе варіант програми, виходячи з особливостей обліку конкретного підприємства, наявності комп'ютерної техніки, досвіду персоналу і т.д. Указом Президента від 15 травня 2017 року було введено у дію рішення Ради національної безпеки і оборони щодо застосування санкцій відносно більш ніж 1000 фізичних та 400 ком паній. До списку юридичних осіб, зокрема, потрапили компанія-правовласник та її партнери, що надають програмне забезпечення та обслуговування продукту 1С [2]. До даної компанії були застосовані ряд санкцій, зокрема: блокування активів; обмеження торговельних операцій; запобігання виведенню капіталів за межі України; зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань; обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування та ін.

Зауважимо, що на сьогоднішній день встановлено порядок застосування лише певних санкцій, як то блокування активів, зупинення фінансових операцій, запобігання виведенню капіталів за межі України, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань. Відносно санкцій у вигляді заборони передавання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності, то порядку їх застосування не встановлено. У той же час, у країнах ЄС та США, під даним видом санкцій, розуміється, перш за все, не заборона отримувати права інтелектуальної власності від осіб, які внесені до санкційного списку, а заборона передавати ці права таким особам. Так, дійсно, заборонено передавання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності, але ж це не стосується права використання таких технологій чи прав, які були отриманні до введення в дію санкцій. Крім того, самого механізму реалізації такої заборони, на сьогоднішній день, не існує. Таким чином, кінцеві споживачі вільні у своєму виборі щодо використання програми. У цьому розрізі, основною проблемою для кінцевих споживачів стає питання, як довго вони зможуть використовувати програмне забезпечення, адже без можливості розраховуватись за продукт, не будуть надаватися оновлення, що зробить неможливим або недоцільним його використання.

Основною перепорою, що впливає із санкцій, є відсутність можливості розрахунків між дистриб'юторами та компанією правовласником (ліцензіатом). За таких умов, із закінченням строку ліцензійного договору на використання програми, її розповсюдження та використання стане протиправним. Розробники, розповсюджувачі, користувачі можуть бути притягнуті до відповідальності (перш за все кримінальної) за дії, пов'язані із розробкою, використанням неліцензійного програмного забезпечення. З іншого боку, використання ліцензійної продукції, що була придбана до ведення рішення Ради національної безпеки і оборони у дію, не суперечить законодавству та може використовуватись у межах дії договору. Крім того, наявність самих по собі санкцій, не впливає на чинність договору [3].

Також, варто переглянути договірні відносини із контрагентами із санкційного списку, за наявності таких. В умовах динамічного розвитку бізнес-процесів облікові механізми дозволяють обробляти значні масиви даних для цілей управління. Система бухгалтерського обліку й аудиту охоплює весь спектр операцій, пов'язаних з опрацюванням, формалізацією, узагальненням, аналізом й передаванням керівництву інформації різних рівнів для прийняття управлінських рішень. Призначення програм полягає у максимальній оптимізації роботи бухгалтерської служби, інформаційно-аналітичній підтримці при реалізації завдань і зведенні ймовірності виникнення помилок до мінімуму. Диференціація категорій програм корисна для формування уявлення про основні класи бухгалтерської програмної інфраструктури, дозволить порівняти їхні можливості та вибрати найбільш адаптований програмний продукт та обґрунтувати ефективність його застосування на практиці [4].

Таким чином, організація сучасного облікового процесу залежить від комплексного та якісного інформаційно-технологічного забезпечення. Використання інноваційної техніко-технологічної бази дозволяє значно прискорити облікові роботи за рахунок заміни численних рутинних операцій, обробкою їх в рамках програмних продуктів. Систему обліку необхідно організаційно-технологічно структурувати в процесі автоматизації шляхом виділення бізнес-процесів підприємства і взаємозв'язків між ними. Їх аналіз дає чітку картину про те, що і як має бути враховано з метою отримання достовірної та адекватної інформації. Побудований подібним чином формат облікових даних служить основою для технічної обробки в рамках сучасних програмних продуктів.

Список літератури:

1. Сусіденко В. Т. Інформаційні системи і технології в обліку. [текст] навч. посіб. / В. Т. Сусіденко. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. 224 с.
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/133/2017.
3. Сакун А., Юрченко А. Інформаційний потік в системі бухгалтерського обліку як вид загальної інформаційної сукупності. Abstracts of VIII International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic 2020. 160-163 pp. Available at: DOI: 10.46299/ISG.2020.II.VIII
4. Пристемський О.С., Подаков Є. С. Актуальні проблеми використання програмного забезпечення для ведення обліку та формування звітності/ Мукачевський державний університет «Економіка та суспільство». – 2018. - №16. – Режим доступу до журналу: <http://economyandsociety.in.ua>

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Разумова Ганна Вікторівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри аналітичної економіки та менеджменту,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Южека Роман Сергійович,

студент,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Створення безпечних умов ведення бізнесу є одним з найактуальніших питань для сучасного етапу розвитку України, вирішення якого сприятиме підвищенню її рейтингу у міжнародних рейтингах. Важливим аспектом вирішення цього питання є ідентифікація як зовнішніх, так і внутрішніх факторів та чинників, що впливають на економічну безпеку підприємства. Але, зважаючи на сучасну нестабільну економічну ситуацію, вважаємо, що, перш за все, необхідно дослідити питання внутрішніх шляхів забезпечення економічної безпеки підприємства.

Слід зазначити, що для економічної безпеки підприємства властива певна подвійність – забезпечення можливості функціонування підприємства, з одного боку, та є елементом економічної безпеки соціально-економічної системи вищого рівня (регіон, держава), з іншого боку.

Перш за все необхідно проаналізувати існуючі визначення категорії «економічна безпека підприємства». Ця категорія пройшла численну кількість переосмислень, що пов'язано, головним чином, із плінністю факторів зовнішнього середовища, а також необхідністю врахування факторів, що визначають управлінські процеси.

Категорія «економічна безпека» вперше почало використовуватися у зв'язку з усвідомленням проблеми обмеженості ресурсів та розпадом колоніальної системи. Такі події призвели до порушення вже сформованих ланцюгів та взаємовідносин між постачальниками ресурсів, що забезпечували безперервне функціонування підприємства.

В цілому економічну безпеку підприємства прийнято розуміти як захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, його спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для себе. До того ж, економічна безпека підприємства – це найефективніше використання

ресурсів, яке здатне забезпечити стабільне функціонування та розвиток підприємства [1, с. 235].

Подібною є думка І. Бланка, який вважає, що економічна безпека підприємства – це становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [4, с. 219].

На думку, М. Бендікова під економічною безпекою підприємства слід розуміти захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих загроз [2, с.7-13].

На думку, Г. Пастернак-Таранушенко, економічна безпека – це стан держави, «що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [6, с. 29].

Т. Соколенко пропонує розглядати економічну безпеку як такий стан підприємства, при якому його стратегічний потенціал знаходиться поряд з межею адаптивності. При цьому загроза втрати економічної безпеки наростає тим сильніше, чим ближчим є ступінь адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони [3].

Існуючі поняття не є вичерпними, оскільки, більшість економістів-науковців, вважає, що немає вичерпного переліку щодо визначення даного поняття. Погоджуючись з авторами, на нашу думку, можна доповнити, що економічна безпека – це комплекс усіх можливих заходів для забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства в умовах нестабільності економіки. Для забезпечення ефективності діяльності та конкурентоздатності підприємства на ринку його необхідно, перш за все, забезпечити власну економічну безпеку на внутрішньому рівні.

Досліджуючи сутність та значення економічної безпеки підприємства, а також шляхи її забезпечення, необхідно також визначити основні функціональні цілі економічної безпеки підприємства. До таких цілей слід віднести такі:

- підвищення ефективності фінансової роботи підприємства, його фінансової стійкості та фінансової незалежності;
- високий рівень технологічної незалежності та конкурентоспроможності підприємства;
- створення оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- високий рівень кваліфікації персоналу;
- врахування екологічного аспекту – попередження негативного впливу результатів діяльності підприємства на екологічний стан;
- правова захищеність діяльності підприємства;
- захищеність інформації, комерційної таємниці;
- інформаційне забезпечення діяльності всіх організаційних структур підприємства;
- організація ефективної системи безпеки персоналу підприємства тощо.

Аналізуючи шляхи забезпечення економічної безпеки в умовах сьогодення, можна виокремити такі ланки:

- техніко-технологічна;
- фінансова;
- кадрова [5].

До техніко-технологічної ланки слід віднести такі засоби: використання основних фондів; збільшення ресурсовіддачі; зменшення рівня морального і фізичного зносу тощо.

Запобігання загрозам у фінансовій ланці можливе завдяки збільшенню кількості ліквідних активів підприємства. Такі заходи дадуть змогу своєчасно виконувати боргові зобов'язання та попередити можливість банкрутства підприємства [5].

Що стосується кадрової ланки, то тут можна виокремити такі шляхи забезпечення економічної безпеки: зменшення вимушених відпусток; стимулювання трудової активності (премії, грамоти тощо); залучення до роботи тільки кваліфікованих працівників тощо.

Безумовно, шляхів забезпечення економічної безпеки набагато більше, оскільки, загрози, як основні чинники в умовах нестабільності ринку зростають. Тому в першу чергу, необхідно приділяти увагу загрозам, які потенційно можуть існувати на підприємстві.

За таких умов, можна зробити висновок, що під економічною безпекою слід розуміти комплекс заходів, що сприяє стабільному функціонуванню підприємства в умовах економічної нестабільності як в країні, так і за її межами. Основними ланками, спрямованими на забезпечення економічної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів, нестабільності ринку та економіки країни, є: техніко-технологічна, фінансова та кадрова. Отже, якщо контролювати вищезазначені ланки діяльності, підприємство має можливість забезпечити безперебійне, стабільне функціонування та спрямувати ресурси на подальший розвиток, а також буде спроможне та конкурентоздатне на міжнародному рівні.

Список літератури:

1. Юрович Л. Економічна безпека підприємства: сутність, чинники впливу, основні проблеми. *66-та студентська науково-технічна конференція. Секція «Економіка і менеджмент» : збірник тез доповідей. Національний університет «Львівська політехніка»*. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. С. 234–237.
2. Бендиков М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект). *Консультант директора*. 2000. №2. С. 7-13.
3. Соколенко Т.М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки. *VII Міжнародна науковопрактична інтернет-конференція «Наука і життя : сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку»* URL: <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenco-tm-ekonomichna-bezpekapidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki>.
4. Бланк І.А. *Управління фінансовою безпекою підприємства*. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2009. 784 с.

5. Кримчук Н.О. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Науковий блог. Національний університет «Острозька академія»*. 2018. URL: <https://naub.oa.edu.ua>.

6. Пастернак-Таранушенко Г. А. *Методологія забезпечення : монографія*. Київ : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. 320 с.

СПЕЦИФИКА ФОРМИРОВАНИЯ ЗАТРАТ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРОЕКТА В СТРОИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Ракицкая Светлана,

к.е.н., доцент,

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Жусь Оксана,

к.е.н., доцент,

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Джумаев Чари,

магистр,

Одесская государственная академия строительства и архитектуры

Осуществление инвестиционной деятельности предполагает прохождение проектом определенной последовательности стадий, реализация которых приводит к получению инвестиционной прибыли либо достижению социального эффекта. Вместе с тем, специфика строительной отрасли обуславливает необходимость исследования конкретных особенностей, характеризующих инвестиционные проекты жилой застройки. Исследователями описаны стандартные фазы инвестиционного проекта [1, с. 44], рассмотрим их содержание для строительной деятельности:

1. Преинвестиционная стадия – согласование проектно-сметной документации, определение прогнозных показателей эффективности проекта.

2. Инвестиционная стадия – непосредственное вложение средств, проведение строительно-монтажных работ и введение в эксплуатацию производственных мощностей.

3. Эксплуатационная фаза – окончание строительства, завершение проекта для строительной организации, сдача объекта в эксплуатацию, получение прибыли. На данном этапе присутствуют затраты, связанные с использованием объекта недвижимости конечным потребителем, но для заказчика и подрядчика проект после сдачи считается завершенным.

В условиях рыночной экономики жилищное строительство является предпринимательской деятельностью, направленной на получение прибыли. Вместе с тем качество возводимых объектов определяет реализацию такой важнейшей социальной функции, как обеспечение населения жильем. Возникает противоречие между целевой ориентацией строительной деятельности на получение прибыли и необходимостью обеспечения социальной направленности городской застройки. Желание строительных организаций сэкономить или сократить сроки строительства приводит к тому, что замена определенных

строительных материалов, установка электрооборудования заниженной мощности, неправильное подключение к имеющимся коммуникациям повышает расходы во время эксплуатации сданного объекта и увеличивает риски. К таким дополнительным затратам можно отнести частые ремонты гидроизоляции крыш при их протекании, утепление стен с целью достижения максимальной энергоэффективности, расходы на ликвидацию аварийных ситуаций, возникающих при недостаточной мощности электрооборудования или несоответствия других технических характеристик стандартным условиям возведения жилого здания. Все эти ситуации могут являться следствием ошибок проектировщиков, недобросовестной политики организации-застройщика и высоким уровнем коррумпированности строительной отрасли.

Таким образом, экономия при возведении зданий происходит за счет повышения уровня последующих эксплуатационных затрат. В этом случае заказчики перекладывают возникающие в будущем проблемы на потребителей, тем самым увеличивая расходы на эксплуатацию здания за счет дополнительных ремонтов, закупки и замены оборудования на соответствующее.

В решение данных вопросов вовлекаются государство и местные органы самоуправления, т.к. в некоторых случаях жильцы самостоятельно не могут с ними справиться. Разрабатываются и имплементируются всевозможные социальные программы по энергосбережению, установке счетчиков и систем учета тепла, воды и газа, обустройству придомовых территорий.

Таким образом, инвестиционный проект продолжается и после возведения жилого здания, и в нем появляются новые участники. Реальными инвесторами, в наибольшей степени заинтересованными в качестве возводимого объекта, являются покупатели, которые после приобретения жилой площади продолжают инвестировать в объекты недвижимости, совершенствовать новое жилье и исправлять ошибки строителей. Основной потребитель – это население, которое переплачивает на эксплуатационных затратах.

Сторонами, несущими ущерб от недобросовестности или просчетов застройщика, является и государство, и местные органы власти, и владельцы квартир.

В данном случае необходимо использовать комплексный подход к расчету эффективности инвестиционного проекта с получением интегральной оценки коммерческого, социального, экологического и других видов эффектов для всех заинтересованных сторон.

Список литературы:

1. Махмудов Х.З., Інвестиційний проект як форма реалізації інвестиційного потенціалу підприємства / Х.З. Махмудов // Економіка і регіон. – 2011. – № 2. – С. 132-136. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2011_2_28

ЗНАЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Сакун Аліна

кандидат економічних наук, доцент
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Деркач Владислав

здобувач початкового рівня вищої освіти (короткий цикл) Херсонський
державний аграрно-економічний університет

Професія бухгалтера виникла 6000 років тому, і протягом усього цього часу бухгалтер займався урахуванням конкретних об'єктів, керуючись своїми знаннями, вміннями та практичними навичками. Слово «бухгалтер» запозичене з німецької мови: buch - книга, halter - тримач, що в перекладі означає «реєстратор господарських операцій, або відповідальний за організацію і правильне прочитання облікових даних» [1]. Посада бухгалтера вперше з'явилася в 1498 р, з моменту видання імператором Священної Римської імперії Максиміліаном I указу, в якому значилося буквально наступне: «Наказуємо діловода нашої палати, довіреного і старанного писаря, який веде книгу, відтепер називати бухгалтером, яким повинен тепер бути Христофор Штехер, а в допомогу до нього дати писаря палати по імені Ульріха Мерінгера, який повинен також бути присутнім на всіх нарадах, які стосуються рахівництва. Дано в Інсбруку, 13 лютого 1498 року» [2].

Так з'явилася перша посадова особа, яка одержала звання бухгалтера, якою був Христофор Штехер - діловод Інсбрукської рахункової палати. Це сталося в Німеччині через чотири роки після виходу в Венеції трактату Луки Пачолі «Про рахунки і записи» - по суті першої друкарської книги з бухгалтерського обліку.

За збереженими обліковими документами видно, яке високе становище займали в давнину рахункові працівники, як цінувалося їхня справа. Облік називали таємницею богів, в нього присвячували тільки найдостойніших. В цілому, в суспільстві було шанобливе ставлення до цієї професії: «Бухгалтерський облік стоїть вище всіх наук і мистецтв, бо всі потребують його, а він ні кого не потребує; без бухгалтерського обліку світ був би некерований і люди не змогли б розуміти один одного» [2, с. 35].

Прийнято виділяти три напрями виникнення професії бухгалтера.

Перший напрям - відкриття шкіл і написання книг, присвячених рахівництву. Викладачі шкіл, оволодівши предметом, згодом бралися за приведення в порядок купецьких книг і рахунків.

Другий напрям розвитку бухгалтерської професії - область права. В кінці XVII - початку XVIII ст. шотландські суди були змушені розглядати безліч справ про неспроможність купців і землевласників. З 1696 року, коли був прийнятий Статут про банкрутство, в цих справах на законних підставах стали брати участь бухгалтери, в обов'язки яких входили вивчення обставин справи і передача

описів документів лорду-судді. Цей звичай був закоріненим настільки, що одного і того ж людини могли назвати як стряпчим, так і бухгалтером.

Третій напрям - купецька ділова практика. В кінці XVIII - початку XIX ст., Коли по Європі прокотилася чергова хвиля банкрутств, управління майном неплатоспроможних боржників все частіше почали доручати купцям, а найбільш шановані з них ставали гарантами кредиторів. Тоді стало звичним словосполучення «купець і бухгалтер».

Коли попит на бухгалтерські послуги зріс настільки, що можна стало, володіючи мистецтвом ведення рахунків, заробляти на життя, з'явилися люди, які обирали для себе виключно це заняття. Спочатку їх було небагато. У першому міському довіднику Единбурга, виданому в 1773 р, вказувалися імена сімох бухгалтерів. У Глазго перший подібний довідник з'явився в 1783 р, і в ньому були згадані шестеро бухгалтерів. Очевидно, що бухгалтерська практика поступово ставала джерелом стабільного доходу: в 1805 р довідник Единбурга містив вже 17 прізвищ осіб, які присвятили себе бухгалтерській справі [2].

Аналізуючи одні з перших достовірних письмових джерел, що мають відношення до системи рахівництва, які були виявлені в Стародавньому Єгипті, зрозуміло, наскільки пріоритетне становище займали рахункові працівники і як високо оцінювалася їх праця. Спочатку професія мала «чоловіче обличчя» і, більш того, вважалася священною. До неї залучали обраних осіб чоловічої статі, яким було довірено вести облік майна фараонів. Так, «головним бухгалтером» в Єгипті був Неферхотепа, вище якого стояли тільки таємні радники і жреці. Про таких, як Неферхотепа, писали: «Тонкий розумом, терплячий серцем, що радується справам праведним, він повертається спиною до несправедливості». Протягом століть бухгалтерський облік еволюціонував і сьогодні є класичною мовою ведення бізнесу. Оскільки бухгалтерський облік як інформаційний постачальник звітності формується практиками різних країн, відповідно, має свою теоретичну і законодавчу основу в кожній країні. Важливим моментом при організації як вітчизняного, так і міжнародного бухгалтерського інформаційного потоку є єдність інформації, яка надходить з різних джерел [4].

У процесі свого розвитку професія бухгалтера зазнає змін і зі звичайного рахівника бухгалтер перетворюється в активного учасника процесу управління господарюючим суб'єктом. Сьогодні, щоб займати посаду бухгалтера, необхідно володіти певними знаннями, навичками, вміннями, етикою поведінки і спілкування. У бухгалтерському обліку формується вся необхідна інформація про діяльність організації. За допомогою обліку здійснюється її управління і саме бухгалтер відповідає за постановку і ведення бухгалтерського обліку в організації.

Таким чином, незважаючи на те, що професійна бухгалтерська діяльність має неоднакову назву в різних країнах, обґрунтовано доведено, що бухгалтери займають важливе місце в управлінні діяльністю будь-якого суб'єкта господарювання. Тому, бухгалтер, крім того, що володіє спеціальними професійними знаннями і навичками, повинен ще мати пізнання в галузі управління, так як, бухгалтерська професія є не тільки економічною, але й, безумовно, має відношення до сфери управління. Сутність же цієї професії одна:

підтвердження компетентності та кваліфікації, що визначають право бухгалтера займатися своєю діяльністю і гарантує керівництву підприємств і державі надання об'єктивної і достовірної інформації.

Список літератури

1. <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Соколов Я. В. Бухгалтер – професия молодых. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 126 с.
3. Кузьменко С. Український бухгалтер: цікавий екскурс в історію професії. *Аудитор України*. Київ, 2014. № 10 (227). С. 56-59.
4. Сагун А.Ж Вплив інформаційного фактора на розвиток системи бухгалтерського обліку // Science, trends and perspectives. Abstracts of XVII international scientific and practical conference. (18-19 May, 2020). Tokyo, Japan 2020. Pp. 341-343. URL: <http://isg-konf.com> .

РЕКРЕАЦІЙНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ЯК СОЦІО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ЕКО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

Третяк Антон Миколайович

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України,
головний науковий співробітник
Інститут агроекології і природокористування НААН України

Юсипенко Олег Михайлович

аспірант,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
(м. Київ, Україна)

Кравчук Тетяна Юрівна

аспірантка,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління
(м. Київ, Україна)

У вітчизняній літературі міцно склалося уявлення що рекреація і туризм поняття близькі, в більшості публікацій тотожні, але якщо бути точним рекреація включає в себе туризм, екскурсії і відпочинок без переміщення зі звичайної середовища існування. Таким чином, туризм найважливіша складова частина рекреації. Всі терміни, що включають слово "рекреаційний" орієнтовані переважно на питання пов'язані з туризмом або з відпочинком взагалі. Одне з найбільш добре розроблених понять, що увійшли в 80-і роки навіть в шкільну програму – «рекреаційні ресурси». Інше розуміння слова «рекреація» за кордоном, яке стало активно впроваджуватися в українську мову. В англійській туристичній літературі під рекреацією розуміється сукупність явищ і процесів, пов'язаних з відновленням сил в процесі відпочинку і лікування. Тому англійське «Recreation and Tourism» треба сприймати скоріше як «Відпочинок і Туризм».

Однак в сучасній туристичній літературі постійно зустрічається вираз «Рекреація і туризм», що для української мови нонсенс, так як туризм складова частина рекреації. Більш того, стали виділяти «рекреаційний туризм», що в традиційному розумінні цих термінів тавтологія. Почалося витіснення терміна «рекреаційні ресурси», який дуже добре розроблений і зміст його ясний. Замість «рекреаційних ресурсів» використовують термін «туристичні ресурси», сутність і теорія якого ще не розроблені, а саме визначення дуже розпливчато. Нерідко ці поняття розглядають як синоніми, тоді не зрозуміло, навіщо вводити новий термін замість усталеного і теоретично обґрунтованого. Зустрічається твердження, що рекреаційні ресурси - частина туристських, що знову ж таки є термінологічною плутаниною, так як туризм частина рекреації, а не навпаки.

Таким чином, запозичення іноземної термінології без урахування сформованого понятійного апарату в рамках вітчизняної науки і практики, призводить, *по-перше*, до філологічних парадоксів, *по-друге*, заплутує виклад матеріалу через смислові протиріччя.

Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням ландшафтів, природних ресурсів (*земельні, лісові, водні, фауністичні тощо*) і у цьому сенсі вона конкурує із сільським, лісовим, рибальством та іншими видами суспільної виробничої діяльності де використовуються природні ресурси. Згідно статті 51 Земельного кодексу України [1] до земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій, дитячих та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва і спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації. Отже, до складу рекреаційного землекористування включені і земельні ділянки, що використовуються і для туризму.

Сутність поняття «**туризм**» знаходимо у Законі України «Про туризм» від 15.09.1995 року № 324/95-ВР: «туризм - тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [2]. Отже туризм, як явище не є суспільними (*земельними*) відносинами, а є лише односторонньою дією фізичної особи стосовно самотійного задоволення своїх потреб в процесі одержання соціокультурних та/або екологічних чи екокультурних послуг.

Разом з тим, рекреація пов'язана із відновленням людських ресурсів на дачних, садових та ділянках особистого селянського господарства громадян, в національних і регіональних природних парках, міських скверах та парках, лісах, мисливських та водних угіддях тощо, на відміну від туризму. Отже, із зміною суспільних відносин демаркаційна лінія між рекреацією і туризмом стає розмитою і не чіткою. Не дивлячись на те, що рекреація апелює до покладання людиною на свої сили а туризм обслуговує тих, хто шукає розваг, але ці аргументи розвіює екологічний туризм. Тому, відмінності і схожості між ними треба шукати в теоретичній площині відносин, діяльності і впливів [3]. Рекреація і туризм поєднуються у сфері подорожей під час відпочинку. Бізнес-подорожі (бізнес-тури) відрізняються від мандрівок, які здійснюються на дозвіллі. Одночасно «серйозне» дозвілля, яке розглядається як здобуття нових знань і вміння які одержані у вільний час і можуть стати чинником професійного чи світоглядного розвитку.

На рис. 1 приведено сутність поняття «рекреація» за основними його складовими.

Рисунок 1. Логічно-змістовна схема основних підходів до визначення поняття «рекреація»

Отже, при розгляді на рис. 1 основних підходів до визначення поняття «рекреація» можна виділити чотири найбільш загальних трактувань його сутності. *По-перше*, одностороннє споживче визначення, коли під рекреацією розуміється процес споживання послуг у вільний від роботи час як правило за межами постійного місця проживання. *По-друге*, соціокультурне бачення рекреації як вид активного відпочинку з метою відновлення працездатності та поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурно - розважальними цілями. *По-третє*, екосвітоглядне бачення рекреації як вид теж активного відпочинку який поєднується з пізнавальними і світоглядними цілями. *І, по-четверте*, економічний підхід, де рекреація визначається як:

- галузь сфери послуг, де виробляються, реалізуються та споживаються послуги, пов'язані з організацією оздоровлення і відпочинку людей, які тимчасово перебувають як правило поза місцем постійного проживання та не здійснюють оплачуваної діяльності в місці перебування; сукупність соціально-економічних відносин, що здійснюються на платній основі;
- галузь земельних відносин, де формується економіка рекреаційного землекористування щодо організації використання земельних та інших природних ресурсів і майна на різних правах власності, яке пов'язане оздоровленням і відпочинком людей;
- просторова різнопланова діяльність, яка стосується багатьох аспектів життя та різних сфер економіки;
- сфера індивідуального відновлення сил на дачних, садових, особистого селянського господарства ділянках тощо.

Вказані підходи не суперечать один одному й відображають різні сторони такого багатоаспектного явища, як рекреація, що в будь якому випадку здійснюється на земельній території (земельній ділянці або їх сукупності). Отже, однозначно охарактеризувати рекреацію у сучасній економічній науці, неможливо, оскільки не можна абсолютизувати жоден з її підходів. Проте в

терміні «рекреаційне землекористування» вони об'єднуються виходячи із соціо-економічного та еко-культурного підходів його формування і функціонування.

Дослідженням даного явища займаються фахівці різних галузей знання - географи, біологи, землевпорядники, психологи, екологи, медики, соціологи, економісти. У зв'язку з цим, слід зазначити про наявність великих труднощів у визначенні кола понять, що відносяться до рекреаційної діяльності та рекреаційного землекористування [4]. Рекреація як така є одним з основних об'єктів дослідження таких наук, як економіка рекреаційного землекористування, рекреаційна географія, рекреалогія, рекреаційне природокористування та інших.

Враховуючи, що поняття «*землекористування*» [5,6,7,8,9,10] а відповідно і «*рекреаційне землекористування*» - це комплексне поняття, яке складається з декількох складових блоків:

❖ це вид господарського використання земельних та інших природних ресурсів (*земельних ділянок як об'єкту земельних відносин*), визначений у встановленому законом порядку (*для будівництва, ведення сільського господарства і т.д.*);

❖ це просторова одиниця - частина єдиного земельного фонду країни, надана органами виконавчої влади та місцевого самоврядування окремому суб'єкту земельних відносин для її господарського чи іншого використання, яка обмежена на місцевості, а саме із встановленими на місцевості межами;

❖ це земельна ділянка або їх сукупність як об'єкт права, елемент земельних економічних, екологічних, соціальних або (і) містобудівних, рекреаційних та інших відносин, на який суб'єкту зареєстровано право його використання з видачею кадастрового плану, де зазначені площі, розмір, лінії меж (в разі необхідності - з координатами точок повороту), термінами і видами користування і т.д. ;

❖ це просторовий об'єкт системи територіального планування земле- та природокористування;

❖ це просторовий об'єкт сільськогосподарської, містобудівної, екологічної, рекреаційної та іншої організації земельної території і господарської діяльності.

Відповідно, сутність «*рекреаційне землекористування*» можна відобразити у виді логічно-змістовної моделі (рис. 2).

Отже, рекреаційне землекористування, як правило, залежить від уречевленості земельних ділянок та прав на них (*матеріальний та нематеріальний актив*), термінів дії і видів прав та якості їх захисту, виду господарської діяльності залежно від режиму використання (*цільового, функціонального*) земельних та інших природних ресурсів, її ефективності, існуючого інституціонального (*законодавчо-нормативного, організаційно-управлінського та іншого*) середовища, просторових характеристик і багатьох інших факторів та за своєю сутністю є соціо-економічним і еко-культурним феноменом сучасності.

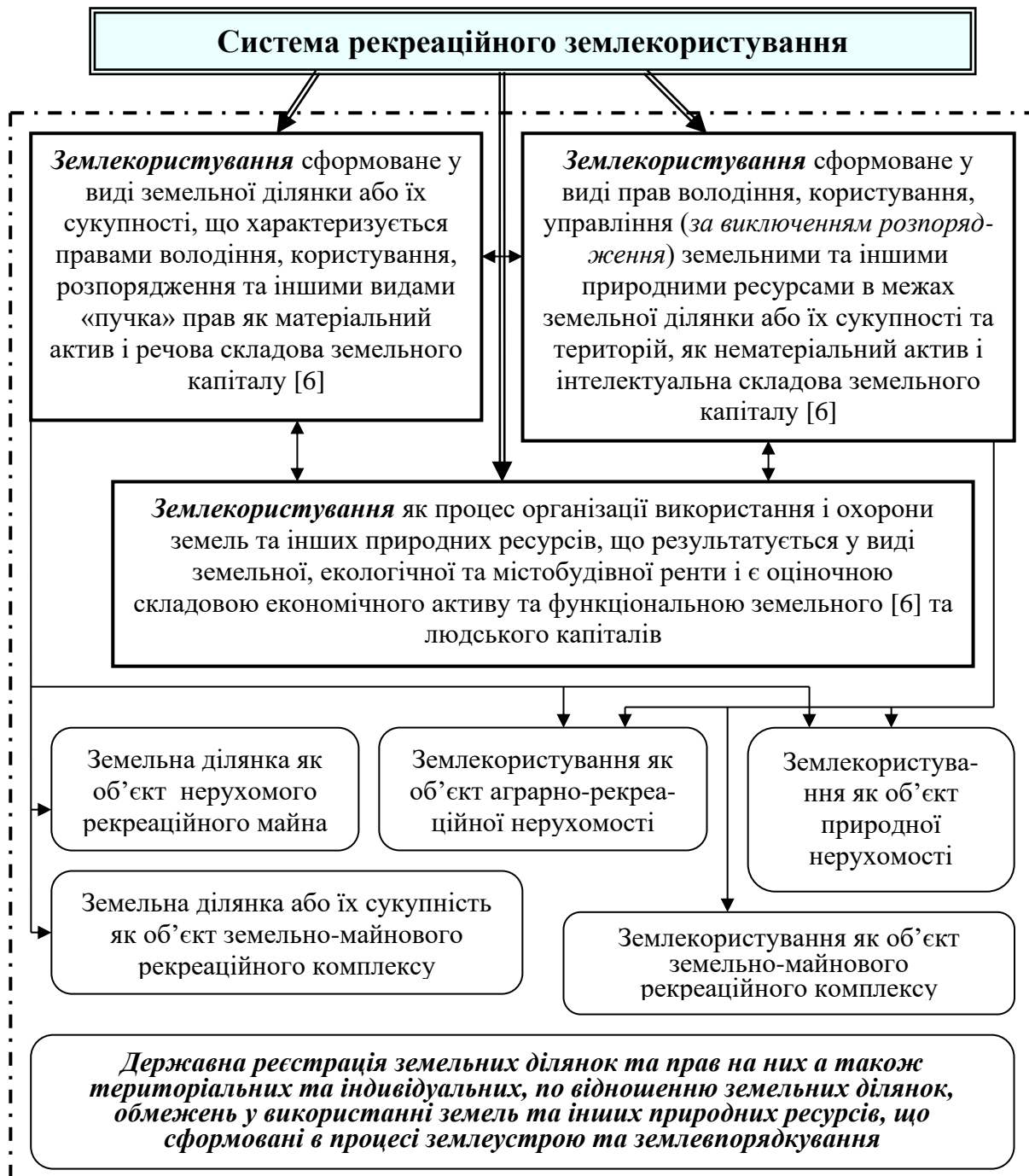

Рисунок 2. Логічно-змістовна модель теоретико-методологічної сутності системи рекреаційного землекористування

Список літератури

1. Земельний кодекс 2001 від 25 жовтня 2001 року № 2768-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення 11.09.2020).
2. Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 року №324/95-ВР / [Електронний ресурс]. — Доступно з: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
3. І.В. Смаль, В.В. Смаль. Рекреація, туризм і дозвілля: тлумачення і співвідношення понять. Електронний ресурс: https://tourlib.net/statti_ukr/smal.htm.

4. Третяк А.М. Сутність та поняття економіки рекреаційного землекористування у сфері природокористування в умовах нових земельних відносин./ Третяк А.М., Гребенник Г.В. // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. –2014. – № 1-2 . – С. 92-101.
5. Третяк А.М. Наукові основи економіки землекористування та землевпорядкування / Третяк А.М., Другак В.М.-К.: ТОВ «ЦЗРУ», 2003 – 345 с.
6. Другак В.М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування / В.|\|І. Другак- К. : ЦЗРУ, 2004 - 129 с.,
7. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування: навч. посібник / А.М. Третяк – К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004 – 542 с.,
8. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія /Третяк А.М. – Херсон: Грінь Д.С.,2012.– 440 с., 8.
9. Третяк А.М. Земельна політика та земельні відносини: соціально-економічні і духовні аспекти розвитку /Третяк А.М. Другак В.М. -К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 178 с., 9.
10. Третяк А.М. Сутність і поняття екології землекористування в умовах нових земельних відносин //Екологічні науки.- 2012.-№2.- с.84-91.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ ЗЕМЛІ ЯК ЕКОНОМІЧНОГО РЕСУРСУ В СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ

Третяк Антон Миколайович

доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН України,
головний науковий співробітник
Інститут агроекології і природокористування НААН України

Третяк Валентина Миколаївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри,
Сумський національний аграрний університет

Поліщук Анна Станіславівна

аспірантка,
Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління

Земля займає центральне місце в системі знань при будь-якому суспільному устрої, виконуючи одночасно дві важливі функції: засіб виробництва і предмет особливого споживання, відпочинку, культурного дозвілля і т.п. З об'єктами землекористування тісно пов'язані економічне і правове регулювання державою різних сфер життя суспільства і матеріального виробництва.

Однією з вирішальних умов ефективного використання земельних ресурсів в умовах ринкової економіки є методично коректне визначення місця і ролі землі як ресурсу природи і території в економіці країни.

За умови різнопланового тлумачення поняття «земля» і «територія» в економіці землекористування, їх економічну суть інтерпретуємо в понятті «земельного ресурсу» як ресурсу природи і землекористування, господарського використання земель. Адже і земля, і територія мають двоїсту функцію як продукт природи і виступають як:

- 1) елементарний ресурс – просторовий, операційний базис будь-якого виду людської діяльності;
- 2) інтегральний ресурс природного і антропогенного походження (територія – простір, територія – надра, «земля – територія» – родючість, «земля – територія» – фонди тощо).

Разом з тим, в загальноекономічному відношенні термін «земля» має декілька значень: від гранично широкого, що охоплює всі природні фактори і умови виробництва (*включаючи його базис, первинні предмети і засоби виробництва, до гранично вузького, обмеженого її роллю територіального операційного базису*). Стосовно землі ще вживаються такі терміни як «земельні ресурси» або «земельно-ресурсний потенціал». В цих випадках мова йде про **земельну ділянку** як об'єкт земельних відносин (*власності або володіння*). Таким чином, виходячи з **функцій землі в суспільстві** (рис.) як, власне, просторового

операційного базису, як інтегрального природного ресурсу – джерела продовольства і засобу виробництва, як носія соціальних інтересів (*земельних відносин*) і екологічних умов життя населення в системі суспільних інтересів і відносин, її необхідно розглядати як земельно-територіальний ресурс.

Рисунок. Логічно-змістовна модель методологічного процесу розподілу земель за основним цільовим призначенням та функціональним використанням в Україні. Удосконалено з використанням джерел: [1, 2]

Як видно із рисунку залежно від функцій землі, які вона відіграє у суспільстві та соціальних, економічних, екологічних і технологічних суспільних інтересів здійснюється розподіл земель за основним цільовим призначенням, типами (*підтипами*) землекористування, а потім вже формування земельних ділянок та землекористування за цільовим та функціональним використанням і формами власності.

Враховуючи характерні ознаки земельно-територіального ресурсу, та в його складі фактори відтворювального процесу виділяють землю в особливу соціально-економічну категорію. Зокрема, мова йде про те, що **земля як природний ресурс не є продуктом попередньої праці**, вона володіє рентоутворюючими факторами, а земельна рента являє собою загальноісторичну

генетичну основу рентних відносин в цілому. В планетарному масштабі земельно-територіальні ресурси обмежені і мають кінцеву величину. Даний ресурс не переміщується в географічному просторі не тільки фізично, але і економічно тому, що як природне тіло не амортизується і не переносить свою вартість на мобільні товари. І, останнє, встановлено, що земельно-територіальний ресурс не заміщується іншими ресурсами, володіє багатофункціональною продуктивністю, виступає носієм природних ресурсів і технологій, які забезпечують на природній основі відтворення життєвих засобів, необхідних для існування людської популяції. Розвиваючи відзначені характеристики земельно-територіального ресурсу як економічної категорії, слід відмітити ще ряд принципових положень.

По-перше, в сукупності перерахованих вище властивостей, земельні ресурси виступають як багатофункціональний фактор відтворювального процесу:

- ❖ предмет праці і засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві;
- ❖ природний ресурс і носій корисних копалин;
- ❖ просторовий базис всієї сукупності форм і видів суспільної діяльності;
- ❖ територіальна основа державності і національного самовизначення.

Все це означає, що земля є предметом інтересу всіх, без винятку, категорій, груп і прошарків населення; це складний вузол загальнонаціональних, групових (відомчих, територіальних) та індивідуальних (приватних) взаємних претензій. Звідси і відносини в сфері освоєння та використання земельного фонду носять загальний, універсальний, багато суб'єктний, багатомірний і багаторівневий характер.

По-друге, земля є специфічним товаром, економічне «існування» якого зачіпає не тільки інтереси всіх прошарків населення, але і через механізм ринкового цінового саморегулювання, охоплює, проникає, є основою всього різноманіття форм, видів і сукупностей суспільних відносин як базисних, так і надбудовних. Дійсно, виробничі затрати на господарське використання землі як товару включаються в загальну затратну складову сфери виробництва життєвих засобів і ресурсів, оскільки ціна землі входить у вартість виробленої на ній продукції, а через споживчу корзину всіх громадян – в ринкову ціну і впливає на вартість робочої сили.

По-третє, земля як економічна категорія бере участь у відтворювальному процесі і у сферах розподілу, обміну та споживання. Так, через механізм оподаткування землекористування реалізуються суспільні функції перерозподілу земельної ренти. Той чи інший ступінь інфраструктурного освоєння частини території землі та її географічні параметри мають вплив на швидкість руху товарної маси і, відповідно, на оборот капіталу, тобто поєднуються із сферою обміну і споживання. Причому ці зв'язки мають універсальний характер і охоплюють як відтворення засобів виробництва, так і «виробництво» робочої сили, товарної маси, послуг тощо.

Виступаючи як об'єкт всезагальних інтересів і «наскрізний» фактор суспільного відтворювального процесу, земельний ресурс служить основою для формування і виділення в єдиній системі суспільних відносин її специфічної

складової – суспільних земельних відносин. Під земельними відносинами розуміються об'єктивно обумовлені соціально-економічні зв'язки і відносини (залежності) між людьми з приводу розпорядження, володіння і користування землею [3]. Ці відносини виникають у зв'язку із розподілом, використанням і відновленням корисних властивостей земельно-територіальних ресурсів.

В ринковому середовищі багатofункціональність землі зростає. Як природний об'єкт, що існує незалежно від волі людей, земля – це вся планета, колыска людства, яка виконує важливу екологічну функцію. Одночасно земля – це і ґрунт, верхній шар нашої планети, її поверхня або просторовий базис – об'єкт господарювання, що відповідно, відображає економічні відносини. Соціальна роль землі в тому, що вона є місцем проживання і умовою життя людини. І останнє, земля як територія держави обумовлює політичну функцію. Тому здійснення угод з земельними ділянками регулюється не тільки конституційними нормами і земельним правом, але і цивільним законодавством з врахуванням лісового, екологічного та іншого спеціального законодавства.

В силу цього, земля як невідновлюваний природний ресурс багатofункціонального призначення має особливий юридичний статус. Розпорядження землею і особливо купівля-продаж земельних ділянок в Україні на даному етапі – справа специфічна і непроста. Ринок землі як засіб законного перерозподілу земель між власниками економічними методами об'єктивно регулюється різними обмеженнями і нормами.

В Україні, як і в багатьох розвинутих країнах світу (США, Англія, Німеччина, Франція і ін.), встановлено, що якщо приватна власність вступає в протиріччя з суспільними інтересам, вона перестає відноситись до юрисдикції приватного права [4].

Постійні обмеження права власності на землю в процесі її використання обумовлені обмеженістю її в природі і незамінністю в підприємницькій діяльності, включають:

- систему зонування земель за типами (підтипами) землекористування;
- нормування розмірів земельних ділянок та раціонального використання і охорони земель;
- контроль довкілля та використання земель;
- захист законних прав і інтересів інших власників, орендарів і користувачів землі;
- дотримання умов використання земель та інших природних ресурсів особливо охоронних територій і охоронних зон;
- врахування будівельних норм і правил, проектів планування і забудови населених пунктів;
- примусовий викуп земель у власників для суспільних потреб;
- врахування переважаючого права купівлі земель сільськогосподарського призначення.

Існують і **тимчасові** обмеження прав власників землі в процесі землекористування:

- суворе цільове використання землі;
- можливість купівлі – продажу сільськогосподарських земель при умові збереження їх цільового призначення;
- обмежений оборот окремих категорій земель.

Здійснення угод із земельними ділянками, особливо власників земельних часток паїв, вимагає не тільки глибоких і систематичних знань особливостей земельного ринку, обумовлених специфікою самого товару – землі, але і постійних землевпорядних дій з визначення прав та обмежень в процесі її використання.

Земельні ділянки та землекористування як сукупність земельних ділянок – це специфічний товар на ринку, оскільки земля має особливу цінність і спонукає до ефективного використання своїх різноманітних властивостей. Цільове призначення земельних ділянок і землекористування визначаються функцією землі, яку вона відіграє в суспільному виробництві. Сутність землекористування як товару на земельному ринку чотирьохедина:

- ✚ фізичний об'єкт нерухомості різного цільового призначення;
- ✚ об'єкт правових відносин (*юридичний статус*);
- ✚ об'єкт економічних відносин (*економічні умови угод*);
- ✚ об'єкт соціальних відносин (*регламентування розмірів залежно від соціальної групи та цільового призначення*).

Залучення відповідних категорій земель або прав користування ними в узаконених ринкових відносинах стимулює ділову та інвестиційну активність. Тому земля, в процесі її використання як об'єкта підприємницької діяльності, є певною гарантією стабільності не тільки бізнесу, але і всього суспільства.

Таким чином, ***ринковий розподіл та перерозподіл земель повинен розглядатися як соціально-економічна та екологічна функція регулювання обороту земельних ділянок яка полягає не тільки у їх відчуженні, а й в оптимізації (науково-обґрунтованій організації) справедливого розподілу земельних ресурсів як економічного ресурсу та оптимального масштабу їх розподілу в суспільних відносинах.***

Список літератури.

1. Лобунько А.В. Еколого-економічні основи розподілу земель за їх категоріями як основним цільовим призначенням. Автореф. дис. на здоб. наук. ст. к. е. н. К.: 2017. 27с.

2. Економіка земельного ринку: базові засади теорії, методології, практики : монографія / А.М. Третяк, В.М. Третяк, О.Ф. Ковалишин, Н.А. Третяк ; [за заг. ред. А.М. Третяка]. – Львів : СПОЛОМ, 2019. – 486 с.

3. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування: навч. посібник / А.М. Третяк – К.: ТОВ ЦЗРУ, 2004 – 542 с.

4. Земельна реформа в Україні: тенденції та наслідки у контексті якості життя і безпеки населення: [монографія] / А.М. Третяк, В.М. Третяк, Н.А. Третяк; під заг. ред. А.М. Третяка. – Херсон: Грінь Д.С., 2017. – 522 с.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В ГЕРМАНИИ

Трушкина Наталья Валерьевна

к.э.н.

Шкригун Юлия Олеговна

аспирантка

Институт экономики промышленности НАН Украины (г. Киев)

В условиях постоянно изменчивой глобальной экономической среды актуализуются проблемы развития электронной коммерции в европейских странах. И особенно это связано с пандемией COVID-19, когда Интернет-торговля с использованием информационных технологий стала одним из инструментов цифрового маркетинга, приоритетным цифровым каналом и стратегическим вектором логистической деятельности [1-7].

Немецкая экономика является одной из крупнейших в мире. Германия относится к наиболее развитым рынкам электронной коммерции и занимает второе место в Европе. В 2018 г. общий объем продаж на немецком рынке электронной коммерции составил 1300 млрд евро. В 2019 г. Германия заняла пятое место в мире по электронной торговле с общим доходом 78,8 млрд долл. США. Согласно прогнозам, объем электронной коммерции в сегменте B2C составит в 2020 г. 103,9 млрд евро. Это означает рост на 10,6% по сравнению с 2019 г. и 121,5% – с 2015 г. (рис. 1).

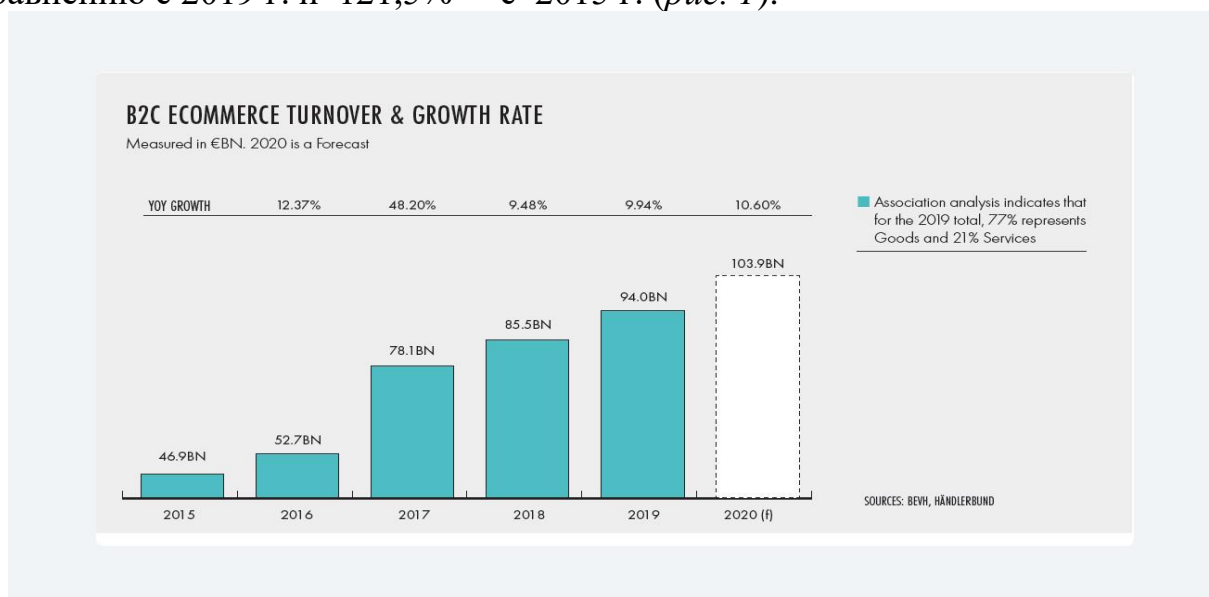

Рис. 1. Объёмы электронной коммерции в сегменте B2C
(построен по данным [8])

В 2020 г. расходы на одного покупателя в сфере электронной коммерции в Германии достигли 1530 евро, что в 2,3 раза выше по сравнению с 2015 г. Это свидетельствует о быстро развивающемся немецком рынке электронной торговли (рис. 2).

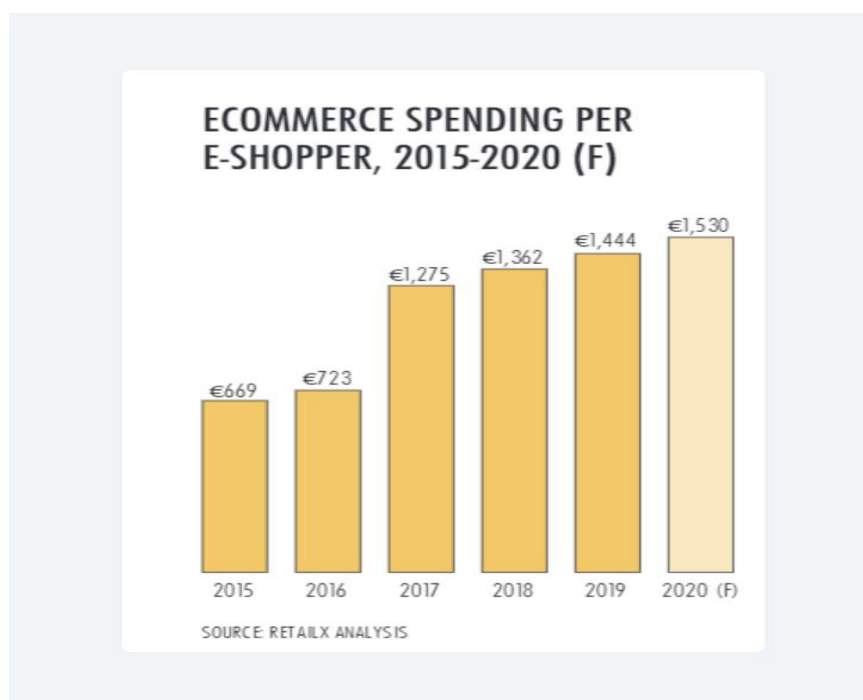

Рис. 2. Расходы одного покупателя в сфере электронной коммерции
(построен по данным [8])

Рост ежегодного объёма онлайн-продаж B2C способствует увеличению ВВП. В 2019 г. удельный вес электронной коммерции в сегменте B2C составлял почти 3% ВВП. В целом в 2019 г. ВВП Германии достиг 3435 евро (рис. 3).

Рис. 3. Удельный вес онлайн-продаж в сегменте B2C в объёме ВВП
(построен по данным [8])

Однако онлайн-платежи по-прежнему не являются приоритетным методом среди потребителей из Германии. В предыдущие годы счёт был единственным способом оплаты. И только сейчас многие немецкие потребители предпочитают банковские переводы. Но счёт-фактура остаётся очень популярной – его выбирают 81% онлайн-покупателей. По крайней мере, они доверяют мобильным

платежам. Электронные кошельки и онлайн-переводы тоже не так популярны (рис. 4).

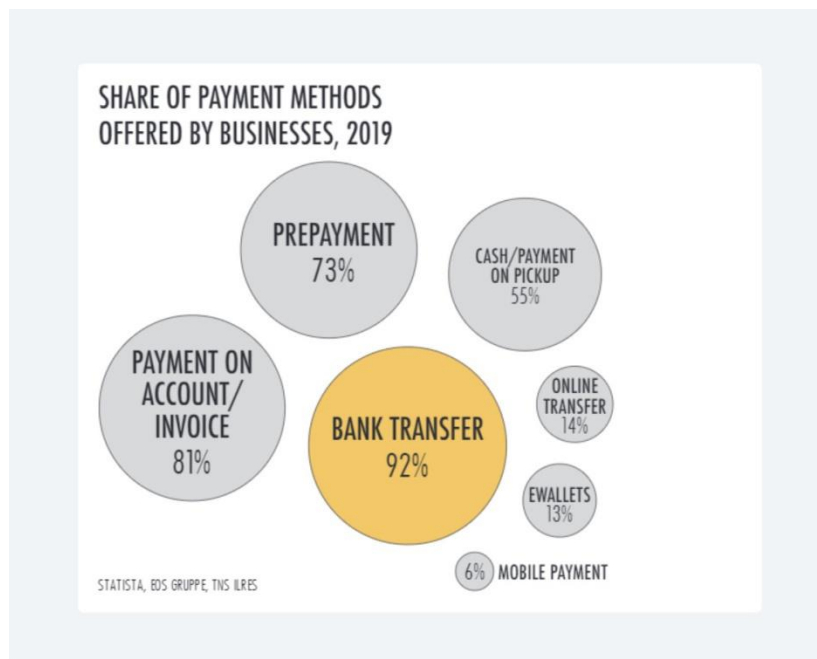

Рис. 4. Способы онлайн-платежей в Германии (построен по данным [8])

Ниже показано, как люди делают покупки в Интернете. До 2018 г. наблюдалась стагнация, но с того года она продолжает расти (рис. 5).

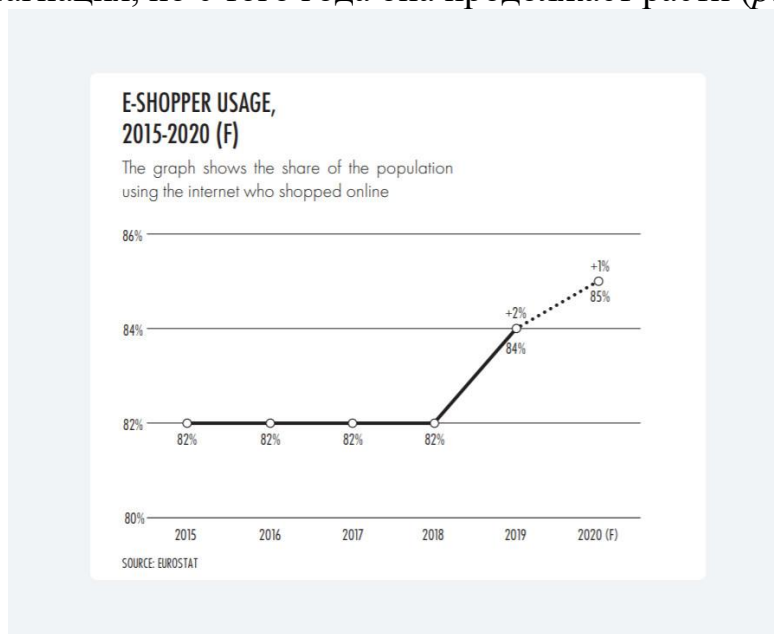

Рис. 5. Удельный вес населения, осуществляющего онлайн-покупки (построен по данным [8])

Стоит отметить, что наблюдается рост удельного веса покупок продуктов в Интернете. Так, если в 2018 г. он составлял 38%, то в 2020 г. – 56%. Больше всего немецкие потребители покупают в Интернете электронику и медиа. На втором месте – мода, а потом игрушки, хобби и поделки (рис. 6).

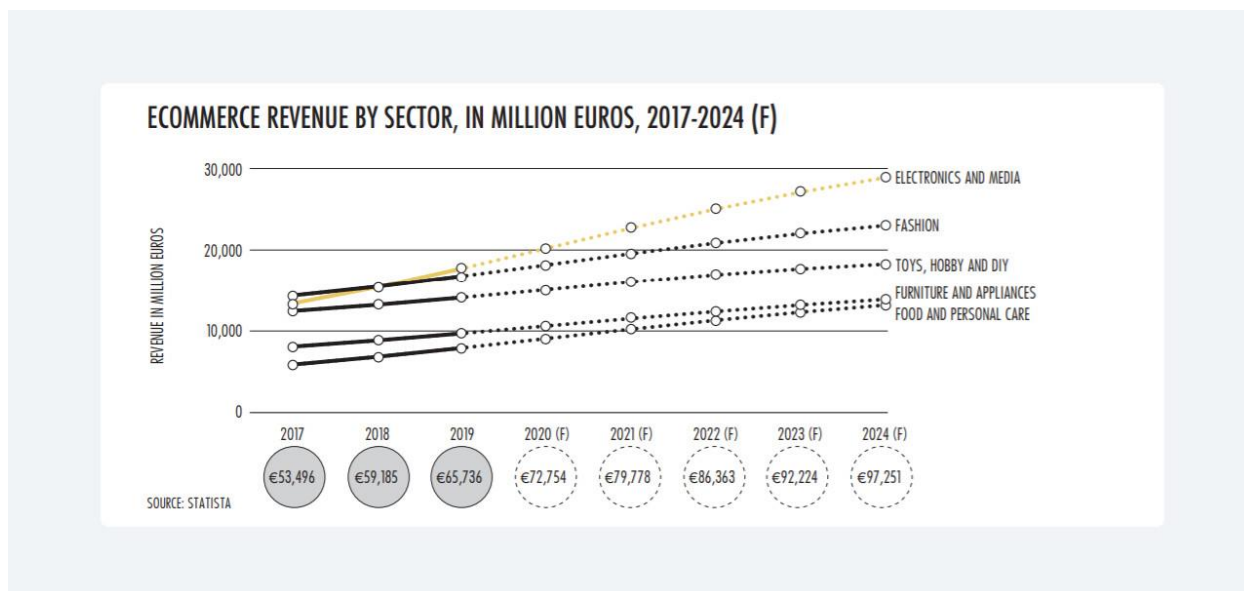

Рис. 6. Предпочтения в покупках немецких потребителей (построен по данным [8])

Самым популярным перевозчиком, выбираемым розничными торговцами, является DHL. Более чем на 40% меньше розничных продавцов предлагают услуги самовывоза. DPD, UPS и Hermes доступны в аналогичном количестве интернет-магазинов. При этом они предпочитают выбирать место, а не время доставки (рис. 7).

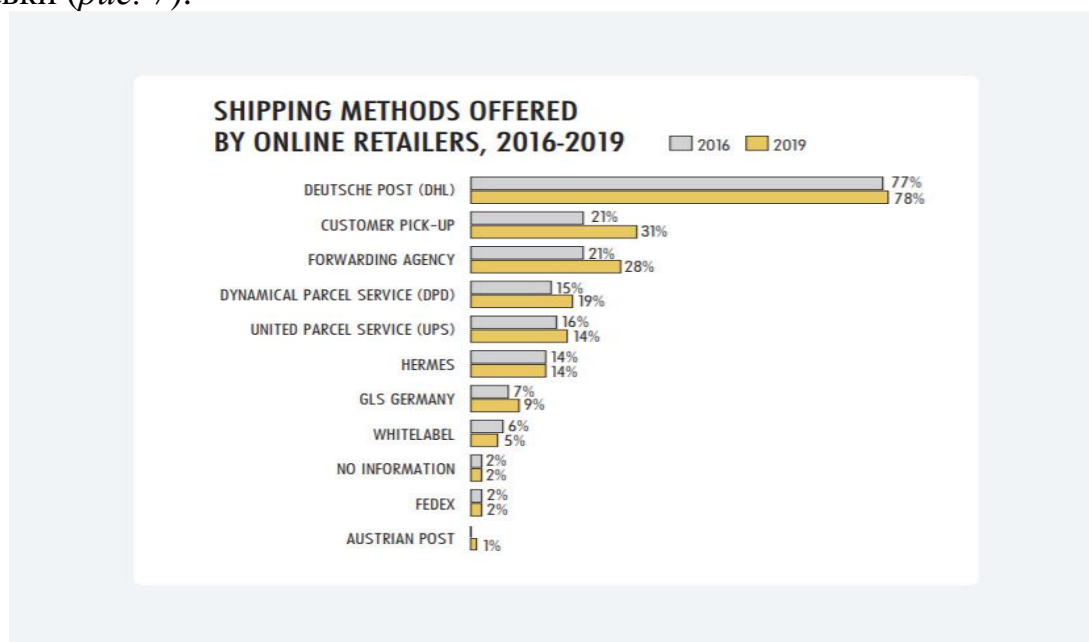

Рис. 7. Популярные способы онлайн-доставки (построен по данным [8])

Поскольку онлайн-доставка еды становится все более популярной во всем мире, Германия не является исключением. Ежегодно наблюдается рост ее объемов. Это общемировая тенденция (рис. 8).

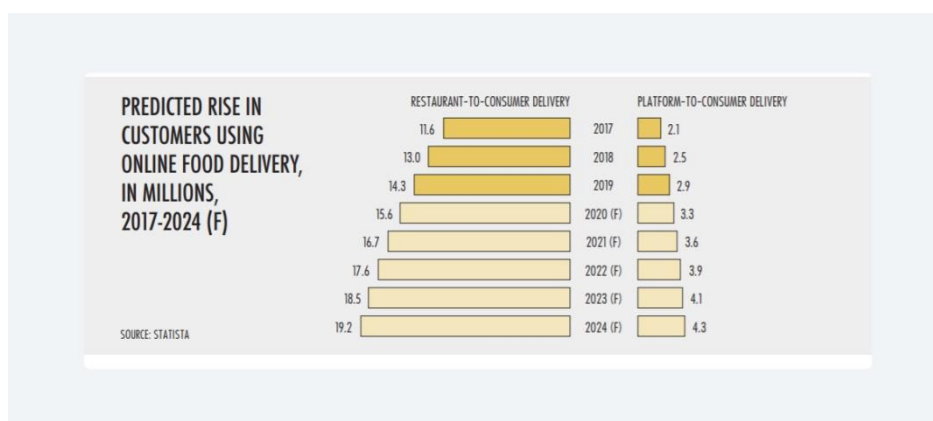

Рис. 8. Темпы роста количества клиентов, использующие Интернет для доставки еды (*построен по данным [8]*)

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод. В настоящее время электронная коммерция стала неотъемлемой частью немецкой системы розничной торговли. Если в 2000-х гг. онлайн-доход B2C в Германии находился в пределах 1-3 млн евро, то к 2019 г. этот показатель превысил 50 млрд евро. По оценкам экспертов, выручка будет и дальше увеличиваться.

На ведущие интернет-магазины Германии приходится около 41% общей выручки от электронной коммерции Германии. Первое место среди немецких интернет-магазинов по размеру выручки занимает amazon.de. За ним следует otto.de, занимающийся продажей модной одежды, мебели и бытовой электроники. На третьем месте – модный ритейлер zalando.de.

Как показывает исследование Landmark Global, основными категориями электронной коммерции в Германии являются: одежда (16,7% общего объёма продаж электронной коммерции); потребительская электроника (13%); компьютеры и аксессуары (5,5%); обувь (5,4%); книги (5,2%). Среди наиболее предпочитаемых способов онлайн-платежей в Германии можно назвать банковский перевод.

К ключевым тенденциям развития электронной коммерции в Германии можно отнести:

1) повышение значимости трансграничной электронной торговли – по данным Landmark Global, на удельный вес Германии приходится 15% глобальных трансграничных продаж, причём более половины покупателей электронной коммерции приобретают товары за пределами страны;

2) Великобритания, США и Китай – приоритетные страны немецких онлайн-потребителей;

3) «открытые счета-фактуры» являются популярным способом оплаты, при котором можно сначала получить товар, а затем оплатить счёт через определённое время; если товар по прибытии не понравился, его можно вернуть, не дожидаясь возврата денег;

4) забота об окружающей среде и социальной ответственности – маркетинг бренда на этих условиях помогает привлечь большее количество клиентов;

5) увеличение товарооборота омниканальных покупок, мобильная коммерция становится наиболее распространённым методом покупки-продажи в сети Интернет.

В дальнейших научных исследованиях планируется обобщить европейский опыт развития электронной коммерции и разработать предложения о возможностях его применения в Украине.

Список литературы:

1. Tryfonova O., Trushkina N. Application of information technologies in logistic activities of enterprises. *Conceptual aspects management of competitiveness the economic entities: collective monograph* / Edited by M. Bezpartochnyi, I. Britchenko. In 2 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 1. P. 161-172.

2. Kwilinski A., Trushkina N. Development of digital marketing in conditions of transformational change [Развитие цифрового маркетинга в условиях трансформационных преобразований]. *Research and Innovations: collection of scientific articles*. Yonona Publishing, New York, USA, 2019. P. 170-173.

3. Tryfonova O., Trushkina N. E-commerce as an effective form of organization of logistics activities of enterprises [Електронна торгівля як ефективна форма організації логістичної діяльності підприємств]. *Modern Technologies in Economy and Management: collective scientific monograph* / Edited by O. Nestorenko, T. Pokusa; The Academy of Management and Administration in Opole. Opole: Publishing House WSZiA w Opole, 2019. P. 397-406.

4. Kwilinski A., Trushkina N. Features of digital marketing in the context of informational economy [Особенности применения цифрового маркетинга в контексте информационной экономики]. *Modern innovative and information technologies in the development of society: monograph* / Edited by M. Ekkert, O. Nestorenko, M. Szynek; Katowice School of Technology. Katowice: Wydawnictwo Wyzszej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019. P. 158-165.

5. Місюкевич В. І., Трушкіна Н. В., Шкригун Ю. О. Електронна комерція у глобальному цифровому просторі: нові виклики та напрями. *Формування системи внутрішньої торгівлі України: теорія, практика, інновації: колективна монографія* / за ред. В. В. Лісіци, В. І. Місюкевич, О. М. Михайленко. Полтава: ПУЕТ, 2020. С. 150-162.

6. Trushkina N., Bezpartochnyi M., Shkrygun Yu. E-commerce in the conditions of digitalization of business processes. *Strategies, models and technologies of economic systems management in the context of international economic integration: scientific monograph* / edited by M. Bezpartochnyi, V. Riashchenko, N. Linde. 2nd ed. Riga: Institute of Economics of the Latvian Academy of Sciences, 2020. P. 245-256.

7. Trushkina N., Bezpartochna O., Shkrygun Yu. Priority directions for development of digital marketing in the conditions of globalization. *Pandemic Economic Crisis: Changes and New Challenges to Society: scientific monograph* / edited by M. Bezpartochnyi; VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. Sofia: VUZF Publishing House "St. Grigorii Bogoslov", 2020. P. 227-238.

8. Odziemek K. E-commerce overview: Germany 2020 Ecommerce Country Report., 2021. January 13. URL: <https://ecommercegermany.com/blog/e-commerce-overview-germany-2020-ecommerce-country-report>.

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Шірінян Лада Василівна

д.е.н., професор

Карпович Микита Віталійович

магістрант,

Національний університет харчових технологій

Київ, Україна

Вступ. В умовах нестабільного ринкового середовища та жорсткої конкуренції шанси на виживання та високу прибутковість мають лише підприємства з відповідним рівнем ефективності операційної діяльності, досягнення якого забезпечується якісними управлінськими рішеннями. Відсутність комплексного підходу до аналізу чинників формування ефективності, підсистеми планування під час провадження діяльності змушує менеджмент підприємства діяти наосліп, вирішуючи лише поточні проблеми та не звертаючи уваги на довгострокові ефекти від прийнятих рішень. Отже, визначення основних напрямів підвищення ефективності операційної діяльності та вдосконалення методів планування є вирішальним фактором, який дозволить забезпечити позитивний вплив операційної діяльності на динаміку ринкової вартості підприємства в довгостроковій перспективі.

Мета дослідження полягає у висвітленні та вдосконаленні існуючих методів оцінювання ефективності операційної діяльності підприємства.

Матеріали і методи. При викладенні основного матеріалу використано методи: синтезу, аналізу та порівняння. При формуванні висновків – метод узагальнення.

Результати і обговорення. Операційна діяльність являє собою основну діяльність підприємства, яка пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції. Вона забезпечує основну частку доходу і є основним джерелом формування цінності підприємства. А отже, управління ефективністю саме операційної діяльності є пріоритетним напрямком роботи для менеджменту підприємства. Проблема забезпечення та методика аналізу показників ефективності діяльності підприємств посідає важливе місце в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних економістів, зокрема: В. Парето, Е. Барона, Пітера Ф. Друкера, П. Хейне, М. Алле, К. Куросави, А. Лоурола, Б. Гоулда, Д. Скотт Сінка, Д. Нортон, Т. Пітерса, А. Барсова, В. Батрасова, В. Прядко, В. Хрипча, А. Борисова, І. Бланка, І. Власова, В. Колота, Г. Савицької та ін. Проте невирішеними лишаються питання, що стосуються системи показників для дослідження ефективності операційної діяльності підприємства.

Управління ефективністю операційної діяльності слід розглядати як поліфункціональний багаторівневий циклічний процес, спрямований на вдосконалення операційної діяльності підприємства з метою покращення її

результатів. У теперішніх умовах дослідження операційної діяльності виробника має відповідати триконтурній системі управління, яка охоплює стратегічний, поточний та оперативний рівні [1].

На рівні стратегічного планування визначаються основні стратегічні цілі операційної діяльності, будується стратегічна карта (рис. 1) та визначається система ключових збалансованих показників.

Рис. 1. Стратегічна карта цілей операційної діяльності

Джерело: [1, С. 217].

Проведений аналіз наукових праць з питань основних загальноприйнятих показників ефективності операційної діяльності вказує на те, що одним з основних загальноприйнятих показників ефективності операційної діяльності для менеджменту підприємства є тривалість операційного циклу. Саме скорочення тривалості операційного циклу дозволяє отримати більший дохід та прибуток при залученні незмінного обсягу фінансових ресурсів [1].

Без сумніву ефективність роботи будь якого підприємства характеризують показники рентабельності [2], що є відносними характеристиками як фінансових результатів, так і ефективності операційної діяльності підприємства. Вказані показники вимірюють дохідність підприємства та згруповані за інтересами учасників виробничого процесу.

Для характеристики рівня рентабельності операційної діяльності використовують відносні показники, які відображають рівень віддачі витрат або

ступінь використання наявних ресурсів у виробничій діяльності. Важливими показниками є показники, що характеризують використання основних фондів, насамперед фондоддача, фондомісткість та фондоозброєність праці.

Проте, аналіз наукових надбань вказує на існування системи показників, за допомогою якої можна зробити комплексну оцінку ефективності операційної діяльності. Ця узагальнююча система показників ефективності операційної діяльності підприємства всебічно визначає основні параметри ефективності операційної системи підприємства.

На думку Хохлова М.П. [3], Александрова В.В. і Курячого В.С. [4], ні один з показників, що використовують для визначення ефективності операційної діяльності не є абсолютно досконалим. Виходячи з того, що кожний з них несе певне смислове навантаження, може бути використаний за відповідним цільовим призначенням. Так показник обсягу валової продукції оцінює ефективність з позиції створення споживчої вартості, валовий дохід – характеризує ефективність процесу виробництва як споживання та накопичення, прибуток – ефективність виробництва як виробника доданої вартості. Вчені пропонують згрупування показників як це наведено у табл.1

Таблиця 1

Система показників оцінки ефективності операційної діяльності підприємства

Група	Назва показника
1	1) Прибуток від операційної діяльності на 1 грн. доходу (виручки) від реалізації продукції;
	2) Прибуток від операційної діяльності на 1 грн. витрат;
	3) Прибуток від операційної діяльності на 1 грн. на грн. власного капіталу;
	4) Прибуток від операційної діяльності на 1 грн. вартості майна;
	5) Прибуток від операційної діяльності на 1 працівника підприємства
2	1) Дохід (виручка) від реалізації продукції у розрахунку на 1 грн. витрат;
	2) Дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 грн. власного капіталу;
	3) Дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 грн. вартості майна;
	4) Дохід (виручка) від реалізації продукції на 1 працівника підприємства
3	1) Витрати в розрахунку на 1 грн. власного капіталу;
	2) Витрати на 1 грн. вартості майна;
	3) Витрати на 1 працівника підприємства
4	1) Власний капітал в розрахунку на 1 грн. майна;
	2) Власний капітал на 1 працівника підприємства
5	1) Вартість майна у розрахунку на 1 працівника

Джерело: [3, С.70].

Згідно з витратним підходом для характеристики ефективності операційної діяльності підприємства оптимізаційну модель можна визначити за наступною формулою:

$$E_{\text{опер}} = \Pi_{\text{опер}} / V_{\text{опер}} * 100 \%, \quad (1)$$

де $E_{\text{опер}}$ - ефективність операційної діяльності, %;

$P_{\text{опер}}$ - прибуток від операційної діяльності, тис. грн.;

$V_{\text{опер}}$ - витрати операційної діяльності, тис. грн.

Економічний зміст даного показника характеризує окупність витрат у копійках на гривню результату операційної діяльності. З огляду на те, що ринкова вартість обумовлюється обсягами майбутнього вільного грошового потоку, суттєва частка якого формується саме результатами операційної діяльності, можна визначити локальну мету управління ефективністю операційної діяльності – підвищення (максимізацію) її рівня.

Це проявляється у зростанні показника скоригованого операційного прибутку до відшкодування фінансових витрат та амортизації (СОПФА). Зазначений показник оцінюється за формулою (2).

$$СОПФА = ОП*(1 - Cn) + A \quad (2)$$

де $ОП$ – операційний прибуток (фінансовий результат від операційної діяльності у ф.№ 2);

Cn – ставка податку на прибуток;

A – амортизація необоротних активів.

Висновки. Запропонована комплексна оцінка має універсальний характер і включає комплекс показників, розрахунок яких дає адекватну оцінку ефективності операційної діяльності підприємства. Проте, з метою визначення дійсних причин змін ефективності операційної діяльності підприємства необхідно дослідити вплив певних факторів та їх силу. Тому визначену систему показників для комплексної оцінки операційної діяльності підприємства необхідно доповнити оптимізаційною факторною моделлю за утворюючими факторами.

Список літератури:

1. Архіпов Н.М. Напрями підвищення ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі. *БІЗНЕСІНФОРМ* № 6 '2018. С. 215-223
2. Говорушко Т.А. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : [монографія] Київ : Логос, 2013. 204 с.
3. Хохлов М.П., Баликов С.В. Визначення показників для оцінки ефективності діяльності підприємства. *Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ"* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес і ефективність виробництва. Харків : НТУ "ХПІ". 2012. № 5. С. 67-72..
4. Александров В.В. і Курячий В.С. Формування системи показників оцінки ефективності операційної діяльності підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2015. № 59 (1168). С. 105-108.

THE PHENOMENON OF HISTORICAL RECONSTRUCTION IN THE BRANDING OF TERRITORIES

Borysova Oksana

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Hryniuk Diana

Candidate of Geographical Sciences, Assistant Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

The phenomenon of historical reconstruction is that it intertwines such activities and spheres of life as science, art, military affairs, sports and tourism. The movement of historical reconstruction is becoming more and more popular every year, becoming a kind of international cultural cooperation. Now, when the future of the planet largely depends on the maturity of the mass consciousness, the level of human relations based on the principles of tolerance, respect for other views, values, beliefs, aspects of intercultural dialogue are of particular importance. An exceptional role in its provision belongs to the types of tourism, due to which there is a continuous exchange of spiritual and cultural values. Measures of historical reconstruction become the basis for the development of event tourism in a region, they not only enrich the event calendar of any area, but also contribute to the formation of cultural and historical component of its image, thus turning the region into a tourist center. Historical reconstruction is an impetus not only to study the past of its people, but also helps to preserve and increase historical memory, cultivating a sense of patriotism, courage, dignity, the emergence of original methods of educational work with children and youth. Many travel agencies are actively developing new routes, including certain fragments of historical reconstruction. That is why it should be considered as a basis for the implementation of the ideas of historical reconstruction in the regions of Ukraine.

Problems of studying the phenomenon of historical reconstruction in the world and in Ukraine are in the field of view of such scientists as Bruner E., Baldwin G., Huckard R., Picard D., Robinson D., Bozhok N., Bykov A., Vnukov J., Gurevich A., Kader A., Kylymysty S., Petrenko O. Each of the authors covers certain aspects of historical reconstruction - social, educational, defining them as a mass type of role-playing game, revealing the question of its use as a resource for event tourism. Every year the number of people wishing to travel increases, as well as the number of destinations that would be interesting for tourists. In particular, today in the tourism sector a fairly common phenomenon is the use of intangible resources, which serve as an element of festivals and cultural events based on historical reconstruction. Reproducing the events of the past, showing the spiritual and material culture of the historical epoch, the organizers

of the action become the creators of living history. At the same time, tourists can become not only observers, but also participants in the action. Rallies, festivals, fairs, tournaments, trips on exact copies of ancient ships, martial arts competitions are organized. There are real copies of historical settlements, where participants in the reconstruction and tourists can live the life of their ancestors, immerse themselves in the atmosphere of ancient culture, learn and feel much that we know only from historical books [1].

In general, the study of folklore, folk life, which reflects the traditions, customs, rituals, life, ethical, moral, aesthetic ideals, mentality of the people, creates a desire to preserve and increase the glory of ancestors. It is on the knowledge of history that the historical memory of generations is restored - a concept to which the axiological potential of historical reconstruction is directed, a sense of patriotism is nurtured.

Today, the reconstruction movement covers all continents. It unites different people with different motives, but the tool of cognition in their hands is reduced to a kaleidoscope of feelings, personal experience of their own epic-reproduction of material and spiritual culture of a historical epoch and region using archaeological, visual and written sources. Also, the term "historical reconstruction" is understood as a movement that sets scientific goals and uses the method of role-playing and scientific experiment to solve problems and a deeper study of the research question. As a result, role-playing has become not only an effective way to carry out reconstructive activities, but also the most optimal channel for social integration of like-minded people. Historical reconstruction is becoming a significant social trend and a significant value in the intellectual space, as evidenced by the indicators of Internet forums.

We should not forget about the economic significance of the direction of historical reconstruction. In the context of growing interest in the movement, it is appropriate to talk about the formation of a new niche in the consumer markets of the country, associated with this area of activity, which is expressed in:

- sales of manufactured products of souvenir and props - role nature (sale of amulets, dummy weapons and weapons, household items);
- performances within the framework of concert and festival organizations, initiated both by the local administration and by private persons and structures, as a means of giving a specific color;
- organization of specialized events for private structures of business and entrepreneurship, which are arranged on a commercial basis and focused on the transformation of recreational activities.

It is worth noting that any historical holiday or festival of historical reconstruction monetizes itself very well, as it automatically turns into an economic enterprise. For example, at a festival in Europe, the entrance ticket can cost from 4 to 12 euros (depending on whether there will be a horse tournament), prices for food, drinks and souvenirs are also taken into account above average. The number of visitors is within 1 - 2 thousand people for 2 - 3 days. Therefore, it is not difficult to understand that the festival not only pays off, but also brings a lot of profit to the organizers. If you project the total number of such festivals per year in the country, you get a decent income to the treasury of organizers, participants in the form of taxes in the field of tourism. Ukraine is a country with a centuries-old history, whose traditions are respected by

locals, who annually organize original historical festivals in different cities. Historical reconstruction in Ukraine today is developing mainly in two directions - living history and historical medieval battle. The movement has several thousand people, dozens of clubs from amateur to professional. Big festivals have already taken their permanent position in the tourist market - they take place from year to year, celebrate anniversaries, establish traditions. Today, historical reconstruction is an extremely important resource for the development of event and cultural and cognitive varieties of tourism as important areas of domestic tourism in Ukraine. The strategy for the development of regional tourism and recreation in Ukraine provides for the involvement in the process of creating a national tourism product of new tourist attractions. Local resources can serve as a basis for historical reconstructions, development of military-historical, event tourism, creation of a new face of the region as a modern historical-cultural brand. The historical reconstruction of any event can become the same creative competitive product that will increase its socio-cultural efficiency, creativity in the development of innovative programs for the further development of domestic tourism. The social mission of the project is important, its implementation is envisaged taking into account the current needs of the social order. In this regard, there will be organization of cooperation with public and private institutions, charitable and educational events, organization of concert and festival events, folk festivals. Important are the measures of theoretical reconstruction of the project: organization of intellectual quests, study of models of alternative historical plots, excursions with film and photo demonstrations of fragments of reconstruction, issue of electronic and printed publications with materials of military-historical reconstruction, scientists and specialists from related organizations. Educational potential of the project: on the basis of the museum of local lore conducting lectures and related practical seminars for student youth, aimed at testing the acquired theoretical knowledge; organization of section work on the study of problems, theoretical modeling, analysis of innovative projects of historical reconstruction, spiritual acquaintance with the cultural traditions of the people, creating models of historical objects and their replicas, restoring elements of everyday life of the reconstructed historical period.

Historical reconstruction is an effective method of forming young people's interest in the country's historical past and preserving historical memory. It allows you to use the maximum number of information channels in order to bring to the researcher knowledge about the past, to combine the presentation of scientific information with a visual range and an interactive approach. The main advantages of the project are best demonstrated by SWOT-analysis, which allows to focus on strengths and opportunities that create conditions for concrete actions to overcome obstacles and problems that will arise in attracting resources in the process of historical reconstruction and further branding.

Strengths (S):

1. The presence of a significant number of event resources for historical reconstruction.

2. Rich historical and cultural heritage of the regions, which allows to form and develop various tourist products taking into account local features, color and authenticity.

3. Existence of experience in the implementation of such reconstruction measures.

4. A sufficient number of museums and memorial complexes as centers of tourist activity: local lore, school, profile.

5. Interest in the historical reconstruction of some foreign communities.

6. Loyal pricing policy for domestic and international tourists.

7. Interest of the local population in the development of tourism.

8. Low level of competition in the field of historical reconstruction.

Weaknesses (W):

1. Insufficient state funding for the preservation and restoration of historical and cultural monuments.

2. Insufficient number of accommodation and catering establishments adapted for servicing tourist groups in rural settlements.

3. Insufficient level of branding in the region.

4. Insufficient number of qualified specialists in the field of historical reconstruction.

5. Low level of advertising of local tourist products.

Opportunities (O):

1. Strengthening partnerships in the field of tourism between Ukraine and relevant foreign communities.

2. Increasing the number of foreign tourists through a festival of historical reconstruction.

3. Development of tourist infrastructure of districts.

4. Education of patriotism and preservation of historical memory in the younger generation.

5. Further development of the movement of clubs of historical reconstruction in Ukraine.

Risks (T):

1. Imperfection of the regulatory framework in the field of tourism in Ukraine.

2. The level of solvency of domestic tourists.

3. Changes in consumer tastes.

4. Dependence on unforeseen circumstances (pandemic, man-made disasters).

Thus, the current state of development of historical reconstruction in Ukraine allows us to state the presence of a sufficient number of intangible (cultural-historical, military-historical, historical-demographic), as well as material resources for their effective use in the formation of domestic tourism product, event development, cultural and cognitive , military tourism, etc.

Participation in historical reconstruction creates for a person a certain way of structuring free time, emotionally saturates life, gives the opportunity to overcome socio-cultural limitations, backwardness, creates additional opportunities for communication in a group of like-minded people. This contributes to spiritual mutual enrichment, restoration of historical memory. Under such conditions, the social

consciousness of the young generation is formed, striving for national identity, the glorification of mental traditions.

Successful implementation of the project will significantly increase the tourist flow and load of major tourist attractions. At present, given the temporary restrictions on large-scale tourism mobility caused by the effects of the pandemic, the special attention of local communities is focused on the intensification of domestic tourism. "Promotion" of local locations to the level of brands of the territory is also from the standpoint of the formation of so-called "tourist magnets" (2). At the same time, local initiatives contribute to the use of individual locations of historical reconstruction as replicants of the local museum. Work is underway to create virtual 3D-tours, which in the conditions of temporary loss of tourist activity will contribute to the popularization of the military-historical heritage of the regions of Ukraine and further branding of territories.

References:

1. Borisova O.V., Svincicz`kij A.O. Istorichna rekonstrukci`ya yak odin z provi`dnikh napryami`v rozvitku turizmu Poltavshhini / O.V.Borisova, A.O.Svincicz`kij //Aktual`ni` problemi regi`onal`nikh dosli`dzhen`: Materi`ali V Mi`zhnarodnoyi nauk.-prakt. I`nernet-konferenci`yi (m.Lucz`k, 11 grudnya 2020 r.). – Lucz`k: Vezha – Druk, 2020. – S.120-123.
2. Grinyuk D.Yu. Metodichni` aspekti turistichnogo brendingu teritori`j/ D.Yu.Grinyuk // Perspektivi rozvitku ekonomiki ta upravli`nnya v umovakh krizi: materi`ali mi`zhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferenci`yi (Odesa, 20 lipnya 2020 r.), Odesa: Eastern European center for scientific research, 2020. – P.70-73.

THE INFLUENCE OF TRANSPORT AND LOGISTICS INFRASTRUCTURE ON THE FORMATION OF POLES OF GROWTH OF THE TERRITORY

Butkaliuk Kateryna

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Bulycheva Tamara

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

Hryniuk Tatyana

Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine

In solving the problems of the state regional policy of Ukraine, reducing disparities in the social and economic development of urban and rural regions, improving the territorial organization of production and resettlement, special attention should be paid to depressed areas. The vast majority of rural areas in Ukraine are depressed. During the period of market transformations in the agricultural sector, the proportions of social production were significantly disrupted, including the branch and regional levels. The polarization of social and economic development of rural areas and urbanized regions has intensified.

The world experience and, in particular, the experience of the EU countries testifies to the prospects of forming the poles of social and economic growth in order to stimulate the social and economic development of the regions. The theory of poles of development ("poles of growth") arose as a result of studying the processes of uneven economic and demographic development of territories, the peculiarities of economic activity and the emergence of peripheral areas, the relationship between concentration and dispersion of production and settlement. According to this theory, the concentration of various types of economic activity takes place in certain localized centers on the basis of the advanced development of the so-called progressive industries. They are the stimulators of economic growth and form the poles of development [1].

The term "poles of growth" within the theory of poles of growth (*théorie des poles de croissance*) was one of the first, in 1955, introduced into scientific circulation by the famous French economist Francois Perroux (1903-1987) F. Perrou [2]. In his opinion, the "poles of growth" ("points of economic growth") are the agglomerations of enterprises that are concentrated territorially and differ from other intensive innovation processes.

This concept was interpreted as a potential point of development of a weakly polarized region, determined from the standpoint of availability of resources and

favorable geographical location. The pole becomes the center as infrastructure and manufacturing develop.

The spatial interpretation of the theory of "poles of growth" was developed by the French geographer J. Budville, a student of F. Perrault. As "poles of growth", he considered not only a set of enterprises in the flagship industries, but also specific areas (settlements and regions), which are characterized by a progressive industry structure and in the economy of the region or state act as a source of innovation. The spatial interpretation of the theory was based on objective tendencies of concentration and integration of production [3].

The theory of growth poles was further developed in the works of the French scientist P. Potier on the axis of development. According to him, the territories located between the poles of growth, providing transport links, receive additional growth impulses due to the increase in cargo flows, the spread of innovation, and the development of infrastructure. Therefore, they become the axis (corridors) of development, which together with the poles of growth determine the spatial framework of economic growth of a large region or country. Accordingly, in the world economy there is an axiom: the greater the density of roads in the country, the higher the level of its economic development [4].

The most powerful transport flows of goods, population and information support and concentrate poly-highways and transport corridors. Poly-highways are a system of parallel lines of several types of transport and linear infrastructure (railways, highways, pipelines), which is concentrated along one strip of territory. Long poly-highways that connect several regions or countries are called transport corridors.

In modern theories of cumulative growth, growth poles are understood as centers and areas of economic space that concentrate progressive types of economic activity (production and services), which are actively developing and expanding and are able to cause further development of economic activity throughout its sphere of influence. They are usually related to the following areas: science and innovation, social infrastructure, communication technologies, environmental energy, transport, tourism, urban and rural development.

The practice of regional development in Eastern Europe has shown: significant synergy effect is caused by projects of "growth poles", covering infrastructure areas that improve regional and local accessibility, lead to balanced and integrated regional development. These include measures to improve social infrastructure, modernize urban transport, road and transport construction, improve the infrastructure of communication and information technology networks, which provide better connections between urban areas and remote areas.

Thus, in solving the problems of regional policy an important place belongs to transport, in particular to increase the level of transport, transport accessibility and connectivity of the territory, which leads to the strengthening of economic and social activity in the regions.

Currently, transport is considered as a communication infrastructure industry that combines all the elements of the territorial structure of the economy and the resettlement of the population into a single system by moving (transporting) transport networks of people, goods, information and energy. The main functions of transport

include spatial integration, territorial communication (communication function), transit, overcoming space, transport services to the territory and population. The level of development of transport infrastructure significantly affects the cost of transportation of goods and passengers, mobility; determines the transport accessibility of settlements, forms the spatial connectivity of the territory, determining the degree of social and economic development of the region as a whole.

The state of transport communications is one of the most fundamental conditions of the investment process, the development of the tourism business. It was with the development of transport infrastructure that the way out of the economic crisis of many countries of the world began. For example, the United States, Germany and Japan, which once identified the development of transport communications among the main priorities of economic policy, have not only developed the segment of transport infrastructure, but also stimulated economic growth and achieved positive results in solving employment problems. At the same time, today the export of transport services is a significant component of Ukraine's export potential (over 70% of total exports of services).

Thus, the role of transport infrastructure is very important for development of regions and is one of the fundamental principles of the regional economy. In simplest form its significance means that areas with better access to raw materials and markets, other things being equal, are more productive and competitive and therefore more successful than those located remotely and in isolation [5].

Efficient transport systems provide economic and social opportunities and benefits (Table 1) as a result of reduced transport costs, increased market access, employment and additional investment.

Table 1

Direct benefits	Indirect benefits	Indirect microeconomic benefits	Indirect macroeconomic benefits
-transportation income (tariffs and wages) - availability to other markets	- increase accessibility - saving time and money - productivity growth - geographical division of labor - accessibility to a wide range of suppliers and consumers	- rental income - reduction of the price of goods - improving the delivery of goods	-formation of distribution networks -concentration of economic activity -increase competitiveness -consumption growth

Empirical studies of the impact of transport infrastructure on regional development have shown a clear positive correlation between the level of transport infrastructure development and the level of economic indicators, in particular such as GDP per capita. Transport also performs a significant social function and has a significant impact on the environment.

The analysis of the leading international journal of transport geography showed in recent decades much attention has been paid to studying the impact of large-scale transport projects on improving social and economic development of regions, including

international transport corridors, high-speed rail, construction of powerful transport terminals. , airports, ports.

In general, there are four key approaches to study of the impact of transport on the economic development of the region: study of the degree of impact of transport on the availability of raw materials and markets; reduction of transport costs; analysis of investment activity in the transport sector; improving quality characteristics and mobility. Thus, transport and most social and economic processes in the region are interconnected.

The level of transport development determines the accessibility, attractiveness, competitiveness of the region, influencing the location of enterprises and the population, economic activity in the region and the mobility of the population and resources. At the same time, depending on the location of activities, economic activity in the region there are needs for transport, development of relevant modes of transport, its location, which determines the concentration of transport networks and flows.

From the standpoint of the formation of growth poles, transport activities are considered in two aspects:

Transport is an activity that is a multiplier for the development of growth poles. In this context, transport nodes and highways are important, because modern transport is characterized by the concentration of transport activities, infrastructure and flows in point (nodes) and linear territorial elements (highways).

Transport is an activity that connects and unites the poles of growth, providing connections between them and the flow of goods, services and people.

Thus, stimulating the formation and development of poles of social and economic growth is now an important component of the success of regional policy in many countries and Ukraine. One of the propulsive types of economic activity is transport activity, the development of which leads to increased transport accessibility, mobility and connectivity of the territory, its competitiveness. In connection with this , the processes of concentration of traffic flows, the formation of polymaterials and transport corridors, multimodal transport hubs, combining different types of transport to service heavy freight and passenger flows, are important.

References:

1. Nagirna V. P. Teoretiko-metodichni zasady formuvannya polyusiv soczialno-ekonomichnogo zrostannya / V. P. Nagirna. – Kiyiv: Problemi suspilnoyi geografii. Polyusi soczialno-ekonomichnogo rozvitku teritoriyi: teoretichni aspekti doslidzhennya, 2014. – 97 s. – (Institut geografii NAN Ukrayini)
2. Perroux F. L'Europe sans rivages. Ouvrage et articles / François Perroux. – Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 1990. – 197 p.
3. Boudeville J.R. Problems of regional economic planning / Jacques R. Boudeville. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 1966. – 192 p.
4. Pottier P. Axes de communication et développement économique // Revue Economique. – 1963. – No 1. – P. 12-58.
5. Banistera D., Berechman Y. Transport investment and the promotion of economic growth // Journal of Transport Geography. – 2001. – Vol. 9, Iss. 3. – P. 209–218.

ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ КЛАСТЕРІВ НА БАЗІ ОСЕРЕДКІВ ХУДОЖНІХ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мельник Андрій Васильович

к.геогр.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Мельник Надія Вікторівна

к.геогр.н., доцент

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
м. Ужгород, Україна

Качаровський Роман Євгенович

магістр географії, інженер II категорії

Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вагоим чинником у формуванні конкурентоспроможності регіону може стати культурна компонента історико-культурної спадщини. Вона здатна створити жваву зацікавленість потенційних туристів у пізнанні вікової історії рідного краю. Про підвищення ролі творчих індустрій свідчать дані ООН, про те, що обсяг світового ринку творчих індустрій за 10 років зріс удвічі [5, с. 214].

Народні художні промисли та ремесла є потужною складовою культурної індустрії туризму. Особливості їх функціонування виписані у Законі України «Про народні художні промисли» [2], де визначені основи державної політики у цій галузі. У загальній структурі експорту України продукція народних промислів і творів мистецтва охоплює лише 0,14 % світового експорту [5]. Для Волинського краю характерним є близько 15 видів художніх промислів [1].

Старовижівський район – перлина Полісся з багатим природно-рекреаційним потенціалом та вагомою історико-культурною спадщиною. Так, на території району розміщено 69 пам'яток історії і культури, 19 пам'яток архітектури та містобудування, а також пам'ятка сакральної дерев'яної архітектури національного значення – Милецький Свято-Миколаївський чоловічий монастир [6]. Окрасою культурної спадщини району є народні художні промисли. Їх на Старовижівщині налічується п'ять видів, а саме вишивка, столярство, різьблення по дереву, гончарство та обробка каменю. Осередки промислів розміщені у межах населених пунктів Старовижівської селищної та Дубечненської сільської об'єднаних територіальних громад.

Так, вишивка як вид декоративного мистецтва, представлена осередком у с. Рокита Дубечненської ОТГ. Орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, шкірі, виконане різними ручними техніками, широко застосовується у

побуті та предметах домашнього вжитку. Для вишивки Полісся характерним є переважання насиченого червоного кольору з крапками синього та чорного, нині досить популярною стає вишивка білими нитками – «настилуванням» (лічильною гладдю) у поєднанні з ажурним шиттям: «колінням», «мереженням», «вирізуванням» [3].

Найбільш поширена галузь деревообробки на Старовижівщині – столярство, що спеціалізується на виготовленні (без цвяхів за допомогою столярних з'єднань на клею) хатнього начиння: ліжок, скринь, столів, лав, табуреток та стільців, мисників. Окремою віхою є виготовлення віконних рам, рамок для вуликів, плугів тощо [4]. Осередком такої діяльності стало с. Смолярі Сторовижівської селищної ОТГ. У цій же громаді, у с. Седлище, розміщений і осередок художньої обробки дерева – різьблення по дереву, в основу якого покладено виготовлення оздоблення деталей будівель – одвірків, сволоків, балок, наличників тощо, а також інтер'єрних елементів [1; 5].

У с. Рокита Дубечненської сільської ОТГ розміщується осередок гончарства. Давнє ремесло призначене для виготовлення з гончарної глини керамічних виробів, посуду, кахлів, іграшок, сувенірів тощо. Обробка різних видів кам'яних порід представлена у с. Мизове Старовижівської селищної ОТГ.

Вдалим прикладом використання творчих індустрій на території України є формування творчих кластерів на базі осередків ремесел «Сузір'я» на Івано-Франківщині, «Оберіг» на Хмельниччині, «Славутич» на Київщині. Їх позитивний досвід можна і треба втілювати на території досліджуваного регіону.

Подальше відродження та прогресивний розвиток ремесел дозволить істотно покращити базу пізнавального туризму Старовижівщини, що дасть змогу збільшити кількість потенційних туристів. Для цього слід розробити програму підтримки та функціонування народних художніх промислів і ремесел як туристично-рекреаційних елементів, започаткувати школи-майстерні, що стане туристичною локацією для навчання молодих майстрів; розгорнути широку інформаційно-рекламну кампанію щодо популяризації творчих індустрій на регіональному, міжрегіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях; сприяти пошуку інвесторів, готових вкласти кошти у розширення виробництва сувенірної продукції та навчання нових фахівців у цій царині.

Отже, розвиток осередків художніх промислів та ремесел Старовижівського району є одним з найперспективніших напрямів ревіталізації території, може створити передумови для покращення дизайну середовища, а отже, підвищити рівень привабливості територій для проживання, сприяти акумулюванню людського потенціалу.

Список літератури

1. Атлас історії культури Волинської області / відп. ред. Ф. В. Зузук. – Луцьк : Ред.-вид. від. «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 112 с.
2. Закон України «Про народні художні промисли» від 21.06.2001 року N 2547-III // Відом. ВРУ (ВВР), 2001, N 41, ст.199.
3. Качаровський Р. Є., Антипюк О.В., Чир Н. В., Єрко І. В. Осередки вишивки Волинської області як об'єкти пізнавального туризму // «III Всеукраїнська

науково-практична конференція «Географія та туризм»: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26 лютого 2020 року : зб. наук. праць. – Харків, 2020. – С. 162-169.

4. Качаровський Р. Є., Антипюк О. В., Чир Н. В., Єрко І. В. Осередки художньої обробки дерева як об'єкти пізнавального туризму Волинської області // «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 31 січня 2020 року : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2020. – Вип. 55. – С. 31-34.

5. Мікула Н., Данацко О. Кластери народних промислів у підвищенні міжнародної конкурентоспроможності регіону // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ierjournal.com/journals/12-13/2010_9_Mikula.pdf

6. Чир Н.В., Качаровський Р.Є. Туристична інфраструктура як складова туристично-рекреаційного потенціалу Старовижівського району Волинської області // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації» : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2016. – С. 339–347.

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Легкодух Віктор Вікторович,

Національна академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

Специфіка впливу української національної ідеї на сучасні суспільно-політичні процеси та зовнішню політику України детермінована особливостями її генези та розвитку на попередніх етапах. Це зумовлює потребу досліджувати генетичний аспект національної ідеї українського народу, який А. Фартушний розглядав як “процес її зародження, становлення, конкретизації, формування і реалізації”.

На формування національної ідеї впливало безпосередньо геополітичне становище України, її розташування на межі між Заходом і Сходом. Україна є центральноєвропейською країною, яка історично та геополітично розміщувалася між східними деспотіями (Візантійська імперія, кочові імперії, Татаро-Монгольська, Османська, а пізніше Російська імперії) та країнами Західної Європи. Це “межове” розташування зумовило синтетичний тип української культури й духовності, яка поєднувала в собі риси цих двох світів. Займаючи проміжне місце в світовій геополітиці, український народ витворив унікальну національну культуру на основі універсальних християнських вартостей.

На розвиток української національної ідеї істотно впливало перебування українського народу в складі іноземних держав (майже 600 років) після розпаду Київської Русі та падіння Галицько-Волинського князівства. Україна перебувала в епіцентрі протистояння між цивілізаціями Заходу і Сходу. Відсутність природних кордонів робили її доступним об’єктом агресії східних і західних завойовників, яких приваблювали помірний клімат, чорноземи, а також інші природні ресурси.

Опинившись у середовищі більш войовничих народів, яких приваблювали її природні багатства, Україна не змогла відстояти свого суверенітету. Природні чинники сприяли формуванню відмінностей і в середовищі українського народу. Українці проживали в лісовій, лісостеповій, степовій і приморській (чорноморській) зоні, у процесі історичного розвитку між різними гілками народу виникли культурно-психологічні відмінності, які ставали перешкодою для консолідації українського етносу, його згуртуванню. Українській еліті не вдавалося виробити такої національної стратегії, яка б оптимально збалансовувала суперечності між Заходом і Сходом, і, як наслідок, боротьба розпочиналась між представниками українського народу, яку використовували іноземні держави, щоб встановити панування над Україною. Прагнення народу

до свободи і незалежності, національного єднання та соборності українських земель - все це вплинуло на формування української національної ідеї.

Особливості геополітичного розташування України та її тривале бездержавне існування зумовило циклічність розвитку національної ідеї українського народу. Після втрати державності та поразок у боротьбі за її відновлення щоразу розпочинався новий цикл розвитку національної ідеї. З цього огляд}' національна ідея українського народу пройшла чотири цикли розвитку і сьогодні вона вступає у п'ятий цикл. В основі виокремлення циклів є поглиблення рівня національного самоусвідомлення у процесі боротьби за утвердження власної державності та наповнення її реальним змістом.

Перший цикл розпочинається процесом розпаду в українського етносу родоплемінного ладу і формуванням Київської держави, де християнство відіграло важливу роль у консолідації давньоукраїнських племен в єдиний етнополітичний організм. Цей період тривав до розпаду Київської Русі та втрати державності аж до Люблінської унії (XVI ст.). Упродовж цього циклу розвитку національна ідея служила основою для розбудови Київської Русі, княжої держави, були закладені базові принципи національної ідеї українського народу, і передусім її етико-гуманістичний характер (Ісус Христос. Новий Єрусалим), а також осмислене покликання України, що полягало в побудові християнської (духовної) цивілізації на перехресті світів.

Другий цикл української ідеї розпочинається національно-релігійним відродженням українського народу (XVI ст.), поштовх до якого дала Брестська унія, і триває до ліквідації Гетьманщини та Запорізької Січі (XVIII ст.). Упродовж другого циклу після знищення залишків автономії та національних прав українського народу національна ідея сприяла відновленню національної держави на станovo-конфесійній основі (козацька держава).

Третій цикл української національної ідеї розпочинається від національно-культурного відродження початку XIX ст. і до 1920 року, коли впала відновлена 1917 р. Українська держава. У третьому циклі розвитку національна ідея служить основою національно-культурного відродження українського народу на народній (етнічній) основі, яке викристалізувало його національну ідентичність, у результаті чого постала Українська держава 1917-1920. Українська ідея набуває загальнонаціонального змісту.

Четвертий цикл національної ідеї розпочинається від переосмислення досвіду національного буття та причин поразки національно-визвольних змагань (з 1920 р.) і триває до 1991 р., коли було відновлено Українську державу. Упродовж четвертого циклу основна увага зосереджена на відновленні Української держави, де активну роль в її утвердженні мала відіграти національна еліта, покликана очолити український народ і привести його до незалежності, здобувши національний суверенітет. Водночас формується ідентичність українського народу як державного народу.

Невдача в реалізації ідеї політичної самостійності України під час національно-визвольних змагань 1917-1920 рр. радикалізувала зміст української національної ідеї. Її суть полягала, щонайперше, у звільненні українського народу з-під іноземного панування і утворення самостійної Української держави.

Потреба у створенні Української держави була зумовлена очевидним фактом: незалежно від зміни суспільного устрою Російської держави, суть її політики стосовно України була незмінною - це асиміляція українського населення, геноцид проти цілого народу.

Тому українська національна ідея впродовж ХХ ст. має передусім державотворчий характер.

Утворення незалежної Української держави, розпад Радянського Союзу та біполярної системи міжнародних відносин 1991 р. започаткував, п'ятий цикл розвитку української національної ідеї. З'явилася потреба в узагальненні історичного досвіду українського народу, щоб побудувати українську суспільну модель, яка б дозволила українській нації самореалізуватись у світі в третьому тисячолітті, зайняти гідне місце серед інших народів та втілити в життя свій етико-гуманістичний ідеал. Важливого значення набуває закінчення процесів націєтворення в Україні, подолання бар'єрів між різними регіонами в одній державі, що виникли історично, формування сучасної інтегрованої національної спільноти, позбавленої антагоністичних ознак між її частинами.

Висновки

Процеси українського державотворення, потреби розвитку України, внутрішні й зовнішні виклики та загрози національній безпеці України вимагають вироблення на сучасному етапі (п'ятому циклі) розвитку національної ідеї українського народу її цілісної, комплексної та узгодженої з попередніми етапами (циклами) версії. Це можливо завдяки поверненню до християнських першооснов української національної ідеї та її раціоналізації, осмисленню відповідно до сучасних історично-цивілізаційних умов. У цьому контексті основою може бути підхід Т. Олесіюка, який розглядає українську національну ідею (ідею Соборної України) як вияв соборного українського духа, що є конкретним виявом “Духа Божого, що дише, де хоче” в обставинах земного людського існування, обмеженого простором і часом, де оригінальність, самобутність, самоцінність українських духовних і матеріальних форм є виявленням вселенських ідей добра, правди, любові і краси.

СТУДЕНТСЬКІ РОКИ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА: ЕТАП СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Ткаченко Володимир Володимирович,
доктор історичних наук, професор,
проректор Київського національного
університету будівництва і архітектури

Коляда Ігор Анатолійович,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри методики
навчання суспільних дисциплін
і гендерної освіти Ігор Коляда
Національний педагогічний
університет імені М.П.Драгоманова

Ткаченко Ірина Владиславівна,
кандидат історичних наук,
професор кафедри педагогіки та
гуманітарних дисциплін Академії
Державної пенітенціарної служби

Актуальність. Моральний розвиток особистості, що забезпечує досягнення індивідом певного рівня моральної культури, в умовах вищої школи позначений певними особливостями й закономірностями, які своєю чергою зумовлені загальною тенденцією розвитку особистості, новою “соціальною ситуацією” й віковими, соціально-психологічними та індивідуальними передумовами. Провідними рушійними силами розвитку особистості в юнацькому віці виступають властиві людині мотиви розвитку, які спонукають її до постійного творчого пошуку, постановки й досягнення нових все більш складних цілей. Розвиток особистості в юнацькі роки характеризується подоланням вікової кризи, протягом якої в особистості відбуваються багатовимірні складні процеси отримання дорослої ідентичності й нового ставлення до світу, тобто особистість у цей період сама активно прагне до формування такої єдності й подолання суперечностей та конфліктів. Саме у цей період у молодій людині формується відчуття тотожності свого «Я», з'являється відчуття того, хто вона є і в якому напрямі вона розвивається. У цьому контексті актуальним є висвітлення та аналіз періоду навчання Василя Симоненка у Київському університеті імені Т. Г. Шевченка як важливого етапу формування особистості майбутнього митця з чітко усвідомленою громадянською позицією.

Постановка проблеми. Метою дослідження є вивчення чинників та факторів, що вплинули на становлення та формування особистості юнака Василя Симоненка у студентські роки (1952 – 1957 рр.).

Методи дослідження. У статті використано методи аналізу, узагальнення, систематизації, просопографічний та історико-хронологічний.

1947 р. було створено відділення журналістики на філологічному факультеті Київського університету, а у 1953 р. відкрито факультет журналістики. 1952 р. після закінчення середньої школи в Тарандинцях саме на це відділення вступив Василь Симоненко (після утворення факультету відділення автоматично було переведене до факультету), хоча спочатку подав документи на механіко-математичний факультет університету, але згодом передумав, забрав їх і відніс на філологічний (відділення журналістики): «гуманітарій переміг у ньому технаря». Золота медаль, з якою закінчив школу Василь, давала право на вступ до ВНЗ без іспитів.

«Не така машинно-велелюдна, не така розпросторена й висотна була тоді столиця України. Не сягав ще південної околиці університет, навіть бульвару Шевченка не сягав — тільки в червоному корпусі розміщалися аудиторії, кафедри, деканати всіх факультетів... трамвай 8-го маршруту... курсував від площі Богдана Хмельницького мало не до вулиці Освіти, де й досі біліє серед дерев університетський гуртожиток, а на місці нинішнього будівельного інституту, в парку, на моріжку, готувалися ми до екзаменів та заліків», — описує тогочасний Київ Ілля Бердник [1].

Багато принад таїв у собі Київ, особливо для тих, хто потрапив з глухої провінції й не бачив справжньої цивілізації: театри, музеї, бібліотеки з безліччю книг, до яких раніше не було доступу сільському хлопцеві чи дівчині. А які чудові пам'ятники старовини, які прекрасні парки і пляжі! А скільки зустрічей з людьми, яких знала не тільки наша країна! «Все це давало нам колосальний інтелектуальний заряд і важко сказати, що більше сприяло перетворенню нас у розвинених, освічених, інтелігентних людей — університет, наука чи оточуюче середовище. Правда, більшості студентів — мужицьких синів і дочок, не були доступні всі блага цивілізації. Жили вони бідно... Батьки ж самі ледве зводили кінці з кінцями і могли допомагати хіба що харчами», — згадував свої студентські роки В.Онойко (вступив на факультет журналістики у 1953 р.) [2].

Так, до Київського університету прийшло тяжко травмоване незліченними кривдами та несправедливостями, раннім сирітством, змалку призвичаєне до тяжкої, але совісної праці юне повоєнне покоління студентів. Звідси у цього покоління така надчутливість до людського болю, до честі та гідності, жага творчості, романтичність та ідеалізм, жадання правди, добра, краси. Це ті моральні й духовні засади, на які спиралося Симоненкове покоління і яке увійде в історію української культури як шістдесятництво.

«Через добу я зійшов з харківського потяга на Київському вокзалі. До цього я не уявляв, що людина (тим більше — я), може так безнадійно загубитися в юрбі. В селі я звик запам'ятовувати кожне нове обличчя. Тут же їх була така сила, що скоро заболіла голова. В університет увійшов з величезним дерев'яним чемоданом, мужньо витримавши скептично-презирливий погляд швейцара», — згодом пригадував свій перший день в університеті В.Симоненко [3].

Студент оселився в університетському гуртожитку, що містився на вулиці Шостій - Новій (нині вул. Освіти), на Чоколівці або Солом'янці, як по-різному їх

називали — тодішній околиці міста. «Є в столиці України невеличка вулиця, де кожне старе дерево знає живого Симоненка. Це вулиця Освіти», — згадував про їхнє життя в гуртожитку Микола Сом, один з найкращих приятелів-однокурсників поета [4]. «Окрім студентів-китайців, решта студентів жила у примітивно пристосованому для цього гуртожитку № 2 на Солом'янці. Усі привілеї там обмежувались наявністю металевих ліжок із пружинними сітками і ватяними матрацами, кількох тумбочок, спільної кухні й туалету, а також тісної «ленінської кімнати» (зі спогадів Ст. Буряченко). «Гуртожиток був малий. Спали на ліжках по черзі, чекаючи годинами з конспектами у так званій ленкімнаті, доки звільниться ліжко», — згадував Ю. Ярмиш [5]. «Сорок четверта кімната, на яку я одержав ордер, виявилася зайнятою. Комендант упхав мене в п'ятдесятю: «Поживи дня два здесь. Потом перейдешь в другую». Заперечувати я боявся. Увечері зібралися всі мешканці — їх більше десятка. Виявилось, що всі вони — літератори» (із щоденника В.Симоненка) [3]. «Коли ми, мешканці гуртожитку, вперше зібралися разом у своїй кімнаті й стали знайомитися, худорлявий, довгоший юнак, з гладенько зачесаним назад темним волоссям, чие ліжко стояло поруч з моїм, якимось ніяково, сором'язливо подаючи кожному руку, повторював: «Василь Симоненко... Василь Симоненко». Утім, його прізвище ми одразу скоротили, і став він Симоном» (зі спогадів Бориса Рогози) [6].

«Жилося нам сутужно, але духом не падали. Ділилися між собою єдиним карбованцем, останнім шматком хліба чи куснем сала, якщо комусь раптом пощастило отримати з дому посилку. Хоч траплялося те дуже рідко: нашим матерям тоді в колгоспі на трудовень не платили нічого, тому й називали його дурноднем, не було чим вигодувати кабанця, а податки на кожне фруктове дерево в обійсті накладали такі, що доводилося весь садок вирубувати», — згадував студентські роки Б. Рогоза [6]. Василь Симоненко пригадував, що він, коли їхав додому, у Біївці, завжди віз свій великий дерев'яний чемодан, при зустрічі його запитували: «Навіщо ти возиш стільки книжок?», а насправді він возив з Києва пустий чемодан, щоб з дому набрати «півмішка сухарів, а ще й якусь картоплину...»[3].

Отже, у студентському гуртожитку Василь здобув перший життєвий досвід самостійного дорослого життя: «Ми ж училися там гуртом жити, що означало: рано вставати, робити зарядку, варити суп, іти на лекції або в читальню, займатися спортом, ходити на побачення, писати вірші і співати пісень» (М.Сом) [4].

У цьому студентському співіснуванні Василь відзначався у спілкуванні з однолітками, за спогадами побратимів по гуртожитку, щирістю і безпосередністю, прямою, відкритістю й щедрістю душі: «Жили ми в гуртожитку № 2 на Солом'янці. Спілкування, розмови на болючі теми справляли на мене сильне враження його своєрідні думки про життя і сучасну літературу, властивий йому гумор... Він, до речі, якимось інстинктивно відчував у людях нещирість і підступність. Недарма дехто жартома прозивав його детектором брехні через його вражаючу чутливість на усе чужорідне» (Ст. Буряченко) [7]. У колі своїх однокурсників В. Симоненко вирізнявся внутрішнім аристократизмом, надзвичайною вразливістю, яскравою ліричністю,

сором'язливістю натури та, в той же час, міг бути і поривно запальним, навіть їдким. З теплою посмішкою на худорлявому обличчі Василь Симоненко ставився до всіх привітно і доброзичливо. Був у всьому красивою, чистою людиною, безкомпромісною до лицемірів, нищих і убогих духом підлабузників. На тлі однокурсників Василь видавався набагато старшим не стільки зовні, скільки поведінкою, зрілими поглядами на життя. «...Ми знали, що він закінчив школу з золотою медаллю, що серед хлопців тих часів було рідкістю... З перших днів навчання в університеті ми всі помітили, що він справді людина, як кажуть, неординарна... З бібліотеки «не вилазив», перечитав гори літератури і по закінченні університету мав енциклопедичні знання. Якби він не став поетом і журналістом, то став би науковцем... Він підкорював нас своєю ерудицією, особливо знанням історії, хоч і за «чорнокнижника» його не вважали — компанійський хлопчина, цікавий співбесідник. Читав, справді, багато, швидко схоплював суть, робив оригінальні висновки», – згадував згодом І. Бердник [1]. «...у Василя майже енциклопедичні знання про творчість багатьох поетів, адже лише завдяки цьому він поступово все досконаліше оволодівав секретами поетичної майстерності...» (зі спогадів Ст. Буряченка) [7]. «І я щоразу дивувався з його обізнаності, ерудиції: ніби ж те саме слухали на лекціях, та коли він відповідав на екзамені, то сипав такими фактами, прикладами, про які я сном-духом не відав. З нього міг би вийти талановитий вчений, бо мав аналітичний склад розуму», – пригадував Б.Рогоза [6].

У характері Симоненка не було награності, бравади, напускної пересиченості життям. «Мене завжди приємно вражали його щирість і безпосередність, прямота, відкритість і щедрість душі, його своєрідні думки про життя і сучасну літературу, властивий йому гумор... долю людини, її характер, її поривання визначають, в основному, три вирішальних фактори: час, суспільство, Батьківщина. Саме вони якнайразючіше позначились на формуванні Василя Симоненка як людини і поета. Від свого народу, від рідної України отримав він у спадок оту сором'язливість і скромність у поводженні з близькими й незнайомими людьми, прямоту і сердечність у спілкуванні, гнів і ненависть до всілякої погані, до високопоставлених чинуш і вождів...» (зі спогадів Ст. Буряченка) [7]. Найближчими друзями поета стали Юрій Ячейкін, Микола Сом та Олесь Каліхевич – на честь останнього Василь назве пізніше свого сина Олесем.

Жили студенти повоєнних років бідно, та щоб якось протриматись, вечорами або й ночами ходили на підробітки: у художньому інституті підробляли натурщиками, кочегарами або вантажили важкі ящики, мішки, діжі, бочки з оселедцями спускали в підвал (вони іноді розбивались і хлопці вимушені були оселедці збирати і забивати бочки по-новому), заробляли по 10 крб. або тощо. В ті роки суп коштував 36 коп.; хліб, гірчиця, перець на столах стояли безкоштовно, так і харчувались. Василь звісно теж відчував велику скруту. «Прибув з бідного полтавського села та ще й ріс без батька. Чим могла допомогти йому мати-колгоспниця? Ходив і він розвантажувати морожену рибу. Влітку, на канікулах підробляв у газетах, куди нас направляли на практику, або за власною ініціативою. Двічі їздили восени збирати кукурудзу до Миколаївської обл. та

Криму» (зі спогадів В. Онойка) [2]. Щоб якось подолати хронічне безгрошів'я й набути газетярського досвіду, Симоненко погодився працювати секретарем і рознощиком університетської багатотиражки. Стажуючись в університетській багатотиражці «За радянські кадри», Василь вів рубрику «На літстудійному Парнасі».

Проте, не варто забувати, в якій суспільній атмосфері жив студент Симоненко. Він вступив до університету у роки післявоєнних ідеологічних кампаній «жданівщини» та «лисенківщини» з їх «боротьбою з українським буржуазним націоналізмом» та з «безродним космополітизмом», «низькопоклонством перед Заходом», з «продажною донькою імперіалізму» генетикою та «її сестрою» кібернетикою; коли знову розкручувався маховик сталінських репресій («Ленінградська справа», «справа лікарів»), коли у суспільстві панувала атмосфера страху, недовіри, коли у суспільстві заохочувались доноси і наклепи. «Не могли ми розібратися в тонкощах лисенківщини чи троцькістського блоку, а от цькування нашого кумира, автора рядків: «Кохана не буде любити тебе, / Якщо ти не любиш Україну», — викликало подив, обурювало. Не розуміли ми, чому заборонений Сергій Єсенін, його вірші, як і Сосюрини, читали з переписаних від руки зшитків», – зауважував І.Бердник [1].

Та й і у перші роки, коли помер Й.Сталін ці суспільні настрої не відразу змінилися. «Хоча вже і йшли перші роки після смерті диктатора, сталінщина ще не була повністю розвінчана. Нас оточувала атмосфера загальної підозрюваності, шпигування один за одним. Важливу роль у становленні особистості майбутнього митця, світоглядних орієнтирів юнака В.Симоненка мало спілкування з когортою неординарних викладачів, які у той час викладали на факультеті журналістики (М.Шестопал, А.Іщук, А.Коваль).

На третьому курсі (1954-55 н.р.) «свого Васю Симон» (так називали його однокурсники) Василя Симоненка було обрано старостою літературної студії «СіЧ», відмічаючи його кмітливу вдачу, гострий розум, неймовірну працездатність, товариську подільчивість. Борис Олійник згадує: “ “З Василем мені пощастило жити в одному гуртожитку. З Василем зустрічались у літературній студії... Були в нього й тоді хороші поезії».

Закінчивши Київський університет імені Тараса Шевченка (1957 р.) з червоним дипломом, Симоненко, за свідченням журналіста Едуарда Кухаренка, “одержав пропозицію працювати кореспондентом у Франції, але кохання покликало його в Черкаси”.

Таким чином, студентські роки Василя Симоненка стали одним із важливих етапів соціалізації сільського хлопчини, формування рис характеру його особистості, духовних орієнтирів, вироблення засад громадянської позиції, кристалізації ідейних, суспільно-політичних поглядів, літературних уподобань, початком реалізації творчого потенціалу. Чинниками, що визначали цей процес були: суспільно-політичні процеси (останні роки сталінського режиму, ідеологічні кампанії «жданівщина», «лисенківщина», «боротьба з українським буржуазним націоналізмом», критика М.Хрущовим культу особи Й.Сталіна на XX зїзді КПРС, початок хрущовської відлиги); інтелектуальне середовище

філологічного факультету Київського університету імені Т.Г.Шевченка (професорсько-викладацький корпус, творче спілкування з членами літературної студії «СіЧ»); повсякденне життя у студентському гуртожитку (коло друзів та товаришів, форми студентського дозвілля).

Список літератури

1. Бердник І. Спогадання про альма-матір або Квіти Василеві Симоненку / Режим доступу: <https://vasylsymonenko.org/knugy/symonenko-v-a-vybrani-tvory-2012/>
2. Онойко В. Не так я мріяв жити, як живу|| / Віктор Онойко // Холодний Яр. Часопис Черкаської обласної спілки НСП України. – Черкаси, 2009. – № 2. – С. 111-127.
3. Симоненко В. «Окрайці думок митця» (щоденник) / Режим доступу:<https://sites.google.com/site/vasilsimonenko1935/tvorcist/sodennik>
4. Сом М. З матір'ю на самоті / Режим доступу: <http://flibusta.site/b/398884/read>
5. Ярмиш Ю. Бурхливі. 50-ті. Спогади / Журналістика. Вип. 13 (38). 2014. – С.214-227 / Режим доступу:www.irbis-nbuv.gov.ua
6. Рогоза Б. «Я рад прийняти на себе всі вогні...» / Режим доступу: <http://kreschatic.kiev.ua/ru/3236/art/16055.html>].
7. Буряченко С. «Крізь болтну тишу – до весняного грому». – К.: Смолоскип, 2001. – 124 с. / Режим доступу: <https://proza.ru/2012/07/08/3>

НІЖИНСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ ПОЛК У РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКІЙ ВІЙНІ 1735 – 1739 РР.

Токарєв Сергій Анатолійович,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії

України, археології та краєзнавства

Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка

Російсько-турецька війна 1735–1739 рр. не отримала належного висвітлення у вітчизняній історіографії. У російській історичній науці усталився погляд на зазначену добу як на своєрідну «сутінкову зону» між яскраво висвітленими періодами правління Петра I та Єлизавети Петрівни. На сьогодні в академічній спільноті стійкими залишаються стереотипи щодо доби правління імператриці Анни Іоанівни, зокрема засилля іноземців при дворі. Стосовно самої війни, то представники школи російської військової історії не створили завершеної її картини з огляду на значні демографічні й матеріальні втрати під час військових дій та порівняно скромні для імперії здобутки, отримані в результаті підписання Белградського миру.

У вітчизняній історіографії військова історія козацтва післямазепинської доби також не стала об'єктом серйозного наукового зацікавлення, а її розробка залишається на рівні окремих розвідок. Ця ситуація пояснюється поступовою втратою козацтвом статусу суб'єкта міжнародних відносин, зниженням його самостійності як військової та політичної сили [4, с. 6–7]. Окремі аспекти участі козацтва в російсько-турецькій війні були висвітлені у монографії О. Апанович [1]. У сучасній історіографії найбільший внесок у наукову розробку проблеми належить О. Репану, який присвятив цій темі кандидатську дисертацію [5] та ряд праць апробаційного характеру. Окремі аспекти проблеми висвітлили у своїх дослідженнях О. Ніколайчук [3], І. Севастьянова [7], Г. Шпитальов [23, 24]. Проте подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з мілітарним потенціалом козацтва лівобережних полків, їх мобілізації та участі у бойових діях.

Об'єктом нашої уваги виступає Ніжинський козацький полк з огляду на його потужний демографічний та економічний потенціал, функціонування державних установ Гетьманщини на його території у м. Глухові. Тому значна частина представників місцевої козацької старшини і рядового козацтва взяла активну участь у російсько-турецькій війні 1735–1739 рр. упродовж усього її періоду.

Вже у 1735 р. чиновники Генеральної військової канцелярії мобілізували до участі у Кримському поході ніжинського полкового обозного І. Величковського та полкового осавула А. Володьковського [4, с. 77; 6, с. 21]. Для участі у будівництві оборонних споруд Української лінії були залучені 387 козаків і частина козацької старшини Ніжинського полку. Вони переходили

під командування фельдмаршала Б-К. Мініха і мали після отримання відповідних наказів долучитися до діючої армії [8, арк. 2 зв.].

До участі у Кримському поході 1736 р. було мобілізовано 2509 козаків Ніжинського полку. Вони увійшли до збірної команди козаків Гетьманщини, якою керував генеральний хорунжий Я. Горленко. Безпосередньо козаками Ніжинського полку командували полковий обозний І. Величковський, осавули А. Володьковський і Ф. Борсук, хорунжі В. Уманець та І. Левицький [6, с. 22]. У Кримському поході 1736 р. взяв участь і майбутній кролевецький сотник Г. Огієвський [2, с. 369]. Сотник Третьої Полкової сотні Г. Романовський очолив загін із 476 козаків полку, який був залучений до охорони кордону [4, с. 178]. Того ж таки року до лав діючої армії були залучені бунчукові товариші Ніжинського полку П. Борзаковський, І. Филиповський, Ф. Грушинський, С. Лазаревич, І. Забіла, Д. Забіла, Д. Кураховський, І. Костенецький, А. Лизогуб, В. Кандиба, В. Харевич, І. Савич, С. Карпека, І. Биковський, М. Фастівський, Д. Карпека і М. Карпека [9, арк. 4].

Участь Ніжинського полку у військовій кампанії 1737 р. передбачала насамперед мобілізацію 2074 козаків для армії фельдмаршала Б-К. Мініха, котра мала діяти під Очаковом. Для перевірки особового складу козаків до полку прибув генеральний осавул Ф. Лисенко. Результати перевірки виявилися невтішними, оскільки значна кількість козаків не відповідала вимогам, які висувалися до виборних. Зокрема, частина козаків прибула до місця огляду, маючи одного коня замість двох з огляду на те, що частину їх коней раніше конфіскували для потреб діючої армії [6, с. 25].

Ніжинським полком в Очаківській кампанії керували полковий обозний І. Величковський та осавул Ф. Борсук, який незабаром помер у поході. Натомість ніжинський полковник І. Хрущов на чолі команди у складі 1500 козаків був відряджений для охорони кордонів та проведення фортифікаційних робіт. Для охорони кордонів були залучені також значкові товариші полку. Додатково загін у складі 144 козаків Ніжинського полку ніс сторожову службу у фортеці Святої Параскеви [4, с. 180, 181, 182, 183, 187, 189]. Загалом, упродовж 1737 р. у різноманітних військових виправах перебували 245 із 429 «можногрунтових» козаків полку, 204 із 506 – «середньогрунтових», 2588 з 3757 – «малогрунтових», 2564 з 5258 – «злиденних», що становило 56% усього особового складу [21, арк. 1–431].

Достатньо напруженим для Ніжинського полку виявився початок 1738 р., коли стало відомо про намір кримського хана Менглі-Гірея II на чолі Буджацької, Ногайської та Кримської орд здійснити напад на південні полки Гетьманщини. Для відсічі була сформована команда на чолі з генеральним осавулом Ф. Лисенком. До її складу увійшли мешканці так званих «засеймських» сотень Ніжинського полку, котрі традиційно виконували функції охорони кордону, а саме 580 старшин і козаків Глухівської сотні на чолі з сотником Ф. Уманцем, 90 козаків Кролевецької сотні на чолі із сотником К. Генваровським, 43 кінних, 36 піших козаків і 55 посполитих Новомлинської сотні на чолі із сотником І. Шишкевичем, 54 козаки і 41 посполитий Коропської

сотні, 41 козак і 46 посполитих Ямпільської на чолі із сотником М. Каневським та 66 козаків, 12 міщан і 158 посполитих Воронізької сотні [11, арк. 3–4].

Більша частина козаків Ніжинського полку у 1738 р. взяла участь у Кримському поході. Вже 12 січня козаки полку на чолі з полковим обозним І. Величковським на підставі ордеру члена Правління гетьманського уряду О. Рум'янцева вирушила в похід. Передбачалося, що цей загін мав увійти до складу команди під керівництвом генерального хорунжого Я. Горленка [4, с. 125]. Але з огляду на неузгодженість у вищому командуванні надалі він перейшов до складу команди генерального бунчужного С. Галецького. 15 квітня козаки Ніжинського полку мали прибути до Ізюма під командування фельдмаршала П. Лассі. Станом на 16 квітня 1394 козаки полку вирушили в похід, у той час як 150 осіб не з'явилися до місця збору. Козаків Ніжинського полку очолили полковий обозний І. Величковський, осавул А. Володьковський і хорунжий В. Уманець [6, с. 25–26]. До участі в поході був залучений навіть полковий писар І. Кужич, чого зазвичай не траплялося. Під час тогорічної військової кампанії ніжинські козаки на чолі з І. Величковським взяли участь у кровопролитній битві з татарами, яка відбулася 8 липня. Лівобережні козаки мали прикривати відступ армії П. Лассі з Криму. Їхній загін атакувала татарська кіннота, яка кількісно переважала в 4 рази. Проте вони вирішили замкнути табір і прийняли бій. Лише допомога регулярних військ під командуванням генерала К.-Л. Шпігеля, а згодом і підхід основних сил на чолі з фельдмаршалом П. Лассі дозволили відкинути противника [4, с. 95].

Того ж таки року козаки Ямпільської сотні були виправлені для несення сторожової служби під Переволочною [13, арк. 2]. Козаки, міщани й посполиті Воронізької сотні виступили у військовий похід до Кодацького редуту на Дніпрі для відсічі можливого татарському нападу [12, арк. 3–4]. Охоронну службу влітку 1738 р. ніс загін на чолі з полковим осавулом С. Костенецьким. Також на кордоні перебували 129 козаків Бахмацької сотні на чолі з сотником В. Покотилом, 15 – Новомлинської на чолі з І. Шишкевичем, 134 – Третьої Полкової на чолі з Г. Романовським, 303 – Мринської на чолі з Ф. Тарасевичем, 361 – Прохорської на чолі з С. Григоровичем, 137 – Ямпільської на чолі з М. Оболонським, 517 – Борзенської на чолі з П. Забілою, 137 – Коропської [4, с. 47, 178].

Ніжинський полковий осавул С. Костенецький 1738 р. керував командою з 4669 козаків Ніжинського, Чернігівського та інших полків, котра повинна була проводити судна через пороги і забезпечити їх подальший супровід. Проте під його командування зібралася значно менша кількість козаків, незважаючи на те, що Генеральна військова канцелярія декілька разів під загрозою суворої кари призначала крайні терміни прибуття до Усть-Самари. Тому 31 травня осавул мусив доповісти, що може бути прогаяно сприятливий час для проведення суден під час найбільшого розливу ріки [1, с. 207].

Надалі С. Костенецький разом із залогою козаків перебував у містечку Царичанці Полтавського полку. Його команда мала бути замінена у вересні 1738 р. Проте 29 листопада Генеральна військова канцелярія наказала осавулу, щоб він і надалі перебував зі своїм загоном у цьому місті. Навіть 3 лютого 1739 р. С. Костенецький скаржився на те, що й досі перебуває зі своєю командою в

Царичанці і просив заміни для підготовки до майбутніх військових дій [19, арк. 2].

Під час кампанії 1739 р. під оруду фельдмаршала П. Лассі мали прибути 5300 виборних козаків Лубенського, Гадяцького та Ніжинського полків. Командир загону генеральний хорунжий Я. Горленко мав зібрати військо неподалік Харкова. Проте мобілізація відбувалася зі значним зволіканням. О. Румянцев 11 травня 1739 р. був вимушений відрядити бунчукового товариша В. Завадовського з наказом заарештувати деяких старшин вказаних полків. П. Лассі, проінспектувавши регулярні та нерегулярні війська та оцінивши їх склад, навіть звернувся до імператриці Анни Іоанівни з проханням скасувати похід на Крим. Після нетривалого вагання Петербург схвалив відповідне рішення [6, с. 28].

Натомість у лютому 1739 р. у військовий похід до Дніпра були мобілізовані 30 старшин і 1557 козаків Ніжинського полку. Керівниками були призначені сотник Другої Полкової сотні Л. Магеровський, мринський сотник І. Тарасевич, олишівський – І. Шрамченко, конотопський – Й. Костенецький, борзенький – П. Забіла, батуринський – О. Демидовський, крелевецький – М. Лукашевич, новомлинський – І. Шишкевич. Із представників бунчукового товариства станом на 13 лютого в похід виступили М. Скоропадський, Я. Маркович і П. Валкевич, а Д. Забіла виразив готовність зробити це найближчим часом. Л. Метельський, І. Биковський і М. Жураковський оголосили, що не можуть взяти участь у військових діях з огляду на похилий вік і хвороби. Д. Карпека замість себе вислав у похід свого сина Семена. С. Карпека, І. Забіла, С. Бутович, С. Миклашевський, І. Филиповський та І. Піроцький перебували в різноманітних комісіях та відрядженнях. Зі значкових товаришів полку були мобілізовані В. Дмитращенко, І. Потапович, Г. Потапович, К. Грищенко, Ю. Похилко, С. Огневський, П. Стеславський, О. Охрімівський, О. Шрамченко, Г. Шрамченко, О. Самойлович, П. Грищенко, І. Голюнка, Л. Самойлович і П. Писаревський [17, арк. 3 зв.–4 зв., 7 зв.–8 зв.].

У квітні 1739 р. перед виступом у похід був проведений огляд бойового стану козаків полкових, Мринської, Олишівської і Дівицької сотень. За результатами його проведення були мобілізовані сотник О. Левицький, осавул С. Волошин, хорунжий П. Велентей, писар З. Мазун і 129 козаків Першої полкової сотні, сотник Л. Магеровський, осавул І. Стороженко, хорунжий Ю. Кресан і 110 козаків Другої полкової сотні, наказний сотник Н. Купчинський і 42 козаки Третьої полкової сотні, сотник Й. Тарасевич, осавул І. Чорний, хорунжий А. Кащенко і 102 козаки Мринської сотні, сотник І. Шрамченко, осавул І. Городниченко, хорунжий В. Зорич і 86 козаків Олишівської сотні, сотник Я. Селецький, осавул Ф. Антипов, хорунжий Ф. Сергієнко і 92 козаки Дівицької сотні. До діючої армії були залучені полкові артилеристи у складі 4 пушкарів, 4 гармашів, 20 палубничих на чолі з хорунжим полкової артилерії І. Супруненком, а також 4 полкові музиканти [22, арк. 2 зв.–44 зв.].

Під час військової кампанії 1739 р. на підставі наказу від 11 лютого козаки засеймських сотень мали вирушити до Полтави під командування генерального осавула Ф. Лисенка для обслуговування Генеральної військової артилерії.

20 лютого ніжинський полковник І. Хрущов доповів, що до Полтави вирушило 60 козаків Новомлинської сотні на чолі з сотником І. Шишкевичем, а козаки решти сотень мали підійти пізніше [10, арк. 3]. 14 квітня 1739 р. наказний новомлинський сотник З. Гордєєв і сотенний отаман Ф. Троцький доповіли голові Правління гетьманського уряду О. Рум'янцеву про неможливість відправки для обслуговування генеральних установ у Глухові 5 кінних і 5 піших козаків, оскільки всі виступили в похід. Тому Генеральна військова канцелярія того ж таки дня тимчасово заборонила відправляти козаків Новомлинської сотні до Глухова [15, арк. 2 зв.–3 зв.].

До команди генерального хорунжого Я. Горленка увійшли 480 козаків Глухівської сотні, кожен з яких мав із собою 2 коней. Спорядження кожного козака складалося з рушниці, шаблі, списа, ладовниці, 3 фунтів пороху, 100 куль, 3 фунтів свинцю. З провіанту на кожного козака припадало по 1 четверику сухарів, борошна, круп, 10 фунтів солі. Для служби на Українській лінії з Глухівської сотні було відправлено 8 посполитих [14, арк. 3 зв.–20]. Крім того, під керівництвом глухівського сотника М. Маньковського в похід виступили 254 козаки Глухівської сотні [20, арк. 1–5].

Того ж таки року для охорони кордону поблизу Дніпра під командуванням кролевецького сотника М. Лукашевича і новомлинського сотника І. Шишкевича виступили 107 козаків Кролевецької сотні, 64 – Новомлинської, 41 – Коропської, 70 – Воронізької, 273 – Глухівської [16, арк. 7 зв., 8 зв.]. 10 козаків Глухівської сотні були відряджені для несення варті на Путивльській карантинній заставі [18, арк. 3]. 19 листопада 1739 р. Генеральна військова канцелярія наказала козакам Ямпільської сотні підготуватися до походу до м. Тор для відсічі можливого татарського нападу. З цією метою в похід виступили 49 козаків Ямпільської сотні на чолі з хорунжим І. Большуном [16, арк. 2 зв.–4 зв.].

Отже, старшина, козаки та посполиті Ніжинського полку взяли активну участь у російсько-турецькій війні 1735–1739 рр. Вони перебували як у діючій армії на головних фронтах військових дій, так і виконували допоміжні функції з охорони кордонів, відсічі можливих ворожих нападів, обслуговування оборонних споруд. Проте війна загострила майнове та соціальне розшарування населення, що спричинило залучення до військових дій непідготовлених категорій населення. Ця обставина зумовила зниження бойових якостей козацького війська, засвідчила зменшення його конкурентноздатності у порівнянні з регулярними частинами.

Список літератури

1. Апанович О. М. Збройні сили України першої половини XVII ст. Київ: Наукова думка, 1969. 222 с.
2. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии: Материалы по истории заселения, землевладения и управления. Киев: Типография К. Н. Милевского, 1893. Т. 2. Полк Нежинский. 522 с.
3. Ніколайчук О. С. Роль українських земель у матеріальному забезпеченні російської армії під час російсько–турецької війни 1735–1739 рр. за матеріалами Полного собрания законов Российской империи. *Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць* Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень, 2014. Вип. 89. С. 9–13.

4. Репан О. Іржа на лезі: лівобережне козацтво і російсько-турецька війна 1735–1739 рр. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 195 с.
5. Репан О. А. Козацтво Лівобережної України і російсько-турецька війна 1735–1739 рр.: автореф. ... дис. канд. іст. наук. 07.00.01. – історія України. Дніпропетровськ, 2003. 18 с.
6. Репан О. Мобілізація козаків Гетьманщини для воєнних походів у 1735–1739 роках. *Київська старовина*. 2000. № 1. С. 18–30.
7. Севастьянова І. Роль України у забезпеченні російської армії під час російсько-турецької війни 1735–1739 років. *Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць*. Київ, 2008. Вип. 27. С. 152–156
8. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДАК України). Ф. 51. Оп. 3. Спр. 5085. 6 арк.
9. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 5338. 39 арк.
10. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 5791. 5 арк.
11. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 6783. 8 арк.
12. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 6800. 5 арк.
13. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 6881. 2 арк.
14. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7466. 26 арк.
15. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7467. 4 арк.
16. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7474. 4 арк.
17. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7475. 8 арк.
18. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7514. 27 арк.
19. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7743. 2 арк.
20. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 7748. 5 арк.
21. ЦДАК України. Ф. 51. Оп. 3. Спр. 19371. 796 арк.
22. ЦДАК України. Ф. 75. Оп. 2. Спр. 134. 44 арк.
- 23 Шпитальов Г. Дніпровська військова флотилія (1737–1739). *Чорноморська минушина: Збірник наукових праць*. Одеса: СПД Бровкін О.В., 2011. Вип. 6. С. 14–37.
24. Шпитальов Г. Запорозьке військо в російсько-турецькій війні 1735–1739 років. Запоріжжя: РА «Тандем-У», 2002. 72 с.

НАРОДНА МЕДИЦИНА У ЛІКАРСЬКИХ ПРАКТИКАХ І НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ С. Д. НОСА

Шекун Вікторія Олександрівна,
фахівець відділу міжнародних зв'язків
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

На сьогодні у світі й, зокрема, в Україні невпинно зростає інтерес до народної медицини. Це засвідчує «Стратегія Всесвітньої організації охорони здоров'я у галузі народної медицини на 2014–2023 рр.», в якій зазначається, що народна медицина – важлива і недооцінена складова медико-санітарної допомоги, котру слід імплементувати до лікарських практик відповідно до регіональних особливостей і традицій [1]. Особливий інтерес до народної медицини значною мірою зумовлений далеко не вичерпаними можливостями використання багатовікового і надзвичайного різноманітного досвіду народних цілителів [2]. У цьому контексті заслуговують на увагу досвід і наукова спадщина С. Д. Носа (1829–1900). Дослідники принагідно відзначили його плідну діяльність у цій царині [3], але цілісного уявлення про внесок С. Д. Носа у розвиток народної медицини досі бракує.

Уродженець Чернігівщини і вихованець медичного факультету Київського університету св. Володимира, він як лікар практикував упродовж другої половини ХІХ ст. на теренах сучасних України, Росії, Білорусі, Латвії та Болгарії і повсякчас наголошував на необхідності вивчення та використання здобутків і методів народної медицини. Відтак перший біограф С. Д. Носа Г. О. Коваленко цілком слушно назвав його «народним лікарем» у точному розумінні цього слова: «Превосходно зная и ценя многовековой опыт народа и признавая, что врачевание тесно связано с местными бытовыми, климатическими ... и прочими условиями, он, с одной стороны, вводил в свой терапевтический обиход народные средства, с другой же стороны – старался действовать на пациентов сообразно их психике и их традиционным понятиям» [4].

С. Д. Ніс вважав, що «народная медицина, как и всякое начинающееся искусство, начинается с фактов ... Средства против болезней открываются или случаем, или же из наблюдений и умозаключений способных и гениальных людей, которые всегда бывали во всех слоях общества» [5]. Він був переконаний у тім, що докільля безпосередньо впливає на здоров'я і життєдіяльність людини: «Растение дышет одним воздухом и питается тою землею, что и человек, с которым оно находится в связи по месту рождения». Відтак С. Д. Ніс порушив низку цікавих питань: «Не вытекает ли отсюда то, что полезное действие растений на человека обуславливается некоторым средством к нему ? Не вытекает ли также и то, что человек для собственной пользы не должен пренебрегать своими растениями, что он должен осмотреться вокруг себя, т. е., как говорится, под носом у себя, а потом уже отправиться дальше ?». Він також

стверджував: «Если постигла нас болезнь..., то при нас есть и средство против болезни» [6].

Ці думки С. Д. Ніс розвинув у неопублікованому нарису «Растение есть ближайший друг поселянина», який він у 1875 р. передав до Південно–Західного відділу Російського Географічного товариства [7]. Нарис засвідчує глибокі знання С. Д. Носа в галузі народної медицини, а також набутий досвід практичного виростання лікарських рослин. Він наголошував, що їхня цілюща сила повсякчас вражала «сожителя своего, поселянина, который, удивляясь по мере окружающего богатства, изрекал в обоянии восторга: «Якби чоловік знав силу отих зіллів, то й віку йому не було!» [8].

Важливим джерелом інформації в царині народної медицини були для С. Д. Носа «письмовники лекарственные» або «рукописные лечебники» XVII – XVIII ст., поширені в Україні за ранньомодерної доби [9]. «Люди книжные, любомудрые издавна не отставали от народа, – писав С. Д. Ніс, – они старательно собирали сведения народа о травах и заключали их в лекарственниках или лечебниках» [10]. Три такі пам'ятки він передав у 1875 р. до Південно – Західного відділу Російського Географічного товариства, ще вісім у 1888 р. зберігалися в його книгозбірні (п'ять з них С. Д. Ніс одержав від відомого чернігівського історика і збирача старожитностей О. І. Ханенка, а три придбав, перебуваючи в адміністративному засланні на Півночі Росії) [11]. Вочевидь усі вони належали до категорії так званих «травників», що являли собою своєрідні медико-ботанічні енциклопедії і містили не тільки опис зовнішнього вигляду рослин, але й способи їх використання [12]. С. Д. Ніс визнавав, що залюбки використовував ці унікальні поради у своїй практичній діяльності, зокрема «в подании помощи особенно в среде небогатых людей, специалистов земледения, так называемых «мужиков», ко благу их же, давших мне свои сокровища» [13].

С. Д. Носу належить заслуга запровадження в науковий медичний обіг деяких народних лікарських засобів, зокрема горицвіта, якому він у 1860 р. присвятив спеціальну публікацію в часопису «Черниговские губернские ведомости». С. Д. Ніс навів інформацію про власний успішний досвід лікування чотирьох своїх пацієнтів за допомогою відвару цієї лікарської рослини, а також докладний рецепт його приготування [14]. Згодом цей же текст під дещо видозміненою назвою він передрукував у своїй книзі «У всякого народа своя природа (Путешествие к родному попелищу)», яка побачила світ у Чернігові в 1888 р. [15]. Медична спільнота звернула увагу на публікації С. Д. Носа, який висловив побажання, щоб ця рослина була «подвергнута более точнейшему наблюдению». Дещо пізніше експериментальне лабораторне вивчення горицвіту під керівництвом С. П. Боткіна здійснив російський лікар Н. О. Бубнов [16]. Відтоді й до сьогодні препарати з горицвіту широко використовуються у процесі лікування хвороб серця і нирок [17]. С. Д. Ніс також звернув увагу ще на одну лікарську рослину – багульник (народна назва багун), що застосовувався народними цілителями для лікування дихальних шляхів і легень [18].

Свої спостереження і рекомендації щодо використання лікарських рослин у медичних практиках С. Д. Ніс виклав у науково-популярних книжках,

адресованих широкій читацькій аудиторії, – «Ліки своєнародні з домашнього обиходу і в картинах життя» (1874), «Про хвороби і як їм допомогти» (1874). На думку деяких дослідників, йому також належав надзвичайно актуальний натоді лікарський poradnik «Про холеру» (1875). Привертає увагу той факт, що усі вони були видруковані українською мовою без зазначення прізвища автора, який щойно повернувся з тривалого адміністративного заслання. Єдиний виняток становила вже згадана вище книга « У всякого народа своя природа (Путешествие к родному попелищу)» (1888), на титульному аркуші якої було наведено прізвище автора – «Врач Степан Данилович Нос». У рецензії на останню відомий чернігівський громадський діяч і краєзнавець О. А. Тищинський слушно наголосив, що С. Д. Ніс наполегливо радить «врачам, в особенности земским, как наиболее близким к народу, изучать местную народную медицину и применять её к делу» і рекомендує «употреблять местные лекарственные вещества, а не прибегать к одним только дорогим иномземным лекарствам» [19].

Отже, С. Д. Ніс відіграв значну роль у розвитку і популяризації народної медицини. Одним з перших в Україні серед фахових лікарів він зацікавився здобутками народних цілителів і переконував своїх колег враховувати їхній досвід. Думки С. Д. Носа, якому була притаманна екологічна свідомість, щодо практичного використання широкого спектру лікарських рослин суголосні сучасним тенденціям у розвитку медичної справи.

Список літератури

1. Ганус Дз. М. Народні знання. Медицина. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, 2018. Том «Україна-українці». Кн. 1. С. 255–256.
2. Бромлей Ю. В., Воронов А. А. Народная медицина как предмет этнографических исследований. *Советская этнография*. 1976. №5. С. 3.
3. Коцюба О. Степан Ніс (До 140-річчя від дня народження). *Народна творчість та етнографія*. 1969. № 3. С. 56; Бріцина О. Ю. Фольклорно-етнографічна діяльність С. Д. Носа. *Народна творчість та етнографія*. 1980. №1. С. 69; Болтарович З. Є. Народна медицина українців. Київ: Наукова думка, 1990. С. 7; Данилевич А. П. Український етнограф і фольклорист С. Д. Ніс. *Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2002. Вип. 49. С. 226, 230; Чибирак С. Етнографічна діяльність Степана Носа. *Етнічна історія народів Європи*. 2009. № 29. С. 84; та ін.
4. Коваленко Г. Очерк жизни и деятельности украинского этнографа и народного врача С. Д. Носа (1829–1900). *Киевская старина*. 1901. № 9. Отд. II. С. 374.
5. Нос С. О. О народной медицине южноруссов и об употреблении народном *горцивиту* (*Adonis vernalis*) против серозных скоплений в брюхе (водянки). *Черниговские губернские ведомости*. 1860. № 5. Часть неофициальная. С. 31.
6. Там само.

7. Нос С. Д. Растение есть ближайший друг поселянина. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. І. Спр. 11910. Арк. 1–5.
8. Там само. Арк. 2.
9. Докладніше див.: Потебня А. А. Малорусские домашние лечебники XVIII в. *Киевская старина*. 1890. № 1. С. 91 – 94; Боброва М. И., Журавлева И. К. Травники XVI и XVIII вв. в фонде Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. И. Каразина. *Методичний вісник історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразина*. 2011. № 9. С. 110–117; та ін.
10. Нос С. Д. Растение есть ближайший друг поселянина. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. І. Спр. 11910. Арк. 2.
11. Там само. Арк. 5; Нос С. Д. У всякого народа своя природа (Путешествие к родному попелищу). Чернигов: Типография Губернского правления, 1888. С. 19.
12. Ігнатенко І. В. Народна медицина і магія українців. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. С. 160–161.
13. Нос С. Д. У всякого народа своя природа (Путешествие к родному попелищу). Чернигов: Типография Губернского правления, 1888. С. 19.
14. Нос С. О. О народной медицине южноруссов и об употреблении народном *горицвіту* (*Adonis vernalis*) против серозных скоплений в брюхе (водянки). *Черниговские губернские ведомости*. 1860. № 6. Часть неофициальная. С. 37–41.
15. Нос С. Д. У всякого народа своя природа (Путешествие к родному попелищу). Чернигов: Типография Губернского правления, 1888. С. 22–31.
16. Сорокина А. А. Горицвет весенний. *Медицинская сестра*. 1989. № 9. С. 43–45.
17. Болтарович З. Є. Народна медицина українців. Київ: Наукова думка, 1990. С. 97; Шиляєв В. З «легкої руки» Степана Носа: горицвіт проти водянки. *Домашній лікар Гіппократ*. 2000. № 6. С. 7.
18. Нос С. Д. О растении *багун*, считающемся местным населением целебным. *Черниговские губернские ведомости*. 1893. № 95. Часть неофициальная. С. 4.
19. Тищинский А. А. Библиография. *Черниговские губернские ведомости*. 1888. № 100. Часть неофициальная. С. 4.

REDDIT AS A SOCIAL NETWORK: DEFINING AND INDIVIDUAL FEATURES

Chornobylskyi Anton,

Ph.D. student

Oles Honchar Dnipro National University

All the communicative activity nowadays is highly concentrated in social networks. Taking into account the variety of modern existing social networks it is of interest to consider examples of those that have some unique features.

One of such examples is Reddit — huge collection of forums where people can share news or any other type of content and comment other users` posts. There are more than 2 million communities (2 526 097 as at 11 December 2020) that are called ‘subreddits’. Each subreddit is usually devoted to a certain topic. For example, r/nba is the community for discussions about National Basketball Association while r/boardgames is subreddit for board games lovers.

To prove that Reddit is the social network it is possible to highlight necessary functionality with which the site can be called social network:

1) ability to create individual profiles that contain certain amount of information about a user. In contrast to other social networks Reddit provides a higher level of anonymity. The only information that identifies the person is his/her username, description of the profile and customizable userpic. As opposed to other social networks, userpic could not be a photo, but it is an image of fictional character Snoo whose appearance might be customized by a user;

2) ability to interact with other users. Reddit provides several options to interact with other users and their content including commenting and sharing posts, private messaging and group chats. There are also several unique interacting features which will be analyzed later;

3) ability to achieve shared goals by cooperation. Inner Reddit’s structure is predisposed to collective activity from help with advice to organization of offline-events;

4) ability to resource exchange. Inside subreddits people can exchange information, web-links and individual experience;

5) ability to satisfy certain needs through generating resources. Collecting information and gathering new contacts help users to satisfy communicative, educative and informative needs.

In addition to the mentioned characteristics Reddit has its own unique features that are not common to any other social networks.

Firstly, in each subreddit users can vote (not rate ‘like’) if they think post or comment is worth seeing by all community by pressing buttons ‘upvote’ or

‘downvote’. The total number of upvotes and downvotes calculates into ‘post rating’ so that when someone opens the subreddit it is more likely to see high-rated posts at the top of the feed.

Then each post has its own set of tags:

- 1) OC (original content) is used to emphasize that post is unique;
- 2) spoiler — is used with posts that contain movie, books, games spoilers;
- 3) NSFW (not safe for work) — is used with 18+ posts;
- 4) flairs — tags that are unique for each subreddit and create certain classification of posts.

User activity on Reddit is generally displayed by the parameter ‘karma’. Karma points are calculated depending on the number of upvotes that the received for his posts (post karma) and for his comments (comment karma). Karma does not affect the user experience on Reddit. The platform administration itself describes the karma mechanism as follows: ‘Don't set out to accumulate karma; just set out to be a good person, and let your karma simply be a reminder of your legacy’. Thus, it is clear that karma is an artificial tool for supporting a friendly atmosphere in communities, and the success of this mechanism lies in internal gamification as well as awakening the users` spirit of competition.

On Reddit there is its own virtual currency — ‘coins’. They can be purchased for real money as well as received monthly if you are the owner of Reddit Premium. Reddit Premium is a subscription that not only gives a certain amount of virtual currency, but also allows you to use the platform without advertising, provides access to the exclusive r/lounge community and makes several decorative changes to the appearance of the profile.

Coins can be used to buy ‘awards’ for other users. The awards mark comments and publications, and they come in several types:

- 1) Platinum Award provides the Reddit Premium month to the user receiving it;
- 2) Gold Award provides the Reddit Premium week to the user receiving it;
- 3) Silver Award simply denotes a comment or post as having received the award, without other attractions or bonuses.

Separately, you can distinguish special Community Awards which are created by subreddit moderators and mark members allocated by their contributions and activities in the community.

Another specificity of communicative interaction is that Reddit has two types of inner rules — local rules of subreddits and the so-called Reddiquette, general rules of the platform. The number of local rules for each subreddit is limited, there can be no more than 10. For violation of these rules, other users can complain and moderators — ban. Reddiquette is recommended and informal set of rules, as platform administrators emphasize. It consists of more than 50 rules on user behavior and content publishing.

The network has generated several unique online and offline formats. One of the most popular is AMA (Ask Me Anything) — interactive interviews with interesting people. In 2009, subreddit r/IAMA appeared — a specialized community for these interviews. During the entire existence of this subreddit such famous people as Barack Obama (during the 2012 election campaign), Bill Gates (several times), Bernie

Sanders, David Tennant, Elon Musk, Macaulay Culkin, Chris Pratt took part in interview sessions.

Since 2015, on April 1, various social experiments have been conducted on Reddit. Among the most noticeable can be noted r/place (2017) — subreddit that contained a huge canvas, on which any user could paint one pixel every 5 minutes. Many users united and coordinated their actions to turn the canvas into huge flags or symbols. The 2019 experiment was called r/sequence — users could publish text fragments or GIF-animations for which the community could vote. Every three minutes a new image or text was added to the sequence as a scene to create a coherent story. Users could cast one vote per scene or publish their own if they thought it would suit the sequence better. The 2020 experiment was called r/imposter — users had to find a computer-generated answer to the question ‘What makes you a person?’ Afterwards they could answer this question themselves.

Thus, the example of Reddit shows that the communicative potential of modern social networks is far from being exhausted. Although each platform uses mainly the same set of instruments, social networks are still able to find new features and functions to enrich user experience.

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ЩОДО ОКУПАЦІЇ КРИМУ В КОНЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Юксель Гаяна Заїрівна

Докторант Інституту журналістики КНУ ім. Т.Шевченко,
Доцент Інституту філології та журналістики
Таврійського національного університету
імені Володимира Вернадського, доцент

Діяльність ЗМІ України по відношенню до тимчасово окупованих територій Автономної Республіки Крим та міста Севастополь регулюється згідно з актами діючого законодавства України та міжнародних нормативно-правових актів.

Після окупації в Українській державі принята низка нормативно-правових актів, які стали основою для правовідносини на ТОТ АР Крим та м. Севастополя на час тимчасової окупації, серед яких Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України, Постанови Верховної Ради України. Проведена робота щодо відновлення діяльності органів державної влади Криму на материковій частині України [1]. З 2014 року головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій, є Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України (Мінреінтеграції).

Правову основу в процесі деокупації Криму та висвітленні проблеми тимчасово окупованого півострову складають міжнародні нормативно-правові акти (резолуції, рішення, звіти, моніторинги) світових та європейських інституцій, зокрема:

- міжнародної організації ООН та її структурних підрозділів – Генеральної Асамблеї, Комітету з соціальних і гуманітарних питань і питань культури (Третій комітет) Генеральної Асамблеї ООН, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, Міжнародного суду ООН;

- ОБСЄ – міжнародної Організації з безпеки і співробітництва в Європі, в яку входять 55 світових держав;

- НАТО – міжнародної міжурядової організації, військово-політичного союзу 30 держав Північної Америки і Європи;

- Європарламенту – законодавчого органу Європейського Союзу, який об'єднує 27 європейських держав;

- Парламентської Асамблеї Ради Європи – однієї з двох головних статутних органів (разом з Комітетом Міністрів) Ради Європи;

- Європейського суду з прав людини (судового органу Європейського Союзу вищої інстанції, регулюючого розбіжності та судові справи),

- рішення урядів держав.

Вагоме моральне-політичне значення в процесі деокупації Криму та тлумаченні ситуації світовою спільнотою, оцінки ситуації в міжнародних судах, мають рішення Міжнародної Організації Об'єднаних Націй та її структурних

підрозділів, зокрема Генеральної Асамблеї, Комітету з соціальних і гуманітарних питань і питань культури (Третій комітет) Генеральної Асамблеї ООН, Управління Верховного Комісара ООН з прав людини, Міжнародного суду ООН. Україна регулярно ініціює розгляд в Генеральній асамблеї ООН резолюцій, що стосуються окупованого Росією Криму. З 2014 по 2021 рік було прийнято 9 резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, першою з яких стала ухвалена в березні 2014 року, відразу після початку окупації півострову, Резолюція про територіальну цілісність України [12]. Крім того, з 9 резолюцій, п'ять резолюцій були присвячені ситуації з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, а три – проблемам мілітаризації тимчасово окупованого півострову. Так, резолюції з назвою «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна» (англ. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine) приймалися п'ять разів: у 2016 році — A/RES/71/205 [9], у 2017 році — A/RES/72/439 [10], у 2018 році — A/RES/73/263 [11], у 2019 році — A/RES/74/168 [8], у 2020 році — A/RES/75/192 [6]. Резолюції з однаковою назвою «Проблема мілітаризації АР Крим та м. Севастополь (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів» (англ. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov) приймалися Генеральною Асамблеєю ООН тричі: у 2018 році — A/RES/73/194 [7], у 2019 році — A/RES/74/17 [14], у 2020 році — A/RES/75/29 [13].

Перша Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014 року підтвердила територіальну цілісність України «в її міжнародно-визнаних кордонах», закликала держави світу відмовитися від дій, що порушують територіальну цілісність України, заявила про незаконність кримського референдуму від 16 березня 2014 року і невизнання зміну статусу АР Крим і м. Севастополя [12]. На 27 березня 2014 р. жодна міжнародна інституція не визнала анексію Криму та Севастополя, а тому термін «міжнародно визнані кордони» не дає можливості трактувати Крим інакше, ніж як територію України.

В другій резолюції ГА ООН від 19 грудня 2016 року [9] вперше в офіційних документах ООН Російська Федерація була визнана країною-окупантом, а Крим і Севастополь – тимчасово окупованими територіями. Документ засуджував порушення прав людини і дискримінацію мешканців окупованого Криму, примусовий призов на службу в Збройні Сили РФ всупереч Женевських конвенцій, закликав Росію негайно звільнити українських громадян, незаконно затриманих і засуджених, скасувати рішення про оголошення Меджлису кримськотатарського народу екстремістською організацією, вимагав від РФ почати в повному обсязі співпрацю з Управлінням Верховного комісара з прав людини, ОБСЄ та Радою Європи щодо питання про становище прав людини в Криму, надати міжнародним правозахисним механізмам доступ до Криму.

Третя Резолюція ГА ООН від 19 грудня 2017 року [10] закликала РФ виконати рекомендації, среди яких припинення порушень прав людини в Криму, забезпечення умов для освіти українською і кримськотатарською мовами, безперешкодний доступ міжнародних місій і правозахисних організацій в Крим.

У 2018 році Генеральна Асамблея прийняла дві резолюції щодо ситуації в Криму, перша з яких присвячена триваючій мілітаризації півострова, а друга вказувала на порушення прав людини в Криму. Резолюція від 17 грудня 2018 року з мілітаризації півострову [7], підкреслювала загрози безпеки, які Росія створює для України, Чорноморського регіону і всієї Європи. Вперше звучав прямий заклик до Росії негайно вивести з Криму свої війська і невідкладно припинити його окупацію. Відзначалося, що Росія порушила Будапештський меморандум від 1994 року, було згадано про напад на українські кораблі в Азовському морі, в контексті чого від Росії вимагатиметься не перешкоджати свободі судноплавства в Чорному і Азовському морях і Керченській протоці. В резолюції від 22 грудня 2018 року [11] про стан прав людини в Криму вперше зазначалися прізвища політ'в'язнів Олега Сенцова, Володимира Балуха і Емір-Усейна Куку, засуджувалася триваюча зневага Росією Статуту ООН і міжнародного права, включаючи обов'язок поважати українське законодавство і права всіх цивільних осіб. Документ засуджує зусилля Росії узаконити окупацію Криму, в тому числі нав'язування російського громадянства і проведення незаконних виборів.

У 2019 році Генеральна Асамблея також приймає резолюції по Криму: одну по мілітаризації півострова, а другу – про стан прав людини в Криму. Резолюція з мілітаризації півострова від 09 грудня 2019 року [14] відзначає стурбованість використання освіти дітей в Криму для їх підготовки до призову в російські збройні сили, використання Росією захоплених нею підприємств української військової промисловості в окупованому Криму. В документі містяться вимоги до Росії утримуватися від поширення своєї юрисдикції на ядерні об'єкти і матеріали в Криму, засуджені поїздки російських посадових осіб в окупований Крим, в тому числі в зв'язку з проведенням військових навчань. Резолюція закликає всі держави, а також міжнародні організації утриматися від поїздок до Криму, не погоджених з Україною, припинити відносини та співпрацю з РФ. Резолюція від 18 грудня 2019 року [8], яка присвячена ситуації з правами людини на півострові, вимагає припинити політику зміни демографічної ситуації в Криму, засуджує масові затримання активістів і захисників прав людини на основі звинувачень у підтримці тероризму, зокрема представників громадської ініціативи «Кримська солідарність», вимагає негайно звільнити всіх незаконно затриманих громадян України та забезпечити їх безпечне повернення на Батьківщину, закликає міжнародне співтовариство засудити порушення Росією прав людини, як на двосторонньому так і на багатосторонньому рівнях.

У грудні 2020 року Генеральна Асамблея ООН також прийняла дві резолюції «Проблема мілітаризації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь (Україна) [13], а також частин Чорного та Азовського морів» і «Ситуація з правами людини в окупованому Криму і Севастополі» [6]. В прийнятій 07 грудня 2020 року ГА ООН Резолюції з мілітаризації [13] з'явилися такі елементи, як незаконне захоплення і контроль Росією над колишніми ядерними об'єктами, порушення стабільності міжнародних режимів верифікації і контролю над озброєнням, включення кримських навчальних закладів в систему російського військово-патріотичного виховання, реалізація

транспортного проекту «Таврида» як інструменту триваючої мілітаризації півострова. Також 16 грудня 2020 року прийнята п'ята резолюція [6] ГА ООН про порушення прав людини в окупованому Криму, яка крім традиційних пунктів констатує використання РФ пандемії COVID-19 для введення невинуватених обмежувальних заходів на півострові, підривної господарської діяльності РФ, виснаження природних ресурсів тимчасово окупованого півострову. У резолюцію вперше згадується термін «цивільні журналісти» Криму, які в своїй діяльності потребують захисту та уваги світової спільноти.

З 2014 по 2020 рік було прийнято п'ять рішень Комітету з соціальних і гуманітарних питань і питань культури (Третій комітет) Генеральної Асамблеї ООН, які опікуються питаннями гуманітарної і соціальної політики. Саме до компетенції Третього комітету відноситься питання прав і свобод громадян, і резолюції 3-го комітету ГА ООН свідчать про постійне порушення прав людини на тимчасово окупованій території. За свідченням правозахисників в Криму фіксуються порушення з усіх статей Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Міжнародні і українські нормативно-правові акти залишаються основою діяльності засобів масової інформації України та світових держав в процесі надання інформації, висвітлення подій, тлумачення їх сутності та відображення офіційної позиції України. Незважаючи на те, що територія Криму де-факто контролюється Російською Федерацією, уряди більшості країн світу та міжнародних організацій не визнали так званий кримський референдум від 16 березня 2014 року та вважають Крим територією України.

Згідно з міжнародним нормативно-правовими актами, зокрема Женевської конвенції 1949 року, окупаційна влада несе повну відповідальність за ситуацію на півострові після 2014 року, включаючи порушення прав людини та репресії проти етнічних українців, кримських татар та загалом усіх, хто виступає проти окупаційного режиму.

Список використаних джерел:

1. Актуальні орієнтири державної політики щодо тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. (2020). Київ. Режим доступу <http://www.ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2020/11/Posibnyk.pdf>
2. ЄСПЛ у вересні розгляне "кримський" позов України проти РФ. (2020). Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2770161-espl-u-veresni-rozglane-krimskij-pozov-ukraini-proti-rf.html>
3. Політика щодо Криму. Рекомендації (посібник). Тищенко Ю., Каздобіна Ю., Горобчишина С., Дуда А. /За заг. ред. Ю. Тищенко. Київ. ТОВ «Агентство» Україна». 2018. 88 с.
4. Crimea in the dark. The silencing of dissent/ The report of the Amnesty International, available at: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/5330/2016/en/>
5. Crimean Tatar Media in Crimea. Situation in 2014-2016/ Звіт Центру по правам громадянина. Київ. 2016. 10 с.

6. Resolution adopted by the General Assembly on 16 December 2020 [on the report of the Third Committee (A/75/478/Add.3, para. 39)] 75/192. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine <https://undocs.org/ru/A/RES/75/192>

7. Resolution adopted by the General Assembly on 17 December 2018 [without reference to a Main Committee (A/73/L.47 and A/73/L.47/Add.1)] 73/194. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov <https://undocs.org/en/A/RES/73/194>

8. Resolution adopted by the General Assembly on 18 December 2019 [on the report of the Third Committee (A/74/399/Add.3)] 74/168. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine <https://undocs.org/ru/A/RES/74/168>

9. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2016 [on the report of the Third Committee (A/71/484/Add.3)] 71/205. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine) https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/71/205

10. Resolution adopted by the General Assembly on 19 December 2017 [on the report of the Third Committee (A/72/439/Add.3)] 72/190. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine <https://undocs.org/en/A/RES/72/190>

11. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2018 [on the report of the Third Committee (A/73/589/Add.3)] 73/263. Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine <https://undocs.org/en/A/RES/73/263>

12. Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 [without reference to a Main Committee (A/68/L.39 and Add.1)] 68/262. Territorial integrity of Ukraine https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

13. Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2020 [without reference to a Main Committee (A/75/L.38/Rev.1 and A/75/L.38/Rev.1/Add.1)] 75/29. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov <https://undocs.org/en/A/RES/75/29>

14. Resolution adopted by the General Assembly on 9 December 2019 [without reference to a Main Committee (A/74/L.12/Rev.1 and A/74/L.12/Rev.1/Add.1)] 74/17. Problem of the militarization of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov <https://undocs.org/en/A/RES/74/17>

ON PROVIDING INTERNATIONAL MUTUAL LEGAL ASSISTANCE IN THE CONDITIONS OF QUARANTINE RESTRICTIVE MEASURES

Bondarenko-Zelinska Nadiia,
Ph.D., Associate Professor,
Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

In the conditions of quarantine and restrictive measures caused by the global COVID-19 pandemic, the issues of the judicial proceeding digitalization and the introduction of online communication with courts in particular have become especially relevant. At the same time, most researchers address this issue only in the context of ensuring the interaction of national courts, both among themselves and with the parties to a trial. Besides, disputes involving a foreign element may also be resolved in civil proceedings which require the cooperation of national courts with the competent authorities (including courts) of foreign states in order to provide international mutual legal assistance. Since the jurisdiction of national courts applies only to the territory of Ukraine, taking judicial proceedings abroad is often a necessity in disputes with a foreign element.

This report is focused on one aspect of international mutual legal assistance such as court orders on providing legal assistance in civil cases.

The analysis of domestic and foreign specialized literature shows that the problem of execution of court orders in the international mutual legal assistance framework has remained insufficiently studied in legal doctrine. And the issue of ensuring effective cooperation among courts of different countries under pandemic conditions has not been thoroughly investigated, given the novelty of the problem.

Moreover, in accordance with the requirements of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 392 of May 20 reads, 2020 "On the establishment of quarantine to prevent the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 (revision on December, 2020)", the effect of quarantine and restrictive measures in Ukraine has lasted for a long time [1]. Thus, means to ensure stable interaction between domestic and foreign justice authorities rather than one-time instruments to address the issue must be included in the existing mechanism of legal regulation.

Currently, the civil procedural legislation of Ukraine has not only resolved this issue, but also has not specified the procedure for offline appeals of Ukrainian courts to foreign courts on execution of certain proceedings.

Section XI of the Civil Procedural Code of Ukraine [2] defines only the general algorithm of actions of national courts: in case of existence of an international agreement, the consent to be bound of which was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine, courts must follow the procedure specified by such agreement. If a relevant

international legal agreement is absent, the algorithm is following. Courts forward a court order to the Ministry of Justice of Ukraine, which in turn sends it to the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine for transmission through diplomatic channels.

At the same time, the regulation on actions in case of the absence of a bilateral international agreement on mutual legal assistance applies only if the corresponding foreign country is not a party to the Convention of 1 March 1954 on civil procedure [3], the Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters [4] or the Convention of 18 March 1970 on the Taking of Evidence Abroad in Civil or Commercial Matters [5].

As explained by the Ministry of Justice and the State Judicial Administration in Order №1092 / 5/54 adopted on June 17, 2008 “On Approval of the Instruction on the Procedure for Execution of International Agreements on Legal Assistance in Civil Cases Concerning Service of Documents, Obtaining Evidence and Recognition and Execution of Judicial decisions ”(hereinafter - Instruction № 1092/5/54) [6], the provisions of the Convention of 1 March 1954 on civil procedure shall be fully applied in relations with state parties, if the following is taken into account: Articles 1 to 7 of the 1954 Convention do not apply to relations with states that are simultaneously parties to the 1965 Convention; Articles 8 to 16 of the 1954 Convention do not apply to relations with states that are simultaneously parties to the 1970 Convention.

The same instruction outlines detailed requirements to the form and procedure for the offline transmission of court orders for providing international mutual legal assistance.

At the same time, the statute of limitations for the adoption of these acts indicates that they do not take into consideration the current reality of law enforcement.

Obviously, if the practice of online interaction has become widespread in domestic relations, it would be unwise not to use such means in case of the need for effective cooperation with foreign entities. This statement is supported by the fact that even before the pandemic the courts of all countries enjoyed the benefits of online communication when executing court orders for international mutual legal assistance. Thus, information on the name and address of the Central Authorities of foreign states, defined in accordance with the Conventions of 1954, 1965 and 1970, is posted on the official webpage of the Hague Conference www.hcch.net¹. On the same site, the courts can get other useful information, such as: the amount of payment and payment details, if the requested state requires payment for the service of documents, and so on.

Of course, getting information from a webpage and passing online legally relevant information are not the same things. In Ukraine, online document exchange has already become a commonplace, and such instruments as electronic identification and / or qualified electronic signature or seal are now widely used. Therefore, the transition to online cooperation in the framework of international mutual legal assistance is considered to be possible.

Another question is at what level should court orders be digitally mandatory? Like any other procedural documents, a court order for providing legal assistance and accompanying documents are certified by the signature of the judge who draws up the

¹ <https://www.hcch.net/en/states/hcch-members>

order and then sealed by the court. So, at first glance, the court may convert the relevant act into a digital form, certifying it with a qualified electronic signature and seal and forward it to the institution of justice for further transmission to a foreign addressee.

However, regarding the problems that led to the suspension of the Unified Judicial Information and Telecommunication System in all courts of Ukraine [7], it can be predicted that the introduction of electronic procedures for the execution of court orders at the court level is technically extremely difficult.

It is offered that online cooperation for providing international mutual legal assistance can be implemented at the level of the Ministry of Justice as the Central Authority, which forwards almost all court orders to foreign authorities.

At present, it is absolutely feasible to establish and technically equip a special department that would convert legal documents into electronic format. And doing so is much easier than delegating it all courts and other bodies across Ukraine. If such a department employs a minimum number of people whose digital signature will certify the authenticity of court acts, it will not only make it easier for foreign contractors to verify the authenticity of incoming documents, but also facilitate the ensuring of cybersecurity when transmitting orders for international mutual legal assistance.

Moreover, such a mechanism is considered to be suitable for the efficient clarification by courts of the content of foreign law.

In conclusion, it should be stated that today's challenges stimulate the process of digitalization both of the judiciary and of the entire system of state bodies. Therefore, the proposed idea seems promising not only because it does not require changes to codes of judicial practice, but also because it seems to be able to promote effective communication between the courts of different states, both during a pandemic and after its completion. Such innovations are consistent with the general trend of digital transformation of society.

References:

1. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанови КМ України від 20 травня 2020 р. № 392 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text>
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n8148>
3. Convention of 1 March 1954 on civil procedure URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=33>
4. Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=17>
5. Convention of 18 March 1970 on the Taking of Evidence Abroad in Civil or Commercial Matters URL: <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=82>
6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо

вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень: наказ Мініюсту, ДСА від 17.06.2008 року №1092/5/54
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-08#Text>

7. Діджиталізація правосуддя в Україні: підсумки обговорення
URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/didzhitalizaciya-pravosuddya-v-ukrayini-pidsumki-obgovorennya.html>

THE CONCEPT OF CORPUS DELICTI IN UKRAINIAN ADMINISTRATIVE LAW

Gerasymenko Oleksandr

Aspirant,

Kyiv National University of Trade and Economics

All kinds of illegal behavior are characterized by a huge number of factual features, many of which have no legal significance. The sex of the offender, his marital status, race or nationality are completely irrelevant to the qualification of an act as an administrative offense. It doesn't matter if he acted alone or with accomplices. It does not matter at what time of year and in what weather the encroachment was committed, etc. Only certain features of the actual act (for example, age of the offender, his official position, form of illegal behavior, mental state, etc.) have qualifying value.

The answer to the question of which features of the actual act are legally significant, and which - insignificant, gives the administrative tort rule. It contains a legislative description of all important (from the point of view of qualification) characteristics of an administrative offense - its legal features. In order to qualify an administrative offense, the authorized entity must compare the actual act with the rule of law and establish the presence of all legal signs of administrative offense in the general array of factual signs of encroachment [1; 2].

Qualification of an administrative offense is a rather complex logical process. First, no separate administrative tort rule contains a complete description of an administrative offense. For example, Art. 175 of the special part of Code of Administrative Offenses "Violation of the requirements of fire safety established by the legislation" fixes only the general signs of the corresponding action. This article does not mention the content of illegal actions (inaction), nor the public danger of encroachment, nor the form of guilt with which it is committed. To establish the relevant features, it is necessary to refer to the provisions of the General Part of the Code of Administrative Offenses (Articles 9, 10, 11, 12, etc.), the Law of Ukraine "On Fire Safety", relevant acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and fire safety authorities. Secondly, from the huge number of circumstances of a particular life case, the subject of qualification must promptly and unmistakably select those that fully meet the characteristics of administrative offense specified in the law.

This is not easy to do, especially given the existence of very similar administrative offenses (for example, violation of the order of settlements in foreign currency (Part 3 of Article 155-1 of the Code of Administrative Offenses) and violation of rules on foreign exchange transactions (Article 162 of the Code of Administrative Offenses) and significant similarities certain administrative offenses, crimes and civil torts (see, for example: Article 89 of the Code of Administrative Offenses "Animal Cruelty"; Article 299 of the Criminal Code of Ukraine "Animal Cruelty"; Article 340 of the Civil Code of Ukraine ("Causing the death of a detainee neglected pet").

In order to facilitate the qualification process in administrative law, a special logical structure was formed - the *corpus* administrative delicti [3; 4]. The *corpus*

administrative delicti is a kind of template on the basis of which the factual features of any act are correlated (compared, compared) with the legal features of existing administrative offenses. It allows us to draw a conclusion about the social danger of the act, to specify it, to distinguish it from other similar ones, to choose the appropriate measure of state coercion.

The legislator does not disclose the meaning of the term “*corpus administrative delicti*” (the only official reference to this term is found in Article 247 of the Code of Administrative Offenses, which refers to circumstances that preclude proceedings in cases on administrative offenses) [5].

Based on the analysis of the scientific literature, the composition of an administrative offense can be defined as: a system of objective and subjective features provided by the law, which characterize a concrete factual action as an administrative offense.

References:

1. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови. Вісник Харківського національного університету. 2015. №3. С. 150-158.
2. Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції / [С.Ф. Константинов, С.Г. Братель, В.О.Басс та ін.]. К: «Центр учбової літератури», 2016. 336 с.
3. Гуржій Т.О. Логіко-філософські категорії і класифікація об'єктів адміністративного делікту. Право України. 2003. №1. С. 13-17.
4. Колпаков В. К., Гордєєв В. В. Теорія адміністративного проступку. Монографія. Х.: Харків юридичний, 2016. 344 с.
5. Gurzhii A. [The decision-making process in administrative cases](#). Rocznik Administracji Publicznej. 2017. №3. P. 387-393.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО – ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Боднарчук Магдалена Павлівна

студент

Національна академія Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Ключові слова: державне регулювання, нормативно-правова база, рекламна діяльність, тенденції розвитку.

Основними об'єктами державного регулювання реклами є: реклама товарів, що представляють потенційну небезпеку для споживачів; використання необґрунтованих тверджень; охорона авторських прав на рекламні ідеї і рішення; правовий захист товарних знаків; реклама, що вводить в оману; порівняльна реклама; реклама, спрямована на дітей та ін.

На сучасному етапі сукупність нормативно-правових актів державного регулювання рекламної діяльності в Україні складається з державних законів, указів Президента України, нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та інших державних органів виконавчої влади (постанови, рішення тощо). Отже, виходячи з багатогранності рекламного законодавства України, актуальним слід вважати дослідження тенденцій розвитку нормативно-правової бази державного регулювання в сфері рекламної діяльності в Україні. Зокрема, спираючись на думку деяких вчених, доцільно розподілити всю нормативно-правову базу державного регулювання в сфері рекламної діяльності в Україні на дві категорії: орієнтовану на загальне регулювання рекламної діяльності як різновиду підприємницької діяльності та спрямовану на безпосереднє регулювання рекламних відносин [2, 3].

Якщо більш докладно розглянути нормативно-правові акти, присвячені узагальненому регулюванню рекламної діяльності, то слід наголосити на тому, що в них простежується тісний зв'язок між рекламною та підприємницькою діяльністю, який був відображений, зокрема, в таких Законах України: “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. № 785-ХІІ, “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19 жовтня 2000 р. № 2016-ІІІ, “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991 р. № 888-ХІІ та в Постанові Кабінету Міністрів від 25 травня 1998 р. № 740 (740-98-п) “Про порядок державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності”. Проте, починаючи з 1 січня 2004 р. на підставі Господарського Кодексу України від 16 січня 2003 р. № 436-ІV Закон України “Про підприємництво” втратив чинність, починаючи з 7 лютого 1991 р. № 785-ХІІ крім ст. 4 “Обмеження у здійсненні підприємницької діяльності”, яка не має відношення до регулювання рекламної діяльності.

Натомість було введено в дію Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. Також, на підставі згаданого Закону України “Про розвиток та

державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” втратив чинність Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва”. Що ж до Закону України “Про підприємства в Україні”, то він втратив чинність на підставі Господарського Кодексу України № 436-IV (436-15) від 16.01.2003. Втратила також чинність Постанова Кабінету Міністрів від 25 травня 1998 р. № 740 (740-98-п) на підставі Постанови Кабінету Міністрів № 1821 (1821-2003-п) від 26.11.2003.

Рекламна діяльність також підпадає під сферу дії таких нормативно правових актів держави, як: Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 р. № 1561-XII (в рекламну діяльність вкладаються інвестиції), Закон України “Про систему оподаткування” від 25 червня 1991 р. № 1252-XII (в ст. 15 цього Закону “Місцеві податки і збори (обов’язкові платежі)” був присутній податок з реклами), Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV (всі суб’єкти господарювання мають здійснювати бухгалтерський облік). Однак, на підставі Податкового Кодексу України від 2 лютого 2010 р. № 2755-VI втратив чинність і Закон України “Про систему оподаткування” від 25 червня 1991 р. № 1252-XII. При цьому слід зазначити, що сучасна редакція Закону України “Про рекламу” з останніми змінами і доповненнями № 1322-VII від 05.06.2014 р., зокрема ст. 16 “Зовнішня реклама” цього закону містить твердження “стягнення плати за видачу дозволів забороняється” згідно Податкового кодексу України, прийнятого 2 лютого 2010 р. (в ньому передбачено, що в системі державних, місцевих податків та зборів відсутній податок на рекламу) [1].

Поточне нормативно-правове забезпечення рекламної діяльності має багато недоліків і потребує значного вдосконалення. Необхідно здійснити уточнення термінології, що використовується в законодавстві, переглянути й деталізувати механізм регулювання рекламного ринку відповідними державними органами. Система державного управління рекламним ринком та іншими видами ринків маркетингової комунікації на сьогодні є занадто заплутаною та бюрократизованою. Основними проблемами є розпливчатість меж повноважень окремих державних органів в сфері регулювання реклами, значна обмеженість адміністративного впливу на порушника рекламного законодавства, відсутність єдиного органу, на які поклалися б широкі та виключні повноваження щодо регулювання українського рекламного ринку.

Отже, необхідна побудова нової цілісної, чітко визначеної системи органів регулювання реклами й інших засобів маркетингової комунікації, заснування центрального органу державної влади, сфера повноважень якого виключно і комплексно стосуватиметься питань регулювання українського ринку маркетингових комунікацій. Успішний розвиток українського рекламного ринку можливий лише за умов проведення чітких системних, реформ, направлених на його дебюрократизацію та демократизацію.

В цілому, якщо підвести підсумки аналізу тенденцій розвитку нормативно-правової бази загального державного регулювання рекламної діяльності в Україні, то слід зазначити, що її складові мають суперечності в наведенні деяких визначень, а також систематично видозмінюються.

Список літератури

1. Закон України “Про рекламу” № 271/96-ВР від 03.07.96 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960270.html. – Заголовок з екрану.
2. Микитенко, Л. А. Державний контроль рекламної діяльності в Україні [Текст] : монографія / Л. А. Микитенко. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2011. – 142 с.
3. Ромат, Є. В. Трансформація моделі державного управління рекламною діяльністю в перехідних умовах [Текст] : монографія / Є. В. Ромат. – К. : Вид-во НАДУ, 2003. – 380 с.

СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС

Бойко Ганна Романівна,

студентка 2 курсу

кафедри «Екології та інформаційних технологій»

Мелітопольський інститут екології та соціальних технологій

ВНЗ «Відкритий міжнародний

університет розвитку людини «Україна»»

Екологічна політика – це комплекс заходів, спрямованих на охорону довкілля, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвиток природоохоронного виховання й освіти, правова охорона екосистем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування.

Є дві групи взаємопов'язаних завдань, які охоплює екологічна політика:

- завдання, спрямовані на збереження умов існування людини;
- формування культури життя, в першу чергу, екологічної.

Незважаючи на думки різних вчених, але стан довкілля відіграє важливу роль в еволюції біосфери, у прискоренні розвитку одних форм, або зникнення інших форм життя.

Через нераціональне використання природних ресурсів, Україна на даний час перебуває не в найкращих умовах. На початку XXI століття наша країна все ще посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших ресурсів на одиницю ВВП. Україна має найбільші у світі обсяги промислових відходів на душу населення (загальна маса накопичених відходів в нашій державі становить більше 30 млрд. тонн, з них майже 2,5 млрд. тонн – токсичні). Обсяг шкідливих викидів у повітря в Україні складає понад 6,6 млн. тонн на рік (з них 2 млн. тонн – викиди від автотранспорту). 30% води в Україні втрачається через застарілі водопровідні мережі тощо.

Якщо такі наслідки, то варто запитати, чи дійсно неправильні закони щодо реалізації екологічної політики справді обертається знищенням природних ресурсів.

У XXI ст. екологічна складова стає невід'ємною частиною світової політики. Сучасний глобалізований світ характеризується стрімким зростанням чисельності населення, збільшенням диспропорцій у соціально-економічному розвитку та ресурсному забезпеченні між багатими та бідними країнами, посиленням антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Все це спричиняє до загострення суперечностей у системі «людина-природа», а екологічні проблеми поступово стають джерелом ускладнення міжнародних відносин [2, с. 78].

На даний час відомо багато чинників, які псують екологічний стан в державі, а саме:

-відомо, що найбільші в світі запаси чорноземів зосереджені на території України. Сьогодні, на жаль, запаси та якість цього неоціненного ресурсу в нашій державі істотно знизились, що пояснюється варварською, непродуманою їх експлуатацією, ерозією, засоленням, відчуженням земель під кар'єри та промислові споруди.

- питання утилізації відходів виробництва і споживання в останні роки здобувають вирішальне значення для зниження антропогенного впливу на середовище існування людини, а також у зв'язку з ростом цін на сировину, що супроводжує неминуче виснаження природних ресурсів. Основна маса відходів в Україні утворюється на підприємствах гірничопромислового, хіміко-металургійного, машинобудівного, паливно-енергетичного, будівельного, целюлозно-паперового та агропромислового комплексів. В цей час в Україні умови зберігання та утилізації відходів, як правило, не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, що є одним із факторів інтенсивного забруднення поверхневих і підземних вод, ґрунту, повітря.

- стрімкий розвиток цивілізації не прискорив процесів видоутворення, але інтенсифікував процеси вимирання видів. Це відбувається через руйнування місць проживання видів, надмірну їх економічну експлуатацію (масовий відстріл тварин, хижацьке рибальство, вирубування цінних видів дерев тощо). [1].

Отже, роблячи висновки з вище сказаного можна сказати, що з метою більш ефективного вирішення екологічних проблем потрібно діяти у напрямку формування зв'язку охорони довкілля з вирішенням проблем щодо «боротьби з бідністю», «гендерної рівності», «дискримінації» та державного визнання цього у стратегічних документах політики. [3]. А також потрібно підвищити рівень суспільної екологічної свідомості щодо інформування про нові зелені технології та захист прав місцевих громад в судовому порядку на екологічно чисте довкілля.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія національної екологічної політики на період до 2020 року, затвердженої Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 №2818-VI.

2. Федунь О. В. Екологізація міжнародних відносин у контексті сталого розвитку [Текст] / О. В. Федунь // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. - Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. - Вип. 30. - С. 78-86.

3. Національна доповідь про реалізацію національної екологічної політики / за наук. ред. Бондаря О.І. – Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2016. – 120 с.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КООПЕРАТИВНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВИ

Вісін Валентин Васильович,

доктор історичних наук, професор, професор кафедри права
Луцький національний технічний університет

Вісіна Тетяна Миколаївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Луцький національний технічний університет

Кооперація є специфічною формою економічної співпраці людей задля покращення матеріальних умов свого життя, яка ґрунтується на колективній формі власності. Кооперація є формою господарського підприємництва, а також – масовою організацією, пов'язаною із соціально-політичним, ідеологічним, правовим та культурним життям народу. Її завдання припинення суперечностей соціальних груп, надання, дотримання й виконання прав та обов'язків кожному задля забезпечення миру і злагоди в суспільстві. Виникненню й ефективному функціонуванню кооперації потрібні чинники господарського й соціального життя суспільства, які формують для неї необхідну соціальну базу, прийнятне економічне й політико-правове середовище. Істинні кооперативи працюють в ринкових умовах, в суспільстві, яке здатне сприймати й розвивати кооперативні ідеї. Лише в таких суспільствах фундаментальні кооперативні принципи й практика торують ефективні способи модернізації економіки й засоби потужної стимуляції самодіяльності населення.

Очевидно, що розвиток кооперативного руху залежить від конституційного й суспільного ладу держави. Більшість українських конституціоналістів вважають, що конституційний лад опосередковує насамперед і головно суспільний та державний лад і є системою суспільних відносин, передбачених і гарантованих конституцією та законами, прийнятими на її основі й відповідно до неї. Суспільний лад країни визначають: система суспільних відносин, яка розвивається на певному виді власності й системі господарювання, а також суб'єкти цих відносин – люди, об'єднання громадян, державні й громадські організації. Окрім цього цей лад визначається духовним життям, культурою народу, інтенсивністю прогресу життя людей. Структура суспільного ладу складається з чотирьох основних систем суспільних відносин: економічної, соціальної, духовно-культурної й політичної. Нас цікавить, насамперед, система економічних суспільних відносин – система відносин власності, виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних і духовних благ.

Засадничі конституційно-правові інституції економічної системи це власність, праця, фінансова система. Конституційна регламентація сфери економічної організації суспільного життя різних держав неоднакова за формою й обсягом. Протягом тривалого часу вона зводилася до закріплення в основних законах права приватної власності, як природного права людини. Більшість розвинутих держав проголосили свободу підприємницької діяльності, закріпили на конституційному рівні принцип недоторканості власності й обмежили цим втручання держави в ринкові відносини. Натомість, в країнах тоталітарного соціалізму державна форма є вищою формою власності, а приватна власність має обмежений характер і підлягає жорсткому правовому регулюванню. Праця й фінансова система вибудовуються виходячи з конституційно-правових принципів економічної діяльності, які, у свою чергу, впроваджуються через фінансові механізми держави. Формування кооперативів, згідно з міжнародними кооперативними принципами, неможливе в тоталітарних країнах із деформованою системою вільного підприємництва, за умов максимально можливого державного контролю й регулювання економічних відносин. Водночас зменшення державного втручання в економіку обумовлює необхідність запровадження певних компенсаторних заходів, до яких належить підтримка кооперативної діяльності. Необхідність врегулювання економічних відносин правовими нормами зумовлює виникнення кооперативного законодавства. Воно формується загальними або спеціальними (для всієї кооперації чи її окремих видів) законами, постановами виконавчої влади й іншими нормативними актами, які легітимізують кооперативну діяльність.

Таким чином, держава, формуючи сприятливі умови для конституційно-правових інституцій економічної системи (власності, праці, фінансової системи), водночас, зумовлює й ліберальне поле розвитку кооперативної форми господарювання. Якщо складові системи економічних суспільних відносин дають ефективний результат розвитку кооперації, то напевно необхідно використати світовий досвід для реформування питань власності, праці й фінансової системи української держави.

Список літератури:

1. Вісин В. Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій третині XX ст : монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 150.
2. Гайдарджи Х. Сучасний стан кооперації в Україні: тенденції та правові проблеми. Університетські наукові записки, 2013, №3 (347), С. 345–351.
3. Гелей С., Пастушенко Р. Теорія та історія кооперації : підручник. К.: Знання, 2006. 513 с.; Споживча кооперація України. Від зародження до сьогодення : монографія / за заг. ред. С. Гелея. Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2013. 976 с. ; 650 іл.
4. Гончаренко В. Кооперативні форми господарювання у світовому та національному господарстві. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. № 3 (48). 2011. С. 93.

5. Науково-практичний коментар до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» та суміжних правових актів / За ред. Р. Корінця, М. Маліка, В. Масіна, М. Гриценка. Київ.: ВАІТЕ, 2013. 212 с.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВOPOPУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОСЯГАННЯМ НА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Грекова Лілія Юрїївна

Асистент кафедри кримінального права та процесу
Національний авіаційний університет, м. Київ

Лавренчук Марина Миколаївна

Студентка
Національний авіаційний університет, м. Київ

Однією із найважливіших умов ефективної протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності є знання їх криміналістичної характеристики, яка дозволяє не тільки визначити напрямок розслідування кримінального правопорушення, а й сформуванати типові криміналістично значимі ознаки конкретної сфери злочинів. Такої думки дотримуються, зокрема, вчені Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, О.Н. Колісніченко, В.М.Хотанець, які вважають криміналістичну характеристику злочинів «сукупністю відомостей, даних та інформації» про окрему їх групу.

Поняття «інтелектуальна власність» регламентоване статтею 418 Цивільного кодексу України, а саме, інтелектуальною власністю визначається право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законодавством [6].

Сьогодні в Україні задля належної охорони інтелектуальної власності створено окрему законодавчу базу, - прийнято низку законів, підзаконних актів про інтелектуальну, творчу діяльність тощо.

В той же час, у Кримінальному кодексі немає спеціального розділу, який був би присвячений врегулюванню відносин у сфері права інтелектуальної власності. До злочинів, які посягають на права інтелектуальної власності, вчені, у переважній більшості, відносять кримінальні правопорушення, передбачені ст. 176 (порушення авторського права і суміжних прав), ст.177 (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію), ст. 229 (незаконне використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару) Кримінального кодексу України [3].

С.І. Нічук, Д.І. Нікіфорчук, Р.П. Томма, В.І. Барко окрім вказаних статей додають ще ст.227 (випуск або реалізація недоброякісної продукції) КК України [10, с. 87], а О.В. Новіков відносить ст.231 та ст. 232 КК України (незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю та розголошення комерційної таємниці) . [7, С. 235].

Наведені вище злочини проти інтелектуальної власності можна об'єднати у три групи: 1) ті, що посягають на об'єкти авторського права та суміжних прав (ст. 176 КК України); 2) ті, що посягають на об'єкти промислової власності (ст. ст. 177, 231, 232 КК України); 3) ті, що посягають на правові засоби індивідуалізації учасників господарського (цивільного) обороту товарів та послуг (ст. 227, 229 КК України) [7, С.235].

І.М. Романюк виділяє ще коло злочинів, які не прямо посягають на право інтелектуальної власності, але пов'язані з ним: це статті 216 КК України (незаконне виготовлення, використання чи підроблення контрольних марок), 203-1 КК України (незаконний обіг дисків для систем зчитування), 321-1 КК України (фальсифікація лікарських засобів) [9, с. 169].

Окреслення кримінальних правопорушень, пов'язаних із посяганням на права інтелектуальної власності, допомагає виокремити один із основних елементів криміналістичної характеристики злочинів у сфері права інтелектуальної власності, - предмет злочинного посягання.

Приміром, при крадіжці (стаття 185 КК України), предмет злочинного посягання чітко визначений – це чуже для винного майно, яке має певну вартість, речі матеріального світу. У злочинах, які посягають на права інтелектуальної власності предметом посягання є, насамперед, саме творчість людини, її «право творця». Авторське право на будь-який твір виникає по факту його створення, тобто законодавець не вимагає для їх виникнення виконання жодних формальностей, як то реєстрація чи спеціальне оформлення. Іноді через це при порушенні авторського права найважчим є довести те, що саме Ви автор певного об'єкту, і що саме Ваше право інтелектуальної власності було порушено.

Орієнтуючись на ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права», можемо зазначити, що до предметів злочинного посягання відносяться літературні письмові твори, виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори, комп'ютерні програми, музичні твори з текстом і без тексту, аудіовізуальні твори тощо (перелік не є вичерпним)[5].

Дійсно, предмет злочинного посягання у вказаних вище злочинах до кінця невизначений та не виключний, адже з кожним роком у світі та в Україні стрімко розвивається наука і техніка, а значить, можуть з'явитися нові об'єкти права інтелектуальної власності, які не передбачені в чинному національному законодавстві [8, С. 69].

Способи вчинення злочину проти права інтелектуальної власності, а саме певні операції та прийоми, які застосовуються правопорушником, тісно пов'язані із предметом злочинного посягання.

У сфері порушення прав інтелектуальної власності зазвичай найбільш поширеними є три групи способів. Першу групу становить незаконне відтворення авторського права і суміжних прав – це виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формі, яку можна зчитувати (наприклад, перевищення передбаченого авторською угодою або ліцензією терміну відтворення, відтворення на недозволеній угодою території) [1, С. 214].

Другою групою способів вчинення злочину у сфері інтелектуальної власності є незаконне розповсюдження об'єктів авторського права і (або) суміжних прав – коли без дозволу авторів, виконавців чи виробників об'єкти інтелектуальної власності передаються у користування або ж у власність (наприклад, незаконне розповсюдження через комп'ютерні мережі, продаж неліцензованих компакт-дисків). Третю групу способів складають інші, наприклад, плагіат (повне або часткове присвоєння авторства), незаконний імпорт творів, незаконне публічне виконання і показ творів тощо [1, С. 215].

Отже, злочини, пов'язані із посяганням на право інтелектуальної власності, через свою різноманітність мають певні особливості у криміналістичній характеристиці, а предмет злочинного посягання і спосіб вчинення таких злочинів є найважливішими її елементами та тісно пов'язані причинно-наслідковим зв'язком між собою, змістовно доповнюють один одного.

Список літератури:

1. Бошицький Ю. Л. Інтелектуальна власність в сучасній Україні – актуальні питання модернізації та правового регулювання / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. – 2013. – №1. – С. 213–217.

2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Кримінальний кодекс України. – Відомості ВР України. - № 25-26. - ст.131. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Орлюк О. П. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи / О. П. Орлюк // Право України. – 2011. – №3. – С. 4–20.

5. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 23.12.1993 року № 3792-ХІІ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>

6. Цивільний кодекс України. – Відомості ВР України. - №40-44. – ст. 356. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

7. Новіков О.В. Злочини проти інтелектуальної власності: поняття, види, сучасний стан та тенденції розвитку/ О.В. Новіков//Часопис Київського університету права. – 2019. - №3. – С. 234-237

8. Право інтелектуальної власності: академічний курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О.П. Орлюк, Г.О. Андрощук, О.Б. Бутнік-Сіверський та ін.// Видавничий Дім «Ін Юре». – 2007. – 696 с.

9. Романюк І.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність / Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів. – 2018. – 238 с.

10. С.І. Нічук, Д.І. Нікіфорчук, Р.П. Томма, В.І. Барко. Протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності: Науково-практичний посібник / К.Н.Т. – Київ, - 2006. – 196 с.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Камінська Олександра Леонідівна
ад'юнкт відділу докторантури і ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

Відповідно до ст. 3 Конституції України «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Такі заходи стосуються кожного з нас, а особливо неповнолітніх, які вчинили протиправне діяння.

Протиправна діяльність неповнолітніх завжди викликає підвищену увагу, а боротьба із нею є однією із найважливіших завдань суспільства. Тому розслідування суспільно небезпечних діянь, вчинених неповнолітніми, потребує особливого підходу з боку правоохоронних органів. Законодавство, що регулює порядок здійснення досудового розслідування стосовно неповнолітніх, постійно удосконалюється, враховуючи вимоги Конвенції про права дитини, Мінімальних стандартних правил ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»), практики Європейського суду з прав людини та інших міжнародних стандартів, дружніх до дитини.

Відповідно до ст. 9 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [3]. Отже, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також міжнародні принципи здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, визначені судовою практикою ЄСПЛ, є частиною українського законодавства.

Аналізуючи вказані вище стандарти і рекомендації, принципами здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, враховуючи положення міжнародних договорів, є:

1. Найкращі інтереси дитини. Кримінальний процесуальний кодекс України не містить спеціальних принципів, якими потрібно керуватися під час здійснення проваджень щодо неповнолітніх, однак практика встановлення таких принципів набуває поширення у документах міжнародного характеру. Так, у ст. 3 Конвенції про права дитини закріплено: «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами [...] першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [4]. Отже, запровадження такого принципу в державну практику означає реалізацію суб'єктивного права дитини, яке є нормою прямої дії;

2. Верховенство права. «The rule of law» є невід'ємною частиною будь якого демократичного суспільства. В рамках цього поняття вимагається, щоб усі, хто наділений повноваженнями ухвалювати рішення, ставилися до кожного з виявом поваги, на основі рівності та розумності й відповідно до закону, і щоб кожен мав

можливість оскаржити незаконність рішень у незалежному та безсторонньому суді, де кожен має бути забезпечений справедливими процедурами [5];

3. Реабілітація та перевиховання неповнолітнього. Даний принцип тісно пов'язаний із принципом найкращих інтересів дитини. Він означає, що реабілітація та відновне правосуддя щодо неповнолітнього має бути вище покарання за вчинене дитиною правопорушення. Застосування даного принципу у нашому законодавстві означатиме зміну підходу до покарання, передбаченого ст. 50 Кримінального кодексу України. Варто зауважити, що реабілітація та перевиховання неповнолітнього не є єдиним критерієм для прийняття рішення та не виключає врахування іншої цілі – захисту суспільства від протиправного посягання [6].

4. Ефективна участь неповнолітнього у провадженні. Принцип ефективної участі неповнолітнього у провадженні є важливим, оскільки він забезпечує дотримання права дитини бути почутою, обмежує дискримінацію за віковою ознакою, забезпечує дотримання принципу верховенства права. Ефективна участь неповнолітнього у кримінальному провадженні забезпечується наступними факторами: право на відмову давати показання; право на правову допомогу; кримінальне провадження має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово; врахування думки неповнолітнього і т.д. [3].

У справі Т. та В. проти Об'єднаного Королівства (T. and V. v. United Kingdom) ЄСПЛ встановив відсутність ефективної участі неповнолітнього обвинуваченого у судовому розгляді та, відповідно, порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку із присутністю значної аудиторії (надмірної публічності) та наявності певних елементів облаштування зали судового засідання, які на думку ЄСПЛ, завадили дитині повною мірою користуватися правовою допомогою захисника, слідкувати його вказівкам та розважливо підходити до прийняття рішень щодо свого захисту [8].

5. Невідкладність здійснення кримінального провадження щодо неповнолітнього. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом...» [7]. У випадку із неповнолітніми – розгляд проводиться невідкладно. Згідно зі ст. 28 КПК України, «кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно розглянуто в суді першочергово» [3]. На міжнародному рівні існує думка, що чим тривалішим є період проведення розслідування, тим більшою є імовірність того, що «захід реагування» втратить свій позитивний і виховний вплив, і більшої шкоди буде завдано репутації дитини. Відповідно до п. 14.2 «Пекінських правил», судовий розгляд повинен відповідати інтересам неповнолітнього та здійснюватися в атмосфері розуміння, яка дозволить неповнолітньому брати у ньому участь та вільно викладати свою точку зору [9];

Що стосується судових засідань, то відповідно до Методичних рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи про правосуддя, доброзичливе до дитини [10], судові засідання за участю дітей повинні бути адаптовані до темпу та тривалості концентрації уваги дитини: слухання не повинні тривати занадто довго, а перерви повинні бути регулярно сплановані. Для підтримки емоційної стійкості дітей наявність відволікаючих факторів під час судового засідання повинна бути зведена до мінімуму. Також, для надання можливості конфіденційного спілкування неповнолітнього з законним представником та захисником, варто оголошувати перерви кожні 30-40 хв., задля реалізації права на справедливий суд [7].

Відповідно до ст. 27 КПК України, слідчий суддя, суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини лише у разі, якщо обвинуваченим є неповнолітній [3]. Але, відповідно до п. 8.1 «Пекінських правил», право неповнолітнього на конфіденційність має забезпечуватись на всіх етапах процесу, щоб уникнути заподіяння шкоди дитині через непотрібну гласність, або через шкоду репутації [9].

Таким чином, національне законодавство не містить міжнародних спеціалізованих принципів, якими слід керуватися при здійсненні кримінального провадження щодо неповнолітніх. Тому їх закріплення на законодавчому рівні є однією із гарантій на захист у кримінальному судочинстві для цієї особливої категорії осіб з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини, яка перебуває у конфлікті із законом.

Список літератури:

1. Конституція України – електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> ;
2. Кримінальний кодекс України – електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> ;
3. Кримінальний процесуальний кодекс України – електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> ;
4. Конвенція про права дитини – електронний ресурс https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text ;
5. Стосовно різниці між поняттями «Rechtsstaat», «Rule of Law» та «Etat de droit» та їхніми витоками див.: M. Loughlin, Foundations of Public Law (2010), chap. 11 – електронний ресурс [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) ;
6. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» - електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text> ;
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – електронний ресурс https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text ;

8. Т. та В. проти Об'єднаного Королівства (T. and V. v. United Kingdom) - електронний ресурс https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_028#Text ;
9. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») – електронний ресурс https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text;
10. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей – режим доступу <https://rm.coe.int/16804c2188> ;
11. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» - наказ Міністерства юстиції України № 172/5/10 від 21.02.2019 – електронний ресурс <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>.

ФАКТОР НАДНАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО ПРАВА

Кошелєв Іван Володимирович,

Студент другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Спостерігається тенденція, що з кожним роком все більше зусиль вкладається в інтернаціоналізацію законодавства про захист прав споживачів. Деякі з останніх великих глобальних скандалів, пов'язаних із законом про споживче право (наприклад, Dieselgate, Facebook), демонструють зростання актуальності та необхідності у міжнародному законодавстві про захист прав споживачів.

У світі, що дедалі більше глобалізується та має глибоко інтернаціоналізований ринок, право залишається одним із найменш глобалізованих елементів суспільства. Однак навіть закон стає все більш інтернаціоналізованим, перетинаючи межі національних юрисдикцій. Це також стосується споживчого законодавства, де помітна тенденція до розробки наднаціональних норм або, принаймні, міжнародно визнаних принципів споживчого права [1].

2020 рік - важливий рік для міжнародного споживчого права. Цього року виповниться тридцять п'ять років з моменту прийняття першої версії Керівних принципів ООН із захисту прав споживачів. Тридцять п'ять років потому Директиви ООН досі залишаються найважливішим глобальним інструментом у галузі захисту споживачів, сприяючи зміцненню довіри як споживачів, так і продавців, що діють на ринку.

Слід також зазначити, що інші міжнародні організації, крім ООН, такі як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовий банк або G20 також брали участь у деяких розробках споживчого законодавства, однак з практичної точки зору, їх нормотворчість стосувалося лише економічно розвинених країн. Крім того, їх діяльність із захисту прав споживачів не є повною, а скоріше зосереджена на конкретних елементах споживчого права, таких як законодавство про захист споживачів фінансових послуг [3].

Настанови ООН, як впливає з їх назв, є лише настановами; як такі, вони не є, *stricto sensu*, юридично обов'язковими. Керівні принципи ООН - це лише м'який закон, зразок, якого країни можуть, але не зобов'язані дотримуватися. Ось чому ефективність Керівних принципів ООН на практиці досить сумнівна.

Розвиток міжнародного споживчого права, зокрема Керівних принципів ООН, повинен враховувати сучасні виклики, з якими стикається споживач. Перший - це зростаюча кількість транскордонних операцій, тоді як другий - підйом Інтернету як провідного світового ринку та цілі технологічні розробки, які порушили традиційне споживче право.

Четверта промислова революція характеризується швидкою зміною ринку та збільшенням актуальності нових технологій (Li et al. 2017). Розвиток технологій

відкрив нові можливості для споживачів та бізнесу, але також поставив особливі виклики законодавству щодо захисту прав споживачів. Прекрасним прикладом є зростаюча актуальність Інтернет-платформ та світових компаній, таких як Uber (Hatzopoulos 2018). Нові технології характеризуються певним рівнем складності, зумовленим кількістю суб'єктів, взаємозалежністю пристроїв, збором, аналізом та використанням значного обсягу даних та можливостями розширень та оновлень продуктів, вже наявних в обігу (Європейська комісія 2018) [2].

Міжнародне споживче законодавство повинно приділяти особливу увагу забезпеченню адекватної регуляторної реакції на розвиток нових технологій та зростання Інтернету як світового ринку, однак найбільшим викликом для міжнародного споживчого права є те, як саме забезпечити адекватну та ефективну правову базу для такої співпраці.

Керівні принципи ООН, безумовно забезпечують надійні основи міжнародного споживчого права. Однак для того, щоб зробити цю міжнародну правову систему більш ефективною та надійною, необхідно прикладати зусилля і в подальшому [4].

На сьогоднішній день встановлення єдиного, уніфікованого та глобального споживчого законодавства із централізованою системою вирішення спорів видається неможливою місією, однак розвиток вже існуючих інструментів та інституцій виглядає цілком можливим шляхом розвитку. В якості прикладу може бути Міжнародна організація захисту прав споживачів (ICPEN). Це мережа, що складається з представників понад 60 країн та міжнародних організацій, що займаються питаннями захисту прав споживачів на транскордонному рівні, і кількість її країн-членів постійно росте.

Список літератури

1. Benöhr, I., & Micklitz, H.-W. (2010). Consumer protection and human rights. In G. Howells, I. Ramsay, & T. Wilhelmsson (Eds.), Handbook of research on international consumer law (pp. 16–34). Cheltenham: Edward Elgar.
2. Cortés, P. (2018). The law of consumer redress in an evolving digital market: upgrading from alternative to online dispute resolution. New York, NY: Cambridge University Press
3. Durovic, M., & Micklitz, H.-W. (2017). The internationalisation of consumer law: A game changer. London: Springer.
4. Izaguerri, A. (2019). International consumer protection at the United Nations: Towards global governance? Journal of Consumer Policy (forthcoming, published online 30 August 2019).

ПРОЦЕДУРА СКЛАДАННЯ ПРИСЯГИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Кремова Дар'я Сергіївна
здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Запорізький національний університет

Важливе місце у законодавстві України займає регламентація інституту присяги. Досить великим є перелік нормативно-правових актів, що включають та закріплюють ті чи інші його категорії. До категорій інституту присяги належать: суб'єкти присяги, підстави організації та прийняття присяги, процедура її складання, відмова від складання присяги та відповідальність за її порушення.

Слід приділити увагу дослідженню такої категорії інституту присяги як процедура складання. Академічний тлумачний словник української мови визначає процедуру як «офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь» [1]. Тобто процедура складання присяги є встановленим, законодавчо закріпленим, церемоніально проведеним порядком дій, спрямованим на покладення особою на себе обов'язків, залежно від посади, яку вона прагне займати, та відповідальності у разі порушення таких обов'язків.

Прикладом є закріплені у Конституції України процедури складання Присяги Президентом України та особами, що вступають на посаду народних депутатів України. Згідно ст. 104 Основного Закону у визначений термін на урочистому засіданні Верховної Ради України Голова Конституційного Суду України здійснює приведення до Присяги Президента України, після якої ним складається Присяга, текст якої визначений цією ж статтею, наслідком чого є вступ новообраного Президента на пост [2]. Процедура складання Присяги народними депутатами України дещо відрізняється від вищезазначеної процедури. Згідно ст. 79 Конституції України, особам, що вступають на посаду народного депутата України, необхідно скласти Присягу перед відкриттям першої сесії новобраної Верховної Ради України, текст якої закріплений тією ж статтею, при цьому його необхідно зачитувати найстаршому за віком депутату. Кожний депутат повинен залишити підпис під текстом складеної Присяги, після чого вони набувають повноважень народних депутатів України [2].

Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування», а саме ст. 11, регулюється процедура складання Присяги особами, що вперше приймаються на службу в органи місцевого самоврядування (крім випадків, визначених Законом). Текст Присяги, закріплений тією ж статтею, урочисто зачитується особою на сесії відповідної ради, скріплюється її підписом та зберігається за місцем служби, а також про факт складання Присяги цією особою робиться відповідний запис у її трудовій книжці [3].

Наступним прикладом є процедура складання Присяги особами, які вступають на посаду судді. Ст. 57 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» закріплює текст Присяги та процедуру її складання, яка включає урочисту церемонію, на яку обов'язково запрошуються бути присутніми Президент України, Голова Верховного Суду, Голова Вищої ради правосуддя, Голова Ради суддів України та Голова Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. У їхній присутності особа, яка вступає на посаду судді зачитує текст Присяги і залишає свій підпис під ним. Після чого даний текст Присяги зберігається у суддівському дос'є [4].

Закон України «Про прокуратуру», а саме ст. 36, містить текст Присяги та посилання на окремий нормативно-правовий акт – Порядок складення Присяги прокурора, у якому зазначається, що складання Присяги прокурора відбувається у урочистій обстановці за обов'язковою участю керівника прокуратури, до якої було призначено дану особу (або уповноваженої особи у разі відсутності керівника) та інших прокурорів цієї прокуратури, про день складання, місце та час заздалегідь повідомляється особі, що складає її. Особа зачитує текст Присяги, після чого залишає свій підпис ним, після чого набуває повноважень прокурора. У п. 4 даного Порядку закріплюється процедура складання Присяги одразу декількох прокурорів, у такому випадку зачитуватиме текст Присяги найстарший за віком прокурор, після чого всі прокурори залишають свої підписи під текстом Присяги, який зберігається в особових справах працівників та, як у випадку із особами, що приймаються на службу в органи місцевого самоврядування, робиться відповідний запис про складення Присяги робиться у трудовій книжці прокурора (прокурорів) [5].

Процедура складання Присяги державними службовцями закріплена у Законі України «Про державну службу». У ст. 36 цього Закону зазначено, що особі, яка призначається на посаду державного службовця вперше, необхідно скласти Присягу відповідного змісту, яка закріплена у даній статті. До урочистого виголошення Присяги запрошуються державні службовці підрозділу, на посаду якого її призначають, а також представники служби управління персоналом відповідного державного органу. Після того, як особа зачитає текст Присяги, необхідно залишити її підпис під текстом. Підписаний текст Присяги у подальшому зберігається в особовій справі державного службовця, та робиться запис про складання Присяги у трудовій книжці. Після складання Присяги особа може вважатися такою, що є державним службовцем [6].

Цей перелік не є вичерпним, а законодавчий «базис» інституту присяги є досить великим, але слід зазначити, що у закріплених процедур присяги є спільні ознаки, незалежно від органу, до якого особа вступає на службу і складає відповідну Присягу. До таких ознак можна віднести: а) урочистість процедури складання присяги; б) виключно після складання присяги починаються повноваження особи, що її складає; в) у разі відмови від складання присяги особа вважається такою, що не вступила на посаду; г) текст присяги скріплюється підписом та зберігається за місцем служби особи.

Список літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. С. 343. URL: <http://sum.in.ua/s/procedura>
2. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 07.06.2001 р. № 2493-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>
4. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 142-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
6. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

АДМІНІСТРУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ПРОВЕДЕННЯ МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Кузьменко Ю. В.,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

Думанський Р. В.,

викладач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

Виборчий процес, як адміністративний регулятор політичної системи держави, у своїй основі має матеріальні витрати на організаційні процеси. Дані аспекти повинні лежати в межах чинного законодавства України. Тому ми в статті окреслимо механізм фінансування та його віддзеркалення в законодавчій національній системі.

Аналіз нормативно-правового поля щодо фінансування виборів, показав, що ці фактори визначено у Виборчому кодексі України, законах України «Про Центральну виборчу комісію», «Про державний реєстр виборців», «Про місцеві вибори», «Про політичні партії в Україні», «Про очищення влади», Порядку фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів та ін.

У Виборчому кодексі України визначено, що фінансування передвиборної агітації передбачено лише із коштів трьох джерел, а саме: виборчого фонду чи партії, кандидата, організації партії. Також визначено, що усі види заходів агітаційного процесу (проведення концертів, спортивних змагань, вистав, розповсюдження листівок, показ фільмів та телепередач, інших публічних заходів на підтримку кандидата) проводяться за рахунок виборчого фонду відповідного балатуючого суб'єкту виборчого процесу.

Важливо відмітити, що безпосередньо організація та проведення виборів на місцевому рівні фінансуються із місцевого бюджету, що були передбачені і направлені для цих цілей територіальній виборчій комісії, «отриманих як цільова субвенція з Державного бюджету України, коштів відповідних місцевих бюджетів, а також коштів власних виборчих фондів організацій партій, які висунули виборчі списки кандидатів у депутати, кандидатів у депутати, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови» [1].

Фінансового забезпечення підготовки і проведення перших, чергових і позачергових місцевих виборів, а також додаткових виборів депутатів, міських, селищних, сільських голів то ці аспекти фінансів здійснюються також за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету, що була отримана від держави у формі цільової субвенція з держбюджету. За рахунок цієї ж субвенції виготовляються

списків виборців, а також іменні запрошення для проведення виборів органами ведення Державного реєстру виборців.

Відповідно до законодавства дозволено утворення власного виборчого фонду організації партії, проте він повинен мати один накопичувальний рахунок, а також поточні рахунки, де фіксуються витрати на здійснювану виборчу кампанію.

Порядок фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів [3] передбачає, що витрати на підготовку і проведення чи чергових виборів, чи позачергових, чи перших виборів депутатів обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів здійснюються Центральною виборчою комісією та територіальними виборчими комісіями. Тому важливо враховувати ці норми права як складову відтворення виборчого механізму.

У законі України «Про Центральну виборчу комісію» (ст. 3) зазначено, що принцип незалежності роботи Центральної виборчої комісії забезпечено в тому числі й визначенням порядку її матеріально-технічного забезпечення та фінансування [4]. Бюджетним кодексом України (стаття 47) визначено, «що підставою для затвердження кошторисів є одержання розпорядниками бюджетних коштів відповідних бюджетних асигнувань. Бюджетні призначення за бюджетною програмою "Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на проведення виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів" територіальним виборчим комісіям встановлюються на підставі рішень про відповідний місцевий бюджет» [5].

У законі України «Про державний реєстр виборців» (ст. 25) [2] відмічено, що за рахунок держбюджету та відповідних місцевих бюджетів здійснюється фінансування діяльності цього Реєстру.

Підводячи підсумки відмітимо, що проведений аналіз нормативно-правового поля щодо здійснення виборчого процесу місцевих виборів в Україні, дає підстави говорити про те, що чинний законодавчий простір повністю окреслює механізм фінансування виборів на усіх рівнях. Використання джерел фінансування під час виборів, що не окреслені в чинному законодавстві є правопорушенням. Місцеві вибори в Україні відбулися 25 жовтня 2020 року, проте їх кінцеві результати на сьогодні ще не оприлюднено на сайті Центральної виборчої комісії.

Література.

1. Виборчий кодекс України: Кодекс України 19.12.2019 р. № 396-IX. Дата оновлення: 19.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD#top> (дата звернення: 10.01.2021).

2. Про державний реєстр виборців: закон України від 22.02.2007 р. № 698-V. Дата оновлення: 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#Text> (дата звернення: 10.01.2021).

3. Про затвердження Порядку фінансування виборчих комісій під час підготовки і проведення місцевих виборів: Постанова Кабінету міністрів України від 19.08.2020 р. № 745. Дата оновлення: 19.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/745-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.01.2021).

4. Про Центральну виборчу комісію: закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV. Дата оновлення: 23.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15?find=1&text=%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD#top> (дата звернення: 11.01.2021).

5. Роз'яснення ЦВК щодо фінансування виборчих комісій під час підготовки та проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 року. URL: <https://www.vyborkom.org/kb/article.php?id=83> (дата звернення: 07.01.2021).

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТОРГІВЛІ

Макарець Олександра Геннадіївна

Магістр права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Для того, щоб забезпечити доступність імпортової продукції за доступними цінами, захистити інтереси громадян та бізнесу ЄС від нечесної торговельної практики та відповісти за невиконання, що виникають у зв'язку з різними торговими угодами, Європейський Союз вжив конкретних заходів. Заходи включають інструменти торгової оборони та торгові положення, що охороняють навколишнє середовище та сільське господарство.

За прогнозами, 90% світового зростання торгівлі в майбутньому відбуватиметься за межами Європи. Способи захисту торгівлі відіграють значну роль у світових ланцюгах поставок – та майже всі країни світу, матимуть змогу скористатися даними засобами захисту Це відповідає баченню ЄС про те, що торгівля стосується не лише транснаціональних компаній, а й дає можливості для всіх [6, с.34].

Ті, хто заперечують значення вільної торгівлі, висловлюють низку законних побоювань. Серед них: що великі міжнародні компанії можуть отримати непропорційну силу у світовій торгівлі, а збільшення виробництва з метою отримання прибутку від експорту може зашкодити екосистемам та загрожувати біорізноманіттю. Однак ЄС працює над вирішенням торгових ризиків. Наприклад, це допомагає малим та середнім підприємствам, орієнтованим на зовнішню торгівлю. Багато людей стикаються з такими труднощами, як митні та маркетингові, які впливають на їх конкурентоспроможність по відношенню до великих компаній. Ось чому торгові угоди ЄС тепер включають такі положення, як:

- надання інформації в Інтернеті про вимоги ринку;
- служба підтримки малих та середніх підприємств, яка консультує щодо недобросовісної практики торгівлі;
- Європейська мережа підприємств, що забезпечує доступ до корисних контактів.

Що стосується клімату, засоби захисту торгівлі Європейського Союзу присвячені впровадженню торговельної практики з низьким впливом на довкілля. Водночас Європейський Союз підтримує ініціативи, які можуть мати інші позитивні наслідки, такі як:

- заохочення інновацій;
- стимулювання інвестицій у низьковуглецеве виробництво в третіх країнах;
- зниження вартості екологічних товарів та послуг.

Більше того, заходи торговельної політики ЄС містяться у багатьох екологічних інструментах. Вони включають обмеження щодо захисту зникаючих видів тварин і рослин. Одним з найбільш яскравих прикладів

екологічних інструментів ЄС, що містять торгові заходи, є торгівля нелегальною деревиною.

Протягом останніх років ЄС працював над модернізацією так званих інструментів торгової оборони ЄС. Вони спрямовані на протидію несправедливій торговій практиці, такі як демпінг, субсидії та іноземні інвестиції, які загрожують внутрішній безпеці та інфраструктурі Європи.

Інструменти торгової оборони працюють так, наприклад Європейський Союз враховує виробників з країн, що не входять до ЄС, які продають товари в ЄС за "демпінгових" умов - тобто нижче ціни продажу на внутрішньому ринку або нижче собівартості продукції. Це дозволяє Європейському Союзу, розслідуючи конкретні випадки, виправити будь-яку шкоду компаніям ЄС шляхом введення антидемпінгових заходів. ЄС також може вводити мита за допомогою антисубсидійного інструменту. Субсидія - це фінансовий внесок уряду або державного органу, який приносить користь одержувачу. ЄС може використовувати мита для протидії субсидії, яка спотворює чесну конкуренцію на ринку ЄС [5, с.18].

Завдяки новим законодавством про моніторинг прямих іноземних інвестицій, то Європейський Союз може тепер також координувати надходження інвестицій з третіх країн. Це робиться для того, щоб вони не загрожували європейській безпеці чи громадському порядку. Це спосіб захисту європейських технологій та інтересів. ЄС залишається відкритим для бізнесу з великими та малими торговими партнерами. Водночас Європа завжди буде забезпечувати захист своїх інтересів, особливо у стратегічних секторах.

Гарантії є додатковими інструментами захисту торгівлі. Вони захищають конкретні галузі, які потрапляють під вплив несподіваного, різкого та раптового збільшення імпорту. Гарантії застосовуються до всього імпорту з усіх країн, тому вимагають дуже жорстких умов.

Двосторонні захисні заходи зазвичай включаються до двосторонніх торгових угод ЄС. Вони дозволяють тимчасово скасувати тарифні преференції, надані даною торговою угодою, коли пов'язаний імпорт досягає несподівано високого рівня, що призводить до серйозної економічної шкоди операторам ЄС. У січні 2019 року Рада та Європейський парламент прийняли так звані "горизонтальні двосторонні гарантії". Наразі це положення охоплює торгові угоди з Японією, Сінгапуром та В'єтнамом, але можуть бути включені й інші угоди [7, с.56].

Пільговий доступ до торгівлі. Одним з основних інструментів ЄС для захисту прав людини та трудових прав у країнах, що не входять до ЄС, є Загальна система преференцій (GPS). Ця схема надає 90 країнам, що розвиваються, пільговий доступ до торгівлі на ринок ЄС. Однак це залежить від того, чи поважають вони права людини. Доступ може бути відкликаний, коли відбуваються систематичні порушення.

Стратегія Європейського Союзу полягає у заохоченні поступового прогресу шляхом діалогу та моніторингу. Санкції застосовуються лише в крайніх випадках. Призупинення преференцій щодо ВСП відбулося тричі: з М'янмою в 1997 р., Білорусією в 2007 р. Та Шрі-Ланкою в 2010 р.

Незважаючи на те, що схема змусила країни-бенефіціари вносити законодавчі та інституційні зміни з метою сприяння захисту прав людини, у ряді країн впровадження було повільнішим.

Обмеження торгівлі. ЄС також може накласти односторонні торгові обмеження або встановити зобов'язання щодо належної ретельності перевірки для імпортерів, щоб гарантувати, що гроші від торгівлі з ЄС не використовуються для фінансування конфліктів та порушень прав людини в цих країнах.

ЄС також має суворі правила щодо запобігання використанню європейських товарів та технологій з неетичними намірами в інших місцях, наприклад, медичних речовин, які можуть бути використані при стратах.

Також обмежений ввіз предметів, виробництво яких пов'язане з порушеннями прав людини, включаючи конфліктні мінерали та предмети, які можуть бути використані для катувань.

Заборона на імпорт корисних копалин. ЄС вжив заходів щодо заборони ввезення корисних копалин, пов'язаних із конфліктом.

У 2002 році, визнавши вплив міжнародної торгівлі алмазами на права людини, ЄС прийняв правила, що забороняють весь імпорт неочищених алмазів без сертифіката походження. Подібним чином, мінерали, що використовуються у виробництві, наприклад високотехнологічних пристроїв, часто походять із країн, які постраждали від конфлікту. Доходи від корисних копалин, що експортуються до ЄС, часто спричиняли збройні заколоти.

Щоб запобігти фінансуванню міжнародної торгівлі корисними копалинами конфлікту та порушень прав людини, депутати Європарламенту прийняли у 2017 році правила, які зобов'язують імпортерів ЄС олова, вольфраму, танталу та золота проводити перевірку своїх постачальників. Регламент буде в повному обсязі діяти з 2021 року.

Також, правила ЄС забороняють будь-яку торгівлю товарами та послугами, що може спричинити катування або страту.

З 2004 року діє система контролю експорту, яка перевіряє та забороняє товари, які можуть використовуватися для поганого поводження з людьми. Дозвіл необхідний для предметів, які мають законні цілі, але які також можуть бути використані для порушення прав людини, наприклад, лікарських речовин.

Правила також включають заборону на реалізацію та транзит обладнання, що використовується для жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження, яке не має іншого практичного використання, крім страти чи тортур, таких як електричні стільці або автоматичні системи введення наркотиків [8, с.56].

Експортний контроль за торгівлею товарами, які можуть бути використані для порушення прав людини. ЄС має правила, що гарантують, що продукція та технології, спочатку виготовлені для цивільного використання в Європі, не можуть використовуватися для порушення прав людини.

Предмети подвійного використання - це товари, програмне забезпечення або технологія, якими, крім свого початкового призначення, можна зловживати. Приклади інших видів використання включають розробку зброї, вчинення

терактів, шпигунство за людьми або проникнення в комп'ютерні системи, злом комп'ютерів або перехоплення мобільних телефонів.

Обговорюється оновлення правил, що передбачає посилення контролю за експортом, посередницькі операції, транзит та передачу товарів подвійного використання та з урахуванням технологічного розвитку. Експортний контроль полегшується загальним переліком ЄС товарів подвійного використання.

Правила ЄС щодо запобігання експлуатації робітників. У 2017 році парламент прийняв резолюцію, в якій закликає до правил ЄС, які зобов'язують постачальників текстилю та одягу поважати права працівників. Він запропонував систему зобов'язань щодо належної перевірки, що означає дослідження стандартів прав людини до укладення торгової угоди. Країни, що не входять до ЄС, повинні дотримуватися норм ЄС, щоб виробляти стійкий та етичний текстиль. Парламент також хоче, щоб ЄС та держави-члени просували стандарти Міжнародної організації праці щодо заробітної плати та робочого часу з країнами-партнерами у швейному секторі.

Правила захисту торгівлі в поглибленій та всеохоплюючій зоні вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом. Положення щодо ПВЗВТ містять правила про засоби "захисту торгівлі", які ЄС і Україна можуть застосовувати до імпорту товарів, що мають походження з іншої сторони та які завдають або можуть завдати шкоди вітчизняній промисловості, зокрема, антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні захисні заходи. Ці положення щодо ПВЗВТ, фактично, перенесенням відповідних правила Світової організації торгівлі.

Основним інструментом є антидемпінгові заходи. Якщо компанія експортує продукцію за ціною нижчою, ніж ціна, яку вона зазвичай встановлює на своєму внутрішньому ринку, вона вважається такою, що "демпінгує" товар. Це дозволяє уряду держави-імпортера вжити відповідних заходів у випадку, якщо завдано "матеріальної" шкоди конкуруючим місцевим виробникам. Держава-імпортер може в такому випадку застосувати антидемпінгове мито, щоб компенсувати збитки своїй промисловості.

До 2005 року до експорту низки українських товарів до ЄС, переважно продукції металургійної і хімічної промисловості, що мають великі виробничі потужності та до недавнього часу мали доступ до дешевої електроенергії, ціни на яку були штучно занижені, застосовувались антидемпінгові заходи. Останнім часом Україна привела ціни на енергетичні товари для своїх промислових споживачів у відповідність до міжнародних ринкових цін. Як наслідок, кількість антидемпінгових заходів, застосовуваних ЄС проти України, зменшилася. На сьогодні ЄС застосовує антидемпінгові заходи стосовно окремих сталевих труб, канатів і тросів українського виробництва.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws//main/254к/96-вр>

2. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. . // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 року № 475/97-ВР)// Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
4. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ Редакція станом на 15.08.2020 // Законодавство України. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – URL: <http://www.rada.gov.ua>
5. Акуленко Л. Початок режиму вільної торгівлі з ЄС. Які зміни чекають на український бізнес – URL: Л. Акуленко, О. Бровко, В. Микуляк // Європейська правда. – 26 листопада 2015. : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/11/26/7041241>.
6. Державне регулювання економіки: Підруч. для ВНЗ. — 2-ге вид. / За ред. І.Р.Михасюка. — К., 2000.
7. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу [Електронний підручник] Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/449-pravo-vropeyskogo-soyuzu->
8. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк . – Харків : Б.в., 2014 . – 474 с.
9. Яковюк І. В. Історичні передумови і основні етапи європейської інтеграції / І. В. Яковюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – №4. – 2003. –С. 82–92.

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Медведєва Марина Олександрівна,

д.ю.н., професор,
професор кафедри міжнародного права,
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

Математичні методи використовуються для дослідження таких питань теорії й практики міжнародного права, як проблеми міжнародної законності та правопорядку, ефективності міжнародно-правових режимів, виконання міжнародних договорів, проведення міжнародних переговорів, вирішення міжнародних конфліктів, ухвалення рішень в рамках міжнародних організацій, зокрема шляхом “зваженого голосування”, делімітації морських просторів, тощо. В міжнародному екологічному праві методи математичного аналізу та моделювання також відіграють важливу роль і останнім часом активно застосовуються для вирішення глобальних проблем, пов’язаних з охороною довкілля й раціонального використання природних ресурсів.

Різні математичні методи використовуються для визначення максимально допустимих концентрацій шкідливих речовин [1, с. 64] та встановлення відповідних кількісних зобов’язань держав за певною природоохоронною угодою зі скорочення чи ліквідації виробництва і споживання цих речовин. Прикладами таких багатосторонніх угод є Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані 1979 р. і додаткові протоколи до неї, Протокол про речовини, що руйнують озоновий шар, 1987 р. до Віденської конвенції про охорону озонового шару 1985 р. (Монреальський протокол), Конвенція по запобіганню забрудненню з суден 1973 р. з Протоколом 1978 р. (Конвенція МАРПОЛ 1973/1978 р.), Кіотський протокол 1997 р. до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату 1992 р., Паризька угода 2015 р., тощо. Так, під час переговорів по підписанню Конвенції про транскордонне забруднення повітря на великі відстані використовувалась модель RAINS (англ. – Regional Air Pollution Information System), яка дозволила визначити оптимальне з економічної точки зору скорочення викидів шкідливих речовин та узгодити квоти на викиди для різних країн з врахуванням існуючої циркуляції атмосфери [1, с. 69].

Яскравим прикладом застосування математичних методів в практиці міжнародного екологічного права є реалізація принципу спільної, але диференційованої відповідальності держав: різні держави у неоднаковій мірі сприяли погіршенню стану навколишнього середовища планети і мають не однакові можливості по боротьбі з його деградацією, тому вони мають спільні, але диференційовані зобов’язання [3, с. 133-134]. Реалізація цього принципу передбачає, зокрема, визначення різного рівня кількісних зобов’язань сторін щодо скорочення викидів небезпечних речовин в рамках природоохоронної конвенції [3, с. 133-134], який залежить від економічних, демографічних та інших показників в тій чи іншій державі. Принцип відображений у

Монреальському протоколі, Рамковій конвенції ООН про зміну клімату, Кіотському протоколі, Паризькій угоді, Конвенції ООН про боротьбу з опустелюванням в тих країнах, які зазнають серйозної засухи і/або опустелювання, особливо в Африці, 1994 р.

В сфері міжнародно-правового співробітництва держав з питань зміни клімату математичні калькуляції використовувались у відомому графіку “хокейна ключка Манна-Гора”, що являє собою модель коливання світової температури на планеті; під час підготовки доповідей Міжурядовою групою експертів зі зміни клімату (англ. – IPCC); в процесі визначення головного зобов’язання держав за Паризькою угодою й подання ними своїх національно визначених внесків (англ. – NDCs) [4], тощо. Різноманітні теорії ігор, що засновуються на математичному моделюванні, застосовуються задля формування найбільш оптимального й ефективного механізму міжнародно-правового співробітництва держав з попередження та боротьби з негативними наслідками зміни клімату [7].

Математичні методи широко застосовувались під час розробки тексту Конвенції ООН з морського права 1982 р., наприклад, в частині делімітації морських просторів, зокрема при визначенні меж континентального шельфу держав (стаття 76) [2]. У 2006 р. під егідою Міжнародної океанографічної комісії, Міжнародної гідрографічної організації та Міжнародної асоціації геодезії було видано спеціальне Керівництво з технічних аспектів Конвенції ООН з морського права, у якому, зокрема, наводиться обґрунтування застосування критеріїв делімітації морських просторів з точки зору математики [5]. Свого часу переговори по підписанню Угоди 1994 р. про імплементацію частини XI Конвенції ООН з морського права зайшли в глухий кут, внаслідок чого Конвенція не могла набути чинності. Для з’ясування кількісних параметрів Угоди учасникам переговорів було запропоновано скористатися розрахунками за моделлю під назвою “A Cost Model of Deep Ocean Mining and Associated Regulatory Issues”, розробленою в Массачусетському технологічному інституті під керівництвом проф. Дж. Найхарта на замовлення уряду США [1, с. 68], в результаті чого між розвиненими країнами та тими, що розвиваються, було досягнуто компромісу.

Таким чином, методи математики активно застосовуються в юриспруденції, міжнародному праві загалом і міжнародному екологічному праві зокрема. Вони допомагають досягти бажаного результату під час переговорів з укладення міжнародного договору або в процесі його виконання, а також розробити перспективи реалізації норм міжнародного права з найбільшим ступенем вірогідності, точності й переконливості.

Список літератури:

1. Дегтерев Д.А. Использование математических методов и моделей в международном праве. Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2013. №6. С. 59-72.

2. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву, 1982 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text.

3. Медведєва М.О. Реалізація міжнародно-правових норм з охорони навколишнього середовища: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 492 с.

4. Intended Nationally-Determined Contribution (INDC) of Ukraine to a New Global Climate Agreement. URL: <https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Ukraine%20First/Ukraine%20First%20NDC.pdf>.

5. International Oceanographic Commission, International Hydrographic Organization, International Association of Geodesy. A Manual on Technical Aspects of the United Nations Convention on the Law of the Sea – 1982. Special Publication No. 51, 4th edition – March 2006. URL: https://www.gc.noaa.gov/documents/gcil_iho_tech_aspects_los.pdf.

6. Jaoua N. Mathematical Model for CO2 Emissions Reduction to Slow and Reverse Global Warming. URL: <https://cdn.intechopen.com/pdfs/68928.pdf>.

7. Wood P.J. Climate Change and Game Theory. CCEP working paper 2/10, October 2010. Centre for Climate Economics and Policy, Crawford School of Economics and Government, the Australian National University, Canberra.

ДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКЛАДУ СПАДЩИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Новікова Марія

кандидат юридичних наук, доцент
Херсонський факультет Одеського
державного університету внутрішніх справ

Новіков Микола

кандидат юридичних наук, доцент
Херсонський факультет Одеського
державного університету внутрішніх справ

Інститут спадкового права у цивільному праві обумовлений природною течією життя, адже смерть є закономірним результатом його завершення. Саме тому регулювання цих відносин є таким само важливим питанням як і інші цивільно-правові відносини, які регулюються цивільним законодавством України.

У сучасній системі цивільного права спадкові правовідносини традиційно відносяться до цивільно-правових, оскільки виникають з приводу спадкової маси, а спадкоємець як їх учасник наділений суб'єктивним правом спадкування. Це право дає можливість переходу прав померлої особи до її правонаступника – спадкоємця [1, с. 159]. Зазначені відносини є звичаєвими, мають глибокі історичні коріння та усталені у цивільно-правових нормах.

Є.О. Харитонов визначає спадкові правовідносини як сукупність правових норм, що виникають через смерть фізичної особи та обумовлені переходом її прав і обов'язків до інших осіб шляхом правонаступництва [2, с. 623]. У свою чергу Є.І. Фурса поглядає на спадкові відносини як на процес, що складається із юридично важливих дій уповноважених на те осіб і зумовлені переходом прав померлої особи до інших осіб [3, с. 5]. У той же час ст. 1216 ЦК України чітко встановлює, що спадкування представляє собою перехід прав та обов'язків спадкодавця до спадкоємців [4]. Таким чином, можна схилитися до думки, що законодавцем підтримується уявлення про спадкування як алгоритм реалізації права особи на спадкування, закріплене чинним законодавством.

Загальновідомо, що об'єктом спадкування виступає спадщина. Цивільний кодекс України не містить поняття «спадщина», однак є поняття «склад спадщини». До складу спадщини відповідно до ст. 1218 ЦК України відносяться «усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті» [4]. Однак, сама відсутність поняття «спадщина» у діючому законодавстві є не зовсім доречним для сучасної реалізації права особи на спадкування. При цьому, схожий підхід можна

побачити у Цивільному кодексі республіки Казахстан (Глава 57), Грузії (книга 6) та більшості інших як пострадянських країн, так і країн ЄС. Відповідно, більшість уваги приділяється складу спадщини ніж її конкретному визначенню. Водночас це впливає і на розуміння складу спадщини.

На сьогоднішній день серед науковців відсутня одностайна позиція відносно того, що має входити до складу спадщини. Так, О. Печений встановлює, що як об'єкт цивільних прав, спадщина є складним явищем, яке респондується зі ст. 177 ЦК України «Види об'єктів цивільних прав». Відповідно до складу спадщини можуть відноситися : «речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага» [4; 5, с. 21]. Однак не всі учені підтверджують цю концепцію. Зокрема, Р.В. Карпенко підкреслює, що до складу спадщини входить не саме майно, а право на нього. Це, вважає автор, одразу виключає зі складу спадщини самочинно здобуте майно, на яке спадкодавець не набув права власності [6, с. 31].

Водночас, за позицією О.С. Мазур, до спадщини не відносяться ті права та обов'язки, які пов'язані з особою спадкодавця. Зокрема, це особисті немайнові права, право на участь у об'єднаннях громадян, право на шкоді через завдання каліцтва, право на аліменти чи пенсію тощо [9, с. 363-364]. Водночас у спадщину передається право на суми заробітної плати, аліментів, стипендії, соціальних виплат, які були нараховані за життя заповідача, але не були ним отримані (ст. 1227 ЦК України).

При цьому, історично, якщо звернутися до положень римського права, спадщина представляла собою універсальне правонаступництво, яке передбачало передачу майнових прав та обов'язків як єдиного цілого. При цьому самого майна у спадщині як такого могло й не бути.

Отже склад спадщини є тим питанням, яке до сих пір потребує розв'язання через відсутність нормативного закріплення поняття «спадщина». Відповідно, встановлення складу спадщини відбувається шляхом конкретизації тих прав, які належали спадкодавцеві і можуть бути передані його спадкоємцям.

Список літератури:

1. Бондарєва М.В. Спадщина як юридична категорія: поняття, склад, ознаки. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 158-163.
2. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України. Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К. : Істина, 2007. 816 с.
3. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук.-практ. Посіб. С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко, С.Я. Рабовська, О.О. Кармаза та ін; за заг. Ред С.Я Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я., 2007. 1216 с.
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (дата звернення 16.01.2021).
5. Печений О. Визначення складу спадщини за цивільним законодавством України: окремі проблемні питання. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2019. № 6 (54). С. 21-28.

6. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакаръ О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.

7. Мазур О.С. М Цивільне право України: Навч. пос. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.

ГАРАНТІЇ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ КОНЦЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Починок Карина Борисівна,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
господарського права та процесу
Університету державної фіскальної
служби України

Закорецький Владислав Валерійович,

аспірант Університету державної
фіскальної служби України

Одним із найважливіших аспектів ефективного здійснення концесійної діяльності є забезпеченість із боку держави щодо захисту прав та інтересів концесіонера, забезпечення виконання ними своїх зобов'язань. Разом з тим, у цьому напрямку державою робляться спроби захистити добросовісного учасника концесійних правовідносин від його недобросовісного контрагента. Крім того, під час здійснення господарської діяльності жоден учасник господарських відносин не застрахований від фінансових, виробничих криз, за яких виконання господарського зобов'язання ставиться під сумнів. Механізмом такого забезпечення виступають гарантії [1, с. 116], яка є тим засобом виконання господарських зобов'язань, що здатний оптимально мінімізувати ризик здійснення господарської діяльності в Україні [2, с. 109].

В юридичній науці питання гарантій (зокрема юридичних) досліджується в аспекті вивчення правового статусу суб'єктів права або в аспекті здійснення певного виду діяльності.

Разом із тим, як зазначається в теорії права, правовий статус суб'єктів права забезпечується не лише загальними, але й юридичними гарантіями. Юридичні гарантії численні і різноманітні. Однак об'єднує їх одна загальна властивість – усі вони виражені та закріплені в нормативно-правових актах [3, с. 152].

Зазначимо, що ГК України [4] не містить визначення поняття гарантії як засобу забезпечення виконання з відповідним відсиланням до положень ЦК України [5, ч. 1 ст. 199].

Однією з проблем для застосування гарантії на практиці, на яку постійно звертають увагу науковці, є встановлення ГК України [4] та ЦК України [5] різного переліку осіб, що можуть виступати гарантами.

Зокрема, єдиної моделі визначення юридичних гарантій у науці немає. Так, наприклад, В. А. Патюлін вважає, що юридичні гарантії – це правові норми, визначальні умови і порядок реалізації прав, юридичні засоби їх охорони й захисту у разі порушення [6, с. 231].

На думку М. А. Бояринцевої, юридичні гарантії – це комплекс взаємодіючих складових, які створюють належні юридичні і фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним своїх прав і свобод, виконання обов'язків у

межах, визначених законом [7, с. 112]. При цьому, на думку вченої, систему юридичних гарантій прав та обов'язків громадянина, складає сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових та інституційно-організаційних засобів їх забезпечення. Нормативно-правовими гарантіями забезпечення прав та обов'язків громадянина, як вказує М. А. Бояринцева, є передбачені нормами матеріального і процесуального права юридичні засоби забезпечення реалізації, охорони й захисту прав та обов'язків.

Так, і суб'єкти концесійної діяльності наділені правами, обов'язками та деякими гарантіями. Відповідно і концесіонер, як приватний партнер наділений певними правами, які здебільшого носять організаційний характер, а саме здійснювати підприємницьку діяльність на основі створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об'єкта концесії; на контрактній основі залучати до виконання спеціальних робіт на об'єкті концесії третіх осіб, відповідальність за яких несе концесіонер.

Окрім того, за певних умов економічного розвитку держави та змін в державній інвестиційній політиці можуть вноситись регуляторні мотиви не зовсім в фінансових інтересах суспільства, наприклад зміна цін (тарифів) на виготовлені (надані) послуги як істотні умови концесійного договору, до якого концесіонер має право вносити зміни і доповнення, проте з метою удосконалення власної роботи та якісного задоволення потреб населення. З огляду на зазначене система цих відносин носить управлінський характер. До обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності – приватних партнерів належать визначені державою обмеження, які впливають із діючого концесійного законодавства.

Як вже зазначалося вище, одним з найбільш важливих елементів статусу суб'єкта господарювання є гарантії. Вказаний елемент допомагає нівелювати невідгідне положення приватного партнера перед публічним з огляду на нерівність позицій сторін в управлінських відносинах. Гарантії концесіонерів покликані забезпечувати стабільність взаємовідносин. Так, відповідно до Закону України «Про концесії» від 16.07.1999 р. (втратив чинність) були передбачені державні гарантії стосовно провадження приватним партнером концесійної діяльності відповідно до встановлених актами законодавства вимог, при цьому зміни, що вносяться в законодавство, не повинні погіршувати умови для проведення концесійної діяльності.

Крім того, в діяльність концесіонерів, пов'язану з виконанням концесійних договорів, не мають права втручатися органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи; ресурси концесіонера на виконання концесійного договору, у т.ч. майно та фінанси не підлягають примусовому відчуженню; у разі прийняття концесієдавцем рішень, що порушують права концесіонерів, збитки від таких рішень, відшкодовуються, у порядку, встановленому законом.

Зокрема, із прийняттям Закону України «Про концесію» від 03.10.2019 р. [8] містить наступні положення стосовно гарантій прав концесіонерів:

– забезпечення стабільності умов реалізації концесійних проєктів, додержання прав і законних інтересів приватного партнера з боку держави;

– забезпечення рівноправного режиму здійснення господарської діяльності, що виключає застосування до концесіонера заходів дискримінаційного характеру;

– застосування законодавства України, чинного на день укладення концесійного договору, до правовідносин з концесіонером, (крім законодавства, яке зменшує або скасовує оподаткування, послаблює процедури державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, пом'якшує відповідальність концесіонера, спрощує регулювання господарської діяльності тощо).

В свою чергу, вказані гарантії не поширюються на зміни законодавства щодо питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку та охорони довкілля, ліцензування, правил та умов надання суспільно значущих послуг на ринках у стані природних монополій [8].

– поширення дії статті 20-1 Закону України «Про державно-приватне партнерство» на концесіонера, тобто заборона в безспірному порядку стягнення коштів з банківських рахунків, відкритих концесіонером на території України з метою виконання концесійного договору, не може бути здійснено [9].

– заборона поширення на концесіонера дії нормативно-правових актів державного партнера, якщо такі акти обмежують права концесіонера, визначені концесійним договором (зазначене не стосується приписів органів державного нагляду та контролю, виданих з метою створення умов для безпечного ведення робіт, охорони довкілля, збереження здоров'я населення).

Варто зазначити про динамічність змін законодавства України, яка корелюється з одним із основних чинників непривабливості залучення інвестицій в концесію. Тому, передбачення цієї гарантії з такими виключеннями є достатньо позитивним кроком з позиції державного регулювання концесійної діяльності, оскільки основна мета концесійних проєктів є задоволення громадських потреб;

– наділення концесіонера спеціальними або ексклюзивними правами, які пов'язані з реалізацією проєкту, що здійснюється на умовах концесії, тобто визначеними концесійним договором. Вказана гарантія, передбачена Законом України «Про концесію» [8] є не зрозумілою з точки зору правової визначеності та ефективності управління державою, Автономною Республікою Крим, територіальною громадою в особі відповідних органів державної влади, юридичних осіб публічного права, органів управління, які відповідно до Закону України «Про управління об'єктами державної власності» [10] здійснюють управління об'єктами державної власності, оскільки носить абсолютно індивідуальний характер та визначаються окремими концесійними договорами, типова форма якого скасована постановою Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. №1047.

Зокрема, у ст. 18 Закону України «Про державно-приватне партнерство» зазначається, що державна підтримка здійснення державно-приватного партнерства може надаватися шляхом надання державних гарантій [9]. Відповідно до ст. 20 цього ж нормативного акта, до державних гарантій належить таке:

1) держава гарантує додержання встановлених законодавством України умов для провадження діяльності приватних партнерів, пов'язаної з виконанням договорів, укладених у рамках державно-приватного партнерства, додержання прав і законних інтересів приватних партнерів;

2) державні органи та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи не мають права втручатися в діяльність приватних партнерів, пов'язану зі здійсненням державно-приватного партнерства, крім випадків, установлених законом;

3) якщо ціни (тарифи) на товари (роботи, послуги) приватного партнера підлягають державному регулюванню, такі ціни (тарифи) мають включати кошти для компенсації вартості внесених приватним партнером інвестицій (інвестиційний складник) відповідно до закону, якщо інший порядок компенсації інвестицій не передбачено договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства;

4) до прав і обов'язків сторін, визначених договором, укладеним у рамках державно-приватного партнерства, протягом строку його дії застосовується законодавство України, чинне на день його укладення. Зазначені гарантії поширюються на зміни цивільного й господарського законодавства, що регулює майнові права та обов'язки сторін, і не стосуються змін законодавства з питань оборони, національної безпеки, забезпечення громадського порядку, охорони довкілля, стандартів якості товарів (робіт, послуг), податкового, валютного, митного законодавства, законодавства з питань ліцензування й іншого законодавства, що регулює правовідносини, в яких не діють принципи рівності сторін (державного та приватного партнерів); у разі прийняття державними органами або органами місцевого самоврядування рішень, що порушують права приватних партнерів, збитки, завдані їм унаслідок прийняття таких рішень, підлягають відшкодуванню в повному обсязі;

5) тощо [9].

Отже, хотілося відмітити, що чинним Законом України «Про концесію» від 03.10.2019 р. передбачено гарантії і для концесіонерів і для їх кредиторів, проте нічого не гарантується державі, яка також може страждати в тому числі матеріально, від недобросовісності приватного партнера.

Список літератури

1. Огій О.С. Гарантії приватного партнера під час реалізації державно-приватного партнерства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. №7. С.116-119.

2. Згама А.О. Гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань: проблеми законодавчих дефініцій і практики застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 9-1. С.109-111.

3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник. 3-те видання. К. : Алерта; ЦУЛ, 2011. 524 с.

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436-IV// БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
5. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Патюлин В. А. Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений). М. : Наука, 1974. 237 с.
7. Бояринцева М. А. Адміністративно-правовий статус громадянина України: дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 213 с.
8. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. №155-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20#Text>.
9. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. №2404-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>.
10. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. №185-V // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16#Text>.

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО В ІННОВАЦІЙНІЙ СФЕРІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Розгон Ольга Володимирівна,

провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України, Україна,
кандидат юридичних наук, доцент

Для *сталого розвитку* держави необхідно забезпечити сприятливі умови для утворення та функціонування *інноваційно активних підприємств*, розвитку національної інноваційної екосистеми, взаємодії бізнесу і державного сектора на інноваційній основі, запорукою чого стає *державно-приватне партнерство*.

Система державного регулювання економіки повинна відповідати потребам національних інтересів, сучасним тенденціям розвитку національного господарства, спиратися на науково обґрунтовану Стратегію інноваційного розвитку та механізм її реалізації. В Україні механізми формування і взаємодії *інноваційної інфраструктури* не мають чітко визначеної парадигми інноваційно орієнтованої системи національного господарства. Тому важливою проблемою, яку слід вирішити якнайшвидше, є розуміння суспільством, що *організаційні структури* (бізнес-центри, технопарки, технополіси, венчурні фонди тощо), які можуть *ініціювати інноваційний розвиток*, поки що слабкі та неспроможні нести повну відповідальність за науково-технологічний та інноваційний процеси.

З огляду на це держава має стати безпосереднім *провідником інноваційного розвитку*, замовником та організатором *досліджень і розробок у найсучасніших напрямках науково-технічного прогресу*. Зокрема, необхідно підвищувати рівень *комерціалізації результатів наукових досліджень*, зменшувати інноваційні ризики високотехнологічних підприємств і венчурного капіталу за допомогою спеціальних фондів, ввести у практику державне замовлення на впровадження у виробництво пріоритетних інновацій [1].

Стратегічну мету з формування в Україні високорозвинутої соціально орієнтованої *економіки, що базується на знаннях та інноваціях*, передбачено Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р. № 5. Впровадження Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (від 07.08.2018 р., але наразі проєкт відкликано 29.08.2019 р.) передбачає, що *інноваційна діяльність* є однією з рушійних сил забезпечення інклюзивного економічного зростання і створення робочих місць, зокрема для промислового розвитку, де необхідно *модернізувати інфраструктуру та підприємства базових галузей промисловості*. Ця теза втілена в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. № 722/2019 щодо необхідності *створення стійкої інфраструктури*, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та *інноваціям*.

Реалізація державної *інноваційної політики* передбачає визначення пріоритетів і основних завдань *інноваційного розвитку країни*, створення

нормативно-правової бази щодо відносин між державними інституціями та суб'єктами підприємницької діяльності (організаціями), використання сучасних методів регулювання інноваційної діяльності з метою її активізації, створення та розвитку *відповідної інфраструктури* [2].

Основними цілями державної політики щодо розвитку інноваційної діяльності в Україні є забезпечення довгострокового *сталого розвитку* держави, формування економіки знань в Україні, розвиток та ефективне використання інноваційного потенціалу, а також матеріальних і фінансових ресурсів, спрямованих на створення наукоємних технологій, товарів (робіт, послуг), випуск наукомісткої, конкурентоспроможної продукції [3, с. 21].

Державно-приватне партнерство (ДПП) на сьогодні розглядається як *інноваційний інструмент* розвитку територіальних утворень місцевого та регіонального рівнів. Йдеться про співпрацю *держави і приватного бізнесу* у сфері розбудови інфраструктурних об'єктів загального призначення та надання пов'язаних із ними послуг, що передбачає зміну традиційної ролі першої у цьому процесі, а саме: перерозподіл функцій проектування, фінансування, будівництва, відновлення, експлуатації та утримання автомобільних доріг, аеропортів, залізничних вокзалів, систем водопостачання тощо на користь приватного сектору, включаючи передання ризиків [4].

ДПП в інноваційній сфері можна охарактеризувати і як співпрацю, в межах якої держава і бізнес є рівноправними і зацікавленими одна в одній сторонами. Формування *державно-приватного партнерства в інноваційній сфері* як інституціональному та організаційному альянсі державної влади і бізнесу повинно відповідати умовам нестабільної економіки і ґрунтуватися на таких методологічних принципах [5, с. 84–85]: партнерство має відповідати цілям інноваційного розвитку економіки держави та її суб'єктів; партнерство повинно бути підпорядковане вирішенню не тільки поточних, але і стратегічних завдань розвитку інноваційної економіки держави в цілому та її суб'єктів окремо; дотримання рівності інтересів сторін і свобода вибору дій; невтручання держави до сфери відповідальності приватного партнера; конкурентність і відповідальність за виконання умов контракту [6].

Зауважимо, що у чинному законодавстві України фактично відсутні дієві *механізми держави і приватного партнера* в інноваційній сфері. Закон України «Про державно-приватне партнерство» не включає до пріоритетних сфер застосування ДПП освіту, науково-дослідницьку діяльність та інноваційну сферу, хоча і не забороняє такого використання. Так, державно-приватне партнерство може застосовуватися *в інших сферах* діяльності, крім видів господарської діяльності, а відповідно до закону дозволяється здійснювати виключно державним підприємствам, установам і організаціям.

Окремі заходи ДПП передбачені законами України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків». Недоліком подібного є обмеження форм ДПП, тобто аналіз законодавства свідчить, що в Україні переважає договірна форма ДПП (заснована в основному на традиційній моделі

замовлення науково-технічної продукції та спільної діяльності без об'єднання вкладів).

Міжнародна практика свідчить про існування двох моделей ДПП, які умовно можна визначити як концесійну та організаційну.

1. *Концесійна модель ДПП у сферах традиційної відповідальності держави* у сучасному розумінні зародилася у Великій Британії. За ініціативою PFI держава замовляла приватним інвесторам будівництво великих капіталомістких об'єктів за їх власний рахунок. Після закінчення будівництва об'єкт брався державою у довгострокову оренду. Таким чином, приватні інвестиції поверталися за рахунок сплати орендних платежів, а після закінчення строку оренди об'єкт передавався за символічною вартістю або безкоштовно державі. У багатьох випадках інвестор залучався до подальшої експлуатації об'єкта та отримував від цього доходи. Модель ДПП у сфері традиційної державної відповідальності була реалізована у багатьох країнах ЄС.

2. *Організаційна модель публічно-приватного партнерства (ППП)* забезпечує організацію і налагодження стійких зв'язків між публічним, приватним і третіми секторами з метою сприяння економічній і соціальній політиці розвитку. У PPP, яке може відбуватися у будь-якій сфері та до будь-яких об'єктів розвитку, публічним партнером є не тільки держава, а й регіональний суб'єкт (територіальна громада), державні та комунальні підприємства, установи, організації, об'єднання). У межах цієї моделі PPP розглядається як *ефективна модель реалізації інноваційної політики* на рівні ЄС та ОЕСР.

На думку О. Е. Сімсон, PPP є ефективним інструментом реалізації інноваційної політики у практиці країн ЄС та ОЕСР. Термін «Public-Private-Partnership» (PPP) запозичений з англосаксонської правової системи та є його дослівним перекладом. В українській правовій реальності усталеним став термін «державно-приватне партнерство», що викликане, швидше за все, традиційно великою роллю держави у суспільних відносинах. Використання словосполучення «публічно-приватне партнерство» не тільки відбиває участь у партнерстві суб'єктів публічного та приватного права, а й свідчить про взаємодію інтересів — публічних і приватних. З цієї точки зору вживання терміна «публічно-приватне партнерство» є коректнішим. Крім того, публічним партнером в означеній сфері є не тільки держава, а й територіальна громада, а також державні та комунальні установи, підприємства, організації, об'єднання. Публічно-приватне партнерство як правова модель гармонізації публічних і приватних інтересів у інноваційних відносинах та організаційно-інституціональний механізм її реалізації повинні становити основу реформування політики у сфері науково-технічного й інноваційного розвитку та її правового забезпечення [7].

При порівняльному огляді ключових елементів інституційних структур PPP у 20 різних країнах вченими було здійснено висновок, що міжнародні організації та консультанти здійснюють нормативний тиск на національні уряди з метою створення відповідних офіційних інституцій для посилення розвитку PPP. Незважаючи на міжнародний нормативний (і примусовий) тиск, аналіз виділяє

різні групи країн з різними рівнями державної підтримки, виходячи з трансформаційної перспективи. Європейські країни суттєво відрізняються між собою з точки зору політики та інститутів, що підтримують ППП, але менша різниця між ними простежується щодо законодавчої та регуляторної бази через примусовий гармонізуючий вплив регулювання ЄС стосовно закупівель. Більше того, уряди, які мають чітку політику та політичну підтримку для розвитку ППП, будуть інвестувати у складні механізми підтримки, але не обов'язково у законодавство та нормативні акти, що стосуються ППП.

Виходячи зі трансформаційної перспективи, можна було б очікувати, що ці відмінності в державній підтримці спричинені посередницьким ефектом конкретних для країни макроінституційних і макроекономічних факторів. Однак аналіз цих європейських країн за певним угрупованням вказує на те, що зв'язок між політико-адміністративними традиціями країн та їх державною підтримкою ППП, безумовно, не є однозначним [8].

Для України більш доцільним для забезпечення інноваційного розвитку є створення інституційного середовища у спільному із країнами ЄС напрямку *державної інноваційної політики*. Зокрема, основою для впровадження інноваційних перетворень в Україні у напрямі сталого розвитку є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27.06.2014 р. У ст. 293 цієї Угоди зазначено, що Сторони визнають сприятливий вплив основних трудових стандартів і гідної праці на економічну ефективність, *інновації* та продуктивність, і вони наголошують на цінності більшої узгодженості між торговельними політиками, з одного боку, та зайнятістю і соціальними політиками, з іншого боку. Це має впроваджуватися шляхом сприяння розвитку *інноваційної політики* через обмін інформації та передового досвіду щодо комерціалізації науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт (зокрема, *механізми* підтримки заснування підприємницької діяльності, пов'язаної з використанням технологій), кластерний розвиток і доступ до фінансових ресурсів.

Можна говорити про такі основні напрями *програм ДПП*: стимулювання співпраці між науковим і промисловим секторами економіки; підтримка високотехнологічних start-up і «spin-off» компаній; сприяння трансферу технологій; формування *інноваційних кластерів*. При цьому програми ДПП, як правило, мають комплексний характер і спрямовані на одночасне вирішення кількох завдань. Наприклад, участь держави у створенні різних *дослідницьких центрів і технопарків* можна розглядати як внесок у розвиток інноваційної інфраструктури, підтримку малих інноваційних підприємств і стимулювання коопераційних зв'язків між наукою та бізнесом [9].

У результаті подальшого успішного впровадження *механізмів державно-приватного партнерства*, зокрема у науковій та інноваційній сфері, відбудеться активізація діяльності зазначених учасників національної інноваційної системи за всіма стадіями інноваційного процесу через обмін технологіями, знаннями, фінансування наукових досліджень і розробок, що сприятиме реалізації інноваційних програм — як національних, так і регіональних.

Так, успішність проектів ДПП в інноваційній сфері виявляється через підтримку таких проектів з боку держави у формуванні національної інноваційної системи. Прикладом цього є мобілізація додаткових фінансових ресурсів на основі заохочення інвестицій шляхом збільшення кількості проектів ДПП згідно зі Стратегічним Планом діяльності Міністерства розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства на 2020–2024 роки від 02.12.2019 р.

Список літератури:

1. Бабич Д. В. Дослідження науково-практичних основ формування стратегії інноваційного розвитку держави. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2013. 1, С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2013_1_17.
2. Якименко О. В. Формування державної інноваційної політики. *Сталий розвиток в умовах глобальних викликів*: матеріали Всеукраїн. наук.-практ. інтернет конф., Харків, 7–8 квітня 2017 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова та ін. — Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. С. 157–159. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/konf_stal_rozv_2017.pdf.
3. Морщагін О. В. Удосконалення інноваційної політики України в контексті становлення інноваційної моделі розвитку. *Вісник ДонДУЕТ. Сер.: Екон. науки*. 2006. № 4. С. 20–27.
4. Шилепницький П. І. Особливості використання державно-приватного партнерства в регіональному розвитку. *Ефективна економіка*. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2894>.
5. Татаркин Д.А., Сидорова, Е.Н. Государственно-частное партнерство в системе стратегического развития территорий. Екатеринбург: Институт экономики РАН, 2011. 121 с.
6. Веселовский М.Я. Государственно-частное партнерство в инновационной сфере: современное состояние и перспективы. *МИР (Модернизация. Инновации. Развитие)*. 2015. № 6(3(23)). С. 8–17. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-v-innovatsionnoy-sfere-sovremennoe-sostoyanie-i-perspektivy>.
7. Сімсон О. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 222–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2011_4_24.
8. Koen Verhoest, Ole Helby Petersen, Walter Scherrer & Raden Murwantara Soecipto (2015). How Do Governments Support the Development of Public Private Partnerships? Measuring and Comparing PPP Governmental Support in 20 European Countries, *Transport Reviews*, 35:2, 118–139. URL: https://www.researchgate.net/publication/273206142_How_Do_Governments_Support_the_Development_of_Public_Private_Partnerships_Measuring_and_Comparing_PPP_Governmental_Support_in_20_European_Countries.
9. Грибовский А. В., Судариков А. Л. Приоритетные направления государственно-частного партнерства в научно-технической и инновационной

сферах (опыт зарубежных стран). *Управление наукой и наукометрия*. 2011. № 10. С. 175–191. URL: https://sie-journal.ru/assets/uploads/issues/2011/10_11.pdf.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ЯК СЛІДЧОЇ ДІЇ

Трушенко Аделіна Олексіївна,

студентка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Ефективність досудового розслідування безпосередньо пов'язана з рівнем теоретичного осмислення сутності та значення слідчих (розшукових) дій, в тому числі слідчого експерименту, особливостей вирішуваних ними завдань збирання, перевірки, дослідження, оцінки і використання доказів з метою встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Потреба дослідження слідчого експерименту також викликана зміною кримінального процесуального законодавства, появою нових видів кримінальних правопорушень, способів і засобів їх вчинення, використанням у процесі злочинної діяльності технічного оснащення високого рівня, покращенням психологічної підготовки злочинців та їх обізнаністю про прийоми і методи роботи органів досудового розслідування, у результаті чого зростає необхідність удосконалення кримінального провадження, зокрема, у частині проведення такої слідчої (розшукової) дії, як слідчий експеримент.

Крім того, професор В. М. Стратонов наголошує, що процес розслідування злочинів передбачає застосування комплексу різноманітних процесуальних і не процесуальних заходів, які здійснюються відповідно до приписів кримінально-процесуального законодавства та направлені на вирішення його завдань [1, с. 85]. Одним із таких процесуальних заходів є слідчий експеримент, як різновид слідчих (розшукових) дій, що проводяться з метою збирання, дослідження, оцінки й використання доказів уповноваженою службовою особою відповідно до вимог кримінального процесуального закону у процесі розслідування злочину.

Слідчий експеримент належить до числа складних слідчих (розшукових) дій, як за особливостями організації, так і за характером тактичних прийомів, які застосовуються, та наявними специфічними процедурними правилами [2, с. 495].

А тому від того, наскільки правильно слідчий спланує, підготує та проведене цю слідчу (розшукову) дію, багато в чому залежить її результативність (як позитивна, так і негативна), можливість використання одержаних результатів у доказуванні.

Разом із тим, доводиться констатувати, що слідчі не часто використовують пізнавальні можливості слідчого експерименту, навіть за наявності підстав для його проведення, а у випадку його проведення подекуди допускають помилки, які не дозволяють використовувати результати слідчого експерименту в суді [3, с. 132].

Щодо визначень слідчого експерименту, то їх представлена значна кількість у процесуальній і криміналістичній літературі. Переважно всі вони характеризують слідчий експеримент, насамперед, як відтворення – відтворення

обстановки або обставин події, відтворення тих чи інших фактів, ознак, сторін досліджуваного явища.

Так, Т.М. Балицький зауважує, що істотним недоліком запропонованих у літературі визначень слідчого експерименту є обмеження цілей цієї слідчої (розшукової) дії, як правило, перевіркою зібраних у справі доказів [4, с. 25, 26]. І дійсно, у сучасній процесуальній науці наводяться дещо відмінні поняття слідчого експерименту (зокрема, у роботах Т. М. Балицького, О. І. Котюка, Є. І. Макаренка, Ю. А. Чаплинської та ін.), відмінності яких, насамперед, обумовлюються повнотою елементів цього поняття.

Так, Т. М. Балицький визначає слідчий експеримент як слідчу (розшукову) дію, зміст якої полягає у здійсненні спеціальних дослідних дій з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, а також для перевірки висунутих гіпотез, версій та отримання нових доказів [4, с. 29].

На думку Ю. А. Чаплинської, слідчий експеримент – це окрема слідча дія, яка проводиться з метою перевірки можливості і способу вчинення (за певних умов) тих чи інших дій [5, с. 44].

В свою чергу, Ю. А. Комісарчук вказує, що слідчий експеримент – це слідча (розшукова) дія, що проводиться слідчим або прокурором відповідно до ст. 240 КПК України для перевірки версій, припущень слідчого з метою перевірки фактичних даних, отриманих у результаті допиту підозрюваного, свідка, потерпілого, виконання інших слідчих (розшукових) дій [6, с. 248-249].

Тобто в результаті вивчення наукових визначень поняття слідчого експерименту, зазначимо, що, на наш погляд, поняття слідчого експерименту повинно увібрати в себе вказівку на ті елементи, які характеризують зміст цієї слідчої (розшукової) дії, вказують на мету її проведення, оскільки саме ці елементи є специфічними для кожної слідчої (розшукової) дії.

В цьому контексті слід навести положення КПК України, де у ч. 1 ст. 240 наголошено, що з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий, прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [7].

Цим нормативним положенням фактично визначені і мета, і зміст слідчого експерименту. Разом з тим, формулюючи поняття слідчого експерименту, доцільним є дещо розширити ці визначення.

Отже, слідчий експеримент можна визначити як слідчу (розшукову) дію, що полягає у відтворенні (відновленні, поновленні, повторенні в копії) дій, обстановки, окремих обставин певної події, проведенні необхідних дослідів і випробувань з метою отримання доказів, перевірки достовірності наявних доказів у кримінальному провадженні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратонов В. М. Окремі проблеми слідчих (розшукових) дій / В. М. Стратонов, О. В. Стратонова // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. - 2015. - Вип. 1. - С. 174-186.
2. Тертишник В. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : К. Алерта, 2018. – 854 с.
3. Котюк О. І. Слідчий експеримент – процесуальні аспекти / О. І. Котюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. - 2017. - № 3. - С. 130-135.
4. Балицький Т. М. Слідчий експеримент в системі слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Т. М. Балицький. – Ірпінь, 2015. – 216 с.
5. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект) / Ю. А. Чаплинська // Криміналістичний вісник. - 2013. - № 1. - С. 43-48.
6. Комісарчук Ю. А. Підстави та процесуальний порядок проведення слідчого експерименту / Ю. А. Комісарчук, О. В. Ряшко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. - 2014. - Вип. 3. - С. 248-260.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 14 квітня 2012 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10. — Ст. 88.

ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Ульянов Олексій Іванович

професор кафедри тактико-спеціальної, вогневої та фізичної підготовки
Одеського державного університету внутрішніх справ

Ульянова Галина Олексіївна

професор кафедри права
інтелектуальної власності та корпоративного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»

З метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 (далі — COVID-19) протягом 2020 року було введено чимало обмежень, які стосувались всіх сфер суспільного життя, діяльності як державних, так і приватних інституцій. Суттєві зміни було запроваджено у сфері підготовки здобувачів вищої освіти. Перші кроки на шляху запобігання спалаху захворюваності обумовили введення повної заборони на відвідування закладів освіти, які у подальшому були змінені на встановлення обмежень щодо одночасного відвідування закладу освіти групою з понад 20 здобувачів. Попри те, що ЗВО мали досвід організації освітнього процесу в дистанційній формі, такий перехід викликав чимало складнощів.

Серед основних викликів, з якими зіштовхнулися як здобувачі, так і заклади освіти, слід відзначити проблемні питання організаційного характеру.

Організація дистанційного навчання виключно у віддаленій формі без відвідування закладу освіти або змішаній формі, що передбачає поєднання опрацювання матеріалу, розміщеного на різних платформах, сайтах, запис відеолекцій, вебінарів та роботи в аудиторіях (переважно в частині складання заліково-екзаменаційних сесій) вимагає належного технологічного забезпечення. Незважаючи на поширеність мережі Інтернет, все ж залишаються певні населені пункти, в яких не забезпечується високоякісне надання телекомунікаційних послуг, що обмежує можливості як здобувачів, так і викладачів проводити заняття в синхронному режимі. Питання наявності у учасників освітнього процесу необхідного обладнання для проведення занять в онлайн режимі також є проблемою, яка потребує як часових, так і матеріальних витрат.

Не менш важливе значення має забезпечення безпечного освітнього онлайн середовища. На сьогодні в мережі Інтернет можливо знайти чимало сервісів з організації онлайн-конференцій, проведення лекційних та практичних занять. Вони можуть бути як платними, так і безоплатними повністю або з обмеженим функціоналом щодо кількості учасників або часу онлайн заходу. Серед платформ, ресурсів, які використовуються для організації дистанційної освіти поширення набули, зокрема: Moodle, Google Classroom, Google Meet, Zoom,

WebEx тощо. Однак, як свідчить досвід використання окремих програмних продуктів, не можна виключати випадки витоку інформації та її поширення в мережі Інтернет.

Відкритість мережі Інтернет, неможливість забезпечення обмеженого доступу до інформації через ризики несанкціонованого приєднання до онлайн конференцій обумовлює обмеження щодо викладання окремих дисциплін в дистанційному режимі. Зокрема це стосується матеріалу з обмеженим доступом. При цьому обмеження стосуються як проведення навчальних занять, так і наукових заходів, а також захисту дисертаційних робіт за спеціальною тематикою (щодо секретних науково-дослідних робіт та дисертацій).

Особливої актуальності це питання набуває під час організації освітнього процесу в дистанційному режимі в закладах зі специфічними умовами навчання, які забезпечують підготовку фахівців для підрозділів Національної поліції України, Національної гвардії України, правоохоронних органів, оскільки підготовка курсантів включає вивчення навчальних дисциплін, тематика яких передбачає використання нормативних актів, інструкцій та навчальної літератури з обмеженим доступом, а також вогневої та спеціальної фізичної підготовки, які потребують напрацювання навичок, виконання вправ під керівництвом викладача, інструктора.

Важливе значення при організації дистанційного навчання має забезпечення дотримання академічної доброчесності, як базової засади освітньої діяльності та невід'ємної умови якості отриманих результатів. В умовах онлайн конференцій можливості щодо контролю за самостійністю виконання завдань обмежені. У зв'язку з чим слід приділяти особливу увагу формуванню культури академічної доброчесності, щоб відповідальна поведінка учасників освітнього процесу була обумовлена свідомим вибором, а не можливими негативними наслідками за обман чи неналежне виконання навчального навантаження.

Під час організації навчального процесу з використанням засобів дистанційного зв'язку також слід приділяти увагу своєчасному виявленню проблем, які можуть бути обумовлені відсутністю досвіду офіційного спілкування в онлайн режимі, емоційним напруженням, особистими обставинами, які ускладнюють перебування в онлайн режимі (через стан здоров'я, сімейні обставини тощо). При дистанційній освіті індивідуальний підхід до кожного здобувача набуває особливої актуальності, оскільки в умовах обмеженого спілкування не завжди є можливість висловити існуючі проблемні питання.

Перехід на дистанційну, змішану форму організації освітнього процесу, не може замінити повноцінно навчання та спілкування не у віртуальному, а реальному середовищі. Однак мережа Інтернет відкриває безліч можливостей для організації міжнародних заходів, відвідування електронних бібліотек, опанування нових курсів. Попри це питання практичної підготовки в дистанційному режимі має свої особливості та відрізняється від освітнього процесу, а тому потребує нагального опрацювання із залученням представників роботодавців та стейкхолдерів.

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПОЖИВАЧІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

Хатнюк Наталія Сергіївна

професор кафедри публічного та
приватного права, д.ю.н., доцент
Факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

Метелиця Денис Юрійович

студент III курсу
Факультет права та міжнародних відносин
Київський університет імені Бориса Грінченка

Тимошевська Карина Юрїївна

студентка III курсу
Факультет права та міжнародних відносин
Київський університет імені Бориса Грінченка

Як і будь-яка правова категорія, господарські правовідносини вимагають точної визначеності сутності та складу. Суб'єктами господарських правовідносин, відповідно до статті 2 Господарського кодексу України (далі-ГК України), є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.[1]

Правовий статус кожного з учасників визначений окремими положеннями ГК України, але головним недоліком цього акта є відсутність чіткого визначення прав та обов'язків споживача як суб'єкта господарських правовідносин, а також самого поняття споживача як учасника цих відносин. Саме тому виникає потреба окреслення сутності та правової основи діяльності споживача як одного з учасників господарських правовідносин, а також в контексті Євроінтеграції України доцільно дослідити регулювання цього питання з точки зору країн Євросоюзу. Для того, щоб більш детально розкрити особливості правового статусу споживача як учасника господарських правовідносин, у роботі використовувались наукові праці таких науковців, як О. М. Вінник, О. В. Сергійко, О. В. Безух, Роберт Брадгейст.

Правовий статус споживачів, безумовно, є категорією, на яку необхідно звернути увагу. Перш за все слід визначити, в чому полягає суть поняття «правовий статус» і яким чином він пов'язаний зі споживачами як з учасниками господарських правовідносин.

У визначенні правового статусу будь-якого суб'єкта акцентується увага на його ролі та місці в системі права (правовідносин) та на тому, чим він

відрізняється від інших суб'єктів. Водночас правова наука й досі не виробила єдиного підходу до понять «статус», «правовий статус», «правове положення», «правове становище», які досить часто вживаються як в нормативно-правових актах, так і в науковій літературі, здебільшого правничого характеру.[2, с.62]

Поняття «правовий статус» застосовується не тільки до споживачів як суб'єктів господарських правовідносин. Також можна виділити правовий статус іноземців, юридичних осіб, органів державної влади та інших учасників відносин у сфері господарювання. Іншими словами, правовий статус - це правосуб'єктність, поєднана з гарантіями, обов'язками, якими наділяється фізична або юридична особа та які спрямовані на забезпечення реалізації ними своїх потреб.

У загальному вигляді правовий статус є специфічною якісною характеристикою (властивістю), яка визначає положення (становище) суб'єкта у тій чи іншій системі суспільних відносин (економічних, соціальних, політичних, міжнародних тощо) через правове (юридичне) встановлення його прав і обов'язків.[2, с.63]

Для визначення правового статусу споживача як учасника господарських правовідносин необхідно з'ясувати значення цього поняття. Слід зазначити, що Господарський кодекс України не дає чіткого визначення, тому необхідно звертатися до інших норматив-но-правових актів для надання характеристики цієї правової категорії.

Зокрема, визначення міститься в Законі України «Про захист прав споживачів» та Законі України «Про природні монополії». Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів», споживач - фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.[3] Стаття 1 Закону України «Про природні монополії» визначає, що споживач - це фізична або юридична особа, яка придбаває товар, що виробляється (реалізується) суб'єктами природних монополій.[4] Таким чином, можна спостерігати, що жодне з визначень не характеризує споживача як учасника господарських правовідносин.

Тим самим положення Закону України «Про захист прав споживачів» чітко вказують на відсутність зацікавленості споживача в здійсненні підприємницької діяльності, що суперечить положенням, які визначають статус учасників господарських правовідносин.[3]

Разом з тим слід зауважити, що відповідно до частини 3 статті 175 ГК України зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та негосподарюючими суб'єктами - громадянами, не є господарськими і регулюються іншими законодавчими актами.[1] Таким чином, можна виділити те, що, з одного боку, споживач виділяється як учасник господарських правовідносин, а з іншого - суперечки між споживачем і господарюючим суб'єктом не регулюються нормами законодавства. З огляду на ці положення виділення споживача як учасника господарських правовідносин підлягає сумніву.

У своїй праці О.В. Сергійко доходить висновку, що не всі категорії осіб, перелічені в статті 2 ГК України, є суб'єктами господарських правовідносин (господарського права). Такими суб'єктами є лише ті учасники відносин у сфері господарювання, яким притаманна сукупність необхідних для цього ознак, а саме: безпосереднє здійснення господарської діяльності або керівництво нею; створення (набуття статусу суб'єкта господарських відносин) у встановленому законом порядку; наявність майна, необхідного для здійснення господарської діяльності чи керівництва нею; наявність господарської правосуб'єктності. [5, с.174]

У статті 39 ЦК України ще також зазначено, що держава забезпечує громадянам захист їх інтересів як споживачів, надає можливість вільного вибору товарів (робіт, послуг), набуття знань і кваліфікації, необхідних для прийняття самостійних рішень під час придбання та використання товарів (робіт, послуг) відповідно до їх потреб, і гарантує придбання або одержання іншими законними способами товарів (робіт, послуг) в обсягах, що забезпечують рівень споживання, достатній для підтримання здоров'я і життєдіяльності. Закон України «Про захист прав споживачів» передбачає захист тільки споживачів - фізичних осіб, які придбавають товар для власного споживання. Водночас споживання поділяється на особисте і виробниче. В обох випадках функція та роль споживача щодо вибору товару певного підприємства, що конкурує на ринку з іншими, є однаковими. У взаємодії підприємств і споживачів необхідно відзначити особливу роль держави на ринку, яка є власником величезних матеріальних ресурсів, залежно від здійснення певних функцій, для забезпечення потреб суспільства може виступати підприємством, споживачем або регулятором та охоронцем економічних відносин, що виникають на ринку. [5, с.174]

Виходячи із вищевказаного, доцільно було б визначити споживача як особу, що придбаває товари для здійснення нею господарської діяльності, зваживши тлумачення цього поняття лише за нормами господарського права.

У законодавстві зарубіжних країн споживач не виступає суб'єктом господарських відносин. Насамперед це обумовлено відсутністю господарського права як такого. Наприклад, законодавча база Великобританії визначає споживача як особу, що купує якийсь конкретний товар.

Розглянувши підходи до визначення поняття категорії «споживач», можна дійти висновку, що господарське законодавство не містить положень відносно чіткого окреслення прав та обов'язків учасників цих відносин. Саме тому можна зазначити, що законодавство про захист прав споживачів, на нашу думку, буде застосовуватись як спеціальне, а положення ГК України - як загальні.

Господарсько-правова концепція піднімає проблематику визнання за суб'єктами господарювання статусу споживача. Наведене у п. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначення встановлює такі легальні ознаки споживача: за суб'єктом складом споживач - це фізична особа; вступає у договірні правовідносини із суб'єктом господарювання щодо придбання товарів, робіт, послуг (при цьому конструкція послуг визначається через поняття продукції, яке вміщено у п. 19 ч. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»,

відповідно до якої продукція - це будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб); мета споживання - особисті потреби, безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Наведені поняття та ознаки законодавець виводить «за межі» кола споживачів юридичних осіб за фізичних осіб - підприємців. З огляду на те, що поняття «споживач» вказує на тих суб'єктів, які користуються «підвищеним» захистом з боку держави, це фактично позбавляє їх можливості на захист своїх порушених прав та законних інтересів тими засобами, які зазначеним законом передбачені. Проте, суб'єкт господарювання на рівних із фізичними особами умовах, передбачених законодавством, укладає договір, виконує його умови - тобто споживає послугу. Проте у разі невиконання або не належного виконання контрагентом своїх зобов'язань за договором, що тягне за собою порушення прав та законних інтересів, суб'єкт господарювання як споживач послуги позбавлений права на спеціальні засоби захисту, передбачені законодавством про захист прав споживачів

Стаття 4 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачає, що споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

- 1) захист своїх прав державою;
- 2) належну якість продукції та обслуговування;
- 3) безпеку продукції;

4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

4-1) обслуговування державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;

5) відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону;

б) звернення до суду та інших уповноважених державних органів за захистом порушених прав;

7) об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).[3]

Споживачі також мають інші права, встановлені законодавством про захист прав споживачів.

Наступною невід'ємною складовою правового статусу споживача є його обов'язки. Закон України «Про захист прав споживачів» визначає, що основними обов'язками споживачів є такі:

1) перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися з правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар;

2) в разі необхідності роз'яснення умов та правил використання товару - до початку використання товару звернутися за роз'ясненнями до продавця (виробника, виконавця) або до іншої вказаної в експлуатаційній документації особи, що виконує їх функції;

3) користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням та дотримуватися умов (вимог, норм, правил), встановлених виробником товару (виконавцем) в експлуатаційній документації;

4) з метою запобігання негативним для споживача наслідкам використання товару - застосовувати передбачені виробником в товарі засоби безпеки з дотриманням передбачених експлуатаційною документацією спеціальних правил, а в разі відсутності таких правил в документації - дотримуватися звичайних розумних заходів безпеки, встановлених для товарів такого роду.[3]

Отже, проаналізувавши положення українського та зарубіжного законодавства про статус споживачів, можна дійти висновку, що ГКУ поняття терміну споживач не надає, проте, спеціальне законодавство визначає і поняття і специфіку правового статусу такого учасника відносин у сфері господарювання. Пункт 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає споживача як фізичну особу, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.[3] Якщо порівнювати з законодавством Великобританії, то можна побачити, що це поняття в них використовується лише в одному значенні - особа, яка купує товар. Насамперед, це обумовлено відсутністю господарського права як галузі права в європейських країнах. Тому, доцільно було б ввести таке визначення в Господарський кодекс України: споживач - це особа, яка купує товар для здійснення господарської діяльності. Оскільки Господарський кодекс України не містить спеціалізованих норм відносно правового статусу споживача, і в цьому випадку можна застосовувати норму Закону України «Про захист прав споживачів».

Список літератури:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.

2. Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні : матеріали круглого столу (м.Харків, 12 березня 2015 року). - Х., 2015. - 224 с.

3. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 30, ст.379.

4. Про природні монополії: Закон України від 20 квітня 2000 року № 1682-ІІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 30, ст.238.

5. Сергійко О.В. Класифікація учасників господарських відносин / О. В. Сергійко // Приватне право і підприємство. - 2014. - №13. - С. 173-174.

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У ПЕРІОД КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Шевченко Анатолій Євгенійович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права,
Університет державної фіскальної служби України,

Кудін Сергій Володимирович

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права,
Університет державної фіскальної служби України,

Національне творення неможливе без врахування важливості існування такої правової системи, що заснована на ідеях, які відображають національну правосвідомість, а також й те, що «кожна історична епоха вносила свої корективи в систему знань про людину та право, що було обумовлено духовно-культурними, економічними політичними й іншими чинниками» [1, с. 213]. Саме тому прискіпливу увагу слід приділити формуванню національної правової системи на ключових етапах розвитку українського суспільства. Одним з таких етапів є період Київської Русі.

Слід зазначити про те, що українські землі, починаючи з періоду формування Київської Русі, були ареною протистояння західної та східної традицій права. Невипадково Ю.М. Оборотов говорить про особливість «місцерозвитку» України, що дозволило цим традиціям права специфічним чином відобразитись у її правовій культурі, І. Шевченко – про «східно-західне» місце України, І. Лисяк-Рудницький – про Україну як «країну границь», В. Липинський – про культурний простір України як «синтез Заходу і Сходу» [2, с. 73 – 74; 3, с. 189 – 190].

Є.О. Харитонов вважає, що західна традиція права представлена відносно чіткою межею між правовими та іншими інститутами, впливом на правові інститути юридичної думки, яка аналізує та систематизує право, усвідомленням переваги права над політичною владою, впевненістю у можливості існування громадянського суспільства та правової держави [4, с. 36].

Її основою стала «західноєвропейська» традиція права; в свою чергу, базою останньої стали правові цінності, що сформувались в античності, з часом вона була «модернізована» залученням християнських цінностей в західній (католицькій, протестантській) інтерпретації, а з XV-XVI ст. відбувається її поступова трансформація в «західну» традицію права (за рахунок просторового розширення «західноєвропейської» традиції, удосконаленням її змісту). У сучасному світі ця традиція знайшла відображення в романо-германській та англо-американській правових сім'ях.

З іншої сторони, «східна» традиція включає мусульманську, іудейську, буддійську, далекосхідну, африканську правові традиції. В історичному ж

аспекті до неї слід долучити правові традиції, що існували в тих державах, які на певному хронологічному етапі припинили своє існування (Стародавній Єгипет, Межиріччя, Китай та Індія).

«Візантійська» традиція є елементом історичного розвитку «східної» традиції, а у просторово-часовому вимірі – її «переднім краєм». Унікальність «візантійської» традиції становив конгломерат античних, елліністичних і східних культурних традицій, елементів як класичного, так і переробленого римського права, залишків демократії та східної деспотії, неповторності «азіатського способу виробництва», класичного рабства і колонату тощо.

Враховуючи зазначене, більш правильно говорити не про глобальне «змагання» на теренах України «західної» та «східної» традицій права, а про історичні впливи «західноєвропейської» та «візантійської» традицій. Як відомо, однією із характерних рис права Київської Русі була традиційність: у текстах русько-візантійських договорів X ст. поряд із суто візантійськими нормами були відображені і руські правові звичаї (особливо, що стосується спадкування, грошових штрафів за різні злочини).

Але у кінці X ст. Русь приймає християнство у візантійському варіанті, що викликало появу нового інституту – церкви. Для закріплення правового статусу цього інституту було видано «Статут Володимира» та «Статут Ярослава».

В них співіснували рециповані з візантійського права диспозиції релігійних злочинів, інститут церковних судів, десятина та заборона на проведення язичницьких весільних обрядів, руські санкції за вчинення релігійних злочинів, більш широкі юрисдикційні повноваження церковного суду як щодо кола суб'єктів, так і за змістом справ.

В XI – на початку XII ст. було видано «Руську Правду». Однією з причин її появи було:

- 1) заповнення тих прогалів, які мали місце за нових умов, і не могли бути врегульовані нормами звичаєвого права;
- 2) заміна тих норм, що вже не відповідали дійсності [5, с. 390].

Виходячи з конкретно-історичних умов, посилення політичних та торгівельних зв'язків між Руссю і Візантією, єдності їх релігійної платформи, об'єктивно візантійський правовий масив становив джерело для запозичення.

Але при цьому рецепція існувала у мінімальних розмірах за принципом додатковості: йдеться про часткову подібність, доповнення у потрібних для цього частинах.

Також слід наголосити і на тому, що рецепція стосувалась норм приватного права (передусім, спадкового). Публічно-правова сфера (особливо, кримінально-правова) Русі була принципово відмінною і ґрунтувалась на місцевому праві.

Після другої чверті XII ст. Київська Русь вступає у довгий період роздробленості. У правовому полі князівства залишались в межах традицій Руської Правди, в них почали формуватись власні звичаєві правові системи; попри це, у містах Галицько-Волинської землі після середини XIII ст. виникають німецькі анклавні, життя яких регулювалось нормами Магдебурзького права (своєрідний конгломерат міського німецького та римського права), що свідчить про зростаючий вплив «західноєвропейської» традиції права.

Список літератури:

1. Shevchenko A.,Kudin S., Kalhanova O. Mapping of human social and legal value in natural-legal type of understanding of the law. Methodology and science foundation of modern jurisprudence: collective monograph / Bortnyak V., Bortnyak K., Bohdan K., etc. – International Science Group. - Boston: Primedia eLaunch, 2020. 264 p.
2. Оборотов Ю. Н. Месторазвитие и цивилизационная принадлежность украинского права. *Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірн. наук. праць*. Одеса: Фенікс, 2013. С. 72 –75.
3. Луцький І. Відмінність візантійської філософсько-правової традиції від західно-римської. *Право України*. 2011. № 1. С. 188 – 195.
4. Харитонов Є. О. До питання про доцільність дослідження західної традиції приватного права українськими науковцями. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 23. С. 35 – 40.
5. Кудін С. В. Порівняльна історія права: вітчизняна традиція концептуалізації : монографія. Вінниця, ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 540 с.

L'APPROCHE PAR LES COMPÉTENCES DANS LA FONCTION PUBLIQUE FRANÇAISE

Amosova Larissa

Candidat en sciences pédagogiques, Professeur agrégé
Institut régional d'administration publique de Kharkiv de l'Académie
nationale d'administration publique auprès de la Présidence de l'Ukraine

Dans une fonction publique de carrière et dans un contexte d'allongement de la vie professionnelle, l'approche par les compétences est un levier opérationnel majeur pour mettre en œuvre une GRH conjuguant les besoins évolutifs de l'administration et les profils des agents.

Ainsi, dans le cadre des activités de gestion des ressources humaines, la fonction publique française a adopté une approche par les compétences. À cet effet, elle s'est dotée d'outils lui permettant, d'une part d'identifier et de décrire, et d'autre part de développer les compétences nécessaires aux divers emplois requis pour assurer la réalisation de missions au service des citoyens.

Ces outils desservent les objectifs suivants :

- l'optimisation de l'allocation des ressources humaines,
- la valorisation de l'expérience acquise au cours du parcours professionnel,
- la facilitation des passerelles entre les emplois.

On constate que le terme «compétence» dans la fonction publique est principalement associé aux référentiels métiers. Ces référentiels sont associés à des démarches de gestion prévisionnelle des effectifs et des compétences.

Le Dictionnaire interministériel des compétences des métiers de l'État (RIME) constitue, au niveau interministériel, l'outil de référence opérationnel contenant l'ensemble des mots employés dans la fonction publique de l'État pour définir les compétences afférentes aux métiers identifiés dans le RIME. Le Répertoire interministériel des métiers de l'État, publié en 2006 et actualisé en 2010, a pour objet de repérer et de décrire, à maille macro, les emplois dont l'État a besoin pour assurer ses missions. Il constitue un outil fondamental à la disposition des employeurs publics, des DRH, des managers mais aussi des agents, pour :

- professionnaliser le recrutement (rédaction de la fiche de poste),
- faciliter la mobilité interministérielle (rédaction du CV et analyse des compétences acquises),
- développer la gestion prévisionnelle de l'emploi public (repérage des compétences en tension),
- adapter la formation aux besoins des agents et de l'administration.

Il contribue par ailleurs à valoriser l'image de la fonction publique d'État auprès des citoyens, en les informant plus clairement de la diversité des activités de ses agents et de leurs métiers. Chacune des 261 fiches « emplois-référence » que comportent le RIME décrivent les compétences-socle requises pour chaque métier et les déclinent en activités relatives à ces métiers. Le RIME constitue la brique de base commune qu'il appartient à chaque ministère de décliner dans leur propre référentiel. Le Dictionnaire interministériel des compétences des métiers de l'État, paru en 2011, vient compléter le RIME en se focalisant sur la définition des compétences, telle qu'elle est admise dans les services de l'État. Il a été élaboré par la Direction générale de l'administration et de la fonction publique (DGAFP) avec le concours d'un cabinet de consultants et l'appui du Comité interministériel d'experts composé de représentants des DRH ministérielles.

Le répertoire interministériel des métiers de l'État a été actualisé en 2017, ce qui conduit à procéder à la mise à jour de son corollaire, le dictionnaire interministériel des compétences des métiers (DICO) de l'État.

La nouvelle version du DICO compte désormais 127 savoir-faire, 24 savoir-être et 36 domaines de connaissance. Avec comme objectif de mieux accompagner la construction des parcours professionnels dans la fonction publique, le nouveau DICO propose une identification des compétences « transférables », qui constituent un « socle de compétences » techniques communes à plusieurs métiers d'un même domaine fonctionnel, ainsi que des compétences « transversales », qui sont des compétences génériques communes à un ensemble de métiers relevant de plusieurs domaines fonctionnels.

Le dictionnaire interministériel des compétences est un outil qui participe à la communication sur les métiers de la fonction publique, en offrant une vision des besoins en compétences des organisations administratives. Sa principale finalité est de mettre à disposition, en interministériel et pour tout type d'utilisateur, un vocabulaire commun permettant d'identifier et de définir les compétences génériques attendues dans les différents métiers de l'État.

Il a vocation à compléter l'utilisation du RIME, en visant l'harmonisation de l'identification des métiers et compétences attendues dans les différents supports ministériels permettant la gestion des compétences : répertoires ministériels des métiers, dictionnaires ministériels des compétences, référentiels de formation, fiches de postes, comptes rendus d'entretien professionnel. Tout comme le RIME, il a vocation à servir de référentiel au sein des différents systèmes d'information et autres outils numériques mis à disposition des services de gestion des ressources humaines en vue de développer la gestion des compétences, notamment dans ses aspects prévisionnels. Il s'adresse également aux agents en fonction et à leurs conseillers, en vue de mieux définir et valoriser les compétences détenues dans le cadre d'une procédure de recrutement ou d'évaluation, ainsi que pour identifier les compétences à développer ou à acquérir dans le cadre de l'exercice des fonctions actuelles ou d'un projet de mobilité.

Le DICO permet d'identifier et de cartographier les compétences requises à court terme, mais également celles mobilisables tout au long du parcours professionnel de l'agent.

Il est utilisable dans plusieurs domaines d'activités liés à la gestion des compétences et l'on peut distinguer ses différents usages selon le type d'utilisateur et le domaine d'utilisation concerné :

- la gestion prévisionnelle des compétences;
- le recrutement ;
- la formation ;
- l'évaluation des compétences.

Dans une fonction publique de carrière et dans un contexte d'allongement de la vie professionnelle, l'approche par les compétences est un levier opérationnel majeur pour mettre en œuvre une GRH conjuguant les besoins évolutifs de l'administration et les profils des agents, que ce soit en matière de mobilité, de recrutement ou de formation. Pour ce faire, les différents acteurs RH (directeurs des ressources humaines, responsables du recrutement, de la formation, de la GPRH, cadres et agents) doivent parler le même langage.

C'est l'objectif du dictionnaire qui se doit d'être utile, utilisable et utilisé par l'ensemble de ces acteurs en administration centrale et en services déconcentrés, en intra et en interministériel.

Les compétences sont classées en trois catégories, – savoir-faire, savoir-être et les connaissances, – assorties chacune de leur définition générique et d'exemples concrets de manifestation de la compétence, extraits du RIME, pour mieux appréhender son contenu. La nouvelle version du DICo compte désormais 127 savoir-faire, 24 savoir-être et 36 domaines de connaissance.

Les savoir-être sont regroupés au sein de trois sous-ensembles : les savoir-être conceptuels, les savoir-être relationnels et les savoir-être contextuels.

Les concepts de base sont suivants.

La compétence résulte d'une combinaison de savoirs, savoir-faire et savoir-être mobilisés pour agir de manière adaptée, face à une situation professionnelle donnée. La compétence transférable c'est le savoir-faire commun à plusieurs emplois-référence relevant d'un même domaine fonctionnel. La compétence transversale c'est le savoir-faire ou le savoir-être requis dans au moins deux emplois-références relevant d'au moins deux domaines fonctionnels différents.

Les connaissances ce sont les savoirs théoriques et techniques qui s'acquièrent par formation, expérience professionnelle ou extra-professionnelle. Le savoir – faire c'est une compétence, acquise par l'expérience et/ou par l'apprentissage, qui nécessite de l'habileté intellectuelle et/ou manuelle dans un domaine déterminé pour la maîtriser pleinement.

Le savoir-être s'applique aux capacités utiles pour savoir se comporter / se conduire dans un contexte professionnel donné. Le savoir-être conceptuel est axé sur la posture de la personne dans l'accomplissement d'une tâche.

Le savoir-être contextuel est axé sur la prise en compte d'un environnement ou d'une situation et sur la réaction de la personne dans l'accomplissement d'une tâche.

Le savoir-être relationnel est axé sur le rapport et le lien avec autrui dans l'accomplissement d'une tâche.

Chaque savoir-faire et savoir-être fait l'objet d'une fiche dans un format standardisé. Les connaissances, telles que citées dans le RIME, sont regroupées par grands domaines ou thématiques, afin d'en faciliter la recherche et la lecture.

Cet outil a donné lieu à une base de données qui permet à chaque utilisateur d'accélérer et d'affiner ses recherches, d'accéder aux emplois du RIME, aux emplois ministériels correspondants mais aussi aux emplois des fonctions publiques hospitalière et territoriale. La base Excel permet, à partir d'une requête d'une ou plusieurs compétences, de connaître les emplois qui les comportent et inversement, ce qui est particulièrement utile aux conseillers mobilité-carrière chargés d'accompagner les agents dans l'élaboration de leur parcours professionnel.

Références:

1. C. Babet, *Comment ont évolué les métiers en France depuis 30 ans ? Forte progression des métiers du tertiaire et des métiers les plus qualifiés*, Direction de l'animation de la recherche, des études et des statistiques (DARES) analyses, janvier 2017, n°3.
2. https://www.fonctionpublique.gouv.fr/files/files/publications/politiques_emploi_public/rime/Rime_2010.
3. https://www.fonction-publique.gouv.fr/files/files/biep/Rime/RIME_edition_web_2017.
4. <http://www.fonction-publique.gouv.fr/publications/collection-politiques-demploi-public>.

ПРОФЕСІЙНІ ЯКОСТІ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ СИСТЕМИ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПРИЧИНИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Журавель Володимир Іванович,

доктор медичних наук, професор, професор кафедри менеджменту охорони здоров'я, Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця

Журавель Віктор Володимирович,

кандидат медичних наук, асистент кафедри менеджменту охорони здоров'я, Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця

Реформування та розвиток української системи медичної допомоги населенню (СМДН) неможливі без змін чинної відомчої управлінської доктрини, з опрацюванням її нової парадигми та концепції щодо вдосконалення моделі управління взагалі та його складових. А тому останні слід розглядати як обов'язкову умову подальшого функціонування СМДН. Своєю чергою, це вимагає наявності та підготовки управлінських кадрів нової генерації. Проте намагання та вирішення цих визначальних положень і завдань мають свої проблемно-наслідкові реалії та обставини.

Так, на сьогодні слід відмовитися від тактики минулого, коли на посади керівників призначали професіоналів своєї лікарської справи, наприклад, з когорти завідувачів функціонально-структурних підрозділів медичних закладів. В якості доводу було ствердження, що керівник має володіти базисними професійними знаннями (якщо добре обізнаний та добре робить сам – буде прикладом і зможе організувати роботу інших), а за професіоналізм його будуть поважати підлеглі. Але це правило не завжди спрацьовувало через різновекторність суто професіональних знань і навичок до менеджерської вправності, де важливіше знати та вміти добре організувати й забезпечувати процес виконання окремих завдань, функцій та ін. А тому й отримували передбачуваний результат – втрачали фахівця, лінійного керівника та отримували “невдачу-керівника” на стратегіко-тактичних рівнях. А слабкий, новопризначений керівник – це потенційна загроза для системи через його недоцільні, некомпетентні, незрозумілі та, нерідко, діаметральні дії/позиції, як [1]:

- раптового застосування суто авторитарного стилю чи методу (прямолінійні команди, накази, доручення) – демотивація підлеглих;

- занадто ліберального стилю чи методу (страх прийняття рішень, взяття відповідальності, боязнь зіпсування відносин) – “управлінська залежність” через маніпуляції підлеглих, саботаж або відтермінування необхідних змін;

- боязні показатися слабкими (не готові/здатні вчитися, консультуватися, переймати досвід у колег, устремління вказати факти помилок/недоліків у колег – нездорове внутрішнє конкурентне/психологічне середовище системи тощо.

Ось чому, обставини, що склалися в чинній СМДН, вимагають підготовку

когорти її керівного складу здійснювати за якісно новими управлінськими компетенціями, кваліфікованості та професіоналізмом на засадах і вимогах сучасного менеджменту.

Компетенція взагалі, як поведінковий стандарт і короткий опис того, що саме роблять спеціалісти для якісного та ефективного виконання своєї роботи, є індикатором певної діяльності. Тому управлінська компетенція – це особиста та ділова якість, навичка й модель поведінки посадової особи, володіння якими допомагає успішно розв’язувати конкретні управлінські проблеми та завдання, добиватися результатів. Відсутність же тієї чи іншої управлінської компетенції у посадовця знижує його кваліфікацію та професіоналізм в управлінській сфері. І навпаки – чим більша кількість управлінських компетенцій є в арсеналі керівника, тим більш кваліфікованим і професійним управлінцем він є [1].

Таким чином, “управлінську компетентність” можна віднести до суто індивідуально-особистісної характеристики (стресостійкість, креативність, схильність до командної роботи, вміння працювати в команді, орієнтованості на результат та ін.) і навичок (прийняття рішень; вміння віддавати розпорядження, переконувати та вести переговори; здатність вирішувати конфлікти між співробітниками та ін.) посадової особи, у якої наявні внутрішня мотивація, професійні цінності та ставлення до якісного здійснення своєї службової діяльності. А тому компетентність керівника – це спеціальна освіта, широка загальна й спеціальна ерудиція, системне мислення (практичний розум, винахідливість, швидкість входження в проблему, здатність передбачати ситуації та варіанти виходу з них), наявність організаторських якостей (уміння підбирати та розставляти кадри, планувати роботу, забезпечувати чіткий контроль) і постійне підвищення своєї професійної підготовки [1].

Завдяки володінню певного рівня знань та умінь, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній області, компетентний фахівець, на відмінність від кваліфікованого, здатний реалізовувати свій творчий потенціал саморозвитку, наприклад, в управлінській праці. Звідси, компетентність формує управлінську кваліфікацію керівника (навички, як основні складові професії, що визначають результати діяльності та ступінь участі й старання співробітників) та його управлінський професіоналізм (цілеспрямоване використання на практиці своїх знань і вмінь у виборі механізмів для забезпечення виконання тих або інших задач). Це знаходиться у повній відповідності до вимог управлінської тетради – знає, хоче, може й встигає.

Одним з фундаментальних положень менеджменту є те, що він, як загальна функція управління, стикається з типовими проблемами в кожній з керованих систем, оскільки основні принципи наукових основ управління (НОУ) придатні для будь-якої організації, в якому б національному, галузевому або політичному середовищі вона б не знаходилася. А тому особливостями менеджменту є його універсальність, інтернаціональний характер та обов’язковість освоєння до зайняття управлінської посади.

Небагато нинішніх організаторів медичної галузі навчалися свого часу НОУ або менеджменту, економічним, правовим і психологічним методам, культурі управління та протокольнім справі, а тому і не здатні ефективно організовувати

діяльність медичних служб/структур за новими умовами та обставинами їх функціонування. Так, за даними наших досліджень за 2014-2020 рр., до 90,0% керівників чинної СМДН на теперішній час не тільки за цих причин, але й об'єктивно за особистими якостями, не можуть бути особами, що виконують головні управлінські процеси (рівень перших керівників та їх заступників). Більш того, тільки від 22,0% до 39,0% курсантів, наприклад, циклу спеціалізації змогли прийняти певне рішення та дати відповіді на запропоновані шість завдань, які є типовими в практиці роботи керівника медичної організації. Однак варіанти цих рішень/відповідей на 2/3 мали ієрархічно-організаційний (суто бюрократичний) характер, а не системно-холакратичний підхід з позицій менеджменту [2].

Тому ствердження окремих посадовців медичної галузі (через спірання на свій професійно-посадовий досвід у якості медичного працівника, керівника медичного закладу/органу управління або роботи на кафедрі, а також знання ними організаційно-функціональних недоліків системи – громіздку мережу, занедбані приміщення, необґрунтовані госпіталізації, подовжені ліжко-дні, диспропорції в кадровому забезпеченні та прихованих пасток для ефективного реформування та ін.), що вони є “професійні управлінці” – це, м'яко кажучи, невігластво. Невіглаством, профанацією і нісенітницею, цих так званих “управлінців”, є й прийняття ними рішень про набуття клінічних рекомендацій в статусі обов'язкових до виконання як “нових клінічних протоків” (без процедури адаптації), а також заяви про те, що на засадах доказової медицини вперше в країні впроваджують міжнародні протоколи лікування, що надасть, нарешті, українцям лікуватися як європейцям [3].

Можна бути навіть добрим організатором-виконавцем з ієрархічною схемою субординації, роботою за принципом “доцільності”, келійним методом підписання нормативно-правових актів (без аргументів і відповідальності, але з популізмом, особистими амбіціями, невиваженими кроками й т.п.), прийняттям недолугих і жорстких рішень (наприклад, стосовно тарифів за медичну допомогу й послуги без урахування коефіцієнтів їх складності та інше), але тільки не професійним управлінцем, який повинен досконало володіти знаннями/уміннями (компетентністю) й навичками/можливістю (кваліфікацією, професіоналізмом):

- організації системи, її складових і функціональних процесів на засадах системності, системного підходу;
- використання стилів, типів і шляхів управлінських відношень за парадигмою нейроменеджменту;
- впровадження демократичних, гнучких систем управління, наприклад, соціократичних або холократичних;
- залучення адаптованих моделей управлінської діяльності за пакетами ситуаційного та антисипативного управління, ризик-менеджменту;
- забезпечення процесу управління за його основними видами та технологічно-функціональними фазами, з прийняттям і реалізацією власних управлінських рішень відповідно до теорій, методів і технологій сучасного менеджменту;
- необхідності цільової підтримки медико-соціальнозначущих і стратегічних напрямків діяльності;
- долучення багатоканальних видів, форм і механізмів фінансування системи

(державне, регіональне, за цільовими програмами, медичне страхування, співфінансування місцевих громад і громадян, гранти, благодійні фонди та ін.);

- розробки системно-цільової кадрової політики та комплексно-процесного підходу роботи з кадрами та персоналом;

- створення позитивного психологічного клімату як службово-посадових взаємин, так і в колективі;

- мотивації та стимулювання праці співробітників тощо.

За цими та іншими пріоритетними для СМДН напрямками й тематикою доцільно вести підготовку і її управлінських кадрів (як дієвих, так і зарахованих до резерву) за форматом безперервної освіти та зажаданням їх професійних знань і навичок на практиці. А тому, біля керма управління за стратегічними та загальними напрямами СМДН може/повинен стати менеджер, не обов'язково лікар, але з обов'язковою та адаптованою (під завдання і функції системи, галузі) управлінською, економічною, юридичною і психологічною підготовкою, який здатний працювати в умовах непередбачуваності ситуації й конкуренції. Звідси правоможним є питання про введення в державних і комунальних некомерційних медичних підприємствах посад директора (з виконанням стратегічних функцій управління) та заступників директора за відповідними напрямами суто медичної діяльності з функцією тактичного управління ними.

Тобто, в умовах поглиблення глобалізаційних і соціально-економічних процесів у медичній галузі та її подальшого розвитку, вкрай актуального значення набирає проблема формування професійних якостей управлінських кадрів і підготовки під конкретне системно-соціальне замовлення необхідного фахівця на рівні освітнього ступеня магістра в галузі знань “Управління та адміністрування” за спеціалізацією “Медичний менеджмент” або “Державне управління” в “Системі забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти”.

В даному контексті, на наше переконання, буде за доцільне відмовитися від залученої в системі післядипломної освіти блоково-тематичної, недостатньо інтегрованої між окремими розділами начальної дисципліни, підготовки управлінських кадрів і перейти на:

- системно-інтегративне навчання – такі навчальні дисципліни, як соціальна медицина, організація охорони здоров'я, менеджмент, економічна теорія, економіка і правові питання охорони здоров'я, психологія та інші повинні бути об'єднані в єдину систему, як її компоненти, на інтеграційній основі;

- проблемно-цільове навчання (від навчальної теми до конкретної навчально-практичної проблеми й навпаки) – з активним впровадженням таких його активних форм, як ділові та ролеві ігри, дискусійне та творче вирішення типових і імовірнісних ситуаційних завдань, проблемних ситуацій. Завдання одне – дати курсантам не тільки теоретичні знання, але й сформувані за ними навички й гарантувати можливість їх застосування на практиці. І така підготовка повинна бути почата у ВНЗ, з подальшим удосконаленням у системі післядипломної освіти з атестаційною оцінкою їх якості;

- впровадження в педагогіко-методичний процес навчальних баз адаптованого варіанту системи управління якістю післядипломної освіти за

стандартом засад і вимог міжнародного та українського стандарту ISO-9000:2000, який в структурно-функціональному відношенні складається з: методології PDCA (Plan-Do-Check-Act або План-Виконання-Контроль-Дія); основних вимог (відповідальність керівництва, управління ресурсами; вимірювання та аналізу за варіантом “Кола якості” із його чотирма складовими (вхід – курсант з вимогами; надання послуги – навчально-методичний процес; вихід – оцінка за результатами навчання та подальша співпраця навчальної бази та курсанта; зворотний зв’язок – корегування педагогіко-методичної та управлінської діяльності як навчальної бази, так й медичної керованої структури);

- диференційований відбір курсантів на основі попереднього уточнення їх базового рівня підготовки, освіченості, кваліфікації та професійності за посадовим статусом з метою виключення необізнаного та суб’єктивного самопотоку на курсові заходи, а також тематико-цільового планування форм і методів навчання з позитивним корелюванням ефективності, задоволеності роботою й підготовленості слухачів.

Так, анкетування посадових осіб СМДН з питань їхнього вибору потенційних навчальних курсів по дисципліні “Медичний менеджмент”, за якими респонденти хотіли б отримати додаткову підготовку, показало, що:

- особи, які знаходяться в резерві на заміщення керівних посад, надають перевагу психологічним аспектам управління (при цьому не маючи взагалі підготовки з НОУ) та навчанню без відриву від роботи, тобто дистанційній формі навчання (62,0%);

- чинні керівники надають перевагу тематиці з технологічних аспектів управління та тактиці керівництва за дистанційною формою навчання (92,7%).

Серед шляхів і напрямів удосконалення роботи провайдерів післядипломної освіти для управлінського персоналу СМДН доцільно назвати необхідність:

- доопрацювання наявних програм навчання, в яких до кінця не вичерпана нагальна тематика з питань удосконалення управління (демократично-інноваційні системи/моделі управління на засадах нейроменеджменту, антисипативного та стратегічного управління та ін.) та проблем з практичної діяльності медичних організацій (фінансово-економічні питання та ін.), за якою підготовка курсантів-управлінців СМДН не завжди відповідає рівню професійного запиту й діяльності;

- визначення базисного рівня необхідного навчання з НОУ для осіб, що знаходяться в резерві та новопризначених на посади керівників;

- підготовки уніфікованого навчального посібника для курсантів-управлінців на ґрунті нової програми навчання та видати його масовим тиражом;

- впровадження системи поточної професійної оцінки роботи як науково-педагогічних, так і управлінських кадрів;

- обміну досвідом між освітніми провайдерами з навчально-педагогічної та організаційно-методичної роботи;

- використання системної методології в комплексному навчанні на засадах міжнародного та українського стандарту ISO-9000:2000;

- залучення гнучкої системи післядипломної підготовки із диференційованими, науково обґрунтованими показниками щорічного обхвату навчанням посадовців з

урахуванням їх посад, місця роботи, типу закладу/установи;

- ширшого використання курсів спеціалізації, стажування й тематичного удосконалення, особливо для новопризначених на посаду та осіб, що знаходяться в дійовому резерві;

- комбінованого використання традиційних і інтерактивних методів навчання (лекції, семінари, практичні заняття, ділові й ролеві гри, ситуаційні та творчі завдання, бесіди, дискусії та ін.) та сучасних і нестандартних педагогічних методів (брейнстормінгу, брейнрайтінгу, мозкового штурму/атаки, когнітивного дисонансу, “за-проти”, свот-аналізу, функціонально-вартісного аналізу та ін.);

- розробки дієвих механізмів і прозорих процедур атестації управлінських кадрів на основі конкретних і об’єктивних оцінювальних критеріїв та індикаторів знань і навичок, а також показників особистого внеску особи, що атестується, в удосконалювання діяльності керованої системи;

- створення комп’ютерного банку-даних про управлінський персонал, рівень базової підготовки керівного складу, навчально-методичні бази тощо.

Таким чином, навчальні програми в системі післядипломної освіти, з метою формування компетентності, кваліфікації та професіоналізму управлінських кадрів медичної галузі, як їх професійних якостей, мають містити тематику не тільки як з основних видів, систем і схем-моделей сучасного менеджменту, але й з фінансово-економічного та правового забезпечення діяльності медичних структур, психологічних і мотиваційних аспектів управління, управління якістю надання/отримання медичної допомоги, доказової медицини, клінічної епідеміології, інформатизації й розвитку електронної СМДН і ін.

Висновок:

Дороговказом на прийдешній період для системи медичної галузі є створення конкурентоздатної, динамічної, зі високою соціальною когерентністю та когезією системи підготовки та безперервного професійного розвитку керівних кадрів за якісно новими управлінськими компетенціями, кваліфікованості та професіоналізмом на засадах і вимогах сучасного менеджменту.

Список літератури:

1. <http://psychologis.com.ua/kompetentnost.htm>.
2. Журавель В.І., Котуза А.С., Журавель В.В., Борковський Д.С., Палій С.Р. Холакратія в медичній галузі як демократична система управління: сутність, переваги, недоліки //Актуальні проблеми клінічної та профілактичної медицини. – 2020. Т.4, № 1. – С.5-14.
3. <https://www.vz.kiev.ua/alla-stepanenko-yakshho-medychnyj-standart-ne-mozhnavykonaty-cherez-brak-resursiv-u-nomu-nemaye-sensu>.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИИ БЛОКЧЕЙН В ГОСУДАРСТВЕННОМ УПРАВЛЕНИИ

Куцай Наталия Сергеевна

к.е.н., доцент кафедры менеджменту
Луцкого национального технического университета

Сегодня все больше стран мира начинают интересоваться блокчейном и криптовалютами на государственном уровне. И этот интерес обоснован – использование решений на основе блокчейну в государственном управлении приносит значительные улучшения не только в экономике, но и в социальную сферу, а также в национальную безопасность [1].

Уже сейчас блокчейн может изменить роль и участие граждан в государственно-управленческом процессе.

Блокчейн – это распределенная база данных всех операций, проводимых в системе. Данные хранятся в виде цепочки блоков (отсюда и название – blockchain) с записями о транзакциях. Их невозможно подделать, так как каждая новая запись осуществляет подтверждение уже существующих цепочек. Чтобы подделать данные, нужно менять информацию во всех других блоках [2]. При этом, так как распределенная система, актуальная информация о записи в системе сохраняется во всех ее участников и автоматически обновляется при внесении любых изменений.

Основные преимущества использования технологии блокчейну:

1) децентрализация, то есть отсутствие посредников, сокращает стоимость обслуживания и облегчает операцию обмена данных;

2) безопасность операций: для каждой транзакции используется уникальная цифровая подпись (все операции обнаруживаются) и отсутствует единый центр хранения данных;

3) открытость и прозрачность: все участники могут увидеть, какие именно операции проводились, что способствует публичности каждой операции;

4) невозможность внесения изменений: все операции и транзакции объединены в виде последовательной цепи, не позволяет двойное списание (дублирование транзакций) и записывается история осуществления всех операций [3].

Основными недостатками использования блокчейну являются: сложность при внедрении, отсутствие механизма восстановления ключей цифровой подписи, а также отсутствует соответствующая нормативно-правовая база.

Блокчейн может применяться в таких сферах, как: обеспечение избирательного процесса и судопроизводства, сервисная деятельность органов публичной власти, идентификация пользователей управленческих услуг, управление правами собственности, верификация товаров и услуг, регистрация данных о прохождении квалификационных испытаний, патентования, интеллектуальная собственность, регистрация медицинских данных государственный документооборот (в частности регистрация контроля

обращений, запросов и переписки), логистика, налогообложение, учет движения бюджетных средств, удостоверение личности, трудовые книжки, медкарточки, полисы и др.), государственные закупки и аукционы и тому подобное [4].

Анализируя зарубежный и отечественный опыт, можно определить приоритетные сферы и направления применения блокчейну в Украине.

1. Избирательный процесс. Основными задачами обеспечения эффективной организации процесса волеизъявления граждан прозрачность, доступность и невозможность фальсифицировать его результаты, успешно решает система стационарного и дистанционного голосования, которая построена на основе блокчейн-технологий, она способна стать эффективной альтернативой системам так называемого «электронного» голосования. В большинстве блокчейн-систем дистанционного голосования используется распределенный публичный реестр, который формирует «цифровой ящик» для бюллетеней, воспользоваться им могут граждане независимо от их места нахождения в любой стране мира [5].

2. Защита персональных данных (регистрация медицинских данных). С целью предотвращения несанкционированного доступа и внесения изменений по информации о пациентах в государственных и частных учреждениях стран ЕС применяются блокчейн-системы регистрации медицинских данных, поскольку именно технология распределенного реестра может позволить хранить информацию в течение всей жизни пациента. Такие блокчейн-системы позволяют формировать историю болезней пациентов. Причем, получить доступ к такой информации возможно только при использовании определенного перечня доверенных цифровых подписей врача и пациента. В мировой практике, начиная с 2016 года, применение блокчейн-систем в сфере здравоохранения получило мощное развитие.

3. Учет земельных ресурсов (блокчейн-системы земельного кадастра). Насущные проблемы функционирования современных «электронных» систем учета земельных ресурсов решаются благодаря применению блокчейн-технологий, позволяющих существенно уменьшить продолжительность осуществления операций, связанных с приобретением (или прекращением) прав собственности или пользованием земельными участками, снижение рисков мошенничества, возникновение ошибок при оформлении документов и осуществлении транзакций, а также повышение уровня надежности системы в целом.

В Украине недавно введен обновленный Государственный земельный кадастр, теперь работает на цифровой технологии «блокчейн», что обеспечивает надежную синхронизацию данных и не позволит их подмену в результате внешнего вмешательства.

4. Государственные блокчейн-системы электронных торгов (аукционов). Основной задачей использования блокчейн технологий в системах государственных закупок и аукционов (электронных торгов), которые инициируются органами публичной власти, необходимость обеспечить прозрачность любых транзакций и защищенность от искажения данных. Украина является новатором по проведению государственных аукционов, поскольку впервые в мире на базе сервиса «Open Market» государственным

предприятием «СЕТАМ» при содействии Государственного агентства по вопросам электронного правительства Украины и компании «BitFury Group» проведены электронные торги арестованного имущества с применением блокчейн-системы [6].

На сегодня система государственного управления Украины требует повышения эффективности ее функционирования в контексте внедрения современных инновационных технологий, в частности блокчейну, который радикально трансформирует ресурсные механизмы государственного управления, делая их продуктивными, безопасными и эффективными, а также создает новые возможности для цифровых преобразований общественно-властных отношений, позволяя органам государственной власти и органам местного самоуправления стать более открытыми.

Однако существует несколько проблем, которые мешают широкому распространению технологии. Основная причина - это неопределенность в правовой и регуляторной сферах. Кроме того, широкомасштабное внедрение блокчейну потребует значительных инвестиций и усилий в части стандартизации и унификации. Для распространения технологии нужно построить многоуровневую инфраструктуру блокчейну и укрепить доверие к этой технологии со стороны потребителей и регуляторов.

Возможности блокчейну и рост интереса к нему свидетельствуют о его большом потенциале и широким возможностям для развития. Учитывая тенденции в этой области и возможности их реализации, можно предположить, что в полной мере блокчейн будет применяться в нашей жизни через 10-15 лет и только при условии адаптации национального законодательства к новым реалиям использования информационных технологий.

Список литературы:

1. Архирейська Н. В. Блокчейн – інноваційна технологія постіндустріальної економіки. *Бизнес Інформ*. 2017. № 7. С. 125-129.
2. Давыдова И. В. Технология блокчейн: перспективы развития в Украине. *Журнал цивилистики*. 2017. Вып. 26. С. 38-41.
3. Карпенко А. Цифровая технология «блокчейн» в государственном управлении: сущность, преимущества и риски применения. *Теоретические и прикладные вопросы государства*. 2017. Вып. 21. С. 20-28.
4. Сигайов А. А. Технология блокчейну как новая схема экономической деятельности Украины и мира. *Формирование рыночных отношений в Украине*. 2018. № 4. С. 36-39.
5. Карпенко А. Использование блокчейн-систем органами публичной власти: украинский и зарубежный опыт. *Актуальные проблемы государственного управления*. 2018. Вып. 1. С. 57-62.
6. Жмуркевич А. Е. Особенности применения блокчейн-технологии в цифровой экономике. *Международный научный журнал «Интернаука»*. 2018. № 6 (2). С. 14-17.

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ОЗДОРОВЧОЮ РУХОВОЮ АКТИВНІСТЮ В МЕГАПОЛІСАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ М.ДНІПРО)

Макашов Валерій,

начальник відділу спортивної роботи та
спортивної інфраструктури міста
управління спорту департаменту
гуманітарної політики
Дніпровської міської ради

Євроінтеграційний курс, який нині реалізується Україною, передбачає активне реформування всіх сфер життєдіяльності, включно й реформування сфери фізичної культури та спорту, перетворення цієї галузі відповідно до сучасних вимог рівня розвитку науки і технологій [1]. Важливою складовою реформування виступають сучасні інформаційні системи та технології.

Цифровізація пріоритетних напрямків української економіки та соціальної сфери, що передбачає впровадження цифрових технологій і платформних рішень, сьогодні виступає не тільки актуальним інструментом управління щодо успішного розвитку соціально-економічної сфери, але й української держави в цілому, а також сприяє утвердженню її європейського іміджу на міжнародній арені.

На рівні місцевого самоврядування проблематика фізкультурно-оздоровчої сфери та спорту розглядається в контексті стратегічних завдань розвитку будь-якої адміністративно-територіальної одиниці – як на рівні об'єднаних територіальних громад та невеликих міст обласного підпорядкування, так і на рівні українських мегаполісів. Одним з таких мегаполісів є місто Дніпро [2]. До найбільш виразних його характеристик, як сучасного українського мегаполісу, можна віднести такі:

- місто є центром Дніпровської агломерації з населенням близько 1,5 млн осіб;
- Дніпро входить в 10-ку космічних країн світу та приймає активну участь у співпраці зі США, Норвегією та ін. країнами;
- місто входить в першу сотню світових ІТ-хабів;
- місто Дніпро є одним із 600-та глобальних міст світу та одним із 6-ти глобальних міст України;
- Дніпро – це майже 7,5 % обсягів виробництва хімічної та нафтохімічної, а також 5,6% виробництва харчової промисловості України;
- місто підтримує активні зв'язки зі 130 країнами світу, що забезпечує майже 7% обсягу в загальнодержавному вимірі експортно-імпортних операцій.

Соціально-гуманітарна сфера міста Дніпро також характеризується надзвичайно потужним розвитком, особливо за такими напрямками як освіта та наука, охорона здоров'я, соціальна та культурна сфера тощо.

Довгий час місто Дніпро, як мегаполіс, сприймався його мешканцями та гостями міста, насамперед, як космічна столиця або «кузня» вищих керівних кадрів. Але з прискореним розвитком сфери послуг, новітніх ІТ у всі сфери суспільного виробництва, упровадженням безвізового режиму з країнами ЄС, який сприяє розширенню міжнародних контактів, соціально-економічний розвиток мегаполісу зазнає суттєвих трансформацій, які наближають місто Дніпро до рівнозначних і високорозвинених міст європейського регіону.

Сьогодні місто Дніпро має імідж міста, в якому гарантується комфорт, безпека життєдіяльності та бізнесу, залучення інвестицій та розвиток галузі культури й рекреації, доступності різних форм відпочинку та дозвілля, насамперед, для молоді та студентства. Таким є перелік пріоритетних напрямків діяльності муніципальної влади.

Основою сучасних підходів в управлінні мегаполісом є підхід, який умовно можна назвати «економіка подій». Тобто, завдяки такому підходу місто отримує значно більше інвестицій, ніж просто створення гарного бізнес-клімату чи розвиток окремої галузі життєдіяльності мегаполісу. Ідеологія такого підходу ґрунтується на тому, що сучасне місто потрібно насичувати різноманітними подіями, у тому числі й спортивними та видовищними.

З цією метою, у Дніпрі, починаючи з 2016 року, за ініціативи міського голови, запроваджена та успішно реалізується унікальна програма під назвою «Дніпро – спортивна столиця». Стратегічними цілями цієї програми є:

- поліпшення якості життя городян засобами спортивної галузі;
- масова популяризація спорту і здорового способу життя (у т.ч. популяризація оздоровчої рухової активності);
- сучасна та доступна спортивна інфраструктура;
- створення і просування спортивного бренду міста Дніпро.

Однак, з метою якісного управління та досягнення визначених програмних цілей муніципальна влада повинна якомога швидше впроваджувати цифрові технології у галузь масового спорту [3]. Цифровізація масового спорту дозволить запровадити системи цільового фінансування споживачів фізкультурно-оздоровчих послуг і дозволить перерозподілити частину витрат від утримання комунальних установ, що надають послуги з фізичної культури та здоров'я для фінансування придбання існуючої служби спорту та охорони здоров'я, що значно збільшить географію таких послуг. Крім того, на основі цифрових технологій забезпечується механізм зворотного зв'язку між споживачем послуги та контролюючим органом з метою моніторингу якості наданих послуг.

З метою популяризації фізичної активності мешканців мегаполісу необхідно стимулювати ринок приватних ІТ-рішень для створення пошукових порталів послуги з фізичної культури та охорони здоров'я, програми гейміфікації тощо. У цьому напрямку влада мегаполісу вже зробила чимало, зокрема, для споживачів фізкультурно-оздоровчих послуг на міському порталі створені й функціонують в онлайн режимі наступні пошукові системи:

- спеціалізована веб-сторінка ([www. https://sportdnipro.com/info/spravochnik](http://www.https://sportdnipro.com/info/spravochnik)), тематика яких містить рубрики найбільш популярних напрямків оздоровчої рухової активності (біг, велоспорт, плавання, кросфіт, фітнес);

- спеціалізований функціонал «Відкрита мапа Дніпра» (https://mapa.dniprorada.gov.ua/?category_id=16), в структурі якого працює спеціалізована пошукова система «Спорт», яка в оперативному режимі надає споживачеві актуальну інформацію про геолокацію 289 об'єктів у розрізі 18 видів спорту та таким паспортом: адреса; вид діяльності; секції; розклад роботи закладу; довідка закладу; довідка управління спорту.

Таким чином, пріоритети упровадження муніципальною владою цифрових технологій в систему управління у сфері оздоровчої рухової активності населення має чимало переваг, серед яких виділимо такі:

- впровадження відкритої системи цифрових платформ у галузі фізичної культури та спорту, яка об'єднує всі служби для влади, громадян та бізнесу спортивної індустрії (приклади елементів такої екосистеми: платформа зі службами управління спортивною інфраструктурою, платформа зі послугами для спорту та охорони здоров'я громадян, платформа зі службами для проведення спортивних заходів, платформа зі послугами для спортивних громадських організацій, платформа зі послугами для пришвидшення малого та середнього бізнесу у спорті);

- система постійного розвитку компетентності всіх учасників оздоровчої рухової активності, фізичної культури та спортивної діяльності;

- регулярний моніторинг стану здоров'я жителів мегаполісу, які користуються цифровими послугами, інтегрованими з системою муніципальних послуг;

- підвищення цифрової грамотності усіх учасників оздоровчої рухової діяльності в рамках формування ключових компетенцій цифрової економіки сучасного мегаполісу.

Список літератури:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: затверджена указом Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

2. Про місто Дніпро. URL: <https://udhtu.edu.ua/pro-misto-dnipro>

3. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року: постанова КМУ від 4 листопада 2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>

ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Семенда Дмитро Костянтинович

к.е.н., професор, професор кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Уманський національний університет садівництва

Семенда Ольга Володимирівна

к.е.н., ст. викладач кафедри маркетингу
Уманський національний університет садівництва

Розвиток електронної комерції є одним із пріоритетних напрямків, за яким формується набуває якісного нового статусу сучасна економіка. Продаж товарів в Україні пройшов шлях від ринків, крамничок, лотків, кіосків до великих супер- та гіпермаркетів. Із прийняттям Закону України «Про електронну комерцію» [1], розвитком Інтернет комунікацій, служб доставки, платіжних систем їх почали змінювати онлайн-майданчики (Інтернет-магазини, маркетплейси, торговельні онлайн-сервіси тощо). Популярність торгівлі товарами через Інтернет постійно зростає. Така торгівля вигідна як для продавців, так і для покупців. Електронна комерція може розглядатися як потужний комунікативний інструмент, що застосовується практично за всіма напрямками.

У зв'язку з впровадженням карантинних обмежень та надзвичайної ситуації для протидії COVID-19, вбачаються потенційні подальші перспективи для розвитку Інтернет-торгівлі. Обмеження роботи офлайн-магазинів суттєво змінило ситуацію на ринку товарів та послуг і призвело до охоплення більшої аудиторії споживачів, а отже, і до збільшення оборотів продажу через мережу Інтернет.

Для Інтернет-торгівлі властиві певні функції та особливості, серед яких основними є [2, С.303]:

- віртуальність - відсутність особистого контакту між окремими особами - учасниками процесу купівлі-продажу;
- інтерактивність - адекватне інформаційне забезпечення покупця (споживача) його запиту у вигляді інтерфейсу (беззвучного діалогу);
- глобальність - відсутність часових, просторових, адміністративних, соціально-демографічних, асортиментних кордонів;
- динамічність - здатність онлайн-торгівлі до моментальних змін та адаптації до нових умов;
- ефективність - здатність забезпечувати прибуток, інші економічні вигоди та соціальний ефект.

В теорії електронної комерції Інтернет-торгівлю прийнято розрізняти за типами, виділеними на основі суб'єктів учасників економічних відносин та їх взаємодії один між одним. Найбільш широко розповсюдженими серед них є [3, С.127-128]:

– B2B (англ. Business to Business - бізнес для бізнесу) - взаємодія між юридичними особами - через різноманітні віртуальні майданчики дані суб'єкти отримують можливість обмінюватись інформацією, знаходити нових партнерів, контрагентів та проводити торгові операції. Також, підприємства можуть через відповідні сервіси забезпечити себе різними супровідними послугами, придбати обладнання та ін.;

– B2C (англ. Business to Consumer - бізнес для споживача) – прямі продажі для фізичної особи (споживача) - забезпечує взаємозв'язок різноманітних компаній та постачальників товарів та послуг з кінцевими споживачами в мережі Інтернет;

– C2C (англ. Consumer to Consumer - споживач для споживача) - одні споживачі взаємодіють із іншими споживачами (продають чи купують) - споживачі можуть легко укласти угоди між собою і розвивати свою онлайн-присутність за допомогою третьої особи - провайдера. Дана форма електронної комерції дозволяє людям, що мають певні обмеження (віддаленість, фізичні вади), укласти угоди у будь-який зручний для них момент;

– G2C (англ. Government to Consumer - уряд для споживача) - моделі G2C та C2G припускають організацію взаємодії органів влади із громадянами - з одного боку, це цілий спектр послуг, реалізований на державних і муніципальних інтернет-порталах, з іншого - це організація зворотного зв'язку із громадянами, отримання інформації про реакцію населення на дії влади, вивчення думок, організація соціологічних опитувань, виборів, референдумів через Інтернет. При масовому використанні мережі - Інтернет напрямками роботи у формах G2C та C2G можуть бути: збір податків, реєстрація транспортних засобів, реєстрація патентів, видача необхідної інформації, укладання договорів та оформлення поставок необхідних матеріалів, обладнання. У результаті скорочується обсяг паперової роботи, прискорюється проведення необхідних процедур.

– G2B (англ. Government to Business - уряд для бізнесу) - набір програмних і апаратних засобів для здійснення онлайн взаємодії виконавчої влади та комерційних структур з метою підтримки та розвитку бізнесу - модель G2B передбачає надання інформації та послуг з боку органів державного і регіонального управління господарюючим суб'єктам. До класу G2B можна віднести інформаційні веб-сайти органів влади, системи електронних закупівель, тощо.

Світові темпи розвитку та використання електронної комерції у процесах встановлення ділових стосунків між партнерами є настільки стрімкими, що за деякими прогнозами оптимістів від «електронного способу життя» до середини

XXI століття у діловому світі зникнуть усі паперові документи і взаємовідносини між контрагентами будуть існувати тільки у електронному форматі.

Варто зауважити, що розвиток електронної комерції спирається на залучення до Інтернету все більшої кількості користувачів, тому не дивно, що частка обороту від Інтернет-торгівлі у ВВП країн та частка електронної складової у роздрібній торгівлі корелює з показником рівня проникнення Інтернету, тобто частки населення країни віком від 14 до 74 років, що є регулярними Інтернет-користувачами. Так, у провідних країнах Західної Європи цей показник наближається до 100 %, у той час як в Україні він становить лише близько 63 % [4].

За підрахунками експертів групи EVO - української ІТ-компанії, проектами якої є найбільші маркетплейси для онлайн-торгівлі, сервіси електронного документообігу та майданчик для проведення державних і комерційних торгів, у 2019-й рік український сегмент електронної комерції досягнув 97,4 млрд. грн. Локомотивом розвитку, як і раніше, виявилися маркетплейси. В Україні найбільший обсяг потенційної аудиторії покупців зосереджується на таких популярних Інтернет-майданчиках, як Prom, де часта прямого трафіка становить 27%, Rozetka - 35%, OLX - 49%, Aliexpress - 67% [5].

В Україні у сфері Інтернет-торгівлі виникають певні виклики, зокрема:

- умисне посягання на інтереси суб'єктів електронної комерції (комп'ютерні злочини і комп'ютерні віруси);
- ненавмисні дії обслуговуючого персоналу (помилки, упущення і т. п.);
- вплив технічних чинників, що здатні спотворити чи зруйнувати фінансово-комерційну інформацію (збої електропостачання, програмні збої);
- вплив техногенних чинників (стихійні лиха, пожежі, великомасштабні аварії і т. п.).

Отже, можна стверджувати, що розвиток торгівлі через всесвітню мережу Інтернет в Україні є перспективним видом бізнесу в майбутньому хоч і має певні недоліки та загрози.

Список літератури:

1. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19>
2. Балабан П.Ю., Балабан М.П., Мітяєва Т.Л., Михайленко О.М., Попова Л.О., Хурса М.М. Комерційна діяльність: підручник. Харків: Світ Книг, 2019. 452с.
3. Синявська О.О. Електронна торгівля в Україні: тенденції та перспективи розвитку. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. №9. С126-132.
4. Гліненко Л.К., Дайновський Ю.А. Стан і перспективи розвитку електронної торгівлі України. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2018. №1. С.87.

5. Редіх Е. Ринок електронної комерції: яким він був в 2019 і яким буде в 2020. URL:

https://biz.censor.net/resonance/3169606/rynok_elektronnoyi_kommertsii_kakim_on_byl_v_2019_i_kakim_budet_v_2020

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СТВОРЕННЯ УСПІШНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Строкович Ганна Віталіївна

доктор економічних наук, доцент,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Створення нових успішних підприємницьких структур відбувається на основі наявності певних інноваційних ідей, які виникають найчастіше як результат креативної діяльності її розробників. Тому дослідження питання креативності персоналу в підприємницьких структурах є актуальним в умовах постійних змін в оточуючому середовищі.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що здійснення креативної діяльності є неможливим без застосування творчого підходу. В найбільш узагальненому вигляді: «Творчість визначається як тенденція генерувати чи розпізнавати ідеї, альтернативи чи можливості, які можуть бути корисними для вирішення проблем, спілкування з іншими та розваги для себе та інших» [5].

Аналіз наукових праць з цієї проблематики свідчить про наявність наступних причини спонукання людини до творчості:

- потреба в новій, різноманітній та складній стимуляції;
- потреба в передаванні ідеї та цінностей;
- потреба в вирішенні проблем [1-5].

Отже, будь-якій підприємницькій структурі для забезпечення її креативності потрібно застосовувати творчий підхід, який сприяє надбанню вмінь щодо розглядання речей по-новому або з іншої точки зору. Крім усього іншого, персоналу підприємницької структури доцільно мати можливість створювати нові можливості для неї або нові альтернативи її прогресивного розвитку, який у свою чергу сприяє й розвитку підприємницької структури в цілому.

Як стверджує М. Вертхаймер основними факторами, які називаються "законами організації", що визначають групування, є:

близькість. Коли елементи організації, як правило, групуються відповідно до їхньої близькості;

схожість. Коли предмети, подібні за деяким відношенням, як правило, групуються;

змикання. Коли предмети об'єднуються в групи, якщо вони мають тенденцію до формування деякого об'єкта;

простота. Коли предмети будуть організовані у прості фігури відповідно до симетрії, регулярності та плавності [5].

Дуже важливим для забезпечення успіху нових підприємницьких структур має здатність їх персоналу до латерального мислення. Едвард де Боно у 1967 р. запропонував поняття «латеральне мислення», яке позначає застосування непрямого та творчого підходу до розв'язання проблем (*New Think: The Use of Lateral Thinking*, 1967). Цей вид мислення відрізняється від класичного наукового (вертикального) тим, що відмовляється від оцінок реалістичності

запропонованих напрямів розв'язання проблеми. Акцент здійснюється саме на інноваційність ідей, які можуть стати лише проміжною ланкою для згодом реальних та оригінальних рішень. Отже, застосування різних методик латерального мислення сприятиме зростанню відкритості до нового шляхом відмови від критики нових рішень.

Далі Е. де Боно виділяє чотири критичні фактори, пов'язані з латеральним мисленням:

визнання панівних ідей, які поляризують сприйняття проблеми;

пошук різних точок зору – різні способи розгляду справи («нестандартне мислення»);

розслаблення «нормального» жорсткого контролю мислення, тобто розслаблення процесів, що використовуються для рутинної обробки вхідних даних;

заохочення використання випадковості для заохочення інших ідей (випадковість, оскільки латеральне мислення передбачає ідеї з такою низькою ймовірністю, що вони навряд чи можуть відбутися за звичайного ходу подій) [2].

До основних принципів творчого вирішення проблем можуть бути віднесені такі:

персонал організації слід заохочувати виявляти основні характеристики проблеми (тобто взаємозв'язок між різними її елементами);

прогалини, невідповідності або порушення є важливим стимулом для навчання персоналу та організації в цілому;

навчання повинно базуватися на законах організації: близькість, схожість, змикання та простота [1].

Едвард де Боно [2], як і інші біхевіористи, стверджує, що характеристики стимулів, отриманих мозком, змушують персонал організації певним чином «групуватися» (структурувати або інтерпретувати проблему) і що цей процес передбачає застосування минулого досвіду, тобто, що при пошуку під явищем підсвідомість визначає, як з цим поводитись у минулому, і - припускаючи, що минулий досвід не був настільки згубним, що вплинув на свідомість, - спробує обробити новий вхід таким же чином. Згідно думки Р. Б. Меллора це представляється обґрунтованим аргументом, оскільки навпаки, постійні спроби знайти нові процеси для рутинних проблем, швидко призведуть до нервового зриву або подібної ситуації із перевантаженням [4].

Важливе значення для прояву креативності відіграють різноманітні методи аналізу проблем організації. На поточний момент існує значне різноманіття методів, що сприяють структурованому виявленню та аналізу проблем.

Найбільш поширеними є аналіз Парето (іноді відомий як правило 80/20), причинно-наслідкові зв'язки (також відомі як риб'яча кістка або діаграма Ісікави) та когнітивні карти [3].

Метод Парето аналізує причини проблеми на основі частоти. Наприклад, логістичній організації часто доводиться отримувати скарги від незадоволених клієнтів. Причин подання скарг може бути п'ять, але аналіз, як правило, показує, що частота скарг за різними видами не однаково розподілена і що лише одна причина (тобто 20 відсотків потенційних причин) становить 80 відсотків скарг.

Картографування розуму (більше для окремих людей) та відповідна техніка когнітивного картографування розуму (частіше для груп зацікавлених сторін) можуть бути корисними техніками для розкриття прихованих припущень.

Окрім того доцільно використовувати метод SEARCH, назва якого є акронімом від: S – сканувати навколишнього середовища, E – поширення ідеї, A – пристосування ідеї до обставин, R – перегляд компонентів, C – створення ділової можливості, H – збір врожаю перероблених ідей та розвиток бачення [3].

Подібним чином й метод ALUO, який дозволяє персоналу підприємницької структури прийняти дещо іншу точку зору: A – переваги для замовника, L – обмеження, тобто які елементи ідеї можуть працювати не так, як передбачалося, які недоліки можуть виникнути, наскільки вони критичні; U – унікальність, яка неповторність в цій ідеї, чи можна її замінити чимось іншим, що вже є на ринку, чи можна легко її наслідувати; O – можливість, які перспективи відкриваються завдяки унікальним особливостям, які ви визначили для успішної діяльності підприємницької структури [3].

Розповсюдженим є також й метод "Дай мені 5". Це дещо більш кількісний підхід, що передбачає надання п'яти відповідей на п'ять запитань:

назвіть п'ять речей, які Ви спостерігали як споживач або працівник у цій галузі промисловості;

назвіть п'ять речей, які ця галузь промисловості повинна передбачати саме зараз;

назвіть п'ять речей, які інші розповідали б вам про цю галузь промисловості;

назвіть п'ять дій чи типів ділової поведінки, які учасники цієї галузі повинні розглянути;

назвіть п'ять ідей, над якими компанії цієї галузі ще не замислювались і не освоїли їх [3].

Відповіді на ці п'ять питань перевіряють знання людей про цю галузь, а також можуть бути порівняні з початковою ідеєю, яка може бути певним чином вдосконалена.

Отже, запропоновані особливості створення нових успішних підприємницьких структур, які ґрунтуються на креативності їх персоналу, застосуванні творчості в процесі прийняття управлінських рішень та застосуванні низки методів аналізу проблем організації сприятимуть удосконаленню їх діяльності.

References:

1. De Bono, Edward (1970). Lateral thinking: creativity step by step. Harper & Row. pp. 300.
2. De Bono, Edward (1992). Serious creativity: using the power of lateral thinking to create new ideas. Harper Business. pp. 338.
3. Gundry, L. K. and La Mantia, M. (2001) Breakthrough Teams for Breakneck Times. New York: Dearborn Books.

4. Robert B. Mellor (2009) *Entrepreneurship for Everyone*. London: SAGE Publications Ltd.

5. Parkhurst, H. B. (1999) 'Confusion, lack of consensus and the definition of creativity as a construct', *Journal of Creative Behaviour*, 33: 1–21.

5. Wertheimer, M. (1959) *Productive Thinking*. New York: Harper and Row.

SUBMICROSCOPIC RECONSTRUCTION OF THE SPLEEN UNDER THE ACTION OF MONOSODIUM GLUTAMATE AND MELATONIN CORRECTION

Harapko Tetiana

PhD, Docent of the Department of Human Anatomy and Histology Uzhhorod National University, Medical Faculty, Uzhhorod, Ukraine

Mateshuk-Vatseba Lesia

MD, Head of the Department of Normal Anatomy, Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyi, Lviv, Ukraine

Holovatskyi Andrii

MD, Professor of the Department of Human Anatomy and Histology Uzhhorod National University, Medical Faculty, Uzhhorod, Ukraine

Abstract. Monosodium glutamate is one of the most common dietary supplements in the world [1-3]. It belongs to the group of flavor enhancers, so it is used for a dual purpose - improving the taste of products leads to increased sales, ie increasing the consumption of these products, and on the other hand extends the shelf life of products, masking taste and smell [4, 5].

The current study is the effect of monosodium glutamate on the immune organs, because they provide the fight the whole body with foreign antigens, as well as the ability to correct the changes caused by it [6].

The purpose of the research was to investigate the submicroscopic changes in structural components of spleen of rats under the action of monosodium glutamate and melatonin correction.

Materials and methods of research. We conducted a study on 38 white male and female rats of reproductive age (2,5-5,5 months) weighing 135-300 g. Microanatomy of the structural components of the spleen of white rats under conditions of physiological norm was investigated on 10 intact animals. Experimental animals was divided into 2 groups. The first group was animals that received a high-calorie diet (HCD) for eight weeks. The second group was animals that received HCD for eight weeks, after which they were transferred to the standard diet of vivarium with the addition of melatonin for four weeks. Each group had 5 male and 5 female rats. High-calorie diet was achieved due to the fact that food was added monosodium glutamate at a dose of 0.07g/kg of body weight of the rat. The dose of melatonin was 0.01 g/kg body weight of rats, which was administered daily in the afternoon by pipette. Control was provided by 8 white rats, who instead of a high-calorie diet received a standard diet of vivariums.

Results of the research. After eight weeks of the experiment (the first group of animals) in the parenchyma of the spleen of white rats, males and females show signs of profound destructive changes in cell composition and disturbances in the vascular bed. In particular, the number of lymphocytes with signs of apoptosis at different stages has significantly increased, the number of cells with signs of mitosis has decreased. Some areas of the parenchyma are represented by areas of destructively altered cells. The periarterial area is dominated by small and medium lymphocytes, there are signs of edema. Small and medium lymphocytes are concentrated in the mantle zone, the shape of the nuclei is oval, the karyolemma is not smooth, it forms a protrusion. In the marginal zone, in addition to lymphocytes, there is a large number of active macrophages, the cytoplasm contains osmophilic (fat) inclusions, the remains of phagocytic cells.

The red pulp is full-blooded, contains areas of accumulation of deformed blood cells, polysegmental neutrophils and megakaryocytes. Hemocapillaries with reduced lumen, which is associated with edema of endothelial nuclei and their protrusion into the lumen. The basement membrane is swollen, layered, swelling around the vessels.

After eight weeks of HCD, followed by four weeks of melatonin (the second group of animals), the number of plasma cells and active macrophages in both the red and white pulp of the spleen was found to be moderate. Compared to the previous group of animals, the number of lymphocytes in the state of apoptosis decreased. Intercellular spaces are expanded, there are signs of edema in the perivascular spaces. In some lymphocytes the nucleolus is not clearly expressed, the karyolemma is not equal, the cytoplasm is enlightened. The number of osmophilic (fat) inclusions decreased both in the intercellular space and in the cytoplasm of cells.

Conclusions. As a result of a study conducted in male and female rats, we found that prolonged use of monosodium glutamate leads to profound destructive changes in the cellular composition of the spleen, causing disorders in the vascular bed. The introduction of melatonin significantly restores the structural organization and, consequently, the functions of this organ.

References

1. Hussein U, Hassan N, Elhalwagy M, Zaki A, Abubakr H, Venkata KN, et al. Ginger and Propolis Exert Neuroprotective Effects against Monosodium Glutamate-Induced Neurotoxicity in Rats. *Molecules*. 2017;22(11):1928. doi: 10.3390/molecules22111928
2. Maluly HDB, Ariseto-Bragotto AP, Reyes FGR. Monosodium glutamate as a tool to reduce sodium in foodstuffs: technological and safety aspects. *Food Sci Nutr*. 2017;5:1039-48. doi: 10.1002/fsn3.499
3. [Moneim](#) WMA, Yassa HA, Makboul RA, Mohamed NA. Monosodium glutamate affects cognitive functions in male albino rats. *Egypt J Forensic Sci*. 2018;8:9. doi: 10.1186/s41935-018-0038-x
4. Sharma A. Monosodium glutamate induced oxidative kidney damage and possible mechanisms: a mini-review. *J Biomed Sci*. 2015;22:93. doi: 10.1186/s12929-015-0192-5

5. [Vorhees CV](#). A Test of Dietary Monosodium Glutamate Developmental Neurotoxicity in Rats: A Reappraisal. *Ann Nutr Metab.* 2018;73(5):36-42. doi: 10.1159/000494781
6. [Oliveira E](#), Castro S, [Ayupe CM](#), [Ambrósio GE](#), [Souza PV](#), [Macedo CG](#), et al. Obesity affects peripheral lymphoid organs immune response in murine asthma model. *Immunology.* 2019;157(3):268-79. doi: 10.1111/imm.13081

DIAGNOSTIC INFORMATION OF SEPARATE CLINICAL SYMPTOMS OF ACUTE NONSTREPTOCOCCAL TONSILLOPHARYNGITIS IN CHILDREN

Horbatiuk Inna

PhD, Assistant of Department of Pediatrics and Children Infectious Diseases of
Bukovinian State Medical University

Horbatiuk Iryna

PhD, Assistant of the Department of Internal Medicine, Clinical Pharmacology
and Occupational Diseases, Bukovinian State Medical University

Introduction. Considering the self-limiting character of acute tonsillopharyngitis (ATP) in immune competent children, administration of antibiotics is reasonable only in case of the disease caused by β -hemolytic streptococcus of A group (BHSA), to reduce the risk of development of purulent and immune-mediated complications [1-3]. At the same time, it should be noted that ATP diagnosis caused by BHSA, on the basis of clinical manifestations, appears to be ineffective, due to the absence of reliable differences from non-streptococcal infections[4-5]. Microbiological methods of examination are necessary in order to confirm or exclude the BHSA-etiology of ATP, which is usually not available for general practitioners.

The aim of this work was to study the diagnostic informativeness of individual clinical symptoms in children for verification of non-streptococcal acute tonsillopharyngitis (nATP).

Materials and methods. To achieve this goal, 102 children with acute tonsillopharyngitis were examined in the boxed department of droplet infections of the Regional Children's Clinical Hospital of Chernivtsi. Based on the results of inoculation from the tonsillar surface on group A beta-hemolytic streptococcus (GABHS), two clinical observation groups were formed.

The first (I) of them was formed by 68 patients with non-streptococcal ATP (nATP), and the second (II) was formed by 34 children with positive results of seeding on GABHS - the group of streptococcal ATP (sATP). The groups were comparable in terms of the main clinical characteristics.

Upon admission to the hospital, all children underwent a clinical examination, which included an assessment of clinical symptoms in points. The obtained results of the study were analyzed using computer packages "STATISTICA" StatSoftInc. and ExcelXP Windows on a personal computer using parametric and nonparametric calculation methods, as well as clinical and epidemiological analysis.

Results and discussion. On admission to the hospital and in the course of treatment, the clinical symptoms of acute tonsillopharyngitis in children of the comparison groups were assessed, according to the point scale we developed (the severity of clinical symptoms was estimated from 1 to 4 points). Evaluation of the clinical symptoms of

ATP upon admission of patients to the hospital less than 45.0 points indicated a non-streptococcal etiology of the disease with a sensitivity of 56.7% (95% CI 46.4-66.6) and a specificity of 45.5% (95% CI 35, 5-55.8). The presence of subfebrile body temperature in the child with a specificity of 93.9% (95% CI 87.2-97.7), a sensitivity of 20.9% (95% CI 13.4-30.2) testified in favor of the non-streptococcal nature of ATP.

The absence of symptoms of intoxication syndrome in children with a high degree of specificity - 91.4% allows confirming the non-streptococcal nature of the disease. At the same time, this test in the overwhelming majority of cases is accompanied by the occurrence of false-negative results - 96%. The absence of cough testified in favor of non-streptococcal ATP with a sensitivity of 35.3% (95% CI 26.0-45.5), specificity - 76.5% (95% CI 67.0-84.4).

The exudative component of tonsillitis, estimated at less than 3 points, indicated that the child had non-streptococcal ATP with the sensitivity of this test 42.4% (95% CI 32.5-51.7), specificity 69.7% (95% CI 59, 7-78.5), predictable value with a positive result - 58.3% (95% CI 46.1-65.8) and a negative result - 54.8% (95% CI 45.7-63.6) .

Conclusion. Thus, these data suggest that the indices of local inflammation and clinical manifestations of the general inflammatory reaction were somewhat less pronounced in patients with non-streptococcal ATP.

References.

1. Park SY, Gerber MA, Tanz RR, [et al.](#) Clinicians' management of children and adolescents with acute pharyngitis // *Pediatrics*. – 2006. - № 117. - C. 1871-1878.
2. [Chiappini E](#), [Regoli M](#), [Bonsignori F](#), [et al.](#) Analysis of different recommendations from international guidelines for the management of acute pharyngitis in adults and children // [Clin Ther.](#) – 2011. - № 33. - C. 48-58.
3. Shulman ST, Bisno AL, Clegg HW, [et al.](#) Clinical practice guideline for the diagnosis and management of group A streptococcal pharyngitis: 2012 update by the Infectious Diseases Society of America // *Clin Infect Dis.* – 2012. № 55. - C. 1279-1282.
4. Simel DL, Rennie D, [Bossuyt PM](#). The STARD statement for reporting diagnostic accuracy studies: application to the history and physical examination // *J Gen Intern Med.* – 2008. № 23. - C. 768-774.
5. [Boccazzi A](#), [Garotta M](#), [Pontari S](#). Streptococcal tonsillopharyngitis: clinical vs. microbiological diagnosis // *Infez Med.* – 2011. - № 19. – C. 100-105.

HOPELESSNESS AS A RISK FACTOR FOR SUICIDAL BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS

Kharina Kateryna

PhD, State institution “Institute of Neurology, Psychiatry and Narcology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine”, V.N. Karazin Kharkiv National University, assistant

Bokatueva Viktoriya

PhD, State institution “Institute of Neurology, Psychiatry and Narcology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine”, V.N. Karazin Kharkiv National University, assistant

Matuzok Anna

Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Introduction. The suicidal behavior of the population is a major socio-psychological and medical problem. Every 26 seconds, another suicide occurs in the world. In total,

In terms of the number of suicides per capita, Ukraine exceeds the world average by more than three quarters (18,5 cases per 100 000 people compared to 10,5). The ratio of completed suicidal attempts to uncompleted attempts is usually 1:10-1:20 (men : women respectively). The ratio of the completed and unfinished suicides are 4:1 and 1:4 (men : women respectively). On average in the world, there are about 1,8 times more women who commit suicide, in Ukraine this gap is several times higher than the world average: Ukrainian men kill themselves 7,3 times more often than women [4].

World Health Organization identifies about 800 suicide risk factors. One of the most important factors is “psychological well-being”. One of the main psychological factors associated with suicidal thoughts is – hopelessness. Early diagnosis of this factor helps to identify the suicidal tendencies of young people and to prevent suicidal behaviour [2, 3].

Studies have shown that there is a direct correlation between suicidal behavior and depression [5, 6]. In adolescents, depression is often associated with feelings of hopelessness, helplessness, depression, anxiety, lack of social support and coping skills [7]. Understanding of the psychological factors is important for the prevention and control of the suicidal behaviour. Therefore, the research of the psycho-emotional background, the indicator of hopelessness in adolescents in particular, is a topical task.

The aim of our work was to assess the level of hopelessness as a risk factor for suicidal behavior among adolescents.

Methods. The psychodiagnostic method of studying psycho-emotional state «Scale of hopelessness» (Hopelessness Scale, Beck et al. 1974) was used in the research.

Results. A psychological survey (questionnaire) was carried out on 28 adolescents aged from 16 to 19 (average age $17,6 \pm 1,5$ years). There were 9 boys (32,14 %) and 19 girls (67,86 %).

The survey was performed anonymously. The study involved university students who gave voluntary informed consent to participate in anonymous psychological research.

It was found that in 20 adolescents (73,43 %) the level of hopelessness is within the norm, 7 adolescents (25 %) have a sense of hopelessness of a mild degree and 1 (3,57 %) of those surveyed has a sense of hopelessness of a moderate degree.

Thus, the results of the study made it possible to identify a group of suicidal risk. This information can be used as a guideline in the development and implementation of a program for the prevention of suicidal behavior among adolescents.

Conclusion. The Scale of Hopelessness (Scale of Hopelessness, Beck et al., 1974) is a psychodiagnostic technique for studying the psycho-emotional state that can be applied for a study of a group of suicidal risk and for further dynamic observation during psychological correction work.

References:

1. Suicide (World Health Organization, 2019) Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/suicide> [Accessed 11th January 2020].

2. Gutierrez G. P. [et al.] Why young people do not kill themselves: the reasons for living inventory for adolescents // J. Clin. Child. Psychol. - 2000 Jun. - Vol. 29, N 2. - P. 177-187.

3. Phillips, M. R., X. Li, Y. Zhang Suicide rates in China, // Lancet. - 2002 Mar. - Vol. 359, N 9309. - P. 835-840.

4. Voronin N. (2019) Ukraina - v chisle "liderov" po urovnju samoubijstv [Ukraine - among the "leaders" in suicide rates]. Available from: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-russian-49636380> [Accessed 20th January 2020] [in Russian].

5. Rohtash, S. Suicidal Ideation in Relation to Depression, Life Stress and Personality among College Students / S. Rohtash, L. J. Hardeep // J. Indian. Acad. Appl. Psychol. - 2008 Jul. - Vol. 34, N 2. - P. 259-265.

6. Axis I and axis II disorders as predictors of prospective suicide attempts: findings from the collaborative longitudinal personality disorders study / S. Yen [et al.] // J. Abnorm. Psychol. - 2003 Aug. - Vol. 112, N 3. - P. 375-381.

7. Beck, A. T. Manual for the Beck Hopelessness Scale / A. T. Beck, R. A. Steer. - San Antonio, TX: Psychological Corporation, 1999.

DELAUNAY TRIANGULATION, VORONOI DIAGRAMS AS BASIS FOR ATRIAL FIBRILLATION, FLUTTER AND BINODAL SYNDROME ANALYSIS

Kulishov Sergii

D.Ph., D.Sci., professor

Ukrainian Medical Stomatological Academy, Poltava, Ukraine

Annotation

The principles of Delaunay triangulation, Voronoi Diagrams, convex analysis of heart electrical instability in atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome patients as basis for diagnosis were presented in this publication. Transthoracic and transesophageal echocardiography and echocardiographic indexes are necessary for more correct electrocardiographic conclusion.

Introduction

Different technologies were used for mathematical modeling of heart electrical instabilities in atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome patients [1,2,3,4,5,6], but individual etiological and pathogenetic features of diagnosis remains actual.

The purpose of this study was to use of Delaunay triangulation, Voronoi Diagrams, convex analysis of heart electrical instability in atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome patients.

Methods

The object of study was electrocardiograms (ECG) with atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome. We used algorithm for diagnosing heart electrical instability, which reduces to qualitative and quantitative analysis of electrocardiograms in standard form; constructing graphs, including "Gift wrapping" algorithm; Delaunay triangulation [4], Voronoi Diagrams [4], calculation distances between points, angles between arcs, graphs; comparison of qualitative and quantitative characteristics of these arcs, graphs; formulation of the diagnostic conclusion.

We were used Typical Conceptual Spaces by some principles [7] as information is organized by quality dimensions that are sorted into domains; domains are endowed with a topology or metric; similarity is represented by distance in a conceptual space [7]. Properties are presented a convex region in a single domain [7]. Concept consists from number of convex regions in different domains and information about how the regions in different domains are correlated [7].

Concepts are equal frames and geometric structure [7]. There are two properties of regions that are desirable: connectedness and convexity [7]. A region is connected if it cannot be decomposed into two or smaller nonintersecting regions [7]. It is convex if every line that connects any two points passes only through the region [7]. The notion of a line is contextual and, hence, so is that of convexity [7].

We used our modified domains [2,3,4] for step by step analysis of electrical myocardial instability for atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome diagnosis and differential diagnosis with atrial tachycardia, atrioventricular nodal reentry

tachycardia, multifocal atrial tachycardia, paroxysmal supraventricular tachycardia, Wolff-Parkinson-White syndrome:

Domain 1. Qualitative characteristics of ECG waves, segments, intervals (Types of ECG elements by forms as arcs, triangulates and others);

Domain 2. Quantitative characteristics of ECG waves, segments, intervals (Values of amplitudes, durations of ECG elements);

Domain 3. ECG elements and their origin (Heart morphological origins of ECG elements: sinus, atrioventricular nodes, conduction system and others);

Domain 4. Qualitative characteristics of “Gift wrapping” algorithm of ECG element analysis (The sequence of the connection ECG elements’ as “Gift wrapping” [2,3,4]);

Domain 5. Quantitative characteristics of “Gift wrapping” algorithm of ECG element analysis (Values of surface, volume characteristics of ECG elements “Gift wrapping” [2,3,4] and distances between points, angles of polygons);

Domain 6. Qualitative and quantitative characteristics of ECG elements (Data of Delaunay triangulation, Voronoi Diagrams, convex analysis [4]);

Domain 7. Qualitative and quantitative characteristics of 2D ECG elements;

Transthoracic and transesophageal echocardiography and echocardiographic indexes are necessary for more correct electrocardiographic conclusion. Echocardiography may be used to evaluate for valvular heart disease, left and right atrial size, left ventricular size and function, left ventricular hypertrophy, and pericardial disease [8]. Transthoracic echocardiography has low sensitivity in detecting left atrial (LA) thrombus, and transesophageal echocardiography is the modality of choice for this purpose [8,9].

Additionally, the following echocardiographic indices will be more informative [10,11]:

- the ratio of the size of the left atrium to the end-diastolic size of the left ventricle;
- the size of the left atrium to the size of the right atrium;
- the size of the left atrium to the sum of the end-diastolic size of the left ventricle and the size of the right ventricle;
- the size of the left atrium to the ejection fraction of the left ventricle;
- the size of the left atrium to the difference between the end-diastolic and end-systolic sizes of the left ventricle;
- the size of the left atrium and the end-diastolic size of the left ventricle to the fraction of left ventricular ejection;
- the difference between the end-diastolic size of the left ventricle and the size of the left atrium to the ejection fraction of the left ventricle;
- the sum of the size of the left atrium and the end-diastolic size of the left ventricle to the sum of the sizes of the right atrium and ventricle;
- the sum of the size of the left atrium and the end-diastolic size of the left ventricle to the sum of the size of the right atrium and ventricle;

- the sum of the size of the left atrium and the end-systolic size of the left ventricle to the sum of the sizes of the right atrium and ventricle.

Results

Qualitative and quantitative ECG characteristics by using of Delaunay triangulation, Voronoi Diagrams, convex analysis in the patients with atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome gave us possibilities to determine peculiarities of oxymoron, fractal and antifractal; and Moebius strip like heart rhythm and conductivity components (fig. 1,2,3,4,5,6,7).

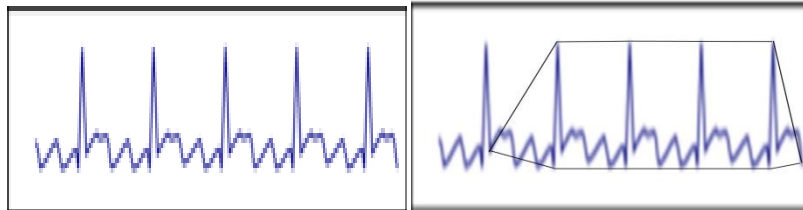

Fig. 1. Convex ECG analysis in the patients with atrial flutter

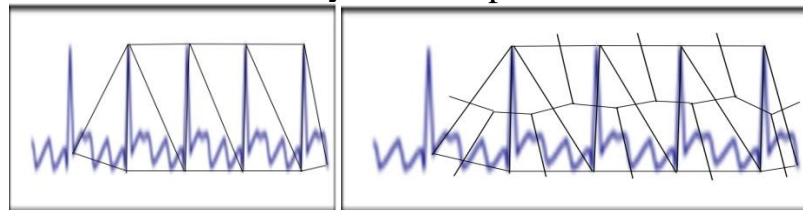

Fig. 2. Delaunay triangulation and Voronoi Diagrams ECG analysis in the patients with atrial flutter

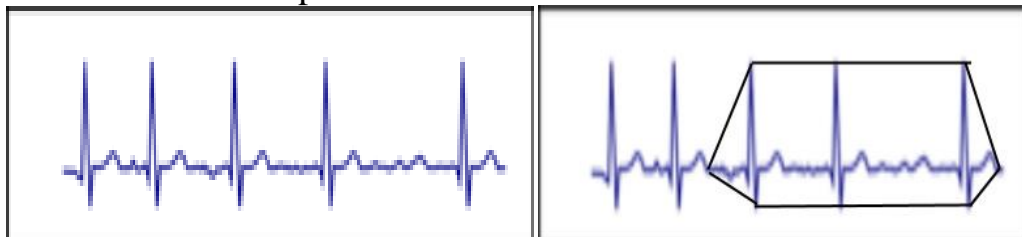

Fig. 3. Convex ECG analysis in the patients with atrial fibrillation

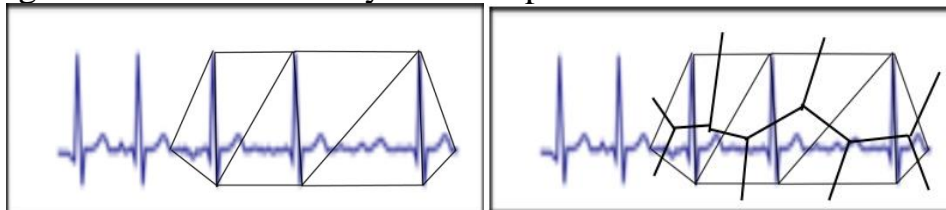

Fig. 4. Delaunay triangulation and Voronoi Diagrams ECG analysis in the patients with atrial fibrillation

Fig. 5. 2D electrocardiogram elements in the patient with atrial fibrillation

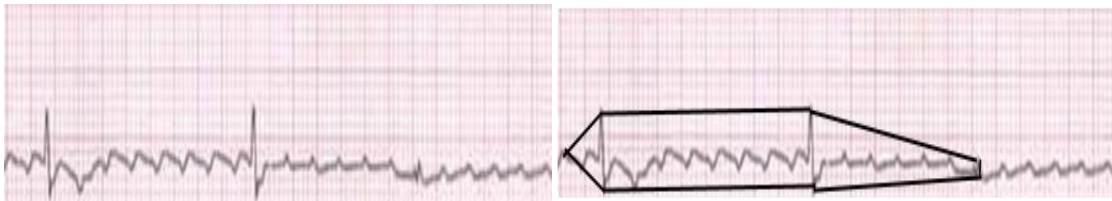

Fig. 6. Convex ECG analysis in the patients with binodal syndrome

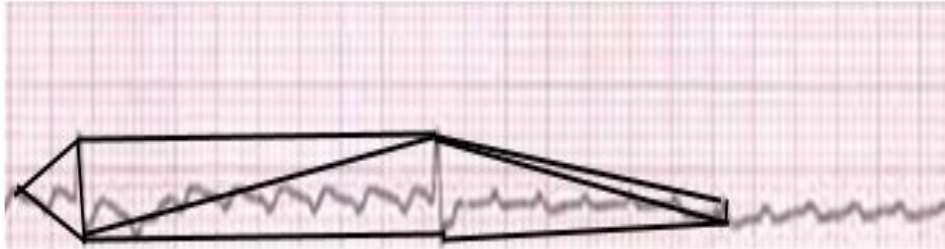

Fig. 7. Delaunay triangulation ECG analysis in the patients with binodal syndrome

The proposed technology of heart electrical instability analysis by using Delaunay triangulation [4] and Voronoi Diagrams [4], convex ECG analysis [4] promotes understanding features of atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome.

Discussion

Electrical instability of the heart is derived from its structural and electrical remodeling. Transthoracic [8] and transesophageal echocardiography [9] and echocardiographic indexes [10,11] are necessary for more correct diagnosis and treatment.

Characteristics of electrocardiogram elements give us possibilities to determine depolarization and repolarization electro-magnetic picture, oxymoron, fractal and anti-fractal, Moebius strip like transitions and iteration, state of electrical heart instabilities [1,2,3,4,5,6].

Conclusion

Delaunay triangulation, Voronoi Diagrams, convex analysis of electrocardiograms gave us possibilities to improve the quality of heart electric instability mechanisms diagnosis in atrial fibrillation, flutter, binodal syndrome patients.

Transthoracic and transesophageal echocardiography and proposed echocardiographic indexes are necessary for more correct electrocardiographic conclusion.

This proposed algorithm is a prerequisite for more high level of making treatment directions.

Prospects for further research

Our research can be used to introduce a new field theory [12] to study the electrical activity of the heart, brain in normal and pathological situations.

References

1. Kulishov S.K. Oxymoron like pathology: mechanisms, diagnosis, treatment correction: Publisher: CreateSpace Independent Publishing Platform; 1st Edition; Amazon, 2018, 104 pages
2. Kulishov S. Mathematical Modeling of Heart Electrical Instabilities by using Topology, Convex Analysis, Conceptual Spaces, Graph Theory Proceedings of

Mathematics and Computers in Science and Engineering, MACISE, 2019; 19–21 January 2019; Madrid, Spain; IEEE Computer Society; Conference Publishing Services; 2019, December 30; The Institute of Electrical and Electronics Engineers, Inc., BMS Part Number: CFP19S31-ART; 2019: P. 5-9; DOI: 10.1109/MACISE.2019.00008

3. Kulishov S.K. Heart Electrical Instabilities: Some Mechanisms by Topology, Symmetry, Spin, Semiotics; Diagnosis Global Journal of Medical Research: K Interdisciplinary; Publisher: Global Journals Online ISSN:2249-4618 & Print ISSN: 0975-5888; 2020; Vol. 20, Issue 6, Version 1.0: P. 23-29

4. Kulishov S.K. Delaunay triangulation, Voronoi diagrams, convex analysis as basis for optimization of heart electrical instability diagnosis International scientific and practical conference "New trends and unresolved issues of preventive and clinical medicine": Conference proceedings, September 25-26, 2020. Lublin: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020, Part 1, P. 124 -129. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-81-5-1.35>

5. Bharat K Kantharia, Arti N Shah, Arun Chutani, Surendra K Chutani, MD, DM, by Chief Editor Mikhael F El-Chami, Sinus Node Dysfunction Medscape <https://emedicine.medscape.com/article/158064-overview>

6. Zhao J., Liu T., Li G. Relationship between two arrhythmias: sinus node dysfunction and atrial fibrillation. Arch Med Res. 2014, 45(4):351-5. [Medline].

7. Gärdenfors P., Williams M-A. Reasoning about Categories in Conceptual Spaces, Proceeding IJCAI'01 Proceedings of the 17th international joint conference on Artificial intelligence, Morgan Kaufmann Publishers Inc. San Francisco, CA, USA ©2001, 2015, 1: P. 385-392.

8. Rosenthal L., McManus D.D., Sardana M., and Chief Editor: Jeffrey N Rottman, Jeffrey N Rottman Atrial Fibrillation Medscape [<https://emedicine.medscape.com/article/151066-overview>]

9. Klein AL, Grimm RA, Murray RD, et al, for the Assessment of Cardioversion Using Transesophageal Echocardiography Investigators. Use of transesophageal echocardiography to guide cardioversion in patients with atrial fibrillation. N Engl J Med. 2001, 344 (19): P. 1411-20.

10. Kudrya I.P., Kulishov S.K. Znachennya ekhokardiohrafichnykh pokaznykiv ta indeksiv u diahnostytsi ta likuvanni khvorykh na fibrylyatsiyu peredserd'. Materialy KH nauk.-prakt. konf. Asotsiatsiyi arytmolohiv Ukrayiny (Kyyiv, 1-3 lypnya 2020 r.). Arytmolohiya. 2020. 2 (34): S. 50–51.

11. Kudrya I.P., Kulishov S.K. Znachennya ekhokardiohrafichnykh pokaznykiv ta indeksiv u diahnostytsi ta likuvanni khvorykh na fibrylyatsiyu peredserd' Materialy KH XI Natsional'noho konhresu kardiologiv Ukrayiny (Kyyiv, 22-25 veresnya 2020 r.). Ukrayins'kyy kardiologichnyy zhurnal. 2020, 27, dodatok 2, 2020: S. 86.

12. Silverberga L.M., Eischen J.W. On a new field theory formulation and a space-time adjustment that predict the same precession of Mercury and the same bending of light as general relativity Physics Essays Publication. 2020, 33, 4 [<http://dx.doi.org/10.4006/0836-1398-33.4.489>]

THYROID DISORDERS IN PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS

Pankiv Ivan,

Ph.D., DSc., Associate Professor
Bukovinian State Medical University,

Introduction

Type 2 diabetes mellitus (DM) and thyroid disorders are two major public health endocrine problem. Both type 2 DM and thyroid disorders are chronic diseases that require lifelong treatment and have a long-lasting effect on cardiovascular health [1]. According to the International Diabetes Federation (IDF), in the year 2019, approximately 463 million adults worldwide were living with DM [2].

As per a large European meta-analysis, thyroid disorders are present in 3.82% of the general population [3]. Its prevalence among those with type 2 DM is significantly higher, ranging from 9.9 to 48% [4, 5]. This wide range of prevalence can be explained by the use of different definitions for thyroid disorders diagnosis, depending on the presence of anti-thyroid peroxidase (TPO-Ab), antithyroglobulin antibody (TG-Ab), or both. In many studies, most type 2 DM patients with thyroid disorders had subclinical hypothyroidism, and several new cases of thyroid disorders were diagnosed during clinical evaluations, highlighting the need for enhanced screening for thyroid disorders in type 2 DM patients [6]. Just as in the nondiabetic population, thyroid disorders were found to be more common in females than in males with DM [7]. Thyroid disorders are more common in type DM than in type 2 DM patients, but the pathophysiology is more complex in type 2 DM patients and has greater clinical implications.

The aim of the study was to explore the prevalence of thyroid disorders in type 2 DM patients.

Materials and methods

In this observational cross-sectional study consecutive 150 patients with DM were evaluated clinically and biochemically (thyrotropin [TSH], free thyroxine, TPO-Ab). Subclinical hypothyroidism and overt hypothyroidism were diagnosed as per standard definitions. Written informed consent for the study was obtained from all the patients. We excluded pregnant women and those taking glucocorticoid or amiodarone. All patients underwent clinical evaluation, followed by laboratory evaluation. The following clinical variables were documented: gender, age (years), duration of DM (years), body mass index (BMI), blood pressure (systolic and diastolic). History of DM and thyroid disease in family and addiction history was documented. HbA1c was measured by high-pressure liquid pressure chromatography Biorad D10 method. Serum TSH, fT₄, and TPO-Ab were estimated by the electrochemiluminescence technique. Thyroid disorders were classified as overt hypothyroidism if TSH levels were >4 µIU/ml and fT₄ levels were lower than 0.8 ng/dl; subclinical hypothyroidism if TSH levels were >4 µIU/ml and fT₄ levels ranged from 0.8 ng/dl to 1.9 ng/dl, subclinical hyperthyroidism if TSH levels was lower than 0.4 µIU/ml and fT₄ levels

ranged from 0.8 to 1.8 ng/dl and overt hyperthyroidism if TSH levels were lower 0.4 μ IU/ml and fT₄ levels were higher than 1.9 ng/dl. TPO-Ab levels >35 IU/ml was considered to be positive and suggested autoimmunity.

Statistical Package for the Social Sciences (version 16.0, SPSS Inc., Chicago, IL, USA) was used for data processing and analysis. Results on continuous measurements were presented on Mean \pm standard deviation and results on categorical measurements were presented in number (n) and percentage (%). Spearman correlation coefficient was done between TSH and other variables.

Results and discussion

Out of 150 patients were analyzed, 61 (40.7%) were male. Mean (\pm standard deviation) age was 47.2 ± 11.7 years, body mass index 28.3 ± 4.62 kg/m², and duration of DM 8.67 ± 5.71 years. Positive family history of DM was found in 93 patients and that of thyroid disorders only in 4 patients. Comorbidities included arterial hypertension (61.3%) and dyslipidemia (91.3%).

Out of 150 patients, 116 (77.3%) were euthyroid, subclinical hypothyroidism was present in 32 (21.3%), and overt hypothyroidism was present in 2 (1.3%) patients. None of the patients was suffering from subclinical or clinical hyperthyroidism. TPO-ab was positive in 29 (19.3%) patients.

Thyroid hormone itself affects intermediary metabolism and thus alter glucose homeostasis. Hypothyroidism leads to reductions in hepatic glucose output, gluconeogenesis, and peripheral glucose utilization thus predisposing to hypoglycemia [8]. Use of medications for DM also alters thyroid function. For example, use of metformin has been shown to cause TSH suppression in patients receiving levothyroxine [9]. Worldwide there is variation in prevalence of thyroid disorders, possibly due to differing iodine and autoimmunity status.

Multiple studies revealed the increased prevalence of thyroid disorders in type 2 DM. Meta-analysis [10] of 61 studies performed worldwide described adjusted pooled prevalence of subclinical hypothyroidism in type 2 DM patients was 10.2%. Meanwhile, type 2 DM was associated with a 1.93-fold increase in the risk of subclinical hypothyroidism (95% confidence interval [CI]: 1.66, 2.24).

Given the huge burden of type 2 diabetes in Ukraine, we can speculate the burden of undiagnosed thyroid disorders in the society. The exact mechanism for such high association is not clear. Again, whether treating these patients with levothyroxine will reduce their metabolic complications are beyond the scope of this study. The future large-scale longitudinal study is likely to answer these questions.

Conclusion

Out of 150 patients with type 2 diabetes mellitus, 116 (77.3%) were euthyroid, subclinical hypothyroidism was present in 32 (21.3%), and overt hypothyroidism was present in 2 (1.3%) patients. None of the patients was suffering from subclinical or clinical hyperthyroidism. TPO-ab was positive in 29 (19.3%) patients.

Keywords: diabetes mellitus, thyroid disorders

References:

1. Kalra S, Aggarwal S, Khandelwal D. Thyroid Dysfunction and Type 2 Diabetes Mellitus: Screening Strategies and Implications for Management. *Diabetes Ther.* 2019;10(6):2035-2044. doi: 10.1007/s13300-019-00700-4.

2. Saeedi P, Petersohn I, Salpea P, Malanda B, Karuranga S, Unwin N, Colagiuri S, et al.; IDF Diabetes Atlas Committee. Global and regional diabetes prevalence estimates for 2019 and projections for 2030 and 2045: Results from the International Diabetes Federation Diabetes Atlas, 9th edition. *Diabetes Res Clin Pract.* 2019;157:107843. doi: 10.1016/j.diabres.2019.107843.
3. Garmendia Madariaga A, Santos Palacios S, Guillén-Grima F, Galofré JC. The incidence and prevalence of thyroid dysfunction in Europe: a meta-analysis. *J Clin Endocrinol Metab.* 2014;99(3):923-31. doi: 10.1210/jc.2013-2409.
4. Subekti I, Pramono LA, Dewiasty E, Harbuwono DS. Thyroid Dysfunction in Type 2 Diabetes Mellitus Patients. *Acta Med Indones.* 2017;49(4):314-323. PMID: 29348381.
5. Pankiv VI, Yuzvenko TYu, Pankiv IV. Type 2 diabetes mellitus and subclinical hypothyroidism: focusing on the role of cholecalciferol. *Problems of Endocrine Pathology.* 2019;2:46-51. Doi 10.21856/j-PEP.2019.2.07
6. Palma CC, Pavesi M, Nogueira VG, Clemente EL, Vasconcellos Mde F, Pereira LC Júnior, Pacheco FF, et al. Prevalence of thyroid dysfunction in patients with diabetes mellitus. *Diabetol Metab Syndr.* 2013;5(1):58. doi: 10.1186/1758-5996-5-58.
7. Pramanik S, Ghosh S, Mukhopadhyay P, Bhattacharjee R, Mukherjee B, Mondal SA, Ghosh I, et al. Thyroid status in patients with Type 2 diabetes attending a Tertiary Care Hospital in Eastern India. *Indian J Endocr Metab.* 2018 [cited 2019 Jul 3];22:112-5. Available from: <http://www.ijem.in/text.asp?2018/22/1/112/225009>
8. Ogbonna SU, Ezeani IU. Risk Factors of Thyroid Dysfunction in Patients With Type 2 Diabetes Mellitus. *Front Endocrinol (Lausanne).* 2019;10:440. doi: 10.3389/fendo.2019.00440.
9. Gharib H, Tuttle RM, Baskin HJ, Fish LH, Singer PA, McDermott MT. Subclinical thyroid dysfunction: a joint statement on management from the American Association of Clinical Endocrinologists, the American Thyroid Association, and the Endocrine Society. *J Clin Endocrinol Metab.* 2005;90(1):581-5. doi: 10.1210/jc.2004-1231.
10. Hollowell JG, Staehling NW, Dana Flanders W, Hannon WH, Gunter EW, Spencer CA, Braverman LE. Serum TSH, T4, and Thyroid Antibodies in the United States Population (1998 to 1994): National Health and Nutrition Examination Survey (NHANES III). *J Clin Endocrinol Metab.* 2002;87(2):489-499. doi: 10.1210/jc.87.2.489.

ENDOCRINE FUNCTION OF THE PLACENTA AND ITS EFFECT ON PREGNANCY

Pylypchuk I.

Candidate of Medical Sciences,
Assist. Professor of the Department of Obstetrics and Gynecology
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

Pylypchuk S.

Student of
Danylo Halytsky Lviv National Medical University

The placenta is the highly specialised organ of pregnancy that supports the normal growth and development of the fetus. Growth and function of the placenta are precisely regulated and coordinated to ensure the exchange of nutrients and waste products between the maternal and fetal circulatory systems operates at maximal efficiency. The main functional units of the placenta are the chorionic villi within which fetal blood is separated by only three or four cell layers (placental membrane) from maternal blood in the surrounding intervillous space. After implantation, trophoblast cells proliferate and differentiate along two pathways described as villous and extravillous. Non-migratory, villous cytotrophoblast cells fuse to form the multinucleated syncytiotrophoblast, which forms the outer epithelial layer of the chorionic villi. It is at the terminal branches of the chorionic villi that the majority of fetal/maternal exchange occurs. Extravillous trophoblast cells migrate into the decidua and remodel uterine arteries. This facilitates blood flow to the placenta via dilated, compliant vessels, unresponsive to maternal vasomotor control. The placenta acts to provide oxygen and nutrients to the fetus, whilst removing carbon dioxide and other waste products. It metabolises a number of substances and can release metabolic products into maternal and/or fetal circulations. The placenta can help to protect the fetus against certain xenobiotic molecules, infections and maternal diseases. In addition, it releases hormones into both the maternal and fetal circulations to affect pregnancy, metabolism, fetal growth, parturition and other functions. Many placental functional changes occur that accommodate the increasing metabolic demands of the developing fetus throughout gestation.

One important function of the placenta is production and secretion of hormones. The main hormones produced by the placenta include oestrogen, progesterone, human placental lactogen (hPL), human chorionic gonadotropin (hCG) and relaxin. Leptin is another less significant placental hormone. Besides the various hormones, an enzyme, heat stable alkaline phosphatase and a placental protein, pregnancy-associated protein A (PAPPA) is also produced by the placenta.

Progesterone: The main function of progesterone is to maintain the growth of uterine decidua. In addition, progesterone inhibits the movement of uterine walls during the first few weeks of pregnancy, following implantation in order to prevent the miscarriage of newly implanted embryo.

Oestrogen: During pregnancy, oestrogen stimulates the growth of the uterus, enhances the blood flow between the uterus and the placenta, and causes breast enlargement in preparation for lactation. Oestrogen also stimulates uterine contractions at the time of delivery.

Beta-hCG: Human chorionic gonadotropin (hCG) is a glycoprotein with a half-life of 24 hours in comparison to luteinising hormone having a half-life of 2 hours (a 10-fold reduction). The molecular weight of hCG is approximately 30,000. hCG consists of two non-covalently linked sub-units called alpha (a) and beta (b). The a sub-unit is common to hCG, follicle-stimulating hormone (FSH), luteinising hormone (LH) and thyroid-stimulating hormone (TSH) and is encoded for by a single gene on chromosome 6. Hence, hCG has TSH-like activity. It is totally distinguishable from LH but its effects are similar. Intact hCG molecule can be produced virtually by all the normal human tissues. However, hCG produced at sites other than the placenta has little or no carbohydrate, and therefore it has a very short half-life and is rapidly cleared from the circulation. hCG can also be detected in the blood of normal men.

hCG is mainly secreted by the syncytiotrophoblast. Therefore, hCG will not be produced unless implantation has taken place and formation of placenta has occurred. Detection of hCG in maternal blood and urine 1 week after fertilisation forms the basis of urine pregnancy test. Implantation is believed to occur in most women 6–8 days after ovulation. It is only following implantation that the placenta can be formed, which produces b-hCG. This means that the earliest a pregnancy test could become positive is day 6. Since the previous, older tests for hCG detected both alpha and beta chains, they could give a false positive result by detecting the high levels of LH at the time of ovulation. However, the newer tests available nowadays detect only the beta chains, which are unique to hCG, so LH levels cannot be detected. Therefore, these tests are more accurate. In the past, pregnancy tests were less sensitive and relied on high levels of hCG. So, pregnancy tests could be negative even after 12–14 weeks. Presently, the maximum sensitivity of a pregnancy test done on the first day of the missed period is approximately 90%. To avoid false negatives, women should give it a week from the 1st day. The secretion of hCG peaks at 11–12 weeks' gestation (about 8 weeks post-ovulation). The maternal circulating hCG concentration is approximately 100 IU/L at the time of the expected but missed menses. The maximal hCG level is 100,000 IU/L, which is reached at 8–10 weeks' postovulation. hCG levels decrease to about 10,000–20,000 IU/L by 18–20 weeks. After that, the hCG levels almost remain stable at 10,000–20,000 IU/L until term.

Output of hCG doubles every 1.5 days in the early weeks and every 3 days at about 8 weeks. The level of hCG in the mother's blood usually rises until the end of second month and declines sharply by the fourth month. Conditions such as twin pregnancy and hydatidiform moles are associated with high hCG levels, which may also be responsible for their association with hyperemesis. In the early phases of pregnancy (8–10 weeks), before the formation of placenta, the corpus luteum is responsible for the production of oestradiol and progesterone. The hCG rescues and maintains the function of corpus luteum through continuous production of progesterone. The hCG also promotes production of relaxin by the corpus luteum. The corpus luteum persists in early pregnancy for about 8 weeks when its functional role is taken over by the

placenta. Persistence of the corpus luteum is believed to be due to hCG production from the trophoblast. This transition, occurring in the early pregnancy when the placenta takes over the role of progesterone production from the ageing corpus luteum, is known as the luteoplacental shift and occurs at around 7–8 weeks of gestation. Therefore, at around 7–8 weeks of gestation, placenta becomes the main source of progesterone production. The corpus luteum fails and eventually forms corpus albicans. Failure of the corpus luteum to maintain the progesterone levels prior to the shift may be associated with first-trimester miscarriage. Progesterone support is therefore required in cases of pregnancies via assisted reproductive techniques until the shift has occurred.

Relaxin: Relaxin is the hormone that is secreted by decidual cells of the placenta. Relaxin is found in pregnant humans but higher levels are present early in pregnancy than close to the time of birth. Relaxin promotes angiogenesis. In humans, it probably plays a more important role in the development of the interface between the uterus and the placenta than the role it plays during the birth process by relaxing the pelvic tissues and ligaments.

Leptin: This is the hormone produced by syncytiotrophoblast to regulate nutrient storage in the final stages of pregnancy.

Human placental lactogen(hPL): Human placental lactogen is a single-chain polypeptide composed of 191 amino acids held together by two disulphide bonds. The half-life is very short (15 minutes); hence, it is used as an index of placental function. It has very similar structure to human growth hormone (hGH) but has only about 3% of its activity. The growth hormone-hPL gene family consists of five genes on chromosome 17. Two genes encode for hGH and three for hPL; however, only two of the hPL genes are active in the placenta, each producing the same hPL hormone.

The hPL has two major functions: Firstly, the hPL helps in regulating the mother's metabolism during pregnancy. Secondly, the hPL ensures that there is adequate amount of nutrient supply for the foetus by helping in movement of nutrients across the placenta. Blood levels of hPL are increased in the presence of hypoglycaemia and decreased in presence of hyperglycaemia. Since hPL has prolactinlike activity, it also stimulates breast development and preparation of milk along with oestrogen. However, its biological activity is less than that of prolactin.

The level of hPL in the maternal circulation is correlated with foetal and placental weight. In the second half of pregnancy, hPL is a major force in the diabetogenic effects of pregnancy characterised by peripheral insulin resistance and hyperinsulinaemia. Its metabolic role is to mobilise lipids as free fatty acids. It induces insulin resistance and carbohydrate intolerance. It also stimulates the production of insulin-like growth factor-1 (IGF-1). During fasting states, hPL stimulates lipolysis, leading to an increase in circulating free fatty acids for utilization by the mother. Glucose and amino acids are conserved for the foetus. With sustained fasting, maternal ketone levels rise. These ketone bodies can be utilized by the foetus unlike the free fatty acids, which do not cross the placenta.

Conclusins: Endocrine function of the placenta is very important for the proper development of the fetus and pregnancy. The state of hormones of the female body befor pregnancy is convincing. Therefore, is necessary to prepare a woman for

pregnancy and her health, and correction of abnormalities. The health of the future generation depends on the endocrine function of the placenta.

References:

1. Alan H.DeCherney, Lauren Nathan. Current Obstetric and Gynecologic Diagnosis and Treatment. 2008. P.773.

2. Khong T. Y., Sawyer I.H. The human placental bed in the health and disease. *Reprod. Fertil.Dev.* 1991. Vol.3. №4. P. 373-377.

3. Garnica A.D., Chan W.Y. The role of the placenta in fetal nutrition and growth. *Journal of the American College of Nutrition.* 1996. Vol. 15, №3. P. 206-222. DOI: 10.1080/07315724.1996.10718591.

4. Jane K.Cleal, Rohan M.Lewis. *The Placenta and Developmental Origins of Health and Disease.* 2016. P. 439-461

PLEURAL EFFUSION IN THE THERAPEUTIC PRACTICE

Shuper Vira

PhD, associate professor
Bucovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Shuper Sergij

PhD, assistant professor
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Rykova Yulia

PhD, associate professor
Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine

Pleural effusion is common in routine medical practice and can be due to many different underlying diseases [1]. The accumulation is associated with many medical conditions that predispose to fluid accumulation via many different mechanisms, including increased pulmonary capillary pressure, decreased oncotic pressure, increased pleural membrane permeability, and obstruction of lymphatic flow [2]. In most diseases related to pleural effusion, the fluid analysis yields important diagnostic information, and in certain cases, fluid analysis alone is enough for diagnosis. The many important characteristics of pleural fluid are described, as are other complementary investigations that can assist with the diagnosis of common and rare pleural effusions [3, 4].

The most common causes of transudate pleural effusions all over the world are left ventricular failure, pulmonary embolism, and cirrhosis (causing hepatic hydrothorax), while the most common causes of exudative pleural effusions are bacterial pneumonia, cancer (with lung cancer, breast cancer, and lymphoma causing approximately 75% of all malignant pleural effusions), viral infection, and pulmonary embolism [5, 6].

To treat the pleural effusion appropriately, it is important to determine its cause. With knowledge of the pleural fluid cytology, biochemistry, and clinical presentation, an etiological diagnosis can be established in approximately 75% of patients. However, the etiology of pleural effusion remains unclear in nearly 20% of cases [7, 8].

Aim of work. To conduct the diagnoses and differential diagnoses between several types of Pleural effusions (PE).

Materials and Methods. During 12 months presence of PE was diagnosed in 57 patients of the therapeutic department (24 females and 33 males of middle age ($48,2 \pm 6,8$ y.)). The patients were examined with standard objective, laboratory and instrumental methods (CBC, Sputum examination, Chest X-ray, CT-scan, Chest Ultrasonography, Thoracentesis to differentiate transudate from exudate, Pleural biopsy and Thoracoscopy).

Results of examination. CBC revealed anemia in 15 patients (27%), leucocytoses – in 34 patients (59,5%), ESR increasing – in 47 patients (82,4%); sputum examination for acid fast bacilli was positive in 7 patients (12,2%), X-ray showed obliteration of

costophrenic angle on right side in 28 patients (49,1%), on left side in 23 (40,3%) and on both side in 6 patients (11,4%). Opacity was homogenous. Thoracocentesis revealed pleural fluid < 1 L in 28%, 1-2 L in 33,3% and > 2 L in 38,7% of patients. Pleural fluid showed prevalence of lymphocytes in 12 (21,1%), neutrophils in 28 (49,1%), atypical cells in 10 (17,5%) and hemorrhagic fluid in 17 cases (29,8%). Pleural biopsy revealed PE due to malignancy in 20 cases (35,1%). Clinical diagnosis were made: parapneumonic effusion – in 9 patients (15,9%); effusion due to malignancy – in 20 patients (35,1%); effusion due to cardiovascular insufficiency (CVI) – in 14 (24,5%); Tuberculous plural effusion – in 14 patients (24,5%).

Based on the result of investigations, 14 (24,5%) patients were referred to TB department, 20 cases (35,1%) were consulted in Oncology department, 20 patients (35,1%) were successfully treated and discharged and 3 (0,05%) patients died.

Conclusion. Therefore, investigation revealed that the most often reason of PE in the routine therapeutic practice was malignancy (primary lung or pleural cancer or metastatic). PE also may become the initial manifestation of TB. Unilateral PE due to CVI was more often than bilateral. Microscopy shown strong prevalence of lymphocytes in TB pleural fluid, neutrophils – in parapneumonic PE, hemorrhagic character of plural fluid – in cases of malignancy and TB. The larger volume of fluid accumulated in malignant and CVI PE, with prevalence of transudate characteristic of pleural fluid. Cases of parapneumonic PE demonstrated the most positive prognoses of the complete recovery.

References.

1. Jany B, Welte T: Pleural effusion in adults—etiology, diagnosis, and treatment. *Dtsch Arztebl Int.* 2019; 116: 377– 86. DOI: 10.3238/arztebl.2019.0377
2. Porcel JM, Esquerda A, Vives M, Bielsa S. Etiology of pleural effusions: analysis of more than 3,000 consecutive thoracocenteses. *Arch Bronchoneumol.* 2014;50:161–5.
3. McGrath Emmet E. Diagnoses of pleural effusion: a systematic approach. *American Journal of Critical Care.* 2011;20:119 – 28.
4. Sahn S. A. The value of pleural fluid analysis. *Am. J. Med. Sci.* 2008; 335(1):7 - 15.
5. Froudarakis M. E. Diagnostic work-up of pleural effusions. *Respiration.* 2008;75(1): 4 - 13.
6. Hooper C. Investigation of a unilateral pleural effusion in adults: British Thoracic Society Pleural Disease Guideline 2010. *Thorax.* 2010;65(2):4 – 17.
7. Light R. W. The undiagnosed pleural effusion. *Clin. Chest. Med.* 2006; 27(2):309 – 19.
8. Feller-Kopman D, Light R. Pleural disease. *New Engl J Med.* 2018;378:740–51.

ITSN2 EXPRESSION AND POLYMORPHISMS OF ESR1 AS RISKS FACTORS OF EARLY RESISTANCE TO ENDOCRINE THERAPY IN PATIENTS WITH LUMINAL (HER2-NEGATIVE) METASTATIC BREAST CANCER

Tarasenko Tetiana,

Junior research worker

The National Cancer Institute of Ukraine

Syvak Liubov,

Doctor of Medical Science, Professor

The National Cancer Institute of Ukraine

Introduction. Despite general cancer survival rates have improved significantly, metastatic breast cancer (MBC) still remains as an incurable disease. Median overall survival of patients with luminal (HER2-negative) MBC is approximately 20 months [1,2]. The studies focus on resistance markers are relevant because of genetic heterogeneity of breast cancer. This will allow early detection of disease progression and thus reach to personalization treatment.

The molecular differences between estrogen (ER) and progesterone receptors (PR) by immunohistochemistry (IHC) of primary tumor biopsy and circulating tumor DNA of MBC are discordant in 13%–28% of all cases [3]. It has been experimentally established that the level of intersectin-2 gene (ITSN2) expression affects the time of relapse-free survival in patients with MBC [4,5]. Thus, the high level of the short isoform ITSN2 may correlate with an unfavorable prognosis and resistance to standard treatment regimens.

The endocrine therapy (ET) is priority treatment for luminal (HER2-negative) MBC due to its high efficiency and low toxicity in comparison with chemotherapy. Aromatase inhibitors (AI) are prescribed in the most cases. However, a third of patients have a primary or acquired insensitivity to IA due to molecular alterations. It is suggested that during metastatic progression, especially after IA, such important molecular changes occur as ESR1 (A-351G, T-397C) polymorphisms [6].

Objective. To evaluate the prognostic value of short isoform expression ITSN2 and ESR1 mutations A-351G, T-397C with early disease progression (up to 1 year) in patients luminal (HER2-negative) MBC.

Methods. Treatment results of 67 patients with luminal (HER2-negative) MBC. All patients received nonsteroidal AI as first-line ET. Evaluation of treatment response was provided every 12 weeks according to RECIST 1.1. In a year of treatment all patients were divided into 2 groups depending on the progression of the disease. The first group included 29 patients with progression earlier than one year after AI and in the second was 38 patients without progression in one year of AI.

The level of short isoform expression ITSN2 was detected on the tumor tissue by analysis of DNA restriction fragment length polymorphism (RFLP). A-351G

(rs9340799), T-397C (rs2234693) polymorphisms in the 1 intron of ESR1 gene were identified by blood analysis of DNA RFLP. All statistical computations were carried out in Medstatistica.

Results. The level of short isoform expression ITSN2 was lower in patients with visceral metastases and early progression disease MBC, and counted 2,9 a.u. (1,4–7,7 a.u.). Patients with a high level of short isoform expression ITSN2 - 3,8 a.u. (1,1–8,4 a.u.) had a more favorable course.

ESR1 gene heterozygous variants (A-351G, T-397C) were found in 62,7 % patients. Analysis of associations between genetic variants ESR1 A-351G and ESR1 T-397C showed significant relationship between themselves ($p < 0.05$). Progression-free survival was higher in patients without visceral metastases - 29,1 +/- 2,4 against 16,5 +/- 3,3 in patients with visceral metastases. The incidence rate of visceral metastases was higher in patients with ESR1 mutations ($p < 0,5$). There was no statistically significant association of the polymorphisms ESR1 (A-351G, T-397C) gene with receptor status (ER%, progesterone receptor %) and Ki-67% ($p > 0,5$). It was found that the ESR1 gene polymorphisms (A-351G, T-397C) were associated with more frequent disease progression within 1 year. For genotype ESR1 A-351G odds ratio (OR) was 2.76 [95%CI =1.14 –5.72], $p=0.05$) and for ESR1 T-397C OR was 3.56 [95%CI =1.19 –10.40], $p=0.05$)

Conclusions. Determination of increased expression of short isoform ITSN2 and presence of ESR1 gene polymorphisms (A-351G, T-397C) can predict early resistance to ET in patients with luminal (HER2-negative) MBC.

List of references

1. Cardoso F, Senkus E, Costa A, Papadopoulos E, Aapro M, André F, et al. 4th ESO-ESMO International Consensus Guidelines for Advanced Breast Cancer (ABC 4)†. *Ann Oncol.* 2018 Aug 1;29(8):1634-1657.
2. Cejalvo JM, Martínez de Dueñas E, Galván P, García-Recio S, Burgués Gasió O, Paré L, et al. Intrinsic Subtypes and Gene Expression Profiles in Primary and Metastatic Breast Cancer. *Cancer Res.* 2017 May 1;77(9):2213-2221.
3. DeDueñas EM, Hernández AL, Zotano AG, Carrión RM, López-Muñiz JI, Novoa SA, et al. Prospective evaluation of the conversion rate in the receptor status between primary breast cancer and metastasis: results from the GEICAM 2009–03 ConvertHER study. *Breast Cancer Res Treat* 2014;143:507–15.
4. Кропивко С.В., Циба Л.О., Новохацька О.В., Сивак Л.А та ін. Аналіз експресії ізоформ ITSN2 та TKS5B пухлинах грудної залози людини. *Вісник Українського товариства генетиків і селекціонерів.* 2018, том 16, № 1:20-26.
5. Specht K., Harbeck N., Smida J., Annecke K., Reich U., Naehrig J. et al. Expression profiling identifies genes that predict recurrence of breast cancer after adjuvant CMF-based chemotherapy. *Breast Cancer Res Treat.* 2008. ol. 118. P. 45–56.
6. Schiavon G, Hrebien S, Garcia-Murillas I, Cutts RJ, Pearson A, Tarazon N, et al. Analysis of ESR1 mutation in circulating tumor DNA demonstrates evolution during therapy for metastatic breast cancer. *Sci Transl Med* 2015;7:313ra182.

ECG DIGITALIZATION AND RARE DISEASES - FABRY DISEASE - OWN CLINICAL EXPERIENCE

Tashchuk Viktor,

D.M.Sc, Professor, Head of Department of Internal Medicine,
Physical Rehabilitation and Sport Medicine,
Bukovinian State Medical University

Malinevska-Biliichuk Oleksandra,

post-graduate fellow of Department of Internal Medicine,
Physical Rehabilitation and Sport Medicine,
Bukovinian State Medical University

Ivanchuk Pavlo,

Ph.D., associate professor of Department of Internal Medicine,
Physical Rehabilitation and Sport Medicine,
Bukovinian State Medical University

Onofreichuk Dmytro,

Head of the Intensive care unit,
Chernivtsi Regional Clinical Cardiology Center

Fabry disease is a rare, *multi-system*, X-linked lysosomal storage *disorder* caused by mutations in the GLA gene, which encodes the enzyme α -galactosidase A [1,2]. Due to enzyme dysregulation there is an intracellular accumulation of glycosphingolipids, mainly globotriaosylceramide (Gb3) in various organs and tissues[3].

Symptoms are typically first experienced at the age of 10 years and manifests in the form of crises, the main signs of which are burning pain in hands and feet, paresthesia, hypohidrosis, fever. Full-scale clinical picture is observed in 2-3 years after manifestation of disease (skin – angiokeratomas; kidneys – the presence of protein in the urine, chronic kidney disease and kidney failure; cardiovascular system (CVS) – angina pectoris, left ventricular hypertrophy (LVH); eyes - dystrophic changes of the cornea; nervous system - chronic cerebrovascular failure) [4].

Pathological changes of CVS in patients diagnosed with Fabry disease occur due to direct effects on the heart and blood vessels of accumulated Gb3 with the development of LVH and fibrosis, as well as due to secondary hypertension, which occurs in the presence of renal pathology [5]. The accumulation of Gb3 in the cells of the conduction system, endothelial cells, valve fibroblasts and vascular smooth myocytes cause LVH, right ventricular hypertrophy, changes of conduction, valve dysfunction and microvascular angina[6].

The leading causes of reduced life expectancy of patients with Fabry disease - renal failure, cardiomyopathy, central nervous system dysfunction - can be corrected by the use of enzyme replacement therapy in combination with supportive care[7].

Clinical case. Patient A. was referred to hospital and complained of chest pain, burning pain in hands and feet, abdominal spots, headache and general weakness. He was hospitalized in the intensive care unit (ICU).

History of the present illness: the first clinical evidence appeared at the age of 7-8 years in the form of rash on the lateral surface of the abdomen and groin, then there were unpleasant sensations in the distal part of extremities (pain, numbness), fever, high blood pressure (BP) (140-150 / 90-100 mm Hg). At the age of 16 - increase of neurological symptoms. Acute cerebrovascular accident was diagnosed (36 years - disease recurrence). At the age of 18 - a comprehensive study revealed proteinuria, at the age of 35 - the patient notes hearing problems. At the age of 40 he was diagnosed with cysts of both kidneys, hydrocalycosis of both kidneys, chronic pyelonephritis in remission. At the age of 42 - chronic kidney disease.

According to the results of preliminary examination:

Ultrasonic cardiography (UC) (left ventricle ejection fraction (LVEF) – 52 %. Concentric LVH with normal LV filling pressure (ventricular septum – 13 mm., wall of LV – 12 mm). Myocardial function of LV is satisfactory).

Electrocardiography (ECG) (LVH, shortening the time of atrioventricular conduction).

Holter monitoring of ECG (atrial extrasystolic arrhythmia).

Consultation by a cardiologist: Hypertensive disease II stage, cardiovascular risk 4. Atrial extrasystolic arrhythmia. Heart failure II A with preserved ejection fraction of LV (52%), functional class II.

Magnetic resonance imaging of the brain (MRIB) (the detected changes may correspond to the lesion of the corticospinal tract, cyst of the pineal gland).

Computed tomography of the thoracic cavity (emphysematous lung changes, pneumofibrosis).

DNA-diagnostics (in the GLA gene - hemizygous variant of g. (Gly 138Arg) exon 3. The mutation belongs to the pathogenic, first class).

Enzyme diagnostics (alpha-galactosidase activity <2.5 nmol/h/mg, normal rate $>= 15.3$ nmol/h/mg) is below normal).

Lyso-Gb3 in blood: 55,3 ng/ml (normal rate $\leq 1,8$ ng/ml) is above normal.

According to the clinical anamnesis and results of additional examination, the patient was diagnosed with an inherited metabolic disorder from the group of diseases of lysosomal accumulation - Fabry disease, X-linked manner.

Data of examination of the patient by the doctor (ICU): general state of the patient – moderately severe; consciousness – preserved; position – active; skin – dry, rash on the back and sides of the abdomen; lymph nodes - not palpable; heart sounds - weakened, rhythmic; lungs - vesicular breathing, weakened in the lower parts; Pasternatsky's symptom is negative on both sides, no swelling. Heart rate (HR) - 62/min, respiratory rate - 18/min, BP - 155/90 mm Hg, body temperature - 36.6 °C.

Standard ECG was performed at admission. It was noted that in II, III standard leads and in aVF oblique ascending depression of ST segment up to 1.5 mm in III and

aVF, and up to 0.5 mm in II standard lead is registered. The oblique ascending elevation of the ST segment was also registered in the chest leads V1-V4 with an increase from 0.5 mm in V1, 0.7 mm in V2, to 1.3-1.5 mm in V3 and V4, respectively, that required differential diagnosis with acute coronary syndrome (ACS). Signs of LVH and shortening of the PQ interval were noted (Fig. 1).

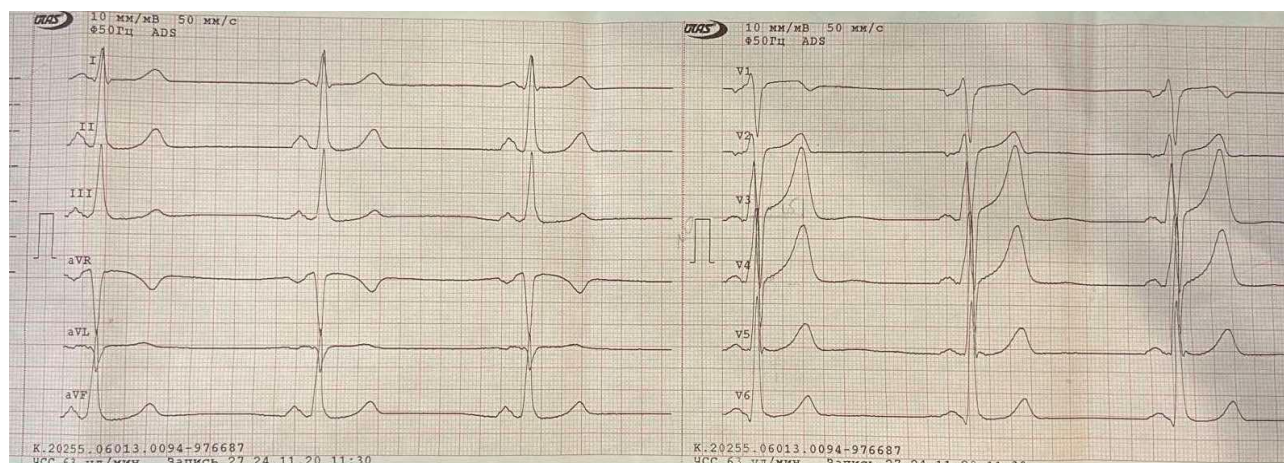

Fig.1 ECG of a patient with a diagnosis of Fabry disease

Subsequently, an analysis of the «digitized» ECG was performed to determine the parameter of the differentiated wave T - the ratio of maximum speeds (MSR) [8] and parameters «ST slope» - the angle β of the slope of the segment ST (β°) and the height of its extension H (H, mm) [9]. It was found that the MSR did not confirm the ischemic nature of the changes in the T wave and was more characteristic of LVH: in leads II, III, aVF it was equal to 5.16; 3.66 and 2.87, respectively, and in the chest leads V2-V4 - 5.7; 7.26 and 5.37, respectively. Similarly, the analysis of changes in the indicators of «ST slope» showed that the nature of depression of the ST segment in leads II, III and aVF was «benign» oblique ascending type: the angle β° in II, III, aVF was equal to 8,64°; 9.71° and 9.87°, respectively [10]. Regarding the height of elongation of the angle β° H, it also did not have critical indicators: H in II, III, aVF was equal to 0.76; 0.86 and 0.87 mm, respectively. Similarly, changes in the ST segment in leads V2-V4 also did not indicate acute myocardial ischemia, and were «benign» oblique type [11]. The angle β° in V2, V3, V4 was equal to 13.24°; 25.7° and 37.69°, respectively. As for the height of its extension H, it was 1.18; 2.41 and 3.86 mm, respectively.

Because the patient had been previously diagnosed with Fabry disease, he was given an alpha-agalsidase infusion («Raplagal») 7,0 ml + 0,9 % sodium chloride solution 100,0 IV. The patient was previously given 1.0 suprastin and 8 mg of dexamethasone. The recommended intake of the following drugs: acetylsalicylic acid 100 mg (continuously), ramipril 2.5 mg (continuously), carbamazepine 200 mg in 2-4 doses. After administration of the drug, the patient showed improvement in health, stabilization of BP (120/75 mm Hg). The changes on the ECG after treatment were interesting (Fig. 2).

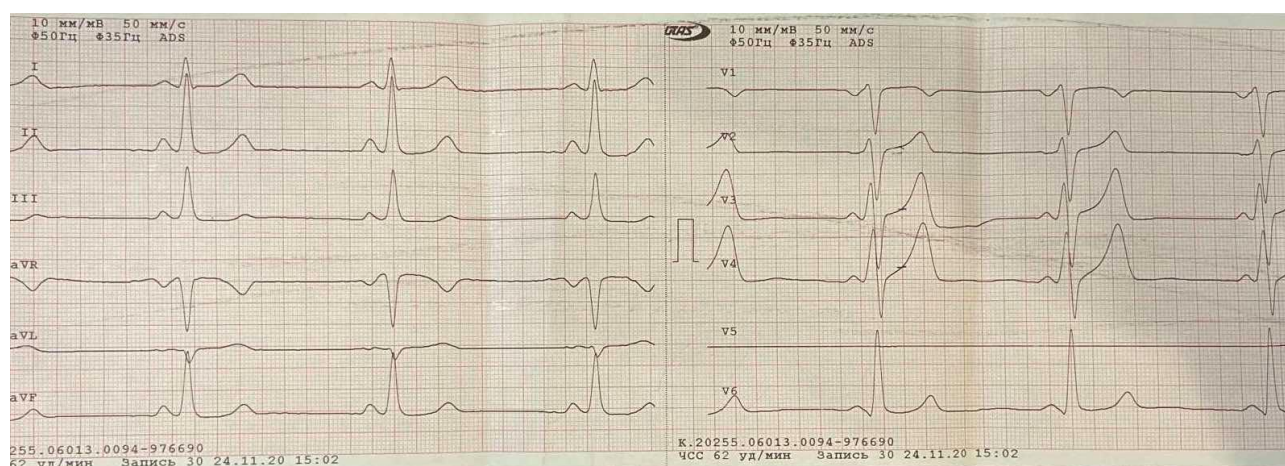

Fig. 2 ECG of the patient A. after treatment

The main changes concerned a decrease in the magnitude of ST segment depression in II, III and aVF and ST segment elevation in V2-V4. The values of the angle β° and the height of its elongation H (mm) decreased on average for leads II, III, aVF by $43.2 \pm 1.1\%$, and for leads V2-V4 by $25.1 \pm 1.2\%$. Similar changes concerned the MSR indicator: in leads II, III and aVF its value decreased to 2.1; 1.77 and 1.8, respectively. Regarding thoracic leads, the values of MSR - V2-V4 also decreased to 2.69; 2.13 and 2.38, respectively, and practically approached the reference values for LVH [8].

Fabry disease belongs to orphan diseases and due to the expansion of the arsenal of diagnostic methods recently found a much larger number of cases of this pathology [5]. Agalsidase alfa and agalsidase beta are used for the pathogenetic treatment of Fabry disease, and experience of recent years has shown a reduction of the progression of LVH, better prognosis and a reduction of the amount of cardiovascular events. [5]. The effectiveness of treatment is better in younger patients and with less severe renal impairment in the initial stages of therapy [5]. It is also worth noting that early treatment helps to prevent the accumulation of lipids, the continuous progression of the disease and irreversible damage to various organs [12].

Treatment of cardiovascular complications of patients with Fabry disease is symptomatic (angiotensin-converting enzyme inhibitors and angiotensin receptor blockers are used to treat hypertension and provide renoprotection; anginal attack – antiplatelets; bradyarrhythmias - implantation of an artificial pacemaker; dangerous ventricular tachyarrhythmias - installation of a cardioverter defibrillator) [5].

The diagnosis and treatment of patients with Fabry disease should involve a multidisciplinary team of specialists - neurologists, cardiologists, dermatologists, ophthalmologists and others. [5]. When Fabry disease is detected, it is also necessary to conduct examination of the patient's relatives - especially relevant for young people, as timely enzyme replacement therapy can improve the duration, prognosis and quality of life. [5].

This clinical case demonstrates that the clinical manifestation of Fabry disease is associated with damage to various body systems, which were detected according to the examination results - ECG, UC, MRTB, DNA diagnostics, enzyme diagnostics, etc. Thus, due to the use of digital ECG processing, certain characteristic features of the ECG were established in a patient with a confirmed diagnosis of Fabry disease,

differential diagnosis with ACS was performed and the «non-ischemic» nature of these changes was proved, which corresponds to the general idea of this disease.

References:

1. Rigoldi M, Concolino D, Morrone A, et al. Intrafamilial phenotypic variability in four families with Anderson-Fabry disease. *Clin Genet.* 2014;86:258–263.
2. Cocozza S. Neuroimaging in Fabry disease: current knowledge and future directions. *Insights Imaging.* 2018 ; 9(6): 1077–1088.
3. Alroy J, Sabnis S, Kopp JB. Renal pathology in Fabry disease. *J Am Soc Nephrol.* 2002;13(Suppl 2):S134–S138.
4. Евтушенко ИС. Дермато-нефро-цереброкардиальні прояви захворювання Фабрі. *Український медичний часопис* 2013;4:95-96.
5. Лутай МІ, Федьків СВ, Немчина ОО. Хвороба Фабрі з ураженням серця: клінічний випадок та огляд проблеми. *Здоров'я України.* 2015;17:14-16. Доступ: <https://health-ua.com/article/5051-hvoroba-fabr-z-urazhennyam-sertcy-klchnij-vipadok-ta-oglyad-problemi>
6. Lihart A, Kampmann Ch. Cardiac manifestations of Anderson-Fabry disease: results from the international Fabry outcome survey *Eur Heart J* 2007 May;28(10):1228-35. doi: 10.1093/eurheartj/ehm153
7. Pisani A, Sabbatini M, Duro G, Colomba P, Riccio E. Antiproteinuric effect of add-on paricalcitol in Fabry disease patients: a prospective observational study. *Nephrol Dial Transplant.* 2015;30:661–666.
8. Тащук ВК, Іванчук ПР, Полянська ОС, Руснак ІТ. Побудова програмного забезпечення для кількісної оцінки електрокардіограми: можливості і дослідження зубця Т. *Клін. анат. та операт. хірургія.* 2015;14(4):10-6.
9. Тащук ВК, Полянська ОС, Іванчук ПР, Костенко ОВ, Злонікова КМ. Створення програмного забезпечення для кількісної оцінки змін сегмента ST при електрокардіографії. *Клін. та експерим. патол.* 2015;14(1):155-9.
10. Hodnesdal C, Prestgaard E, et al. Rapidly upsloping ST-segment on exercise ECG: a marker of reduced coronary heart disease mortality risk. *Eur J Prev Cardiol.* 2013 Aug;20(4):541-8.
11. Tikkanen JT, Junttila MJ et al. Early repolarization: electrocardiographic phenotypes associated with favorable long-term outcome. *Circulation.* 2011 Jun 14;123(23):2666-73.
12. Фломін Ю.В. Хвороба Фабрі, ранній інсульт та больові феномени: що спільного? *Здоров'я України.* 2019;4(51):19.

STUDY OF THE FREQUENCY OF NEW CASES OF NON-PSYCHOTIC MENTAL DISORDERS IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Yurtsenyuk Olha

Associate Professor of Nervous Diseases,
Psychiatry and Medical Psychology
Bukovynian State Medical University

The study of the frequency of new cases of non-psychotic mental disorders (NPMD) during the year and its comparison with these indicators in the first survey allowed us to get an idea of what non-psychotic mental disorders occurred in students during their studies. So, taking as a null hypothesis the lack of influence of the circumstances that existed before the start of training, we were able to identify such NPMD that arose during the year of study.

The purpose of this work is to study the levels of personal anxiety and situational anxiety in students of different universities.

The study was conducted in 2014-2016. 1235 students of Bukovynian State Medical University and Chernivtsi National University named after Yuriy Fedkovych were examined. The sample did not have significant differences in gender and age, place of residence, form of education.

Evaluation of primary cases of NPMD, which were detected during re-examination, was performed among practically healthy students based on the results of the first examination and compared the data with the structure of NPMD, which we diagnosed in the entire cohort of subjects studied in the first cross section.

The majority of students in whom the initial examination did not reveal mental pathology remained virtually healthy after a year (858 people, 93.46%). Analyzing the structure of NDP, which arose during this period in this contingent, was narrower in comparison with the identified patients at the initial examination. Mainly, NPMD were represented by affective disorders (F30.0, F32.0, F34.0) and neurotic, stress-related and somatoform disorders (F40.1, F41.2, F42.0, F43.20, F43.21, F43.22).

An interesting fact was that in the structure of the NPR detected during the re-examination there were no other, than previously diagnosed during the initial examination, the category of mental pathology according to ICD-10.

In turn, moderate depressive episode (F 32.1), severe depressive episode (F 32.2), recurrent depressive disorder (F 33.0), dysthymia (F34.1), panic disorder (F41.0), somatic disorder (F45.0), SVD of the lower gastrointestinal tract (F45.32), SVD of the urinary system (F 45.34), SVD of other organs and systems (F 45.38), behavioral syndromes associated with physiological disorders and physical factors (F50-59), mature personality disorders and behavior (F 60-69) have not been verified at all.

It should be noted that no significant differences were found between the frequency of new cases of NPMD in men and women. This confirms our hypothesis that the sex of students does not affect the frequency of NPMD formation.

It is noteworthy that neurotic, stress-related and somatoform disorders together (F40-49), which were diagnosed for the first time, occurred more often in first- and fifth-year students (36.43%, 43.57%, respectively). $p < 0.05$.

The structure of new cases of NPMD diagnosed during the year of study is represented mainly by NPMD of affective and neurotic registers (in the ratio $\approx 1/5$, respectively).

Therefore, other forms of mental pathology occur faster in the period before training or long-term training. That is, it is advisable to focus on psychoprophylactic measures to increase the stress resistance of students and their adaptive capabilities.

ПСИХО-ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ЖІНОК ПІД ЧАС МЕДИКАМЕНТОЗНОЇ КОРЕКЦІЇ АНОМАЛЬНИХ МАТКОВИХ КРОВОТЕЧ

Басюга Ірина Омелянівна

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Пахаренко Людмила Володимирівна

Д.мед.н., професор кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Жураківський Віктор Миколайович

К.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Порушення менструального циклу по типу маткових кровотеч в структурі гінекологічних захворювань посідає не останнє місце. Протягом останніх років прослідковується тенденція до росту даної патології, що даними різних авторів, складає 4-18 % від загальної кількості захворювань органів малого тазу.

Згідно даних літератури, клінічні прояви дисфункціональних маткових кровотеч характеризуються метроррагією у 68,8 %, меноррагією 26.2 %, менометроррагією у 5 % [1, 2].

Сприятливими чинниками маткової кровотечі можуть бути причини пов'язані із зниженням індексу здоров'я та фертильності, гіперпластичні процеси ендометрію, які не рідко є фоновими або передраковими захворюваннями [3, 4].

Компонентами маткових кровотеч часто є фізичний, емоційний, соціальний та матеріальний дискомфорт пацієнтки. Враховуючи багатогранність причин та механізмів розвитку аномальних маткових кровотеч, терапія повинна бути комплексною, підібрана індивідуально в залежності від важкості перебігу кровотечі, віку жінки, репродуктивного анамнезу та першопричини [5].

Під спостереженням знаходились жінки репродуктивного віку, які звернулись амбулаторно та були госпіталізовані. Пацієнтки були поділені на 2 групи по 20 жінок. В 1й групі пацієнткам з метою гемостазу було призначено препарати транексамової кислоти 1000 мг внутрішньовенно крапельно протягом 20 хвилин, а в разі необхідності повторне введення через 8 годин. У 2й групі жінок - застосовували хірургічний гемостаз в поєднанні із медикаментозним. Для оцінки психологічного статусу ситуаційна та особистісна тривожність досліджувалися за шкалою Спілбергера-Ханіна, рівні депресії - за шкалою Бека, методом анкетування.

Отримані результати досліджень наприкінці першої доби перебування у стаціонарі свідчать про статистично значимі відмінності між групами.

Концентрація гемоглобіну у жінок 2ї групи була достовірно нижчою, що склало 118 ± 25 г\л, ($p > 0,5$). При застосуванні препаратів транексамової кислоти у 1й групі дозволило у 16 жінок (80 %) уникнути проведення хірургічного гемостазу, сприяло зростанню кількості тромбоцитів, фібриногену, нормалізації показників коагулограми та пригнічення фібринолітичної активності. За результатами оцінки психологічного стану в обох групах до проведення лікування виявлено легкий та помірний рівень депресії, високий рівень особистісної тривожності.

Таким чином, застосування середньотерапевтичної дози препаратів транексамової кислоти при поступленні в стаціонар у жінок із атипovими ургентними метрорагіями, дозволило досягнути значимого гемостатичного ефекту, завдяки чому зменшився час перебування у стаціонарних умовах та покращило їх психо-емоційний стан.

Список літератури

1. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги Аномальні маткові кровотеч [Електронний ресурс]: наказ М-ва охорони здоров'я України 13.04.2016 № 353 (зі змінами 23.09.2016 № 994). – Режим доступу URL:https://dec.gov.ua/wpcontent/uploads/2019/11/2016_353_ukpmd_amk.pdf. – Назва з екрана.

2. Laura Isabel Jaramillo Jaramillo¹, Lina María Martínez Sánchez¹ Mabel, Dahiana Tabares Roldán El papel de la enfermedad de von Willebrand en la hemorragia uterina anormal Revista Cubana de Obstetricia y Ginecología. 2019;45(4):e405.

3. Munro MG, Critchley H, Fraser I. The two FIGO systems for normal and abnormal uterine bleeding symptoms and classification of causes of abnormal uterine bleeding in the reproductive years: 2018 revisions. Int J Gynecol Obstet. 2018;143:393–408.

4. Cheong Y, Cameron IT, Critchley HOD. Abnormal uterine bleeding. Br Med Bull. 2017;123(1):103-14.

5. Дронова ВЛ, Дронов ОІ, Теслюк РС, Мокрик ОМ Психологічний стан пацієнток із гінекологічною, хірургічною та поєднаною гінекологічною патологією в перед- та післяопераційному періодах у поєднанні з визначеними у них показниками гормонального гомеостазу. Перинатологія і педіатрія 2.2017;58-63

НЕВРОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ДЕФІЦИТУ ВІТАМІНУ В₁₂

Бублій Юлія Станіславівна

лікар-невропатолог

Обухівська центральна районна лікарня

Етіологія та патогенез. Вітамін В₁₂ міститься тільки у продуктах тваринного походження, насамперед, печінці, м'ясі, яйцях та рибі. Добова потреба дорослих у вітаміні В₁₂ складає 3-4 мкг. Наводимо дані про вміст вітаміну В₁₂ (ціанокобаламіну) у деяких харчових продуктах (мкг/100 г): молоко - 1,0; сир жирний - 0,5; вершки 20% - 0,36; телятина - 2,6; печінка теляча - 60,0; серце теляче - 10,0; курятина - 0,55; яйце куряче - 0,52. В 100,0 мл жіночого молока міститься 0,1 мкг вітаміну В₁₂. Деяка кількість вітаміну В₁₂ синтезується мікрофлорою кишечника. Прийнятий із їжею вітамін В₁₂ під дією протеолітичних ферментів із зв'язаного із білками стану в шлунку вивільняється і з'єднується із ВФ. Комплекс ВФ-вітамін В₁₂, взаємодіючи із рецепторами мікрроворсинок слизової оболонки дистальної частини здухвинної кишки, всмоктується в ентероцити. Всмоктування фізіологічних доз вітаміну В₁₂ відбувається при нейтральному рН в присутності іонів Са²⁺. Цей процес активний, енергетично залежний. В клітинах слизової оболонки кишки вітамін В₁₂ транспортується до мітохондрій, звідки після певних перетворень потрапляє в систему кровообігу портальної вени, де зв'язується з білками плазми, головним чином – транскобаламіном-II, і в незначних кількостях - транскобаламіном I та/або III. У плазмі крові вітамін В₁₂ знаходиться у вигляді коензимів: метилкобаламіну, 5-дезоксиденозилкобаламіну та гідроксикобаламіну. Метилкобаламін необхідний для процесів гемопоезу, а саме - для синтезу тимідинмонофосфата, який входить до складу ДНК. Синтез тимідинмонофосфата здійснюється із уридинмонофосфата. Із метилкобаламіну також синтезується і тетрагідрофолієва кислота. Остання реакція потребує участі коферментної форми фолієвої кислоти. 5-дезоксиденозилкобаламін бере участь у метаболізмі метилмалонової кислоти, яка є проміжним продуктом обміну жирних кислот і метаболізується до янтарної кислоти. Тому дефіцит вітаміну В₁₂ проявляється підвищенням рівня метилмалонової кислоти у крові і вона екскретується з сечею. Депонується вітамін В₁₂ переважно в печінці. Є дані, що вітамін-В₁₂-дефіцитна анемія виникає лише через 2-4 роки після припинення надходження вітаміну В₁₂ в організм, коли повністю вихолощується його депо. Таким чином, вітамін В₁₂ бере участь в діяльності ряду ферментних систем, як проміжний переносник метильної групи. Участь ціанокобаламіну в процесах трансамінування забезпечується його ліпотропними властивостями, а участь в біосинтезі нуклеїнових кислот визначає вплив на процеси поділу клітин. Тому дефіцит вітаміну В₁₂ проявляється змінами кровотворної системи, слизової травного тракту та ознаками ураження нервової системи [1-4].

Показниками адекватної забезпеченості організму вітаміном В₁₂ є рівень його ренальної екскреції не менше 0,02 мкг/добу та вміст у сироватці крові в межах 200 - 1000 нг/мл. Важливим показником нормального метаболізму вітаміну В₁₂ в організмі є ренальна екскреція метилмалонової кислоти (в нормі 1-4 мкг/добу) [1].

Авітаміноз В₁₂ може виникати при тривалому недостатньому надходженні вітаміна В₁₂ в організм із їжею, і може спостерігатись у вегетаріанців при тривалій відсутності у раціоні продуктів тваринного походження. Іншими причинами дефіциту вітаміна В₁₂ можуть бути: тотальна гастректомія, рак шлунка, поліпи шлунка і кишечника, регіональні ентерити, резекції тонкої кишки, хронічний алкоголізм, хвороба Іммерслунда-Грезбека, дивертикули травного тракту, інвазії глистів, спру, аутоімунні процеси, вагітність, вроджена нестача ВФ або білка-носія транскобаламіна. Слід пам'ятати також, що у новонароджених депо вітаміну В₁₂ в печінці складає близько 25 мкг і дуже різко виснажується до кінця першого року життя.

При вітамін-В₁₂-дефіцитній анемії завжди виявляють атрофію слизової оболонки шлунку: від поверхневого гастриту до повної або значної недостатності секреції, в тому числі і ВФ. Гастрит, як правило, прогресує, як і прогресує зменшення шлункової секреції. Спочатку зникає секреція хлористоводневої кислоти, потім пепсину і ВФ. До відомих на сьогодні причин розвитку гастриту відносять хімічні, термічні і механічні ураження слизової оболонки, дефіцит заліза, аскорбінової кислоти, інкреторну недостатність залоз внутрішньої секреції (підшлункової, наднирникових залоз, щитовидної тощо), генетичні аномалії та аутоімунні процеси. Висловлюють припущення про зв'язок дефіциту вітаміну В₁₂ з іншими аутоімунними захворюваннями (аутоімунний тиреоїдит, вітіліго, хвороба Аддісона, гіпогамаглобулінемія, хвороба Грейвса тощо).

У сироватці хворих на вітамін-В₁₂-дефіцитну анемію виявляють декілька видів антитіл. Частіше це антитіла проти антигенів цитоплазми парієтальних клітин шлунку, рідше - до ВФ та білків-носіїв. Це так звані блокуючі антитіла, які упереджують комплексоутворення вітаміна В₁₂ із ВФ. Менш часто зустрічаються преципітуючі антитіла, які зв'язуються із одним ВФ або комплексом ВФ-вітамін В₁₂. Всі названі види антитіл відносяться до Ig класу G. У деяких хворих виявляють циркулюючі сироваткові цитотоксичні антитіла, які направлені проти лімфоцитів. Вони зустрічаються у осіб із аутоімунними захворюваннями, такими як системний червоний вовчак, аутоімунна гемолітична анемія, ревматоїдний артрит тощо. Антитіла можуть виявлятися і у шлунковому соці, де вони можуть мати імунологічну специфічність імуноглобулінів класів Ig G або Ig A. У родичів хворих виявляють комплементфіксовані антитіла до цитоплазми клітин фундального відділу шлунку. Виявлені зміни свідчать про спадковий характер дефектності імунної системи у хворих на вітамін-В₁₂-дефіцитну анемію [1, 2, 4].

Клініка. За звичай хворі звертаються до лікаря в стадії виразної анемії. Шкіряні покриви мають лимонно-жовтий відтінок, який обумовлений блідістю та іктеричністю. На шкірі може спостерігатись дифузна або плямиста пігментація. При глибокій анемії може мати місце субфебрилітет. Втрата маси тіла, як правило, обумовлена анорексією. Скарги хворих на втрату апетиту, жогу, нудоту,

блювання, дискомфорт в епігастрії іноді вимушують лікаря запідозрити злоякісну пухлину травного тракту, виразкову хворобу тощо. Глосит Гентера, який зустрічається у 25-50% хворих, є класичним, але не обов'язковим симптомом цього захворювання. Язик при дефіциті V_{12} стає гладеньким і блискучим. Іноді відбувається ураження слизових щік, ясен, глотки, стравоходу. Однією із ознак вітамін- V_{12} -дефіцитної анемії є діарея, яка, очевидно, обумовлена атрофічними змінами травного тракту та вторинним синдромом мальабсорбції. Печінка може бути дещо збільшеною. Частіше буває збільшена селезінка. Задишка, серцебиття, відчуття перебоїв, слабкість, запаморочення, шум у вухах та інші ознаки анемічної гіпоксії можуть обумовити помилкову діагностику серцево-судинного захворювання [1,3].

Неврологічний синдром, який, за звичай, спостерігають при глибокому дефіциті вітаміну V_{12} , частіше буває обумовлений ураженням білої речовини задніх і бокових стовпців спинного мозку (фунікулярний мієлоз) і церебральними порушеннями, іноді - дегенерацією периферичних нервів. Хворі скаржаться на пощипування і оніміння кінчиків пальців, язика, спотворення смаку і нюху. За тривалого та нелікованого захворювання, в розгорнутій стадії вітамін- V_{12} -дефіцитної анемії з'являються ознаки ураження задніх стовпців спинного мозку - хода стає некоординованою, розвивається атаксія, знижується вібраційна, позиційна чутливість, порушується проба Реберга. При ураженні бокових стовпців спинного мозку виникає прогресуюча загальна слабкість, спастична хода, визначається позитивний симптом Бабинського. Нерідко розвивається гіперрефлексія і клонус стоп. До менш частих неврологічних проявів дефіциту вітаміну V_{12} належать: офтальмоплегія, атонія сечового міхура, ретробулярні неврити. У тяжких випадках можливе порушення вібраційної і глибокої чутливості з втратою нюху, смаку, слуху. Серйозним ускладненням є зміна психіки у хворих: галюцинації, маніакальні спалахи, параноїдні і шизофренічні стани. Може спостерігатись емоційна неурівноваженість, подразливість, агресивність. Параноїдний синдром при дефіциті вітаміну V_{12} відомий здавна і має назву "мегалобластне божевілья". Описані випадки погіршення пам'яті, причому до такого стану, як то буває при хворобі Альцгеймера. Неврологічна симптоматика з'являється в запущених випадках, але, іноді, церебральні порушення можуть передувати іншим ознакам захворювання. Ушкодження нервової системи є наслідком накопичення токсичної для нервових клітин метилмалонової кислоти. Неврологічні розлади можуть мати місце і без анемії. Є дані про те, що при дефіциті вітаміну V_{12} чим є вищим показник гематокрит, тим тяжчі прояви з боку нервової системи [2, 4].

Лікування вітамін- V_{12} -дефіцитної анемії можна розпочинати тільки після проведення аспіраційної біопсії кісткового мозку, оскільки навіть одна ін'єкція вітаміну V_{12} може викликати трансформацію мегалобластичного типу кровотворення у нормобластичний, а це зведе нанівець інформативність стернальної пункції. Лікування вітамін- V_{12} -дефіцитної анемії повинно, перш за все, бути спрямованим на усунення причини її виникнення, корекцію наявних анемічних і неврологічних проявів, відновлення депо ціанокобаламіна в організмі хворого. Після верифікації діагнозу лікування проводять внутрішньом'язевими

ін'єкціями вітаміну В₁₂ (ціанокобаламін, оксикобаламін). Можливе застосування внутрішньовенного введення препарату. Ціанокобаламін призначають по 500-1000 мкг в/м, 1 раз на добу, щоденно 7-10 днів, а потім дозу зменшують вдвічі і продовжують лікування ще 7-10 днів. З 14-20 дня переходять на введення препарату через день в дозі 200 мкг протягом 4-6 тижнів. На 3-4-й день від початку лікування при патогенетично обгрунтованому лікуванні у периферичній крові спостерігають збільшення кількості ретикулоцитів, а починаючи з 7-10-го дня настає ретикулоцитарний криз (кількість ретикулоцитів сягає 20-60 % і більше). Призначення вітаміну В₁₂ у дозі понад 1000 мкг одночасно є недоцільним, оскільки у таких концентраціях препарат повністю не зв'язується з білками крові.

Оксикобаламін призначають по 1 мг/добу через день протягом 4-6 тижнів. Після курсу лікування призначають закріплюючу терапію: ціанокобаламін по 500 мкг вводять 1 раз на тиждень протягом 2-х місяців, а потім постійно 2 рази в місяць по 500 мкг. Оксикобаламін можна вводити рідше: протягом 3-х місяців його вводять 1 раз на тиждень по 1 мг, а потім 1 раз в місяць по 500 мкг.

При фунікулярному мієлозі призначають великі дози вітаміну В₁₂ (1000 мкг щодня) у поєднанні з коферментом вітаміна В₁₂ — кобамідом (500 мкг 1 раз на добу, внутрішньом'язево), який приймає участь в метаболізмі жирних кислот і покращує функціонування структур спинного мозку і нервових волокон. В означеній дозі вітамін В₁₂ вводиться аж до зникнення клініки мієлоза.

При доброму всмоктуванні кобаламіну можливе пероральне його призначення по 2-5 мг/добу.

Необхідно враховувати, що проліферуючими кровотворними тканинами посилено споживаються фолат і залізо. Виникає їх відносний дефіцит при терапії вітаміном В₁₂, що диктує короткочасне їх призначення у комплексному лікуванні. Препарати заліза при вітамін-В₁₂-дефіцитній анемії призначають при зниженні колірного показника до 0,8 і менше. Але, на нашу думку, доцільним є призначення препаратів заліза і фолатів лише за умови наявності полідефіцитної анемії.

Переливання еритроцитної маси не є патогенетично обгрутованим при вітамін-В₁₂-дефіцитній анемії і повинно проводитись тільки за життєвими показаннями. У всіх випадках дефіциту вітаміну В₁₂ застосування його препаратів повинно супроводжуватись швидкою і стійкою ремісією. Критеріями ефективності лікування є суб'єктивне покращення в перші дні після призначення вітаміну В₁₂, наявність ретикулоцитозу, який має бути максимально виразним на 7-10-й день від початку лікування: приріст концентрації гемоглобіну і кількості еритроцитів, починаючи з 2-го тижня лікування; нормалізація показників кількості лейкоцитів і тромбоцитів через 3-4 тижні від початку лікування. Неefективним лікування буває у випадках неправильного встановлення діагнозу чи за наявності супутніх захворювань, таких як рак шлунка, поліпоз травного тракту, пухлини іншої локалізації тощо.

При відсутності ефекту від вітамініотерапії у разі чітко верифікованого діагнозу вітамін-В₁₂-дефіцитної анемії і наявності аутоантитіл в якості

імунодепресантів призначають кортикостероїди. Іноді їх призначення супроводжується зменшенням титра антитіл до парієтальних клітин.

Режими введення ціанокобаламіну при проведенні підтримуючої терапії можуть бути різноманітними: тижневі курси із щоденним введенням 200-500 мкг препарату кожні 3 місяці (або оксикобаламіну по 200 мкг 1 раз в півроку); щомісячне введення по 1000 мкг однократно; однократне введення 200-500 мкг щотижня.

Диспансеризація хворих на вітамін-В₁₂-дефіцитну анемію здійснюється гематологом, дільничним терапевтом або сімейним лікарем. Хворі оглядаються 4-6 разів на рік, а також 1 раз невропатологом, гінекологом (жінки), отоларингологом. Загальний аналіз крові контролюється 4-6 разів щорічно, а біохімічні показники 1 раз протягом року. Щорічно призначають фіброгастроскопію, огляд гастроентеролога і проктолога. Профілактичне лікування вітамін-В₁₂-дефіцитної анемії здійснюють 2 рази на рік, застосовуючи по 500 мкг ціанокобаламіну щодня протягом 10 - 15 днів. Диспансерне спостереження здійснюється протягом всього життя хворого.

Прогноз, в цілому, сприятливий. У випадках, коли причину захворювання усунути неможливо (тотальна або субтотальна гастректомія тощо), хворі потребують регулярної, часто пожиттєвої підтримуючої терапії.

Список літератури

1. Выдыборец С. В. Современное лицо витамин-В12-дефицитной анемии: что должен знать интернист? (лекция) / С. В. Выдыборец // Гематология. Трансфузиология. Восточная Европа. – 2019. – Т.5, №1. – С. 86-95.
2. Видиборець, С. В. Мегалобластні анемії: монографія / Видиборець С. В., Гайдукова С. М., Сергієнко О. В., Чорноброва О. І. – Вінниця-Бориспіль: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2012. – 136 с.
3. Видиборець, С. В. Особливості перебігу та лікування анемії, що зумовлена комбінацією дефіциту заліза і вітаміну В₁₂: монографія / Видиборець С. В., Гайдукова С. М., Сергієнко О. В., Чорноброва О. І. – К.: НМАПО імені П. Л. Шупика, 2011. – 113 с.
4. Гайдукова, С. Н. Витамин-В₁₂-дефицитная анемия / С. Н. Гайдукова, С. В. Выдыборец // Лаб. диагностика. - 2001. - №1. - С.56-61.

ПРОГНОЗУВАННЯ ПЕРЕБІГУ ТА РЕЗУЛЬТАТУ ВАГІТНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ НЕЧІТКОЇ ЛОГІКИ

Гоман Тетяна Іванівна

Аспірант, кафедра перинатології, акушерства та гінекології
Харківська медична академія післядипломної освіти
м. Харків, Україна

Визначення прогностичних маркерів ускладненого перебігу та несприятливого результату вагітності та розроблення моделей їх прогнозу з використанням різних показників є актуальним завданням. Це пов'язане з тим, що передчасні пологи (ПП) залишаються значимою проблемою сучасного акушерства, оскільки мають прямий зв'язок із перинатальною захворюваністю та смертністю [1-3].

Прогнозування ризиків виникнення загроз пренатального переривання вагітності або ПП дозволить індивідуалізовано розробити профілактичні заходи щодо самовільних абортів та народження маловагових дітей.

Метою роботи було розроблення моделей прогнозу результату вагітності з використанням апарату нечіткої логіки.

Матеріали і методи. Для визначення інформативних показників, які можуть бути використані для розроблення моделей прогнозу перебігу та результату вагітності, було проаналізовано результати обстеження 83 вагітних жінок (41 – зі сприятливим результатом вагітності та 42 – з ПП та антенатальною загибеллю плода). Вагітних було поділено на групи в залежності від наявності (27 жінок) та відсутності (56 жінок) ознак загрози передчасного переривання вагітності.

Проведені статистичні дослідження дозволили встановити, що у випадках відсутності ознак загрози передчасного переривання вагітності її результат пов'язаний зі значеннями показників клінічного (швидкість осідання еритроцитів) та біохімічного (вміст аспартатамінотрансферази та білірубину) аналізів крові, біохімічних скринінгів (вміст естріолу, протеїн-А плазми, асоційованого з вагітністю), показників ультразвукового дослідження (швидкість кровотоку у середній мозковій артерії та правій маткової артерії). За наявності ознак загрози передчасних пологів інформативними показниками є вміст естріолу та білірубину у крові вагітних, а також значення швидкості осідання еритроцитів.

Статичне оброблення результатів досліджень виконано з використанням дискриптивної статистики та непараметричних критеріїв. Для побудови моделей прогнозу було використано нечітку логіку [4,5], нечітке логічне виведення було зроблено за нечіткою базою Такагі-Сугено [4,5].

Результати та їх обговорення. Узагальнений процес синтезу моделей прогнозу терміну пологів включас декілька етапів. На першому етапі з відібраних інформативних показників було створено матрицю навчальних даних розмірністю $(n+1) \times m$, де n – кількість стовпчиків показників, а m – кількість

рядків наборів даних, що описують стан вагітної. В останньому стовпчику матриці розміщені реальні строки настання пологів. Таким чином, в матриці навчальних даних компактно поєднані набори вхідних навчальних та еталонних даних. На другому етапі за допомоги субтрактивної кластеризації [6] вхідний набір даних було поділено на окремі кластери, кожному з яких ставиться у відповідність одне нечітке правило, а відповідні функції приналежності апроксимуються функціями Гауса з координатами максимумів в центрах цих кластерів. Лінійні функції висновку синтезуються з використанням вхідних навчальних та еталонних даних. Набір нечітких правил, параметрів функцій приналежності та висновку формують формалізовану нечітку модель прогнозу строків настання пологів. На третьому етапі проводилося налагодження синтезованих моделей. Вони завантажувалися у стандартну машину нечіткого логічного висновку, далі на вхід машини подавалися вхідні навчальні дані, а на виході машини отримувалася прогноз. Результат прогнозу порівнювався зі значеннями вихідних еталонних даних (реальним терміном пологів) та розраховувалася похибка прогнозування. За наявності похибок прогнозування виконувалася процедура циклічного налагодження кожної нечіткої моделі.

Для випадку відсутності ознак загрози передчасних пологів у вагітних було розроблено три моделі з використанням різних наборів показників. За даними навчальної вибірки було проведено оцінювання точності, чутливості і специфічності цих моделей. У нашому випадку чутливість моделей прогнозу визначається ймовірністю виявлення вагітних, в яких прогнозуються передчасні пологи, а специфічність - ймовірністю виявлення вагітних, в яких прогнозуються термінові пологи. Загальна точність визначається як відношення помилових прогнозів до загальної кількості зроблених прогнозів.

Перша модель була побудована за показниками біохімічного скринінгу, її загальна точність становила 84%, чутливість - 86%, а специфічність - 82%, що вказує на достатньо високу ймовірність визначення вагітних, в яких прогнозуються як термінові, так і передчасні пологи зі всієї вибірки.

Друга модель, побудована за показниками біохімічного аналізу крові, мала загальну точність 86%, чутливість - 68%, тобто в неї достатньо низка ймовірність визначення вагітної, в яких прогнозуються передчасні пологи, специфічність - 97%, що вказує на достатньо високу ймовірність визначення вагітних, в яких прогнозуються термінові пологи.

Третя модель побудована за показниками доплерометрії та показала загальну точність 96,4%, чутливість - 100%, специфічність - 94%, що дозволяє ефективно використовувати її для прогнозування результату вагітності.

Після проведення оцінки точності моделей у кінцевому варіанті було обрано першу та третю моделі, з використанням яких було розроблено узагальнену модель прогнозу. Використання цієї моделі дозволило класифікувати жінок навчальної вибірки за результатом вагітності без помилок, тобто точність, чутливість та специфічність такої об'єднаної моделі становить 100%.

Окремо було розроблено модель прогнозу результату вагітності у жінок з наявністю ознак загрози передчасних пологів за показниками клінічного та біохімічного аналізу крові та концентрації естріолу. Це п'ята модель, загальна

точність якої становить 96,3%, чутливість - 100%, а специфічність – 86%, що вказує на достатньо високу ймовірність визначення вагітних, в яких прогноуються як термінові, так і передчасні пологи зі всієї вибірки.

Для практичного використання розроблених моделей результату вагітності у клінічній практиці було розроблено графічний застосунок для операційної системи Windows, в якій інтегрована машина нечіткого виведення Сугено з моделями, а також інтуїтивно зрозумілий інтерфейс користувача, використання якого не потребує додаткового обладнання та навчання персоналу.

Перевірку моделей проведено з використанням показників 27 вагітних жінок з різним результатом вагітності (термінові пологи, ПП). У всіх випадках прогноз співпав з фактичним терміном пологів.

Висновок. Використання розроблених моделей прогнозу у клінічній практиці дозволить на ранньому (доклінічному) етапі проводити діагностику і прогнозування передчасних пологів у кожної вагітної жінки індивідуально, своєчасно проводити профілактичні заходи для попередження розвитку передчасних пологів.

Література

1. Ємець Н. О. Особливість скоротливої діяльності матки у вагітних жінок із загрозою передчасних пологів // Галицький лікарський вісник. 2003. Т. 10, № 4. С. 28 – 30. [Yemets' N. O. Osoblyvist' skorotlyvoyi diyal'nosti matky u vahitnykh zhinok iz zahrozoyu peredchasnykh polohiv // Halyts'kyu likars'kyu visnyk. 2003. T. 10, № 4. S. 28 – 30].
2. Фролова О. Г. Медико-социальные аспекты преждевременных родов // Акушерство и гинекология. 2008. №3. С. 48 – 50. [Frolova O. G. Mediko-sotsial'nyye aspekty prezhdevremennykh rodov // Akusherstvo i ginekologiya. 2008. №3. S. 48 – 50].
3. Савельева Г. М., Шалина Р. И., Курцер М. А., Клименко П. А., Сичинава Л. Г., Панина О. Б., и др. Преждевременные роды как важнейшая проблема современного акушерства. Акушерство и гинекология. 2012;2;4–10. [Savel'yeva G. M., Shalina R. I., Kurtser M. A., Klimenko P. A., Sichinava L. G., Panina O. B., idr. Prezhdevremennyye rody kak vazhneyshaya problema sovremennogo akusherstva. Akusherstvo i ginekologiya. 2012;2;4–10].
4. Пегат А. Нечеткое моделирование и управление. В: Адаптивные и интеллектуальные системы. Пер с англ. М: БИНОМ. Лаборатория знаний; 2009. 798 с. [Pegat A. Nechetkoye modelirovaniye i upravleniye. V: Adaptivnyye i intellektual'nyye sistemy. Per s angl. M: BINOM. Laboratoriya znaniy; 2009. 798 s.]
5. Bezdec JC. Fuzzy Models and Algorithms for Pattern Recognition and Image Processing. NY: Springer; 2005. 785 p.
6. Yager R, Fiiev D. Essentials of Fuzzy Modeling and Control. John Wiley & Sons; 1984. 388 p.

ПРОФІЛАКТИКА ПЛАЦЕНТАРНОЇ ДИСФУНКЦІЇ У ЖІНОК ГРУП РИЗИКУ. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ.

Гошовська Аліса Володимирівна

к.мед.н., асистент

Буковинський державний медичний університет

Кіфічак Ірина Георгіївна

студентка, спеціальність «Лікувальна справа»

Буковинський державний медичний університет

Король Марія Миколаївна

студентка, спеціальність «Лікувальна справа»

Буковинський державний медичний університет

Резюме. Профілактика перинатальної патології та збереження здоров'я вагітної є однією з найактуальніших проблем сучасної медицини. Не зважаючи на чисельні наукові розробки над вирішенням даної проблеми, частота порушень в системі мати-плацента-плід сягає 60-70%.

Матеріал і методи дослідження. Основну групу склали 70 вагітних, ІА (n=35) - вагітні з проявами плацентарної дисфункції без специфічної профілактики плацентарної дисфункції, ІВ (n=35) - вагітні зі специфічною профілактикою плацентарної дисфункції. Контрольна група – 40 здорових вагітних. Наведені результати ефективності проведеної профілактики плацентарної дисфункції у жінок групи ризику, які були оцінені завдяки клінічним, лабораторним, інструментальним, імуногістохімічним та гістологічним методами досліджень.

Результати дослідження та їх обговорення. Ефективність проведеної нами профілактики плацентарної дисфункції оцінювали за показниками наших досліджень у жінок ІА та ІВ підгрупи основної групи. Слід відмітити, що у жінок ІВ підгрупи (з проведеною специфічною профілактикою дисфункції плаценти) лабораторні, інструментальні, імуногістохімічні та гістологічні дані позитивно відрізнялися від показників ІА підгрупи.

Висновки. Запропонована методика профілактики порушень плацентарного комплексу дозволяє досягти кращих результатів щодо більшості показників, а у відношенні до окремих процесів у плаценті дозволяє довести їх до рівня фізіологічної вагітності.

Ключові слова: плацентарна дисфункція, вагітність, гормони, білки, цитотрофобласт.

Профілактика перинатальної патології та збереження здоров'я вагітної є однією з найактуальніших проблем сучасної медицини.

Зважаючи, що за останнє десятиріччя в Україні значно погіршилася демографічна ситуація і при цьому зберігаються високі показники перинатальних ускладнень, надзвичайно актуальним для практичного акушерства є вивчення різноманітних чинників ризику порушень стану матері і плода [4,5]. Серед них вагоме місце відводять плацентарній дисфункції (ПД), яка супроводжує значну частку ускладнень вагітності: у пацієток з прееклампсією вона трапляється у 66,3% [2,3], з невиношуванням інфекційного генезу – у 50-60% [2, 4] , з синдромом затримки розвитку плода – у 63-68% [6]. Не зважаючи на чисельні наукові розробки над вирішенням даної проблеми, частота порушень в системі мати-плацента-плід сягає 60-70% [5].

Мета дослідження. Проаналізувати ефективність проведеної профілактики плацентарної дисфункції у жінок груп ризику згідно лабораторних, інструментальних, імуногістохімічних та гістологічних показників.

Матеріали та методи дослідження

Для оцінки ефективності профілактики плацентарної дисфункції проведено дослідження визначення рівня гормонів: естрадіолу, прогестерону, плацентарного лактогену, кортизолу у сироватці крові вагітних. Показники ендокринної функції визначали методом твердо фазового імуноферментного аналізу з використанням тест-систем, що оснований на дії моноклональних антитіл (ДИАМЕБ, Україна). Білоксинтезуючу функцію вивчали методом твердо фазового імуноферментного аналізу з використанням тест-систем, що оснований на дії моноклональних антитіл (ДИА -М, Москва). Дослідження концентрації специфічних трофобластичного β 1- глікопротеїну (ТБГ) та плацентарного α 1 - мікроглобуліну (ПАМГ) білків у сироватці крові у вагітних жінок основної та контрольної груп.

Ультразвукове дослідження (УЗД) проводили з використанням УЗД-апарату «АЛОКА-1400» із застосуванням датчика з частотами 5,0 та 7,5 МГц. Обстеження виконували у термінах 20-24, 28-32 та 36-38 тижнів вагітності, яке включало фетометрію, оцінку стану плода, виявлення маркерів хромосомних аномалій і внутрішньоутробного інфікування плода, плацентографію, оцінку якості навколоплідних вод, доплерометрію.

Макроскопічну характеристику плаценти здійснювали описовим методом, згідно органометричних параметрів, які є найбільш інформативними для оцінки плацентарної недостатності: Для гістологічного, гістохімічного та бактеріоскопічного дослідження плацентарну тканину фарбували за методикою Н.З. Слінченка.

Для проведення поставлених нами завдань жінки були розділені на 2 групи. Основну групу склали 70 вагітних, ІА (n=35) - вагітні з проявами плацентарної дисфункції без специфічної профілактики плацентарної дисфункції, ІВ (n=35) - вагітні зі специфічною профілактикою плацентарної дисфункції. Контрольна група – 40 здорових вагітних. Клінічно-лабораторне дослідження проводили відповідно до наказу МОЗ України.

Результати дослідження та їх обговорення

За умови пролонгації вагітності у жінок з проявами невиношування, вагітним до комплексу лікувальних заходів призначали гормональну терапію препаратом

урожестан по 100мг вагінально двічі на добу до 20 тижнів вагітності. За такого лікування спостерігали позитивну динаміку клінічних та лабораторно-інструментальних даних, а у третини вагітних – приріст фетометричних показників.

Після 22-23 тижнів вагітності з метою профілактики плацентарної дисфункції (ПД) у комплексному лікуванні вагітних з ПД використовували препарат цитофлавін та озонований 0,9% розчин NaCl.

Препарат цитофлавін застосовували зважаючи на низку обґрунтованих клінічно-лабораторних та морфологічних ланок патогенезу ураження фето-плацентарного комплексу (ФПК).

В склад діючої речовини 1 мл цитофлавіну водить 100гл янтарної кислоти,нікотинаміду10 мг, рибоксину 20 мг, рибофлавіну монопуклеотиду (рибофлавіну)2мг.Фармакологічний ефект обумовлений комплексним впливом антигіпоксичних речовин, які входять до складу компонентів препарату цитофлавін. Препарат стимулює дихання й енергоутворення в клітинах, поліпшує процеси утилізації кисню тканинами, відновлює активність ферментів антиоксидантного захисту. Цитофлавін активує внутрішньоклітинний синтез білка, сприяє утилізації глюкози, жирних кислот і ресинтезу в нейронах γ - аміномасляної кислоти(ГАМК). Стимулює синтез АТФ, підсилює проліферацію пошкоджених клітин, ангіогенез, створює сприятливі умови для синтезу колагену і росту грануляційної тканини, покращує обмін в тканинах, підтримує і відновлює енергетичний метаболізм та окисне фосфорилування, забезпечує високоенергетичними фосфатами клітини, які знаходяться в умовах дефіциту живлення.

Цитофлавін призначали жінкам основної групи по 10 мг(1 мл) у 200 мл 0,9% ізотонічного розчину натрію хлориду, або 5% розчині глюкози 1 раз на добу через день.

Поєднання медичного озону на тлі комплексної терапії покращує матково-плацентарний та плодово-плацентарний кровообіг за рахунок нормалізації судинної резистентності в маткових, спіральних та плацентарних артеріях. Механізмом дії озонованого фізіологічного розчину є активація біоенергетичних процесів на клітинному рівні, покращання мембранного стану формених елементів крові і зниження їхньої агрегаційної здатності, позитивний валив на гемореологію і периферичну гемодинаміку, що призводить до нормалізації мікроциркуляції, покращення віддачі кисню тканинам. Під впливом озона відбувається активний ріст тонкостінних судин з розширенням та збільшенням їхньої довжини. Останній сприятливо впливає на функцію органів (міометрій, плацента), які знаходяться в стані гіпоксії. Застосування медичного озона не тільки позитивно впливає на перебіг вагітності та плацентарний комплекс.

Озонований фізіологічний розчин готували шляхом пропускання через флакон з стерильним розчином 0,9% хлористого натрію озono-кисневої суміші з концентрацією озона 0,4-1,5 мг/л. Отриманий розчин одразу вводили в ліктьову вену крапельно зі швидкістю 8-10 мл/хв протягом 30-40 хв.

Ефективність проведеної нами профілактики ПД оцінювали за показниками наших досліджень у жінок IA та IB підгрупи основної групи. Слід відмітити, що

у жінок ІВ підгрупи (з проведеною специфічною профілактикою дисфункції плаценти) лабораторні, інструментальні, імуногістохімічні та гістологічні дані позитивно відрізнялися від показників ІА підгрупи. При гормональному дослідженні рівень естрадіолу, прогестерону, плацентарного лактогену при проявах ПД був значно нижчим, а ніж при фізіологічній вагітності (контрольна група), але запропонована нами методика профілактики дозволила вірогідно підвищити показники ($P < 0,05$). Рівень вказаних гормонів у порівнянні з стандартною методикою профілактики (ІА підгрупа) підвищувався. Зокрема, рівень естрадіолу у жінок ІВ підгрупи був вищим при запропонованій методиці профілактики $44,7 \pm 1,14$ (нмоль/л) у порівнянні з жінками ІА групи $41,4 \pm 1,12$ (нмоль/л), рівень прогестерону у жінок ІВ підгрупи становив $579,1 \pm 4,86$ (нмоль/л) проти $538,6 \pm 4,14$ (нмоль/л), рівень плацентарного лактогену становив у підгрупі ІВ $277,0 \pm 4,11$ (нмоль/л) проти $258,4 \pm 4,02$ (нмоль/л). В той час, рівень кортизолу при застосованій нами профілактиці плацентарної дисфункції на відміну від інших гормонів, особливо не відрізнявся ($P > 0,05$).

Оцінюючи показники білокпродукувальної функції плаценти встановлено, що рівень ТБГ при застосуванні запропонованої методики профілактики був вищим (ІВ) $10,30 \pm 0,080$ нг/мл ніж при стандартній методиці профілактики $9,52 \pm 0,075$ нг/мл (ІА). При цьому запропонована методика профілактики дозволила досягти рівень ТБГ майже до цифр контрольної групи $10,34 \pm 0,074$ нг/мл. Інші закономірності були відмічені по ПАМГ. Зокрема запропонована методика профілактики дозволила більш суттєво знизити рівень ПАМГ, а саме: для групи ІВ $62,11 \pm 0,27$ нг/мл у порівнянні з жінками підгрупи ІА $80,1 \pm 0,52$ нг/мл. Слід відмітити, що жоден із застосованих методів профілактики не дозволив досягти стану фізіологічної вагітності $35,6 \pm 0,12$ нг/мл (контрольна група).

При імуногістохімічному дослідженні встановлено, що концентрація плацентарного лактогену в трофобласті хоріональних ворсин у підгрупі ІВ дещо покращила показники даного гормону $0,295 \pm 0,0127$ у.о.опт.густ в порівнянні із стандартною методикою профілактики (група ІА) $0,241 \pm 0,0154$ у.о.опт.густ. При визначенні плацентарного лактогену в інвазивному трофобласті матково-плацентарної ділянки були відмічені позитивні результати у групі ІВ ($0,298 \pm 0,0123$ у.о.опт.густ) у порівнянні з групою ІА ($0,221 \pm 0,0125$ у.о.опт.густ). Позитивний результат був відмічений у підгрупі ІВ при дослідженні ТБГ у трофобласті хоріональних ворсинок ($0,325 \pm 0,0126$ о.опт.густ). Проте концентрація ТБГ у порівнянні з жінками, які отримували стандартну схему профілактики ПД (ІА) становила ($0,279 \pm 0,0134$ о.опт.густ).

Морфологічні зміни у плацентах дали змогу обґрунтувати окремі ланки патогенезу більш високої ефективності запропонованого методу профілактики у порівнянні зі стандартним методом. Зокрема, це стосується інвазивних функцій цитотрофобласта матково-плацентарної ділянки. Так, у відношенні до показника «середня кількість цитотрофобластичних клітин» запропонований метод профілактики у порівнянні зі стандартним виявився більш ефективним. Показник «середня кількість цитотрофобластичних клітин» нормалізувався і

значно перевищував величину показника у групі зі стандартною профілактикою ПД $28,4 \pm 0,94$ (ІВ підгрупа) проти $16,2 \pm 0,64$

(ІА підгрупа).

Визначаючи оптичну щільність специфічного імуногістохімічного дослідження протеїну ВАХ в цитоплазмі цитотрофобластичних клітин матково-плацентарної ділянки встановлено, що даний показник знижувався у підгрупі ІВ $0,332 \pm 0,0034$ по відношенні до підгрупи ІА $0,423 \pm 0,0061$. Застосування цитофлавіна, в комплексному поєднанні з озонованим фізіологічним розчином зменшує інтенсивність ВАХ-залежного апоптозу інвазивного цитотрофобласта матково-плацентарної ділянки до фізіологічного рівня $0,329 \pm 0,0086$, що дає змогу зберегти необхідну кількість клітин цитотрофобласта для здійснення його інвазивних функцій.

Оцінюючи частоту ПД, відмічено, що у підгрупі ІВ значно менше зустрічалися акушерські ускладнення в порівнянні з жінками, яким застосовували традиційну методику профілактики дисфункції плаценти (ІА). Так частота гіпотрофії плода та показник СЗРП І ступеня (симетрична форма) траплявся менше на 7,1% у групі ІВ, гіпоплазія плаценти рідше спостерігалася у жінок підгрупи ІВ на 1,4%. Помірне багатоводдя значно менше було відмічено на 15,7% у підгрупі ІВ.

Найбільш доказові зміни при КТГ дослідженні відмічено для наступних показників: базальна частота серцевих скорочень (БЧЧ), кількість, амплітуда та тривалість акселерації і децелерації. Відмічено, що у жінок, які отримували специфічну профілактику ПД значно кращі результати були зареєстровані КТГ дослідження по відношенні з жінками, які отримували традиційну профілактику дисфункції плаценти. Так БЧСС на 9,8% перевищувала показники у підгрупі ІВ по відношенню до показників жінок ІА підгрупи. Відмічено, що кількість, амплітуда та тривалість акцелерацій значно більше спостерігались у жінок ІВ підгрупи, що характеризувало позитивний внутрішньоутробний стан плода. Кількість акцелерацій у групі ІВ перевищувала показники на 41,9%, амплітуда акцелерацій ІВ підгрупі перевищувала показники – на 18%, триваліші акцелерації були зареєстровані у жінок з проведеною специфічною профілактикою дисфункції плаценти – у підгрупі ІВ – на 31,8%. Встановлено, що кількість, амплітуда та тривалість децелерацій значно підвищувалися у жінок з традиційною методикою профілактики ПД (ІА), що свідчило про негативний внутрішньоутробний стан плода.

Висновки

Оцінюючи позитивні результати з боку гормональної, білок продукувальної системи, даних інструментального, морфологічного та імуногістохімічного дослідження у вагітних із застосуванням запропонованої нами профілактики ПД (ІВ підгрупі) можна дійти висновку, що традиційні методи профілактики ПД не спроможні суттєво вплинути на порушення та покращення показників до фізіологічного рівня. В той же час, запропонована власна методика дозволяє досягти кращих результатів щодо більшості показників, а у відношенні до окремих процесів у плаценті дозволяє довести їх до рівня фізіологічної вагітності.

Список літератури:

1. Бесєдін В.М. Стан гормональної функції плаценти у немолодих першородячих, можливості комплексної терапії фетоплацентарної недостатності / В.М. Бесєдін, М.В. Дорошенко-Кравчик // Вісн. наук. досліджень. – 2016. – № 2(35). – С. 227-229.
2. Каліновська І.В. Дослідження рівня плацентарного α_1 -мікроглобуліну в материнській сироватці крові при плацентарній формі фетоплацентарної недостатності у різні терміни вагітності / І.В. Каліновська // Одес. мед. ж. – 2018. – № 2. – С. 53-55.
3. Рец Ю.В. Гормонально-гистометрические корреляции при хронической плацентарной недостаточности / Ю.В. Рец // Вопр. гинекол., акуш. и перинатол. – 2018. – Т. 7, № 1. – С. 12-15.
4. Филиппов О.С. Прогностическая значимость различных методов диагностики фетоплацентарной недостаточности / О.С. Филиппов, А.А. Казанцева // Проблемы репродукции. – 2017. – № 3. – С. 60-63.
5. Чепка Ю.Л. Прогнозування фетоплацентарної недостатності на основі статистичного багатфакторного комп'ютерного аналізу / Ю.Л. Чепка // Український медичний часопис. – 2019. – № 1 (33). – С. 105-108.

СТАН ЕКСТРАЕМБРІОНАЛЬНИХ СТРУКТУР У ЖІНОК НА ФОНІ ЗАПАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЖІНОЧИХ СТАТЕВИХ ОРГАНІВ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ПЛАЦЕНТАРНОГО КОМПЛЕКСУ

Гошовська Аліса Володимирівна

к.мед.н., асистент

Буковинський державний медичний університет

Левинська Наталя Іванівна

студентка, спеціальність «Лікувальна справа»

Буковинський державний медичний університет

Вступ. Плацентарна дисфункція (ПД) є однією з найважливіших проблем сучасного акушерства й перинатології, займає одне з перших місць серед причин перинатальної захворюваності та смертності. За результатами сучасних досліджень 20-60% випадків перинатальної смертності безпосередньо пов'язані з патологією плаценти. Первинна ПД проявляється порушенням анатомічної будови плаценти та суттєвими змінами її функції на етапі формування плацентарного комплексу.

Найважливішу роль у виникненні ПД відіграє своєчасна діагностика даної патології та прогнозування її розвитку. Тому дослідження екстраембріональних структур у жінок з інфекціями статевих шляхів є актуальним методом діагностики розвитку первинної плацентарної дисфункції.

Мета дослідження: визначити екстраембріональні структури в періоді формування плацентарного комплексу у жінок на фоні запальних захворювань жіночих статевих органів.

Матеріали і методи. На УЗД – апараті «Voluson Expert 730» проводиться трьохмірна ехографія з метою отримання об'ємного зображення хоріону. Об'ємну реконструкцію хоріального кровотоку виконували в програмі VOCAL (Virtual Organ Computer-Aided Analysis) з побудовою гістограми судинного компоненту в заданому об'ємі хоріальної тканини. Нами було застосовано визначення ехографічних параметрів екстраембріональних структур (об'єм жовточного мішка, жовтого тіла, хоріальної, амніотичної порожнини, локалізація хоріона, жовтого тіла) у жінок основної та контрольної груп в 6-7 та 12-14 тижнів гестації.

Згідно поставленої мети було проведено ультразвукове дослідження 67 жінкам в 6-7 та 12-14 тижнів гестації. Основну групу склали 37 жінок з ознаками запальних захворювань жіночих статевих органів, контрольну групу склали 30 жінок практично здорові.

Результати досліджень. За результатами УЗД у жінок основної групи виявлено особливості локалізації хоріону, плаценти, розширення міжворсинкового простору (МВП) та альтеративні зміни: наявність в її структурі

інфарктів, псевдоінфарктів, підвищеної кількості кальцинатів, петрифікатів, зміни товщини та порушення термінів дозрівання плаценти.

Для діагностики жовточного мішка (внутрішньоємбріональна структура, яка виконує поживну, кровотворну функції в перші тижні гестації) визначали розташування, форму, розміри СВД (середній внутрішній діаметр) жовточного мішка (у жінок обстежених груп) (табл. 1). Встановлено, що діаметр жовточного мішка у жінок контрольної групи сягав більше 10 мм (в терміні більше 5 тижнів), у вигляді кільця білого кольору діаметром від 12 мм (6-7 тижнів), до 17 мм (10-12 тижнів). Слід зазначити, що у переважній більшості жінок основної групи відмічалось витончення у 21 (56,7%) діаметру жовточного мішка у терміні 6-7 тижнів гестації, який сягав 5-6 мм у 29 (78,4%) жінок, у терміні 10-11 тижнів - 8,5 мм у 26 (70,5%) жінок, а у терміні 12-14 тижнів гестації – 10 мм у 29 (78,4%) жінок.

Таблиця 1

Розмір жовточного мішка у жінок обстежених груп

Термін вагітності	Розмір жовточного мішка (основна група n = 37)	Розмір жовточного мішка (контрольна група n = 30)
5-6 тижнів	5 мм	11-12 мм
6-7 тижнів	5-6 мм	12-13 мм
7-8 тижнів	6-7,5 мм	13-14мм
8-9 тижнів	7,5-8 мм	14-15 мм
9-10 тижнів	8 мм	15-16 мм
10-11 тижнів	8,5 мм	16-17мм
11-12 тижнів	8,5-9 мм	17-18 мм
12 тижнів	10 мм	18-19 мм

При діагностиці форми жовточного мішка встановлено, що у жінок контрольної групи зафіксовано округлу форму у 26 (86,7%) та овальну форму у 4 (13,3%) проте як у жінок основної групи було відмічено деформацію жовточного мішка у 31 (88,6%) випадків у вигляді тяжистого валика, півмісяця, подвоєного овалу. Такі зміни, які відмічались у деформації жовточного мішка у переважній більшості жінок основної групи вказували високий ризик загрози переривання вагітності в I триместрі гестації та формування первинної плацентарної дисфункції на фоні запальних захворювань жіночих статевих органів.

В більш пізніші терміни гестації у жінок контрольної групи жовточний мішок мав тенденцію до розсмоктування і не візуалізувався на екрані, проте як у жінок основної групи 21 (60%) розсмоктування жовточного мішка відбувалось значно раніше (до 10 тижнів гестації). Передчасне розсмоктування жовточного мішка у жінок основної групи свідчив, про те, що ембріон переставав отримувати необхідні для його розвитку речовини, порушувався синтез гормонів, ферментів, що призводило до внутрішньоутробної загабелі ембріону та самовільного викидню.

Результати ультразвукового дослідження у 7-9 тижнів гестації засвідчили, що об'єми амніотичної порожнини та об'єм плідного яйця у жінок досліджуваних груп достовірно відрізнявся. Слід зазначити, що у жінок основної груп відмічався полігідроамніон з проявами багатоводдя (основна група – 9,8 см³, контрольна група – 6,1 см³), що пов'язано з враженням амніотичної оболонки специфічним збудником. Проте, об'єм порожнини плідного яйця був достовірно менший у жінок основної групи (14 см³) у порівнянні з контрольною (20 см³). Гіпоплазію хоріона у жінок основної групи було зафіксовано у 63,4% випадків, що характеризувалось відставанням товщини більше на 5мм в порівнянні з жінками контрольної групи. У той самий час, співвідношення об'ємів порожнини хоріона і амніону в контрольній групі обстежених було достовірно вищим (6,2) у порівнянні з основними даними (2,9). Слід зазначити, що у жінок основної групи вміст хоріальної і амніотичної порожнини мав різну ехогенність. При первинному інфікуванні в результаті вираженої проліферативно-ексудативної реакції амніотичної оболонки і жовточного мішка виникало підвищення ехогенності вказаних порожнин у жінок основної групи. Збільшенням об'єму амніона, зменшенням хоріона та деформація плідного яйця у жінок основної групи зумовлене проникненням та враженням специфічного збудника та підвищеним тонусом міометрія, внаслідок чого плідне яйце зазнає підвищеного тиску ззовні.

При визначенні локалізації хоріона діагностовано передлежання звивистого хоріона у 15 (42,8%) у жінок основної групи при цьому хоріон частково, або повністю перекривав область внутрішнього вічка, проте у жінок контрольної групи не було діагностовано жодного випадку. Низьке розташування плідного яйця мало місце у 19 (54,3%) жінок основної групи, проти 2 (6,6%) контрольної групи. Фрагментарний хоріон визначався у 12 (34,3%) жінок основної групи з візуалізацією анехогенної структури неправильної форми розміром 5-10 мм. Ретрохоріальна гематома діагностована у 16 (45,7%) вагітних основної групи проти 1 (3,3%) жінок контрольної групи.

При ехографічному дослідженні яєчників у жінок основної та контрольної груп особливу увагу приверталося визначення діаметру та ехоструктурі жовтого тіла. Слід зазначити, що жовте тіло у жінок контрольної групи мало вигляд простої кісти, тонкостінної, або складної кісти з гіперехогенним утворенням. Діагностовано, що діаметр жовтого тіла у жінок контрольної групи сягав 2-3 см, проте як у переважної більшості жінок основної групи діаметр жовтого тіла сягав 0,5-1,5 см у 84,5% випадків, а у 15,5% випадків жовте тіло не відмічалось, або сягало до 0,5 см в діаметрі. Об'єктивна дана ознака дозволила прогнозувати високий відсоток загрози самовільного переривання вагітності.

Висновки. Таким чином, слід зазначити, що особливої уваги на ранніх термінах вагітності крім дослідження ембріона і оцінки його розвитку заслуговує вивчення екстраембріональних структур плідного яйця. Вивчення розмірів, структури і форми жовточного мішка, жовтого тіла, хоріальної, амніотичної оболонки, локалізації хоріона дозволить не тільки спрогнозувати гестаційні ускладнення в I триместрі вагітності, але і формування розвитку плацентарної дисфункції у жінок на фоні запальних захворювань жіночих статевих органів.

Зафіксовані ехографічні аномалії екстра ембріональних структур свідчать про ретельне спостереження та динамічний нагляд за даною групою жінок в II та III триместрі вагітності.

Список літератури

1. Benirschke K. Pathology of the Human Placenta / K. Benirschke, P. Kaufmann, R.N. Baergen. - [5 rd. ed]. – NewYork: Springer, 2016. – 105p.
2. Dashkevych V.YE., Yanyuta S.M. Platsentarna nedostatnist': suchasni aspekty patohenezu, diahnostryky, profilaktyky ta likuvannya. Mystetstvo likuvannya. 2017; 4: 20-36.
3. Kornilova T.YU., Vlasova S.K. Rol' infektsiynoho faktoru v patohenezi nevyynoshuvannya vahitnosti. Materialy 7 Rosiys'koho Forumu «Maty i Dytya». 2015: 107.
4. Kravchenko O.V. Osoblyvosti formuvannya sudynnoho komponentu khorionu pry ne vynoshuvanni vahitnosti v I trymestri hestatsiyi. Zdorov'ya zhenshchyny. 2018; 8 (114): 72-74.
5. Tsynzerlynh V. A. Perynatal'nye ynfektsyy. (Voprosy patoheneza, morfolohycheskoy dyahnostryky y klynyko-morfolohycheskykh sopostavlenyy). Praktycheskoe rukovodstvo. SPb: Élby SPb. 2017: 352.

ГІПОВІТАМІНОЗ А ТА ГОСТРІ РЕСПІРАТОРНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Дідківська Карина Валеріївна

Студент

Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця

Важливими аспектами дії споріднених жиророзчинних сполук, що називають вітаміном А (ретинол, ретиналь і ретиноєва кислота) є регулювання росту і диференціації клітин: ретиноєва кислота відіграє важливу роль у системному диференціюванні слизепродуктивного призматичного епітелію. Синтез глікопротеїнів, що становлять основу муцинів, захищаючих слизові оболонки, також залежить від вітаміну А. Тому автор вважає доцільним привернути увагу до взаємозв'язків гіповітамінозу А із розвитком гострих респіраторних захворювань. [1]

Молекулярні механізми впливу вітаміну А на ріст та диференціацію клітин полягають в регуляції факторів ядерної транскрипції. Активація рецепторів ретиноєвих кислот (RAR, мають три основні ізоформи – α , β , γ) зумовлює вивільнення корецепторів й обов'язкове утворення гетеродимерів з іншим ретиноїдним рецептором, відомим як ретиноєвий X-рецептор (RXR), який також має α , β , γ ізоформи. Гетеродимери розпізнають специфічні послідовності ДНК, а саме РК-зв'язувальні елементи (RARE) в промоторній ділянці генів-мішеней ретиноєвої кислоти. У нормі комплекс RA-RAR-RXR зв'язується із RARE і викликає конформаційні зміни, які сприяють заміні ко-репресорів на ко-активатори. Таким чином, завдяки ко-активаторам ядерних рецепторів запускається релаксація хроматину та відбувається транскрипція генів. Завдяки цим процесам ретиноїди контролюють клітинний цикл та інші біологічні реакції. За відсутності ретиноєвої кислоти гетеродимери RAR-RXR зв'язуються із RARE, привертаючи ко-репресори, що призводить до конденсації хроматину та неактивності генів. В результаті чого ріст і диференціювання клітин не відбувається. [2,3,4]

Наслідком гіповітамінозу А є, зокрема, ураження слизових оболонок дихальних шляхів: залозистий епітелій замінюється на зроговілий внаслідок кератинізації (плоскоклітинна метаплазія). Втрата мукоциліарного епітелію дихальних шляхів знижує бар'єрну роль слизових оболонок. Недостатність вітаміну А знижує продукцію лізоциму та інтерферонів, ще більше послаблюючи неспецифічну резистентність організму. Одним з тяжких наслідків дефіциту А є також послаблення специфічної резистентності при порушенні розмноження, росту та диференціації імунокомпетентних клітин. [1]

Таким чином, в результаті гіповітамінозу А спостерігається підвищена сприйнятливість до збудників захворювань, тяжчий перебіг гострих респіраторних захворювань (ларингіт, тонзиліт, фарингіт, бронхіт, пневмонія) і зростання показників смертності від загальних інфекцій. [2,5]

Обґрунтовано можна припустити, що захворювання, викликане коронавірусом SARS-CoV-2, також може мати значно тяжчий перебіг при наявності гіповітамінозу А, особливо, якщо ще взяти до уваги участь вітаміну А в обміні заліза (недостатність якого може призвести до зниження кисневої ємності крові) та синергічну дію вітамінів А і Д (активація рецепторів до кальцитріолу).

З урахуванням розповсюдженості гіповітамінозу А можна зазначити, що для попередження виникнення ГРЗ необхідно застосовувати не тільки неспецифічну профілактику даних хвороб, а й профілактику гіповітамінозів. Можливо, превентивне застосування вітамінів також підвищить ефекти вакцинотерапії та вакцинопрофілактики при боротьбі з небезпечними захворюваннями. [6]

Список літератури:

1. Патофізіологія: підручник/ Ю.В. Биць, Г.М. Бутенко, А.І. Гоженко та ін.; за редакцією М.Н. Зайка, Ю.В. Биця, М.В. Криштала – 4-е вид., переробл. і допов. – К.: ВСВ «Медицина», 2014. – 756 с. + 4 с. кольор. вкл. (443-444 ст.)
2. Основи патології за Роббінсом: пер. 10-го англ. вид.: у 2 т. Т. 1/ Віней Кумар, Абул К. Аббас, Джон К. Астер.; наук. ред. пер. проф.: І. Сорокіна, С. Гичка, І. Давиденко. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – XII, 420 с. (338-340)
3. Journal «Biomolecules», the article: «Retinoic Acid: A Key Regulator of Lung Development» by Hugo Fernandes-Silva, Henrique Araújo-Silva, Jorge Correia-Pinto and Rute S Moura. 2020. PMC7022928
4. Журнал «Український медичний часопис», стаття: «Гіпотези щодо механізму дії вітаміну А» В'юницька Л.В., Паливода К.О. №3(53) V - VI 2006 г.
5. Журнал «Український медичний часопис», стаття: «Гострі респіраторні захворювання: питання клінічної діагностики та лікування» Печінка А. М., Дземан М.І. №5 (79) IX - X 2010 г.
6. ВОЗ. Руководство: Добавление витамина А для новорожденных. Женева, Всемирная организация здравоохранения, Отдел прессы ВОЗ, 2011 год, 27 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ НАЛИЧИЯ ПОЛИМОРФИЗМА В ГЕНЕ PAI-1: 675 5G>4G КАК ФАКТОРА РИСКА РАЗВИТИЯ ЗАДЕРЖКИ ВНУТРИУТРОБНОГО РАЗВИТИЯ ПЛОДА У ЖЕНЩИН С УГРОЗОЙ ПРЕРЫВАНИЯ БЕРЕМЕННОСТИ В 1 ТРИМЕСТРЕ

Дука Юлия Михайловна,

Доцент кафедры акушерства, гинекологии и перинатологии ФПО
ГУ Днепропетровская медицинская академия МОЗ Украины,
д.м.н., доцент

Ющенко Максим Игоревич

Аспирант кафедры акушерства, гинекологии и перинатологии ФПО
ГУ Днепропетровская медицинская академия МОЗ Украины,

Актуальность

Задержка внутриутробного развития плода (ЗВУР) - одна из актуальных проблем современного акушерства, так как является третьей причиной перинатальной смертности после преждевременных родов и преэклампсии (ПЭ). Более того, это осложнение несет в себе опасность как для плода, так и для матери. По данным последних исследований, у пациенток со ЗВУР чаще встречается HELLP- синдром, чем у всех остальных беременных.

Одним из факторов риска развития ЗВУР является наличие генетического полиморфизма в гене PAI-1: 675 5G>4G. Именно этот ген, по данным современной литературы, может увеличивать риск возникновения ЗВУР плода и ПЭ. Обусловлено это тем, что отсутствие аллеля 5G связано с большим торможением активатора плазминогена и, как следствие, с уменьшением активации металлопротеиназ, что в дальнейшем приводит к неполноценному ремоделированию спиральных артерий и развитию плацента-ассоциированных осложнений. Именно металлопротеиназы, которые вырабатываются синцитиотрофобластом, участвуют в разрушении межклеточных контактов в мышечных оболочках дистальных отделов спиральных артерий, что приводит к их расширению. Поэтому, принято считать, что наличие гетерозиготного (5G/4G) и гомозиготного (4G/4G) носительства мутаций в гене PAI-1 увеличивает риск развития ЗВУР [1,2,3].

Цель: изучить роль наличия полиморфизма в гене PAI-1 675 5G>4G в повышении риска формирования задержки внутриутробного развития плода у женщин с угрозой прерывания беременности в I триместре.

Материалы и методы

Наблюдались 60 беременных от 18 до 45 лет, средний возраст которых составил $32,25 \pm 2,5$ года, с диагнозом угроза прерывания беременности в сроке гестации от 4 до 13 недель включительно, на базе отделения медицины плода и

патологии ранних сроков беременности Коммунального предприятия «Днепропетровский областной перинатальный центр со стационаром Днепропетровского областного совета» (КП «ДОПЦС «ДОС»). Диагноз угрозы прерывания беременности был выставлен согласно критериям, которые прописаны в Приказе МЗ Украины №624 от 03.11.2008. Кроме общеклинических исследований, у беременных определяли наличие генотипического полиморфизма в гене PAI-1 675 5G>4G.

Женщины были разделены на две группы. В 1 группу вошли 13 (22%) пациенток с гомозиготой по нормальному типу в гене PAI-1 675 5G>4G. Вторую группу составили 47 (78%) беременных с выявленным гетеро- или гомозиготным носительством мутации в гене PAI-1 675 5G>4G: 27 (57%) с гетеро- и 20 (43%) с гомозиготным полиморфизмом.

У женщин обеих групп изучалось течение беременности и родов. Все женщины были родоразрешены на базе акушерских отделений КП «ДОПЦС «ДОС».

Результаты

При анализе течения беременности у беременных 1 гр. нарушения маточно-плацентарного кровотока не было выявлено. В одном случае (7,69%) (95 % ДИ 0.19-36.03) у пациенток этой группы выявлено развитие ЗВУР 1 стадии, согласно классификации, представленной Обществом медицины плода, Барселона (FMF Barcelona) и профессором Eduard Gratacos. Беременность завершилась самопроизвольными родами без осложнений в сроке 37 недель гестации. Преждевременные роды развились также у одной женщины (7,69%) (95 % ДИ 0.19-36.03) из этой группы.

Средний вес новорожденных в этой группе составил $3039 \pm 83,5$ г. При оценке новорожденных по шкале Апгар на 1/5 минуте, имели место 2 (15%) новорожденных (95 % ДИ 1.80-45.00) с оценкой меньше 6 баллов.

У 3 (6,38 %) пациенток (95 % ДИ 1.33-17.54) во 2 группе была выявлена ЗВУР плода: у одной (3,77 %) с гетерозиготным носительством (95 % ДИ 0.09-18.96) и 2 (10%) - с гомозиготным полиморфизмом (95 % ДИ 1,23-31.70).

Согласно классификации FMF, двое плодов имело 3 степень, а один - 4 степень тяжести ЗВУР. Беременные были родоразрешены путем экстренного кесаревого сечения по показаниям со стороны плода в сроке гестации 28, 30 и 31 недели.

Также стоит отметить, что во 2 группе наблюдалось нарушение маточно-плацентарного кровотока у 10 (21%) беременных (95% ДИ 10.50-35.35) без признаков ЗВУР: в 4 случаях речь шла про нарушение маточно-плацентарного кровотока 1а степени и в 6 – 1б.

Средний вес новорожденных в этой группе составил $2960 \pm 57,3$ г.

Дети, рожденные с оценкой по шкале Апгар на 1/5 минуте меньше 6 баллов, выявлены у 9 (19%) беременных (95 % ДИ 9.04-33.09).

Выводы

Установлено, что гетерозиготное носительство мутации в гене PAI-1: 675 5G>4G не увеличивает риск развития ЗВУР. Однако, носительство

гомозиготной мутации достоверно ассоциировано с увеличением частоты возникновения ЗВУР.

Таким образом, определение наличия полиморфизма в гене PAI-1: 675 5G>4G может использоваться для оценки риска развития ЗВУР у женщин с угрозой прерывания беременности в 1 триместре.

Список литературы

1. Makatsariya A.D., Bitsadze V.O., Khizroeva D.Kh., Khamani I.M. Placental insufficiency in complicated pregnancy and possibility of treatment with dipyridamole. [Placentarnaya nedostatochnost' pri oslozhnennoj beremennosti i vozmozhnosti primeneniya dipiridamola. Akusherstvo, ginekologiya i reprodukcija. 2016;10(4):72–82. (In Russ.). DOI: 10.17749/2313-7347.2016.10.4.072-082.

2. Чехонин В.П., Шейн С.А., Корчагина А.А., Гурина О.И. Роль VEGF в развитии неопластического ангиогенеза. Вестник РАМН. 2012;67(2):23–34.

3. Александрович Н.В. Динамика васкуляризации ворсин плаценты человека в течение физиологической беременности: Автореф. дис. канд. биол. наук. М., 2013. 130 с.

ПОЗАМАТКОВА ВАГІТНІСТЬ– ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСЕРВАТИВНИХ ТА ОПЕРАТИВНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ

Куса Олена Михайлівна

к.мед.н., доцент кафедри та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Дрогомирецька Наталія Василівна

к.мед.н., асистент кафедри та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Бендас Мирослава Петрівна

асистент кафедри та гінекології
Івано-Франківський національний медичний університет

Під позаматковою вагітністю розуміють вагітність, при якій імплантація заплідненої яйцеклітини відбулася поза порожниною матки. Найбільш частою її локалізацією є маткові труби [1].

Найбільша кількість випадків трубної вагітності виникає в ампулярному відділі маткової труби – більше 60 %, біля 12 % – в істмічному та 5 % у фімбріальному відділі маткової труби. Імплантація плідного яйця може відбуватися також на яєчнику, шийці матки (менше 1 %), в черевній порожнині (до 1,4 %) і ін.[2].

Актуальність проблеми позаматкової вагітності в гінекології підтверджується і ускладненнями, які у зв'язку з цим виникають: масивні внутрішні кровотечі, геморагічний шок. Несприятливі також і віддалені наслідки: спайковий процес у малому тазі, повторна позаматкова вагітність, вторинне непліддя.

Аналізуючи частоту виникнення позаматкової вагітності, останніми роками відмічається невпинне зростання кількості гінекологічних хворих з вищезгаданим діагнозом [3]. Це зростання частоти ектопічної вагітності пояснюється впливом репродуктивних технологій, поширенням захворювань, що передаються статевим шляхом і запальних захворювань органів малого тазу [4]. Високий рівень ультразвукової діагностики дозволяє виявляти цю патологію на малих термінах вагітності.

Метою роботи було порівняти різні підходи до лікування ектопічної вагітності та уточнити показання, протипоказання, оцінити ефективність консервативних та хірургічних методів лікування.

Матеріали та методи. Проведено ретроспективний аналіз стаціонарних карт 98 хворих жінок з прогресуючими та перерваними трубними вагітностями віком 22-41 років. Діагностика патології була проведена згідно положень клінічного протоколу «Позаматкова вагітність» наказу № 676 МОЗ України від 31.12.2004

року на основі клінічних ознак, лабораторних даних – визначення b-ХГЛ у сироватці крові та за допомогою інструментальних методів обстеження (УЗД). Оцінювання результатів проводилось за допомогою програми Statistica 6,0.

Результати дослідження. Характеризуючи зміни прогресуючої і перерваної позаматкової вагітності протягом 2018-2020 років, відмічали збільшення прогресуючої позаматкової вагітності з 10 % до 43 % випадків на відміну від перерваної позаматкової вагітності, випадки якої коливались в межах 28-34 %.

В залежності від застосованого лікування, всі пацієнтки були поділені на дві групи. До I групи віднесли пацієнток, яким проводилось тільки хірургічне лікування – лапаротомія з наступною тубектомією – 10 жінок (10,2 %) або лапароскопія з тубектомією чи консервативним видаленням плідного яйця – 23 пацієнтки (23,46 %). До II групи віднесли тих пацієнток, котрим була запропонована консервативна терапія – тобто застосування метотрексату (65 жінок (66,32 %)). Запропоноване консервативне лікування дало наступні результати: ефективне застосування метотрексату, що не потребувало жодних втручань спостерігали у 37 жінок (56,9 %); у 15 пацієнток (23,07 %) проведено лапароскопію з наступним консервативним видаленням плідного яйця; у 8 жінок (12,3 %) було проведено лапароскопічне втручання з наступною тубектомією; 5 пацієнткам (7,69 %) проведено лапаротомію з тубектомією.

Таким чином, на основі ретроспективного аналізу підтверджено ефективність застосування як хірургічного (зокрема, лапароскопічним доступом), так і консервативного лікування за умови правильної оцінки показань до кожного методу.

Жінкам з прогресуючою позаматковою вагітністю, у разі її підтвердження, необхідно запропонувати консервативне медикаментозне лікування, відповідно до протоколів МОЗ України, що дозволить зберегти репродуктивну функцію в майбутньому.

Позитивний ефект консервативного лікування залежить від терміну вагітності, локалізації плідного яйця. При розмірі плідного яйця більше 35 мм та прогресуючій трубній вагітності – застосування метотрексату не буде ефективним, тому його не слід пропонувати. Таким пацієнткам показане консервативне видалення плідного яйця лапароскопічним доступом.

Порушена позаматкова вагітність по типу розриву маткової труби та наявними ознаками геморагічного шоку – вимагає негайного хірургічного втручання з механічною зупинкою внутрішньочеревної кровотечі.

Метод консервативного лікування прогресуючої трубної вагітності з використанням метотрексату при дом'язовому введенні в дозі 100 мг забезпечує ефективну резорбцію плідного яйця при незначних побічних ефектах, дозволяє зберегти анатомічну та функціональну цілісність маткової труби у майже 57 % випадків.

Список літератури.

1. Наказ МОЗ України № 676 від 31.12.2004 року «Про затвердження клінічних протоколів з акушерської та гінекологічної допомоги».
2. Петрова Е.В. Внематочная беременность в современных условиях / Е.В.Петрова // Акушерство и гинекология. – 2008. – № 1. – С. 31–33.

3. Нименький М. В. Оптимизация алгоритма оказания помощи пациенткам с эктопической беременностью / М. В. Нименький // Здоровье женщины. – 2011. – № 5. – С. 90–92.

4. Madu E.A. Ectopic Pregnancy: Changing Trends in Management. /E.A.Madu // Obstetrics & Gynecology International Journal. – 2017. – №6(2). – P.667-670.

ПІСЛЯПОЛОГОВА КРОВОТЕЧА: ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРАПІЇ

Ласитчук Оксана Миколаївна

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Кравчук Інна Валеріївна

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Курташ Наталія Ярославівна,

к.мед.н., доцент кафедри акушерства та
гінекології ім.І.Д. Ланового
Івано-Франківського національного медичного університету

Післяпологова кровотеча (ППК), як серйозне ускладнення пологів, турбує фахівців усього світу, оскільки, навіть у країнах з високими стандартами надання медичної допомоги, ця патологія зустрічається у 50 випадках на 1000 пологів і входить до першої п'ятірки причин материнської смертності [1]. В 2014 році Наказом № 205 МОН України затвердило клінічний протокол «Акушерські кровотечі», прототипом надання допомоги в разі післяпологової кровотечі використано протокол Королівського коледжу акушерів та гінекологів (Велика Британія). Postpartum Haemorrhage, Prevention and Management (Green-top 52), 2009, Antepartum haemorrhage (Green-top 63, 2011, Placenta praevia, placenta praevia accreta and vasa praevia: diagnosis and management (Green-top 27, 2011, Guidelines from European Society of Anaesthesiology, 2013. Management of severe perioperative bleeding.). Дана настанова відповідає рекомендаціям ВООЗ та визначає порядок надання допомоги при акушерських кровотечах для всіх закладів охорони здоров'я, незалежно від їх форми власності і підпорядкування; встановлює форми облікової документації [2]. Запровадження цих рекомендацій допомагає проводити своєчасно профілактичні, діагностичні та лікувальні заходи. Важливе значення у ефективності надання допомоги в разі ППК є своєчасна діагностика виникнення даного ускладнення, час початку терапії та злагоджена командна робота.

Відомо, що післяпологова кровотеча – кровотеча, що перевищує 500 мл або будь-яка кровотеча, що супроводжується порушенням гемодинамічного стану породіллі на протязі 6 тижнів після народження плода. Первинні (ранні) післяпологові кровотечі виникають в ранньому післяпологовому періоді або протягом 24 годин після пологів. Приблизно 70% ранніх ППК пов'язані з атонією матки (неспроможність матки адекватно скоротитись після народження дитини). Вторинні (пізні) післяпологові кровотечі, які виникають після 24 годин та до 6

тижнів після пологів. Більшість пізніх кровотеч пов'язані із затримкою частин плаценти, інфекцією або наявністю обох станів. До факторів ризику відносяться: гіпертензивні розлади, кровотечі в попередніх пологах, аборти, великий плід, багатоводдя, багатоплідна вагітність, міома матки, кесарів розтин, антенатальна загибель плоду. Клінічні прояви ППК можуть проявитися у двох варіантах: кровотеча розпочинається відразу після народження дитини, масивна (>1000 мл), матка гіпо- або атонічна, гіповолемія, геморагічний шок або кровотеча розпочинається після скорочення матки, кров виділяється невеликими порціями, крововтрата збільшується поступово, тонус матки періодично відновлюється. Першочерговим завданням є встановлення причини кровотечі (4 Т: тонус 58-70%, травма 8-20%, тканина 9-29%, тромбін 1%). Можливе поєднання декількох факторів. Тактика ведення полягає у зупинці кровотечі та боротьбі з крововтратою. Гемостатичні заходи не повинні повторюватися. До профілактичних заходів відносяться активне ведення III періоду пологів, зовнішній масаж матки, катетеризація периферичної вени, динамічне спостереження за жінкою в післяпологовому періоді.

Успіх лікування визначається також адекватною оцінкою об'єму крововтрати, правильним вибором інфузійно-трансфузійних середовищ, адекватністю відновлення ОЦК. Основні принципи інтенсивної терапії: негайна зупинка кровотечі (тяжкість стану не є протипоказанням до операційного гемостазу), комплексна терапія коагулопатичної кровотечі, масивна інфузійно-трансфузійна терапія [3]. Проте, лікування великими об'ємами кристалоїдів призводить до розвитку «вологих легень», дилуційної коагулопатії, абдомінального компартмент синдрому, порушення електролітного балансу, переохолодження і, як наслідок, веде до збільшення крововтрати. Тому, сьогодні є актуальною «стратегія пермісивної (керованої) гіпотензії», метою якої є підтримка артеріального тиску на рівні 80-90 мм рт. ст. невеликими об'ємами інфузії та рання вазопресорна підтримка. Дана методика дозволяє мінімізувати крововтрату, особливо, у випадках неконтрольованої кровотечі при чому досягається адекватна перфузія життєво важливих органів. Рівень перфузії і достатньої доставки кисню до тканин забезпечується контролем рівня лактату в сироватці крові та ScvO₂. Препаратом вибору для вазопресорної підтримки є Норадреналін, 0,01-0,05 мг/кг/хв [Р.А. Ткаченко, 4].

Згідно даних авторів [5], виділяють чотири фази в лікуванні шоку, об'єм інфузійної терапії у кожній з них різний. Так, початковий обсяг інфузійної терапії у I-ій фазі шоку (Порятунку - Salvage) складає 20-30 мл/кг, який необхідний для досягнення безпечного артеріального тиску і серцевого викиду, суміжних з безпосереднім виживанням і усуненням причини кровотечі; обсяг інфузійної терапії у II-ій фазі шоку (Оптимізації - Optimization) складає 5-15 мл/кг, що забезпечує достатню доставку кисню до тканин і контролює серцевий викид; у III-ій фазі шоку (Стабілізації - Stabilization) при відсутності кровотечі, кількість рідини не повинна перевищувати 1-2 мл/кг, що запобігає розвитку органної дисфункції після досягнення гемодинамічної стабільності і в IV стадії шоку (Деескалації - De-escalation) є припинення (за можливості)

введення вазоактивних засобів і забезпечення досягнення негативного балансу рідини.

Слід надавати перевагу збалансованим інфузійним розчинам з ацетатом чи малеатом замість лактату, оскільки останній має негативний вплив на діагностичні параметри. Застосування гіперосмолярного розчину Реосорбілакту також має ряд переваг у лікуванні ППК, оскільки не впливає на систему коагуляційного гемостазу, а швидкість гемодинамічного ефекту вища за таку у препаратів гідроксіетилкрохмалю з молекулярною масою 130 [6].

Таким чином, сучасні принципи Контролю за реанімацією DCR (damage control resuscitation) базуються на: швидкому хірургічному гемостазі; мінімізації інфузії; зігріванні пацієнтки та контролю температури інфузійних розчинів; пермісивній гіпотонії; переливанні збалансованого співвідношення продуктів крові (RBC : FFP : PLT = 1 : 1 : 1) та цільовій корекції коагулопатії розчином транексамової кислоти. Оптимізація принципів лікування ППК дає можливість уникнути гістеректомії, скоротити час перебування породіллі в акушерському стаціонарі та запобігти материнській смертності.

Список літератури:

1. Радучич О.В. Післяпологові кровотечі: як їм запобігти, як їх розпізнати і зупинити? // Український медичний часопис. 2019-27-02 // www.UMJ.com.ua
2. Наказ МОЗ України від 24.03.2014 № 205.
3. Ткаченко Р.А. Інтенсивна терапія масивної акушерської крововтрати // Жіночий лікар. 2012. №5. С.13-17.
4. Albreiki M., Voegeli D. Permissive hypotensive resuscitation in adult patients with traumatic haemorrhagic shock: a systematic review. Eur. J. Trauma Emerg Surg Off Publ Eur Trauma Soc. 2018; 44 (2): 191-202.
5. J. Vincent and D. De Backer. Circulatory Shock. Engl. J. Med. 2013, 369: 1726-1734.
6. Глумчер Ф.С. Использование Реосорбилакта в терапии травматического шока: сравнительное исследование / Глумчер Ф.С., Чернышов В.И. // Врачебное дело. 2009. №1-2. С. 1-8.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СИНДРОМУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Лахтадир Тетяна Валеріївна

Доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О.О. Богомольця

Актуальність теми. В останні десятиліття зріс науковий інтерес до проблеми психічного посттравматичного стресового розладу військовослужбовців, які брали участь в військових конфліктах. Основна травматична зона – це збройний конфлікт на сході України з 2014 року. Наслідки військової травматизації можуть переслідувати людину все життя і злитися в єдиний комплекс симптомів – посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Поширеність ПТСР серед військовослужбовців різноманітна. Так за даними національного дослідження учасників воєн Всесвітньої організації охорони здоров'я у 30% військовослужбовців через деякий час після війни розвивається посттравматичний стресовий розлад [14]. Однак в ряді досліджень виявляється, що від 15 до 70% учасників війн мають симптоми даного розладу [1; 2; 9].

Посттравматичний стресовий розлад вивчається з різних сторін. Вчені М. Бєро, Б. Гульман, Б. Михайлов, О. Напреєнко, А. Сергієнко внесли істотний науковий внесок в теоретичне дослідження детермінант посттравматичного стресового розладу. Психологічні особливості ПТСР у військовослужбовців вивчали П. Волошин, Г. Кіндрас, О. Самойлова, С. Табачников, В. Тайцлі І. Шаллан, Л. Якобсен і багато інших. Серед зарубіжних дослідників (А. Adler, N. Andreasen, H. Archibald, R. Epstein, A. Favaro, J. Helzer, D. Koren, J. Silver) відзначається тенденція до розгляду посттравматичного стресового розладу з точки зору психіатрії та психофізіології.

Проте, існує дефіцит загальних теоретико-емпіричних досліджень посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у військових конфліктах. Таким чином, в даний час посттравматичний стресовий розлад залишається, може бути, найбільш суперечливою темою в психології, психіатрії і реабілітації.

Об'єкт дослідження – посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців.

Предмет дослідження – ризик виникнення посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у військових конфліктах.

Мета дослідження – виявлення ступеня ризику виникнення посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у військових конфліктах.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати підходи вітчизняних і зарубіжних авторів до проблеми посттравматичного стресового розладу і структурувати наявні знання про нього.
2. Виділити психологічні особливості виникнення посттравматичного стресового розладу.

3. Вивчити особливості протікання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у військових конфліктах (констатувальний експеримент).

4. Створити та впровадити програму реабілітації посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців.

5. Розробити психологічні рекомендації військовослужбовцям для профілактики ризику виникнення посттравматичного стресового розладу.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел і літератури, анкетування та психологічне тестування за допомогою методик «Опитувальник травматичного стресу І. Котенєва», «Місісіпська шкала посттравматичного стресового розладу», «Шкала оцінки впливу травматичної події».

Питання посттравматичному синдрому наразі в сучасному світі стають все більш актуальними. Більшість сучасних науковців розглядають його як психологічний стрес, наслідок взаємодії людини з оточуючим буттям. Це ставить перед спеціалістами безліч задач психологічного, реабілітаційного та медичного характеру. Традиційно ці проблеми вивчались психологами-теоретиками та практиками щодо галузі психологічного стресу, який відбувається як транзактний процес, стресор критичних життєвих ситуацій.

У філософському сенсі слово «феномен» часто застосовується для позначення явищ, які досягаються на чуттєвому рівні на противагу слову «ноумен», що означає явище, зрозуміле розумом. Незаперечним є означення феномену як незвичайного явища сучасного світу, події, особи, рідкісного факту. За визначенням Канта, феноменом є будь-яке явище, яке можливо пізнати, спостережуване явище чи подія [4, с. 301]. З огляду на це, посттравматичний синдром є повсякчасним фактом, який здійснився в українському суспільстві. Феномен – це незвичайний, непізнаний, винятковий факт або явище, причина якого невідома. У деяких філософських системах феноменом називають зовнішню сторону явища, осягнути яку можливо тільки на чуттєвому рівні.

Останнім часом стрес є актуальною проблемою таких наук, як: фізіологія, медицина, психологія і соціологія. Складність і різноманіття форм стресу і видів розладів визначає широту підходів до вивчення цього стану. Стрес – це складний процес пристосування психіки людини до надзвичайних, граничних обставин, які супроводжуються специфічними психофізіологічними змінами у організмі [6]. Стрес може виступати універсальною формою активності людини в будь-яких ситуаціях, особливо травмуючих. Подолати стрес можна за сприяння особі змінити, зменшити дію або ліквідувати стресогенний чинник.

У медичній науці термін «стрес» вперше використав канадський вчений Г. Сельє, який вважав, що у відповідь на дію різних за якістю, але сильних і неадекватних подразників в організмі стандартно розвивається один і той же комплекс змін, які характеризують цю реакцію. Цей неспецифічний синдром складається з ряду функціональних і морфологічних змін, що розгортаються як єдиний процес. Психолог виділив три стадії цього процесу: стадію тривоги, стадію резистентності (адаптації) і стадію виснаження. Він також розрізняв конструктивний і деструктивний стрес. Стресова активація може бути позитивною мотивуючою силою (еустресс), а також ослаблює надмірність

ситуації (дистрес). Так, стресова реакція може відбуватися по наростаючій від позитивних впливів до негативних наслідків. Це залежить як від індивідуальних особливостей, так і від сили впливу стресорів.

Стрес – це найбільш загальна сукупність неспецифічних фізіологічних і психологічних реакцій при сильних або екстремальних впливах на організм людини. Це такий психологічний стан організму, при якому існує дисонанс між можливостями індивіда і вимогами навколишнього середовища [11]. Виникає необхідність ввести ще одне поняття – «стресор». Це несприятливий фактор, що викликає стрес [12]. У сучасній психологічній літературі є достатня кількість класифікацій таких несприятливих факторів. Умовно їх можна розділити на дві групи: зовнішні і внутрішні [8]. До найбільш значимих видів стресорів можна віднести: екстремальні ситуації, міжособистісні конфлікти, важкі умови праці, емоційне виснаження, втрата близьких людей і так далі.

Грунтуючись на детермінанті, яка його викликає, можна виділити три види стресового стану:

1. Емоційний (психологічний) стрес.
2. Фізичний (біологічний) стрес.
3. Змішаний стрес [10].

Між виділеними видами стресових станів існують певні відмінності. По-перше, відмінність причин появи стресових ситуацій: фізичний стрес викликається фізичним, хімічним або біологічним впливом на організм (наприклад, надмірні рухові навантаження, хронічні захворювання, природні катаклізми). Психологічний стрес виникає під впливом соціальних умов або власних емоцій, почуттів, думок, переживань індивіда. По-друге, у стресорів можна виділити характер небезпеки і спрямованість дії: біологічний стрес несе реальну загрозу життю і здоров'ю, а психологічний стрес робить як об'єктивний, так і суб'єктивний вплив на фізичне і психічне здоров'я. Також відмінність спостерігається у часових межах предмета стресу. У фізичного стресу кордону конкретні, обмежені справжнім або найближчим майбутнім, емоційний стрес ж має розмиті, невизначені, суб'єктивні тимчасові проміжки. Крім того, стресові ситуації підпадають під вплив особистісних якостей, і якщо при наявності біологічного стресу якості мають незначний, несуттєвий вплив, то на психологічний стрес активно впливають індивідуальні якості людини.

У свою чергу змішаний вид стресовій ситуації є сукупністю впливу стресорів як об'єктивного (фізичного, хімічного або біологічного), так і суб'єктивного (індивідуально-психологічного) характеру. Але наявність стресора ще не означає, що стресова ситуація обов'язково виникне. Розвиток певних психічних і фізіологічних змін, характерних для реакції стресу, залежать від індивідуальної специфічної чутливості до стресу – стресостійкості. Стресостійкість – це психофізіологічний стан людини, що забезпечує оптимальну адаптацію до екстремальних умов, яка дозволяє вирішувати професійні завдання без втрат [7]. Така якість може бути вироблена протягом усього життя за допомогою спеціальних методик або під впливом факторів, які загартовують характер.

При активному впливі стресової ситуації на фізіологічне і психологічне здоров'я індивіда виникає специфічна форма стресової реакції –

психотравмуючий стрес. Це стрес підвищеної інтенсивності, що супроводжується отриманням людиною психічних травм. У сучасній науці існує кілька основних напрямів в розумінні психічної травми – це порушення психологічного захисту людини, що приводить до зміни старої системи значущих переживань [13]; це шкода, завдана психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів середовища або гостроемоційних, стресових впливів інших людей на її психіку [5].

Але на сьогоднішній день не існує чітких критеріїв, за якими можна диференціювати психотравму від інших шкідливих чинників. Оскільки психотравма – це не розлад, не синдром, не захворювання, а поняття, яке не має чітких, визначених ознак, то не можуть бути виділені і будь-які специфічні її симптоми. Однак існує ряд аспектів, за якими можна визначити психотравмуючий вплив на індивіда. До найбільш загальних психологічних ознак можна віднести: переживання безсилля, безпорадності, втрата власної безпеки, поява саморуйнівних життєвих сценаріїв, заперечення події, що сталася, почуття образи, гніву, люті. Але існують і фізіологічні прояви психотравми: поява проблем зі сном, зміна харчових звичок, поява больових синдромів психогенного характеру, швидка стомлюваність, плаксивість, рухове занепокоєння, втрата інтересу до протилежної статі.

Психічна травма поширюється в рамках теорії посттравматичного синдрому. Виділення посттравматичного синдрому в якості самостійного захворювання стало результатом тривалого вивчення впливу психічних травм на здоров'я і психіку людини. Посттравматичний синдром в Міжнародній класифікації хвороб одинадцятого перегляду відноситься до класу психічних розладів і розладів поведінки (F00-F99), підкласу невротичних, пов'язаних зі стресом і соматоформних розладів (F40-F48) і включено в рубрику реакцій на важкий стрес і порушень адаптації (F43) [14].

Висновки. Виділені найбільш істотні особливості виникнення і протікання посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців, які брали участь у військових конфліктах, що стане теоретичним фундаментом для широкого кола фахівців, що займаються науково-дослідницькою діяльністю.

Розроблені психологічні рекомендації щодо профілактики виникнення посттравматичного стресового розладу, які будуть корисні військовослужбовцям, їх сім'ям і військовому керівництву, а також фахівцям психологічної та медичної служби в збройних силах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфриев Н. И. Деятельность Гражданской полиции ООН на территории бывшей Югославии / Н. И. Ануфриев, Л. Ф. Шестопалова, Г. А. Свислоцкий, А. А. Теличкин. – К. : Преса України, 1999. – 192 с.

2. Аствацатуров М. И. Об истерической глухоте в связи со слуховыми травмами военного времени (истеро-травматическая глухота) / М. И. Аствацатуров // Труды Военно-медицинской академии РККА. – 1939. – Т. XX. – С. 345–354.

3. Знаков В. В. Психологические причины непонимания «афганцев» в межличностном общении / В. В. Знаков // Психологический журнал. – 1990. – Т. 11, № 2. – С. 24–41.
4. Кант І. Критика чистого розуму / І. Кант. Переклад з німецької Ю. Федорченка. – Київ : Юніверс, 2000. – 504 с.
5. Кіщук І. Психологічна травма: пацієнт прагне компенсації / І. Кіщук // Медична практика: організаційні та правові аспекти. – 2012. – №6. – С. 42–46.
6. Коқун О. М. Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення: Методичний посібник / О. М. Коқун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська, В. В. Остапчук. – К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. – 282 с.
7. Коробейнікова Л. Г. Діагностика психофізіологічного стану організму як одна з ключових проблем спортивної медицини / Л. Г. Коробейнікова, Г. В. Коробейніков, Ю. А. Радченко, Т. Г. Данько // Спортивна медицина. – 2016. – № 1. – С. 3–10.
8. Москаленко В. Ф. Медико-социальные аспекты ликвидации последствий экологической катастрофы в мегаполисе : Монография / В. Ф. Москаленко. – К. : Здоров'я, 2000. – 396 с.
9. Пилипака Ю. І. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'я особистості / Ю. І. Пилипака, В. Л. Романюк // Психологія: реальність і перспективи. – 2016. – Вип. 6. – С. 177–182.
10. Сергеева В. В. Представлення емоційного стресу у вигляді хвилі / В. В. Сергеева // Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2010. – № 1. – С. 118–121.
11. Скиданович В. Вплив нервово-психічної стійкості на формування копінг-стратегій військовослужбовців // В. Скиданович. – 2016. – № 1. – С.104–111.
12. Стаднік І. В. Психологічні особливості переживання посттравматичного стресового розладу (ПТСР) учасниками зони антитерористичної операції (АТО) / І. В. Стаднік, М. І. Мушкевич // Психологія: реальність і перспективи. – 2015. – Вип. 4. – С. 244–248.
13. ICD-11. International Classification of Diseases Tenth Revision. – Online: <https://www.who.int/classifications/icd/revision/en/>.
14. World Health Organization [online] URL : https://www.who.int/mediacentre/news/releases/2018/trauma_mental_health_20180806/en/.

КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОГО МУЛЬТИСТЕМНОГО ЗАПАЛЬНОГО СИНДРОМУ АСОЦІЙОВАНОГО З COVID-19

Литвин Галина Орестівна,

к.м.н., доцент, завідувачка кафедри,
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького

Стасів Марія Володимирівна,

асистент,
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького

Покровська Тетяна Валеріївна,

к.м.н., доцент
Львівський національний медичний
університет імені Данила Галицького

Актуальність. Наприкінці 2019 року новий коронавірус з Китаю швидко поширився і у світі стрімко зростала кількість хворих. Найменш уразливими до даної інфекції були діти. З початком епідемії COVID-19 у дітей не викликав тривоги у лікарів, оскільки спостерігався легкий або безсимптомний перебіг хвороби. Надалі частіше почали з'являтися повідомлення про ширший клінічний спектр дитячого COVID-19: від безсимптомного до критично важкого захворювання. Згодом у країнах з високим рівнем захворюваності на COVID-19 з'явилися повідомлення про незвичний синдром лихоманки та запального синдрому у дітей, який призводив до шоку та дисфункції міокарда. Лікарі з різних континентів повідомляють про віддалені наслідки перенесеної коронавірусної інфекції, такі як хвороба Кавасаки, Кавасаки подібний синдром та мультисистемний синдром запальної відповіді у дітей (МЗС), (Multisystem Inflammatory Syndrome in Children (MIS-C)).

Мета. Проаналізувати особливості перебігу та діагностики мультисистемного запального синдрому, асоційованого з COVID-19 у дітей, госпіталізованих у Львівську обласну дитячу клінічну лікарню "ОХМАТДИТ".

Пацієнти і методи. У квітні 2020 року Львівська обласна дитяча клінічна лікарня "ОХМАТДИТ" стала базою для дітей з коронавірусною інфекцією. З квітня по грудень у лікарню було госпіталізовано 284 дитини різного віку з підозрою на COVID-19. У 104 пацієнтів (36,6%) діагноз підтверджено виявленням РНК SARS-COV-2 методом ПЛР, з них у 43 дітей (41,3%) клінічно та рентгенологічно діагностовано пневмонію.

У 9 пацієнтів (8,7%) зі 104 діагностовано мультисистемний синдром запальної відповіді у дітей. Усім пацієнтам проводилися загально-клінічні,

біохімічні, серологічні дослідження крові, біологічно-генетичні та інструментальні дослідження.

Результати та обговорення. Середній вік пацієнтів становить 9,46 роки (3 р. 2 міс – 16 р.). Серед дітей з Кавасакі подібним синдромом тільки у двох (22,2%) виявлено РНК SARS-COV-2 у мазках із носоглотки, у семи пацієнтів (77,8%) - IgG зі середнім значенням 7,63 ОА/мл у сироватці крові. З анамнезу хвороби відомо, що у липні-серпні в них були ознаки гострої респіраторної інфекції з аносмією у трьох пацієнтів (33,3%), у решти – контакт з батьками, котрі хворіли на COVID-19 ускладнену пневмонією та мають цьому лабораторне і КТ підтвердження.

В усіх 9 дітей (100%) виявлено гарячку 38,9°C – 40,1°C тривалістю понад 5 днів, яка погано коригувалася антипіретиками. Шестеро пацієнтів (66,7%) страждали на біль голови та мали ознаки менінгізму. Негнійний кон'юнктивіт діагностовано в усіх дітей, проте терміни його виникнення відрізнялися: у 3 пацієнтів (33,3%) кон'юнктивіт турбував впродовж 2-3 днів перед поступленням у стаціонар, в інших 2 (22,2%) – з'явився у лікарні, в 1 (11,1%) – посилювався з кожним днем і нагадував крововилив, у решти – не значно виражений. Шестеро дітей (66,7%) турбував інтенсивний біль у животі, який і був причиною госпіталізації, у п'яťох з них була діарея. Водночас в усіх пацієнтів виявлено поліморфний висип з геморагічним компонентом, зливний з поширення його зі стоп на гомілки і стегна; з кистей – на передпліччя, плечі і спину. Тільки у двох дітей (22,2%) висип був нерясним дрібно точковим та зник безслідно на наступний день. У 100% дітей спостерігалися набряки на ногах і руках. Найбільше виражені вони були у дівчини 14 років. У трьох хлопців (33,3%) виявлено ураження коронарних судин та ознаки міокардиту та у чотирьох (44,4%) – випіт у черевній порожнині.

Труднощі діагностики дитячого МЗС, асоційованого з COVID-19, виникали у зв'язку із поліморфізмом клінічних ознак хвороби, можливістю його розвитку на тлі інших інфекційних захворювань, недостатнього досвіду лікарів, періодичною відсутністю можливості провести необхідні дослідження для верифікації діагнозу. Першим пацієнтам, які були госпіталізовані у стаціонар, попередньо діагностовані: "Сепсис", "Єрсиніоз", "Гострий живіт", "Скарлатина", "Гемолітико-уремічний синдром". Усі діти були госпіталізовані у тяжкому стані з вираженими інтоксикаційним, неврологічним, больовим синдромами. Троє пацієнтів потребували лікування у відділенні інтенсивної терапії з ознаками дихальної, серцево-судинної та ниркової недостатностей.

В усіх пацієнтів виявлено підвищений рівень запальних маркерів хвороби (Табл. 1).

Таблиця 1.
Лабораторні дослідження пацієнтів з MIS-C

Показники крові	Середнє значення	MIN	MAX
Лейкоцити ($\times 10^9$ /л)	33,45	21,0	51,09
Нейтрофіли (%)	86,58	70	98
Лімфоцити (%)	6,17	2	12
Тромбоцити ($\times 10^9$ /л)	126,5	24	214
ШОЕ (мм/год)	20	13	31
СРП (мг/л)	119,49	59,67	192
Прокальцитонін (нг/мл)	6,59	0,672	20,25
Феритин (нг/мл)	845,25	239	1935
Д-димер (нг/мл)	2978,25	2065	4819
Тропонін (нг/мл)	0,45	0,143	0,913

Усім дітям проводилася дезінтоксикаційна терапія, призначалися антибіотики широкого спектру дії, при потребі їх поєднання; стероїдні гормони різною тривалістю, але не довше 7-10 днів. Обов'язковим було введення доведено імуноглобуліну, який більшість дітей отримали в імуносупресивній дозі 2 г/кг маси тіла. Проведеним лікуванням ми досягнули бажаного ефекту. Діти одужують, шестеро (66,7%) виписано додому.

Висновки. Мультисистемний запальний синдром у дітей, асоційований з COVID-19 частіше виникав у підлітків. Середній вік пацієнтів становить 9,46 роки. У пацієнтів з МЗС не виявлено жодної фонові патології, за винятком надмірної ваги в однієї пацієнтки. Попередньо усі діти з МЗС хворіли на легку або безсимптомну коронавірусну інфекцію. У 100% дітей спостерігали гарячку, кон'юнктивіт, поліморфний висип, набряк кінцівок; у 66,7% хворих – біль у животі, діарею; у 44,4% дітей – випіт у черевній порожнині та у 33,3% виявлено ураження коронарних судин і ознаки міокардиту. В 100% пацієнтів виявлено підвищений рівень запальних маркерів хвороби. Усім пацієнтам з МЗС було призначено імуноглобулін, більшості – в імуносупресивній дозі, що посприяло повному їх одужанню.

Список літератури:

1. Dufort EM, Koumans EH, Chow EJ, et al. Multisystem inflammatory syndrome in children in New York State. N Engl J Med. 2020 Jul 23;383(4):347-358. doi: 10.1056/NEJMoa2021756.
2. Kamali Aghdam M, Jafari N, Eftekhari K, et al. Novel coronavirus in a 15-day-old neonate with clinical signs of sepsis, a case report. Infect Dis (Lond). 2020 Jun;52(6):427-429. doi: 10.1080/23744235.2020.1747634.

3. Molloy EJ, Bearer CF. COVID-19 in children and altered inflammatory responses. *Pediatr Res*. 2020 Sep;88(3):340-341. doi: 10.1038/s41390-020-0881-y.
4. Levin M. Childhood Multisystem Inflammatory Syndrome - A New Challenge in the Pandemic. *N Engl J Med* 2020 Jul 23;383(4):393-395. doi: 10.1056/NEJMe2023158.

ХАНТАВІРУСИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЛЮДИНИ (КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Міхєєв Андрій Олександрович,

к.б.н., доцент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вархомій Петро Тарасович,

студент 6-го курсу

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Багато інфекційних захворювань, джерелом яких можуть бути дикі чи домашні тварини, є важливими з точки зору їх впливу на біорізноманіття і збереження дикої природи, а також через вплив на стан здоров'я людини чи тварин [1]. Вони вже вплинули або можуть мати майбутній вплив на здоров'я представників дикої природи, домашніх тварин та людей, тому багато з них були внесені в загальноєвропейські проекти як важливі цілі для моніторингу, включені до законодавства ЄС як такі, що вимагають обов'язкового нагляду або ж включені до списків ключових патогенів, опублікованих Міжнародним бюро епізоотій (Всесвітня організація охорони здоров'я тварин, World Organization for Animal Health, OIE) та ідентифікувалися як патогенні мікроорганізми із змінами в їх епідеміології упродовж останнього десятиліття [2]. Зокрема, такими патогенами дикої природи або захворюваннями, які мають важливе значення є наступні: вірус пташиного грипу (*Avian influenza*), лаговіруси (*Lagovirus*), вірус сказу (*Rabies virus*), лісавіруси кажанів (*Bats Lyssavirus*), філовіруси (*Filoviridae*), вірус чуми собак (*Canine distemper virus*), вірус Західного Нілу (*West Nile fever virus*), Хантавіруси (*Orthohantavirus*), вірус геморагічної лихоманки Крим-Конго (*Crimean-Congo hemorrhagic fever virus*), вірус африканської чуми свиней (*Pestis africana suum*), вірус гепатиту E (*Hepatitis E virus*), туберкульоз великої рогатої худоби (*Mycobacterium bovis*), збудники бруцельозу (*Brucella spp.*) і туляремії (*Francisella tularensis*) та інші [3, 4, 5, 6, 7].

З початком нового тисячоліття для розвитку людства і багатьох наук, включаючи медицину, медичні та ветеринарні науки, почався новий етап розвитку. Сьогодні багато інфекційних захворювань, які в минулому вважалися вкрай небезпечними і невиліковними, при сучасному рівні розвитку медичної та фармацевтичної науки можна вилікувати за короткі терміни. Проте на межі тисячоліть важливою проблемою постала поява відносно «нових» інфекційних захворювань, у тому числі і вірусних, яких називають емерджентними та які можуть створити епідемічні ситуації локального або міжнародного характеру [8, 9]. Серед останніх віруси пташиного грипу, Коронавіруси, Хантавіруси, вірус Зіка та інші [10, 11, 12].

Зокрема одним із доволі розповсюджених представників таких інфекцій є Хантавіруси (Ортохантавіруси, *Orthohantaviruses*) – рід вірусів людини та тварин, що є важливими зоонозними збудниками та мають значення для здоров'я людини, оскільки зустрічаються на всіх континентах, крім Антарктиди та асоціюються з геморагічною лихоманкою із нирковим синдромом (HFRS) у Старому світі та легенеvim синдромом хантавіруса (HPS) у Новому Світі із щорічною кількістю випадків захворювання понад 150000 [13].

Рід Хантавіруси нараховує 41 представника, серед яких виділяють 2 великі категорії: Хантавіруси Старого Світу та Хантавіруси Нового Світу. Основними природними резервуарами цієї інфекції є переважно гризуни, які становлять 42% світового біорізноманіття ссавців (2277 видів), а також вони є резервуарними господарями для широкого кола інших збудників хвороб людини та тварин. Тому знання цієї різноманітності природніх хазяїв, взаємозв'язків хазяїн-патоген та географічного розповсюдження гризунів є вкрай важливим для прогнозування та попередження можливих спалахів зоонозних хвороб. На жаль різноманітність гризунів, що є природними носіями Хантавірусів повністю невідоме, у тому числі і на території України [14]. У більшості випадків збудник Хантавірусної інфекції передається до людини контактним, повітряно-пиловим і аліментарним шляхами через продукти життєдіяльності цих тварин. Окрім того, відомі випадки, коли зараження відбувалося після укусів деяких видів комахоїдних кажанів [15]. Передача захворювання від людини до людини на даний час не характерна і не виявлена, а відомі випадки такої передачі захворювання зафіксовані лише на території країн Південної Америки (Аргентина, Чилі) [16, 17].

Одне із основних розповсюджених захворювань людини, яке спричиняють Хантавіруси – це геморагічна лихоманка з нирковим синдромом. Це гостре вірусне природно-опосередковане захворювання, що характеризується проявами лихоманки, загальною інтоксикацією, ураженням нирок з подальшим розвитком гострої ниркової недостатності та тромбогеморагічного синдрому [18, 19, 20]. Це велика група клінічно подібних захворювань, які викликаються різними видами хантавірусів на території Старого світу (Європа, Азія). Передача інфекції часто відбувається при вдиханні пилу, інфікованого виділеннями гризунів, а також через кліщів [21]. Летальність складає 6-15%. Сприйнятливість до збудника у людини досить висока, захворювання реєструється переважно в сільській місцевості серед чоловіків віком від 16 до 50 років, робота яких пов'язана з перебуванням в місцях проживання гризунів. Характерна чітко виражена сезонність – наприкінці травня захворюваність починає підвищуватися та сягає свого піку в червні-жовтні. Також занепокоєння викликає зміна розповсюженості даного захворювання через антропогенний вплив, геокліматичні зміни тощо [22, 23].

Інше захворювання, що часто реєструється – це хантавірусний легеневий синдром (або ж серцево-легеневий синдром), що також є природно-вогнищевим зоонозним вірусним захворюванням з характерною гарячкою, двосторонньою інтерстиціальною пневмонією, гострою дихальною недостатністю, респіраторним дистрес синдромом, гострою серцевою недостатністю та розладами ШКТ [24, 25, 26]. Летальність при важких формах перебігу може

сягати 60% і більше [27, 28]. Сприйнятливість для людини вкрай висока, часто захворювання реєструється в сільській місцевості серед чоловіків молодого та середнього віку, робота яких пов'язана з перебуванням в місцях проживання гризунів (поля, фермерські господарства тощо). Для захворювання також притаманна переважно весняно-літня сезонність.

Ефективна специфічна профілактика у людини цих захворювань ще не повністю розроблена і наразі не існує широко доступних вакцин проти Хантавірусних інфекцій [29, 30, 31]. Проте, через значні спалахи Хантавірусної інфекції останніми роками на території Китаю та Європи (Німеччина) питання профілактики цієї інфекції у людини та розробка ефективних вакцин постає дуже гостро [32, 33, 34, 35].

Висновок. Оскільки Хантавіруси відносно нова група патогенних вірусів людини та тварин з досить широким колом природних хазяїв та природних резервуарів, яка може спричиняти важкі за перебігом захворювання у людини, їх слід розглядати як потенційно небезпечні вірусні агенти емерджентних інфекцій. Окрім того, їх профілактика та здатність до поширення від людини до людини ще недостатньо вивчена, а випадки Хантавірусної інфекції були зареєстровані і на території України, слід звертати увагу на дану групу високопатогенних вірусів зоонозного походження. Також не вивчене питання поширення та циркуляції Хантавірусів серед гризунів, які зустрічаються на території України, що може представляти собою потенційну загрозу розповсюдження цього патогена в країні.

Список літератури:

1. Gortázar, C., Ruiz-Fons, J. F., & Höfle, U. (2016). Infections shared with wildlife: an updated perspective. *European Journal of Wildlife Research*, 62(5), 511-525.
2. Yon, L., Duff, J. P., Agren, E. O., Erdélyi, K., Ferroglio, E., Godfroid, J., ... & Gavier-Widén, D. (2019). Recent changes in infectious diseases in European wildlife. *Journal of wildlife diseases*, 55(1), 3-43.
3. Cunningham, A. A., Daszak, P., & Wood, J. L. (2017). One Health, emerging infectious diseases and wildlife: two decades of progress?. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 372(1725), 20160167.
4. Mansfield, K. L., Jizhou, L., Phipps, L. P., & Johnson, N. (2017). Emerging tick-borne viruses in the twenty-first century. *Frontiers in cellular and infection microbiology*, 7, 298.
5. Kuiken, T., Ryser-Degiorgis, M. P., Gavier-Widén, D., & Gortázar, C. (2011). Establishing a European network for wildlife health surveillance. *Revue Scientifique et Technique - Office International des Epizooties* 30(3): 755-761.
6. Kruger, D. H., Figueiredo, L. T. M., Song, J. W., & Klempa, B. (2015). Hantaviruses - globally emerging pathogens. *Journal of clinical virology*, 64, 128-136.
7. Vonesch, N., D'Ovidio, M. C., Melis, P., Remoli, M. E., grazia Ciufolini, M., & Tomao, P. (2016). Climate change, vector-borne diseases and working population. *Annali dell'Istituto superiore di sanita*, 52(3), 397-405.

8. Panchenko, L. O., Vasina, S. I., Zvyagolska, I. N., Popova, N. H., & Korcha, Y. V. (2016). Емерджентні і ре-емерджентні вірусні інфекції: глобальна проблема ххІ століття. *Інфекційні Хвороби*, (4).
9. Andreychyn, M. A. (2019). Проблема емерджентних інфекцій в Україні. *Інфекційні хвороби*, (4), 4-9.
10. Shyrobokov, V. P., & Poniatovsky, V. A. (2020). Коронавірусні інфекції у людини. *Інфекційні хвороби*, (2), 31-40.
11. Mittler, E., Dieterle, M. E., Kleinfelter, L. M., Slough, M. M., Chandran, K., & Jangra, R. K. (2019). Hantavirus entry: Perspectives and recent advances. In *Advances in virus research* (Vol. 104, pp. 185-224). Academic Press.
12. Dhama, K., Karthik, K., Tiwari, R., Khandia, R., Munjal, A., Chakraborty, S., ... & Singh, R. K. (2018). Zika virus/Zika fever: a comprehensive update. *J. Exp. Biol. Agric. Sci*, 6(1), 1-31.
13. Milholland, M. T., Castro-Arellano, I., Suzán, G., Garcia-Peña, G. E., Lee, T. E., Rohde, R. E., ... & Mills, J. N. (2018). Global diversity and distribution of hantaviruses and their hosts. *Ecohealth*, 15(1), 163-208.
14. Lozynskyi, I., Shulgan, A., Zarichna, O., Ben, I., Kessler, W., Cao, X., ... & Jonsson, C. B. (2020). Seroprevalence of Old World Hantaviruses and Crimean Congo Hemorrhagic Fever Viruses in Human Populations in Northwestern Ukraine. *Frontiers in cellular and infection microbiology*, 10.
15. Forbes, K. M., Sironen, T., & Plyusnin, A. (2018). Hantavirus maintenance and transmission in reservoir host populations. *Current opinion in virology*, 28, 1-6.
16. Vadell, M. V., Carbajo, A. E., Massa, C., Cueto, G. R., & Villafane, I. E. G. (2019). Hantavirus pulmonary syndrome risk in Entre Ríos, Argentina. *EcoHealth*, 16(3), 558-569.
17. Alonso, D. O., Pérez-Sautu, U., Bellomo, C. M., Prieto, K., Iglesias, A., Coelho, R., ... & Martinez, V. P. (2020). Person-to-Person Transmission of Andes Virus in Hantavirus Pulmonary Syndrome, Argentina, 2014. *Emerging infectious diseases*, 26(4), 756.
18. Guterres, A., & de Lemos, E. R. S. (2018). Hantaviruses and a neglected environmental determinant. *One Health*, 5, 27-33.
19. de Oliveira, S. V., & Faccini-Martínez, Á. A. (2020). Hantavirus Infection and the Renal Syndrome. In *Tropical Nephrology* (pp. 175-192). Springer, Cham.
20. Jiang, H., Zheng, X., Wang, L., Du, H., Wang, P., & Bai, X. (2017). Hantavirus infection: a global zoonotic challenge. *Virologica Sinica*, 32(1), 32-43.
21. Jiang, F., Wang, L., Wang, S., Zhu, L., Dong, L., Zhang, Z., ... & Cao, G. (2017). Meteorological factors affect the epidemiology of hemorrhagic fever with renal syndrome via altering the breeding and hantavirus-carrying states of rodents and mites: a 9 years' longitudinal study. *Emerging microbes & infections*, 6(1), 1-9.
22. Tian, H., Yu, P., Bjørnstad, O. N., Cazelles, B., Yang, J., Tan, H., ... & Xu, B. (2017). Anthropogenically driven environmental changes shift the ecological dynamics of hemorrhagic fever with renal syndrome. *PLoS pathogens*, 13(1), e1006198.

23. Xiao, H., Tong, X., Gao, L., Hu, S., Tan, H., Huang, Z. Y., ... & Tian, H. (2018). Spatial heterogeneity of hemorrhagic fever with renal syndrome is driven by environmental factors and rodent community composition. *PLoS neglected tropical diseases*, 12(10), e0006881.
24. Трихліб, В. І. (2018). Інфекційні захворювання під час повеней у країнах світу. *Актуальна інфектологія*, (6, № 2), 60-69.
25. Brocato, R. L., & Hooper, J. W. (2019). Progress on the prevention and treatment of hantavirus disease. *Viruses*, 11(7), 610.
26. D'Souza, M. H., & Patel, T. R. (2020). Biodefense Implications of New-World Hantaviruses. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology*, 8.
27. Warner, B. M., Dowhanik, S., Audet, J., Grolla, A., Dick, D., Strong, J. E., ... & Safronetz, D. (2020). Hantavirus Cardiopulmonary Syndrome in Canada. *Emerging infectious diseases*, 26(12), 3020.
28. Noor, R. (2020). General awareness on Hantavirus infection: A brief review. *Biomedical and Biotechnology Research Journal (BBRJ)*, 4(4), 274.
29. Jung, J., Ko, S. J., Oh, H. S., Moon, S. M., Song, J. W., & Huh, K. (2018). Protective effectiveness of inactivated Hantavirus vaccine against hemorrhagic fever with renal syndrome. *The Journal of infectious diseases*, 217(9), 1417-1420.
30. Assadah, N. S., Sendow, I., & Dharmayanti, N. I. (2020). Hantavirus: Structure, Mechanism of Transmission of Disease, Development of Drugs and Vaccines, and Prevention in Indonesia. *WARTAZOA. Indonesian Bulletin of Animal and Veterinary Sciences*, 30(2), 71-78.
31. Dheerasekara, K., Sumathipala, S., & Muthugala, R. (2020). Hantavirus Infections - Treatment and Prevention. *Current Treatment Options in Infectious Diseases*, 1-12.
32. Dong, Y., Ma, T., Zhang, X., Ying, Q., Han, M., Zhang, M., ... & Wu, X. (2019). Incorporation of CD40 ligand or granulocyte-macrophage colony stimulating factor into Hantaan virus (HTNV) virus-like particles significantly enhances the long-term immunity potency against HTNV infection. *Journal of medical microbiology*, 68(3), 480-492.
33. Liu, R., Ma, H., Shu, J., Zhang, Q., Han, M., Liu, Z., ... & Wu, X. (2020). Vaccines and Therapeutics Against Hantaviruses. *Frontiers in microbiology*, 10, 2989.
34. Egorova, M. S., Kurashova, S. S., Dzagurova, T. K., Balovneva, M. V., Ishmukhametov, A. A., & Tkachenko, E. A. (2020). Effect of Virus-Inactivating Agents on the Immunogenicity of Hantavirus Vaccines against Hemorrhagic Fever with Renal Syndrome. *Applied Biochemistry and Microbiology*, 56(9), 940-947.
35. Sinyugina, A. A., Ishmukhametov, A. A., Dzagurova, T. K., Balovneva, M. V., Egorova, M. S., Kurashova, S. S., ... & Tkachenko, E. A. (2019). Vaccines for Prevention of Hantaviral Fevers. *Epidemiology and Vaccinal Prevention*, 18(5), 98-108.

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО ПЕРЕБІГУ СПАЙКОВОЇ КИШКОВОЇ НЕПРОХІДНОСТІ У ДІТЕЙ

Мельниченко Марина Георгіївна

Доктор медичних наук, професор
Одеський національний медичний університет

Квашніна Анастасія Андріївна

Магістр медицини
Одеський національний медичний університет

Вступ. Особливістю інтраабдомінального спайкоутворення є висока розповсюдженість захворювання, що зберігається протягом багатьох років, незважаючи на сучасні досягнення медицини та рекомендовані методи профілактики спайок. Значення даної проблеми зростає також у зв'язку зі збільшенням числа й обсягу операцій на органах черевної порожнини, летальністю, яка при цій патології в дітей за сучасним даними досягає 12 %. Необхідно зазначити, що до 60 % усіх релапаротомій у дитячому віці виконується із приводу гострої спайкової кишкової непрохідності [1-6].

Відповідно, одним з найважливіших напрямків досліджень по проблемі спайкоутворення в черевній порожнині, поряд з розробкою сучасних принципів діагностики й лікування, є вивчення особливостей перебігу захворювання для можливості прогнозування й профілактики цього ускладнення.

Матеріал та методи. Нами проведено аналіз особливостей виникнення та клінічного перебігу захворювання у 89 дітей з післяопераційною спайковою кишковою непрохідністю (СКН). Хлопчиків у цій групі було 52 (58,4 %), дівчаток – 37 (41,6 %). Переважали діти старше 3 років (62; 69,7 %).

Ґрунтуючись на відомих класифікаціях [2, 6] та виходячи з патогенезу перитонеальних зрощень, ми розділяли післяопераційну СКН за строками виникнення після операції на ранню (протягом 4 тижнів) та пізню (після 1 місяця від первинного втручання).

Результати та їх обговорення. У наших хворих рання СКН (РСКН) на першому тижні після втручання виникала на тлі парезу кишечника – рання спайково-паретична (РСПКН); на другому тижні – рання спайково-обтураційна (РСоКН); надалі – рання спайково-відстрочена (РСвКН) кишкова непрохідність (Табл. 1). Як видно з табл. 1, переважну більшість наших спостережень складала хворі із явищами пізньої СКН (ПСКН) (71; 79,8 %).

Розподіл хворих за часом виникнення спайкової кишкової непрохідності та варіантом клінічного перебігу

Вид непрохідності	Кількість хворих		Варіант клінічного перебігу					
			підгострий		гострий		надгострий	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Разом РСКН	18	20,2	10	11,2	8	9,0	-	
РСПКН	4	4,5	3	3,4	1	1,1	-	
РСОКН	12	13,5	5	5,6	7	7,9	-	
РСВКН	2	2,3	2	2,3	-		-	
ПСКН	71	79,8	51	56,2	17	19,1	3	3,4
Всього:	89	100,0	61	68,5	25	28,1	3	3,4

Явища РСКН спостерігались у кожної п'ятої дитини (18; 20,2 %), серед яких найчастіше були хворі з ранньою обтураційною непрохідністю (12; 13,5 %); спайково-паретична непрохідність була у майже п'яти відсотків хворих, у 2 дітей (2,3 %) було діагностовано РСВКН. Слід зазначити, що розвиток РСКН у хворих, які перебували під нашим спостереженням, в усіх випадках відбувався на тлі перебігу перитоніту. Розвиток ранньої спайково-паретичної і спайково-обтураційної КН супроводжувався розвитком інтраабдомінальних післяопераційних ускладнень, які й зумовлювали показання до релапаротомії.

За тяжкістю проявів СКН серед обстежених хворих, виділяли гострий, підгострий та надгострий перебіг спайкової непрохідності (Табл. 1). Як видно із табл. 1, більше половини дітей з РСКН (10; 55,5 %) мали прояви підгострої кишкової непрохідності. У 3-х пацієнтів з РСПКН у перші дні післяопераційного періоду відзначалося погіршення загального стану, посилення абдомінального болювого синдрому, здуття живота, ослаблення перистальтики, затримка стільця й газів. Аналогічна картина мала місце і у 5 дітей з РСОКН, але вона розвивалася через 6 і більше днів після лапаротомії і в 3-х випадках була обумовлена утворенням післяопераційних інтраабдомінальних інфільтратів або абсцесів, в зв'язку з чим у хворих приєдналися такі симптоми як підвищення температури, асиметрія живота, напруження м'язів передньої черевної стінки. Але істотне значення в діагностиці підгострої форми РСКН мала тенденція до збільшення блювотних мас і поява в останніх домішки кішечного вмісту. У 2-х дітей з РСВКН також спостерігався підгострий перебіг клінічної картини.

Підгострий перебіг ПСКН (51; 71,8 %) характеризувався відсутністю виражених порушень загального стану й гомеостазу, помірними періодичними болями в животі, нечастою блювотою, затримкою стільця й газів, помірним здуттям живота.

Гострий перебіг (25; 28,1 %) РСКН і ПСКН відрізнявся наявністю переймоподібного болю у животі, багаторазовістю блювоти застійного характеру з розвитком ексікозу, невідходженням стільця й газів, а також здуттям і асиметрією живота, вираженим посиленням перистальтики, що визначалося як

візуально, так і аускультативно. Цей варіант перебігу мав місце у кожній п'ятій дитині із ПСКН (17; 19,1 %), та у 8 випадках (9,0 %) РСКН.

Надгострий перебіг СКН характеризувався швидким виникненням явищ ексікозу, електролітних порушень, гемодинамічної нестабільності. Клінічний перебіг характеризувався різким переймоподібним болем в животі, рясною багаторазовою блювотою, затримкою випорожнень та невідходженням газів. У нашому спостереженні явища надгострої непрохідності було визначено лише у 3 (3,4 %) пацієнтів із ПСКН, що було пов'язано із наявністю странгуляційної непрохідності згідно до інтраопераційних даних.

Усім дітям було проведено загальноклінічне фізикальне обстеження, під час якого особлива увага приділялася асиметрії живота, його здуттю, видимій перистальтиці і іншим патогномічними ознакам КН. У клінічних проявах післяопераційної СКН провідними специфічними ознаками були: переймоподібний біль у череві, блювота з домішками жовчі, порушення відходження стільця та газів. До неспецифічних загальних ознак у всіх досліджуваних дітей ми зарахували такі: підвищення загальної температури тіла, зміни лабораторних показників, а також показники гемодинаміки та ознаки шоку та ін. – тобто загальну відповідь організму дитини на захворювання, що без специфічних симптомів не є показаннями до хірургічного розв'язання проблеми. Але у дітей молодшої вікової групи, як правило, загальні симптоми превалювали над місцевими й відігравали провідну роль у порушенні загального стану дитини. У ході обстеження пацієнтів встановлено частоту вищезазначених специфічних та неспецифічних клінічних ознак СНК та визначено їхню клінічну цінність (f) при ранній та пізній непрохідності, що розраховувалась як відношення кількості пацієнтів-носіїв ознаки до загальної кількості обстежених дітей (Табл. 2).

Розвиток РСКН у всіх наших спостереженнях відбувався на тлі затяжного перебігу перитоніту. Оскільки РСКН було у 18 пацієнтів, вважали за доцільне вивчити сумовані основні клінічні прояви та особливості перебігу непрохідності, що представлено у таблиці 2.

Частими ознаками розвитку ранньої СКН, були збільшення кількості забросу за назогастральним зондом та його застійний характер (11; 61,1 %), відсутність випорожнень та відходження газів спостерігалось у 13 (72,2 %) пацієнтів.

Як свідчить табл. 2, у половині випадків відмічалось пригнічення перистальтики (10; 55,6 %), що супроводжувалось рівномірним здуттям живота, у той час, як асиметрія живота була відносно рідкою ознакою при РСКН (2; 11,1 %), і лише у одному випадку супроводжувалась видимою перистальтикою (1; 5,6 %). Слід зазначити, що явища ексікозу спостерігалися відносно рідко – у кожній 6-ї дитині (3; 16,7 %), вважаючи на те, що більшість дітей на момент розвитку РСКН отримували лікування в умовах хірургічного стаціонару. Клінічно значущих вікових особливостей перебігу РСКН у групі спостереження визначено не було. Втім, доцільно підкреслити, що, оскільки найчастіше це була спайково-паретична (4; 22,2 %) та спайково-обтураційна (12; 66,7 %) непрохідність, то у клінічній картині були присутні остаточні явища первинного захворювання, а саме перитоніту: фебрильна лихоманка (13; 72,2 %), перитонеальні ознаки (14; 77,8 %) та *defense musculare* (13; 72,2 %).

Клінічні ознаки ранньої та пізньої спайкової кишкової непрохідності у дітей

Клінічна ознака	Загалом дітей з РСКН (n=18)		f_p	Загалом дітей з ПСКН (n=71)		f_n	
	Абс.	%		Абс.	%		
Важкий загальний стан	13	72,2	0,7	42	59,2	0,6	
Стан середньої важкості	5	27,8	0,3	29	40,9	0,4	
Багаторазове блювання	6	33,3	0,3	27	38,1	0,4	
Відсутність випорожнень	15	83,3	0,8	46	64,8	0,7	
Невідходження газів	13	72,2	0,7	46	64,8	0,7	
Переймоподібний біль	4	22,2	0,2	55	77,5	0,8	
Асиметрія живота	2	11,1	0,1	16	22,5	0,2	
Видима перистальтика	1	5,6	0,1	5	7,1	0,1	
Явища дегідратації	3	16,7	0,2	36	50,7	0,5	
Субфебрильна лихоманка	5	27,8	0,3	29	40,9	0,4	
Фебрильна лихоманка	13	72,2	0,7	11	15,5	0,2	
Тахікардія	15	83,3	0,8	43	60,6	0,6	
Перитонеальні ознаки	локально	2	11,1	0,1	19	26,8	0,3
	розповсюджено	12	66,7	0,7	24	33,8	0,3
<i>Defense musculare</i>	локально	2	83,3	0,1	23	32,4	0,3
	розповсюджено	11	61,1	0,6	5	7,1	0,1
Разом:	18	100,0		71	100		

У переважній більшості випадків, РСКН потребувала хірургічного лікування (14; 77,8 %). У 12 випадках, необхідність релапаротомії була зумовлена перебігом перитоніту, розвитком інтраабдомінальних ускладнень та необхідності повторної санації черевної порожнини. У 2 випадках РвСКН (11,1 %) показанням до втручання були явища повної КН, що не були усунуті консервативними засобами. У 4 (22,2 %) випадках РСКН, була ефективна консервативна терапія.

Узагальнюючи вищеописане, як видно з наведеної табл. 2, найбільш значущими ознаками у дітей з РСКН, для яких найбільше значення f_p перевищувало 0,6, виявились специфічні прояви, а саме: відсутність випорожнень ($f_p = 0,8$) та невідходження газів ($f_p = 0,7$), важкий загальний стан ($f_p = 0,7$), відсутність перистальтики ($f = 0,6$). Неспецифічними ознаками РСКН, для яких значення f_p також перевищувало межі 0,6 визначені такі прояви: тахікардія ($f_p = 0,8$) та фебрильна лихоманка ($f_p = 0,7$), розповсюджені перитонеальні ознаки ($f_p = 0,8$) та *defense musculare* ($f_p = 0,6$). Клінічні ознаки РСКН, для яких показник f_p становив $< 0,4$, доцільно вважати вторинними та у зв'язку з їхньою рідкістю рутинне визначення цих ознак не є обов'язковим.

У більшості пацієнтів визначалися явища пізньої СКН (ПСКН) – 79,8 % (71) пацієнтів. Середній час до виникнення першого епізоду ПСКН після

первинного хірургічного втручання склав при цьому $26,6 \pm 27,9$ місяця, але більшість хворих – 65 (91,5 %), були госпіталізовані з приводу ПСКН протягом 2 років після операції, тому цей період може вважатися достатнім для спостереження при визначенні ефективності засобів профілактики спайкових ускладнень. Давність захворювання на момент госпіталізації складала від 3-х до 72-х годин від початку захворювання, в середньому $16,4 \pm 11,9$ годин.

У ході обстеження пацієнтів також встановлено частоту вищезазначених специфічних та неспецифічних клінічних ознак ПСКН та визначено їхню клінічну цінність (f_n) (Табл. 2). Виразність зазначених симптомів, час їх появи та комбінації залежали від строків, що пройшли після первинного хірургічного втручання та початку захворювання, поширеності злукового процесу, його топіки, характеру змін у черевній порожнині (обтурація, странгуляція), віку дитини. Класична тріада симптомів (переймоподібний біль у животі (77,5 %), блювання з домішкою жовчі чи кишкового змісту (85,9 %), невідходження стільця та газів (64,8 %)) було визначено при первинному огляді у більшості хворих.

Узагальнюючи вищеописане, як видно з наведеної табл. 2, найбільш значущими ознаками у дітей з ПСКН, для яких найбільше значення f_n перевищувало 0,6, виявились специфічні прояви у всіх дітей, а саме: блювання ($f_n = 0,9$), переймоподібний біль ($f_n = 0,8$), відсутність випорожнень та невідходження газів ($f_n = 0,7$), важкий загальний стан та тахікардія ($f_n = 0,6$). Додатковими неспецифічними ознаками СКН, для яких значення f_n коливалось у межах 0,4–0,6 визначені такі прояви: стан середньої важкості, дегідратація, субфебрильна лихоманка. Клінічні ознаки СКН, для яких показник f_n становив $< 0,4$, доцільно вважати вторинними та у зв'язку з їхньою рідкістю рутинне визначення цих ознак не є обов'язковим.

В цілому, стан 59,2 % (42) дітей з ПСКН при госпіталізації був розцінений як важкий, зумовлений явищами ексікозу та гіповолемічного шоку, інших (29; 40,9 %) – середньої важкості. При цьому серед хворих молодшої вікової групи у важкому стані на момент надходження у стаціонар перебували 63,2 % дітей. Майже в усіх хворих (69; 97,2 %) відзначалися явища дегідратації, з них у половини дітей (36; 50,7 %) помірного та у 11,3 % (8) важкого ступеня. У кожній п'ятій дитині (14; 19,7 %) спостерігалася гіпотензія, визначалася асиметрія живота (16; 22,5 %) та «шум плескоту» (16; 22,5 %) при госпіталізації. Найчастіше явища дегідратації важкого ступеня та гемодинамічної нестабільності також спостерігалися у хворих молодшого віку.

Висновки. Як показав проведений аналіз особливостей перебігу СКН, серед обстежених дітей більшість випадів склала пізня СКН (71; 79,8 %). Явища РСКН виникли у кожному п'ятому випадку (18; 20,2 %) і завжди супроводжувались розвитком післяопераційних запальних інтраабдомінальних ускладнень. Превалював підгострий (61; 68,5 %) клінічний перебіг при всіх строках виникнення явищ КН. Клінічна симптоматика залежала від віку дитини, давності захворювання, розповсюдження та топіки спайкового процесу, механізму виникнення непрохідності. При цьому слід зазначити, що у клінічній картині СКН у дітей старшого віку провідну роль грали місцеві ознаки, та «класичні»

симптоми непрохідності (переймоподібний біль (55; 77,5 %), блювання (61; 85,9 %), відсутність випорожнень та невідходження газів (46; 64,8 %)). У пацієнтів молодшої клінічної групи в першу чергу привертала увагу загальна відповідь організму у явищах екікозу, інтоксикації та гемодинамічних порушень, при невираженій місцевій симптоматиці.

Список літератури:

1. Deng Y, Wang Y, Guo C. Prediction of surgical management for operated adhesive postoperative small bowel obstruction in a pediatric population. *Medicine (Baltimore)*. 2019; 98(11): e14919. doi:10.1097/MD.00000000000014919
2. Dyakonova EY, Poddubnyi IV, Bekin AS. Adhesive Intestinal Obstruction as One of the Causes of Emergency Conditiond in Children. *Pediatric pharmacology*. 2015; 12(3): 315-319. (In Russ.) <https://doi.org/10.15690/pf.v12i3.1357>
3. Lautz TB, Raval MV, Reynolds M, Barsness KA. Adhesive small bowel obstruction in children and adolescents: operative utilization and factors associated with bowel loss. *J Am Coll Surg*. 2011; 212(5): 855-861. doi:10.1016/j.jamcollsurg.2011.01.061
4. Pujahari AK. Decision Making in Bowel Obstruction: A Review. *J Clin Diagn Res*. 2016; 10(11): PE07-PE12. doi:10.7860/JCDR/2016/22170.8923
5. Smereczyński A, Starzyńska T, Kołaczyk K, et al. Intra-abdominal adhesions in ultrasound. Part II: The morphology of changes. *J Ultrason*. 2013; 13(52): 93-103. doi:10.15557/JoU.2013.0008
6. Ten Broek RPG, Krielen P, Di Saverio S, et al. Bologna guidelines for diagnosis and management of adhesive small bowel obstruction (ASBO): 2017 update of the evidence-based guidelines from the world society of emergency surgery ASBO working group. *World J Emerg Surg*. 2018; 13: 24. Published 2018 Jun 19. doi:10.1186/s13017-018-0185-2

АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ: РОЛЬ МІКРОБІОТИ КИШКІВНИКА

Мошковська Ю.О.

к.м.н., доцент
кафедра внутрішньої №4
НМУ імені О.О.Богомольця

Соболь В.О.

к.м.н., асистент
кафедра внутрішньої №4
НМУ імені О.О.Богомольця

Луценко А.О.

студентка 6 курсу медичного факультету №1
НМУ імені О.О.Богомольця

Тривалий час в патогенезі артеріальної гіпертензії (АГ) розглядалися переважно фактори, які пов'язані з генетикою та епігенетикою, оточуючим середовищем та чисельними порушеннями гомеостазу (вегетативна нервова система, імунна система, ренін-ангіотензин-альдостеронова система). Роль кишкової мікробіоти як самостійного фактора, що сприяє, так і протидіє розвитку АГ, отримала визнання відносно нещодавно. Під кишковою мікробіотою розуміють сумарну кількість мікробів, усіх їх представників (бактерії, гриби, археї, віруси та протозоа), які колонізують шлунково-кишковий тракт свого «господаря». Кишкова мікробіота представлена понад 5000 видів мікроорганізмів, понад 100 трильйонами мікробів, що вдсятеро більше, ніж кількість клітин, з яких складається організм людини. Сумарний вміст геномів мікробіоти (мікробіом) у 150 разів більше, ніж геном людини, а його розшифровка визнана одним із десяти найбільших наукових відкриттів ХХІ століття. Такі обставини спричинили назву кишкової мікробіоти – «забутий орган». За даними експертів Європейського товариства кардіологів/Європейського товариства гіпертензії (ESC/ESH, Мюнхен, Барселона, 2018), до стійкого підвищення артеріального тиску (АТ) схильні понад 1 млрд людей у світі. У той же час ВООЗ засвідчує, що Україна є країною номер один у Європі та країною номер два у світі в рейтингу смертності від серцево-судинних захворювань (WHF, 2017). Досить часто клічний перебіг АГ супроводжується різними метаболічними порушеннями, і, насамперед, абдомінальним ожирінням. Майже у 40% хворих на АГ спостерігаються підвищена маса тіла та гіперінсулінемія. Незважаючи на широку доступність фармакологічних гіпотензивних засобів, результати лікування багатьох пацієнтів на АГ не завжди є втішними, хоча захворювання вважається контрольованим [1]. АГ- це захворювання багатокомпонентне за своїм патогенезом. Останніми роками увага науковців прикута до ролі кишкової мікробіоти в патогенезі

розвитку серцево-судинних захворювань (ССЗ) та АГ зокрема. Накопичені дані підтверджують, що метаболіти бактерій кишківника здійснюють вагомий внесок в розвиток атеросклерозу, АГ, ожиріння, цукрового діабету, серцевої недостатності. Взаємодія мікробіоти та організму людини-хазяїна опосередкована безліччю механізмів, зокрема, обміном триметил-N-оксиду (ТМАО), коротколанцюгових жирних кислот (КЛЖК), вторинних жовчних кислот (ЖК). ТМАО (продукт окислення в печінці бактеріального метаболіту триметиламіну) збільшує гіперреактивність тромбоцитів, ризик тромбозів, є предиктором розвитку кардіальних катастроф. КЛЖК та ЖК, які продукуються за участю мікробіоти, здатні впливати на обмін жирів та вуглеводів людини через такі рецептори, як G-білок, фарнеозидний X-рецептор печінки (FXR). Через FXR здійснюється ауторегеляція синтезу ЖК: при їх зв'язуванні з FXR 19 в тонкому кишківнику людини активується фактор росту фібробластів. Останній через рецептори FGF4/b-Klotho гепатоцитів інгібує холестерол-7-альфа-гідроксилазу, яка відповідає за синтез ЖК. Розмаїття пулу ЖК забезпечується ферментативною активністю мікробіоти. Із первинних ЖК, що синтезуються в печінці (холева, хенодезоксихолева) під дією бактеріальної гідролази утворюються вторинні ЖК (літохолева, дезоксихолева). Останні менш розчинні та гірше всмоктуються зворотньо в кишківнику. При їх надлишковому утворенні та виведенні із організму за механізмом негативного зворотнього зв'язку підвищується синтез ЖК *de novo*, що призводить до зниження концентрації холестерину в плазмі [2,3]. Крім того, FXR пригнічує ліпогенез в печінці, знижуючи експресію транскрипційного фактору SREBP-1, підвищує активність ліпопротеїнліпази, знижує секрецію ліпопротеїнів дуже низької щільності [4]. Ще одним рецептором ЖК є Takeda-рецептор, асоційований з G-белком 5 (TGR5), який експресується на L-клітинах кишківника, клітинах бурої жирової тканини. В останніх активація цього рецептора призводить до підвищення витрат енергії через індукцію експресії рецептора тиреоїдних гормонів [5, 6]. Мікробіота за рахунок активності бактеріальних ферментів змінює склад пулу жовчних кислот, сприяючи активації/пригніченню активності вищезначених рецепторів, впливаючи на жировий обмін людини.

Згідно даних експериментальних досліджень на крисах продемонстровано феномен передачі фенотипу АГ в результаті трансплантації фекальної мікробіоти (ТФМ): ТФМ від солерезистентних крис до солечутливих крис призводила до підвищення АТ в останніх. Аналогічна ситуація спостерігалась при ТФМ спонтанно гіпертензивних крис нормотензивним крисам. В дослідженні 2015 року Yang та співавтори продемонстрували значне зниження різноманіття мікробіоти у спонтанно гіпертензивних крис в порівнянні з нормотензивними. При підвищенні АТ виявлено підвищення співвідношення Firmicutes/Bacteroides, зниження кількості бактерій, які продукують КЛЖК, збільшення бактерій, що продукують лактат. За даними літератури роль КЛЖК в патогенезі АГ опосередкована рецепторами Olfr78 та GPR41. GPR41 знаходиться в ендотелії, його стимуляція призводить до зниження АТ. Olfr78 локалізований в приносній артеріолі нефронів, що відіграє роль в регуляції секреції реніну, а також в гладкомязевих клітинах периферичних судин. Стимуляція рецепторів

Olf78 призводить до підвищення АГ. Відсутність даних рецепторів характеризується зниженням рівня реніну в плазмі та гіпотонією. Важливо, що чутливість вказаних рецепторів до КЛЖК різна: для активації Olf78 потрібне значне підвищення концентрації КЛЖК [7].

В 2017 році Лі та співавтори провели дослідження мікробіоти у 99 хворих на АГ [8]. Було виявлено, що пацієнти з АГ характеризуються збідненою за видовим складом мікробіотою з переважанням бактерій філотипу *Prevotella*, що узгоджується із даними робіт з тваринами. Зниженою виявилась кількість представників філотипів *Bacteroidetes*, *Bifidobacterium*, *Roseburia* та інших продуцентів КЛЖК. Дослідники провели також ТФМ хворим на АГ мишам, в результаті чого спостерігалось підвищення АГ у останніх, що в черговий раз підтверджує участь мікробіоти в регуляції АГ.

Багаточисленні кіничні дослідження демонструють взаємозв'язок у розвитку АГ та запалення. СРБ є білком гострої фази, який приймає участь у вроджених імунних реакціях та забезпечує активацію системи комплементу та фагоцитозу. Ймовірно СРБ стимулює могоцити до вивільнення прозапальних цитокінів, таких як інтерлейкін-6 (IL-6), інтерлейкін-1 бета (IL-1 β) та фактор некрозу пухлини альфа (TNF- α), а також ендотеліальні клітини до експресії внутрішньоклітинних адгезивних молекул (ICAM-1) та судинних клітинних адгезивних молекул (VCAM1), ефекти яких сприяють подальшому запаленню.

Харрісон та колеги висунули гіпотезу щодо здатності гіпертонічних стимулів сприяти накопиченню активованих Т-клітин в периваскулярній жировій клітковині та нирках. В цих місцях активовані Т-лімфоцити виділяють цитокіни, які впливають на сусідні клітини судин та епітелій каналців нирок. Згідно з даними уявленнями цитокіни, що продукуються Т-лімфоцитами та іншими запальними клітинами сприяють розвитку АГ. [9].

Зважаючи на вище сказане метою нашого дослідження стало вивчення особливостей цитокінового статусу та дослідження мікробіоти у хворих на АГ із супутнім ожирінням.

Для здійснення встановленої мети покладено клінічне спостереження 191 хворого на АГ I-II стадій та 1-3 ступенів із супутнім ожирінням, які знаходились на стаціонарному лікуванні у кардіологічному та терапевтичному відділеннях КМКЛ №12. Серед обстежених пацієнтів 170 жінок (89%) та 21 чоловік (11%). Середній вік хворих становив $59,09 \pm 6,25$ років. Отримані результати порівнювали з даними практично здорових осіб (20 чоловік) репрезентативних за віком та статтю, які формували групу контролю. Для контролю маси тіла використовували індекс маси тіла, окружність талії. Із АГ I ступеня тяжкості було 17 хворих (8,7%), II ступеня - 115 (60%) хворих, III ступеня - 59 (31,1%) пацієнтів. Середній вік та тривалість захворювання в роках становили в залежності від ступеня тяжкості АГ $39,8 \pm 2,2$ та $2,4 \pm 0,4$, $48,3 \pm 2,5$ та $10,3 \pm 1,6$, $53,2 \pm 1,9$ та $18,3 \pm 1,6$ відповідно. Показники систолічного та діастолічного артеріального тисків (САТ і ДАТ) визначали за допомогою апарату Omron M10 (Японія). Реєстрацію САТ та ДАТ в положенні сидячи проводили на одній і тій же руці двічі з інтервалом 3-5 хвилин, якщо різниця між вимірами не перевищувала 5 мм.рт.ст. У разі більшої різниці виміри робили тричі та

розраховували середнє значення з двох або трьох послідовних вимірів. САГ та ДАГ були такими: I ступінь АГ — $148,5 \pm 6,5$ мм рт.ст., $89,5 \pm 2,76$; II ступінь АГ — $165,2 \pm 4,38$, $99,2 \pm 1,70$ мм рт.ст.; III ступінь АГ — $182,1 \pm 1,60$, $114,04 \pm 0,16$ мм рт.ст. За результатами багатьох досліджень, значним фактором ризику розвитку уражень органів мішеней, а особливо розвитку гіпертензивного серця є порушення циркадного ритму серця. Характер циркадного ритму АГ оцінювали за величиною добового індексу (ДІ). Серед хворих на АГ із ожирінням 63 (32,9%) мали нормальний циркадний ритм АГ, який характеризувався зниженням АГ вночі в межах 10-20%, вони були віднесені до групи “dipper”, у 83 (43,5%) хворих відмічалось недостатнє зниження АГ вночі, ДІ був менше 10%, віднесені до групи “non-dipper”, у 11 (5,9%) хворих — надмірне зниження (ДІ вищий 20%, віднесені до групи “over-dipper”), та у 34 (17,7%) хворих спостерігався підвищений АГ вночі, порівняно з денним, такі хворі мали від’ємні значення ДІ та були віднесені до групи “night-peaker”. Маса тіла у хворих на АГ перевищувала масу тіла у групі контролю на 32%, ІМТ - на 32,8%, ОТ – на 14,4%. Пацієнтам був притаманний центральний (абдомінальний) тип ожиріння різного ступеня тяжкості. На початку дослідження 76% хворих не отримували гіпотензивну терапію, 24% -отримували неадекватну гіпотензивну терапію (переважно у вигляді монотерапії).

Вміст ФНП- α та ІЛ-1 β визначали імуноферментним методом та обчислювали в пкг/мл. Дослідження мікробіоти кишківника проводилось шляхом комплексної оцінки бактеріологічного складу біоматеріала (КУО/г) із визначенням чутливості умовно-патогенної флори до антибіотиків. Забір матеріала здійснювався вранці і впродовж 2 годин доставлявся в бактеріологічну лабораторію. Дослідження проводилось через 14-21 день після відміни прийому антибактеріальних та пробіотичних препаратів.прийому. Результати досліджень були оброблені на персональному комп'ютері за допомогою пакету програм Mikrosoft Office. Достовірність відмінностей між середніми значеннями показників різних груп виявлялась за допомогою визначення t- критерію Ст'юдента.

Результати дослідження. Дослідження цитокинового обміну характеризується недостовірним зростанням ФНП- α у хворих на АГ з супутнім ожирінням I ступеня тяжкості ($47,4 \pm 3,53$ пкг/мл проти $43,51 \pm 3,47$ пкг/мл в групі контролю), тоді як при II ступені тяжкості ФНП- α зріс до $117,8 \pm 13,7$ пкг/мл * ($p < 0,05$) в порівнянні з групою контролю та $81,83 \pm 6,43$ пкг/мл становив у хворих на АГ III ступеню тяжкості ($p < 0,05$). Вміст ІЛ-1 узгоджується із вмістом ФНП- α , і при цьому достовірно підвищений рівень спостерігається у всіх групах хворих: $62,63 \pm 3,0$ пкг/мл – I ступінь тяжкості, $99,1 \pm 9,84$ пкг/мл – II ступінь тяжкості, $77,23 \pm 6,48$ пкг/мл -III ступінь тяжкості проти $45,34 \pm 2,54$ пкг/мл в групі контролю. Аналізуючи вміст цитокінів в крові хворих на АГ з супутнім ожирінням враховували факт їх прооксидантного впливу. В дослідженні виявлене достовірне їх зростання в крові хворих на АГ всіх ступенів тяжкості, причому максимальний вміст спостерігався при II ступені тяжкості, а у хворих III ступеня тяжкості ці показники були вищими, ніж у хворих I ступеня тяжкості. Така різниця, можливо, пов'язана з тим, що у хворих на АГ III ступеня тяжкості

підвищені показники прооксидантної активності і пов'язано це з активацією всіх ферментних систем в результаті порушення функції ендотелію [10].

В фекаліях хворих на АГ виявляли *Streptococcus salivarius* - в 75%, *Staphylococcus epidermidis* - в 62%, *Bifidobacterium* — 38%, *Lactobacillus* - в 42%, *Bacteroides* spp. - в 28%, *Staphylococcus aureus* - в 15%, *Escherichia coli* слабоферментуюча - у 8%. В фекаліях групи контролю було виділено *Bifidobacterium*- у 94%, *Lactobacillus* — у 57%, *Staphylococcus epidermidis* - в 45%, *Streptococcus salivarius* — в 23%, *Staphylococcus aureus* — у 6%, *Escherichia coli* - в 86%. Провівши якісний аналіз кишкової мікрофлори хворих на АГ звертає на себе увагу надзвичайно низька частота виявлення *Bifidobacterium*, *Lactobacillus*, *Escherichia coli* в порівнянні з групою контролю. Низький рівень лактобацил, біфідобактерій може призводити до недостатнього вироблення ними газоподібних сполук, таких як NO, CO, H₂S, H₂, які є плейотропними медіаторами, що мають свої мішені в органах серцево-судинної системи. Так, H₂S має захисний вплив на кардіоміоцити шляхом зниження їх скоротливої активності та активації ангиогенезу. Дисбаланс H₂S створює передумови до підвищення АТ. H₂ та CO є потужними антиоксидантами, захищають організм людини від розвитку запалення та ішемії. NO підтримує нормальний судинний тиск, має антиагрегантну дію щодо тромбоцитів. **Висновки.** 1. АГ в сучасних умовах найчастіше поєднується з абдомінальним ожирінням. 2. У хворих на АГ з супутнім ожирінням встановлені особливості цитокінового обміну в залежності від ступеня тяжкості АГ. 3. У хворих на АГ з супутнім ожирінням спостерігаються зміни мікробіому товстого кишківника, що супроводжується зменшенням вмісту лактобацил, біфідобактерій, кишкової палички, та збільшенням вмісту стрептококів, стафілококів. 4. Зміни складу кишкової мікробіоти та її функціональної активності шляхом призначення пробіотиків, пребіотиків до комплексного лікування хворих на АГ з супутнім ожирінням може призвести до більшої контрольованості даного захворювання, уповільнення його прогресування та зниження ризику гострих серцево-судинних подій.

Список літератури:

1. Мошковська Ю.О., Соболев В.О., Луценко А.О., Лісова В.О. Патогенетичні ланки артеріальної гіпертензії: особливості мембранної концепції гіпертонічної хвороби у хворих із супутнім ожирінням // Медичний форум -№19(19) — 2020 - с.58-63.

2. Ridaura V.K., Faith J.J., Rey F.E., Cheng J. Gut microbiota from twins discordant for obesity modulate metabolism in mice. *Science*. 2013;341(6150):1241214. doi: 10.1126/science.1241214.

3. Lau K., Srivatsav V., Rizwan A. et al. Bridging the Gap between Gut Microbial Dysbiosis and Cardiovascular Diseases. *Nutrients*. 2017;9:859; doi:10.3390/nu9080859.

4. Chávez-Talavera O., Tailleux A., Lefebvre P. et al. Bile Acid Control of Metabolism and Inflammation in Obesity, Type 2 Diabetes, Dyslipidemia, and

Nonalcoholic Fatty Liver Disease. *Gastroenterology*. 2017;152(7):1679-94.e3. doi: 10.1053/j.gastro.2017.01.055.

5. Khan M., Gerasimidis K., Edwards C. Role of Gut Microbiota in the Aetiology of Obesity: Proposed Mechanisms and Review of the Literature. *Journal of Obesity*. 2016;2016:7353642. doi: 10.1155/2016/7353642.

6. Qin J., Li Y., Cai Z. et al. A metagenome-wide association study of gut microbiota in type 2 diabetes. *Nature*. 2012;490:55-60. doi: 10.1038/nature11450.

7. Pluznick J. A novel SCFA receptor, the microbiota, and blood pressure regulation. *Gut Microbes*. 2014;5(2):202-7. doi: 10.4161/gmic.27492.

8. Li J., Zhao F., Wang Y. et. al Gut microbiota dysbiosis contributes to the development of hypertension. *Microbiome*. 2017;5(1):14. doi: 10.1186/s40168-016-0222-x.

9. D. G. Harrison, T. J. Guzik, H. E. Lob, M. S. Madhur, P. J. Marvar, S. R. Thabet, A. Vinh, C. M. Weyand. Inflammation, Immunity, and Hypertension // *Hypertension*. – 2011. – 57. – P. 132-140.

10. Васькина Е.А., Демин А.А. Эндотелиальная дисфункция и окислительный стресс при артериальной гипертензии. Новосибирск: Сибмедиздат.- 2003.- 92с.

АНАФІЛАКТИЧНІ ТА АЛЕРГІЧНІ РЕАКЦІЇ ПРИ ТРАНСФУЗИЯХ ТРОМБОЦИТІВ

Мулярчук Оксана Василівна
аспірантка, лікар-трансфузіолог

Видиборець Станіслав Володимирович
д.мед. н., професор, завідувач кафедри гематології і трансфузіології
Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика МОЗ
України

Горяїнова Надія Валеріївна
д.мед. н., ст.н.с., в.о. директора
ДУ «Інститут гематології та трансфузіології НАМН України»

Концентрат тромбоцитів (КТ) є компонентом крові з порівняно великим вмістом донорської плазми. У реципієнта, який має імунодефіцит IgA, введення донорської плазми, а разом з нею донорського імуноглобуліна IgA, що має алотипові відмінності з імуноглобуліном IgA реципієнта, може спричинити розвиток анафілактичного шоку. Шоку можна уникнути, якщо знати про цей феномен у хворого (реципієнта) [2,7,8].

Посттрансфузійні реакції на введення КТ у вигляді гіпертермічних явищ (пропасниці), алоїмунізації і рефрактерності пов'язані з утворенням у реципієнта антитіл проти антигенів гістосумісності донорських лейкоцитів, які у вигляді домішки містяться у КТ. За намагання упередити алоісенсібілізацію при трансфузіях КТ рекомендують застосовувати фільтри для вилучення лейкоцитів із КТ, насамперед, при забезпеченні трансфузій хворим, які потребували тривалих чисельних переливань. Застосування таких фільтрів зменшувало як частоту реакції, так і гостроту їх проявів. Останнім часом встановлено, що сенсебілізація до донорських лейкоцитів є всього лише однією із причин післятрансфузійних реакцій, є докази відносно того, що фактори, які вивільнюються в плазму при зберіганні КТ, можуть спричинювати реакції типу анафілактичних. Практика свідчить, що реакції на переливання КТ спостерігають у 1/3 хворих, причому, серед них у третини вони виникали у відповідь на першу трансфузію. Сенсебілізація до трансфузій виникає і розвивається з однаковою частотою як у жінок так і у чоловіків.

Реакції на трансфузії тромбоцитів можуть проявитись підвищенням температури, пропасницею, кропивницею, сверблячкою, почервонінням, нудотою, блюванням, бронхоспазмом, набряком гортані, гіпотензією, тахікардією, вегетативними проявами та серцевими нападами. Такі реакції організму ідентифікують як анафілактичні, якщо їх прояви пов'язані з IgE, а у решті випадків для означення реакції рекомендують застосовувати термін "негайна генералізована реакція". За звичай, перші реакції на переливання є помірними (сверблячка, нудота, висипання на шкірі), а повторні трансфузії

викликають негайну гостру реакцію, яка може загрожувати життю реципієнта. При цьому у 93 – 95% випадків виявляють анти-IgE-антитіла.

Відомо, що частота та гострота алергічних та анафілактичних проявів посттрансфузійних реакцій часто пов'язана із способами отримання та зберігання КТ. Препарати тромбоцитів заготовлюють в аутологічній плазмі. Клінічно можуть застосовуватись два різновиди КТ: отримані від одного донора або із пула донорської крові. Оптимальною температурою для зберігання заготовлених тромбоцитів є 20-24°C, що не завжди дотримується. При зміні температурного режиму, або при тривалому зберіганні КТ, лейкоцити, які присутні в концентраті, руйнуються і вивільнюють в плазму фізіологічно активні речовини. В процесі заготовки КТ за високих швидкостей центрифугування і ресуспендування відбувається ушкодження клітинних мембран. Тривалі терміни зберігання продуктів крові викликають більший відсоток реакцій.

Перш за все і найчастіше у сенсibiliзованих реципієнтів виявляють протилейкоцитарні антитіла і з ними асоціюють фебрильні та анафілактичні реакції різного ступеня тяжкості. Останнім часом в походженні таких реакцій продемонстрована негативна роль речовин, які накопичуються в процесі зберігання тромбоцитів – серотонін, гістамін, цитокіни, інтерлейкіни тощо. При збільшенні термінів зберігання КТ, в них зростає рівень гістаміну. Критична межа чутливості до гістаміну може досягатися за швидкого переливання КТ або при введенні великої кількості його доз. Клінічним проявом реалізації гіпергістамінемії у реципієнта буде симптоматика бронхоспазму з наявністю хрипів [1,3,4].

Серотонін, який абсорбується і зберігається в щільних гранулах тромбоцитів, вивільнюючись, може спричинювати симптоматику, подібну до наведеної вище. Вивільнення серотоніну і його попадання у кровоток спричинює гіпотензивні реакції. Слід пам'ятати, що хіміотерапевтичні засоби можуть стимулювати у хворих вивільнення серотоніну із ентерохромафінних клітин кишечника, а тому застосування трансфузій КТ на фоні їх призначення може супроводжуватись значною гіперсеротоніемією.

Є дані відносно того, що цитокіни також можуть бути факторами, які викликають посттрансфузійні реакції. Цитокіни є гормоноподібними речовинами, які виділяються лімфоцитами, макрофагами і ендотеліальними клітинами. Цитокіни є глікопротеїдами, які регулюють міжклітинні зв'язки як в нормі, так і за патологічних станів. Дослідження показують, що в плазмі КТ, які зберігались, виявляли підвищений рівень таких цитокінів як фактор некрозу пухлин, інтерлейкін-1, інтерлейкін-6. Існує думка, що їх джерелом можуть бути активні моноцити, які активуються зруйнованими лейкоцитами, що як домішка присутні в трансфузійному середовищі. Активація моноцитів також, очевидно, може бути пов'язана з компонентами комплемента, які викликають вивільнення цитокінів в процесі зберігання тромбоцитів. Введення незначних кількостей цитокінів при переливанні може викликати нейтрофільні зрушення лейкоцитарної формули, а високі дози одного чи комбінаційний синергізм двох видів цитокінів можуть бути причиною гіпотензивної реакції, шоку, легеневих геморагій і, навіть, загибелі реципієнта.

Серйозні ускладнення при трансфузіях викликає фактор, що активує тромбоцити (PAF) – ендогенний фосфоліпід, який вивільнюється різними клітинами – нейтрофілами, базофілами, моноцитами, тромбоцитами та ендотелієм судинного русла. При внутрішньовенному введенні PAF настає різке падіння кров'яного тиску, а тому накопичення PAF – подібних речовин у трансфузійних середовищах може спричинювати тяжкі ускладнення, серед яких негайні генералізовані реакції.

Небезпечним і тяжким ускладненням в гемотерапії, зокрема при застосуванні КТ, є асоційоване з трансфузією гостре ушкодження легень (TRALI-синдром). На відміну від реакції на цитокіни, що виникає на початку трансфузії КТ чи іншого гемокомпонентного середовища, TRALI-синдром проявляється протягом від 1 до 6 годин, характеризується гострим респіраторним дистресом, тяжким двостороннім набряком легень і гіпоксемією. Гадають, що TRALI-синдром асоціюється з пасивним перенесенням реципієнту антитіл від донорів, частіше від жінок-донорів, які мали декілька пологів. Донорські антитіла взаємодіють при TRALI з лейкоцитами реципієнта в незвичайній імуноопосередкованій реакції.

Таким чином, у процесі застосування трансфузій КТ переважна більшість побічних алергічних і анафілактичних реакцій пов'язана з донорськими факторами, якістю КТ, а також деякими факторами самого реципієнта [5,6]. Для пом'якшення алергічних проявів рекомендують премедикацію антигістамінними засобами.

КТ завжди містить певну кількість імунокомпетентних та імуноагресивних Т – і В – лімфоцитів, а тому завжди існує ризик виникнення такого ускладнення як трансплантат проти хазяїна у хворих з важкими імунодефіцитними станами, реципієнтів кісткового мозку, хворих на лімфогранулематоз, пухлини (особливо за станів після високодозової хіміотерапії та променевого лікування). Для запобігання реакції трансплантат проти хазяїна рекомендують перед трансфузією опромінювати КТ в дозі 1500-5000 рад [5].

Бактеріальне забруднення КТ може бути причиною виникнення септичного стану у реципієнта. Особливості зберігання КТ обмежують термін їх використання через можливість бактеріальної проліферації і загрозу виникнення посттрансфузійного бактеріального ендотоксिनного шоку. Для запобігання цього ускладнення рекомендують дотримуватись інструкцій з приготування, зберігання, транспортування КТ [1-4].

Трансфузія КТ може бути одним із шляхів передачі інфекційних агентів, які можуть бути присутні в крові донора. Інфекційні захворювання є досить частим і грізним ускладненням, яке виникає при застосуванні гемокомпонентної терапії. За частотою інфекційні ускладнення поступаються тільки ускладненням імунологічної природи. Вірогідність передачі інфекційних агентів з компонентами крові значно вплинуло на лікарську тактику відносно гемокомпонентної терапії. Застосування компонентів крові ретельно обґрунтовується, і, як метод лікування, застосовується тільки у тому разі, коли нестачу формених елементів можна поповнити їх трансфузією. В трансфузійній практиці лікарі намагаються застосовувати препарати (а не компоненти) крові,

біологічна, і. в першу чергу, вірусологічна безпека яких може бути гарантована технологією їх виготовлення [5].

З трансфузіями концентрату тромбоцитів можуть передаватись паразитарні інфекції, такі як сифіліс, фрамбезія, малярія, токсоплазмоз, філяріоз, бруцельоз, тріпаносомоз тощо. Існує великий ризик інфікування під час трансфузій КТ такими агентами: віруси імунодефіциту людини (ВІЛ); гепатитів (А, В, С, D, E, F, G, TTV, SEN-V); людським лімфотропним вірусом тип I (HTLV-I), який може викликати Т-клітинний лейкоз і захворювання, що проявляються симптоматикою ураження центральної нервової системи; людським лімфотропним вірусом тип II (HTLV-II), з яким пов'язують розвиток лімфом у людини; парвовірусом, який може викликати аплазію кровотворення; вірусом Епштейна-Барр, з яким пов'язана клініка посттрансфузійного моноклеозу; цитомегаловірусом (CMV), який присутній у більшості донорів (понад 50%) і за певних умов може спричинювати значне пригнічення імунної системи із смертельними наслідками або викликати CMV-гепатит; віруси герпесу простого, які можуть викликати генералізоване герпетичне ураження слизових, нервової системи, органу зору тощо; віруси Коксакі, ЕСНО, жовтої лихоманки, геморагічних лихоманок, лихоманки Данге. Не дивлячись на впровадження в практику нових методів тестування крові донорів на маркери гепатитів, ризик їх виникнення після гемотрансфузії складає, в середньому, від 2 до 5 % всіх реципієнтів. З трансфузією КТ вірогідне передавання від донора реципієнту і паразитарних інфекцій, зокрема, малярії, токсоплазмозу, бруцельозу тощо.

Існує велика група інфекційних захворювань які також теоретично можуть передаватись із компонентами крові, але на сьогодні немає достатніх знань, або переконливих доказів про трансфузійнотрансмісивний шлях їх передавання. Це група інфекцій, про які говорять як можливо значимі в майбутньому, трансфузійнотрансмісивні захворювання. Це, насамперед, всі бактеріальні інфекції, збудники яких можуть утворювати L-форми (туберкульоз, лептоспіроз тощо), віруси ряду лихоманок, енцефалітів, менінгітів тощо. Актуальності набуває проблема трансфузіологічного шляху передавання пріонів. Безперечно одне, що на сьогодні є не відомі чисельні гемотрансмісивні захворювання, а тому зважаючи на ризик їх виникнення, слід тільки за показаннями застосовувати гемокомпонентну терапію, зокрема, призначати КТ.

Коротко зупинимось на деяких технічних сторонах забезпечення успішного переливання КТ. КТ, який отримують у банку крові за заявкою лікаря, повинен мати таке ж маркування, як і інші трансфузійні засоби (еритроцитна маса, плазма). В паспортній частині має бути указано кількість тромбоцитів у даному контейнері. Їх підраховують після закінчення отримання. Важливо, щоб тромбоцити були отримані від донора, який не вживав напередодні алкоголю, чи лікарських засобів, які мають властивості дезагрегантів (ацетилсаліцилова кислота, пентоксифілін тощо). Безпосередньо перед трансфузією КТ лікар ретельно перевіряє маркування контейнера, його герметичність, ідентичність груп крові донора і реципієнта за системою антигенів АВ0 та резус. Якісну повноцінність і придатність КТ оцінюють за фактами відсутності мікроагрегатів, наявності ефекту рівномірного заломлення світла. Конкретні показання для

переливання тромбоцитів установлює лікар на підставі динаміки клінічної картини захворювання, аналізу причин тромбоцитопенії і ступеня її виразності. Показання до трансфузії КТ мають бути чітко обґрунтовані.

Таким чином, при переливанні КТ можуть виникати різноманітні реакції та ускладнення, появи яких, у більшості випадків, можна запобігти застосуванням сучасних методів отримання КТ, зменшенням присутності в ньому інших клітин, особливо лімфоцитів, правильним підбором і обстеженням донора, дотриманням умов зберігання, проведенням доступного спектру скринінгових досліджень на наявність збудників трансфузійно-трансмисивних інфекцій.

Список літератури

1. Аграненко Н.А. Распознавание и предупреждение аллоиммунизации и рефрактерности к трансфузиям концентратов тромбоцитов // Новое в трансфузиологии. – 1997. – Вып. 17.- С. 43-50.
2. Видиборець, С. В. Тромбоцити: структура і функції (лекція) / С. В. Видиборець, С. М. Гайдукова, О. В. Мулярчук // Сімейна медицина. – 2018. - № 2 (76). – С. 103 – 108.
3. Головкина Л.Л. Значения антигенов тромбоцитов в трансфузиологии и педиатрии (обзор литературы) // Новое в трансфузиологии.- 2000.- Вып. 25. – С. 93 – 101.
4. Красникова Н.А. Реакции, вызываемые переливаниями тромбоцитов // Новое в трансфузиологии. – 1997. – Вып.20. – С.95-101.
5. AABB Standards for Blood Banks and Transfusion Services, 30th ed. AM ASSN BLOOD, 2016. - 120 p.
6. Greer J. P., Arber D.A., Glader B. et al. (ed.) Wintrobe's clinical hematology. 13th ed. - Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2014. - 2278 p.
7. Heyman M.R., Schiffer C.A. Platelet transfusion therapy for the cancer patient // Semin. Oncol. – 1990.- Vol.17, №2. – P. 198-209.
8. Skichter S.J. Platelet transfusion therapy // Hematol. Onkol. Clin. North Am. – 1990. –Vol.4, №1. – P.291-311.

ФІЗИЧНІ ТРЕНУВАННЯ ХВОРИХ З ІМПЛАНТОВАНИМ ЕЛЕКТРОКАРДІОСТИМУЛЯТОРОМ

Павленко Віктор Олексійович,
к.пед.н., доцент, завідувач кафедри легкої атлетики
Харківської державної академії фізичної культури

Павленко Єлена Євгенівна,
старший викладач
Національного фармацевтичного університету

Вступ. Серцево-судинні захворювання є однією з нагальних проблем охорони здоров'я у світі. Не зважаючи на прогрес медичної науки у ХХІ ст., продовжують охоплювати широкі верстви населення різного віку. Проблема серцево-судинних захворювань надзвичайно актуальна для України. При цьому останнім часом спостерігається тенденція до ураження все більш молодого, працездатного населення країни, що, безсумнівно, стає причиною росту економічних витрат у вигляді тимчасової втрати працездатності, зниження ділової активності й інвалідизації контингенту, який страждає на серцево-судинні захворювання. Основними причинами високої захворюваності в нашій країні можна назвати: високу поширеність факторів ризику і відсутність єдиного підходу до боротьби з ними, включаючи обґрунтовані соціальні і медичні заходи. В Україні багато людей з серцево-судинними хворобами потребують оперативного втручання. Щороку стається 35-40 тисяч нових випадків серцевих ускладнень, що потребують оперативного втручання. Робиться у країні близько 18 тисяч операцій, зокрема імплантації кардіостимуляторів.

За наявності вказаного захворювання заняттями фізичними вправами виявляють лікувальний ефект і замінюють подальше його розвиток. Строго дозовані, поступово зростаючі фізичні навантаження підвищують функціональні можливості серцево-судинної системи та служать важливим засобом реабілітації [4, 5].

Метою дослідження є встановити оптимальні кардіотренування для пацієнтів зі штучним водієм ритму серця з урахуванням їх тривалості і інтенсивності. Показати можливі напрями побудови тренувальних занять дозованої інтенсивної ходьби, а також методологічні особливості реабілітації хворих, що перенесли гострий інфаркт міокарда, в стаціонарних умовах та пацієнтам з імплантованим кардіостимулятором.

Матеріал і методи дослідження. Для вирішення поставленої мети сформульовані завдання: 1. Вивчити літературні джерела з даної проблеми. 2. Викласти з сучасних позицій етіологію патогенез і клінічну картину при захворюваннях системи кровообігу і розвитку серцево-судинної недостатності з точки зору фізичної реабілітації. 3. Показати важливість фізичної реабілітації для самого хворого з імплантованим кардіостимулятором. 4. Розробити приблизний

комплекс оздоровчої ходьби для хворих з імплантованим кардіостимулятором в залежності від призначеного рухового режиму.

Результати дослідження та їх обговорення. Наукова спеціальна література визначає реабілітацію як суспільно необхідне функціональне відновлення організму, застосовуючи медичні, психологічні та педагогічні заходи. Захворювання серця, які пов'язані з порушеннями ритму, важко піддаються лікарської терапії. Проведення операції передбачає установку електрокардіостимулятора, що врятовує життя пацієнту. Імплантацію тимчасового штучного водія ритму застосовують при різного роду аритміях (синдром слабкості синусового вузла, атріо-вентрикулярна блокада, синус-арешт, асистолія) [3]. Після операційний період реабілітації організму дуже складний період з погляду відновлення людини до повної працездатності. Захворювання системи кровообігу і розвитку серцево-судинної недостатності характеризуються розвитком функціональних відхилень різних систем, тому у зв'язку з цим майже вся терапія хвороб системи кровообігу є функціональною.

На сьогодні незаперечна ефективність реабілітаційних програм після операцій на серці, інфаркту міокарда, порушення ритму і провідності серця. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, кардіореабілітація – комплекс заходів, що забезпечують найкращий фізичний і психічний стан і дозволяють хворим з хронічними або перенесеними гострими серцево-судинними захворюваннями зберегти або відновити своє місце в суспільстві і вести активний спосіб життя завдяки власним зусиллям [7, 8].

Основними напрямками фізичної реабілітації під час захворювань серцево-судинної системи є цілісна підготовка організму до функціональних та фізичних навантажень відповідно до індивідуальних можливостей організму й потребами пацієнта в стимуляції м'язової діяльності; відновлення потенціалу ослабленого організму; поступовість, безперервність та індивідуальний підхід у застосуванні фізичних навантажень; рухова активність у вигляді різних форм м'язової діяльності (праця, фізичні вправи: гімнастичні, спортивні, прикладні, ігрові тощо); систематичне повторення термінової адаптації у вигляді виконання одноразового фізичного навантаження; використання довгочасної, відносно стабільної адаптації тренувального характеру, за якої зростає об'єм серця, кількість функціональних капілярів у м'язовій тканині, зберігається кількість й активність аеробних ферментів; використання різноманітних методів навчання та показу (метод повторної вправи, метод інтервальної вправи, колового тренування, ігровий, демонстрації тощо); періодичне проведення лікарського контролю [1, 6]. Дозовані фізичні навантаження дають помітний позитивний вплив на самопочуття людей із патологіями серцево-судинної системи й підвищують функціональний стан та резерви серцево-судинної системи, швидкість відновлення показників кардіораспіраторної системи. Фізичні вправи також сприяють нормалізації рівня артеріального тиску, зменшенню частоти серцевих скорочень, зникненню екстрасистол вегетативного походження (Рис. 1.).

Рис. 1. Фізична реабілітація під час захворювань серцево-судинної системи.

Проаналізувати закономірності впливу на відновлення здоров'я пацієнтів з серцевими захворюваннями фізичних вправ стає можливим при дослідженні та визначенні оцінки самим хворим показників якості життя. Показники якості життя представляють надійну і цінну інформацію, яка, поряд з результатами дослідження лікаря, істотно доповнює і об'єктивно характеризує картину захворювання.

Дослідження якості життя хворих з серцево-судинною патологією дозволяє визначити:

- вплив захворювання на фізичне, психологічне і соціальне функціонування хворого;
- ефективність конкретного препарату і лікування в цілому;
- методику застосування фізичного навантаження;
- прогнозування перебігу і наслідків захворювання.

Програма реабілітації хворих після кардіохірургічного втручання відповідає стадії і тяжкості захворювання, функціонального стану серцево-судинної

системи і міофасціальних структур, толерантності організму до фізичних навантажень.

Критерієм дозування рівня фізичного навантаження є показник максимального споживання кисню - для оцінки толерантності до фізичного навантаження і один з сильних предикторів прогнозу захворювання у пацієнтів з імплантованим кардіостимулятором. Після корекції інших коронарних факторів ризику, було встановлено, що суб'єкти, які регулярно виконували помірні фізичні навантаження чи вправи підвищеної інтенсивності протягом більше, ніж 60 хвилин на тиждень, була приблизно на 70% нижчою, ніж у осіб, котрі не застосовували достатній руховий режим [2].

В рамках програми кардіореабілітації хворих з імплантованим кардіостимулятором запропонована оздоровча ходьба, заняття які не потребують спеціального обладнання. Оздоровча ходьба використовується як засіб фізичної реабілітації (наприклад, після інфаркту міокарду), так і засіб оздоровчого тренування аеробної спрямованості. За даними К. Купера, енерговитрати за 1 год. ходьби становлять 300-400 ккал. (при швидкості 6,5 км/год. і пульсі 120-130 уд./хв.). Якщо оздоровчою ходьбою займатися щодня по 1 годині, то сумарні тижневі енерговитрати складатимуть 2000 ккал, що забезпечить мінімальний тренувальний ефект.

Одним з основних і найважливіших чинників під час дозованої ходьби є частота серцевих скорочень, відстеження якої важливе не тільки під час фізичного навантаження, але і після. Не маловажним фактором при визначенні інтенсивності ходьби є вік та вага пацієнта.

Учасникам експерименту було запропоновано використання під час дозованої ходьби зручні кардіопередатчики Suunto Dual Comfort Belt, які оптимізовані для використання у кардіотренуваннях.

При визначенні інтенсивності фізичних навантажень за частотою пульсу використовують три показники: порогова, пікова і середня частота серцевих скорочень (ЧСС). Порогова ЧСС - це найменша інтенсивність навантаження, нижче якої не виникає тренувального ефекту. Пікова ЧСС - найбільша інтенсивність навантаження, яка не може бути перевищена в процесі заняття. Середня ЧСС - відповідає середній інтенсивності навантаження даного заняття. Експериментально було підтверджено, що пікова частота серцевих скорочень для пацієнтів, які мають кардіохірургічного втручання, становить 180 мінус вік у роках.

На початковому рівні фізичного навантаження застосування оздоровчої ходьби, як засобу фізичної реабілітації після установаження штучного водія ритму серця проводилась робота у нульовій компенсаторній зоні інтенсивності при ЧСС до 130 уд./хв. Є підстави вважати, що в цій зоні інтенсивності створюються передумови для подальшого розвитку тренуваності: розширюється мережа кровоносних судин в скелетних і серцевих м'язах, активізується діяльність інших функціональних систем, зокрема дихальної, нервової.

Матеріали здійсненого обстеження дозволяють узагальнити, що фізичне навантаження відбувалось у пульсовій зоні 50-60% від максимальної ЧСС у зоні, коли нормалізується кров'яний тиск і знижується кількість холестерину у крові.

Другий етап фізичного навантаження застосування оздоровчої ходьби, як засобу фізичної реабілітації після установлення штучного водія ритму серця проводився у режимі аеробної тренувальної зони при ЧСС від 130 до 150 уд / хв. Робота в цій зоні інтенсивності забезпечується аеробними механізмами енергозабезпечення, коли енергія в організмі виробляється при достатньому надходженні кисню.

Фізичне навантаження відбувалось у пульсовій зоні 60-70% від максимальної ЧСС у комфортній зоні фізичного навантаження без наслідків суттєвих змін та ризиків ускладнення серцево-судинного захворювання.

Висновки. Дослідженням встановлено при високій інтенсивності ходьби оптимальна тривалість може складати 20-30 хвилин, при помірній інтенсивності - 30-45 хвилин, при низькій інтенсивності - 45-60 хвилин при однієї й тієї ж відстані, що долає пацієнт.

Контрольовані тренування - основні компоненти комплексної програми кардіореабілітації, що становлять до 30-50 % (іноді > 70 %) усієї діяльності у рамках кардіореабілітаційних заходів при хворобах серця. Це відноситься до початкового етапу і етапу поліпшення кардіореабілітації хворих після гострого коронарного синдрому, первинної коронарної ангіопластики, операцій на серце (аорто-коронарне шунтування, операцій на серцевих клапанах), а також пацієнтів з імплантованим кардіостимулятором.

Дослідження показали, що фізичні тренування при кардіореабілітації пацієнтів, яким імплантовано тимчасового штучного водія ритму, підвищують якість життя. Ефективність проведення відновлювальних заходів на захворюваність і якість життя, пов'язане зі здоров'ям пацієнтів з ішемічною хворобою серця досягається при застосуванні фізичних вправ з поєднанням комплексного медичного, психосоціального і освітнього методичного супроводу реабілітації.

Основна мета тренувальних заходів на основі оздоровчої ходьби, що виконуються у рамках програми кардіореабілітації - позитивний вплив на прогноз захворювання, особливо при ішемічній хворобі серця і її патологічних наслідках, а також при неішемічній серцевій недостатності.

Список літератури

1. Аронов, Д. М. Методика оценки качества жизни больных с сердечно-сосудистыми заболеваниями // Д. М. Аронов, В. П. Зайцев Кардиология. – 2002. – № 5. – С. 92–95.
2. Єпанчінцева, О. А. Оцінювання якості життя в пацієнтів зі стабільною ішемічною хворобою серця / О. А. Єпанчінцева, Ю. А. Борхаленко, О. Й. Жарінов, Б. М. Тодуров. Український кардіологічний журнал. 2016. № 2. С. 61–70.
3. Малая, Л. Т. Терапия. Заболевания сердечно-сосудистой системы: руководство / Л. Т. Малая, В. Н. Хморостинка. – Харьков: Фолио, 2005. – С. 366 – 410.
4. Мухін, В. М. Фізична реабілітація: підручник / В. М. Мухін. – К.:

Олімп. література, 2005. – С. 243-257.

5. Попов, С. Н. Физическая реабилитация при инфаркте миокарда / С. Н. Попов // Физическая реабилитация: учебник; под. ред. С. Н. Попова. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – С. 230-258.

6. Серцево-судинні захворювання у віковому аспекті: особливості діагностики та лікування. Лекції Української кардіологічної школи ім. М.Д.Стражеска / За ред. Коваленка. – Київ. – 2011. – 211 с.

7. Черепок, О. Дозування фізичного навантаження при проведенні фізичної реабілітації та фізичної терапії хворих кардіологічного профілю. / О. Черепок, Н. Волох // Збірник наукових праць ЛОГОС, 2020. – С. 61–66.

8. Heran B.S., Chen J.M., Ebrahim S. et al. Exercise-based rehabilitation for coronary heart disease. Cochrane Database Syst Rev 2011;7:CD001800

АНАЛІЗ ПОКАЗНИКІВ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА СМЕРТНОСТІ ВІД ЗЛОЯКІСНИХ НОВОУТВОРЕНЬ У СТАТЕВО-ВІКОВІЙ СТРУКТУРІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ У ПЕРІОД З 2014 ПО 2018 РР.

Погоріляк Рената Юріївна,

д.мед.н., доц., зав. каф. Громадського здоров'я та гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Медичний факультет №2

Фегер Ольга Василівна,

асистент кафедри Громадського здоров'я та гуманітарних дисциплін ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Медичний факультет №2

Вступ. Новоутворення тривалий час посідають одне з основних місць в структурі смертності населення в Україні, проблема поширення злоякісних новоутворень є актуальною і для країн Європейського регіону [1-5]. Кожний випадок онкологічного захворювання можна розглядати як складне соціальне явище з багатофакторною етіологією, але не визначеною мірою для кожного конкретного фактора впливу (поведінка, умови та спосіб життя людини, компоненти повітря, ґрунту, води, продукти харчування) є його участь у канцеризації організму. У виникненні онкологічної патології суттєву роль відіграють спадковий та середовищний фактори, що засвідчує про взаємозв'язок між ризиком захворювання та локалізацією пухлини, а отже, можливості адаптації населення та його схильності до виникнення онкологічних захворювань. Дослідження сучасних особливостей структури, рівнів захворюваності онкологічної патології серед різних статево-вікових груп населення не втрачають своєї актуальності, наукової новизни та значущості для галузі охорони здоров'я [6].

Мета. Ретроспективний аналіз динаміки онкологічної захворюваності та смертності в Україні залежно від статі та віку в період з 2014 по 2018 рік

Матеріали та методи. Основним методом дослідження захворюваності та смертності від злоякісних новоутворень у статево-віковій структурі населення України є аналіз бази даних Національного канцер-реєстру України.

Результати. За допомогою дослідження було вивчено показники захворюваності та смертності найбільш поширених нозологічних форм онкологічних захворювань у чоловіків та жінок різних вікових груп.

Для вікової групи 0-17 років найбільш частими причинами захворюваності є лейкемії (жінки – 27,38%, чоловіки – 31,36%) та онкопатологія головного мозку (жінки – 13,22%, чоловіки – 14,62%). Щодо смертності даної групи, то переважають ті ж захворювання як у жінок (лейкемія – 28,04%, онкопатологія ГМ – 27,02%), так і у чоловіків (лейкемія – 26,06%, онкопатологія ГМ – 24,16%).

Для осіб віком 18-29 років високі показники захворюваності відносяться до лімфоми Ходжкіна (жінки – 13,2%, чоловіки – 14,16%), також онкологічних

уражень яєчка для чоловіків (15,28%) та щитовидної залози для жінок (20,24%). Тоді як смертність виникає внаслідок ураження головного мозку (жінки – 11,08%, чоловіки – 13,1%) та внаслідок лейкемій у чоловіків (14,36%) і захворювань шийки матки у жінок (11,62%).

У чоловіків 30-54 рр. найбільш частими патологіями є ураження трахеї, бронхів, легень та шлунку (захворюваність – 13,2%, смертність – 19,58%). У показниках жінок цієї ж вікової категорії переважають онкологічні ураження молочної залози (захворюваність – 26,94%, смертність – 23,62%) та шийки матки (захворюваність – 13,26%, смертність – 15,04%).

У чоловіків старших за 55 років перші позиції у показнику захворюваності займає ураження передміхурової залози (11,84%), тоді як у чоловіків старших за 75 років онкопатологія передміхурової залози є однією з найбільш поширених причин смертності (17,12%).

У жінок старших за 55 років найбільш часто відмічається захворюваність на рак молочної залози (20,32%) та тіла матки (11,7%), а смертність внаслідок раку ободової кишки (8,38%) та молочної залози (20,84%).

Висновки. Аналіз отриманих результатів дослідження дозволяє стверджувати, що у чоловіків та жінок більш молодшого віку переважають ураження головного мозку та лейкемій, тоді як з віком збільшуються ризики захворюваності трахеї, бронхів, легень та передміхурової залози у чоловіків; молочної залози та шийки матки у жінок. Згідно з статистичними даними – у жінок з віком стає більший ризик (ніж у чоловіків) захворіти на онкопатологію.

Список літератури

1. Holman D. M., Grossman M., Henley S. J., Peipins L. A., Tison L., White M. C. Opportunities for cancer prevention during midlife: highlights from a meeting of experts // *Am. J. Prev. Med.* – 2014. – Vol. 46 (3 Suppl 1). – P. S73–80. doi: 10.1016/j.amepre.2013.10.030.

2. Шафранський В. В., Слабкий Г. О., Качала Л. О. *Основи Європейської політики і стратегія для XXI століття: стратегічне керівництво в інтересах здоров'я* // *Економіка і право охорони здоров'я.* – 2016. – № 2 (4). – S. 72–75.

3. Трагедія, якої можна уникнути: подолання в Україні кризи здоров'я людей // *Світовий банк.* – 2010. – 16 с.

4. Слабкий Г. О., Медведовська Н. В. Регіональні особливості стану здоров'я населення України (за період 2005-2009 рр.) // *Монографія: Київ.* – 2010. – 174 с.

5. Mathers C.D., Loncar D. Projections of global mortality and burden of disease from 2002 to 2030 // *PLoS Med.* – 2006. – Vol. 3. – P. 442. doi:10.1371/journal.pmed.00300442 PMID:17132052.

6. Доманчук Т. І., Чорненька Ж. А., Грицюк М. І. Динаміка онкологічної захворюваності залежно від статі та місця проживання // *Клінічна та експериментальна патологія.* – 2019. – Т.18. – №2 (68).

МІКРОБНИЙ ПЕЙЗАЖ ХІРУРГІЧНИХ ВІДДІЛЕНЬ ЛІКАРНІ ЕКСТРЕННОЇ ДОПОМОГИ м.ЗАПОРІЖЖЯ

Поліщук Наталія Миколаївна,

кандидат медичних наук, доцент,
завідувачка кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна,

Матильонок Тетяна Юріївна,

асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна,

Букіна Юлія Вячеславівна,

кандидат медичних наук,
асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна,

Внутришньолікарняне поширення бактеріальних інфекцій, викликаних резистентними до антибактеріальних препаратів штамми мікроорганізмів, є однією з найважливіших проблем світової медицини. Вагому роль у виникненні ускладнень у пацієнтів, що перебувають на лікуванні в стаціонарах екстреної допомоги, у тому числі, хірургічного профілю, грають бактерії групи ESKAPE (Escherichia coli, Staphylococcus aureus, Klebsiella pneumoniae, Acinetobacter baumannii, Pseudomonas aeruginosa, Enterococcus faecalis, Enterococcus faecium), які через свою здатність володіти множинною резистентністю до антибіотиків внесені Американським суспільством з інфекційних захворювань до потенційно небезпечних збудників [1]. За повідомленням ВООЗ, представники даної групи включені в список пріоритетних збудників захворювань в області створення нових антибіотиків [2]. Мікроорганізми групи ESKAPE становлять вагому небезпеку для життя хворих хірургічних відділень. Їх циркуляція в лікарняному середовищі може призвести до інфекційних ускладнень і тим самим, значно погіршити процес лікування, або може стати причиною смерті пацієнта, особливо з ослабленим імунітетом. За 2019 рік в країнах Європейського союзу зафіксовано 426 277 випадків інфекцій, пов'язаних з наданням медичної допомоги, причиною виникнення яких були антибіотикорезистентні бактерії [3]. Так як в Україні система контролю використання антибактеріальних препаратів майже відсутня, стає край важливим моніторинг циркуляції резистентних мікроорганізмів в хірургічних стаціонарах для встановлення епідеміологічної ситуації в умовах лікарняного закладу.

Мета роботи: статистичний аналіз мікробного пейзажу стаціонарів хірургічного профілю Запорізької Міської лікарні екстреної та швидкої медичної допомоги. Період аналізу 2013 – 2020 роки.

Матеріали та методи. Для проведення аналізу застосовано дані статистичної звітності з проведених бактеріологічних досліджень клінічного матеріалу від хворих, що перебували в лікарні екстреної медичної допомоги в 2013-2020 рр.. Частоту виявлення збудників визначали у відсотках (%) від загального числа виділених мікроорганізмів.

Результати. З 2013 по 2020 рр. було досліджено 23784 зразків клінічного матеріалу, з яких виділено і вивчено 22288 штамів умовно-патогенних мікроорганізмів. Виділені мікроорганізми хворих були представлені як грампозитивними так і грамнегативними бактеріями, а саме: *Staphylococcus* spp., *Streptococcus* spp., *Enterococcus* spp., *Corynebacterium* spp., *Pseudomonas* spp., *Acinetobacter* spp., представники родини Enterobacterales (*Klebsiella* spp., *Proteus* spp., *Serratia* spp., *Citrobacter* spp., *Providencia alcalifaciens*, *Escherichia coli*, *Morganella morganii*), *Bacillus* spp., *Candida* spp., також, були виділені культури *Peptostreptococcus*, *Alcaligenes faecalis*, *Clostridium histolyticum*. Серед виділених мікроорганізмів найчастіше виявлялись бактерії групи ESKAPE: *E.coli*, *S.aureus*, *K.pneumoniae*, *A.baumannii*, *P.aeruginosa*, *E.faecalis* (табл.1)

Таблиця 1.

Частота виявлення основних штамів мікроорганізмів, циркулюючих в умовах стаціонарів хірургічного профілю Запорізької лікарні екстреної медичної допомоги, (%) [4]

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Назва штаму	Кількість виділених бактерій групи ESKAPE, %							
<i>E.coli</i>	9,4	11,3	12,3	9,6	9,1	8,6	8,3	7,5
<i>S.aureus</i>	5,4	8,5	7	8,2	7,9	6,6	7,2	7,5
<i>K.pneumoniae</i>	3,5	3,9	5,5	4,7	6,9	8,6	7,7	14,1
<i>A.baumannii</i>	9,1	8,2	11,5	5,5	6,5	6	5,8	7,5
<i>P.aeruginosa</i>	8,1	8,1	7,2	9,7	6,6	8,2	9,4	8,1
<i>E.faecalis</i>	13,7	16,1	18	13,4	15,3	14,6	14,3	12,5

З 2013 по 2020 рр. найчастіше з клінічного матеріалу виділялись культури *E.faecalis*, які характеризувались резистентністю до фторхінолонів і карбапенемів та чутливістю до ванкоміцину. В аналізованій період збільшилась частота виявлення *K.pneumoniae* – з 3,5 % до 14,1 %. Штами клебсієл проявляли резистентність до ампіциліну, тикарциліну/клавуланату, азтреонаму, а також, до аміноглікозидів і цефалоспоринів. Всі ізоляти *K.pneumoniae*, виділені у 2019-2020 рр. були нечутливі до дії карбапенемів. Необхідно зазначити, що культури *E.coli* проявляли аналогічну стійкість до вищезначених антибіотиків. Разом з цим, нами виявлено зниження частоти виділення *E.coli* з 9,4 % у 2013 р. до 7,5 % у 2020 р.. Щорічна чисельність ізолятів *S.aureus* варіювала від з 5, 4% в 2013р. до 8,5% в 2014 р. і 7,5% в 2020 р.. Всі стафілококи зберігали свою чутливість до

лінезоліду, тігецикліну і нетілміцину. Частота виявлення *A.baumannii* змінювалась з 11,5 % (2015 р.) до 7,5 % (2020 р.). На сьогоднішній день, єдиними антибіотиками, що зберігають свою 100% ефективність по відношенню до *A.baumannii*, залишаються тігециклін та колістин. *P.aeruginosa* протягом 8 років мала відносно стабільну частоту виділення: найменша кількість псевдомонад виділялась у 2017 р. (6,6%). Звертає на себе увагу той факт, що культури *P.aeruginosa*, виділені у 2019-2020 рр., були резистентні до карбапенемів (іміпенем, меропенем), азтреонаму, ципрофлоксацину.

Актуальність антибіотикорезистентності в сучасній медицині зростає з кожним роком і становить глобальну проблему для всіх лікарняних закладів. В свою чергу, така ситуація потребує негайної розробки ефективних протиепідемічних заходів спрямованих на її подолання.

Висновки.

1. В результаті статистичного аналізу визначено, що основну складову мікробного пейзажу Запорізької лікарні екстреної допомоги становлять бактерії групи ESKAPE.

2. Виділені штами мікроорганізмів проявляли резистентність до антибіотиків, приналежних до декількох різних груп антибактеріальних препаратів.

3. Систематичний моніторинг циркуляції антибіотикорезистентних штамів в умовах лікарні є важливою складовою ефективною профілактики внутрішньолікарняних інфекцій.

Література:

1. Rice L. B. Federal funding for the study of antimicrobial resistance in nosocomial pathogens: no ESKAPE / L.B. Rice // *Journal of Infectious Diseases*. – 2008. – Vol.197, №8. – P.1079–1081. doi: 10.1086/533452.
2. WHO publishes list of bacteria for which new antibiotics are urgently needed. World Health Organization. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.who.int/ru/news/item/27-02-2017-who-publishes-list-of-bacteria-for-which-new-antibiotics-are-urgently-needed>
3. Friedrich A.W. Control of hospital acquired infections and antimicrobial resistance in Europe: the way to go. *Wien Med Wochenschr* / A.W.Friedrich // Springer. – 2019. – Vol.169. – P.25-30. doi: 10.1007/s10354-018-0676-5.
4. Поліщук Н. М. Біологічні властивості основних збудників гнійно-запальних захворювань у хірургічних хворих Запорізької лікарні швидкої допомоги / Н. М. Поліщук, Д. Л. Кирик, І. Є. Юрчук, О. М. Філіппова, Т. М. Ліщенко, С. В. Єгорова // *Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики*. – 2020. – Т.13. - № 2 (33). – С. 271-277. doi: 10.14739/2409-2932.2020.2.207203.

НАПРЯМКИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ДО СКЛАДАННЯ ЛІЦЕНЗІЙНОГО ІСПИТУ «КРОК-1».

Рикало Надія Анатоліївна,

д.мед.н., проф. кафедри патофізіології
Вінницького національного медичного університету
ім. М. Пирогова

Піліпонова Вікторія Володимирівна,

к.мед.н, доц. кафедри патофізіології
Вінницького національного медичного університету
ім. М. Пирогова

Концепція систематичного підвищення якості медичної освіти є основною метою вищих навчальних закладів України та передбачає впровадження в навчальний процес сучасних педагогічних та наукових інновацій відповідно до світових стандартів. Для цього впроваджують, як новітні інтенсивні методи навчання, так і нові форми педагогічного контролю, завдяки яким є можливість об'єктивно оцінити не тільки теоретичні знання студента, а й уміння до інтеграції знань, умінь та практичних навичок, що студент отримує під час навчання.

У житті медичних навчальних закладів України, за прикладом багатьох світових освітніх практик, починаючи з 1996 року вперше були впроваджені ліцензійні інтегровані іспити “Крок1”, “Крок2”, “Крок3” з метою уніфікованого контролю якості підготовки фахівців за напрямками “Медицина” та “Фармація”, за спеціальностями “Лікувальна справа”, “Педіатрія”, “Стоматологія” та “Фармація”. Ліцензійний інтегрований іспит – це обов'язкова складова частина державної атестації для присвоєння кваліфікації лікаря або провізора[1].

Основною метою проведення ліцензійного іспиту є встановлення відповідності рівня професійних знань та навичок у студентів вищих медичних закладів освіти мінімально необхідному рівню кваліфікації згідно з державними кваліфікаційними вимогами. Особливостями ліцензійного іспиту на основі спеціалізованих тестових завдань є те, що на відміну від звичайного класичного іспиту, де багато факторів може вплинути на процес оцінювання та на кінцевий результат, під час перевірки твого рівня знань чи умінь вплинути неможливо. Але, найважливішим є те, що кожен студент має рівні шанси в рівних умовах на його успішне складання!

Багаторічний досвід кафедри патофізіології Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова у підготовці студентів-медиків до складання ліцензійного іспиту «КРОК-1» кожного року дає свої позитивні результати. Для цього колективом кафедри проводиться важка постійна праця над удосконаленням та підвищенням якості підготовки студентів до складання ліцензійного іспиту. На кафедрі створені навчально-методичні рекомендації для студентів всіх факультетів, українською, англійською мовами, що містять тестові завдання з баз даних та з буклетів ЛІ «КРОК-1» відповідно до кожної

теми. В україномовних методичних рекомендаціях також включені тести з буклетів англійською мовою. Щорічно викладачами кафедри оновлюються методичні рекомендації новими тестами, що зустрічалися в останніх буклетах ЛІ. Під час кожного практичного заняття після розбору основних питань теми студентам дається можливість опрацювати тестові завдання із обов'язковим обґрунтуванням правильної відповіді. Під час вивчення певної теми студент може перевірити свої знання опрацювавши тестові завдання. Також, під час складання практичних навичок з відповідної теми обов'язковим є складання тестового контролю. І на останок, перед іспитом з предмету «патофізіологія» студенти повинні скласти передкаменаційне тестування, що містить тести із буклетів та баз даних ЛІ «КРОК-1». Тестовий контроль під час звичайного навчання проводиться у комп'ютерному класі, а під час дистанційного навчання - за допомогою спеціалізованої комп'ютерної програми на платформі Microsoft teams. Все це унеможлиблює, з боку студента, процес списування правильних відповідей, або отримання сторонньої допомоги, а іншого боку людської помилки під час підрахунку результатів. Такий досвід показує гарні результати під час складання студентами інтегрованого ЛІ «КРОК-1».

Таким чином, завдяки використанню тестових завдань, як форми педагогічного контролю, ми отримуємо реальну картину знань кожного конкретного студента, що збільшує конкурентноспроможність наших майбутніх лікарів.

Використана література:

1. Сайт центру тестування при міністерстві освіти України, <https://testcentr.org.ua/uk/pro-nas/istorychna-dovidka>

АНАЛИЗ КОМПЛАЕНТНОСТИ ПАЦИЕНТОВ К АНТИГИПЕРТЕНЗИВНОЙ ТЕРАПИИ С ОЦЕНКОЙ ВЛИЯНИЯ ТРЕВОГИ И ДЕПРЕССИИ

Романова Анастасия Владимировна,

Сайкина Елена Андреевна,

студенты, лечебный факультет,

Кировский государственный медицинский университет,

Симонова Ольга Викторовна

д.м.н., профессор, кафедра госпитальной терапии

Кировский государственный медицинский университет

Высокая приверженность медикаментозной коррекции артериального давления определяет клиническую и социально-экономическую эффективность лечения артериальной гипертензии [2]. Роль достижения целевых уровней артериального давления у пациентов с артериальной гипертензией в снижении заболеваемости и смертности доказана в большом числе клинических исследований [1]. Несмотря на это, а также на широкий выбор антигипертензивных препаратов, эффективный контроль гипертензии остается актуальной проблемой [3].

Цель работы: провести сравнительный анализ комплаенса пациентов с артериальной гипертензией, а также выявить факторы, влияющие на приверженность.

Материалы и методы. В исследовании приняло участие 30 пациентов от 37 лет до 81 года, находящихся на лечении в неврологическом отделении КГБ №2, страдающих гипертонической болезнью. Среди них 19 женщин и 11 мужчин. Средний возраст пациентов составил $65,4 \pm 10,9$ лет, длительность артериальной гипертензии $15,10 \pm 1,06$ лет. Высшее образование имели 46,7% пациентов, инвалидность - 13,3%, льготы на приобретение лекарств 16,7%. У 23,3% больных была выявлена артериальная гипертензия I стадии, у 53,3% - II, у 23,4% - III. На момент обследования I степень артериальной гипертензии наблюдалась у 6,7% пациентов, II - у 50% больных, III - у 43,3%. 23,3% пациентов страдали ожирением, столько же имели высокий уровень холестерина, 20% больных страдали сахарным диабетом, такой же % имели нарушение толерантности к глюкозе. Ассоциированные клинические состояния были у 43% пациентов. Оценку приверженности лечению антигипертензивными препаратами определяли с помощью опросника «8-item Morisky Medication Adherence Scale» (MMAS-8) и анкет с целью выяснения существования факторов, влияющих на приверженность, а также анкета по причинам пропуска лекарственных средств. Опросник MMAS-8 состоял из 8 вопросов, где по 1 баллу начислялось за каждый отрицательный ответ. Высокая приверженность соответствовала 8 баллам, средняя приверженность 6 - 7 баллам, низкая

приверженность менее 6 баллам. Для исследования влияния тревоги и депрессии на приверженность лечению пациентам предлагали заполнить госпитальную шкалу тревоги и депрессии. Субклиническую тревогу и депрессию диагностировали при суммарном балле от 8 до 10, клинически выраженную – при суммарном балле 11 и выше. Статистическая обработка результатов проводилась с использованием программ BioStat2008 и включала в себя описательные статистические характеристики выборки (среднее арифметическое, стандартное отклонение), оценку достоверности различий и корреляционный анализ. Достоверными считали отличия при $p < 0,05$.

Результаты. Средний балл комплаентности пациентов по 8-балльной шкале Мориски-Грина составил $4,9 \pm 0,30$. Среди опрошенных пациентов комплаентными (6 и более баллов) оказались 36,6%, среди них высокая приверженность наблюдалась у 10%. Балл комплаентности достоверно различался в зависимости от пола, уровня образования, уровня занятости пациентов (рабочий/пенсионер). При этом комплаентность пациентов со средним образованием оказалась выше и составила $5,67 \pm 0,37$ и $4,27 \pm 0,43$ балла соответственно ($p < 0,02$). Выше и приверженность пенсионеров по сравнению с работающими, она составила $5,77 \pm 0,47$ балла, когда как у работающих этот показатель равен $4,25 \pm 0,36$ балла. У мужчин приверженность оказалась ниже – $4,09 \pm 0,48$ балла, у женщин этот показатель составил $5,47 \pm 0,36$ балла. Согласно статистическим данным, выявилось отсутствие зависимости приверженности от возраста, степени и стадии артериальной гипертензии, а также от наличия льгот на покупку лекарственных средств и риска сердечно-сосудистых осложнений.

Наиболее частой причиной пропуска приема антигипертензивных препаратов оказалась забывчивость пациентов. Они забывали принять таблетку, так как самочувствие в данный момент времени их не беспокоило. Эту категорию составили 33,3%. 13,3% пациентов считали, что регулярный прием препаратов необязателен. Около 6,6% пропускают прием препаратов из экономических соображений, 23,3% боятся принимать препараты из-за возможности побочных эффектов, а также в связи с их неэффективностью. 10% не хотят быть зависимыми от лекарств.

Тревога субклинического уровня была выявлена у 46,6% респондентов, депрессия – только у 3,3%. Клинически выраженный уровень тревоги наблюдался у 13,3 % пациентов, при этом депрессия такого уровня не выявилась ни у одного пациента в ходе исследования. Сочетание тревоги и депрессии присутствовало у 10% опрошенных. При расчете коэффициента корреляции Спирмена прослеживалась умеренная обратная связь между показателями субклинической тревожности и степенью приверженности пациентов лечению: чем выше показатель тревожности, тем ниже уровень приверженности. Та же связь прослеживалась и с возрастом: чем взрослее пациент, тем выше тревожность.

Выводы. Комплаенс пациентов к антигипертензивной терапии неврологического отделения КГБ №2 составил $4,90 \pm 0,30$ балла, что является показателем низкой приверженности. Всего приверженных к терапии 36,6%. Только 10% оказались высоко приверженными к лечению антигипертензивными

препаратами. Комплаенс пациентов достоверно зависим ($p < 0,05$) от пола (у женщин он выше, чем у мужчин) и приближается к средним показателям приверженности; уровня образования (пациенты со средним образованием имели приверженность гораздо выше, чем пациенты с высшим образованием), при этом у пациентов со средним образованием приверженность также приближается к средним показателям; и от социально - экономических факторов, где у пенсионеров балл приверженности близок к среднему уровню, когда как у работающих комплаенс оказался низкий. Уровень тревожности также оказал влияние на приверженность – наличие субклинической тревожности достоверно снижает комплаенс. Наиболее частыми причинами низкой приверженности являлись забывчивость пациентов и низкая информированность о необходимости постоянного приема препаратов, а также возможных побочных эффектах.

Список литературы:

1. Глезер М. Г., Деев А. Д. Как увеличить эффективность антигипертензивной терапии в реальной клинической практике: результаты российской наблюдательной программы ФОРСАЖ // Кардиология. – 2016. – Т. 56. – №. 1. – С. 18-24.
2. Концевая А. В. и др. Анализ регулярности приема антигипертензивной терапии как компонента приверженности лечению у амбулаторных пациентов специализированного кардиологического учреждения // Рациональная фармакотерапия в кардиологии. – 2015. – Т. 11. – №. 3. - С. 238 – 246.
3. Маслова В.Ю., Красноручская О.Н., Бугримов Д.Ю. Анализ факторов, определяющих приверженность антигипертензивной терапии на амбулаторно-проликлиническом этапе // Научно-медицинский вестник Центрального Черноземья. – 2016. - № 66. – С. 59 – 63.

ЖҮРЕК-ҚАН ТАМЫР АУРУЛАРЫН АНЫҚТАУ ҮШІН ҚОЛДАНЫЛАТЫН SCORE, PROCAM, FRAMINGHAM ШКАЛАЛАРЫНЫҢ ҚАУІПТІЛІК КӨРСЕТКІШІН АНЫҚТАУДАҒЫ СЕНІМДІЛІГІ

Саруаров Ерболат Ғалымжанұлы

Ph.D. докторант, Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті

Нускабаева Гулназ Оразбековна

м.ғ.к., доцент м.а., Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік университеті

Кіріспе. Қазіргі таңда, қан сарысуындағы липидтер көрсеткішінің жоғарылауы, және липидтер алмасуының бұзылысы орын алған науқастардың скринингтік тексерістерінде, басты нұсқаулықтар ретінде қолданылатын шкалалар, әр жеке науқас үшін жүрек-қан тамыр жүйесі патологияларынан болатын қауіп-қатерді есептеуге негізделген [1,2]. Шкалалар көмегімен нақ болжанған болжамдар, клиникалық шешімдер мен нәтижелерді жақсартады деген тұжырымдар, кейде күмән тудырып жатады. Формалды әсердің талдауы болмаған жағдайда, дәрігерлер қауіптілікті анықтаушы шкалалардың қолдануға болатындығына байланысты пайдалы немесе зиянды жақтарын біле алмайды [1,2,3].

Зерттеу мақсаты. Жүрек-қан тамыр ауруларының қауіптілігін анықтау үшін қолданылатын негізгі шкалалардың (SCORE, PROCAM, Framingham) тиімділік дәрежесіне сай талдап, диагностикалық құндылығы тұрғысынан артықшылықтары мен кемшіліктерінің көрсету.

Framingham бойынша қауіп-қатерді бағалау шкаласы 1998 жылы адамдардағы түрлі қауіп факторларымен комбинацияланатын ЖИА-ның он жылдық даму қауіпін бағалау құралы ретінде құрылған. Жоғары ЖҚЖА қауіптілік критеріі болып >20% көрсеткіші саналады. Аталмыш шкала бойынша 1998-ші жылдан бастап көптеген бейімдеу және қайта қарау жұмыстары жүргізіліп, жаңартылып отырды [4].

PROCAM (Prospective Cardiovascular Munster Study) қауіп-қатер шкаласы келесі 10 жыл ішіндегі миокард инфаркті (МИ) қауіптілігі немесе жедел коронарлық синдромнан болатын өлім оқиғаларын бағалаушы құрал. Аталмыш қауіптілікті бағалау құралы PROCAM Münster жүрек ауруларын зерттеу мәліметтері негізінде құралған. PROCAM нұсқаулығы түрлі Еуропалық Одақ елдері үшін нақты түзетілген коэффициенттермен, басқа да елдер үшін қолдануға болатын Халықаралық атеросклероз қоғамдастығы ұсынған түзетулерді ұсынады. Бұл шкала келесі критерилер бойынша бағалауды ұсынады: жасы, жоғары тығыздықты холестерин, төменгі тығыздықты холестерин, триглицеридтер, темекі шегушілік, қант диабетінің болуы,

жанұялық анамнезінде МИ-дың кездесуі және систолалық артериалды қан қысымының көрсеткіші. Жоғары коронарлы қауіптілік критеріі болып >20% көрсеткіші саналады [5,6,7,8,9].

SCORE (The Systematic Coronary Risk Evaluation) – жүрек-қан тамыр аурулары қатерін жүйелік бағалаушы құралы. SCORE шкаласы бойынша қатерлікті анықтау келесі қауіп факторларының орын алуына байланысты бағаланады: жынысы, жасы, темекі шегушілігі, систолалық артериялық қан қысымы және жалпы холестерин. Жоғары коронарлы қауіптілік критеріі болып >5% көрсеткіші саналады. Өзінің құрылу сатысында 12 еуропалық зерттеулердегі екі жүз елу мыңнан астам адамның біріктірілген мағлұматтарын қолданды [10,11]. Алғаш рет, 2003 жылы жарияланған бұл алгоритм, ЖҚЖА-дан болатын он жылдық өлім қаупін ЖИА мен летальды нәтиже үшін жеке-жеке бағалану көрсеткішімен сипаттады. Басқа да ілгерілеген зерттеулерде ЖҚЖА-ның жалпыланған қауіп-қатерлері есептелінді. Әр Еуропа елі үшін ЖҚЖА себебінен болатын өлім-жітім статистикасының негізінде, аталмыш қауіп-қатер алгоритмінің төменгі және жоғарғы қатерліктері бойынша нұсқалары әзірленді. Еуропа кардиологтар қауымдастығының мәліметтерінде Қазақстан Республикасы ЖҚЖА бойынша жоғары қатерлі елдер қатарына енгізіліп, SCORE шкаласының жоғары қауіптілік нұсқасы қолданылатындығы туралы баяндалған.

Қорытынды. SCORE, PROCAM және Framingham қауіптілік шкалаларының ЖҚЖА қауіптілігін анықтауда сенімділігі популяцияға байланысты өзгеріп отыратындығы әдебиеттік шолу негізінде анықталынды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Reilly BM, Evans AT. Translating clinical research into clinical practice: impact of using prediction rules to make decisions. *Ann Intern Med* 2006; 144: 201-9. 15.
2. Kavousi M, Leening MJ, Nanchen D, Greenland P, Graham IM, Steyerberg EW, et al. Comparison of application of the ACC/AHA guidelines, Adult Treatment Panel III guidelines, and European Society of Cardiology guidelines for cardiovascular disease prevention in a European cohort. *JAMA*. 2014 Apr 9. 311 (14):1416-23.
3. Vaucher J, Marques-Vidal P, Preisig M, Waeber G, Vollenweider P. Population and economic impact of the 2013 ACC/AHA guidelines compared with European guidelines to prevent cardiovascular disease. *Eur Heart J*. 2014 Apr. 35 (15):958-9.
4. Wilson PW, D'Agostino RB, Levy D, Belanger AM, Silbershatz H, Kannel WB. Prediction of coronary heart disease using risk factor categories. *Circulation*. 1998 May 12. 97 (18):1837-47.
5. Assmann G, Cullen P, Schulte H. [Simple scoring scheme for calculating the risk of acute coronary events based on the 10-year follow-up of the prospective cardiovascular Münster \(PROCAM\) study](#). *Circulation*. 2002; 105(3):310-5.
6. Assmann G, Schulte H, Cullen P, Seedorf U. [Assessing risk of myocardial infarction and stroke: new data from the Prospective Cardiovascular Münster \(PROCAM\) study](#). *Eur J Clin Invest* 2007; 37(12):925-32.

7. Pencina MJ, D'Agostino RB, Larson MG, Massaro J, Vasan RS. [Predicting the Thirty-year Risk of Cardiovascular Disease: The Framingham Heart Study](#). *Circulation*. 2009; 119(24): 3078–3084.
8. Versteyslen MO, Joosen IA, Shaw LJ, Narula J, Hofstra L. [Comparison of Framingham, PROCAM, SCORE, and Diamond Forrester to predict coronary atherosclerosis and cardiovascular events](#). *J Nucl Cardiol*. 2011; 18(5): 904–911.
9. Assman G, Cullen P, Schulte H. Simple scoring scheme for calculating the risk of acute coronary events based on the 10-year follow-up of the prospective cardiovascular Munster (PROCAM) study. *Circulation* 2002;105:310–5.
10. Tattersall MC, Gangnon RE, Karmali KN, Keevil JG. Women up, men down: the clinical impact of replacing the Framingham Risk Score with the Reynolds Risk Score in the United States population. *PLoS One*. 2012. 7 (9):e44347.
11. Selvarajah S, Kaur G, Haniff J, Cheong KC, Hiong TG, van der Graaf Y, et al. Comparison of the Framingham Risk Score, SCORE and WHO/ISH cardiovascular risk prediction models in an Asian population. *Int J Cardiol*. 2014 Sep. 176 (1):211-8.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ КОМОРБІДНОЇ ПАТОЛОГІЇ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ В ДІТЕЙ

Сокольник Сніжана Василівна

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри педіатрії та медичної генетики
Буковинського державного медичного університету

Боднар Ганна Борисівна,

доктор медичних наук, професор
кафедри педіатрії та медичної генетики
Буковинського державного медичного університету

Явище коморбідності є одночасне існування у хворого двох і більше захворювань, взаємопов'язаних за механізмами патогенезу, що протікають одночасно або є ускладненням перебігу основного захворювання або його лікування. Проблема поширеності коморбідних патологій серед пацієнтів набуває в даний час все більшої актуальності. Це пов'язане з тим, що в умовах коморбідності багато захворювання набувають атипового перебігу, що призводить до підвищення ризику розвитку ускладнень; посилюється проблема поліпрагмазії, знижується чутливість пацієнтів до лікування в наслідок чого, відповідно, спостерігається зниження його ефективності. В кінцевому результаті отримуємо складнощі в процесі встановлення діагнозу і ведення таких пацієнтів [1, 2, 5, 7].

Поєднання декількох захворювань, ймовірно, може мати як випадковий, так і не випадковий характер [10], обумовлений як загальними причинами, або факторами ризику, так і загальними патогенетичними механізмами. Не виключено, що трактування поєднання, як «випадкового» або з не уточненим причинним співвідношенням на початкових стадіях, при подальшому вивченні встановлюються невідомі раніше загальні патогенетичні механізми. В цьому контексті вивчення коморбідності також представляє великий інтерес.

Особливе значення проблема додаткового клінічного стану, який існує або виникає на тлі поточного набуває в педіатричній практиці. Так перебіг захворювань у дітей в сучасних умовах характеризується поєднанням уражень, в патологічний процес часто залучаються кілька органів і навіть систем. При цьому слід мати на увазі, що частота цього поєднання перевищує ймовірність випадкового співпадіння. Особливо характерна коморбідність для захворювань травної системи [5, 6, 8, 9, 11, 13]: зазвичай спостерігається одночасне залучення до процесу органів гастроудоденальної ділянки та стравоходу (гастроезофагальна рефлюксна хвороба), жовчовивідних шляхів і печінки (гепатохолецистит), а іноді і підшлункової залози (холецистопанкреатит), перерахованих органів травлення і кишечника (хронічний гастродуоденіт і хронічний коліт і т.д.) [2, 3].

Вивчення структури коморбідних патологій у дітей із захворюваннями травної системи має велике значення. Обізнаність в поширеності у хворих різної статі і віку патологій певної системи і окремих нозологічних форм може сприяти вдосконаленню встановлення діагнозу та раціональному вибору терапії. Використання систем розрахунку індексів коморбідності у пацієнтів дозволяє полегшити оцінку рівня коморбідності серед статевих і вікових груп, оцінити прогностичні показники ризику негативного результату лікування і розвитку ускладнень, а їх урахування, при необхідності, дозволить змінити тактику лікування та розробити алгоритми профілактики.

Термін «коморбідність» (від лат. «Со» – разом, «morbus» – хвороба) був запропонований в 1970 р американським дослідником епідеміології неінфекційних захворювань А. Файнштейн, який розумів під цим додаткові клінічні стани, вже існуючі або ті які виникли на тлі поточного захворювання і завжди відрізняються від нього [17, 19, 20].

Розуміння того, що пацієнт може страждати одночасно кількома захворюваннями, породило безліч синонімів терміну коморбідності, серед яких можна виділити такі, як поліморбідність, мультиморбідність, поліпатія, мультифакторні захворювання [14] досить популярним в останній час став термін "синдром перехрещення або накладення – «overlap syndrome», який спочатку використовувався в ревматології та гепатології, але з часом став широко використовуватися і в інших розділах медицини.

Що стосується термінів «коморбідність» і «мультиморбідність», слід зазначити, що під терміном «коморбідність» необхідно розуміти визначення, яке було дано А.Р. Feinstein, а під «мультиморбідністю» – поєднання у одного хворого одночасно двох і більше хронічних або гострих захворювань та клінічних станів [4, 21]. Саме термін «мультиморбідність» використовується більшістю закордонних науковців та частіше зустрічається у присвячених даній проблемі і опублікованих останнім часом наукових працях [16, 18].

В даний час в роботах вітчизняних науковців поширеними є два терміни «коморбідність» та «поліморбідність». Більшість клініцистів використовують зазначені терміни як синоніми [15, 19, 20]. Однак ці поняття відрізняються один від одного, як наведено вище, коморбідність – поєднання у одного хворого двох або більше хронічних захворювань, етіопатогенетично взаємопов'язаних між собою або тих які збігаються у часі появи незалежно від активності кожного з них. Тобто коморбідні захворювання виникають внаслідок подібності або єдності окремих ланок їх етіопатогенезу.

Основні причини розвитку коморбідних захворювань можна розділити на дві групи: внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх причин відноситься генетична схильність, подібний етіопатогенез ряду захворювань, роль однієї хвороби як фактору ризику іншої хвороби і причини патоморфозу супутньої патології, єдині інволютивні зміни в органах і тканинах.

Серед зовнішніх причин основними є: стан екології, спосіб життя і соціально-психологічний статус, антигенний склад мікробіому пацієнта, лікарська коморбідність [12].

Виділяють три форми взаємовпливу захворювань один на одного: сінтропія ("взаємне тяжіння") – поєднання двох і більше патологічних станів із загальними етіопатогенетичними механізмами; дістропія ("взаємне відштовхування") – неможливість поєднання хвороб і нейтропія, хронологічна коморбідність ("нейтральний стан") – випадкове поєднання хвороб.

Загальноприйнятої класифікації коморбідності не існує. В одній з перших класифікацій (Kraemer H.C., 1995; Vanden Akker, 1996) розрізняють наступні типи коморбідності: причинний – викликаний паралельним ураженням єдиним патогенетичним агентом органів і систем; ускладнений – виявляється у вигляді ураження органів-мішеней при декомпенсації основного захворювання; неуточнений – виникає в результаті наявності єдиних патогенетичних механізмів розвитку поєднаних захворювань, які потребують подальшого вивчення; ятрогенний – виявляється при вимушеному негативному лікарському впливі.

Також часто виділяють три види коморбідності: транссиндромальна, транснозологічна і хронологічна. Перші два варіанти визначаються як співіснування у одного пацієнта двох і / або більш синдромів або захворювань, патогенетично взаємопов'язаних між собою, а останній вимагає їх тимчасового поєднання або часозалежної послідовності.

Необхідність оцінки коморбідності обумовлена виявленням і можливою корекцією факторів, що обтяжують основне захворювання, прогнозуванням результатів лікування, оцінкою процесу в динаміці, вивчення кластерів захворювань для спрощення статистичного обліку. Для оцінки коморбідності використовують два підходи: перший заснований на статистичній обробці захворювань на підставі даних медичної документації, амбулаторних карт та історій хвороби; другий підхід дозволяє стратифікування хворих за рівнем коморбідності для прогнозування результатів лікування [19,20]. Другий підхід включає 12 загальноновизнаних методів вимірювання коморбідності (Huntley A., 2012). З цією метою були розроблені ряд індексів і систем. Основними з них є наступні: Індекс Kaplan Feinstein, Індекс співіснують хвороб ICED (Index of Co-Existent Disease), Індекс GIC (Geriatric Index of Comorbidity), Індекс TIBI (Total Illness Burden Index), Шкала хронічних захворювань CDS (Chronic Disease Score), Система ACG (Adjusted Clinical Groups), Система CIRS або CIR (Cumulative Illness Rating Scale), Система CIRS-G (Cumulative Illness Rating Scale for Geriatrics).

На сьогоднішній день оригінальний інструмент кількісної та прогностичної оцінки коморбідності, який можна застосовувати в практичній лікаря педіатра, не розроблений.

Педіатричні коморбідні пацієнти зустрічаються в щоденній реальній практиці сімейних лікарів, лікарів педіатрів та вузьких спеціалістів. Дана категорія хворих вимагає особливого підходу, широкого кругозору і глибоких знань клініциста. Відсутність єдиних стандартів ведення даної групи хворих, а також єдиної точки зору в питаннях термінології і методів діагностики ще більше погіршує ситуацію.

Таким чином коморбідна патологія в педіатрії на сучасному етапі вимагає цілісного, вдумливого, індивідуального підходу до кожного хворого, що стає

можливим лише при створенні універсального інструменту (алгоритму), який дозволить практичному лікарю безперешкодно і легко оцінювати структуру, тяжкість і можливі наслідки коморбідності, проводити цілеспрямоване обстеження хворих і призначати їм адекватне та при потребі персоналізоване лікування.

Список літератури

1. Артамонов Р.Г. К вопросу о коморбидности в педиатрической практике // Педиатрия. Журнал им. Г.Н. Сперанского. – 2012. – Т. 91, № 4. – С. 146-149.
2. Белоусов Ю.В. Коморбидность при заболеваниях пищеварительной системы у детей // Здоровье ребенка. – 2012. – № 1 (36). – С. 134-136.
3. Белоусов Ю.В. Гастроэнтерология дитячого віку // Київ, 2007. – СПД Коляда. – 440 с
4. Верткин, А.Л. Коморбидность: от истоков развития до современного понятия. Как оценить и прогнозировать / А.Л. Верткин [и др.] // Кардиолог. – 2011. – № 9. – С. 3–13.
5. Власов Н.Н., Корниенко Е.А. Неалкогольная жировая болезнь печени и метаболический синдром в детском возрасте // Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология. – 2020. – Т. 183, № 11. – С. 51-61.
6. Гудков Р.А., Дмитриев А.В., Федина Н.В. Нарушения нутритивного статуса и коморбидность у детей // Вестник РУДН. Серия: Медицина. –2016. – № 1. – С. 54-60.
7. Гудков Р.А., Коновалов О.Е. Причины и факторы риска сочетанной патологии у детей // Российский медико-биологический вестник имени академика И.П. Павлова. – 2016. – № 2. – С. 144-152.
8. Захарова И.Н., Бережная И.В., Шишкина С.В. Хронический запор в сочетании с дисфункцией билиарного тракта у детей: коморбидность или клиническая закономерность? // Медицинский совет. – 2019. – № 17. – С. 123-129.
9. Казакова М.А. Особенности микрoэкологических нарушений органов гастродуоденальной области и гепатобилиарной системы у детей // Вестник современной клинической медицины. – 2017. – № 6. – С. 15-20
10. Крылов А. А. К проблеме сочетаемости заболеваний // Клинич. медицина. – 2000. – № 1. – С. 56-63.
11. Подпорина Л.А., Шашель В.А. Коморбидность заболеваний пищеварительного тракта у детей с синдромом вегетативной дистонии // Успехи современной науки и образования. – 2017. – Т. 6, № 2. – С. 177-180.
12. Пузырев В.П. Генетический взгляд на феномен сочетанной патологии у человека. Медицинская генетика. – 2008 – №9. – С.3-9.
13. Телегина И.А., Музалева Ю.А. Коморбидная патология при заболеваниях желудочно-кишечного тракта у детей // European Scientific Conference: XVIII Междунар. науч.-практ. конф., 8 янв. 2020 г. Пенза, 2020. С. 233-235.

14. Шарабчиев, Ю.Т. Коморбидность – актуальная научная и научно-практическая проблема медицины XXI века / Ю.Т. Шарабчиев, В.В. Антипов, С.И. Антипова // Мед. новости. – 2014. – № 8. – С. 6–11.

15. Barnett K, et al. Epidemiology of multimorbidity and implications for health care, research, and medical education: a cross-sectional study. *Lancet*. – 2012. – №380. – P.37-43.

16. Cassell, A. The epidemiology of multimorbidity in primary care: a retrospective cohort study / A. Cassell [et al.] // *British Journal of General Practice*. – 2018. – № 4. – P. 245-251

17. Jiao Y. U., Wang Y. L., Wu Q. J. Comorbidity and survival among women with ovarian cancer: evidence from prospective studies // *Scientific Reports*. – 2015. – № 5. – P. 11720.

18. Ramond-Roquin, A. Different Multimorbidity Measures Result in Varying Estimated Levels of Physical Quality of Life in Individuals with Multimorbidity: A Cross-Sectional Study in the General Population / A. Ramond-Roquin [et al.] // *Biomed Res Int*. – 2016. – 9 p.

19. Valderas J. M., Starfield B., Sibbald B. et al. Defining comorbidity: implications for the understanding of health and health services // *Ann Fam Med*. – 2009. – Vol. (4). – P. 357–363

20. Valderas J. M., Starfield B., Sibbald B., Salisbury C., Roland M. Defining comorbidity: implications for understanding health and health services. *Ann Fam Med*. – 2009. – V.7.ж – №4. – P.357-363.

21. Van den Akker, M. Comorbidity or multimorbidity: what's in a name? A review of the literature / M. Van den Akker [et al.] // *Eur J. Gen Pract*. – 1996. – № 2. – P. 65–67.

СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАК ФАКТОР РИСКА ПРИ МОЧЕКАМЕННОЙ БОЛЕЗНИ

Фатхи Реза Акбар

Ph.D. докторант, Международный казахско-турецкий
университет имени Х.А.Ясави

Сейдинов Шора Мусалиевич

д.м.н., профессор, Международный казахско-турецкий
университет имени Х.А.Ясави

Введение. Мочекаменная болезнь - чрезвычайно распространенное заболевание, которым страдает около 12% населения мира [1]. Факторов риска мочекаменной болезни можно подразделить на немодифицируемые и модифицируемые факторы в отношении стратегий профилактики.

Цель исследования. Оценить влияние социально-демографических факторов на развитие мочекаменной болезни.

Как нам известно, в литературе нет крупных всеобъемлющих исследований или мета-анализов о влиянии различных социально-демографических факторов. В имеющихся исследованиях обычно сравнивают друг с другом особые профессиональные группы на предмет риска мочекаменной болезни.

В ходе опроса сотрудников клиники Майо (Рочестер, Миннесота, США), хирургический персонал сравнивался с нехирургическим персоналом в отношении распространенности мочекаменной болезни. Среди, примерно 1800 участников распространенность была значительно выше среди персонала операционной (14,6%), с медицинским персоналом операционной на 17,4%, чем среди персонала, не являющегося операционным (9,7%) [2].

Оценка данных по медицинскому страхованию в контексте когортного исследования из Тайваня, в котором сравнивалось почти 220 000 сотрудников в секторе здравоохранения с таким же количеством соответствующих лиц в общей популяции, показала противоречивые результаты: примерно 50 000 врачей имели значительно более низкий риск заболевания, чем население в целом (скорректированное отношение шансов (AOR) 0,682) и других сотрудников в секторе здравоохранения (AOR - 0,661). Кроме того, у 34 000 обследованных специалистов, риск возникновения мочекаменной болезни у хирургов был значительно ниже, чем у их коллег других специальностей (AOR - 0,778) [3].

Невозможно точно определить, является ли социально-экономический статус фактором риска развития мочекаменной болезни, в том числе на основании современной литературы. потому что социально-экономический статус можно измерить с помощью различных факторов. Исследование случай-контроль с участием 200 пациентов показало значительно более низкий доход у пациентов с камнями, чем у здоровых людей из контрольной группы ($p < 0,006$, [4]). В исследовании Saint-Elie и соавторов [5] обнаружили значительные различия в

диетических привычках между группами с «низким» и «высоким» социально-экономическим статусом у 99 пациентов с камнями.

Заключение. Социально-демографические факторы является одним из основных модифицируемых факторов риска при развитии мочекаменной болезни.

Список литературы:

1. Alelign T, Petros B (2018) Kidney stone disease: an update on current concepts. *Adv Urol* 2018:1–12
2. Linder BJ, Rangel LJ, Krambeck AE (2013) The effect of work location on urolithiasis in health care professionals. *Urolithiasis* 41:327–331
3. Chen M-H, Weng S-F, Hsu C-C et al (2016) Urolithiasis risk: a comparison between healthcare providers and the general population. *BMC Health Serv Res* 16:273
4. Najem GR, Seebode JJ, Samady AJ et al (1997) Stressful life events and risk of symptomatic kidney stones. *Int J Epidemiol* 26:1017–1023
5. Saint-Elie DT, Patel PV, Healy KA et al (2010) The impact of income and education on dietary habits in stone formers. *Urology* 76:307–313

ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬООРГАНИХ ЛІМФАТИЧНИХ МІКРОСУДИН НА РАННІХ ЕТАПАХ ВНУТРІШНЬОУТРОБНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Шевченко О.О.

Назар П.С.

Левон М.М.

доктор медичних наук, професор

доктор медичних наук, професор

кандидат медичних наук, доцент

Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця

Національний медичний університет ім.О.О.Богомольця

ПВНЗ «Київський медичний університет»

Методами електронної мікроскопії вивчені ультраструктурні закономірності виникнення і наступного розвитку лімфатичних мікросудин функціонально різних органів людини на ранніх етапах пренатального онтогенезу. Дослідження виконано на 40 ембріонах і плодах людини віком 4-5 – 12-14 тижнів внутрішньоутробного розвитку. Встановлено, що первинні мікросудини типу протокапілярів утворюються внаслідок каналізації міжклітинних щілин в зонах агрегації мезенхімних клітин веретеноподібної форми. Однією із перших ознак формування стінки протокапілярів є з'єднання мезенхімацитів за допомогою щільних контактів, внаслідок чого виникає функціонально єдиний клітинний пласт. На ранніх стадіях пренатального онтогенезу первинне протокапілярне русло, яке утворене дискретними протокапілярами, не замкнене. Поступово протокапіляри широко анастомозують між собою і формують замкнене дифузне протокапілярне русло. Стінка первинних мікросудин типу протокапілярів утворена примордіальними ендотеліоцитами. Примордіальні ендотеліоцити мають велике за розмірами ядро. В цитоплазмі визначаються мало розвинуті органели синтетичного апарату, поодинокі великі за розмірами мікропіноцитозні везикули. Сусідні ендотеліоцити з'єднані між собою за допомогою коротких щільних контактів. Базальна мембрана відсутня. Навколо ендотеліальної трубки розташовані мезенхімі клітини без чіткої орієнтації відносно довгої вісі судини. Терміни виникнення і розвитку первинних мікросудин типу протокапілярів відповідають передциркуляційній фазі розвитку системи мікроциркуляції. В передциркуляційну фазу розвитку системи мікроциркуляції за даними ультраструктурного аналізу не встановлені критерії, які б дозволили ідентифікувати кровоносні і лімфатичні мікросудини, що розвиваються. Таким чином, на даному етапі в системі мікроциркуляції існує тільки два компартменти – судинний і інтерстиційний. Отже, на ранніх стадіях первинного ангіогенезу визначаються недиференційовані первинні протокапіляри, які

формують єдиний судинний (протокапілярний) компартмент системи мікроциркуляції. Інтерстиційний компартмент утворений складною системою міжклітинних щілин між робочими клітинами органа і периваскулярними просторами. Наприкінці ембріонального періоду відбувається з'єднання внутрішньорганного дифузного протокапілярного русла із магістральними судинами плода. Це означає початок циркуляційної фази розвитку системи мікроциркуляції. Процеси циркуляції крові в дифузному протокапілярному руслі сприяють формуванню особливих гемодинамічних умов, які ведуть до появи ознак ланкової диференціації. Внаслідок ланкової диференціації виникають привідні, обмінні і відвідні мікросудини. Привідні і відвідні мікросудини визначають нормальну гемодинаміку тканинних мікрорегіонів, а обмінні мікросудини забезпечують трофіку робочих елементів органа. В цей період серед відвідних мікрососудин можна виділити два типи: відвідні судини, які дають початок венулярній ланці гемомікроциркуляторного русла і відвідні судини, які диференціюються у напрямок лімфатичних мікросудин. Таким чином, в кінці ембріонального – на початку плідного періоду розвитку відбувається зміна первинного протокапілярного русла вторинним гемомікроциркуляторним руслом. На цій стадії розвитку системи мікроциркуляції можна виділити три компартменти: кровеносний, лімфатичний і інтерстиційний. В циркуляційну фазу розвитку системи мікроциркуляції у відвідних судинах, що розвиваються, можна визначити риси будови, які дозволяють відрізнити венулярні і лімфатичні мікросудини. Лімфатичним мікросудинам, що розвиваються, притаманні більш великий діаметр просвіту судини, більш велика сумарна площа судини, в порівнянні із венулярними мікросудинами. В ендотеліоцитах лімфатичних мікросудин, що розвиваються, відсутня зональність цитоплазми, периферійні відділи цитоплазми нерівномірно витончені. Ендотеліоцитам лімфатичних мікросудин притаманна невелика кількість органел синтетичного апарату, чисельність яких поступово зменшується по мірі цитодиференціації. Основна частина органел розташована навколо ядра, окремі органели – відносно великі за розмірами мітохондрії і фрагменти зернистої ендоплазматичної сітки розташовані в периферійних, більш потовщених відділах цитоплазми. Елементи цитоскелету представлені тонкими, нерегулярно розташованими мікрофіламентами. Визначаються чисельні мікропіноцитозні везикули, які часто у витончених відділах цитоплазми формують трансендотеліальні канали. Міжендотеліальні контакти різні за своєю будовою. З віком плода поліморфізм міжендотеліальних контактів збільшується. Спостерігається значна рухливість люмінального і базального контурів ендотеліальної вистілки. Навколо базальної поверхні ендотеліоцитів визначаються колагенові волокна, які орієнтовані вздовж довгої вісі судини. Ці колагенові волокна утворюють стропні філаменти. Таким чином, на ранніх етапах пренатального онтогенезу людини лімфатичні мікросудини формуються із відвідних мікросудин внаслідок структурних процесів дивергентної диференціації.

МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ КИРИЛА СТЕЦЕНКА

Arystova Lyudmila,

Ph.D., Associate professor
Mykolaiv V.O.Sukhomlynskyi national
university of the Department of Music

Кирило Григорович Стеценко (1882 - 1922) – композитор, педагог, хоровий диригент і громадський діяч, протоієрей Української Автокефальної Православної Церкви, засновник Республіканської капели Української народної республіки, автор педагогічної системи музичного навчання і виховання.

Навчався у сільській церковнопарафіяльній школі, бурсі при Софіївському соборі, художній школі М. Мурашка, Київській духовній академії, у школі київського відділення Російського музичного товариства, музично-драматичній школі ім. М. Лисенка.

Протягом життя працював вчителем музики і співу в церковно-учительській школі (м. Київ), в гімназії (м. Біла Церква), у духовному училищі (сmt. Тиврів); викладав співи на короткотермінових периферійних учительських курсах (у Білій Церкві, Таращі, Лубнах); працював у музичному відділі Міністерства освіти (м. Київ); у Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка (на сьогодні Київська національна музична академія ім. П. Чайковського) професором з класу хорового співу.

Серед праць педагогічного спрямування К. Стеценка – методичні посібники «Початковий курс навчання дітей нотного співу» (1918р.), рукописи «Методика шкільного співу», «Записки з педагогіки»; хрестоматійні збірки для школи - «Луна» (1906р.), до якої увійшли його власні твори, а також дібрані дитячі пісні інших авторів та народні пісні, «Шкільний співаник» в 3 -х частинах (1918р.); доповіді «Про народну пісню як елемент виховання», «Українська пісня в народній школі» (1917р.) тощо.

К. Стеценко розробив педагогічну систему музичного навчання і виховання, мета якої - поступове оволодіння учнями музичною грамотою в комплексі із навичками сольного та хорового співу – комплексне музичне виховання. Педагог наголошував, що навчання нотного співу треба проводити разом із розвитком музичних здібностей, виховання слуху, пам'яті, голосу, чуття ритму, звукоутворювання та навичками хорового співу, поєднуючи всі сторони виховання й навчання в єдиний педагогічний процес [1, 143].

К. Стеценко займався розробкою теоретичних засад системи музичної освіти і виховання дітей на українознавчих засадах. Він наголошував на загальній доступності та обов'язковості музичного виховання для всіх дітей, без винятку,

науковість знань, відповідності дидактичного матеріалу віковим та психологічним особливостям дітей [2].

Педагог займався розробкою нових освітніх проєктів, виступав з ініціативою створення в консерваторії кафедри народної музики, був одним з ініціаторів відкриття в 10 містах України музичних шкіл, одним із засновників кобзарської школи, диригентського інституту, низки двомісячних курсів у Києві та області задля поширення нотної грамоти й хорового співу серед учителів, висловлював ряд думок про обов'язковість естетичного виховання та введення співів у всіх школах, створення у всіх учительських і народних бібліотеках нотних відділів тощо.

К. Стеценко розробив проєкт реорганізації музичної освіти (його рукописний варіант зберігається у відділі рукописів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського), виступав за «удержавлення» консерваторій, музичних шкіл, ініціював відкриття музичних факультетів при університетах для навчання шкільних учителів музики і співів.

Педагог розробив три варіанти «Проєкту програми зі співів в Єдиній школі» та «Пояснювальну записку» до нього, де відбито його методичні настанови й вимоги щодо організації навчального процесу.

Шкільна програма, розроблена Стеценком, складалася з практичного співу та вивчення музично-теоретичних наук, які розподілялися відповідно до ступенів школи.

На першому ступені багато уваги приділялось організації дитячих музично-рухових ігор зі співами. У своїх програмах він подає «Зразковий список пісень, якими можна користуватись, та їх класифікацію», яка утворила такі групи:

- 1) пісні з елементарними рухами - маршові, пісні з плесканням руками в такт та іншими рухами;
- 2) пісні з іграми, танками та більш складними рухами;
- 3) драматизація зі співами;
- 4) пісні настрою та пов'язані з розмовами: колискові, родинні, історичні;
- 5) пісні, пов'язані з етнографічними календарями: колядки та щедрівки, веснянки, купальські;
- 6) інші пісні з гарною мелодією, цікаві за змістом (за вибором учителя).

Великого значення надавав дії, руху, розвитку сюжетної лінії у творах для дітей. Пісенний репертуар до своїх програм він групував залежно від ускладнення рухів, драматизації тощо. Серед його обробок народних пісень, значне місце посідають колядки та щедрівки, особливо колядки-сцени, де відтворювалися яскраві картини побуту [1, 144].

На другому ступені передбачено ґрунтовне вивчення теорії музики.

На третьому – вивчення гармонії, короткі відомості з енциклопедії музики, історії всесвітньої слов'янської та української музики, а також хорові твори й солоспіви. Підвищена увага до музично-теоретичних дисциплін на третьому ступені школи пояснюється автором необхідністю дати закінчену середню освіту в галузі музичного мистецтва всім дітям [1, 147-148].

У своїх програмах зі співів він наголошував, що мета навчання співу полягає у розвитку музичних здібностей та естетичного почуття учнів, виховання їх на

народній пісні [1, 142]. Він підкреслював, що спів є важливим засобом патріотичного виховання, він сприяє розумовому, психічному й фізичному розвитку дітей. Педагог уважав, що перш ніж учити дітей музики, слід навчити їх співати, бо «коли дитина навчиться співати, тоді їй легше і зрозуміліше буде вчитися й музики, знаючи ритми співу і маючи розвинутий слух», наголошуючи, що «музичне виховання треба починати саме зі співу пісень, у яких людина і словами, і голосом викладає все, що в неї на душі» [3, 39]. Саме тому К. Стеценко запропонував викладати в школах спів по дві години на тиждень у кожному класі, передбачаючи «дати закінчену середню загальну освіту учням і в цій галузі знання – мистецтві» [3, 75].

Навчальний матеріал К. Стеценко-педагог радив подавати наступним чином: висота тону, інтервали, метроритм, темп, динаміка, альтерація, багатоголосся. Він звертав увагу на вміння правильно дихати, на положення тіла при співі, формував відчуття співу «і вище, і нижче», радив читати вірші на одній висоті «всім класом, окремими партами і поодиноці». Завдяки цьому визначав, хто з учнів не «попадає в тон». З метою музичного «вирівнювання класу», розсаджував дітей зі слабкими музичними даними поміж більш здібними, пропагував прийом хорової декламації текстів дитячих пісень перед вивченням їх мелодій.

Перед співом кожної пісні педагог рекомендував робити її детальний аналіз по частинах згідно з літературними строфами та музичними фразами. Наголошуючи, що слова читаються чітко і ясно спочатку самим учителем, потім – учнями.

Дотримуючись традицій народного виконавства, К. Стеценко майже весь навчальний процес будував на співах без супроводу, проте не залишав поза увагою і дитячий репертуар з акомпанементом.

Замість співу в школі «по слуху» К. Стеценко вимагав навчати дітей співу по нотах, вбачаючи у ньому не тільки технічний процес набуття навичок читання різних ритмових та звуковисотних комбінацій, а й засіб розвитку музичних здібностей учнів, завдяки чому спів перетворюється на мистецтво.

Навчання співу з нот педагог поділяв на два етапи:

- перший (початковий етап навчання), на якому композитор пропонував кожний ступінь звукоряду записувати схематично «сходинками» («драбинкою»),
- другий – вивчати запис нот на нотоносці, елементарну музичну грамоту тощо.

«Драбинка» використовувалась К. Стеценко для координації зорових уявлень зі слуховими та вокально-руховою моторикою. Педагог вказував, що застосування «драбинки» дає можливість проаналізувати напрям і характер руху мелодії: вгору чи вниз, плавно чи поривчасто тощо. Він вважав, що запис кружечків – знаків на сходинках малюнка сприймається зором значно краще, ніж на нотному стані, легше засвоюється порядок нот та їх взаємозв'язок.

На першому етапі навчання співу та визначення на слух проводиться тільки на основі мелодій з поступеним рухом і стрибками на стійкі звуки. Слушно

використовувати «драбинку» і пізніше, при вивченні альтерованих звуків [1, 144].

К. Стеценко пропагував спосіб свідомого засвоєння звуків за допомогою їх порівняння, на відміну від поширеного тоді методу «вивчення», тобто зазубрювання кожного звука окремо з наступним його пригадуванням. Він пропонував співати знайомі дітям вірші, будуючи мелодію на двох – трьох засвоєних ступенях. Рекомендовані ним вправи побудовані на використанні нот однієї тривалості і тільки пізніше, після набуття сталих навичок, у відтворенні голосом двох ступенів, вводиться новий елемент – різні за тривалістю звуку [1, 145].

Педагог відкинув поширений спосіб вивчення тривалостей нот, починаючи з цілої, а орієнтувався на четвертну. За зразок тривалості у лічбі він також радить брати четвертну ноту, «яка відповідає тривалості кожного руху руки окремо, і потім вже взяти складання таких первісних одиниць міри в половинні ноти. На цих двох величинах слід зупинитися, доки діти зовсім не звикнуть до них» [1, 146].

Педагог розробив методичний прийом «наочний диктант»: учні співають слово чи голосний звук на висоті «вищого» чи «нижчого» тону, роблячи переходи за вказівкою руки вчителя. Без попередження і без допомоги голосу чи музичного інструменту, лише за допомогою руху (або знаку), змінюється висота тону. Щоб активізувати учнів, групова робота чергується з індивідуальною, змінюються голосні звуки та слова. Пропонується також самому вчителю співати відомі дітям вірші зі зміною звуків на різних складах, а учням упізнавати, де і як голос учителя переходить на висоту іншого тону. Велике значення має рух руки, який веде погляд дітей у напрямку зміни графічного зображення звуку [1, 147].

Цікавими є визначені К. Стеценко вимоги до підручників, які «повинні мати науковий характер» і бути пристосованими «до шкільного вжитку», а «розподіл глав і параграфів, маючи на меті наукові завдання, мусить також пристосовуватись до шкільно-педагогічних вимог. Педагог відмовився від традиційного розташування матеріалу в посібниках: перша частина - теорія, друга - вправи. «Теорія і ноти повинні слугувати тільки посібником для з'ясування механізму співів. Але механізм співів не є кінцевою метою, а є тільки шляхом, засобом для досягнення наступної, вищої мети – самого співу. Від самого погляду вчителя на справу залежить її успіх» [1, 143-144]. «Мова підручників, – наголошує автор, – повинна бути ясна, літературна, популярна». З притаманною йому енергією, К. Стеценко брався до справ, пов'язаних з організацією школи [4, 37].

К. Стеценко - один з перших композиторів-педагогів, чия діяльність і творчість тісно пов'язана із школою. Його твори справедливо займають значне місце в програмовому репертуарі з музичного мистецтва в сучасній школі. Так, в початковій школі діти співають українські народні пісні в обробці К. Стеценка «Ой на горі жито», «Вийшли в поле косарі», уривки з опери «Лисичка, Котик і Півник», прослуховують його «Вечірню пісню» тощо.

Композитор написав оперу «Лисичка, Котик і Півник» (К. Стеценко - автор не тільки музики, а й віршового лібрето) ще на початку 1911 року, однак за його життя опера не видавалася і не була поставлена. Твір побудовано на матеріалі народної казки про тварин. Тут використано природний потяг дітей до сюжетної гри. Опера складається з двох картин. Дія першої картини відбувається біля хатки Котика і Півника, які живуть «мов брати рідненькі». Хоробрий Котик оберігає слабого Півника, на якого полює хижа Лисичка. Друга картина відбувається біля хатки Лисички. Сюди добирається Котик, щоб визволити побратима. Співаючи пісню, він заманює в ліс всіх лисенят, і, розправившись з Лисичкою, врятовує Півника. Автор випускає всі зайві деталі і розкриває сюжет та образи за допомогою діалогу. Дітям подобається така побудова твору, бо вони дуже люблять розповідати в особах. Опера починається і закінчується пісню-дуетом Котика і Півника, тут втілена головна ідея твору - тема дружби і взаємодопомоги. К. Стеценко вдало використав у опері принцип ланцюгової композиції, що допомагає дітям сприймати та засвоювати музичний матеріал. Щоб уникнути монотонності, автор дає кожний повтор у зміненому варіантному вигляді.

Роль супроводу в опері дуже важлива: це і характеристика дійових осіб, і інтродукції до картин, і зображення руху й розправи Котика з Лисичкою, і звукозображення півнячого вигуку, дзвону і таке інше. Музика твору написана для фортепіано, проте вона легко виконується на баяні чи акордеоні.

Звертання до народнопісенних образів, цитатне використання фольклорних зразків, їхнє переосмислення і створення оригінальних композицій дали змогу авторові досягти такої глибини узагальнення музичних образів, у яких музика опери і вірші складають єдине органічне ціле.

Важливими педагогічними вимогами до шкільної опери є її невеликий розмір та композиційна чіткість. Твір К. Стеценка повністю відповідає цьому. Добре й те, що в опері відсутні дорослі виконавці, вистава не потребує особливих декорацій, бо автор передбачив її сценічне рішення скромними шкільними засобами.

В опері відображені характерні для фольклору ідеали: оспівування справедливості, чесності, взаємодопомоги та інших позитивних якостей, метро-ритмічна та інтонаційна побудова віршів і музики твору дуже близька дітям [5].

На сьогодні з творчою спадщиною К. Стеценка знайомлять на уроках інтегрованого курсу «Мистецтва» (блок музичного мистецтва). У підручнику для 1 класу [6, 84-85] запропоновано ознайомлення учнів з дитячою оперою К. Стеценка «Лисичка, котик і півник». Для слухання пропонуються уривки з першої дії: Пісня Котика «Ти, мій брате півнику», Пісня Лисички «Півнику-братику, ясний соколику», Пісня Півника «Котику-братику, несе мене Лиска».

Отже, розроблена К. Стеценком методика музичного навчання і виховання мала великий вплив на розвиток української музичної педагогіки ХХ століття.

Список літератури

1. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 640 с.

2. Ластовецький М. Вектори педагогічної діяльності Кирила Стеценка (до 135-річчя від дня народження композитора). URL: <http://surl.li/ipvw>
3. Федотов Є. Кирило Григорович Стеценко – педагог. К.: Музична Україна, 1977. 104 с.
4. Михайличенко О.В. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX–початку XX ст.: історичні нариси. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1», 2005. 102 с.
5. 98. Попович А. В. Музично-педагогічна спадщина К. Стеценка. URL: http://popovichanatoly.ucoz.ua/publ/muzichno_pedagogichna_spadshhina_k_stecenk_a/1-1-0-5
6. Калініченко О.В., Аристова Л.С. Мистецтво: підручн. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128с.

CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART IN THE REMOTE LEARNING PROCESS

Dorosh Tetiana

Ph.D. of Sciences in Public Administration,
Professor of Piano Municipal establishment
«Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»

Ostapenko Larysa

Ph.D. in Pedagogical Sciences,
Professor of the department of music art
Kyiv National University of Culture and Arts

Online education should be based on the principles of democracy, humanism, the unity of learning, education and development, science etc., and human being should be its highest value. In this aspect, online education of future teachers of music is focused on the cultural development of the individual while not forgetting about the acquired knowledge, skills, and abilities, which will be implemented in further professional activities. Therefore, it is advisable to choose the forms, methods, and technologies of distance music learning which are accompanied by positive emotions, affect the individual development of a student, and contribute to the fulfillment of his or her creative abilities.

We consider the creative activity of future music teachers in the remote learning process as persistent cooperation between the subjects of the educational process, where «line» communication is maintained online, an individual approach to each participant is practised, and the specifics of individual remote music lessons are taken into account. Using a variety of technical means, all participants in the educational process experiment, get used to more independent work, learn new forms of mastering educational material remotely, and get to show their creativity.

S. Sysoeva claims that it is during the creative activity that the creative possibilities of the individual are fulfilled and their development is carried out. «For a creative personality, – the researcher states, – such qualitative features as determination, ability to reject superfluous stereotypes, not to content oneself with what is already achieved, to learn and open new horizons, and to think for the prospect are characteristic» [4, p. 23].

S. Yalanska defines creativity as an activity, the goal of which is the creation of a qualitatively new product, characterized by originality and socio-historical uniqueness, while always having a creator - the subject of creative activity [5, p. 25].

V. Rybalka considers creative activity as one consisting of the following components:

- formation of the need to create a new object, previously unknown;
- search for new information and knowledge to update the existing subject environment;

– formation of the plan, the purpose, search of new ideas for replacement of old stereotypes;

– development of intellectual potential of personality (perception, associations, attention, memory, thinking, imagination, emotional intelligence, intuition, etc.) to produce new ideas and implement them into reality [3, p. 99].

The authors of the collective monograph «Abilities, creativity, talent: theory, methodology, research results» focus on particularly important components of the system of creativity: process, products, incentives, creative personality, creative talent. Researchers consider a creative person as one that expresses a higher degree of development, readiness for specific activities and for life in general, for change in behavioral styles, and for finding solutions to crisis situations [1, p. 20].

Analyzing the research of many scientists, where creative activity is carried out directly by the creative personality, we emphasize that this process can take place during the remote education of future specialists in music, if favorable psychological and pedagogical conditions, creative climate, techniques and methods are used to stimulate creative activity. It is very important that there are trust and friendly relations between the subjects of education, that the activity is aimed at the development of the individual, his talents, inclinations, opportunities, etc.

The creative activity of future teachers of music art takes place in preparation for online instrumental competitions, where a higher degree of activity is required. The main features are:

- the emergence of a directed interest in the instrumental competition;
- focus on creative work;
- search for original interpretation of musical works;
- persistent desire to overcome technical difficulties;
- passion for the creative process.

The directed interest in an online instrumental competition is the desire to learn and improve, the students' faith in their strengths and abilities, understanding of a responsible attitude to their own performance. It is important to be optimistic about something new, thereby expanding the range of their interests, knowledge about the world around them. It is optimism and confidence that give impetus to action.

Concentration on creative work is manifested in the end result and, first of all, is connected with qualitative personality traits (realization of one's ideas). In this context, we can talk about the intellectual development of the individual, which is capable of self-development and self-fulfillment.

The original interpretation of musical works stimulates creative search, gives the performer the opportunity to show curiosity, focus on the search for analogies, associations and other means of musical expression that help to reveal and understand the artistic image, create a new vision that does not contradict the composer's plan, and feel the harmony of a music piece with its main character.

The persistent desire to overcome technical difficulties is manifested in the desire to solve problems, set priorities, understand, find and implement ideas, achieve high results, master the skills, abilities, techniques, and technical skills in performing appropriate actions. In this process, creative abilities are developed, and a creative strategy for solving various problems is formed.

Passion for the creative process evokes positive emotions, sets up an extremely high efficiency, as your favorite job always bears fruit. Thus, the desire for high-quality instrumental performance, diligence, demanding attitude, practice of each technical episode, thoughtfulness, and responsibility – such are the features inherent in the creative activity of future music teachers in the remote learning process, which uses computer technologies and telecommunications, provides communicative interaction of all subjects of education. For instance, during individual lessons of a special musical instrument (piano), fast communication takes place through the following systems: Telegram, Viber videos, Google Duo, etc. In addition, tasks are provided for the self-development of the learner, and the development of general competencies is supported (communicativeness, creativity, ability to independently study music material, etc.).

It is worth noting that participation in online instrumental competitions and festivals is also a product of creative activity of future teachers of music. To do this, the contestants carefully work out the musical material, perform interpretive analysis of works and, as a result, activate their knowledge, enrich artistic and life experience as well as performance thesaurus. The purpose of these competitions is to support and promote the creative development of our youth, to reveal their creative potential, to cultivate the artistic and aesthetic taste of performers. To take part in these events, you need to post a video of your performance on YouTube and fill in the application form properly. At the end, the results of the competition are summed up, the competent jury makes its verdict, and the winners are awarded diplomas and honorary prizes.

We can say that the creative activity of future music teachers also takes place in preparation for online scientific and practical conferences. The supervisor, using e-mail (Gmail), where emails begin with a polite address to his/her virtual interlocutor, sends the student a link to the scientific literature from the Internet, offers to consider discussion questions, make comments, and give an answer. They exchange relevant information, which should be true, consistent and unbiased, on the researched problem (this is the informative communication that stimulates creative action), productively use the Internet that allows quick access to modern scientific and literary sources. Electronic search and use of available information significantly reduces time and increases the efficiency of scientific research. For information search to be effective, it is necessary, first of all, to clearly define the topic, get the relevant literature, determine the algorithm of actions (stages of information research). The result of such creative work is the publication of a scientific article, which reflects the main content, the novelty of the scientific research, fixes a certain stage of research or the work in general [2, p. 105]. Thus, the student demonstrates his personal position in the scientific environment, becomes the author of scientific research, and reveals their own creative potential.

In the future, distance education will become even more attractive, exciting, and informative, provide personal creativity of future teachers of music, contribute to the formation of an educated, creative personality and the development of their individual characteristics.

Список літератури

1. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колективна монографія ; за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
2. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів ; за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
3. Рибалка В. В. Методологічні проблеми наукової психології : посібник. Київ : ІПООД НАПН України, 2017. 144 с.
4. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «Едельвейс», 2014. 404 с.
5. Яланська С. П. Психологія творчості : навч. посібник. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 180 с.

References:

1. Molyako V. O, Muziki O. L. (2006). Capabilities, creation, gift: theory, method, results of researches: collective monograph. Zhytomyr: Vyd-vo Ruta [in Ukrainian].
2. Konverskiy A. E. (2010). Bases of methodology and organization of scientific researches: train aid. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
3. Ribalka V. V. (2017). Methodological problems of scientific psychology: train aid. Kyiv: IPOOD NAPN Ukrayiny [in Ukrainian].
4. Sisoeva S. O. (2014). Creative development of specialists is in the conditions of city council: monograph. Kyiv: TOV «Vydavnyche pidpryyemstvo «Edelveys» [in Ukrainian].
5. Yalanska S. P. (2014). Psychology of creation: train aid. Poltava: PNPU imeni V. H. Korolenka [in Ukrainian].

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАКУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Haran Natalia

PhD in Pedagogy

SHEI «Donbass State Pedagogical University»

Yelyzaveta Smoliar

student

SHEI «Donbass State Pedagogical University»

Інформатизація освітньої галузі є невід'ємною складовою та генеральним інформаційно-комунікаційним базисом успішного розвитку соціально-економічних систем суспільства. У зв'язку з ґрунтовними змінами смислових компонентів сучасного суспільства, трансформаціями освітньої парадигми постає нагальна необхідність інформатизації вищої освіти, що включає інтелектуалізацію, комп'ютеризацію та медіатизацію. Пошук доцільних рішень вимагає швидкої обробки великих обсягів медіаінформації, що часом неможливо без залучення спеціальних технічних засобів. Сьогодні ключовим завданням освіти постає – навчити майбутнього викладача орієнтуватися в потоці медійної інформації, мобільно здійснювати інформатизацію освітнього простору та створити принципово нові можливості для гуманізації освіти й успішної самореалізації кожного студента. Найважливішою умовою просування по шляху інформатизації є якість освіти і підготовка кадрів. У цьому напрямку спочатку належить вирішити завдання підготовки кваліфікованих фахівців для освітньої ланки.

В означених умовах необхідною професійною якістю сучасного викладача стає медіакультура. На жаль, в даний час вона досить часто не відповідає новим можливостям медіатехнологій, педагоги відчують значні труднощі, пов'язані з недостатнім досвідом, слабким володінням організаційно-методичними формами проведення занять, у багатьох відсутні професійні навички й елементарна зацікавленість у використанні потенціалу медіасередовища.

Медіаосвітні технології дозволяють ефективно використовувати великий масив інформації, тому важливим умінням майбутнього викладача стає здатність швидко її систематизувати, з'ясувати її цінність, можливості застосування в професійній діяльності, тобто постає питання про розвиток медіакультури фахівців. Про актуальність окресленої проблеми зазначено в основних державних освітніх документах, а саме: законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Указі Президента України «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013), Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (2016), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018) тощо.

Розглядаючи феномен медіаосвіти, проблематика якого входить у коло наукових інтересів вітчизняних і зарубіжних учених, що займаються питаннями

розвитку медіаосвіти, медіаінформації в сучасній освіті, формування медіаграмотності і медіакомпетентності учнів і студентів тощо. Так, дисертацію Фурсикової Т. присвячено дослідженню педагогічних умов розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти, обґрунтовано та експериментально перевірено науково-методичну систему розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти, а також узагальнено ідеї вітчизняних і зарубіжних науковців щодо розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти [4].

Осюхіною М. узагальнено підходи до визначення ключових понять медіаосвітньої тематики, з'ясовано стан розвитку формальної та неформальної медіаосвіти в Україні, визначено особливості сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів; проаналізовано потенціал та актуальність існуючих концепцій медіаосвіти з урахуванням актуальних інформаційно-комунікаційних реалій, виявлено форми існування медіаосвітньої складової в загальноукраїнських і регіональних засобах масової інформації (телебачення, друковані ЗМІ, радіо, он-лайн видання) [3]. Проблему формування комунікативної компетентності майбутніх тьюторів засобами медіаосвітніх технологій висвітлено в статті Сипченко О., Бойко І. [1, С. 270-273]. Питання медіаосвіти у підготовці майбутніх педагогів в умовах закладу вищої освіти розглянуто в публікації Зінченко Г. [2, С. 8-11].

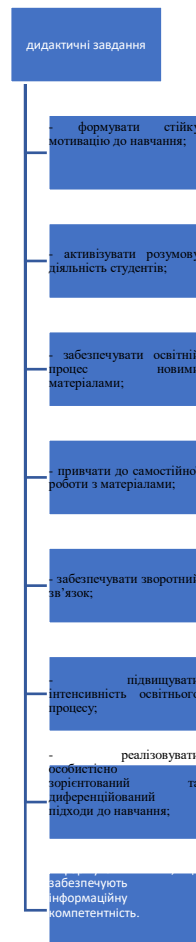
Підвищена увага дослідників до проблеми медіакультури педагога відзначається взаємодією всіх учасників освітнього процесу, де саме педагог є присутнім транслятором, а також інтерпретатором інформації. Ключове завдання полягає не тільки в поданні навчального матеріалу, але й у формуванні правильного розуміння й ефективного його використання, створенні та впровадженні в освітню практику медіаконтента, запобіганні негативному досвіду взаємодії використання медіа, адекватного та відповідального поведіння в медіапросторі. Саме медіакультура являється інструментом і фактором формування нового медіаінформаційного освітнього середовища.

Медіакультура сучасного викладача являє собою базовий компонент професійної характеристики, сприяє швидкому аналізу складних процесів функціонування у новітньому медіасоціумі, укладенню та використанню освітніх медіапродуктів. Основою медіакультури сучасного викладача є медіаграмотність і компетентність, що являють собою одночасно мету та результат медіаосвіти. Медіакультура покликана виконувати дидактичну, виховну, комунікативну, соціокультурну й аксіологічну функції.

Більшість авторів визначають медіакультуру як детермінанту кваліфікаційного портрета сучасного педагога. Особливо підкреслюється позитивний вплив на формування професійних якостей: свідоме самостійне мислення, критична раціональність, здатність успішно протистояти нав'язуванню ЗМІ певних точок зору, обумовлених деякими чинниками. Сформований рівень медіакультури дозволяє більш вільно орієнтуватися в медіасередовищі як специфічно організованому просторі; ефективно

проекувати свою професійну діяльність, створювати нові освітні програми з використанням інструментів і форматів медіа тощо.

Головною дидактичною метою використання інтернет-ресурсів є повідомлення інформації, формування та закріплення знань, вдосконалення вмінь і навичок, контроль засвоєння та узагальнення, формування медіакультури. Дидактичні завдання, що дозволяє вирішувати Інтернет представлено на рисунку 1.

Відповідно до основних положень Європейської кваліфікаційної рамки (European Qualification Framework) Європейської системи кваліфікацій, магістрів необхідно підготувати до: практичного застосування знань, що є новими в галузі, для продукування та використання оригінальних ідей; демонстрування критичного мислення щодо оцінювання стану знань і здійснення взаємозв'язку між різними сферами; дослідження стану проблем завдяки інтегруванню знань із нових або міждисциплінарних галузей, знаходженню рішення в умовах неповної або обмеженої інформації; розвитку нових навичок відповідно до рівня знань і техніки; демонстрування лідерства та інновацій у роботі тощо.

Медіакультура являє собою майданчик для формування новітнього медіасередовища, зумовленого створенням єдиного інформаційно-освітнього простору, швидким розвитком інтернет-масмедіа, впливаючих на політичні, економічні та соціокультурні процеси, визначаючи початок XXI століття як

епоху змін. Інтернет сприймається як організаційний механізм, який навчає, інформує, розважає, ідеологічно впливає на погляди, оцінки, думки та поведінку особистості.

Медіакультура майбутнього вчителя є базисом для реалізації потенціалу медіаосвіти, покликаної сприяти розвитку особистості за допомогою інтернет-ресурсів, з метою формування загальної культури, креативності, творчості, критичного мислення, саморозкриттю особистості в новітньому інформаційному суспільстві, що реалізується в свідомій медіаповідінці з урахуванням гуманістичних ідеалів і принципів. Роль інтернету в житті та освітній практиці неухильно зростає, і володіння медіакультурою дозволить майбутньому викладачеві більш ефективно працювати з інформацією і успішно формувати медіакомпетентність учнівської молоді.

Список літератури:

1. Sypchenko O., Haran N., Boiko I. Media educational technologies as an effective means for forming the communicative competence of future tutors. The VI th International scientific and practical conference «About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them» (October 26-30, 2020). Milan, Italy. 2020. Pp. 270-273.

2. Гарань Н., Зінченко Г. Медіаосвіта як необхідна професійна компетенція майбутнього педагога. Медіаосвіта як інструмент розвитку громадянського суспільства в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 29 листопада 2019 р., ДонДУУ). Маріуполь: ДонДУУ, 2019. С. 8-11.

3. Осюхіна М. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.01. Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпро. 2018. 19 с.

4. Фурсикова Т. Теоретичні і методичні засади розвитку професійної медіакультури майбутніх магістрів освіти : автореф. дис ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Центральноукр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. Кропивницький. 2020. 40 с.

PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE FORMATION OF SCHOOL CHILDREN'S ECOCENTRIC WORLDVIEW

Melash Valentyna,

Ph.D., Associate Professor

(Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University)

Varenychenko Anastasiia

Ph.D., assistant lecturer

(Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University)

Mikhailova Natalia

primary school teacher

(Municipal educational institution «Educational complex №70»
secondary school-preschool educational institution)

The higher the level of knowledge, skills, moral education is provided in primary school, the more confidently we can talk about the formation of a general culture of personality (environmental culture is a component of a general culture). The main problem facing modern primary school in the formation of environmental culture and behavior of children is that its educational process is extremely streamlined, which is, in our opinion, a consequence of insufficient consideration of physiological and psychological nature of primary school children, the laws of their development and perception of the surrounding reality. In addition, the technocratic approach, which has been developing for many years in the domestic educational system, did not provide for taking full account of innovations related to the organization of conditions of humanization, humanitarization of education, using the means of visual teaching [4, p. 15].

At the same time, in close connection with the development of issues of environmental education and upbringing, the issues and state of professional training of teachers for this work are analyzed (H. Biliavskyi [3], I. Buzenko [7], I. Sichko, O. Bida [2], T. Hritchenko [12], O. Groshovenko, V. Tanska, D. Arthur [1], R. Booth [5], M. Cohen, J. Dillon, C. Robertson, O. Borzyk [6] and others. Researchers study the professional qualities of future teachers, including primary school teachers, necessary for the formation of school children's environmental culture (environmental competence, ecocentric worldview, environmental responsibility, etc.), however, the issues of educational programs content.

Analysis of the process of preparing future primary school teachers for the formation of school children's environmental culture showed that this problem has a number of drawbacks: 1) in primary school the principle of interdisciplinarity of environmental education, environmentalization of all subjects is fulfilled; in higher educational establishments environmental education is carried out mainly within the

subjects taught by lecturers of different departments, not always implementing the principle of professional integration; 2) knowledge, skills of environmental and pedagogical activities are addressed only to separate, mainly ecological aspects of interaction with the nature, but not to the complex problem solution; 3) disruption of the actual ecological and ecological and pedagogical training of students of higher educational establishments in terms of content [8, p.103]. In order for the environmental and pedagogical training of students of higher educational establishments to be effective, it is necessary to identify and consider the most important pedagogical conditions of the educational process. Under the conceptual content of the category of pedagogical conditions of training a future primary school teacher for formation of primary school children's environmental culture we mean the purposeful and objective possibilities of educational process and factors and circumstances providing the corresponding process in unity of traditional and innovative approaches. One of the most effective pedagogical conditions is the use of appropriate traditional and innovative forms and methods in the direction of actualizing the needs of children in nature protection activities.

The implementation of this condition is based on the cooperation of teachers and students of higher educational establishments and was carried out in the classroom (problem lectures and seminars, thematic discussions (round table, conference), presentation, group training) and extracurricular activities (environmental campaigns, environmental movement, nature protection activities, excursions, trips, ecological trail, theatrical events). The effectiveness of real practice was ensured not by individual forms of teaching, but by their well thought-out interdependent system. The method of lecturing offered to students of higher educational establishments is an actual presentation by means of creating problematic ecological and environmental and pedagogical situations, introduction of different variants of their solution, elements of dialogue, discussions, independent work. Problem lectures for students of higher educational establishments included the following issues: determining the role and place of primary school in the system of continuing environmental education; formation of ecological worldview of school children at the present stage; selection of appropriate forms and methods of environmental education in the conditions of primary school; people as natural and social beings and their relationship with the environment. Our research has shown that, in terms of methodological training, workshops that consisted of two parts are effective: theoretical (discussion of the problem, debate, solution of issues); and practical (modelling of fragments of lessons and their approbation in the classroom). For example: ways and means of introducing the «environmental» component into the content of the course «Fundamentals of Environmental Studies»; activation of school children's cognitive activity at the lessons «I Explore the World» and during extracurricular activities; forms and methods of environmental education of primary school children; development of children's creative abilities by means of nature; the role of the family in the system of environmental education of primary school children. In order to increase the effectiveness of environmental and pedagogical training of students of higher educational establishments, the following groups of practical classes were used: practical classes to deepen ecological and theoretical knowledge and the formation of

practical skills of interaction with natural objects; practical classes on the methods of environmental education of children. The first group of practical classes was covered in the topics «Botany with the Basics of Ecology», «Zoology with the Basics of Ecology» on the following themes: study of the structure of plant and animal organisms under a microscope and with the naked eye, study of the influence of environmental factors on the growth and development of plants and animals, study of ecosystem structure, study of adaptation of plants and animals to different living conditions, study and modelling of global environmental problems.

The second group of practical classes included: analysis of methodological materials on environmental education of children; development of didactic materials for the course «Methods of Teaching Subjects of the Integrated Course «I Explore the World» taking into account the environmental component; development of ecological research works; compilation of ecological tasks, fairy tales, stories, modelling of fragments of lessons and extracurricular activities with targeted guidance on environmental education of children, the work of a future teacher in the educational and research area.

Also, the following methods are used: brainstorm (storming, relay), situational methods (case method, analysis of specific situations, solution of situational and production issues), actions according to instructions (algorithm), creation of eco-projects (city ecology, waste disposal, projects of environmentally friendly house), dramatization (theatricalization, didactic theatre, staging), «ring».

An important tool for solving the issues of environmental and pedagogical activity is the portfolio of individual educational achievements that is the «portfolio» of the students of higher educational establishments. We have developed an exemplary scheme of the structure of the portfolio of documents and evaluation of its materials: information on participation in special seminars; creative book with the supplement of works; electronic documents; videos; models, projects, research works; reports on different types of practices. Teaching practice is also actively used in the formation of ecological and pedagogical activities skills of students of higher educational establishments. Teaching practice is organized as personality-oriented, complicating, complex and creative one.

In the primary school children created personal situations of such types as the situation of actualization and need for knowledge, norms, experience in solving specific tasks; the situation of accepting a positive assessment of environmental knowledge, etc.; the situation of emotional experience; the situation of moral justification of norms and methods of activity; the situation of vision of the phenomena of nature and society in the context of ecological problems. For example, primary school children are asked, like ants, to build an «anthill» – a pyramid of cubes. Each child has his/her own cube – «a contribution» to the common cause.

The primary school includes knowledge about the connections between animate and inanimate nature, about environmental factors. In the lessons «I Explore the World», children were asked to make a schematic food chain (situation of knowledge actualization), to explain what can happen if one of the links disappears, and how it can affect a person's life. In the third and fourth grades are studied the sections «Nature and Us», «Save air and water, minerals and soil», which allow to generalize and

systematize concept of nature and human interaction, accumulated by children, to give new knowledge to primary school children about the most important issues of nature protection: protection of air and water from pollution, reforestation, protection of rare plants and animals, the responsibility of each person for their behaviour in nature.

When primary school children studied these topics, the following questions and tasks were used: – What are the actions of people and how can they negatively affect the life of plants and animals? – Why should we be concerned about the danger that threatens rare plants and animals? – Can you say that you have already done something to prevent this danger? – In what way can you help nature? What does the requirement «Don't waste water» mean? – How do you understand what «useless» means?

Conclusions and research perspectives. The developed pedagogical condition provides effective training for students of higher educational establishments for environmental and pedagogical activities. Prospects for further researches make up such areas as ensuring continuity in the technology of formation of environmental culture, optimizing training of future subject teachers in general secondary education, focused on effectiveness and activity approach to environmental education and primary school children upbringing.

REFERENCES

1. Arthur D., Forbes J., Houghton E. (2004). Environmental Education Ontario. Ottawa, 24 p.
2. Bida O. A. (2000). Training teachers for environmental education of primary school children in Environmental Studies. *Scientific world*. Kyiv, 44 p. [in Ukrainian].
3. Biliavskiy H. O., Raksha L. V., Nahorniuk O. M., Boholiubov V. M. (2003). New trends in improving environmental education as an important factor in harmonious development. *Ecology and resources*. 8, 80–91. [in Ukrainian].
4. Boichuk Yu. D. (2008). Ecological and valeological culture of a future teacher: theoretical and methodical bases of formation. *University book*. Sumy, 357 p. [in Ukrainian].
5. Booth R. (2009). The Teaching of Ecology in Schools. *Journal of Biological Education*, 13(4), 261–266.
6. Borzyk O. B., Shepel I. M. (2019). Ways of educating environmental culture in the educational process of primary school. *Pedagogics of forming of creative personality is in higher and primary schools*. 63, P. 1., 105–109. [in Ukrainian].
7. Buzenko I. L. (2017). Methodology of realization of pedagogical conditions of ecological and valeological competence formation of future primary school teachers. *Journal of Zaporizhzhya national university*. 2, 84–91. [in Ukrainian].
8. Melash V., Molodychenko V., Huz V., Varenychenko A., Kirsanova S. (2020). Modernization of Education Programs and Formation of Digital Competences of Future Primary School Teachers. *International Journal of Higher Education*. 9 (7), 377–386.

WORDS THAT STARTED OUT AS MISTAKES

Nykyporets Svitlana

lecturer at the Department of Foreign Languages
Vinnitsia National Technical University

Many mistakes and distortions occur in the assimilation and translation "by word of mouth" of foreign words due to mutual misunderstanding.

Some errors of this kind are very firmly rooted in ethnography. [1] For example, the word *cannibal* entered all European languages to mean man-eater, because it was about the name of the first American tribe that Europeans met with the discovery of America and which was truly cannibalistic. In fact, the name of this tribe was *Caribbean*, which in their own language means *brave*.

Thus, Europeans, mastering new lands, did not always find a "common language" with the locals. Because of a misunderstanding, some words arose: *kangaroos* (when they saw these animals for the first time, the Europeans asked the local residents what they called and heard in response – *gangaru*, i.e. "we do not understand, we do not know"). *Canada* means "huts". An Indian passing by was asked what his small settlement was called. He replied – *canada*, meaning "huts". Later this word was used as a name for a huge country.

In the same way, the first Europeans to come to the island of Borneo heard from the natives of the coast the word *orangutan*, which they meant the inhabitants of the inner forest area, literally forest people. [2] Since Europeans first saw a huge monkey on this island, they could easily have mistaken it for a savage of a special tribe or thought that the natives considered it a wild man. However, this species of monkey got its name, which was essentially the name of the tribe.

In a similar way, the meaningless word *Samoyed*. As if people of this nationality eat themselves or eat without someone else's help! And it's very simple. *Sameyts* in the native language of this tribe means a swamp inhabitant. [3]

On the contrary, the names of the *Hottentots* and *Kaffirs*, the peoples of South Africa, were introduced literally from nowhere. Hottentot is not a native word at all, but a Dutch one, and it makes no sense; *Hottenton* is most likely a mocking imitation of the language that the Dutch heard in this part of South Africa: and the language of the locals has special clicking sounds. *Kafir* or *kafir* is an Arabic word and means *unbeliever*; it is the same word as *gyaur*. [4]

The same crippled word is *migraine*; migraine – a severe headache, characterized by pain usually one side of the head. This feature was expressed by the Greek word *hemikrania*, which means half of the skull; compare the *hemisphere* and *craniology* (the doctrine of the shape of the skull) – from the Greek *kranion* (skull). Once in French, the word *hemikrania* lost its first syllable, turned into a *migraine*, losing its original meaning. [5]

Of the newer borrowings, the translation of English words in the plural form is especially common, i.e. with the ending *-s*, for example, *rails* (*rels*), and *beefsteaks* (*bifshteks*). The words *coke* (*koks*), *hindu* (*indus*), *Papuan* (*papuas*), *coconut* (*kokos*),

merino (*merinos*), *pence* (*pens*), and *pampas* (*pampasy*) entered the Ukrainian language in the plural form.

An interesting case of erroneous word formation is the word *umbrella*. This is a "foreign" word created by ourselves.

The borrowed Dutch word *sonnendek* (literally *solar cover*) or *zontyk* (*against the sun*), was borrowed into Ukrainian through the Russian language in the form of an *zontyk*. This form was later perceived as a diminutive, by analogy with a *hvyntyk*, *nozhyk*. But when they meant a large umbrella, it seemed inconvenient to use a diminutive expression, and thus made a new word *zont*, which, therefore, is neither Russian nor foreign.

An even more interesting example of an imaginary word, this time in all European languages, is *zenith*. The *zenith* is an imaginary point directly "above" a particular location, on the imaginary celestial sphere. "Above" means in the vertical direction (plumb line) opposite to the gravity direction at that location (*nadir*). The *zenith* is the "highest" point on the celestial sphere. [6] So, the *zenith* is the point of intersection of the celestial vault with a vertical line drawn from the place where the observer is located, hence, in a figurative sense, the highest point. So they say "at the *zenith* of glory", "at the *zenith* of happiness".

This word is a simple error. The ancient medieval scholar, either because his eyes were weakened by the intense examination of the manuscripts in the dim light of an oil lamp, or because this Latin manuscript was very illegible, did not understand one word well and read the Latin letters *n* and *i* where *m* stood. This mistake was very easy to make by reading an ancient manuscript: compare *ni* and *m*.

At the heart of the mistakenly created word *zenith* is the Arabic *zamt*, or *zamt*, which literally means *path*, *direction* and was used in the expression *zamt-ar-rus* – literally *the direction of the head*: *ar* – the defining particle, *rus* – head. This *zamt-ar-rus*, abbreviated *zamt* and *zemt*, meant in Arab scholars a line going straight up from the observer's head, and then a point in the sky above the observer's head.

The same word with the defining participle *al*, which sounded in this case for adaptation to the next *zemt*, and with the end of the plural form gave *az-zu-mut*, or *azzimut*, which is literally the *direction*. *Azimuth* came to mean the lines and planes connecting the observer with the point in the sky where the luminary is located. In European astronomy, *azimuth* now means the angle between the celestial meridian and the vertical plane passing through the point where the luminary is located. [7]

Sometimes a mistake gave rise to myths and legends. Realizing the differences of languages, people tried to give an explanation.

"Once all people had a common language and they lived happily ever after, but they were proud and decided to build a tower "to the sky". God did not like it, and, finding no other means, he took and mixed the languages of the builders: each spoke his own language, people ceased to understand each other, the construction of the tower, of course, could not continue. There was confusion among the people, and they were scattered throughout the world, and the place was called *Babylon*. [8]

Why did *Babylon* become a symbol of linguistic chaos? The French scholar A. Bernela explains that *Babylon* was associated with the word *balal* - "mix", in fact, the name *Babylon* comes from the Akkadian *Bab-ilu*, which can be translated into

Ukrainian as "*Gate of God*". This name was inherited from the ancient city of *Kadingir* (also "*Gate of God*"), where Babylon arose. Thus, the myth of the Babylonian confusion (or mixing of languages) is largely due to linguistic error.

So, as we see, too many words are caused by mistakes. This does not mean, however, that they should be avoided as inferior words. There is nothing wrong or pointless about them. On the contrary, "error" is essentially a more creative factor in the history of language than the observance of correctness. External distortion is also, after all, the adaptation of unfamiliar word to its pronunciation. After all, if you want to be a defender of the correctness and purity of language, no matter what it costs, you will have to change every meaning, every word development consider as a mistake. A word that has been misunderstood and has taken root in the language is no worse than the correct one.

References:

1. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/words-for-mistakes/flub>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Orangutan>
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Samoyedic_peoples
4. <https://en.wikipedia.org/wiki/Kafir>
5. <https://en.wikipedia.org/wiki/Migraine>
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Zenith>
7. <https://en.wikipedia.org/wiki/Azimuth>
8. https://en.wikipedia.org/wiki/Tower_of_Babel
9. <https://www.vocabulary.com/lists/430611>

ORIGINS OF PROFESSIONAL EDUCATION OF BANDURISTS AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Roman Natalia

Candidate of Pedagogic Sciences, PhD,
Associate Professor
Kharkiv National Pedagogical University
of G.S. Skovoroda

Studying and analysis of archival documents and manuscripts, little-known theoretical and methodological sources, materials of scientific publications and literary works, which reflected the origins of professional training of bandurists in the early twentieth century, show that the key role in this process played congress, which took place in 1902 in Kharkov. This scientific event became an epochal occasion in the history of the development of the national instrument, pushed to a new period of Ukrainian musical culture. Scientists raised the issue of implementing the idea of collecting and systematizing the authentic repertoire of folk musicians – blind bandurists and lyre players. For the first time there was a proposal to start free professional education of bandura players, which was later transformed into a separate branch of the music and pedagogical education system.

The organization of the congress, researcher's reports, an exhibition which included numerous showpieces and an ethnographic concert – all this had a resounding success, scientific and practical significance and creative prospects. G. Khotkevych took an active part at preparation of the performance of bandurists, during which took place direct communication with the carriers of national musical and poetic art. At that time he was an engineer and amateur bandura artist, and in the future he would become a prominent bandura teacher. This event attracted the attention of scientific intelligentsia to the traditional Ukrainian people's music culture and contributed the popularization of the bandura playing among progressive youth.

V. Yemets, a well-known performer and expert in the field of bandura development, popularization in Ukraine and around the world, who was a native Kharkiv resident, wrote: "After the XII Archaeological Congress, which took place in 1902 in Kharkiv, when many kobzars, led by G. Khotkevych, performed in public for the first time, interest in kobza has grown significantly. The school and nationally conscious youth, for whom the kobzar was something bigger than an ordinary blind cripple was especially interested" [1, p. 9]. After the triumphant debut, repeated concerts of bandura players with the same program were held in Poltava. G. Khotkevych recalled: "The consequence of that congress was the idea of Poltava residents, members of the zemstvo, to arrange a school for bandurists. I was asked to give an estimate, to encourage the Zemstvo to do this, and also to arrange a concert during the Zemstvo meeting" [6, c. 26].

Bandurists successfully performed "in the big (named after M. Gogol) Theater" and in the Cadet Corps [5, p. 183]. The performance of historical dumas, religious

psalms, humorous and satirical songs aroused interest to the history of their land, contributed to the moral education of young people, the formation of their national and musical culture. At a meeting of the Poltava Academic Archival Commission on March 6, 1904, professor V. Vasylenko read a report, where he called for the preservation and development of traditional bandura art and the necessity of organization of professional education for bandura [4]. Reflecting on the formation of the teaching staff of the future school, the scientist remarked: "It is clear that the usage of the treasury will require from bandura teachers solid musical education, deep learning and understanding of the peculiarities and charms of Ukrainian music" [7, p. 146-147]. The scientist emphasized that a bandura teacher must be a highly educated specialist with a great musical education.

From the materials of the State Archives of Poltava region it is known that the members of the commission, among whom were professors: D. Bagaliy, P. Zhitetsky, M. Sumtsov, V. Shcherbakovsky, princess P. Uvarova, landowner and local historian K. Skarzhinska, graph S. Sheremetyev [4], supported the opinion of V. Vasylenko that the bandurists needed not a conservatory, but a professional music school, where students, in addition to general and music education, would receive an additional specialty. Under such conditions, school graduates could earn by vocal-musical and handicraft work. Scientists believed that with the support of the scientific community, bandurists would be able to restore respect for the national musical culture among the Ukrainian people and intelligentsia.

The idea of professional training of bandurists became widely known, but further debate on options about the way of organizing the educational process progress did not go. Progressive scientists and supporters of folk music did not take into account that the development of Ukrainian culture, the education of young people in the national spirit were dangerous for the Tsar's government. Persistent petitions did not help Poltava residents get permission to organize a school. But the democratically oriented national intelligentsia continued to support the revival of Ukrainian musical culture. Trying to start professional training of bandurists, in 1905 G. Khotkevych tried to start teaching at the Kharkiv Blind's School. Later, he said: "I remember how I started something about learning to play the bandura at the then Kharkiv Blind's School, but the head inspector was against it, and it didn't work out. I remember one blind man, a non-bandurist, with a good baritone. I started teaching him and our lessons were so successful that he performed at concerts" [7, p. 512].

On the start of the twentieth century, Ukrainian folk music attracted many scholars, students, representatives of democratic intellectuals. Bandura playing started to engross not only by blind cripples, but by the progressive youth too, who wanted the study history and culture of the native land, to feel the strong roots underfoot. Seeking to develop the training of bandura players, G. Khotkevich mentioned: "The interest to the instrument grew and grew innocently. I wrote so many letters, answering to the requests of interested people – can't count. How many new kobzars and bandura masters appeared. In general, kobzar's issue became in force: now it was clear to everyone that bandura did not die and wouldn't do this" [6, p. 27].

Influenced by the rapidly growing popularity of the art of bandurists, the extant Ukrainian pedagogue-musician M. Lysenko concluded to open a bandura course at the

Music and Drama School in Kyiv. The main candidate for the position of professor was G. Khotkevych. In a letter to his good acquaintance V. Chubuk-Podolsky, written on May 6, 1907, M. Lysenko reported: "From the intellectuals who have achieved virtuosity on the bandura, I know so far only Khotkevych, who performed a folk repertoire and even created his own compositions on this instrument" [3, p. 402-403]. M. Lysenko wanted to have in his school, which was considered as the center of national music education, a highly qualified teacher, leading not only the traditional ways of playing the bandura, but also able to subordinate their teaching to the methodology of playing, music repertoire and pedagogical literature. On his instructions, M. Starytska came to G. Khotkevych to persuade him to move to Kyiv. But he did not agree to leave Kharkiv, and he wrote: "The people of Kyiv promised me a better job than I had here, and alimony as a teacher at school. But there are not arguments for me. I refused to go" [3, p. 185].

Later, the most talented of the younger blind bandura players, I. Kuchugura-Kucherenko, who was recommended by G. Khotkevych himself, began teaching bandura at the Music and Drama School in Kyiv. Almost immediately it became obvious that there were no pedagogical prospects [4]. Teaching the bandura in the school required from the teacher a theoretically occupation systems, built on researching of specific features of traditional Ukrainian music playing, researching of kobzar`s art of different directions and the usage of best practices of world music culture. For an illiterate folk musician, such requirements were too difficult. The students gradually dropped out. The lack of methodological base, pedagogical skills and experience of conducting classes led to the fact that two years later "courses fell, but interest in the instrument grew and grew steadily" [6, p. 27].

Analyzing the unsuccessful attempt at professional training of bandura players, G. Khotkevych wrote: "However, nothing came from the training. There is a reason for that. What could a blind kobzar teach? Firstly, a lot of people signed up, then it became less, and then it didn't happen at all" [5, p. 185]. The success of the implementation of folk instrumental performance in music and pedagogical practice depended on the figure of the teacher. The lack of qualified pedagogical staff, textbooks, methodical literature for bandura players, the urgency for scientific research of the theory and history of Ukrainian musical culture broke the educational process.

Meanwhile, the number of young people who wanted to study the basics of bandura playing continued to grow. Well-known actor, director and playwright V. Ovchinnikov wrote: "I bought a bandura in Kharkiv and decided to study playing. I didn't know how to begin, so I turned to the blind bandura players. They were not very kind to me and were generally reluctant to reveal the secrets of the playing. The "professor" could not show consistently how to start playing and how to go on. He performed to me song after song, and I listened, watched and didn't understand anything. With such result we parted until the next lecture" [2, p. 30]. Learning difficulties did not stop interested in Ukrainian culture amateurs, but there was a threat of primitivization of bandura performing. The main goal of the young musicians was to master the skills of easy accompaniment while singing simple folk songs. Such approach to the theory and practice of conducting specialty lessons was wrong, because it excluded the idea of improving and development of the bandura playing art. Lack of enhancement prospects

in the future could lead to the disappearance of the ancient musical instrument. The constant interest to the Cossacks musical culture could be supported only by a well-founded and streamlined system of education, built on the experience of progressive world performing practice and musical pedagogy. The issue of bandura textbook creating became relevant, it could be solved only by a qualified pedagogue-innovator, who would be able to generalize and systematize the achievements of world music culture and specific artistic trends of Ukrainian folk singers.

The main task of professional teaching of bandura players was to attract a wide youth audience to the ancient Ukrainian instrument by getting acquainted with the origin of the bandura, its history, various methods of performance, musical expression and rich repertoire. Nowadays professional training of bandura players is a creative continuation of the pedagogical beliefs of prominent artists who stood at its origins, and the ideas formed in the early twentieth century are still highly relevant today.

References

1. V. Yemets. Kobza and kobzars. – K.: Musical Ukraine, 1993. – 111 p.
2. V. Ovchinnikov. Some history of kobza art. From the memoirs of a bandurist // Music for the masses. – 1928, №10-11. – P. 30-32.
3. M. Lysenko. Letters. Compiler O. Lysenko. – K.: Art, 1964. – P. 402-403, 432-433.
4. N. Roman. Formation of musical culture of youth in creative and pedagogical activity of G. Khotkevych in Slobozhanshchyna. Dissertation on a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences. Kharkiv, 2000. – 212 p.
5. G. Khotkevych. Two turning points in the history of kobza art // Music for the masses. 1928, № 10-11. – P. 24-29.
6. G. Khotkevych. To the history of kobzar trade // The Red Way. – 1927, №5. – P. 180-188.
7. G. Khotkevych. Memories about my meetings with the blind / Works in 2 vol. – K.: Dnipro, 1966. V. 1. – C. 455-518.

PROBLEM OF COMMUNICATIVE TOLERANCE IN PROFESSIONAL EDUCATIONAL ACTIVITIES OF A TEACHER

**Tanana Svitlana,
Kolesnyk Valeriia,
Samsonenko Mykhailo**

Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor of the Department
of Professional Education, Master of Professional Education
Hrygorii Skovoroda University in Pereiaslav

The Ukrainian Innovation Development Strategy for 2010-2020 years, in the context of globalization trends and modern challenges, Ukrainian higher education should professionally prepare people for life in the information society, society of knowledge and innovation, to form a person with innovative thinking, innovative culture, and ability to innovate activity, which becomes a guarantee of the competitiveness of the national economy [5]. All of these requirements directly affect the process of professional preparation for tourism.

Creation of a new educational system, adapted to the dynamic changes, taking place in tourism in the conditions of an innovative economic formation, has a priority task in most European countries. As you know, tourism is a unique kind of activity; it is characterized by globalization, sustainable development and positive economic results. Globalization, the growth of tourist flows put of new requirements for tourism education: the availability of the only professional qualifications of tourism activity, knowledge of foreign languages, culture, and economics, legal and social systems of partner-countries [1].

In terms of socio-political and economic instability of modern Ukrainian society much of the population has lost moral and ethical guidelines, instead of it deepened the insecurity that led to general psychological strain in relations between people. Such degradation can be traced primarily in aversion to each other, the political elite and state as a whole.

In this regard actualized the problem of formation and development of communicative tolerance of every conscious specialists, younger generation, and young people, regardless of social status, gender or ethno characteristic.

Communicative tolerance is a core characteristic of the individual, because it largely determines the life and work (the situation in the immediate vicinity, at work, in career advancement, professional capacity). Communicative tolerance as an integral quality of a teacher is manifested in the structure of his professional educational activities [8, p.170].

As a result of thorough theoretical and methodological analysis of forms and features in display of communicative tolerance/intolerance were singled out the factors, orientation on which determines communicative tolerance of a teacher:

- knowledge of oneself (tolerant man is well-versed in his/her own advantages

and disadvantages);

- protection (a sense of security and confidence);
- responsibility (internal locus of control);
- the need for certainty;
- targeting over himself (mainly targeting on personal independence, less - to belonging to external institutions and authorities);
- lack of absolute adherence to rules (low pedantry);
- the ability for empathy;
- sense of humor;
- favoring for freedom and democracy.

Therefore, based on the singled factors which ensure tolerant personality's development it is possible to formulated principles of tolerant relationship in communication of a teacher with students:

- rejection from violence as an unacceptable means of familiarizing the younger generation to any idea;
 - voluntary choice in behavior;
- ability to force myself not forcing others;
- compliance to laws, respect for traditions and customs;
- another decision that may differ on various grounds – ethnic, racial, cultural, religious and other [6].

There is a variety of intolerance generating sources– in our society today, e.g. violence, cruelty, alienation. Formation of teacher's communicative tolerance should be seen as paramount urgent task if we want to save the country, society, man and humanity.

In view of the fact that in Europe in one form or another the designated issues have been discussing during five centuries, and this process is imprinted in the minds of Europeans, we using their experience, cannot and should not blindly copy it. Formation of communicative teacher's tolerance must be built on the basis of our ethno-mental realities, features of traditions and culture, and the most importantly – people's minds readiness to specific changes.

References

1. Corodeanu, D., Agheorghiese, T. (2010). Teacher and future managers, specialists in the tourism industry to the challenges of ethical dilemmas: 4th International Conference on Globalization and Higher Education in Economics and Business Administration. GEBA, 131-138 .
2. Drozdova, I. (2010). Scientific fundamentals of formation of Ukrainian professional speech of students of higher educational institutions of non- specialties: monograph. Kharkiv: KHNAMG, 320.
3. Dyshko, O. (Olesia) (2017). The use of virtual communities for formation the readiness of bachelors of tourism to professional interaction with consumers of tourism services: Information technologies and learning tools, 58 (2), 79-87.

4. Vasylyshyna, N. (2016). Priorities of tourism higher education advancement and acquiring foreign language communication abilities as a component of training specialists in Ukraine and Turkey. *Science and education*. 10, 150-156.

5. Voytik, N. (2016). Verbal communication and professional ethics (morality) of a specialist in service and tourism: *Language and culture*, 35, 117-126.

6. Pletsan, K. (2018). Formation of professional competence of a specialist of tourism in the search for a new paradigm in the socio-cultural environment. *National academy of managerial staff culture and arts herald*, 2, 118-123.

7. Strategy of innovation development of Ukraine on 2010-2020 years in the context of globalization challenges of February 17, 2009 year № 965-VI URL: [http // kno.rada.gov.ua/komosviti/control/ uk / publish / article? art_id](http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id).

8. Tanana S.M. Psychological peculiarities the development of professional competence in future teachers of higher school in process of professional preparation. *Psycholinguistics: [collection of scientific works SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi state pedagogical university named after Hryhoriy Skovoroda»]*. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 20 (1), 190-197. **WEB OF SCIENCE**.

HISTORY OF VOCATIONAL EDUCATION IN UKRAINE: ANALYSIS OF ORIGINS AND PROBLEMS

Torina Vlada

graduate a PhD student of Kryvyi Rih
State Pedagogical University

Filatov Sergey

Ph.D., Associate Professor
Department of General Technical
Disciplines and Vocational Training
of Kryvyi Rih State Pedagogical University

Today the problem of development of professional technological education is one of the main tasks of the education system of Ukraine. The preparation of young people for work was carried out at all stages of development of society.

Historical stages of development of professional technical education were covered by such researchers as S. Batyshev, S. Tereshchenko, G. Yasnytsky, V. Radchenko, M. Puzanov, A. Veselova.

Since Ukraine's independence, a number of legal documents have been adopted that have had a significant impact on the development of vocational education in Ukraine today:

- 1) Law "On Vocational Education" (1998);
- 2) Law "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Vocational Education" (2004);
- 3) Order "On the main directions of reforming vocational education in Ukraine" (1996);
- 4) Act "On approval of the procedure for employment of graduates of vocational schools" (2010);
- 5) Resolution "On the state and prospects of development of vocational education in Ukraine" (2003);
- 6) Resolution "On Approval of the Regulations on Graduate Vocational Education" (1999);
- 7) Resolution "On approval of the State standard of vocational education" (2002) and other.

Vocational education of the younger generation through the transfer of work and professional experience took place in ancient times.

There were several forms of professional education in Kievan Rus: *home*, *public*, *monastic* and state. The first two forms reflected the transmission of traditions to a new generation of domestic, social and political experience, historically formed by certain groups of the population.

In *the household*, the average peasant had about 200 professional skills, that is, was universal in his work, and this "universalism" he had to pass on to descendants.

The social system of vocational education in the middle of which urban handicrafts began to develop, new technologies and forms of labor organization began to be used, ie there was a fragmentation of handicrafts, knowledge, skills and abilities were differentiated. New trends in the development of medieval crafts required narrow specialization.

All this served as a basis for the formation of **urban craft education**. Under these conditions, the **institution of craft apprenticeship** is being formed. It could be varied: at home (in the family circle, or "on people") or in the workshop through long-term or short-term training of individual or group forms of education. **Monastic** vocational training appeared a little later.

Monasteries were complex multi-professional economic units, so they needed constant reproduction of personnel. The main profession was considered to be "scribe": human literacy was considered a technical craft, a craft activity.

Due to historical technical innovations (jewelry, metalworking) there was a problem of education of artisans. For example, it was necessary to write a recipe, the composition of the alloy, to take measurements and more. Initially, vocational education was individual. Thus were born the beginnings of artisan apprenticeship, which only in the XVII century. acts as a coordinated social institution of reproduction of workers.

In the **state vocational education**, which was organized under orders, there are several areas:

- craft education, which was associated with the creation of master chambers: armed, gold, silver, carrying out various royal orders for the manufacture of weapons, iconography and painting, jewelry;
- preparation of the administrative body;
- providing education to "medical students", which was the only form of medical education in the XVII century.

As development grew, so did the need to rehabilitate skilled workers. Transferring to the student only the personal experience of the master was not enough, it was necessary to create public vocational schools.

The first vocational schools in Ukraine were organized on the territory of factories. At the beginning of the XVIII century. these were mining schools that trained skilled workers and craftsmen. However, vocational education became widespread only in the second half of the 19th century, due to the rapid development of capitalism and the growing need for a large number of skilled workers. Until then, in the field of vocational education, there were **two types of vocational schools: lower and secondary, technical and craft** schools, which accepted teenagers aged 13-14 for various periods of study - from three to five years. The number of various vocational schools, colleges, production courses grew rapidly. At the beginning of the XX century. in Ukraine there were already 3,016 vocational schools with about 214,000 students.

In the first years of Soviet rule, industrial training prevailed, as the number of vocational schools was still small. The timing and quality of mastery of the craft in individual training depended almost entirely on the worker to whom the student was attached. Training took place unsystematically, often more time was spent on various

ancillary assignments. There were no training programs. The student did not receive theoretical knowledge in the specialty.

In 1920, the Council of People's Commissars adopted a number of decisions related to the vocational education of workers and the planning of their training. In order to eliminate the technical illiteracy of the broad masses of workers and to meet the urgent need of industry for skilled labor, mandatory vocational training was introduced for all workers aged 18 to 40. The Main Committee for Vocational Education (Glavprofobr) was established, headed by the People's Commissar for Education A.V. Lunacharsky. The creation of Glavprofobr marked a turning point in the planned training of workers for a number of industries in the country.

In the 1930s, the "economization" approach began to emerge, as a result of which the general education of future workers was reduced and the installation for the graduation of specialists in narrow-operational work was outlined, and the training period was reduced to 6-12 months.

The system of training workers directly in production has undergone significant development.

On October 2, 1940, the Presidium of the Verkhovna Rada adopted the Decree "On the State Labor Reserves of the USSR." According to him, the country created three types of vocational schools: craft schools with a two-year training period to train skilled workers - metallurgists, chemists, miners, oil workers, skilled workers for sea and river transport, communications, etc.; ***railway schools with a two-year training*** period for the training of drivers, assistant drivers, locksmiths for the repair of locomotives and carriages, boilers, foremen for the repair of railways; ***schools of factory training (FZU) with a six-month training period*** for the training of workers in mass professions, primarily for the coal, mining, metallurgy, oil and construction industries.

The state undertook full material support. A special form of clothing and insignia was introduced for students. Schools and schools were provided with special facilities for educational work, training workshops and dormitories.

In 1958, urban and rural vocational schools were established with a period of study from one to three years, which accepted young people with eight years of education. These educational institutions trained workers in more than 700 professions. Between 1959 and 1964, vocational schools trained about five million skilled workers.

Automation and mechanization of production had a great influence on the formation of a new type of skilled worker - a worker of a broad profile, and the need for professional mobility - increasing the tendency to combine several professions and specialties.

An important role was played by the transition to joint secondary education, which required the entire system of vocational training and vocational education in accordance with the new social realities and challenges. The most important task of the vocational education system was to train diversely developed and culturally educated professionals with professional skills in accordance with the needs of scientific and technological progress, and in connection with the needs of society to the individual, the citizen.

The last twenty years are characterized by the development of variability in the organization of the educational process in the system of vocational education; creation

of new types of educational institutions in the system of vocational education (technical lyceums, colleges, gymnasiums), merging of these educational institutions with institutes and universities close in the profile of training specialists.

Pedagogical science plays an important role in the formation and development of educational and production processes.

With the development of new economic relations, vocational schools are increasingly focused on finding new sources of funding, additional earning opportunities, joining the production activities, the results of which are in demand.

Here is a table proposed by researcher S. Batyshev, which, in our opinion, most accurately illustrates the periodization of vocational education in Ukraine (Table 1).

In his work "Essays on the History of Vocational Education in the USSR" the researcher divides the history of vocational education into two parts: the period before 1917 and the period after 1917.

Table 1.

The main stages of vocational education

<i>Part one</i>		
1.1	The beginning of the XVIII century - middle XIX century	at this time, the first vocational schools appear
1.2	The middle of the XIX century - up to 90 years. XIX century	the state needs to improve the economy, in this regard, new schools are emerging: railway, agricultural, maritime and others.
1.3	90 years of the XIX century - 1917	in 1888 the "Basic Regulations on Industrial Schools" were approved, curricula and programs were developed, as well as the regulations of educational institutions. Work is underway on the formation of general approaches to the organization of vocational education, textbooks are published, teachers are trained for vocational schools
<i>Second part</i>		
2.1	1917 - 1940	1917-1920 – restructuring of the old craft school, search for new forms of training skilled labor; 1921-1933 – formation of the system of vocational education, transformation of the school of FZU into the main form of training of skilled labor, in this period scientific and methodical centers are created; 1933-1940 – development of vocational school in the professional field, decentralization of management of educational institutions

2.2	1940 – 1958	1940-1945 – creation of schools and schools of labor reserves, which became the main source of replenishment of factories and factories with skilled workers from among minors who replaced adults who went to war; 1945-1958 – improvement and specialization of educational institutions of labor reserves, the law "On strengthening the connection of school with life and further development of public education in the USSR"
2.3	1958 – 1990	1959-1965 – creation of a single type of vocational school - rural and urban vocational schools, their transition to the school base; 1966-1980 – the transformation of vocational schools into secondary vocational schools, which provide an opportunity to obtain vocational and general secondary education at the same time
2.4	1990 - for now	development of the system of vocational education of independent Ukraine, its adaptation to the market economy, adoption of the first in the history of Ukraine Law "On vocational education"

The accumulated experience of teaching and educating the younger generation in different types of vocational education institutions contains a lot for contemporaries. In particular, by studying the history of vocational education it becomes possible:

- to establish natural dependences of increase of professional educational institutions and youth in them on dynamics of development of the industrial enterprises;
- to consider the emergence of new forms and methods of teaching and trends of its continuous improvement;
- to reveal the peculiarities of forms and methods of educational work in different types of professional educational institutions and to investigate the relationship in their development;
- to develop scientifically substantiated concepts of continuing professional education in Ukraine;
- identify the factors that determine the formation of a new system of training in Ukraine;
- develop principles for managing the training system at the present stage.

Without studying the history of vocational education as a pedagogical phenomenon, it would be impossible to deeply comprehend the development of forms and methods of teaching and education, changes in the social structure of the working class, the development of productive forces, sources of productivity and labor activity.

The system of vocational education has come a long way in history, has become a powerful factor in raising the educational and cultural-technical level of the working class, comprehensive improvement of the life of ordinary Ukrainians, one of the ways to implement social policy at the present stage.

List of references:

1. Abashkina NV Development of professional education in Germany (end of the XIX - XX centuries): author's ref. Candidate of Dissertation ped. Science: 13.00.04. / NV Abashkin. - Kyiv: Institute of Pedagogy and Psychology of Vocational Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 1999. - 44 p.
2. Batyshev S. Ya. Essays on the history of vocational education in the USSR / under. ed. S. Ya. Batysheva. - M.: Педагогика, 1981. - 352 с.
3. Brehunets NS Educational institutions of education of Ukraine 50-80-ies of the twentieth century.: historiography: author. Candidate of Dissertation ist. Science: 07.00.06. / NS Liar. - Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2006. - 15 p.
4. Grechenko VA Stages of state formation of independent Ukraine (1991-2011) // Bulletin of the Kharkiv National University of Internal Affairs. - 2011. - № 2 (53), Special issue of "Independent Ukraine - 20 years". - [Electronic resource] - Access mode:
http://visnyk.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=visnik&pub_id=276589&mid=8 & year = 2011 & pub_article = 283188
5. Veselov A. Lower vocational education in the USSR: Essays on the history of secondary and lower vocational education. - M.: Trudrezervizdat, 1955. - P.9.
6. Puzanov M., Tereshchenko G. Essays on the history of vocational education of the Ukrainian SSR. - K.: High school, 1980. - C.4-5.
7. Balushok V. The world of the Middle Ages in the rituals of Ukrainian guild artisans. - K.: Scientific thought, 1993. - C.67.
8. Verstyuk V. Formation of Soviet power // History of Ukraine: a new vision: In 2 vols. / for ed. VA Smoliya. - Kyiv: Ukraine, 1995. - Vol.2. - P.162.
9. Osovsky E. Development of the theory of vocational education in the USSR (1917 - 1949). - M.: High school, 1980. - C.112.

APPLICATION OF INTERACTIVE TEACHING METHODS AT THE POSTGRADUATE STAGE

Trefanenko I.

Associate Professor of Higher Education Institution of Ukraine Bukovinian State Medical University, Chernivtsi

Solovyova O.

Assistant Professor of Higher Education Institution of Ukraine Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi

Grechko S.

Associate Professor of Higher Education Institution of Ukraine Bukovinian State Medical University, Chernivtsi

The quick development of information and communication technologies, their significant potential in every sphere of life of modern human has long and fast changed the learning processes of all segments of society. Starting from a school desk a person today cannot imagine himself without the Internet. It has probably become another dimension of human existence. The rapid introduction of information and communication technologies in the educational process contributes to the development of new perspectives in the continuous professional development of a specialist in any profession. Given the working conditions of higher education institutions in 2020, (long-term quarantine related to COVID-19) there should be changes in traditional approaches to the provision of educational services, their improvement and modernization. Therefore, the modern educational process is organically transformed into a "blended model of learning." Blended learning means a purposeful process of acquiring knowledge, skills and abilities carried out by educational institutions of various types in the framework of formal education, part of which is implemented remotely using information and communication technologies and teaching aids used for storage and delivery of educational material. Implementation of control measures, organization of interaction between the subjects of the educational process (consultations, discussions), during which there is a self-control of the pupil (student) over the time, place and pace of study [1].

The described conditions require the search for a form of learning that creates a comfortable learning environment in terms of the dynamics of the learning process, the flexibility to achieve goals on the topic of the lesson. In our opinion, interactive learning partially solves this problem. Interactive learning is a specific form of organization of cognitive activity, which has a predictable goal - to create a comfortable learning environment in which each student feels his success, intellectual ability [2]. The word "interactive", from the English words "inter" - mutual and "act" - to do something, so interactive - is able to discuss, to a dialogue. The basis of this technique is organized creative cooperation of equal individuals. All cadets and the teacher actively interact with each other, analyze their actions and the actions of other

participants in the learning process, and change their behavior. Cadets and teachers are equal and equivalent subjects of study. The teacher during the interactive learning acts as an organizer of the learning process, a consultant. The teaching process passes into the process of self-study, which is controlled by the teacher and realized by the cadet [3].

Today in high school such interactive methods are mainly used as: trainings, situational tasks, master classes, press conferences, testing, case methods, game training, round tables, multimedia lectures and practical classes, electronic educational publications. All this helps to form the professional potential of future professionals [4].

Interactive learning, in the structure of blended learning, helps to: create educational materials for visual demonstration of educational information; store them on specially designated resources, with the ability to quickly access them; control and correction of knowledge and skills acquired in the learning process; to build an individual scenario of conducting the lesson; access information from various online resources on personal mobile devices at any time. Internet services provide the ability to use process and transmit data regardless of the specialist's location, while providing communication between participants in the educational process [5].

Here is an example of a lesson on the cycle of thematic improvement:

Round table (group discussions) on "Emergency care for pulmonary edema of various etiologies." Mini-presentation of the teacher on the main points of the topic with the help of multimedia Internet presentations (Prezi, SlideShare, SlideBoom, PowToon, Emaze, Prezentit, Menti, etc.). Division of cadets (students) into groups in separate rooms of the electronic platform. Distribution of cards for grading groups. Groups are invited to prepare on pre-suggested questions according to the topic (various forms of pulmonary edema) in the form of an online poster, business card or video message (Glogster, VectorPaint, ThingLink, etc.). After the performance of each group, the other cadets and the teacher ask questions. Together, after discussing the reports, a unified approach to the tactics of management and treatment of patients on the topic is formed, in parallel involving Internet administrative resources with guidelines, protocols, orders and recommendations of Ukrainian, European and American societies (Jamboard, Padlet). Separately, you can offer to prepare an interesting case from practice to visualize the topic. It is also proposed to make a test final control on such platforms as Edmodo.com, Quizlet.com, Kahoot.com, Moodle.com, etc. The teacher summarizes by making comments and arguing their conclusions.

Therefore, the use of various forms of interactive learning is a promising area to ensure the introduction of blended learning in higher education institutions, especially for continuing professional development of specialists, including doctors and pharmacists.

References:

1. Bugajchuk K.L. (2016). Zmishane navchannya: teoretychnyj analiz ta strategiya vprovadzhennya v osvitnij proces vyshhyx navchalnyx zakladiv [Blended learning: theoretical analysis and strategy of introduction of higher educational institutions into the educational process]. Informacijni texnologiyi i zasoby navchannya - Information

texnologiyi and zasoby navchannya, 4 (54), 1-18 [in Ukrainian].
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2016_54_4_3

2. Pometun O.I., Pyrozhenko L.V. (2004) Suchasnyj urok. Interaktyvni texnologiyi navchannya: naukovo-metodichniy posibnyk [Interactive learning technologies: scientific-methodical manual] K.: Vydavnyctvo A.S.K [in Ukrainian].
<https://www.twirpx.com/file/357881/>

3. Gusak L.P. (2019) Interaktyvni metody navchannya u procesi vyvchennya vyshhoyi matematyky` studentamy ekonomichnyx specialnostej. Interaktyvnyj osvitnij prostir ZVO [Interactive teaching methods in the process of studying higher mathematics by students of economic specialties. Interactive educational space ZVO] : Materialy vseukrayinskogo naukovo-praktychnogo vebinaru, 9-12. Retrieved from http://www.vtei.com.ua/images/2019/KF/04_03_2019zb.pdf [in Ukrainian].

4. Ostapchuk D., Myronchuk N.M. (2014) Interaktyvni metody navchannya u vyshhyx navchalnyx zakladax [Interactive teaching methods in higher education institutions] S.S. Vitvyczkoyi (Eds.), Modernizaciya vyshhoyi osvity v Ukrayini ta za kordonom - Modernization of higher education in Ukraine and abroad: zbirnyk naukovyx pracz (pp. 140-143) [in Ukrainian]. <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/13837>

5. Gulivata I.O., Bondar M.V. (2019) Metodychnyj aspekt vprovadzhennya zmishanogo navchannya u zakladax osvity Interaktyvnyj osvitnij prostir ZVO [Methodical aspect of introduction of blended learning in educational institutions Interactive educational space of ZVO]. Materialy vseukrayinskogo naukovo-praktychnogo vebinaru, 7-9. Retrieved from http://www.vtei.com.ua/images/2019/KF/04_03_2019zb.pdf [in Ukrainian].

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ. ІНТЕГРАЦІЯ У ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

Євстрат'єв Сергій Вікторович

аспірант кафедри інформаційних систем і дистанційних технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Впровадження цифрових технологій у діяльність людини загально прийнята практика для підвищення продуктивності праці. Як і всі нові технології, що впроваджуються у виробництво чи побут людини, проходять стадії впровадження, адаптації та вдосконалення. Серед етапів впровадження обов'язково є етап забезпечення кваліфікованими кадрами, які окрім виконання своїх фахових обов'язків спроможні вирішувати широке коло питань пов'язаних з іноваційною діяльністю.

Говорячи про цифровізацію сільського господарства, слід зауважити що її основою у сільському господарстві було запровадження точного землеробства, яке багаторазово довело свою ефективність. Так згідно дослідження University of Nebraska-Lincoln [1] опублікованому 27 травня 2015 були зазначенні цифрові технології які використовуються реальними виробниками сільськогосподарської продукції. Рис.1.

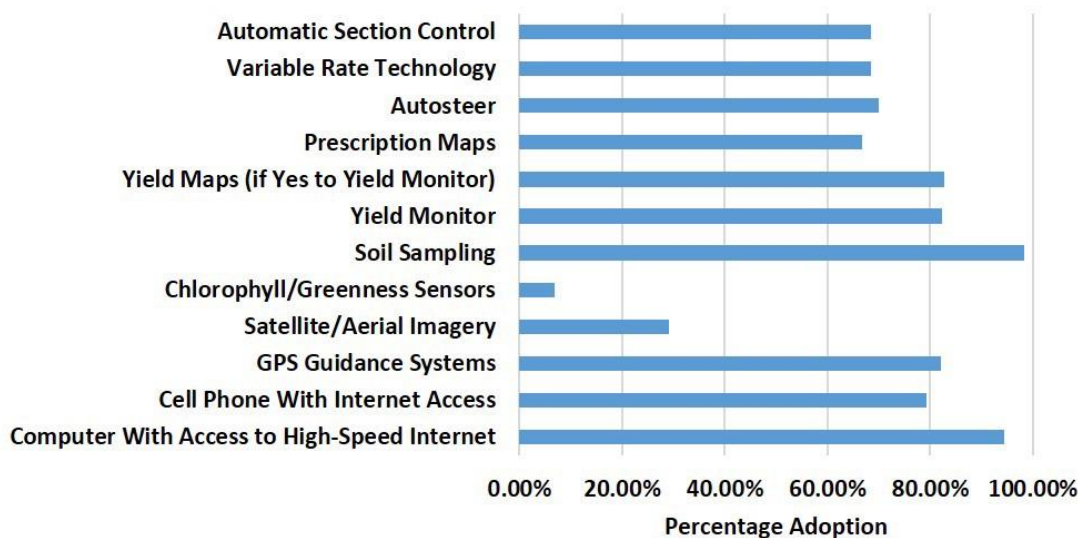

Рис.1 Використання цифрових технологій у с/г

Інші дослідження пов'язані з цифровізацією сільського господарства показують, що далі у майбутньому ринок цифрових технологій для с/г буде тільки розвиватися і ставати більш доступним по причині розуміння переваг впровадження і зменшення вартості технологій через їх поширеність.

Як видно з дослідження University of Nebraska-Lincoln у 2015 році, серед фермерів, які прийняли участь в опитуванні, супутникові і аерознімки складав біля 30%. За п'ять років технологія супутникових і аерознімків отримала широке розповсюдження і є елементом майже усіх комплексних програмних продуктів для ведення точного землеробства. Доказом може слугувати той факт що

сьогодні в Україні існують підприємства що спеціалізуються на виробленні дронів для сільського господарства (Kray Technologies, Aerodrone)

Впровадження цифрових технологій – стратегічне рішення, яке потребує глибокого аналізу можливостей самого підприємства. Говорячи про успішне впровадження цифрових технологій, велику увагу слід приділити кадровому забезпеченню.

Аналіз навчальних планів освітніх установ аграрного профілю України дає розуміння, що отримати необхідні знання для успішного використання сучасних цифрових технологій здобувач освіти може або власними силами, або проходячи фахову закордонну практику, при умові належного рівня знання мови.

Розглянемо дисципліни циклу професійної та практичної підготовки початкового рівня вищої освіти за спеціальністю 201 «Агрономія», галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство», кваліфікація: молодший бакалавр з агрономії. Для демонстрації нагальної потреби впровадження цифрових компетентностей в освітній процес розглянемо зв'язок освітніх дисциплін та типової програми практики, їх тематичне наповнення з існуючими цифровими технологіями в аграрному виробництві, наведено у таблиці 1.

Таблица 1

Освітні дисципліни		Цифрові технології	Обсяг годин для окремих видів навчальних занять і самостійної роботи (теорія/практика/самостійна=разом/всього) ² %
АГРОМЕТЕОРОЛОГІЯ			
Тематичні розділи	Температурний та водний режим атмосфери і ґрунту	Yield Maps, Yield Monitor Satellite/Aerial Imagery	(8/6/12=24/54) 44%
	Основи агрокліматології		
	Агрометеорологічні спостереження, прогнози та обслуговування сільськогосподарського виробництва		
АГРОХІМІЯ			
Тематичні розділи	Хімічна меліорація ґрунтів	Automatic Section Control Variable Rate Technology Prescription Maps	(12/8/10=30/108) 28%
	Система застосування добрив		
ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА			
Тематичні розділи	Підприємство як суб'єкт господарювання	Farm Management Systems	(16/16=32/60) 53%
	Ресурси підприємства та їх використання		
	Діяльність підприємства		
	Результати та ефективність діяльності підприємства		
ЗЕМЛЕРОБСТВО З ГРУНТОЗНАВСТВОМ			
Тематичні розділи	Ґрунти	Soil Sampling	(12/4/16=32/108)30%
	Обробіток ґрунту	Automatic Section Control Autosteer Prescription Maps Yield Maps, Yield Monitor	
	Зональні системи землеробства	Satellite/Aerial Imagery Soil Sampling Farm Management Systems	
МЕХАНІЗАЦІЯ І АВТОМАТИЗАЦІЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА			
Те ма тичні	Трактори, автомобілі та універсальні енергетичні засоби	Automatic Section Control Variable Rate Technology	(26/18/20=64/162)40%

² У таблиці наведені назви розділів освітніх дисциплін, обсяг годин вказаний згідно тематичної належності цифрової технології

	Електрифікація та основи автоматизації сільськогосподарського виробництва	Autosteer Prescription Maps Farm Management Systems	
	Сільськогосподарські машини		
ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА			
Тематичні розділи	Виробничі ресурси фермерського господарства та організація їх використання	Farm Management Systems	(24/30/20=74/108)69%
	Організація і планування виробництва, переробки та зберігання продукції фермерського господарства		
ПЛОДООВОЧІВНИЦТВО			
Тематичні розділи	Загальне овочівництво	Automatic Section Control Yield Maps, Yield Monitor Chlorophyll/Greenness Sensors	(8/2/6=16/135)12%
	Агротехнологія вирощування овочів у відкритому і закритому ґрунті		
	Технологія вирощування саджанців у плодovому розсаднику		
ТЕХНОЛОГІЯ В ГАЛУЗЯХ РОСЛИННИЦТВА			
Тематичні розділи	Теоретичні та еколого-біологічні основи рослинництва	Chlorophyll/Greenness Sensors Satellite/Aerial Imagery Soil Sampling Farm Management Systems	(8/6/4=18/216)8%
	Основи стандартизації в рослинництві та програмування врожаю		

Автоматичне управління секцією та автоматичне наведення за допомогою GPS (Automatic Section Control) - це технології точного землеробства, які спрямовані на підвищення ефективності проведення польових робіт[3].

Variable Rate Technology – технологія що дозволяє вносити добрива із змінною нормою являється основою сучасного диференційованого внесення добрив на різних ділянках поля [4].

Autosteer – технологія автопілоту для с/г техніки, призначена для підвищення продуктивності людської праці.

Prescription Maps – технологія яка керує роботу с/г техніки на основі інформаційної карти конкретного поля орієнтуючись на показники датчика GPS в реальному часі .

Yield Maps, Yield Monitor - це метод використання в сільському господарстві даних GPS для аналізу таких змінних, як урожайність та вміст вологи в даному полі.

Soil Sampling – технологія створення цифрових карт якості ґрунтів.

Chlorophyll/Greenness Sensors – це технологія спостереження за змінами індекса вегетації, за допомогою супутникових знімків і знімків поля за допомогою дронів.

Satellite/Aerial Imagery – технологія створення аеро/фото знімків полів, які дають уявлення про стан врожаю, є основою для визначення індексу NDVI.

Farm Management Systems — це комплексні програмні рішення для автоматизації та контролю агровиробничих процесів на підприємстві [5].

Аналізуючи наведену таблицю 1, ми прийшли до висновку, що сучасні реалії, саме у сенсі фахових умінь і навичок з агрономії, вимагають залучення до освітнього процесу вивчення елементів цифрових технологій, широко розповсюджених в практичній діяльності фахівців аграрного профілю. Ми говоримо не про загальну цифрову грамотність, а саме про фахові знання і уміння використання цифрових технологій у професійній діяльності.

Аналіз освітньо-професійних програм, дисциплін циклу професійної та практичної підготовки і їх тематичного наповнення, та існуючих сьогодні цифрових технологій дав можливість виділити тематичні напрями для освоєння фахових цифрових технологій:

Моніторинг полів (використання дронів, супутникових знімків, спеціалізованого програмного забезпечення, сучасних цифрових пристроїв на с/г техніці, у ґрунті та на рослинах)

- Моніторинг здоров'я рослин
- Скаутинг
- Моніторинг врожайності полів та прогнозування погоди
- Діагностування хвороб, шкідників та бур'янів
- Погода, іригація, якість ґрунту

Управління даними (FIMS, концепції, приклади використання, практичне застосування та обслуговування)

- Комп'ютерні системи для управління фермерським господарством
- Системи збереження даних

Системи диференційованого внесення добрив (одночасне використання декількох технологій точного землеробства)

- Variable Rate Application
- Цифрові, аналогові пристрої контролю
- Карти і GPS данні
- Супутникові знімки

Автоматизація агротехніки (модернізація, або використання потенціалу с/г техніки для збільшення продуктивності самої техніки і людського ресурсу)

- Роботи
- GPS-навігація
- Телематика
- Точне ведення польових робіт

Вищеназвані тематичні напрями, на нашу думку, слід розглядати як елементи фахових дисциплін, або як повноцінну окрему дисципліну. В будь якому випадку аналізуючи тематичні напрями ми прийшли до висновку що для початкового рівня вищої освіти за спеціальністю 201 «Агрономія» освітньо-кваліфікаційного рівня молодший бакалавр для засвоєння означеного об'єму освітнього матеріалу необхідно два кредита ЕКТС (60 годин) з яких 12 годин теоретичної підготовки 20 годин практичної підготовки і 28 годин відведених на самостійну роботу. Таблиця 2.

		Кількість годин			
		лекції	вправи	самост. робота	загалом
1. Вступ. Цифрове сільське господарство, етапи становлення					
1.1	Precision Farming, Smart Farming	1	1	2	4
1.2	Системи супутникової навігації, цифрові та аналогові пристрої	1	1	2	4
1.3	Застосування в аграрному секторі	1	2	2	5
2. Precision Farming					
2.1	Системи навігації, технології управління с-г. машинами	1	2	4	7
2.2	Цифровий моніторинг: <ul style="list-style-type: none"> • Здоров'я рослин • Шкідників • Погоди • Врожайності 	2	2	4	8
2.3	GIS у сільському господарстві, технологія Soil Sampling	1	4	4	9
2.4	Variable Rate Application - сучасне ведення польових робіт	2	5	4	11
3. Інформаційні системи управління у сфері сільського господарства (FMIS)					
3.1	FMIS, інтеграція прикладних додатків.	1	1	2	4
3.2	Системи накопичення і збереження даних.	1	1	2	4
3.3	Практичне застосування FIMS, технології блокчейну, відстежуваність, забезпечення якості	1	1	2	4
Загалом		12	20	28	60

Запропоновані нами тематичні напрями в свою чергу потребують великого об'єму підготовчої роботи з викладацьким складом закладів освіти. Адже названі теми інтегрують в собі фаховий матеріал і роботу із сучасними цифровими технологіями, що на нашу думку потребує відповідного підвищення кваліфікації викладачів. На початковому рівні впровадження ми пропонуємо організацію серій тематичних тренінгів і практичних семінарів із залученням фахових експертів і представників ІТ-компаній. Такі заходи призначені для ознайомлення і формування якісного уявлення про роботу сучасних цифрових технологій в аграрному виробництві з якісною оцінкою ефективності їх використання, тому участь фахових експертів обов'язкова

«Список літератури»

1. Castle M. Precision Agriculture Usage and Big Agriculture Data [Електронний ресурс] / M. Castle, B. D. Lubben, J. Luck // AGRICULTURAL ECONOMICS. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://agecon.unl.edu/cornhusker-economics/2015/precision-agriculture-usage-and-big-agriculture-data>.

2. Гареев И.Ф., Мухаметова Н.Н. Внедрение цифровых технологий на этапах жизненного цикла объектов жилой недвижимости // Жилищные стратегии. – 2018. – Том 5. – № 3. – С. 305-322. doi: 10.18334/zhs.5.3.39692

3. Automatic Section Control Technologies and GPS Auto-guidance Systems Adoption in Cotton Production / [B. Edge, M. Velandia, C. Boyer та ін.]. // Journal of Agricultural Science. – 2018. – №10. – С. 282–294. doi:10.5539/jas.v10n7p282

4. Deng W (2017) Variable-rate Technology: A Critical Element in Precision Water-saving Irrigation. Irrigat Drainage Sys Eng 6: e128. doi: 10.4172/2168-9768.1000e128

5. M. Shockley J. A Whole Farm Analysis of the Influence of Auto-Steer Navigation on Net Returns, Risk, and Production Practices / J. M. Shockley, C. R. Dillon, T. S. Stombaugh. // Journal of Agricultural and Applied Economics. – 2011. – №43. – С. 57–75.

ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧИХ ФОРМ РОБОТИ НА УРОКАХ СОЛЬФЕДЖІО

Бізіля Наталія Юріївна,
Викладач циклової комісії «Теорія музики»,
Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д.Є.Задора,
м.Ужгород, Україна

Творчість супроводжує нас усе життя: спрямовує та підносить, надихає та окрилює.

Формування власної творчості, творчого потенціалу починається з раннього дитинства. Вирішального значення набуває проблема виявлення та забезпечення сприятливих умов для особистісного становлення, творчої самореалізації дитини, формування у неї активно-пізнавального, творчого ставлення до реального світу.

Головним стає правильний вибір творчих форм роботи, котрі допоможуть дитині пришвидшити свій успіх у зростанні та формуванні своєї творчої особистості, завдяки чому вона зможе себе реалізовувати. Успіх в цьому, протягом навчання, принесе їй в житті радість і задоволення, від своїх здобутків. Саме ці відчуття дитини спонукають і мотивують її для подальших кроків у розвитку власної творчості.

Сьогодні диктує нам ряд актуальних питань методики викладання музично-теоретичних дисциплін. Саме у викладанні предмету сольфеджіо поряд із традиційними формами роботи такими як: розвиток вокально-інтонаційних навичок, сольфеджування, виховання почуття метро-ритму, музичний диктант, визначення на слух, теоретичні відомості - важливими складовими уроку та домашньої роботи з сольфеджіо є творчі форми роботи: поетапне вивчення та засвоєння різних форм імпровізації, ритмічної чи мелодичної, підбір акомпанементу, створення мелодій на заданий ритмічний малюнок, на заданий текст, застосування простих засобів варіювання музичного матеріалу зі зміною ладу, розміру, регістрів, темпів, видів фактури, а також ознайомлення з поліфонічними засобами варіювання музичної теми. Творчі форми роботи - це запорука успішного закріплення теоретичного матеріалу, а саме: будь-який вивчений елемент музичної виразності, будь-який інтервал, акорд, ритм і т.д., зразу ж застосовується на практиці в різноманітних творчих формах роботи, з принципом послідовного ускладнення творчих завдань.

З іншого боку саме вони перетворюють сольфеджіо з теоретичної дисципліни в творчу майстерню, де кожен з учнів може творити, дописувати, варіювати, імпровізувати, розвивати свою творчу фантазію.

Отже, такий комплекс робіт на уроці сольфеджіо розширює музичний кругозір учнів, розвиває музичне мислення, художній смак, сприяє яскравому емоційному піднесенню та естетичному вихованню, викликає глибокі почуття, інтерес до музики, і разом з тим підвищує пізнавальну активність та

зацікавленість учнів до самого предмету, сприяє ефективності навчального процесу.

Правильно проведений урок з сольфеджіо на хорошому методичному рівні з чітко продуманим планом, з використанням новітніх технологій та різних наочних засобів, залученням різних форм творчих завдань в розспівках, інтонаційних вправах, в опитуванні домашнього завдання, в розкритті нового матеріалу, у слуховому визначенні та імпровізації ритмічних особливостей різних жанрів музики, використання шумових оркестрів, в яких учні намагаються проявити всі свої індивідуальні творчі здібності - все це підкреслює важливість, актуальність та специфіку даної теми, пробуджує в учнів бажання в систематичному музикуванні, допомагає заняттям за фахом, тим самим виховує музичний слух.

Розвивати музичний слух і творчість важливо не тільки учням, які надалі професійно хочуть займатись музикою. Якщо всі ми, викладачі, будемо дбати про те, щоб кожний урок сольфеджіо був різноманітно-цікавим, творчим, то практичне музикування випускників музичних шкіл на все життя стане для них джерелом радості, нових відкриттів, переживань і творчого задоволення.

Список літератури:

1. Душний А. І. Активізація творчої діяльності майбутніх учителів музики / А. І. Душний // Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал. - Львів, 2005. - С. 73-80.
2. Бондаренко Т. Розвиток творчих навичок на уроках гармонії / Т. Бондаренко // Методика викладання музично-теоретичних і музично-історичних предметів: зб. ст. /упор. В. Самохвалов. - К.: Муз. Україна. 1983. - 98 с.
3. Брилін Е. Б. Формування навичок композиторської творчості у студентів музично-педагогічних факультетів: дис... канд. пед. наук: спец.: 13.00.02 «Теорія і методика навчання музики і музичне виховання». - К., 2002. - 282 арк. - Бібліогр.: арк. 180-209.
4. Шатковский Г.И. Развитие музыкального слуха и навыков творческого музицирования / Г.И. Шатковский. - М., 1986. 91с.
5. Картавцева М. Т. Развитие творческих навыков на уроках сольфеджио / М.Т. Картавцева. - М.: Музыка, 1978. - 72 с.
6. Шеломов Б. И. Импровизация на уроках сольфеджио / Б. Шеломов. - Ленинград : Музыка. 1977. - 96.

МОНІТОРИНГ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Бацула Наталія Володимирівна,
аспірантка кафедри креативної педагогіки та
інтелектуальної власності УПА
Української інженерно – педагогічної академії,
вчитель початкових класів вищої категорії, методист
Харківської гімназії № 152
Харківської міської ради Харківської області,
м. Харків, Україна

Однією з вимог реформування освітньої системи України є забезпечення якісної освіти для всіх верств населення. Розв'язання цієї проблеми має велике значення для підвищення якості діяльності загальноосвітнього закладу в умовах переходу України до ринкових стосунків.

Важливим у рішенні зазначеної проблеми є наукова розробка моніторингу якості освіти в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО), розкриття його суті, теоретичне обґрунтування його інструментарію та технології здійснення.

Дослідженню проблеми моніторингу якості освіти присвячені наукові праці Г. Азгальдова, Е. Райхмана, Г. Гунти, А. Дахіна, Г. Дмитренка, В. Олійника, О. Ануфрієвої, Г. Єльнікової, В. Лоханової, Т. Лукіної, А. Майорова, О. Орлова, С. Подмазіна, В. Рєпкіна, Г. Рєпкіної, Є. Заїки, З. Рябової, Д. Уїлмса, В. Черепанова, С. Шишова, В. Кальней, які розкривають поняття, класифікацію й технологію освітнього моніторингу, поняття якості освіти та сутність розробки кваліметричних еталонів для вимірювальних процедур.

Конкретних наукових досліджень, які б розкривали технологію моніторингу якості загальної середньої освіти на рівні закладу освіти, на сьогодні ще недостатньо.

Поняття «моніторинг» означає постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату.

Аналіз літературних джерел свідчить про відсутність єдиного підходу до тлумачення цього поняття.

Так, В. Лоханова вважає, що *моніторинг* – це вища форма організованості інформаційної діяльності [6, с. 222-223].

С. Подмазін наголошує на тому, що моніторинг передбачає вироблення нових знань про стан системи, у якій відбуваються зміни, з наступним прийняттям управлінського рішення [7, с. 137-139]. В. Рєпкін, Г. Рєпкіна, Є. Заїка вважають, що *моніторинг* – це універсальний тип мислєдїяльності, який не залежить від предметного змісту і наукової спеціалізації [6, с. 300].

А. Дахін тлумачить моніторинг як безупинне, тривале спостереження освітнього процесу й управління ним. Педагогічний моніторинг, на думку

автора, виявляє, наскільки ефективні, раціональні ті чи інші педагогічні засоби, які реалізуються в інноваційному процесі [3].

Однак, при різних підходах до розкриття процесу моніторингу, його сутність стосується інформаційної системи.

Центральне місце в моніторингових процедурах надається стандартизації (створенню стандартів, еталонів), одержанню нової інформації у процесі оцінювання та управлінській реакції на результати контролю.

Тому ми під моніторингом розуміємо комплекс процедур по спостереженню, поточному оцінюванню перетворень керованого об'єкта й спрямуванню цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта (напр., стандарту).

Сутність концепції моніторингу полягає у синхронності процесів спостереження, вимірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкта з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення. Таким чином, моніторинг функціонально пов'язаний з усіма етапами управління, утворюючи з ними замкнений цикл регулювання. «Виходом» моніторингових процедур є база показників нового, більш високого рівня організації керованого об'єкта.

Особливістю моніторингу є те, що в процесі його здійснення інформаційну систему управління неможливо відділити від системи прийняття рішення. Отже, це дійсно вища форма інформаційної діяльності управлінця і вища форма функціонування системи інформаційного забезпечення управління, що приводить до появи універсального типу мислєдіяльності керівника в прийнятті управлінського рішення.

Моніторинг здійснюється в різних сферах людської діяльності, у т.ч. освітній.

Освітній моніторинг – це супроводжуюче відстеження й поточна регуляція будь-якого процесу в освіті. Це система, яка складається з показників, об'єднаних у стандарт, і постійного спостереження по цих показниках (стандартах) за станом та динамікою керованого об'єкта з метою його оперативної діагностики, випереджального визначення диспропорцій, вироблення та коректування управлінських рішень [1].

За допомогою освітнього моніторингу відстежується динаміка змін в освітній системі для спрямування її розвитку на запланований результат.

Освітній моніторинг має свою специфіку: його функцією є не тільки надання інформації про стан освітньої системи, але й включення механізмів поточного регулювання, у т.ч. саморегулювання. При цьому не тільки відстежується динаміка змін в освітніх процесах, але й підтримується розвиток цих процесів у межах заданих параметрів, враховуються можливості виникнення ситуацій випадковості та ймовірності і не допускаються регресивні перетворення. Таким чином, освітній моніторинг спрямований на виявлення та регуляцію деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів освітньої системи і націлений на досягнення бажаних результатів її розвитку [2].

Виходячи з викладеного вище, можна зазначити, що моніторинг здійснює інформаційно-регулятивний супровід розвитку системи. Особливістю

освітнього процесу є спрямований розвиток людини. Цей розвиток можна забезпечити шляхом примусу і шляхом «доброї волі», коли включається рефлексивна сфера людини, і вона (людина) сама приймає рішення про відповідні дії, які обумовлюють її рефлексивний розвиток. Тому освітній моніторинг може здійснювати функцію як зовнішнього, так і внутрішнього векторного відстеження динаміки розвитку суб'єктів діяльності освітньої системи.

Класифікацію моніторингу за цілями його здійснення можна зобразити, як на рис. 1.1.

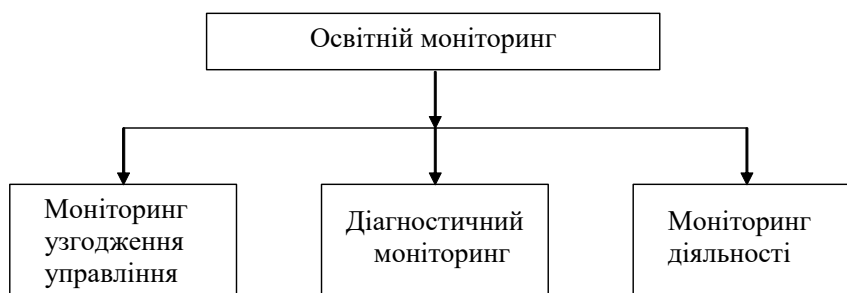

Рис.1.1. Класифікація моніторингу за цілями його здійснення

Освітній моніторинг може використовуватися на різних рівнях управління загальною середньою освітою.

На цій основі можна виділити державний освітній моніторинг (ОМ) (відстеження за розвитком освіти на території України), регіональний ОМ (на території області, міста, району), локальний ОМ (у межах закладу освіти).

Локальний ОМ, у свою чергу, диференціюється на компонентний освітній моніторинг: керівниковий (директорський), адміністративний (заст. директора), педагогічний (учительський), учнівський [1].

У кожному зазначеному вище випадку об'єкт оцінювання різний, характерний для вказаного рівня управління.

Отже, за об'єктами, розвиток яких відслідковується, освітній моніторинг можна класифікувати, як на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Класифікація освітнього моніторингу за об'єктами відстеження

Відстеження розвитку суб'єктів управління потребує визначення певних факторів впливу та розробки відповідних критеріїв і показників.

Процес перебудови освіти в Україні здійснюється у відповідності з Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття) й Національною доктриною, де визначені критерії розвитку освіти [4].

Якщо встановити параметри цього розвитку і кожний параметр забезпечити чіткими критеріями та технологією контролю, то можна оцінювати поточний стан розвитку освіти. Розробка певних науково-методичних матеріалів для скеровування цього розвитку в поєднанні з поточним контролем дасть можливість відслідковувати динаміку та націлювати процес на кінцевий результат (досягнення або збереження даного параметра).

Отже, освітній моніторинг призначається для використання в управлінні освітою і складається з [8]:

- 1) чітко визначеного об'єкта управління,
- 2) заданих параметрів розвитку об'єкта,
- 3) критеріїв оцінки цих параметрів;
- 4) технології проведення поточного контролю;
- 5) інформаційної бази по скеровуванню процесу на кінцевий результат.

Моніторинг має формуючий та перетворюючий характер.

Список літератури:

1. Адаптивне управління розвитком професійної освіти: Колективна монографія Г. В. Єльнікова, О. О. Загіка, Г. Ю. Кравченко, І. С. Лапшина, Г.І. Лук'яненко, В. Е. Лунячек, Г. А. Полякова, В. С. Ульянова, Л. І. Фесік та ін. / За редакцією Г. В. Єльнікової. – Павлоград: ІМА-прес, 2016. – 248 с.

2. Вікторів В. Г. Основні критерії та показники якості освіти / В. Г. Вікторів // Вища освіта України. – 2006. – № 1(19). – С. 54–59.

3. Дахин А. Н. Педагогический мониторинг: концепция и применение / А. Н. Дахин [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.iuro.web.sib.ru/dak.htm>

4. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, – № 38–39, ст. 380. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-1>

5. Кравченко Г. Ю. Упровадження тренінгових технологій в освітній процес вищої школи / Г. Ю. Кравченко, М.С. Астахова // «IV Міжнародна науково-практична конференція «Integration of scientific bases into practice», 12-16 жовтня 2020 р., Стокгольм, Швеція

6. Майоров А. Н. Мониторинг как научно–практический феномен / А. Н. Майоров // Школьные технологии. – 1998. – № 5. – С. 26–4

7. Педагогический контроль и оценка качества образования. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.old.kspu.ru/ffec/psych/ps17.html#17>

8. Шишов С. Е. Мониторинг качества образования в школе / С. Е. Шишов, В. А.Кальней. – М.: Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.

ЭЛЕМЕНТЫ МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Береснева Инна Владимировна

Преподаватель экономических дисциплин
г. Алматы , колледж университета Туран

Альмамедова Эльвина Мехтиевна

Преподаватель экономических дисциплин
г. Алматы , колледж университета Туран

Евтушенко Лидия Николаевна

Преподаватель экономических дисциплин
г. Алматы , колледж университета Туран

Методы обучения – процесс взаимодействия между преподавателем и обучающимся, в результате которого происходит передача и усвоение знаний, умений и навыков, предусмотренных содержанием обучения.

Если образование в области естественных наук менее подвержено изменениям из-за динамики общественной жизни, то экономическое образование самым непосредственным образом реагирует на изменение общественного развития.

В учебной практике сложились вполне оправдавшие себя следующие формы учебного процесса в преподавании общественных наук:

- лекции,
- самостоятельная работа,
- семинарские занятия,
- консультации,
- зачеты,
- экзамены,
- различные формы внеклассной работы.

Ни одна из этих форм не может быть признана универсальной, способной заменить другие. Формы учебного процесса находятся во взаимосвязи, взаимообусловленности и логической последовательности[1].

В этой связи по-прежнему актуальной остается такая форма устного общения преподавателя с аудиторией с целью передачи научных знаний как урок-лекция.

Лекционная форма преподавания обладает рядом достоинств:

- это наиболее экономичный способ обучения, эффективна по степени усвоения,

- одно из наиболее действенных средств формирования мировоззрения и убеждений,

- средство прямого личного воздействия учителя на большую аудиторию одновременно.

Однако лекция не свободна и от недостатков, в частности:

- она не может совершенно отходить от базовых трудов, учебников, аксиом и истин;

- она обеспечивает лишь самую минимальную обратную связь от учащихся к учителю;

- наконец, чем многочисленнее лекционная аудитория, тем слабее влияние лектора на конкретного обучаемого.

В определенной степени остроту названных противоречий снимает возможность применения в учебном процессе нетрадиционных видов чтения лекций.

Вместо того чтобы "транслировать" обучающимся факты и их взаимосвязь, можно предложить им проанализировать ситуацию (проблему) и осуществить поиск путей изменения данной ситуации к лучшему.

Современные учебные лекции принято делить на 4 вида:

- Обзорная лекция, направленная на восстановление полученных знаний или знакомство с каким-то новым слабоизученным материалом для формирования целостного знания.

- Проблемная лекция подает материал как проблему или комплекс проблем, комплекс различных точек зрения на ту или иную сторону. Конкретного решения ситуации нет, его надо искать вместе и преподавателю, и учащимся (метод конкретных ситуаций).

- Предметная лекция является разделом или частью изучаемого теоретического курса. Она вполне может содержать в себе вопросы и какую-либо обзорную информацию.

- Установочная лекция, главная задача которой систематизация имеющихся у учащихся знаний, акцентирование внимания на наиболее сложных проблемах, рекомендации по самостоятельной работе и информация об используемой литературе.

Как бы ни рознились учебные лекции по форме и виду, их объединяют общие требования, предъявляемые к этому виду занятий[1].

Исключительно многообразны виды проведения семинарских, практических занятий. Рассмотрим наиболее распространенные из них:

1. Контрольно-обучающий семинар - занятие, в ходе которого осуществляется фронтальный опрос, письменные классные контрольные работы. Главная цель - максимальный охват обучаемых контролем.

2. Обучающий семинар - это занятие, на котором в центре внимания - самостоятельные выступления учащихся.

3. Творческий семинар - это занятие, максимально обеспечивает творческую самостоятельность обучаемых в форме дискуссии, пресс-конференции, диспута, публичной защиты рефератов.

4. Практическое занятие. Оно может проводиться по изучению конкретного литературного источника, в виде деловой (ролевой) игры, решения задач с использованием ИКТ, экскурсии или встречи с учеными, практиками, преподавателями.

Метод кейс-стади-активный проблемно-ситуационный анализ, основанный на обучении путем решения конкретных задач – ситуаций. Метод конкретных ситуаций относится к неигровым имитационным активным методам обучения.

Идеи метода кейс-стади достаточно просты:

1. Метод предназначен для получения знаний по дисциплинам, когда нет однозначного ответа на поставленный вопрос, а есть несколько ответов, которые могут соперничать по степени истинности; задача преподавания при этом сразу отклоняется от классической схемы и ориентирована на получение не единственной, а многих истин и ориентацию в их проблемном поле.

2. Акцент обучения переносится не на овладение готовым знанием, а на его выработку, на сотворчество студента и преподавателя; отсюда принципиальное отличие метода кейс-стади от традиционных методик – демократия в процессе получения знания, когда студент по сути дела равноправен с другими студентами и преподавателем в процессе обсуждения проблемы.

3. Несомненным достоинством метода ситуационного анализа является не только получение знаний и формирование практических навыков, но и развитие системы ценностей студентов, профессиональных позиций, жизненных установок, своеобразного профессионального мироощущения.

4. В методе кейс-стади преодолевается классический дефект традиционного обучения, связанный с «сухостью», неэмоциональностью изложения материала — эмоций, творческой конкуренции[2].

Среди общих требований, которым должен отвечать качественный современный урок, выделяются следующие:

1. Использование новейших достижений науки, передовой педагогической практики, построение урока на основе закономерностей учебно-воспитательного процесса.

2. Реализация на уроке в оптимальном соотношении всех дидактических принципов и правил.

3. Обеспечение надлежащих условий для продуктивной познавательной деятельности учащихся с учетом их интересов, склонностей и потребностей.

4. Установление осознаваемых учащимися межпредметных связей.

5. Связь с ранее изученными знаниями и умениями, опора на уровень развития учащихся.

6. Мотивация и активизация развития всех сфер личности.

Методика интегрированного обучения имеет цели - помочь учащимся:

- научиться познавать;

- научиться делать
- научиться жить вместе
- научиться жить в ладу с самим собой.

Цель интегрированного урока - дать учащимся всестороннее (углубленные и расширенные) знания о предмете изучения, его целостную картину.

Основные его свойства - синтетичность, универсальность. Он позволяет посвятить учащегося в конечные цели изучения не только данной темы, раздела, но и всего материала, быстрее включить его в познавательный процесс.

Интеграция в учебном процессе наблюдается либо в форме стихийной, либо в форме управляемой. В первом случае учащийся сам, без каких-либо управляющих воздействий преподавателя для решения той или иной учебной ситуации, возникающей при изучении данной дисциплины, применяет знания или умения, сформировавшиеся у него при изучении другого предмета. Можно утверждать, что стихийная интеграция сопровождает процесс изучения любого учебного предмета.

Совершенно другая картина наблюдается в случае управляемой интеграции. Основным дидактическим инструментом такой интеграции являются межпредметные связи. Именно этим объясняется возросший в последние годы интерес преподавателей-практиков к проблемам межпредметных связей. Такое положение дела можно объяснить проводимым повсеместно пересмотром содержания и структуры образования, что требует выявления и учета интегративных связей между учебными предметами, а также стремлением к повышению эффективности и результативности уже установившегося стандарта обучения, для чего интеграционные процессы представляют существенные потенциальные возможности.

Воплощение идеи межпредметных связей через интеграцию разнопредметных знаний проявляется по нескольким направлениям:

- преподавание синтезированных курсов (естествознание, технология, граждановедение);
- комплексное преподавание по методу проектов, предполагающее самостоятельный отбор предметных знаний учащихся;
- комплексные формы организации обучения в младших классах, когда все предметы ведёт один учитель, практикуя "интегрированные дни" и "слитные уроки" по нескольким предметам.
- в содержании изучаемого материала в виде элементов урока (такой урок с межпредметными связями может быть назван "фрагментарным");
- уроки, органически включающие учебный материал из других предметов, без которого не может быть изучен новый материал программы, требующий обобщения, синтеза знаний (это "узловой" урок с межпредметными связями);

Интегрированный урок чаще всего проводится с целью изучения, закрепления и обобщения материала по определённой теме. На уроках предусматривается смена видов деятельности учащихся, использование

технических средств (показ слайдов, кинофильмов), выполнение заданий на закрепление изученного.

Межпредметные знания, умения, навыки, используемые в учебной деятельности, находят свое отражение и во внеучебной деятельности.

Структура интегрированных уроков отличается от обычных уроков следующими особенностями:

- предельной четкостью, компактностью учебного материала;
- логической взаимообусловленностью, взаимосвязанностью материала интегрируемых предметов на каждом этапе урока;
- большой информативной емкостью учебного материала, используемого на уроке.

При планировании и организации таких уроков учителю важно учитывать следующие условия:

- в интегрированном уроке объединяются блоки знаний двух-трех различных предметов, поэтому чрезвычайно важно правильно определить главную цель интегрированного урока. Если общая цель определена, то из содержания предметов берутся только те сведения, которые необходимы для ее реализации;
- интеграция способствует снятию напряжения, перегрузки, утомленности учащихся за счет переключения их на разнообразные виды деятельности в ходе урока. при проведении интегрированного урока учителями, ведущими разные предметы, требуется тщательная координация действий.

Об эффективности применяемых методов обучения и форм контроля можно судить на заключительном этапе, т.е. сдачи студентом зачета или экзамена. В случае если студент не усвоил большую часть программного материала, не знает основного содержания рекомендованной литературы, допускает существенные ошибки в освещении поставленных вопросов, не может связать материал с современностью следует пересмотреть используемые методы и формы обучения, а возможно и стиль преподавания дисциплины. Максимальная эффективность применяемых методов обучения наблюдается тогда, когда студент полностью освоил программный материал, глубоко знает и самостоятельно излагает содержание вопросов, а также знает литературу по теме, его ответ построен на уровне самостоятельного мышления в знании вопроса и всей темы; материал излагается студентом логически последовательно и полно, с элементами творческого мышления; студент умеет правильно применять знания к анализу современной действительности, может сравнить экономическое развитие ведущих стран мира в разные исторические периоды; умеет самостоятельно делать общие выводы и анализировать экономические процессы.

Список литературы:

1. Мизинова О.Ю. «Особенности методики преподавания экономических дисциплин в современных условиях», <http://открытыйурок.рф>
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения, www.vshu.ru/lections
3. Методика преподавания экономики: опыт и проблемы. Сб. методич. статей. Вып. 1 / Под ред. доцента Е.В. Огурцовой. - Саратов: Издательский центр «Наука», 2010. – 72 с.

ОСВІТНІЙ КОВОРКІНГ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

Бойко Ірина Володимирівна

аспірантка кафедри педагогіки і методики
технологічної та професійної освіти

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

У сучасних умовах, а саме з початком пандемії та кризи в Україні всі рівні освіти, у тому числі і вища, потребують застосування інтерактивних технологій в педагогічному процесі. Кардинальні зміни під впливом нової освітньої парадигми характеризуються посиленням проблемності, контекстності, упровадженням особистісно орієнтованого підходу, розробки інноваційних моделей навчання, спрямованих на впровадження нової освітньої матриці.

Зрушення освітньої парадигми, перехід від концепції освіти, як засобу передачі готового знання, до спільного співтворчого процесу не може не торкнутися питання організації відповідного новим процесам середовища для вищої освіти.

Слушною є думка І. Семенець-Орлової, яка вважає, що «Суспільство швидкого розвитку» характеризується взаємопов'язаними інноваціями в усіх сферах буття. У ХХІ ст. на зміну старій організаційній концепції «спочатку збереження, а потім розвиток» прийшла нова парадигма – «збереження через розвиток». Професор Стенфордського університету Г. Іцковіц запропонував модель потрійної спіралі інноваційного розвитку, яка базується на знаннях, освіті та науці. Ученим було визначено відповідні принципи моделі:

1) у суспільстві, заснованому на науковому знанні, характерним є посилення ролі університетів у взаємодії з бізнесом та державою;

2) до співпраці прагнуть три інституції – університет, влада, бізнес; інноваційна складова походить із взаємодії цих інституцій, а не з ініціативи держави;

3) на додаток до традиційних функцій, кожна із трьох інституцій частково бере на себе роль іншої; інституції, що здатні виконувати нетрадиційні функції, вважаються важливим джерелом інновацій [1].

Побудова ефективних механізмів системної організації інтерактивної діяльності представляє сьогодні одну з найактуальніших проблем модернізації системи вищої освіти, яка торкається і професійної підготовки магістрів освітніх, педагогічних наук.

Це вказує на гостру необхідність розробки технологій, які формують когнітивні, рефлексивні і сюжетні складові нового педагогічного професіоналізму і проектно-методологічну культуру.

Один з можливих шляхів розв'язання – це створення «відкритого» навчального простору, який надає здобувачам різноманітні можливості для

неформального навчання і відпочинку: простір відкритого планування (open space) з зонами командного співробітництва, кабінками для індивідуальної роботи і м'якими лаунж-зонами (напр., The Hub Coventry University, Велика Британія та ін.).

Альтернативний варіант – включення освітнього коворкінгу як значимого компонента простору університету.

Уперше модель коворкінгу, як самостійно функціональної організації було реалізовано в 2005 р. Бредом Ньюбергом в Сан-Франциско. Вже до кінця десятиліття коворкінги поширилися по всьому світу, як новий напрям у проектуванні соціально-професійних організацій, які опозиціонували себе формальним організаціям професійної діяльності офісного типу [2].

Сама дефініція слова коворкінг може трактуватися порізно:

1) коворкінг – це підхід до організації людей, що працюють в спільному просторі, займаючись різними видами діяльності;

2) коворкінг – це і є простір, офіс або інше подібне місце.

Коворкінг може стати концентратом інноваційного розвитку ЗВО, де формується творче міждисциплінарне середовище співпраці, при розробці якої «необхідно відмовитися від ідеї контролю, надаючи реальності більше простору, можливостей, часу» [3].

Питанню впровадження формату коворкінгу в освітнє середовище присвячено досить обмежене коло робіт, що розглядають ті чи інші спеціальні аспекти означеної теми, а саме: коворкінг як одна з форм просторів, що стимулюють інновації та створення знань [3]; вивчення користувацького досвіду в одному з академічних коворкінг-просторів [4]; можливість створення простору для спільної роботи і навчання в публічних бібліотеках шляхом упровадження в фізичний простір інфокомунікаційних рішень, формує тим самим його «Гібридний» характер [5]; освітній коворкінг як сюжетно-діяльнісна технологія для додаткової професійної освіти самих педагогів [6].

Модель освітнього коворкінгу має високий потенціал формування нових функціональних педагогічних позицій в умовах професійної підготовки магістрів освітніх, педагогічних наук, трансформації педагогічної діяльності в цілому через впровадження діяльнісних норм в практику освіти.

Однією з тенденцій впровадження освітнього коворкінгу в систему вищої освіти є введення його в практичну роботу ЗВО які займаються підготовкою тьюторів, андрагогів, розробників індивідуальних освітніх траєкторій, модераторів рішень навчально-професійних і проєктних завдань, менторів проєктів (досліджень), концептологів, освітніх аналітиків, консультантів розвитку, координаторів соціальних практик, навігаторів освітніх подій, та ін., які будуть сприяти формуванню комунікативних компетентностей, універсальних навичок і умінь, і дозволить їм бути ефективними в різних видах діяльності.

Коворкінг дозволяє залучення у процес яскравих і відомих людей, наповнення життя центру цікавим контентом: івентами, звітами, он-лайн трансляціями, лекціями, дозволяє коворкінг-простору бути цікавим та актуальним. Окрім цього, коворкінг – це вдале місце для інтерв'ю

та фотозйомок. Програма успішного коворкінг-простору розписана 24/7, у тому числі й на вихідних: маркети вихідного дня, тематичні вечірки та конференції [1].

Отже, коворкінг – це освітня платформа, нова складова інтерактивних технологій, важливий інструмент професійної підготовки магістрів освітніх, педагогічних наук, який дозволяє об'єднати людей з різною зайнятістю для спілкування та творчої взаємодії в одному спільному просторі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Інна Семенець-Орлова «Менеджмент інновацій: тактики і стратегії у сучасному суспільстві».
2. Бабич С. Коворкинг: концепция и перспективы / С. Бабич, В. Пархименко // Наука и инновации. – «Издательский дом «Белорусская наука» – 2014. – №6 (136). – С.42-47
3. Peschl, M.F., T. Fundneider (2012): Spaces enabling game-changing and sustaining innovations: Why space matters for knowledge creation and innovation. *Journal of Organisational Transformation and Social Change (OTSC)*, 9 (1), 41–61.
4. Kojo, I., Nenonen, S. (2014): User experience in an academic coworking place: The case of Aalto University's Design Factory, paper presented at the CIB Facilities Management Conference 2014, Technical University of Denmark.
5. Bilandzic, M., Foth, M. (2013). Learning Beyond Books – Strategies for Ambient Media to Improve Libraries and Collaboration Spaces as Interfaces for Social Learning. *Multimedia Tools and Applications. Special Issue on Ambient Media Applications Linking the Digital Overlay with the Real Physical World*, 65(1).
6. Игнатъева Г.А. Образовательный коворкинг как новый формат организации образовательного пространства дополнительного профессионального образования [Текст] / Г.А.Игнатъева, О.В. Тулупова, А.С. Мольков // Образование и наука. – 2016. - (5): 139-157. DOI:10.17853/1994-5639-2016-5-139-157

РОЗВИТОК НЕСТАНДАРТНОГО МИСЛЕННЯ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Власенко Марина Василівна,

к.філол.н, вчителька вищої категорії ЗНВК109

Світ не стоїть на місці, за зміною років змінюються покоління, цінності та інтереси. Особливо вчителі помічають ту різницю між розвитком дітей ще 5-7 років і зараз. Адже цифрові технології охопили світ. І якщо нам потрібно навчатися, опановувати нові можливості, то існує покоління, яке мабуть народилося вже з цими знаннями. Важливо, щоб і педагог не стояв на місці та змінювався разом з новим поколінням, інакше може виникати прірва непорозуміння.

Таке покоління називають центеніали – перше покоління, народжене в цифровому світі, в світі без кордонів і обмежень. Покоління Z мешкає в нескінченному інформаційному потоці, який щомиті пропускає через себе, при цьому не втрачаючи здатності виділяти лише необхідні факти. Сучасні діти вбирають інформацію очима, мабуть, тому так складно змусити дитину читати книгу без картинок. Непосидючість і нездатність довго концентруватися говорять про те, що покоління Z дійсно воліє дивитися, а не читати. Побачене поглинається ними набагато швидше, ніж прочитане. На уроках вони не намагаються думати, адже можна сказати «Ok Google» або просканувати задачу та отримати вже готове рішення, скористатися перекладачем, щоб швидко зробити переклад. Як ви гадаєте яким буде наше майбутнє років через 10-15, коли крізь працювати буде покоління, яке не налаштовано обробляти інформацію та функціонально мислити. А чи готові ви до таких змін?

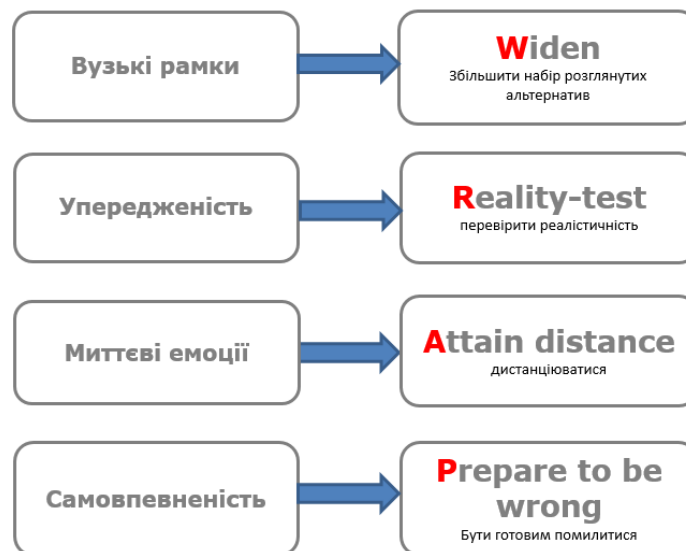
Розглянемо приклад: равлик заповзає на дерево висотою 10 метрів. За день він заповзає на 6 метрів, за ніч спускається на 5 метрів. Через скільки діб равлик досягне вершини дерева? Якщо ваша відповідь – 5, то ви на вірному шляху. Але багато учнів та учениць не можуть вірно знайти вирішення. І все це тому, що в нас є дві системи мислення. Існує така система в мозку, яка «генерує» відповіді без свідомої участі людини. Тобто система, яка вже підказує нам відповідь до того, як ми почали міркувати над вирішенням. І ця відповідь може бути неправильна. І тільки після того, як ми замислюємося над вирішенням, вірна відповідь стає очевидною. Система 1: спрацьовує автоматично і дуже швидко, майже не вимагаючи зусиль і не даючи відчуття навмисного контролю. Система 2: виділяє увагу, необхідне для свідомих розумових зусиль, в тому числі для складних обчислень. Визначальною рисою Системи 2 є те, що її дії пов'язані із зусиллями, а одна з характеристик організму – небажання витратити сили більше необхідного. Велику кількість рішень ми приймаємо несвідомо. Проблема полягає в тому, що ми не завжди розуміємо, коли потрібно включити 2-у систему мислення. Ми повинні зробити так, щоб Система 1 працювала нам на користь.

Отже, ми вже з'ясували, що людський мозок, з одного боку – один з найдосконаліших механізмів для прийняття рішень; з іншого боку, іноді, коли справа доходить до вибору або пошуку рішень, наш мозок виявляється недосконалим інструментом: йому заважають упередження, ірраціональні міркування і навіть інтуїція. На жаль, просто знати про ці проблеми мало для того, щоб їх вирішити. На прикладі завдання про равлика ми побачили, що при пошуку вирішення завдань у нас виникають обмеження (пастки мислення), які заважають знайти сильне рішення. Ці пастки не мають відношення до рівня інтелекту і властиві самим розумним людям. Напевно ви знаєте дуже розумних людей, які допускали при прийнятті рішень дуже не практичні, «дитячі» помилки.

Одну з найбільш вдалих моделей стандартних «пасток мислення» розробили Чіп і Ден Хізи, які написали книгу «Пастки мислення» [1]. Автори книги пропонують простий процес з чотирьох кроків, що дозволяє уникнути типових пасток мислення. Вузькі рамки – це обмежена кількість розглянутих альтернатив. Це рамка псевдовибору, в якому ми розглядаємо тільки два варіанти: зробити - не зробити. Чим більше альтернатив розглянути, а для початку їх потрібно знайти, тим краще. Кожен раз, коли постає питання: «Що мені робити, то чи інше?» – запитайте себе: «А чи існує спосіб зробити і те, і інше?» Дуже часто це виявляється можливим. Але ми не дивимося на інші варіанти. Це називається упередженість (підтвердження упередженості). Ми звикли спочатку швидко отримувати уявлення про ситуацію (найчастіше за допомогою Системи 1 – швидкої і інтуїтивної), а потім шукати інформацію, яка підтверджує упередженість – це прагнення шукати і знаходити інформацію, що підтверджує рішення, яке ми вже вибрали, думка, яку ми матимемо вже є.

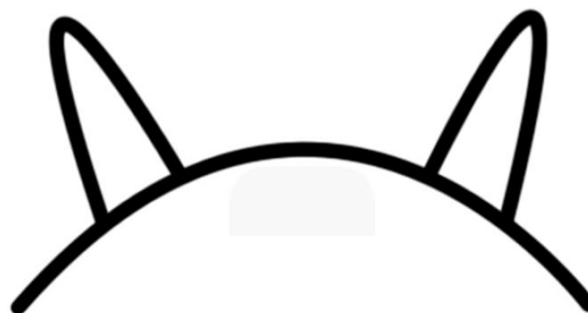
Ми постійно прокручуємо в голові одні й ті ж аргументи. Щодня міняємо свою думку. Якби рішення являло собою таблицю, то жодне з чисел не змінилося б (адже нова інформація не надходила), але в наших головах це виглядає по-іншому. Самовпевненість: ми занадто віримо у власні передбачення. Коли ми уявляємо собі майбутнє, то направляємо свої прожектори на інформацію, яка у нас перед очима, а потім робимо висновки. Іншими словами, коли ми приймаємо рішення, ми часто впевнені, що все буде так, як ми запланували.

Що ж робити, щоб подолати пастки мислення? Ден і Чіп Хізи запропонували алгоритм подолання цих пасток мислення. За першими літерами вийшла аббревіатура WRAP (англ. «Обгортка»). *1 Крок.* Ви стикаєтеся з необхідністю вибирати. Але вузькі рамки змушують вас упускати варіанти. Тому розширюйте можливості вибору (Widen). *2 Крок.* Ви аналізуєте варіанти. Але упередженість веде вас до збору тільки підтверджує інформації. Тому перевірте свої припущення в реальних умовах (Reality Test). *3 Крок.* Ви робите вибір. Але одномоментні емоції часто підштовхують до неправильного вибору. Тому дистанціюйтеся (Attain distance). *4 Крок.* Потім ви з цим живете. Однак часто ви буваєте надмірно самовпевнені на рахунок того, що трапиться в майбутньому. Тому приготуйтеся до можливої помилки (Prepare to be wrong). Все це допоможе знайти нестандартне рішення ситуації.

Таблиця 1
Алгоритм WRAP

Як же розвивати нестандартне мислення у здобувачів освіти? Інтегруйте цікаві задачі на логіку в свої уроки. Варіант перший: при поданні нової теми зашифруйте її в будь-який малюнок. Важливо, щоб варіантів вирішення завдання було якомога більше. Наприклад, Скільки варіантів того, що зображено на поданому малюнку ви зможете знайти?

Рисунк 1 Задача «Що зображено?»

У якості другого варіанту розвитку нестандартного мислення використовуйте задачі з пошуком нестандартних рішень. Приклад: у тераріумах містять отруйних змій, щоб отримувати від них отруту. Час від часу потрібно вимірювати їх довжину. Однак намагатися поміряти отруйну змію – затія небезпечна, спроба її «випрямити» викличе сильний опір і агресію. Запропонуйте безпечний і швидкий метод вимірювання довжини змії. Або в якості завдання учням та ученицям – створити схожу задачу самостійно за темою уроку.

При пошуку креативного рішення в нестандартних завданнях орієнтуйтеся на ідеальний кінцевий результат. Ідеальність – це поняття, яке вводиться, щоб

показати напрямок, в якому розвиваються всі системи. А також для того, щоб служити для нас маячком при оцінці варіантів рішення.

$$\text{Ідеальність} = \uparrow \frac{\sum \Phi \text{ корисних}}{\sum \Phi \text{ «розплати»}}$$

Таблиця 2

Розрахунок ідеальності

Подання собі ІКР (ідеальний кінцевий результат) в процесі виконання завдання – це дуже сильний розумовий прийом, який дозволяє подолати інерцію мислення.

У якості висновка хочемо наголосити на тому, що навчання здобувачів освіти нестандартному мисленню допомагає їм в майбутньому і в життєвих ситуаціях знайти нестандартне рішення, яке буде мати для них ідеальний кінцевий результат. А такими простими завданнями на своїх уроках вашим ідеальним кінцевим результатом буде зміна перспективи мислення ваших учнів та учениць від кліпового до креативного та раціонального.

Список літератури

1. Хиз, Ч. Ловушки мышления [Электронный ресурс] / Д. Хиз, Ч. Хиз .— М. : Манн, Иванов и Фербер, 2014 .— 317 с.

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ У МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ (ОБМІН ДОСВІДОМ)

Гаращенко Лариса

к.пед.н., доцент кафедри дошкільної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна, м. Київ)

Розглянуто потенціал ділової гри як засобу формування професійних компетентностей у майбутніх педагогів дошкільної освіти. Встановлено, що проведення практичних занять у формі ділової гри уможливорює підвищення якості професійної підготовки фахівця, здатного розв'язувати нестандартні професійні завдання. Підтверджено доцільність активізації навчальної діяльності студентів засобом ділової гри та ефективність гри як засобу реалізації діяльнісного компонента фахової підготовки бакалаврів.

Ключові слова: активізація навчальної діяльності, співробітництво, активні методи навчання, ділова гра.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна професійна підготовка бакалаврів дошкільної освіти пов'язана з модернізацією системи освіти, її інтеграцією у світовий освітній простір, інтенсифікацією та технологізацією освітнього процесу. Оволодіння професійним досвідом передбачає необхідність використання в освітньому процесі технологій навчання на основі співробітництва, в основі яких лежать активні методи навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Процес фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти має бути максимально наближеним до змісту та характеру їх майбутньої професійної діяльності (Г. Беленька, О. Богініч, Е. Вільчовський, І. Дичківська, В. Кремень, Т. Поніманська та ін.) [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8]. Розглядаючи проблему фахової підготовки вихователів, поділяємо принципи міркування О. Богініч про те, що активні методи навчання дозволяють моделювати цілісний зміст майбутньої професійної діяльності, що забезпечує практичну спрямованість фахової підготовки на основі підвищення емоційної складової навчальної діяльності, творчого характеру навчальних завдань та взаємодії учасників навчального процесу [2].

Мета статті – вивчення потенціалу ділової гри як засобу активізації навчальної діяльності студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підстави для формулювання міркувань про доцільність застосування ігрових методів активізації навчальної діяльності студентів під час вивчення курсу «Здоров'язберезувальні технології в дошкільній освіті» дає досвід проведення практичного заняття з теми «Основні рухи та методика ознайомлення з ними дітей дошкільного віку» у формі ділової гри. Вважаємо за доцільне висвітлити такі етапи цього практичного заняття. Початок заняття: мотивація навчальної діяльності; постановка мети і завдань

заняття; представлення членів журі; представлення команд: назва, девіз, емблема; проведення конкурсів.

Перший конкурс – «Знавці програм виховання і навчання дітей дошкільного віку». Кожна команда отримує картку з переліком основних рухів, біля кожного основного руху записує вікову групу.

Другий конкурс – «Найкмітливіший і найпостережливіший». Кожна команда отримує п'ять фотографій для обговорення, потім по черзі озвучує свої міркування. Кожна команда може долучатися до аналізу та схвалювати (не схвалювати) відповіді своїх опонентів.

Третій конкурс – «Найграмотніший вихователь». Кожна команда отримує картку з описом руху, після обговорення представляє обґрунтовану відповідь. Кожна команда має заслухати відповідь іншої, погодитися (не погодитися) з нею, за потреби висловити власні міркування.

Четвертий конкурс – «Найкращий теоретик». Команди по черзі мають відповісти на чотири запитання теоретико-методичного характеру (заздалегідь підготовлені кожною командою).

П'ятий конкурс – «Найкращий практик». Команди обмінюються картками з практичними завданнями (заздалегідь підготовленими). Мають обдумати та продемонструвати проведення вправи (здійснити чіткий показ та пояснення вправи з метою засвоєння її дітьми певної вікової групи).

Шостий конкурс – «Найспритніший». Кожна команда заздалегідь отримує завдання підібрати один атракціон з ходьбою та провести його. Проводить атракціон представник («вихователь») від кожної команди, який запрошує взяти участь або ж обидві команди, або по-одному (чи декілька) студентів від кожної команди. Гравці, які перемогли в грі, примножують бали своєї команди.

По закінченні заняття викладачу доцільно зробити підсумок, оцінити роботу кожного члена команди, команди в цілому, роботи журі.

Висновки. Ураховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності студентів спеціальності «Дошкільна освіта» важливо зазначити, що застосування активних методів навчання, зокрема ігрових, створює умови для формування у них професійної компетентності.

Література

1. Беленька Г.В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : монографія / Ганна Володимирівна Беленька. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 2011. – 320 с.
2. Богініч О. Історичний досвід Фребелівського Педагогічного інституту як витоки професійно-практичного спрямування фахової підготовки майбутнього вихователя ДНЗ // Теорія і практика дошкільної освіти в Україні : монографія /
3. Борисова, Г. Беленька, О. Богініч, Н. Голота та ін. Київ: Київськ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 232 с.
3. Богініч О. Основні механізми удосконалення системи підготовки фахівців дошкільної освіти. *Вісник Глухівського державного педагогічного університету*. Вип. 9. Серія: Педагогічні науки. Глухів : ГДПУ, 2007. С. 10–16.

4. Гаращенко Л. Удосконалення фахової підготовки майбутніх вихователів до здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладах дошкільної освіти. *Освітній простір України: Науковий журнал ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*. 2018. Вип. 14. С. 141–146.
5. Кремень В. Якісна освіта – вимога сьогодення. *Дошкільне виховання*. 2015. № 1. С. 2–4.
6. Петько Л.В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці ЧНУ: наук. журнал / Чорном. Нац. ун-т ім. Петра Могили*; ред. кол.: О.П.Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14 (Педагогіка).
7. Петько Л.В. Підготовка майбутніх педагогів-вихователів до навчання іноземної мови дітей в дошкільних освітніх закладах. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Вип. 23. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. С. 111–115.
8. Поніманська Т. Гуманізація освіти – однака її якості. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 2–5.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ «БІОХІМІЇ»

Глоба Ольга Федорівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри біології, методології і методики навчання,
ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди”, м. Переяслав, Київська обл., Україна

Сучасна екологічна освіта є системна складова національної системи освіти, яка функціонує на підставі чинного законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року [1], схваленої Указом Президента та є пріоритетним напрямом на теперішній час, яка висвітлюється в основних освітніх документах [2], Концепції екологічної освіти України [3], Законі України «Про освіту» [4] і передбачає формування екологічної компетентності.

Погіршення здоров'я студентів, дітей і підлітків у нашій державі пов'язане, в основному, зі збільшенням обсягу та ускладненням характеру навчальних навантажень, міжособистісних відносин усередині групи чи класу, нестачею рухової активності, неправильним харчуванням, недотриманням гігієнічних вимог в організації навчального процесу, відсутністю елементарних знань про те, як стати здоровим, небажанням щось змінити в своєму житті. У зв'язку з цим одним із напрямків діяльності сучасного навчального закладу є збереження здоров'я підростаючого покоління. Для цього використовуються здоров'язберігаючі технології, що передбачають сукупність педагогічних, психологічних і медичних заходів, спрямованих на захист і забезпечення здоров'я, формування ціннісного ставлення до нього.

У контексті зазначеного цілком зрозумілою й необхідною є підготовка майбутнього вчителя біології для освітніх закладів, формування, насамперед у нього, необхідної компетентності здорового способу життя. Саме від майбутнього вчителя буде в майбутньому залежати інтерес здобувачів освіти до здорового життя, використання одержаних знань у повсякденному житті.

Реалізація згаданої компетентності можлива у вивчені навчальної дисципліни «Біохімія», викладання якої дозволяє органічно вписувати принципи здоров'язбереження в теми курсу, у завдання як на самих заняттях, так і під час виконання самостійної, науково-дослідницької роботи.

Так, наприклад, викликають зацікавлення теми: веганство (вегетаріанство), білкове харчування й повноцінність білку (замінні і незамінні амінокислоти), Омега-3 і Омега-6 жирні кислоти та інші.

Наведемо наприклад, для активізації пізнавальної діяльності здобувачам вищої освіти було запропоновано виконати проєкт «Біологічне значення незамінних амінокислот у життєдіяльності людини», який планувався на самостійну роботу. Цю тему можна запропонувати використавши інший метод –

кейс-метод. Завдяки напрацюванням вдалося віднайти матеріал який стане корисними людям різного віку.

Амінокислоти йдуть як на побудову скелету, м'язів і сполучної тканини, так і на синтез багатьох гормонів і нейропосередників. Тому м'ясо, риба, бобові (сочевиця, нут), молочні продукти, насіння, соя повинні бути у раціоні обов'язково, особливо підлітків [5].

Так, незамінні амінокислоти – лізин, триптофан і гістидин – розглядаються як чинники росту і кращими їхніми постачальниками є м'ясо, риба і яйця [6].

Вчені встановили, що за амінокислотним складом повноцінними білками (тобто ті, що містять усі необхідні незамінні амінокислоти) є білки тваринного походження. З рослинними білками інша картина. Встановлено, що в пшениці і кукурудзі різка нестача лізину, в сої – деяка нестача лейцину. Основні дефіцитні амінокислоти – це лізин, метіонін, триптофан [7, с. 210].

Деякі веганські продукти (рослинна їжа) – такі, як насіння Чіа, спіруліна, пророщений бурий рис і насіння конопель, містять відразу всі незамінні амінокислоти. Такі продукти називають джерелами повноцінного білка.

Повернемося до наших незамінних амінокислот окремо, і подивимося, з яких веганських продуктів їх можна легко отримати [8]:

лейцин – одна з найважливіших незамінних амінокислот для росту м'язів (відома всім спортсменам «ВСАА»), вона відповідає, до того ж, за рівень цукру в крові, а також, за деякими даними, захищає і лікує від депресії. Рослинні джерела лейцину: морська капуста (ламінарія), гарбуз, горох, цільнозерновий (нелущений) рис, кунжут, крес-салат, ріпа, соя, насіння соняшнику, квасоля, інжир, авокадо, родзинки, фініки, яблука, чорниця, оливки і банани.

Ізолейцин – ще одна амінокислота з найважливіших амінокислот – але з іншими, ніж лейцин, функціями. Ця речовина дозволяє тілу виробляти енергію і гемоглобін, а також відповідає за здоров'я м'язових клітин. Кращі рослинні джерела ізолейцину: житнє зерно, соя, горіхи кеш'ю, мигдаль, овес, сочевиця, квасоля, коричневий рис, кочення капуста, насіння конопель, насіння Чіа, шпинат, гарбуз, гарбузове насіння, насіння соняшнику, насіння кунжуту, журавлина, кіноа, чорниця, яблука і ківі.

Лізин – відповідає за здоровий ріст, а також виробництво карнітину – речовини, яке «перетравлює» жирні амінокислоти, знижуючи холестерин. Лізин допомагає засвоювати кальцій, що важливо для здоров'я кісток, і крім того бере участь в утворенні колагену (він важливий для здоров'я шкіри і дає привабливий зовнішній вигляд). Недолік лізину проявляється у вигляді нудоти, депресії, підвищеної стомлюваності, м'язової слабкості й остеопорозу. Кращий рослинний джерело лізину – це зернобобові, особливо сочевиця і нут, а також: крес-салат, насіння конопель, насіння Чіа, спіруліна, петрушка, авокадо, соєвий білок (в порошок), мигдаль, кеш'ю.

Метіонін – бере участь в утворенні хрящів за рахунок використання мінеральної сірки, причому цей мікроелемент не міститься в інших амінокислотах. Люди, які недоспоживають сірку, можуть страждати від артриту, а при отриманні пошкоджень тканини їх тіла можуть довго і погано гоїтися! Метіонін, як і лейцин, допомагає зростанню м'язів, а крім того бере участь в

утворенні креатину – кислоти, яка позитивно впливає на здоров'я клітин, а також на зростання м'язової маси і сили у спортсменів. Найважливіші рослинні джерела метіоніну: соняшникова олія і насіння соняшнику, насіння конопель, насіння Чіа, бразильські горіхи, овес, пшениця, ламінарія, інжир, всі види рису, зернобобові, цибуля, какао і родзинки.

Фенілаланін – амінокислота надходить в організм в трьох формах: L-фенілаланін (натуральний, природний фенілаланін), D-фенілаланін (вироблений в лабораторії, «хімічний»), і DL-фенілаланін (комбінація цих двох). В організмі фенілаланін перетворюється в тирозин – іншу амінокислоту, яка необхідна для синтезу білків, деяких важливих для мозку з'єднань і гормонів щитовидної залози. Недоотримання фенілаланіну загрожує притуплюванням інтелекту, втратою енергії, депресією, втратою апетиту і проблемами з пам'яттю. Веганські продукти-джерела цієї речовини: спіруліна та інші водорості, гарбуз, квасоля, рис, авокадо, мигдаль, арахіс, кіноа, інжир, родзинки, зелень, оливки, більшість ягід і все насіння.

Треонін – важливий для імунітету, відповідає за здоров'я серця, печінки і центральної нервової системи. Він також підтримує загальний баланс білків, регулюючи процеси росту, відновлення і харчування в клітинах тіла. Треонін важливий для здоров'я суглобів, кісток, шкіри, волосся і нігтів, а також дозволяє печінки засвоювати жирні кислоти, і запобігає накопиченню жирних кислот, що може привести до печінкової недостатності (відмови печінки). Кращі джерела треоніну для веганів: крес-салат і спіруліна (в них зміст треоніну набагато вище, ніж в м'ясі), гарбуз, зелень, насіння конопель, насіння Чіа, соєві боби, насіння кунжуту, насіння соняшнику та соняшкову олію, мигдаль, авокадо, інжир, родзинки, кіноа і пшениця. Зернові проростки – також чудове джерело цієї амінокислоти.

Триптофан – відомий як «розслаблююча амінокислота», триптофан необхідний для нервової системи і мозку, він регулює процеси сну, м'язового зростання і відновлення. Саме триптофану «молоко на ніч» зобов'язане своїм заспокійливим, снодійним ефектом. Веганські джерела триптофану: овес і вівсяні висівки, морська капуста, насіння конопель, насіння Чіа, шпинат, крес-салат, зернобобові, гарбуз, солодка картопля, петрушка, квасоля, буряк, спаржа, гриби, всі види зеленого салату і зелені, квасоля, авокадо, інжир, гарбуз, селера, перець, морква, горох, цибуля, яблука, апельсини, банани, кіноа, сочевиця і горох.

Валін – ще одна амінокислота, необхідна для оптимального росту і відновлення м'язів. Вона також відповідає за витривалість і підтримку здоров'я м'язів у цілому. Кращі джерела валіну: квасоля, шпинат, зернобобові, броколі, насіння кунжуту, насіння конопель, насіння Чіа, соя, арахіс, все цільнозернові крупи, інжир, авокадо, яблука, проростки зерен і насіння, чорниця, журавлина, апельсини і абрикоси.

Гістидин – амінокислота допомагає роботі медіаторів – «хімічних посилюючих мозку», а також допомагає підтримувати міцне здоров'я клітин м'язів. Гістидин також допомагає детоксикації організму, за рахунок виробництва червоних і білих кров'яних тілець, важливих для загального здоров'я і імунітету. Людина,

яка не отримує достатньо гістидина, ризикує отримати артрит, сексуальні дисфункції, глухоту, і навіть – з низки наукових даних – стає більш сприйнятливим до ВІЛ. Хороші рослинні джерела гістидину: рис, пшениця, жито, морська капуста, квасоля, зернобобові, диня, насіння конопель, насіння Чіа, гречка, картопля, цвітна капуста та кукурудза [8].

Отже, в цілому, науковці зазначають, що їжа має бути змішаною і містити білки тваринного і рослинного походження (оптимальне співвідношення 55 : 45 [9, с. 70]).

Під час вивчення обміну речовин і енергії в організмі людини (обмін білків, жирів, вуглеводів) пригадуються знання з будови травної системи, знайомимося зі складом харчових продуктів, їх енергетичною цінністю, з енергетичними потребами людини. Звертаємо увагу і студентів, і учнів на необхідність своєчасного і збалансованого харчування, проводимо роботу з підвищення культури прийому їжі, дотримання основних гігієнічних вимог. Студенти вчать скласти меню з урахуванням вимог до здорового харчування, до фізичного навантаження, отримують необхідні відомості про процеси, що відбуваються з їжею під час її приготування.

Відповідальність за формування здорового способу життя несе все суспільство, але, головним чином, велику роль відіграє вчитель. Якщо правильно побудувати власну систему роботи в цьому напрямку, це буде значним внеском його у формування здорового способу життя нового покоління дітей.

Література:

1. Про Національну стратегію розвитку освіти України на період до 2021 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
2. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей і молоді. Наказ МОН України № 605 від 21.07.2004 р. <https://shag.com.ua/nakaz-605-pro-zatverdjenya-konceptiyi-formuvannya-rozitivnoyi.html>
3. Концепція екологічної освіти України <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>]
5. Підлітковий вік і здорова їжа. Серeda, 29 січня, 2020. <https://medfond.com/porady/pidlitkovii-vik-i-zdorova-izha.html>
6. Нечитайло Ю., Міхеєва Т. Особливості харчування підлітків. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/5041-osoblivosti-harchuvannya-pidlitkiv/>
7. Книга для чтения по органической химии. Пособие для учащихся. М.: «Просвещение», 1975. 271 с.
8. Хизер МакКлис. Нужен белок? Вот 9 аминокислот, которые в изобилии содержатся в растениях. <http://www.onegreenplanet.org/natural-health/need-protein-amino-acids-found-abundantly-in-plants/>
9. Пушкар М.П. Основи гігієни. Навчальний посібник. Київ: Олімпійська література, 1998. С. 69-70.

ДІАГНОСТИКА СТАНУ МОВЛЕННЄВОГО ДИХАННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬГИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Горшкова Галина Володимирівна

аспірант,

Запорізький національний університет

Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ) вважається тяжким порушенням мовлення, під час якого у дітей із нормальним фізіологічним слухом і первинно збереженим інтелектом, порушено формування всіх компонентів мовлення (лексика, граматики, складова будова слів, зв'язне мовлення, звуковимова) [1].

Подолання ЗНМ потребує системної і систематичної корекційної роботи, врахування віку, індивідуальних та особистісних особливостей психофізичного розвитку та перебігу порушення мовлення кожної дитини. На результат корекційної роботи має вплив стан мовленнєвого дихання дитини.

Дослідження щодо корекції мовленнєвого дихання дітей з порушеннями мовлення у сучасній логопедії набули високого рівня. Але у зв'язку з тим, що порушення мовлення мають тенденцію на ускладнення та набувають змішаного характеру, проблема потребує подальшого розвитку та удосконалення. Одним з необхідних інструментів для корекції мовленнєвого дихання виступає діагностика стану мовленнєвого дихання дитини.

Мета даного дослідження – обґрунтування і розробка діагностики стану мовленнєвого дихання, критерії та рівні оцінювання результатів діагностики у дітей із ЗНМ 1 рівня (молодший дошкільний вік), із ЗНМ 2 рівня (середній дошкільний вік), із ЗНМ 3 рівня (старший дошкільний вік);.

У контексті дослідження вважаємо доцільним з'ясувати та розмежувати поняття «дихання» і «мовленнєве дихання».

Дихання – це процес, під яким розуміють сукупність процесів, результатом яких виступає доставка кисню до тканин організму, використання його і виведення вуглекислого газу. Ю. В. Пінчук [2] дихання називає «рефлекторним актом, який здійснюється підсвідомо, виконуючи головну фізіологічну функцію газообміну в організмі». Авторка називає його «фізіологічним диханням». Воно поділяється на систему зовнішнього дихання та внутрішнього дихання [3]. До системи зовнішнього дихання належать вентиляція легень (газообмін між атмосферним та альвеолярним повітрям) та дифузія газів у легенях (газообмін між альвеолярним повітрям та кров'ю). До системи внутрішнього дихання належать транспорт газів кров'ю, дифузія газів у тканинах (газообмін між кров'ю та тканинами), внутрішнє тканинне дихання (окисні метаболічні реакції у тканинах). У контексті нашого дослідження нас цікавить система зовнішнього дихання.

Процес дихання містить дві фази, що чергуються – вдих-видих. Кожні 4 секунди у дихальному центрі мозку виникають збудження, які в підсумку призводять до скорочення діафрагми, купол якої, випнутий у бік грудної

порожнини, опускається донизу. Дихальні шляхи людини складаються з двох відділів: верхнього (носова порожнина, носоглотка, ротоглотка) і нижнього (гортань, трахея, бронхи). Дихання людини поділяють на чотири типи [4]:

– *верхній або ключичний* (високий, плечовий) тип – повітря наповнює лише верхню частину легень. У цьому випадку дихати доводиться частіше, ніж необхідно, оскільки у легені надходить мала кількість повітря. Цей тип розрізняється за такими ознаками: при вдиханні підіймаються вгору плечі, лопатки і ключиці;

– *грудний* (середній, реберний) тип – повітря наповнює лише середню частину легень. На відміну від першого, за таким типом диханням в легені надходить значно більша кількість повітря, проте ще недостатня, щоб заповнити і верхню, і нижню частини. Тому він також вважається неправильним. Його ознаки: грудна клітка розширюється, а живіт втягується;

– *діафрагматичний* (низький, черевний) тип – повітря наповнює переважно нижню частину легень. Таке дихання значно краще, ніж ключичне чи грудне, проте також неправильне, бо верхня й середня частини легень залишаються пасивними, погано вентилуються. Ознаки такого дихання: при вдиханні підіймається живіт, бо діафрагма інтенсивно скорочується, осідає і тисне на черевну порожнину;

– *комбінований або діафрагматично-реберний* тип – найбільш доцільний тип дихання, коли повітрям наповнюються всі ділянки легень; виступає енергетичною базою мовлення.

Такий розподіл дихання на типи слід вважати відносним, схематичним. Але перші три типи вважаються неправильними, останній – правильним. Характер дихання кожної людини змінюється залежно від зовнішніх обставин та її внутрішнього стану, від статі, віку, професії. У чоловіків частіше спостерігається черевний тип дихання, у жінок – грудний; в осіб, зайнятих сидячою роботою, – грудний тип, у тих, хто працює фізично превалює черевний тип дихання. У дітей зазвичай буває змішаний тип дихання, тобто середній між черевним і грудним. Дітям із ЗНМ притаманний ключичний або грудний типи дихання. Системна і систематична корекційна робота дозволяє зкорегувати тип дихання і зробити його комбінованим.

Мовленнєве дихання, на думку Ю. В. Пінчук, це – «процес керований, довільний. Таке дихання називається мовленнєвим, фонаційним або звуковим і його можна тренувати» [2]. Під час мовлення органи дихання виконують не тільки свою фізіологічну функцію газообміну, але й функції голосоутворення та артикуляційну. Мовленнєве дихання має певні особливості, які відрізняють його від фізіологічного дихання, що наведені Л. В. Нейманом і М. Р. Богомільським [5], і представлені у табл. 1.

Особливості мовленнєвого дихання

Показники	Під час фізіологічного дихання у спокійному стані	Під час мовленнєвого дихання
Співвідношення довжини вдиху до довжини видиху	1:1,25	1-5, 1-8
Число дихальних рухів за 1 хвилину	16-20	8-10
Об'єм повітря, що видихується	500 см куб.	1500-2000 см куб.
Вдих виконується	через ніс	через рот
Участь м'язів, що забезпечують видих	не приймають участь	приймають участь

На основі теоретичного аналізу науково-педагогічної літератури, нами розроблено діагностику стану мовленнєвого дихання дітей із ЗНМ 1 рівня (молодший дошкільний вік), із ЗНМ 2 рівня (середній дошкільний вік), із ЗНМ 3 рівня (старший дошкільний вік), критерії і рівні оцінювання результатів діагностики.

Критерії діагностики ґрунтуються на особливостях мовленнєвого дихання, що наведені вище та визначенні типу дихання:

- мовлення на вдиху ротом та видиху через ніс (якщо дитина видихає через ніс, можна затиснути ніздрі, щоб вона відчула, як повинно виходити повітря) вважається порушенням мовленнєвого дихання;
- видихати слід, поки не закінчиться повітря;
- під час мовлення не можна добирати повітря за допомогою частих коротких вдихів;
- відзначити притаманний дитині тип фізіологічного дихання: ключичний, грудний, діафрагматичний, комбінований;
- з'ясувати стан мовленнєвого видиху (плавний подовжений ротовий) та довжину видиху (подовжений, скорочений, переривчастий).

Таким чином, можна дійти висновку, що під час мовленнєвого дихання правильними вважається наступні дії: дитина робить вдих через ніс та комбінований плавний подовжений видих через рот, губи складає трубочкою, але не стискає їх і не надуває щоки.

Завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ 1 рівня наведені у табл. 2. Оцінювання кожного завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей молодшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення 1 рівня наведені у табл. 3.

Таблиця 2

Завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ 1 рівня

Зміст завдання	Напрямок дослідження	Оцінювання			
		в	д	с	н
Запропонувати дитині спробувати на доступному для неї мовленнєвому матеріалі назвати предмети або картинки (орієнтовні теми: «Родина», «Овочі», «Фрукти»)	Тип дихання				
	Плавність видиху				
	Довгота видиху				
	Чим виконує вдих і видих				
Попросити виконати вдих носом – видих ротом (3 рази)	Узгодженість та зкоординованість рухів				
Підсумкова кількість балів дитини за кожне завдання блоку					
Максимальна кількість балів за завдання блоку		15			

Таблиця 3

Оцінювання завдань діагностики стану мовленнєвого дихання дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ 1 рівня

№	Рівень	Бали	Критерії оцінювання
1	Високий	3	Тип дихання комбінований. Вдих носом-видих (плавний подовжений) ротом
2	Достатній	2	Тип дихання діафрагматичний. Вдих носом-видих (скорочений) ротом
3	Середній	1	Тип дихання грудний або ключичний. Вдих носом-видих (скорочений переривчастий) ротом
4	Низький	0	Тип дихання ключичний. Мовлення на вдиху ротом, видих грубо порушений

Таблиця 4

Завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ 2 рівня

Зміст завдання	Напрямок дослідження	Оцінювання			
		в	д	с	н
Відповісти на запитання вчителя-логопеда (тема запитань довільна)	Тип дихання				
	Плавність видиху				
	Довгота видиху				
	Чим виконує вдих і видих				
Вдих носом (рахунок до 2) – видих ротом (рахунок до 4)	Узгодженість та зкоординованість рухів				
Підсумкова кількість балів дитини за кожне завдання блоку					
Максимальна кількість балів за завдання блоку		15			

Таблиця 5

Оцінювання завдань діагностики стану мовленнєвого дихання дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ 2 рівня

№	Рівень	Бали	Критерії оцінювання
1	Високий	3	Тип дихання комбінований. Вдих носом-видих (плавний подовжений) ротом
2	Достатній	2	Тип дихання діафрагматичний. Вдих носом-видих (скорочений) ротом
3	Середній	1	Тип дихання грудний або ключичний. Вдих носом-видих (скорочений переривчастий) ротом
4	Низький	0	Тип дихання ключичний. Мовлення на вдиху ротом, видих грубо порушений

Завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 3 рівня наведені у табл. 6. Оцінювання кожного завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ3 рівня наведені у табл. 6.

Таблиця 6

Завдання для діагностики стану мовленнєвого дихання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 3 рівня

Зміст завдання	Напрямок дослідження	Оцінювання			
		в	д	с	н
Відповісти на запитання вчителя-логопеда (тема запитань довільна)	Тип дихання				
	Плавність видиху				
	Довгота видиху				
	Чим виконує вдих і видих				
Вдих носом (під рахунок до 3) – видих ротом (під рахунок до 6)	Узгодженість та зкоординованість рухів				
Підсумкова кількість балів дитини за кожне завдання блоку					
Максимальна кількість балів за завдання блоку		15			

Для оцінювання стану мовленнєвого дихання дітей молодшого, середнього, старшого дошкільного віку із ЗНМ пропонуємо використовувати рівні, наведені у табл. 8.

Таким чином, можна зазначити, що нами було обґрунтовано і розроблено діагностику стану мовленнєвого дихання, критерії та рівні оцінювання результатів діагностики у дітей із ЗНМ 1 рівня (молодший дошкільний вік), із ЗНМ 2 рівня (середній дошкільний вік), із ЗНМ 3 рівня (старший дошкільний вік). Проблема, що досліджується, потребує подальшого вивчення та удосконалення.

Таблиця 7

Оцінювання завдань діагностики стану мовленнєвого дихання дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 3 рівня

№	Рівень	Бали	Критерії оцінювання
1	Високий	3	Тип дихання комбінований. Вдих носом-видих (плавний подовжений) ротом
2	Достатній	2	Тип дихання діафрагматичний. Вдих носом-видих (скорочений) ротом
3	Середній	1	Тип дихання грудний або ключичний. Вдих носом-видих (скорочений переривчастий) ротом
4	Низький	0	Тип дихання ключичний. Мовлення на вдиху ротом, видих грубо порушений

Таблиця 8

Оцінювання стану мовленнєвого дихання дітей із ЗНМ

№	Рівень	Бали
1	Високий	12-15
2	Достатній	8-11
3	Середній	4-7
4	Низький	0-3

Список літератури:

1. Шеремет М.К. Логопедія : підручник, друге видання, перероблене та доповнене. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 672 с.
2. Пінчук Ю. В. Риторика, культура і техніка мовлення корекційного педагога. URL : https://pidru4niki.com/89954/ritorika/ritorika_kultura_ta_tehnika_movlennya_korektsiyного_pedagoga (дата звернення : 14.01.2020).
3. Снігир Н. В., Сірик В. О., Одинець М. О. Фізіологія дихання: практичне значення. *Сучасні препарати та технології*. 2017. №8 (144). С. 21-24.
4. Горшкова Г. В. Логопедичні техніки : корекція психомоторного розвитку дітей із загальним недорозвитком мовлення: навчально-методичний посібник. Запоріжжя : Видавництво Хортицької національної академії, 2019. 230 с.
5. Нейман Л. В., Богомільський М. Р. Анатомія, фізіологія і патологія органів слуху та мовлення. URL : <http://medbib.in.ua/anatomiya-fiziologiya-patologiya-organov-sluha.html> (дата звернення : 14.01.2021).

ВРАХУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Данченко Ірина

Доктор педагогічних наук, доцент
Харківського національного технічного університету сільського господарства
імені Петра Василенка

Тюріна Валентина

Доктор педагогічних наук, професор
Харківський національний університет внутрішніх справ

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства можна охарактеризувати як вкрай складний, в тому числі, в контексті процесів, що відбуваються у системі вищій освіти. Однією з актуальних проблем сьогодення, є проблема пов'язана зі специфікою формування та розвитку когнітивних процесів особистості студентів у сучасному інформаційному суспільстві. Адже, перетворення у сфері когнітивних процесів, які реалізують функції раціонального пізнання, підлягають найбільш значущим змінам серед тих, що відбуваються під впливом поширення в сучасному суспільстві інформаційних технологій. У цьому зв'язку актуальності набуває виявлення сутності поняття «кліпове мислення».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До когнітивних процесів відносять пам'ять, увагу, сприйняття, розуміння, мислення. Дослідники М. Антипов, Д. Белов, І. Березовська, Г. Берулава, М. Берулава, С. Докука, А. Ісаєва, І. Лисак, Т. Семеновських, К. Фрумкін та інші вивчаючи витoki поняття «кліпове мислення», визначають сутність даного поняття, характеризують поняття багатозначності, що супроводжує поняття «кліпове мислення», виявляють позитивні сторони та недоліки відповідних трансформацій когнітивних процесів особистості.

Водночас, не зважаючи на зусилля фахівців залишилася відкритою складна проблема врахування особливостей кліпового мислення в процесі формування професійних компетенцій та результатів навчання студентів в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичний аналіз та практична діяльність доводять, що сьогодення когнітивні процеси особистості формуються за допомогою електронних засобів масової інформації. Для характеристики змін розумових процесів сучасні дослідники пропонують використання понять «Net-мислення» або «Кліпове мислення» [1, с. 24; 2, с. 170; 3, с. 260].

Поняття «Кліп» (англ. Clip – швидкість руху; скорочене слово; стрімко бігти тощо) – це перш за все відеоряд, покладений на музику, що містить певну послідовність кадрів, часто непов'язаних між собою, розділених у часовому і просторовому вимірах, які формують фрагментарний розріджений образ [4].

Близьким до значення поняття «кліп» є поняття «Бліп-інформація» (від англ. Blip – відображене зображення або викид сигналу, поява сигналу на екрані; йти на контакт, виключати частину звуку з відеозапису) – це короткі, модульні образи інформації. Наведені визначення засвідчують, що ці поняття пов'язані з різними джерелами отримання інформації: «Бліп» – з екранів, а «Кліп» – з різноманітних джерел, тому, урахувавши те, що вони відображають одне і те саме явище – «кліповість», ми вважаємо, що доречно вживати їх синонімами [5].

Із відомих визначень поняття «кліпове мислення» заслуговує уваги визначення запропоноване Т. Семеновських, яка характеризує це поняття як «процес відображення множини різноманітних властивостей об'єктів, без урахування зв'язків між ними, що характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю, різнорідністю інформації, високою швидкістю переключення фрагментів інформації, відсутністю цілісної картини сприйняття навколишнього світу» [6].

Особливості когнітивного стилю мислення сучасної генерації, яка постійно використовує Інтернет, стає все більш орієнтованою на сприйняття зорових і звукових образів, які швидко змінюють один одного. Це, в свою чергу, знижує здатностей до тривалої концентрації уваги, роздумів, виділення головних думок. Молодь відчуває постійну потребу в отриманні нової інформації, не встигаючи, а часто і не прагнучи, осмислити вже наявну. Адже мова легких для сприйняття яскравих образів, різнорідність та фрагментарність інформації не передбачають її глибокого усвідомлення.

Науковці І. Лисак та Д. Белов підкреслюють, що одночасне сприйняття інформації з кількох джерел, спроби виконувати одночасно кілька дій приводять до виникнення труднощів у проведенні аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення. Люди, які практикують багатозадачність, не здатні зосередитися на виконанні однієї дії та намагаються виконувати кілька завдань, навіть у тих випадках, коли це непотрібно [3, с. 260-261].

Американський професор Л. Розен наголошує, що платою за багатозадачність стає неухважність, гіперактивність, віддання переваги візуальним символам замість поглиблення в текст [7, с. 104].

Сучасна людина живе із впевненістю, що вона має абсолютну можливість у кожен момент часу дізнатися відповіді практично на будь-яке питання (підключитися до будь-якого тексту, зображення, формули тощо). У неї зникає необхідність запам'ятовувати інформацію і, тим більш, її осмислювати. Така реальність спричиняє за собою скорочення кількості значимих, невідомих об'єктів мислення. А «думка, що розгубила свої проблемні об'єкти, припиняє породжувати образи, символи, ідеї» – вказує А. Ісаєв [4, с. 180].

К. Фрумкін вважає, що глобальні зміни когнітивного стилю створюють великі проблеми для молоді в області сприйняття вербальної культури.

Вчений виділяє певні чинники, які сприяють формуванню свідомості нового типу, як-от: зростання інформаційного потоку (пов'язане з прискоренням темпів життя), що має наслідком проблематику відбору та скорочення інформації; потребу в більшій актуальності інформації та швидкості її одержання, що має наслідком скорочення інтерпретаційної частини; збільшення різноманітності інформації, що поступає; збільшення кількості справ, якими одна людина займається одночасно; зростання діалогічності на різних рівнях соціальної системи (ролі діалектики, риторики), що викликає розбиття тексту на фрагменти [8].

К. Фрумкін підкреслює, що нині сформувалась особлива культура сприйняття інформації – альтернаційна (від «альтернація» – «чергування»), ключовими рисами якої є: висока фрагментарність інформаційного потоку, велика кількість і різноманітність інформації, що сприймається, а також навички швидкого перемикавання з одних фрагментів на інші.

Крім того, до позитивних рис кліпового мислення можна віднести той факт, що воно є закономірною захисною реакцією організму людини на велику кількість розрізненої інформації, динамізм пізнавальної діяльності [3, с. 262]. В той же час, зрозуміло, що без розвитку аналітичного і логічного мислення, здатностей до аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення, обґрунтування власних думок та передача їх іншим людям неможливі. Тому сучасна система вищої освіти має забезпечувати формування вказаних здатностей. Отже, в її методологічних основах та інноваційних технологіях мають знайти відображення реалії інформаційного суспільства.

Отже, формування професійних компетенцій та результатів навчання студентів в закладах вищої освіти, безумовно, має зважати сучасну специфіку когнітивних процесів особистості, а саме: використанні принципу наочності, структурування матеріалу та його фрагментарного подання тощо. Особливо актуальною представляється зміна формату викладання (застосування наочних і яскравих комп'ютерних презентацій з чіткими і лаконічними формулюваннями), зрозумілість і доступність поданого матеріалу, його послідовне поглиблення, включання евристичного і логічного компонентів, актуалізація рефлексивного засвоєння навчального матеріалу, формування пізнаваної активності та самостійності студентів.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Сутність поняття «кліпове мислення» полягає у фрагментарному відображенні інформаційного потоку з високою швидкістю переключення фрагментів інформації, без урахування зв'язків між ними, що має наслідком відсутність цілісного сприйняття змісту інформації та його рефлексивного засвоєння.

Головними позитивними факторами кліпового мислення є велика швидкість обробки інформації, динамізм у пізнавальній діяльності. А серед недоліків необхідно визначити: нездатність до сприйняття тривалої лінійної послідовності – однорідної інформації, відсутність необхідності запам'ятовувати інформацію і, тим більш, її осмислювати, зниження здатностей до тривалої концентрації уваги, роздумів, виділенні головних думок, аналізу і синтезу, логічного мислення.

Зважаючи на це вважаємо, що система вищої освіти має враховувати вказані особливості розумової діяльності тих, хто навчається, та поступово відновлювати вказані знижені здатності до рівня, необхідного у якісній професійній підготовці. Для вирішення відповідного завдання пропонуємо: використання принципу наочності, зокрема, візуалізації навчального матеріалу, впровадження ідеї його фрагментарного подання з передчасним структуруванням, формування мотивації студентів щодо подальшого опанування та поглиблення навчального матеріалу. Уважаємо доцільним проведення наукових досліджень стосовно врахування особливостей кліпового мислення в процесі формування професійних компетенцій та результатів навчання студентів в закладах вищої освіти.

Список літератури:

1. Антипов М. А. Клиповое мышление как атрибут техногенного общества. XXI век: итоги прошлого и проблемы настоящего плюс. 2015. № 6 (28). С. 21–26.
2. Доука С. В. Клиповое мышление как феномен информационного общества. Общественные науки и современность. 2013. № 2. С. 169–176.
3. Лысак И. В., Белов Д. П. Влияние информационнокоммуникационных технологий на особенности когнитивных процессов. Известия Южного федерального университета : технические науки. 2013. № 5 (142). С. 256–264.
4. Исаева А. Н., Малахова С. А. «Клиповое мышление»: психологические дефициты и альтернативы (пространственный фокус). Мир психологии. Науч.-метод. журнал. 2015. № 4 (84). С. 177–191.
5. Книш І. В. «Кліпове мислення» як релевантність сучасної освіти.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова,. —: Концептуальні, методологічні та практичні проблеми соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики : Збірник матер. III міжнар. наук.-поп. конф. (24 квітня 2019 р.) // С. 54–57.
6. Семеновских Т. В. «Клиповое мышление» – феномен современности. Оптимальные коммуникации: эпистемический ресурс Академии медиаиндустрии и кафедры теории и практики общественной связности РГГУ. 2013. URL: <http://jarki.ru/wpress/2013/02/18/3208> (дата звернення: 20.03.2019).
7. Rozen L. Me. My Space and I : Parenting the Net Generation. N.Y., 2007. 258 p.
8. Фрумкин К. Г. Откуда исходит угроза книге. Знамя. 2010. № 9. URL: <http://magazinez.russ.ru/znamia/2010/9> (дата звернення: 20.03.2019).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Докаль Ольга Ярославівна

Заступник директора
Фаховий Коледж ЧНУ ім. Юрія Федьковича

АНОТАЦІЯ Розглядаються тенденції розвитку інформаційнокомунікаційних технологій в освіті як основа формування інформаційного суспільства. Досліджено історію розвитку ІКТ. Проаналізовано етапи розвитку ІКТ. Зазначено вплив ІКТ на життя та розвиток суспільства. Наголошено на впливі ІКТ на формуванні майбутнього фахівця.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, суспільство, глобалізація, інформаційне суспільство. Початок ХХІ століття характеризує суспільство як інформаційне, в якому здійснюється інформатизація всіх галузей науки і освіти. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є нагромадження, збирання, продукування, зберігання, оброблення, передавання та використання інформації. Ці процеси здійснюються на основі сучасних засобів процесорної та обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну [3]. Тому професійна підготовка майбутніх педагогів, їхня інформаційна культура та професійна готовність до використання інформаційних технологій вимагають особливої уваги та виступають гарантією впровадження інформаційнокомунікаційних технологій у всі сфери діяльності суспільства. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – засоби, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою і управлінням інформації. Цей широко вживаний термін, включає в себе всі технології, що використовуються для спілкування та роботи з інформацією [5]. Метою ІКТ є виробництво інформації для її аналізу та прийняття рішення для виконання певної дії.

Інформаційні технології – це узагальнююче поняття, що описує різні методи, способи та алгоритми збирання, зберігання, оброблення, представлення і передавання інформації. Під інформаційними технологіями розуміють також способи і засоби збирання, оброблення та передавання інформації з метою одержання нових відомостей про об'єкт, що вивчається, або – сукупність знань про способи і засоби роботи з інформаційними ресурсами [4]. Якщо в якості ознаки інформаційних технологій вибрати інструменти, за допомогою яких проводиться обробка інформації, то можна виділити наступні етапи її розвитку:

- 1-й етап (до другої половини ХІХ ст.) – «Ручна інформаційна»;
- 2-й етап (з кінця ХІХ ст.) – «Механічна технологія»;
- 3-й етап (40 – 60-і рр.. ХХ ст.) – «Електрична технологія»;
- 4-й етап (з початку 70-х рр.) – «Електронна технологія»;

5-й етап (з середини 80-х рр.) – «Комп'ютерна технологія»;

6-й етап – «Мережева технологія» [1].

З появою персональних комп'ютерів з'явився термін «нові інформаційні технології», під яким розуміють впровадження нових підходів до навчально-виховного процесу, що орієнтований на розвиток інтелектуально творчого потенціалу людини з метою підвищення його ефективності, завдяки застосуванню сучасних технічних засобів. На сучасному етапі методи, способи і засоби безпосередньо взаємопов'язані з комп'ютером, тому їх іще називають комп'ютерні технології [10]. Нові інформаційні технології характеризуються наявністю всевітньої мережі Інтернет, такими її сервісами, як електронна пошта, телекомунікації, що надають широкі можливості. Жива комунікація невід'ємна від інформаційних технологій, тому на сучасному етапі розвитку технічних і програмних засобів інформаційні технології називають інформаційно-комунікаційними. У цих комунікаціях комп'ютер займає своє місце. Він забезпечує комфортну, індивідуальну, різноманітну, високоінтелектуальну взаємодію об'єктів комунікації [11]. Узагалі ІКТ можна визначити як сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією. Під технологічними інструментами та засобами мають на увазі комп'ютери, мережа Інтернет, радіо- та телепередачі, а також телефонний зв'язок [2]. Поєднуючи інформаційні та комунікаційні технології, проектуючи їх на освітню практику необхідно зазначити, що основним завданням, яке стоїть перед їх впровадженням є адаптація людини до життя в інформаційному суспільстві. [13] Науковці виділяють глобальні тенденції розвитку ІКТ в освіті, а саме

1. Організація навчання впродовж усього життя.
2. Створення та використання динамічних навчальних матеріалів
3. Реалізація спільної роботи в режимі реального часу

Міжнародним медіа консорціумом визначено тенденції розвитку ІКТ, які впливають на розвиток системи освіти (рис.1.)

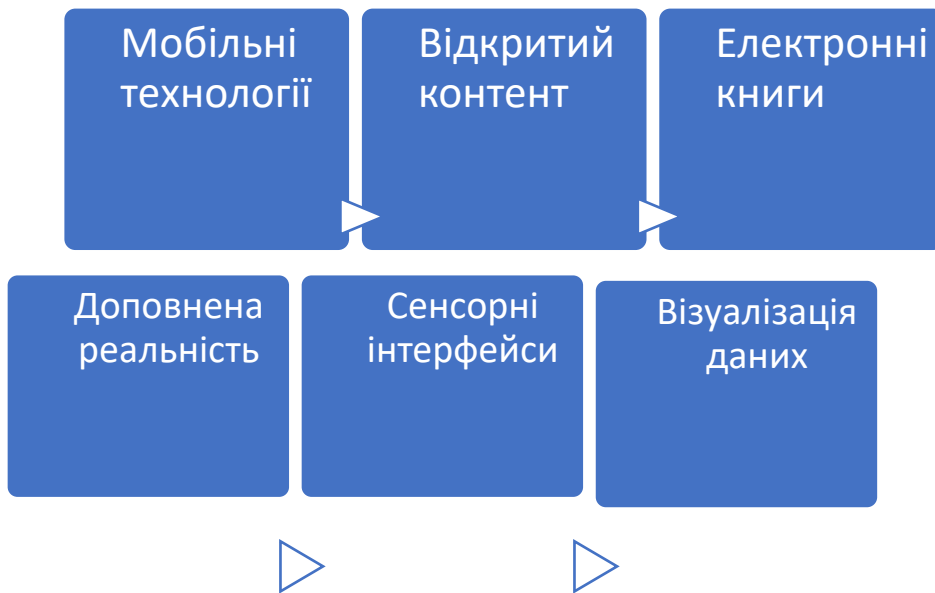

Рис. 1.

Тенденції розвитку ІКТ

Глобальне впровадження комп'ютерних технологій у всі сфери діяльності, формування нових комунікацій і високоавтоматизованого інформаційного середовища стало першим кроком до формування інформаційного суспільства. [6,12] Прикладом успішної реалізації ІКТ стала поява Інтернету – глобальної комп'ютерної мережі з її практично необмеженими можливостями збирання та збереження інформації, передавання її індивідуально кожному користувачеві [14].

Отже, поняття інформаційно-комунікаційних технологій не є однозначним. Це сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження і управління інформацією. Технологічні інструменти та засоби це – комп'ютери, мережа Інтернет, радіо та телепередачі, а також телефонний зв'язок. Поєднуючи інформаційні та комунікаційні технології, проектуючи їх на освітню практику необхідно зазначити, що основним завданням, яке стоїть перед їх впровадженням є адаптація дитини до життя в інформаційному суспільстві.

Література

1. Благоев М.Б. Формирование готовности студентов к использованию информационных технологий в педагогической деятельности: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / М.Б. Благоев – Саратов, 2004. – 152 с. Мобільні технології Відкритий контент Електронні книги Доповнена реальність Сенсорні інтерфейси Візуалізація даних 200
2. Воронкін О. Класифікація інформаційно-комунікаційних технологій навчання / О. Воронкін // Вища освіта України. – 2015. – № 2. – С. 95–102.
3. Гуревич Р.С. Розвиток інформаційних технологій в освіті – важливий чинник розвитку суспільства / Р.С. Гуревич // Наукові праці: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 141. – Т. 153. – С.20-24.

4. Жалдак М.І. Професійна підготовка вчителя та інформаційні технології / М.І. Жалдак // Освіта. – 2004. – №11 (3-10 березня). – С. 5

5. Кочарян А.Б. Сучасні тренди ІКТ в освіті. Тенденції їх розвитку / А.Б. Кочарян // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2014. – №5. – С.10–15.

6. Молодыченко В. В., Олексенко Р. И. Информационное общество, как императив современности. / В. В. Молодыченко, Р. И. Олексенко // Новый университет. Серия: Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук. - 2014. № 4. С. 31-37. 7. Наумук І.М. Формування медіакомпетентності майбутніх вчителів в контексті інтегрованого підходу до медіаосвіти / І. М. Наумук // Інформаційні технології в освіті та науці. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. Вип

7. – С. 127–132 8. Наумук І. Розвиток медіаосвіти в Україні: сучасний стан та вимога сьогодення / І. Наумук // Молодь і ринок. 2015. № 3. С. 162-166. 117.

9. Наумук І.М. Освітні тренди у підготовці майбутніх іт-фахівців / І. М. Наумук // Актуальні питання сучасної інформатики. 2017. №5. с.126- 129.

10. Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті (ІСТЕ2014): матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та студ. (Полтава, 19-20 листоп. 2014 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, ВНЗ Укоопспілки ПУЕТ [та ін.]. – Полтава: Астроя, 2014. – 200 с. – Бібліогр. в кінці ст.

11. Новітні інформаційно-комунікаційні технології в освіті (ІСТЕ2015): матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих учених та студ. (Полтава, 18-19 листоп. 2015 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка, Вінниц. держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, ВНЗ Укоопспілки ПУЕТ [та ін.]. – Полтава: Астроя, 2015. – 223 с. 201

12. Олексенко Р.І. Філософія розвитку інформаційного суспільства в епоху глобалізації / Р.І. Олексенко // Гілея: науковий вісник. - 2015. - Вип. 98. - С. 230-232

13. Олексенко Р.І. Особистість в освітньому середовищі, яке динамічно трансформується / Р.І. Олексенко, Ю.А. Васюк // Філософські обрії. - 2017. - Вип. 37. - С. 124-135

14. Рябов В. А. Характеристика інформаційно-технічного забезпечення навчального процесу з підготовки фахівців з педагогіки вищої школи / В.А. Рябов //

15. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : монографія / ред.: В.І. Отрішко, Л.Є. Івашень, Л.Г. Дончевська; НАПН України, Держ. вищий навч. заклад «Ун-т менеджменту освіти». – К., 2014. – С. 253– 265. – [74.580р3 / Т33].

16. Шаров С., Постильна О. Інформатизація освіти і виховання як вектор розвитку сучасного суспільства // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2017. – №. 18. – С. 199-204. 16. Шаров С.В., Корзун Н. Значення вчителя інформатики в

інформаційному суспільстві // Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції студентів і молодих учених «Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених. – Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, Мелітополь, 2017. – С. 370-372.

ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Заболотній Олександр Анатолійович

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри життєдіяльності і природокористування
ВП НУБіП України
«Ніжинський агротехнічний інститут»

На сучасному етапі розвитку суспільства розвиток інформаційних технологій та ситуація з розповсюдженням коронавірусної інфекції створюють передумови для розвитку дистанційного навчання, яке дає можливість навчатися за межами навчального закладу, забезпечує учасників навчального процесу більшою мобільністю та дозволяє обирати власний графік навчання.

Питання розвитку та використання дистанційного навчання в Україні було розглянуто у працях Б. Агранович, О. Адаменко, А. Артюшенко, Х. Беккера, П. Брусиловського, В. Бикова, Г. Кедрова, А. Короткова, О. Крюкова, М. Моїсеєвої, Ю. Моїсеєва, Ю. Насонова, О. Полат, І. Роберт, Д. Смоліна, Ю. Триуса. Вони дистанційне навчання визначають як організацію навчального процесу, за якої викладач розробляє навчальну програму таким чином, щоб студент мав змогу самостійно опрацювати навчальний матеріал [1].

Українські фахівці в галузі педагогіки дистанційного навчання дистанційну освіту визначають як дистанційну форму навчання, за якої використовуються глобальні комп'ютерні комунікації та яка базується на індивідуальній роботі студентів із чітко дібраним навчальним матеріалом, а також на активному спілкуванні з викладачами та іншими студентами [2].

Д. Кіган визначає дистанційну освіту як таку, яка звільняє студента від необхідності поїздки в «постійне місце, у певний час, щоб зустрітися з фіксованою особою для навчання як результат технологічного поділу на вчителя і учня» [3]. Учитель і учень можуть буди розділені простором і не обов'язково прив'язаними до певного часу.

Навчання в умовах карантину та дистанційне навчання – це справжній виклик для вчителів, тому що їм довелося вийти зі звичної зони комфорту, працювати в режимі постійного пошуку, розробляти нові уроки і завдання до них, освоювати технології і бути на зв'язку з дітьми майже цілодобово. Працювати дистанційно важко. На уроці вчитель бачить, як сприймають учні і може передбачити як вони цей матеріал сприймають, чи їм цікаво, відразу можна побачити й зворотній процес, віддачу. Якщо учням не зрозуміло, вчитель може відразу переорієнтуватися, зосередити увагу на складному матеріалі, ще раз його пояснити. Крім того дистанційне навчання потребує більшої самостійної роботи учня та більшого контролю і допомоги з боку батьків.

Наразі розроблено достатньо велику кількість платформ та засобів дистанційного навчання.

Математика – досить складний навчальний предмет, який потребує багато уваги, логіки, пам'яті та багато іншого, і освоїти його самостійно учням важко.

Для підтримки навчання в умовах карантину було створено курс на платформі G-Suite for Education. Варто зазначити, що пакет G Suite for Education включає безкоштовні хмарні інструменти. У число доступних сервісів входять додатки для відправки повідомлень і спільної роботи, такі як Gmail, Google Диск, Календар і Клас. Платформа дозволяє виконувати багато завдань: пояснювати учням матеріал, проводити з ними відеоконференцію, тестування.

Поряд з такими можливостями виникає проблема: навіть якщо вчитель пояснить матеріал і перейде до закріплення розв'язування вправ, то виникає необхідність викликати учня чи учнів для розв'язування вправ. Записи на дошці вчитель міг би поправити, скоригувати, а як бути коли дошки нема? В пакеті G Suite for Education є додаток Jamboard. Працювати в ньому можна, але для написання формул чи побудови графіки функцій необхідно витратити більше часу, ніж зазвичай на дошці у класі. Тому учні виконують завдання з поясненням, а для більшої візуалізації, вчитель застосовує інші програми і показує в режимі демонстрації свій екран, на якому розписано виконання завдання.

Використання пакету G Suite for Education дає змогу, за потреби, переглянути відеоуроки, повторити вже пройдений навчальний матеріал, перевірити прислані для перевірки виконані завдання.

Дистанційне вивчення математики – важка праця не тільки вчителя, а й для учнів. Тому, на мою думку, потрібно зменшити кількість завдань, які потрібно виконувати і більш детально показувати хід розв'язання вправ. Онлайн тести дають змогу контролювати та корегувати навчальний процес, а також більш-менш об'єктивно оцінювати учнів. На мою думку, тестування необхідне кожен урок. Але щоб не обтяжувати учнів, питання тесту повинні бути спрямовані на розуміння вивченого матеріалу, відпрацювання навичок, а не на складні обчислення та розв'язки. Можна запропонувати у тесті одне або два складніші питання, які відповідатимуть високому рівню освоєння навчального матеріалу.

Варто зазначити, що під час дистанційного навчання повинна бути співпраця з батьками. Таке спілкування дозволить вирішити багато питань, які не виникають під час очного навчання.

Якщо порівнювати дистанційне та традиційне навчання, то можна визначити як переваги, так і недоліки. Так, традиційному навчанню властиве контрольоване відвідування, безпосереднє викладання, наявність розкладу, перебування на навчальній базі. Дистанційне навчання ж навчання, в свою чергу, уможливорює вільний доступ до матеріалів навчання, надає можливість користуватися додатковими ресурсами, менш суворе за розкладом, ґрунтується на інформації, а не на структурованому викладанні. Якщо дистанційне навчання відбувається на навчальній базі, у такому випадку відвідування також контрольоване, відбувається орієнтація на навчання і викладання, виникає необхідність контролю відвідування. Якщо дистанційне навчання проходить ззовні навчальної бази, навчання відбувається за допомогою технологічних засобів.

Отже, як позитивні характеристики дистанційного навчання визначено такі [4]:

- переваги у гнучкості трати часу, економія на транспортних витратах;
- зацікавленість сучасної молоді користуванням сучасними інформаційними засобами в повсякденному житті;
- простота й доступність такого навчання;
- набуття досвіду й додаткової інформації студентом за допомогою ресурсів мережі Інтернет;
- індивідуальний темп навчання;
- можливість індивідуального та групового навчання;
- вирішення проблеми втрати концентрації, уникнення обмежень у розкладі;
- оновлення навчального матеріалу за необхідністю.

Негативними характеристиками дистанційного навчання вважаються такі:

- вміст може залежати від технологічних характеристик;
- можливість проблеми мовного бар'єру або перекладу;
- проблеми з авторським правом у застосуванні навчальних матеріалів;
- висока коштовність обладнання для проведення дистанційного навчання.

Українські дослідники серед недоліків дистанційного навчання вказують на потребу створення особливих вимог щодо організації навчального процесу, необхідність у персональному комп'ютері та доступі до мережі Інтернет, організацію мотивації слухачів [1]. Однією із ключових проблем дистанційного навчання залишається проблема аутентифікації користувача у перевірці знань.

Окрім уже зазначених недоліків дистанційного навчання, варто врахувати, що для розвитку сучасного фахівця необхідною умовою у кваліфікації є комунікативні навички, які, на жаль, не розвиваються в умовах дистанційного навчання такою мірою, як за традиційного [5].

Отже, враховуючи тенденції розвитку освіти в Україні, переваги та недоліки дистанційного навчання, можливі труднощі в організації і здійсненні такого навчання, необхідно розробити гнучку й дієву систему застосування дистанційного навчання. Для виконання таких завдань необхідно підготувати висококваліфікованих спеціалістів для здійснення дистанційного процесу навчання. Вони й забезпечать інформаційну й методологічну освітню базу такого навчання.

Подальше дослідження вбачаємо в розгляді проблеми мотивації учасників навчально-виховного процесу в умовах дистанційного навчання, який забезпечує реалізацію індивідуального підходу в освіті.

Список літератури

1. Мусієнко О. Л. Дистанційне навчання у вищій школі : моделі і технології / О. Л. Мусієнко, О. В. Зелінська // Наука в інформаційному просторі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.; 29-30 верес. 2011 р. – В 7 т. – Д-к : Біла К.О., 2011. – Т. 2. – С. 66–72.
2. Шостак У. В. Види педагогічних технологій [Електронний ресурс] / У. В. Шостак // Перспективные разработки науки и техники – 2010 : материалы

Международной научно-практической конференции; 7–15 ноября 2010 г. /
Польша, 2010. – Режим доступа :
http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Pedagogica/74052.doc.htm

3. Keegan D. Distance education technology for the new millennium : Compressed video teaching. // ZIFF Papiere. Hagen, Germany: Institute for Research into Distance Education. (Eric Document Reproduction Service No. ED 389 931) – 1995.

4. Valentine D. Distance learning : Promises, problems, and possibilities // On-line Journal of Distance Learning Administration. – 2002. – Т. 5. – №. 3.

5. Pardanjac M., Radosav D., Jokic S. Difficulties and possibilities of distance learning // Intelligent Systems and Informatics, 2009. SISY'09. 7th International Symposium on. – IEEE, 2009. – С. 361–365.

УПРАВЛІННЯ І МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ХРИСТІЯНСЬКІЙ ШКОЛІ ДЛЯ ДІВЧАТ «ЗНАМЕННЯ»

Зварич Ганна Володимирівна

Управління освіти і науки
Тернопільської облдержадміністрації

Сучасна школа, як відкрита навчально-виховна система, повинна забезпечувати оптимальне поєднання інтелектуального, духовно-етичного, фізичного та психічного розвитку дитини, а одним з пріоритетних завдань є розкриття під час навчання здібностей та обдарувань кожної дитини, сприяння набуттю нею необхідних освітніх і життєвих компетенцій [1; 2; 4; 5; 7; 9].

Педагогічна практика показує, що є учні, чії здібності і потенціал для навчальних досягнень значно вищі, ніж у їхніх однолітків. Таких дітей називають академічно обдарованими.

Але наявність категорії академічно обдарованих дітей не заперечує необхідності розвитку обдарувань і здібностей всіх інших категорій школярів, бо кінцевим критерієм у визначенні обдарованості та таланту є не результати психологічного тестування і навіть не показники успішності навчання, а успішність соціально-професійної діяльності випускника школи, його життєві і професійні компетентності.

Добре відомо, що ці параметри (результати психологічних тестів, показники академічної успішності школяра й соціально-професійні досягнення випускника) далеко не завжди корелюють між собою. Тому обов'язок організаторів освітнього процесу – створити всебічні умови для розкриття талантів і потенцій всіх школярів, зважаючи на те, що не завжди це розкриття відбувається швидко і навіть не завжди в рамках освітнього закладу.

Всі діти талановиті, так чи інакше обдаровані, через що однією з умов розкриття розвитку обдарованості є створення атмосфери прояву ініціативи, змагальності, дискусії. Важливо, щоб виховання школяра було різнобічним, а навчання призвело б до широти і глибини знань. Наголосимо, що найактивніше особистість формується у процесі самостійно організованої діяльності (праці, самонавчання, самовиховання, самооцінювання) під кваліфікованим педагогічним керівництвом.

Таким чином, перед школою постає завдання організувати освітній процес так, щоб інтелектуальній, фізичний, духовний, творчий розвиток дитини здійснювався рівномірно, і не тільки під час уроків, а й у другій половині дня, у вихідні та канікулярні дні.

Звернемося до досвіду організації такої діяльності у Тернопільському обласному ліцеї «Знамення», що представляє собою новий інноваційний тип закладу загальної середньої освіти, де навчаються учениці 10–11 класів [3; 8; 9].

Він має складну організаційно-педагогічну структуру та функціонує у широкому соціальному контексті, забезпечуючи всебічний розвиток особистості

шляхом залучення до різноманітних форм навчально-виховної, дозвіллевої, соціально корисної діяльності протягом навчального року. Головне завдання закладу полягає в сприянні гармонійному розвитку учениць, розкриттю їх здібностей та обдарувань завдяки раціональному режиму дня, де враховані вікові особливості учениць та забезпечено чергування духовного, інтелектуального, емоційного та фізичного блоків діяльності.

Основна ідея закладу полягає в об'єднанні навчальної, духовної і позанавчальної сфер діяльності, формуванні такого освітнього простору, що дає можливість для більшої інтелектуальної і духовної самореалізації дівчат. При цьому інтегруються в єдиний функціональний комплекс освітні, розвивальні, духовно-виховні й оздоровчі процеси, реалізуються завдання додаткової освіти.

Основна мета діяльності – забезпечення навчання, виховання і розвитку юної особистості, яка духовно розвинена, здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати здобуті знання і вміння для творчого розв'язування проблем, здатна критично мислити, опрацьовувати будь-яку інформацію, намагається змінити на краще своє життя і життя своєї країни у відповідності із християнськими принципами і чеснотами. У навчальному закладі визнається автономія кожної дитини, її право йти власним шляхом, розкривати свій творчий потенціал.

Зазначимо, що розвиток творчих, пізнавальних та естетичних здібностей учениць здійснюється у гуртках, клубах, студіях та курсах. Поглиблення знань з навчальних дисциплін забезпечується за рахунок індивідуальних та групових консультацій, додаткових занять з окремих предметів.

Використовуючи сучасні засоби організації вільного часу школярів, заклад забезпечує вільний вибір ученицями діяльності за інтересами, розробляє гнучкий режим, який враховує сімейну ситуацію та індивідуальні особливості кожного учня.

Якісна освіта, що є однією із найголовніших рис християнського закладу освіти, разом із сприятливою атмосферою навчання покликані створити для учениць оптимальні умови для їхнього розвитку. Саме в цьому напрямі здійснюється процес вдосконалення якості освітнього процесу, а функціонування закладу в режимі повного дня дає можливість вибудувати для кожного учня індивідуальну траєкторію навчально-виховного процесу, де вдало поєднуються загальноосвітня підготовка, підготовка підвищеного рівня з навчальних предметів і освітніх галузей, спортивно-оздоровча робота, позашкільна освіта та індивідуальна корекційна робота.

Суттєвим здобутком закладу ми розглядаємо методи викладання, насичені конкретними наочними прикладами та ілюстративним матеріалом, різноманітними, ефективними та інноваційними проблемно-розвивальними прийомами навчання.

Також дуже важливим є врахування такого специфічного аспекту виховної діяльності у християнському навчальному закладі, як особистий приклад педагога і його особисті моральні якості. Діти й молодь дуже чутливі до цього, й тонко відрізняють щирість від нещирості.

Отже, на наше переконання, розв'язання проблеми розвитку та виховання молоді потребує розробки нової концепції освіти XXI-го століття, стрижень якої має становити оптимальне поєднання духовності та технології в ім'я гармонійного становлення зростаючої особистості, реалізації індивідуальних творчих можливостей на будь-якому етапі навчально-виховного процесу освітнього закладу.

Література

1. Зварич Г. В. Критерії моніторингу освітнього процесу та досвіду управління його якістю у християнській школі для дівчат. Вісник післядипломної освіти. Серія Педагогічні науки. 2019. Вип. 9(38).С. 49–62. URI : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vporp_2019_9_3

2. Зварич Г. В. Проблеми моніторингу якості освітніх послуг у закладах загальної середньої освіти в умовах децентралізації // Парадигмальна модель керівника сфери освіти у контексті євроінтеграційних процесів : матеріали Міжнародного форуму управлінської діяльності (м. Тернопіль, 18–19 травня 2019 р.). Тернопіль : Крок, 2019. С. 316–321.

URI : <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/15556>

3. Зварич Г. В. Специфіка освітнього процесу у християнському навчальному закладі «Знамення» // Духовно-моральне виховання особистості: реалії та перспективи : матеріали міжнародної конференції (м. Тернопіль, 19–20 квітня 2018 р.). Тернопіль : Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2018. С. 36.

4. Петько, Л. В. Виклики XXI століття для освітнього простору України // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Серія : Педагогіка : наук. журн. / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили; ред. кол. : О. П. Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14.

5. Петько Л.В. Саксонська гімназія Святого Афра (Sankt Afra) у м. Мейсен (Німеччина) для обдарованих дітей. *Обдарована дитина*. Київ: СОЦИС-ПРЕС, 2009. № 2. С. 64–67.

6. Петько Л.В. Сучасні студенти та їх підготовка до сімейних стосунків // Наука III тисячоліття: пошуки, проблеми, перспективи розвитку : мат. I Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конф. (м. Бердянськ, 20–21 квітня 2017 р.) : збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2017. Ч. 1. С. 230–232.

7. Петько Л.В. Формування духовних цінностей студентської молоді шляхом створення професійно спрямованого іншомовного навчального середовища в умовах університету (на прикладі вивчення англійською мовою новели О'Генрі «Останній листок»). *Проблеми освіти*: наук. зб. / засн. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Київ: ПП Лисенко М.М., 2014. № 79. С. 302–307.

8. Сіданіч І. Л., Зварич Г. В. Управління якістю освітнього процесу у християнській школі: теорія і практика // Сучасні аспекти науки : колективна монографія. Том 2. Де видано? 2020. 222 с.. С. 198–211.

9. Zvarych Hanna. Educational services in general secondary education institutions. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2021. Vol. 10 (January/March) No. 1.

РАЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПОДОЛАННІ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІ ПЕРШОЇ ТА ДРУГОЇ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Кійко Світлана Василівна

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У сучасному суспільстві все більшого значення набуває проблема міжнаціональних і міжкультурних відносин. Контакти культур обумовлені зростанням економічних, політичних, наукових, соціальних зв'язків, розвитком інформаційно-технічних засобів. Такий діалог вимагає від його учасників володіння двома і більше іноземними мовами. Розширення лінгвістичних компетенцій є умовою успішної соціалізації в полікультурному середовищі.

В умовах вивчення кількох мов виникає проблема інтерференції, яка проявляється на всіх рівнях володіння мов. Одним з її видів є граматична інтерференція, подолання якої вимагає пошуку нових підходів у викладанні іноземних мов для отримання більш продуктивних результатів в умовах вивчення кількох мов. Широкі можливості для інтенсифікації цього процесу надає раціональний підхід, який передбачає мінімізацію затрат з метою досягнення максимально ефективних результатів діяльності (М.М. Ігнатова, С. Ю. Ніколаєва, О. Г. Тарева та ін.). Застосування цього підходу особливо доцільне в умовах подолання різних видів інтерференції, зокрема й граматичної, що вимагає розробки спеціальної методики викладання двох іноземних мов. Раціональний підхід дозволяє забезпечити найбільш продуктивну організацію навчальної діяльності суб'єктів іншомовної освіти в процесі подолання граматичної інтерференції. В результаті підвищується якість навчання обох іноземним мов і досягаються вищі результати з найменшими часовими затратами.

Отже, **актуальність** дослідження полягає у необхідності подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу в процесі вивчення англійської та німецької мов. Раціоналізація процесу навчання іноземної мови передбачає удосконалення змісту, методів, засобів, технологій навчання, підвищення доступності, якості та ефективності процесу навчання, найбільш ефективно, розумне управління процесом навчання. Раціоналізація визначається як процес, спрямований на приведення керованої освітньої системи в найкращий стан, який характеризується переходом від малоефективного стану до бажаного, що відповідає доцільності процесу навчання, громадським нормам і стандартам [Герус 2003, с. 14-16; Тарева 2002, с. 7-11].

Модель подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу є спеціально спроектованою методичною системою, яка зорієнтована на цілеспрямоване і свідоме формування граматичних навичок, на розширення лінгвістичного кругозору учнів, на розвиток їх основних психічних

функцій і лінгвістичних здібностей, необхідних для оволодіння граматичною стороною мови, а також на розвиток навичок самостійності, які необхідні для подальшого оволодіння досвідом спілкування іноземною мовою. Пріоритетними положеннями побудови зазначеної моделі є наступні: необхідність обліку диференційних і загальних рис граматичних систем англійської і німецької мов, які будуть орієнтаційною основою засвоєння нової іноземної мови та оволодіння необхідною когнітивною базою для вивчення другої іноземної мови в умовах її взаємодії з українською мовою і першою іноземною мовою. Методична модель подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу в умовах зіставно-порівняльного вивчення декількох мов є сукупністю структурних компонентів, що включає в себе чотири блоки: 1) цільовий (мета); 2) теоретичний (принципи і підходи); 3) технологічний (прийоми, методи і засоби навчання, умови, алгоритм); 4) оцінно-результативний (показники і критерії оцінки, результат).

Алгоритм подолання граматичної інтерференції передбачає такі етапи: усвідомлення та ідентифікація граматичного явища; аналіз диференційних і загальних рис граматичного явища в досліджуваних мовах; прогнозування можливих граматичних труднощів; інтерпретація функції граматичного явища в мовах, що вивчаються; систематизація і узагальнення досвіду вивченого граматичного явища; використання (перенесення) вивченого граматичного явища в ситуаціях реального спілкування; повторна перевірка ефективності використання вивченого граматичного явища для вирішення поставлених комунікативних завдань. Протягом цих етапів застосовуються прийоми диференціації, конкретизації, узагальнення, аналітичні прийоми, прийом укладання пам'яток, прийом «Small Talks» та інші. Активними методами навчання виступають дискусія, рольові ігри, контекстне навчання, метод проекту.

Засоби раціоналізації передбачають:

1) комплекс вправ (репродуктивні, репродуктивно-продуктивні, продуктивні творчі), спрямовані на подолання інтерференції на основі зіставно-порівняльного вивчення української, першої іноземної і другої іноземних мов;

2) застосування граматичних порівняльно-зіставних таблиць і опорних граматичних таблиць;

3) використання текстів різних жанрів, що відображають досліджувані граматичні явища.

У процесі викладання першої і другої іноземних мов використовуються опори для первинної презентації граматичних явищ; опори, що відображають системну організацію граматичного матеріалу; опори спрямовані на тренування на основі граматичного матеріалу; граматичні опори – коментарі, а також порівняльно-зіставні граматичні таблиці, що відображають типологічні характеристики української, першої та другої іноземних мов; опорні граматичні таблиці, що демонструють особливості функціонування граматичних явищ у процесі комунікації.

Критеріями та показниками успішного застосування раціонального підходу у викладанні першої та другої іноземних мов є мотиваційний критерій (розвиток мотивації до вивчення кількох іноземних мов; мотивація до вивчення другої

іноземної мови), теоретико-змістовний критерій (знання про загальні граматичні явища, характерні для граматичних систем німецької та англійської мов; знання специфічних граматичних явищ, характерних для граматичних систем німецької та англійської мов), операційно-діяльнісний критерій (оволодіння операційно-функціональною складовою досліджуваних граматичних явищ; вміння застосовувати граматичні явища в різних ситуаціях). У результаті застосування раціонального підходу учні мають подолати граматичну інтерференцію при формуванні граматичних навичок у двох іноземних мовах, що вивчаються.

Найважливішою умовою подолання граматичної інтерференції є використання комплексу вправ, спрямованого на створення єдиної когнітивної бази на основі порівняльно-зіставного вивчення декількох мов. Він має бути побудований на врахуванні граматичних труднощів, викликаних наявністю розбіжних граматичних явищ в українській, англійській та німецькій мовах. Комплекс вправ повинен включати в себе наступні складові процесу змісту навчання граматичної сторони мови в англійській і німецькій мовах: способи презентації граматичних явищ; організацію граматичного матеріалу; способи тренування граматичного матеріалу; граматичні коментарі, порівняльно-зіставні граматичні таблиці, опорні граматичні таблиці, правила, довідник; основні види граматичних вправ (репродуктивні, репродуктивно-продуктивні, продуктивні творчі).

Етапи подолання граматичної інтерференції при вивченні кількох мов будуються на системі методичних завдань, специфіка яких визначається ступенем сформованості граматичних навичок (див. табл. 1).

Етапи подолання граматичної інтерференції при вивченні декількох мов

Основні ступені подолання інтерференції	Послідовність оволодіння граматиною	Характер вправ	Типи і види вправ
I. Початковий ступінь (з використанням граматичних зіставно-порівняльних опор трьома мовами)	Підготовчий етап навчання граматиною і сторони мови	Підготовчі вправи	Репродуктивні вправи: вправи на ідентифікацію, підстановку, конструювання, розширення граматичної структури; питання-відповіді; трансформаційні вправи; імітаційно-репродуктивні вправи
II. Проміжний ступінь (з використанням опор українською, німецькою та англійською мовами)	Функціонально-практичний етап навчання граматиною і сторони мови	Тренувальні вправи	Репродуктивно-продуктивні вправи (з опорою на заданий граматичний матеріал або на аналогічну ситуацію); тренувальні вправи на підстановку; трансформаційні, питально-відповідні, рольові ситуативні і репродуктивні вправи; тренувальні описові вправи, ігрові вправи, спрямовані на активізацію граматичного матеріалу, що вивчається
III. Ступінь полілінгвального стану (без використання опор)	Завершальний етап (комунікативний етап навчання граматиною і сторони мови)	Комунікативні вправи	Продуктивні творчі вправи: вправи на вирішення проблемних ситуацій; монологічні описові вправи; діалогічні описові вправи; творчі вправи на внесення нових елементів у висловлювання; композиційно-проектні вправи

У зміст навчання граматиці німецької мови повинні бути включені теоретичні знання про граматичну будову англійської та німецької мов в зіставно-порівняльному аспекті на основі використання зіставно-порівняльних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць. Існують граматичні явища, які становлять найбільші труднощі учнів, які вивчають німецьку мову як другу іноземну на базі англійської мови. До найбільш значущих з цих явищ відносяться такі: особливості вживання означеного, неозначеного і нульового артикля в німецькій та англійській мові; порядок слів у різних видах речень в німецькій і англійській мовах; особливості вживання часових форм у німецькій і англійській мовах; особливості застосування допоміжних дієслів і дієслів-зв'язок у німецькій та англійській мовах; відміни іменників в німецькій і українській мовах і відсутність цього явища в англійській мові; особливості вживання структур у пасивному стані в німецькій та англійській мовах;

вживання інфінітивних конструкцій (з часткою *zu* і без неї) у німецькій мові і (з часткою *to* і без неї) в англійській мові; особливості вживання прийменників в німецькій та англійській мовах залежно від ситуації спілкування.

При включенні граматичного матеріалу в зміст навчання другої іноземної мови необхідно оцінювати кожне граматичне явище з точки зору реальності його появи в природних ситуаціях спілкування.

Список літератури

1. Герус С.А. Теоретико-методические основы рационализации процесса обучения химии в средней школе: дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.02: СПб., 2003. 461 с.

2. Тарева Е.Г. Теоретические основы и педагогическая технология формирования рационального стиля учебной деятельности у студентов университета: Дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Иркутск, 2002. 317 с.

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ РОДИНИ РУДНИЦЬКИХ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ СТАНОВЛЕННІ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Кікінежді Оксана Михайлівна,

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, провідний науковий співробітник,
директор Науково-дослідного центру з гендерних проблем молоді
НАПН України – Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Жирська Галина Ярославівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної біології та методики навчання
природничих дисциплін, Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Сампара Оксана Володимирівна,

магістр з публічного управління та адміністрування,
методист ДПТНЗ «Тернопільське вище професійне
училище сфери послуг та туризму»

У контексті людиноцентристської парадигми «ідеологія самовизначення» молоді (В. Кремень), побудова та утвердження морально-духовних цінностей на основі дотримання верховенства права, поваги до прав і свобод людини, людської гідності є важливим пріоритетом в гуманізації освітнього простору в Україні [1]. Її підвалини закладені в ідеях виховання «рідномовного обов'язку» (І. Огієнко), в змісті «педагогічної матриці» української освіти як світоглядного чинника (Г. Ващенко, М. Драгоманов, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. вчені) [2; 3; 4; 5; 6]. Видатний педагог-гуманіст В. Сухомлинський писав свого часу: «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості» [6, с. 556].

Важливим завданням в розбудові нової української школи є формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [7, с. 19].

Звернення до величезної духовної спадщини Степана Рудницького, кого Михайло Грушевський поряд із Омеляном Терлецьким, Мироном Кордубою, Степаном Томашівським, Зеноном Кузелею, Іваном Крип'якевичем та іншими називав своїм учнем і послідовником, та її творче вивчення є насущним завданням сьогодення. Творчу спадщину С. Рудницького у СРСР фальсифікували, забороняли і приховували. Лише в

останні роки ХХ ст. – початку ХХІ століття виникла можливість докладніше ознайомитись з науковим доробком вченого.

Українська шкільна географія вдячна С.Рудницькому за низку кращих підручників і хрестоматійних видань, карт, посібників з географії, підготовлених особисто ним або його учнями й послідовниками. Ідеї вченого щодо утвердження морально-духовних та родинних цінностей в теорії та практиці виховання підростаючого покоління потребують широкого використання, бо є детермінантою розширення культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії (дітей-батьків-вчителів).

Невтомний дослідник географії, новатор, енциклопедист С. Рудницький розглядав науку як невід'ємну складову національної культури. За любов до України і правду вчений став в'язнем ГУЛАГу, і був розстріляний 3 листопада 1937 року. Його особиста трагедія є трагедією українства загалом, що вимагає усвідомлення, розуміння і переосмислення тодішніх жахливих подій з позиції нинішнього дня [8].

Родинне виховання, родинні стосунки, ставлення батьків до дітей, сімейні цінності – надзвичайно важливі чинники, що впливають на формування особистості людини і великою мірою визначають її майбутню життєву траєкторію. Дослідники і популяризатори творчості С. Рудницького – І. Дітчук, М. Мушинка, О. Шаблій, П. Штойко та інші учені зазначають, що у духовно-моральному вихованні родини Рудницьких-Дністрянських плекались взірці незламності духу, національної свідомості, патріотизму, громадянської мужності, милосердя, християнських цінностей, добра і справедливості, щирої батьківської любові.

Дослідники спадщини С. Рудницького підкреслюють, що родина С. Рудницького з діда-прадіда плекала релігійно-священицькі традиції. Це була шляхетна галицька інтелігенція епохи Івана Франка, Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Надії Суровцевої, Олени Степанів (кінець ХІХ ст. – перша третина ХХ ст.).

Микола Мушинка у статті «Доля членів сім'ї Степана Рудницького» подає життєписні довідки про діда Степана Рудницького Дениса, батьків Лева та Емілії, стрія Івана, братів Юрія та Хоми, сестри Софії Дністрянської та старшої дочки Емілії Охримович-Голубовської [9, с. 20]

Дружина Степана Рудницького Сибілла з дому Шенкер (1881–1894) вчителювала в сільських школах Галичини, була його вірною супутницею та помічницею в науковій праці. У Львові вона заснувала й очолила харитативну організацію – Товариство опіки над дітьми і молоддю, яким було організовано вісім т. зв. Захоронок – дошкільних закладів, в яких соціально незабезпечені діти безплатно одержували харчування, одяг тощо. Товариство працювало на громадських засадах без державної допомоги, і Сибіллі Рудницькій доводилося докладати максимальних зусиль, щоб роздобути кошти для регулярної роботи захоронок. [9, с. 21]

О. Шаблій пише, що на життєвому шляху С. Рудницького сталися три кардинальні переміни, які визначали суспільні характеристики його життєдіяльності. А саме: 1) при виборі життєвого шляху він, як і його батько,

брати та сестра, порушили родинну традицію, полишивши священницький спосіб життя і повністю перейшовши у сферу життєдіяльності світської інтелігенції; 2) при виборі конкретного фаху С. Рудницький, повністю перейшов у сферу наук природничих; 3) С. Рудницький кардинально змінив середовище життєдіяльності – з європейського на советське [10, с. 8–9].

Батько Лев Рудницький – був учителем в гімназії, де викладав історію і географію. Усі його три сини – найстарший Левко, середульший Степан та наймолодший Юрій – здобули лише світські професії [11, с. 15–16]. Перший став юристом і працював все життя на Лемківщині, другий – географом зі світовим іменем, третій – письменником і германістом (писав під псевдонімом Юліана Опільського). Їхня сестра Софія вийшла заміж за людину з цивільною професією – правника Станіслава Дністрянського (академіка ВУАН) і сама здобула фах досить успішної піаністки.

Проте названі злами у біографії С. Рудницького, як підкреслює вчений, не означав розриву вченого з його родинним середовищем. Молоді члени родини залишалися глибоко релігійними людьми. Але вже були людьми нової генерації, з новим менталітетом — людьми, які вбачали у своїх світських професіях і громадському та науковому становищі суттєвий засіб боротьби за національні інтереси українського народу. [10, с. 9].

Після арешту С. Рудницького в 1933 р. його харківська квартира була конфіскована, а Ірину та Левка як - дітей ворога народу заслали в м. Воронеж у Росії. З родичами в Празі їх зв'язок обірвався. До 1937 року до них час від часу доходили чутки від батька з ГУЛАГу. Хоч і рідко, але все ж таки вони писали до сестри Емілії, що жила у Львові. Після 1937 року, тобто після розстрілу батька, слід за ними пропав.

40-річний С. Рудницький у глибокій скорботі 25 лютого 1919 року написав заповіт «Моя послідня воля», маючи на руках трьох неповнолітніх дітей: 16-річну Емілію, 11-річного Левка та 6-річну Орису, виконання якого доручив швагрові Станіславу Дністрянському і своєму другові Івану Раковському. У заповіті, який є документом громадської мужності та щирої батьківської любові до дітей, є такі слова: «Вибираючись в далеку й непевну дорогу, на службу Україні, що над усе мені дорога, будучи цілком здоров на душі й тілі, розпоряджаю оцим завіщанням всіми своїми справами слідує: 1. Коли б мені прийшлося умерти, то прошу похоронити мене на моїй Гуцульщині, поруч з моєю небіжкою дружиною, що була для мене чимось таким, що несло мене все й усюди з буденної пошлости у вищі регіони інтелекту й волі [12, с. 22].

Своїх дітей Степан Рудницький дуже любив. «Мої дітоньки, квітеньки мої єдині! Ви такі пам'ятки по моїй незабутній Дружині! На все що мені й Вам дороге й святе є чи буде, закликаю Вас! Любіться якнайкраще й найщиріше! Ти, Сину мій, будь оборонцем і опікуном двоїх сестер і підпирай їх матеріально й морально, як тільки будеш мати до цього спромогу. Учися якнайліпше, будь чесним і серйозним чоловіком, люби Україну-неньку наді всьо, старайся з усіх сил їй служити. Ти, Милюсю, моя розумненька й така здібна донечко-пташко! Йди в своїм образованню й життєвій стежці за моїми радами й за проводом Цьоці Зосі [Софії Дністрянської. – М. М.]. Постарайся бути чи в письменстві, чи в

мистецтві корисною й визначною донькою України. Ти, маленька Орисенко, моя цвіточко, що так дуже нагадуєш мені свою незабутню Матусю, рости здорова й найди у своєї Цьоці те, що Тобі невмолима смерть забрала. Будь тільки так ніжна і добра як Твоя Матуся, а пройдеш його щасливо» [13, с. 14–15].

Завдяки зусиллям кафедри географії України ТНПУ імені Володимира Гнатюка (завідувачка кафедри – Заставецька О.В.) та І.Л. Дітчука – дослідника і популяризатора спадщини С.Рудницького, було належно відзначено роль видатного українського географа та непересічного історика у становленні вітчизняної географії (проведення Всеукраїнського семінару у 2002 році, опублікування збірника праць), відкрито меморіальну дошку (2007 р.) на будинку №2, що на бульварі Тараса Шевченка, де провів дитячі роки майбутній академік [8].

Сучасні науковці і практики зазначили, що Степан Рудницький був великим патріотом і видатним науковцем геополітики — і не тільки української, а й загальноєвропейської ваги загалом. Адже багато з його думок, висловлених у першій чверті ХХ столітті, є актуальними сьогодні. Праці С. Рудницького допомагають виявити вплив природно-географічних чинників на зміцнення української державності і вирішити соціально-економічні та національно-політичні та педагогічні проблеми складних і суперечливих сучасних процесів.

Вважаємо, що осмислення спадщини С. Рудницького загалом допоможе знайти відповідь на низку запитань: чому ми, українці, повинні свідомо зберігати незалежну Українську державу; як, долучаючись у глобалізованому світі до європейського «Ми», не втратити власного самобутнього національного «Я»? [14]. Які шляхи гуманістичної спрямованості процесу соціалізації дітей і молоді у становленні особистості-громадянина і патріота? Як розширити культуротворчий ментальний простір всіх учасників педагогічної взаємодії на засадах європейських демократичних цінностей – свободи, поваги до прав людини, гідності, справедливості, толерантності, щоб «жити разом у мирі, рівності та гідності»?

Список літератури:

1. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К. : Педагогічна думка, 2009. 520 с.
2. Огієнко І. І. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. К. : Абрис, 1991. 272 с.
3. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава : Полтавський вісник, 1994. 192 с.
4. Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження : У 5 т. / за наук. ред. М. Гримич. К. : Дуліби, 2008. Т.1. 400 с.
5. Русова С. Вибрані педагогічні твори. К. : Освіта, 1996. 304 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 томах. К. : Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
7. Концепція нової української школи / упоряд. Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. К., 2016. 34 с. URL:

<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>

8. Географ-академік Степан Рудницький : видатні постаті Тернопілля / упоряд. І. Дітчук. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2007. 200 с.
9. Мушинка М. Доля членів сім'ї Степана Рудницького. *Історія української географії*. Тернопіль, 2007. Вип. 16. С. 19–24.
10. Шаблій О. Три життєві злами і три наукові іпостасі Степана Рудницького. *Історія української географії*. Тернопіль, 2007. Вип. 16. С. 8–16.
11. Сампара О. Стежками долі Рудницького : до року Степана Рудницького в Україні. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. К. : Шкільний світ. 2007. № 33. С. 16–18.
12. Листування Степана Рудницького / упоряд., вступ. ст., приміт. П. Штойко. Львів : Українознавча бібліотека НТШ. 2006. Число 19. 435 с.
13. Мушинка М. Листи Степана Рудницького до Софії та Станіслава Дністрянських (1926–1932). Едмонтон, 1991. № 12, с. 14-15.
14. Попович М. В. Роль філософії у духовному розвитку людства. *Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності* : матеріали III Міжнародної науково-теоретичної конференції, (Житомир, 19–20 травня 2011 р.). Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. С. 16.

СТРУКТУРА ЕТАПУ МОТИВОВАНОГО ЗБІЛЬШЕННЯ РУХЛИВОСТІ СУГЛОБІВ У ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ

Коломійченко Олег Юрійович

Кандидат педагогічних наук, доцент
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

У процесі розробки структурних параметрів етапу мотивованого збільшення рухливості суглобів в учнів з вадами зору ми виходили із того, що в одних випадках рухової діяльності означених учнів кількісний показник амплітуди руху, може залежити від пластичності м'яких тканин опорно-рухового апарату, а в інших - від рівня потужності сили м'язів, які забезпечують переміщення конкретних ланок тіла в біокенематичній структурі опорно-рухового апарату.

Врахування морфологічних та функціональних закономірностей, складної структури дефекту учнів з вадами зору дозволило нам визначити низку корекційних та реабілітаційних завдань етапу мотивованого збільшення рухливості у суглобах учнів з вадами зору.

Відповідно до мети дослідження на означеному етапі корекційної роботи нам потрібно було вирішити такі реабілітаційні завдання:

- 1) сформувати передумови ефективного розвитку у учнів з вадами зору компоненти дидактико-реабілітаційної мотивації;
- 2) вивчити динаміку резерву рухливості у суглобах у учнів з вадами зору;
- 3) систематизувати, на засадах факторного аналізу, ефективні засоби та методи формування рухливості у суглобах учнів з вадами зору;
- 4) систематизувати фактори (біологічні і педагогічні) оптимального розвитку гнучкості у учнів з вадами зору;
- 5) сформувати біологічні та педагогічні передумови позитивного переносу розвитку гнучкості;
- 6) сформувати певний обсяг знань у учнів з вадами зору, відносно корекційно спрямованого фізичного виховання та реабілітації;
- 7) реалізувати психологічні і педагогічні умови успішної корекційної та реабілітаційної діяльності учнів з вадами зору;
- 8) сформувати передумови ситуативно-варіативного використання набутої рухливості у суглобах дітьми з вадами зору;
- 9) удосконалювати у учнів з вадами зору індивідуальний рівень просторової орієнтації;
- 10) забезпечити учням з вадами зору можливість індивідуального удосконалення навичок і умінь самоконтролю в умовах рухової діяльності (навчання, корекція, дозвільна діяльність);
- 11) сформувати у дітей з вадами зору знання та методичні уміння самостійно та з допомогою батьків розвивати гнучкість тіла;
- 12) реалізувати в процесі корекційної роботи лікарняно-педагогічний

моніторинг рухової сфери учнів з вадами зору.

У процесі вирішення означених завдань на цьому етапі, а потім і на етапах мотивованої стабілізації рухливості в суглобах та етапі мотивованого варіативно-ситуативного використання досягнутого рівня гнучкості, дітей з вадами зору розділяли (на основі складної структури дефекту і вторинних відхилень) на дві групи і враховували рівень залишкового зору та їх індивідуальні особливості:

- перша група включала дітей, що хворіли на близькозорість з атрофією зорового нерву, підвивих кришталика, косоокість (домінували повільні та пасивні рухи);

- друга група охоплювала дітей, що мали наступні вади зору: атрофія зорового нерву; дальнозорість, альбінізм (домінували активні та потужні рухові дії).

При цьому ми враховували, що дітям першої групи були протипоказані фізичні вправи і навантаження статичного рухового режиму, рухові дії з додатковим навантаженням у формі використання снарядів зі значною вагою, швидкі рухи тулубом, головою, стрибки у висоту, довжину, вправи на гімнастичній колоді, мікробатутах, зістрибування зі снарядів, вихідні положення на плечах, голові, руках (стійки), фізичні навантаження з великою інтенсивністю.

Діти другої групи виконували всі фізичні навантаження програми з фізичної культури в спеціальній школі і експериментальної педагогічної технології формування у дітей з вадами зору рухливості у суглобах, як компоненту просторово-часової орієнтації.

Реалізація означеного етапу охоплювала 7 місяців 2005-2006 навчального року, кількість уроків фізичного виховання і корекційних занять знаходилися в межах 84 уроків терміном від 45 до 60 хвилин. Спираючись на базові положення вчення про сенситивні періоди в природному розвитку рухливості в суглобах ми на цьому етапі використовували факторно визначені засоби розвитку гнучкості у учнів з вадами зору.

В першу чергу, для розвитку рухливості в плечовому, ліктьовому, кульшовому, колінному та гомілковостоповому суглобах, а також в суглобах хребетного стовпа, ми використовували фізичні вправи, що виконуються з великою та максимальною амплітудою рухів. При цьому вони кваліфікувалися на наступні групи:

- фізичні вправи з силовим компонентом виконання (10,0 - 12,0%);
- фізичні вправи з пліометричним компонентом рухових дій (10,0-15,0%);
- фізичні вправи статичного характеру (6,0-8,0%);
- фізичні вправи динамічного характеру (30,0-40,0%);
- фізичні вправи з компонентом релаксації (5,0-6,0%);
- комбіновані фізичні вправи (5,0-10,0%).

Кількісні їх параметри в кожному занятті визначилися відносно змісту кожного уроку фізичної культури чи корекційного заняття.

Отримана науково-дослідницька інформація була основою для порівняння досягнутих результатів з очікуваними результатами корекційної та реабілітаційної роботи на основі інноваційної технології цілеспрямованого

розвитку рухливості суглобів учнів з вадами зору, яка в цілому забезпечила достатню ефективність.

Список літератури:

1. Григоренко В.Г. Теория дифференциально-интегральных оптимумов и педагогических факторов в физической реабилитации человека: Монография.- М.: Фонд социальных изобретений России, 1993. - 182с.
2. Касаткин Л.Ф. Коррекция недостатков физического развития и ориентировка в пространстве слепых детей. - М., Просвещение, 1980. - 113с.
3. Сермеев Б.В. Физиологическая и морфологическая характеристика развития подвижности в суставах в связи с возрастом и физической тренировкой: Автореф. дис.. д-ра биолог. наук. - Пермь, 1973, 31с.

МОДЕЛЬ КОРЕКЦІЙНО-СПРЯМОВАНОГО ФОРМУВАННЯ РУХЛИВОСТІ В СУГЛОБАХ В УЧНІВ З ВАДАМИ ЗОРУ

Коломійченко Олег Юрійович

Кандидат педагогічних наук, доцент
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

Виховання рухових здібностей дітей і підлітків, їх корекція та компенсація у процесі фізичної і соціальної реабілітації інвалідів, в тому числі і з вадами зору дуже важливий та складний медико-педагогічний процес. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від вивчення та реабілітації у практичних умовах закономірностей природного розвитку сили, швидкості, витривалості, спритності, швидко-силових здібностей і гнучкості.

Як показують наші дослідження, однією із базових закономірностей вікового розвитку рухових здібностей, як у нормі, так і в патології є нерівномірний його характер, з досить чітко вираженими показниками сенситивних періодів, які трактуються фахівцями, як періоди загального генезису формування та найефективнішого вдосконалення систем організму, рухового апарату, фізичних якостей, в тому числі і рухливості у суглобах [1].

Знання вікових закономірностей формування гнучкості в учнів з вадами зору дає можливість на практиці корекційної роботи розв'язати дуже актуальне питання педагогічної технології - визначити умови, засоби, потужність, обсяг фізичних навантажень, методи та психолого-емоційні фактори корекції, компенсації і адаптивного вдосконалення рухового апарату, його функціональних можливостей у дітей і підлітків з вадами зору.

Основні положення теорій моделювання педагогічних систем, технологій свідчать про те, що їх розробці (проектування) повинні передавати формування низки спеціальних принципів. Означені принципи моделювання та впровадження його результатів у реабілітаційну практику є системою теоретичних і методичних положень ефективного вирішення завдань фізичної та соціальної реабілітації учнів з вадами зору, врахування їхніх індивідуальних особливостей в залежності від складної структури дефекту.

Теоретичні та експериментальні дослідження дозволили нам сформувати систему фундаментальних та методичних принципів, на засадах яких, була реалізована ідея розробки та впровадження інноваційної технології корекції, компенсації та адаптивного вдосконалення рухового апарату учнів з вадами зору на основі цілеспрямованого розвитку рухливості в суглобах:

1) Принцип базової функції мети фізичної та соціальної реабілітації учнів з вадами зору, як системно утворювального фактора у процесі проектування педагогічної технології передбачає:

- наявність об'єктивної інформації відносно складної структури дефекту та індивідуальних особливостей психолого-емоційної та рухової сфери означених

дітей;

- наявність достатньо великого обсягу інформації відносно педагогічного досвіду в галузі фізичної та соціальної реабілітації учнів з вадами зору на основі якого систематизуються досягнення в аспектах організації, управління, використання корекційно спрямованих дидактичних засобів, методів, форм організації навчально-виховного процесу, форм контролю та обліку його результатів у структурі спеціальних шкіл для дітей з вадами зору;

- використання програмного та нормативного забезпечення соціально-педагогічного функціонування спеціальних шкіл, реабілітаційних центрів, потреб сім'ї, як вихідної передумови моделювання, а потім і реалізації розробленої педагогічної технології фізичної та соціальної реабілітації підлітків з вадами зору;

- мета фізичної та соціальної реабілітації дітей з вадами зору обумовлює низку корекційних та компенсаторних завдань сьогодення та на перспективу вирішення яких повинно формувати кумулятивний ефект просторової компетентності, розвитку та вдосконалення фонду життєво-актуальних рухових навичок і умінь, навичок самоконтролю, розвитку фізичних якостей, нервово-м'язевої працездатності, здоров'я, позитивного досвіду спілкування з однолітками та дорослими, креативного мислення та предметно-практичної діяльності в умовах побутової, навчальної, трудової, реабілітаційної практики;

- мета фізичної і соціальної реабілітації учнів з вадами зору є інформаційною моделлю очікувальних позитивних її результатів, у зв'язку з цим, як правомірно стверджує В.Г. Григоренко [4], вирішення педагогічних завдань цієї моделі повинно супроводжуватися інтенсивним розвитком базових компонентів свідомості кожної дитини, що охоплена корекційною роботою.

2) Принцип визначального значення етапної форми організації фізичної та соціальної реабілітації учнів з вадами зору впливає з основних положень теорії мотивованих дифференційно-інтегральних оптимумов педагогічних факторів у фізичній та соціальній реабілітації людини (В.Г. Григоренко, [3]). Основні приписи цього принципу регламентують такі організаційно-управлінські параметри оптимальної реалізації педагогічної структури корекційних та реабілітаційних занять:

- етапна структура організації корекційної роботи дозволяє врахувати в максимальному обсязі особливості складної структури дефекту і динаміки вторинних відхилень у підлітків означеної категорії:

- етапна структура забезпечує індивідуально-дозований розподіл дидактико-реабілітаційних факторів у таких структурних одиницях організації корекційної роботи, як:

- а) мікроцикли - термін занять один тиждень;

- б) мезацикли - термін занять від декількох тижнів до декількох місяців;

- в) макроцикли - термін занять від року до декількох років (в залежності від мети та завдань корекційно-реабілітаційної практики).

- етапна структура забезпечує можливість ефективного психолого-педагогічного та медико-педагогічного моніторингу, на основі якого, є реальна можливість: оцінити якість впливу педагогічних факторів; реалізувати необхідне

ускладнення навчально-корекційного процесу; ураховувати індивідуальну динаміку кількісних та якісних показників розвитку, корекції, компенсації та відновлення порушених параметрів психофізичної сфери учнів з вадами зору;

- етапна структура дає оптимальні умови для урахування особливостей фізіологічних фаз (етапів) формування рухливості в суглобах з координаційним та швидкісно-силовим компонентами в дітей з вадами зору:

а) фаза оптимального збільшення амплітуди рухів;

б) фаза оптимальної стабілізації досягнутого рівня рухливості в суглобах;

в) фаза ситуативно-варіативного використання досягнутого рівня рухливості в суглобах.

- етапна структура забезпечує оптимальні педагогічні умови фазового формування в означених учнів комулятивного ефекту позитивної дидактико-реабілітаційної мотивації та мотивації досягнень.

3) Принцип функціонального поєднання методів корекційно спрямованого формування рухових дій, функціональної підготовки, тифлотехніки, концентрації уваги, свідомої нервово-м'язевої релаксації у структурі корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми, що мають вади зорового аналізатора. Основні його науково-методичні приписи регламентують:

- система методів повинна бути адекватною відносно змісту мети та завдань корекційно-реабілітаційного процесу;

- система методів повинна забезпечувати можливість індивідуального дозування педагогічних факторів;

- система методів повинна формувати девергентне мислення та креативне відновлення дітей з вадами зору до фізичної і соціальної реабілітації;

- вплив системи методів повинен бути комплексним, мотивованим та стимулюючим.

4) Принцип функціональної компонентності рухливості в суглобах дітей з вадами зору у структурі їх просторово-часовій орієнтації забезпечує і, вимагає реалізації в корекційно-реабілітаційній роботі таких педагогічних приписів:

- компонентність забезпечує умови ефективного формування в означених дітей здібності: оперативно змінювати вихідні положення, амплітуду рухів; напрямок і траєкторію рухів; руху тіла в цілому або його сегментів; виконувати раціонально-адаптивні рухи шляхом нахилів, відхилень, згинання, розгинання, приведення, відведення в активній і пасивній формах структурних компонентів опорно-рухового апарату;

- компонентність є ревалентним фактором свідомої регуляції біокенематичними ланцюгами опорно-рухового апарату учнів з вадами зору в процесі ситуативно-актуальної просторової орієнтації (свідомий перерозподіл, послідовність та раціональність рухів у суглобах у залежності від змісту рухової діяльності);

- компонентність дає можливість ефективно використовувати великий арсенал різноманітних фізичних вправ для розвитку рухливості в суглобах учнів з вадами зору, використовуючи при цьому силові, швидкісні, швидкісно-силові, координаційні динамічні компоненти рухових дій, фізичних навантажень різного обсягу і потужності;

- компонентність є морфологічною і функціональною основою ефективного формування у дітей з вадами зору міжм'язевої координації, удосконалення механізмів полірівневої регуляції їхньої рухової діяльності ситуативного характеру.

5) Принцип домінантного значення розробки та впровадження в корекційну роботу індивідуалізованих програм і технологій фізичної і соціальної реабілітації.

Уміння розробляти індивідуальні програми корекційної роботи з учнями з вадами зору, удосконалювати їх на різних ступенях реабілітаційного навчання залежно від реального стану складної структури дефекту є абсолютно головним результатом оцінки ефективності професійної діяльності педагога-реабілітолога.

Створення індивідуальної корекційної програми дозволяє забезпечити:

1) пріоритетність особистісно-сислової сфери учня з вадами зору в реабілітаційній діяльності;

2) включення особистісного досвіду дитини з вадами зору в корекційній, освітній та оздоровчий процеси;

3) ефективна побудова корекційного, освітнього й оздоровчого процесів на основі врахування складної структури дефекту, стану здоров'я, психофізичних і рухових особливостей та інших особливостей школярів з вадами зору:

4) цільовий вплив на виявлені в учнів з вадами зору відхилення у стані здоров'я, фізичному розвитку й підготовленості з урахуванням протипоказань, обумовлених наявними особливостями складної структури дефекту;

5) переорієнтацію процесу корекції, оздоровлення і виховання на визначення й вирішення самою дитиною пізнавальних, дослідницьких, перетворюючих, проєктивних й інших завдань.

б) здійснювати оцінку й корекцію своєї діяльності.

Продовжуються дослідження з інтеграції пов'язаних з реабілітацією знань у загальноосвітні предмети, створення інтегрованих уроків соціальної адаптації. Причому, мова йде не тільки про використання навчальних дисциплін для передавання інформації в означеному напрямку. Нерідко ця інформація, у свою чергу, сприяє засвоєнню даних предметів у спеціальних школах для дітей з вадами зору.

Як створити умови фізичного й психологічного комфорту на уроках, формах позакласної роботи:

- По-перше, через емоційне, образне подання рухового та інтелектуального матеріалу. Воно є адекватним не тільки для дітей із образним типом мислення, а й важливим для тих, у кого образне мислення не виражене, тоді як допомагає його розвинути (як фактор компенсації просторової орієнтації).

- По-друге, через інваріантність, альтернативність подання рухового та інтелектуального матеріалу та його закріплення, полімодальність образів як рухових так і слухових. Це також створює умови успішного навчання для всіх учнів з вадами зору, не дає накопичуватись у них досвіду невдач (мотивація досягнення).

- По-третє, педагог-реабілітолог повинен знати особистісні відмінності учнів

з вадами зору і враховувати їх. Інакше виникає ситуація, коли учитель бачить в учневі лише дефект тіла, волі, лінощі, а безрезультатні покарання лише переконують учня з вадами зору в недоступності для нього корекційного навчання руховим діям. Взаємне безсилля та невдоволення призводять до виникнення стресів як в учня з вадами зору, так і в педагога-реабілітолога.

- По-четверте, навчальний матеріал повинен сприяти виявленню змісту суб'єктивного рухового досвіду учня з вадами зору та його збагаченню. Учні з вадами зору повинні стимулюватися до ефективної корекційно-виховної діяльності.

Система уніфікованих науково-методичних принципів, дані констатувального та лабораторного експериментів стали основою розробки інноваційної системи корекційної роботи, на засадах цільового розвитку гнучкості, в учнів з вадами зору.

Відповідно до гуманістичної парадигми (Л.С. Виготський [2] Т.А. Власова, Б.В. Сермеєва [7], В.М. Сипков, В.Г. Григоренко, Б.Г. Шеремет, Л.І. Солнцева) теоретично обґрунтовано модель корекції рухової сфери в учнів з вадами зору на основі цілеспрямованого розвитку рухливості в суглобах, яка базується на поетапному та системно-послідовному розвитку в них морфологічних та функціональних параметрів опорно-рухового апарату. На поетапному оволодінні учнями з вадами зору низки смислоутворювальних категорій їх світогляду.

Мета дослідження, як системоутворювальний фактор, обумовила три наступні етапи корекційної роботи з учнями з вадами зору: етап мотивованого збільшення амплітуди рухів в суглобах; етап мотивованого збереження рухливості в суглобах; етап мотивовано-ситуативного використання рухливості в суглобах.

Такий підхід, на думку замовника теорії мотивованих диференційно-інтегральних оптимумів педагогічних факторів у фізичній та соціальній реабілітації В.Г. Григоренка [3], є ефективним, тому що забезпечує перехід від зовнішньої детермінації діяльності і поведінки учнів з вадами зору до внутрішньої.

Список літератури:

1. Алтер Дж. Наука о гибкости.-К.: Олимпийская литература, 2001. - 424 с.
2. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психологическом развитии ребенка/Вопросы психологии, - 1966. - № 6. - С. 62-76.
3. Григоренко В.Г., Пристанський В.М., Дичко В.В. Оптимізація індивідуально-диференційованого підходу до дітей з глибокими порушеннями зору в умовах корекційного навчання руховим діям професійно-побутового змісту//Всеукр. наук.-практ. конф. "Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин": Тез. доп. - К., 1994. - С. 121-123.
4. Гужаловский А.А. Основы теории и методики физической культуры. - М.: Физкультура и спорт, 1986. - 366 с.
5. Запорожец А.В. Некоторые психологические вопросы сенсорного воспитания в раннем и дошкольном возрасте. - В кн.: Сенсорное воспитание дошкольников. - М., 1963. - С. 30-56.

6. Лях В.И. Координационные способности школьников. - Минск: Полымя, 1989. - 160 с.

7. Сермеев Б.В. Физиологическая и морфологическая характеристика развития подвижности в суставах человека в связи с возрастом и физической тренировкой: Автореф. дис. докт. биол. наук. — Пермь, 1972, 31 с.

8. Солнцева Л.И. Воспитание слепого ребенка в игре, - В сб.: Воспитательная работа в школе слепых. - М., 1984. - С. 45-58.

9. Шеремет Б.Г. Формирование навыков самоконтроля в развитии точности движений у слепых школьников. - В кн.: Современное состояние исследований по изучению, обучению и трудовой подготовке аномальных детей. Тез. док. 9-й научной сессии по дефектологии. - М., 1983.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Кравцова Наталья Васильевна

к.фарм.н, ассистент кафедры фармакологии
Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

Кравцов Григорий Алексеевич

к.т.н, старший научный сотрудник
Институт проблем моделирования в энергетике имени Г.Е. Пухова НАН
Украины

Искусственный интеллект (далее - ИИ) становится неотъемлемой частью процесса обучения и способен взять на себя функции как репетитора, так и автоматической оценки знаний обучающихся. Ожидается, что ИИ может улучшить систему образования в целом [673].

Предполагается, что в рамках изменения системы образования ИИ пройдет путь от слабого ИИ, являющегося узко применимым и решающим только те задачи, для которых он создавался (например, Assistant, Google Translate, Siri), как вспомогательного инструмента автоматизации рутинных процессов (например, проверка тестов или домашнего задания) до сильного ИИ как персонального репетитора, способного адаптировать программу обучения под индивидуальные особенности обучаемого, тем самым реализуя парадигму персонализированного образования. Хотя, согласно [673] строго определения сильного ИИ не существует, тем не менее, в качестве рабочей версии можно полагать, что сильный ИИ не уступает человеческому интеллекту и обладает самосознанием, то есть способностью к рефлексии. В работе [673] приведена трактовка Н. Бострома понятия «искусственный интеллект» как интеллекта, созданного не в естественной биологической среде, который потенциально может превышать по способностям интеллект человеческого уровня, становясь суперинтеллектом или сверхинтеллектом (superintelligence).

Общеизвестно о существовании теста Тьюринга [673], призванного определить степень развития ИИ. Полагается, что ИИ является сильным, если человек общаясь с ИИ и другим человеком будет полагать, что общается исключительно с людьми. Как преподаватели в высшей школе мы убеждены, что тест Тьюринга оказывается несостоятельным с точки зрения готовности сильного ИИ к сопровождению персонализированного обучения и вот почему.

Задача репетитора или персонального учителя не исчерпывается поддержанием общения с обучаемым, а направлена в первую очередь на выявление внутренних противоречий и ошибочных представлений обучаемого. Более того, построение персонализированной программы обучения возможно лишь при способности ИИ выделить внутренние противоречия и ошибочные представления обучаемого с учетом его психологического портрета, а также на

основании статистических данных о результативности тех или иных подходов в обучении для определенной категории обучаемых.

Сформулированные выше требования к сильному ИИ, применимому в обучении человека, следует дополнить способностью ИИ к общению с обучаемым на натуральном языке (natural language), т. е. языке, используемом обществом для общения, при этом абсолютно исключив даже теоретическую возможность использования формального языка (formal language) в силу того, что формальные языки требуют времени и сил для их изучения.

Говоря об использовании натурального языка в образовательном процессе, сильный ИИ должен быть способен понимать не только смысл отдельных слов в определенном контексте, но и быть способным осуществить переход от поверхностной синтаксической структуры к глубинной, логической синтаксической структуре высказывания [673] или просто-напросто понять обучаемого. Мы должны полностью исключить интерпретации высказывания на основании корреляций и/или частот использования и со-использования слов, т. к. задача педагогики не в том, чтобы обучаемый запомнил дословно излагаемый материал, а в том, чтобы обучаемый глубоко осознал учебный материал и смог объяснить его своими словами, тем самым подтверждая его понимание. В данном контексте мы говорим именно о глубинном или категориальном понимании, а не о вероятностных подходах, используемых сегодня в обработке натуральных языков слабым ИИ. А, учитывая, что педагогика (дидактика, теории восприятия, частные методики и т. п.) опирается на психологию, а именно на знание о законах, по которым протекают психологические процессы, формируются умения и навыки, понимание того, в чем заключается природа мотивов и способностей, мы обязаны указать точку зрения с позиций нейропсихологии на понимание речи, тем самым понимание натурального языка. Известный нейро-психолог А.Р. Лурия [673] дал следующую трактовку процессу понимания речи: «Процесс понимания речи с психологической точки зрения является обратным процессу порождения речевого высказывания. Он состоит из этапа восприятия готовой системы языковых кодов, имеющих определенное фонетическое, лексико-морфологическое и логико-грамматическое строение, этапа расшифровки этих кодов, этапа понимания общей мысли высказывания и, наконец, выделение основного «подтекста», или смысла, который лежит за развернутым речевым сообщением». Сказанное выше требует отдельных междисциплинарных исследований, позволяющих оперировать семантическими структурами как математическими объектами [673].

С другой стороны, использование натурального языка в процессе обучения может быть поддано сомнению, хотя вся история педагогики говорит об обратном. Так, Р. Бервик и Н. Хомский [673] стоят на позиции, что язык создавался не как средство коммуникации, а как инструмент мышления. Центральный аспект их гипотезы заключается в неоднозначности или омонимичности языка, которую рассматривал и А.Р. Лурия [673]. Это открытый вопрос лингвистики в целом и нейролингвистики в частности, хотя Антуан Арно и Клод Лансло [673] утверждают, что «различные виды значений, заключенные в словах можно понять лишь в том случае, если мы предварительно уясним себе,

что происходит в наших мыслях, потому что слова были изобретены только для того, чтобы передавать наши мысли». В работе [673] на основании фундаментального анализа толкований термина «язык» делается вывод, что «все определения представителей разных эпох, стран и школ сходятся в главном: язык - это средство общения, средство выражения мыслей. Разумеется, у него есть и другие функции, но эти две - самые основные. Язык служит коммуникации, это главный, самый эксплицитный, самый официальный и социально признанный из всех видов коммуникативного поведения».

Говоря об использовании естественного языка в образовании, мы считаем необходимым сослаться на позицию А.Р. Лурии [673], что «в результате общественной истории язык стал решающим орудием человеческого познания, благодаря которому человек смог выйти за пределы чувственного опыта, выделить признаки, сформулировать известные обобщения или категории». Из приведенной цитаты прослеживаются два важных умозаключения.

Первое умозаключение касается выхода человека за пределы чувственного опыта, что указывает на язык как инструмент, который может быть использован без чувственного опыта, как такового, и приближает нас к идее сильного искусственного интеллекта, для которого чувственный опыт является открытым вопросом.

Второе умозаключение основывается на фрагменте «выделить признаки, сформулировать известные обобщения или категории» и явно указывает нам на процесс построения онтологий. В подтверждение данного умозаключения приведем слова самого А.Р. Лурия [673]: «Человек отличается от животных наличием языка как системы кодов, обозначающих предметы и их отношения, с помощью которых предметы вводятся в известные системы или категории». Говоря о словах, как составляющих языка, А.Р. Лурия констатировал, что «слово действительно обозначает предмет, действие, качество или отношение». Такое разделение имеет под собой психолингвистический фундамент и обязано найти свое отражение при построении онтологий, в частности, компьютерных, которые и должны стать «системой координат» для искусственного интеллекта.

Принимая за базис использование естественного языка в образовательном процессе, мы обязаны рассмотреть роль контекста в индивидуальном обучении, т. к. не существует никаких «свободных» от контекста высказываний [673].

Говоря о контексте в образовательном процессе, мы обязаны рассматривать внутренние и внешние контексты преподавателя и обучаемого. Если внешний контекст в рамках образовательного процесса может быть относительно сопоставимым для преподавателя и ученика, например, одна и та же комната, но различные ее субъективные восприятия, то в отношении внутренних контекстов ситуация намного сложнее, т. к. внутренний мир каждого индивидуума уникален, а внутренний контекст индивидуума обуславливается сложившейся категориальной системой понятий и психологическим состоянием.

И категориальная система понятий, и психологическое состояние индивидуума не являются чем-то постоянным, а находятся в процессе постоянных изменений.

Категориальная система, базирующаяся на слове и его смысле как основном элементе проекции объективной реальности во внутренний мир индивидуума, находится в процессе постоянного пересмотра [10]: «Развитие слова заключается в том, что даже после того, как оно приобрело четкую предметную отнесенность и эта предметная отнесенность стала уже устойчивой, развитие слова касается уже не предметной отнесенности, а обобщающей и анализирующей функции слова, иначе говоря, его значения».

Параллельно с постоянной трансформацией категориальной системы индивида происходит изменение его психологического состояния, в том числе как результат нового понимания объективной реальности через измененные категориальные понятия. Так мы приходим к пониманию, что один и тот же урок не может быть проведен преподавателем с одинаковым внутренним контекстом, что в свою очередь может иметь негативное влияние на понимание материала обучаемым. Для сильного искусственного интеллекта эта проблема актуальна только частично: в результате постоянного обучения будет изменяться только категориальная система. Однако, если взять за основание тезис, что категориальная система сильного ИИ, представимая онтологиями предметных областей, остается неизменяемой или получает развитие за рамками рассматриваемого на занятии материала, то контекст излагаемого материала можно считать неизменным, что теоретически должно способствовать лучшему усвоению учебного материала в силу уменьшения информационной энтропии при изложении, что наблюдается нами при использовании узко применимого или слабого искусственного интеллекта сегодня.

Список литературы:

1. Mirjana Stankovic. How AI is making education smarter. URL: <https://mimi-stankovic.medium.com/how-ai-is-making-education-smarter-483875941101>
2. Малышева Д.С. Технические и философские основания для создания сильного искусственного интеллекта (Часть I) / Малышева Д.С., Касимов А.В. // Вестник Пермского национального исследовательского политехнического университета. Культура, История, Философия, Право. – 2016. – №3. – С. 75-85.
3. Кравцов Г. Сильный искусственный интеллект: предпосылки / Г.А. Кравцов, В.В. Левитин, В.И. Кошель, В.В. Никитченко, А.Н. Примушко // Электронное моделирование. – 2019. – Т.41, №5. – С. 35-58.
4. Turing A. Computing machinery and intelligence / A.M. Turing // Mind. – 1950. – No.59. – P. 433-460.
5. Лурия А. Язык и сознание / Лурия Александр – Спб.: Питер, 2020. – 448 с.
6. R.C. Berwick. Why Only Us: Language and Evolution / Robert C. Berwick, Noam Chomsky // The MIT Press. – 2017. – 224 p.
7. Арно А., Лансло К. Всеобщая рациональная грамматика (Грамматика Пор-Рояля) : Пер. с фр. Ю.С. Маслова, Е.Д. Панфилова, М.В. Гординой. - Л.: Изд. ЛГУ, 1991. – 211 с.
8. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 146с.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ КВАЛІМЕТРИЧНОЇ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Кравченко Ганна Юріївна,

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Особливої актуальності для нашого дослідження набуває кваліметричний підхід, коли оперативне, гнучке управління вимагає ефективного збору інформації про якісний стан функціонування кафедральної системи, вчасного, об'єктивного зворотного зв'язку для своєчасного прийняття управлінських рішень.

Грунтовно кваліметричний підхід у педагогічних дослідженнях було описано в наукових працях Г. Азгальдова та В. Черепанова. За визначенням В. Черепанова, кваліметрія – це наукова дисципліна, яка вивчає методологію та проблематику комплексних кількісних оцінок якості будь-яких об'єктів – предметів, явищ або процесів [2, с. 8].

Застосування кваліметричного підходу в управлінні педагогічними системами відоме у вітчизняній і зарубіжній науці та практиці, в роботах В. Беспалька, Дж. ван Гига, Г. Дмитренка, Г. Єльнікової, К. Інгенкампа, Г. Кравченко, В. Лізинського, Е. Марченка, Л. Одері, І. Підласого, Г. Полякової, З. Рябової, В. Симонова та ін. Вчені описали технологію використання кваліметрії, яка дає можливість вимірювати стан об'єкта у будь-який час. Зазначена технологія працює на основі комплексної оцінки стану об'єкта, яка здійснюється у два етапи: перший – оцінка простих властивостей об'єкта, другий – оцінка складних.

Вимірювання та оцінювання є складовою будь-якої системи чи процесу. Саме знання про реальний результат, його порівняння зі встановленими цілями управління дають уявлення про стан функціонування та розвитку системи. Дж. ван Гиг стверджує, що «не можливо уявити собі процедуру прийняття рішень без притягнення процедур вимірювання і оцінок, тому що кількісне судження про явища повинні втілитися у відповіді стратегії поведінки» [4].

За ствердженням Л. Ішкова, використання кваліметричного підходу обумовлено тим, що оцінювання в соціально-педагогічних системах виступає засобом реалізації закону їх збереження, оскільки створення інформаційного супроводу управління полягає в безперервному зіставленні поточних показників цільових параметрів узгоджених із нормативними [5, с. 71].

Останнім часом все більше до моделей визначення та вимірювання результатів вводяться такі розділи математики, як матричний та факторний аналіз.

Розглянемо технологію розробки *кваліметричної моделі управління професійним розвитком викладачів кафедр та етапи її використання.*

Алгоритм створення кваліметричної моделі управління професійним розвитком викладачів кафедр містить такі етапи: визначення факторів (напрямів) діяльності через декомпозицію її загальних цілей; визначення критеріїв (складових) діяльності через декомпозивання напрямів діяльності; визначення вагомості кожного фактору (напрямку) та критерію (вимоги) діяльності методом експертної оцінки; визначення стандарту моделі діяльності з наступним унормуванням.

Спираючись на основні напрями організаційної, кадрової, навчальної, методичної, наукової та консалтингово-маркетингової діяльності, що здійснюють кафедри ми розробили фактори та критерії, які можна використати в контрольно-оцінних та моніторингових процедурах досліджуючи динаміку професійного розвитку викладачів. Критерії та показники виокремлюються з переліку державних вимог, які сконцентровані у нормативних та інструктивно-методичних матеріалах, що враховують основні Положення про діяльність закладу вищої освіти, діяльність кафедр, методичних відділів, центрів та закладених у них функціях співробітників.

Сукупний результат діяльності викладача закладу вищої освіти багатоплановий, має різні форми й способи вираження. У цілому результат діяльності обумовлений виконанням функціональних обов'язків викладачем і пов'язаний з мірою реалізації системи його завдань. Н. Бордовська, О. Титова [3] пропонують класифікувати *види результатів* у структурі діяльності викладача наступним чином:

1. За внеском діяльності викладача в систему підготовки фахівця – у загальноосвітній підготовці, у професійній підготовці, у підготовці зі спеціалізації.

2. За адресатом – для студентів, для аспірантів, для докторантів і викладачів ВНЗ, для практичних працівників.

3. За рівнем науково-методичного забезпечення системи підготовки студента до майбутньої професійної діяльності.

4. За ступенем готовності студента до проведення самостійних наукових досліджень – на рівні виконання реферативних і проведення курсових робіт, на рівні виконання дипломних проектів, на рівні спільних наукових досліджень, на рівні проведення самостійних наукових пошуків.

5. За рівнем і якістю освоєння навчальної дисципліни, що викладається конкретним викладачем – за рівнем: задовільно, добре, відмінно; за якістю: глибоке, діюче, системне, повне за обсягом, що виходить за межі програми освітньої діяльності.

6. За внеском викладача в розвиток своєї науки – на рівні наукового відкриття, на рівні розвитку наукового напрямку, на рівні розробки наукової теорії, на рівні проектування шляхів і способів відновлення, удосконалювання або розвитку практики.

7. За внеском викладача в справу підготовки науково-педагогічних кадрів – для свого закладу, на рівні своєї країни, для інших країн світу.

8. За рівнем свого розвитку як ученого і як педагога – динаміка росту по службових сходах викладача вищої школи й динаміка зміни наукових ступенів і звань.

9. За ступенем реалізації свого творчого потенціалу як міри задоволеності викладачем самим собою й своєю роботою у навчальному закладі – удоволений, є бажання змінити своє положення, незадоволений умовами й своїм положенням, але нічого не хоче робити з тих або інших причин (вік, здоров'я, конфлікт із керівником та ін.).

Наскільки бере активну участь викладач у життєдіяльності й розвитку кафедри, факультету або всього закладу вищої освіти, залежить від внутрішніх і зовнішніх причин і умов його діяльності.

У процесі дослідження визначено, що найбільш ефективним механізмом оцінювання якості професійної діяльності викладача, особливо його професійного розвитку є *освітній моніторинг*.

Г. Єльнікова пропонує застосування моніторингу на різних рівнях структури управління, який являє собою систему, що складається з показників, об'єднаних у стандарт, методів їх розробки, постійного спостереження за цими показниками, здійснення оперативної діагностики, випереджальне визначення диспропорцій, дроблення та коригування управлінських рішень [1, с. 177]. Сутність концепцій моніторингу полягає в синхронності процесів спостереження, вимірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкту з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішення.

Сьогодні Законом України «Про вищу освіту» (нова редакція), який набув чинності 6 вересня 2014 року, визначений перелік процедур і заходів, що становлять систему забезпечення вищими навчальними закладами, якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (систему внутрішнього забезпечення якості), які потребують визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічного оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників вищого навчального закладу та регулярного оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті вищого навчального закладу, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу (самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою та різними формами навчання); забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом тощо [6].

Враховуючи це управління професійним розвитком викладачів закладів вищої освіти неможливе без освітнього моніторингу, що передбачає супровідне оцінювання та поточну регуляцію будь-якого процесу, який відбувається в освітній діяльності в усіх її структурних підрозділах організації. Кваліметрична модель управління професійним розвитком викладача кафедри розкриває його професійні та особисті якості в умовах освітньої діяльності закладу вищої освіти (табл. 1).

Кваліметрична модель управління професійним розвитком викладача кафедри

(на основі відповідної кваліметричної моделі Г.В.Єльнікової)

Фактори (Ф)	Вагомість факторів (m)	Критерії оцінки факторів	Вагомість критеріїв (v)	коefficient відповідності	1	2	3	4	5	6	7	8	9
					Значення коефіцієнта відповідності	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта	Значення коефіцієнта
1. Навчальна робота	0,35	1. Рівень проведення навчальних занять за традиційними та власними інноваційними технологіями	0,34	K1=	0,65								
		2. Підготовка роб. програм (тез лекцій)	0,33	K2=	0,50								
		3. Індивідуальна робота зі студентами/слухачами	0,33	K3=	0,75								
2. Навчально-методична робота	0,25	4. Розробка та оновлення Програм освітньої діяльності	0,17	K4=	0,50								
		5. Підготовка методичних рекомендацій студентам/слухачам курсів	0,17	K5=	0,50								
		6. Розробка навч.курсів/спецкурсів	0,17	K6=	0,00								
		7. Розробка інших метод. матеріалів	0,15	K7=	0,35								
		8. Розробка методичного забезпечення дистанційного навчання	0,17	K8=	0,00								

		9. Рецензування та експертиза авт. програм, робіт	0,17	K9=	0,75															
3. Наукова робота	0,25	10. Робота над науковою темою та експериментальна діяльність	0,27	K10=	0,50															
		11. Науково-методичні публікації (посіб., статті, тези)	0,25	K11=	0,40															
		12. Участь у конференціях, семінарах	0,25	K12=	0,50															
		13. Інші види роботи (відгуки, редагув., реценз. тощо)	0,13	K13=	0,75															
4. Організаційно-методична робота	0,10	14. Робота куратора навчальної групи	0,40	K14=	1,00															
		15. Участь у організаційній роботі кафедри	0,35	K15=	1,00															
		16. Інші види роботи (орг. конфер., семінарів)	0,25	K16=	0,60															
5. Управлінська робота	0,05	17. Своєчасне виконання завдань	0,60	K17=	0,75															
		18. Дотримання трудової дисципліни	0,40	K18=	1,00															
Загальна оцінка	1,00																			

Якщо загальна сума балів у таких межах: до 0,5 – рівень професійного розвитку не відповідає очікуванням адміністрації; від 0,5 до 0,65 – достатній рівень професійного розвитку; від 0,65 до 0,75 – оптимальний рівень професійного розвитку; від 0,76 до 1,00 – високий рівень професійного розвитку відповідає очікуванням адміністрації.

Упровадження на основі компетентнісного підходу сучасних технологій моніторингу якості освіти дозволяє підвищити ефективність функціонування, професійного розвитку та результативності діяльності викладачів кафедри за умов: створення науково обґрунтованої системи критеріїв і показників якості

професійного розвитку на основі компетентнісного підходу; розробки на цій основі кваліметричної моделі цілеспрямованого відстеження ступеня відповідності розвитку професійної компетентності викладачів кафедри реальних результатів запланованим; розробки адаптованої технології цілеспрямованого відстеження якості управління професійним розвитком викладачів кафедр вищої школи; забезпечення здійснення поточного самовідстеження учасниками освітнього процесу якості управління професійним розвитком викладачів кафедр з періодичним зовнішнім відстеженням.

Проведення аналізу за допомогою кваліметричної моделі дає змогу здійснювати поточне відстеження та вчасне коригування процесу управління професійним розвитком викладачів у закладах вищої освіти.

Список літератури:

1. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: Колективна монографія/ Г.В. Єльнікова, Т.А. Борова, О.М. Касьянова, Г.А. Полякова та ін. / За заг. ред. Г.В. Єльнікової. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 572с.
2. Азгальдов Г.Г. Теория и практика оценки качества товаров (основы квалиметрии) / Г. Г. Азгальдов. – М.: Экономика, 1982. – 256 с.
3. Бордовская Н. В. Методика оценки качества деятельности преподавателей вуза: метод. рекомендации / Н. В. Бордовская, Е. В.Титова. – СПб.; Архангельск, 2003. – 72 с.
4. Гиг Дж. Ван. Прикладная общая теория систем / Ван. Дж. Гиг ; пер. с англ. – М. : Мир, 1981. – Т. 1. – 336 с. ; Т. 2. – 730 с.
5. Ишкова Л. В. Педагогическая квалиметрия в теории и практике дополнительного профессионального образования / Л. В. Ишкова // Школьные технологи. – 2002. – № 1. – С. 170–174.
6. Кравченко Г.Ю. Адаптивне управління розвитком професійної освіти: Колективна монографія / Г. Єльнікова, О. Загіка, Г. Кравченко та інші / за заг. ред. Г. Єльнікової. – Павлоград: ІМА – прес, 2016. – 248 с.

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Крамар Валерій Максимович,

д. фіз.-мат. наук, професор,
завідувач кафедри професійної
та технологічної освіти і загальної фізики,
Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича

Кондрюк Денис Васильович,

к. фіз.-мат. наук,
методист, керівник гуртка,
Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості
учнівської молоді

Плешко Петро Денисович,

директор,
Чернівецький обласний центр науково-технічної творчості
учнівської молоді

Інваріантна частина типових навчальних планів закладів загальної середньої освіти містить предмети "Трудове навчання" та "Технології", основним завданням яких є формування технічно та технологічно освіченої людини, підготовленої до життя й активної предметно-перетворювальної діяльності шляхом набуття нею життєво необхідних компетентностей в області сучасних технологій та здатності застосовувати їх у різних сферах практичної діяльності [1].

Вирішення цього завдання неможливе без володіння вчителем фаховими компетентностями щодо організації технологічної підготовки учнів, використання ним нових, сучасних педагогічних технологій та методів навчання, що забезпечують формування в учнів технологічного творчого мислення та усвідомлення ними інформаційно-технологічної картини сучасного світу. Особливу роль у цьому відіграють проєктні технології навчання, оскільки вони сприяють виробленню системного уявлення про зміст і значення організації практичної діяльності на усіх етапах проєктно-технологічного ланцюжка – від формулювання ідеї до її реалізації.

Діючі програми з названих предметів передбачають можливість впровадження проєктно-технологічної діяльності під час виконання як інваріантної, так і варіативної складових навчального плану [2].

Здобуття навичок до використання проєктних технологій у навчальній роботі повинно забезпечуватися на усіх етапах підготовки майбутніх учителів

трудового навчання та технологій. Запровадження їх у навчальний процес забезпечать усвідомлене опанування студентами цілісною культурою організації проектно-технологічної діяльності, розвиток у них здатності до генерування ідей та їх критичного аналізу, самостійного прийняття рішення, формування власної думки, комунікації та взаємодії в процесі вирішення спільних завдань, що є важливою педагогічною проблемою сучасної технологічної освіти.

Другою проблемою є факт неспроможності змісту сучасної технологічної освіти забезпечити підготовку майбутнього вчителя на рівні вимог розвитку сучасного інформаційного суспільства. Причиною цього є відставання у внесенні відповідних змін до навчальних планів і освітніх програм з підготовки вчителів трудового навчання та технологій від темпів розвитку і впровадження у виробництво новітніх технологій, які ґрунтуються на досягненнях наноелектроніки, використанні новітніх електронних систем і мереж, засобів програмування та робототехніки.

У зв'язку з цим, особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителів технологій, обізнаних у сфері електроніки, конструювання та розробки програм керування автоматизованими системами.

Вирішенню обох названих педагогічних проблем якнайефективніше сприяє широке використання в процесі підготовки вчителів трудового навчання та технологій методу проєктів конструкторсько-технологічного спрямування із застосуванням знань, умінь і навичок із сфери новітніх технологій. Такий підхід дає змогу ефективно формувати ключові фахові компетентності в майбутніх учителів та залучати їх до пошукової науково-дослідницької діяльності, мотивувати їх пізнавальну діяльність, розвивати їхні творчі здібності.

Досягти цієї мети силами і засобами виключно колективу випускової кафедри неможливо через надзвичайно велику кількість можливих напрямів і багатоплановість тематики проєктів. Тому кафедрою професійної та технологічної освіти і загальної фізики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, що здійснює підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальностями 014.10 – Середня освіта (трудове навчання та технології) і 015.34 – Професійна освіта (машинобудування), запроваджено співпрацю з Чернівецьким обласним центром науково-технічної творчості учнівської молоді у рамках якої студенти I-IV курсів відвідують Центр у якості членів гуртків (I-II курси), а потім – помічників керівника (III-IV курси). Теоретичну базу для формування компетентностей щодо організації проектно-технологічної діяльності у майбутніх вчителів трудового навчання та технологій забезпечує викладання викладачами кафедри дисциплін: “Основи технічного моделювання і проєктування”, “Інформаційні машини та кібернетичні системи”, “Технічна і прикладна творчість”, “Організація та методика гурткової роботи”, а практичних навичок вони набувають під час проходження технологічного практикуму під керівництвом керівників гуртків на базі Центру.

Ефективність такої співпраці доведена виконанням проєктів, більшість з яких захищалася в якості курсових та магістерських дипломних робіт, доповідалася на студентських наукових конференціях, а кращі з них брали участь у Всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт. До таких, зокрема,

належать розробки гуртківцями проєктів з робототехніки “Розумний дім” та “RoboCar”, виконані на базі електронного конструктора Arduino, які здобули призові місця на Всеукраїнських змаганнях "Роботрафік" у 2019 і 2020 роках.

Список літератури:

1. Коберник О.М. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті / О.М. Коберник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2014. – Вип. 37. – С. 85-91.

2. Стешенко В.В. Основні підходи до визначення змісту і структури технологічної освіти в Україні / В.В. Стешенко // Наук. записки Бердянського держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 1. – С. 226-231.

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ У КОНТЕКСТІ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кузьма Ірина Ігорівна,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти, Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти

У зв'язку з постійним зниженням віку, коли дитина вперше контактує з медіа, усе більшої актуальності набирає дошкільна медіаосвіта.

12 січня 2020 р. наказом Міністерства освіти і науки України затверджено Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) у новій редакції [1]. Однак однозначно відповісти на запитання, чи достатньо він відображає проблеми формування медіаграмотності дітей, непросто.

У новому Базовому компоненті дошкільної освіти суттєву увагу приділено забезпеченню наступності між дошкільною та початковою освітою, формуванню ключових для дошкільної освіти компетентностей дитини [1]. Проте серед них не зазначені медіакомпетентності. Водночас аналіз Базового компонента дошкільної освіти засвідчує, що проблемам формування медіаграмотності приділяється значна увага.

Серед численних трактувань терміна «медіаосвіта» набуло популярності таке визначення: це навчання про медіа, через медіа і для медіа [2, с. 180], [3, с. 9]. І якщо в Базовому компоненті дошкільної освіти цифрова компетентність (навчання про медіа і через медіа) зазначена у варіативній частині, то критичне мислення як компонент медіаграмотності є наскрізним умінням. Отже, можна стверджувати, що формування медіаграмотності є вимогою, провідним завданням закладів дошкільної освіти.

Проте медіаосвітня діяльність не обмежується критичним мисленням. Зважаючи на різноманітність напрямів медіаосвіти й, відповідно, медіакомпетентностей, медіаграмотність американські вчені С. Шейбе та Ф. Рогоу порівнюють зі складною плетеною тканиною з багатьма перехресними смугами різної ширини та кольорів, що деколи перекриваються, затемнюють одна одну, змішуються або існують у додаткових, але паралельних світах [4, с. 61].

У зв'язку з різноманітністю медіакомпетентностей доцільно їх класифікувати. Такі класифікації у світі існують. Для прикладу, у сусідній з Україною Польщі укладено Каталог медіа-, інформаційних і цифрових компетентностей [5]. Нам імпонує також класифікація медіакомпетентностей, у якій запропоновано їхній поділ на технологічні (інструментальні) та суспільно-

культурні [6, с. 154]. Із зазначених у Базовому компоненті дошкільної освіти ми можемо визначати як суспільно-культурні, соціально-громадянські, комунікативні тощо.

Отже, медіаосвіта пронизує декілька видів діяльності дошкільників, передусім за освітніми лініями: «Особистість дитини», «Гра дитини», «Дитина в соціумі», «Мовлення дитини», «Дитина у світі мистецтва» [1]. У грі, театралізованій, комунікативній діяльності дошкільники навчаються розрізняти добро і зло у світі медіа, пізнавати їхню мову, правильно спілкуватися й креативно, а також із дотриманням вимог безпеки використовувати медіазасоби тощо. При цьому варто зауважити характерну помилку, якої припускаються батьки: медіаосвіту вони ототожнюють із новітніми медіа (комп'ютер, гаджети, інтернет), а насправді медіа – це також книги, друквані періодичні видання, театр, малюнки тощо, які все частіше опиняються наче в тіні цифрових медіа, що розвиваються шаленими темпами.

У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується на регуляції досягнень як результаті педагогічних впливів. Ця вимога співзвучна з праксеологічним напрямом медіаосвіти, що розробляється нами й набирає все більше актуальності [7].

Якісна медіаосвіта дошкільників неможлива без участі батьків. У Державному стандарті дошкільної освіти наголошується на взаємодії закладів дошкільної освіти з родинами дітей як учасниками освітнього процесу [1]. Зрозуміло, що ця взаємодія має стосуватися і медіаосвіти. Зважаючи на те, що батьки також потребують удосконалення медіакультури, діяльність, спрямована на формування медіаграмотності, є взаємно корисною.

Список літератури:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyyu-komponent-doshk-osv.pdf>
2. Ogonowska A. Edukacja medialna: ziemia wciąż nieznaną?... *Kultura – społeczeństwo – edukacja*. Poznań. 2012. № 1. S. 173–191. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/154440572.pdf>
3. Кузьма І. І. Медіаосвіта в закладах дошкільної та початкової освіти: методичні рекомендації. Тернопіль: Вектор, 2020. 126 с.
4. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с.
5. Katalog kompetencji medialnych, informacyjnych i cyfrowych. *Edukacja Medialna*. URL: <https://edukacjamedialna.edu.pl/kompetencje/>
6. Brzyszczyk E. Kształcenie kompetencji medialnych u dzieci w wieku przedszkolnym. *Edukacja medialna w Niepublicznym Naukowym Przedszkolu Integracyjnym Mini College w Kelcach. Państwo i Społeczeństwo*. 2017 (XVII), nr 3. S. 151–159. URL: https://kometa.edu.pl/uploads/publication/487/1fed_AAA_pis_2017_3_10_Brzyszczyk.pdf?v2.8

7. Tereshchuk H. V., Kuzma I. I., Yankovych O. I., Falfushynska H. I. The formation of a successful personality of a pupil in Ukrainian primary school during media education implementation. *Cloud Technologies in Education. Proceedings of the 6th Workshop CTE 2018* (Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018) / Eds. Kiv, A. E., Soloviev, V. N. CEUR-WS.org, online. P. 145–158. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper08.pdf>

8. Yankovych O. I., Chaika V. M., Ivanova T. V., Binytska K. M., Kuzma I. I., Pysarchuk O. T., Falfushynska H. I. Technology of forming medialiteracy of children of the senior pre-school age of Ukraine. *Cloud Technologies in Education. Proceedings of the 6th Workshop CTE 2018* (Kryvyi Rih, Ukraine, December 21, 2018) / Eds. Kiv, A. E., Soloviev, V. N. CEUR-WS.org, online. P. 126–144. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2433/paper07.pdf>

ДО ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ КНР

Кунь Лей

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти;
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

Медіа грамотність визнана однією з ключових навичок ХХІ століття. Велику роль в становленні і розповсюдженні медіа-освіти грає ЮНЕСКО. Дана організації виступає за впровадження медіа-освіти в якості обов'язкової частини навчальних програм. В 1982 року була прийнята Грюнвальдська Декларація (Grunwald Declaration) по медіа-освіті за участю 19 країн.

Особливістю медіа освітнього руху в КНР є зосередження більшості досліджень в Пекіні та Шанхаї. Заняття та навчальні програми передбачені для початкових, середніх шкіл і університетів, реалізується тільки в цих містах.

Аналіз літератури [6] показує, що медіа освітній рух в Китайській Народній Республіці почався дещо раніше ніж в Україні. У 1994 році в Китайській академії соціальних наук медіа педагог Шанчжоу Ся (Shangzhou Xia) вперше представив медіа-освіту [6]. У 1997 році Вей Бу (Wei Bu) зайнялася вивченням поняття медіа-освіта, його становленням в західних країнах, проаналізувала значимість медіа-освіти, її зміст, методи, способи впровадження. Продовжуючи свої дослідження, Вей Бу організувала медіа курс «Medium class» на каналі «Молодіжний Кут» в Інтернеті. У 2002 році після офіційного відкриття медіа освітнього дослідного центру на базі Університету комунікації (Communication University of China) в місті Пекіні почалося впровадження медіа-освіти та медіа грамотності у вищих навчальних закладів.

Судячи з великої кількості літератури, китайські вчені не ведуть багато суперечок щодо поняття «медіа грамотність», і їх думки відносно узгоджуються. Концептуальні міркування вітчизняних вчених, як правило, базуються на введенні іноземних концепцій.

Щодо змісту медіа грамотності, існують різні точки зору. Професор Чень Сянюань вважає, що медіа грамотність можна досліджувати на двох рівнях. По-перше, на індивідуальному рівні - грамотність засобів масової інформації є основною характеристикою людини та фактором особистості; по-друге, на груповому рівні грамотність засобів масової інформації є соціальним явищем та соціальним механізмом.

Основним елементом, що становить медіа грамотність, є певне накопичення знань, осягнення основних характеристик засобів масової інформації, а ключовим елементом є пошук свіжої інформації в сучасному суспільстві [61]. Сі Цзіньвен розділяє медіаграмотність на дві частини: розуміння засобів масової інформації та участь у засобах масової інформації; Чжан Гуанвен та Ю Цзянь вважають, що медіа грамотність також включає «грамотність ефективного створення та розповсюдження інформації» [2].

Китайські вчені одногосно погодились у дослідницьких статтях, що впровадження освіти з медіа грамотності має велике значення не лише для громадськості, а й для всього суспільства.

Чжан Кай у своїй роботі «Вступі до грамотності ЗМІ» запропонував аудиторії вибірково читати, розуміти, запам'ятовувати та передавати інформацію, яка вибухає геометрично. Поінформованість аудиторії про засоби масової інформації, вибір медіа-контакту для засобів масової інформації при розповсюдженні екранізації та оцінки вмісту, функціонування та використання засобів масової інформації, безпосередньо пов'язані із якістю соціального життя, особливо це стосується формуванню світогляду підлітків. Медіа грамотність веде аудиторію через «інформаційний туман» і розвивається здоровим шляхом [3].

Чжен Баовой підкреслив, що популяризація медіа-освіти має особливе значення з трьох аспектів: потреби людей, потреби ситуації та вимоги критики ЗМІ. Він говорить, що «це може дозволити звичайним людям оволодіти відповідними знаннями та навичками медіа-комунікації, щоб знати, як використовувати засоби масової інформації, щоб краще служити власній праці, навчанню, життю та участі у національних та соціальних справах, щоб вони могли справді стати господарями засобів масової інформації. Активний контролер, а не просто пасивний приймач медіа зв'язку» [4].

У більш широкому розумінні Ву Тінцзюнь і Шу Юнпін вважають, що впровадження освіти з медіа грамотності полягає у «задоволенні безпрецедентних вимог людей в інформаційному суспільстві до спілкування. Пристосування до величезних змін у соціальній структурі та способі життя; в сучасному китайському суспільстві через економічний розвиток. З великими соціальними змінами, спричиненими змінами часу, соціальна структура та стиль життя людей також зазнали великих змін, і різні зміни вказують на попит на якісну освіту у спілкуванні» [5].

Дослідницькі роботи з медіа грамотності студентів в основному базуються на емпіричних дослідженнях, і ці дослідження ґрунтуються на дослідженнях статус-кво. У статті «Розслідування та роздуми про статус-кво медіа грамотності студентів коледжів» Чень Мейфен та Фан Ін вважають, що здатність студентів коледжів створювати медіа інформацію не є високою. Вони часто контактують з Інтернетом, але їм відносно незнайомі телевізійні програми, газети та журнали, радіопрограми [6].

Комплексні підходи та методи навчання медіа грамотності для студентів коледжів можна перерахувати наступним чином:

- створення системи навчальних програм з медіа грамотності. Коледжі та університети пропонують обов'язкові курси, такі як «Вступ до медіа грамотності» та «Медіа культура», доповнені курсами за вибором, такими як «Етика медіа», «Пізнання та культура медіа», «ЗМІ та суспільство», «Розуміння засобів масової інформації»;

- макроінтеграція та управління засобами масової інформації, тобто великі медіа організації співпрацюють з університетами;

- студенти коледжу самі беруть участь у практиці засобів масової інформації.

Список літератури

1. Чень Сіань Юань «Теорія грамотності засобів масової інформації». Шанхай: Шанхайська преса університету Цзяотун, 2005. - 53 с.
2. Чжан Гуаньвен, Ю Цзянь «Про освіту медіа грамотності». Китайська професійно-технічна освіта, 2003 . - 29 с.
3. Введення в медіа грамотність. Пекін: Китай університет зв'язку, Press, 2006 . - 47 с.
4. Чжен Баовей «Про сучасний стан, проблеми та протидії у китайській журналістській та комунікативній освіті». Міжнародна журналістика, 2007. - С.26-32 .
5. Ву Тінцзюнь, Шу Юнпін « Відсутність та переформування журналістського професіоналізму в перехідний період». News Frontier. 2006.
6. Чень Мефен, «Zhangzhou Normal University» - Огляд медіа грамотності студентів. Пекін: 2007.

СУТЬ ПОНЯТТЯ «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лакатош Мар'яна Олександрівна,
аспірант
Мукачівський державний університет

Враховуючи особливості професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі, вважаємо за доцільне з'ясувати педагогічні умови, які використовуватимемо при розробці структурно-функціональної моделі формування готовності прийдешніх спеціалістів аграрного виробництва до професійної діяльності. Насамперед спробуємо дослідити зміст дефініції «педагогічні умови».

Відтак у Новому тлумачному словнику української мови зазначено, що «педагогічні умови» - це «необхідні обставини, які роблять можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь» [1].

У Великому тлумачному словнику поняття «педагогічні умови» трактується наступним чином: «обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь» [2, с.31].

Поняття «педагогічні умови» в словнику-довіднику з професійної педагогіки визначено як компонент, за допомогою якого відбувається освітній процес професійної підготовки фахівців, що здійснюється активністю особистості [3].

Не слід залишити поза увагою думку науковців, а саме:

1) Л.Морська у статті «Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності» визначає педагогічні умови як взаємопов'язаний комплекс заходів педагогічного процесу [4, с.80].

2) Науковець А. Леонтьєв у своїх напрацюваннях розглядає педагогічні умови як зовнішні чинники, що діють через внутрішні мотиви, самостійно формуються під їх впливом [5, с.116].

3) А.Найн визначає педагогічні умови як комплекс неупереджених можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань [6].

4) В.Полонський визначає педагогічні умови як сукупність різних чинників (природних, соціальних, зовнішніх та внутрішніх), які впливають на фізичний, психічний, моральний розвиток людини, її поведінку, виховання і навчання, формування особистості [7].

Попри різноманітне тлумачення поняття «педагогічні умови», спільною думкою науковців є те, що результативність педагогічного процесу залежить від

умов, у яких він відбувається, а ефективність процесу підготовки фахівця неможливий без створення відповідних умов, що забезпечують його успішність.

Н. Кузьміна, В. Манько, С. Руссков, В. Сластьонін, А. Щербаков педагогічні умови професійної підготовки фахівців до різних видів діяльності розглядають у взаємозв'язку загальних і спеціальних умов.

Науковці В. Кузь та Ю. Руденко у праці « Основи національного виховання: концептуальні положення» виділяють загальні та спеціальні педагогічні умови.

Під загальними розуміють:

- 1) мету і зміст підготовки фахівця;
- 2) наявність певної системи професійної підготовки;
- 3) педагогічні принципи;
- 4) форми й методи підготовки фахівців у закладах вищої освіти;
- 5) матеріально-технічну базу, наявність креативних, висококваліфікованих спеціалістів [8].

С. Руссков, окреслюючи спеціальні педагогічні умови, зосереджує увагу на:

- 1) визначенні мети, завданнях, відповідного їм змісту, враховуючи місцеві, регіональні особливості під час побудови змісту підготовки;
- 2) використанні нетрадиційних форм і методів професійної підготовки;
- 3) забезпеченні мотиваційної спрямованості; підготовки, наявності матеріально-технічної бази [9]

Водночас науковці (Ю. Бабанський [10], О. Дубасенюк [11], В. Жернов [12], В. Рибалка [13]) на сучасному етапі розвитку освіти залежно від способу впливу на освітній процес розрізняють зовнішні та внутрішні педагогічні умови освітнього процесу. За В. Жерновим, зовнішні - такі, що виступають продуктом функціонування політичної, соціально-економічної, освітньої та інших систем зовнішнього середовища й реалізуються через відповідні фактори. На думку вченого внутрішні є похідними завданнями відповідного педагогічного процесу та сукупністю педагогічних заходів, що забезпечують ефективне рішення цих завдань [12].

Таким чином, дотримання ефективних, експериментально перевірених педагогічних умов дасть можливість забезпечити формування готовності майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності.

Список літератури

1. Новий тлумачний словник української мови: у 3-х т. Т.3: П-Я / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Вид. 2-ге, випр. Київ : АKNIT, 2001. 864с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: близько 250000 слів / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728. с.1295].
3. Словник-довідник з професійної педагогіки/ ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса. Пальміра, 2006. –272 с.
4. Морська Л.І. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності /

- Л.І.Морська // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти. Київ, 2007. Вип.49. С.81–85.
5. Леонтьев А.А. Педагогическое общение / А.А.Леонтьев. 2–е изд., перераб. и доп. –М.: Нальчик: Эль-Фа, 1996. 93с.
 6. Найн А.Я. О методологическом аппарате диссертационных исследований / А.Я.Найн // Педагогика. 1995. №5. С.44–50.
 7. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике / В.М.Полонский. – М.: Высш.шк., 2004. 512с.
 8. Основи національного виховання: концептуальні положення. Ч.1 / □В.Г.Кузь, Ю.Д.Руденко та ін.□. Київ: Інформ., 1993. 152с .
 9. Руссков С.П. Подготовка учителя начальных классов к профессионально-творческой деятельности в трудовом воспитании школьников: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / С.П.Руссков. М., 2000. 221с.
 10. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Юрий Константинович Бабанский. М. : Просвещение, 1982. 192с.
 11. Дубасенюк О.А. Теоретичні і методичні основи виховної діяльності педагога: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Олександра Антонівна Дубасенюк; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 1996. 48с.
 12. Жернов В.И. Теоретико-методологические основы формирования профессионально-педагогической направленности личности студента педагогического вуза: монография / В.И.Жернов. Магнитогорск : Магнитогорский гос. пед. ун-т., 1999. 116с.
 13. Рибалка В.В. Особистісний, рефлексивно-ціннісно-креативний підхід до розвитку психологічної культури в умовах неперервної професійної освіти / В.В.Рибалка // Психологія особистісно-орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: наук.-метод. посіб. / за ред. В.В.Рибалки. Київ ; Тернопіль, 2003. С.30–42.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

Личук Світлана Василівна

к.філол.н., доцент

Івано-Франківський національний медичний університет

Іноземна мова сьогодні є не просто частиною культури певної нації. Українська (рідше російська) мова зокрема є іноземною мовою для чужоземних громадян, які навчаються у вищих медичних навчальних закладах України. Досягнення високого рівня володіння іноземною мовою не можливе без фундаментальної мовної підготовки. Це дає можливість для встановлення ділових контактів та ділового співробітництва з іноземними партнерами, що володіють іноземною мовою на фаховому рівні (робочі навчальні програми ВНЗ).

Викладачеві важливо знати новітні методи викладання іноземної мови, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод викладання відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів. Раціональне та вмотивоване використання методів навчання на заняттях іноземної мови вимагає креативного підходу з боку викладача. Кузьмінський А.І. та Омеляненко В.Л. вважають, що "педагогіка є наукою і мистецтвом одночасно, тому і підхід до вибору методів навчання має ґрунтуватися на творчості педагога" [1, с. 159-160]. На їхню думку, методи навчання – це "упорядковані способи діяльності викладача і студента, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань". Метод навчання виступає "інструментом діяльності викладача для виконання керівної функції – навчання" [1, с. 150].

Реалізація методу навчання у ВНЗ здійснюється через використання низки прийомів навчання, різноманітних підходів, перевірених та нових робочих технік. Вимоги до викладання іноземної мови з часом змінюються, тому і розробляються новітні методи навчання.

Сьогодні в умовах реформування навчального процесу у вузах України відповідно змінюються загальноєвропейські вимоги до якості освіти (інтеграційні процеси в сучасній вітчизняній освіті, налагодження українськими ВНЗ співпраці з європейськими навчальними закладами тощо). Модернізація через впровадження модульно-рейтингової системи навчання іноземних мов, міждисциплінарна інтеграція ставить перед викладачем іноземної мови нові вимоги.

Метою навчання української як іноземної мови у вищій школі є оволодіння студентами комунікативними компетенціями. У свою чергу це дозволяє реалізувати їхні знання, уміння та навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань в реальних життєвих ситуаціях. Українська мова для

іноземців виступає як засіб комунікації, спілкування з представниками інших націй, розвиває культурологічний або інтеркультурний підхід у навчанні в рамках концепції "діалогу культур".

Для цього у вищих закладах освіти систематично створюються умови для підвищення кваліфікації своїх педагогічних працівників, забезпечуються заклади належною матеріально-технічною базою. Високоякісна мовна підготовка студентів не можлива без використання сучасних освітніх технологій: застосування інформаційних та телекомунікаційних технологій, робота з навчальними комп'ютерними програмами з іноземних мов (система мультимедіа), проектна робота в навчанні, дистанційні технології в навчанні, особливо в час пандемії, створення різних презентацій в програмі PowerPoint, використання інтернет-ресурсів, новітні тестові технології для проведення комп'ютерного тестування з метою контролю студентів.

Основними методами навчання іноземних мов є комунікативний та конструктивістський методи.

Навчальна ціль комунікативного методу – оволодіння комунікативною компетенцією. Навчальним змістом цього методу мають бути тексти, які передбачають висловлення власної думки. Студент опиняється в центрі навчання. Завдання до текстів повинні бути комунікативного спрямування. Використовуючи цей метод, студенти вдосконалюють навички усного мовлення. При цьому, важливо вивчати граматику і вчитися виправляти помилки.

Навчальною ціллю конструктивістського методу є власне активне навчання студентів. Основним завданням викладача є не навчити, а допомагати навчальному процесу. Навчальний зміст полягає у близькості до дійсності студентів, їх спонукають самостійно конструювати свої знання (наприклад, створювати проекти, презентації тощо). Мовний аспект якомога ширший. Завдання конкретних реальних життєвих ситуацій, які пропонують студентам, готують їх до реального життя.

У методичній науці розрізняють традиційні та альтернативні методи навчання, останні з яких містять низку різноманітних прийомів, підходів та способів передачі мови. Серед альтернативних методів заслуговує на увагу сугестивний метод, драматико-педагогічний метод, метод повної фізичної реакції (Total Physical Response), груповий метод тощо.

Такі методи як метод рольової гри (активний спосіб навчання практичного володіння іноземною мовою, значно підвищує обсяг мовленнєвої практики), метод «кейз-стаді» (робота над проблемними ситуаціями, студенти розглядають проблему, аналізують ситуацію, представляють свої ідеї та варіанти розв'язання проблеми в ході дискусії), метод сценарію (storyline method – поєднання запланованих навчальних змістів, наприклад, Магази́ни-Товари-Продаж, Лікарня-Пацієнт-Лікування, враховуючи ідеї студентів), метод симуляцій (студенти мають можливість відпрацьовувати свої навички, застосовувати знання в так званому "безпечному середовищі", яке імітує реальні ситуації, наприклад, в бізнесі, в роботі в компанії, особливо в ролі керівника, президента компанії тощо), метод групових пазлів, метод каруселі, метод навчання по станціях (можливість вибору стосовно розподілу часу,

послідовності виконання завдань та соціальної форми, що використовується (індивідуальна, парна та групова робота)), навчання з комп'ютерною підтримкою та інші можна віднести до інноваційних навчальних методів. Такі методи передбачають креативне планування, підбір припущень, систематизацію та презентацію роботи з елементами ролівої гри. Проектне навчання (у тому числі міжпредметні проекти) орієнтує студентів на роботу в команді, самореалізацію, співвіднесення з реальним життям, ситуативність та результат.

Результатом усього вище сказаного є індивідуальний підхід та постійне вдосконалення власних знань викладача про методи навчання іноземних мов, впровадження їх у власну викладацьку практику, використання новітніх освітніх концепцій і технологій.

Список літератури

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. (2008): Педагогіка: Підручник. К.: Знання-Прес. 447 с.
2. Волкова Н.П. (2007): Педагогіка: Навчальний посіб. К.: Академвидав. 616 с.
3. Дичківська І. М. (2004): Інноваційні педагогічні технології. К. : Академвидав. 352 с.

ПРО ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Лусь Володимир Іванович,

к.т.н., доцент, професор
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова

Сучасні високотехнологічні виробництва використовують інноваційні інформаційні технології, основою яких є об'єднання всіх етапів життєвого циклу виробу в єдиний цілісний цикл. Технології виготовлення виробів з використанням сучасних верстатів, що дозволяють отримувати вироби з електронної 3d-моделі, застосування на виробництві різних 3d-сканерів і 3d-принтерів зробили 3d-моделювання основним інструментом при розробці конструкторської документації. Тому в нових умовах розвиток системи інженерної освіти вимагає підготовки фахівців технічного профілю якісно нового рівня [1].

Модернізація системи вищої професійної освіти заснована на загальноприйнятій в більшості розвинених країн загальної концепції компетентнісного підходу до визначення вимог, які формуються в результаті освоєння дисципліни. В результаті вивчення дисциплін графічного циклу сформовані певні професійні компетенції. Відповідно до нових освітніх стандартів України для різних напрямків підготовки і спеціальностей крім традиційних знань, умінь і навичок, таких як знання і вміння аналізувати і моделювати форму предметів по їх кресленням, виконувати і читати креслення, вирішувати інженерно-геометричні задачі на кресленнях, застосовувати нормативні документи і державні стандарти для оформлення креслень та іншої конструкторсько-технологічної документації, складовими професійних компетенцій є здатність застосовувати інтерактивні графічні системи для виконання зображень і креслень, володіння сучасними програмними засобами геометричного моделювання та підготовки конструкторської документації, що дозволить в подальшому вирішувати професійні завдання за допомогою сучасних засобів автоматизованого проектування та розробки проектно-конструкторської документації. Успішне впровадження 3d-моделювання в різні сфери техніки і технології висуває в якості обов'язкових вимог до підготовки фахівців одночасне володіння достатньою теоретичною базою геометричних знань і гарними практичними навичками у сфері застосування новітніх технологій комп'ютерного моделювання [2].

Графічні дисципліни (нарисна геометрія, інженерна та комп'ютерна графіка, будівельне креслення) на технічних спеціальностях ЗВО (зкладів вищої освіти) є першими професійно орієнтованими дисциплінами, які здобувають студенти. Успіхи в освоєнні цих предметів служать індикатором майбутньої професійної кваліфікованості інженера, так як неможливо уявити собі технічного фахівця, котрий не володіє графічною мовою. Комп'ютерна графіка при вивченні

графічних дисциплін стає новим, прогресивним, зручним інструментом створення креслень та іншої конструкторської документації [3].

Однак впровадження в навчальний процес комп'ютерної графіки в рамках колишніх годин, відведених на графічні дисципліни, вимагають перегляду традиційної методики геометрографічної підготовки студентів [4]. Вивчення графічного пакету в рамках навчальної дисципліни забирає час від теоретичних питань досліджуваного предмету, доводиться чимось жертвувати на користь практики.

Отже, використання нових інформаційних технологій призводить до переорієнтації предмету в практичну сторону навчання. Однак за браком достатнього рівня основної бази геометричних знань, яка формує особливе просторове мислення, у майбутнього випускника ЗВО навряд чи сформується необхідний потенціал для ефективною творчої діяльності при проектуванні технічних об'єктів у своїй професійній сфері.

Саме тому, пошук інтеграції викладання графічних дисциплін і сучасних комп'ютерних технологій набуває особливої актуальності в загальній структурі професійної компетенції.

Список літератури:

1. Волошилов Д.В. Конструктивное геометрическое моделирование как перспектива преподавания графических дисциплин / Д.В. Волошинов, К.Н. Соломонов // Геометрия и графика. – 2013. – Т. 1. – № 2 (2). – С. 10–13.
2. Покровская М.В. Инженерная графика: панорамный взгляд (научно-педагогическое исследование), Москва, 1999. –с. 137.
3. Лусь В.І. Про значення інженерної та комп'ютерної графіки в освітньому процесі підготовки сучасних фахівців. International Multidisciplinary Conference “Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland” Stalova Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018, Volume 5. P. 96-99.
4. Лусь В.І. Про деякі проблеми підвищення якості інженерно-геометричної підготовки студентів. *The development of technical sciences: problems and solutions: the international research and practical conference*, (Brno, April 27-28, 2018). Brno, 2018. P, 162-164.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ніколаєску І. О.

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
Черкаси, Україна

Чухрій Л.О.

студентка кафедри дошкільної освіти
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
Черкаси, Україна

Оптимальним періодом для навчання правилам харчування, особистої гігієни та залучення до фізичних навантажень вважається дошкільний вік. Звички та ставлення дітей до харчування, фізичної активності та гігієни формуються саме в дитинстві.

Здоров'я – це повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил, принцип єдності організму, саморегуляції і врівноваженої взаємодії всіх органів [6].

Програма охорони здоров'я дітей дошкільного віку спрямована на розвиток у дітей почуття відповідальності за своє особисте здоров'я та безпеку. Тому на заняттях вихователі застосовуються заходи з метою освоєння дітьми основних культурно-гігієнічних навичок. Дошкільники повинні:

- усвідомити значення здорового харчування, правил гігієни та фізичних вправ для збереження та зміцнення здоров'я;
- вивчити основні правила гігієни (миття рук, чищення зубів тощо);
- розмежувати здорову та шкідливу їжу;
- усвідомити цінність ліків у нашому житті;
- дізнатись про медичні послуги та їх роль (лікарня, стоматолог тощо).

Проблема збереження здоров'я та формування здорового способу життя є найбільш актуальною, оскільки щороку відсоток дітей, що мають відхилення у здоров'ї зростає. Проблему впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти (ЗДО) розглядали О. Богінч, Н. Денисенко, В. Оржеховської та інші; формування культури здоров'я в освітньому просторі висвітлено у працях О. Видюка, В. Скуміна та інші [1].

Проаналізувавши наукові праці учених, знаходимо визначення досліджуваного нами поняття «здоров'язбережувальні технології – це сукупність програм та методів організації навчально-виховного процесу, що не

завдає шкоди здоров'ю дітей». З точки зору фахівців охорони здоров'я та освітан – це поняття включає в себе всі заходи оздоровлення та напрями діяльності щодо формування та зміцнення здоров'я дітей.

Метою впровадження здоров'язбережувальних технологій в освітній процес ЗДО є забезпечення дошкільникам можливості зберегти здоров'я в період навчання, сформувані необхідні знання, вміння та навички здорового способу життя та навчити застосовувати отримані знання в повсякденному житті.

Здоров'язбережувальні технології повинні будуватися з дотриманням наступних принципів:

- принцип доступності (врахування вікових особливостей та можливостей дитини);
- принцип поступового підвищення вимог (ускладнення вимог перед дитиною, доцільно чергувати навантаження з відпочинком);
- принцип систематичності (заняття дисциплінують дитину, привчають її до регулярної роботи);
- принцип наочності (на заняттях використовуються прийоми, які викликають у дитини бажання навчатися).

Система здоров'язбережувальних технологій в ЗДО включає:

- різні оздоровчі режими (адаптаційний, сезонний, канікули);
- комплекс загартовуватися (повітряне загартовування, ходіння по «доріжках здоров'я», профілактика плоскостопості, ходіння босоніж, полоскання рота і горла, максимальне перебування дітей на свіжому повітрі, гімнастика);
- фізкультурні заняття всіх типів;
- оптимізація рухового режиму: традиційна рухова діяльність дітей (ранкова гімнастика, фізкультурні заняття, проведення рухливих ігор, прогулянки) [4];
- організація раціонального харчування;
- медико-профілактична робота з дітьми та батьками;
- дотримання вимог санітарних норм і правил до організації освітнього процесу.

Зміст здоров'язбережувальних технологій визначають основні компоненти:

1. Фізкультурно-оздоровчий (загартовування, розвиток швидкості, спритності, витривалості, що реалізуються на заняттях фізичної культури) [2].
2. Екологічний (взаємоз'язок дитина та природи, створення оптимальних умов життя та діяльності дітей і вихователів).
3. Компонент забезпечення безпеки життєдіяльності (дотримання правил безпеки життєдіяльності).
4. Компонент забезпечення соціально-психологічного благополуччя дитини (забезпечують психічне і соціальне здоров'я дитини дошкільного віку)

Розглянемо детальніше основні компоненти здоров'язбережувальних технологій. Відтак, фізкультурно-оздоровчий компонент – це спосіб реалізації діяльності, спрямованої на досягнення і підтримання фізичного благополуччя, на

зниження ризику розвитку захворювань засобами фізичної культури і оздоровлення. Фізична культура включає в себе різні фізкультурно-оздоровчі технології:

- стретчинг – це комплекс вправ, призначений для того, щоб м'язи були еластичними, а суглоби гнучкими і рухливими;

- оздоровча аеробіка (ритмічна гімнастика) – гімнастика, що складається з вправ під ритмічну музику, яка допомагає стежити за ритмом виконання[3];

- дихальна гімнастика – це комплекс вправ, при виконанні яких працюють всі органи дихальної системи.

Важливо і необхідно формувати у дітей кожної вікової групи мотивацію вироблення гігієнічних навичок та умінь, що забезпечить збереження здоров'я та здорового способу життя [2].

Екологічний компонент – це усвідомлення єдності людини і природи, залежності здоров'я людини від екологічного стану довкілля, формування ціннісного ставлення людини до природи; підвищення рівня духовно-етичного здоров'я дітей, формування у них екологічної свідомості та прагнення до збереження навколишнього середовища.

Компонент забезпечення безпеки життєдіяльності – це створення безпечних умов життєдіяльності дітей дошкільного віку; освоєння дітьми знань основних правил, профілактика дитячого дорожньо-транспортного травматизму.

Освітнє середовище формування культури безпеки життєдіяльності дітей в ЗДО сприяє усвідомленню та розвитку безпечної поведінки дошкільника, що впливає на стан його фізичного і психічного здоров'я, а також на діяльність всіх учасників освітнього процесу.

Компонент соціально-психологічного благополуччя дитини – це забезпечення емоційного комфорту та позитивного психологічного самопочуття дитини в процесі спілкування з однолітками і дорослими в закладі дошкільної освіти та сім'ї. Структурними елементами даного компоненту є казкотерапія (заняття використовують для психологічної, терапевтичної та розвиваючої роботи; казку може розповідати дорослий, або це може бути групова розповідь, де оповідачем є не одна людина, а група дітей, де інші діти повторюють за оповідачами необхідні рухи) та технології впливу кольором (правильно підібрані кольори в групі знімають напругу і підвищують емоційний настрій дитини) [5].

Вважаємо, що результатом ефективної роботи впровадження здоров'язбережувальних технологій в закладі дошкільної освіти є:

- дотримання правил здорового способу життя вихованцями, педагогами та батьками;

- створення єдиного здоров'язберігаючих освітнього простору закладу дошкільної освіти та сім'ї;

- зниження рівня захворюваності.

Отже, можемо зробити висновок про те, що здоров'язбережувальне середовище, створене в умовах ЗДО, сприяє забезпеченню адаптації дитини в соціумі, реалізації потреб дітей в руховій активності і більш ефективному розвитку рухових навичок. Застосування в роботі здоров'язбережувальних

технологій дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу, сформувати у вихователів, дітей та батьків ціннісні орієнтації, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я. Варто використовувати якнайбільше оздоровчих технологій, оскільки вони прості у використанні та мають ефективний вплив на здоров'я дітей.

Список використаних джерел:

1. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О. Л. Богініч // Вісник Прикарпатського університету імені І. Франка. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XVII-XVIII. – Педагогіка. – С. 191-199.
2. Гаращенко Л. В. Здоров'язбережувальні методики виховання у фізкультурно-оздоровчому процесі сучасного дошкільного закладу / Л. В. Гаращенко // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Випуск 1 (44). – 2011. – С. 67-71
3. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі // Дошкільне виховання. 2016. № 12. С. 5-7.
4. Івахно О. П. Використання здоров'яформуючих технологій у сучасному дошкільному навчальному закладі для дітей загального розвитку // Гігієна населених місць: зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 52. С. 64-70.
5. Казкотерапія в роботі з дошкільниками / Упор. Л. А. Шик, Г. В. Гаркуша, Л. В. Тур, О. А Рудик. Харків: Вид. група «Основа», 2018. 240 с.
6. Никифоров Г. С. Психологія здоров'я / Г. С. Нікіфоров: Навч. посібник. - М., 2002. – 234 с.

ЗНАЧЕННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ніколаєску І. О.,

доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти,
Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького

Павленко А. О.,

студентка, Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького

Актуальність проблеми пошуково-дослідної діяльності учнів молодших класів зумовлена тим, що у Концепції нової української школи зазначено, що сучасним учням недостатньо дати просто знання, важливо навчити їх користуватися ними. Знання та уміння взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами школяра. Вони сприяють формуванню його життєвих компетентностей, які потрібні для формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Для формування ключових та предметних компетентностей у процесі шкільної освіти необхідно використовувати педагогічні технології навчання, які створюють умови для набуття досвіду діяльності. Провідне місце належить пошуково-дослідницькій діяльності, адже вона не лише виховує інтерес до знань та має безліч можливостей для успішного навчання, але й дозволяє в повній мірі виявити й розвивати як інтелектуальні, так і творчі здібності учнів. Таким чином, важливо саме в початковій школі створити всі необхідні умови для пошукової активності учнів.

Психолого-педагогічні аспекти організації пошукової діяльності учнів початкової школи та формування у них дослідницьких умінь були предметом дослідження науковців різних часів (Н. Бібік, С. Мартиненко, О. Савченко, Г. Черненко). Ми суголосні з думкою К. Ушинського про те, що організація пошуково-дослідницької діяльності повинна бути різноманітною, посиленою і, насамперед, такою, що активізуватиме роботу дитячого мислення, оскільки саме «пошуково-дослідна діяльність забезпечує найбільш високий ступінь активності самодіяльності дітей. Вона дозволяє сформувати у дітей уявлення про різноманітні явища навколишнього світу та виявити їх причини і взаємозв'язки» [3, с. 4].

Як показує власний практичний досвід, ефективне навчання можливе за умови, якщо учень у процесі навчальної діяльності і життєвої практики використовує знання, які були здобуті ним самостійно (самонавчання). Такі знання глибше запам'ятовуються, свідомо застосовуються, а стимулом їх поповнення слугує внутрішня мотивація школяра. Отже, необхідно включати

учнів в пошуково-дослідну діяльність, яка є одним із найголовніших об'єктів у процесі навчання, оскільки потребує від молодшого школяра аналізу, порівняння отриманої інформації, оціночних суджень, формування власних ідей та висування припущень.

Проаналізувавши науково-методичну літературу, варто зазначити, що головною метою дослідної технології у процесі навчання учнів є саме набуття їхнього досвіду роботи, виявлення інтелектуальних здібностей, дослідницьких умінь та творчого потенціалу. Це сприяє формуванню активної, компетентної, творчої особистості молодшого школяра.

Опрацювавши сучасний теоретико-практичний матеріал, можемо констатувати, що використовуючи інноваційні технології можна навчити учнів користуватися дослідними методами та технологіями при вивченні предметів, які рекомендовані шкільною програмою, підвищити інтерес до освітніх експериментів, які, у свою чергу, дадуть змогу виховати і збагатити творчий потенціал учнів. Також варто залучати учнів до різних гуртків, лабораторій, конкурсів, виставок, що дасть їм змогу відчувати себе вченими, розвиваючи при цьому в них інтелектуальні і практичні вміння, творчість, уяву, мислення. За допомогою цієї діяльності школярі здобудуть вміння краще розбиратися у комп'ютерних технологіях, без допомоги дорослих знаходять, аналізують і порівнюватимуть інформацію надану їм мережею [2].

На нашу думку, щоб досягти успішного результату, учні повинні бути зацікавлені навчальним предметом і діяльністю, яку вони використовують, вивчаючи певний предмет. При цьому варто оперувати різноманітними прийомами, які допомагатимуть їм при вивченні певного явища чи предмета, а саме: пошук, моделювання, творче конструювання, експерименти, творчі диктанти.

Проаналізувавши сучасний стан розвитку освіти в Україні, зазначимо, що для засвоєння об'єму знань, визначеного НУШ, вчителі мають:

- залучати учнів до самостійного розв'язання посильних для них завдань і допомагати їм у процесі цього відчувати задоволення від навчання;
- сформувати в учнів мислення, інтелектуальні вміння, розвивати процеси пізнавального пошуку;
- організувати умови для успішного розвитку творчості, її самовизначення та самореалізації, а також соціалізації [1].

У контексті вище зазначеного, нами було виокремлено шляхи розвитку пошуково-дослідної діяльності учнів молодших класів:

- *навчальний дослід* (навчальний експеримент) як один із важливих методів пізнання навколишнього світу та накопичення досвіду;
- *метод проектів*, який має на меті визначити тему і завдання проекту, створити план діяльності для досягнення мети, підбиття підсумків проекту;
- *тестовий контроль* – один з етапів формування пошуково-дослідних умінь в учнів. За допомогою нього учні засвоюють матеріал, який

пройшли, також увага дітей зосереджується на найголовнішому. Під час виконання тесту учень творчо підходить до виконання завдання і самостійно приймає рішення, які є правильними на його погляд [4, с. 45].

Ми вважаємо, що для повноцінного і ефективного розвитку пошуково-дослідних здібностей потрібно поєднувати в собі репродуктивні, частково-пошукові і творчі завдання.

Таким чином, пошуково-дослідна робота спонукає учнів знаходити цікаву інформацію, формувати уміння і навички, сприяти прагненню до саморозвитку і самовдосконалення, підвищувати інтерес до навчальних дисциплін і викликати позитивні емоції. Тому використовуючи дослідницькі технології, учні мають можливість вирішувати різні освітні завдання, формувати дослідницькі вміння і застосовувати прийоми дослідного навчання. Метою пошуково-дослідницької діяльності молодших школярів має бути не лише кінцевий результат, а й сам процес пошуку, під час якого розвиваються дослідницькі здібності учнів, відбувається розширення їх світогляду, зміна не лише мотивації до навчання, а й заміна об'єктної ролі на суб'єктну.

Список літератури:

1. Концепція нової української школи. - [Електронний ресурс] – Режим доступу:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Організація дослідницької діяльності молодших школярів – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/ssuser77bff9/ss-67217070>
3. Савченко О. Я. Компетентнісна спрямованість нових навчальних програм для початкової школи. Початкова школа. 2012. № 8. С. 1 – 6.
4. Шкляр В. М. ІКТ – освіта без кордонів. Модернізація освіти в умовах інформатизації суспільства. Київ, 2016. С. 42 – 47.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Острианко Тетяна Сергіївна

к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи,
Національний університет «Чернігівська політехніка»

Розвиток сучасної української системи освіти, як і в багатьох країнах світу, відбувається в умовах утвердження інклюзивної форми навчання, що в свою чергу забезпечує рівний безперешкодний доступ кожної особистості до усіх рівнів освіти незалежно від її потреб та особливостей. Так правовою основою для законодавчого закріплення права здобуття освіти стали Конституція України, закони України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про вищу освіту». Інклюзивна форма навчання передбачає включення «нетипових» учнів до «типової» системи навчання [1]. У зв'язку з цим запровадження інклюзивної освіти, з одного боку створює можливості для її здобуття всіма категоріями населення, зокрема дітьми з інвалідністю, а з іншого детермінує нові бар'єри у розвитку інклюзивного освітнього середовища.

Одними з найголовніших є бар'єри соціально-психологічного змісту. Серед них необхідно виокремити проблему ставлення, взаємовідносин в учнівському колективі, а також відсутність стимулів та зацікавленості до питання інклюзії у «традиційних» школах, в яких пріоритетним залишається орієнтація на результат, а не сама дитина та соціальне партнерство.

Сприйняття певної категорії населення загалом відбувається на основі існуючих узагальнених образів та минулому досвіду, котрі засвоєні у процесі комунікації з найближчим оточенням. При цьому в осіб формуються так звані установки комунікативної поведінки, тобто такі утворення, які характеризуються готовністю суб'єкта до актуалізації чітко сформованої комунікативної діяльності. З одного боку, це надає можливість адекватно реагувати у конкретних ситуаціях, а з іншого – призводить до виникнення упереджень та стереотипів щодо людей та явищ, які складаються під впливом соціальних та суб'єктивних факторів. Така стереотипізація може стосуватися етнічної, гендерної, культурної приналежності. Набуття негативного окрасу стереотипу «закликає» до нетерпимості, що призводить до залякування, ігнорування, експлуатації та до прояву дискримінації, ксенофобії, расизму тощо [2, с.104-105]. Тривалий час учні з особливими освітніми потребами навчалися і розвивалися ізольовано від усіх інших, нормативних учнів, що значно вплинуло на формування сприйняття і ставлення останніх до учнів з інвалідністю, зокрема. На сьогоднішній день зустрічаються часті прояви стереотипного сприйняття учнів з особливими освітніми потребами як таких, які потребують тільки допомоги та лікування, що суперечить змісту інклюзії. Тому для подолання означеного бар'єру у розвитку інклюзивного освітнього середовища необхідним постає підготовка учнів з особливими освітніми

потребами та нормативних учнів до функціонування у незвичному для усіх середовищі. До проблеми розробки концептуальних положень навчання дітей з особливими освітніми потребами зверталися у своїх розвідках В. Гладуш, О. Глоба, І. Дмитрієва, Н. Пахомова, М. Супрун, І. Татяничкова та ін.; психолого-педагогічні дослідження гуманістичних взаємин учасників педагогічного процесу здійснювали І. Бех, О. Киричук, М. Савчин, Т. Сущенко та ін.

Необхідно відзначити також стереотипне упереджене та негативне ставлення з боку батьків нормативних учнів до інклюзивної форми навчання. Неоднозначне сприйняття розвитку інклюзивного освітнього середовища спостерігається і з боку педагогічних працівників, які часто дотримуються думки, що навчання дітей з особливими освітніми потребами є складнішим процесом для усіх учасників освітнього процесу. Проте наукові дослідження інклюзивного освітнього середовища доводять, що діти з особливими освітніми потребами демонструють високий рівень соціальної взаємодії з іншими дітьми, розвинуту соціальну компетентність та удосконалені комунікативні навички [3, с.41]. Ми погоджуємося з думкою дослідниці Косаревої Г.М. та вважаємо, що інклюзивне освітнє середовище має позитивний вплив як на розвиток та повноцінне функціонування особистості з особливими освітніми потребами, так і сприяє прищепленню важливих моральних чеснот іншим дітям, але за умови сформованого толерантного сприйняття і інклюзивної культури у закладі освіти.

Отже, для оптимального розвитку освітнього процесу в умовах інклюзії необхідні не лише системні інституційні трансформації, але й зміни у свідомості людей (вчителів, батьків, дітей та суспільства загалом). Адже впровадження інклюзивної форми навчання супроводжується перш за все породженням соціально-психологічних проблем, зокрема – упереджене ставлення, викривлене сприйняття, недостатня кількість психолого-педагогічних знань, низький рівень психолого-педагогічної культури, відмова батьків, дітей та вчителів приймати інклюзивні принципи освітнього середовища.

Список літератури

1. Райдугин Д.С. Инклюзия и инклюзивное образование: конфликт интерпретаций // *Социально-гуманитарные знания*. 2016. №2. С. 132.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. 228 с.
3. Косарева Г.М. Особливості формування толерантного інклюзивного середовища у дошкільному навчальному закладі. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. 2014. Вип. 10. С. 38-42.

ОЦІНКА СОМАТЧНОГО ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ ТА РОЗУМОВОЇ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ 10–11РІЧНИХ УЧНІВ

Півень Олександр Пилипович

кандидат пед. наук, доцент
кафедра спортивних дисциплін і туризму
університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Горбенко Микола Іванович

доцент, заслужений тренер України
кафедра спортивних дисциплін і туризму
університет Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Анотація. Виконаний факторний аналіз дозволив встановити ступінь змін здоров'я та працездатності учнів середніх класів сучасних шкіл нового типу наприкінці навчального року. Порівняльний аналіз змін факторної структури загальної дисперсії довів, що наприкінці навчального року стан здоров'я, фізична та розумова працездатність погіршуються.

Ключові слова: учні, загальна дисперсія, здоров'я, працездатність.

Постановка наукової проблеми проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне реформування освіти супроводжується появою навчальних закладів інноваційного типу (гімназій, ліцеїв), характерною рисою яких є збільшення обсягу й ускладнення знань, інтенсифікація навчання. Широке впровадження педагогічних технологій здійснюється, як правило, без попередніх фізіолого-гігієнічних досліджень. Процеси адаптації дітей в умовах реалізації інноваційних технологій навчання вивчені недостатньо. За останні роки обсяг навчального навантаження учнів зріс настільки, що викликані цим малорухомість, обмеження м'язових зусиль стають причиною захворювань, погіршення фізичного стану та фізичної працездатності [1; 8]. Таким чином, у режимі дня учня сучасної гімназії відзначені суттєві порушення, які, безумовно, впливають на функціональний стан організму дітей. Тому необхідно впроваджувати відповідні заходи для його регламентації. Наступним етапом нашої роботи було з'ясувати причини зниження фізичної працездатності та погіршення функціонального стану в учнів гімназії.

У багатьох випадках загальноосвітня школа несприятливо впливає на здоров'я дітей, а інноваційні заклади освіти часто акумулюють недоліки традиційної школи, поглиблюючи цей вплив. Інтенсифікація навчально-виховного процесу обумовлює підвищення вимог до функціонального стану організму дітей. Унаслідок цього можуть виникати різні зміни, які характеризуються зниженням функціональних можливостей організму, напруженням регулюючих систем, що призводить до погіршення розумової працездатності й обмеження адаптаційно-приспосувальних можливостей [1; 3; 8]. Надмірні навчальні навантаження, недостатня рухова активність, порушення навчального процесу й режиму дня несприятливо позначаються на ще до кінця

не сформованому організмі дітей [4; 8]. В умовах реалізації технології розвиваючого навчання значна частина учнів зазнає ознак перевтоми, яка супроводжується зниженням працездатності й збільшенням захворюваності [2; 5]. Проведено вивчення функціонального стану організму учнів 10-11 років на основі варіабельності серцевого ритму. Результати досліджень свідчать, що найбільш виражена напруга адаптації спостерігається в групі учнів із високою успішністю при інтенсивних методах навчання [4]. Таким чином, роль школи у формуванні різних видів патології очевидна.

Стан соматичного здоров'я школярів залежить від багатьох факторів, які в свою чергу можуть благотворно впливати на учнів, а можуть навпаки, нести суттєву загрозу з негативними наслідками. Встановлено що 17,5% учнів мають скарги на функціональні розлади організму [3]. Визначено, що фактором ризику для прояву серцево - судинних захворювань (ССЗ) стають довготривалі сидячі пози [6]. Встановлено, що серед гігієнічних факторів в учбових закладах нового типу вагому роль визначає загальноосвітній тиск [1], а тривале використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій викликає сильні емоції і приведе до пізнавальної втоми [7].

Доведено, що різниця викладання фізичного виховання залежить від типа шкіл [5], а збільшення годин розумових навантажень за рахунок фізичного виховання, створює загрозу для здоров'я [4].

Мета. Встановити головні фактори, що впливають на стан соматичного здоров'я та працездатності хлопчиків шкільного віку 10–11 років на початку і в кінці навчального року.

Результати дослідження та їх обговорення. В дослідженні приймало участь 120 хлопчиків шкільного віку 10–11 років м. Переяслав Київської обл., за станом здоров'я віднесених до основної медичної групи, яких було рівно поділено по 60 осіб в кожному віці.

Воно проведено на підставі отриманих показників тестування попередніх досліджень, здійснених згідно запропонованої Т. Круцевич [2] методики визначення рівня здоров'я дітей.

Аналіз результатів абсолютної фізичної працездатності шестикласників показав, що найкращі показники фізичної працездатності мали школярі, які навчаються в загальноосвітній школі та в гімназії з традиційною організацією уроків фізичної культури. Цілком природно, що найвищий рівень фізичної працездатності відзначено саме в цих групах. На нашу думку, це зумовлено більшою кількістю тренувальних занять, а значить, і більш раціональним розподілом фізичних навантажень протягом тижня. Установлено, що школярі експериментальної групи поступалися за рівнем фізичної працездатності одноліткам із групи контролю.

На підставі аналізу даних які характеризують антропометричні показники, фізичний та функціональний стан організму учнів 5–6х класів, було виявлено найбільш значних показників які встановлюють факторну структуру соматичного здоров'я 10–11 річних хлопчиків на початку і кінці навчального року. На початку навчального року серед 10 річних хлопчиків було зареєстровано 5,7% (4 особи) з високими показниками рівня соматичного

здоров'я а з низьким рівнем 25,7% (18 осіб). Наприкінці навчального року кількість учнів низького рівня соматичного здоров'я зросла на 83,6% і склала 47,2% (33 ос.). Це свідчить про те, що учні у яких був високий рівень соматичного здоров'я на початку року, під кінець року не змогли його утримувати.

Таким чином збільшення кількості учнів з низькими показниками самотинного здоров'я від 18 до 33 учнів (збільшення на 83,6%) на кінець навчального року пояснюється зниженням ступеню впливу на загальну дисперсію показників розумової продуктивності, підготовленості та фізичної працездатності.

В наслідок цього, значність показників розумової продуктивності і фізичної працездатності на формування більшості факторного навантаження від загальної дисперсії понизилось на кінець навчального року на 24,2%. Про підвищену розумову втому і зниження розумової продуктивності також свідчить підвищення показника неорганізованих, неврахованих факторів, кількість яких наприкінці навчального року підвищується на 4,25%. Такі зміни можна пояснити збільшенням розумового навантаження, до яких належать: предметні олімпіади, підготовка до іспитів, підвищення вимог вчителів до своїх предметів, а наслідок, розвиток розумової втоми.

У групі 11-річних учнів на початок учбового року було встановлено 9 хлопчиків (12,8%) з високим рівнем соматичного здоров'я і 10 хлопчиків (14,3%) з низьким показником. На кінець навчального року кількість учнів з низьким рівнем здоров'я зросла навіть в чотири рази і склала 54,2% (38 осіб), а з високим показником не залишилось ні жодного учня. На підставі аналізу 4-х груп основних факторів на соматичне здоров'я учнів шостих класів, встановлено, що загальна дисперсія з початку учбового року становила 70,61% від повної дисперсії, а наприкінці року – 65,73%. У зв'язку з цим, кількість неврахованих, неорганізованих факторів дорівнює 29,39% і 34,26%.

Таким чином за відсотковим розрахунком збільшення обсягу неорганізованих факторів склало 16,6%.

На вирішення поставлених завдань нас цікавило ставлення до навчального процесу в школі та самооцінка успішності, структура вільного часу й режим дня. З цією метою вивчали самооцінку фізичного стану, здоров'я, самопочуття та ставлення до занять фізичними вправами в гімназистів і учнів загальноосвітньої школи. Використано низку питань, які ввійшли до класичних опитувальників, та питання, що не ввійшли до стандартних психодіагностичних методик, але апробовані у сфері фізичного виховання й широко використовуються рядом фахівців [5–8 та ін.]. Особливий інтерес викликають розглянуті в цій статті розділи анкети, присвячені вивченню самооцінки здоров'я та фізичного стану школярів. Оцінили стан свого здоров'я “абсолютно здоровий” лише 24,26 % хлопчиків і 12,09 % дівчаток гімназії № 4, 17,51 % хлопчиків і 9,56 % дівчаток гімназії № 21, водночас серед учнів контрольної групи вважають себе абсолютно здоровими 32,10 % хлопчиків і 25,26 % дівчаток. Ми не зіставляли це з фактичними даними, оскільки це виходило за межі наших досліджень. Самооцінка стану здоров'я є суб'єктивним показником, але почасти ґрунтується

на об'єктивних показниках захворюваності й установленого діагнозу, який знають діти. Рівень своєї фізичної підготовленості оцінюють як дуже високий 8,33 % 13-річних підлітків і як високий – 53,57 %. На нашу думку, ця самооцінка завищена. Самооцінка підлітків у 14 років така: 3,96 % – дуже високий, 42,57 % – високий, 20,79 % – низький. 5 % учнів 15-річного віку оцінюють рівень фізичної підготовленості як дуже високий, 45 % – як високий, 22,5 % – низький та 2,5% – дуже низький.

Дослідження показало, що школярі мають загальне уявлення про фактори здорового способу життя й намагаються досить об'єктивно відповісти на запитання: “Чи можете ви сказати, що ведете здоровий спосіб життя?”. Відповідь “так” обрали 50,62 % хлопчиків і 30,78 % дівчаток контрольної групи, 45,56 % хлопчиків і 29,67 % дівчаток, 34,24 % хлопчиків і 26,47 % дівчаток експериментальних груп. Згідно з отриманими даними, як “несприятливі для збереження здоров'я” умови навчання в школі оцінюють 7,82 % хлопчиків і 18,97 % дівчаток. Переважна більшість респондентів, відповідаючи на питання про сприятливість умов навчання в школі для збереження здоров'я, вибрали варіант “нормальні”: 52,67 % хлопчиків і 69,83 % дівчаток.

Отже, ми бачимо, що підлітки досить критично ставляться до впливу умов навчання на своє здоров'я. Причому гімназисти, які навчаються в умовах експериментальної гімназії та учні ЗОШ називають сприятливими умови навчання в школі для збереження здоров'я у 2–3 рази частіше. Очевидно, це пов'язано зі специфікою особистісно зорієнтованого навчання. Отримані нами дані загалом узгоджуються з даними [5], отриманими в аналогічних дослідженнях на учнях ЗОШ. Таким чином, організація навчального процесу гімназистів не є оптимальною і, тим більше, сприятливою для збереження їхнього здоров'я. Безсумнівно, що рівень підготовки старшокласників у гімназії високий, і майже всі вони після школи вступають у ВНЗ. Але виходить, що вступ у ВНЗ дається підліткам досить великою “фізіологічною ціною”. А школа не є винятково “тренувальним полем” для вступу у вищий навчальний заклад. У неї є й інші, не менш важливі функції, одна з яких – збереження і зміцнення здоров'я дітей. І ця функція виконується набагато гірше, підтвердженням чому слугують результати досліджень: тільки 20–25 % учнів до моменту закінчення школи можуть бути віднесені до абсолютно здорових [2; 4; 5; 6].

Не викликає сумніву, що досліджуваний контингент вимагає посилення контролю за станом здоров'я, умовами й організацією навчальної діяльності, а також активних заходів, націлених на їхнє поліпшення й оптимізацію [2; 4].

Висновки. Більш виражена ступень зниження показників соматичного здоров'я вкінці навчального року супроводжується значним зниженням впливу на окремі фактори і загальну дисперсію показників частоти серцевих скорочень, артеріального тиску, розумової і фізичної працездатності, розумової точності, індексів Руф'є і Робінсона.

Суттєвий зріст показників неорганізованих факторів наприкінці навчального року, особливо у одинадцятирічних учнів, пояснюється збільшенням впливу невизначених факторів в наслідок високого розумового навантаження на цьому етапі навчального процесу.

Особливою рисою навчальних закладів інноваційного типу є збільшення обсягу й ускладнення знань, інтенсифікація навчання. Підвищення фізичної підготовленості пов'язане з мотивацією, на яку впливає безліч факторів – і позитивних, і негативних. У літературі відсутні дані про структуру цих факторів й особливості їхнього впливу на формування потребно-мотиваційної сфери в сучасних школярів. Вивчення цієї проблеми допоможе створити умови й виробити стимули, які сприятимуть формуванню мотивів діяльності підлітків, спрямованих на фізичне самовдосконалення засобами фізичного виховання.

Самооцінка здоров'я, рівня фізичної підготовленості та оцінка сприятливості умов навчання в школі для збереження здоров'я, а також ведення здорового способу життя учнями 10-11 років залежить від типу навчального закладу та особливостей організації в ньому навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень. Подальше дослідження буде спрямовано на пошук оптимальних фізичних навантажень доступних для умов сучасного розумового пресингу.

Проведені дослідження не вичерпують проблеми вивчення фізичної працездатності й мотивації школярів до фізичного самовдосконалення, а порушують низку питань, які торкаються формування ставлення школярів різних вікових груп до занять фізичними вправами.

Список літератури

1. Гнітецька Т. В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації фізичного виховання учнів гімназій (10–13 років) : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту / Т. В. Гнітецька. – Луцьк, 1998. – 18 с.

2. Концептуальная модель оптимизации обучения в гимназиях / [Гребняк Н. П., Машинистов В. В., Вербаховская Е. В., Якимова К. А.] // Довкілля та здоров'я. – 2001. - № 4. – С. 53-55.

3. Круцевич Т. Формирование мотивации к занятиям физической культурой и спортом в школьном возрасте / Т. Круцевич, Г. Безверхняя // Олімпійський спорт і спорт для всіх: проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації : IV Міжнар. наук. конгрес. – К. : [б. в.], 2000. – С. 385.

4. Митчик О. П. Індивідуалізація фізичного виховання підлітків у загальноосвітній школі : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Львів. держ. ін-т фіз. культури ; О. П. Митчик. – Л., 2002. – 19 с.

5. Фізична працездатність та навчальні навантаження в учнів сучасних загальноосвітніх шкіл і гімназій / [Ярощук Я., Макаренко М., Педик Л., Чижик В.] // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 2. – С. 299–303.

6. Функциональное состояние учащихся 11–12 лет в условиях интенсивных учебных нагрузок по данным анализа variability сердечного ритма /

[Доцоев Л. Я., Усынин А. М., Вагнер Н. И., Тутатчиков А. Т.] // Физиология человека. – 2003. – Т. 29, № 4. – С. 62–65.

7. François Trudeau and Roy J Shephard. Physical education, school physical activity, school sports and academic performance International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity 2008, 5(3):74- 83.

8. Greenfield J.R.F., Almond M, Clarke G.P. Edwards K.L.. Factors affecting school physical education provision in England: a cross-sectional analysis . Public Health first publis 2015 doi:10.1093/pubmed/ fdv032. 7 (2):101-109.

9. Hamilton, MT, Healy GN, Dunstan DW, Zderic TW, Owen N. Too little exercise and too much sitting: Inaction, physiology and The need for new recommendations for a sedentary lifestyle. Tech Cardiovascular risk Rep 2008; 2 (4) :. 292-298.

10. Marjut Wallenius, Ari Hirvonen, Harri Lindholm, Arja Rimpelä, Clas-Hakan Nygård, Lea Saarni, Raijaeena Punamäki. Salivary Cortisol in Relation to the Use of Information and Communication Technology (ICT) in School-Aged Children. Psychology, 2010, 1, 88-95.

ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Підварко Тетяна Олексіївна,

старший викладач,

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Метою сучасної професійної музично-педагогічної освіти є якісна професійна підготовка фахівця, який володіє комплексом загальнокультурних, загальнопрофесійних та спеціальних компетентностей, що характеризуються широтою міждисциплінарних системно-інтеграційних знань та умінь та впливає на успішність професійної діяльності.

Серед спеціальних компетентностей важливою постає інструментально-виконавська компетентність яка забезпечує художньо-естетичну повноцінність викладання вчителем навчального матеріалу, підвищує ефективність виховного впливу на учнів.

Проблеми виконавської підготовки висвітлюються в працях Л. Василенко, Л. Гусейнової, Н. Згурської, В. Крицького, І. Мостової, Г. Ніколаї, О. Щербініної.

Усі види музичної діяльності, в тому числі й виконавська, мають в своїй основі комунікативний процес, спрямований на передачу музичної інформації, що міститься в музичному творі і закодована завдяки знаковій системі музичної мови (нотного тексту), від композитора до слухача [3, 65-70].

Інструментально-виконавська компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва – це досвід художньо-інтерпретаційного аналізу музичного матеріалу, емоційно-образного виконавського відтворення; досвід концертмейстерської роботи і творчого музикування (читання з листа, підбір по слуху, транспонування). Тож вчителю музичного мистецтва необхідно володіти уміннями інтерпретації музичного твору, художньо-педагогічного аналізу музичного твору, підбору пісень шкільного репертуару, створення супроводу пісень, читання нот з аркушу, ескізного вивчення музичного твору, імпровізування.

Також до інструментально-виконавських умінь відносяться артистизм, художній смак, володіння процесом виконання, відчуття цілого, сформованість і відпрацьованість різних видів техніки, ансамблева гра. Слід зазначити, що формування навичок гри в ансамблі сприяє інтенсивному розвитку всіх видів музичного слуху (звуквисотного, гармонійного, поліфонічного, тембродинамічного), дозволяє успішно проводити роботу щодо розвитку ритмічного відчуття, опанувати більш складні метроритмічні категорії (агогіка,

пауза і т.п.), сприяє розвитку аналітичної, логічної, раціональної пам'яті, інтенсивно розвиває образне мислення та формує узагальнені музичні поняття.

Критеріями розвитку інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва виступають: ступінь розвитку музичних здібностей, емоційно-вольових якостей, мотиваційно-ціннісних орієнтацій, ступінь сформованості системи знань, умінь, рефлексивно-виконавська позиція.

Т.В. Лантух вважає, що якісна інструментально-виконавська підготовка вчителів музичного мистецтва неможлива без широкого використання методик і освітніх технологій, що дозволяють:

- засвоювати сучасні комп'ютерні програми;
- опанувати способами самопізнання і самоаналізу педагогічного досвіду;
- розвивати здатність до рефлексії;
- підтримувати творчу ініціативу;
- активізувати готовність до дослідницької, пошукової діяльності;
- реалізовувати потребу до власного розвитку і саморозвитку;
- ділитися своїми знаннями та досвідом, набутими в процесі власної самостійної роботи;
- забезпечувати задоволення творчих потреб;
- здійснювати взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку і саморозвитку [2].

Інструментально-виконавські вміння та навички майбутнього вчителя музичного мистецтва характеризуються вмінням поєднання під час виконання дій репродуктивного та творчого порядку, що дозволяє досягти високих виконавських результатів; ефективність практичної реалізації окремих виконавських дій підвищується за рахунок використання авторської технології.

Для розв'язання проблеми формування інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва О. Горбенко було визначено педагогічні умови, до них вона віднесла: створення художньо-творчого середовища на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого та розвивального навчання, використання діалогічного та проблемно-діалогічного спілкування в процесі формування художньо-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, використання індивідуально-диференційованого та варіативного підходів у процесі формування художньо-інтерпретаційних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва, забезпечення пріоритету художньо-практичної діяльності та поетапність процесу формування інструментально-виконавської компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва [4].

В дослідженні Пшеничних М.М. та Дермельової Н.М. інструментально-виконавська компетентність визначається як інтегрована особистісна якість музиканта-педагога, яка виявляється в його здатності до музично-сценічного виконавства, художньо-інтерпретаційної діяльності, готовності до професійного керування дитячим інструментальним колективом [1].

Отже, інструментально-виконавська компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва важлива складова його професійної компетентності яка допомагає йому ефективно формувати в учнів навички естетичного ставлення до мистецтва і навколишньої дійсності.

Список літератури:

1. Пшеничних М.М., Дермельова Н.М. Моніторинг інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музики. «Молодий вчений», № 9.2 (49.2), 2017.

2. Лантух Т.В. Технологии формирования профессиональных компетенций учителя музыки в системе дополнительного образования.

Режим доступу: http://ebooks.grsu.by/obraz_vzros/t-v-lantukh-tehnologii-formirovaniya-professionalnykh-kompetentsij-uchitelya-muzyki-v-sisteme-dopolnitelnogo-obrazovaniya.htm

3. Бурназова В.В. Професійна компетентність музиканта-інструменталіста: зміст, структура, методи розвитку. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер : Педагогічні науки. - 2014. Вип. 1. С. 65-70.

4. Горбенко О. Педагогічні умови інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. : Педагогічні науки. 2015. Вип. 139. С. 135-139.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ FLIPPED CLASSROOM НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Піскурська Ганна Вікторівна,

канд.пед.наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки,

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

Flipped Classroom (або «перевернутий клас») є одним із новітніх підходів у сучасному навчанні. Перевернутий клас - це різновид змішаного навчання, коли ознайомлення з навчальним матеріалом відбувається вдома, а опрацювання – під час аудиторних занять. Це зворотне явище більш поширеної практики введення нового змісту на занятті, а потім виконання домашніх завдань та проектів самостійно вдома.

Технологія «перевернутого класу» сходить до досліджень професора Гарварда Е. Мазура, який створив технологію Peer Instruction, яка стала точкою відправлення для подальшого розвитку Flipped Classroom. У 1993 році була опублікована стаття викладача Е. Кінг, де вона розмірковує про те, що час в класі потрібно присвячувати побудові сенсу, поглибленню до суті предмета, а не звичній передачі інформації, при цьому вона описує навчальний процес в рамках схеми «перевернутого класу», однак самого терміна тоді не існувало. Тема досліджувалася також С. Ханом, який створив інтернет-ресурс «Академія Хана», який став прямою асоціацією з технологією [1].

Одними з перших популяризаторів застосування технології на практиці були вчителі Дж. Бергман та А. Самс, які у 2007 році почали записувати свої уроки та лекції на відео і використовували ці записи у своїх класах, називаючи це «попереднім мовленням» (pre-broadcasting). Багато інших вчених і викладачів вплинули на розвиток підходу, додаючи або уточнюючи різні його аспекти, а саме В. Андерсон і Б. Валворд, які написали книгу про технології [2], М. Лейдж, Д. Платт і М. Трежільє [3], М. Фіцпатрік [4], Р. Талберт [5], Д. Беррет [6] та ін.

Застосування Flipped classroom базується на чотирьох принципах F-L-I-P [7]:

1) Flexible environment (“гнучке середовище») – застосування різних режимів навчання; часто фізична зміна або переміщення навчального простору для проведення заняття, щоб організувати групову роботу або самостійне навчання; створення гнучких просторів, в яких студенти вибирають, коли і де вчитися; гнучкість викладачів щодо термінів навчання та оцінки результатів навчання студентів.

2) Learning culture (“культура навчання») – зміна традиційної моделі, орієнтованій на вчителя, як первинне джерело інформації, на підхід, орієнтований на учня, де в класі час присвячується більш глибокому вивченню тем та створенню ширших навчальних можливостей. У результаті студенти

більш активно залучені до побудови знань, оскільки вони беруть участь і оцінюють своє навчання у спосіб, який має особисте значення.

3) Intentional content («навмисний зміст») – цілеспрямоване визначення змісту навчального матеріалу для аудиторного і самостійного опрацювання, що сприяє оптимізації аудиторної роботи за допомогою методів активного навчання.

4) Professional educator («професійний педагог») – завдання викладача полягають у спостереженні за студентами, наданні відгуків та оцінці їх роботи. Важливим також є етап рефлексії своєї роботи, обміну досвідом між колегами, прийняття конструктивної критики.

Застосування Flipped Classroom на заняттях з іноземної мови зазвичай складається з декількох компонентів, наприклад:

- онлайн платформа для дистанційного навчання і загального доступу до матеріалів,

- відео ресурси, аудіо, тексти,
- презентації powerpoint,
- обговорення під час аудиторних занять,
- онлайн-спілкування викладача зі студентами.

У процесі інтеграції технології на заняттях з іноземної мови були виявлені такі переваги її застосування:

- зростання аудиторного часу на розмовну практику і висококогнітивні завданнями, які зазвичай доводиться урізати, щоб не порушувати таймінг заняття;

- індивідуальний підхід (що складається в тому, що відео лекцію можна подивитися неодноразово, в своєму темпі, стільки, скільки буде потрібно);

- зручність і доступність навчальних матеріалів, так як теоретичний матеріал освоюється вдома в зручній обстановці, або зручність з точки зору доступу до відео, тобто існує можливість подивитися лекцію і виконати завдання до неї, наприклад, на телефоні, планшеті по дорозі додому;

- легка засвоюваність матеріалу, яка полягає в візуальному сприйнятті матеріалу, а також виконання завдань по ходу відео.

Щодо недоліків застосування зазначеної технології на заняттях з іноземної мови були виявлені такі мінуси:

- енерго- і ресурсовитратність створення якісного контенту;

- підвищення мотивації студентів (форми завдань повинні відповідати їхнім інтересам і стилю життя: перевага надається відео, а не текстам; розважальному, а не повчальному змісту; стислому і короткому викладу матеріалу, а не годинній лекції);

- не всі заняття можуть стати «перевертнями». Потрібно уважно підходити до планування курсу і залишити достатньо часу і на граматичні уроки, і на дебати, обговорення, презентації, ігри тощо;

- надання своєчасного зворотного зв'язку до виконаних студентами завдань. Незважаючи на те, що роль вчителя кардинально змінюється, студенти все ще повинні відчувати контроль і підтримку.

Отже, перспективність використання технології «перевернутого класу» полягає в можливості зробити навчальний процес більш індивідуальним і цілеспрямованим, не втрачаючи комунікативної спрямованості, спільної роботи учнів і інтенсивності процесу.

Список літератури:

1. Енбаева Л. В., Иванова М.А. Технология flipped classroom на уроке английского языка // Проблемы романо-германской филологии, педагогики и методики преподавания иностранных языков. 2017. №13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-flipped-classroom-na-uroke-angliyskogo-yazyka>
2. Walvoord B.E., Anderson V.J. Effective grading: A tool for learning and assessment. 1998. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Lage M.J., Platt G.J., and Treglia M. Inverting the classroom: A gateway to creating an inclusive learning environment. The Journal of Economic Education. 2000. № 31. pp. 30–43.
4. Fitzpatrick M. Classroom lectures go digital. The New York Times, June 24, 2012. 9.
5. Talbert R. Four Things I Wish I Had Known About the Flipped Classroom. // The Chronicles, June 5, 2014.
6. Berrett D. How 'flipping' the classroom can improve the traditional lecture // The Chronicle of Higher Education, Feb. 19, 2012.
7. What is flipped learning. URL: https://flippedlearning.org/wp-content/uploads/2016/07/FLIP_handout_FNL_Web.pdf

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРЯННЯ МАЙБУТІХ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗАСОБАМИ ВЕЛНЕС-ТЕХНОЛОГІЇ

Перхайло Неля Антонівна

к.п.н., доцент

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Професійна освіта нині покликана не тільки підготувати майбутніх фахівців до ефективного виконання посадових обов'язків, вирішення завдань різної складності, але й формування у здобувачів навичок протидії професійному вигоранню, подолання стресів у власній діяльності тощо. Благополуччя особистості значною мірою залежить не лише від добробуту, що забезпечується роботою, а й балансом фізичного, інтелектуального та духовного здоров'я, тісно пов'язаного з фаховою самореалізацією.

Метою публікації є вивчення проблеми застосування велнес-технології у професійній підготовці майбутніх фахівців із соціальної роботи з метою попередження вигорання майбутніх соціальних працівників.

Предметом нашого дослідження є велнес-технологія як засіб професійного розвитку фахівців із соціальної роботи, вивчення якої передбачає застосування методів теоретичного та емпіричного аналізу (спостереження, аналіз, синтез, факторний, категоріальний аналіз тощо).

Професійне навчання майбутніх фахівців із соціальної роботи обов'язково має включати в себе послідовне вироблення у студентів здатності протистояти згубним впливам негативних факторів, зумовлених складною сферою діяльності, насиченою численними деструктивними чинниками, що знижують продуктивність діяльності працівників, викликають професійний регрес, незадоволеність самореалізацією, руйнують їхнє фізичне та психологічне здоров'я. Сказане доводить необхідність глибокого осмислення названого феномена велнес-технології, розбудови за допомогою неї системи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи – стан фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, викликане довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування (синдром «хронічної втоми»), емоційного виснаження та деперсоналізації і редукації власних особистісних досягнень. Етапами професійного вигорання стають: 1) втрата індивідуальності (деперсоналізація); 2) недооцінювання особистого внеску, зменшення рівня задоволеності від виконання трудових функцій; 3) ізолювання себе від рідних або колег, пошук виправдання, щоб не виконувати доручену роботу; 4) стан емоційного та фізичного внутрішнього «руйнування» [2].

Поліфункціональність, напруженість, часова ненормованість, численність негативних факторів, складність соціальної роботи нерідко зумовлюють появу професійної втоми – деформації особистості, яка спричинює незадовільний стан фахівця на робочому місці, швидку втому, низьку продуктивність праці, є наслідком тривалого емоційного перенапруження, перевтоми під впливом професійної практики, недостатньої уваги до відпочинку, відновлення своїх фізичних та духовних сил тощо. Проявами стають постійне відчуття втоми, негативна зміна емоційної сфери фахівця, небажання працювати, байдужість до клієнта, невміння зосереджуватися, дратівливість, апатія і т.д. Слід зауважити, що професійна втома фахівців із соціальної роботи може викликатися змістом трудової діяльності та емоційними переживаннями, пов'язаними з ним, серед таких факторів: інтроверсія, реактивність, жорсткість, авторитарність, низький рівень самоповаги, трудоголізм, високий рівень емпатії, дуже низька або зависока мотивація успіху, професійний стаж, вік тощо; рольовий конфлікт, рольова невизначеність, незадоволеність професійним і особистісним зростанням, низький соціальний статус, рольові поведінкові стереотипи, негативні статево-рольові настанови; час, який витрачається на роботу, невизначений зміст діяльності, робота, що вимагає продуктивності й високої підготовки, недостатність відповідальності, неефективний стиль керівництва та ін. [1; 3].

Професійне вигорання фахівців соціальної сфери є проблемою, до уникнення та подолання якої необхідно готувати майбутніх фахівців заздалегідь, зокрема за допомогою новітніх технологій. Такими вважаємо велнес-технологію – система оздоровлення, скерована на досягнення емоційної й фізичної рівноваги шляхом помірного та комфортного фізичного навантаження, здорового харчування, комплексного догляду за зовнішнім виглядом, хорошого відпочинку, збереження оптимістичного і позитивного мислення. Це філософія благополуччя людини в духовній, соціальній та фізичній сферах, стиль і спосіб життя, що ґрунтується на свідомому ставленні до формуванні емоційної гармонії душі й фізичного стану, реалізації рекреаційних потреб особистості. Велнес має превентивну, його завданням є профілактика хвороб, основна на принципах руху, розумової активності, розслаблення й гармонії, краси та догляду за тілом, збалансованого харчування, свідомого ставлення до себе та власного фізичного здоров'я.

Поняття «ментальний велнес» (*mentalwellness*) передбачає комплексне збереження, відновлення та розвиток когнітивних і духовних здібностей людини [6], показниками яких вважаються: емоції та творче начало, здатність до навчання, професійність, гармонія внутрішнього і зовнішнього світів, комунікабельність та позитивне мислення, моральність, ціннісна орієнтація тощо [5].

Застосування велнес-технології у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи для профілактики їхнього професійного вигорання, вироблення індивідуального стилю професійної діяльності для покращення загального самопочуття та здобуття вищого рівня фізичного, психоемоційного, інтелектуального, соціального і професійного здоров'я. Формування

професійності компетентності фахівців із соціальної роботи тісно пов'язане з виробленням незалежного й позитивного мислення, лайф-коучингом, скерованим на конструктивне вирішення професійних ситуацій, менеджментом соціальних та особистих конфліктів, психосоціальним коучингом, забезпеченням балансу «робота – особисте життя». Тобто основою названої технології є тріада «тіло – розум – дух» [6]. Названі орієнтири спрямовують роботу в межах освітнього процесу на формування здорового способу життя (прищеплення здорових звичок, серед яких збалансоване харчування, бажана фізична форма, розвинені рухові якості), підвищення функціональної стійкості та пристосування організму до неблагоприємних впливів, формування індивідуальної стратегії професійного розвитку студента, зокрема протидії професійному вигоранню, підвищення позитивної мотивації до вдосконалення навичок раціонально використовувати психоемоційні функції організму у фаховій діяльності, адаптації у майбутній професійній сфері. Завдяки цьому здобувачі повинні усвідомити власну відповідальність за якість професійного поступу, ймовірність та швидкість свого вигорання, розкриття внутрішнього потенціалу студента, формування гнучкого мислення, відкритого до новацій і змін, готовності до співробітництва, взаємодії та взаємообміну на когнітивному та енергетичному рівнях. Особистий арсенал професіонала сьогодні мають поповнити такі засоби, здатні протидіяти фаховому вигоранню, як: мотиваційні методики, бібліотерапія, медитаційні техніки, але водночас – це й раціональне харчування, фізична активність, догляд за тілом, правильна організація сну, релаксації тощо.

Отже, професійна освіта майбутніх фахівців із соціальної роботи покликана послідовно здійснювати підготовку здобувачів до ефективної фахової діяльності, зокрема завдяки велнес-технології, здатної забезпечити збереження позитивної мотивації саморозвитку, здоров'я, розумової та фізичної активності студентів.

Список літератури

1. Кузнецова Е.В., Петровская В.Г., Рязанцева С.А. Психология стресса и эмоционального выгорания: учеб. пособ. для студ. факультета психологии. Куйбышев, 2012. 96 с.
2. Перхайло Н.А. Профилактика професійного вигорання в соціальній роботі: навчально-методичний посібник. Переяслав-Хмельницький: «Калина», 2018. 144 с.
3. Современные проблемы исследования синдрома эмоционального выгорания у специалистов коммуникативных профессий: коллективная моногр. / под ред. В.В. Лукьянова. Курск, 2008. 336 с.
4. Траскевич А.Г., Фонтанари М. Ментальный велнес как трендовая тематика развития лечебно-оздоровительного туризма Режим доступа: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/214536/1/66-77.pdf>
5. Traskevich, A., Fontanari, M. Mental Wellness & Destination Resilience // Nature based Tourism, Health & Well-being: Proceedings of the International «Tourism Naturally Conference» / University of Natural Resources and Life Sciences Vienna (BOKU), Colorado State University, Deggendorf Institute of Technology, Paracelsus Medical University Salzburg, MODUL University Vienna, IMC

University of Applied Sciences Krems, University of Derby, Zell am See – Kaprun, 2018.

6. Fontanari, M., Hallerbach, B., & Kern, A. Fortschreibung des «Touristischen Drehbuchs für das neue Jahrtausend» aus dem Jahr 1997 [Update of the «Tourist Screenplay for the New Millennium» from 1997]. Trier: European Tourism Institute, 2004.

ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА КАФЕДРІ МІКРОБІОЛОГІЇ, ВІРУСОЛОГІЇ І ІМУНОЛОГІЇ ЗДМУ ПРИ РОБОТІ ЗІ СТУДЕНТАМИ І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Поліщук Наталія Миколаївна

доцент, кандидат медичних наук
завідувачка кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Литвиненко Олена Семенівна

кандидат біологічних наук,
асистент кафедри мікробіології, вірусології та імунології
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, визначають напрямок розвитку системи вищої медичної освіти та сприяють впровадженню дистанційної освіти як одного з маркерів еволюції освіти в Україні. Сучасна наука визначає дистанційну освіту, як систему інтерактивної взаємодії викладача і студента за допомогою сучасних інтернет-технологій та інтенсивну самостійну підготовку студента до практичних занять, з використанням кафедральних методичних матеріалів і ситуаційних завдань [1, 2, 3]. Така форма освіти дає можливість студенту вибору місця, часу і темпу навчання, а цілодобовий доступ до навчальних матеріалів, відеолекцій, відеороликів, консультацій викладачів забезпечує безперервність процесу.

У Запорізькому державному медичному університеті впроваджено здійснення освітнього процесу за змішаною формою навчання з повною візуалізацією у синхронному онлайн режимі на основі MS Teams для всіх здобувачів вищої освіти, у тому числі і для студентів, що навчаються за спеціальністю «Фармація. Промислова фармація» та «Технології парфумерно-косметичних засобів». В системі дистанційної освіти сучасні вчені виділяють синхронну та асинхронну системи навчання [4]. У підготовці майбутніх фармацевтів-провізорів викладачі кафедри мікробіології, вірусології та імунології ЗДМУ використовують обидві ці системи.

«Живе» або синхронне дистанційне навчання забезпечує пряму взаємодію викладача і студента та проводиться за допомогою відео-, аудіо спілкування на платформі Microsoft Office 365. Використання розроблених викладачами кафедри ситуаційних і тестових завдань дозволяє залучити студентів в діалог і забезпечує двобічність взаємодії. Організоване таким чином інтерактивне навчання є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення комфортних умов, при яких кожен студент відчуває свою

інтелектуальну успішність, що робить процес навчання більш продуктивним. Використання всіх можливостей такого навчання розвиває професійне мислення студента та закладає базу знань для подальшого успішного вивчення дисциплін на старших курсах. Інтерактивний формат роботи також передбачає відпрацювання навичок командної роботи, що дозволяє залучити всіх студентів в процес обговорення питання і дозволяє кожному студенту внести свій особистий індивідуальний внесок в процес вирішення конкретної ситуаційної задачі, і що не менш важливо, перевірити засвоєння матеріалу. Навчальна дискусія в процесі обговорення конкретної ситуації задачі дає змогу активно обмінюватися знаннями, ідеями між студентами, сприяє виробленню спільного рішення. Такий синхронний метод навчання, підвищує ефективність засвоєння матеріалу за рахунок залучення студентів в колективне обговорення, формує у студентів навички власної аргументації, навчає висловлювати і відстоювати власну думку, використовуючи вивчений матеріал і особистий досвід, розвиває у студентів навички професійної інтерпретації.

Асинхронне дистанційне навчання вимагає від наших студентів самостійного виконання поставлених викладачем завдань в обмежений часовими рамками період – дедлайн. В рамках цього навчання студенти виконують роботу, яка представлена у вигляді тестових завдань або ситуаційних завдань на платформі Microsoft Office 365, а також самостійно оволодівають знаннями, вивчаючи певні теми з мікробіології на платформі EDX. Асинхронне навчання в підготовці майбутніх провізорів також важливе, як і синхронне. Використання цих двох систем навчання в умовах дистанційної освіти на нашій кафедрі дозволяє отримувати студенту з одного боку зворотний зв'язок з викладачем, з іншого – самостійно планувати свій навчальний час. При цьому, особливо важливе значення при підготовці студентів має наявність якісної методичної та навчальної літератури, яка розміщена на порталі кафедри мікробіології, вірусології та імунології ЗДМУ.

Необхідно зазначити, що успішність навчання при дистанційній формі залежить, по-перше, від правильної мотивації студентів і виховання в них потреби до безперервного професійного росту та самонавчання; по-друге, важливе значення має творче ставлення студентів до процесу навчання, здатність до самостійності та сувора самодисципліна.

Таким чином, здійснення освітнього процесу за змішаною формою навчання з повною візуалізацією в онлайн режимі на основі MS Teams на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології ЗДМУ дозволяє використовувати індивідуальний підхід до кожного студента при вивченні дисципліни, мотивує студентів до самостійної роботи з електронними ресурсами кафедри і прищеплює майбутнім фахівцям-фармацевтам інформаційну культуру, що є обов'язковою умовою формування сучасного образу фахівця з вищою освітою.

Список літератури:

1. Garrison R. Theoretical challenges for distance education in the 21st century: A shift from structural to transactional issues. *International Review of Research in Open and Distance Learning*. 2000. No 1 (1). P. 3-15.
2. Sewart D. Guided didactic conversation in distance education // D. Sewart & B. Holmberg (eds.) *Distance Education: International Perspectives*. London: Croom Helm, 1983. P. 137-149
3. Keegan D. Reintegration of the teaching acts // Keegan D. (Ed.). *Theoretical principles of distance education*. NY: Routledge. 1993. P. 113-134.
4. Kovalova KL Peculiarities of the distance learning introduction in higher education institutions / Kovalova KL, Herasymenko EM, Shcherbyna O. V // Педагогіка формирование Творчої особистості у віщій и загальноосвітній школах. - 2020. - № 73. - Т2. -З. 42-48.

ПРО ФОРМУВАННЯ ВІДЧУТТЯ МЕТРОРИТМУ НА УРОКАХ СОЛЬФЕДЖІО

Пруднікова Олена Анатолівна,
старший викладач циклової комісії «Теорія музики»,
Ужгородський музичний фаховий коледж імені Д.Є.Задора,
м.Ужгород, Україна,

**«Біблія музиканта починається словами:
«Спочатку був ритм» (Р. Шуман)**

Висотні взаємозв'язки в будь-яких музичних творах існують і усвідомлюються лише при умові їх метроритмічної організації. Ритм є одним з найважливіших виразових засобів музики, іноді навіть більш вагомим, ніж мелодія і гармонія. Це легко простежити на прикладі таких творів, як Симфонія № 5 Бетховена, симфонія № 4 Чайковського, «Болеро» Равеля. На всіх етапах музичної освіти, ритм незмінно є присутнім як обов'язкова складова частина в процесі формування ладового, інтонаційного, стильового, образного відчуття. Їх розвиток неможливий без одночасного і систематичного використання різноманітних форм роботи над розвитком відчуття метроритму. Воно складається з наступних понять: відчуття метру, акцентуації, розміру і ритмічних тривалостей. Метричне відчуття пов'язане з відчуттям пульсації і акцентуації, і робота над його розвитком починається вже з перших уроків сольфеджіо. Для усвідомлення двох і трьохдольності можна запропонувати метод, використаний у посібнику для підготовчого класу Котляревської –Крафт і Москалькової: рівномірне проговорення двох і трьох складових слів з наголосом на першому складі, окремо і в порівнянні («мама» – «мамочка», «донька – донечка», «білка» – «білочка»). На цьому порівнянні паралельно створюється усвідомлення дводольності як більш чіткої, активної, на відміну від більш м'якої і ліричної трьохдольності. В засвоєнні базових тривалостей і простих ритмічних малюнків довів свою ефективність метод ритмоскладів, який пропонується в посібниках таких відомих авторів як Шеве, Орф, Далькроз, Кодай, Кальюсте, Вейс, Боровик, Струве, Конорова, Металліді, Кірюшин, Брайнін. Різні автори використовують варіанти складів, з урахуванням особливостей рідної мови. Кірюшин в своїй «Школі ритма» справедливо відмічає недосконалість відомої системи ритмоскладів «ті-ті – та», де різні тривалості іноді проговорюються однаково. Він пропонує використання звуків «у», «о» для позначення більш довгих (четвертна – «бом», половинна – «доон»), а звуки «і», «а» – більш коротких тривалостей (восьмі – «ді-лі», шістнадцяті – «така-така»). Брайнін використовує цілу систему умовних складів, які визначають певні музично – ритмічні явища:

завершені ритмічні звороти, затакти та ін. Особистий досвід автора показує ефективність використання методу ритмоскладів навіть і на більш пізніх етапах навчання.

Існує велика кількість форм роботи над ритмом. Роботу над розвитком метроритмічного відчуття потрібно поєднувати з будь-якими формами роботи на уроці сольфеджіо. Серед основних можна визначити наступні:

1. Різні види ритмічного руху під музику: танці, стрибки, хлопки, присідання, крокування і біг;
2. Ритмічні диктанти - усні і письмові, з викладанням ритмічних карток;
3. Ритмічні партитури, створення або імпровізація ритмічного акомпанементу, з використанням шумових і ударних інструментів;
4. Ритмічні канони;
5. Читання нот в ритмі, без співу (в тому числі, “з листа”) ;
6. Аналіз музичних творів (слуховий і наочний), з точки зору застосованих засобів метроритмічної виразності ;
7. Спів інтонаційних вправ в різних темпах, ритмічних малюнках, розмірах;
8. Спів гам, інтервалів, акордів, з використанням вивчених ритмічних тривалостей, малюнків, розмірів;
9. Вивчення метроритмічних особливостей, притаманних різним музичним жанрам і формам;
10. Створення ритмічних малюнків в заданій формі;
11. Створення музичних будов або імпровізація, з використанням конкретних ритмічних груп, розмірів, жанрів;
12. Ритмічне варіювання диктантів, музичних будов;
13. Створення ритмічних варіацій;
14. Гра нескладних п'єс в відповідних жанрах, з використанням нещодавно вивчених ритмічних малюнків і розмірів;
15. Вивчення народних пісень з відповідними метроритмічними особливостями.

Метроритмічні переживання можна уявити собі на декількох рівнях. Перший- це здатність відчутти і відтворити ритмічний ряд як конкретний текст. Другий рівень – це осмислення ритма як показника жанрових і стилістичних рис музики. Третій рівень –це переживання ритму як виразової одиниці, наповненої певним емоційним та художнім змістом. Тому бажано при роботі з ритмічними вправами звертати увагу на фразування, артикуляцію, динаміку і вимагати від учнів виразового та емоційно –осмисленого виконання.

На відміну від інтервалів і акордів, з їх обмеженою кількістю, ритмічні тривалості мають безліч варіантів сполучання, особливо в сучасному музичному мистецтві. Тому робота над розвитком метроритмічного відчуття повинна проводитись систематично, з поступовим ускладненням учбового матеріалу, із застосуванням різноманітного художнього матеріалу, використанням багатьох

форм роботи і тривати на протязі практично всього курсу сольфеджіо, -від початкових до найвищих ступенів навчання.

Список літератури:

1. Берак О. «Школа ритма»// Берак О. «Школа ритма» ч1-3, М, РАМ имени Гнесиных, 2007г;
2. В.Б. Брайнин «О возможных подходах к ритмической сольмизации»// В.Б. Брайнин «О возможных подходах к ритмической сольмизации», журнал «Педагогическое образование и наука», М, 2007г № 2 –ст. 26-39;
3. Кирюшин «Школа ритма»// Кирюшин «Школа ритма», журнал «Музыкальная жизнь» М,1977г №5, ст. 41-49;
4. Джантасова Ж. «Ритм от «А» до «Я»// Джантасова Ж. «Ритм от «А» до «Я», «Композитор», С- Пб, 2013г;
5. Золина Е., Синяева Л., Чустова Л., Сольфеджио. «Музыкальный синтаксис. Метроритм»// Золина Е., Синяева Л., Чустова Л., Сольфеджио. «Музыкальный синтаксис. Метроритм», М. Классика XXI, 2008г.

ЯКІ ВОНИ - ОБДАРОВАНІ ДІТИ?

Рябущиць Іванна Іванівна,

вчитель вищої категорії, інформатики та математики
у Познанському НВК «ЗНЗ I – III ступенів -ДНЗ»

Дробуш Оксана Павлівна,

старший вчитель, ЗДНВР, вчитель історії
у Познанському НВК «ЗНЗ I – III ступенів -ДНЗ»

Колодич Олена Іванівна,

старший вчитель, ЗДВР, вчитель української мови
у Познанському НВК «ЗНЗ I – III ступенів -ДНЗ»

У новій політичній ситуації, яка склалася в Україні, простежуються дві домінуючі тенденції: по-перше, відродження національної самосвідомості, української культури і мови, виховання громадянина України; по-друге, прагнення до інтеграції у світове, європейське співтовариство. Процеси перебудови в Україні обумовили нові тенденції в розвитку освіти.

Потреба суспільства у творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально розвинених громадянах, оновлення національної свідомості, відродження духовності викликали необхідність появи нових концепцій шкіл. Загальна розумова обдарованість викликає найбільший і цілком зрозумілий інтерес у нашій країні. Іноді цих дітей ми називаємо коротко — обдаровані діти.

Обдаровані діти — це діти, які різко виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Вони виявляють себе найбільш яскраво в таких сферах діяльності: інтелектуальній, академічних досягнень, творчості, комунікаціях та лідерстві, в різних видах діяльності і руховій сфері.

Обдарованість — це сукупність здібностей, що дозволяють індивіду досягти вагомих результатів в одному або декількох видах діяльності, що є цінними для суспільства.

Обдаровані люди приносять велику користь суспільству, державі, є її гордістю. Тому перед суспільством, державою, навчальним закладом і сім'єю постає проблема навчання і виховання таких дітей.

Пошук обдарованих дітей та створення умов для їхнього розвитку — це комплексна спільна спланована діяльність дорослих: батьків, учителів, керівників гуртків, шкільного психолога.

Для того, щоб якомога раніше виявити обдаровану дитину, батькам та вчителям варто пам'ятати, що така дитина потребує до себе підвищеної уваги, тому що їй властиві особливі риси характеру, особливості у сфері мислення і в навчальній діяльності. Обдаровані діти мають добру пам'ять, особистий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення. В обдарованих дітей гарно розвинута свідомість, теоретичний спосіб мислення. Вони, як правило, дуже активні і завжди чимось зайняті. Прагнуть працювати більше за інших.

Діти боляче сприймають суспільну несправедливість, вони хочуть учитися і досягають у навчанні успіхів, навчання приносить їм задоволення, вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів, спостережень.

Обдаровані діти вміють критично оцінювати навколишню дійсність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ. Вони задають багато питань і зацікавлені в позитивних відповідях на них. Обдаровані діти із задоволенням виконують складні і довготривалі завдання, проявляють великий інтерес до читання, мають великий словниковий запас. Завдяки частому звертанню до

засобів масової інформації вони в більшості випадків уміють швидко виділяти найбільш значимі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації. Порівняно зі своїми ровесниками вони краще вміють розкривати взаємозв'язки між явищами і сутністю, маніпулювати логічними операціями, систематизувати, класифікувати й узагальнювати. Чимало з них ставлять перед собою завдання, виконання яких вимагає багато часу. Для обдарованих дітей характерне почуття гумору. Вони мають добре здоров'я, у них перебільшені почуття страху, емоційна залежність, емоційна незбалансованість порівняно з їхніми однолітками.

Як і батькам, вчителю для навчання обдарованих дітей необхідно знати їхні психологічні особливості, перейматися проблемами й інтересами; володіти здатністю їх розпізнавати, активізувати і розвивати, мати віру в учня, бути доброзичливим в оцінці дій учня, вміти поставити себе на місце дитини; бути фахівцем вищого ґатунку — володіти предметними психолого-педагогічними і методичними знаннями; мати високий рівень інтелекту, широку ерудицію. Він також має постійно самовдосконалюватись, вчити і вчитись сам: бути ентузіастом, цілеспрямованим, наполегливим, впевненим у своїх силах, принциповим у важливих питаннях і водночас гнучким, коли йдеться про другорядне. Як відомо, лише особистість може виховати особистість і тільки талант може виростити талант.

І на закінчення хочеться звернутися до батьків та учителів: придивіться уважніше до своїх дітей та учнів, може поруч з вами живуть та навчаються справжні таланти та обдаровані особистості, які в майбутньому зможуть розв'язати проблему формування творчого потенціалу суспільства, забезпечать інтенсивний соціальний розвиток та науковий прогрес, дальший розвиток науки і культури, всіх областей виробництва і соціального життя України.

Риси обдарованих дітей

1. Оволодівають досить швидко знаннями і зберігають їх:
 - засвоюють головне;
 - швидко і відповідно реагують;
 - критично оцінюють і ставлять питання, переносять вивчене на нову ситуацію.
2. Продовжують, перетворюють і передають ідеї, думки:
 - зберігають логічну послідовність думок;
 - користуються широким словниковим запасом, мова добірна й гнучка.
3. Мають високі показники абстрактного мислення:
 - вміють узагальнювати;
 - розділяють причини й наслідки;
 - визначають взаємозв'язки.
4. Обдаровані — переборювачі труднощів:
 - покладаються на себе, якщо зустрічаються з ускладненнями;
 - наполегливо шукають вихід із ситуації.
5. Обдаровані — винахідники й творці:
 - люблять експериментувати;
 - використовують метод спроб і помилок.
6. Люблять незалежність.
7. Легко пристосовуються до нової ситуації:
 - приймають потребу змін;
 - передбачають наслідки;
 - оптимістично зустрічають перешкоди;
 - радо зустрічають нові ідеї, думки.
8. Фізичні риси обдарованих:
 - енергійні;
 - вільні від невротичних напружень.

Показники творчої обдарованості дитини (дитина як учень)

1. Почуття нового, чутливість до протиріч, парадоксів. Уміння бачити незвичайне у звичайному, по-новому сприймати звичайне. Відсутність заштампованості. Здатність здивуватися. Уміння знаходити проблеми там, де здається, що вже все розв'язано.

2. Наявність дивергентного мислення, на відміну від конвергентного, лінійного, логічного, шаблонного, яке орієнтується на відомі тривіальні способи вирішення проблеми.

Важливо також дбати про те, щоб не виникало жодних умов, що заважають виявленню творчості. А до таких умов як відомо належать:

1. Виникнення стереотипів мислення.

2. Страх перед помилкою. Прагнення не оригінального розв'язання задачі, а високої оцінки.

3. Оптимальна мотивація й відповідний рівень емоційного збудження. Надто велике бажання може гальмувати творчий процес. Щоб імпровізувати, творити, потрібне натхнення.

4. Однопланові знання, що не сприяють творчості. Потрібні широкі інтереси в різних життєвих сферах.

5. Схильність до конформізму. Людина боїться бути в центрі уваги, бути «білою вороною», не хоче бути екстравагантною. «Краще я буду як усі» — її кредо.

6. Страх критики.

7. Дуже висока самооцінка.

8. Велика тривожність.

Наставники обдарованих дітей

І школа, і батьки обдарованих дітей потребують допомоги людей, які володіють спеціальними знаннями й навичками у сфері роботи з такими дітьми. Ю. Яблоновська виділяє такі риси професіонала, який може працювати з обдарованими дітьми:

- високий рівень інтелектуального розвитку;
- чуйність;
- почуття власного достоїнства;
- здатність переносити великі моральні витрати;
- гарна саморегуляція;
- уміння підтримати, захистити, надати допомогу;
- комунікативність;
- добрі організаторські здібності;
- уміння будувати педагогічну діяльність на основі результатів

психодіагностики особистості дитини, з огляду на її індивідуальні й вікові особливості;

- уміння адаптувати свою діяльність до особистості кожної дитини;
- уміння розробляти й упроваджувати авторські програми;
- уміння створювати ситуацію успіху, умови для самореалізації

особистості учня, стимулювати творчість дитини;

- уміння використовувати у своїй діяльності інноваційні методи та

технології навчання й розвитку дітей

Особливості обдарованих дітей.

➤ Мають хорошу пам'ять, особливий світогляд, добре розвинуте абстрактне мислення.

➤ У них добре розвинута свідомість, теоретичний спосіб мислення.

➤ Дуже активні й завжди чимось зайняті. Вони прагнуть працювати більше за інших.

➤ Ставлять високі вимоги до себе, у них добре розвинуте почуття справедливості, вони боляче сприймають суспільну несправедливість.

➤ Наполегливі в досягненні результату в галузі, яка їх цікавить, для них характерний творчий пошук.

➤ .Хочуть учитись і досягають у навчанні значних успіхів. Навчання дає їм задоволення.

➤ Завдяки численним умінням (класифікувати, категоризувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, планувати і прогнозувати, робити висновки) вони здатні краще за інших займатися самостійною діяльністю, особливо в галузі літератури, математики, проведенні дослідів, фенологічних спостережень.

➤ Вміють критично оцінювати навколишню діяльність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ, фантазувати

- Ставлять багато запитань і зацікавлені у позитивних відповідях на них.
- Урок для обдарованих дітей особливо цікавий тоді, коли використовується дослідницький метод.
- Із задоволенням виконують складні й довгострокові завдання.

Підготовка педагога, крім предметної, повинна містити в собі:

- уявлення про те, що таке обдарованість і особливості розвитку обдарованих дітей;
 - розуміння того, що таке розвиваюча освіта, у чому її відмінність від традиційних форм навчання й виховання;
 - знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку дітей;
 - знання про те, що таке загальноосвітнє середовище, його різновиди (сімейне, молодшшкільне, середньшкільне, старшшкільне, позашкільне, додаткове й стихійне), хто є його суб'єктами, які теми освітнього середовища (догматична, творча та ін.), типи взаємодії між суб'єктами (авторитарний, демократичний, гуманістичний та ін.);
 - знання методів психологічного й дидактичного проектування навчального процесу;
 - уміння реалізувати різноманітні способи педагогічної взаємодії між різними суб'єктами освітнього середовища (з учнями наодинці й у групі, з батьками, колегами-вчителями, зі своїм керівництвом);
 - уміння стати в рефлексивну (самоусвідомлюючу) позицію по відношенню до того, що вчити, як вчити, навіщо вчити.
- Функції соціального педагога, що працює з обдарованими дітьми:
- виявлення, навчання й розвиток обдарованих дітей;
 - психолого-педагогічний супровід і підтримка авторських й інноваційних навчальних програм освітніх технологій, що застосовуються в роботі з обдарованими дітьми;
 - участь у проектуванні й реалізації освітнього середовища, яке сприяє розкриттю творчих здібностей учнів;
 - вивчення вікових та індивідуальних особливостей обдарованої дитини;
 - робота з сім'єю, з проблеми навчання й розвитку обдарованої дитини;
 - використання позашкільного освітнього середовища для навчання й розвитку обдарованих дітей;
 - проведення діагностики (розкриття причин появи тих або інших соціальних або психологічних "перепон" розвитку обдарованої особистості);
 - прогнозування (передбачення можливих наслідків розвитку);
 - розробка педагогічних рекомендацій, які сприяють оптимальному навчанню й розвитку обдарованої дитини.

Проблеми обдарованих дітей

Особистих проблем в обдарованих дітей зовсім не менше, ніж у їхніх звичайних однолітків, а іноді й більше. До проблем обдарованих дітей можна віднести такі:

1. Неординарність, гнучкість і швидкість мислення, прекрасно розвинуте мовлення, здібності організатора, висока чутливість, схильність до критичного ставлення до себе й оточуючих — це далеко не повний перелік якостей обдарованих дітей.

2. З одного боку, ці якості допомагають обдарованій дитині досягати високих результатів у сфері її обдарованості, з іншого — служать джерелом конфліктів.

3. Агресивність обдарованих дітей. Часто обдаровану дитину просто не розуміють ні однолітки, ні педагоги, а іноді й батьки. Це веде до складних переживань такої дитини, вона або закривається, замикається в собі, намагаючись збагнути, чому її не розуміють, або, не бажаючи миритися з роллю вигнанця, вдається до різноманітних хитрощів, намагаючись отримати соціальну підтримку. Якщо ж така тактика не приносить бажаних результатів, дитина у відповідь на завданій їй біль прагне відповісти кривдникам тим же. У цьому

випадку вона може використати всі види агресивних реакцій: непрямую, вербальну, фізичну.

4. Неприязнь до школи. Таке ставлення часто заявляється тому, що навчальна програма є нудною, нецікавою для обдарованих дітей. Порушення в поведінці обдарованих дітей можуть зуявитися тому, що навчальний план не відповідає їхнім здібностям.

5. Ігрові інтереси. Обдарованим дітям подобаються складні ігри й нецікаві ті, якими захоплюються їхні однолітки, що мають середні здібності. Унаслідок цього обдарована дитина виявляється в ізоляції, замикається в собі.

6. Конформізм. Обдаровані діти, відхиляючи стандартні вимоги, не схильні до конформізму, особливо, якщо ці стандарти йдуть всупереч їхнім або здаються безглуздими.

7. Занурення у філософські проблеми. Для обдарованих дітей характерним є замислюватися над такими явищами як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування й філософські проблеми, в значно більшому ступені, ніж для середньої дитини.

8. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком. Обдаровані діти часто віддають перевагу спілкуванню з дітьми старшого віку. Через це їм часом важко стати лідерами, оскільки вони уступають останнім у фізичному розвитку.

9. Потяг до досконалості. Для обдарованих дітей характерна внутрішня потреба досконалості. Вони не заспокоюються, не досягнувши вищого рівня.

10. Відчуття незадоволеності. Таке ставлення до самих себе повуя-зано з характерним для обдарованих дітей прагненням досягти досконалості в усьому, стати кращими, ніж вони є. Вони дуже критично ставляться до власних досягнень, часто незадоволені ними, звідси — відчуття власної неадекватності й низька самооцінка.

11. Нереалістичні цілі. Обдаровані діти часто ставлять перед собою завищені цілі. Не маючи можливості досягти їх, вони починають переживати. З іншого боку, прагнення до досконалості й є тією рушійною силою, яка веде до високих результатів.

12. Зверхчутливість. Оскільки обдаровані діти більш сприйливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відношення й звуязки, вони схильні до критичного ставлення не лише до себе, але й до оточуючих. Обдарована дитина часто сприймає слова або невербальні сигнали як вияв неприйняття себе оточуючими. У результаті така дитина вважається такою, що відволікається, гіперактивною, оскільки постійно реагує на різного роду подразники й стимули.

13. Потреба в увазі дорослих. Через природну допитливість і прагнення до зростання обдаровані діти часто монополізують увагу вчителя, батьків та інших дорослих. Це викликає непорозуміння в стосунках з іншими дітьми, яких дратує постійна потреба такої уваги.

14. Нетерпимість. Обдаровані діти часто з недостатньою толерантністю ставляться до тих дітей, які знаходяться нижче від них за інтелектуальним розвитком. Вони можуть відштовхувати оточуючих зауваженнями, що виражають презирливість або нетерплячість.

Через вищезазначені проблеми обдаровані діти, за рішенням Всесвітньої організації охорони здоровуя, входять до "групи ризику" поряд із розумово відсталими, малолітніми порушниками, дітьми алкоголікв. їм необхідні особливі умови для виховання; спеціальні індивідуальні навчальні програми; спеціально підготовлені вчителі; спеціальні школи.

Поради батькам, які бажають виховати здібну дитину

1. Дитина — це не експериментальний майданчик для психолого-методичних новацій та апробацій, це не іграшка і не втіха, не «помічник» на старість.

2. Даруйте дитині батьківську любов, повагу, створіть умови для розвитку, дайте можливість їй жити власним життям.

3. Допмагайте, але не заважайте їм самим робити свій вибір.

4. Виховуйте дитину як рівну собі, тоді вона буде відстоювати власну думку, поважати інших, буде вільною, талановитою особистістю.

5. Спілкуйтесь частіше з дітьми, намагайтеся бути в курсі їх справ, підтримуйте їх у будь-якій ситуації, пояснюйте існування різних точок зору.

6. Підтримуйте родинні стосунки, влаштовуйте сімейні свята, ігри. Виховуйте дитину в гармонії з природою.
7. Дайте можливість дитині спробувати себе в різних напрямках творчої діяльності, не дозволяйте кидати розпочату справу, доки не отримаєте перших результатів, щоб зробити певні висновки.
8. Радійте успіхам ваших дітей.
9. Виражайте свою любов до дітей так, щоб вони її відчували.
10. Пам'ятайте, що проблеми дитини — це і проблеми батьків і починати щось змінювати треба спочатку з себе.

I основне слід:

1. Бути доброзичливим, чуйним, поважати право іншого бути не схожим на нього самого.
2. Знатися на психології обдарованих дітей, відчувати їхні потреби та інтереси.
3. Мати високий рівень інтелектуального розвитку.
4. Мати широке коло інтересів і вмінь.
5. Володіти почуттям гумору (але без схильності до сарказму).
6. Бути жвавим і активним.
7. Виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення.
8. Мати творчий нетрадиційний особистий світогляд.
9. Мати досить високу самооцінку, позитивну «Я-концепцію».

«Список літератури»

1. Барко В. І, Тютюнников А. М. Як визначити творчі здібності дитини? [Текст]: науково-популярна література / В. І Барко, А. М Тютюнников. - К.: Україна, 1991. - 192 с.
2. Гильфорд Дж. Три сторони інтелекта // Психология мышления. – М. Прогресс, 1969. - С. 433-456.
3. Володарська Ж, Докійчук Т. Робота з обдарованими дітьми / Ж. Володарська, Т. Докійчук // Психолог. -2011. -№22-23. - С. 15-30.
4. Івануць О. Роль сім'ї у процесі соціалізації обдарованих дітей / О. Івануць // Психолог. -2009. - № 11-12. - С. 56-58.
5. Діброва А. Розвиток креативності на різних етапах навчання / А. Діброва // Психолог. -2015. -№7-8. - С. 5.
6. Комаров К. Система роботи з обдарованими дітьми / К. Комаров // Психолог. – 2010. - № 8. - С. 8-13.
7. Ліпко А. В. Креативність як внутрішня перебудова до творчості / А. В Ліпко // Шкільний психолог. Усе для роботи. – 2015. - № 3. - С. 2-4.
8. Мордюк Л. Творчий розвиток особистості учня / Л. Мордюк // Психолог. -2015. -№ 3. С. 4-6.
9. Обдарована молодь України: оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / За ред.. С. О. Терепищого. – ВМГО "Союз обдарованої молоді", 2008. – 156 с.
10. Пономарьова – Семенова Р. О. Теоретико - концептуальні підходи до проблеми обдарованості і креативності / Р. О Пономарьова-Семенова // Обдарована дитина. -2002. - № 7. - С.45

ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ ТА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ У СВІТЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ ТА ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДЬНОЇ ОСВІТИ

Соколюк Любов Іванівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель української мови та літератури
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №103

Мороз Ірина Олегівна,
вчитель української мови та літератури
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №103

Інтеграційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають нової школи, метою якої є створення «умов для розвитку і самореалізації кожної особистості», формування покоління, «здатного навчатися упродовж життя» («Національна доктрина розвитку освіти»). Такий підхід є вимогою часу. Головними проблемами, на які сьогодні орієнтує дидактика, мають бути не просто питання «що вчити?», а «для чого вчити?» і «як вчити?» Тому пріоритетами державної політики розвитку освіти є особистісна орієнтація, формування національних загальнолюдських цінностей [3;50].

Отже, наразі йдеться про формування компетентної особистості, здатної приймати відповідальні рішення, критично мислити, творчо вирішувати проблеми, самореалізуватися.

Ринок праці висуває сьогодні вимоги не стільки до рівня теоретичних знань потенційного працівника, скільки до його рівня відповідальності, професійної компетентності і комунікабельності, які він може продемонструвати. Тому, щоб бути успішною людиною в сучасному світі, недостатньо володіти певною сумою знань у тій чи іншій галузі. Важливо, щоб дитина, яка закінчує школу і йде у доросле життя, не була пасивним об'єктом впливу, а могла самостійно знайти потрібну інформацію, обмінятися думками щодо певної проблеми з іншими людьми, брати участь у дискусії, знаходити аргументи і контраргументи, виконувати різноманітні ролі.

Отже, актуальність проблеми обумовлена сучасними тенденціями в освіті, новими Державними стандартами, а саме, формуванням і розвитком інтелектуальної, вихованої, комунікабельної, успішної, творчої та ініціативної особистості, здатної жити в сучасному суспільстві, реалізувати себе у житті.

Одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження.

Сучасна школа повинна допомогти випускнику усвідомити сутність глобальних змін, знайти своє місце в цьому процесі. Основне її завдання - формування основних предметних та ключових компетентностей школярів.

У контексті цивілізаційної компетентності українська школа спрямовує зусилля на плекання, по-перше, вільної, активної особистості, яка бере на себе відповідальність, є господарем власної долі й долі свого народу; по-друге, на основі ціннісно - нормативного базису проєктує і формує активні моделі життя, моделі успішної людини; по-третє, сприяє переоцінці цінностей у новому ціннісно-нормативному просторі [3;52].

Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти визначає, що метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій [1;3].

Такий підхід до формування мовно-літературної компетентності має ряд переваг:

- своєрідний обмін знаннями та досвідом між усіма учасниками навчального процесу;
- знання набуваються в процесі спілкування і обговорення;
- здобувач освіти є активним учасником навчання, відчуває свою інтелектуальну спроможність, що робить процес навчання продуктивним;
- створюється позитивний психологічний мікроклімат у колективі, що максимально виключає стресові ситуації;
- школярі вчаться критично мислити, приймати продумані і виважені рішення, брати участь у дискусіях.

Отже, основними (ключовими) групами компетентностей, яких потребує сучасне життя, є:

- **соціальні** - здатність до співробітництва в групі та команді, пов'язана з готовністю брати на себе відповідальність, бути активними у прийнятті рішень;
- **полікультурні** - принципи, які стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їхньої мови, релігії, культури тощо;
- **комунікативні** - опанування важливим у роботі й суспільному житті усним та писемним мовленням, оволодіння кількома мовами;
- **інформаційні** - це сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, які передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати та використовувати різноманітну інформацію;
- **саморозвитку та самоосвіти** - формування загальнонавчальних умінь учнів як основи самоосвітньої діяльності, пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатись як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;
- **предметні (галузеві)** - набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань[2;17].

Отже, формування компетентностей в освітній галузі «Мови і літератури» у відповідності до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти відбуваються за двома напрямками:

1. Ключові компетентності:

- уміння вчитися,
- уміння спілкуватися українською мовою,
- інформаційно-комунікаційна компетентність,
- соціальна компетентність,
- громадянська компетентність,
- загальнокультурна компетентність,
- підприємницька компетентність,
- здоров'язбережувальна компетентність.

2. Предметні компетентності:

- комунікативна,
- літературна,
- міжпредметна,
- естетична,
- проєктно-технологічна,
- інформаційно-комунікаційна,
- здоров'язбережувальна.

Отже, проблема формування життєвих компетентностей учнів в умовах сучасної школи є актуальною і продиктована самим життям. Даний напрям є одним із пріоритетів реалізації Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, тому головним завданням школи є всебічний розвиток індивідуальності дитини, виховання ціннісних орієнтирів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>.
2. Життєві компетентності учнів // Завуч.- 2006.- №26.- с. 16-17.
3. Компетентсний підхід до освітнього процесу як вимога сучасності // Управління школою. - 2007. - № 19-21. - с.50-52.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ

Тлешева Айгерим Тлемисовна

Преподаватель экономических дисциплин
г. Алматы, колледж университета Туран

В настоящее время, значительно увеличилась роль информационных технологий в жизни людей. Современное общество включилось в общеисторический процесс, называемый информатизацией. Этот процесс включает в себя доступность любого гражданина к источникам информации, проникновение информационных технологий в научные, производственные, общественные сферы, высокий уровень информационного обслуживания. Процессы, происходящие в связи с информатизацией общества, способствуют не только ускорению научно-технического прогресса, интеллектуализации всех видов человеческой деятельности, но и созданию качественно новой информационной среды социума, обеспечивающей развитие творческого потенциала человека.

Одним из приоритетных направлений процесса информатизации современного общества является информатизация образования, представляющую собой систему методов, процессов и программно-технических средств, интегрированных с целью сбора, обработки, хранения, распространения и использования информации в интересах ее потребителей. Цель информатизации состоит в глобальной интенсификации интеллектуальной деятельности за счет использования новых информационных технологий: компьютерных и телекоммуникационных.

Информационные технологии предоставляют возможность:

- Рационально организовать познавательную деятельность учащихся в ходе учебного процесса;
- Сделать обучение более эффективным, вовлекая все виды чувственного восприятия ученика в мультимедийный контекст и вооружая интеллект новым концептуальным инструментарием;
- Построить открытую систему образования, обеспечивающую каждому индивиду собственную траекторию обучения;
- Вовлечь в процесс активного обучения категории детей, отличающихся способностями и стилем учения;
- Использовать специфические свойства компьютера, позволяющие индивидуализировать учебный процесс и обратиться к принципиально новым познавательным средствам;
- Интенсифицировать все уровни учебно-воспитательного процесса [3].

Основная образовательная ценность информационных технологий в том, что они позволяют создать неизмеримо более яркую мультисенсорную интерактивную среду обучения с почти неограниченными потенциальными возможностями, оказывающимися в распоряжении и учителя, и ученика. В

отличие от обычных технических средств обучения информационные технологии позволяют не только насытить обучающегося большим количеством знаний, но и развить интеллектуальные, творческие способности учащихся, их умение самостоятельно приобретать новые знания, работать с различными источниками информации.

Научно-технический прогресс вызвал техническое перевооружение народного хозяйства и обусловил быструю сменяемость применяемой в различных областях техники и технологий. Характерным для настоящего времени становится появление в производстве принципиально новых средств и технологий, базирующихся на непосредственном использовании последних достижений науки и техники. Изменение в ходе научно-технического прогресса основ современного производства, использование новых машин и технологий приводят к увеличению доли интеллектуального труда, творческой функции рабочего в труде, к его профессиональной мобильности и, естественно, вызывают преобразование системы знаний, умений и навыков, которые должны получить учащиеся в школе. На современном этапе развития образовательного процесса среди первоочередных стоят задачи резкого повышения качества обучения, мотивации учения, преодоления накопившихся деструктивных явлений. Нам представляется, что это возможно путем сочетания традиционных средств с новейшими достижениями науки и техники. В условиях модернизации образования все больше последователей находит идея усиления самостоятельного творческого мышления учащихся, их личностной ориентации, усиление деятельностной компоненты в образовании. Важную роль в обеспечении эффективности образовательного процесса играет его активизация, основанная на использовании новых педагогических технологий, в том числе информационных. Необходимость поиска новых педагогических технологий обусловлена следующими противоречиями:

- между мотивацией и стимуляцией учения студентов;
- пассивно-созерцательным и активно-преобразовательными видами учебной деятельности; психологическим комфортом и дискомфортом;
- воспитанием и обучением; стандартом обучения и индивидуальным развитием отдельного человека;
- субъект-субъектными и субъект-объектными отношениями.

Функции компьютера в качестве инструмента деятельности обучающего, основаны на его возможностях точной регистрации фактов, хранения и передачи большого объема информации, группировки и статистической обработки данных. Это позволяет применять его для оптимизации управления обучением, повышения эффективности и объективности учебного процесса при значительной экономии времени преподавателя по следующим направлениям:

- Получение информационной поддержки;
- Диагностика, регистрация и систематизация параметров обучения;
- Работа с учебными материалами (поиск, анализ, отбор, оформление, создание);
- Организация коллективной работы;
- осуществление дистанционного обучения.

При работе с учебными материалами ПК предоставляет преподавателю разнообразные виды помощи, которая заключается не только в упрощении поиска необходимых сведений при создании новых учебных материалов за счет использования систем справочно-информационного обеспечения, но и в оформлении материалов для обучения (текстов, рисунков, графиков), а также в анализе существующих разработок.

Автоматический анализ, отбор и прогнозирование эффективности учебных материалов являются важными направлениями использования компьютера в качестве инструмента информационной поддержки деятельности обучающего. Преподаватель может не только проводить отбор материалов для обучения (составлять лексические и грамматические минимумы, отбирать тексты и упражнения), но также анализировать тексты и целые учебные пособия [1].

Помимо разработки печатных учебных материалов современные компьютерные средства позволяют преподавателям, не занимаясь программированием, самостоятельно создавать новые КОП. Для этого существует несколько возможностей: модификация и дополнение баз данных открытых КОП использование так называемых авторских или генеративных программ. Эти программы называют генеративными, поскольку они самостоятельно генерируют компьютерные обучающие программы (КОП) из вводимого преподавателем языкового материала.

По отношению к учащемуся компьютер может выполнять многочисленные функции, выступая в роли:

Преподаватель;

Эксперт;

Партнер по деятельности;

Инструмент деятельности;

Учащиеся могут применять ПК в соответствии со своими индивидуальными потребностями на различных этапах работы и в различных качествах.

Благодаря возможностям реализации функций преподавателя, компьютер часто используется в процессе самостоятельной и домашней работы учащихся, в ходе автономного изучения языка, в целях восполнения пробелов в знаниях отстающими учащимися. В этой ситуации используются тренировочные и обучающие компьютерные программы, специально создаваемые в учебных целях.

Можно сказать, что компьютер из «учителя» превращается в активного помощника преподавателя. Наряду с информационно-познавательным содержанием интерактивная лекция имеет эмоциональную окраску благодаря использованию в процессе ее изложения компьютерных слайдов. Заранее готовясь к лекции, преподаватель разрабатывает на компьютере в приложении «Power Point» программы «Office» необходимое количество слайдов, дополняя видеoinформацию на них звуковым сопровождением и элементами анимации. Естественно, что это значительно повышает требования к квалификации преподавателя. Он должен обладать необходимым уровнем знания компьютерной техники и владеть навыками работы с программным обеспечением. Важным условием проведения интерактивной лекции является

также наличие специализированной аудитории, оснащенной компьютерной техникой и современными средствами публичной демонстрации визуального и звукового учебного материала. В процессе изложения лекции преподаватель эпизодически представляет информацию на слайде в качестве иллюстрации.

Это способствует лучшему усвоению учебного материала студентами. Эффективность применения интерактивной лекции в ходе преподавания курса экономической теории в технических вузах объясняется своеобразием оформления текстовой информации в виде графиков, логических схем, таблиц, формул, широко используемых преподавателями дисциплин технического профиля. Это, в сочетании со звуковыми эффектами, элементами анимации и комментариями преподавателя, делает учебный материал, излагаемый на лекции по обще-гуманитарной дисциплине, более доступным для понимания студентами с техническим складом ума.

Таким образом, участие в процессе обучения одновременно педагога и компьютера значительно улучшает качество образования. Использование предложенной методики активизирует процесс преподавания, повышает интерес студентов к изучаемой дисциплине и эффективность учебного процесса, позволяет достичь большей глубины понимания учебного материала. С одной стороны, сотрудничество преподавателя и компьютера делает учебную дисциплину более доступной для понимания различными категориями студентов, улучшает качество ее усвоения. С другой — оно предъявляет более высокие требования к уровню подготовки преподавателя и его квалификации, который должен уже не только владеть традиционными методиками преподавания, но и уметь модернизировать их в соответствии со спецификой обучаемых, используя современные достижения науки и техники.

Наряду с преимуществами, внедрение информационных технологий может иметь и отрицательные стороны. Ряд проблем, возникающих в процессе применения информационных технологий:

Проблема соотношения объемов информации:

Информация, предоставленная компьютером, может существенно разниться с теми объемами, которые пользователь (студент, ученик) способен мысленно охватить, осмыслить и усвоить.

Возможная индивидуализация процесса обучения:

Суть данной проблемы состоит в том, что каждый человек усваивает материал в соответствии со своими индивидуальными способностями восприятия, а значит, в результате такого обучения уже через 1–3 занятия учащиеся будут находиться на разных уровнях изучения материала. Это может привести к тому, что преподаватель не сможет продолжать обучение по традиционной системе, т. к. основная задача такого рода обучения состоит в том, чтобы ученики находились на одном уровне знаний перед изучением нового материала и при этом все отведенное время для работы у них было занято.

Различие в «машинном» и человеческом мышлении:

Если машина «мыслит» только в двоичной системе, то мышление человека значительно многостороннее, шире и богаче. Как использовать компьютер,

чтобы развить у учащихся человеческий подход к мышлению, а не привить ему некий жесткий алгоритм мыслительной деятельности.

Здесь главной задачей является то, чтобы учащийся не превратился в автомат, который умеет мыслить и работать только по предложенному программистом алгоритму. Обеспечить это можно путем сочетания информационных методов обучения наряду с традиционными. Программы должны предоставлять пользователю возможность построения своего алгоритма действий, а не навязывать готовый, созданный кем-то.

Психологическая нагрузка на пользователя:

Программы составляют высококвалифицированные эксперты. Может сложиться такая ситуация, что при получении подсказок, которые в данном случае составлены на высоком научном уровне, у пользователя может сложиться мнение, что его уровень подготовки очень низок и, соответственно, произойдет снижение самооценки и всё сопутствующее этому.

Для достижения положительных результатов использования компьютера в обучении недостаточно просто внедрить их в учебный процесс, целесообразно разработать новые предметные программы, которые предусматривали бы использование компьютерных технологий на протяжении всего процесса обучения. Программа, в свою очередь, определит методы преподавания и условия осуществления учебного процесса. И, что наиболее существенно, указывая состав усваиваемых знаний и их связи, программа тем самым проектирует научный стиль мышления, который необходимо сформировать у обучаемых при усвоении предлагаемого им учебного материала с использованием информационной технологии.

Наряду с перечисленными проблемами компьютеризации образования существуют и другие не менее важные. К ним относятся: информационная культура педагогов; готовность преподавателей к применению информационной технологии в обучении; техническое оснащение вузов и школ и др. Таким образом, сейчас уже очевидно, что темпы развития компьютерной техники явно опережают исследования и рассмотрение проблем, связанных с ее эксплуатацией [2].

Возможности компьютера выступать в роли обучающего в учебном процессе оцениваются по-разному: от абсолютного их отрицания до утверждения о том, что ЭВМ могут быть переданы все основные и вспомогательные функции обучающего. Большинство специалистов придерживаются мнения, что компьютер, осуществляя ряд функций обучающего, не сможет полностью заменить преподавателя по ряду причин, главными из которых являются следующие:

На компьютере не могут быть полностью имитированы те аспекты деятельности преподавателя, которые связаны с его воспитательными функциями;

Целью обучения также является развитие коммуникативной способности человека, компьютер не сможет заменить человеческого общения и понять тайну человеческой мысли. На современном этапе наиболее конструктивным представляется подход, согласно которому компьютер не следует

противопоставлять преподавателю, а целесообразно рассматривать его как средство поддержки профессиональной деятельности обучающего.

Список литературы:

- 1.Максимовская М. А. Информационное управление школой // Информатика и образования — 2003. — № 11 Машбис Е. И.
- 2.Психолого–педагогические проблемы компьютеризации обучения. — М., Просвещение, 2006. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е.
- 3.Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие. — М., Академия, 2000.

ПОСТ ДО ДИВЕРГЕНТІВ ОСВІТИ

Хайруліна Олеся Сергіївна

директорка

Навчально-виховний комплекс № 109

Запорізької міської ради Запорізької області

Вітаю педагогічну громаду! Планую написати цей пост, наче у Фейсбуці! Просто вирішила бути більш близькою, зрозумілою, як друг у соцмережі, ми можемо не бачитися, не знати один про одного майже нічого, але бути об'єднаними спільною групою, інтересами. На жаль, у сучасному освітньому середовищі - криза, всі ми прагнемо змін, покращення ситуації: вчителі чекають вмотивованого учня, який би прийшов і всотував усе, що «володар наук» знає; батьки, обираючи заклад, ставлять на меті розвиток і навчання своєї дитини, яка б у майбутньому змогла бути самостійним, фінансово незалежним, благополучним членом суспільства; діти – вони взагалі просто живуть, розумієте – це їх життя, дитинство, вони хочуть бавитися, спілкуватися, рухатися, багато з них навіть у одинадцятому класі не можуть зрозуміти, чого ж вони хочуть... От і виходить така собі антитеза «педагогіки партнерства». Я розумію, що тисну на болюче, та без усвідомлення головного завдання, ми - педагоги не зможемо ефективно і якісно працювати, підняти престиж професії, повернути повагу суспільства до нас та до навчання. І потрібно зазначити, що є вчителі, на уроки яких учні ходять із задоволенням, батьки довіряють методикам і підходам цих людей. Знаю, є такі педагоги, яких поважають і батьки і учні, у мене повно таких прикладів, коли учні збираються і при ходять до вчителя вже через багато років після випуску, шанують цю людину, із захватом згадують часи навчання. Як так? У деяких виходить, а дехто не може? Причин, я думаю, кілька, спробуємо усі разом їх розглянути.

1. Будуйте храми

Багато педагогів не розуміють власне місії вчителя, в чому полягає його головна задача? Для того, щоб було більш образно, пропоную вам притчу. До трьох будівничих, які виконували одну й ту саму роботу, підійшли і запитали: «Що ви робите?» Один дав відповідь: «Я дроблю каміння.», другий сказав: «Я заробляю на життя.», а третій - «Я будую храм». Можливо, це грубе порівняння, але, допоки ми не усвідомимо, що ми будуємо храм людських душ, майбутнього суспільства, до тих пір і не буде ні поваги до вчителя, ні розуміння складності його діяльності.

Я думаю, всі ми спостерігали картину, коли вчитель наполягає, що його предмет д-у-у-уже важливий для дітей, а інші, менш важливі і у житті не знадобляться. Я вам більше скажу, діти теж почали цікавитися, де їм знадобиться використати знання списку тригонометричних тотожностей, валентності хімічних елементів, поетичні тропи тощо. Але я не про зміст навчальних програм, це зовсім інша тема, я про функцію вчителя, як джерела імпульсу, ми маємо «відкрити двері, а учень вирішує заходити туди чи ні». Вже давненько

читала невеличке оповідання, Рея Бредбері, в якому він описував суспільство майбутнього, де дітей навчали читати і таблиці множення за допомогою вживлення чіпів. Тобто дитя приходить до інституту, там засинає, а через годинку прокидається і вміє читати! І ніяких тобі вчителів, добукарного, букварного періоду техніки читання... Уявили?! Страшно?! І мені теж моторошно, і не тому, що ми – вчителі більше будемо не потрібні, а через те, що не буде у дитини мети, бажання чогось досягти, чогось самому зрозуміти: спочатку прочитати самому книгу, написати самому листа Святому Миколаю, а потім і усвідомити, що для майбутньої професії йому потрібно знати ці тригонометричні функції, або зацікавитися валентністю хімічних елементів чи тропів у поезії. Нам потрібно зачарувати дітей знаннями, процесом отримання нових цікавих фактів! Розгортайте перед учнями яскраві сторінки їх оточуючого життя, пояснюйте все, як частину середовища, знайдіть перлини і заманіть дітей у тенета філології, фізики, хімії тощо. Ну, і хочу нагадати, що усі діти, які і ми, мають свої схильності, здібності і таланти, ну не може дитина оволодівати 13-15 предметами шкільної програми на однаковому рівні: хтось любить фізику, хтось майбутній художник, хтось уже зараз чудовий поет. Альберта Ейнштейна у дитинстві вважали дитиною зі слабкими розумовими здібностями, ніхто не помітив його генія! І таких прикладів повно))) Я твердо впевнена, ще всі діти талановиті, наше завдання – розгледіти цей талант і розвивати його.

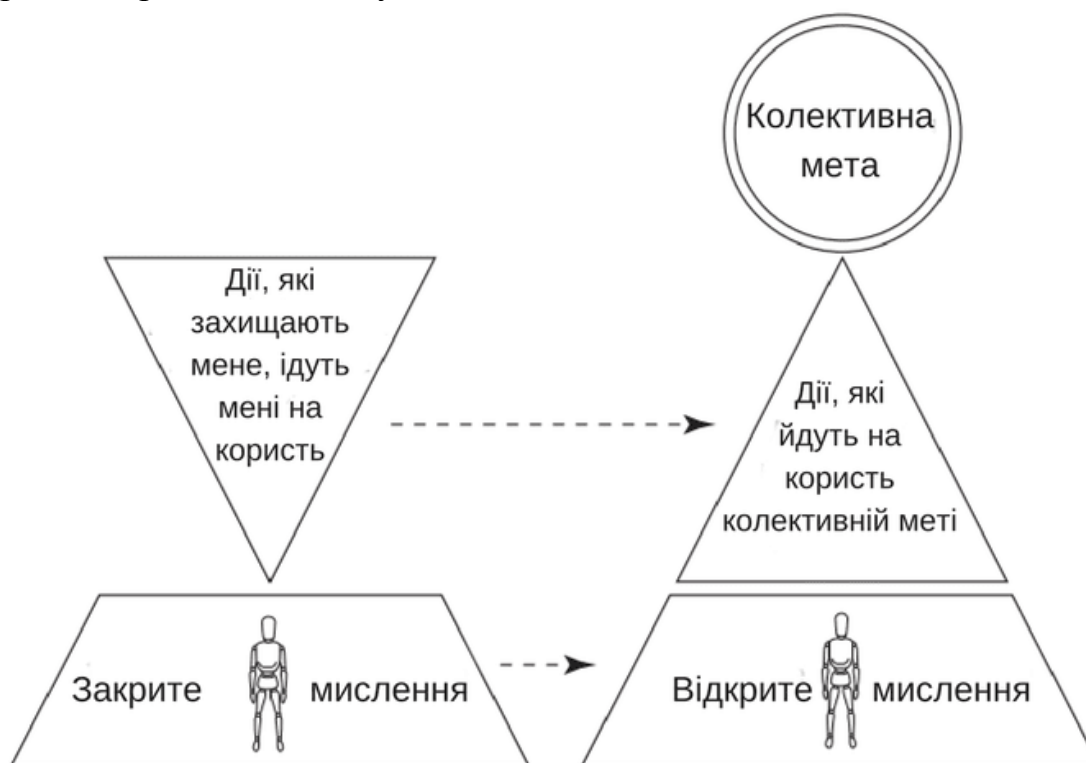
2. Відкривайте мислення

Вже давно бізнес - коучі декларують обов'язковою умовою для розвитку бізнесу і процвітання компанії керівникам оволодіти «відкритим мисленням». Більше того інститут Арбінгера видав на цю тему бестселер «Відкрите мислення. Як вийти за межі власної точки зору», а також запрошують на численні майстер - класи, семінари, консультації, які допомагають розвиватися і добиватися успіхів в різних сферах та видах бізнесу. «До чого тут бізнес?» - спитаєте ви, все дуже просто! Для вчителя, результат своєї діяльності, як правило – справа честі, тому кожен з нас шукає різні можливості і підходи, щоб вмотивувати учня працювати, розвиватися, досліджувати, створити команду геніїв! Ми стали менеджерами освіти. От цим ми і схожі з керівником компанії, який шукає різних можливостей утворити команду і разом спільно і потужно рухатися до мети, розвиватися і вдосконалюватися. Отже, згідно з дослідженнями сучасних соціологів і психологів у сучасному суспільстві люди демонструють два типи мислення - відкрите і закрите.

На жаль, більше ми спостерігаємо людей з закритим мисленням, це такі, які спрямовують свої думки і дії лише на реалізацію і досягнення особистих інтересів чи інтересів того напрямку, в якому працюють. Таке мислення змушує працівників діяти виключно в своїх безпосередніх цілях, і «бачать» лише свої внески і досягнення, на думку таких людей (з закритим мисленням), всю справу тягнуть вони одні, інші – просто баласт, тому у разі невдачі – одразу знаходяться винні. Найгірше, що люди з закритим мисленням, наче павуки, зацікавлені лише в тих помічниках, які можуть допомогти їм у вирішенні своїх власних цілей, тобто користуються чужими ідеями, енергією, часом – ресурсами. До тих людей, які не мають впливу на цілі і потреби такого «павука», йому взагалі - байдуже.

Відкрите мислення навпаки допомагає зосередитися на колективній меті. Тут у нагоді стає «теорія різноманітності», тобто розуміння того, що ми всі різні, з різними темпераментами, поглядами, переконаннями, думками. Про цю теорію і типи мислення я вперше почула на одному з очних засідань студії "Інклюзивний менеджер" - це інноваційний формат постійно діючої творчої групи керівників закладів освіти під керівництвом кандидата педагогічних наук, заслуженого працівника освіти України - Валентини Яківни Ястребової, і уявіть собі, йшлося не про класи з інклюзивним навчанням. Йшлося про «перебудову» свідомості керівників закладів, які понесуть цю ідею до своєї школи, «навчать», змінять свідомість працівників, «перебудують» їх на відкрите мислення. Ми маємо стати інклюзивними вчителями, здатними побачити різноманітність і особливість кожної дитини. Таким чином і з'являється нова вимога до учителя, він має набути і культивувати такі якості: розуміння, вміння цінувати якості кожного, вміння почути кожного, знати і підтримати будь – кого з своїх учнів, вислухати, мотивувати, побачити різноманітність характерів і почуттів дітей, уміти слухати і мовчати. Якщо більшість працівників освіти почнуть відкрито мислити, ми побачимо позитивну динаміку і в холократії. (Холократія- ефективний засіб самоорганізації компанії та заміни менеджерської ієрархії) Тобто всі відчують свою цінність і важливість, свою необхідність!

При відкритому мисленні вчитель дійсно відкритий для проблем, потреб і цілей людей, я якими він взаємодіє (учасники освітнього процесу). Такий вчитель і зацікавлений в кожному учневі, він почує і допоможе батькам, він підтримає керівника і колегу.

Отже, одна із найнеобхідніших компетенцій сучасного вчителя - вміння зосередитися на спільній меті і оточуючих, оце і є - відкрите мислення.

3. Живіть on - line

Педагогічні уми, аналізуючи ситуацію, яка склалася на сьогодні у галузі освіти вже зламали собі голову, щодо того, Як? Чому? Кому, потрібно вчити молоде покоління? Як підготувати їх до життя? Якими способами розвивати особистість, навчати наукам дітей?

Держава підняла це питання на найвищий рівень, впроваджується реформа Нової Української школи, вносяться мільйонні бюджетні асигнування і субвенції в освіту. Навіть є позитивні результати.

За останні 30-50 років світове облаштування кардинально змінилося: комп'ютери, смартфони, нанотехнології. молекулярна гастрономія тощо. Лише форми, методи і принципи освіти залишилися у майже у тому вигляді, яким їх запропонував нам Ян Амос Коменський з його класно – урочною системою. Ми, люди 20 століття, навчаємо методами 19 століття, дітей 21 століття! Ми готуємо дітей самі не знаємо до чого, вчимо дітей тим професіям, яких самі не знаємо і уявити собі не можемо. Ми не розвиваємося.

Є дуже цікава тренінгова вправа, я її часто використовую на батьківських зборах. Ми - дорослі люди, з певним багажем знань і досвідом, стоїмо на високому щаблі розвитку (пропоную батьку стати на сцені актової зали, яка вища на 1м 20 см від підлоги), а дитина 6-7 років, яка тільки вчиться, дивиться на світ допитливими, здивованими, наляканими очима тільки починає свій шлях по сходах успіху, досвіду до нових знань (тут, я під сценою ставлю першокласника, який не досягає маківкою до початку сцени). Тепер у вправі я пропоную батьку повідомити дитині якусь новину (контент не важливий), от тут і починаються труднощі: батьку важко дотягнутися до малечі, щоб підняти до себе і сказати щось, і в ту ж мить складно стояти навколішках і щось пояснювати. Часто батьки зістрибують зі сцени і навіть присідають перед дитиною, щоб дивитися в очка, і передають інформацію. Така модель дуже красномовно пояснює батькам і вчителям, що нам потрібно «присісти» до рівня дитини, до її зацікавлень і інтересів, набратися терпіння і допомогти пройти усі кроки самостійно по цих життєвих сходах.

Нам потрібно набратися мудрості і навчитися бути на «одній хвилині» з дітьми, жити їх зацікавленнями, бути з ними, там, де їм цікаво! Тоді вам буде про що говорити, нехай це спочатку фіксики, потім - губка Боб, через час це - Brawl Stars або Dota. Щоб викликати довіру підростаючого покоління, нам потрібно продемонструвати, що ми розуміємося не лише на якихось «нудних науках», а й слухаємо сучасну музику, знаємо їх кумирів, спортсменів тощо. Де нам можна спілкуватися? Щоб ви зрозуміли – Фейсбук – це не для молоді (так мені повідомили десятикласники), от Інстаграм, Телеграм – це те віртуальне поле, де можна почути молодь, побачити їх захоплення і враження, їх точку зору, а для нас досвідчених і розумних, життям навчених психологів, їх коментарі – це і є їх точка зору! Такий інсайт до мене прийшов нещодавно, мені пощастило відвідати презентацію музичного проекту "Sympho KIDS". Маестро В'ячеслав Редя, обрав для репертуару п'ятдесятюх юних музикантів кращі хіти ХХ сторічч, долучив рок бенд та вокальне шоу! Разом з дітьми досвідчені музиканти створили унікальне аранжування, ви б бачили палаючі очі молодих музикантів, який це був безмежний драйв на сцені! І пам'ятаю, як готувалася я до академічних

концертів - знаходила купу причин, щоб не сідати за інструмент, бо я грала етюди Черні, а не пісні «The Beatles» чи Imagine Dragons «Believer». В'ячеслав Васильович нам виклав урок: якщо ми хочемо, щоб діти вчилися, працювали, дайте їм вчити те, що вони хочуть, що їм цікаво.

Ті, хто працюють у школі і чують учнів, знають, що найбільше діти «скаржаться» на безглуздість навчання (дещо їм реально не потрібне!); відсутність гарантій щодо вступу до ВНЗ і отримання якісної роботи; старомодність учителів і невиправдана принциповість дорослих. Так, якщо ми не можемо поки що кардинально вплинути на зміст навчальних програм, то чому б нам не стати більш сучасними і більш гнучкими, більш людяними?

Нам потрібно йти до них, бо вони діти, які ще не були дорослими, а ми дорослі, які були вже дітьми. Тобто, якщо дітей цікавить комп'ютер і робототехніка, нам потрібно ці новинки використовувати на уроках. Діти не можуть сидіти довго в класах і слухати вчителя – перенесіть заняття на подвір'я, до музею, театру, стадіону, філармонії. І у мене є повно прикладів - це і онлайн-опитування за гугл – формами, до речі, застосовує вчителька фізики пенсійного віку у нас у закладі (тобто вік тут ні до чого!); якщо діти не хочуть складати характеристику героя, то нехай вони створять на папері його Фейсбук сторінку чи Інстаграм профіль, не хочуть писати твори – нехай напишуть пост у соцмережі і скинуть вам посилання! Я впевнена, що багато з нас вже бачать як змінити форму, щоб зберегти і донести зміст. Вже не новими і не нудними вважаються кейс – уроки, а також STEM – проекти, які захоплюють, зацікавлюють та дають нові знання учням. І якщо кейс – уроки поки що за ініціативи вчителів і у приватних закладах, то щодо впровадження STEM-освіти в Україні є розроблена система впровадження. Зверніться на сайт інституту модернізації змісту освіти, який виконує функції теоретикометодологічного проектування засад STEM-освіти, координації діяльності групи науковців та педагогів-практиків з питань науково-методичного забезпечення STEM освіти, популяризації STEM ідеології, аналізу відповідного закордонного досвіду та ін. Завдяки цим новим технологіям діти створюють перші дитячі бізнес-проекти, готуються до дорослих і серйозних проектів, а це ж те, що нам потрібно! Що нам заважає працювати «по – новому»?

4. Будьте дивергентами

Вчителі постійно зіштовхуються з різноманітністю учнів та їх батьків, хоча і не завжди усвідомлюють це. На практиці, у класах прояв різноманітності можна спостерігати в зміні поведінки учнів, реакціях на ситуації, змінах психологічних типів особистості, які каталізуються у соціальному середовищі. Так, іноді яскраві і творчі учні можуть згодом втратити свій ентузіазм, тому що їм просто не подобається навколишнє середовище, вони не хочуть ідентифікувати себе з колективом. Іноді конфлікти у середовищі батьків і учнів можуть вважатися непримиренним через те, що кожен дивиться на ситуацію зі свого боку (тобто закрите мислення) і не може гнучко подивитися з іншої сторони.

Питання різноманітності підлеглих ще у минулому столітті уважно розглядалося американськими психологами, де важливо було інтегрувати працівників (не залежно від статі, раси, національності, віку тощо) у спільну

справу, з метою економічного розвитку. Саме для реалізації цієї мети в США була розроблена концепція диверсифікаційного менеджменту. Президент Американського інституту диверсифікаційного менеджменту Рузвельт вказує на те, що суть цього інструмента можна визначити як пропозиція рівних можливостей усім співробітникам, з метою забезпечення демократичної робочої атмосфери, максимальної реалізації потенціалу кожного співробітника в організації. Це - те, що нам потрібно!!! Забезпечити максимальну реалізацію потенціалу учнів, дати їм можливість розвивати свої здібності. За даною концепцією керівнику процесу, в нашому випадку вчителю, потрібно так змінити особисті налаштування, щоб познайомитися і прийняти сильні і слабкі сторони кожного учня (розуміти, що комусь у проекті можна доручити завдання «на якість», а комусь – «на швидкість»), вчитель має знати - яка мотивація і яке заохочення буде ефективнішим для кожного, а також методи впливу на дітей мають бути адаптованими індивідуально. Ви скажете – «складно», я скажу – «ефективно».

5. Емпатія, або «перезуйтеся»

«Перш ніж засуджувати мене, візьми моє взуття і пройди мій шлях, спробуй мої сльози, відчуй мій біль, спіткнись об кожен камінь, об який я спіткнулася... І тільки після цього говори, що ти знаєш, як правильно жити... « Адель

Ні для кого не секрет, що однією з нагальних потреб суспільства сьогодення є виховання моральних і духовних цінностей людини. А ми пам'ятаємо, що діти – це дзеркало суспільства, середовища, яке їх оточує. Отже, нам необхідно подбати про створення в оточенні учнів атмосфери духовності, людяності, гуманності - екологічних взаємин. Спілкування, умінні налагодити діалог, уміння співпереживати, уміння розпочати бесіду, повернути до себе увагу – це і є комунікативна, соціальна, культурна компетентність сучасного учня. Саме завдяки вдало побудованій комунікації і розуміння кожного реалізуються завдання навчання і виховання. От тому, саме в цьому процесі і полягає майстерність педагога, саме ці якості нам потрібно в собі культивувати і розвивати.

Емпатія — це одна з найважливіших якостей особистості педагога та одна з основних складових успішного педагогічного процесу. Емпатія дозволяє налаштувати дітей на «свою хвилю» або налаштуватися на їх, що дає змогу і вчителю, і учням розвиватися і співпрацювати. Тільки позитивний і довірчий тон спілкування стає обов'язковою передумовою позитивного ставлення до навчання, швидкого і ефективного подолання труднощів. Педагог, який щиро співпереживає з дитиною якісь почуття і емоції, таким чином вчить «переживати» і негативні емоції (злість, розпач, розчарування), спонукає її до справді гуманних переживань. Вчитель не просто налаштовує з дитиною уважні, добрі та чуйні стосунки, він стає авторитетом і демонструє емпатичну модель поведінки. Дитина виховується не словами, а прикладом.

На останок поділюся ще однією думкою, згідно Концепції нової української школи кожен керівник і вчитель має створити освітнє середовище для розвитку дитини, я б можливо, поширила цю думку, нам потрібно створити «розумне» середовище (не лише ж будинкам бути «розумними»). А очікуваним

результатом освітньої діяльності педагогів має стати – компетист! Компетист - це похідне від слів «компетентний», «комп'ютер», «compete» (конкурентний), «компас», «компактний». (В. Співаковський) Вони можуть зв'язати непов'язане, поєднувати непоєднуване і отримувати несподіваний результат. Більше того - їх вже багато. Тобто школа має стати фабрикою по добутку і збагаченню знаннями. І знаннями не окремих наук, а комплексу, куди входять важливі знання, наприклад: як бути здоровим? як бути щасливи?, як створити свій бізнес і стати багатим? що потрібно для успіху? як спілкуватися з людьми? Нам, дорослим, треба зробити, щоб діти були готові до ймовірних результатів їх дій, тобто вони мають мати моделі розвитку подій, з яких тільки потрібно буде обрати варіанти. Головне, щоб діти могли передбачити можливі сценарії майбутнього, у якому ІМ потрібно буде щасливо жити!

Список літератури

1. Відкрите мислення: чому воно таке важливе в розвитку компанії / - [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://www.bizmaster.xyz/2017/09/vidkryte-myslennya-chomu-vono-take-vazhlyve.html/>
2. Легнерова К., Федорова А. Э. Диверсификационный менеджмент: рекомендации по управлению разнородностью персонала - Вестник Омского университета. Серия «Экономика». 2015. No 2. С. 90–96.
3. Образовательный взрыв / В.М. Спиваковский. – Изд. 2-е, перераб. и доп.- Киев, 2019.- 420 с.:ил.
4. Уроки емпатії або мистецтво ходити в чужому взутті/ - [Електронний ресурс] – Режим доступу:// <http://www.osvitaua.com/2018/04/64396/>
5. Холократія – бізнес-модель «без менеджерів» / - [Електронний ресурс] – Режим доступу: // <https://www.bizmaster.xyz/2017/09/vidkryte-myslennya-chomu-vono-take-vazhlyve.html> <https://hub.kyivstar.ua/ua/holakratiya-biznesmodely-bez-menedzherov/>

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ

Чепіль Марія Миронівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Іванна Франка

Особистість педагога у дошкільній освіті є надзвичайно важливою, оскільки він є відповідальною особою за формування дитини, яка в майбутньому буде відповідальною за державу. Саме на ньому лежить відповідальність за прищеплення системи цінностей, зокрема, моральних, національних і громадянських. На вихователя часто батьки покладають величезну місію – формування майбутнього громадянина держави. Вихователь опікується дітьми, він повинен володіти такими якостями як терпеливість, співпереживання, достовірність, прийняття тощо [1, 10]. Він мусить дати відповідь на безліч питань, які ставлять діти, забезпечити їм спокій і почуття захищеності, що пов'язано з його професійною діяльністю. Діти мусять відчувати довіру до вихователя, щоб вони змогли відкритися йому, довірити свої переживання і почуття. Діти є різні. Важливо, щоб вихователь приділив час кожному вихованцеві, хоча це не просто.

Професійна майстерність вихователя трактується як функція особистісного досвіду, суб'єктивної системи цінностей та зустрічі з людьми, які надихають приймати виклики, відкидати приниження і виходити на нові простори свободи [2, 191]. Модель вихователя повинна охоплювати чотири основні сфери компетентностей: психолого-педагогічні, спеціальні (фахові), інтелектуальні, етичні. Інтелектуальні компетенції – це професійна кваліфікація, яка полегшує застосування наукового способу мислення в педагогічній практиці й охоплює п'ять компонентів: критичну рефлексію та мислення; широкий діапазон термінів, що сприяють ефективному визначенню освітніх ситуацій; необхідність змінюватися самому; володіти педагогічними знаннями, що пояснюють різнобічно педагогічні явища; здатність робити вибір і нести за нього відповідальність.

Окрім вищезазначених компонентів, науковці відносять загальні знання вихователя закладу дошкільної освіти, його професійні знання, отримані в процесі навчання у закладі вищої освіти вищої освіти та шляхом самоосвіти, саморозвитку.

Психолого-педагогічна компетентність – це, з одного боку, специфічні риси особистості (достовірність, відкритість, прихильність, емпатія, повага, доброзичливість до дитини), а з іншого – психологічна підготовка, а також комунікативні та інтерпретаційні, творчі, організаційні та медіа-навички. Важливо також активно слухати, позитивно та творчо відноситися до роботи з дітьми, мати належне ставлення до вирішення проблем, бути кваліфіковано підготовленим до роботи з комп'ютером і використання освітніх програм у роботі з дітьми.

Етична компетентність або етичні навички вихователя, які вимірюються його почуттям відповідальності за дитину. Основою цієї кваліфікації є повага гідності вихованця незалежно від його зовнішнього вигляду, поведінки тощо. Етичний підхід до дітей дошкільного віку здійснюється завдяки лагідному спілкуванню, обізнаності з почуттям добровільності та свободи, повного сприйняття. Відповідальність вихователя як етичний фундамент в особистісному аспекті має багатогранний характер. Це стосується усіх учасників освітнього процесу:

- вихователь (відповідальність за належне виконання завдань);
- батьки (відповідальність за дітей та їх моральний, соціальний, психологічний розвиток тощо),
- дитина (відповідальність за їхню підготовку до самостійності),
- педагогічні кадри (відповідальність за діяльність, пов'язану з прийнятими цілями та засадами навчально-виховної програми).

Спеціальні компетентності (дошкільні) – це такий тип навичок та компетенцій, які включають усе вищезазначене, та ті, що відрізняють вихователя закладу дошкільної освіти від усіх інших. Сюди входять особливий тип особистості, який визначає схильність до дитини, а також різнобічні здібності та навички, які входять у так звані множинні здібності, тобто логіко-математичні, мовні, візуально-просторові, музичні, тілесно-кінестетичні, внутрішньо особистісні, міжособистісні, екзистенційні, природничі. Більше того, вихователь повинен мати зорові, художні, театральні, музичні, танцювальні та рухові задатки. Однак для того, щоб розвивати у дітей множинні здібності, спочатку слід виявити їх у собі, а потім у дітей, і бути готовими це зробити.

Навички та компетентності вихователя сприймаються по-різному, залежно від прийнятої точки зору. Те, що в найкоротшій формі міститься у персоналістичній педагогіці, де вихователь має почуття свободи у своїй педагогічній діяльності і де дитина дошкільного віку трактується як суб'єкт, до якого ставляться з відповідальністю та повагою, в якому розвивається відповідальність і повага до інших за власний поступ [3, 106-109].

Професійна діяльність вихователя передбачає роботу з дітьми з особливими освітніми потребами, які мають проблеми із реалізацією стандартів щодо вимог, викладених у базовій програмі дошкільної освіти. Однак його також можна використовувати для роботи з обдарованими дітьми, які потребують дещо іншої психолого-педагогічної допомоги.

Психолого-педагогічна допомога дітям базується на двох основних і нерозривних формулюваннях, що демонструють послідовність дій. Перша з них – це ознайомлення з індивідуальними освітніми потребами та потребою розвитку дитини, друга – це сприйняття індивідуальних психофізичних здібностей дитини, що веде до задоволення цих потреб відповідно до її можливостей.

Варто зазначити, що вихователі намагаються пристосувати форми та методи роботи з вихованцем до його індивідуальних потреб, припускаючи як умову відбору адекватність організаційних та людських ресурсів середовища дитини та закладу дошкільної освіти, а також придатність для досягнення цілей [4, 27–28]. Психолого-педагогічна підтримка дітям у ЗДО надається у таких формах:

- спеціальні заняття, які проводять фахівці з відповідною кваліфікацією, що відповідає типу запланованих занять. Їхня тривалість – година, або, в окремих випадках, можуть бути коротшими;
- соціотерапевтичні заняття для дітей із розладами та дисфункціями, що спричиняють проблеми у соціальному функціонуванні. Кількість дітей, які відвідують заняття, не може бути більшою десяти;
- корекційно-компенсаційні заняття для дітей з відхиленнями та порушеннями розвитку або специфічними труднощами у навчанні. Кількість учасників не може перевищувати п'яти осіб;
- заняття зорієнтовані на задоволення інтересів вихованців й одночасно розвиток талантів;
- логопедичні заняття для дітей з мовними проблемами, що спричиняє порушення спілкування, проблеми зі спілкуванням та навчанням. Кількість вихованців не може перевищувати чотирьох;
- заняття для батьків у формі консультацій, порад, тренінгів та практичних занять.

Суттєву підтримку вихователям та спеціалістам, які забезпечують психолого-педагогічну підтримку в закладі дошкільної освіти, надають спеціалізовані консультативні центри, центри професійної підготовки та психолого-педагогічні консультативні центри.

Отже, вихователь закладу дошкільної освіти у Польщі повинен компетентно розв'язувати виховні задачі й проблеми освітнього процесу в системі дошкільної освіти з використанням сучасних форм і технологій, здійснювати психолого-педагогічне керівництво особистісним розвитком дітей дошкільного віку, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами.

Список літератури:

1. Kościelniak M. Zrozumieć Rogersa. Studium koncepcji pedagogicznych Carla R. Rogers. Kraków: Impuls, 2004. 172 s.
2. Czerepniak-Walczak M. Pedagogika emancypacyjna. Rozwój świadomości krytycznej człowieka. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006. 261 s.
3. Wałoszek D. Edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna. Kraków: Wydawnictwo Centrum Edukacyjnego Bliżej Przedszkola, 2010. 216 s.
4. Leśniewska K., Puchała L. Zaremba I. Specjalne potrzeby edukacyjne dzieci i młodzieży. Praca zespołu nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem w przedszkolach, szkołach i placówkach. Warszawa: Wydawnictwo MEN, 2011. 69 s.

ДІАГНОСТИКА ГАРМОНІЙНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Шевченко Інна Юріївна,

доктор економічних наук, доцент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Цема Валерія Євгеніївна

здобувач вищої освіти
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Україна належить до країн світу з високим освітнім потенціалом. Попри те, що в Україні наразі представлена досить широка мережа закладів вищої освіти, в країні прослідковується явна міжрегіональна диференціація забезпеченості закладами вищої освіти. Але така ситуація є певною мірою закономірною, адже регіони різняться рівнем соціально-економічного розвитку. Інша справа – наскільки відповідає система підготовки фахівців закладами вищої освіти в регіоні потребам економіки даного регіону.

У якості індикатора відповідності системи закладів вищої освіти в регіоні потребам економіки регіону пропонуємо коефіцієнт гармонійності регіональної системи підготовки фахівців як відношення відсотка закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців за галузями знань, які відповідають певному виду економічної діяльності, від загальної кількості закладів вищої освіти в регіоні до відсотка зайнятого населення регіону в певному виді економічної діяльності. Інтерпретацію значень коефіцієнта гармонійності пропонується здійснювати за шкалою, наведеною авторами в табл. 1.

Табл. 2 містить результати розрахунку поточних значень коефіцієнту гармонійності регіональних систем підготовки фахівців в Україні. У табл. 2: 1 – Вінницька область; 2 – Волинська область; 3 – Дніпропетровська область; 4 – Донецька область; 5 – Житомирська область; 6 – Закарпатська область; 7 – Запорізька область; 8 – Івано-Франківська область; 9 – Київська область; 10 – Кіровоградська область; 11 – Луганська область; 12 – Львівська область; 13 – Миколаївська область; 14 – Одеська область; 15 – Полтавська область; 16 – Рівненська область; 17 – Сумська область; 18 – Тернопільська область; 19 – Харківська область; 20 – Херсонська область; 21 – Хмельницька область; 22 – Черкаська область; 23 – Чернівецька область; 24 – Чернігівська область; 25 – м. Київ.

Таблиця 1.

Шкала значень коефіцієнта гармонійності регіональної системи підготовки фахівців [розроблено авторами]

Значення коефіцієнта	Рівень гармонійності	Коментар
0,75-1,25	високий	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти в цілому відповідає потребам економіки регіону
0,35-0,74; 1,26-1,50	середній	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти частково відповідає потребам економіки регіону.
< 0,34; >1,51	низький	Наявна у регіоні система закладів вищої освіти переважно не відповідає потребам економіки регіону.

Таблиця 2.

Гармонійність регіональних систем підготовки фахівців в Україні [розраховано авторами на підставі [1-5]]

Регіони	Види економічної діяльності							
	A	B-E	F	G	H	I	J	K
1	0,35	1,32	0,40	1,47	0,53	17,53	34,69	31,81
2	0,39	0,86	1,18	0,72	0,61	6,33	26,32	15,79
3	1,09	0,71	0,68	0,90	0,69	4,78	13,07	11,97
4	0,38	0,46	0,54	1,19	0,51	4,14	23,74	48,62
5	0,55	0,84	0,46	0,89	0,81	6,18	19,05	24,30
6	0,34	1,42	0,71	1,43	0,63	3,14	39,88	34,90
7	0,40	0,48	0,65	0,86	0,59	4,65	21,71	17,25
8	0,27	1,28	0,97	1,12	0,76	5,82	47,12	26,79
9	0,55	0,19	0,43	1,34	0,00	3,33	15,14	20,28
10	0,18	0,84	0,52	1,75	0,89	3,81	25,02	46,28
11	0,66	0,91	0,77	0,97	0,81	2,76	41,12	56,25
12	0,54	0,96	0,25	1,37	0,67	3,41	17,18	23,49
13	0,06	0,58	0,72	1,30	0,61	3,42	41,06	36,51
14	0,42	1,58	0,39	0,98	0,54	2,72	21,38	19,05
15	0,34	0,76	0,64	0,92	0,80	5,70	31,51	23,36
16	0,32	0,56	0,31	0,81	0,26	2,65	24,27	23,40
17	0,34	0,96	0,32	0,79	0,60	7,88	22,67	22,70
18	0,29	1,44	0,96	1,19	0,65	5,44	34,16	30,80
19	0,66	0,91	0,71	1,04	1,08	4,94	13,88	27,14
20	0,25	1,73	0,67	1,21	1,14	5,81	32,70	32,70
21	0,16	0,63	0,74	0,92	1,16	6,54	33,67	29,41
22	0,30	0,78	0,63	1,08	0,52	9,83	28,07	19,44
23	0,45	1,20	0,54	1,01	0,62	5,05	31,69	23,05
24	0,46	1,14	1,48	0,94	0,73	8,20	24,69	17,09
25	15,70	1,30	0,43	0,90	0,59	2,44	3,99	4,49

Регіони	Види економічної діяльності							
	L	M	N	O	P	Q	R	S
1	32,61	18,49	39,42	7,54	4,40	1,25	8,85	0,00
2	12,71	12,64	24,19	6,13	2,70	1,99	12,70	2,69
3	13,76	8,96	15,00	7,47	4,29	1,35	9,05	0,93
4	22,25	15,74	18,81	8,06	5,84	1,03	6,41	1,26
5	19,62	15,80	25,89	4,64	3,79	1,33	7,35	0,00
6	22,88	29,07	42,63	8,27	4,09	1,07	10,89	0,55
7	11,12	8,80	17,03	8,91	4,64	1,76	7,96	2,61
8	25,68	17,11	23,61	8,71	3,57	1,00	7,38	1,54
9	16,25	8,37	14,37	8,16	5,14	0,23	6,19	3,36
10	16,32	21,47	29,09	7,06	3,91	0,81	9,96	0,00
11	21,43	9,93	26,09	5,43	5,52	2,04	5,81	1,23
12	16,80	12,25	19,12	7,06	3,51	1,16	7,55	1,12
13	23,36	19,24	30,87	5,58	4,55	2,06	12,93	0,00
14	9,57	12,29	13,66	6,60	3,71	1,02	5,57	0,60
15	14,80	12,02	18,46	6,62	4,49	1,31	9,61	1,12
16	24,51	15,32	32,32	8,39	3,87	1,40	7,46	1,74
17	17,16	12,44	18,21	6,35	4,78	1,96	7,59	0,00
18	26,80	15,77	28,09	9,17	3,22	1,71	7,72	0,57
19	7,43	8,26	19,99	9,28	3,55	0,92	5,96	1,76
20	18,87	14,68	43,07	8,06	4,09	1,08	3,35	0,89
21	23,53	17,16	25,78	6,79	4,02	1,47	12,87	2,71
22	20,69	11,57	24,07	9,97	4,49	1,05	9,06	1,53
23	18,82	18,61	45,44	10,31	3,47	1,82	5,64	0,97
24	19,80	13,41	24,15	5,53	4,74	1,63	4,42	2,90
25	6,54	2,91	7,36	6,56	3,79	1,77	5,07	0,43

З табл. 2 бачимо тотальний низький рівень гармонійності регіональних систем підготовки фахівців в Україні за такими видами економічної діяльності: І – «Тимчасове розміщення й організація харчування»; секція J – «Інформація та телекомунікації»; секція K – «Фінансова та страхова діяльність»; секція L – «Операції з нерухомим майном»; секція M – «Професійна, наукова та технічна діяльність»; секція N – «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»; секція O – «Державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування»; секція P – «Освіта»; секція R – «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок». Така ситуація неминуче призводить до профіциту категорій «фахівці» у регіонах і, як наслідок, поповнення вчорашніми випускниками рядів безробітних осіб. Та й за іншими видами економічної діяльності можемо спостерігати певну дисгармонію системи закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців. При чому в більшості випадків дисгармонія має вигляд надлишку, а не нестачі закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців для певного виду економічної діяльності.

Список літератури:

1. Регіони України – 2019: статистичний збірник. Частина I. К.: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/12/Reg_UI.pdf
2. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД-2010). URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/kv10_i.html
3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п>
4. Довідник ВНЗ. URL: <https://osvita.ua/vnz/guide>
5. ВНЗ України. Інститути, університети, академії (444 закладів). URL: <https://www.education.ua/ua/universities>

ФАХОВІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ НА ЗАКАРПАТТІ У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Шикітка Галина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач ДВНЗ
«Ужгородський національний університет»

Поважні педагогічні організації намагалися утримувати фахові періодичні видання освітянського напрямку, на сторінках яких мали можливість друкувати свої праці провідні вчителі краю. Так, часопис «Підкарпатська Русь» був органом Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, «Учительський голос» та «Наша школа» – друковані органи народовецького педагогічного товариства «Учительська Громада», часопис «Народная школа» репрезентував «Учительське товарищество Подкарпатской Руси», Товариство учителів горожанських шкіл видавало часопис «Вестник учительства горожанских школ Подкарпатской Руси». Така робота сприяла залученню широких кіл інтелігенції до культурно-просвітницької роботи.

Рішення про видання власного друкованого органу – журналу «Народна школа» було прийнято на засіданні Головного відділу УТПР, яке відбулося 31 березня 1921 року [4, с. 63]. Треба зазначити, що протягом перших двох десятиліть існування Чехословаччини журнал виходив російською мовою, а з 1935 року «став виходити у журнальному форматі та поміняв назву на «Народная школа». Серед редакторів видання слід назвати імена Василя Анталовського, Михайла Василенка, Павла Федора та Василя Шпеника, Василя Юричкова. З поверненням угорського правління на Підкарпатську Русь (1939–1944) журнал повернувся до назви «Народна школа», але знову став публікуватися російською мовою. У 1941/42 шкільному році почав виходити угорською та російською мовами. Видавцем його у той час була шкільна комісія при угорському комісарі Підкарпатської Русі. Редактором видання був Андрій Кутлан» [8, с. 526].

Із перших номерів журнал розповідав читачам про організаційну роботу УТПР, яка здебільшого була зорієнтована не на допомогу педагогам в організації навчання та виховання молоді, подолання неграмотності серед населення, вирішення соціальних проблем учительства, а на боротьбу з формуванням української інтелігенції, поширенням української національно-патріотичної ідеології серед населення Підкарпатської Русі. Про це пише С. Бочек у статті «Из живота учительскої організації», зазначаючи, що редактор «Народної школи» Василь Юричков та президія УТПР займають односторонню позицію, не дослухаються до настанов учительства краю, а бездумно і хаотично критикують мову «Панькевича и Бирчака», якою говорять «400 тисяч Русинів под Карпатами, а майже тым самым языком 40 міліонів Русинів за Карпатами» [12, с. 137–138].

Головним редактором журналу «Подкарпатська Русь», друкованого органу Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, був Павло Яцко, а

відповідальним редактором – Августин Штефан, майбутній міністр шкільництва та Голова Союму Карпатської України. Правда, як вважають деякі дослідники, фактичним редактором був Іван Панькевич, який уважав за необхідне не висувати себе на керівні посади, а пропонувати займати їх місцевим жителям [7, с. 112]. Протягом року виходило десять номерів журналу, народною мовою з етимологічним правописом, а серед його активних дописувачів були відомі педагоги члени ПТПР А. Аліськевич, В. Бірчак, А. Волошин, В. Гаджега, В. Гнатюк, Ф. Дикий, А. Животко, К. Заклинський, В. Залозецький, І. Кондратович, М. Лелекач, І. Панькевич, П. Світлик, П. Яцко. У виданні, окрім матеріалів з краєзнавства, друкувалися нормативні акти про освіту, статті з історії шкільництва, педагогіки, методичні розробки вчителів, інформація про діяльність педагогічних та культурно-освітніх товариств краю.

Так, на черговому з'їзді ПТПР А. Волошин, визначаючи важливість власного друкованого органу, підкреслював, що статутні цілі досягаються, зокрема, «нашою фаховою новинкою, яка приносить статті педагогічні, статті пізнання рідного краю і природи руської дитини. Ви, Вп. Панове, читаете нашу «П. Русь» і, думаю, согласитесь о том, чтобы ми редакції висловили нашу щирю подяку за щирю і на рівні научній стоячу роботу» [5, с. 44].

Економічна криза в Європі 30-х років минулого століття торкнулася і роботи Педагогічного товариства Підкарпатської Русі, яке, не отримуючи державної підтримки, спромоглося протягом 1933–1936 років видати всього три номери журналу «Підкарпатська Русь», а із 1937 року він припинив своє існування.

Товариство учителів горожанських шкіл у 1932 році руською мовою видавало часопис «Вестник учительства горожанских школ Подкарпатской Руси», редактором якого був М. Перейма.

Товариство «Учительська Громада» видавало два власні друковані органи: «Учительський голос» та «Наша школа». «Учительський голос» побачив світ у Мукачеві у квітні 1930 року. Офіційним видавцем перших номерів часопису було «Учительське товариство Підкарпатської Русі в Ужгороді». Олександр Полянський, який став першим редактором часопису, у програмній статті зазначав, що товариство буде боротися за консолідацію усього учительства, а часопис буде виховувати національну свідомість та любов до рідної мови [13, с. 1]. У 1937 р. головним редактором часопису став відомий педагог і письменник Андрій Ворон. Журнал «Учительський голос» одним з перших часописів Закарпаття перейшов на українську літературну мову з фонетичним правописом» [7, с. 99]. Друк видання майже чистою українською літературною мовою сприяв формуванню навколо товариства національно свідомої інтелігенції, а матеріали, які подавалися у часописі, були «поряд з творами кращих закарпатських письменників зразком і підручником мови для українського вчительства» [14, с. 85].

Великою заслугою «Народовецького вчительського товариства» є те, що педагоги повсюдно почали вживати термін «українці» щодо населення краю, наводячи рішення Празької Академії наук про те, що «жителі Карпатської Русі є Українці, їх літературна мова має бути українська літературна мова», вона ж має слугувати мовою навчання у школах краю [13, с. 1].

Особлива роль в утвердженні української мови на Закарпатті належить часопису «Наша школа» (відповідальний редактор Іван Васко). Тематика поданих у ньому статей, повідомлень, художніх творів мала навчальний характер, а основною і найважливішою рисою цього щомісячного друкованого видання була безкомпромісність у мовних і національних питаннях. Часопис «Наша школа» відстоював право українського народу на рідну мову, сприяв її формуванню і розвитку. Саме на його сторінках чи не найбільшої гостроти набуло питання про перехід шкільної освіти на фонетичний правопис, що порушувалося у статтях Ф. Агія «Перехід з етимології на фонетику». Слушною видається думка Ф. Агія про те, що «з наукового боку для нашої мови найліпше годиться правопис фонетичний. Без наукового правопису культурним життям жити не можна» [1, с. 15]. Досліджуючи архівні матеріали про організацію видання та розповсюдження журналу «Наша школа» у 1930–1935 роках, ми дійшли висновку, що «Учительська Громада» докладала багато зусиль для того, щоб організувати передплату часопису для шкіл краю.

Серед періодичних видань освітянського напрямку в період входження краю до складу Угорщини, відзначаємо журнали ПОН «Літературна нѣделя» та «Зоря – Нејна!», на сторінках яких мали можливість друкувати свої праці провідні вчителі [11, с. 61–66]. Із 1941 року Підкарпатське товариство наук починає видавати молодіжний журнал-щомісячник «Руська молодежь», який розповідав учням про історію, традиції, культуру рідного краю та Угорщини. Підготовкою періодичних видань займався викладач історії Ужгородської гімназії Іван Гарайда, який із невеликим колективом виконував функції видавця, коректора та редактора [8, с. 115–116]. Крім згаданих часописів, ПОН видавало книжкові серії, зокрема «Народна бібліотека», «Дитяча бібліотека», «Літературно-наукова бібліотека», в яких друкувалися художні твори переважно закарпатських авторів – О. Балецького, А. Ворона, Л. Дем'яна, О. Маркуша, Д. Поповича, Ф. Потушняка, Я. Стрипського.). «Усі ці випуски вийшли за редакцією І. Гарайди, складають цілу бібліотеку і засвідчують його титанічну наукову та організаційну роботу. Довкола очолюваного ним ПОН згуртувалися практично всі закарпатські українські письменники, а з його виданнями співпрацювали вчителі, студенти, гімназисти, хто уже пробував свої сили у тих чи інших питаннях народознавства».

Окрім того, із 1920 по 1936 роки офіційним органом шкільного відділу (реферату) цивільної управи Підкарпатської Русі видавався педагогічний часопис «Учитель», редактором якого у перші роки був І. Панькевич, згодом – С. Бочек, пізніше – Й. Пешина і Ю. Ревай. Це фахове видання було розраховане, перш за все, на учительську аудиторію. «Най учительство буде свідоме своїй задачі под ту важну переломову хвилю і пам'ятає, что в школі наша будучність. Най наш орган згуртує усі сили, что хотят щиро працювати для свого шкільництва і буде символом усіх стремлінь молоді генерачії в молодій Подкарпатській Русі» [9, с. 2].

Часописи активно висвітлювали проблеми, пов'язані з становленням освітньої галузі на території Підкарпатської Русі, відродженням духовних цінностей народу, вихованням молодого покоління у любові до рідного краю, розвитком громадянського суспільства, зокрема, функціонуванням громадських

педагогічних товариств. На їх сторінках друкували свої праці видатні культурно-освітні діячі краю, у тому числі керівники учительських організацій, педагоги, працівники та службовці освітніх установ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агій Ф. Перехід з етимології на фонетику / Франц Агій // Наша школа. – 1936. – Ч. 7. – С. 15.
2. Алиськевич А. Значѣня матерньоѣ мовы для школы / А. Алиськевич // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 3. – 10 марта (сухий). – С. 1–6.
3. Алиськевич А. Типы школѣ. Якоѣ школы намѣ треба? / А. Алиськевич // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 7. – С. 1–4. – Рѣчник I. – Число 8. – С. 2–6. – Рѣчник I. – Число 9. – С. 3–6. – Рѣчник I. – Число 10. – С. 7–8.
4. Вѣсти изъ учительского житя // Учитель. – 1921. – Рѣчник II. – Число 4. – С. 62–63
5. Волошин А. Бесѣда III загальному з'їзди Педагогічного Товариства Підкарпатської Русі / Августин Волошин // Педагогічні твори. – Ужгород : ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2007. – С. 42–44
6. Волошинъ А. Братя и сестры! Учителѣ и учительницѣ / Августин Волошин // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 1 и 2. – 10 февраля (лютого). – С. 3–4.
7. Добош I. Історія української журналістики Закарпаття 20–30-х років ХХ ст. / Іван Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – С. 128.
8. Енциклопедія історії і культури карпатських русинів / уклад. : Павло Роберт Магочій, Іван Поп ; заг. ред. Павла Роберта Магочія ; пер. з англ. мови Надії Кушко ; ред. укр. видання Валерій Падяк ; карти Павла Роберта Магочія ; вип. ред. Лариса Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – 856 с. + ХХХІІ с.: іл., у т. ч. 32 кольор. вклейки + карти.
9. Одѣ видавництва // Учитель. – Ужгород, 1920. – Ч. 1. – С. 1–2.
10. Панькевичъ И. Задачи учительства и школы на Подкарпатскоѣй Руси. Кѣлька слѣвъ съ приводу учительского конгреса // / И. Панькевичъ // Учитель. – 1920. – Рѣчник I. – Число 4. – 10 апрѣля (цвѣтня). – С. 5–7.
11. Пецкар М. Роль «Подкарпатского Общества Наук» у формуванні ідеології угрорусизму та розвитку науки і культури (1941–1944 рр.) / М. Пецкар // «Молодь – Україні» (наукові записки молодих учених Ужгород. держ. ун-ту). – Ужгород : Закарпатський Центр соціальної служби для молоді. – 1994. – 158 с. – С. 61–66.
12. С.Б. Из живота учительскоѣ организациѣ // Учитель. – 1923. – Рѣчник IV. – Число 7–8. – 31 октября. – С. 137–139.
13. Учительський голос. – Мукачево, 1930. – Ч. 1. – С. 1.
14. Учительський голос : Орган Товариства «Учительська Громада» в Ужгороді. – 1934. – січень. – № 1. – С. 9.

АКТУАЛЬНЫХ ВОПРОСЫ ПРЕПОДАВАНИЯ КАРАКАЛПАКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ШКОЛЕ

Юсупов Исламбек Конысбаевич

Республика Каракалпакстан, г.Нукус,
магистрант 1-курс
каракалпакский государственный университет

Аннотация: Актуальное состояние обучения учащихся в школе определяется не только спецификой лица. Но и современными требованиями к обучению учащихся, что предполагает пересмотр методов обучения и воспитания. Повышение уровня знаний предполагает соответствующую организацию не только классных, но и внеклассных занятий. С этой целью мы первым делом определили цель и задачи занятия, содержание материала и сделали анализ специальной литературы, которая позволила выделить комплекс внеаудиторных занятий, как дискуссия.

Ключевые слова: методика, процесс урока, обучение, художественная конференция, деятельность кружка, внеаудиторное занятие, стиль, метод .

Key words: methods, the process of the lesson, training, literary conference, activity of the club, extra classes, style, method.

Во всем мире проводится ряд исследований, направленных на изучение развития образовательно-воспитательной мысли, в том числе по следующим приоритетным направлениям: определение территориальной и региональной особенности развития педагогической мысли, разработка историко-методологических принципов и критериев определения содержания образования, моделирование исторического пути развития и перспектив подготовки научно-педагогических кадров. Анализ научно-исследовательских работ ученых стран Содружества независимых государств по исследуемой проблеме показал, что в исследованиях ученых С.Д.Якушева [1], В.П.Беспалько [2], М.В.Кларин [3], О.Ю.Богданова [4] наряду с традициями образования и воспитания, организации новых учебных форм, уделено внимание также и на педагогические мысли. Разработка учебных планов, программ, учебников методических пособий в соответствии с требованиями государственного образовательного стандарта, преподавание литературы в соответствии с новыми программами и требованиями, которые ставятся перед литературным образованием научные, теоритические, эстетические и методические основы изменений в литературном образовании через новые технологии, обеспечивают эффективность практики в школе и получение глубоких научных и практических знаний, а также изучение содержания технологии и необходимость разработки контента. Исходя из поставленных задач, совершенствуется технология обучения каракалпакской литературы в школе, анализируется информация учащихся на уроках литературы на основе инновационных подходов.

В школе изучаются основные понятия по методике преподавания каракалпакской литературы, связь программ с предметами, принципы преподавания, организация и планирование занятий, интерактивные методы, разбор художественных произведений, изучение творчества писателей, проведение работ внеурочных занятий. Важно изучить сравнительным путем точки зрения ученых по актуальным проблемам преподавания литературы, обозначить развитие направления методико-теоретических мнений.

Учитывая возрастные и психологические особенности учеников по включенным материалам в программу по каракалпакской литературе, необходимо ознакомить учащихся с лучшими образцами каракалпакской литературы, литературы родственных народов и мировой литературы, воспитать чувство любви к Родине в сердцах молодежи, национальное чувство, также пробуждение чувства уважения к национальным ценностям и способность выразить свое мнение путем изучения поэтических особенностей художественных произведений. Также необходимо учесть, что включенные материалы в программу по литературе являются отборными литературными произведениями, и поэтому необходимо учитывать своеобразие языка, психологические и педагогические требования учеников.

Разбор художественных произведений и требования к ним, обсуждение текста, типы разбора и методы будут изучены по ходу занятий по программе, предназначенной для школы. Путем разбора художественных произведений ученикам объясняется воспитательно-нравственные, эстетические, духовные задачи воспитания, что каждый народ силен своей высокой культурой и духовностью. Данные материалы программы будут изучены с помощью новых видов занятий: семинар, игра, соревнование, тест, конференция и дискуссия. От учителей потребуются педагогические и методические способности во время преподавания каракалпакской литературы. Каждое занятие по литературе должно быть проведено в связи с философией, языкознанием, литературоведением, историей, эстетикой, педагогикой и психологией.

Уделено внимание на особенности использования методов педагогической технологии на различных видах занятий по каракалпакской литературе в школе: конференция, урок по проверке знаний и желаний учеников, смешанные, объединенные и новые образовательные уроки, уделено внимание на взаимоотношение учителя и ученика, на необходимость изменения их задач, на педагогические технологии, высказав мнения по поводу технологических особенностей интерактивного метода, уделено внимание на использование таких интерактивных методов во время занятий по каракалпакской литературе, как «мозговой штурм», кластер, «стратегия углов», трехэтапное интервью, «круглый стол», метод зиг-зага, инсерт и т.п. методы, способы и игры. Кроме них изучены цель и принципы преподавания при разборе художественных произведений, научный разбор, дидактический разбор и проблемы использования этих видов разбора на практике.

В нашем академическом лицее на основе преподавания литературы, посчитали нужным уделить внимание на 2 проблемы. Во первых, нужно изучить требования к уроку по преподаванию каракалпакской литературы и формы их

организации. Во вторых, был основной целью изучение исследованных методов в преподавании каракалпакской литературы.

Преподавание каракалпакской литературы с помощью новых образовательных уроков, конференции, диспута считается самой важной методической задачей. Из них мы посчитали нужным остановиться на методике проведения конференции. Методисты разумно определили цель и задачи проведения конференции: «Урок-конференция является одним из видов проведения занятия на уроке и вне урока. Материалы урока-конференции изучаем для следующих целей. Необходимо иметь понятие о проводимом материале, глубокое знание научно-теоретических материалов, развитие представления об изучаемой теме». [5, с.18] По этому виду урока мало методических мнений. Поэтому уделено внимание на содержание урока-конференции и способа их преподавания, на проблему и особенность преподавания материалов урока-конференции, приведенных в программе.

Проведение уроков увеличивают интерес к уроку с помощью различных видов занятий, данных в программе, знание, теоретическое понятие и желание. Также даны методические предложения и мнения по проведению урока обмен мнениями, цель и задачи урока, организацию урока, по способам оценки знаний учеников на уроке. Урок обмен мнениями развивает способность мышления, мнения учеников и повышает интерес к литературе.

В общеобразовательных школах и академических лицеях есть особенности использования форм уроков. Во-первых, в школах во время урока будет целесообразным использование таких видов урока, как смешанный урок, объединенный урок, ознакомление учеников с новым образовательным уроком, урок-введение, урок-повторение, урок-игра. Во вторых, нужно взять под руководство возрастные особенности школьников, время каждого урока, принципы составления материалов от легкого уровня к сложному. В третьих, в академических лицеях такие виды уроков, как конференция, урок обмен мнениями, лекция, семинар, повышают способность мышления учеников и интерес к уроку. В результате в сознании учеников формируются духовное, философское, эстетическое чувство и чувство красоты.

Методы преподавания в школе литературного материала по программе об анализе художественного произведения и о его задачах и роли приведены филологические и методические мнения из научных трудов известных ученых как А.Б.Есин [6], Г.Н.Тараносова [7] и других. В методике преподавания каракалпакской литературы существует своеобразный порядок анализа художественного произведения и работы над ним, по цели, задаче.

Требуется изучение произведения каждого писателя в связи своеобразными особенностями. Пути и способы освоения биографического материала достаточно полно освещены в работах методистов В.Г.Маранцмана [8], Л.В.Хван [9] и др. «Названные методисты считают, что средством освоения биографического материала является привлечение документального и художественно-документального материала является привлечение документального и художественно-документального материала: литературных мемуаров, переписки и дневников писателя, произведений художественно-

биографического жанра.» [9,с.15]. Изучение биографии и творчества писателя при преподавании каракалпакской литературы в школе является одним из важных методологических задач. По программе по каракалпакской литературе дано много материала по биографии писателя. Целесообразно изучать биографии писателей по программе с методологической точки зрения последовательно.

Научно- методические задачи изучения каракалпакской литературы в школе путем проведения внеурочных работ, проведено методическое исследование по организации и содержанию внеурочных занятий по каракалпакской литературе. В ней отмечается необходимость изучения некоторых литературных материалов во внеурочных работах в силу того, что изучение материала на занятиях по программе недостаточно.

В школе благодаря проведению литературных конференций по каракалпакской литературе, литературных вечеров, внеклассного художественного чтения, кружковой деятельности, выставочных уголков, выпуска художественных журналов и стенгазет, литературных путешествий развиваются кругозор учащихся, развивается любовь к родине, скромность, высокие человеческие и эстетические чувства. Внеурочные работы развиваются у учащихся речь, культуру речи, обогащают их по литературе и развивают способности критического мышления.

Как показало исследование, положительные результаты в реализации поставленных задач были достигнуты при выделении коммуникативных навыков и умений и в связи с чем, было обращено особое внимание на способы повышения культуры устной и письменной речи, на разновидности сочинений и на критерии оценок. При этом важнейшим резервом развития и совершенствования умений и навыков разбора художественного текста оставались организация систематической и целенаправленной работы над совершенствованием формирования ключевых понятий и умений, как построения определения по заданной форме, оценивание и удерживание собственной позиций, оценивание и фиксирование позиции собеседника, достижение общего вывода и т.д. Перспективы исследования мыслятся в создании серии специальных учебных средств, формирующих языковую и коммуникативную компетенцию и воспитательных задач.

В процессе организации учебных занятий в качестве основного вида необходимо обозначить задачи и проблемы преподавания. Подобно этому, при преподавании каракалпакской литературы, чтобы занятие было качественным и результативным, нужно сохранить следующие методические требования: учебник каракалпакской литературы, предназначенные для учеников, должен соответствовать государственному образовательному стандарту и программе и обеспечить учеников системой знаний, связав прошлое народа с настоящим днем путем преподавания каракалпакской литературы, нужно сформировать в сознании учеников чувства гордости за свою Родину и народ.

Список литературы

1. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства. – Москва, Академия, 2012. - 256 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии – М.: Педагогика, 1989. -188 с.
3. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процесс. Москва. «Знания», 1989. -253 с..
4. Богданова О.Ю., Леонова С.А., Чертова В.Ф. Методика преподавания литературы. –Москва: Педагогика, 2002. -162 с.
5. Юсупов К.А. Методика преподавания каракалпакской литературы в академических лицеях. (монография). – Нукус: Каракалпакстан, 2019. Стр. 18; Юсупов К.А. Методика преподавания каракалпакской литературы. – Ташкент: Сано-стандарт, 2018. Стр.336.
6. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. – Москва. «Флинта», «Наука», 2000. -286 с.
7. Тараносова Г.Н. Анализ художественного текста в системе подготовки учителя языка и литературы в национальной школе. Дисс.докт. пед.наук. – Москва, 1991
8. Маранцман В.Г. Биография писателя в системе эстетического воспитания школьников. М., Просвещение, 1987.
9. Хван Л.Б. Изучение биографии писателя в школе. –Нукус: Билим, 1991. стр.15.

ОБРАЗ АЙДОС БИЯ В КАРАКАЛПАКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Юсупов К.А.

канд.филолог.наук, доцент
г.Нукус, Республика Каракалпакстан.

Аннотация: В статье рассматривается один из актуальных вопросов современности-пути повышения интереса учащихся к чтению художественных произведений на основе литературоведческого анализа. В качестве материала для исследования послужили произведения известных каракалпакских писателей, в которых раскрывается образ Айдос бия одного из политических лидеров каракалпаков живший в конце XVIII и начале XIX века.

Ключевые слова: процесс урока, литература, поэма, образ, обучение, разбора художественных произведениях, дидактический анализ.

Методы преподавания в академических лицеях литературного материала по программе об анализе художественного произведения и о его задачах и роли приведены филологические и методические мнения из научных трудов известных ученых как З.Я.Резь[1], А.Б.Есин[2], Б.Г.Бобылев[3], Д.Аусекле [4], Ш.Исломов[5], В.Я.Коровин[6], М.Г.Костава[7], Г.Н.Тараносова[8], К.А.Юсупов [9] и других. В методике преподавания каракалпакской литературы существует своеобразный порядок анализа художественного произведения и работы над ним, по цели, задаче. Требуется изучение произведения каждого писателя в связи своеобразными особенностями.

Анализируя художественные произведения по данной программе литературы ученики могут ознакомиться с его идейным содержанием, образами и жанровыми качествами. Наряду с этим нужно руководствоваться главными принципами анализа художественного произведения. Изучая тему, идею художественного произведения. Описанные в нем события и то, к какому периоду они относятся, необходимо обратить внимание на взгляд писателя на современность.

Необходимо изучать прозаические произведения в академических лицеях соответственно количеству отведенных часов по программе, а также обучать учащихся по прозаическим произведениям по следующим требованиям:

-воспитать учащихся по прозаическим произведениям и развивать у них научное мышление;

-изучать характерные признаки периода, описанного в прозаическом произведении;

-изучать особенности и важность главных образов в прозаических произведениях;

В ходе анализа художественного произведения у учеников формируются такие знания и навыки как освоение формы и содержания произведения, определение жанровой разновидности и главной проблематики поставленной в

произведении, знание его сюжета, композиционных элементов, мир образов, художественных и идейных особенностей. Изучение учащимися таких произведений, данных в программе, как поэмы «Айдос бий» Бердаха, роман «Несчастные» Т.Кайыпбергенова, трагедии «Дед Айдос» Т.Алланазарова, повести «Сказание об Айдос бие» А.Пахратдинова, «Дастан о каракпаках» Т.Кайыпбергенова, и романов Ш. Сейитова являются одним из необходимых методических задач. Поэтому необходимо знать содержание и идейную направленность произведения, определить его сюжет, понимать и полностью раскрыть характеры героев, определить портреты героев, знать пейзажные и художественные детали, определить образный мир художественного произведения, раскрыть композицию произведения.

В результате этого, во-первых, учащиеся академических лицеев получают широкое представление о художественных произведениях, об их эстетическом уровне, о глубине событий в них, эпическом изложении и их условиях, исторических периодах и образах и психологии героев. Во-вторых, учащиеся будут стараться читать прозаические произведения определенных авторов. Образы героев будут оказывать положительное влияние на воспитание молодого поколения. В-третьих, в ходе анализа прозаических произведений по программе каракалпакской литературы у учащихся развиваются представления о сюжете, образах героев произведения. В результате у них возрастает интерес к литературе и обогащается словарный запас, а также развиваются знания народной истории и повышается их культурно-эстетический уровень.

Мир образов каракалпакской литературы богат и разноцветен. В нем особо выделяются образы исторических личностей. Причина этого заключается в том, что писатели и поэты, чтобы выразить народный характер, национальные и гуманистические идеи, часто обращались к историческим личностям, как Едиге, Орманбет бий, Маман бий, Асан бий, Амангелди батыр, Айдос бий, Ерназар бий, Бердах, Ажинияз, Аллаяр Досназаров и др., которые сыграли важную роль в истории каракалпакского народа. К сожалению, в годы Советской власти правда о таких выдающихся личностях часто искажалась или скрывалась. Сегодня благодаря государственной незасимости Узбекистана мы имеем возможность говорить правду об исторических личностях. Одна из таких личностей является Айдос бий, живший во второй половине XVIII и начале XIX вв. В народе его ласково прозвали «бий баба» (буквально «дед-правитель»). По историческим данным, Айдос бий объединил разрозненные каракалпакские роды, сыграл положительную роль в сохранении их этического единства. Словом, он был популярной исторической личностью. Поэтому тема Айдос бия была популярной и в народных легендах и преданиях, и в каракалпакской классической поэзии, и в современной каракалпакской литературе. В результате сложились различные варианты художественного образа Айдос бия, которые сегодня требуют своего научного осмысления, что и определяет актуальность данного исследования.

Жизнь и деятельность Айдос бия, его историческая роль широко освещались в исторической литературе. Во многих литературоведческих трудах были проанализированы произведения, посвященные теме Айдос бия, как поэмы

«Айдос бий» Бердаха, роман «Несчастные» Т.Кайыпбергенова и др. В этой связи можно отметить труды известных литературоведов Н.Давкараева, И.Сагитова, М.Нурмухамедова, С.Ахметова, А.Пахратдинова, К.Султанова, А.Муртазаева, С.Бахадыровой, К.Камалова, А.Пирназарова, А.Кожикбаева и др., более подробный перечень которых дается в разделе использованной литературы диссертации. В них определяются различные цели, поэтому проблема образа Айдос бия не входила в круг их задач.

Учащиеся должны анализировать художественные тексты и этим самым понять своеобразие каждого текста, например, особенности образа Айдоса в современной каракалпакской литературе сопоставляется с образами других произведений, где различные мотивы, персонажи, образы, эпизоды и детали, параллели и отличия показаны в различных аспектах, как-то в романе «Несчастные» и в драме «Дед Айдос» («Айдос баба») Т.Кайыпбергенова, в трагедии «Дед Айдос» Т.Алланазарова, в повести «Сказание об Айдос бие» А.Пахратдинова.

Таким образом, путем анализа художественных произведений в сознании учащихся формируем общечеловеческие чувства и ценности, восстанавливаем истинную историю народа, воспитываем эстетическое чувство. Создаем основу формирования культуры речи и разбития языкового богатства.

ЛИТЕРАТУРА

1. Резь З.Я. Методика изучения лирики в школе: Дис. д-ра пед. наук. - Л.,1970. -384 с.
2. Есин А.Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. – Москва. «Флинта», «Наука», 2000. -286 с.
3. Бобылев Б.Г. Теоретические основы филологического анализа художественного текста в национальном педвузе: Дис. ... доктора пед. наук. -М.: -1991. -296 с.
4. Аусекле Д. Определение содержания и методики изучения латишской поэзии в V-XII классах. Дис. ...канд. пед. наук. –Рига, 1990. -127
5. Исломов Ш. Изучение лиро-эпических произведений на уроках родной литературы в IX-X классах таджикской школы: Автореф.... канд. пед. наук. -М., 1990. 26 с.
6. Коровин В. Я. Анализ художественного произведения в курсе литературы IV-VII классов. -М.: Просвещение,1977. - 224 с.
7. Костава М.Г. Филологический комментарий художественной прозы как средство развития устной речи учащихся: Дис. канд. пед.наук. -М., 1989. -28 с.
8. Тараносова Г.Н. Анализ художественного текста в системе подготовки учителя языка и литературы в национальной школе. Дисс.докт. пед.наук. – Москва, 1991.
9. Юсупов К.А. Методика преподавания каракалпакской литературы. – Ташкент: Сано-стандарт, 2018. Стр.48. Методика преподавания каракалпакской литературы в академических лицеях. (монография). – Нукус: Каракалпакстан, 2019. Стр. 18

ПІДЛІТКОВІ КОНФЛІКТИ: СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Яремчук Ганна Олегівна

студентка,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Дніпропетровська область, Україна

Пісна Юлія Володимирівна

доцент кафедри соціальної роботи, канд.філос.наук,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Дніпропетровська область, Україна

Підлітковий вік – це період коли особистість починає підготовку до самостійного дорослого життя, до вибору майбутньої професії та безпосереднього оволодіння нею, до виконання певних соціальних функцій. За цей час підліток поступово досягає фізичної, психічної і соціальної зрілості, для того щоб, цілком свідомо і самостійно виконувати поставлені завдання та цілі, стати повноправним громадянином суспільства.

У процесі дорослішання спочатку формуються суб'єктивні елементи, або почуття дорослості, яке поки що не відповідає об'єктивній дійсності:

1) ставлення до себе не як до дитини, а як до дорослого: формування особистісних кордонів, прагнення відмежувати певні сфери свого життя від впливу дорослих; формування власної лінії поведінки, яка не спирається на схвалення чи несхвалення оточуючих;

2) прагнення такого ставлення до себе з боку оточуючих: поява потреб у довірі, повазі, визнанні самостійності.

Елементи об'єктивної дорослості підлітка прослідковуються через його ставлення до різних сторін дійсності – навчання, праці, батьків та однолітків тощо[1].

Особистість дитини і підлітка формується не сама по собі, а в навколишньому оточенні. Особливо важлива роль малих груп, в яких підліток взаємодіє з іншими людьми. Перш за все це стосується сім'ї. Тому, говорячи про особливості агресії в підлітковому віці, необхідно враховувати той факт, що підліток росте в сім'ї, а сім'я майже завжди є основним фактором соціалізації, вона ж є головним джерелом живих прикладів агресивної поведінки для більшості дітей [1].

Форми вираження конфлікту багато в чому залежать від типу конфлікту і групи, віку її учасників, їх особистісних якостей, індивідуального життєвого досвіду конфліктуючих сторін, від специфіки діяльності та спілкування в групі, від стилю управління нею.

До позитивних результатів міжособистісних конфліктів зазвичай відносять: успішність спільної діяльності, стійкість міжособистісних зв'язків, адекватність взаєморозуміння і пізнання, задоволеність спілкуванням і результатами спільної діяльності. Негативними результатами не ефективних міжособистісних

конфліктів можуть бути невиконання завдання, зниження продуктивності спільної діяльності, деформація і навіть розрив міжособистісних відносин. Наслідками міжособистісних конфліктів є негативні психічні стани суб'єктів взаємодії, зниження продуктивності індивідуальної діяльності [2].

Сучасний підліток живе у світі, складному за своїм змістом і тенденціями соціалізації. Це пов'язано, по-перше, з темпом і ритмом техніко-технологічних перетворень, що пред'являють до людей, що ростуть, нові вимоги. По-друге, з насиченим характером інформації, яка створює масу «шумів», що глибинно впливають на підлітка, у якого ще не вироблено чіткої життєвої позиції. По-третє, з екологічними і економічними кризами, які вразили наше суспільство, що викликає у дітей відчуття безнадійності та роздратування. При цьому у молодих людей розвивається почуття протесту, часто неусвідомленого, і разом із тим росте їх індивідуалізація, яка при втраті загальносоціальної зацікавленості веде до егоїзму. Підлітки більше інших вікових груп страждають від нестабільності соціальної, економічної і моральної, утративши сьогодні необхідну орієнтацію в цінностях і ідеалах, – старі зруйновані, нові не створені [1].

Отже, підлітковий вік – це критичний період психічного розвитку людини. Протестуючий спосіб поведінки підлітка поєднується із зростаючою самостійністю, з новим змістом відношень з однолітками та дорослими, з яскравою зміною характеру. Через особливості цього періоду підлітки стають надмірно чутливими, уразливими, нестриманими, більш агресивними, зухвалими. Особливості самосвідомості підлітка впливають на стиль поведінки в конфліктній ситуації.

Враховуючи, що стиль поведінки у конфлікті має вирішальне значення для розвитку і завершення конфлікту, важливо навчити підлітків правильно вирішувати конфлікти, взаємодіяти з оточуючими та обирати стратегію поведінки у конфлікті.

Література:

1. Волянська О.В. Проблема агресивної поведінки підлітків: фактори та механізми соціалізації. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 3 (30) 2016. 122 с.

2. Шама І.В. Психологічні особливості міжособистісних конфліктів серед підлітків. – 2015. – № 3 (9) 101с.

М. ШЛЕМКЕВИЧ ПРО РОЛЬ ДУХОВНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ СФЕРИ ЛЮДИНИ У СТАНОВЛЕННІ ЇЇ СВІТОГЛЯДУ

Яців Оксана Ігорівна

кандидат педагогічних наук

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Визначення орієнтирів розвитку духовно-національної сфери українців потребує використання багатого досвіду формування у молодих людей високодуховного світогляду та національної свідомості. Значні труднощі в різних сферах життя особистості (духовній, соціальній, психічній, фізичній), зумовлені її способом існування, стосунками з іншими людьми, моральністю, потребують зміни її свідомості й таких перетворень в освіті, які опираються на мудрість народу та надбання попередніх поколінь, коли задля ґрунтовної світоглядної підготовки людини до життєдіяльності та переосмислення особливостей сприйняття нею світу й пріоритетів людського буття в умовах сьогодення використовується як сучасна практика організації освітнього процесу, так і нагромаджений досвід виховання українського народу.

Відтак потребують переосмислення ідеї українців-емігрантів, які втілювали гуманістичні, демократичні орієнтири та стосувалися особливостей національного світосприйняття людини, що проявляються у формуванні її світогляду й турботі про формування її толерантності, людяності тощо. У цьому контексті важливо усвідомити глибину поглядів та вагомий внесок у поширення теорії та практики формування й удосконалення людини в системі її світоглядної підготовки до різнобічної діяльності відомого громадського діяча, науковця, філософа, педагога, публіциста Миколи Шлемкевича (1894–1966). У своїх міркуваннях М. Шлемкевич завжди опирався на оволодіння народною культурою та засвоєння педагогічного досвіду народу, власне відчуття гордості, відповідальності за долю народу й потреби у національному відродженні, що передбачали якісне засвоєння духовного багатства народу, його культурних надбань.

Якщо кожен народ володіє уявленнями про особливий ідеал людини, взірць у вихованні підростаючого покоління й висловлює мрії про цінності й орієнтири її життя, то вони, звісно, знаходять відображення у народній творчості, наукових зразках, у світогляді представників народу, які свідчать про велику увагу до питань віри, вірувань, світогляду молодих людей, надій на світлі перспективи життя тощо. Водночас це сприяє прогресу суспільства й примноженню рідної культури. Відтак виховний ідеал виростає на власних традиціях і враховує світоглядні орієнтації людини, її моральне становлення, соціальний розвиток, патріотизм, перспективи проживання в сім'ї, фізичне вдосконалення, практичний досвід тощо. І центральним питанням виховання й розвитку духовно-національної сфери людини, що веде до важливих моральних перетворень та істотних змін у суспільстві, стає переорієнтація кожної

особистості на абсолютне дотримання ідей гуманізму, а також на забезпечення демократичних побудов й орієнтації на національні цінності. Відчутні оновлення й прогрес суспільства передусім пов'язані з формуванням свідомості кожної людини, її світорозумінням, світобаченням, світоглядом.

Гуманізм у суспільстві, який передбачає релігійне виховання та визнання пріоритету моральних цінностей, становлення християнського світогляду, дозволяє вважати віру в ідеали добра важливим структурним елементом гуманістичного світогляду людини, її життєдіяльності, що є однією з центральних у творчій спадщині М. Шлемкевича. Зауважимо, що ідеал досконалої людини у М. Шлемкевича зміцнів на національній культурі та власних національних традиціях, усвідомлення яких означає створення надійного середовища для культурно-просвітницької діяльності представників нації, формування національної свідомості (тобто середовища, яке орієнтує на ідеали добра). Створення національного культурно-просвітницького середовища, подібного до оточення М. Шлемкевича, означає ретельне врахування особливостей національного характеру, спілкування, побуту, традицій, звичаїв, історії, релігії тощо.

Втілення у цьому виховному ідеалі народних уявлень про служіння Богові і нації насправді спонукає визнавати пріоритет морального і допомагає розглядати цінності національного життя саме в цих межах. Як підкреслював М. Шлемкевич, «занадто довго жили ми в світі безсоромних обманів, віроломств і насильства. І в нашу свідомість почала, мов зараза, закрадатися думка, що боротьба і політика мусять користуватися брехнями і насильством. Оце настала велика пора очистити нашу свідомість і наше життя від тієї зарази» [1, с. 1].

Опанування духовною культурою, за М. Шлемкевичем, дозволяє українцям зростати в дусі. Вчений підкреслював: «Духовна культура – це не додаткове зявище, таємничий на вигляд блиск фосфору. Духова культура – це не епіфеномен, але навпаки – це попереднє явище, провісник і передтечапереображень і змін зовнішнього світу. Звідси величезна вага, що надає їй свідомість сучасної доби... В духові, в його культурі, в письменстві, мистецтві, науці, – нація усвідомлює собі свої глибини, свою долю й своє призначення в світі. В духовій культурі нація схоплює многогранність багатства різних притаманних їй душевних структур в людських особах. Таким чином вона доходить до прочуття своїх власних особливих організованих форм життя. В духовій культурі нація пізнає свої власні дороги до своїх власних ідей» [6, с. 13 а].

Розкриваючи сутність духовної культури нації, М. Шлемкевич писав: «Тож моральну проповідь повинні скеровувати українські працівники й творці духової культури не лише до громадянства, але в першу чергу до себе самих» [6, с. 50]. Звернення до духовних засад формування світогляду людини на засадах гуманізму зобов'язує, за М. Шлемкевичем, ставити за взірець «порядну людину» з її моральними якостями доброти, милосердя: «Порядна людина» – це та основна моральна вимога, той моральний ідеал, що творить підставу піраміди моральних цінностей. За М. Шлемкевичем, саме моральні цінності «порядної людини» не дозволяють вийти за межі добра, наприклад у виконанні соціального

обов'язку, відданого служіння нації. До того ж, майбутнє нації, держави залежить від пріоритетів у світогляді молодих людей – у цінностях втілюються соціально значущі переконання, погляди.

М. Шлемкевич цінував здобутки духовної культури нації. Світоглядні переконання, пережиті та вистраждані людиною, здобуті власним досвідом, беруть участь у її становленні, виробленні її життєвої позиції. Він зазначав: «В духові, в його культурі, в письменстві, мистецтві, науці, – нація усвідомлює собі свої глибини, свою долю й своє призначення в світі. В духовій культурі нація схоплює многогранність багатства різних притаманних їй душевних структур в людських особах. Таким чином вона доходить до прочуття своїх власних особливих організованих форм життя. В духовій культурі нація пізнає свої власні дороги до своїх власних ідей» [6, с. 13 а].

Відзначимо значну роль М. Шлемкевича у поширенні української ідеї, великий внесок у національне відродження та розкриття шляхів формування особистості як представника національної культури, розвитку самобутності українців, підготовки молодої людини до життєдіяльності. М. Шлемкевич віддано служив ідеалам добра, був терпеливим, тактовним, яскравим представником культури. «Глибока релігійність, справжня любов до народу і батьківщини, безкорисна та жертвенна півстолітня праця на незораній рідній ниві, безстрашна і безкомпромісна боротьба на зовнішніх і внутрішніх фронтах, принципова й завзята відсіч усякому фальшеві й ницості в мошкарі патріотизму, безприкладна скромність і готовість до самопожертви та апостольська безсеребреність» – ось ті найголовніші риси характеру М. Шлемкевича, які відзначав Й. Гірняк у прощальній промові над домовиною [2, с. 1].

Періодичні видання, які самостійно редагував та видавав М. Шлемкевич («Ключі», «Листи до Приятелів», «Перемога», «Українські вісті», «Наші дні» та ін.), висвітлюють його світоглядні ідеї: орієнтири становлення світогляду молодої людини, етнопедагогічні та етнопсихологічні засади виховання характеру української дитини тощо. Характеризуючи життєві етапи М. Шлемкевича – 1930 – 1948 рр. і 1949 – 1966 рр. як відповідно узагальнення проблеми українського виховного ідеалу та трансформації змістового наповнення виховання характеру української дитини й етнокультурної самобутності українців, нами визначено соціокультурні чинники формування світогляду як педагогічної персоналії на тлі суспільно-політичного життя Галичини й української діаспори (свобода вибору, релігія, віра, праця над собою, збереження традицій) та з'ясовано шляхи та засоби формування світогляду української молоді (орієнтація на гуманізацію свідомості людини, розвиток етнокультурної самобутності, працю, глибина віри в ідеали, власний досвід формування ціннісних орієнтацій та врахування запитів практик, моральні стосунки, високодуховна атмосфера життєдіяльності тощо) [8].

Зауважимо, що в діаспорі дослідженням різноманітних антропологічних ідей М. Шлемкевича займались А. Гордієнко [3] (в контексті осмислення людського буття), І. Грабовська [4] (проводила аналіз боротьби науковця за утвердження «української правди»), О. Кульчицький [5] (вважав дослідника вчителем життя), який наголошував, що серед представників української еміграції у США

М. Шлемкевич умів залишатися матеріально незалежним, був «чи не найоригінальнішою (в позитивному значенні цього окреслення) постаттю нашої еміграції» [5, с. 82]. Ці світоглядні ідеї, за переконаннями українських педагогів-емігрантів, мають глибокий гуманний та демократичний характер і проявляються передусім у моральності людини.

Отже, формування особистості передбачає поєднання у її свідомості загальнолюдського і національного. Для оздоровлення духовного життя людини, наближення дитини до релігії особливо потрібні відновлення її історичної пам'яті, національної гідності, участь у розвитку національної культури, відновлення традиційного статусу української родини тощо. Водночас М. Шлемкевич наголошував, що в аналізі української культури не треба перебільшувати значення фольклору й акцентувати на «класичності й розвинутості української культури» [7, с. 38–39], підкреслювати її оригінальність та самотність.

Список літератури

1. Бій за правду (передова). *Листи до Приятелів*. Нью-Йорк, Торонто : Ключі, 1956. Ч. 11 (45). Р. IV. Листопад. С. 1.
2. Статті та рецензії Шлемкевича М. *ЦДІА України* (Центр. держ. істор. архів України). Ф. 406. Оп. 1. Од. зб. 245. Арк. 13–96.
3. Гірняк Й. Слово на прощання (Промова над домовиною М. Шлемкевича). *Листи до Приятелів*. 1966. Ч. 155–156. Р. XIV. Кн. 3–4. С. 1–2.
4. Яців О. Методологічні засади становлення світогляду у спадщині Миколи Шлемкевича та їх використання в сучасній системі виховання. *Педагогічна освіта: теорія і практика* : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський, 2018. Вип. 25 (2-2018). Ч. 1. С. 211–216.
5. Гордієнко А. Методологічні проблеми осмислення буття людини в західноєвропейських філософських концепціях другої половини ХХ століття. *Філософська і соціологічна думка*. 1995. № 5–6. С. 244–248.
6. Грабовська І. Борець за утвердження «української правди». *Історичний календар*. Київ, 2001. С. 133–134.
7. Кульчицький О. Вчителі життя. *Сучасність*. 1966. № 6. Т. 2. С. 82–88.
8. Шлемкевич М. Українська культура в діаспорі. *Листи до Приятелів*. Нью-Йорк, Торонто : Ключі, 1964. Ч. 135–136. Р. XII. С. 35–39.

AMMONIUM HEXAFLUOROSILICATES AS POTENTIAL ANTI-CARIES AGENTS: INFLUENCES OF CATION EFFECTS ON THE PROPERTIES OF SALTS

Gelmboldt Volodymyr

Dr. Chem., Professor, Head of Pharmaceutical Chemistry Department
Odessa National Medical University

Lytvynchuk Iryna

Assistant
Odessa National Medical University

Shyshkin Ivan

Assistant
Odessa National Medical University

Dental caries is one of the most important socially significant health problems in both industrialized and developing countries [1]. In recent years, a high caries prophylactic efficacy of ammonium hexafluorosilicate $(\text{NH}_4)_2\text{SiF}_6$ (AHFS) and ammonium hexafluorosilicates with biologically active cations (AHBAC) [2] has been discovered. In the case of AHBAC using, there is a potential possibility of enhancing the anticaries effect of the fluorine-containing anion as a result of the contribution of the effects of cations, for example, anti-inflammatory and antibacterial effects. The purpose of this communication is analysis of the influence of ammonium cation effects on the physicochemical properties and biological activity of ammonium hexafluorosilicates in the context of their potential application as pharmaceutical agents.

It is important to note that, in contrast of hexafluorosilicates of metals cations M_2SiF_6 , ammonium salts $(\text{LH})_2\text{SiF}_6$ are the typical supramolecular compounds [3]. The specificity of the supramolecular complexes structure is as follows: the structure of salts of anions with cations such as protonated forms of amines are formed both on the bases of electrostatic Coulomb and van der Waals interactions, and with the participation of interionic H-bonds. Fluoride ion is the strongest H-acceptor among the anions, while SiF_6^{2-} anion is the strongest one in the series of complex fluoroanions of *p*-elements: $\text{F}^- > \text{SiF}_6^{2-} > \text{BF}_4^- > \text{PF}_6^-$ [4]. According to X-ray diffraction data [2], in the $(\text{LH})_2\text{SiF}_6$ structures, mainly strong and medium H-bonds $\text{NH}\cdots\text{F}$ are realized (distances $\text{N}\cdots\text{F} \leq 3,2 \text{ \AA}$ [4]), which a priory may indicate a significant contribution of interionic H-interaction $\text{NH}\cdots\text{F}$ to the total stabilization of ammonium hexafluorosilicates energy. As a consequence, $\text{NH}\cdots\text{F}$ H-bonds have a significant effect on the structural characteristics and properties of ammonium hexafluorosilicates.

Water solubility. The water solubility (WS) is a fundamental physicochemical characteristic of drugs since the solubility evaluation is a necessary standard procedure for all drug candidates. As it follows from [2], the introduction of H-donor hydrophilic groups into the pyridinium cations in the row from $(RC_5H_4NH)_2SiF_6$ ($R = H, 2-CH_3$) to $(R'C_5H_4NH)_2SiF_6$ ($R' = -COOH, -CONH_2, -CONHNH_2, -CSNH_2, -NH_2$) is accompanied by significant (in some cases more than an order of magnitude) decrease in the WS of the corresponding hexafluorosilicates. The latter is a consequence of an increase in the number of interionic H-bonds stabilizing the structure of salts, as confirmed by X-ray diffraction data [2]. For a comparative assessment of the interionic H-bonds effect on the solubility of ammonium hexafluorosilicates, the empirical parameter h was proposed [2]:

$$h = n/d(D \cdots A)_{ave.}, \quad (1)$$

where n is the number of short interionic contacts ($D \cdots A \leq 3.2 \text{ \AA}$), $d(D \cdots A)_{av.}$ – is an average donor-acceptor distance in the structure of the complex. The graphical dependence of the solubility values C of salts *viz.* parameter h is shown in Fig. 1.

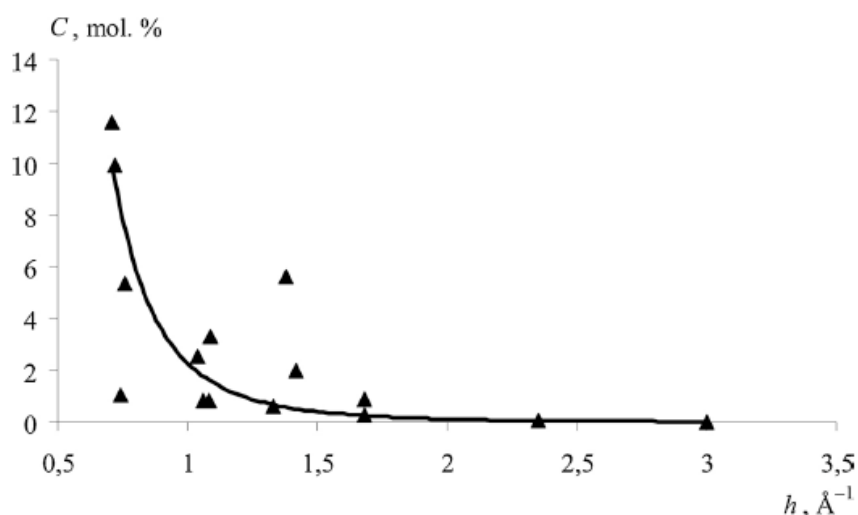

Figure 1. The relationship of the solubility C of hexafluorosilicates *viz.* parameter h .

So, the WS (mol. %) for hexafluorosilicates of heterocyclic cations tends to an exponential decrease with an increase the number of strong and medium H-bonds in their structures. For example, sharply low solubility value of 2-amino-4,6-dihydropyrimidinium hexafluorosilicate $[2-NH_2-4,6-(OH)_2C_4HN_2H]_2SiF_6$ ($C = 0.002 \text{ mol. \%}$ [2]) is completely predictable: this salt is stabilized by a system of 18 strong and medium H-bonds $NH \cdots F$, $NH \cdots O$, $CH \cdots F$ ($h = 3$). This salt is also characterized by extremely low solubility in non-aqueous solvents – methanol, ethanol (96 %) and dimethyl sulfoxide.

The next step towards elucidating the factors that determine the WS of AHBAC was the construction of adequate 2D QSPR models for describing and prediction the WS of these compounds [5]. All models were developed using structural descriptors calculated by the SiRMS method, based on the simplex representation of the molecular structure and Dragon descriptors. All QSAR models were obtained using the partial

least squares method. Model M1 has examined the influence of various physicochemical and structural factors on the WS of the studied compounds. The interpretation results are consistent with the qualitative data of previous experimental works [2]. The nontrivial nature of the H-bond effect (“hydrophobic effect”) was also shown. Model M2 could predict the solubility of new compounds of the studied type with satisfactory accuracy (coefficient of determination $R^2_{\text{test}} = 0.72$). Relationship between observed and predicted values of Log(WSol) for the test set within the consensus model is presented in Fig. 2.

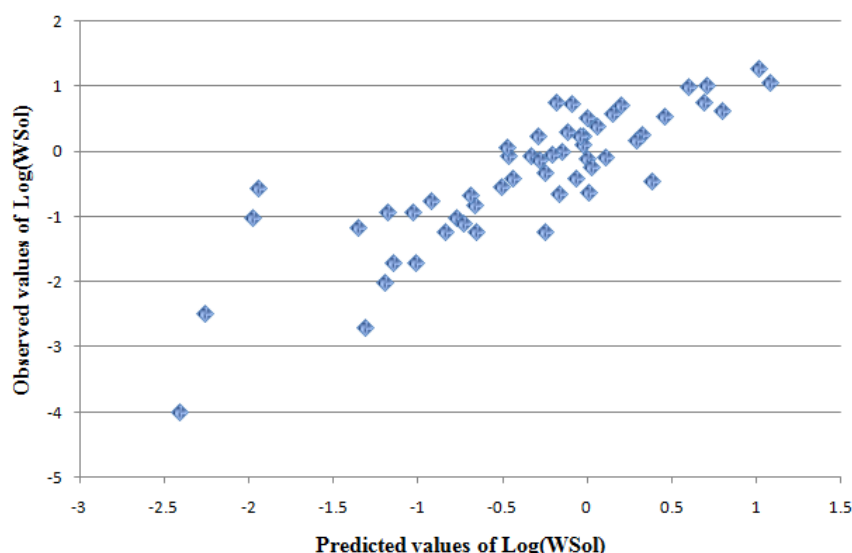

Figure 2. Observed vs predicted diagram of Log(WSol) for test set (model M2).

Hydrolysis. The hydrolytic instability of ammonium hexafluorosilicates is an important prerequisite for the use of AHFS and AHBAC as caries profilactic agents. The hydrolysis of the salts $(\text{LH})_2\text{SiF}_6$ can be described by general schemes:

The shift of equation (2) to the right is accompanied by the released of fluoride ions, which form with the Ca^{2+} cations a precipitate of calcium fluoride CaF_2 :

The latter ensures the occlusion of dentine tubule. As noted in [6], the acidic nature of the studied $(\text{LH})_2\text{SiF}_6$ solutions of various concentration (pH 2.2 – 3.4, as a result of salt hydrolysis by anion (2) and cation (3)) leads to etching of the dentine surface and its coating with stable layer of CaF_2 sediment.

In [2], the degree of hydrolysis of several ammonium hexafluorosilicates in $1 \cdot 10^{-4}$ M aqueous solutions was determined by analyzing the content of the silicon dioxide soluble form in the products of hydrolysis. The degree of hydrolysis α of all

studied salts in dilute aqueous solutions (simulating the behavior of AHBAC in the saliva environment) is consistently high and in some cases reaches practically quantitative values ($\alpha = 80.5 - 99.8 \%$). It was hypothesized that the hydrolysis of ammonium hexafluorosilicates could be stimulated by the weakening the part of the Si–F bonds in the SiF_6^{2-} anion due to the effects of H-bonding [2].

Thermal stability. The thermal stability (TS) is an important physicochemical characteristic of drugs; TS is closely connected with the period and storage conditions of pharmaceutical substances [7]. Differential scanning calorimetry and thermogravimetric analysis (TGA) are commonly used to study the TS of drugs. In the case of TGA, the TS is estimated from the temperature of the onset of thermolysis, at which a decrease in the mass of the test substance is observed. According to TGA data, the onset thermolysis temperatures t_0 ($^{\circ}\text{C}$) in the series of ammonium hexafluorosilicates with pyridinium cations $(\text{RC}_5\text{H}_4\text{NH})_2\text{SiF}_6$ ($\text{R} = 2\text{-CH}_3, 2\text{-HOOC}, 3\text{-HOOC}, 4\text{-HOOC}, 4\text{-H}_3\text{NHOC}, 2\text{-H}_2\text{N}$) and $(\text{R}_2\text{C}_5\text{H}_3\text{NH})_2\text{SiF}_6$ ($\text{R}_2 = 2,6\text{-(CH}_3)_2, 2,6\text{-(H}_2\text{N)}_2$) are symbatically correlate with the values of the parametr h (Fig. 3).

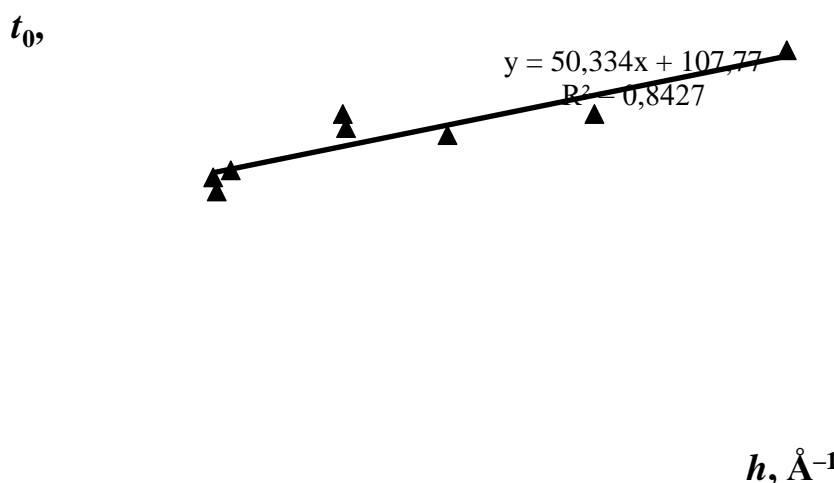

Figure 3. The relationship of the onset thermolysis temperature *viz.* parameter h .

The TS of the complexes quite predictable increases with an increase in the number of interionic H-bonds.

Biological activity. According to the results of a systematic study of caries prophylactic efficacy (CPE) of a number of AHBAC with various types of cations [2, 8-11] when sodium fluoride and AHFS are used as reference drugs, the following general trend is observed:

$$\text{CPE}_{\text{AHBAC}} \geq \text{CPE}_{\text{AHFS}} > \text{CPE}_{\text{NaF}}. \quad (5)$$

The right side of inequality (5) reflects the differences in the dynamics of the CaF_2 precipitate formation process when using AHFS and NaF, while the left side may indicate a certain contribution of the pharmacological effect of the ammonium cation to the anticaries action of hexafluorosilicate. For example, the CPE, determined in animal experiments (Wistar white rats) for a series of compounds NaF, AHFS, $(\text{L}^{1-3}\text{H})_2\text{SiF}_6$ ($\text{L}^{1-3} = 2\text{-}, 3\text{-}, 4\text{-HOOCCH}_2\text{C}_5\text{H}_4\text{N}$, **I – III**), is 9.1, 27.7, 6.8, 11.4 and 45.5 %,

respectively [9]. Thus, **III** shows the maximum CPE 5 times exceeding the indicated figure for NaF. It is interesting to note that the PASS forecast data for these compounds demonstrate the maximum likelihood of anti-inflammatory activity for the 3-isomer [2]. However, an attempt to experimentally evaluate the anti-inflammatory activity of compounds **I**–**III** in a carrageenan model of inflammation did not lead to identification of this type of activity. In a series of similar AHBAC ($L^{4-6}H$)₂SiF₆ (L^{4-6} = 2-, 3-, 4-HOCC₅H₄N, **IV**–**VI**) the salt of 4-substituted isomer **VI** also exhibits the maximum CPE [10]; however, the differences in the anticaries activity of these compounds and reference salts are not so significant. Thus, CPE of the salt **VI** is 1.9 times higher than that for NaF. According to the results of PASS analysis [8], for isomeric pyridinecarboxylic acids L^{4-6} a high probability of stimulation of salivation activity is expected. The CPE for octenidine hexafluorosilicate (C₃₆H₆₂N₄)SiF₆ (**VII**) with bactericidal cation and AHFS is almost the same (36,4 %) and exceed the corresponding value for NaF by 1.7 times [11]. Salt **VII** has a noticeably more significant periodontal efficiency (54.7 %), which may be the result of the contribution of the cation bactericidal effect.

Conclusions. Ammonium hexafluorosilicates have a supramolecular structure based on strong interionic H-bonds NH \cdots F. The high H-acceptor ability of the SiF₆²⁻ anion leads to a noticeable influence of the H-bond effects on such macroscopic properties of ammonium hexafluorosilicates as water solubility and thermal stability, which can be used for a controlled change in those properties when creating new potential medicinal substances. QSPR model was developed with satisfactory predictive ability for virtual screening of the water solubility of new ammonium hexafluorosilicates. The hydrolytic unstability of ammonium hexafluorosilicates could be stimulated by the weakening of some Si–F bonds in the SiF₆²⁻ anion due to the H-bonds effects. The relationship between the pharmacological activity of the cation and the anticaries action of hexafluorosilicates is found in the form of an increase in the CPE of AHBAC in comparison with a similar characteristic of AHFS. The influence of the biological activity of the cation on the CPE of AHBAC has a complex nature and is not reduced to the action of one dominant type of activity.

References:

1. Pitts N.B., Zero D.T., Marsh P.D. et al. Dental caries // Nature Reviews. Disease Primers. – 2017. – V. 3. – 17030.
2. Gelmboldt V.O., Kravtsov V.Ch., Fonari M.S. Ammonium hexafluoridosilicates: Synthesis, structures, properties, applications // J. Fluorine Chem. – 2019. – V. 221, № 5. – P. 91-102.
3. Zhao J., Yang D., Yang X.-J., Wu B. Anion coordination chemistry: From recognition to supramolecular assembly // Coord. Chem. Rev. – 2019. – V. 378. – P. 415-444.
4. Steiner T. The hydrogen bond in the solid state // Angew. Chem. Int. Ed. – 2002. – V. 41, № 1. – P. 48-76.
5. Gelmboldt V., Ognichenko L., Shyshkin I., Kuz'min V. QSPR models for water solubility of ammonium hexafluorosilicates: analysis of the effects of hydrogen bonds // Struct. Chem. – 2021. – V. 32, № 1. – P. 309-319.

6. Suge T., Kawasaki A., Ishikawa K. et al. Effects of ammonium hexafluorosilicate concentration on dentin tubule occlusion and composition of the precipitate // *Dent. Mater.* – 2010. – V. 26, № 1. – P. 29-34.

7. Kim Huynh-Ba, Dong M.W. Stability studies and testing of pharmaceuticals: An overview // *LCGC North America.* – 2020. – V. 38, № 6. – P. 325-336.

8. Продан О.В. Синтез, будова, фізико-хімічні властивості і біологічна активність «онієвих» гексафторосилікатів: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. фарм. наук: 15.00.02 – фармацевтична хімія та фармакогнозія. – Львів, 2017. – 20 с.

9. Gelmboldt V.O., Anisimov V.Yu., Shyshkin I.O. et al. Synthesis, crystal structures, properties and caries prevention efficiency of 2-, 3-, 4-carboxymethylpyridinium hexafluorosilicates // *J. Fluorine Chem.* – 2018. – V. 205, № 1. – P. 15-21.

10. Анисимов В.Ю., Шишкин И.О., Гельмбольдт В.О., Левицкий А.П. Кариеспрофилактические и пародонтопротекторные свойства гелей, содержащих гексафторосиликаты пиридинкарбоновых кислот // *Вестник фармации.* – 2017. – № 4(78). – С. 75-83.

11. Анісімов В.Ю., Шишкін І.О., Левицький А.П., Гельмбольдт В.О. Карієспрофілактична і пародонтопротекторна дія октенідину гексафторосилікату у щурів, які отримували карієсогенний раціон // *Фарм. журнал.* – 2019. – № 3. – С. 86-95.

DEVELOPMENT AND VALIDATION OF UV SPECTROPHOTOMETRIC METHOD FOR THE DETERMINATION OF AZLOCILLIN IN PHARMACEUTICAL FLUID

Karpova Svitlana

Candidate of pharmaceutical sciences,
Associate professor of inorganic and physical chemistry department
Kharkiv National University of Pharmacy

Ivashura Marina

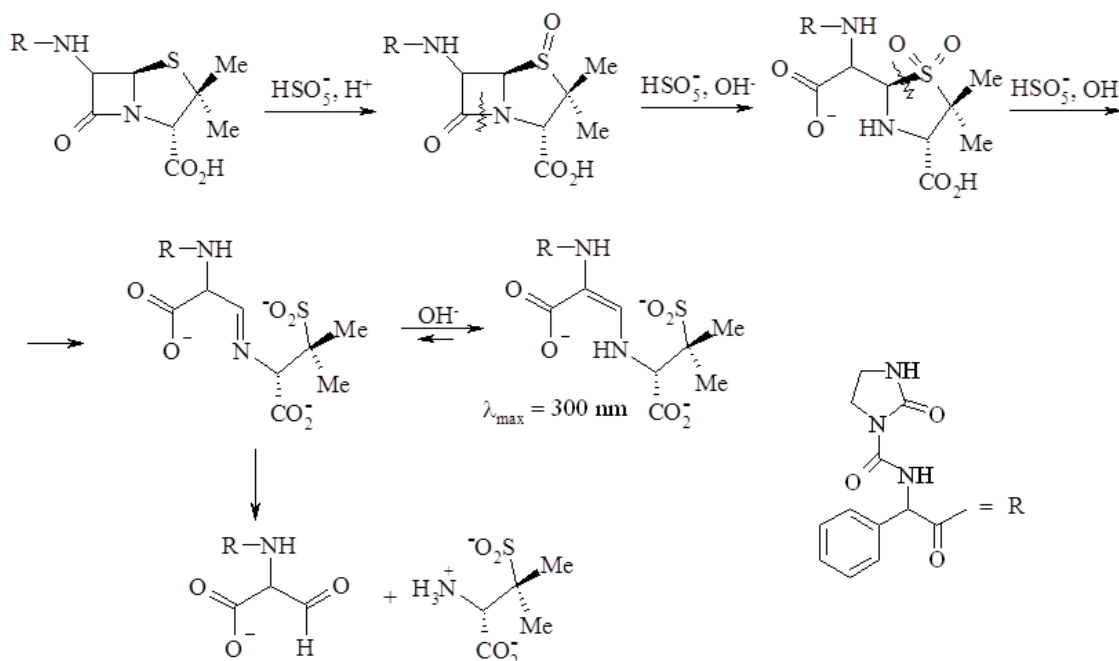
Candidate of agricultural sciences,
Associate professor of inorganic and physical chemistry department
Kharkiv National University of Pharmacy

Mozgova Svitlana

Candidate of pharmaceutical sciences,
Associate professor of inorganic and physical chemistry department
Kharkiv National University of Pharmacy

Lyme disease is one of most common vector-borne diseases, reporting more than 300,000 cases annually in the United States. Treating Lyme disease during its initial stages with traditional tetracycline antibiotics is effective. However, 10–20% of patients treated with antibiotic therapy still shows prolonged symptoms of fatigue, musculoskeletal pain, and perceived cognitive impairment. When these symptoms persists for more than 6 months to years after completing conventional antibiotics treatment are called post-treatment Lyme disease syndrome (PTLDS). Though the exact reason for the prolongation of post treatment symptoms are not known, the growing evidence from recent studies suggests it might be due to the existence of drug-tolerant persisters. In order to identify effective drug molecules that kill drug-tolerant borrelia we have tested two antibiotics, azlocillin (Azl) and cefotaxime that were identified by us earlier. The in vitro efficacy studies of Azl and cefotaxime on drug-tolerant persisters were done by semisolid plating method. The results obtained were compared with one of the currently prescribed antibiotic doxycycline. We found that Azl completely kills late log phase and 7–10 days old stationary phase *B. burgdorferi*. Our results also demonstrate that azlocillin and cefotaxime can effectively kill in vitro doxycycline-tolerant *B. burgdorferi*. Moreover, the combination drug treatment of Azl and cefotaxime effectively killed doxycycline-tolerant *B. burgdorferi*. Furthermore, when tested in vivo, Azl has shown good efficacy against *B. burgdorferi* in mice model. These seminal findings strongly suggests that Azl can be effective in treating *B. burgdorferi sensu stricto* JLB31 infection and furthermore in depth research is necessary to evaluate its potential use for Lyme disease therapy [1].

(2S,5R,6R)-3,3-dimethyl-7-oxo-6-[[[(2R)-2-[[[(2-oxoimidazolidin-1-yl)carbonyl]amino]-2-phenylacetyl]amino]-4-thia-1-azabicyclo[3.2.0]heptane-2-carboxylic acid (Azl) belongs to the ureidopenicillin class and it is used for the treatment of serious infections caused by susceptible strains of microorganisms [2]. Literature review revealed enormous analytical methods were reported for the estimation of azlocillin individually or in combination with other drugs [3]. International Pharmacopoeia recommends to determine penicillin summary in semisynthetic penicillin by neutralization method after preparation hydrolysis by excess of sodium hydroxide titrated solution at heating [4].

The scheme of peroxy acid oxidation and perhydrolysis conjugated reactions of Azl on the time are shown on Fig.

The following quantitative procedures of penicillin determination are described: using potentiometry titration and ionometry, spectrophotometry, extraction photometry, voltammetry and polarography, micelle electrokinetic capillary and paper chromatography, chemiluminescence and kinetic analysis methods [5-8].

A new procedure for the quantitative determination of Azl sodium in the Azlocillinum[®] preparation by the method of back spectrophotometric method using potassium peroxomonosulfate (KHSO_5) as an analytical reagent was developed [9].

Thus, the improvement of the known and development of new methods of quantitative determination of penicillin is rather important. The existing pharmacopoeial methods of penicillin preparations determination are quite complex, long-lasting and require the application complex and expensive devices. The disadvantage of the known simple enough in performance methods of

spectrophotometric determination of penicillin, which are based on the determination of the final products of their hydrolytic cleavage, is the requirement of prolonged heating.

The developed method of Azl kinetic determination has several advantages: makes it possible to identify the preparation in much smaller quantities than the pharmacopoeial iodometric method, it is applicable to the same range of concentrations, as in photometric determination of hydrolysis products, but it doesn't require prolonged heating of the reaction mixture, it is simpler and faster than the method of chromatographic analysis.

The reaction kinetics of the peroxyacidic oxidation and perhydrolysis of Azl with potassium caroate in the alkaline medium is studied. As an oxidizing agent, the potassium triple salt of peroxymonosulfuric acid, $2\text{KHSO}_5 \cdot \text{KHSO}_4 \cdot \text{K}_2\text{SO}_4$, syn. "Oxone", was applied. The procedure was developed and the possibility of the quantitative determination of Azl in the Azlocillinum[®] preparation based on the results of the kinetic-spectrophotometric method with potassium caroate as reagent was shown. RSD = 2.0 %, $\delta = + 1.1$ %.

REFERENCES:

1. United States Pharmacopeial Convention 2015; 3795.
2. British Pharmacopeia: London: The Stationery Office, Vol. 1-6. 2014; 5860.
3. Wang P, Wang B and Cheng X: A Method for Determination of Penicillin G Residue in Waste Penicillin chrysogenum Using High Performance Liquid Chromatography, Applied Mechanics and Materials 2015; 768: 15-24.
4. Diaz-Bao M and Barreiro R: Method for Determining Penicillin Antibiotics in Infant Formulas Using Molecularly Imprinted Solid-Phase Extraction, Journal of Analytical Methods in Chemistry 2015; [10.1155/2015/959675](https://doi.org/10.1155/2015/959675).
5. Batrawi N, Wahdan S and Al-Rimawi F: A Validated Stability-Indicating HPLC Method for Simultaneous Determination of Amoxicillin and Enrofloxacin Combination in an Injectable Suspension, Scientia Pharmaceutica 2017; 85(6): 1-8.
6. Kipper K, Barker C and Standing J: Development of a novel multi-penicillin assay and assessment of the impact of analyte degradation: lessons for scavenged sampling in antimicrobial pharmacokinetic study design 2017; [10.1128/AAC01540-17](https://doi.org/10.1128/AAC01540-17).
7. Shapiro A: Investigation of β -lactam antibacterial drugs, β -lactamases, and penicillin-binding proteins with fluorescence polarization and anisotropy: a review, Methods and Applications in Fluorescence 2016; 4(2): 1-8.
8. Liu, Sun, Zhao: Assay detection for azlocillin sodium and sulbactam sodium for injection by HPLC. Chinese Journal of Pharmaceutical Analysis 2008; 28: 1568-1570.
9. Batrawi N, Wahdan S, Al-Rimawi F: A Validated Stability-Indicating HPLC Method for Simultaneous Determination of Amoxicillin and Enrofloxacin Combination in an Injectable Suspension. Scientia Pharmaceutica 2017; 85(6): 1-8.

PHARMACOECONOMICS AND PHARMACOEPIDEMIOLOGY AS A METHODOLOGY FOR THE RATIONAL USE OF THE HEALTH CARE BUDGET

Nehoda Tetiana,

PhD, Department of Pharmacy and Industrial Technology of Drugs, Bogomolets
National Medical University, Ukraine, Kyiv

Yakubets Alina

From an economic point of view, the health care system appears as a process of providing medical care, including medicinal provision, medical supervision, inpatient and outpatient care with a mandatory assessment of the results of treatment. A distinctive feature of economic assessments is that they take into account both the costs of a specific medical, diagnostic, surgical or conservative intervention, and the economic results of its implementation. To solve the problem of finding an effective way of spending health care resources partly allows the conduct of pharmacoeconomic studies, the main purpose of which is to study the economic feasibility of prescribing certain drugs and drug therapy regimens, inextricably linked with their effectiveness and safety [1].

In world medical practice, practical recommendations for doctors on the technology of treatment of certain nosological forms, taking into account economic analysis, have become widespread [2]. In addition, at present, both pharmaceutical companies and the governments of some countries, when disseminating information for doctors about the advantages and disadvantages of drugs (drugs), began to include pharmacoeconomic data. Thus, the need for pharmacoeconomic assessment is the basis for creating a rational system of drug supply.

In recent years, the health care system has increased the need for economic assessment of technologies for treating patients [3]. There is a gradual shift in focus from “passive” financing and health care management, in which doctors diagnose a disease and prescribe an appropriate course of treatment to patients, to the doctor’s independent choice of optimal therapy options, taking into account its cost effectiveness. In this regard, over the past 10 years, there has been a tendency of constant growth in the number of pharmacoeconomic studies, which is confirmed by an increase in the number of scientific publications.

Validated pharmacoeconomic studies show the economic benefits of treatment regimens that, along with high clinical efficacy, allow the least amount of resources to be spent. Treatment with an expensive drug that reduces the number of complications and the length of hospital stay is ultimately cheaper, as the total cost is reduced [4].

Pharmacoeconomic research allows solving the following tasks:

- economic analysis of the results of therapy, its impact on health care and society, determination of socio-economic losses and effects caused by the disease, damage to the patient and his family, damage to society;
- assessment and comparison of the cost of treatment, its impact on the quality of life (saved life years);
- assessment of the economic and clinical effectiveness of alternative methods of treatment (comparison of medicinal methods of treatment in different modes to achieve maximum effect);
- optimization of drug therapy and its rational choice;
- cost control.

When developing the goals and objectives of pharmacoeconomic research, it is taken into account whose economic interest will be taken into account when planning and carrying out work: the interests of society as a whole; health care systems at the federal level; health care systems at the territorial level; a separate medical institution, an insurance medical organization; the individual patient or his family.

In this regard, several groups of consumers of pharmacoeconomic information can be distinguished: doctors, pharmacists and pharmacists, patients and their relatives, medical institutions, insurance companies, the government (budget), the ministry of health, and expert scientists [5].

The main areas of application of pharmacoeconomic research data include:

- study of the pharmaceutical market in a specific financial and economic situation with an assessment of their effectiveness and safety;
- assessment of the economic efficiency of new types of treatment;
- selection of medicines with proven efficacy at prices available for budget funding;
- creation of databases of pharmacoeconomic analysis that are used in the formation of the health care budget.

Pharmacoeconomic research should be carried out at different stages of medical care (outpatient, inpatient, rehabilitation stage, etc.) using uniform methodological approaches [6].

The following are considered as the main types of pharmacoeconomic analysis:

- analysis of the "cost of illness";
- analysis by the criterion "cost-effectiveness";
- cost minimization analysis;
- analysis of "costs - utility (utility)";
- cost-benefit (benefit) analysis.

Each of the listed methods necessarily includes several main stages:

- the formulation of the problem under study, the definition of the "point of view" of the researcher (whose interests will be taken into account);
- choice of alternative technology for comparison;

- selection of a criterion (parameter) for evaluating efficiency; Analysis of the effectiveness and safety of the investigated interventions;
- calculating the costs associated with the study interventions;
- calculation and analysis of the actual clinical and economic indicators (the ratio of "cost-effectiveness", "cost-utility" or "cost-benefit").

Cost of Disease Analysis. The essence of this type of analysis is to calculate the costs associated with a particular disease without taking into account the results of the medical care provided. In the context of Russian healthcare, the true cost of treatment, prevention, rehabilitation, the amount of economic damage due to morbidity and mortality is still not known, therefore this type of analysis is of significant methodological interest.

Cost-effectiveness analysis. This is a type of analysis that compares drugs and programs (treatment protocols) for identical performance criteria. Results are measured as the added value between alternative therapies, or as differences in health status acquired after each treatment. In this way, it is possible to establish how much money must be paid to obtain certain health benefits achieved by the assessed treatment.

When comparing the results of treatment, use

“Natural” units of measurement (for example, an increase in life expectancy, a decrease in blood pressure, etc.), not monetary ones.

Cost-effectiveness analysis is a widely used technique because it allows direct comparisons of different therapies. Expression of investments in treatment in monetary units, and its results in “natural”, makes this type of analysis useful both for consumers of medical services (patients) and for their providers (pharmacists and doctors).

The disadvantage is the impossibility of comparing the effectiveness of therapy in cases where the results are expressed in different units of measurement. This analysis is unacceptable in cases where there is a need to use more than one criterion for the effectiveness of treatment outcomes, for example, an increase in life expectancy and at the same time an improvement in its quality, as measured by the indicator of a decrease in the symptom (s) of the disease.

Cost minimization analysis. This type of analysis allows you to determine the real minimum cost of treatment with previously proven equal effectiveness of various drugs. Dignity method of calculating cost minimization is the possibility of comparing alternative medical technologies, but since in real practice medical interventions that are evaluated absolutely the same in terms of both effectiveness and safety are extremely rare, this method of analysis is not widespread.

Cost-utility (utility) analysis. This type of analysis is based on the definition of "usefulness", the most frequently used criterion of which is the saved years of quality life (QALY - quality-adjusted life-years).

This is the only method of pharmacoeconomic analysis that takes into account the patient's preferences in relation to a particular treatment outcome. It, like the cost-effectiveness analysis, makes it possible to take into account the initial data in monetary terms, and the results in “natural” units. Cost-Utility is the only methodology to give

weight to patient preferences. The method measures the ratio of the cost of a medical intervention to its utility.

Cost-benefit analysis. It allows you to calculate the expected profit from the introduction of a treatment method, as well as the resulting savings (from investment, the introduction of a treatment method with a certain drug).

This type of analysis is performed both to compare drugs with each other and to compare alternative treatments to the drug.

Currently, the main users of pharmacoeconomic data are:

- experts, scientists and specialists who need objective economic evidence when comparing drugs of equal efficacy and safety in order to include them in the appropriate lists, lists, Formulary of drugs;

- managers and specialists who will have to determine the optimal budget allocations for the implementation of territorial health programs using data from pharmacoeconomics. Branches of insurance companies, in turn, include drugs in compulsory health insurance programs, taking into account their cost-effectiveness indicators;

- specialists of pharmaceutical and distribution companies, pursuing the goal of conducting an optimal pricing policy for the introduction of drugs in the pharmaceutical market.

Thus, pharmacoeconomic analysis is an effective method for making optimal decisions in the field of drug provision. In connection with the constant expansion of the range of medicines offered by domestic and foreign manufacturers for use, the number of persons interested in using the results of pharmacoeconomic studies is steadily growing.

Pharmacoepidemiology is one of the methods for ensuring the rational and cost-effective use of drugs. The modern definition of pharmacoepidemiology sounds like "the study of the use and effects / side effects of drugs in a large number of people in order to ensure the rational and cost-effective use of drugs among the population, aimed at improving people's health."

Pharmacoepidemiology originally focused on the safety of individual drugs (pharmacovigilance), but today it also investigates their therapeutic effects. This transformation was driven by growing concern that the therapeutic outcomes of drug use within the rigorous framework of randomized clinical trials are not always the same as drug use in everyday practice.

Pharmacoepidemiology can be drug-oriented (that is, aimed at the safety and efficacy of an individual drug or a group of them) or consumption, that is, aimed at improving the quality of pharmacotherapy by conducting educational (training) activities. The synthesis of drug consumption research and pharmacoepidemiology provides insight into the following aspects of drug use and prescription. The structure of drug use covers the volume and characteristics of drug use, trends in drug use and changes in cost over time. The quality indicators of the use of medicines can include the choice of the drug (according to the recommended range); cost of the drug (in accordance with budgetary recommendations); dosage of the drug (taking into account individual and age characteristics); knowledge of drug interactions and adverse

reactions; for patients who are aware and unaware of the cost and benefits of treatment [7, 8]. Results of use: therapeutic (benefits and side effects) and economic results.

Thus, pharmacoepidemiological studies often significantly expand knowledge regarding the efficacy and safety of drugs, since, unlike clinical trials, they assess the effect of drugs in large heterogeneous groups of patients over a long period. The study of drug consumption, among other things, gives an understanding of the effectiveness of their use, that is, it allows you to determine whether the treatment with a particular drug justifies the financial means spent. The results of these studies can be used to determine priorities for rational health budgeting.

Bibliography

1. Aleshenkova, E.G. Organizational approaches to conducting pharmaco-economic research / E.G. Aleshenkova, L.V. Kobzar // Economics. vestn. pharmacy. - 2001.- N. 4.- P. 87-89.

2. Dremova, N.B. Organizational and economic aspects of improving drug supply for the population / N.B. Dremova, L.V. Moshkova, A.I. Lukin // Sat. scientific. works M.-1993.- P. 54 - 60.

3. Pharmaco-economic advantages of using multipurpose monotherapy with tonocardine in elderly patients with concomitant pathology / L.B. Lazebnik, L. Gorilovsky, E. Klimanova, Yu. Konev // Pharmac. vestn. - 2001.- N. 24.- P. 20-21.

4. Karpov, O. To the recommendations of non-prescription drugs based on pharmaco-economics / O. Karpov // Pharmac. vestn. - 2001.- N. 31.- P. 15.

5. Krestinsky, Yu.K. The concept of pharmaco-economics as a separate branch of the health care economy / Yu.K. Krestinsky // Pharmac. vestn. - 1999. - N2.- P. 8.

6. Kobzar, L.V. Modern concept of pharmaco-economic research / L.V. Kobzar, E.G. Aleshenkova // Pharmacy. - 2000. - N. 5-6.- P. 10-12.

7. Kobina, S. Pharmaco-economic research is needed for all participants in the pharmaceutical market / S. Kobina // Pharmac. Vestn.- 2000.- N. 2.- P. 6.

8. Sheenko, O. Formulary - the basis of rational pharmacotherapy / O. Sheenko // Pharmac. vestn. - N. 12.- 2000.- P. 6.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІЗНИЦІ МІЖ ТАКИМИ ОРТОПЕДИЧНИМИ ВИРОБАМИ, ЯК ОРТЕЗИ, БАНДАЖІ, ТУТОРИ, ФІКСАТОРИ, ШИНИ, ПОЯСИ ДЛЯ СПОЖИВАЧІВ

Бреусова Світлана Вікторівна

доцент, канд. фарм. н., доцент
каф. товарознавства НФаУ

Баранова Інна Іванівна

професор, д. фарм. н., зав.
каф. товарознавства НФаУ

Ільїна Софія Костянтинівна

здобувач вищої освіти НФаУ
3 курсу

Захворювання опорно-рухового апарату є одним з факторів інвалідності людей у всьому світі. Ці захворювання значно обмежують рухливість і моторику, приводячи не тільки до дискомфорту у житті людини, а і передчасного припинення трудової діяльності, скорочуючи можливості для накопичення матеріального добробуту і виконання соціальних функцій.

Метою наших досліджень було дослідження різниці між такими ортопедичними виробами, як ортези, бандажі, тунори, фіксатори, шини, пояси для споживачів.

Самі перші зображення людей в ортопедичних виробих датуються ще до нашої ери. Вони були знайдені в Єгипті і відносяться за часом до п'ятої єгипетської династії.

Засновник наукової і практичної медицини Гіппократ (460-377 рр. до н.е.) у своїх працях описав травматичні вивихи, відкриті і закриті переломи кісток, а також природжений вивих стегна, клишоногість, кривошия тощо. Гален (131-206) використовував фізичні методи лікування, а запропоновані ним терміни «лордоз», «кіфоз», «сколіоз» використовуються і нині [2].

У 1575 році "батько сучасної хірургії" Амбруаз Паре розробив і став застосовувати перфорований металевий ортез для корекції сколіозу і ортез на гомілковостопний суглоб для лікування клишоногості. У 1803 році видатний італійський хірург Антоніо Скарпа продовжив починання Паре в області лікування клишоногості і запропонував свій варіант гомілковостопного ортези [3]. За часів Скарпа і Паре основними матеріалами для виробництва ортезів були метал, дерево і шкіра. Ортези виготовлялися в невеликих майстерень на замовлення. Мистецтво виготовлення ортезів не було систематизовано і передавалося буквально від батька до сина.

Розвиток ортопедії та травматології в Україні пов'язаний з відкриттям науково-дослідних інститутів у Харкові (1907), Києві (1924), Донецьку (1955), 13 кафедр травматології та ортопедії у медичних інститутах та інститутах удосконалення лікарів [2].

Отже, розглянемо відмінність між ортезами, бандажами, тудорами, фіксаторами, шинами та поясами.

Бандаж (фр. bandage, дослівно - перев'язка) — в медицині, особливий вид фіксувально-стискальної пов'язки [1, 4]. Бандаж – ортопедичний виріб, який підтримує суглоби або якусь частину тіла, а також обмежує рух в них на 30 % від можливого. У бандажі немає металевих і пластикових вставок або ребер жорсткості. З додаткових матеріалів використовуються поролонові вставки, що тиснуть. Частина фахівців продовжує висловлюватись у термінах напівтвердий бандаж і жорсткий бандаж, припускаючи, що в ньому будуть ребра жорсткості. Правильніше називати такі вироби ортезами. Новий термін - 3D бандаж, бандаж з 3D тканини, бандаж з 3D в'язкою. Це використання в бандажі неklasичної еластичною бандажної тканини, а спеціальної об'ємної в'язки, яка покращує мікроциркуляцію в шкірі. Зазвичай вони надягають на голе тіло.

Ортез (грец. Орθός – прямий, рівний) – зовнішнє медичне пристосування, яке призначають для зміни структурних і функціональних характеристик нервово-м'язової та скелетної системи: розвантаження, фіксації, активізації і корекції функцій пошкодженого суглоба або кінцівки [4, 5]. Ортез – ортопедичний виріб з металевими і пластиковими вставками, ребрами жорсткості, пружинними ребрами жорсткості, який обмежує руху на 50 або 70 %. Якщо лікар сказав, що потрібен ортез, зазвичай він має на увазі, що в ньому повинні бути ребра жорсткості і значне обмеження обсягу руху.

Тудор (лат. tutor, от тугі дивитись, охороняти) - ортопедичний апарат, призначений для створення нерухомості суглоба і для фіксації кінцівки [4,7]. Він може бути з декількома потужними ребрами жорсткості і ременями, яке забезпечує повну нерухомість в суглобі (частіше за все, в колінному або в лучезап'ястному), тобто обмежує рух на 100 %. Зазвичай цей термін усіма фахівцями використовується однаково. Частина фахівців називає тудор шиною, так як і те, і інше виріб обмежують обсяг рухів на 100 %.

Фіксація (від лат. Fixus, «міцний, закріплений») [8]. Фіксатор - цей термін використовується дуже різнопланово. Він позначає, що якоїсь частини тіла потрібна підтримка, але не вказує ні на саму частину тіла, ні на ступінь підтримки і обмеження обсягу рухів. Все це потрібно уточнювати додатково.

Шина - фіксатор для різних частин тіла, призначений для профілактики і лікування травм і захворювань кісткової системи [4, 9]. Шина - цей термін найчастіше використовується в області надання першої допомоги при травмах. Вона обмежує рух на 100%. Крім цього, є сформоване за багато років назва шина Шанца (комір Шанца), який є бандажем, але всі фахівці його називають по-старому.

Ортопедичний корсет - медичний ортопедичний пояс з повітропроникною, еластичною тканини зі спеціальними ребрами жорсткості і стягуючими ременями, застосовуваний при захворюваннях, викривленнях і травмах хребта

[4, 6]. Пояс - це м'який бандаж без ребер жорсткості навколо тулуба. У ньому можуть бути використані невеликі ребра жорсткості, але для запобігання скручування пояса, а не для забезпечення підтримки.

Сучасні ортопедичні вироби забезпечують усі необхідні умови для одужання і роблять період реабілітації менш обтяжливим для пацієнта. Ці вироби користуються попитом у споживачів і тому їх асортимент та зручність користування являються досить актуальними та необхідними, щоб допомагати людям з різними патологіями.

Також дуже активна життєва позиція і заняття спортом; це, безумовно, корисно для організму, але не завжди ми здатні розрахувати свої сили і при серйозному навантаженні можемо щось пошкодити. Завжди простіше попередити травму, заздалегідь; забезпечивши себе, ніж потім довго після неї реабілітуватися.

Список літератури

1. Бандаж (медицина). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Бандаж_\(медицина\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Бандаж_(медицина))
2. Загальні питання травматології та ортопедії : навчально – методичний посібник. 2- е видання видання / М. Л. Головаха, Ю. М. Нерянов, Д. В. Івченко та ін. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2016. – 200 с.
3. Історія хірургії - Українська медична стоматологічна академія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.umsa.edu.ua/kf_hirurg_three >
4. Каталог «Протезно-ортопедичні вироби». Затверджено Методичною радою з питань реабілітації інвалідів та дітей-інвалідів Міністерства праці та соціальної політики України. Протокол № 2 від 17.06.2010 р.
5. Ортез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://antisorto.com/ortez>
6. Ортопедический корсет. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Ортопедический_корсет
7. Тьютор - это... Что такое тьютор? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ukrainian_explanatory.academic.ru/182597/тьютор
8. Фиксация. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фиксация>
9. Шина (медицина). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Шина_\(медицина\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Шина_(медицина))

ПОЭТИКА ЗАГЛАВИЙ ПРОЗЫ ШМЕЛЕВА (СОЕОБРАЗИЕ СЕМАНТИКИ И СТРУКТУРЫ)

Filat Tetiana

Doctor of Philology, Professor,
Language training department
SE «Dnipropetrovsk medical academy of NM of Ukraine»

Проблема поэтики заглавий прозы Шмелёва ещё не стала, насколько мне известно, предметом специального системного классифицирующего анализа, хотя для характеристики поэтики писателя заголовочный комплекс несомненно важен, передавая авторский онтологический взгляд на человеческое бытие, авторскую интенцию, его интерпретацию «ключа» к произведению, его главного смысла. Заглавия Шмелёва традиционно представляют собой некий мини-текст, приглашение к чтению, выделяя главное в произведении с точки зрения автора, представляют заявку текста о себе. В шмелеведении есть отдельные, часто удачные интерпретации семантики и функции заглавий. Так, В.А. Кошелев и А.Е. Новиков предлагают анализ заглавия произведения «Два Ивана. История». В.А. Кошелев интересно и убедительно интерпретирует именно заглавие, обращая внимание на нарицательно-обобщающую семантику имени «Иван», на опорные культурные смыслы в слове «два» («общее», «пара», «контрарность»), что реализуется в произведении [1,11-12], а в подзаглавии «история» видит лишь противоречивый смысл притчи, заявленный в заглавии, где есть интертекстуальная связь с гоголевской притчей о ссоре двух Иванов, хотя думается, что слово «история» в заголовочном комплексе более многозначно. А.Е. Новиков [2], игнорируя заглавие, видит в подзаглавии сему-знак достоверности и указание на сюжетную перспективу произведения. Думается, правда, что текст ретроспективно освещает подзаглавие и как временную категорию, и в его семантику и функции следует добавить интерпретацию В.А. Кошелева. Л.В. Суматохина верно отмечает особую семантику сочетания времени и пространства в заглавии рассказа «Куликово поле», видя в нём реализацию концепции текста рассказа – «времени нет», «всё вечно живое» [3,93], но не делает при этом вывода о концептуальности этого рецепционного заглавия, о своеобразной хронотопичности и интертекстуально-цитатной его природе, верно обращая внимание на роль подзаглавия – «Рассказ следователя» как «знака» достоверности, адресованной читателю. Е.О. Козлова, анализируя этот рассказ, рассматривает поэтику заглавия в традициях русской литературы, но не отмечает его цитатной природы, подчёркивает, что заглавие имеет символический характер, обретает «иконографические черты» [4,75-76], добавим, благодаря ретроспективному взаимодействию с текстом,

Исследовательница подчёркивает, что в рассказе фигурирует хронотоп [4,74], но не отмечает хронотопичности и его заглавия как модели текста. Такая поэтологическая точность переключки, тесное взаимоотношение и взаимодействие заглавия и текста присущи большинству шмелёвских произведений. Отдельные наблюдения над художественной природой и функциями шмелёвских заглавий, его заголовочных комплексов важны и ценны, однако далеко не все они обратили на себя внимание литературоведов. Так, одной из удачных повестей Шмелёва с заглавием «Росстани» не повезло. Как полагает Д.В. Макаров, не обративший внимания на заглавие, по содержанию она восходит к евангельской притче о богаче и Лазаре [5,109], хотя эта интерпретация в связи с семантикой заглавия не совсем точно определяет авторский замысел и проблематику произведения. В известных мне специальных статьях (М.А. Хатямова [6,40-44], Е.В. Каманина [7,40-45], О.В. Шуган [8,41-48]) предлагается более или менее подробный анализ проблемно-семантической стороны произведения, но заглавие, несущее авторскую интенцию, не рассматривается, а между тем оно важно для понимания идейно-проблемного комплекса повести.

Л.А. Спиридонова, специально не занимаясь поэтикой шмелёвских заглавий, выделяет группу произведений, которые объединяет сходное слово-образ: «Свет», «Свечка», «Свет вечный», «Свет разума» [9,5], сюда следует добавить и «Свет тихий» с его темой тайны жизни, освещённости всего сущего волей Всевышнего. К наблюдениям Л.А. Спиридоновой следует добавить, что в эти креативные заглавия вынесено ключевое слово-понятие творчества Шмелёва, его аксиологии, образ этико-философских представлений, связанных с мифопоэтической антиномией, присутствующей в христианстве: «Свет – Тьма», «Добро и Зло», что позволяет рассматривать эти заглавия как проблемно-рецепционные, создающие цикл. Хотя писатель сам не собирает эти произведения в цикл, как и произведения, в референционных заглавиях которых повторяется обозначение природного времени, любимого писателем, – весны: «Весенний шум», «Весенний ветер», «Весенний плеск». В поэтике заглавий двух последних произведений-миниатюр явно проступает импрессионистическая направленность – фиксация звука. Как известно, у Шмелёва есть и авторские сборники, циклы рассказов, объединённые общим темпорально-оценочным, проблемно-тематическим креативным заглавием: «Суровые дни» (1916). Эмигрантский цикл «Родное» (1930-1940) имеет общее проблемно-тематическое заглавие, открыто эмоциональное, лирическое, креативное, номинирует цикл автобиографических произведений, где структурирована одинаковая заголовочная вербально-синтаксическая модель, усиливающая внутреннее единство автобиографического цикла: «Как я ходил к Толстому», «Как я встречался с Чеховым», «Как я стал писателем», «Как я обманул нищего», где личное местоимение «я», включённое в референтное заглавие, выступает знаком автобиографизма, а слово «как» – знаком заглавия, задающего сюжетную перспективу. Поэтика общих заглавий шмелёвских циклов, как и многие названия его отдельных произведений, многозначна и поэтому нуждается в составной номинации, выявляющей их комплексный характер, требующий

неоднозначного определения типа заголовка. Сюжетная перспектива определена и без слова «как» в ряде референтных шмелёвских заглавий: «Богомолье», «По приходу», «Поездка», «Забавное приключение», «По спешному делу», «Лихорадка», «Оборот жизни» (заглавия, задающие сюжетную перспективу, характерны для «малых форм» прозы). В заглавии «Богомолье» заключена и другая семантика: номинация православно-христианского ритуала, а заглавие «По приходу» называет социально-церковное маркированное пространство места действия. Смысловая многозначность присуща многим заголовкам Шмелёва, особенно метафорическим, к которым был склонен модернизм. Писатель избегает подзаголовков, определяющих жанр, вероятно, ощущая свои новации, хотя он вынес в заглавие жанровое определение – «Автобиография», стремясь следовать специфике этого жанра.

Проблемно-тематическому разнообразию произведений Шмелёва соответствует и разнообразие поэтики заглавий. В поэтике заглавий ранней прозы писателя отражены тенденции русского «нового реализма» – разновидности модернизма, который не порывал с традициями классического реализма: на уровне поэтики заглавий реалистическое шмелёвское письмо проступает в миметической окраске референтных заглавий с обозначением простых, бытовых предметов и привычных персонажей, в определении реального времени и пространства, реальных событий и жизненных ситуаций. При этом часто текст выявляет метафорически-обобщающий характер заглавий, придавая им рецепционную интенцию, что реализует важность для эстетики Шмелёва читателя-адресата. Связь с предшествующими традициями реализма русской литературы, в частности, отчётливо проступает в эстетически-вербальном сходстве поэтики заглавия «Человека из ресторана» (1911), произведения, интертекстуально связанного, как верно полагают Д.В. Макаров и С.Н. Макарова, с темой «маленького человека» в «Станционном смотрителе» Пушкина [10,107-112], хотя они и не сопоставляют поэтику заглавий. В обоих заглавиях предстаёт перифрастическое определение главного героя, чьё имя не даётся, а лишь назван его социально-профессиональный статус, причём, так сказать, «низкий»: заглавие акцентирует именно социальную заострённость проблематики произведения о «маленьком человеке».

В перифрастическом референтном заглавии романа периода эмиграции «Няня из Москвы» предстаёт комбинация наименования профессии «маленького человека» – «няня» (воспитательница, защитница) и топонима, обозначающего центр России, что как бы является заявкой на трактовку героини, реализованную в тексте, как символа простой русской женщины – «оберега»: верной, любящей, труженицы, защитницы и помощницы. У Шмелёва есть и креативные заглавия, где номинирован в духе православной дефиниции чин святости – «Блаженные». Есть у Шмелёва и традиционные названия-антропонимы: «Иван Кузьмич», «Мирон и Даша», хотя таких названий немного, что, возможно, свидетельствует о характерной для «нового реализма», по мысли О.В. Шуган, «приглушенности» антропоцентрической направленности [8,41], что присуще и Шмелёву. Заглавие «Мирон и Даша», в соответствии с концепцией Д.А. Завельской о традиции сентиментализма в рассказе [11,25030], напоминает модель если не

сентименталистских, то сентиментальных наименований, где приводятся имена влюблённых. Тут можно усмотреть и интертекстуальную связь со структурой наименования сказочной пары: «Иван-да-Марья».

Отдаёт Шмелёв дань и традиционным референтным названиям, где фиксируется время: природное («Весенний ветер», «Весенний шум», «Весенний плеск»), темпоральный промежуток («Однажды ночью», «Музыкальное утро» и др.). Заглавие «Каменный век» внешне номинирует эпохально-историческую темпоральность, но текст проясняет переносный метафорический смысл заглавия, делая его креативным и рецепционным. Для заглавий Шмелёва, как отмечалось, характерно тесное взаимоотношение, взаимосвязь заглавия и текста, что формирует многозначность семантики и типа заглавия. Многие заглавия шмелёвских произведений определяют место действия, называют пространство, часто природное, столь любимое писателем: «На скалах Валаама», «Старый Валаам», «На пеньках», «В норе», «Под небом», «На большой дороге», «Волчий пережат», и социально-церковно маркированное – «В деревне», «По приходу» – всё это референтные заглавия. Среди них есть и топографически точное обозначение (Валаам), и нарицательные, но все они референтные. Многозначность заглавия «По приходу» помимо определения места действия содержит указание на движение и сюжетную перспективу. У Шмелёва очень часто вынесенное в заглавие наименование обычного предмета – «заглавие – деталь» как «прожектор» освещает смысл произведения, выявляя активную роль авторского слова, обретая переносное, метафорически-образное и обобщающее значение благодаря ретроспективному освещению, интерпретации заглавия текстом произведения. Таковы метафорические заглавия «Стена», «Карусель», они называют реальные предметы, но выступают характеристикой стиля жизни, метафорой. Есть и вариант «чистой» метафоры: «Поденка» – название хищного насекомого, которое прямо не фигурирует в тексте, но в нём возникает метафора, перекликаясь с заглавием. Шмелёв избегает дидактических названий, столь модных в XVIII веке, хотя встречается одно – «Как надо» (1915) с мотивом скрытого поучения приятия жизни со всеми её испытаниями. У Шмелёва встречаются эмоционально-оценочные, креативные заглавия, структурно состоящие из подлежащего и определения: «Пугливая тишина», «Светлая страница», «Лик скрытый». В состав заголовочного комплекса произведений Шмелёва, где доминирует имя автора (а не псевдоним) и собственно заглавие, чаще всего в 1930-е годы входят подзаглавия, которые называют рассказчика (модель, используемая Чеховым): «Куликово поле. Рассказ следователя», «Марево. Рассказ бродяги», «Спешное дело. Рассказ встречного человека», «Перстень. Рассказ бывшего артиста», «Свет вечный. Рассказ землемера»; «Как мы летали» имеет подзаголовок «Из воспоминаний приятеля». Благодаря такой структуре заголовочного комплекса происходит размежевание автора и рассказчика, а перечень рассказчиков свидетельствует о демократизме выбора писателем разнообразных представителей, которым он даёт «слово», психологически раскрывающее их личности. Шмелёв редко использует эпиграф (он есть в «Лете Господнем» как интертекстуальная связь с Пушкиным в цитате «Два чувства дивно близки нам...»). Посвящение фигурирует в заголовочном

комплексе «Светлой страницы» – посвящение памяти отца, «Пути небесные» посвящены «светлой памяти жены». Встречается в составе заголовочного комплекса и датировка («Неупиваемая чаша»), и указание места создания произведения («Рубеж», «Няня из Москвы», «Страх», «Весенний плеск»), создающее эффект творческой исповедальной «дневниковости».

У Шмелева в поэтике заглавий, при всем их разнообразии, доминирует многозначность, сочетание интенции референтной и креативной. Для Шмелева реципиент всегда важен, писатель учитывает психологию восприятия заглавий, своим авторским словом направляя внимание читателя. Писатель избегает поэтики откровенно интригующих заглавий, хотя у него есть рассказ с названием «Загадка» (1916), явно интригует читателя заглавие знаменитого романа «Солнце мёртвых». Рецепционная интенция – привлечение внимания читателя скрытым смыслом, поясняющимся только при чтении текста, есть и в заглавиях, которые уже упоминались, – «Светлая страница», «Оборот жизни», «Степное чудо», «Загадка», «Лик скрытый» и др. Особое место среди заглавий произведений Шмелёва, определяя важную специфическую сторону его аксиологии, творческого мышления, занимают заглавия подчёркнуто проблемные, связанные с православными религиозно-нравственными проблемами, раскрываемыми текстом: «Пути небесные», «Великие Веса», «Мировая правда». Именно в эту группу заглавий следует включить и названия, связанные евангельской и житийной традициями: «Милость преп. Серафима», «Глас в нощи», с обозначением сакрального предмета – иконы Божьей Матери, известной читателю XIX века с 1878 года как иконы чудотворной, – в заглавии «Неупиваемая чаша». Это и темпоральное обозначение года в церковно-православной лексике – «Лето Господне», и вынесение в заглавие богословских проблем – «Пути небесные», где обозначение места дано в сакральном выражении, которое содержит авторский концепт-оценку, делающий это заглавие креативным и проблемным. К этому типу заглавий относится и обозначение христианско-православного ритуала – «Богомолье». Эти заглавия (кроме «Неупиваемой чаши») возникли в русле усиления религиозных мотивов в шмелёвских поисках «новой эстетики», в формировании «духовного реализма» (Любомудров) и жанра «духовного романа» («Пути небесные»). Они гармонически соответствуют текстам и представляют несомненное своеобразие Шмелёва как создателя таких заглавий, которые формируют нетрадиционную группу в системе рубрик типичной классификации заглавий произведений русской литературы, связанных с общей поэтикой стилевого направления того или иного периода шмелёвского творчества, с его отношением к традициям и новаторству.

Список литературы.

1. Кошелев В.А. Рассказ И.С. Шмелёва «Два Ивана» в свете культурологических традиций русской классики // Художественный мир И.С.Шмелёва и традиции славянских литератур: XII Крымские международные Шмелёвские чтения: Сб. материалов. – Симферополь, 2004. – С. 11-20.

2. Новиков А.Е. О художественном своеобразии одного шмелёвского рассказа // И.С. Шмелёв и духовная культура православия: IX Крымские

международные Шмелёвские чтения: Сб. материалов. – Симферополь, 2003. – С. 90-95.

3. Суматохина Л.В. Категория чудесного в поэтике И.Шмелёва // Творчество И.С.Шмелёва в аксиологическом аспекте: XIII Крымские международные Шмелёвские чтения: Сб. материалов. – Алушта, 2004. – С. 90-93.

4. Козлова Е.О. Символическая природа образа Куликова поля (по материалам очерка И.С.Шмелёва «Куликово поле») // Художественный мир И.С.Шмелёва и традиции славянских литератур. – Цит.изд. – Алушта, 2004. - С. 72-77.

5. Макаров Д.В. Мотив «памяти смертной» в прозе И.С. Шмелёва // Творчество И.С.Шмелёва в аксиологическом аспекте. – Цит.изд. – Алушта, 2004. – С. 106-111.

6. Хатямова М.А. Особенности повествования в повести И.С.Шмелёва «Росстани» (1913) // Художественный мир И.С.Шмелёва и традиции славянских литератур. – Цит.изд. – Симферополь, 2004. – С. 40-44.

7. Каманина Е.В. Соотношение повествовательного и лирического начал в повести И.С.Шмелёва «Росстани» // И.С.Шмелёв и литературно-эмиграционные процессы XX века: XIV Крымские международные Шмелёвские чтения: Сб. материалов. – Алушта, 2005. – С.40-45.

8. Шуган О.В. Повесть И.С.Шмелёва «Росстани» в литературном контексте // И.С.Шмелёв и духовная культура православия: IX Крымские международные Шмелёвские чтения. – Симферополь, 2003.– С.41-48.

9. Спиридонова Л. Мир времени и мир вечности в творчестве Шмелёва // Творчество И.С.Шмелёва в аксиологическом аспекте. – Цит.изд. – Алушта, 2004. – С. 3-9.

10. Макаров Д.В., Макарова С.Н. «Маленький человек» в повести А.Пушкина «Станционный смотритель» и И.С. Шмелёва «Человек из ресторана» (христианский контекст) // Художественный мир И.С.Шмелёва и традиции славянских литератур. – Цит.изд. – Алушта, 2004. – С. 107-112.

11. Завельская Д.А. Сентиментализм в очерках И.С.Шмелёва о Первой мировой войне // Творчество И.С.Шмелёва в аксиологическом аспекте. – Цит.изд. – Алушта, 2004. – С. 25-30.

PHRASEOLOGISCHE KONTAMINATION: WIE IST SIE IN DIACHRONER HINSICHT ZU BEWERTEN?

Hawrysch Mychajlo,

Kandidat der philologischen Wissenschaften (Dr. phil.),
Dozent, Leiter des Lehrstuhls für Deutsch,
Kiewer Nationale Vadym-Hetman-Wirtschaftsuniversität

Wie bekannt ist die Sprache ein offenes, flexibles und sich ständig in Entwicklung befindendes System, wodurch ihre zwei Forschungsansätze – ein synchroner (Betrachtung von Spracherscheinungen zu einer bestimmten Zeit) und ein *diachroner* (Sprachanalyse, die mehrere Zeitebenen erfasst) – bedingt sind. Mit anderen Worten heißt es, dass einerseits ständig neue lexikalische und phraseologische Einheiten gebildet werden, die den Sprachbestand erweitern und bereichern, aber andererseits bestimmte sprachliche Zeichen aus dem aktiven Gebrauch verschwinden und zu Archaismen werden.

Phraseologische Kontamination gehört zu den Mitteln, die zur Dynamik der Sprache beitragen; sie ist eine wenig erforschte Möglichkeit der Bildung von *neuen* Phraseologismen, deren Besonderheit darin besteht, dass der neue Phraseologismus aus Komponenten von zwei (sehr selten von drei) bereits existierenden und gebräuchlichen phraseologischen Einheiten entsteht: *wie der Blitz + es geht wie geölt = wie ein geölter Blitz* [1, S. 142].

Bei den meisten Forschern, die sich mit sprachlichen Neubildungen beschäftigen, findet die phraseologische Kontamination nur eine kurze Erwähnung und ihre Leistung wird in der Regel nur mit wenigen Beispielen verdeutlicht. Das Vorhaben dieses Beitrags erwuchs aus dieser – wie uns scheint – ungenügenden Aufmerksamkeit zum Phänomen der phraseologischen Kontamination und besteht darin, *die Rolle/die Wichtigkeit* dieses Mittels der Phraseologismenbildung im Entwicklungsprozess der deutschen Sprache zu *bestimmen*.

Kontaminierte phraseologische Neubildungen entstehen in aller Regel in der mündlichen Sprache (dann bleiben ihre Autoren unbekannt) oder sind Produkt schriftlichen Schaffens von Journalisten und Schriftstellern und treten bei ihrem ersten Gebrauch im Verhältnis zum Sprachsystem als reine *Okkasionalismen* auf sowie werden von Sprachträgern nicht selten als „Normverstöße“ wahrgenommen: *von Gott verlassen sein + von allen guten Geistern verlassen sein = von Gott und allen guten Geistern verlassen sein* [2, S. 74] oder *Kopf hoch! + die Zähne zusammenbeißen = Zähne hoch!* [3, S. 32].

Unabhängig davon, ob okkasionelle kontaminierte Phraseologismen bewusst (zum Erreichen einer kommunikativen Absicht) oder unbewusst (spontan / beim eifrigen Sprechen / aus Versehen) gebildet werden, behalten die meisten davon den Status eines einmaligen Gebrauchs im entsprechenden Kontext und kommen in anderen kommunikativen Situationen nie vor. Zahlreiche Beispiele aus Prosawerken und Presseartikeln (unsere Datenbank zählt *mehr als 700 davon* und die Zahl derer „Schöpfer“ liegt *bei 100*) liefern überzeugende Beweise dafür, dass literarisch

Schaffende bewusst zur phraseologischen Kontamination greifen, weil kontaminierte Phraseologismen ein breites Spektrum von Möglichkeiten bieten, um bei Lesern einen bestimmten kommunikativen Effekt zu erreichen, um ihre Aufmerksamkeit auf das Wichtigste zu fokussieren.

Die angeführten Zahlen sind nach unserer Vorstellung ausreichend, um zu schlussfolgern, dass die phraseologische Kontamination ein *kommunikativ relevantes* Mittel der Bildung von neuen okkasionellen und in stilistischer Hinsicht multifunktionellen Phraseologismen darstellt. Dieses Fazit bezieht sich aber nur auf die letzten 80-50 Jahre und ist deshalb eine Folge der *synchronen* Betrachtungsweise. Da wir aber ein anderes Ziel verfolgen, muss unser Forschungsbereich zeitlich erweitert werden.

Einige kontaminierte phraseologische Okkasionalismen, begünstigt durch das Zusammenwirken verschiedener extra- und interlinguistischer Faktoren (z. B. Ausdruck einer aktuellen und wichtigen Bedeutung oder eine treffende einzigartige Form, die zu bestimmten Assoziationen verleitet), sprengen aber den Rahmen einer einmaligen Verwendung, werden bekannt, finden Akzeptanz unter Sprachträgern und werden von ihnen zum Ausdruck ihrer Intentionen gebraucht.

Solche okkasionellen kontaminierten Phraseologismen, die mit der Zeit ihren Verwendungsbereich immer vergrößern, in *ein* Lexikon aufgenommen und/oder in mindestens *drei* gedruckten Quellen fixiert werden, bezeichnen wir als *Übergangsokkasionalismen*, womit auf ihr Übergangsstadium von reinen okkasionellen Einheiten in den usuellen Sprachbestand hingewiesen wird. Mit anderen Worten weisen diese kontaminierten phraseologischen Einheiten (unsere Datenbank enthält *etwa 100 davon*) eine Tendenz zum Übergang in das System von usuellen Sprachzeichen auf, sie bleiben aber auf der heutigen Etappe ihrer Entwicklung Okkasionalismen: *die Augen offenhalten + die Ohren offenhalten = die Augen und die Ohren offenhalten* [4, S. 10; 5, S. 3; 6, S. 75] oder *j-m einen Knüppel zwischen die Beine werfen + j-m einen Stein in den Weg legen = j-m einen Knüppel in den Weg werfen* [1, S. 521].

Ein Teil von solchen Okkasionalismen verliert mit der Zeit – wiederum bedingt durch verschiedene, diesmal aber ungünstige extra- und interlinguistische Faktoren – seine Aktualität und Verbreitung und schafft deshalb den Sprung in den usuellen Sprachbestand nicht; ein anderer Teil dagegen wird in *weitere* Lexika aufgenommen und findet weiterhin Gebrauch in mündlicher Rede und gedruckten Texten. Die Fixierung einer phraseologischen Einheit in *zwei oder mehreren* Lexika sowie ihre Verwendung in gedruckten Quellen halten wir für ein *ausschlaggebendes Merkmal* dafür, diesen Phraseologismus als *usuelles sprachliches Zeichen* zu definieren.

Unsere Analyse von über 50 ein- und zweisprachigen Wörterbüchern, die während der letzten *drei Jahrhunderte* erschienen, zeigt, dass zum phraseologischen Bestand der deutschen Sprache *etwa 900 kontaminierte Phraseologismen* gehören; z. B.: *das kommt mir spanisch vor + das sind für mich böhmische Dörfer = das kommt mir böhmisch vor* [7, S. 120; 8, S. 99].

Die oben kurz skizzierten Entwicklungen und die bemerkenswerte Dynamik der angeführten Zahlen lassen von *diachroner* Sicht aus folgende Schlussfolgerungen ziehen:

- kontaminierte Phraseologismenbildung zeichnet sich durch *historische Stabilität und Ununterbrochenheit* aus (die ersten von uns festgestellten Beispiele stammen aus dem XV. Jahrhundert);

- phraseologische Kontamination stellt ein zulässiges und *relativ produktives* Mittel von Phraseologismenbildung dar und bildet somit *eine Quelle der Bereicherung* des phraseologischen Bestandes der deutschen Sprache mit neuen expressiv gefärbten Ausdrucksmitteln.

Als Fazit kann das hier unter die Lupe genommene Phänomen folgendermaßen definiert werden: Phraseologische Kontamination ist ein reguläres und auf verschiedenem Sprachmaterial reproduzierbares Mittel der Phraseologismenbildung, dessen Grundlage das Zusammenwirken von in der Regel zwei phraseologischen Derivaten bildet und im dessen Ergebnis ein neuer okkasioneller Phraseologismus entsteht, der eine einmal gebrauchte Neuschöpfung bleiben oder unter dem Einfluss von günstigen extra- und intralinguistischen Faktoren in das System von usuellen Sprachzeichen übergehen kann.

Literaturverzeichnis:

1. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten: in 2 Bd. / Lutz Röhrich. – 4. Aufl. – Freiburg-Basel-Wien: Herder-Verlag, 1976. – 1256 S.
2. Brecht B. Mutter Courage und ihre Kinder / Bertold Brecht. – Leipzig: Verlag Philipp Reclam jun., 1961. – 100 S.
3. Homering J. Wie bei Onkel Heinz / Jörg Homering // Sprachnachrichten: Verein Deutsche Sprache e.V., 2011. – Nr. 52.
4. Zeitung „Junge Welt“. – Berlin: Verlag Junge Welt, 1985. – Nr. 179.
5. Zeitung „Junge Welt“. – Berlin: Verlag Junge Welt, 1986. – Nr. 108.
6. Sprachpflege. Zeitschrift für gutes Deutsch. – Heft 4. – Leipzig: VEB Bibliographisches Institut Leipzig, 1963.
7. Küpper H. Pons-Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / Heinz Küpper. – 1. Aufl. – Stuttgart, Dresden: Klett, Verlag für Wissen und Bildung, 1993. – 959 S.
8. Бинович Л.Э., Гришин Н.Н. Немецко-русский фразеологический словарь / Л.Э. Бинович, Н.Н. Гришин. – М.: Русский язык, 1975. – 656 с.

ETYMOLOGICAL STRUCTURE OF THE ENGLISH VOCABULARY

Holovach Tetiana

Ph.D. in Philology,
Assistant Professor in the Department of Foreign Languages and Culture of
Professional Speech
Lviv State University of Internal Affairs, Ukraine

Modern English, with the specific peculiarities of its sound structure, grammatical structure and vocabulary, is the product of a long historical development, during which the language was subjected versatile changes caused by various reasons. Both in the sound structure and in the field of grammatical structure and vocabulary throughout the history of the language significant, more gradual, or more rapid changes were carried. In most cases this was because of the internal laws of development, and, sometimes, especially in vocabulary, under the influence of external factors related to historical events of English-speaking nations life.

There are the following layers in each language: words that are inherent to all languages of the same family; words that are common to groups, subgroups of related languages; native words of a particular language and loanwords.

Modern English vocabulary by its etymological structure is divided into two main groups: local English vocabulary and loanwords.

Local English Vocabulary

A. Baugh, considers that more than half of words in British language is borrowed [1, p. 9]. The same opinion is shared I. Arnold, noting that 70% of words are borrowings and only 30% are actually English words [2, p. 253]. H. B Antrushyna, O. B, Afanas'yeva & N. N. Morozova also claim that loanwords in modern English comprise 65 – 70% [3, p. 52]. Noteworthy is the opinion of E. M. Dubenets' and V. V. Yelisieyeva, suggesting that although the actual English vocabulary constitute only 30% of all vocabulary, but it reflects the most ancient concepts and is the most frequent in use [4, p. 98], [5, p. 40].

There are three groups of local English vocabulary:

1. Words of Indo-European layer

In this case, the word has an equivalent outside the Germanic group of languages. Local English words of Indo-European origin form some very distinct semantic groups: a) the terms of relationship, such as the English word father has an equivalent in the Gothic language (*fadar*), in modern German (*Vater*), in Swedish (*fader*), as well as outside the Germanic group (Latin *pater*, Greek. *pater*, breasts, *pedaer*). The presence of such equivalents suggests that the word refers to a stratum of vocabulary, common to the various branches of the language; b) the names of natural objects, such as *moon* – O. E. *mona*, Hotsk. *mena*, Germ. *Mond*, Isle. *mani*, Greek. *Mene*; *night* – O. E. *niht*, Hotsk. *nahts*, Ger. *Nacht*, Ch. *nacht*, Danish. *nat*; c) the names of animals: *cat* – O. E. *cat*, Danish. *kat*, Ger *Katze*, Lat. *catus*, d) commonly used verbs: *know* – O. E. *cnawan*, Lat. *noscere*, Greek. *gignoskein*, and others.

2. The second group of local English vocabulary – words that are related to general

Germanic source. This group of words is more numerous than the first. Words that are related to it cannot find equivalents outside the Germanic branch of the Indo-European family of languages, though they are found in almost all Germanic languages. Thematic groups are not so clearly defined, practically all parts of speech (noun, adjective, verb, and many pronouns and adverbs). For example, nouns *ankle* – O. E. *ancleow*, Danish, *c. ankle*, Ger. *Enkel*; *to make* O. E. *macian*, al-Saxon. *macon*, , German. *Machen*, and many others.

The most peculiar is actually a third group of local English vocabulary. The words of this group have appeared in English in the V century, or even later, after the migration of Germanic tribes to the British Isles. It includes words that indicate a purely English combination of morphemes of different origin. Each of morphemes in these words has parallels in several related languages, but their combination does not occur outside the English language. Let us consider some examples: noun *garlic* – O. E. *gar* – *leac* has a correspondence of the first morpheme in old Icelandic (*geirr* –javelin), German (Ger –javelin) and the second morpheme in Icelandic (*laukr* – leek), Danish (*log*), Dutch (*look*), German (*Lauch*). The combination of morphemes specified is not found in any of these languages. The combination of mentioned morphemes is not found in any of these languages [5, p. 41 – 43].

Borrowed Vocabulary

Researchers distinguish the following groups of borrowed elements:

- Celtic (V – VI century A. D.)
- Latin:
 - I group (I century B.C.)
 - II group (VII century A. D.)
 - III group (Renaissance)
- Scandinavian (VIII – XI century A. D.)
- French:
 - 1. Norman Borrowing (XI - XIII century AD)
 - 2. Parisian Borrowing (Renaissance)
- Greek (Renaissance)
- Italian (Renaissance)
- Spanish (Renaissance)
- German
- Indian
- Russian [3, p. 52].

In order to better understand the problem of borrowing it is necessary make a brief review of certain historical facts relating to the various eras.

I c. B.C. After the numerous wars between Romans and Germanic tribes, these warring nations come to the peaceful contacts. The trade was developing and Germanic people got knowledge of new and useful things. First of all, new names and concepts associated with food. Latin names of the fruits and vegetables entered the English language vocabulary to display new knowledge: *cherry* – (Lat. *Cerasum*, *pear* – Lat. *Pirum*, *plum* – Lat. *Prunus*, *pea* – Lat. *Pisum*.

V c. A. D. After numerous contacts with the defeated Celts conquerors (Angles, Saxons and Jutes) learned and assimilated some Celtic words – *bald*, *down*, *glen*, *druid*,

bard, cradle.

It is interesting that the name of the English capital city originates from Celtic *Llyn* + *dun*, where *llyn* – another Celtic word denoting "river" and *dun* means "fortified hill." The meaning of all is – "Castle on a hill above the river."

Anglo Saxon dialects form the basis Old English language. Approximately 400 Anglo-Saxon texts have survived from this period, including a large number of excellent poems, stories about battles and heroic journey.

VII. c. A. D. This century was very important for the Christianization of England. Across Europe, Latin has become the official language of the church. English is spoken differently in different countries, but there are 4 main dialects, which is similar to modern English. These are Northumbrian, Mercian, West Saxon and Kentish dialects. The spread of Christianity was accompanied by a new period of Latin borrowings from Church Latin. These borrowings mostly indicate persons, objects and concepts concerning church and religious ceremonies. For example, *priest* – Lat. Presbyter, *bishop* – Lat. Episcopus, *monk* – Lat. Monachus, *nun* – Lat. Nonna, *candle* – Lat. Candela.

From the end of VIII to the middle of XI century England has undergone several Scandinavian invasions that left their mark on the English vocabulary.

Here are some words that originate from Old Norse language: *anger, awkward, cake, die, egg, freckle, reindeer, silver, skirt, smile.*

Some words of this group are easily recognizable as Scandinavian because of initial word combination *sk* –. For example: *sky, skill, skin, ski, skirt* [3, p. 47].

In 1066, the British were defeated by Normans under the leadership of William the Conqueror. The era of the Norman Conquest is significant not only in domestic, social and political aspects, but also in linguistics. During 300 years, French is the language that is spoken by influential people – royalty, aristocrats and senior officials, some of them could not speak English at all. French is used in political documents, dealing and literature. Latin is still the language of the church and the language of scholars, but ordinary people speak English in everyday life. England became a bilingual country and the French influence on English vocabulary during two centuries is enormous.

French influenced not only the vocabulary of English but also its spelling, because documents were written by French scribes as the local population was mainly illiterate, and the ruling class was French. Runic letters remaining in English after the Latin alphabet was borrowed were substituted by Latin letters and combinations of letters, e.g. «v» was introduced for the voiced consonant /v/ instead of «f» in the intervocal position /lufian – love/, the digraph «ch» was introduced to denote the sound /ch/ instead of the letter «c» / chest/ before front vowels where it had been palatalized, the digraph «sh» was introduced instead of the combination «sc» to denote the sound /sh/ /ship/, the digraph «th» was introduced instead of the Runic letters «0» and « » /this, thing/, the letter «y» was introduced instead of the Runic letter «3» to denote the sound /j/ /yet/, the digraph «qu» substituted the combination «cw» to denote the combination of sounds /kw/ /queen/, the digraph «ou» was introduced to denote the sound /u:/ /house/ (The sound /u:/ was later on diphthongized and is pronounced /au/ in native words and fully assimilated borrowings). As it was difficult for French scribes to copy English texts they substituted the letter «u» before «v», «m», «n» and the digraph «th»

by the letter «o» to escape the combination of many vertical lines /«sunu» – «son», luvu» – «love»/ [4].

The researchers [3, p. 48], [4] describe the following semantic groups of Norman borrowings in English: a) words relating to government: *administer, empire, state, government*; b) words relating to military affairs: *army, war, banner, soldier, battle*; c) words relating to jury: *advocate, petition, inquest, sentence, barrister*; d) words relating to fashion: *luxury, coat, collar, lace, pleat, embroidery*; e) words relating to jewelry: *topaz, emerald, ruby, pearl*; f) words relating to food and cooking: *lunch, dinner, appetite, to roast, to stew*.

In England, as in all European countries, the Renaissance was marked by a significant development of science, art, culture as well as the revival of interest to the ancient civilizations of Greece and Rome and their languages. So, there were a significant number of Latin and Greek borrowings. In most cases, these were abstract concepts, such as: *major, minor, filial, moderate, intelligent, permanent, to elect, to create*. Numerous scientific and artistic concept also were borrowed – *status, phenomenon, philosophy, method, music* – these words came into Latin from Greek, and later were borrowed in English through Latin.

As far as the Renaissance is a period of cultural contacts of most European countries, so it is natural that new words penetrated into the vocabulary of English from other European languages.

Cultural and trade relations between Italy and England brought many Italian words into English. The earliest Italian borrowing came into English in the 14-th century, it was the word *bank* (from the Italian *banco* – *bench*). Italian money-lenders and money-changers sat in the streets on benches. When they suffered losses they turned over their benches, it was called *banco rotta* from which the English word *bankrupt* originated. In the 17-th century some geological terms were borrowed: *volcano, granite, bronze, lava*. At the same time some political terms were borrowed: *manifesto, bulletin*. But mostly Italian is famous by its influence in music and in all Indo-European languages musical terms were borrowed from Italian: *alto, baritone, basso, tenor, falsetto, solo, duet, trio, quartet, quintet, opera, operette, libretto, piano, violin*. Among the 20-th century Italian borrowings we can mention: *gazette, incognito, autostrada, fiasco, fascist, dilettante, grotesque, graffitto* [4].

Spanish borrowings came into English mainly through its American variant. There are the following semantic groups of them: a) trade terms: *cargo, embargo*; b) names of dances and musical instruments: *tango, rumba, habanera, guitar*; c) names of vegetables and fruit: *tomato, potato, tobacco, cocoa, banana, ananas, apricot* etc [4].

There are some 800 words borrowed from German into English. Some of them have classical roots, e.g. in some geological terms, such as: *cobalt, bismuth, zink, quarts, gneiss, wolfram*. There were also words denoting objects used in everyday life which were borrowed from German: *iceberg, lobby, rucksack, Kindergarten* etc. In the period of the Second World War the following words were borrowed: *Volkssturm, Luftwaffe, SS-man, Bundeswehr, gestapo, gas chamber* and many others [4].

There were constant contacts between England and Russia and they borrowed words from one language into the other. Among early Russian borrowings there are mainly words connected with trade relations, such as: *rouble, copeck, pood, sterlet*,

vodka, sable, and also words relating to nature, such as: *taiga, tundra, steppe* etc. There is also a large group of Russian borrowings which came into English through Russian literature of the 19-th century, such as: *Narodnik, moujik, дума, zemstvo, volost, ukase* etc, and also words which were formed in Russian with Latin roots, such as: *nihilist, intelligenza, Decembrist* etc. After the Great October Revolution many new words appeared in Russian connected with the new political system, new culture, and many of them were borrowed into English, such as: *collectivization, udarnik, Komsomol* etc and also translation loans, such as: shock worker, collective farm, five-year plan etc. One more group of Russian borrowings is connected with perestroika, such as: *glasnost, nomenklatura, apparatchik* etc. [4].

In English, there are also words of Ukrainian origin. Some of them have been borrowed directly from Ukrainian language, and others – have entered English via Russian or Polish. They may have originated in another language, but are used to describe notions related to Ukraine. Some are regionalisms, used in English-speaking places with a significant Ukrainian diaspora population, but all of these have entered the general English vocabulary. Here are some examples of Ukrainian borrowings in English: *baba* (grandmother, older woman), *bandura*, cossack, or *kozak, hetman, hopak, steppe* and words related to food: *borscht, or borshch, holubtsi, kasha, kolbasa, varenyky, paska, pysanka*.

This historical overview is far from being complete. Its aim was to give a general notion about the ways of enrichment and development of English language, and major events, through which it acquired its numerous reserves.

References:

1. Baugh Albert C. and Cable Thomas, A History of the English Language(5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002. 82 p.
2. Arnold I. V. The English Word. 3-е изд., перераб. и доп. М.:Высшая школа, 1986. 296 p.
3. Антрушина Г. Б.Лексикология английского языка: Учеб. пособие для студ. (на англ.яз). М.: Дрофа,1999. 288 с.
4. Дубенец Э. М. Курс лекций и планы семинарских занятий по лексикологии английского языка. Спецкурс. М., 2003.
5. Елисеева В. В. Лексикология английского языка (учебник). СПб: СПбГУ, 2003. 45с.

THE CONCEPT OF LOVE AND HATRED IN ENGLISH PHRASEOLOGY

Horokhova Iryna,

Ph.D., Associate Professor
of English Philology Department
National Pedagogical Dragomanov University

Tretyak Lyubov,

Associate Professor
of English Philology Department
National Pedagogical Dragomanov University

Lysenko Anastasiya,

a student of Foreign Languages Faculty
National Pedagogical Dragomanov University

Abstract. This article is devoted to investigation of English phraseological units, reconstructing the concept of love and hatred. The lexical and semantic analysis of phraseological units is represented by the author.

Keywords: linguistics, phraseology, concept, lexical and semantic fields.

The main aim of the article is study of lexical and semantic expression of the concepts of love and hatred in English phraseology (which based on a phraseological dictionaries). To achieve this goal, the following tasks should be solved: to analyze English phraseological units denoting “love” and “hatred”; to explore ways to implement the concepts of LOVE and HATRED in English Phraseology; to define the lexical and semantic fields of studied concepts. We are to investigate similarities and differences of linguistic means of nomination and description of feelings love and hatred in the comparative aspect.

To achieve the goal, the following research methods are used: the method of analysis to distinguish the signs of certain types of phraseologisms; the method of synthesis for the definition of common features of phraseologisms; descriptive method for characterizing the results of research on this issue; the method of comparison to determine the ratio of different types of phraseologisms; the method of lexical and semantic analysis to determine the semantic features of selected phraseological units; a method for analyzing vocabulary definitions to find out the semantic structure of selected phraseologisms.

While analyzing the meaning of the Phraseological units, we had to refer to the English phraseological dictionaries: Cambridge Dictionary, Collins Dictionary, Longman Idioms Dictionary and others to look the definition up.

The phraseological fund of any language is the most valuable source of information about the mentality of the people, the peculiarities of life, morality. In the figurative meaning of phraseologisms, stereotypes and patterns of the everyday

consciousness of the people are reflected. The phraseological units take an important place in the lexical system of the English language, therefore the study of their structural, semantic, lexical and functional aspects has always been the focus of scholars worldwide. Phraseologisms have been studied by S. Balli, V. Vinogradov, A. Kunin, A. Smirnitsky, I. Arnold, N. Amosova and many others.

The relevance of the study is determined by the general orientation of linguistic research on the lexical and semantic analysis of the phraseological fund of the English language. One of the recent trends is the study of a language that is actually used in everyday life, and not only in its ideal - literary form, which means that spoken discourse, as well as other aspects of the language that have been neglected before, become one of the central objects of the linguistic research. The language in the series is modern English, involves both formal and informal aspects and touches different spheres of life: feelings, emotions, work, relationship etc. Therefore, it represents the language as native speakers use in their day-to day life.

Phraseologism is a complex, ambiguous language unit, endowed with a number of specific features: reproducibility, integrity of meaning, its figurativeness, evaluativity, expressiveness, stability. Phraseologisms can have several meanings, they can perform various grammatical functions, the meaning of phraseologism can refer to doers, denoting inanimate objects, abstract phenomena or living objects. Typically, these meanings are not straightforward, but figurative, arising based on a figurative rethinking of homonymous free combinations of words in general, or rely heavily on the lexical meaning of the words that make them. Figurativeness is a distinctive feature of phraseological meaning. Most clearly it manifests itself when comparing phraseologism with the word homonymous with it. Figurativeness, expressiveness, and evaluativity allow phraseologisms to perform figurative-expressive functions in the language.

The concept is one of the basic understandings of linguocultural studies, which realized in a verbal sign and in the language in general. In the linguocultural interpretation of the term "concept" the attempt of modern researchers to overcome the one-sidedness of a purely rational interpretation of the world is being resisted. The concept is a conceptual way of understanding it, and demonstrates the complex nature of the concept, which combines different forms of representation of reality, both rational and sensitive.

The concept - is phenomenon of the same order as the notion. The concept is derived from the Latin *conceptus* " notion", from the word *concipere* " to conceive", i.e. literally " notion, conception". In scientific language these two words are also sometimes used as synonyms, one instead of another.

Concept and notion are terms of different studies, the second is used mainly in logics and philosophy, while the first, the concept, is a term in one field of logics - mathematical logics, but now it is also used in cultural science, in cultural studies, and is the main term of our vocabulary.

The most important task of modern language studies is to understand language and language facts through the prism of linguistic and cultural methods of analysis, through conceptual analysis of the key understanding that form the language picture of the world. It includes the emotional concepts "love" and "hatred".

First of all, *love* as a feeling is opposed to *emotion*. Love is a feeling - the ability of a person to live through deep emotional experiences or strong personal feelings over a long period of time. A feeling may not be expressed outwardly and may not be visible in any way, compare with emotion. As a complex concept, love includes a set of characteristics, and depending on the situation, the object, the subject, etc., love, which is defined as a feeling, may come in the form of a feeling, an emotion, an emotional state or a sensation.

Secondly, we can mention love for Motherhood, for Art, work, nature, for God, love for parents, friends. The human society defines love as desire, addiction to knowledge, money, power, and the respect for others. Therefore, to define the limits of the studied concept we analyze the definitions from the dictionary of the lexeme "love".

The concept love is interpreted as affection, adoration, fondness, devotion, passion, like. The most common way to describe love in English is *to have eyes only for*, *to make eyes at*.

Analyzing such phraseological units as proverbs, we have found that the most popular idea in English proverbs is that "Love - is power". In this case, love is often personified and given human abilities and qualities: *Love conquers all; Love laughs at locksmiths; Love makes the world go round; Love rules the country without a sword; Than love greater force exists; Love will creep where it may not go*.

Love is one of the active substance that influences those affected and can radically change people: *Love makes men orators. Love makes all hard hearts gentle. Love makes a wit of the fool*. However, having become insane, people often lose the ability to think reasonable and rationally: *The first sight of love is the last of wisdom; Love puts reason away; "blinds eyes" to shortcomings: Love is blind. Faults are thick where love is thin*.

The concept "hatred" is part of the national conceptosphere of any language. In this concept the moral and negative attitudes of the people have always been concentrated on a great extent. In the English language picture of the world this concept is a largely social and ideological concept, in which the negative and ethical component prevails over others. The concept is largely a social and ideological concept in which the negative and ethical component prevails over the others.

In modern English the concept of hatred is represented more widely. Even in the Anglo-Saxon period, hatred was a strong feeling of continuous action, so one of the meanings of the hatred lexeme was "to outdo", which meant persecution of a person because of a great dislike for him or her.

The concept of hatred in English is associated with emotions such as anger, contempt and disgust: *loathe - "to feel disgust for"*, *dislike - "to regard with distaste or antipathy"*, *abhor - "think of with hatred and disgust"*, *abominate - "deserving of disgust*.

Analysing English proverbs and sayings related to hatred, we can find the following signs:

1. Hatred can destroy the person who feels it: *he who hates is lost; hate is burning fire that may consume the one who hates*.

2. You can't get rid of the feeling of hatred: *there is no medicine for hate; hate from hate is sure to grow*.

3. The source of hatred can be jealousy: *men always hate most what they envy most.*

4. The hatred can foresee prejudice to someone: *we hate those whom we have wronged; men hate where they hurt.*

5. The hatred between relatives: *the hatred of the nearest relatives is the most bitter.*

Thus, analyzing Phraseological units of concept LOVE and HATED in English, we can make conclusion:

The results of our investigation showed that lexical fund of concept HATED in English is much less than lexical fund of concept LOVE. We have described and classify 178 Phraseological units of concept LOVE and only 45 phraseological units of HATED. We found out, that concept LOVE is realized with help of lexeme LOVE, and concept HATED with help of other words, such as *a cat and a dog existence.*

Love as a negative emotional experience comes together with emotions such as печаль / *sorrow*; туга / *longing for*, відчай / *despair*, страждання / *suffering*, біль / *pain*, страх / *fear*.

The lexeme "hatred" can sometimes have a positive meaning when it expresses insensitivity: *to hate to tell smth, to hate to eat and run.*

Love and hatred are strong emotional experiences that have a similar temperature regime. Both love and hatred replicate the actions of a psychologically ill or a penny-pinching person. Associative links can be made between hatred and electricity, war, just as in the case of love. The duration of both love and hatred varies from one minute to eternity.

References:

1. Amosova N.N. Fundamentals of English phraseology. - L.: Leningrad University Press, 1963.
2. Bally, Ch. *Precis de stylistique*. – Geneve, 1905. – 396 p.
3. Cambridge Dictionary <https://dictionary.cambridge.org>
4. Collins Dictionary <https://www.collinsdictionary.com>
5. The Free Dictionary by Farlex <https://idioms.thefreedictionary.com>
6. Halliday, M. A. K. *Lexis as a Linguistic Level* – London: Longman, 2001. – 195 p.
7. Hornby A.S. *The Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. – London, 1974. – 518 p.
8. *Longman Idioms Dictionary*, Pearson Education Limited, 2006. – 397 p.
9. Michael McCarthy, Felicity O'Dell, *English Collocations in Use*, Cambridge University Press, 2005. – 185 p.
10. *Oxford English Dictionary*. – Oxford, 1972 - 1986. Vol. I – IV.

FEATURES OF TRANSLATION OF OIL AND GAS TERMINOLOGY

Kushnirova Tetiana

Doctor of Philology, Professor
Department of German Philology and Translation
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

Kishchenko Alina

graduate student of the Faculty of Humanities
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"
Poltava, Ukraine

At the present stage of development of world industry, energy sources such as oil and gas are of great importance, because there is virtually no sector of the economy where they are not used or products of their processing. The translation of oil and gas terminology has its own features and complexities. Technical texts are full of terminology that carries key information. Inaccuracies and errors in the use and translation of terms can cause misunderstandings between professionals, and incorrect translation of terms can negatively affect the technological process, the implementation of various projects and the development of oil and gas companies. Scientists comprehensively explain the terminological systems and problems of translation of terms (Bilozerska L., Karaban V., Kovalenko A., Korunets I., Rakshanova G.), but still not built classifications of terms and ways to translation. Therefore, the topic of our article is a multifaceted analysis of oil and gas terminology and finding out the ways of its translation.

Over the last decade, the need to express new concepts has prompted linguists to pay attention to the problem of sectoral terminology. This is the result of a growing flow of scientific and technical information, and more and more new terms are emerging, and the sciences are becoming more related. Any terminological system is constantly evolving and supplemented with new terms and expressions, which are fixed in special dictionaries. Terms can be any lexical units of language. It is very important for translators to translate the terms correctly, as this will help in the communication of representatives of different nationalities.

Terminology is characterized by the following features: the presence of definition, accuracy, stylistic neutrality, belonging to a particular terminology, the absence of synonyms and homonyms within a particular terminology, the lack of imagery (Karaban, 2001). The meaning of a certain term can be found in certain reference books or dictionaries. Each branch of science and technology has its own, characteristic terminology. The terms are used to accurately define the concept, especially in the scientific and technical style (Kochergan, 2000). Translating terms is not an easy task, but not all terms are difficult to translate, many of them are unambiguous and have only one meaning in different areas. Another thing with homonymous terms, their

meaning depends on the scope. Such ambiguity complicates the translation process, they are not always translated as complete equivalents, not even literally.

A characteristic feature of oil and gas texts is a significant number of multicomponent terms. Recently, multicomponent terms have supplanted monosyllabic ones. This is due to the structural complexity of special scientific terms. All terminological units can be divided into two major categories: single-component and multicomponent. One-component terms consist of only one lexical unit. Multicomponent terms include several lexical units. Multicomponent terms occupy an important place in the studied subsystem. Two-component, three-component and multicomponent terms were identified by the number of term elements. Among the multicomponent terminological units, two-component terms dominate, three-component terms take the second place, and the last position is occupied by multicomponent formations. According to the morphological feature of the main word, the terms-phrases are classified into nouns, adjectives and verbs. These language units are formed mainly by the noun, which is joined by other parts of speech in the preposition or postposition (Rakshanova, 2002).

In order to achieve correctness in the translation of terms, it is important to understand the relationship between the term and the text, moreover, you need to understand the situation with the use of structural and semantic types of terms. You also need to know the basic methods of translation. Before you start translating a text from the oil and gas sector, you need to get the necessary knowledge about the oil and gas industry to more accurately find the equivalent in the language of translation, which best suits a particular situation. It is very important to resort to translation transformations in the absence of an equivalent in the language of translation. However, the equivalents of terms can not always be found in the language of translation, so use the following transformations: descriptive translation or explication, translation by using the genitive case with the preposition of.

English-language texts of the oil and gas industry contain a large number of passive constructions. This is due to a number of features, the main of which is that in English you can turn into a passive construction of a sentence with a verb in the active state with a direct or prepositional adverb, which in the Ukrainian language is impossible.

However, in many cases the English passive construction is often traced in Ukrainian, which contradicts the norms of the Ukrainian language. Thus, in the English passive construction, the application with the preposition by denotes a figure or a certain natural force. Due to the norms of the Ukrainian language, a literal translation containing an inversion with a passive adjective and an adverb in the instrumental case, which denotes the figure, is erroneous.

A document issued by the receiving party certifying the quantity unloaded. If the adverb with the preposition by denotes an object or natural forces, an adequate Ukrainian translation can contain both verb forms on -no, -to with the adverb in the instrumental case without the preposition, and active subject constructions, for example: Identified volume of product, the quality of which is covered by a single certificate of quality or certificate of analysis . The required power is supplied by the kinetic energy of the moving liquid (Devold, 2013).

The English preposition with the preposition with always denotes a tool. Therefore, it will correspond to the Ukrainian application in the instrumental case without a preposition. Example:

Shafts are turned with cutters (Devold, 2013). Describing technological operations in English-language texts of the oil and gas industry, passive constructions are often used. In the case when technological operations are performed not by automation, but by people, in the Ukrainian translation it is necessary to use indefinite-personal sentences: The water is discharged overboard. The next crude oil cargo is loaded on top of the residues.

The water is unloaded overboard. The next cargo of crude oil is loaded on top of the residue (Devold, 2013).

In Ukrainian scientific texts of the oil and gas industry, verb constructions, in particular infinitives, are often preferred over verb nouns: the device is used to retard evaporation of volatile products in a tank. The device is used to inhibit the evaporation of volatile products from the tank (Devold, 2013).

In other cases, adjective inversions with passive adjectives are used. However, a typical mistake of many texts on oil and gas is the combination in one design of the contract part with the inversion of the adjective. In such cases, it is correct to use the adjective inversion or the contracted part. The reference point on the dip hatch from which manual measurements are made. A landmark on a sampling hatch through which to measure manually (Devold, 2013).

When translating the texts of the oil and gas industry, in particular standards, it is necessary to distinguish between subjectless constructions with the verb form on -но, -то and subject constructions with the passive verb adjective. Subject-free and subject-free constructions do not contradict the norms of the Ukrainian language, but there is a certain difference between them. Adjectives should be used only where it is a sign. You can't put two adjectives or an adjective with an adjective in one sentence, the first of which is a predicate and the second is a definition:

Weight to which the detecting element guide wires are attached to hold them taut and vertical. The load to which the sensor guide wires are connected to keep these wires taut and vertical (Devold, 2013).

The translation of oil and gas terminology is a reproduction of the unity of content and form of the original by means of another language. It can generally be adequate even in the absence of formal accuracy in the reproduction of individual words and phrases. Often the translation is adequate due to the violation of this surface accuracy. In Ukrainian scientific texts, the oil and gas industry often prefers verb constructions, in particular infinitives over verb nouns, in other cases they use adjective inflections with passive adjectives. However, a typical mistake of many texts on oil and gas is the combination in one design of the contract part with the inversion of the adjective. The syntax and terminology of English-language texts on oil and gas should meet the norms of the Ukrainian professional language, while maintaining the identity of the international standard in technical content or having clearly defined technical deviations.

References:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. 232с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця: Вид. «Нова Книга», 2001. 301с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. 368 с.
4. Ракшанова Г.Ф. Багатокомпонентні термінологічні сполуки у технічній терміносистемі. *Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія*. Черкаси. 2002. №6. С. 184–186.
5. Devold Havard. Oil and gas production handbook. Oslo: ABB, 2013. 162p.

FORMING STUDENTS' ENGLISH GRAMMAR SKILLS

Palamarchuk Kateryna

Candidate of Art History,

Associate Professor of the Department of foreign languages at the mathematical
faculties,

Kyiv Taras Shevchenko National University

The history proves that each nation, each ethnos gave birth to their own system of beliefs, their culture, which was an integral part of interwoven different languages of the world. The uniqueness of national cultures largely depends on the peculiarities of the vision of the world, the creation of national images of peoples. Therefore, modern researchers are trying to understand such phenomena as languages and culture, to understand the specific features of the national character and the language, the national soul that have spawned culture of people, religion and language. [1]

The spiritual life of the people is always a reflection of ecclesiastical art, that in the system of national aesthetic values, defined by traditions of people.

The national features of languages' culture are not formed under the influence of some peculiarities of their beliefs or worship, but are caused by predominantly concrete historical and geographical conditions of the lives of those peoples, among which they are arisen or spread, as well as the specifics of national spirituality. [2]

The national spiritual culture is characterized by a creative form. The combined force of the national language culture is obtained in the interpersonal space of public communication and it makes an important part of this process.

Therefore, the recognition of national identity in the language culture means finding a future model of culture, determination of its place and role in the modern world. International dialogue and cooperation have become the norm for the foreign languages culture of different countries of the world. Taking into account the experience and fate of different world languages, a return to the classical cultural heritage, exercising its reappraisal of use in social practice have defined a new worldview – multicultural basis of different cultural traditions. Teaching foreign languages is linked with the fundamental knowledge of all customs and traditions of the studied languages.

The methodology of teaching foreign languages is constantly developing and searching the most efficient means of studying process. The development and modernization of education in higher educational establishments demand conducting a wide range of scientific researches, connected with the introduction of the newest technologies and modern approaches in the studying process. The Ukrainian government's need in the highly qualified specialists, capable of establishing business contacts, mutual cooperation with the foreign partners and specialists, who speak foreign languages fluently at the professional (Upper – Intermediate or Advanced) levels is very significant. [3]

Speaking about the modern stage of the scientific development in Ukraine one can note, that the sufficient proof of foreign languages' knowledge was the specialist's

ability to translate from the foreign language (in general, it was English) into Ukrainian and vice versa. Such methodology of translating adapted, non-authentic texts has gone in the past.

Nowadays the studying process in the higher educational establishments is under reforming. The Ukrainian high schools and universities try to master and follow the European way of getting qualitative education, using European countries' experience in information, globalization and integration with the leading European and Eastern colleges and universities is also very important. Teachers' educational and scientific, activities, international exchanges, the possibility of getting the second education, studying, accordingly to the Magistrates programs abroad are also highly valuable.

The language education is gradually modernized by introducing module-ranking system of foreign languages' teaching and multi-disciplinary integration.

The following teaching approaches are vitally important and should be taken into consideration:

1) Informative approach, the peculiar feature of which is exactness of theoretical knowledge;

2) Behavioristic approach, which determines reactions' forming on the foreign stimulus through traditions and values of another country;

3) Innovation approach gives the motivation of active intellectual functionality;

4) Cognitive approach determines person's knowledge and the environmental object for effective studying;

5) Communicative approach combines conscious and sub-conscious components in the studying process.[4]

Teachers, working at the universities and colleges, know perfectly well, that grammatical aspect of the English language is also very significant. It is necessary to be highly professional in this Teaching students English at the university level requires perfect knowledge of the language peculiarities and brilliant skills. At all levels of education there has been developed the unfortunate tradition of considering grammar to be something dull, not updated, useless and meaningless. It does not matter, is English obligatory or optional subject, it concerns all learners without any exception.

A great attention is devoted to grammar in EFL teaching. Such methods of teaching, as behavioristic, cognitive and some others should also be taken into account Experienced lecturers will be able to find easily interesting, exciting, efficient learning materials in text and work books. More "communicative" approach to teaching fundamentals of English grammar should also be considered.

A student's work book can be noted as an integral part of the English language course. Students of the higher educational establishments need to know perfectly well not only English grammar rules, but also should have adequate practical skills. We also should take into account teacher's experience It is necessary to develop ESP skills. Different kinds of grammar exercises are certain to be widely used at the lessons. For contemporary teachers using Internet resources is also very important. A wide range of specialized grammar textbooks, a great number of interesting video and audio materials may be also at the teacher's disposal.

Lecturers and students practice research projects, in which the aim, structure and creativity should be taken into account. Students' role playing at the lessons is also very important and useful.

The conclusion is, that teachers' knowledges should be constantly mastered by providing in their own teaching practice new methods and fundamental educational concepts.

References

1. Hrushevskiy M. C. History of Ukrainian literature. Kyiv, 1994. 320 p.
2. Zhalovaga A. S. Anthropological nature of Christianity. Kyiv, 2008. 288p.
3. Volkova N.P. Pedagogics: tutorial. Kyiv, 2007. 616 p.
4. New technologies of studying: tutorial collection. Kyiv, 2008. 187 p.
5. Kuzmichev A. I. Pedagogics: textbook. Kyiv, 2010. 447 p.

OLEKSA IZARS'KYI'S PROSE IN THE UKRAINIAN LITERARY AND CRITICAL DISCOURSE (SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY)

Rudnianyn Oksana

Postgraduate Student

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Literature of the Ukrainian diaspora in the twentieth century is a valuable source of information for the study of the cultural Ukrainian history. It is represented by the numerous works of Ukrainian emigrants. The post war period attracts special attention of scientists. The new atmosphere of openness and free discussion was very stimulating for the development of Ukrainian literature abroad, for the rise of the new creative forces – World War II Generation. In poetry and prose of this generation dominate themes and motives drawn from writers' own experiences and impressions of war and postwar years.

The special attention attracts prose written by Oleksii Mal'chenko, known in diaspora under his pen name Oleksa Izars'kyi, – the Ukrainian writer-emigrant, literary critic, translator, the representative of World War II Generation. Oleksa Izars'kyi considered himself primarily a prose-writer, although he wrote many critical articles on literature of the Ukrainian diaspora writers, translated pieces of works of famous German authors. Oleksii Mal'chenko issued his first book publication in 1951 year in German under the title "Rilke in Ukraine", as a result of his thorough study of Rainer Maria Rilke's personal and literal life and influence of this German writer on Ukrainian poetry and vice versa. After his first attempts at writing prose in Ukraine and Munich, in early 1950s he and his family moved and settled in the major city in the United States, state of Ohio, – Cleveland, where he wrote a collection of short stories and novels. Eight books: "Ranok" (1963), "Viktor i Lialia" (1965), "Kyiv" (1971), "Chudo v Myslovytsiakh" (1967), "Poltava" (1977), "Saksons'ka zyma" (1972), "Lito nad ozerom" (1981), "Stolytsia nad Izarom" (2002) are specially united and make up so-called "Chronical of Lysenko's life". The central figure around whom the story in these series of books revolves is Victor Lysenko – the protagonist of Izars'kyi's works. Lysenko's and his family's life after the II World War, his attitude to Ukraine and national problems became main themes of the novels.

Oleksa Izars'kyi's diaries, where he had been noting in detail about his emigrant life, his prose writing processes and fragments from the reviews of his literary works etc.; his epistolary heritage, that have been kept in archives: the Department of Manuscripts and Textual Studies (Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine) and State Archives of Poltava, and also emigrant writers' reviews made up the basis for the research of Oleksa Izars'kyi's prose reception.

His short stories and novels were highly appreciated by Ulas Samchuk, Hryhorii Kostiuk, Mykhailo Orest, Halyna Zhurba, Ivan Koshelivets', Ihor Kostets'kyi etc. Marta Tarnavs'ka noticed that Izars'kyi's style of writing is specific with slow flow of

associations: thoughts, images, fragments of characteristics, meditations, dialogues. The reviewer also admitted that author's novels are full of philosophy and intellectuality; contain some humor, sensuality and deep humanism [6]. Anna-Halia Horbach in the article "Poetic novel about childhood in Ukraine" included "Ranok" to the best literary works of Ukrainian diaspora, where the author masterly reveals magic world of childhood of the main character – Victor Lysenko. Ukrainian poetess liked the detailing, associativity of thoughts and images etc [1]. Hryhorii Kostiuk in his report entitled "Ukrainian emigrant fiction in 1965" compared the style of "Viktor i Lialia" with Vasyly' Stefanyk, Mykola Khvyliovyi, Anatole France, Anton Chekhov, Marcel Proust, Ernest Hemingway [4]. Ivan Korovyts'kyi called "Kyiv" – "the longest emigrant prose work" [3]. Meanwhile, Ulas Samchuk considered it to be a unique novel [5]. Literary critics were impressed by "Chudo v Myslovytsiakh", "Poltava", "Saksons'ka zyma", "Lito nad ozerom", "Stolytsia nad Izarom" drawing their attention on the autobiographical coloring of Victor Lysenko's image (and other imaged as well).

Oleksa Izars'kyi attentively followed the development of political and cultural processes in Ukraine, critically judging and in some time noting their positive changes. His short stories and novels, written on emigration, his diary, which he had been thoroughly prepared for printing, selecting the material for the future publication, represent author's intense intellectual work, which had lasted for several decades. In his prose Oleksa Izars'kyi depicted the life of the Ukrainian intelligent, his spiritual growing and development in hard historical circumstances of the 20th century. Ivan Dziuba emphasized that this special cycle about Lysenko's family is a unique phenomenon as the author concentrated on the main character's emotional and intellectual life. The reviewer compared Victor Lysenko with Jean-Christophe, the protagonist of Romain Rolland's series of novels [2]. Although there were enough negative reviews of the Ukrainian literary critics in diaspora, as they drew their attention on the lack of political accentuation.

The overall impression therefore studied in the critical reviews written by the representatives of the Ukrainian literature, writer's diaries, his epistolary inheritance help better to understand the prose texts about Lysenko's family, analyze and further research Oleksa Izars'kyi's literary laboratory, trace the autobiography of his novels and shorts stories, in particular the protagonist of his works – Victor Lysenko.

References:

1. Horbach A.-H. Poetychna povist' pro dytynstvo na Ukraini. [Poetic novel about the childhood in Ukraine]. *Suchasnist'*. 1964. Ch. 9 (45). P. 116–117.
2. Dziuba I. Tuha za velykoiu literaturoiu: "Shchodennyky" Oleksy Izars'koho. [Longing for great literature: "Diaries" of Oleksa Izars'kyi]. *Ukraina: kul'turna spadshchyna, natsional'na svidomist', derzhavnist'*. 2012. P. 282–299.
3. Izars'kyi O. "Vysmyky" z shchodennykiv. 1940–1980-i roky. [Selected notes from diaries. 1940–1980 years]. Poltava: Dynamik, 2006. 392 p.
4. Kostiuk Hr. Ukrain's'ka emihratsiina hudozhnia prosa za 1965 rik. [Ukrainian emigrant fiction in 1965 year]. *Novi dni*. Universal'nyi iliustrovanyi misiachnyk. 1966. Ch. 197. P. 5–12.

5. Samchuk U. Letters to Izars'kyi O. the Department of Manuscripts and Textual Studies at Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine. F. 195. № 515. 1965–1982. 9 p.

6. Tarnavs'ka M. Poltava. Oleksa Izars'kyi. *Nashe zhyttia*. 1978. Ch. 1. P. 14–15.

TRANSLATION PROCESS AND ITS PECULIARITIES FOR TRANSLATOR

Skliarenko Olesia

Ph.D. in Philology, associate professor
Associate professor at the chair for foreign philology,
translation and methods of education
SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi state pedagogical Hryhorii Skovoroda
university»

Despite its relatively young age, the translation theory or translation studies are not considered to be a special field of science, that is why there are now many works devoted to translation theory. This is not surprising, since all prominent translation scholars have their own views on the vision of this process and its basic principles.

M. Baker gives the following definition of translation as «transformation of the structure of a speech work, as a result of which the content plan is kept unchanged. The plan of expression changes, because one language is replaced by another» [1, p.17].

D. Robinson believes that «translation is an interlingual transformation or transformation of a text in one language into a text of another language» [4, 38] In other words, in the process of translation, the translator modifies the text using various methods of translation. It is also necessary to note the definition of M. Ingillieri, in whose understanding of translation «it is the activity, which consists in a variant re-expression, recoding the text generated in one language into a text in another language, carried out by the translator» [2, p. 14].

Summarizing all of the above definitions, we can summarize that translation is a complex process, in which the transformation of a written or oral text from one language to another language is done. In such modern science as «translatology» the term «translation strategy» is often used to describe the process of translation. However, this concept remains a bit vague in the minds of many and is understood quite broadly, namely as a concept of translation in general or the concept of translation of a particular text. According to a critical analysis of the scientific literature, many researchers follow different considerations in determining the strategy of translation.

Researcher in the field of translation M. O'Hagan first talked about the concept of «translation strategy». He made a proposal to consider a translation strategy as certain plans of the translator, which could be used to solve specific translation tasks [3, p. 11].

In such sciences as linguistics and translation studies, there have already been attempts to establish the connection between translation strategy and the purpose of communication. D. Robinson concludes on the basis of different definitions of the concept of «translation strategy» that the translation strategy is «a plan of action, in which the final goal appears, and the list of tasks, actions, which consecutive solution should lead to the solution of the goal» [5, c. 8].

We consider it possible to stop on the following definition of translation strategy that sounds as: «the general program of realization of translation activity in the conditions of a certain communicative situation of bilingual communication,

determined by the specific features of this situation and the purpose of translation and, in turn, defining the nature of professional behavior of the translator within this communicative situation». [5, c. 13].

Thus, a translation strategy is an algorithm for the translator's actions, which he or she consciously creates through experimentation. Once the algorithm is understood, the translator begins the translation process with the first step - a pre-translation analysis of the text. The purpose of this analysis is to identify the dominant translation component, and its main task is to figure out which text the translator is facing.

Pre-translational analysis in translation studies is divided into several major steps:

- Establishing the exact result that the customer wants to see. In other words, the goal of the translation and its purpose.

- Characterizing the customer, establishing the type of audience for which the translation is intended.

- Determining the quality of the translation, finding out the degree of equivalence required for an adequate translation.

- Evaluating the characteristics of the text to be translated. First of all, read the text from the point of view of its consumption and general stylistic characteristics, then study the genre and style of the source variant.

- Gathering the necessary background information and conducting a preliminary analysis of the text categories.

At the second stage of the translation specialist is regularly analytical search for a more appropriate version of the translation using different modes of translation, which is the answer to the question of how the text should be translated. By the method of translation means the way that uses the human mind to convert the text from one language to another. Methods of translation are semantic and formal-significant.

Let's look at the main methods of translation:

- Literal translation, which includes transliteration, transcription, and calcination.

- Functional translation is characterized by the search for equivalents in the target language, functional analogues, as well as descriptive translation.

Considering the process of translation, we can compare it with the movement of thought, and this movement occurs in the direction of the general to the particular: from the awareness of the specifics of translation - to clarify the purpose of translation. In doing so, it is necessary to distinguish between the concepts of «translation strategy», «translation method», «translation technique» or «translation transformation».

Literature

1. Baker, Mona ed. (2001). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York and London: Routledge.

2. Inghilleri, Moira; Maier, Carol. 2001. «Ethics». In: *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. New York & London: Routledge.

3. O'Hagan, Minako (2009). «Evolution of User-generated Translation: Fansubs, Translation Hacking and Crowdsourcing». *Journal of Internationalization and Localization*. 1: 94–121. [doi:10.1075/jial.1.04hag](https://doi.org/10.1075/jial.1.04hag).

4. Robinson, Douglas, ed. (2002), *Translation Theory From Herodotus to Nietzsche*. Manchester: St. Jerome.

5. Robinson, Douglas. 1997. *Translation and Empire: Postcolonial Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

MYTHOLOGEMES AS A MEANS OF UNFOLDING THE IMAGE OF THE NARRATOR IN MODERN AMERINDIAN PROSE

Varchuk Liana

Ph.D student
Kyiv National
Linguistic University

The aspect of the mythologemes and their function in literary texts is rather topical and is often in the focus of the works of such Ukrainian scholars as I.O. Golubovska, N.I. Vorobey, I.O. Malyarenko, S.V. Volkova. The analysis is devoted to the ways of the realization of the mythologemes in the literary texts, that occurs at the level of associations with mythical pretexts, allusions, reminiscences, etc. Mythologeme is understood in my work as a narrative device, such as mythological motif, its fragment or allusion to the motif from folklore text, which is reinterpreted in a literary text and is a tool for construing the image of the narrator as such who embodies ethnocultural values, orientations and worldview.

The purpose of this work is to identify, analyze and classify the mythologemes as a means of unfolding the image of the narrator in modern Amerindian prose texts.

Mythologeme, like myth, is the bearer of important universal experience, partially unfolding in the text a more general meaning of images. Thus, the mythologeme serves as a reference to the myth.

M. Eliade notes: “It is difficult to find a definition of myth that would be accepted by all scientists and at the same time accessible to non-specialists. Myth is one of the extremely complex realities of culture, and it can be studied and interpreted in the most numerous and complementary aspects” [2]. Despite this, the phenomenon of myth is still structured (in particular, in the philological sciences) into categories: mythologeme, mythomorpheme, mytheme and mythoneme (I.O. Golubovska, N.I. Vorobey, I.O. Malyarenko). The separation of even a few definitions of mythology in different sciences proves the relevance of our study – we see the provision of the term in additional meanings, as well as sketching values that are not inherent in it.

The term mythologeme, borrowed from K. Jung’s psychoanalysis (first used in the section “Introduction to the essence of mythology”, co-authored with K. Kerényi [3]), became a unit of common scientific vocabulary in the late twentieth century – a time, when terminological systems in the humanities were significantly enriched, given the turbulent events of socio-cultural life and the huge number of Western theories previously inaccessible to the general scientific community. As I. Dziuba notes in this regard, all these theories burst into the post-Soviet space in a single stream, causing, a push in the methodological field, chaos in concepts and the temptation of eclecticism [4].

Yu.V. Kuryata analyses Jung's understanding of the term in such a way: “Mythologeme is a term to denote stable and repetitive constructs of folk fantasy, which generally reflects reality in the form of sensory-specific personifications,

entities, animate beings, thought by the archaic consciousness as quite real” [5]. Mythologemes of the World Tree, Sacred Marriage, Resurrection, and others are mentioned as examples. However, we observe a synonymous use of the concepts of *mythology* and motif in the works of numerous researches. For instance, in the title of the article some indicate the first term (it still sounds “scientific”), and in the text they may use both as synonyms, although it is worth of distinguishing these concepts (without denying the presence a certain synonymy of their understanding).

Ukrainian academic dictionaries do not fix the word “mythologeme”, but in literary dictionaries and encyclopedias this term is defined as the following: “Mythologeme is widespread in fiction at the level of associations with mythical pretexts of allusions, reminiscences, quotations, etc.” [6]. “Mythology” is explained here in the prism of the term “myth”: “Myth is the smallest element, a fundamental component of the myth, which is used in it and in fiction; is part of the system of the universe, which corresponds to the idea of man, not the environment, is considered real, not fictitious. It can acquire cosmogonic, astral, anthropomorphic, totemic, animistic, eschatological characteristics. Often the myth is connected with the artistic tasks of the work, for example, with the use of double semantics, a combination of rational and irrational factors...” [6, p. 54].

The definitions seem to be exhaustive, but the analysis of the works shows that researchers often use the term “mythologeme” as a synonym for the term “motif” (this was the subject of discussion among folklorists) and a relatively new term (at least for domestic research) “concept” (in literary, folklore and cultural works). We consider it necessary to distinguish between these two notions.

The term “motif” has a long history of its usage in science. At least from the XIX century it was especially often used in folklore, and its greatest theoretical understanding was suggested by O.O. Veselovsky (there is a fairly comprehensive article on this subject by researcher B.M. Putilov [7]). It is not necessary to explain the meaning of a common term, the use of which does not cause any reservations. But since the concept of motif is quite ambiguous (at least, scholars use it in different meanings), it is worth considering how the motif relates to the mythology. Analysis of a large number of works on motif as a scientific concept, allows us to agree with many interpretations, but the most detailed and scientifically grounded are the characteristics of this concept, in our opinion, offered by T.G. Ivanov: the action or state that determines a particular plot situation; motivations and circumstances under which the action takes place; the subject of the action and the object to which it is directed (that is, the characters); image system [8]. “Motivations, circumstances, characters and images constitute an infinite variety of motives, built on a fairly limited number of mythologists” [8, p. 13].

The earliest Ukrainian work, in the title of which we find the term mythologeme, belongs to the famous Ukrainian folklorist V. Petrov. He was the first who suggested and analyzed the mythologeme “sun” in Ukrainian folk beliefs and the Byzantine-Hellenistic cultural cycle [9] (here are considered all mythological ideas about the sun). This term is more complicated than the term “motif” (MOTIF - MOTIFS) because the word appeared in the context of scientific speech, but was rarely used there.

The tracks of mythology in a literary text is manifested in the performance of mythologeme of certain functions: cognitive (as a so-called a priori argument – reasons or proverbs), axiological (it is in mythology recorded selection of information necessary for self-development of society), nominative (living the world in names, reforming the world through renaming), communicative (mythologies as “words” of the dictionary of communication), regulatory (image of prohibition-permission, relations of exchange and competition), aesthetic (extremely important, because in mythologies the rules of combination of elements and modes of expressive possibilities of linguistic and cultural archaism).

Linguo-cultural analysis of modern Amerindian (definition used after Volkova [2016; 2017]) prosaic texts allowed us to identify a number of mythologemes, which unfold in the text the image of the narrator, which we classified into generally-American (common to all narrators and representatives) characteristic of a single narrator, a representative of a particular Amerindian ethnic group. The results of our observation are shown in table 1.

Table 1.
Types and kinds of mythologemes,
as well as verbal means of deployment
the image of the narrator in the prosaic texts

Type of mythologeme	The name of the mythologeme	The language of the narrator
Generally Amerindian	way, road, house, Great Creator, Medisa, cult traditions, ethnoidentity, family, memory, tree, nature;	<i>a way, a legendary way, a great tree, dwelling, Great Spirit, ceremony, identity, family, memory, medicine man;</i>
Ethnospecific	<u>Laguna Pueblo</u> : alienation, strength of spirit, beauty of nature, totem animals;	<u>L.M. Silko “Ceremony”</u> : <i>alienation, Raven and Foe Woman, Grizzly Bear, Wolf, Horse, like a fence post or a tree, a Great Sun Dance, this was the highest point of the Earth, Buffalo;</i>
	<u>Kiowa</u> : travel, ethnocultural heritage, time, human spirit;	<u>N.S. Momaday “The Way to Rainy Mountain”</u> : <i>the way; the Big Dipper (чумацький шлях); Tai-me, the scared Sun Dance doll; coming out (про людей племені Kiowa); at the end of a long and legendary way;</i>

	<p><u>Chickasaw:</u> ecosystem, cyclicity and unity in nature;</p>	<p><u>L. Hogan “Dwellings”:</u> <i>circular infinity of life and death, how air, earth, and water commingle and transform each other, the pieces come together, two views of the world, native people and the other, new and young on this continent;</i></p>
	<p><u>Ojibwe:</u> life and death, mixed ethnoidentity.</p>	<p><u>L. Eldrich “The Painted Drum”:</u> <i>Illuminating journey, intricate rhythms of grief, the drum waits with the patience of unloving things and yet it heals with life itself, painted drum, the body of a drum’s a container for the spirit, just as if it were flesh and bone; The Ornamental Man.</i></p>

During the analysis it is proved that the complex of mythologemes forms the basis of ethnopoetic picture of the world in a literary text, reflecting the narrator's views on the Universe and life according to the mythological tradition in the context of which it was formed, as well as his own narrative comments or another phenomenon. According to mythologemes, a certain narrative unfolds, in which the narrator tells the story of the people to whom he belongs ethnically.

Thus, the analysis of the language of the narrators of different texts shows the preferences and dominance of values and value valoratives in the culture of a tribe. Mythologemes appear as those elements which, together with linguocultures, ethno-realities, and ethnoconcepts, form the linguistic personality of the narrator and serve as the linguistic material on which we model one or another type of narrator of a literary text. The narrator, in his turn, manifests a linguistic and cultural construct, the content of which can be revealed only by focusing on both the category of national and the features of individual-author world view, and the heritage of the mythological Amerindian tradition.

References:

1. Kostyuk I. Mifolohema: Istoriya ponyattya v naukovomu dyskursi. VISNYK Lvivskoyi natsionalnoyi akademiyi mystetstv, 2011. № 22, S. 405-416.
2. Eliade M. Aspekty mifa. M.: Akademicheskiiy proyekt, 2001. 240 s.
3. Yung K.G. Dusha i mif. Shest arkhetyfov. Minsk: Kharvest, 2004. 400 s.
4. Dzyuba I. Metod – tse nasampered rozuminnya. Slovo i chas. 2001. № 7. S. 4-10.

5. Kuryata YU.V. Problemy zahalnoyi ta pedahohichnoyi psikhologii: Zbirn. nauk. Prats, 2010. T. XII. CH. 4. S. 225-232.
6. Literaturoznavcha entsyklopediya: U 2 t. T. 2. Avt.-uklad. YU.I. Kovaliv. K.: VTS «Akademiya», 2007. 624 s.
7. Putilov B.N. Veselovskiy i problemy folklornogo motiva. Naslediye Aleksandra Veselovskogo: Issledovaniya i materialy. SPb, 1992. S. 74-86.
8. Ivanova T.G. Mifologema i motiv (k voprosu o folkloristicheskoy terminologii). Kompleksnoye sobiraniye, semantika, eksperimentalnaya tekstologiya folkloru. Vyp. 2. Arkhangelsk, 2004. S. 5-14.
9. Petrov V. Mitolohema «sontsya» v ukrayinskykh narodnykh viruvannyakh ta vizantiysko-hellinistychnyy kulturnyy tsykl. Etnohrafichnyy visnyk, 1927. № 4. S. 88-119.
10. Hogan L. Dwellings. A Spiritual History of the Living World. N.Y.: A Touchstone Book, 1995. 155 p.
11. Eldrich L. The Painted Drum. N.Y.: Harper Collins Publishers, 2005. 277 p.
12. Volkova S. Mythologic Space of Amerindian Novel-Essay: Narrative Aspect. Philological Treatises. Sumy State University, V.N. Karazin Kharkiv National University, 2017. V1. P. 22-29.
13. Volkova S. Mythologic space of Amerindian prosaic texts: cognitive-semiotic and narrative perspectives. Cognition, Communication, Discourse, 2017. №5 P. 104-116.

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ МОВОЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ ТА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Візір Наталія Володимирівна,

заступник директора,
Ніжинська гімназія № 2 Чернігівської області,
учитель української мови та літератури,
вища категорія, звання «старший учитель»

Нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, якісно іншого рівня освіченості, здатності до постійного оновлення знань, тобто здатності до навчання впродовж усього життя. На формування в підростаючого покоління «сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості» вказує і Національна доктрина розвитку освіти.

Головна стратегічна лінія розвитку освітньої системи сьогодні полягає в її адаптації до змінних соціально-економічних умов суспільства. Тому я вважаю, що тільки через самодіяльність, самоосвіту можна знайти своє місце в складному багатогранному суспільстві. Намагаючись зробити уроки української мови цікавими та незабутніми, я стала використовувати на них усну народну творчість, а саме українські народні пісні.

Усна народна творчість – неоціненне багатство кожного народу, вироблений століттями погляд на життя, суспільство, природу, показник його здібностей і таланту. Багато педагогів, психологів, фольклористів визначили важливе значення словесної творчості народу в житті людини.

Через усну народну творчість дитина не тільки опановує рідну мову, але і, освоюючи її красу, залучається до культури свого народу. Витвори українського народного мистецтва через особливу форму виразу відношення до сприйнятої дійсності, через багату тематику, зміст різносторонньо впливають на дитину, вчать образно мислити, у звичайному предметі або явищі бачити незвичайне, закладають основи естетичної культури, формують пошану до результатів діяльності поколінь і уміння творчо застосовувати отриманий досвід в нестандартних ситуаціях.

Можливість використання усної народної творчості в шкільній установі для розвитку творчої активності дітей обумовлена специфікою змісту і форм творів словесної творчості українського народу, характером знайомства з ними і мовним розвитком школярів. Діти добре сприймають фольклорні твори завдяки їх м'якому гумору, ненав'язливому дидактизму та знайомим життєвим ситуаціям.

Українські народні пісні – це фольклорні твори, які склали талановиті люди з народу. Вони передавалися з уст в уста, від сім'ї до сім'ї, від села до села, від покоління до покоління. Сама по собі українська мова дуже гармонійна та милозвучна, а в піснях ми відчуваємо всю її красу. Пісні живуть поруч із людиною багато тисячоліть. У них – минуле й сьогодення народу, його краса і велич.

«Покажіть мені народ, у якого би було більше пісень», – сказав Микола Гоголь про український народ та українську пісню. У музичному відношенні українська пісня надзвичайно мелодійна. Це світ оригінальної і мальовничої музики. Важко відповісти на запитання, що більше привертає увагу – мелодія чи поетика українських пісень. Неповторність виявляється і в музиці, і в слові, все разом створює особливий, оригінальний стиль. П. Чайковський із цього приводу писав: «Є щасливо обдаровані натури... і щасливо обдаровані народи. Я бачив такий народ, народ-музикант, – це українці».

У пісні музика поєднується зі словом. Поетичне слово діє на свідомість людини, викликає в неї думки, уявлення. Музика впливає на почуття, створюючи відповідний настрій. Якщо мелодія і слово об'єднуються в пісні, вони охоплюють всю людину, її розумову й емоційну сферу діяльності. Особливо великий вплив на духовність особистості мала народна пісня. Вона супроводжувала людину від народження й до кінця життя. Народна пісня зв'язує нас із минулими поколіннями, які колись закликали весну, жали жито, щедрували, чумакували, йшли на бій із ворогами, плакали й жартували; у ній відбиті всі вияви існування української нації: релігійні вірування та звичаї, погляди на мораль, ставлення до природи, прагнення до волі.

Тексти народних пісень, різноманітні за змістом і формою, характером і часом застосування, роблять уроки української мови більш наповненими й цікавими. Я використовую українські народні пісні, вивчаючи будь-які розділи мовознавства, та підбираю їх відповідно до вікових особливостей учнів.

При вивченні розділу «Фонетика» в 5 класі для характеристики голосних і приголосних звуків та виділення їх з мовленнєвого потоку є широкі можливості використання різних за жанром пісень – історичних, календарно-обрядових, соціально-побутових тощо. *(Завдання: підкресліть у тексті пісні голосні чи приголосні звуки, дайте їм характеристику.)*

Вивчаючи розділ «Лексикологія» в 6 класі, пропоную прослухати записи українських пісень у виконанні мешканців або фольклорних колективів певних територій. *(Завдання: Визначіть фонетичні, морфологічні, лексичні особливості діалекту. До якого діалекту української мови належить запропонований запис?)*

При вивченні розділу «Морфологія» в 6-7 класах учні прослуховують різні українські народні пісні й отримують картки. *(Завдання: Розподіліть службові та самостійні частини мови у дві колонки. Випишіть чи підкресліть певну частину мови (наприклад: іменник, дієслово чи займенник). Знайдіть та прочитайте стягнені та нестягнені, повні та короткі форми прикметників.)*

В українських народних піснях часто трапляється пряма мова та діалог. При вивченні теми «Розділові знаки при прямій мові та діалозі» в різних класах учні пояснюють відповідні розділові знаки в текстах українських народних пісень та

запам'ятовують їх. Також при вивченні теми «Звертання. Виділення звертання комами» діти роблять аналогічну роботу та розставляють пропущенні розділові знаки при звертанні.

Певні труднощі для використання текстів пісень має тема «Позиційні чергування голосних та приголосних звуків» через малу кількість слів із явищами асиміляції, дисиміляції, спрощення, але все ж їх можна підібрати. (Завдання: Знайдіть у текстах явища асиміляції чи дисиміляції, дайте їм характеристику.)

Вивчаючи в 6 класі тему «Прикметник. Повні та короткі, стягнені та нестягнені форми прикметників», можна використати багато різних українських народних пісень, адже саме у фольклорі таких форм зустрічається найбільше. (Завдання: Знайдіть у піснях стягнені та нестягнені, короткі та повні форми прикметника.)

Завжди стараюсь враховувати психічні, фізіологічні та інтелектуальні особливості учнів. У проведенні позакласних заходів особливу увагу зосереджую на прищепленні учням кращих морально-етичних норм та формуванні їх естетичних смаків засобами українського народного фольклору.

Використання текстів українських народних пісень на уроках української мови робить уроки набагато цікавішими. Така форма роботи приносить естетичне задоволення учням, сприяє зростанню інтересу до навчання, що в свою чергу призводить до покращення знань.

Список літератури:

1. Українські народні пісні як дидактичний мовознавчий матеріал у контексті реалізації міжпредметних зв'язків та формування соціокультурної компетентності: методичний посібник / Н.В.Візір. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. – 92 с.
2. Малоросейские песни, изданные М.Максимовичем. – М., 1827. – с. 7, 13.
3. Нудьга Г. Слово і пісня. – К.: «Дніпро», 1985. – с. 93, 133.
4. Ващенко Г. Твори. – Т. 4. – К.: «Школяр», 2000. – с. 217, 222.
5. Анікін В.П. Фольклор як колективна творчість народу // Російська народна поетична творчість. Хрестоматія по фольклористиці / Упоряд. Круглов Ю.Г. – М., 1986. – с. 90 - 95
6. Лозко Г.С. Українське народознавство. – 3-е вид., Х., 2005. – 472 с.
7. Шумада Н.С. Поетична творчість українського народу // Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості. – К., 1989.
8. Юцевич Ю.Є. Музика. Словник-довідник. – Тернопіль: «Навчальна книга — Богдан», 2003.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ ДІЄСЛІВ «ВІДНОШЕННЯ» В ТЕКСТІ «ЄВАНГЕЛІЯ ВІД МАРКА»: ОРГАНІЗАЦІЯ, ПАРАДИГМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Глущенко Л. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри класичної філології

Пушкіна О. В.

магістрантка кафедри класичної філології
Львівський національний університет імені Івана Франка

Актуальність дослідження зумовлено незгасаючим інтересом сучасного мовознавства до вивчення семантичних особливостей лексичних одиниць. Оскільки лексичний простір новозавітного тексту тривалий час перебував на периферії української лінгвістичної науки, а дієслова лексико-семантичного поля «відношення» ще не були предметом спеціального вивчення у новозавітних дослідженнях в Україні і потребують окремого розгляду, який може заповнити певну прогалину у вивченні дієслівної лексики Нового Завіту, зокрема «Євангелія від Марка». Об'єктом дослідження є дієслова на позначення відношення у давньогрецькому тексті «Євангелія від Марка» [1], зокрема 63 лексеми зафіксовані у понад 300 слововживаннях (далі СВЖ), а предметом дослідження – організація відповідного лексико-семантичного поля (далі ЛСП), конфігурація сем у дієслів кожного підполя (далі ЛСПП), лексико-семантичної групи (далі ЛСГ) та особливості парадигматичних відношень у межах цих об'єднань лексичних одиниць. Теоретичною базою дослідження слугували наукові розробки з досліджуваної проблематики на матеріалі різних мов [2; 3; 4; 5; 6]. Метою роботи стало визначення структури ЛСП «відношення», виявлення його диференційних ознак, з'ясування парадигматичних та стилістичних особливостей дієслів відношення. В основу класифікації аналізованих дієслів покладено учбовий словник-довідник лексико-семантичних груп російських дієслів за редакцією Т. В. Матвєєвої [7], в якому застосовано принцип чотириступінчатої ієрархії. Її верхівку утворюють три семантичних поля: дії, стану та відношення. В рамках поля далі виділено підполя, а в них – окремі ЛСГ. Найоб'ємніші ЛСГ поділяються на підгрупи. На нашу думку, ця класифікація найбільше відповідає специфіці нашого дослідження і є максимально деталізованою, що дозволяє з великою точністю ідентифікувати аналізовані лексеми давньогрецької мови.

Проведене дослідження дало змогу констатувати, що дієслова на позначення відношення утворюють ЛСП, яке складається з трьох різних за структурою та обсягом ЛСПП, усім дієсловам кожного з яких притаманна архісема (далі АС)

«відношення» та відповідна інтегральна сема (далі ІС) видового характеру. ЛСПП1 з АС «відношення» та ІС «володіння» формують шість ЛСГ з відповідними диференційними семами (далі ДС): «придбання», «пошук об'єкту», «володіння», «збереження», «позбавлення», «передача об'єкту». До ЛСП1 відносяться дієслова з ДС «придбання» та чотирма уточнюючими семами (далі УС), а саме:

«взяття в руку» (дієслова: αἶρω – *брати, взяти*, 15 СВЖ; ἀπαίρω – *забирати*, 1 СВЖ; λαμβάνω, παραλαμβάνω – *брати, приймати*, 12 і 5 СВЖ відповідно): Καὶ σταυροῦσιν αὐτὸν καὶ διαμερίζονται τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, βάλλοντες κλῆρον ἐπ' αὐτά, τίς τί **ἄρη** (15.24) – *І Його розпинають, і ділять одягу Його, кидаючи жереб щодо неї, хто що візьме*. Дієслова λαμβάνω, παραλαμβάνω є синонімами (синоніми тут і далі ідентифікуються за словником І. Карадиму [8]), більш уживаним з них є λαμβάνω.

«отримання в своє розпорядження» (дієслова: παραδέχομαι, δέχομαι – *приймати*, 1 і 6 СВЖ відповідно; καταλαμβάνω – *схопити*, 1 СВЖ; κρατέω – *взяти, схопити*, 8 СВЖ; κληρονομέω – *наслідувати*, 1 СВЖ): Καὶ **κρατοῦσιν** αὐτὸν οἱ νεανίσκοι (14.51) – *І схоплюють його слуги*. Дієслова παραδέχομαι, δέχομαι є синонімами, але дієслово δέχομαι зустрічається в тексті частіше.

«відчуження» (дієслово κλέπτω – *красти*, 1 СВЖ): Τὰς ἐντολάς οἶδας, Μὴ φονεύσης, μὴ μοιχεύσης, **μὴ κλέψης** ... (10.19) – *Знаєш заповіді: не вбий, не вчини перелюбу, не вкради, не засвідчи неправдиво...*

«компенсоване придбання» (дієслово ἀγοράζω – *купити*, 3 СВЖ): ἀπόλυσον αὐτούς, ἵνα ἀπελθόντες εἰς τοὺς κύκλω ἀγροὺς καὶ κόμας **ἀγοράσωσιν** ἑαυτοῖς ἄρτους (6.36) – *Відпусти їх, щоб пішовши в навколишні поля та села, купили собі хліба*.

ЛСП2 з ДС «пошук об'єкту» містить лише одне дієслово εὕρισκω – *знаходити* (10 СВЖ): Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὄλον τὸ συνέδριον ἐζήτησαν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίαν, εἰς τὸ θανατῶσαι αὐτόν · καὶ **οὐχ εὕρισκον** (14.55) – *А первосвященники та весь синедрион шукали свідчення на Ісуса, щоб йому заподіяти смерть, і не знаходили*.

До ЛСП3 з ДС «володіння» відноситься теж тільки одне дієслово ἔχω – *мати* (44 СВЖ): **Ἔχετε** ἐν ἑαυτοῖς ἄλλα καὶ εἰρηνεύετε ἐν ἀλλήλοις (9.50) – *Майте сіль у собі, і майте мир між собою*.

ЛСП4 з ДС «збереження» формують два дієслова: συντηρέω – *берегти* (1 СВЖ); σώζω – *берегти, рятувати* (10 СВЖ): Ὅς γὰρ ἂν θέλη τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν · ὃς δ' ἂν ἀπολέσει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος **σώσει** αὐτήν (8.35) – *Бо хто захоче душу свою зберегти, той погубить її, а хто згубить душу свою ради Мене та Євангелії, той її збереже*.

До ЛСП5 з ДС «позбавлення» належить лише одне слово: διαρπάζω – *обікрасти* (1 СВЖ): οὐδεὶς δύναται τὰ σκεύη τοῦ ἰσχυροῦ εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διαρπάσαι, ἐὰν μὴ πρῶτον τὸν ἰσχυρὸν δῆσῃ, καὶ τότε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ **διαρπάσει** (3.27) – *Ніхто не може прийшовши в дім сильного, пограбувати добро його, якщо спочатку не зв'яже сильного, і тоді пограбує дім його*.

ЛСП6 з ДС «передача об'єкту» утворюють 9 дієслів: (πωλέω – *продавати*, 1 СВЖ; δωρέομαι – *віддавати, дарувати*, 1 СВЖ; παρατίθημι – *подавати*, 3 СВЖ;

ἐπιτίθημι, δίδωμι – *давати*, 5 і 30 СВЖ відповідно; ἀποδίδωμι, ἐκδίδωμι – *віддавати*, по 1 СВЖ, παραδίδωμι – *передавати*, 16 СВЖ; διδάσκω – *навчати*, 8 СВЖ): Καὶ προσκαλεῖται τοὺς δώδεκα, καὶ ἤρξατο αὐτοὺς ἀποστέλλειν δύο δύο, καὶ **ἐδίδου** αὐτοῖς ἐξουσίαν τῶν πνευμάτων τῶν ἀκαθάρτων (6.7) – *І, викликає дванадцятьох і почав їх по двоє відсилати, і владу їм дав над нечистими духами*. Дієслова *ἐπιτίθημι*, *δίδωμι* є синонімами, більш вживаним є *δίδωμι*.

ЛСПП2 з ІС «міжособисті відносини» складається з чотирьох ЛСГ з такими ДС: «відношення з позитивною оцінкою», «відношення з негативною оцінкою», «зовнішній прояв ставлення», «контакт».

До ЛСГ1 з ДС «відношення з позитивною оцінкою» входять 7 дієслів (εὐδοκέω – *благоволити*, 1 СВЖ; πιστεύω – *вірити, вірувати*, 8 СВЖ; τιμάω, σέβω – *шанувати*, 3 і 1 СВЖ відповідно; ἐλεέω – *жаліти*, 3 СВЖ; μέλω – *турбуватися*, 2 СВЖ; ἀγαπάω – *любити*, 3 СВЖ): μετανοεῖτε, καὶ **πιστεῦετε** ἐν τῷ εὐαγγελίῳ (1.15) – *Покайтеся, і віруйте в Євангеліє!* Дієслова *τιμάω*, *σέβω* є синонімами, але в тексті перевага надається дієслову *τιμάω*.

ЛСГ2 з ДС «відношення з негативною оцінкою» містить 6 дієслів (ἐνέχω – *ненавидіти*, 1 СВЖ; ἀπέχω – *бути далеким від серця*, 2 СВЖ; ἐξουθενέω – *зневажати*, 1 СВЖ; ἐμπαίζω – *знущатися*, 2 СВЖ; διακρίνω – *сумніватися*, 1 СВЖ; ὀνειδίζω – *ображати*, 1 СВЖ): Καὶ ὅτε **ἐνέπαιξαν** αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν πορφύραν, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια τὰ ἴδια (15.20) – *І коли назнущалися з Нього, зняли з Нього багрянцю, і надягнули на Нього одержу власну*.

До ЛСГ3 з ДС «зовнішній вияв ставлення» відносяться 3 дієслова: εὐλογέω, κατευλογέω – *благословити* (2 і 1 СВЖ відповідно); φαίνω – *здаватися, видаватися* (1 СВЖ): Καὶ λαβὼν τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανόν, **εὐλόγησεν**, καὶ κατέκλασεν τοὺς ἄρτους, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ (6.41) – *І взявши п'ять хлібів і дві риби, подивився вгору на небо, благословив, і поламав хліби, і дав учням своїм*.

ЛСГ4 з ДС «контакт» формують дієслова з УС «налаштованість до контакту» (дієслова: γαμέω – *одружитися, побратися*, 4 СВЖ; γαμίζω – *одружуватися*, 1 СВЖ): Αὐτὸς γὰρ ὁ Ἡρώδης ἀποστείλας ἐκράτησεν τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδησεν αὐτὸν ἐν φυλακῇ, διὰ Ἡρωδιάδα τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅτι αὐτὴν **ἐγάμησεν** (6.17) – *Той бо Ірод, пославши, схопив Іоана, і ув'язнив його у тюрмі, через Іродіяду, дружину брата свого Пилипа, через те що він одружився з нею*.

ЛСПП3 з ІС «соціальні відносини» формують шість ЛСГ з такими ДС, як «примус», «підпорядкування», «вплив», «допомога», «дозвіл», «керування».

ЛСГ1 з ДС «контакт» утворюють наступні дієслова: πέμπω, ἀποστέλλω – *посилати* (1 і 16 СВЖ відповідно); παραγγέλλω, ἐντέλλω, ἐπιτιμάω, διαστέλλω, ἐπιτάσσω, προστασσω – *наказувати* (2, 3, 5, 4, 1 СВЖ відповідно); ἀναγκάζω – *примушувати* (1 СВЖ): Καὶ **διεστείλατο** αὐτοῖς πολλὰ ἵνα μηδεὶς γινῶ τοῦτο (6.41) – *І він суворо наказав їм, щоб ніхто не знав про це*. Дієслова *παραγγέλλω*, *ἐντέλλω*, *ἐπιτιμάω*, *διαστέλλω*, *ἐπιτάσσω*, *προστασσω* утворюють синонімічний ряд. Найбільш уживаним з них є дієслово *ἐπιτιμάω*. Дієслова *πέμπω*, *ἀποστέλλω* також є синонімами, але дієслово *ἀποστέλλω* зустрічається в тексті частіше.

ЛСГ2 з ДС «підпорядкування» складається з 2-х дієслів: ἀρέσκω – *догодити* (1 СВЖ); ὑπακούω – *підкоряються* (2 СВЖ): Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ ὁ ἄνεμος καὶ

ἡ θάλασσα ὑπακούει αὐτῷ; (4.41) – *Что ж не такий, що і вітер, і море підкоряються Йому?*

До ЛСГ3 з ДС «вплив» належать синонімічні дієслова μοιχάω, μοιχεύω – *чинити перелюб* (2 і 1 СВЖ відповідно): Καὶ λέγει αὐτοῖς, Ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ γαμήσῃ ἄλλην, **μοιχᾶται** ἐπ’ αὐτήν (10.11) – *І Він їм каже: Хто дружину відпустить свою та одружиться з іншою, той чинить перелюб проти неї.*

ЛСГ4 з ДС «допомога» містить лише дієслово βοηθέω – *допомагати* (2 СВЖ): ἀλλ’ εἴ τι δύνασαι, **βοήθησον** ἡμῖν, σπλαγχνισθεὶς ἐφ’ ἡμᾶς (9.22) – *Але якщо щось можеш, допоможі нам, змилювавшись над нами!*

ЛСГ5 з ДС «дозвіл» утворюють 5 дієслів (ἀφήμι, ἐπιτρέπω – *дозволяти*, 24 і 2 СВЖ відповідно; ἀπολύω – *відпустити*, 11 СВЖ; ἐπιτιμάω – *забороняти*, 8 СВЖ; ἔξεστι – *дозволено робити*, 6 СВЖ): καὶ ἐὰν **ἀπολύσω** αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν, ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ (8.3) – *І якщо відпущу їх голодних до їхніх домівок, вони ослабнуть у дорозі.*

До ЛСГ6 з ДС «керування» входять синонімічні дієслова κατακυριεύω та κατεξουσιάζω – *панувати, володарювати* (кожне по одному СВЖ): Καὶ προσκαλεσάμενος αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς λέγει αὐτοῖς, Οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν **κατακυριεύουσιν** αὐτῶν · καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν **κατεξουσιάζουσιν** αὐτῶν (10.42) – *А Ісус їх покликавши, промовив до них: Ви знаєте, що ті, що вважають, що керують народами, панують над ними, а їхні вельможі володарюють над ними.*

В результаті проведеного аналізу було виділено ядро поля, до якого увійшли чотири найуживаніші дієслова (ἔχω, δίδωμι, ἀφήμι, αἴρω) з яскраво вираженим інтегральним значенням, кількість слововживань яких коливається від 44 до 15-ти; ближня периферія – 11 лексем, вживання яких коливається від 16 до 6-ти, а саме: λαμβάνω, δέχομαι, κρατέω, εὐρίσκω, σφάζω, διδάσκω, πιστεύω, παραδίδωμι, ἀπολύω, ἐπιτιμάω, ἔξειμι. До дальньої периферії потрапила решта дієслів (48), які вживаються від одного до п’яти разів.

Парадигматика досліджуваних одиниць не обмежується лише гіперогіпонімічними зв’язками, серед них поширені синонімічні відношення (виявлено 8 синонімічних рядів). Деякі лексеми об’єднують деривативні відношення (ἔχω – ἐνέχω – ἀπέχω; δίδωμι – παραδίδωμι – ἀποδίδωμι – ἐκδίδωμι).

Дієслова відношення неодноразово простежуються у складі риторичних засобів, які сприяють художньому увиразненню оповіді Марка, серед яких перелічення: εὐλόγησεν, καὶ κατέκλασεν τοὺς ἄρτους, **καὶ ἐδίδου** τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ (6.41). Перелічення можуть підсилюватись гомеотелевтоном: Τί διαλογίζεσθε ὅτι ἄρτους οὐκ ἔχετε; Οὐπω νοεῖτε, οὐδὲ συνίετε; Ἐτι πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν; Ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε; Καὶ ὧτα ἔχοντες οὐκ ἀκούετε; Καὶ οὐ μνημονεύετε; (8.17-18); Τὰς ἐντολάς οἶδας, Μὴ μοιχεύσης, μὴ φονεύσης, μὴ κλέψης, μὴ ψευδομαρτυρήσης, μὴ ἀποστερήσης, τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα (10.19); полісиндетоном та гомеотелевтоном: Ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, **καὶ ἤνευκεν** τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, **καὶ ἔδωκεν** αὐτὴν τῷ κορασίῳ · **καὶ** τὸ κοράσιον **ἔδωκεν** αὐτὴν τῇ μητρὶ αὐτῆς. **Καὶ** ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ **ἦλθον**, **καὶ ἦραν** τὸ πτῶμα αὐτοῦ, **καὶ ἔθηκαν** αὐτὸ ἐν

μνημείῳ (6.28-29); **Καὶ συνάγονται** οἱ ἀπόστολοι πρὸς τὸν Ἰησοῦν, **καὶ ἀπήγγειλαν** αὐτῷ πάντα, **καὶ ὅσα ἐποίησαν** καὶ ὅσα ἐδίδαξαν (6.30).

Ключові слова тематичних фрагментів тексту підкреслюють варіативні повтори: Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, **οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται** (12.25);

Καὶ καθίσας ὁ Ἰησοῦς κατέναντι τοῦ γαζοφυλακίου ἐθεώρει πῶς ὁ ὄχλος **βάλλει** χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον · καὶ πολλοὶ πλούσιοι **ἔβαλλον** πολλά. Καὶ ἐλθοῦσα μία χήρα πτωχὴ **ἔβαλεν** λεπτὰ δύο, ὃ ἐστὶν κοδράντης (12.41-42). Іноді варіативний повтор трапляється у поєднанні з епанафорою: ἀλλὰ διὰ **τοὺς ἐκλεκτούς, οὓς ἐξελέξατο**, ἐκολόβωσεν τὰς ἡμέρας (13.20). Зафіксовано анафору, завдяки якій зосереджується увага на позначуваних повторюванням поняттях: καὶ ἐὰν βασιλεία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῆ, **οὐ δύναται σταθῆναι** ἢ βασιλεία ἐκείνη· καὶ ἐὰν οἰκία ἐφ' ἑαυτὴν μερισθῆ, **οὐ δύναται σταθῆναι** ἢ οἰκία ἐκείνη. καὶ εἰ ὁ σατανᾶς ἀνέστη ἐφ' ἑαυτὸν καὶ μεμέρισται, **οὐ δύναται σταθῆναι**, ἀλλὰ τέλος ἔχει (3.24-26); епіфору: Καὶ ἀκούσας ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖός ἐστιν, ἤρξατο κράζειν καὶ λέγειν, Υἱὲ Δαυὶδ, Ἰησοῦ, **ἐλέησόν με**. Καὶ ἐπετίμων αὐτῷ πολλοί, ἵνα σιωπήσῃ · ὁ δὲ πολλῶ μᾶλλον ἔκραζεν, Υἱὲ Δαυὶδ, **ἐλέησόν με** (10.47-48); Ὅτε τοὺς πέντε ἄρτους ἐκλάσα εἰς τοὺς πεντακισχιλίους, πόσους κοφίνους κλασμάτων πλήρεις **ἤρατε**; ... Ὅτε δὲ τοὺς ἑπτὰ εἰς τοὺς τετρακισχιλίους, πόσων σπυρίδων πληρώματα κλασμάτων **ἤρατε**; (8.19-20).

У тексті доволі часто фіксуємо антитези: **Δῶμεν, ἢ μὴ δῶμεν**; (12.15); ἐμὲ **δέχεται** · καὶ ὅς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, **οὐκ ἐμὲ δέχεται...** (9.37). На протиставленні ґрунтується і хіазм, приклад якого також був виявлений в Євангелії: Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ **σῶσαι, ἀπολέσει** αὐτήν · ὅς δ' ἂν **ἀπολέσει** τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος **σώσει** αὐτήν (8.35).

Як можна вже було помітити у багатьох наведених вище прикладах, для досліджуваного тексту дуже помітною властивістю є нагромадження стилістичних засобів, які при взаємодії створюють потужний експресивний ефект, як у наступному реченні, де поєднуються епіфора, синтаксичний паралелізм та антитеза: Ὅς ἐὰν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων **δέξηται** ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐμὲ **δέχεται** · καὶ ὅς ἐὰν ἐμὲ **δέξηται**, οὐκ ἐμὲ **δέχεται**, ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με (9.37).

Проведене дослідження дає підстави констатувати, що ЛСП дієслів відношення – це складно організована лексична структура, завдяки функціонуванню якої не тільки реалізується детальна інформація про обставини, в яких перебувають персонажі Євангелія, їхнє місце в соціальному чи професійному середовищі, їхнє фізичне самопочуття або настрої та змальовуються ознаки, що характеризують предмети та явища тогочасної дійсності. Авторіві вдається яскраво представити нам Ісуса як звичайну людину з усіма її почуттями та відношенням до дітей та учнів, людей різних соціальних прошарків, до дружньо та ворожо налаштованих, до усіх, хто його оточував та з ким він спілкувався.

Усі наведені факти, як і матеріал нашої попередньої статті [11] сприяють спростуванню думки Е. Роттердамського [9, с.76] про недосконалість мови Нового завіту, як і думки грецького теолога Л. Філіса про бідність і невитонченість стилю Євангелія від Марка [9, с.114] та У. Барклі про те, що

текст Євангелія не відзначається ретельним опрацюванням та красою [10]. Вони свідчать про роль суб'єктивного фактору, художнє опрацювання тексту, його емоціональне забарвлення, про високий рівень аргументації оповіді.

Під час проведення дослідження з'явилися перспективи подальшого розвитку цієї теми на матеріалі дієслів ЛСП дії.

Список використаних джерел:

1. <http://www.imgap.gr/file1/AG-Pateres/AG%20KeimenoMetafrasi/KD/02.%20Mark.htm>
2. Канонік Н. Шкаровецька А. Наукові підходи до вивчення лексико-семантичних полів у лексико-семантичній системі сучасної англійської мови. *Наук. вісник Східноєвропейського націон. ун-ту імені Лесі Українки. Серія Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2015. № 4. С 189–195.
3. Левицкий В. Семасиология : монография для молодых исследователей. Изд. 2, исправл. и дополн. Винница : Нова книга, 2012. 680 с.
4. Макар І. С. Стилістичні характеристики дієслівної лексики в романі Лонга „Дафніс і Хлоя” / *Науковий вісник Чернівецького університету. Випуск 645. Романо-слов'янський дискурс*. 2013. С.34–37.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. К., 2006. 716 с.
6. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). М. : Наука, 1973. 280 с.
7. Лексико-семантические группы русских глаголов : Учеб. слов.-справ. / Под общ. ред. Т. В. Матвеевой. Свердловск : Изд-во Урал. Ун-та, 1988, 151 с.
8. Караδήμου Ι. Λεξικό ρημάτων αρχαίας Ελληνικής (ομαλών και ανόμαλων). Τρίτη έκδοση, βελτ. και συμπληρ. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Χατζηθωμά. 2001. 925 σ.
9. Φίλης Λούκας Χ. Η γλώσσα της Καινής Διαθήκης. Αθήνα : Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων, 1989. 239 σ.
10. <http://soteria.ru/barclay-02/2/>
11. Глущенко Л. М., Пушкіна О. В. Лексико-семантичне поле дієслів стану в тексті «Євангелія від Марка»: організація та диференційні ознаки / *Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, м. Львів, 11–12 грудня 2020 р. Львів : ГО «Наукова організація «ЛОГОС», 2020. С. 138–142.

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКИХ ТЕЛЕСКОПІЗМІВ

Демченко Наталія Сергіївна

Асистент

Білоцерківський національний аграрний університет

На сьогодні телескопія є продуктивним способом словотворення, який динамічно розвивається. Ця словотворча модель активно використовується в мові реклами, економіки, політики, а також в сучасній англомовній художній літературі.

Телескопія – це такий спосіб словотвору, який полягає у злитті двох усічених основ, або в поєднанні повної основи з усіченою, у результаті якого утворюється нове слово, яке повністю або частково поєднує значення всіх його структурних компонентів [3, с. 24]. Телескопізми, як і складні слова, відображають тенденцію до універбалізації та раціоналізації мови, демонструють різну ступінь вмотивованості. При цьому ступінь їх вмотивованості нижче, ніж у складних слів, що пояснюється наявністю прихованих усічених компонентів [1, с. 89].

Значення телескопізмів складається з семантики обох компонентів, тобто смислова структура слова відображає структуру логіко-смилових відносин, які існують між поняттями, що сполучаються. В залежності від характеру співвідношень значень компонентів телескопізмів можливо виділити наступні семантичні групи цих слів [2, с. 101]:

1. Загальне значення нового слова дорівнює значенню його компонентів. У цій групі телескопізмів можна виділити телескопізми, значення яких, хоча і складається зі значень їх складових частин, не несе нової смислової інформації, оскільки утворення таких одиниць є злиттям синонімічних або близьких в семантичному відношенні компонентів з метою усічення експресії або емоційності висловлювання [2, с.102]. До таких утворень відносяться, наприклад: **crozilla** (croissant + tortilla) – випічка, у формі тортильї, зроблена з тіста для круасанів; **Japandi** (japanese + scandinavian) – поєднання японських і скандинавських елементів домашнього декору; **shedio** (shed + studio) – садовий сарай перероблений у студію для прослуховування музики; **yarden** = yard + garden (невеликий двір за будинком, перетворений в сад) [4].

2. Загальне значення нового слова не дорівнює значенню його компонентів. До другої групи належать телескопічні утворення, значення яких хоч і складається зі значень складових його компонентів, не дорівнює їх простій сумі [2, с.102]. Нове значення є більш складним, воно ширше суми значень компонентів і містить додаткову інформацію про предмет або явище, що позначається. Наприклад, **boomsplain** (boomer + explain) – давати непотрібні та небажані пояснення (використовується, коли хтось із покоління бeбi-бумерів намагається щось пояснити); **infodemic** (information + pandemic) – дуже великий обсяг інформації, що публікується про певну проблему, частина з яких не відповідає дійсності, що ускладнює пошук рішення; **shecession** (she + recession)

– економічний спад, який зачіпає в основному жінок; **hyflex** (hybrid + flexible) – спосіб навчання, при якому заняття проводяться віч-на-віч в аудиторіях, а також доступні в Інтернеті [4].

3. Значну групу складають слова, значення яких складається зі значень компонентів, однак семантичне навантаження компонентів різне. Один з компонентів (зазвичай, другий) виступає як базовий елемент телескопізму, а інший доповнює його. Основну частину таких утворень становлять часткові телескопізми і гаплогли. Наприклад, **edupreneur** – підприємець, який працює в галузі освіти; **zumping** – припинення відносин під час відеодзвінка; **homecation** – відпустка, проведена повністю вдома; **medfluencer** – лікар, який дає поради та рекомендує ліки в соціальних мережах [4].

Таким чином, при аналізі семантики телескопізмів у всіх розглянутих групах виявляється утворення нового значення, що включає значення компонентів нового слова. Невелика група таких одиниць служить для передачі емотивної інформації або для посилення експресії висловлювання. Семантично домінантним можуть бути як обидва компонента телескопізму, так і будь-який з компонентів.

Під час аналізу семантичних груп телескопізмів було виявлено, що основну групу утворюють телескопізми, де один з компонентів доповнює або уточнює значення іншого компонента і складають 48.8 % від загальної кількості одиниць. Телескопізми, загальне значення яких дорівнює сумі їх компонентів складають 30.5 %. Найменшою групою за чисельністю являються телескопізми, значення яких не визначається за допомогою їх складників і становить лише 20,7% від загальної кількості одиниць.

Список літератури

1. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. М.: Высшая школа, 1989. 126 с.
2. Лашкевич О.М. Семантика слов-слитков в современном английском языке. *Вестник Удмуртского университета (филологические науки)*. 2005. № 5(2). С. 99-103. URL: <http://vestnik.udsu.ru/2005>.
3. Тимошенко Т. Р. Телескопия в словообразовательной системе современного английского языка: дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев., 1975. 176 с.
4. Cambridge Dictionary. About words. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org>.

МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ ЯК НАСЛІДОК СЕМАНТИКО-ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Довбня Людмила Еммануїлівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української лінгвістики
та методики навчання,
доцент кафедри педагогіки, теорії
та методики початкової освіти,
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Міжмовна омонімія як лінгвістичний феномен шукала свого дослідника впродовж сторіччя, власне до її суті (без термінологічної назви) звертався ще видатний історик та політик М. Грушевський. У прикладах перекладів, наведених Г. Квіткою-Основ'яненком, акцентується увага на допущених помилках, спричинених власне явищем міжмовної омонімії за умов недостатнього володіння перекладачем обома мовами:

- укр. рум'яна як рожа – рос. румяная как рожа (замість роза),
- укр. вродливий – рос. уродливый (замість красивий),
- укр. старець – рос. старец (замість нищий),
- укр. зірочка – рос. зоренька (замість звездочка),
- укр. світова зоря – рос. световая заря (замість утренняя),
- укр. громада – рос. громада (замість сход, общество).

Ф. Сологуб наводив фрагменти хибних перекладів творів Т. Шевченка:

- укр. Пішла луна гаєм – рос. Пошла луна (замість эхо) лесом,
- укр. Та синів двох привела – рос. Сыновой двух привела (замість родила). (За матеріалами, поданими М. Кочерганом [1, с. 392]).

У теоретико-лінгвістичному аспекті досліджуваному питанню приділяли увагу В. Мокієнко, П. Шуба та ін., однак комплексного аналізу міжмовні омоніми зазнали в працях М. Кочергана, котрий спочатку присвятив їм низку наукових статей, а згодом уперше в історії славістики створив потужну працю – «Словник російсько-українських міжмовних омонімів». Вихідці з його наукової школи підхопили ідею керівника і продовжили її у своїх наукових розвідках. Серед цих дослідників – Л. Мартиросян [2], Д. Терехова [3], Л. Довбня [4] та ін.

Словниковий склад кожної мови являє собою систему, про що, перш за все, свідчать такі лексико-семантичні категорії, як синонімія, антонімія та полісемія. І лише омонімія йде з ними всупереч, оскільки засвідчує такі мовні прояви, за яких слова, значеннево абсолютно ніяк між собою не пов'язані, мають однаково зовнішню форму. Чому так трапляється? Відповідь на це

запитання можна знайти, аналізуючи шляхи появи омонімів. А це, перш за все, збіг форми власномовного слова із запозиченим чи збіг запозичень, що походять із різних мов, але набувають однакового звукового складу; можуть також омонімізуватися два запозичення з однієї мови-джерела; до появи омонімів можуть призводити словотворчі засоби (морфологічні чи неморфологічні), а також історичні зміни у звуковому складі слів.

Іншу природу мають міжмовні омоніми – тотожні чи близькі за формою, але різні за значенням і вживанням лексеми різних, часто – споріднених мов, які завжди є гомогенними, оскільки це етимологічно пов'язані між собою слова, що розвинули різні лексико-семантичні варіанти в кожній із мов, а також можуть бути паралельні утворення з різними значеннями та неоднаково осмислені у двох мовах запозичення. «Вони спричинюють певні труднощі при вивченні мови, тому що при переході з однієї мови на іншу мовці нелегко позбуваються звичних семантичних зв'язків і асоціацій, унаслідок чого допускають мовленнєві помилки. Найбільше зазнають інтерференції ті лексичні одиниці двох мов, які мають часткову семантичну подібність, оскільки мовці ототожнюють значення цих одиниць, приводять їх у повну відповідність.

Особливо «підступною» є міжмовна омонімія споріднених мов. Формальна й семантична близькість слів у цих мовах часто призводить до того, що мовці не помічають дуже тонких і в той же час принципово важливих семантичних і стилістичних нюансів... [1, с. 3]».

Ще М. Рильський звертав увагу на те, що робити переклади із близькоспоріднених мов складніше, ніж із мов віддалених [5, с. 114].

«Згідно з найпоширенішою у східнослов'янському мовознавстві традицією (праці М. Кочергана, Н. В. Заславської, А. Є. Супруна, І. С. Ровдо) міжмовними омонімами вважають ті одиниці, що повністю збігаються або є подібними за формою вираження, але мають відмінні сигніфікати і розглядаються на перетині синхронного та діакронічного зрізів» [6, с. 126].

Міжмовні омоніми традиційно називають «фальшивими друзями перекладача». І дійсно слід майстерно володіти двома мовами, щоб не сплутувати їхні на перший погляд подібні, але в дійсності різні знаки: укр. уродливий «гарний» і рос. уродливый «потворний», укр. луна «відгомін» і рос. луна «небесне світило», укр. чоловік «представник сильної статі» і рос. человек (тотожне укр. людина), укр. неділя «сьомий день тижня» і рос. неделя «сім днів тижня», укр. булка «хліб із пшеничного борошна» і чеськ. bulka «пухирець, гулька» та болг. булка «наречена», укр. бидло «свійська рогата худоба; перен. невихована людина» і чеськ. bydlo «життя, буденність» та польськ. bydło «худоба» тощо.

Вивчення міжмовних омонімів відіграє важливу роль у процесі опанування другої мови, спорідненої з рідною, а також у теорії та практиці перекладу. М. Кочерган зазначав: «Таким чином, при навчанні другої мови важливо звернути увагу тих, хто її опановує, на факти, які можуть негативно вплинути на рівень володіння білінгвом двома мовами» [1, с. 392]. У такому випадку...зіставний аналіз покликаний виявити ті розходження, на які має

спрямовуватися увага як практичного активного засвоєння, так і теоретичного осмислення. Міжмовна омонімія являє собою один із найяскравіших прикладів таких розходжень.

Учені зазначають, що є два домінуючі шляхи утворення міжмовних омонімів: перший становить собою випадковий звуковий збіг різномовних лексем; другий зумовлений семантичними трансформаціями слів, що сягають одного архетипу. Перший стосується неспоріднених мов, другий – мов близькоспоріднених. У другому випадку наслідком значеннєвих зміщень і змін стають гомогенні міжмовні омоніми. Актуалізовані відгалуження їхніх значень у процесі історичного розвитку лексем, що сягають одного архетипу, у переважній більшості випадків виникають унаслідок асинхронних трансформацій, що відбуваються на тлі споріднених мов. Основними ж семантичними процесами, що спричинюють розвиток лексичних одиниць у різних мовах, є метафоризація, метонімізація, контамінація, конденсація, аналогія, спеціалізація та генералізація лексико-семантичних варіантів.

Список літератури

1. Кочерган М.П. Словарь русско-украинских межъязыковых омонимов (ложные друзья переводчика). Київ: ВЦ «Академия», 1997. 400 с.

2. Мартиросян Л.І. Українсько-російська міжмовна омонімія в генетичному і функціонально-семантичному аспектах (дієслівна лексика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ, 2001 20 с.

3. Терехова Д.І. Психолінгвістичні особливості сприйняття семантики соматичної лексики в українській та російській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Київ, 1997. 21 с.

4. Довбня Л.Е. Семантична трансформація спільнослов'янських слів у російській та українській мовах: дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01, 10.02.02. Київ, 1993. 208 с.

5. Рильський М.Т. Письменники про свою роботу. Київ: Радянська школа, 1956. С. 109-118.

6. Юзвяк І. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі української та турецької мов. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 676. С. 125–128

ПІДХОДИ ДО ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРТЕКСТУАЛІЗМІВ

Дубинська Ольга,

Магістрант кафедри Теорії, практики та перекладу англійської мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Термін «інтертекстуальність» було введено болгарською та французькою письменницею Юлією Крістевою у 1967 році, яка до того ж є теоретиком та дослідницею літератури і мови. Ю. Крістева наслідувала ідеї знавців культурології та мовознавства як М. Бахтін та Ролан Барт, а її концепція інтертекстуальності стала логічним продовженням і розвитком їх винаходів.

Слід зазначити, що інтертекстуальність – це загальна властивість не тільки літературних творів, але й майже всіх текстів, що виражається у наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами прямо або непрямо посилатися один на одного.

З появою науково-технічного прогресу, зростанням нових і все більш досконалих засобів комунікації спостерігаємо прискорення та збільшення потоку інформації, що завдає шкоди людині своєю надмірністю. Опанувавши книги сучасних авторів, читач швидко переситився, тому що чим більше книг (текстів) він прочитав, тим частіше повторювалися сюжети, ідеї та ситуації. Виник смисловий глухий кут: «все вже придумано, все вже написано». Проблема сформувалася з усією очевидністю вже у другій половині ХХ століття, і як відповідь на неї багато авторів почали переосмислювати процес запозичення, а дослідники поставили питання про розгляд інтертекстуальності не тільки у літературознавстві, але й у мовознавстві, тобто виникла лінгвістична проблема.

Запозичення й перекликання текстів з'явилися вже давно і випадки ремінісценцій були відомі ще з глибокої давнини, а у ХХ столітті змінилося ставлення до них, а саме – запозичення стало основою будь-якого наративу, будь-якого тексту, будь-якого жанру.

Говорячи про запозичення, ми повинні зазначити, що вони бувають абсолютно різні. Запозичення фраз або шматків тексту є цитати, при цьому вказувати автора необов'язково, частіше вони просто з'являються в тексті, викликаючи у читача потрібні асоціації. Цікаво, але на думку Р. Барта, використання цитат не завжди говорить про вплив одного учасника на іншого. Мова скоріше йдеться про звернення до певного інформаційного поля, звідки кожен бажаючий бере мовні, смислові та семіотичні конструкції для вираження своїх ідей. І в цьому приховано психологічний підтекст, що дозволяє автору брати вже готові та перевірені рішення, а не придумувати щось своє. Однак присутня важлива відмінність: використання цитат має на увазі певний культурний рівень (принаймні, знайомство з першоджерелами). Тому ми й говоримо, що інтертекстуальні елементи – це один з інструментів автора, за допомогою якого він доводить до публіки свої ідеї.

Запозичення не зводяться виключно до цитат, вони також можуть проявлятися на будь-якому рівні тексту (лексико-граматичному, композиційному, стилістичному) і, навіть, поза текстом (так звані транстекстуальні – стилізація, пародія, запозичення прийомів, мандрівні сюжети та образи – та претекстуальні – епіграф, присвята, назва – форми інтертекстів).

Інтертекстуальними елементами найбільше насичені тексти художніх, публіцистичних та наукових жанрів. І якщо в науковому дискурсі інтертексти, як правило, чітко маркіровані, то в художніх та публіцистичних рівень інтертекстуальності визначається рівнем впізнавання, який в свою чергу залежить від культурного та освітнього рівня обох суб'єктів комунікації.

Виділимо три функції інтертекстуальності в тексті: стилістичну, композиційну та прагматичну, які тісно пов'язані з функціями мови.

При перекладі інтертекстуалізмів можливі: повна, або часткова втрата інтертекстуальності; заміна інтертекстуального елемента, що міститься в одному тексті на інтертекстуальний елемент, що викликає аналогічні асоціації в тексті перекладу.

При перекладі інтертекстуалізмів важливим фактором є ідентифікація їх перекладачем у тексті оригіналу, крім того важливим є збереження домінантної функції елементів при перекладі. Якщо мова йдеться про «ядерні» тексти, то потрібно ще й враховувати різницю у вживанні.

В основі використання властивостей інтертекстуальності лежить відомий психологічний ефект, а саме - отримання задоволення від впізнаваності в новому чогось добре знайомого. Про радощі моменту впізнавання писав ще Аристотель і, на його думку, природа художнього сприйняття міститься у радості впізнавання, вид знайомого явища актуалізує пов'язану з ним пам'ять, породжує співставлення. Але, разом з тим, творча здатність не зводиться до копіювання. Митець робить селекцію явищ видимого світу, знаходячи в ньому небачені сенси. Митець може також поступитися точністю деталей, якщо це призводить до більшої виразності витвору.

Отже, можна зазначити, що при перекладі інтертекстуалізмів у «новому» тексті треба врахувати певні параметри, а саме – зберегти ту саму функцію, закладену автором первинного тексту і за можливістю зберігати форму інтертекстуального елемента.

1. R. Barthes. Introduction a l'analyse structurale des recits // Communications 8. Paris, 1966 / Р. Барт; пер. с фр. Г.К. Косиков, 1987.

2. Динниченко, Тетяна Анатоліївна. Типологія форм інтертекстуальності у французькій модерністській прозі (на матеріалі творів Андре Жіда) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 / Тетяна Анатоліївна Динниченко, Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка.– Київ : [б.в.], 2016.– 19 с.

3. Комиссаров В. Н. Пособие по переводу с английского языка на русский. Часть II. Грамматические и жанрово-стилистические основы перевода / В.Н. Комиссаров, Я. И. Рецкер, В. И. Тархов. – М.: Высшая школа, 1965 – 288 с.

4. Михайлова Е. В. Интертекстуальность в научном дискурсе : 10.02.19: автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.19 Волгоград, 1999 – 25 с.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ПОНЯТТЯ “ТАНЕЦЬ”

Комова Крістіна Валеріївна,

студентка

Сумський державний університет

Танець як невербальний спосіб спілкування з'явився ще в архаїчних культурах, у вигляді рухів, жестів, що мали певний скритий контекст, які застосовували при магічних чи обрядових ритуалах, поклоніннях богам, наслідуванні тварин чи природних сил.

Мистецтво танцю є одним із елементів, який пов'язує між собою духовне багатство, народний побут, є засобом збереження та передачі культурних цінностей. Танець як засіб комунікації знаходить своє місце у всіх мовах, проте у кожній нації його підтекст сприймається по-різному — це залежить від менталітету певного народу. Мова танцю — рухи, жести, міміка, за допомогою яких носій передає власні почуття, емоції, «протистоїть» проблемам внутрішнього й зовнішнього світів, що зрозумілі кожному на інтуїтивному рівні.

Мета роботи полягає у дослідженні виникнення танцю як засобу спілкування та вивченні комунікативно-прагматичних аспектів актуалізації поняття «танець» на матеріалі англійських художніх текстів.

Використані праці як українських, так і зарубіжних авторів. Проаналізовано та проведено паралель «танцю» на основі художніх англійських творів, його інтерпретацію у контексті певної мови.

У сучасному світі науковці почали приділяти більшу увагу вивченню внутрішнього та зовнішнього світів людини, що відображаються у конкретному дійстві — танці. Танець є складним культурно-художнім текстом, що має кодовану форму та сприймається як особлива знакова та символічна система, що репрезентує нові культурні поняття.

Існують декілька концепцій виникнення танцю: космологічна — ритм є головним аспектом світопорядку; біологічна — відображається ритуалізація поведінки живої природи у риб, метеликів, птахів тощо; соціологічна — танець виступає комунікативним засобом зв'язку [1].

У мові поняття танцю підлягає багатовекторній спрямованості лінгвістичних досліджень, актуалізуючись у різних розділах мовознавства, таких як лексикологія, семантика, семіотика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, теорія дискурсу тощо [6].

Важливо сприймати танець як повноцінну мову, що має свою упорядковану знакову систему: граматику — правила використання поз, рухів, жестів; синтаксис — побудова малюнку танцю; лексику — сприйняття та розуміння композиції, усвідомлення її підтексту.

Мистецтво танцю має декілька груп знаків, — знаки, у які не вкладено почуття, емоції, ідеї, не несуть жодного змістового навантаження. Знакова система мистецтва досягається, зазвичай, завдяки такій схемі: «мистецтво —

комунікація – мова – знак», де кожний компонент не може існувати один без одного так, щоб утворити цілісну картину.

Танець, як дійство, сприймається на інстинктивному рівні, запобігає «мовному бар'єру», тому впевнено переважає над вербальними засобами зв'язку. Так, американська хореографічна студія Dancing Wheels займається застосуванням комунікативних засобів танцю у реальному житті. А саме, використовує «німе волення» як заклик до слухного ставлення до осіб з обмеженими можливостями, адже фізична чи розумова вада немає ставати перешкодою для отримання насолоди від життя таких людей. Вони прагнуть не чужого жалю чи співчуття, а лише прийняття їх у суспільство [2].

У танці об'єднуються психічно-тілесна та інтелектуальна сторони розвитку особистості. Танець допомагає відбутися соціалізації індивіда, прийняття його у систему суспільних відносин. Він може виступати як окремий засіб комунікації, так і доповнювати вербальний. Танець може мати власні аспекти у різних випадках: як вид просторово-часового мистецтва, як соціально-психологічний феномен, як психофізіологічне діяння та соціокультурний аспект. Наразі, танець застосовують в арт-терапії та у процесі навчання дітей, що допомагає їм виявляти наміри учасників спілкування, сприяє їхній соціалізації, допомагає тактильно та візуально встановлювати контакт, орієнтуватися у просторі, рівномірно та синхронно виконувати рухи [3].

Танець трансформує інформацію у мистецтво, що виражає як глобальну проблему, так і конкретну ситуацію. Дещо по-іншому танець сприймається як культурна частина конкретної нації, — несе в собі її традиції, менталітет та історію.

Починаючи з 20-30-х років ХХ століття з'являється велика кількість праць з хореографічного мистецтва, проте вони позиціонуються, більшою мірою, як мистецтвознавчі. Вчені, які намагалися пізнати сенс танцю на більш глибокому рівні, а не розглядали його як простий побутовий танець без змістового навантаження, не сприймалися своїми сучасниками [4].

В європейських мовах термінологія танцю через свою системну будову, історію формування, лексико-семантичну особливість викликає інтерес у науковців. Поняття «танець» відображається у всіх мовах, у кожній культурі по-різному, адже кожен по-своєму сприймає сенс. В англійській мові словотворення є складним когнітивним процесом, що піддається впливу лінгвістичних факторів. Словотворення в англійській мові є складним процесом, який зазнає впливу лінгвістичних факторів. Термінологія танцю є незавершеним процесом у дослідженнях у сьогоденні, тож при перекладі певних текстів, змінюється та дещо деформується сенс досліджуваних слів.

Поняття «танець» та «музика» не можуть існувати один без одного, вони взаємодіють та впливають на духовно-психологічне становище індивіда; застосовуються у різних концепціях, залежно від ситуації, дії та організації.

Лінгвістична прагматика слідкує за впливом мовних одиниць та їх застосуванням у комунікативно-прагматичному просторі, використовує мовні знаки з метою впливу на партнера. Прагматичний аспект допомагає дослідити функціонування знаків у мовному акті, та взаємовплив між знаком і тим, хто

говорить, у художньому тексті. Отож, положення тіла та лексичні рухи є головними елементами танцювальної мови. Танцювальна лексика має багато аспектів таких як повороти корпусу та голови, жести, поклони, що є засобами невербальної мови. Знаком-ознакою є поклон у танці, який означає завершення дійства та виражає подяку за перегляд. Музикальний супровід виконує прагматичну функцію.

Висновок. Проаналізувавши художні англійські тексти можна сказати, що танець виступає як почуття, гармонія, його не обов'язково бачити, його потрібно відчувати духовно та тілесно, він допомагає урівноважити внутрішній баланс. Танець представлено як засіб спілкування між партнерами та між танцюристом і глядачем. Музика вважається головною прагматичною функцією, що у будь-якому випадку супроводжує танцювальні дійства на всіх етапах. Танець містить набагато глибший сенс свого концепту, ніж це може здатися на перший погляд. Слово може змінювати стилістичне забарвлення та значення у контексті. Проте, посыл танцю незмінний, незалежно від того, якими мовами комунікують індивіди.

Список літератури

1. Герасимова И. А. Танец: эволюция кинестезического мышления. Эволюция. Язык. Познание. Ин-т философии РАН; под общ. ред. И. П. Меркулова. Москва, 2000. с.84–112.
2. Гринкевич Е. А. Лингвостилистический анализ текста в рамках компетентностного подхода к обучению (на примере английского языка). Вестник МГЛУ. Образование и педагогические науки. Москва, 2017. №6 (785). С.71–80.
3. Педагогическая коммуникация: сборник научных трудов по материалам Международной заочной Интернет-конференции / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2009. 225 с.
4. Сохорева А. А. Танец как средство коммуникации в социокультурном пространстве. Культура в евразийском пространстве: традиции и новации. Барнаул, 2017. С. 258–261.
5. Цимбалюк О. К. Танець як вид самостійного мистецтва : лекція доц. канд. мистецтвознавства : вступ до спеціальності. Львів, 2019. 12 с.
6. Черник М. В. Номінативно-стилістичні та комунікативно-дискурсивні параметри актуалізації феномену мистецтва (на матеріалі англійських художніх текстів) : дис. док. філол. наук : 10.02.04 Суми-Запоріжжя, 2017. 264 с.

РОЛЬ ПОНЯТТЯ ВІДСУТНІСТЬ У ТВОРЕННІ КОМІЧНОГО В РОМАНІ «ВАЛІЗА» С. Д. ДОВЛАТОВА

Корнєєва Олена Миколаївна

аспірантка кафедри слов'янських мов
та зарубіжної літератури

Харківського національного педагогічного
університету ім. Г. С. Сковороди

Комічне як категорія естетики, яка демонструє невідповідність змісту та форми певного явища, надає змоги переосмислити реальність через сміх. До гумористичних жанрів належать гумореска, фейлетон, сатира, байка та анекдот. Саме останній займає особливе місце в творчості С. Д. Довлатова.

Анекдот (від грец. *ненадрукований*) – це коротке жартівливе (здебільшого вигадане) оповідання про яку-небудь смішну подію з несподіваним закінченням. Кумедний випадок або пригода [4; С. 45]. Цей фольклорний жанр став особливо популярним у російській літературі другої половини ХХ століття. Можна спостерігати анекдотизацію цілої низки прозаїчних жанрів. На думку дослідниці Н. О. Орлової, це відбувається за різних причин, серед яких можна виокремити відповідність динамічної форми анекдоту сучасному темпу життя та збільшення значення сміху в свідомості сучасної людини на пострадянському просторі.

У результаті аналізу творчої спадщини С. Д. Довлатова можна дійти до висновку, що анекдот зайняв важливе місце в його творчості, як спосіб протистояння тоталітарній дійсності. Для реалізації цієї мети автор обирає шлях демонстрації її абсурдності. Цю думку підтверджують слова відомого філолога й історика Д. С. Лихачова: «...функція сміху – оголювати, виявляти правду, роздягати реальність від покровів етикету, церемоніальності, штучної нерівності, від усієї складної знакової системи цього суспільства (переклад наш – О. К.) [3; С. 16]. З цього виходить, що завдання гумору в літературному творі, перш за все, відкрити читачеві істину. Продовжує цю думку і Ю. Б. Борев, коли у своїх працях стверджує, що комічне – це «суспільно значуще життєве протиріччя (мети – засобам досягнення, форми – змісту, дії – обставинам, сутності – її проявам), яке в мистецтві є об'єктом особливої емоційно насиченої естетичної критики» (переклад наш – О. К.) [1; С. 24].

У якості джерел комічних ситуацій С. Д. Довлатов використовує як власні спостереження, так і тексти усного та письмового характеру. Письменник використовує анекдот у текстах великих жанрів, тим самим змінюючи їхню семантику. Водночас автор збільшує емоційність тексту. Але анекдотизація у текстах С. Д. Довлатова відбувається і шляхом використання інших жанрів, таких як байка або кумедний випадок. Тобто, в аналізі творчості цього письменника використовуємо розширене поняття анекдот. Багато гумористичних прийомів у його прозі створено шляхом застосування бінарних опозицій, однією з яких є *наявність vs відсутність*. Ця опозиція виступає конструктивною частиною гумористичного простору, допомагає створити

комічний конфлікт, показати діалогізм нашого буття. Для підтвердження нашої думки, розглянемо приклади з роману «Валіза» (рос. «Чемодан») С. Д. Довлатова.

*Я оглядел **пустой** чемодан. На дне – Карл Маркс. На крышке – Бродский. А между ними – **пропащая, бесценная, единственная жизнь*** [2; С. 24].

У цьому короткому уривку втілена ідея роману і вся сутність життя письменника-емігранта, символом якого виступає валіза. На лексико-семантичному рівні поняття «відсутність» часто виражається словами з семантичним значенням *порожнечі*, як відсутність будь-чого або будь-якої ознаки. Словосполучення *пустой чемодан* набуває глибокого філософського сенсу: відсутність матеріальних благ протиставляється духовному (*На дне – Карл Маркс* (як символ радянського минулого). *На крышке – Бродский* (образ успіху в письменстві)).

Комічне створюється шляхом порушення фрейму читача: використання лексем з негативним значенням, які асоціюються у мовців з відсутністю чогось важливого (*пустой, пропащая*) та протиставлення їх найціннішому (*бесценная, единственная*), що в нас є – життю.

Розглянемо як саме виражається поняття «відсутність» у наведених прикладах детальніше. Дієприкметник *пропащая* (простор.) похідний від дієслова *пропадать*, що позначає “зникнути, загубитися, загинути, перестати існувати” [5; С. 540] і є дієслівним репрезентантом поняття «відсутність» у мовленні. У тлумачному словнику Д. М. Ушакова, *пропащий* – 1. Той, хто гине, зникає; 2. Безнадійний; 3 Дурний (переклад наш – О. К.) [5; С. 540]. Спираючись на вищезазначене, словосполучення *пропащая жизнь* позначає життя, у якому відсутня надія на краще. Але винесення цього прикметника в один синонімічний ряд з *бесценный, единственный* змінює семантику усієї фрази. Цікаво, що останні прикметники хоча теж є репрезентантами поняття «відсутність» мають позитивну конотацію. Так, *бесценный* утворено префіксальним способом від слова *ценный*. Префікс *бес-* заперечує те, що вказує корінь, отже *бесценный* – “дуже дорогий, той, що неможна купити за гроші”. Але у цьому контексті номінативна одиниця *бесценная* може мати і протилежне значення, тобто “дешева, некоштовна”. Мабуть, і автором вона поставлена у середину цього ряду (*пропащая, бесценная, единственная*), тому ще відтворює явище енантіосемії. Що ж стосується лексеми *единственный*, вона позначає “той, що не має заміни”.

Отже, особливістю стилю С. Д. Довлатова є анекдотизація автобіографічного тексту, що допомагає читачеві подивитися на реальність під іншим кутом, висміяти недоліки суспільства. У творенні комічного важливе місце займає поняття «відсутність», яке трапляється на всіх мовних рівнях, завдяки чому досягається реалізація комічного.

Література

1. Борев Ю. Б. Комическое, или о том, как смех казнит несовершенство мира. М., 1970. – 272 с.
2. Довлатов С. Д. Чемодан. С.-Пб., Азбука, 2011. 160 с.

3. Лихачев Д. С. Смех в Древней Руси / Д. С. Лихачев, А. М. Панченко, Н. В. Поньрко. Л., 1984. – 295 с.

4. Словник української мови в 11 т. АН УРСР, Інститут мовознавства, за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т.1. 936 с.

5. Толковый словарь русского языка / под ред. Д. Н. Ушакова. М.: Дом Славянской книги, 2012. 959 с.

НІМЕЦЬКІ ЛЕКСИЧНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Коробко Тетяна Олександрівна

старший викладач

Одеський національний морський університет

У більшості сучасних мов, зокрема в українській, досить численною і рухомою частиною словникового складу є термінологічна лексика, постійний розвиток та збагачення якої є необхідною умовою і прямим наслідком прогресу в тих галузях діяльності людини, з якими ця термінологія пов'язана. Серед спеціальної термінології важливе місце посідає науково-технічна термінологія. Швидке збільшення обсягу спеціальної інформації в різних галузях науки й техніки неминуче пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконаленням термінології, що зумовлене бурхливим розвитком науки й техніки.

Склад української термінологічної лексики неоднорідний за походженням і запозиченням. Якщо кількість іншомовних слів у сучасній українській мові не така вже й значна (до 10%), то в науково-технічній термінології вони складають досить вагомую частину лексики (до 60%). Тому цілком зрозумілим є звернення до проблеми визначення місця й функції лексичних запозичень в українській науково-технічній термінології. На особливу увагу заслуговує питання про унормування іншомовних одиниць, у тому числі німецькомовних. Отже, вивчення проблеми засвоєння науково-технічних термінів німецького походження на сучасному етапі є **актуальним і доцільним**.

Проблема освоєння німецькомовних запозичень частково висвітлювалась у роботах вітчизняних та зарубіжних мовознавців (О.Реформатського, Д.Лотте, Т.Панька, В.Овчаренка, А.Крижановської, Л.Симоненко, В.Акуленка та ін.) [1; 2; 3; 5; 6; 7].

Аналізуючи терміни німецького походження, дослідниками було виділено 15 предметно-тематичних груп німецькомовних термінів, які функціонують в українській науково-технічній термінології. Найбільшою за кількістю є такі групи, як будівництво, поліграфія, гірнича справа та металургія. Це пояснюється екстралінгвістичними факторами, зокрема історико-культурними взаємозв'язками німецького та українського народів.

При семантичному освоєнні науково-технічні терміни німецького походження зазнають впливу лексико-семантичної системи української мови і самі впливають на неї. Аналіз результатів семантичного освоєння дає підстави зробити висновок, що ці процеси відбуваються у таких напрямках: 1) зміни у семантичній структурі, обсязі та характері значень запозичень під час входження в українську термінологічну систему; 2) перегрупування значень у семантичній структурі німецького терміна, частіше у зв'язку з розвитком нових значень; 3) пристосування термінів німецького походження до лексико-стилістичної системи української мови (синонімія).

Встановлено, що близько 63% німецькомовних термінів не змінили семантичної структури і в основному цю групу становлять моносемічні лексеми, а приблизно 37% науково-технічних термінів німецького походження змінили семантичну структуру (зменшили кількість значень близько 31% лексем, збільшили – 6,4% лексем). Результати семантичного освоєння німецькомовних науково-технічних термінів значно відрізняються від аналогічного освоєння німецьких запозичень у загальнолітературній мові. Наприклад, В.Скачкова наводить такі показники: 40% – адекватні запозичення, 60% – змінили семантичний обсяг, 18% – звужили кількість значень, понад 40% – розширили кількість значень в українській мові порівняно з кількістю значень у німецькій мові [8].

Таким чином, можна стверджувати, що процес семантичного освоєння запозичень у терміносистемі має свої особливості порівняно з таким самим процесом у загальнолітературній мові. Це, очевидно, пояснюється прагненням термінів до однозначності та семантичної усталеності. До того ж терміни запозичуються для точного позначення науково-технічних понять, і позитивною рисою в них є саме відсутність образних асоціацій з питомими словами через затемнення семантики. Тому терміни досить рідко розвивають образні переносні значення і входять у побутову мову.

Зауважимо, що у німецькомовних термінів на українському ґрунті може змінюватися не лише кількість значень, а й їх характер. Переважно зустрічаються такі семантичні зрушення у німецькомовних лексемах: 1) поступовий розвиток значення з подальшою його спеціалізацією; 2) надання слову технічної визначеності; 3) генералізація поняття; 4) метафоричний та метонімічний перенос. Наприклад, лексема *бюкси* має в німецькій мові 4 значення: 1) втулка, гільза; 2) жерстяна банка; 3) рушниця; 4) *girn*. желонка. Українська мова запозичила цей термін у значенні «скляні тонкостінні стаканчики з притертою склянню кришкою. Застосовують для зважування та висушування». Відбулося метафоричне переосмислення поняття за зовнішньою схожістю форми. Термін *грабе* має в українській мові значення «ділянка земної кори, що опустилася по лініях скидів нижче від сусідніх ділянок», що розвинулося на основі метафоричного переносу за зовнішньою формою із значенням «траншея, канава, рів, яма, кювет». У німецькій мові цей термін має ще 2 термінологічних значення: «лісоспуск», „залізн. виїмка». Перенесення за зовнішньою та функціональною схожістю відбулося у лексеми *гурт*, яка в німецькій мові має 3 значення: 1) ремінь, стрічка; 2) пояс; 3) полка (балки), а в українську мову прийшла у значенні «пояс при упряжі», пізніше внаслідок метафоричного перенесення набула значень «арка з тесальних клинчастих каменів, що укріплює ребра хрестового склепіння» та «зріз, ребро карбованої монети».

Виявлено також випадки семантичних зрушень у структурі моносемічних лексем, які серед досліджуваного матеріалу зустрічаються рідко. Так, загальноновживані в німецькій мові слова *blind*, *Bugel* на основі метафоричного переносу набули в українській мові термінологічних значень.

Також існують німецькі терміни, які зменшили кількість значень на українському ґрунті до одного, яке на сучасному етапі в німецькій мові застаріло

і не фіксується в словниках. Наприклад, лексема *абцуг*, яка німецько-російському технічному словнику 1933 року зафіксована у 6 термінологічних значеннях, в українській мові має одне із значень «спечена речовина (шлак), що утворюється при виплавленні з веркблею домішок золота, срібла й олова». Зараз це значення в німецькій мові застаріло, а термін продовжує вживатися в п'яти інших значеннях. Друкарський термін *гобель* із значенням «інструмент для обрізування вручну книжкового блока» фіксується лише у німецько-російському словнику 1933 року разом із двома іншими термінологічними значеннями [4].

Омонімія в науково-технічній термінології представлена в основному одним своїм різновидом – так званою «між науковою термінологічною омонімією». Для такої омонімії характерними є дві ознаки: 1) за термінами закріплені різні дефініції; 2) функціонують ці терміни у різних терміносистемах. Наприклад, німецькомовний науково-технічний термін *візир* вживається у різних значеннях у військовій справі, фотографії, авіації, геодезії; термін *анкер* – у годинниковій та будівельній справі, термін *бленда* – у гірничій справі, фотографії та медицині. Коли щодо таких термінів можна говорити про «між наукову термінологічну омонімію», то у таких термінів, як, наприклад, *зумпф* існує лише небажана полісемія, бо цей термін має 3 значення у гірничій терміносистемі: 1) яма, куди по шахтному стовбуру стікає вода; 2) порожнина, у якій накопичується вода або гідросуміш; 3) ящик для збирання шлаку при промиванні руд.

До запозичених термінологічних одиниць мовознавці завжди намагаються знайти точні українські відповідники. Німецькомовні науково-технічні терміни частіше вступають у дублетні відношення з питомими лексемами української мови, наприклад: бугель – рихва, клапан – хлипак, бурштин – смола скам'яніла, гантель – викрутка, крейцкопф – повзун. Це відбувається тому, що будь яка термінологія, зокрема й українська, прагне до своєї національної основи. У період становлення термінологічної системи мовознавці намагалися підібрати власне українські терміни для позначення науково-технічних понять. Так, у 20-30-х роках спостерігалася тенденція до заміни запозичених термінів українськими відповідниками. Наприклад, у «Словнику технічної термінології» [10] 1928 року пропонуються такі українські відповідники до німецьких запозичених термінів: амбшура – ріжок, зумер – пищик, болт – прогонич, ронфлер – ревун, фидер – живильник, крейцкопф – ковзанець, штепсель – притичка і ін. Однак, жоден з таких відповідників не закріпився в українській науково-технічній термінології. Це пояснюється несприятливими політичними обставинами, які на багато років загальмували розвиток української термінології, і тим, що не завжди вдається вдало замінити іншомовний термін, бо запозичення були і залишаються найлегшим і продуктивним засобом для позначення нових понять науки й техніки. Іншомовні лексеми здебільшого якнайточніше відповідають основним вимогам до терміна: точні, короткі за формою, позбавлені емоційного експресивного відтінків. Багато із запропонованих фахівцями й лексикографами українських термінів не відповідає цим вимогам, тому запозичені терміни міцно вкорінюються в українську науково-технічну термінологію і витісняють свої українські відповідники. Однак, існує думка, що деякі з новотворів 20-30-х років варто було

б повернути до життя, наприклад: противогневик замість брандмауер, кутник замість вінкель, мийник замість вашгерд, угальмівник замість демпфер [8].

Більшість термінів німецького походження не має в українській мові синонімів, що свідчить про їх повне освоєння. Про повне семантичне освоєння німецьких термінів можуть свідчити нові термінологічні значення, які з'являються в них у процесі функціонування в українській мові. Зауважимо, детермінологізація та розвиток переносних значень у німецьких запозичень свідчить про їх повне освоєння в літературній мові власне як загальноживаних слів, а не як термінів у терміносистемі.

Питання про пристосування іншомовних запозичень є вельми важливим для усталення науково-технічної термінології. Часто іншомовні терміни, що вводяться в українську мову, доволі незручні за формою; вони педантично зберігаються в технічній літературі, хоча в усному мовленні спостерігається спрощена форма таких запозичень. Це пояснюється тяжінням термінології до міжнародної єдності. На стабільність вихідної форми слід зважати лише стосовно широко відомих інтернаціоналізмів. Всі інші запозичення повинні пристосовуватися до норм мови-одержувача, у даному разі української, і при їх унормуванні термінознавці повинні прагнути насамперед до національної зручності.

Освоєння німецькомовних науково-технічних термінів звичайно супроводжується зміною їх матеріальної оболонки: графічного зображення, звукового складу, морфологічної й словотвірної форми. На рівні семантики нерідко відбуваються зміни обсягу значення, що є наслідком активного функціонування терміна в українській термінології. Те, що німецькомовні терміни підкоряються, як і всі іншомовні слова, фонетичній, граматичній та лексико-семантичній системі української мови, ще раз доводить справедливість тієї тези, що термін не протистоїть слову, а є словом в особливій функції, тією лексичною одиницею, яка в термінологічному полі має свої специфічні риси. Тому і процес освоєння іншомовних лексем у термінології має багато спільного з аналогічним процесом у загальнолітературній мові й водночас деякі характерні риси, зумовлені природою терміна. Дослідники запозичень у загальномовному аспекті серед критеріїв повного освоєння іншомовного слова виділяють такий обов'язковий критерій, як широке вживання у літературній мові (у кількох стилях). Говорячи про запозичення в термінології, ми змушені відкинути цей критерій. Значна кількість німецькомовних запозичень є вузькофаховими термінами і через це вживається в одній сфері людської діяльності. Тому, якщо такий термін пристосований до фонетичної, граматичної, лексико-семантичної системи української мови, має активну словотвірну продуктивність, його слід вважати повністю засвоєним українською мовою.

Дослідженням окремих проблем термінознавства займаються як лінгвісти, так і представники інших наук, що свідчить про значимість термінології не тільки в мові, але й у суспільстві, економічній і виробничій діяльності людини. Актуальність цих проблем пов'язана із різким зростанням термінологічних найменувань, зокрема іншомовного походження, а також необхідністю унормування запозичених термінів.

Література

1. Акуленко В.В. Вопросы интернализации словарного состава языка. – Харьков: ГХУ, 1972. – 215 с.
2. Крыжановская А.В., Симоненко Л.А. Актуальные проблемы упорядочения научной терминологий. – К., 1987. – 207 с.
3. Лотте Д.С. Вопросы взаимодействия и упорядочения иноязычных терминов и терминологических элементов. – М.: Наука, 1982. – 108 с.
4. Німецько-російський технічний словник. – М., 1933.
5. Овчаренко В.М. Структура і семантика науково-технічного терміна. – Х., 1968. – 71 с.
6. Панько І.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. – Львів: Світ, 1994. – 213 с.
7. Реформатский А.А. Что такое термины и терминология // Вопросы терминологий. – М.: АН СССР, 1961. – 105 с.
8. Скачкова В.В. Немецкие лексические заимствования в современном украинском литературном языке: Автореферат диссертаций ...канд. филолог. наук. – Х., 1989. – 22 с.
9. Хильчевський В.В., Шашилов В.Г. Російсько-український словник з машинобудування. – К.: Техніка, 1991. – 240 с.
10. Шелудько І., Садовський Т. Словник технічної термінології. – К.: ДВУ, 1928. – 558 с.

ФУНКЦІЙНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛЕКСЕМ У ТВОРАХ ПИСЬМЕННИКІВ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ

Лощина Інна Сергіївна

к.філол.н., старший викладач
ДЗ «Дніпропетровська медична академія
Міністерства охорони здоров'я України»

Виявом інноваційних процесів у лексиконі сучасної української мови є входження до його складу власне неологізмів, під якими розуміємо слова, що стали фактом мовної практики суспільства, але ще не зафіксовані в нормативних загальномовних словниках і граматиках мови, отже, ще не ввійшли до її активного словникового запасу. Оказіоналізми, на відміну від неологізмів, не стають частиною мовної системи й не виходять за межі комунікативної ситуації, у якій вони виникли. О. Селіванова так пояснює термін «оказіоналізм»: «Мовні одиниці, що належать до складу стилістичних неологізмів, створені в ідіостилі певних авторів і не набули поширення. Оказіоналізми увиразнюють індивідуально-авторське мовлення, надають йому експресивності, емотивної забарвленості, ...нерідко сконструйовані за нетрадиційними словотвірними зразками і з порушенням мовних норм...» [1, с. 424]. Функції новацій перебувають у прямій залежності від причин їх появи.

У мовотворчості письменників Дніпропетровщини суто номінативну функцію виконує обмежена кількість індивідуально-авторських лексем.

Поява деяких із них зумовлена потребою заповнити лексичну «нішу» в загальномовному словнику. Більшість таких новацій вжито у фантастичних романах В. Савченка, у яких ідеться про вигадані речі, явища й уявних істот: *Ми не знаємо кінцевої мети комахолудей*; *Замітка про подію у Флоренції була з його «дивотеки»*; *Завідуючий відділом вийшов, ще раз окинувши своїм «стереопоглядом» кімнату*; *Пустеля перетворилася на справжній пісकोпад, в якому сонце ледь-ледь угадувалося*; *Він ніби розвтілювався, як тоді під аркою, коли душу відокремили від тіла, аби скерувати її у світ Вселенського Духу*; *Поза очі їхнє жіноцтво ще звало хлопця «діставалою»*: *їздив мотоциклом з їхнього безлюддя до Генічеська і ближчих колгоспів за продуктами, фруктами, одвозив листи і привозив газети*.

Ширше представлені okazіоналізми, що виконують роль однослівних заміників аналітичних граматичних форм або синтаксичних конструкцій: *Не втримати час-швидкоплинник / Ні в полудні, ані в зеніті...* (Ю.Кириченко);

Важіє від утоми голова / Передзахіддя промінь гріє скроні (В.Савченко); *По ковзкім голомороззі / шлях заблуканий проліг* (В.Корж); *Моя юнотворчість – це чорний квадрат Малевича, / Білопера голубка Пікассо / І червона троянда Тетяни Пати* (Ю.Кібець); *Морозенко, поблиском рясний, / Вікна гравірує срібновіто* (С.Бурлаков); *Вийшов із Дніпра туман, / вистелив берег м'яко, / німо кляла сивий бран / набережна-автоманка* (В.Корж) тощо.

На процес створення okazіональних номінацій впливають прагматичні чинники, що відбивають ставлення автора до денотата, у таких випадках, за словами Н. Адах, індивідуально-авторські лексеми виконують номінативно-оцінну функцію [2, с. 12]. Прагматична інформація okazіоналізмів виражена в оцінних протиставленнях на кшталт «погано – добре». Оцінка є прагматичним компонентом семантики слова, що тісно пов'язаний із конотацією. Читач сприймає оцінку новотвору, закладену автором у це слово, що здебільшого мотивоване твірними основами слів, наприклад: *Штрикай щура скоріше, та ходім уже з цього смердючника* (Ю.Савченко); *Заснуло ваше люте гамселисько-лихо* (В.Грипас); *Ще не прибравсь в буденність твої цілунок, / Який у щастя я напівукрає* (Ю.Кириченко).

Так, на оцінку неправди вказують препозитивні компоненти *ерзац-*, *лже-*, *псевдо-*, *квазі-*: *Нездатність полюбить – Це острів бездуховності, / Закутий у граніт / Чиєїсь псевдоскромності* (Ю.Кібець); *Та врешті витисли, як з каменя росу, / псевдонатхненних істин лжекрасу* (В.Корж); *Зозулька в ерзац-кущі / Плаче від чого?..* (Ю.Кириченко); *В ефірі завис дух коктейлю, / настоящего на квазі-повазі до іншого* (Леся Степовичка). Лексичні значення названих новотворів містять сему 'брехня'.

Стилістична функція індивідуально-авторських лексем виявляється в їхній здатності бути складниками таких тропів, як епітет, порівняння, метафора, гіпербола, персоніфікація. Епітет – це експресивне, оцінне означення предмета або дії, що виділяє в зображуваному характерну ознаку чи рису й викликає певне ставлення до нього, слугуючи яскравим виражально-зображальним засобом у тексті. Епітети в творчості письменників Дніпропетровщини представлені переважно прикметниковими й прислівниковими новаціями, що здебільшого покликані передавати внутрішні особливості денотатів: *Той табун зберіг для козаченьків / Мудрозорий, вічний Святослав* (Ю.Кібець); *Аж луна здійнялася в гнітючопорожньому клубі* (М.Зобенко); (слово) *Повнодуже, океан-безкрає, ніжне в ласці, / коли ж треба – сталь!* (М.Дяченко); *І відчуття було джерельно-чисте* (В.Корж); *Серцево-сонячна система / річок, проміння і гаїв – це не медична гостра тема, / а вічна тема солов'їв* (Ю.Кібець); *Не розвій у смерчі мрево / Літньо-полудневе...* (Н.Нікуліна). Письменники часто послуговуються епітетами для створення сатиричного або іронічного ефекту: *Сприймає усе за чисту воду вкрай засересерений народ* (В.Сіренко); *Знай, він за гріш свою бекету аукціонно не продав...* (В.Корж); *Цим жестом непозиченно-своїм / Задекларуйте порив дочірній...* (Ю.Кириченко); *Репрезентант радянського режиму / Й нині має вдачу одержиму: В слів червиво-чемних на звороті / Толерантно творить цирк на дроті* (Ю.Кириченко); *Побачення знову відбув – Так швидко кінчається казка. / Додому спішить, мов забув свою жоновіддану маску* (І.Данилюк). Використовуючи okazіоналізм жоновідданий, І. Данилюк дошкульно висміює чоловіка, який зовні намагається виглядати добропорядним сім'янином.

Особливий іронічний та сатиричний ефект відчутно у поєднанні семантично непоєднаних лексем: *Фанатів стережись улесливо-підступних, / щільним*

кільцем запеклої опіки / не зчуєшся, як в лестоцях надмірних, / в їх вірності, ущербно-хворобливій, / святая муза й істина загинуть (Леся Степовичка); *Для нього слово «раднаргосп» виявилось якимось високодержавно-магічним; І вони ось так відверто-сповідально*

з тобою не базарили б (І.Данилюк).

Оказіональні лексеми є частиною метафор, чим підсилюють їхню виразність. За допомогою метафоризації письменники змальовують пейзажі:

Світанок ще з хлібів не визернивсь, / А ми вже йшли в імлі доріг (С. Бурлаков); *На балконі цвінькає синичка, / сонце сяйво повінево лле* (Г. Світлична); *Хай громи гранують колоски лискучі, / Водоспадить сонце з голубої кручі* (І.Данилюк); *А нині грає колос-золотій, / І нині ллється хвиля урожаю* (С.Бурлаков); характеризують внутрішні й зовнішні особливості ліричних героїв: *Лежить мій бог з чудним ім'ям Любов, / Нелітані свої зломивши крила; І плавиться душа, карбована метало-смерчами* (Г.Світлична); *Іще зозулі слово не погасло, / іще в мені співають жита соки і павутинка-вересинка в чубі бринить ще тонко, – ІЩЕ ТИ ЛЮБИШ; У яку тонкоспогадну одіж вбралась думи й печалі мої!* (М.Дяченко); *При кориті у Комітету / Доручивсь до авторитету, / Демонструючи сваху-совість, / Умонтовану в тимчасовість...* (Ю.Кириченко); наголошують на нелегкій долі митця, що прямує за покликом свого серця: *Снігом мовчу. Тайгою. / За Сибіром затюрмлене слово* (В.Сокульський). *...А це нелегко і непросто часом – нав'ючитись багатопуддям часу, / Любов'ю й болем, і його суворістю...*

(Г.Світлична).

У своїй мовотворчості письменники Дніпропетровщини доволі часто звертаються до персоніфікації – різновиду метафори, для якого характерне перенесення рис, властивостей та ознак істоти (людини, тварини) на неживі предмети або явища. В основі таких новацій лежить давня традиція українців одухотворювати все живе. В українських легендах, як стверджує В. Войтович, «духи населених місць (духи-господарі) не дістали такого поширення, як духи природи» [3, с. 168]. Персоніфікацію часто використовують для змалювання вітряної погоди, здебільшого надаючи вітру негативної характеристики: *Покруч-вітер у кроні шаста, / Бере за грудки* (Ю.Кириченко); *Вона недарма лопотить, / Вона боїться вітру-мавра, / Що то зненацька налетить, / То заблукає там, де лавра / Голівки квітів золотить* (Ю.Кібець). *А пізньої осені в лісі голо, / Вітрам-розбійникам світлицю ліс відчиня* (В.Корж); *...Де сонце на гілках плете мережку, / Й пустує лобуряка-вітровій* (Леся Степовичка); *Та даремно лащився / Розбишака-вітер / Осінь знала хвастоці, / Злотом з серця викинула* (О. Ігнатенко). Інколи персоніфікацію використовують для змалювання сезонних змін у природі: *Листопад-бородань взяв сталеву косу, / Косить клени й гриби, косить хмари й росу. / Потім охрою буде снопи фарбувать / І снопи ті у копи складать-формувать; Красень-вересень зняв поруділий солом'яний бриль* (Ю.Кібець); *Сніг залягав в яругах-бліндажах, / Сніг рятувався від весняного пломеню. / Під гамір цей і цей веселий жах / Смоктавбурульки хлопчик-промінь* (Г.Світлична); *І легінь-день не мружитись не міг, / І міжник-вечір*

задихавсь від бігу, / Бо забіліло поле... (С.Бурлаков). За допомогою новацій легінь-день і міжник-вечір С. Бурлаков влучно характеризує зимові дні, коли тривалість світлої частини доби сягає мінімуму. Непересічна картина світання постає в контексті: *День-яничар в ніч розрядив свій лук. / Стріла стрілу догнала в сьайвині, / Щоб впасти в просинь десь на самім дні* (Ю.Кириченко). Природні явища доволі часто підкреслюють риси представників творчих професій: *Дрібних дощенок незугарним крапом / Останнім тужним криком журавля / Допишує свої бліді естампи / Тонка малярка-осінь* (Г.Світлична); *Летить листя – літа ноти, / Диригент-вітрище свище, / Вище й вище лунуть хори / Осокорів, ясенів...* (Ю.Кібець); *Наче неждані поцілунки, / розквітають на устах у вечора айстри – самотності подарунки, витвори вересня-майстра* (Ю.Кібець). Рідше піддають персоніфікації певні події або матеріальні об'єкти: *Він, як і сотні поселян-домів, / вдвляється в прийдешне і минуле. / Мій дім небес напитися б хотів, / зіркам повідати про серце чуле* (М.Дяченко); *Трамвай-філософ. Лисий, в окулярах, / Буркоче щось, минаючи бульвар, / Допитливо, уважно, мов школярик, / Читає міста весняний буквар* (В.Корж); *Всі оті речі-спокусники зацілюють і закусують вас, але не відпустять від себе* (А.Шкляр). *А по другий бік річки – зграйка веселкових міні-хаток з дерева* (М.Зобенко) Отже, персоніфікація є засобом увиразнення, експресивізації мовлення, надає йому образності.

Продовжуючи традиції Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Миколи Гоголя, дніпропетровські автори широко використовують іменники-демінутиви з пейоративним оцінним забарвленням, що у творах є засобом вираження сатири, закінчит сезо іронії, фамільярності: *А якься н?..*

В репертуарчику – музон... Цинізму в творчості митця нема й на гріш, / Присутнє цяцькуваннячко скоріш... (Ю.Кириченко); ... Щиро вдячний Політвиконкому / за проплачені крапку, тирешку, кому... (Ю.Кириченко).

Особливою продуктивністю відзначені назви осіб, конотації яких формують у читача відповідне ставлення до створеного образу й уможливають адекватне сприйняття інформації, закладеної автором у відповідний фрагмент художнього твору: *Історичок допетровський / Перехрестивсь : «Свят-свят» ; Що ви знаєте, літміщаночки й літміщани різних мастей / Про той промінь, що спить на таночку, / Коли зорі чекають вістей* (Ю.Кібець); *Такі собі патріотики двоколірні – з жовтими інтелігентними лицями і чесними блакитними очима* (І.Данилюк); *Убогі образи жовтенят і піонерів, що нагадують швидше маленьких бюрократиків, ніж дітей* (М.Зобенко); *Ти виходиш заміж? Це за отого рудого товстопузика, що підсаджував тебе у вагон?* (Леся Степовичка). Додавання суфікса -ик, якому притаманне значення здрібнілості, до негативно забарвленого прикметника *товстопузий* створює комічний ефект. Так Леся Степовичка назвала закордонного нареченого. Цим новотвором, на нашу думку, письменниця намагається привернути увагу до проблем міграції українок у пошуках кращого життя. *А ти мені в пику пером свого однокурсничка-редактора публічно штрикнув цим інтерв'ю; Думав, що раз мене в партшколу направляють, то в столицю треба їхати з*

жінкою-картинкою – і тільки! (І.Данилюк). Послугуючись оказіональним юкстапозитом *однокурсничок-редактор*, І. Данилюк втілює своє ставлення до такого поширеного явища у сучасному суспільстві, як блат (знайомства і зв'язки, що можуть бути використані людиною у своїх корисливих інтересах). Автор вживає новацію *жінка-картинка*, за допомогою якої висміює загальноприйнятий стереотип, що впливового чоловіка обов'язково має супроводжувати дівчина з модельною зовнішністю.

Матеріал нашого дослідження доводить, що оказіоналізми мають широкий діапазон прагматичної дії. Основна їхня мета – привернути увагу

реципієнта та стимулювати його до дешифрування певної інформації. Для досягнення цієї мети автори часто послугуються юкстапозитами, наприклад: *Оговтавшись, козак одягся в лижник, / Мовляв, а що: я – класик -однокнижник; У махновцеві Сашкові Михайлюті / Стільки добросонячної люті... / А його потурили зі Спілки Новочасні блазні-недоспівки* (Ю.Кириченко). Утворюючи неолексему *однокнижник*, за аналогією до узуального *одномник*, Ю. Кириченко дошкульно висміює свіжоспечених «майстрів слова». Що ж стосується юкстапозита *блазні-недоспівки*, то, на нашу думку, тут наявне подвійне його трактування. Можливо, автор за допомогою префікса *недо-*наголошує на невідповідності новоспечених письменників отриманій посаді або ж підкреслює їхню здатність недоговорювати того, що суперечить ідеології правлячої партії.

Новотвори письменників Дніпропетровщини засвідчують високу мовну майстерність митців. Оказіональні слова породжують експресію ліричності, урочистості, пафосу, іронії, гумору й сатири, створюють тло різноманітних стилістичних фігур і є потенційним джерелом збагачення словникового складу української мови.

Список літератури:

1. Селіванова О.О. Сучасна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
2. Адах Н. А. Авторські лексичні новотвори Василя Барки : (семантико-Дериваційний та лексикографічний аспекти) / Н. А. Адах. – Рівне : Видавництво Олега Зеня, 2007. – 136 с.
3. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович – К. : Либідь, 2002. – 664 с.

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ Е.Е. КАММІНГСА UNLOVE'S THE HEAVENLESS HELL AND HOMELESS HOME

Морозова Галина Костянтинівна

аспірант спеціальності 035 Філологія
Київського університету імені Бориса Грінченка

Е.Е. Каммінгс – американський поет, письменник, есеїст, сценарист та художник відомий завдяки експериментам з формою, синтаксисом, пунктуацією в художніх текстах [5, с. 85]. Його поезії налічують численні приклади паралелізму та девіації, тобто відхилень від правил англійської мови, які разом утворюють теорію висунення [3; 4].

У роботі досліджено поезію *unlove's the heavenless hell and homeless home* для виявлення прийомів, які створюють естетичний ефект на читача [1, с. 765]. Аналіз проведено за чотирма категоріями запропонованими Дж. Лічем та М. Шортом – лексична, граматична, фігуративна та категорія зв'язності тексту [2, с. 61].

Лексика віршу складна та специфічна. Однією з характерних рис поезії Е.Е. Каммінгса є окаянізм. Серед них *unlove* (англ. «нелюбов») та *heavenless* (англ. «безрайний, безнебесний») творені афіксальним способом. Абстрактні іменники, які використовує автор, позначають фізичний та психічний стан образу-голосу: *unlove, hell, home, wraith, substance, happiness, truth, life, death, freedom*. Спільною характеристикою прикметників у вірші є спосіб їх творення – афіксація. До основи додається суфікс *-less* (*heavenless, homeless, heartless, soulless*), *-ness* (*happiness*), *-ing* (*dying, living*) та ін. Прислівники часу *always* та *never* додають емоційного забарвлення твору.

З точки зору граматичних категорій, вірш складається з трьох складносурядних речень з різними видами зв'язку. Кількість слів у реченнях варіюється від 26 до 34. На відміну від інших поезій Е.Е. Каммінгса, у даному вірші присутня пунктуація, а саме коми, тире, крапки, які розділяють текст на речення. Перші слова кожного рядку декапіталізовані, проте початки речень починаються з великих літер. Структура вірша чітка і логічна. Сім строф складаються з чергування одного або трьох рядків.

Для поезії Е.Е. Каммінгса характерні паралелізм та девіації [5, с. 85]. Попри те, що анафора та епіфора є невід'ємною рисою поезії Е.Е. Каммінгса, в цьому вірші вони відсутні. Алітерація наявна у повторі звуків /h/, /l/ та /s/: *an' lʌvz ðə 'hevənləs hel ænd 'həʊmləs həʊm/, /ɔl 'səʊləs wraɪθs prəʊ'kleɪm 'sʌbstəns əl 'hɑːtləs 'spektrəz, 'hæpɪnəs/*. Конструкції *прикметник+іменник* повторюються: *heavenless hell, homeless home, knowledgeable shadows, heartless spectres, dying life, living death*. Серед тропів, які використовує автор, є оксиморони *homeless home* (англ. «бездомний дім»), *dying life* (англ. «вмираюче життя»), *living death* (англ. «жива смерть») Гіпербола виражена завдяки прислівникам: *all dying life, all lovers, always here, lovers alone, i have lived forever*. Метафори *lovers alone wear*

sunlight (англ. «лише закохані вдягають сонячне світло») та *all lovers are the song* (англ. «всі закохані – це пісня») створюють теплу, гармонійну, мелодійну атмосферу та передають головну думку твору – все у цьому світі для закоханих.

Отже, для створення естетичного ефекту автор використовує абстрактні іменники, оказіоналізми, декапіталізацію, алітерацію, лексичний паралелізм. Категорію фігуративного аналізу представляють гіпербола, оксиморон та метафори.

Список літератури

1. Cummings, E. E. (1994). *E. E. Cummings: Complete Poems, 1904-1962*. Liveright.
2. Leech, G. N., & Short, M. H. (2007). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose (English Language)* (2nd ed.). Routledge.
3. Leech, G. (2008). *Language in Literature: Style and Foregrounding (Textual Explorations)*. Routledge.
4. Miall, D. S., & Kuiken, D. (1994). *Foregrounding, defamiliarization, and affect: Response to literary stories*. *Poetics*, 22(5), 389–407. doi: 10.1016/0304-422x(94)00011-5
5. Morozova, H., & Chesnokova, A. (2018). Deviation in E. E. Cummings' poetry: The research of foregrounding. *Studia Philologica*, 10, 80–87. <https://doi.org/10.28925/2311-2425.2018.10>

ДО ПРОБЛЕМИ ЕКСПЛІКАЦІЇ ЕТАПІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ АРХІТЕКТУРИ ТА БУДІВНИЦТВА

Пинтюк Є.С.

магістр кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Архітектура та будівництво — це ті науково-технічні галузі знань, що перебувають у стадії безперервного розвитку: пошук нових інновативних методів будівництва для створення екстраординарних архітектурних ансамблів, інтенсифікація і модернізація вокзалів, аеропортів, закладів вищої освіти та інших видів громадських споруд. Така континуальність розвитку згаданої вище сфери знань знаходить свій відбиток і на становленні та системній організації терміносистеми фахової мови архітектури та будівництва.

Неослабний інтерес до вивчення однієї з основних складових загальнотехнічної лексики — фахової мови архітектури та будівництва, простежується у лінгвістичних студіях мовознавців на матеріалах української (у статтях Л.Б. Думанської [1]) та англійської (у дисертації Б. Сонейри [2]) мов, залишаючи поза увагою німецьку фахову мову архітектури та будівництва (НФМАБ), саме тому наше дослідження лексико-граматичних, структурно-семантичних та комунікативно-функціональних ознак НФМАБ мало планомірний та поетапний характер. Вважаємо доцільним експлікувати не тільки принципи градації етапів дослідження (всього 6 етапів), а ще й розкрити специфіку застосування та поєднання загальнонаукових і лінгвістичних методів та методик на всіх етапах вивчення особливостей НФМАБ.

На першому етапі дослідження проаналізовано наявний теоретико-методологічний базис з вивчення питань дефініції понять: *фахова мова, термінологічна система, термінологія, термінологічна одиниця* тощо. Основним завданням цього етапу є аналіз змісту поняття *німецька фахова мова архітектури та будівництва* та формулювання визначення поняття *термін ФМАБ*. Таким чином, ми трактуємо термін фахової мови архітектури та будівництва як лексичну одиницю, що слугує засобом вербалізації спеціального поняття сфери архітектури та будівництва і є складовою термінологічної системи запропонованої сфери знань, перебуваючи з іншими словами цієї галузі в системних відношеннях та характеризуючись високим рівнем інформативності, а також точності. На цьому етапі найчастіше ми послуговувалися зіставно-порівняльним методом дослідження.

На другому етапі експлікуються принципи і методи проектування та укладання термінологічного двомовного словника. Як відомо, більшість науковців наполягають на поетапній розробці перекладного словника [3;4], тому в рамках цього етапу ми окремо виділяємо 5 основних етапів проектування та укладання "Німецько-українського термінологічного словника архітектури та будівництва" [5]: 1) діагностика сучасного стану лексикографії і потреб адресата;

окреслення макроструктури словника; 2) збір лексичного матеріалу і створення картотеки термінів та терміносполук на матеріалі корпусу фахових текстів, згенерованих програмою *BootCat* та програмою синтезу парадигм *Morphy*; 3) обробка мікротексту словника, структуризація словникової статті, а також пошук перекладних відповідників та дефініцій; 4) уточнення, редагування і аналіз довершеності отриманого лексичного матеріалу; 5) експериментальна перевірка та співвіднесення отриманих результатів поставленим цілям у процесі фахової комунікації між спеціалістами та неспеціалістами у сфері архітектури та будівництва [6]. Провідними методами цього етапу є лексикографічний та структурний метод, а також, зокрема, і такі методики останнього як — компонентний та дефініційний аналізи.

Третій етап присвячено дослідженню структурно-семантичного аспекту термінів НФМАБ. Терміносистема НФМАБ розглядається з точки зору тезауруса, що акцентуалізує системні принципи її організації. Її системний характер простежується, насамперед, при дослідженні термінологічних гнізд. Одним з прикладів термінологічного гнізда є термін *die Architektur*, що виступає у ролі ядерного компонента для 16 термінів, як-от: *die Architekturakademie* (вища школа архітектури), *der Architekturaufmaß* (архітектурні обміри), *die Architekturbeleuchtung* (архітектурне освітлення), *das Architekturbild* (архітектурний образ), *die Architekturform* (архітектурна форма) тощо.

Використовуючи зіставний метод, кількісні методи, а також методику семантичного аналізу, ми встановили, що 6108 термінів, термінологічних сполук, термінів-комполітів та юкстаполітів, які складають терміносистему НФМАБ, об'єднані семантичною мережею з 8626 семантичних відношень, найтипівішими з яких є "частина — ціле" (1452 відношення), гіперо — гіпонімічні (1335 семантичних зв'язків) та синонімічні (1090 прикладів) відношення [7].

Четвертий етап полягає у встановленні етимології термінів НФМАБ, тобто на основі методики етимологічного аналізу вивчаються генетичні джерела походження запозичень НФМАБ та передумови їх появи у запропонованій терміносистемі.

Метою п'ятого етапу є ідентифікація структурних моделей термінів НФМАБ. Методика словотвірного аналізу та сучасні кількісні методи дозволяють встановити специфіку морфологічної структури багатокомпонентних терміносполук НФМАБ, що утворилися шляхом словоскладання (60%), суфіксації (16%) чи префіксації (8,7%).

Заключний етап передбачає використання загальнонаукових методів дослідження: індукції, дедукції, описового методу, у результаті чого ми узагальнюємо та теоретично обґрунтовуємо отримані результати дослідження, визначаємо вектори подальших досліджень НФМАБ та формулюємо висновки.

Отже, у процесі дослідження лексикографічного та структурно-семантичного аспектів німецької фахової мови архітектури та будівництва ми виділяємо 6 основних етапів, але такий поділ є досить умовним. Перспективним, на наш погляд, є вивчення особливостей функціонування термінологічних одиниць НФМАБ у контексті фахової комунікації, тобто на базі фахових текстів,

а також дослідження ознак детермінації архітектурної метафори, що передбачає збільшення кількості етапів дослідження термінів та терміносполук НФМАБ.

Список літератури

1. Думанська Л. Б. Явище синонімії в сучасній українській термінології будівництва та архітектури. *Записки з українського мовознавства: збірник наукових праць* / За ред. Ю. О. Карпенко, кол. авт. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса: Астропринт, 2006. Вип. 16. С. 273-278.
2. Soneira V. A Lexical Description of English for Architecture: A Corpus- based Approach. Pieterlen: Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2015. 267 p.
3. Дубичинский В. В. Теоретическая и практическая лексикография. Вена – Харьков, 1998. 160 с.
4. Roberts R. P. Methods of Bilingual Dictionary-making: the Canadian experience. *Proceedings of the Fifth International Symposium on Lexicography*. May 3-5, 1990. Tubingen : Niemeyer, 1992. P. 91–115.
5. Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Німецько-український словник термінів архітектури та будівництва. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 144 с.
6. Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва: принципи розробки й укладання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса: Видавничий дім „Гельветика”, 2019. Вип. 43. С. 121-125.
7. Кійко С. В., Пинтюк Є. С. Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва. *Львівський філологічний часопис*. Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2020. Вип. 8. С. 82-89.

ОКАЗІОНАЛЬНІ КВАЗІКОМПЗИТИ У ТВОРЧОСТІ В. ПЕЛЕВІНА

Самойленко Олена Валентинівна

канд. філол. н., доцент, завідувачка кафедри мовних та
гуманітарних дисциплін №1
Донецький національний медичний університет

Складні слова утворюються за моделями, що вже наявні у мові та за якими вже утворено певну кількість слів; у процесі появи та функціонування композитів вагому роль відіграє закон аналогії, при якому поповнення лексичних рядів та груп проходить згідно відпрацьованому автоматизму. Такі слова називають квазіскладними. Дослідження словоскладання як способу утворення нових слів Л. О. Кудрявцевої [1] та Л. І. Омельченко [2] також доводять, що при поповненні одномодельних рядів велику роль відіграють аналогічні процеси: *нефтепровод, водопровод, рассолопровод, пневмопровод, нарзанопровод, этилопровод, радонопровод, конденсатопровод, нефтепродуктопровод, минералопровод, бензопровод, пневмотрубопровод*. На думку Л. О. Кудрявцевої, словотвірна аналогія значно впливає на сучасну термінологічну лексику [1, с. 156]. Дослідниця зазначає, що творення нових номінативних одиниць відбувається двома способами: 1) у процесі конденсації синтагми, відповідно до загального закону економії мовних засобів, 2) внаслідок конструювання форми слова, підкоряючись загальному закону аналогії. Слова, утворені за аналогією да вже існуючих називаємо квазікомпозирами, які є характерними не тільки для наукового стилю. У творах багатьох письменників та сучасних ЗМІ використовуються авторські неологізми. Основні причини творення okazіonalізмів: 1) потреба чітко висловити власну думку (узуальних лексем для цього може не вистачити); 2) тенденція до економії мовних зусиль (новоутворення може замінити словосполучення або навіть речення); 3) потреба в оцінному описі певного предмета або явища дійсності, вираження авторської модальності; 4) прагнення привернути увагу до семантики певного слова; 5) потреба запобігти тавтології; 6) вимога дотримання ритмомелодики тексту, забезпечення віршованого тексту римами, якщо йдеться про поетичне мовлення.

Ж. В. Колоїз наголошує, що okazіonalісні композири утворюються, звичайно, на синтаксичній основі: «Складні слова виступають логічними заміниками словосполучень, порівняльних зворотів і навіть речень» [3, с. 67]. З цим твердженням можна посперечатися, бо саме слово «okazіonalізм» наголошує на чомусь не зовсім типовому, бо не відповідає чинним правилам. Іноді okazіonalізми утворюють за моделями, що не є типовими для певної мови, а деколи, якщо і повторюють наявні моделі, поєднують поняття, які не можна співвіднести у реальному житті, тому стверджувати, що в мові є базові словосполучення, немає сенсу. Такі одиниці творяться в уяві автора, і він же пропонує їм назву, використовуючи вже відомі словотворчі засоби. У творах Віктора Пелевіна мона знайти наступні приклади: «*Мне в голову пришел термин*

«кровоголизм» - только не по аналогии с алкоголизмом, а как сумма слов «кровь» и «голый, душевная болезнь, жертвой которой я себя ощущал – потребность оголять чужую душу при малейшем подозрении» (В. Пелевин, Empire V) . Оказіоналізми проходять шлях від «невиразних образів, асоціацій, уявлень тощо ...», від актуалізованих у момент пробудження свідомості концептів й особистісних смислів та потреби чогось сказати – до перетворення цих особистісних смислів, що відбувається з метою їх подальшого «ословлення», для того деякі особистісні смисли стягуються в єдине ціле, деякі ліквідуються» [3, с. 69].

Експресія оказіоналізма зазвичай виникає внаслідок незузального поєднання словотвірних конструктів, які вже активно функціонують у мові та мовленні. Для утворення оказіонального слова автори переважно використовують узуальну модель, яка вже добре відома реципієнтам тексту, оскільки передбачається, що читачеві знайомі «правила гри» з морфемою, словом. Зрозуміло, що кінцева мета, яку ставлять перед собою письменники та журналісти (розуміння, активне сприйняття тексту), не буде досягнута, якщо в адресатів виникнуть труднощі в розумінні певних лексем, тому під час побудови складних оказіоналізмів дуже важливо дотримуватися продуктивних зразків та залучати поширений мовний матеріал.

Деякі лінгвісти навіть підкреслюють, що дія аналогії може спричинити словотвірну моду, коли поети, письменники та журналісти починають використовувати однакові словотвірні моделі для власних оказіоналізмів. Це властиве для мови поезії, бо словотвірна «мода» стимулює співтворчість, що автоматизує мовні стереотипи [4]. У якості ілюстрації можна навести наступну цитату: *«Еще одним социальным навыком, которым мне следовало овладеть, была «вамподуховность» (иногда Иегова говорил «метродуховность», из чего я делал вывод, что это примерно одно и то же)»* (В. Пелевин, Empire V).

Однією з особливостей романів В. Пелевіна є стилізація під науковість. Автор намагається підвищити вплив на читача за допомогою слів, які схожі на терміни, тобто складаються з конструктів, які широко розповсюджені у реальності. Використовуючи реально існуючі терміноелементи, письменник створює альтернативні терміни, які перетворюють його реальність на більш достовірну: *«Геомистика, - говорит Альбина Марковна назидательно, - учит, что единственный шанс России остаться в Европе – это сохранить как можно больше территорий, где когда-то существовала греко-римская культура»* (В. Пелевин, Искусство легких касаний).

Читач ще більше починає задумуватися: чи можливо, що твори автори – це не просто плід геніальної фантазії, а правда, яку багато років приховують від пересічних громадян. Отже, терміни-квазікомпозиції стають невід'ємною частиною філософії В. Пелевіна, зайвий раз підкреслюють її «реальність».

Список літератури

1. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка. Киев, ИПЦ «Киевский университет», 2004. 208 с.

2. Омельченко Л. Ф. Продуктивные типы сложных слов в современном английском языке : на материале прилагательных и глаголов. Киев: Вища школа, 1981. 143 с.

3. Колоїз Ж. В. Оказіональні складні номеми як різновид компресивної комунікативної номінації. Мандрівець. 2005. № 4. С. 67–72.

4. Принцевський І. Т. Новотвори в українському поетичному мовленні. *Проблеми словообразования русского и украинского языков*. Київ: Вища школа, 1976. С. 150–166.

HIGHER EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT: PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS AND THE WAYS OF IMPLEMENTATION

Mielkov Yurii,

Dr. Sc., Ph.D.

Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences
of Ukraine,

Nych Tamara,

Ph.D.

Interregional Academy of Personnel Management,

Sustainable development of society manifests itself as one of the most promising guidelines for the humanity development in the 21st c., both as a relatively realistic response to existing global challenges and as a means for the preservation of human civilization itself. This concept has been designed to present a harmonious integration of many factors that could lead to the formation of the desired image of the future, and an outline of practices that could implement such an image – particularly, by combining vectors of economic, social and environmental development. The guidelines for sustainable development are most fully expressed in the UN Resolution “Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” adopted in September 2015, which is positioned as “a plan of action for people, planet and prosperity” to eradicate poverty in all its forms and dimensions, to strengthen universal peace and to heal and secure the planet from destruction [4, p.1].

The fourth of the seventeen stated goals of the agenda is dedicated to education: “Ensure inclusive and equitable quality education and promote lifelong learning opportunities for all” [4, p.14]. However, a closer and more in-depth analysis of these guidelines leads to the conclusion that education, and particularly higher education, is a factor that can and should ensure the fulfillment of almost all other goals, from achieving social justice and economic well-being for all people to sustainable consumption and nature management – to the extent that it is education that able to lay out the philosophical and axiological foundations of appropriate behavior among graduates of HEIs. Higher education could be considered as a key factor in the implementation of guidelines for sustainable development, their embodiment in social values, which are shared and followed by future professionals – both in their professional activities and in everyday life. In particular, we can refer to the opinion of the Japanese historian Shuntarō Itō, who points out that the transition to the paradigm of sustainable development should be a real global environmental revolution: in other words, the transformation of further human development on the basis of harmony

rather than confrontation with the natural world is possible only under the condition of revolutionary changes in the value imperatives and in the criteria that determine the quality of human life [1].

It is this circumstance that determines the crucial role of higher education in the implementation of all guidelines for sustainable development, given that such implementation requires the formation of human personality as a bearer of relevant value imperatives and a full-fledged subject of sustainable development. The strategies outlined in international declarations and action plans are not an external, burden on higher education; just as sustainable development tries to harmoniously combine the environmental vector with economic and social ones, so higher education for sustainable development is not some new type of higher education or a separate direction of its modernization, but an expression of its very essence. That is, the value dimensions of higher education strategies for the sustainable development coincide with the strategies of higher education as such. That means that alongside with the activities in the field of purely environmental education, the mission of universities is to form a developed personality, a person of high cultural level, capable of generating new knowledge and senses and acting in today's complex world, considering all the possible consequences of human activities and assessing all the possible risks.

The fact is that in a situation of complexity and uncertainty of the world, it is implicit, personal knowledge that obtains the utmost importance. There are no more ready-made formulas, principles, or methods – they remained in the classical era of Modernism with its linearity and predictability. The modern student can learn only to create his or her own knowledge, through the formation of appropriate values and philosophical Weltanschauung principles. And that is why under such conditions the value system of higher education and the general culture of human personality is of particular importance – as opposed to simple competence in a certain field of activity. Only such competence is clearly not enough for effective activity – just as it is not possible to succeed in any field just by following the existing sets of given instructions: such instructions do not describe any unforeseen situations, and they could well be incomplete and contradictory in relation to complex situations, so that the choice of concrete action depends on the 'human factor' in any case.

This thesis, by the way, harmoniously correlates with the classical ideal and understanding of the mission of the university, to which we return in the 21st c. at a new level of civilization development, as the human personality and humanistic dimensions come to the fore in determining strategies for the development of education. In particular, it is worth referring the ideas of Jose Ortega y Gasset, who a hundred years ago used to define the mission of the European University as to teach students to be a cultured person, to giving him or her not a set of knowledge, but culture as a 'vital system of the ideas of the age', as only this system can be the basis for the formation of any professional competencies. The latter, taken independently, in isolated form, are but an alienated fullness of human qualities, their division into separate, unrelated 'one-dimensional' (in the famous expression of Herbert Marcuse) human personality, thereby demonstrating a kind of fragmentation and disintegration, and, hence, the self-destruction of human as a whole. It is this logic that has been and is still dominant in the paradigm of education both in the Modernity age and today,

when it involves focusing on the teaching just those ‘professional competencies’ that have little to do with the general culture of individual. And so, according to the Spanish philosopher, this could be defined as the main problem of the higher education system of the 20th c.: “El carácter catastrófico de la situación presente europea se debe a que el inglés medio, el francés medio, el alemán medio son *incultos*, no poseen el sistema vital de ideas sobre el mundo y el hombre correspondientes al tiempo. Ese personaje medio es el *nuevo bárbaro, retrasado con respecto a su época, arcaico y primitivo* en comparación con la terrible actualidad y fecha de sus problemas. Este nuevo bárbaro es principalmente el profesional, más sabio que nunca, pero más inculto también el ingeniero, el médico, el abogado, el científico” [3, p.322].

Transforming the educational paradigm from emphasizing certain ‘competencies’ to the education of general culture, from learning and memorizing ready-made knowledge to critical thinking – that transformation requires special attention to the personality of the student. We would argue that the idea in question could be effectively implemented in the field of higher education within the context of the paradigm of ‘student-centered learning’. Accordingly, the implementation of higher education strategies for sustainable development is possible only in the course of the introduction of a personal approach into the educational process. Orientation on the personality – not only that of a student, but also that of a teacher – does oppose the linear-modernist orientation on the formality of education, on some standard, constant and unchanging educational trajectories. De-formalization of the educational process and its reorientation on the cultivation of creativity in both students and teachers means a radical democratization: each individual real student must become a subject of organization educational process.

As for the examples of practices that could serve as a benchmark for implementing guidelines for sustainable development in higher education, we could refer to the attempts of implementing such strategies in HEIs Southeast Asia. Countries with different traditions and different political systems, from authoritarian to socialist and democratic, they generally show significant results in social, economic, and environmental development; Paradoxically, the greatest successes of the late 20th c., were demonstrated by the ‘Asian Tigers’ – Hong Kong, Singapore, South Korea and Taiwan, which in the absence of minerals and natural resources in general were literally forced to build a ‘knowledge economy’ through the development of higher education. The emphasis on massification and professionalization and on the engineering specialties that had been made did also lead to some difficulties in the 21st c., when the guidelines for sustainable development in particular and living in a complex and unpredictable world in general has posed a requirement for a revolutionary transition from mass education to personality-oriented one, for establishing the right balance between the breadth and the depth of educational programs in universities. Thus, some promising areas to follow while implementing higher education strategies for sustainable development of society are: ‘centralized decentralization’; internationalization of education in the sense of bilingual and poly-lingual education; individualization of curricula with actual (and not formal) consideration of personal qualities, abilities, interests of students; etc. The practices of some individual universities in Singapore, Malaysia, South Korea and other countries in the region

could also be useful – in particular, the movement of ‘green campuses’ and attempts to give a new dimension to the activities of HEIs in the field of social innovation [2, P.107].

References:

1. Ito Sh. A Framework for Comparative Study of Civilizations // Comparative Civilizations Review. 1997. Vol. 36, No. 36, Article 3. P. 5–12.
2. Mielkov Yu. Implementation of Higher Education for Sustainable Development in China // Virtus: Scientific Journal. 2020, No. 45. P. 105–108.
3. Ortega y Gasset, J. Misión de la universidad // Obras Completas. Madrid : Revista de Occidente, 1966. T. IV. P. 311–353.
4. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. – URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E. 35 p.

РЕЛІГІЙНА ЕТИКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДІЛОВОЇ ЕТИКИ

Красільнікова Олена Василівна,
к.і.н, доцент кафедри філософії, соціології та політології
Київський національний торговельно-економічний університет

Гусєва Наталія Юрїївна,
к.і.н, доц., доцент кафедри філософії, соціології та політології
Київський національний торговельно-економічний університет

Релігійна етика займає важливе місце в системі сучасних етичних учень та претендує на провідну роль в проблемах людини та її цінностей. Це пов'язано з тим, що в умовах кризи свідомості в сучасному світі зростає тяга до релігії та її цінностей. Знання релігійної етики, її ціннісних категорій дає можливість людині долучитися до духовного досвіду, накопиченого в історії світових релігій, створює потенційні можливості для всебічного розвитку особистості і через вивчення цінностей релігії долучитися до загальнолюдських ідеалів та цінностей.

Релігійна етика – це комплекс моральних уявлень про поведінку людини та зміст моральної свідомості, що опираються на божественні заповіді, які викладені в священних писаннях світових релігій. В її основі лежить орієнтація на абсолютні моральні цінності, які беруть свій початок з іудейсько-християнської традиції: “Не обмануй”, “Не вкради”, “Не свідчи неправдивого на ближнього свого” і ін. Добре відомо, що перші підприємці були дуже релігійними людьми.

Увагу до економічної діяльності, тією чи іншою, мірою проявляли всі релігійні системи. Досліджуючи дану проблему, можемо виділити як спільні, так і відмінні риси. Спільними для багатьох релігій є погляди на таку властивість власності, як її приналежність: по-перше, первісним і дійсним власником власності є Бог (незалежно як його окреслюють у різних релігіях); по-друге, людина отримуючи певний актив на термін свого життя, бере на себе функцію довірчого управителя, а це в свою чергу, передбачає слідування волі управителя. Тобто, господарська діяльність людини, яка використовує отриманий таким чином ресурс, повинна бути богоугодною з точки зору цілей і методів виробництва. Також, релігійні системи мають єдиний підхід до трудових ресурсів – богоугодність вільної праці, справедливих трудових відносин, економічно виправданої винагороди за працю [1, с.88].

Християнство свого часу створило етичні принципи, які стали основою сучасних ціннісних орієнтирів як в соціально-культурному, так і господарському житті. До них відносяться, насамперед, гуманізм, милосердя, демократизм, соціальна справедливість, моральність та відповідальність, спрямованість на гармонізацію економічних відносин.

Християнські ідеї, які стосувалися економічної діяльності, були висловлені в II-IV ст. н.е. та зводилися в основному до визнання права на приватну власність, замах на нього вважався великим гріхом, оскільки розглядався як замах на його власника. Багатство – засуджувалося, особливо, якщо воно ставало об'єктом наживи і користолюбства. Разом з тим, воно розглядалося прихильно, якщо його власник розпоряджався ним «великодушно і розсудливо», жертвуючи на потреби нужденних. Увага акцентувалася саме на добровільному пожертвуванні.

З кінця XIX ст. Ватикан розпочинає проявляти активний інтерес до економіки. Мова йде про створення етичної основи господарської діяльності. Католицтво дає настанови на особисту відповідальність та дисципліну, працелюбство і творчу активність, професіоналізм та добросовісність. Вважається, що більшість постулатів, які лежать в основі сучасної етичної культури господарювання, морального ставлення до праці і комерційної діяльності були закладені протестантською етикою.

Протестантство (на відміну від католицтва) повністю переводило господарську діяльність в етичну площину. Підприємництво, професійна діяльність розглядалися як пряме служіння Богові, на зразок чернецтва. Діловий успіх – це ніщо інше, як свідчення богообраності та праведності, а бідність та злидарство – не є приводом співчуття чи благодійності. Бідняк – невдаха, людина від якої відцурався Бог, а відповідно відвертаються люди. Великий дохід – це не просто знак обираючості, а вказівка і матеріальна передумова подальшого служіння Богові. Тому підприємець не повинен зупинятися на досягнутому. Разом із тим, протестантська етика не схвалює споживацького використання доходу, обумовлює відмову від розкоші і розваг на користь розширення справи. У цьому полягає унікальність протестантської етики.

У 1905 р. М. Вебером в науковий обіг було запроваджено термін «протестантська трудова етика». Дослідник вважав, що економічне зростання і розвиток європейського та американського капіталізму зумовлені наявністю протестантської етики. Як приклад, М. Вебер наводив Німеччину, в якій проживають як католики, так і протестанти, однак більших економічних успіхів досягли протестанти.

Вплив релігійних цінностей на бізнес активно проявляється і в країнах поширення ісламу. Аналізуючи вплив релігійної ісламської етики на економіку, мусульманські теоретики виявили взаємозв'язок між приписами ісламу, його духовно-моральними цінностями і концепцією особистості, її економічною поведінкою. Уміння продуктивно трудитися на благо самого себе, сім'ї і суспільства незмінно зводиться ісламом в ранг морального обов'язку. Саме в світі ісламу в ході його модернізації багато робиться для соціалізації економічної діяльності. Тут поєднуються зусилля релігійних і державних діячів, вчених і ділових людей. Один із прикладів позитивного впливу релігії на економіку пов'язаний з ісламською банківською системою. Коран забороняє кредитування під відсотки. Щоб займатися кредитуванням, мусульманські банки, за фактом, перетворюються на подобу венчурних фондів, розділяючи з бізнесом ризики отримання прибутку. Багато видатних економістів вважають, що за таким підходом – майбутнє банківської системи. Залучаючи фінансові ресурси

мусульманських країн, бізнесмени можуть отримати додатковий бонус для взаємовигідного співробітництва в галузі фінансів і економіки, що відкриває широкі перспективи співпраці з партнерами, які дотримуються іншого релігійного світогляду та ділової етики [2, с.272].

Отже, вплив релігійної свідомості на економічну поведінку не можна применшувати. Релігійні основи поведінки людини, в тому числі і в бізнесі, перетворившись в культурну традицію, проявляються навіть тоді, коли людина не замислюється про витоки своїх вподобань і пристрастей. Тому не випадково в даний час вплив релігійної етики на формування ділової етики набуває особливої актуальності.

Список літератури:

1. Шаповал В.М. Вплив релігії на формування ділової етики / В.М. Шаповал // Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 22. – К., 2010. – С.87–99.
2. Яскевич Я.С. Этико-религиозные ценности в экономике и бизнесе / Я.С. Яскевич // Сборник материалов научных трудов X Международной научно-практической конференции «Религия и общество». – Могилев, 2016. – С. 271–273.

ВДЯЧНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЖИТТЯ ЛЮДИНИ: В КОНТЕКСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Романюк Оксана Вікторівна,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, біоетики та історії медицини,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
Україна, м. Київ

Сучасних людей відповідно до їх прагнення отримувати нову інформацію умовно можна розділити на дві категорії: активних та пасивних. У свою чергу, активні можуть бути як лише споживачами отриманої інформації, так і трансформувати її у нову на шляху перетворення у знання. Натомість, пасивні можуть бути не лише споживачами, а й мати прагнення залишатись поза оновленням інформаційного простору. Останнє, в свою чергу, може бути пов'язане зі збільшенням векторів загроз безпеці людини та з високим стресовим забарвленням інформації в контексті подій місцевого чи світового масштабу: від кримінального стану окремого району конкретного міста до всесвітньої пандемії; від підвищення цін на певні товари чи послуги до зменшення/винищення ресурсів, видів рослинно-тваринного світу, питної води тощо. Для кожного зрозуміло, що за інформацією криється не лише подія чи факт, а й життя людей, які брали участь у події, зусилля тих, хто оприлюднив інформацію, робота з її адаптації для різних категорій споживачів тощо. Наш науковий інтерес зосередився на питанні вдячності, як складової життя сучасної людини в контексті отримання нею нової інформації через дистанційну форму навчання.

Вдячності вчать світові релігії, вдячність так чи інакше розглядали зарубіжні (Г. Дитер, Р. Еммонс, М. Кляйн, Н. Ламберт, С. Любомирські, М. Маккаллоу, К. Отаке, Ч. Тейлор, Дж. Цанг, Б. Фредріксон, А. Швейцер, Х. Яннарас тощо) та вітчизняні вчені (Н. Арутюнова, Б. Борухов, А. Вежбицька, О. Зайченко, В. Карасик, О. Кубрякова, І. Літвінова, С. Нікітіна, Т. Радзієвська, Р. Розіна, Н. Рябцева, Н. Слухай, В. Соловйов, Ю. Степанов, В.Телія, та ін.).

Ісус Христос вчив: «Давайте – і дадуть вам: насиплють у поділ вашого одягу міру добру, щільно наповнену, утрушену й переповнену» (від Луки 6:38); «*Не переставайте роздумувати* про все, що правдиве... що викликає почуття любові, про що схвально говорять, що чеснотливе і гідне хвали» (від Філіппійців 4:8) тощо.

Сьогодні під поняттям «вдячність» розуміють почуття подяки та визнання цінності у власному житті когось або чогось. Вважається, що людина, яка має навик реалізації вдячності більш оптимістична, задоволена життям, сповнена ентузіазмом та викликає в інших позитивні емоції. Вдячність людини може спрямовуватись на іншу людину, природу (тварину, рослину, погоду тощо), Бога, долю, успіх, подію, процес, результат, у тому числі, наявність конкретної інформації у відповідний момент, а також, наявність хорошого / позитивного /

добраго та відсутність поганого / негативного / злого. Зокрема, філософи виокремлюють вдячність екзистенціальну (духовно-світоглядне задоволення буттям як таким) та буденно-споглядальну подяку.

Сучасні вчені зауважують, що вдячність може мати характер істинний (ширий), нейтральний (формальний) та саркастичний (іронічний тобто неширий) [1, с. 87].

Історично джерело інформації не лише «не пересихає», а й змінюється шляхом ускладнення: від «з вуст до вуст» у ритуалах первісних людей, через відчуження носіїв знань (поява глиняних дощечок, папірусу, книжок/газет, навчальних закладів різного рівня, телебачення тощо), до віртуального світу зі штучним інтелектом, який має проєктивну можливість саморозвитку й самовдосконалення. У процесі зміни та ускладнення джерела інформації, змінюється, ускладнюється й збільшується сама інформація. Відтак, змінюється ставлення до неї з апіорної цінності, як раціонального бонусу для досягнення самовдосконалення чи мети на щось таке, що ледве з'явилося і вже застаріло, а отже до моменту необхідності її використання не потребує зусиль для осмислення, усвідомлення й опрацювання. Чи заслуговує цей сучасний продукт на вдячність?

Користуючись нагодою тотального запровадження дистанційного навчання, як дещо нового джерела інформації, стагнацією відчуження людини-студента від людини-викладача, активізацією концепту студент – суб'єкт пізнання тощо ми, шляхом роботи у динамічній групі, запитали студентів НМУ імені О.О. Богомольця (різних курсів, що вивчали різні ціннісні та поведінкові дисципліни) про задоволення дистанційною формою навчання (задоволення в контексті вдячності). У динамічних групах було опитано: 2 групи студентів першого курсу (28 осіб), що вивчали філософію; 2 групи студентів другого курсу (28 осіб), які вивчали логіку; 2 групи студентів другого курсу (22 особи), що вивчали соціологію; 2 групи студентів третього курсу (26 осіб), що вивчали основи ісламознавства та 2 групи четвертого курсу (26 осіб), які вивчали основи християнської етики і моралі. Загалом 130 осіб, що становить 100% респондентів.

Сто відсотків опитаних виявились однозначно задоволеними наявністю дистанційного навчання. Можна було б припустити стовідсоткову вдячність за працю розробників он-лайн платформ, професорсько-викладацького складу за швидке оновлення/осучаснення й трансформацію навчального матеріалу, за вдосконалення й об'єктивацію процесу опитування тощо. На нашу думку, це швидше свідчить про тимчасове самозадоволення студентів, наприклад, від відсутності необхідності проходження нового етапу «живої» соціалізації, яке породжує лише осліплення тимчасовим комфортом життя.

Серед позитивних аспектів дистанційного навчання сто відсотків респондентів назвали економію часу і коштів на транспортування з дому до навчального закладу та економію часу і коштів на перервах і харчуванні на перервах.

Титанічна праця з організації й впровадження дистанційного навчання у ста відсотків опитаних віднесені до негативних аспектів (незадоволення у більшій

чи меншій мірі): студенти виявились незабезпеченими матеріально-технічним оснащенням (телефони й комп'ютери низької цінової політики та якості не підтримували більшості програм і платформ); епізодична наявність Інтернету; відволікання родичів у квартирі, а подекуди і в кімнаті де займався студент он-лайн (галас менших дітей, бабуні з пропозицією їжі чи чаю, сварки батьків, прохання відключитись та сходити терміново до крамниці тощо); погіршилась самодисципліна (можливість маніпуляції присутністю на парі шляхом фото-заставки, відсутності необхідності щоденної гігієни та необхідності робочого одягу, перекусу під час заняття тощо); величезний контент матеріалу для опрацювання підготовлений викладачами не встигав опрацьовуватись; збільшився об'єм домашнього завдання.

В решті, сто відсотків опитаних, а особливо третій (попереду незалежне тестування «крок-1») та четвертий (заняття циклами на клінічних кафедрах, де практика повинна переважати теорію) курси виявили занепокоєння майбутнім оскільки гостро відчували нестачу живої взаємодії викладач-студент, коли можна в режимі живого спілкування задавати питання тут і зараз.

Висновки. Між он-лайн та оф-лайн навчанням студенти, що взяли участь у динамічних групах, зрештою віддали перевагу останньому. Глибинної вдячності Богу, долі, випадку тощо в опитаних студентів за впровадження дистанційного навчання як нового джерела інформації немає. Натомість, є самозадоволення тимчасовим комфортом.

Список літератури

1. Ківенко І.О. Інтонаційна організація висловлювань іронічної подяки // Закарпатські філологічні студії. Вип.7, том 1. – С. 87-91

COMPARISON OF TECHNICAL AND ECONOMICAL INDICATORS OF DIFFERENT TYPES OF FINNED SURFACES OF HEAT TRANSFER

Halushchak Iryna,

Ph.D., Associate Professor

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Comparison of Technical and Economical Indicators of Different Types of Finned Surfaces of Heat Transfer of the Steam-gas Power Unit CCGT-345.

The structural layout of the recovery boiler is borrowed from [1]. The structural characteristics of individual heat transfer surfaces, as well as their heat perception, parameters of heating and heated media are from [2]. The boiler-utilizer consists of two closed horizontal gas ducts (cases), in which the following functional elements are arranged sequentially along the gases: a high pressure superheater (HPSH), a high pressure evaporator (HPE), the second stage of a high pressure water economizer (HPH-2), low-pressure superheater (LPSH), low-pressure evaporator (LPE), the first stage of the high-pressure economizer (HPE-1) and the low-pressure water economizer (LPWE). HPE-1 and LPWE are located in parallel. Behind them there are boiling and additional economizers.

The constructions of the heating surfaces of all the functional elements of the boiler are identical - they consist of typical sections of double rows of vertical tubes with a diameter of 32x4 mm, combined by collectors at the top and bottom. In the basic version (manufacturer), tubes with a continuous spiral-tape finning (SC), staggered, were used. Fin spacing $Sp = 5$ mm, height $hp = 13.0$ mm, thickness $\delta p = 1.0$ mm. In addition to the basic one, options were considered: staggered tube banks with a punched spiral finning (SP) and smooth-tube (SST); in-line banks with continuous (IC) and punched spiral fins (IP). The working length of the tubes, the transverse and longitudinal steps of the tubes in all cases are the same (basic). For comparison, the following are accepted: the total mass of tubes and collectors of heating surfaces (G_M), the mass of metal working under pressure (G_M^P), the cost of metal tubes and collectors (St), aerodynamic resistance (ΔP) and specific indicators of thermal efficiency – heat perception per unit mass (Q_m), volume (Q_v) and tube bundle length (Q_L).

To obtain the necessary data, thermal calculations of all variants of the boiler-utilizer were performed with the determination of the heating surface required to transfer the specified amounts of heat and the number of rows of tubes along the gases. Based on them, the metal mass of tubes and collectors, as well as the depth of the banks of tubes of each functional element and one boiler body in general, are determined. The depth of the openings between the banks of tubes was not taken into account.

The calculation of staggered and in-line banks of tubes with continuous spiral-tape finning, performed according to the method [3]; staggered banks of tubes with punched finning - according to [4], in-line - according to [5]; staggered smooth tubes - according to the standard method of thermal calculation of boilers.

The cost of metal tubes and collectors of heating surfaces is determined using the prices of one of the manufacturers of boilers (as of December 2018):

- smooth tubes made of P265GH steel - \$ 1729 per 1 ton;
- finned tubes (with continuous and notched fins - \$ 3458 per 1 ton;
- collectors - \$ 8000 per 1 ton.

The main results of a computational study of the technical and economic efficiency of heating surfaces using the example of the recovery boiler P-83 are presented in the table 1 and partially in Fig. 1 [6] The table shows the absolute values of the compared parameters, Fig. 1 - referred to the values of the base case. The aerodynamic resistance values of all banks of tubes shown in the table, except for the in-line banks with continuous spiral finning, were taken from [5]. For the marked bank, the resistance was calculated additionally by the procedure [3]. For this variant of the heating surface, the values of the Kirpichev criterion on the gas side were also calculated. For the functional elements of the boiler accepted for comparison, they are equal: HPSH - 412.6, HPE - 393.2, LPSH - 139.5, shell - 330.2. This is the highest heat-aerodynamic efficiency of all the compared banks.

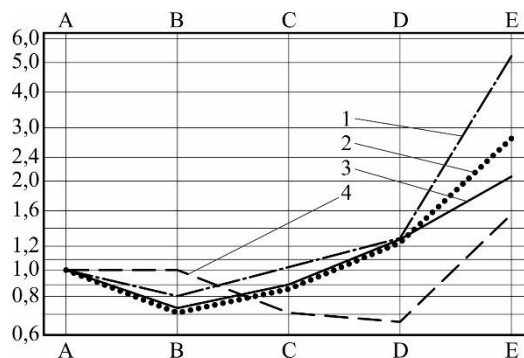

Figure 1. Technical and economical characteristics of different types of heat transfer surface: A – SC (basic); B – SP; C – IP; D – IC; E – SST. F: 1 – $G_{MP}/G_{MP,б}$; 2 – $G_M/G_{M,б}$; 3 – $C_T/C_{Tб}$; 4 – $\Delta P/\Delta P_б$

Table 1. Technical and economical characteristics of different heating surface types of boiler-utilizer P-83

Boiler element	Compared parameters; heating surface type							
	Q, MW	ΔP , Pa	G_M , kg	G_M^P , kg	Q_M , kW/kg	Q_v , kW/m ³	Q_L , kW/m	Cost, \$
1. Staggered banks of tubes with continuous finning								
HPSH	27,055	318,2	56820	30744	0,476	513,0	56014	228426
HPE	68,601	802,0	170460	92232	0,402	421,1	45624	667666
LPSH	1,513	80,9	18258	9566	0,083	97,7	10580	68756
Shell	184,465	2597,4	668934	361961	0,276	289,9	31244	2590533

2. Staggered banks of tubes with punched finning								
HPSH	27,055	329,5	43160	26580	0,627	627,6	67977	175409
HPE	68,601	771,7	118160	71736	0,581	554,6	58986	469648
LPSH	1,513	90,9	16198	9565	0,094	97,7	10580	61628
Shell	184,465	2610,0	490511	300911	0,376	356,5	38438	1926877
3. Staggered banks of smooth tubes								
HPSH	27,055	465,2	118352	118352	0,229	130,7	14225	349115
HPE	68,601	1551,7	479776	479776	0,143	79,4	8643	1395428
LPSH	1,513	60,2	24430	24430	0,062	37,4	4024	65529
Shell	184,465	4067,5	1867864	1867864	0,099	49,0	5834	5306311
4. In-line banks of tubes with continuous finning								
HPSH	27,055	206,7	67250	36822	0,402	436,0	47612	271433
HPE	68,601	552,0	208340	112728	0,329	400,0	43695	816367
LPSH	1,513	34,2	18258	9566	0,083	96,9	10580	68756
Shell	184,465	1761,2	817990	459906	0,226	263,4	28559	3301297
5. In-line banks of tubes with punched finning								
HPSH	27,055	231,1	50640	30744	0,534	593,0	64725	201275
HPE	68,601	582,3	151920	92232	0,452	418,2	45643	603825
LPSH	1,513	52,3	16198	9566	0,073	97,7	10580	61636
Shell	184,465	1882	595230	361961	0,310	289,9	31592	2329443

As a result of a computational study, data were obtained to compare the technical and economic characteristics of the five options for the heating surfaces of the P-83 boiler-utilizer. Staggered banks with punched spiral finning have the best values of all compared parameters, except for one - aerodynamic resistance. This heating surface option provides the greatest metal savings of 26.67% compared to the base case. Then in-line banks of tubes with a punched spiral finning follow. In comparison with the noted best option, they have slightly worse values of the total mass of the metal, metal working under pressure and the cost of heating surfaces, but significantly lower aerodynamic resistance. Compared with the basic version, they have close values of the total metal mass and the mass of the metal working under pressure, as well as its cost, but much lower aerodynamic resistance. In-line banks of tubes with continuous spiral finning have about 20% greater total metal mass, the mass of metal working under pressure, and the cost of heating surfaces, but the lowest aerodynamic resistance is 32% less than the resistance of the base case. Banks of smooth-tubes have the worst performance for all compared parameters.

Therefore, for the boiler-utilizer P-83, it is possible to recommend the use of banks of tubes with punched finning in design of heating surfaces. The same conclusions follow from a comparison of specific indicators of thermal efficiency Q_M , Q_v , Q_L . If aerodynamic resistance is limited, the option of heating surfaces in the form of in-line banks of tubes with punched finning is suitable.

References:

1. Teplovoi raschet kotla-utilizatora P-83. Retrieved from <http://www.kazreferat.info/read/teplovoy-raschet-kotla-utilizatora-p-83-MTM3OTY1>
2. Dae Hee Lee, Seung Ho Han, Jin Jae Shin, Hyun Jin Park. (2017). Study on Heat Transfer Characteristics of Fin-Tube Heat Exchangers with Various Fin Shapes. Proceeding of Asian Conference on Thermal Sciences. 1st ACTS, March 26–30 2017, Jeju Island, Korea, 1–5.
3. Pysmennyi E. N. (2004). Teploobmen i aerodynamika paketov poperechno-orebrennykh trub. K.: Alterpres, 244s.
4. Galushchak I. V. (2014). Teplootdacha poperechno-obtekaemykh shakhmatnykh puchkov trub s prosechnym spyravno-lentochnym orebrenyem. Enerhosberezhenye, enerhetyka, enerhoaudyt. 1(119), 27–39
5. Galushchak I. V., Gorbatenko S. V. (2017) Investigation of Thermo-aerodynamic Characteristics of Banks of Tubes with Punched Spiral Finning. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 4/8(088), 40–48.
6. Iryna Halushchak Comparison of Technical and Economical Characteristics of Various Types of the Surface of Convective Heat Transfer 2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology, October 5 – 10, 2020. p. 109-113 ISBN: 978-0-7381-4236-4

STRUCTURAL FEATURES OF TITANIUM OXYNITRIDE FILMS GROWN IN PLASMA OF MAGNETRON DISCHARGE

Pichugin Vladimir

Professor, Doctor of Physical and mathematical Sciences
of Tomsk Polytechnic University

Aubakirova Danagul

PhD student
East Kazakhstan Technical University

Recently, medical implantology has been developing towards the coating of implants with ultra-thin films. In particular, this refers to the formation of thin coatings based on binary and ternary compounds of titanium (oxides and oxynitrides), which have high bio- and hemocompatibility. This is especially true for stents used in vascular surgery [1-3].

Up to date, a number of works have studied the properties of titanium oxide and oxynitride films (TiON) deposited by ion-plasma methods [4-5] with reactive magnetron sputtering (RMS) having a special place among them.

Various impurity elements are used to modify the properties of TiO₂ films and nitrogen is very promising dopant. The purpose of this is to control the band gap of deposited titanium oxide films.

The location of nitrogen atoms in the structure of TiO₂ film is of particular interest. Either nitrogen is localized in the regular or in interstitial position of the TiO₂ crystallite [7,8].

The position of nitrogen atoms in N-TiO₂ films deposited by RMS technic remains unknown. Moreover, a number of works show the possibility that nitrogen is localized in the structure of the deposited coating in the form of oxides [6].

Thus, a nitrogen-containing titanium oxide films (N-TiO₂) formed with high-tech process contain two components: titanium oxide and nitric oxide (NO). The bioactivity of this type of coating is associated with the presence of oxide forms of nitrogen, and this is important for N-TiO₂ coatings for stents [7].

In this regard, the paper aims to study the structural features of nitrogen containing TiO₂ films (N-TiO₂) formed by the reactive magnetron sputtering and to determine the relationship between the microstructure features of the films and the conditions of their deposition.

The coating structure is predominantly amorphous when argon is present in the working atmosphere and the discharge power density is more than $2.6 \times 10^{-2} \text{ W} \cdot \text{cm}^{-2}$, regardless of the presence of electrical bias. The microdiffraction pattern shows a diffuse halo in the presence of weak reflections from crystalline phases.

Anatase is the predominant phase in the TiO₂ film deposited in unbiased mode. The fraction of anatase decreases from 70% to 13%, and those of rutile rises from 23% to 72%, with the increase in N₂ ratio in the working gas from 0 to 70% (see Table 1). Simultaneously, the size of coherent scattering regions (CSR) of the anatase phase decreases from 20 nm to 13 nm.

Table 1. Phase composition, crystal lattice parameters, CSR dimensions and microstrain values for N – TiO₂ films deposited at $U_b = 0$ and $U_b = -100$ V.

N ₂ /O ₂ ratio	Volume fraction, [%]		Mean CSR size, [nm]		Lattice parameters, [Å]		Relative deformation, $\Delta d/d$	
	anatas e	rutile	anatas e	rutile	anatase	rutile	anatas e	rutile
$U_b = 0$								
0 (TiO ₂)	70	23	20	12	$a=3,79$ 3	$a=4,5$ 92	0,006 5	0,0061
					$c=9,549$	$c=3,0$ 35		
1 (N– TiO ₂)	14	70	14	12	$a=3,79$ 5	$a=4,5$ 90	0,006 7	0,0061
					$c=9,538$	$c=3,0$ 39		
3 (N– TiO ₂)	13	72	13	12	$a=3,79$ 8	$a=4,5$ 97	0,006 2	0,0058
					$c=9,598$	$c=2,9$ 55		
$U_b = -100$ V								
0 (TiO ₂)	30	68	11	10	$a=3,79$ 3	$a=4,6$ 08	0,006 9	0,0063
					$c=9,551$	$c=2,9$ 58		
1 (N– TiO ₂)	15	78	10	10	$a=3,78$ 1	$a=4,5$ 95	0,006 6	0,0062
					$c=9,495$	$c=2,9$ 61		
3 (N– TiO ₂)	10	85	10	9	$a=3,76$ 8	$a=4,5$ 95	0,006 9	0,0066
					$c=9,531$	$c=2,9$ 70		

Unlike the unbiased mode, the predominant phase in the films obtained in the $U_b = -100$ V mode is rutile. Its share increases (from 68% to 85%) with increasing nitrogen content in the working gas, while the anatase content in the film is reduced to 10%, and the average CSR size is about 10 nm. Analysis of X-ray diffraction and TEM data shows that the nanoparticles in the film are anatase crystallites limited predominantly

by the (101) and (100) planes, and rutile ones limited by the (110) planes. The investigation of the structural and phase characteristics of N-TiO₂ films by Raman scattering and IR spectroscopy confirms the results of electron microscopic studies. Table 1 represents the calculated data on the phase composition and parameters of the crystallites comprising the film.

The chemical bonds in the deposited coatings were investigated by X-ray photoelectron spectroscopy (XPS). The analysis of high-resolution (HR) spectra indicates that titanium is oxidized to Ti⁴⁺ (TiO₂ stoichiometry) regardless of the N₂ ratio in the working gas [6].

The HR spectra of the oxygen level O1s contain peaks corresponding to Ti - O (529.9 eV), Ti - O - N (531.3 eV) and Ti - OH (532.4 eV) bonds, respectively. XPS spectra of HR of N1s nitrogen level displace the peaks referring to chemisorbed molecular nitrogen N₂ (399.9 eV) and nitrogen oxides NO (402.0 eV) and NO₂ (406.2 eV). Gibbs free energy of titanium nitride formation is $\Delta G_{\text{TiN}} = -308/9$ kJ/mol and $\Delta G_{\text{TiO}_2} = -888.9$ kJ/mol, and because of this difference TiN is not formed in the film structure. This implies the localization of oxide forms of nitrogen at intergranular boundaries of the film. A similar idea, first formulated in [6] explains the ultrafine film structure by localization of nitric oxide in form of two-dimensional layer on the planes limiting TiO₂ nanocrystals during film growth. And such mechanism may describe the crystallite size reduction during their epitaxial growth in the plasma of magnetron discharge.

Nitrogen-containing N-TiO₂ films deposited by the method of reactive magnetron sputtering possess high values of nanohardness (up to 26 GPa), Young's modulus (up to 231 GPa), elastic recovery (up to 70%) and high adhesion strength (up to 376 MPa) and these determine film good elastic properties and crack resistance.

Deposited coatings were investigated under conditions of long contact with biological fluids. The nitrogen-containing films were dissolved in physiological media, and then the composition of model liquids was studied with the methods of IR and raman spectroscopy, atomic emission analysis. In addition, gas chromatographic spectroscopy on a CHNS Flash 2000 Thermo Scientific elemental analyzer was used for analysis of films and solutions after keeping the film samples in them.

The following solutions were used as model liquids: Ringer's solution, urea, hydrochloric acid, acetic acid, lactic acid in appropriate concentrations of the body. The film was kept in Ringer's solution (6.5 g/l NaCl, 0.42 g/l KCl и 0.25 g/l CaCl₂) for 300 days.

The evolution of the coating structure depends on the composition of the working atmosphere and electrical bias. This can be explained in terms of the modified Thornton structural zones model (SZM) for the N - TiO₂ films, which consistently describe the evolution of the film microstructure depending on the nitrogen content in the magnetron discharge [8-9].

Arrouvel et.al. [9] and Labat et.al. [10] theoretically studied the structure and energy of the surfaces of nanoparticles of stoichiometric anatase and rutile. These works present the data on structure, relaxation, reconstruction and surface energy of rutile and anatase. It was shown that the crystal planes (101) and (100) of anatase and (110) of rutile are the main planes limiting nanocrystal and determining phase stability

[11]. On the crystalline plane (101) of anatase there are both 5 and 6 coordinated titanium atoms (Ti_{5C} , Ti_{6C}), as well as 2 and 3 coordinated oxygen atoms (O_{2C} , O_{3C}). The surface (100) is limited by both O_{2C} and O_{3C} atoms, while the most distant Ti atoms are 5 coordinated. On the surface of rutile (110), two types of titanium atoms and two kinds of oxygen atoms are opened.

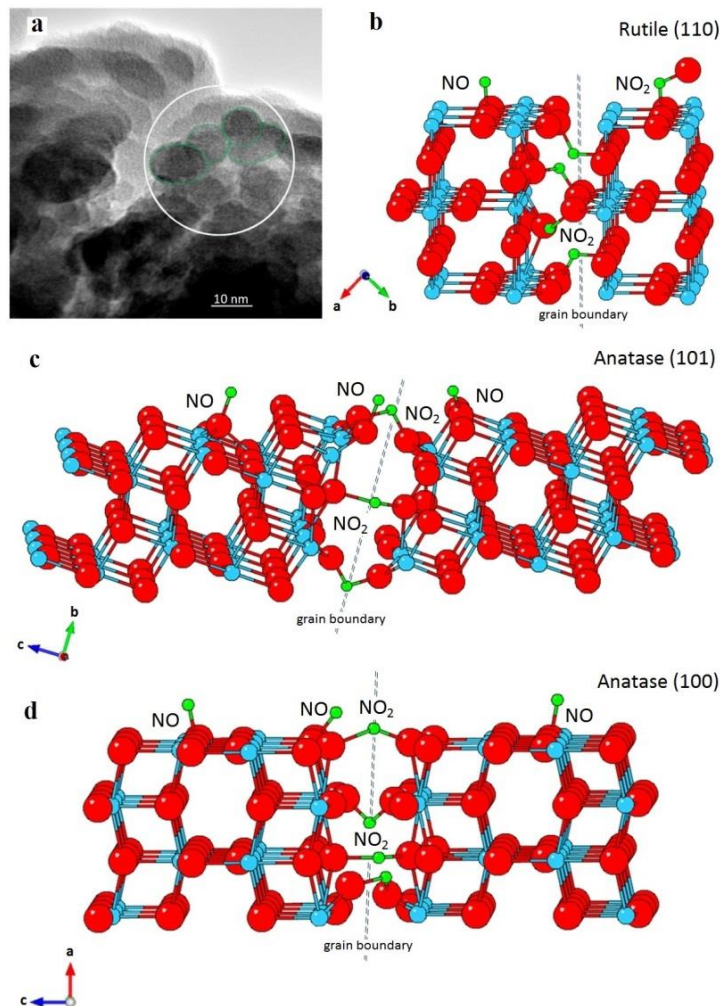

Figure 1. Model of localization of nitrogen oxides on the grain boundary (a): (110) rutile (b); (101) anatase (c); (100) anatase (d); (blue - Ti; red - O; green - N)

The interactions of these surfaces with adsorbed nitrogen oxide molecules are accounted and the optimal positions of their localization are determined. However, the model of the formation of nitric oxide (NO) in TiO_2 films deposited by the RMS method in the process of their growth has not been previously considered.

Fig. 1 presents a model for the formation of nitrogen oxides at the grain boundary with the limiting planes (101), (100) of anatase and (110) plane of rutile. From the image obtained by the TEM method, it is clear that the grains have a spherical-elliptical shape with a quasi-amorphous interface between them (Fig. 1a). Fig. 1b, 1c and 1d show the grain boundary of the bounding planes (110) of rutile and (101) and (100) of anatase. Nitrogen, being the part of the film, can be located at the interface, combining with the oxygen atoms O_{2C} and O_{3C} and forming a nitrogen oxide layer between two adjacent grains. After relaxation of the binding molecules, there is a slight distortion of the crystal lattice of the grains, accompanied by a lateral shift of the oxygen atoms.

The attachment of nitrogen atoms and its oxides leads to displacements of Ti_{4C} , Ti_{5C} and O_{2C} , O_{3C} atoms located both on the surface of the bounding planes and at the interface, and subsequent changes in the anatase and rutile lattice parameters.

Our findings show the important role of nitrogen in the evolution of the structure of N – TiO_2 films deposited by reactive magnetron sputtering. The proposed model of the grain boundary structure shows that nitrogen can be located not only in the interstitial position, but also in the intergrain region, which is even more likely. There it forms a 2D layer of nitrogen oxides, limiting the epitaxial growth of TiO_2 crystallites in the film structure during reactive sputter deposition. This process determines the "grinding" of the grain structure of the film with increasing nitrogen ratio in the working gas.

The analysis of the results suggests that N- TiO_2 films under consideration may play the role of nitric oxide depot directly in the field of pathology if they serve as vascular stents coating. Moreover, nitric oxide (NO) is one of the most important molecules in biological systems playing the role of intercellular messenger. Therefore, N- TiO_2 films may be a novel donor of nitric oxide and become part of a new therapeutic strategy.

The proposed model is confirmed by data on the dissolution of films in liquid solutions, which demonstrate that oxide forms of nitrogen are present both in the initial films and in solutions.

References

- [1] C. Sarra-Bournet, B. Habert, C. Charles, et.al 2011 *J. Phys. D. Appl. Phys.* 44 455202
- [2] L.F. Arias, A. Kleiman, E. Heredia, A. Márquez 2012 *J. Phys. Conf. Ser.* 370 12027
- [3] F. Lopez-Huerta, B. Cervantes, O. Gonzalez, et.al. 2014 *Materials (Basel)* 7 4105–17
- [4] A.A. Barybin, A.V. Zav'yalov, and V.I. Shapovalov 2012 *Glass Physics and Chemistry* 38 4 396-401
- [5] V.F. Pichugin, A.A. Pustovalova, M.E. Konishchev, et.al. 2016 *Journal of Surface Investigation. X-ray, Synchrotron and Neutron Techniques* 10 2 282–91
- [6] Alla A. Pustovalova, Vladimir F. Pichugin, Nina M. Ivanova, Michael Bruns 2017 *Thin Solid Films* 627 9–16
- [7] E. Finazzi, C. DiValentin, A. Selloni, G. Pacchioni 2007 *J. Phys. Chem.* 111 9275–82
- [8] J. Lynch, C. Giannini, J.K. Cooper, et.al. 2015 *J. Phys. Chem.* 119 7443–52 www.hexacath.com
- [9] Arrouvel C. et al. 2004 *J. Catal.* 222 1 152–66
- [10] Labat F. et al. *J. Chem.* 2008 *Theory Comput.* 4 2 341–52
- [11] Barnard A.S. et al. 2005 *J. Chem. Theory Comput.* 1 1 107–16

ВЗАИМОСВЯЗИ РАЗЛИЧНЫХ СТРУКТУРНЫХ ЕДИНИЦ ПРИ МНОГОУРОВНЕВОМ КОМПЬЮТЕРНОМ МОДЕЛИРОВАНИИ

Кульментьев Александр Иванович

д. физ.-мат. наук, старший научный сотрудник, ведущий научный
сотрудник

Институт прикладной физики НАН Украины

Рассматривается задача установления связей структурных единиц атомного и мезоскопического уровней в рамках многоуровневого последовательного компьютерного моделирования макроскопических физических процессов в твердых телах. Общеизвестно, что в настоящее время компьютерное моделирование представляет собой третью независимую ветвь в физике, наряду с традиционным лабораторным экспериментом и аналитической теорией. Оно в чем-то похоже на каждый из традиционных разделов физики, но, в то же время, не сводится ни к одному из них [1].

Каждый из сформировавшихся подходов обладает как сильными, так и слабыми сторонами. Например, в отличие от теоретических моделей, в которых получение аналитического решения возможно только после сведения исходной задачи к эффективной одночастичной, компьютерное моделирование не нуждается в подобном упрощении. Это позволяет моделировать поведение многочастичных систем на основе "первых принципов", что часто приводит к неоправданным ожиданиям. Постоянно повторяемый тезис о непрерывно возрастающих возможностях современных вычислительных систем, может породить иллюзию о том, что когда-нибудь станет возможным на основе первопринципных уравнений моделировать поведение конечного изделия. Простые оценки показывают, что это не только потребовало бы огромных вычислительных ресурсов, но и привело бы к проблеме извлечения практических результатов из огромного моря "сырых" численных данных.

Для описания поведения макроскопических систем более реалистичный подход состоит во введении представления о структурных уровнях системы. Каждый уровень характеризуется базовым структурным элементом или структурной единицей, обладающей определенным комплексом характеристик. Предполагается, что существует физическая теория, описывающая динамическое поведение отдельного элемента или статистические свойства ансамбля таких элементов. К настоящему времени разработано большое число методов вычислительной физики, которые могут быть использованы для моделирования системы на отдельном уровне [2].

Принципиально новой тенденцией является попытка выполнить связное описание свойств и процессов в материале в целом: от микро- до макроуровня. Однако для этого надо научиться согласовывать между собой методы, относящиеся к отдельным уровням. Эта согласованность предполагает возможность выделения на данном уровне информации, важной на следующих

уровнях с последующей передачей ее в замкнутом компактном виде. И именно здесь сосредоточена бóльшая часть нерешенных в настоящее время проблем.

Данная работа посвящена применению многоуровневого последовательного компьютерного моделирования для установления связи дефектов атомного и мезоскопического уровней. В этом случае структурные составляющие мезоскопического уровня естественным образом возникают в ходе эволюции системы атомного уровня, как результат выделения неких стабильных коллективных образований. Примерами подобных образований могут служить вакансионные поры, которые образуются в результате слияния отдельных структурных вакансий, возникающих, например, вследствие радиационного воздействия. Задача сводится к детектированию самого факта появления такого образования и описания его свойств как единого целого.

Рассмотрен частный случай компактных дефектных образований, обладающих четко определенной поверхностью. Детектирование появления такого образования означает задание координат всех входящих в него атомов. Описание его свойств как целого предполагает, что существует некоторая плотность распределения рассматриваемого свойства, и можно вычислить интеграл от этой функции в пределах образования.

Предложен оригинальный метод идентификации и анализа поверхности компактных образований, который основан на представлении о качении по поверхности пробной сферы [3]. При этом задача сводится к рассмотрению всех равновесных положений пробной сферы, которая катится по поверхности. Атомный характер системы приводит к естественной дискретизации рассматриваемой поверхности, а последовательное перекатывание пробной сферы через неисследованные ребра обеспечивает связывание треугольных элементов в единое целое. В результате, если полное число треугольных элементов равно N , то кластер аппроксимируется полиэдром, а его поверхность – многогранником.

На первом шаге рассматривалось компактное атомное образование, координаты отдельных частиц которого предполагались известными. Пробная сфера размещалась вне кластера, и задавалось направление ее движения к кластеру. С использованием алгоритмов метода молекулярной динамики для потенциала жесткой сердцевины отыскивался ближайший атом на пути пробной сферы, и определялось ее первое фиксированное положение. Результатом является определение первого элемента поверхности полиэдра. Далее происходило перекатывание пробной сферы через любое из необработанных ребер, и формирование поверхности заканчивалось, когда в списке у всех найденных треугольных элементов отсутствовали необработанные стороны. Тестирование предложенного метода проводилось на примере модельного кластера, для которого измерялись площадь его поверхности и объем.

После определения атомов внешней поверхности образования была поставлена и решена задача измерения в компьютерном эксперименте его произвольной интегральной характеристики. Рассматривались лишь такие характеристики, которые можно представить в виде интеграла от некоторой функции $f(\mathbf{r})$. В этом случае задача сводится к определению области

интегрирования и разработке процедуры вычисления интеграла от произвольной функции по этой области. Интегрирование проводилось методом Монте-Карло с использованием оригинальной процедуры вычисления индикаторной функции полиэдра.

В рамках такого подхода можно рассчитать произвольную интегральную характеристику компактного атомного образования. Однако для некоторых характеристик впервые получены точные аналитические выражения. К числу важнейших подобных характеристик относятся геометрические моменты, с помощью которых можно численно характеризовать форму такого образования.

В работе рассмотрены следующие приложения разработанного метода:

- Исследованы процессы эволюции интегральных свойств нанобъектов при изменении их размеров или в результате внешних воздействий. На примере стабильных атомных кластеров показано, что в предложенном методе корректно воспроизводятся размерные осцилляции и последовательность магических чисел для равновесных атомных кластеров, межатомное взаимодействие в которых описывается потенциалом Леннарда-Джонса.

- Рассмотрены компактные дефектные образования нанометровых размеров, погруженные в кристаллическую матрицу. Описан общий метод, позволяющий на атомном уровне детектировать появление такого образования, определять его внешнюю границу и измерять интегральные характеристики.

- Выполнены компьютерные эксперименты, в которых исследовался процесс схлопывания изначально сферической поры. Получены зависимости параметров формы поры от коэффициента сжатия. Проведено сравнение с вычисленными аналитическими выражениями.

Данный подход может использоваться не только при выполнении оригинальных научных исследований, но также и в учебном процессе в высших учебных заведениях при выполнении магистерских работ.

Список литературы:

1. Multiscale modelling of nanomechanics and micromechanics: an overview // N.M. Ghoniem, E.P. Busso, N. Kioussis [et al.]. / *Philos.Mag.* – 2003. – V.83, №31-34. – P.3475 – 3528.

2. G. Makov, C. Gattinoni, A. De Vita. Ab initio based multiscale modelling for materials science // *Modelling Simul. Mater. Sci. Eng.* – 2009. – V.17, №8. – P.084008 (17 p.).

3. Кульментьев А.И. Измерение интегральных характеристик атомных кластеров при компьютерном моделировании. // *Математическое моделирование.* – 2012. – Т.24, №3. – С.97 – 112.

CONSOLIDATION OF UKRAINIAN SOCIETY THROUGH THE PRISM OF EUROPEAN INTEGRATION

Babarykina Nadiia

Candidate of Political Science,
Associate Professor of General Law and Political Science,
National University «Zaporizhzhya Polytechnic»

Sergiienko Tetiana

Candidate of Political Science, Associate Professor,
Associate Professor of General Law and Political Science,
National University «Zaporizhzhya Polytechnic»

European integration is today Ukraine's civilizational choice and occupies a special place in the system of Ukraine's foreign policy priorities. The process of European integration in Ukraine is acquiring a qualitatively new content: since European integration is gradually turning into a comprehensive domestic policy of reforms, getting rid of a purely declarative foreign policy course [3]. An important and especially influential factor on the process of European integration is the factor of citizens' support for the movement of Ukraine into the EU. At the current stage of the process of integration into the European space, public opinion on European integration is becoming extremely important, because it is the level of support for a certain integration vector that is an integral component of a successful policy of European integration and Europeanization of society as a whole.

The main function of European integration is the consolidation of Ukrainian society. For Ukraine, the process of European integration is gradual and multi-level in the political, economic and social spheres. Traditionally, in Ukraine there have been significant regional differences in the attitude of the population to foreign policy priorities [2]. The modern format of relations with the EU provides changes in the model and mechanisms for deepening bilateral relations. The formation and establishment of the European identity of the Ukrainian society is the most important factor in Ukraine's integration into Europe.

Support for the European vector of integration began to dominate in Ukrainian society since the end of 2011. Integration into the European space was declared the leading vector of Ukraine's development and is a strategic choice for Ukrainian society. After the entry into force of the Association Agreement with the EU in 2017, the process of Ukraine's integration into the European space has intensified [5]. For Ukraine, European integration is a way of modernizing the economy, overcoming technological backwardness, attracting foreign investment and the latest technologies, creating new jobs, increasing the competitiveness of domestic producers, entering world markets, primarily the EU market.

As an integral part of Europe, Ukraine is guided by the model of socio-economic development operating in the leading European countries. Political preferences for Ukraine's integration into the EU are associated with the creation of reliable mechanisms of political stability, democracy and security. Rapprochement with the EU is a guarantee, and the fulfillment of its requirements is a tool for the development of democratic institutions in Ukraine [1]. In addition, EU membership will open the way to collective EU security structures, ensure effective coordination of actions with European states in the area of export control and non-proliferation of weapons of mass destruction, and enhance cooperation in the fight against terrorism, organized crime, smuggling, illegal migration, etc.

European integration plays the role of not only foreign policy, but also domestic reform policy. European integration is a mechanism of internal transformations, which will combine both external priorities - integration into the European space, and internal - the implementation of reforms and the consolidation of society [4].

Against the background of global internal and external changes, there is a transformation of public sentiments in Ukraine regarding European integration. The tasks of an internal political nature are the implementation of democratic transformations and effective reforms and the implementation of a policy of internal consolidation and integration of society. One of the main external tasks is Ukraine's full-fledged return to the European path of development, integration into the EU as a space of democracy, freedom and standards of good governance [7]. Ukraine's accession to the EU is a matter of perspective, which depends on many factors. In particular, both from the effectiveness of internal reforms and from transformational processes within the EU. However, most importantly, today there are grounds to assert that Ukraine has passed the stage of choosing between the European and Eurasian vectors of state development.

Given the strengthening of centrifugal and sometimes separatist tendencies, European integration still has the potential to unite Ukrainian society. The implementation of which is possible through the presentation and popularization of the course towards European integration as a policy of internal transformations and reforms. Because today regional differences in the foreign policy orientations of Ukrainians remain. But, on the contrary, Ukrainians from different regions are united by a public demand of an internal nature - a demand for reforms.

Today Ukraine is experiencing a unique moment when the social, political and economic crisis can really become a window of opportunity both for the consolidation of society, for the real implementation of internal reforms, on the one hand, and for the successful implementation of the course towards integration into the European space. European integration today should be perceived primarily not as external, but as a complex internal state policy aimed at implementation reforms that are relevant for the Ukrainian society. An information campaign in the field of European integration should be closely linked to the internal dimension of transformation.

The effective implementation of the reforms will be the best basis for the internal consolidation of society, and over time will increase the level of support for European integration, both politically and informationally, reforms will be presented as part of Ukraine's integration into the space of a united Europe.

References:

1. Бабарикіна Н.А. Участь громад в самоврядуванні як необхідна умова процесу децентралізації // *Politicus*, 2016, 1, 77–80
2. Бабарикіна Н.А. Вплив реформи децентралізації на рівень громадянської активності в Україні. // *Матеріали щорічної науково-практичної конференції викладачів, науковців, молодих учених, аспірантів та студентів ЗНТУ «Тиждень науки – 2019»*. Юридичний факультет. Запоріжжя, 219, 115-116
3. Сергієнко Т.І. Роль регіональної політики ЄС у формуванні європейської ідентичності. // *Вісник мариупольського державного університету серія: історія. політологія*. 2018. вип. 22-23. С.253-262
4. Сергієнко Т.І. Концептуальні засади децентралізації у публічному управлінні. // *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю / за заг. ред. О. Б. Кірсєвої*. Д.: ДРІДУ НАДУ, 725 с., 2017, с.696-698
5. Рабінович М., Пінтш А. Синонім євроінтеграції: як децентралізація наблизить Україну до ЄС // <https://www.euointegration.com.ua/experts/2020/08/25/7113285/>
6. Реформа децентралізації // <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
7. У ЄС закликають Україну продовжувати роботу над децентралізацією // <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3152129-u-es-zaklikaut-ukrainu-prodovzuvati-robotu-nad-decentralizaciu.html>
- 8.

РОЛЬ ЖУРНАЛІСТИКИ У ФОРМУВАННІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Дем'яненко Борис,

д. пол. н., професор, професор кафедри політології, декан факультету історичної та соціально-психологічної освіти Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Дем'яненко Віра,

к. пол. н., доцент, доцент кафедри політології Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Прядко Тетяна

к. пол. н., старший викладач кафедри політології Університету Григорія Сковороди в Переяславі

В умовах інформаційного суспільства трансформувалася технологія впливу й функціонування журналістики. Посилилися елементи маніпулювання свідомістю, влада одержала можливість спрямовувати дії суспільства в потрібному для себе напрямі, особливо за відсутності сильних інститутів громадянського суспільства. У цьому велику роль відіграє журналістика, оскільки у її функції поступово включається здатність реалізовувати інтереси влади чи тих груп впливу, які значною мірою визначають напрями і механізми здійснення влади. Зрештою, інформаційна функція журналістики стала трансформуватись у технологію впливу на громадську думку, і зокрема, на масову політичну свідомість.

Нині, враховуючи значний вплив медіа, журналістики на політичні процеси, їхню політизацію, з'явилася нова галузь дослідження політичної журналістики – медіаполітологія. Іноді термін використовується як синонім політичної журналістики. Такий підхід зумовлений тим, що в межах традиційних поглядів на журналістику (від інструментального до «четвертої влади»), постійну, системну й зростаючу суб'єктність засобів масової інформації в політичних процесах сучасного суспільства не завжди можна пояснити і спрогнозувати. Наукова й практична цінність синтезу понять, методів двох галузей знання – журналістики та політології – полягає в здійсненні всебічного аналізу й оптимізації взаємодії зі ЗМІ інших учасників політичного процесу [1].

Розглядаючи журналістику в контексті функцій політичної системи, можна стверджувати, що вона виступає в двох аспектах – як компонент політичної системи, достатньо широкого спектру призначення та як засіб, інструмент існуючого політичного устрою суспільства. З допомогою журналістики як інструменту здійснюється регулювання суспільного розвитку; відбувається включення громадян у суспільно-політичний процес завдяки тому, що політика

розгортається в свідомості індивідів; знімається рівень соціальної напруги, бо відбувається інформаційний обмін між соціальними (часто конфліктуючими) групами; стабілізується політична ситуація.

Природно, що журналістика як особлива сфера й форма діяльності людини, проявляється в різних галузях соціального життя. До функцій журналістики у розвитку простору політичної комунікації відноситься не лише передача владного, управлінського впливу від політичного інституту до громадян, а й забезпечення зворотного зв'язку – структури державного управління можуть відповідним чином коректувати свої дії в залежності від сигналів суспільства, які транслює журналістика.

Визнаючи суспільну важливість інституту журналістики, міжнародна спільнота прагне врегулювати її діяльність. Міжнародні професійні журналістські стандарти визначаються Декларацією принципів поведінки журналістів, яку було прийнято на II Всесвітньому Конгресі міжнародної федерації журналістів (Бордо, 25–28 квітня 1954 р.), затверджено зі змінами на 18-му Всесвітньому Конгресі МФЖ (Хельсінгбор, 02–06 червня 1986 р.). У 1993 р. Парламенською Асамблеєю Ради Європи було прийнято Резолюцію «Про етичні принципи журналістики». У ній зазначається, що робота, яку виконують ЗМІ, – це надання інформаційних послуг, а права, які мають ЗМІ в зв'язку зі свободою інформації, залежать від громадян, які є одержувачами цієї інформації. Право на інформацію – одне з основоположних прав, якому надається великого значення в практиці Європейської комісії та Європейського суду з прав людини. Оскільки власником права є громадянин, він має право вимагати, щоб інформація, яку надають журналісти, подавалася правдиво, якщо йдеться про повідомлення, та чесно, якщо йдеться про міркування, без зовнішнього втручання з боку органів державної влади або приватних осіб [2]. Зі свого боку, експерти Інституту масової інформації виокремлюють шість основних стандартів інформаційної журналістики – це баланс думок і точок зору, достовірність, точність, повнота, відокремлення фактів від коментарів та оперативність подачі інформації [3, с. 7-8].

З формуванням інформаційного суспільства традиційна система журналістики, яка включала публіцистичну й образну обробку фактів трансформується: натепер акцент зміщується на інформаційні жанри, значно менше з'являється аналітики, художньо-публіцистичні образи стають рідкістю. У лавинному інформаційному потоці розмиваються, стають непевними ті соціальні орієнтири, які несе соціально важлива інформація. Саме соціальна функція інституту журналістики полягає в тому, щоб допомагати органам державної влади здійснювати діяльність, спрямовану на вирішення гострих соціальних проблем. З розповсюдженням нових інформаційних технологій, з одного боку, спрощується процес поширення важливої для соціуму інформації, він стає зручнішим, а з іншого – інформація все більше знецінюється, традиційні ЗМІ продовжують втрачати довіру аудиторії, а нові медіа її дезорієнтують. У той же час змінюється журналіст, функції якого, безумовно, детермінуються тією роллю, яку відіграє журналістика в певний період у тому чи іншому суспільстві.

Мотивація журналістів у професійній діяльності може бути різною: один своєю головною метою бачить об'єктивне відображення дійсності; другий – узагальнення, виявлення логіки і взаємозв'язків подій; третій надає перевагу позиції людини, яка «має» владні повноваження та право рекомендувати; для четвертого сенсом професійних прагнень стає вплив на ситуацію, реальне сприяння соціальним змінам. Властива журналістиці «професійна деформація» залежить від міри публічності професії, від необхідності оприлюднювати певну інформацію. Помітними стають нові тенденції в журналістській професії: уміння працювати в інтернет-ЗМІ, просувати контент у соціальних мережах. Тут журналіст здебільшого виступає в ролі каналу передачі, посередника, основним завданням якого є викласти новину швидше за інших [4, с. 68].

Певний стиль роботи від журналістів вимагають інтернет-компанії. Багато з них використовують журналістів для того, щоб обробити інформацію у стилі власного видання. Вторинна інформація, дублювання й навіть копіювання стали поширеним явищем, особливо у регіональних ЗМІ. Журналіст у такому прояві стає просто транслятором готових форм, від нього ніяк не залежить вектор суспільного розвитку.

Зміни торкнулись і самої аудиторії, для якої працює журналістське співтовариство. Хоч і не зменшується чисельність глядачів телебачення, споживач інформації все більше переміщується в інтернет, а традиційні ЗМІ (газети, журнали) все активніше використовують всесвітню мережу для розширення своєї аудиторії.

Якщо раніше, шукаючи ту чи іншу інформацію, читач чи глядач звертався до конкретного ЗМІ, або ж шукав аналітику конкретного автора, яким довіряв і знав, що саме вони зможуть задовольнити його інформаційні потреби, то нині споживач у пошуках інформації йде не через ЗМІ, а від сформульованого інформаційного замовлення. Для нього не важливе джерело інформації, хіба що його надійність, та й то не завжди. Формується новий стиль пошуку й споживання інформації. Сучасний читач і глядач – користувач усього інформаційного простору, усе менше людей залишаються прихильниками саме якогось інформаційного бренду. Люди здебільшого не можуть назвати конкретне джерело одержаної інформації, а тим більше конкретного автора-журналіста. Дуже часто – це інтернет-простір загалом, включаючи і блогосферу, і соціальні мережі.

Директорка Internews в Україні Джилліан МакКормак, відмічаючи зростання ролі інтернету та цифрових медіа, що змінює спосіб споживання новин та інформації в Україні, наголошувала, що через поширення дезінформації в інтернеті та труднощі з її виявленням, важливо, щоб якісна, неупереджена журналістика була доступною там, де люди дізнаються про новини [5].

Оскільки журналістика часто стає інструментом пропаганди і не завжди чесною, це викликає занепокоєння з точки зору збереження стабільності й миру в суспільстві. В аналітичній доповіді Бюро Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ висловлюються зауваження, що пропаганда особливо небезпечна, коли вона домінує в суспільній сфері й обмежує доступ до інформації, тим самим заважаючи людям висловлювати і формувати свої судження та ідеї.

Наголошується, що важливо забезпечити плюралізм у ЗМІ, що сприятиме зміцненню культури миру, толерантності й взаємоповаги. Міжнародне представництво одним із можливих механізмів покращення розповсюдження різноманітної інформації вважає розвиток сучасних засобів комунікації: цифрового мовлення, мобільного зв'язку, інтернет-медіа, соціальних мереж. У нинішніх умовах уряди та політичні лідери повинні утримуватися від фінансування та використання пропаганди, зокрема й у мас-медіа, особливо коли пропаганда може призвести до ворожнечі, насильства, війни. Політики повинні відмовитися від підтримки тих ЗМІ, які займаються пропагандистською діяльністю, утримуватися від спонсорства інтернет-тролів, не брати участь у маніпулятивних технологіях ЗМІ. Важливими у цьому сенсі також є національні та міжнародні механізми захисту прав людини і свободи ЗМІ. І все ж, наголошується, що найдоцільнішим способом може бути саморегулювання ЗМІ. Саме за допомогою саморегуляції засоби масової інформації здійснюють свою моральну й соціальну відповідальність, включно з протидією пропаганді ненависті й дискримінації. Етичні кодекси та інструменти саморегулювання й регулювання журналістики повинні забезпечити попередження громадськості про пропаганду, що стане перешкодою для формування в людей негативних стереотипів. Тобто медіа мають здійснювати також роботу по формуванню медіаграмотності в суспільстві. Пропаганда в ЗМІ ставить під сумнів професіоналізм журналістів загалом і нівелює заслуги справді чесних, моральних журналістів, які в деяких випадках навіть ризикують власним життям заради донесення правди про реальні події [6].

Недобросовісна робота журналістів викликає недовіру до інформації, яку подають ЗМІ. Серед чинників зростання недовіри до ЗМІ експерти вказують: збільшення різнопланової, часто суперечливої інформації на тих каналах, яким аудиторія довіряє – подання ЗМІ різної інформації як висвітлення альтернативних думок, сприймається як політична гра опонентів, бажання зманіпулювати споживачами інформації, що призводить до втрати довіри; загальне скептичне ставлення до офіційних повідомлень і політичних новин через стикання із неправдивими новинами у минулому (велика кількість спростувань повідомлень, уточнень, нових деталей, які повідомляються / викриваються згодом – усе це тлумачиться не з позитивного боку («виправлення помилки / доведення нової інформації»), а як спроби маніпуляції з боку ЗМІ; відсутність посилань на факти, які подані в новинах, або ж джерела не виглядають об'єктивним; замовний характер новин чи їхня заангажованість. Водночас відмічається, що основним джерелом оцінки довіри до ЗМІ є власне суб'єктивне відчуття, через це аудиторія часто довіряє тим ЗМІ, які надають «приємну, очікувану» для неї інформацію [7].

Зміни у сфері професійних журналістських стандартів та інформаційних запитів аудиторії викликали бурхливий розвиток непрофесійної журналістики і блогерства. Загалом, блогосфера є розгалуженим мережевим мегатовариством, яке відображає настрої, інтереси, уподобання людей різного соціального статусу, гендерних ролей, національності, громадянства тощо. Саме тому вона виступає не лише засобом масової інформації, а й джерелом інформації для традиційних

ЗМІ, оскільки висока оперативність блогів дозволяє спостерігати як змінюється й трансформується громадська думка, які судження переважають, відбирати важливі для громадськості події й подавати їх на широку аудиторію [6]. Часто повідомлення й судження блогерів в інтернеті стають приводом для обговорення в традиційних ЗМІ, насамперед у програмах різних телеканалів, саме вони часом виступають першоджерелом актуальної інформації, яку підхоплюють, розповсюджують інші засоби масової інформації (преса, радіо, телебачення, інтернет-видання).

Блогосферу можна певною мірою назвати громадською журналістикою. І хоч матеріали, зняті й розповсюджені через інтернет блогерами не завжди мають інформаційну цінність і виразність, вони є частиною інформаційного обміну, їх нерідко переглядає аудиторія, яку за чисельністю можна порівняти з користувачами топ-інформагенцій. Блогосфера розвиває соціальну активність, яка виражається здебільшого (на жаль) в «журналістській» діяльності громадян у блогах, коментарях до публікацій, соціальних мережах, сервісах традиційних ЗМІ. В умовах сучасного суспільства ця соціально активна частина аудиторії в інтернеті частково виконує функції журналістики – інформаційну, критико-орієнтаційну, «четвертої влади» тощо.

Французький філософ, письменник, публіцист А. Камю був переконаний, що інформація є гарантом демократії та свободи слова й послідовно боровся за незалежність журналістики як від політиків, так і від негативного впливу грошей. Він сформулював такі принципи журналістики: «Інформувати добре замість того, щоб інформувати швидко; розкривати зміст кожної новини влучним і доцільним коментарем, надавати перевагу критичній манері журналістики та, понад усе, не дозволяти моралі замилюватися політикою чи перетворюватися на моралізаторство» [8], які, як виявилось, нині як ніколи актуальні.

Натепер українська журналістика має проблеми щодо реалізації своїх основних функцій з організації демократичного політичного простору через велику залежність медіаресурсів від олігархічного капіталу. Адже вирішальне значення для розвитку людини й суспільства має інформація та комунікація, які передаються журналістами за допомогою засобів масової інформації та нових інформаційних технологій. Демократична модернізація неможлива без участі громадян у суспільних справах, а така участь неможлива без інформування громадян про те, що відбувається в різних сферах життя суспільства. Повнота висвітлення, якість інформації, яку одержують громадяни, залежить не тільки від її доступності, а насамперед від професіоналізму журналістів. І журналістські організації, і власники та видавці ЗМІ повинні відповідально ставитися до змісту трансльованого контенту для запобігання порушення миру й стабільності в суспільстві.

Загалом, процеси, які відбуваються нині в сфері масової комунікації, суттєво впливають і на специфіку та форми функціонування традиційних ЗМІ, і на розвиток журналістської професії, і на медіапростір у цілому. Перспектива розвитку якісних ЗМІ і журналістики у тому, що вони можуть запропонувати виважену, професійно представлену інформацію. Оскільки роботою журналістів є задоволення потреб споживачів інформації, вони також мають працювати над

підвищенням рівня медіакультури громадян, у тому числі й через реалізацію проєктів, які дозволяють ідентифікувати замовні матеріали / пропаганду / дезінформацію тощо.

Список літератури:

1. Вараб'єў В. П. Паліталогія журналістики: шляхі станаўлення. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/208876/1/85-88.pdf>.
2. Резолюція 1003 (1993) «Про етичні принципи журналістики». Рада Європи. Парламентська асамблея. URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypu-zhurnalistyky/>.
3. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації. К. : ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с.
4. Видная О. Е. Функционирование журналистской информации в новых медиа. *Альманах теоретических и прикладных исследований рекламы*. 2015. № 2. С. 66-74.
5. Онлайн медіа та соціальні мережі перехопили лідерство у телебачення за популярністю в Україні, – нове опитування USAID-Internews щодо споживання ЗМІ. URL: <https://internews.in.ua/uk/news/>.
6. Propaganda and Freedom of the Media Non-paper of the OSCE Office of the Representative on Freedom of the Media. Vienna, 2015. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/b/3/203926.pdf>.
7. Опитування Usaid-Internews «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів медіа у 2019 р.». URL: <https://drive.google.com/file/d/1Oi2Edv15Srk4hS-D2KохoKkamCarUX7f/view>.
8. Обов'язки журналіста за Альбертом Камю. URL: <https://wisecow.com.ua/zhurnalistika/zhurnalistika-v-literaturi/obov'yazki-zhurnalista-za-alberom-kamyu.html>

ВИКОРИСТАННЯ ОПИТУВАНЬ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В ДОСЛІДЖЕННІ ІМІДЖУ В ПОЛІТИЦІ

Кобець Юлія Василівна,

Кандидат політичних наук, доцент
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

Імідж політичного лідера формується на основі як мінімум двох основних факторів: очікувань виборців та індивідуальних особливостей самого політика. Однак варто враховувати, що в сучасному політичному житті, коли широко використовуються ефективні методи політичної реклами у ЗМІ та здійснюється потужний і всеохоплюючий тиск на громадську думку, імідж “лідера-для-публіки” може значно відрізнятись від “лідера-реальної-особистості”.

В українській суспільній свідомості існує досить виразний імідж “ідеального президента”. Респонденти визначають основні риси характеру, що, на їхню думку, повинні бути властиві іміджеві ідеального глави української держави: мудрість і розважливність назвали 68,8% опитаних, інтелігентність – 68,1%, гнучкість – 56,0%, розум – 47,5%, почуття гумору – 29,8%, комунікабельність – 27,0%, людяність – 27,0%, кмітливність – 22,7%, наполегливість – 22,0%, мужність – 21,3%, працездатність – 19,2%, колегіальність – 16,3%, обережність – 8,5%, хитрість – 7,1%, акуратність – 7,1%, емоційність – 5,0%, закоханість – 4,3%, упертість – 4,3%. Такі риси характеру, як твердість, войовничість, романтизм, авантюризм, авторитаризм набрали від 1,4 до 2,1% переваг [5].

Цікаво, що імідж політика завжди суперечливий, тому що, з одного боку, лідер повинен бути таким як і його виборці (бути одним із них). З іншого, виборці обирають того, хто за певними параметрами має відрізнятись від загалу. За результатами досліджень [1], український набір лідерських рис значно відрізняється від західного. Чимало якостей, що з успіхом демонструються європейськими та американськими політиками, в українців викликають роздратування. Зокрема, така обов'язкова риса будь-якого політика на Заході як впевненість у собі, в Україні ототожнюється з агресивністю.

Виборці, як правило, не мають можливості оцінювати політичних лідерів національного рівня безпосередньо. Вони мають справу з їх вербальним або візуальним іміджем. Великий вплив на сприйняття особистості політичного лідера надають гендерні та вікові параметри політичного електорату. Коли мова йде про раціональні оцінки образу політика, то мається увазі, як правило, те, як респондент інтерпретує знаходяться в його розпорядженні дані про тієї чи іншої особистості, які він отримує з різних джерел: телебачення, преса, чутки, спілкування на роботі та ін. В цілому оцінені респондентами особистісні характеристики структури образів політичних лідерів можна поділити на п'ять основних чинників, вимоги до виразності яких в іміджі жінки-політика і чоловіки політика будуть різні. Найбільш значимим чинником в образі і чоловіки політика

і жінки політика є фактор професійних якостей політика. Найменш значимий фактор, як для жінки політика, так і для чоловіка - фактор, що включає в себе агресивність, артистизм та імпульсивність. Другі за значимістю фактори в іміджі жінки-політика і чоловіка політика різні, для чоловіка це фактор, що включає в себе жорсткість, безкорисливість і відкритість, для жінки - м'якість, стриманість, гнучкість, порядність, доброту і людяність, і відсутність шкідливих звичок. Фактор зовнішності більш значущий для образу жінки-політика, ніж для образу чоловіка-політика. [4].

Тому масова свідомість орієнтується переважно саме на іміджеві характеристики, що виступають як певні символи нашої політичної реальності. Цю тенденцію підтверджують і соціологічні дослідження. Так, на запитання "Чим ви будете керуватися, голосуючи за ту чи іншу партію?" 27% респондентів відповіли, що орієнтуватимуться на назву партії, її програму, гасла, а 18 % заявили, що виходитимуть з прізвищ лідерів [6].

І хоча політичний імідж формується, як основа для маніпуляції громадською думкою, насамперед, йдеться про доведення до виборців правдивої інформації про суб'єктів виборчого процесу – політичних діячів. [3]. Вступаючи на «стежку» чесних і демократичних виборів, більшість кандидатів намагаються максимально наблизити свій образ до очікувань тих виборців, яких вони розглядають як свій потенційний електорат. Хоча, звичайно, зустрічаються й такі, які не вважають за необхідне «підлаштовуватися» під виборця, керуючись формулою: «Любіть мене таким, яким я є тому, що я того гідний». При цьому останні, як правило, переконані у власній харизматичності, у тому, що вони є втіленням мріянь і прагнень більшості виборців. Перші ж сподіваються, що залучити на свій бік необхідну кількість виборців їм допоможе правильно підібраний імідж. Однак і тих, і інших поєднує впевненість в існуванні деякого ідеалу, на який орієнтуються представники електорату, здійснюючи свій вибір [2].

Практика останніх виборів підтверджує і той факт, що населення найчастіше орієнтується саме на особистісні характеристики політика. Це пояснюється тим, що, з одного боку, їх пересічному виборцеві простіше зрозуміти й уявити, а ніж розв'язання якоїсь складної проблеми. Як зазначалося, вони містять емоційний компонент і тому легко проникають в масову свідомість. Певною мірою деякі риси, що респонденти бажали б бачити в особистості, наприклад, ідеального президента, є також і характеристиками українського національного характеру, української ментальності.

Список літератури:

1. Деркач А. А., Карпенко А. С., Лаптев Л. Г. Политическая имиджелогия К: Ваклер, 2006. С. 184.
2. Ковлер А. И. Избирательные технологии: Российский и зарубежный опыт; [Российская академия наук. Институт государства и права]. М.: Российская академия наук. Институт государства и права, 1995. С. 26

3. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. 145 с.

4. Одарченко К. Ю. Аналіз та дослідження сприйняття образу та іміджу політика *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право* : збірник наукових праць. 2015. № 1/2 (25/26). С. 88–91.

5. Петракова Є. Деякі аспекти формування іміджу політичного лідера. *Політичний менеджмент*. 2004. № 2. С. 112.

6. Старовойтенко Р. Імідж політичної партії як чинник електорального вибору. *Нова політика*. 2001. № 2. С. 57.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІМІДЖЕЛОГІЇ В КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІТИЧНИХ, ІМІДЖЕВИХ ТА КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сергієнко Тетяна Іванівна

к.політ.н., доцент, доцент кафедри загальноправових та політичних наук
Національний університет «Запорізька політехніка»

Реалії сьогодення свідчать, що особливого значення дане питання набуває в умовах сьогодення, коли постає необхідність формування нової світоглядної культури як серед майбутніх фахівців так і серед кваліфікованих політологів, здатних працювати у різних галузях політичної науки та практики сучасності. Події які відбуваються сьогодні в Україні носять світоглядний, цивілізаційний характер та мають на меті підкорити свідомість населення та сформувані за допомогою інформаційних ресурсів певний світогляд [1, с. 443].

Сучасні напрями та тенденції розвитку сучасної політології поєднуються багатьма підходами та принципами. У галузі прикладної політології виникає все більше творчих напрямків і принципів, що неминуче впливає на загальнонаукові інструменти та практику. Політична іміджологія вважається новою тенденцією серед субдисциплін.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей розвитку сучасної політичної іміджології в контексті використання політичних, іміджевих та комунікаційних технологій.

Питання щодо вивчення політичної іміджології сьогодні набуває все більшої актуальності в нашій країні. У першу чергу необхідно назвати роботи перших теоретиків іміджології А.Панасюка, Г.Почепцова, В. Шепеля. Окремі аспекти даного питання досліджували як зарубіжні так і вітчизняні дослідники, зокрема, такі як: Ф. Кирилюк, А.Конверський, В.Білик, Н. Барна, Л. Браун, Я. Голосовкер, Ф. Дейвіс, С. Демченко, М. Еліаде, М. Жбанков, О. Змановська, А. Ковальчук, В. Королько, А. Косарєв, А. Кошмаров, С. Кримський, Ю. Палеха, Т. Пархоменко, О. Перелигіна, О. Холод, В. Шапар. Також, зазначимо, що питання іміджології розглядаються у виданнях, присвячених діловому спілкуванню або діловому етикету. Особливо слід відзначити роботи таких авторів, як: В. Волкова, В. Горчакова А.Ковальчук, Е.Перелигіна, А. Стрижова, Н.Ушакова та інші. Проте, не дивлячись на доволі високу зацікавленість до даного питання все ж таки сьогодні є ряд проблем які потребують додаткового вивчення.

Методологія дослідження особливостей розвитку політичної іміджології базується на єдності загальнонаукових, загальнофілософських і спеціальних методів, які в сукупності глибоко і послідовно розкривають концепцію вивчення особливості розвитку сучасної політичної іміджології в контексті використання політичних, іміджевих та комунікаційних технологій. У даному дослідженні використовуються системний та структурно-функціональний підходи.

Перш ніж перейти до вивчення особливостей розвитку політичної іміджології потрібно розглянути визначення понять «іміджологія» та «імідж», розкрити їх природу; проаналізувати використання політичних, іміджевих та комунікаційних технологій.

Для сучасної політичної іміджології основою стали теоретичні розробки і практичний досвід фахівців, які проводили дослідження в цій сфері, вивчали особливості побудови, функціонування і впливу іміджу на соціальні процеси в суспільстві ще в 80-х роках ХХ століття. На початку 90-х років формується нова галузь гуманітарних технологій - іміджологія, або наука про технологію створення бажаного, дуже потрібного кожному образу. Формування цієї науки стало наслідком певних соціальних процесів, які випереджають існуючий емпіричний матеріал. Таким чином, іміджологія - це нова науково-прикладна дисципліна, що виникає на стику психології, соціології, філософії, культурології, костюмології і ряду інших наук.

Пріоритетне призначення політичної іміджології як напряму політичної науки виражається у вирішенні поставлених дослідницьких завдань і визначенні орієнтованості на результат аналізу іміджу окремих індивідів і організацій, виявленні національних особливостей побудови іміджу і розуміння прихованих процесів, пов'язаних з управлінням іміджем та надані допомоги в оволодінні і вмілому використанні іміджевих технологій при вибудовуванні міжособистісних і ділових відносин.

Термін «іміджологія» перекладається, як «наука про образ» від об'єднання двох слів «image» (англ.) - образ, подоба, зображення, відображення та «logos» (грец.) - слово, мова, роздум. Різні підходи до трактування категорії «іміджологія» представлено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Підходи до трактування категорії «іміджологія»

Джерело	Сутність терміну
1	2
Барна Н.В. [2, с.22]	Іміджологія це наука про дослідження, розробку та технології впровадження у суспільну свідомість бажаного (позитивного і привабливого) іміджу людини, соціальної групи чи організації, суспільства (держави), ідеї, ідеології, релігії тощо.

1	2
Шепель В.М. [3]	Іміджологія це наука про технологію створення особистісної привабливості, це галузь наукового знання, що допомагає оволодіти механізмами ефективного впливу людини на інших людей
Ушакова Н. В., Стрижова А. Ф. [4, с. 24]	Іміджологія це синтетична наука, яка об'єднує знання про людину з різних соціально-гуманітарних дисциплін. Тобто це єдина наука, що вивчає виключно людину у всьому різноманітті її проявів.
Квеско Р.Б., Квеско С.Б. [5, с. 4]	Іміджологія - це наука про побудову іміджу, що виділяє основні аспекти чарівного вигляду.

Таким чином, зазначимо, що іміджологія - це наука про імідж, яка досліджує питання, пов'язані зі зміною і створенням іміджу. Структура іміджології має дві важливі складові частини, пов'язані між собою системою взаємозв'язків і взаємовпливів (див.рис.1).

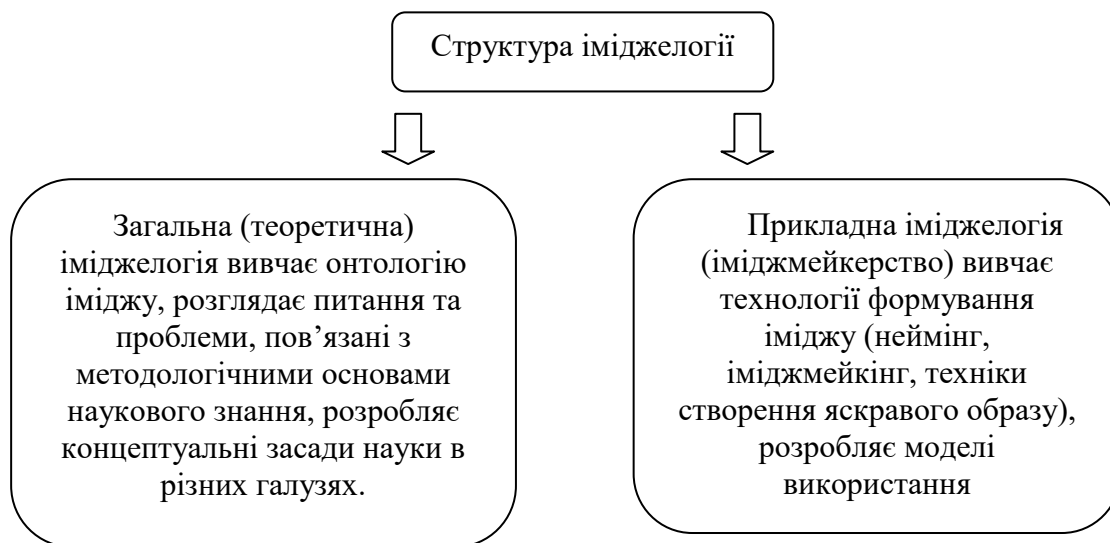

Рисунок 1. Структура іміджології

Вищезазначене дозволяє стверджувати, що іміджологія - це комплексна інтегративна дисципліна, яка використовує окремі результати ряду наук, зокрема соціальної психології, культурології, менеджменту та маркетингу, політології тощо, метою якої є створення методологічного і методичного оснащення для професійної діяльності зі створення і перетворення іміджобразу. Таким чином, зазначимо, що іміджологія наука різнопланова, яка активно входить до сучасного життя суспільства. Вона використовує різні наукові методи пізнання: спостереження, експеримент, порівняння, ідеалізацію, формалізацію, моделювання, дедукцію, індукцію, аналіз та синтез.

Об'єктом вивчення іміджології виступає імідж як комунікативна одиниця, предметом є спосіб формування позитивного образу індивіда, територіального утворення, корпорації, товару і загальнолюдських сфер. Іміджологія будується на виявленні та впровадженні індивідуально-типових рис в іміджі.

Досить часто сьогодні в повсякденному житті вдаються до понять «імідж». Так, наприклад О. Шнирєва у своєму навчально-методичному посібнику «Іміджологія: філософія образу», визначає імідж як «феномен соціальної комунікації, що дозволяє фіксувати потік змінюваних вербальних і невербальних образів, що обрушується на сучасну людину» [6, с. 4]. Багато в чому це пов'язано з сьогоденням, швидкою зміною інформаційного простору та зростанням особистісних комунікацій [7, с.74]. Люди знаходячись в стані спілкування (робочого чи особистого), прагнуть донести до інших свої думки та ідеї, вплинути на оточуючих [8, с.13]. Таким чином, імідж виступає комплексним інструментом, що дозволяє зробити комунікаційну практику більш ефективною.

Також, зазначимо, що категорія «імідж» у наш час значно відрізняється від традиційного трактування «образу» як такого і співвідноситься з галуззю соціального пізнання [9, с. 106]. Будучи феноменом індивідуальної, групової чи масової свідомості, імідж функціонує як образ уявлення, в якому у складній взаємодії поєднуються зовнішні і внутрішні характеристики об'єкта [10, с. 69]. Політичний імідж виникає тільки тоді, коли він стає «публічним» і починає стосуватися різних сторін політичної практики.

Як зазначає О.Кулеба, «у політиці вдало сформований імідж політичного діяча визначає перемогу на виборах, і успіх політичних партій. Це в значній мірі зумовлено діями їх лідерів, бо в умовах існуючої політичної культури, увага потенційного виборця концентрується на особистості, яка репрезентує цю партію. Це пов'язано із специфічним українським феноменом так званої «персоніфікації» політики, що практично актуалізує проблему формування іміджу політичного лідера» [11]. Це пояснює чому останнім часом політичні діячі стали звертати значну увагу на формування своїх іміджів, але в Україні поки що цей процес відбувається стихійно, а передвиборчі кампанії перетворилися в справжню війну іміджів.

Імідж політичного діяча активно спирається на використання політичних, іміджевих та комунікаційних технологій, які лежать в основі політичної іміджології. Політична іміджологія має міждисциплінарний напрямок. Подальший розвиток політичної іміджології, полягає в розширенні загальної теорії та методології іміджології; підвищенні статусу дисципліни; розробці концепції її інтродукції при формуванні іміджу політичного діяча. Головним фактором успішного розвитку прикладної галузі науки є ефективність застосування методів і підходів до формування іміджу, способу, позиціонування держави або публічного політика на практиці, в реальній політичній ситуації або події.

Список літератури:

1. Sergiienko T., Kraynik O., Berezhnaya O. Socio-economic components of the integration policy of modern Ukrainian society in the conditions of information-psychological warfare. Published by the University of Economics in Bratislava. Peer-

review under responsibility of the Organizing Committee of EDAMBA 2020. Any remaining content and linguistic errors fall under sole responsibility of the authors. С. 443 – 450.

2. Барна Н.В. Іміджологія. К.: Університет «Україна», 2008. 217с.

3. Шепель В.М. Іміджологія. Как нравится людям / В.М. Шепель. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/shep/index.php). Ця наука пов'язана із виробничою, інтелектуальною та творчою діяльністю людини.

4. Іміджологія: учебное пособие для бакалавров / [под ред. Н. В. Ушакова, А. Ф. Стрижова]. 3-е изд., исправл. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2010. 264 с.

5. Квеско Р.Б., Квеско С.Б. Іміджологія: учебное пособие / Р.Б. Квеско, С.Б. Квеско. Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. 116 с.

6. Шнырева О.А. Іміджологія: Учебно-методическое пособие / О. Шнырева. Ижевск: УдГУ, 2007. 74 с.

7. Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. Особливості розвитку сучасного інформаційного суспільства в Україні в умовах політичної конфліктності // The 2 nd International scientific and practical conference «Scientific achievements of modern society» (October 9-11, 2019) Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2019. С.74-79.

8. Арабаджиев Д.Ю., Сергієнко Т.І. Маніпулювання свідомістю суспільства в умовах інформаційної та гібридної війни в Україні // Гілея, 2019. №7. С. 12-15.

9. Лобань Т.І. Особливості українського менталітету та його вплив на процес державного будівництва // Людина і політика. Український соціально-гуманітарний журнал / Гол.ред. Г.І.Волинка. Вип. № 4 (34). К.: Вид-во «Четверта хвиля», 2004. С. 106-112.

10. Лобань Т.І. Особливості розвитку сучасного суспільства в умовах глобалізації: політологічний аспект // Людина і політика. Український соціально-гуманітарний журнал / Гол.ред. Г.І.Волинка. Вип. № 2 (32). К.: Вид-во «Четверта хвиля», 2004. С. 68-73.

11. Кулеба О.В. Процес формування позитивного іміджу політичного лідера // Електронний журнал Державне управління: удосконалення та розвиток № 11, 2010. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=218> 3.

ДИНАМІКА ЧЛЕНСТВА ГРОМАДЯН УКРАЇНИ У ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЯХ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ ПРОТЯГОМ 2014-2018 РОКІВ

Татай Едуард Олександрович,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
спеціальності 052 «Політологія»

Маріупольський державний університет

Важливими інститутами, що опосередковують громадянську активність, є політичні партії та громадські організації. Після 2014 року громадянська активність в Україні зазнала значних трансформацій, що з одного боку пов'язане з успіхом Революції гідності, а з іншого – з тими проблемами, що постали перед українським суспільством як наслідок бойових дій та часткової окупації території країни. Політичні партії та громадські організації (як інститути відповідно політичної та суспільно-політичної спрямованості) мали відреагувати на актуальні зміни. Отже, науковий інтерес становить перевірка того, чи залучали вищезазначені організації більше громадян для вирішення відповідних проблем. З іншого боку важливо перевірити чи підтримували громадяни своїм членством та діями ці організації, або навпаки – ці показники зменшились? Відповідно, актуальним є дослідження того, якою є динаміка членства та діяльній підтримки політичних партій та громадських організацій протягом 2014-2018 років.

Результати Національних щорічних моніторингових опитувань, що були проведені Інститутом соціології Національної академії наук України, містять відомості про членство громадян України в політичних партіях. Так, воно дорівнювало 2,2% у 2012 році, 1,4% у 2014 році, аналогічно 1,4% у 2016 році, 1,1% у 2018 році [1, с.420]. Деякі інші спостереження містяться у дослідженні Фонду Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва: у 2013 році членами партій 3,2% опитаних громадян вважали себе членами партій, в той час як наприкінці 2018 року – 1,4% [2]. Таким чином, попри незначні відмінності у результатах опитувань, можливо дійти висновку, що членство в партіях поступово зменшувалось протягом 2014-2018 років, при цьому порівняно невелика частка громадян були членами партій.

Дослідження Центру Разумкова «Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті», що проводилось у травні 2015 року, дозволяє встановити діяльній підтримку партій. Так, 68,7% громадян України від 18 років вважали себе просто виборцем, 10,2% – виборцем зі стійкими партійними симпатіями, 7,8% – пасивним прихильником партії, 5,4% – активним прихильником певної партії, 1,1% – а членом певної партії [3, с.160] Тобто у 2015 році серед громадян України було не більше, аніж 6,5% активістів партій.

Наразі не можливо встановити рівень активності громадян, спрямований саме на підтримку громадських організацій, однак існують спостереження, що характеризують членство в цих організаціях. Щорічні опитування Інституту соціології вказують, що членами громадських організацій, фондів та асоціацій були 0,6% опитаних громадян у 2012 році, 1,1% у 2014 році, 1,9% у 2016 році та 1,7% у 2018 році [1, с.420]. Інші результати наводить Фонд «Демократичні ініціативи»: членами громадської організації себе вважали 4,2% опитаних громадян у 2013 та 3,8% – наприкінці 2018 року [2]. Отже, спостерігається певна невідповідність між двома дослідженнями: спостереження Інституту соціології НАН України показують, що членство в громадських організаціях, фондах та асоціаціях зросло у 2012, 2014 та 2016 роках, стабілізувавшись у 2018 році. Водночас результати дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» скоріш вказують на те, що членство в громадських організаціях майже не змінювалось в період з 2013 по 2018 рік. Зіставлення цих опитувань не дозволяє встановити, чи зросло членство в громадських організаціях протягом 2014-2018 років. Однак, в обох випадках можливо сказати, що членство в цих організаціях є відносно незначним. Також можна сказати, що членство в громадських організаціях не зазнало значного зростання (яке, відповідно, було б помітно в обох дослідженнях).

Таким чином, в період 2014-2018 років членство в політичних партіях поступово зменшувалось. Значне зростання членства в громадянських організаціях також не підтвердилось. Це дає можливість припускати, що не відбулось широкого залучення громадян до діяльності цих традиційних організацій або таке залучення громадян компенсувалось їх відтоком.

Список літератури:

1. Результати щорічних моніторингових опитувань 1994-2018. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/dodatki2018.pdf> (дата звернення: 15.01.2021).
2. Громадська активність громадян України. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-aktivnist-gromadyan-ukraini> (дата звернення: 15.01.2021).
3. Трансформація партійної системи: український досвід у європейському контексті. / за ред. Ю. Якименка. Київ : Центр Разумкова, 2017. 428 с

NEUROPSYCHOLOGICAL RESEARCH OF ONTOGENESIS OF SPEECH

Bielova Olena

Dr. Sc. (Pedagogical),

Associate Professor, Department of Speech Therapy and Special Techniques of

Kamyanyets'-Podilskyi Ivan Ohienko National University,

Kamyanyets'-Podilskyi, Ukraine

Neuropsychological research of physiologists does not deny the influence of activity on human speech development, but, on the contrary, confirms this theory with their scientific research. Scientist I. Pavlov (1952) proved that human activity influenced the development of his speech "... words made us human...". Speech itself contributed to the emergence of new stimuli in the form of words, which are aimed at denoting and deciphering the relevant objects and phenomena in the surrounding reality. Human life depends on the functioning of two signaling systems: the first provides the influence of internal and external stimuli on the sensor inputs; the second is a special type of higher nervous activity. It is a system of speech "signals". The semiotic sign (speech) system determines human nature. The word becomes a "signal of signals".

A follower of the teachings of I. Pavlov (1952) L. Firsov (2003) refers primary speech (preconceptual reflection in the form of sensations, ideas, perceptions) to the first signal system, also he refers secondary speech (stage of verbal concepts) to the second signal system. According to the ethologist, a person learns language throughout life through the learning process, where the critical period is learning until the age of ten, because there is a suppression of the formation of neural connections that are necessary for the work of speech centers.

In the works of M. Koltsova (1973) it is noted that the movements of the fingers during the development of mankind are associated with language function. The scientist traces similar researches in development of children's speech: at first there is a development of small motility of fingers, then articulation of the first syllables is built. In the process of increasing the load on the motor activity of the fingers, speech activity is also improved. From a physiological point of view, the process of movements, innervating the Penfield zone (sensory and motor center performs kinetic and kinesthetic organization of speech), transmits signals to the speech-motor center of Brock, which is responsible for motor organization of speech.

P. Anokhin (1948) considered the ontogenesis of speech through the process of systemogenesis - morphofunctional formation at the prenatal and postnatal stages of development of functional systems. The physiologist identified two types of heterochrony (intrasystem and intersystem), which ensure the adaptation of the organism to the environment. In the ontogenesis of speech, the main stage of

development was determined by the formation of intonation speech in the system of speech-auditory analyzer and later-speech-motor.

O. Luria (2003) in neuropsychological works describes the functioning of speech on the part of expressive and impressive speech. The first begins with the motive of expression (thought), which is encoded by internal speech into speech schemes; then transformed into expanded speech on the basis of "generation" or "generative" grammar. Impressive speech must go backwards from the phonetic perception of speech information to its decoding through analysis and accumulation into speech schemes by means of internal speech, which passes (transforms) into general thought, with a hidden subtext. Speech is a product of thinking or a mechanism of intellectual activity, as well as a means of regulating mental processes.

The English scholar J. Hughlings Jackson (1874, 1932) attached special importance to speech. In his work, he stressed that the process of speech is carried out with the participation of the left and right hemispheres of the brain. Accordingly, the left is associated with complex forms of arbitrary speech; the right performs basic speech functions.

Speech apparatus, according to scientists (T. Aleinikova, 2007; P. Anokhin, 1948; L. Badalyan, 2000; Yu. Bykov, 2005; Degtyarenko, V. Kovilina, 2011; O. Luria, 2003; I. Pavlov, 1952 ; A. Ivanov-Smolensky, 1952; E. Chomskaya, 2005 J. Hughlings Jackson, 1874, etc.), consists of three interconnected parts: the central (regulatory); conductive (connecting); peripheral (executive). Of great importance for the act of speech are two signaling systems that are interconnected. The first signal system is aimed at converting direct stimuli (innervation of arm muscles, muscles of the articulatory apparatus; gnosis (perception) of analytical systems: hearing, vision, kinesthetic movements, etc.) into signals of various types of speech activity. The second signal system is the perception of processing, reproduction of verbal signals. According to the teachings of I. Pavlov (1952), the work of the second system is provided by the speech centers of Brock (speech-motor), Wernicke (speech-auditory), writing and reading (see Fig. 1).

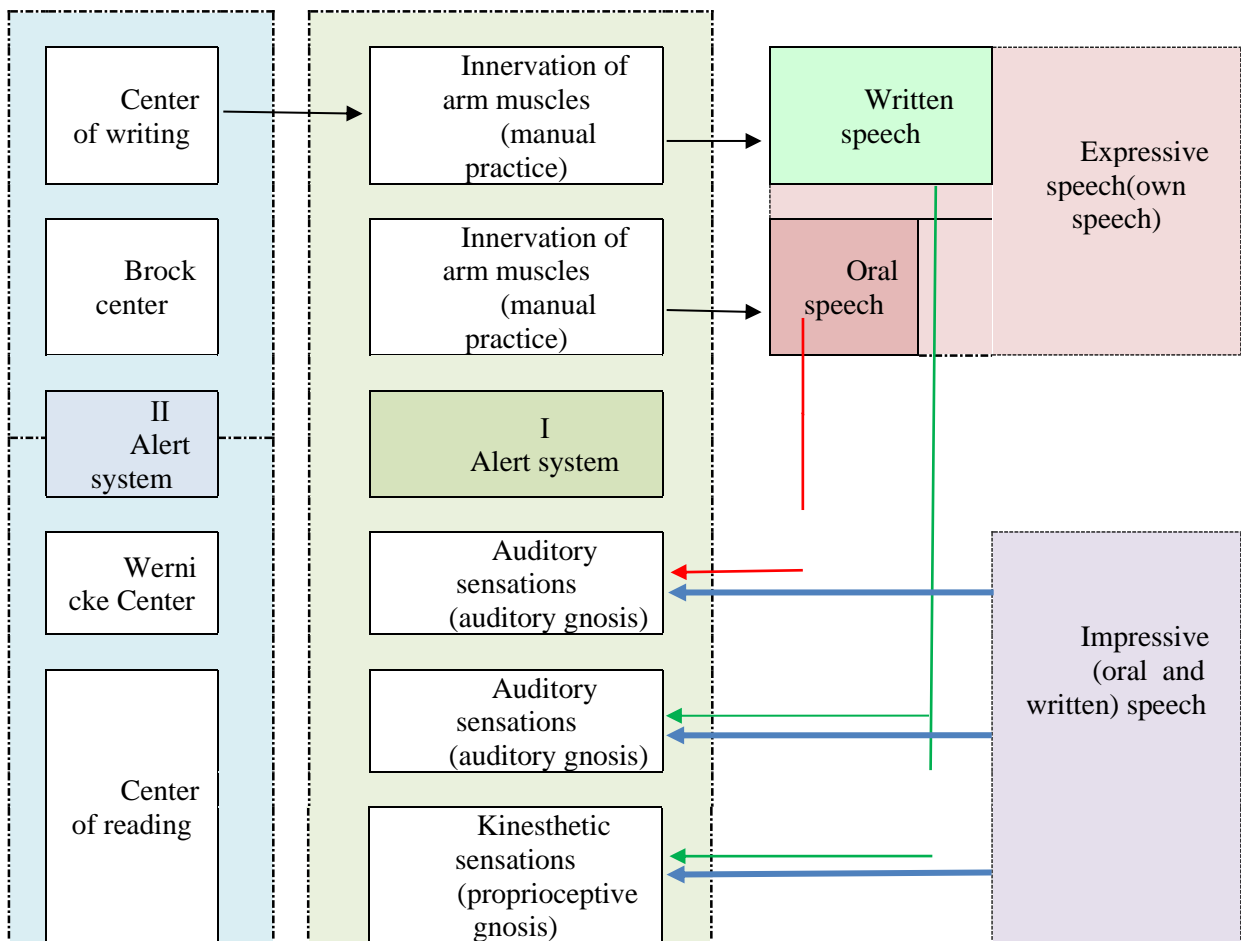

Figure 1. Scheme of central-peripheral regulation of speech activity (I. Pavlov)

In the works of physiologist-psychiatrist A. Ivanov-Smolensky (1952) four stages of formation of signal systems in speech ontogenesis of a child are presented: in the first months of life the first signal system actively functions. The influence of a direct stimulus causes direct actions in a child; from 8 months to 1 year is a period of involvement in the speech process of the second signal system and its interaction with the first. It means that the verbal stimulus causes direct action; from 1 year to 2 years is a period of operation of two signal systems. It is time when direct stimulus causes verbal action; from 2 years to 3 is a period of dominance of the second signal system. It means that the verbal stimulus causes verbal action. The child's speech at this age acquires generalized concepts and meanings; in the vocabulary there are from 500 to 1500 words.

Describing the age features of higher nervous activity of children, scientists (M. Sapin, Z. Briksina, 2002; V. Romanyuk, 2010) noted that the timing of sensory (auditory) speech activity does not coincide with motor (articulation). The formation of speech of children, in their opinion, goes through three stages: I stage is from 2 to 6 months. It is about the pronunciation of the first sounds; II stage is from 6 to 8 months. It is connected with development of sensory speech (reaction to a verbal stimulus); III is from 10 to 12 months. In this time happens the development of motor speech (there is a comprehension of speech signals, accumulation of vocabulary).

Conclusions and prospects for further research. Scientific research in the field of physiology, neuropsychology reveals the importance of coordinated work of the central (first and second signaling systems, speech centers, sensory fields, cortical departments) and peripheral departments, which provide in the appropriate physiological terms of speech in the ontogenesis of child development. This allows us to understand the level of physiological and speech maturity that should be formed in children of older preschool age at the time of entering school.

References

Pavlov, I. P. (1952). Complete collection of works in 6 volumes. Moscow, Leningrad: Academy of Sciences of the USSR.

Firsov, L. I. (2003). Essays on physiological psychology. SPb: Aster-x.

Koltsova, M. M. (1973). Motor activity and development of brain functions of the child. Moscow: Pedagogy.

Anokhin, P.K. (1948). Systemogenesis as a general regularity of the evolutionary process. *Bull. exp. biol. and honey*. Moscow. № 8. T. 26. S. 81–99.

Luria, A.R. (2003). Fundamentals of neuropsychology. Moscow: Akademiya.

Hughlings, J. J. (1874a / 1932). On the nature of the duality of the brain. In J. Taylor (Ed.), *Selected writings of John Hughlings Jackson* (Vol. 2, pp. 129–145). London, United Kingdom: Hodder & Stoughton.

Hughlings, J. J. (1874b / 1932). On affections of speech from brain disease. In J. Taylor (Ed.), *Selected writings of John Hughlings Jackson* (Vol. 2, pp. 155–204). London, United Kingdom: Hodder & Stoughton.

Aleinikova, T.V. (2007). Age psychophysiology. Thinking and speech. *Rostov-on-Don: Phoenix*. P.235-248.

Badalyan, L.O. (2000). Neuropathology. Moscow: Academy.

Bikov, Yu. N. (2005). Neurology. [Electronic resource] / Mode of access to ed. : <http://medbib.in.ua/perinatalnaya-patologiya.html>

Degtyarenko, T.V. (2011). Kovilina VG Psychophysiology of early ontogenesis: A textbook for students of higher educational institutions. Kyiv: UAID Rada.

Ivanov-Smolensky, A.G. (1952). Essays on the pathophysiology of higher nervous activity (According to IP Pavlov and his school). Moscow: Medgiz.

Chomskaya, E.D. (2005). Neuropsychology. SPb: Piter.

Sapin, M.R. (2002). Bryksina ZG Anatomy and physiology of children and adolescents. Age features of the highest nervous activity of the person. Moscow; Academy.

Romanyuk. V.L. (2010). Signal systems and problems of thinking of the person in norm and pathology. *Proceedings. Series "Psychology and Pedagogy"*. Vip. 14. S. 248–259.

FACTOR STRUCTURE OF PSYCHOLOGICAL SECURITY OF A PERSONALITY

Svyryda Mariia

Applicant for higher education at the first (bachelor's) level, Personal Management, Sociology and Psychology Department, specialty Psychology, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv (Ukraine)

The importance of the phenomenon of a personality security and the approach to overcoming dangers is primarily determined by the role they play in solving a complex of psychological problems of society or individual.

Thus, the goal of the article is to identify the components of the structure of personality's psychological security and thereby formulate the definition of personality security.

Psychological security is the main element that indicates the state of well-being. It is a dynamic process that reflects the way people deal with dangers and real threats to reaching the emergence of prosperity [1]. I. Baeva and N. Bordovska have showed that feelings of happiness, comfort and protection from illness and pain are the main indicators of achieving psychological security [2]. N. Ly`z` has pointed out that "a safe personality can be defined as a person who... has a willingness to ensure safety and the ability to maintain their health by turning dangers into a factor of their own development" [3].

So, personality security is a complex phenomenon provided by the experience of one's own integrity as an active social subject and the possibility of development in terms of informational interaction with the environment through interaction with dangers as incentives for one's own individual development.

Due to the conducted theoretical study, we have identified 4 components of personality security:

1. emotional component — a sensitivity to dangers.
2. cognitive component — a system of beliefs about security.
3. motivational component — the need for security.
4. behavioral component — a system of different forms of response to dangers.

The following diagnostic methods were used in the study: the method "Diagnosis of the degree of basis needs satisfaction" (V. Skvorczov, modification by I. Akindinova), "Scale of basic beliefs" (R. Janoff-Bulman, adaptation by O. Kravczova), test-questionnaire "Sensitivity to threats" (V. Maralov, E. Maly`sheva, O. Nifontova, E. Perchenko, I. Tabunov), test-questionnaire "Identifying of the ways of responding to situations of danger" (V. Maralov, E. Maly`sheva, O. Smirnova, E. Perchenko, I. Tabunov). The study has been conducted on the sample of 43 university students in Kyiv (Ukraine).

To verify the proposed conceptual model, factor analysis (Principal components method, Varimax normalized rotation procedure) has been used, which allows to determine the hidden latent variables through the grouping of primary data. Three significant factors have been identified that explain 68.6% of the total variance, which

indicates a high prognostic level of the obtained empirical model of psychological security of an individual. The composition of the factors is presented in table 1.

Table 1

Factor structure of psychological security of a personality received on the student sample (N = 43)

№	Feature	Factor 1	Factor 2	Factor 3
1	The level of urgency of the need for security	-0,70	0,20	0,15
2	The level of belief in the favorableness of the world	0,81	0,06	0,03
3	The level of confidence that others are trustworthy	0,79	0,16	0,17
4	The level of sensitivity to threats	0,24	0,69	-0,20
5	Adequate type of threat response	-0,03	0,90	0,29
6	Anxious type of threat response	-0,20	-0,14	-0,92
7	Ignoring type of threat response	0,31	-0,72	0,38
8	Uncertain type of threat response	-0,14	-0,23	0,63
% of the total variance which explains the factor		24,7	24,2	19,6

The first factor is determined by the indicators that reflect the level of urgency of the need for security (-0.70), the formation of beliefs about the good of the world (0.81) and other people as worthy of the trust of a subject (0.79). Thus, it combines cognitive and motivational aspects of the phenomenon of psychological security of an individual. Positive perceptions of the world and surrounding people are fundamental to one's experience of security and, consequently, this reduces the probability of deprivation of the need for security. So, the more positive pole of beliefs about the favorability of the world and people around a research participant has, the less relevant the problem of security is, and therefore there is an opportunity to direct available resources to self-development and self-actualization. Individuals with a negative pole of these indicators potentially experience a deprivation of the need for security, which forces them to use available resources to achieve a safe, comfortable and reliable foundation for further actualization of themselves as creative individuals.

The second factor is determined by those indicators that reflect the level of sensitivity to threats (0.69) in combination with indicators of the frequency of application of adequate (0.90) and ignoring (-0.72) types of response to threats. This factor consists of emotional and behavioral components of the studied phenomenon.

Research participants who are very sensitive to threats assess the situation of threat as objectively as possible since they take into account all the important characteristics of such a situation, and at the same time they do not ignore or exaggerate the possible consequences of the danger. This allows them to find the most optimal and rational (adequate) ways to solve the problem of a threatening situation. Students with low sensitivity tend to distance themselves from adverse factors which become their main tactic for dealing with the situation of a danger. Such data confirm the results of research by V. Maralov [4].

The last factor is determined by those indicators that reflect the frequency of appliance of anxious (-0.92) and uncertain (0.63) types of response to a threat, which belong to the behavioral aspect of psychological security. However, the other two indicators, which reflect adequate and ignoring response types, also have positive factor loads (despite the fact they are insignificant — 0.29 and 0.38, respectively). Thus, exaggerating the level of potential threat or threatening situation with a high probability leads to the actualization of an anxious type of response, which in turn reduces the probability of appliance any of the others (adequate, ignoring or uncertain). At the same time, we can note that a very low probability of appliance an anxious type of response is not the most optimal because it increases the probability of an uncertain type (personality`s confusion about the tactics of dealing with a dangerous situation at the decision stage). It can be assumed that the lack of the sense of anxiety about a threatening situation creates a background in which an individual does not consider it necessary to properly analyze information and consider the sequence of their actions, so the perception of the importance of a threat situation and its consequences reduces, and thereby all this influences the choice of response.

Thus, the proposed conceptual model of psychological security of an individual has been partially confirmed due to the student sample. We can distinguish three components in the structure of the phenomenon of security: motivational-cognitive, emotional-behavioral (constructive), destructive behavioral component. It is very important to stress that we have identified two independent behavior factors that means the presence of two independent vectors for assessing human behavior in a situation of real or imaginary danger. The first direction is "adequate response - ignoring (underestimating) the threat", and the second direction - "anxious behavior (the desire to quickly change the situation, reduce tension) - getting stuck in an unsafe situation (inability to make a decision)". In the future, we plan to clarify the factors that determine the choice of a form of behavior in a danger situation.

References:

1. Zotova O. & Karapetyan L. Psychological security as the foundation of personal psychological wellbeing (analytical review). *Psychology of Russia: State of Art*. 2018, 11 (2), P. 100-113. DOI: 10.11621/pir.2018.0208.
2. Baeva I. & Bordovskaia N. The psychological safety of the educational environment and the psychological well-being of Russian secondary school pupils and teachers. *Psychology in Russia: State of the Art*. 2015, 8 (1), P. 86-99. DOI: 10.11621/pir.2015.0108.

3. Лызь Н. А. Модельные представления о безопасной личности. *Известия ЮФУ. Технические науки*. 2005, №7, С. 21-25. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/modelnye-predstavleniya-o-bezopasnoy-lichnosti>.

4. Маралов В.Г., Фортунатов А.А., Шонин М.Ю. Позиции взаимодействия студентов в контексте проблем обеспечения психологической безопасности личности. *Знание. Понимание. Умение*. 2018, №3, С. 196-208. DOI: 10.17805/zpu.2018.3.18.

РІВНІ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Іващенко Альона Ігорівна

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту,
практичної психології та інклюзивної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Г.Сковороди»

Іващенко Андрій Володимирович

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри документознавства
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Г.Сковороди»

На сучасному етапі розвитку нашої держави відбувається стрімка трансформація суспільного, економічного та духовного життя. У зв'язку з цим викликом часу стає створення умов для максимального розкриття потенціалу кожної людини, підготовки до безперервного саморозвитку, самовизначення та самореалізації, сприяння становленню і розвитку її як ефективного професіонала.

Значного зростання набуває інтерес до саморозвитку серед вітчизняних психологів. Глибоко досліджував цей феномен український вчений Г. Костюк. Він розглядав його як саморух особистості, стверджуючи, що зазначений процес виявляється у прагненні працювати над собою, виробляти в собі певні властивості, керуючись власним ідеалом, у свідомій цілеспрямованості [1].

На думку С. Максименка, саморозвиток – це важлива функція особистості, саморух, який може забезпечити тільки цілісна особистість. За твердженнями науковця, не потреба і не зовнішні умови послуговують джерелами розвитку (вони є чинниками функціонування), а саморух нужди у її складних внутрішньо-суперечливих взаємовідносинах з потребами. Саме в цьому є механізм розвитку, і саме він зумовлює явища виявлення, вираження і креативності людини у власному життєвому русі.

Як підкреслював С. Максименко, саморозвиток є процесом під час якого людина відповідно до поставленої життєвої мети свідомо виробляє у себе не тільки певні якості, навички, вміння, але й формує свою особистість (також відповідно до певної мети). Точніше, саморозвиток ототожнюється з особистісним розвитком суб'єкта, який створює себе [2].

Проаналізувавши погляди вітчизняних вчених на проблему саморозвитку особистості, можна зробити висновок, що вони розглядали саморозвиток як саморух особистості, як процес під час якого людина, відповідно до поставленої життєвої мети, свідомо виробляє у себе не тільки певні якості, навички, вміння, але й формує свою особистість [3].

Таким чином, у нашому дослідженні під саморозвитком особистості ми будемо розуміти безперервний, свідомий, цілеспрямований процес становлення людини суб'єктом власного розвитку.

Варто зазначити, що саморозвиток вивчався в різних аспектах, але в умовах сьогодення найбільший інтерес викликає проблема саморозвитку особистості саме в професійній діяльності. За поглядами Н. Панова, у психологічній науці професійний саморозвиток варто розглядати як процес професіоналізації. Разом з тим, О. Власова розуміла зазначений феномен як багатокомпонентний особистісний та професійно-значимий процес діяльності людини, який сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності, допомагає осмислювати передовий досвід та є засобом самопізнання та самоудосконалення. Вчена виокремлювала такі компоненти процесу професійного саморозвитку як: мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний та рефлексивний. Перший компонент є сукупністю умов, що визначають спрямованість та величину зусиль, які людина докладає для досягнення цілей саморозвитку, сприяє формуванню професійної поведінки. Змістовно-операційний компонент є системою наукових знань, умінь, навичок, оволодіння якими сприяє всебічному розвитку особистості. Рефлексивний компонент передбачає вміння особистості об'єктивно оцінювати власні дії в процесі цілеспрямованого саморозвитку. Активна рефлексивна позиція є необхідною умовою саморозвитку фахівця, а її відсутність виключає можливість як особистісного так і професійного саморозвитку [4, 5].

Визначення сутності професійного саморозвитку майбутніх психологів було проведено в ході теоретичного дослідження, що дало можливість обґрунтувати наступні критерії:

- 1) самоосвіта, самопізнання (Л. Бережнова, В. Павлов, Л. Терлецька);
- 2) мотивація до ціннісного самоствавлення, самооцінки себе як психолога (І. Бех, Г. Костюк);
- 3) самовдосконалення професійної діяльності (Н. Ковальчук, Н. Панова, Є. Власова).

Рівні та показники сформованості професійного саморозвитку майбутніх психологів:

Високий рівень. Майбутні психологи прагнуть до все глибшого самопізнання, занурення у свій внутрішній світ, аналізують власні вчинки та переживання, намагаються оцінювати свої переваги та недоліки та усвідомлювати їх. Постійно оновлюють та удосконалюють вже існуючі знання, уміння, навички з метою набуття професіоналізму, здатні організувати процес самоосвіти та раціонально його планувати. У досліджуваних сильна внутрішня мотивація до отримання знань зі спеціальності та практичних навичок роботи. Свідомо

оцінюють свої потенційні професійні можливості, вірять у себе як у майбутнього психолога. Вони вміють співставляти вимоги професії й індивідуальні особливості власної особистості, рівень знань, сформованих умінь та навичок, прагнуть досягти самодостатності в майбутній професії. Задоволені своїм професійним вибором, свідомо прагнуть підвищувати професійну компетентність, розвивати професійно значущі вміння та якості, які сприятимуть успіху в професійній діяльності, ставлять професійні цілі та визначають методи їх досягнення, докладають максимальних зусиль, щоб наблизитись до ідеалу.

Середній рівень. Майбутні психологи активно рефлектують себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, спостерігають за своїми діями, оцінюють їх, однак їм складно самостійно змінюватись та корегувати якості, що не влаштовують, до того ж бояться робити спроби щось виправити. Прагнення до самоосвіти залежить від ситуацій, їм важливі не лише знання, а й схвалення інших. Вміють самостійно працювати з основними джерелами інформації, але не завжди можуть раціонально застосовувати їх у практичній діяльності. Впевнені в собі як у професійних фахівцях. Прагнуть досягти рівноваги між вимогами професії та рівнем своєї фахової компетенції. Для них властива як внутрішня, так і зовнішня мотивація до навчальної та професійної діяльності. Задоволені обраною професією, оскільки вважають її престижною та намагаються співвідносити власну відповідність або невідповідність професійному ідеалу, зацікавлені у підвищенні своїх професійних знань та умінь, намагаються самовдосконалюватись, розвивати професійно значущі якості необхідні для професійної діяльності, проте для них важливо, щоб це сприяло зростанню матеріального благополуччя або ж престижу.

Низький рівень. У досліджуваних слабке бажання до пізнання себе як майбутніх психологів, не вважають за потрібне спостерігати за собою, своїми діями під час виконання професійних завдань, а тим більше аналізувати та оцінювати їх, надмірно самовпевнені, невдачі пов'язують швидше із несприятливими обставинами, ніж зі своїми якостями чи діями, часто причиною відсутності бажання пізнавати себе є страх. Їх вміння працювати із різними джерелами інформації не систематизовані, їм складно без вказівок викладачів самостійно організувати процес самоосвіти. У них ситуативна мотивація до навчання, їм не цікаво отримувати нову інформацію, слабко виявляється прагнення до вирішення професійних завдань Ці студенти перебувають у стані пошуку життєвих та професійних цілей і мотивів, намагаються уникати невдач і це обумовлює зниження потреби в досягненні успіху в професійній діяльності. Невпевнені у правильності свого професійного вибору, негативно ставляться до будь-яких особистісних змін та процесу професійного самовдосконалення, оскільки не вбачають у цьому доцільності.

Таким чином, спираючись на вище зазначене, ми вважаємо, що *саморозвиток майбутніх психологів – це усвідомлений, відрефлексований і керований процес, який базується на їх прагненні до все глибшого пізнання себе, суб'єктивній зацікавленості професією, вмотивованості до набуття фахових компетентностей, стремлінні займатися самоосвітою, потребі у професійному самовдосконаленні та самоздійсненні.*

Отже, можемо зробити висновок, що професійний саморозвиток – це безперервний, свідомий, цілеспрямований процес набуття професійних знань та умінь, розвиток професійно-важливих якостей та здібностей, активізація майстерності та досвіду з метою особистісного та професійного самоудосконалення [6].

Список літератури

- 1) Костюк Г.С. Навчання і психічний розвиток учнів // Психологічна наука, вчитель, учень / За ред. В.І. Войтка. – Київ: Радянська школа, 1979. – С. 3-17.
- 2) Максименко С.Д. Прогнозування психічного розвитку особистості у генетичній психології / С.Д.Максименко // Актуальні проблеми психології. – 2015. – Т. 7. – Вип. 38. – С. 13–23.
- 3) Власова Е.А. История становления проблемы процесса саморазвития. – М.: Фолио, 2007. – 232 с. 36
- 4) Іващенко А.І. Етапи професійного розвитку майбутнього психолога. /А. І. Іващенко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. – 2015. – С. 135-142.
- 5) Панова Н.В. Личностно-профессиональное развитие педагога на разных этапах жизненного пути: Монография. – СПб.: АППО, 2009. – 208 с.37
- 6) Іващенко А.І. Наукові підходи до вивчення проблеми саморозвитку як психологічного феномена. / А.І. Іващенко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 36. – С. 217-223.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОЕФЕКТИВНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Бойко Анастасія Олександрівна

аспірант та асистент кафедри теоретичної та практичної психології
Національний університет «Львівська політехніка»

Самоефективність – це міра вираженості переконання людини у тому, що вона може оволодіти певною майстерністю. Уявлення особистості щодо самоефективності функціонують як важлива сукупність детермінант людської мотивації, емоційної сфери та поведінки, які виражаються в життєдіяльності людини через мотиваційні, когнітивні та афективні процеси.

Згідно з Бандурою А., основоположником цього поняття, самоефективність – переконання особистості у своїй спроможності бути успішною в певному виді діяльності, це суб'єктивна оцінка власної компетентності виконувати завдання та досягати цілей. Самоефективність передбачає усвідомлену здатність бути ефективним, керувати своїми діями чи долати перешкоди [2].

Прохазка Д. у своїй праці «Психологія позитивних змін», розглядає самоефективність як міру успіху. Самоефективність, згідно з цим автором, визначає здатність людини вирішувати завдання, пов'язані із проблемою, яку вона ставить перед собою. Самоефективність пов'язана із самооцінкою і впевненістю у собі та значною мірою впливає на сприйняття особистістю себе [1].

Самоефективність відіграє важливу роль у підході особистості до цілей, завдань та випробувань і викликів. Люди з високим рівнем самоефективності схильні вибирати собі більш складні завдання і вони можуть швидко оговтатися від невдач та розчарувань. Особистості з низьким рівнем самоефективності, як правило, менш впевнені у собі і не вірять у свою здатність добре працювати, що змушує їх уникати складних завдань. Тому самоефективність відіграє центральну роль у поведінці.

Дослідники Макалістер А., Перрі К. та Парсел Дж. стверджують, що самоефективність може бути розвинена такими способами:

- Набуття досвіду майстерності: це процес, в якому людина шляхом вправління переходить від виконання простих завдань до більш складних цілей.
- Соціальне моделювання: полягає у побудові зрозумілої моделі, яка демонструє процес реалізації поведінки (алгоритм як діяти, щоб почувати спроможність вирішувати завдання, що ставить перед собою особистість).
- Поліпшення фізичного та емоційного стану: стосується забезпечення спокою та розслабленості людини перед спробою реалізувати нову поведінку.
- Вербальне переконання: це словесне заохочення для людини виконати завдання або досягти певної поведінки [4].

Високий рівень самоефективності не завжди гарантує позитивний результат. Особистісні фактори та спотворені спогади про попередній досвід можуть

викривлювати відчуття самоефективності. Ситуативно низький рівень відчуття самоефективності може бути зафіксованим після невдач, що може спричинити значне погіршення настрою та коливання рівня самооцінки. Підвищувати цей ефект можуть такі когнітивні фільтри як селективне сприйняття, знецінення позитивного та концентрація на негативі, які спричиняють ігнорування особистістю своїх здобутків та успіхів, концентруючи натомість увагу на неприємному досвіді та невдачах. Це важливий аспект, про який необхідно пам'ятати в процесі побудови тренінгових чи навчальних програм з метою розвитку самоефективності [3].

Самоефективність є надзвичайно важливим компонентом для виконання працівниками своїх професійних обов'язків. І сила зв'язку між самоефективністю та продуктивністю праці залежить від складності завдань. Для більш складних завдань цей зв'язок є слабшим, ніж для простих, тому для менеджерів важливо давати працівникам точні описи завдань, чіткі та стислі інструкції, а також забезпечувати необхідною допоміжною інформацією для успішної роботи персоналу [5].

Негативний вплив низького рівня самоефективності також полягає у формуванні в працівників набутої беспорядності (згідно з дослідженнями Селігмана М.), яка призводить до такого стану, коли працівники навіть не намагаються виконувати завдання, маючи переконання, що всі зусилля є марними, а невдача – неминучою.

Висновки. Отже, самоефективність є важливою особистісною рисою, яка впливає на різні сфери життя людини та є необхідним компонентом успішної професійної діяльності. Тому розвиток самоефективності та складання тренінгових і навчальних програм для підвищення рівня цієї характеристики заслуговують уваги, вивчення та реалізації.

Список літератури:

1. Психология позитивных изменений. Как навсегда избавиться от вредных привычек / Джеймс Прохазка, Джон Норкросс, Карло ди Клементе ; пер. с англ. Марины Пуксанти. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 320 с.
2. Bandura A. Self-efficacy mechanism in human agency // American Psychologist. 1982, 37, p. 122–147.
3. Kahneman, D., & Tversky, A. On the reality of cognitive illusions.//Psychological Review. — 1996. — 103 (3). — P. 582—591.
4. McAlister, A. L., Perry, C. L., & Parcel, G. S. (2008). How individuals, environments, and health behaviors interact: Social cognitive theory.
5. Stajkovic, & Luthans, (2003) Social cognitive theory and self efficacy: implications for motivation theory and practice. In R. M. Steers, L.W. Porter, & G.A. Bigley (Eds.), Motivation and leadership at work (8th Ed.).

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Головська Ірина Георгіївна

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського

Бондаренко Тетяна Володимирівна

студентка 3 курсу факультету «Початкова освіта»
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського

Зараз в «карантинних умовах», вчителі молодших класів мають дуже швидко та ефективно реагувати на особливості дистанційного навчання. В таких умовах діти постійно знаходяться в стресовій ситуації, це дуже важко фізично, а особливо емоційно. Дистанційне навчання має великий вплив на самооцінку дитини. Тому вчителям потрібно постійно шукати матеріал, який буде цікавим при таких складних умовах і буде емоційно підтримувати учнів, формуючи у них впевненість у собі, розвивати творчі та інтелектуальні здібності з допомогою інтернет-ресурсів.

Інтернет-мережа багато функціональна та дає можливість користуватись бібліотеками, базами даних, електронними книгами, та дозволяє вчителям робити відео уроки. Інтернет дає можливість розвиватись, навчатись, а дистанційне навчання допомагає в основному процесі, і є сучасним доповненням традиційного навчання.

Впровадження дистанційного навчання є необхідністю для досягнення сучасного рівня якості освіти. В таких умовах змінюється розвиток самооцінки школяра. Самооцінка займає дуже велику вагу, вона постає на початку формування людини.

Розвитком самооцінки займалися дуже багато відомих вчених першим з таких був американський психолог та філософ Уільям Джеймс також К. Роджерс в радянській психології самооцінки займались Г. Б. Ананьєв, И. Л. Божовий, Е. А. Серебряков, Л. С. Славиної.

Цим питанням про самооцінку школярів в умовах дистанційного навчання ще ніхто досконало не займався, бо ця тема є зовсім новою хоча, дуже актуальною. Тому метою цієї роботи є дослідити особливості самооцінки молодших школярів в умовах дистанційного навчання.

Людина не народжується з готовими якостями та здібностями, все що відбувається з людиною це набутий досвід, результат навчання та прагнення

бути найкращим у своїй справі, виховання в сім'ї, в школі, виховання протягом усього життя.

Самооцінка – суб'єктивне відношення до свого «Я», характеру, зовнішності, діяльності, вмінь та навичок в суспільстві інших людей. Це судження про себе яке підтримується сильними емоціями, та порівняннями себе з іншими людьми, Піднесення себе до зразків суспільства.[1] Самооцінка людини починає формуватися ще до народження.

Формування самооцінки - є дуже важливою стадією у формуванні розвитку дитини. Самооцінка у дітей складається від впливу оточуючих, впевненість та розвитку, прийняття себе та своїх вмінь. Створюється у ході виховання сім'єю та оточуючими. Сім'я в житті людини грає є дуже велику роль. Спочатку життя, дитина розвивається пізнає світ і відносин батьків до себе. Дитина яка немає можливості зростати у сім'ї має маленький шанс отримати здорову самооцінку[2].

Розвиток самооцінки у школярів на думку П. Т. Чамата має два етапи: 1) діти оцінюють себе, або обмежуються діями інших людей та включають внутрішні та моральні особистісні якості; 2) починається в підлітковому віці та продовжується протягом усього життя, зі здобуттям досвіду та знань.

Л. С. Вигодський сказав, що самооцінка формується з семи років, з'являються узагальнене, стійке ставлення людини до себе, спрямовує її діяльність та досвід, спілкування з людьми. Це дозволяє контролювати діяльність.

Самооцінка може бути адекватною, заниженою та завищеною. Частіше людина навіть не здогадується про те що вона володіє неадекватною самооцінкою, або звинувачує у цьому інших[3].

В процесі зростання у людини формується відношення до себе яке складається з оцінки своїх можливостей та вмінь. На самооцінку дуже сильно впливає настрій та успіх.

Самооцінку можна поділити на декілька рівнів.

Процесуально-ситуативний. Учень не пов'язує рівні між своїми вчинками і якостями, оцінює себе за певними результатами і діями. Така самооцінка має необ'єктивність. Така поведінка зумовлена вчинками або відмова від них.

Якісно-ситуативний. Встановлюється зв'язок між якостями та вчинками учня, містить випадковий характер між іншими якостями вчинків і часом суперечить іншим характеристикам вчинків учня. Самооцінка на цьому етапі є нестійкою.

Якісно-консервативний. Розуміється як майже не існуючий зв'язок між вчинками та якостями. В такому випадку самооцінка є консервативною та не об'єктивною.

Якісно-динамічний. Це усвідомлення якостей учня та його вчинків [4].

Такі рівні самооцінки й послідовно вихідними та пов'язаними між собою яскраво специфічні кожен рівень самооцінки виникає не за допомогою існуючого рівня а на основі попереднього перетворення. І цим зумовлюється їх складний характер функціонування.

В період з першого по четвертий клас формується база адекватної самооцінки при спілкуванні з однолітками та вчителем. Для цього потрібно дати дитині можливість ставити реальні цілі та завдання з обов'язковим їх виконанням.

Перше коло ставлення самооцінки дитини це батьки, відносини дитини та сім'ї.

Друге коло це однокласники, перші найліпші шкільні друзі та в цілому однолітки. В цей період дитина розпочинає дружні відносини та всмоктує в себе все що її оточує разом з першими зразками, задачами, першою гарною оцінкою та першою двійкою.

Третє коло це вчителя, вони постають для учня як ідеальна людина яку потрібно слухати. Вчитель задає перед дітьми перші завдання, подає допомогу якщо це потрібно. Вчитель навчає прості правила та намагається давати дитині знання та навички які надалі знадобляться [5].

Також існує структура самооцінки дитини яка поділяється на дві частини які постійно йдуть разом та не можуть бути розривними - це когнітивний стан (людина дізналась про себе від оточуючих) та Емоційний (людина сама думає над тим як вона виглядає та що з нею коїться). Основа цих структур, постійне порівняння себе з людьми, піднесення себе до еталону.

Уявлення дитини про свою самооцінку це досягнення того чого вона прагне, та те що має бути в її майбутньому це грає велику роль в її поведінці та на діяльності зокрема. Найбільшим чином самооцінка пов'язана з тим чого людина намагається досягти найбільше.

Дитина яка працювала та вкладала у свою роботу великі зусилля буде прагнути того, щоб її робота була найкращою та отримала найвищий позитивний бал. Учнів дуже засмучує негативне оцінювання його праці, дитина втрачає жагу до праці. Самооцінка розвивається супроводженням переживань, діти часто сприймають конфлікти внутрішньо, не кажучи про це нікому, в яких зіштовхуються сумніви страх та невпевненість. Діти сильно та гостро реагують на свої успіхи, а особливо на невдачі, від захоплення своїм талантами до переживання власних внутрішніх перешкод.

В початковій школі формується база адекватною чи неадекватною самооцінки. В період з другого класу починає формуватися «Я» яке поділяється на дзеркальне, ідеальне та реальне.

Дистанційне навчання - це комплекс інноваційних технологій, які дають інформацію за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій, якій в сучасних умовах застосовується в школах та університетах. Головним принципом такого навчання є можливість самостійно обробляти поданий матеріал, що дає можливість займатися без присутності вчителя, а також дає можливість підготувати дитину до самостійної праці.

Дистанційне навчання виникло досить давно, ще вісімнадцятому столітті. В той час, воно використовувалось в журналістському напрямку, учні отримали завдання поштою.

Однак воно вимагає мати наявність діяльність у новітній інтернет сфері та виставляє кілька своєрідних умов: здатність опрацьовувати та викреслювати не потрібний матеріал та виділяти потрібний; вміння коротко та чітко

висловлювати інформацію; здатність грамотно розділяти текст; також стрімко піддавати обробці одержане знання.

Між учнем та вчителем повинен бути зворотній зв'язок при якому не губиться адекватне спілкування та засвоєння матеріалу, дитина відчуває що її сприймають та дають ймовірність втілити свій творчий хист як очно, так і дистанційно [6].

Було проведено дослідження на учнях других класів Загальноосвітньої Одеської школи №76. В класах навчається 92 учня. Для дослідження були використані дві малюнкові методики М. Х. Дукевич «Неіснуюча істота» та П. Уільсона «Дерево з чоловічками»

За результатами було виявлено, що у школярів молодшого шкільного віку є проблеми з самооцінкою, незначним відсотком завищеної та заниженої самооцінки. Половина дітей володіє нормальною самооцінкою Інша половина поділяються на занижену та завищену самооцінку, таким чином потребує додаткової праці над вирівнюванням цієї проблеми з боку батьків та вчителів.

За методикою М. Х. Дукевич «неіснуюча істота» нормальною самооцінкою володіють - 50% учнів, низькою - 26.6% учнів, завищеною - 23.4% учнів.

Наступна методика П. Уільсона «дерево з чоловічками» дала такі результати рівень самооцінки у дітей займають: нормальна - 63%, низьку - 13%, завищена - у 23% учнів. Таким чином більша частина дітей володіє нормальною, здоровою самооцінкою і вони повністю адаптовані для подальшого навчання в школі, та з радістю допомагають іншим дітям в подоланні своїх проблем. Але значна частина дітей (від 33% до 50%) має необхідність корекції самооцінки. Для вирішення цієї проблеми в наступному дослідженні є необхідність розробити рекомендації та вправи для корекції самооцінки.

Таким чином проведене дослідження дозволяє визначити, що:

1. Головну роль у формуванні здорової самооцінки дитини займає оточення дитини: близькі та рідні, друзі, однолітки, а особливо школа.

2. Головною особливістю дистанційного навчання є більш самостійне оброблення поданих матеріалів, що дає можливість займатися без присутності вчителя та готує дитину до самостійної праці.

3. Для підняття самооцінки дитини в умовах дистанційного навчання, повинні бути складені особливі умови життя та устрою, а також взаємовідношення з вчителем та близькими. Тут велику роль грають їх думки та вислови про дитину, необхідно правильно схвалювати рішення дитини, мотивувати та навчити самостійно вирішувати труднощі. Результати нашого дослідження довели що самооцінка дитини в умовах дистанційного навчання кардинально не змінюється якщо її оточення залишається таким як було і раніше але для розвитку адекватної самооцінки вчителі повинні використовувати мотиваційні слова, ігри та проводити розвиваючі методики.

Список літератури

1. Зверєва О. Л. Сімейна педагогіка і домашнє вос- харчування дітей / О. Л. Зверєва, А. Н. Ганичева. - М.: Сфера, 2009. – С. 256 .

2. Виготський Л. С. Педагогічна психологія / Л. С. Виготський. - М., Педагогіка, 1991. - С. 436
3. Блейхер В. М., Крук І. В. патопсихологічні діагностика. - 1986. С54-69
4. Аспер К. Внутрішня дитина і самооцінка / К.Асперс. М.: Добровест, 2008. -С.134.
5. Рогов Є.І. Настільна книга практичного психолога в освіті: Навчальний посібник. - М.: ВЛАДОС, 1996. С-45
6. Баранник. В Самоцінка ат її місце в структурі особистості. Соціальна психологія № 3.,2006. -с 132-145.

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У НАВЧАЛЬНІЙ, ПРОФЕСІЙНІЙ ТА ТРУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Дерев'янка Світлана Петрівна

канд. психол. наук, доцент кафедри загальної,
вікової та соціальної психології

Національний університет «Чернігівський колегіум»

Проблема діяльнісного потенціалу емоційної креативності пов'язана з відповіддю на питання: «Які функції виконує емоційна креативність у навчальній, професійній та трудовій діяльності людини?». Актуальність цієї проблематики пов'язана, по-перше, з недостатньо визначеною роллю емоційної креативності у життєдіяльності людини; по-друге, з неоднозначністю трактування самого поняття «емоційна креативність». Узагальнено емоційну креативність можна визначити як здатність людини до переживання нових емоцій [1], поряд із тим, сучасні науковці характеризують цей феномен під певним дослідницьким ракурсом: як здатність до творчого перетворення емоційних станів та управління емоційними реакціями [2, с. 469], як здатність нестандартно, оригінально виявляти емоційний інтелект, творчо використовувати репертуар емоцій та почуттів в усіх сферах життя [3] та ін.

У зв'язку з вищезазначеним, *мета* нашої роботи полягає у визначенні ролі емоційної креативності у навчально-професійній та трудовій діяльності людини.

Основні проблемні галузі, які виокремлюються у даному випадку: (1) роль емоційної креативності в освітньому процесі (при підготовці фахівців різного профілю навчання / як предиктор ефективної педагогічної діяльності); (2) взаємовплив емоційної креативності та творчості; (3) зв'язок емоційної креативності з професійною та трудовою мотивацією;

Роль емоційної креативності в освітньому процесі. У наукових дослідженнях найактуальнішими представлені результати дослідження емоційної креативності як предиктора ефективної педагогічної діяльності. Зокрема, іранські вчені [4] з'ясували, що емоційна обізнаність та різноманітність емоційних переживань вчителів початкових класів значно обумовлює розвиток творчих здібностей їх учнів – такі діти демонструють більш високий рівень успішності і, поряд із тим, вже з початкових класів намагаються творчо вирішувати проблемні завдання.

У дослідженнях іспанських вчених [5] показано вплив просоціальних навичок вчителів та їх альтруїстичних емоційних переживань на емоційний стан учнів середніх класів при вивченні та закріпленні нової інформації.

Вітчизняні науковці (М. Голубева, В. Рижов, Н. Угрюмова та ін.) охарактеризували поняття «емоційна креативність педагога» – це здатність оригінально, нестандартно виявляти свій емоційний інтелект, творчо використовувати репертуар емоцій та почуттів в усіх аспектах професійної діяльності [6, с. 256]; це інтегральна характеристика емоційної сфери педагога,

яка забезпечує продуктивно-творчий характер його діяльності, тобто запобігає формуванню професійних деструкцій [7, с. 42].

У дисертації М. Голубевої показано специфіку емоційно-комунікативної творчості педагога – прояви емоційної креативності у процесах емпатійної взаємодії, комунікативної толерантності, у подоланні негативних комунікативних настанов [3]. У дослідженні М. Голубевої емоційно-креативна особистість – це та, яка здатна ефективно протистояти емоційним стресам, психологічно несприятливим умовам професійної діяльності.

При вивченні ролі емоційної креативності у підготовці фахівців різних профілів навчання також наводяться дані, які свідчать про потенціал емоційно-креативних здібностей: М. Хосейні з колегами [8] відзначили позитивний характер зв'язку емоційної креативності, загальної емоційної культури з вивченням англійської мови іранськими студентами; Х. Дженаабаді з асистентами [9] порівняли емоційну креативність інтелектуально обдарованих та звичайних студентів і дійшли висновків, що у перших усі складові емоційної креативності (емоційна підготовленість, новизна, ефективність, автентичність) значно вище і сприяють їх соціальній адаптації.

Серед вітчизняних вчених ґрунтовні дослідження ролі емоційної креативності в адаптації студентів до навчання показано у роботах М. Кузнєцова, Н. Діомідової. Порівняння структури емоційних профілів емоційно креативних і емоційно некреативних студентів М. Кузнєцовим та Н. Діомідовою показало, що емоційних переживань та емоцій загалом у студентів з розвинутими емоційно-креативними здібностями значно більше, вони схильні помічати у себе найменші прояви зміни власного настрою, рефлексувати над причинами таких змін та їх динамікою в майбутньому. Також, порівняння емоційних профілів представників креативної та некреативної спрямованості в ситуації екзаменаційного стресу виявило переважання у перших значно більшого спектру позитивних емоцій (перш за все інтересу та радощів), у інших студентів – це переважно страх, тривога, хвилювання. Учені зробили узагальнення: емоційна креативність слугує джерелом додаткових ресурсів для подолання труднощів, виявляється як чинник підтримки позитивних стеничних переживань у складні моменти життя [10].

В іншому дослідженні Н. Діомідова охарактеризувала зв'язок між емоційною креативністю студентів та вибором ними конструктивних або деструктивних копінг-стратегій [11]. Було констатовано, що автентичність (як щирість вираження нових емоційних переживань) позитивно корелює з таким копінгом як позитивна переоцінка – тобто правдивість у демонструванні іншим людям своїх незвичайних переживань пов'язана з їх позитивним переосмисленням. Нові емоційні переживання пов'язані переважно з копінгом уникнення (або «запобігання» за термінологією автора), – неординарність емоційного життя стимулюється бажанням обійти проблемні, дискомфортні ситуації.

Емоційна креативність у структурі особистості фахівця та професіонала. Н. Діомідова констатувала зв'язок складових емоційної креативності з складовими соціального інтелекту. Учена довела, що незвичайний емоційний досвід і переживання студентами різноманітних емоцій передбачають високий

рівень соціального інтелекту [11]. Здатність студентів ефективно виражати свої нові емоційні переживання в комунікативній сфері пов'язана з сенситивністю до емоційних проявів у стосунках з іншими людьми, з обізнаністю щодо укріплення міжособистісних стосунків.

Досить великий обсяг даних наводиться вченими щодо зв'язку емоційної креативності та емоційного інтелекту у фахівців. Наприклад, китайські вчені Сяобо і Вейлінг [12] у своєму дослідженні показали наявність тісного зв'язку між емоційною креативністю, емоційним інтелектом та продуктивністю праці фахівців різної спрямованості. До того ж дослідники з'ясували, що виявлений зв'язок сильніше у східних азіатів порівняно з західними європейцями та американцями.

В іншому дослідженні португальські вчені С. Дайан і К. Арнальдо охарактеризували взаємовплив емоційної креативності та емоційного інтелекту, і при цьому зазначили їх тісний зв'язок з працелюбністю, успішністю професійної діяльності португальських робітників [13].

Зв'язок емоційної креативності з професійною та трудовою мотивацією. В одному зі своїх досліджень Гейдар Алі Зарей [14] довів наявність зв'язку між емоційною креативністю, самоефективністю, зовнішньою та внутрішньою мотивацією майбутніх фахівців. Учений показав, що академічна успішність залежить не тільки від зовнішньої мотивації (інтернальність / екстернальність) та внутрішньої мотивації (прагнення до знань, спрямованість на активність), а у більшій ступені обумовлена наявністю нових емоційних переживань (емоційною креативністю).

У наших більш ранніх дослідженнях [15; 16] також показано тісний зв'язок між емоційною креативністю та трудовою мотивацією фахівців різного профілю. Було констатовано, що для представників артистичного типу професій нові емоційні переживання сприяють самореалізації, а їх вмиле вираження зовні – спілкуванню з іншими людьми. Для представників підприємницького типу професій здатність до нових емоційних переживань позитивно пов'язана з оцінкою можливості підвищувати свою кваліфікацію, ефективно спілкуватися з іншими людьми, зокрема з колегами, та виявляти творче ставлення до роботи. Представники соціального типу професій продемонстрували зв'язок між усвідомленням нового емоційного досвіду та усвідомленням значущості своєї роботи, реалізацією потреб у спілкуванні та творчості. Для представників реалістичного типу професій знання про свою емоційну сферу сприяють позитивному ставленню до адміністрації щодо роботи; можливість бути щирим у власних емоційних переживаннях сприяє самореалізації своїх індивідуальних особливостей. У представників конвенціонального типу прослідковується зв'язок між схильністю до нових емоційних переживань, їх адекватним вираженням та позитивною оцінкою підвищення власної кваліфікації [16].

Таким чином, теоретико-методологічний аналіз літературних джерел показав вагому роль емоційної креативності у навчально-професійній та трудовій діяльності людини. Зокрема, в освітньому процесі емоційна креативність виконує активізуючу та стресозахисну ролі для учнів і студентів, гармонізуючу роль – для їх педагогів. У структурі особистості фахівця / професіонала емоційна

креативність відіграє «з'єднувальну» роль між продуктивністю праці, працелюбністю та іншими особистісними властивостями, такими як соціальний та емоційний інтелект. Найбільш важливою роль емоційної креативності постає у сфері професійної та трудової мотивації: здатність до нових емоційних вражень та емоційних переживань майже пронизує всі аспекти вияву мотиваційної сфери в діяльності фахівця.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні ролі емоційної креативності в інших видах діяльності людини, зокрема у творчій, комунікативній сферах.

Список літератури:

1. Averill J. R. Individual differences in emotional creativity: structure and correlates. *Journal of Personality*. 1999. Vol. 67. P. 331–371.
2. Фролова С. В., Герасимова А. А. Возможности когнитивного тренинга эмоциональной креативности. *Психология способностей и одаренности: матер. Всерос. Науч.-практ. конф. (Ярославль, 21–22 ноября 2019)*. Ярославль, 2019. С. 468–470.
3. Голубева М. В. Психологические условия и сопровождение развития эмоциональной креативности студентов педагогических специальностей: автореф. дис. ... канд. психол. наук. Нижний Новгород, 2013. 24 с.
4. Behroozi M., Fadaiyan B., Ebneroomi S., Amin E. Surveying the relationship between EQ and MH of primary school teachers with the students' creativity towards a conceptual framework: Iran's perspective. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 46. P. 2596–2600.
5. Trigueros R., García-Tascón M., Gallardo A., Alías A., Aguilar-Parra J. The influence of the teacher's prosocial skills on the mindwandering, creative intelligence, emotions, and academic performance of secondary students in the area of physical education classes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020. № 17. P. 14–37.
6. Голубева М. В., Рыжов В. В. Психологические особенности эмоционально-коммуникативных способностей педагога. *Вестник ГУУ*. 2012. № 9. С. 255–262.
7. Угрюмова Н. В. Психологические условия развития эмоциональной креативности у педагогов. *Психологические науки*. 2014. № 1. С. 41–44.
8. Hosseini M., Homayouni A., Shahriary S. Relationship between cultural intelligence and emotional creativity with learning english in students. *International Journal of European psychiatry*. 2019. Vol. 56. P. 372–376.
9. Jenaabadi H., Marziyeh A., Dadkan A. M. Comparing emotional creativity and social adjustment of gifted and normal students. *Advances in applied sociology*. 2015. № 5. P. 111–118.
10. Кузнєцов М. А., Діомідова Н. Ю. Специфіка реагування на екзаменаційний стрес у студентів з різними рівнями емоційної

креативності. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Харків, 2010. Вип. 35. С. 110–133.

11. Діомідова Н. Ю. Психологічні особливості емоційного інтелекту й емоційної креативності студентів. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2015. № 2. С. 146–151.

12. Xiaobo X., Wenling L., Weiguo P. Are emotionally intelligent people more creative? A meta-analysis of the emotional intelligence-creativity link. *Sustainability*. 2019. Vol. 11. № 21.

13. Diane S., Arnaldo C. The impact of emotional intelligence on creativity, the mediating role of worker attitudes and the moderating effects of individual success. *Journal of management & organization*. 2019. Vol. 25. № 2. P. 284–302.

14. Zareie Heydar Ali. Structural modeling of the relationship between emotional creativity, self-efficacy and academic motivation among students. *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*. 2014. Vol. 3. P. 27–30.

15. Дерев'янку С. П. Емоційна креативність та мотивація у структурі професійної діяльності психолога. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. Херсон, 2018. № 5. С. 42–47.

16. Дерев'янку С. П., Панченко Т. С., Кондратенко О. Є. Характеристики емоційної креативності представників різних типів професій у контексті психологічної безпеки. *Балканско научно обозрение*. 2020. Т. 4. № 3 (9). С. 64–68.

МЕНЕДЖМЕНТ БІЗНЕС-ОРГАНІЗАЦІЙ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Кальба Ярослава Євгенівна

Кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри психології
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Сучасні реалії бізнесу в Україні вимагають від керівників креативного підходу щодо вирішення управлінських завдань. Розвиток підприємництва стримується рядом факторів. Фахівці Міжнародної фінансової компанії за результатами проведених досліджень виділяють такі ключові проблеми розвитку малого бізнесу [1]:

- ринковий попит для новостворених підприємств;
- надмірні регулятивні вимоги і податки для діючих підприємств;
- низький рівень кваліфікованих кадрів;
- відсутність мотивації персоналу;
- висока плинність кадрів;
- стратегії довгострокового розвитку підприємств в умовах нестабільності.

За роки незалежності малі підприємства втратили свою значущість в економіці України. До прикладу, частка малих підприємств у ВВП України приблизно становить 10%, натомість у західних країнах на малі підприємства припадає 70% зайнятого населення і 50-60% валового продукту [1, 11].

Основними зверненнями до коучів, корпоративних консультантів та психологів стали запити на кшталт: «Як подолати кризу в організації?»; «Як мотивувати персонал?»; «Як уникнути плинності кадрів?»; «Чому виник конфлікт в організації?»; «Куди, як і для чого розвивати свій бізнес?».

Управлінцям для усвідомлення ефективних стратегій розвитку організації необхідні якісні навчальні та консалтингові програми. На сьогодні ефективність підприємницької діяльності залежить від якості її управління. У ХХІ столітті ключовим стає не матеріальний ресурс, а інформаційний – якісне управління. Якість – це рівень свідомості, невід’ємна складова «інформаційно-енергетичного поля» («польова парадигма» К. Левін).

Вважаємо, на часі формування екзистенційних, культурно-філософських основ як в управлінні, так і трудовому колективі загалом. Якість управління впливає на загальну корпоративну культуру, культуру управлінців різних ієрархічних ланок, підрозділів, рівень їхньої свідомості як невід’ємної складової успіху організації. Постійне навчання, професійне та особистісне зростання, усвідомлення місії (призначення) управлінця і підприємства, розуміння сутності виробничих процесів та особистісних взаємин на підприємстві, надбання необхідних управлінських навичок, досвіду, мудрості стає першочерговим завданням сучасного керівника.

Вирішувати означену проблему в практичній площині можна різними шляхами. Традиційний для ділової сфери спосіб – послуговуватись системно-структурним підходом, аналізувати організацію крізь призму загальних законів менеджменту, моделей внутрішньої організації та функціонування, на кшталт: вертикально-ієрархічний, горизонтально-функціональний тип організаційної структури підприємства тощо. Інший підхід – «персонологічний» (М. Мелія) в основі якого «людський фактор», зокрема індивідуально-психологічні особливості ключових фігур підприємства. Авторка наполягає, що стиль, форми управління керівника яскраво відображають як сильні так і дефективні сторони його особистості, власні ціннісні установки та навіть сімейну історію. Аналіз цих факторів дозволяє чітко прояснити чому ці люди побудували організацію саме такою, якою вона є, чому команда цих людей переживає саме такий тип труднощів, такі виклики. Відповідно, в основі організаційних конфліктів – внутріособистісні [2, 181].

Ф. Герцберг, аналізуючи ефективність управлінської діяльності наполягає на зміщенні фокусу уваги з «адміністративної людини» (Г. Саймона) на «творчу людину» – управлінця, якому властиві вищі потреби: потреба в розумінні; прагнення до відкриття; досягнення свідомо поставлених цілей; прагнення до творчої активності та саморозвитку. Автор зазначає, що підвищення гонорару може усунути незадоволеність розміром зарплати. Проте, реалізація цієї потреби зробить людину щасливою лише на певний час. Стійке задоволення працею формується тільки завдяки змісту професійної діяльності, інтересу до процесу праці, успіхом у вирішенні складних завдань, що зумовлює суспільне визнання людини. Ф. Герцберг зауважує, що жодна організація не зможе досягнути успіху якщо пригноблюватиме творчу природу людини. [3, 30].

Усе частіше в сучасних концепціях управління апелюють до створення такої організаційно-управлінської структури, що дозволяє поєднати однозначність програм і планів діяльності підрозділів з максимальною ініціативністю співробітників. Така інституційно-нормативна регуляція поведінки є кісткою підприємства, запорукою його цілісності та успіху.

До розгляду пропонуємо актуальну у консалтинговій практиці концептуальну модель аналізу компанії – «тріада корпоративної ефективності» (М. Мелія). Авторка пропонує розглядати компанію крізь призму трьох основних спрямувань: мета, організація, люди. Така модель дозволяє проводити assessment (англ.) – оцінку на різних рівнях і з різною мірою занурення: як всієї організації (наприклад, холдингу та контрольованих ним дочірніх компаній, залежних товариств), так і невеликого підрозділу. Так, аналізуючи мету, насамперед потрібно акцентувати увагу наскільки конкретно і чітко вона сформульована, зокрема стратегічні орієнтири компанії повинні бути зрозумілими для усіх суб'єктів бізнес процесу від керуючого, підлеглих, партнерів, клієнтів до звичайних працівників та нових співробітників. Іншим важливим чинником є відповідність цілей компанії внутрішнім цінностям працівників. І на сам кінець, ринковий попит, важливо усвідомлювати чи є запит на виробничий продукт/послугу підприємства, і чи він гарантує процвітання для організації, чи лише виживання. Саме тому ця тріада відображає вкрай складний динамічний

баланс сил, який важливо зберігати в гармонії, адже зміна цілей міняє структуру і склад команди, так само як і нові працівники можуть впливати на змінну цінностей, цільове спрямування організації й оргструктуру загалом [2, 184].

У вітчизняній практичній площині суголосною видається модель аналізу організації як соціальної інституції (Ю.Швалб), що складається з низки взаємопов'язаних чинників: цілі/завдання організації, принципи та норми, міра суб'єктивного прийняття (цінності), міра артикульованості. Кожний чинник відображає решту чинників і, в свою чергу відображається у них. Так, якість та розгорнутість цілей повинні залишати свій відбиток і на принципах, і на нормах діяльності організації, на мірі артикульованості, мірі їх прийняття співробітниками. Саме ж формулювання цілей залежить від тих організаційних зразків, які вже постали в свідомості керівництва, від змісту їхніх ціннісних установок та орієнтацій. Принципи та норми, які визначають способи досягнення цілей та правила взаємодії, накладають свої обмеження на широту цілей. Водночас, принципи виявляються дієвими тільки за умови, якщо вони усвідомлюються співробітниками як закон життя в організації. Міра суб'єктивного прийняття – це система ціннісних орієнтацій та установок співробітників, що загалом визначає міру реалізованості як цілей, так і принципів. Неспівпадіння ззовні заданих цілей з установками та думками співробітників зумовлює ефект прихованого внутрішньо-організаційного саботажу. Важливість чіткої артикульованості є достатньо очевидною – керівник, який не вміє сформулювати, чого він домагається та якими шляхами, не може обіймати цю посаду [4, 124].

Отож, менеджмент – це не просто керування бізнесом, це керування бізнесом через філігранну роботу з людьми. Пошуки шляхів активізації потенціалу людини, урахування соціально-психологічних особливостей персоналу стають вирішальною умовою підвищення ефективності діяльності будь-якої організації та установи. Ефективний управлінець повинен вести справу таким чином, щоб співробітники відчували свою причетність до вирішення виникаючих проблем і були позбавленні відчуття, що неминучий контроль з боку керівництва скоує їх і заважає самостійності. Мовиться про «гнучкий» алгоритм управління, управління на співпричетній основі, методологічним стрижнем якого є людиноцентричний підхід.

Список літератури:

1. Аналіз ділових ситуацій. Збірник ситуаційних вправ / С.І.Бай, Н.В.Батрин, Н.О.Держак та ін. К.: Ніка-центр, 2009. 352 с.
2. М. Мелия Бизнес – это психология. Психологические координаты современного делового человека. 3-е изд. доп. М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. 352 с.
3. Кулініч І.О. Психологія управління: навч.посібник. К.: Знання, 2008. 292 с.
4. Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі. К.: Лібра, 1998. 270 с.
5. Швалб Ю. М. Методология и теория экспертной деятельности: психологические аспекты : монография. К.: Основа, 2013. 240 с.

СТРУКТУРА ТА ТИПИ САМООЦІНКИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ ПОЛЬЩІ

Карпенко Євген Володимирович,

доктор психологічних наук, доцент,
Львівський державний університет внутрішніх справ

Ореста Євгенівна Карпенко,

доктор педагогічних наук, професор,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Самооцінка – одна з найважливіших конструкцій у психології. Вона також уважається третьою найбільш часто обговорюваною проблемою в галузі соціальної психології та психології особистості після негативного афекту та статі, інтерес до дослідження якої постійно зростає. Окрім дефініції «самооцінка» польські науковці часто використовують інші, близькі за значенням терміни, включаючи «Я-образ», «Я-концепція», «Самопізнання», «Самосвідомість», «Самооцінка та почуття власної гідності».

Самооцінка – це узагальнене ставлення до себе, яке детермінує когнітивну, афективну і поведінкову активність особистості. Самооцінка є результатом самопізнання та проявляється в сукупності суджень і думок, за допомогою яких людина оцінює саму себе. Ці судження стосуються фізичних, психічних та соціальних властивостей індивіда [1, 107].

Глобальна самооцінка особистості формується в процесі інтеграції її персональних оціночних суджень щодо неї самої, які функціонують у різних сферах діяльності та зумовлюють формування її ставлення до життя. При цьому глобальна та специфічна самооцінка – це не одне і те ж. Глобальна самооцінка – це риса, яка відображає ставлення людей до себе. Вона може мати глобально пізнавальний чи емоційний характер. Перший позначає рішення, яке приймає суб'єкт щодо своєї цінності як особистості. Другий же характеризує вплив на себе, що не є результатом раціональних суджень.

Таким чином глобальна самооцінка вважається постійною впродовж усього життя, є сумою конкретних (специфічних) самооцінок і взаємодіє з ними на основі принципу взаємної детермінації. Специфічні самооцінки стосуються певних видів діяльності та різних характеристик предмета. Не виключено, що сам індивід має різні рівні самооцінки в різних сферах. Так, наприклад, висока самооцінка, що стосується навичок плавання поєднується з низьким рівнем оцінювання своїх кулінарних здібностей. Вчені вказують на те, що кореляція між глобальною та специфічною самооцінками, як правило, є низькою [2, 11].

«Самооцінка – це визнання (у сенсі викладу фактів) себе як особистості та всіх своїх якостей. Самосприйняття – це те, що ми робимо» [3, 13–14]. На думку А. Грабовець, Я-образ охоплює самооцінку, а також «ідеальне Я» і «уявне Я». Я-образ схожий на «парасольку», під якою розвиваються інші три аспекти самосприйняття – образ себе, самооцінка та ідеальний образ себе. Самооцінка

вважається невід'ємною частиною та оцінним елементом образу «Я». Це важливий компонент самосвідомості. Без нього людина не змогла б визначити власну сутність або відокремитись від оточення [4, 53–55]. Самооцінка стабілізує й інтегрує структуру особистості та робить поведінку людини постійною і повторюваною. На думку З. Барткович, знання про себе, є емоційно забарвленими, тому це «гарячі» знання [5, 73].

М. Шпіталак і Р. Польчик, аналізуючи генезу самооцінки, стверджують, що першим проблему визначення цього поняття підняв Джеймс В. Фаулер. Самооцінка є продуктом того, чого досягла людина і чого вона потенційно могла досягти. Таким чином, рівень самооцінки тут визначається відношенням досягнень або успіхів суб'єкта до його прагнень. Тому його успіх пов'язаний з очікуваннями і зумовлює виникнення ставлення до себе. Чим менша диспропорція між тим, чого людина досягла, і тим, до чого вона прагнула, тим вища її самооцінка. У цьому сенсі висока самооцінка асоціюється з переконанням, що індивід достатньо хороший і досить гідний. Однак особа з високою самооцінкою не повинна почуватись краще за інших людей [2, 9–10].

Визначення самооцінки як оцінки самого себе (власної особи) та власних можливостей, що виникає шляхом узагальнення самооцінок у різних сферах, розглядає А. Філя-Янковська [6, 16–19]. Самооцінка є афективною реакцією на власне «Я». Тож самооцінка – це ставлення до себе. Самооцінка також визначається як розбіжність між ідеальним «Я» і реальним «Я», яку відчуває людина. Невідповідність між цими двома «Я» позначається на рівні самоакцептації (самоприйняття). На думку вченої, рівень самоакцептації визначається загальною оцінкою самого себе, заснованою на порівнянні своїх досягнень із вимогами, які поставлені перед собою. При великій розбіжності самоакцептація є низькою, а при малій – високою. Втім, на наш погляд, самоприйняття є глибшим поняттям, ніж самооцінка і, на відміну від неї, має безумовний характер. Отже, достатній рівень самоприйняття є необхідною умовою для формування високої глобальної самооцінки.

Висока самооцінка – це гордість за себе, завдяки якій, усвідомлюючи власні слабкі сторони, дорожимо своєю внутрішньою силою та своїми перевагами. Ключовим поняттям тут є гордість. Особистість відчуває її тоді, коли приписує собі соціально цінні види діяльності, або той факт, що її приймають інші. Завдяки здатності відчувати гордість (усвідомлювати свою значимість) люди розуміють власну силу і суб'єктний потенціал: гордість дозволяє їм твердо вірити, що вони можуть впливати на реальність, а тому впораються з будь-якою ситуацією. Низьку самооцінку Р.Е. Франкен визначає як почуття сорому, що виникає внаслідок переконання про відсутність здібностей та навичок, важливих для людини. Таке розуміння змушує людину відчувати набридливе почуття безнадії [7, 477–478].

Основними характеристиками самооцінки є: стабільність, чіткість, значимість, визначеність, однозначність знань про себе, точність. М. Шпіталак і Р. Польчик опираються на класифікацію американського вченого М. Керніса, який виділяє різні типи самооцінки [2, 16–19]. Люди з безпечною високою самооцінкою приймають себе і вважають, що вони цінні і заслуговують на

симпатію інших. Люди з делікатною високою самооцінкою демонструють позитивне ставлення до власної особистості, яке однак не має безумовного характеру. Як результат, така самооцінка схильна до загрозливого впливу навколишнього середовища, що робить її нестабільною.

Учені також виділяють кілька специфічних типів високої самооцінки. Так висока захисна самооцінка характеризується зовнішнім проявом позитивних почуттів до себе при внутрішньому переживанні негативних. Другий тип – це висока, автентична самооцінка – переживання та прояв позитивних почуттів до себе. Висока відверта самооцінка – свідоме позитивне ставлення до себе. Висока прихована самооцінка – несвідомі позитивні почуття до себе. Іншим дуже важливим типом високої самооцінки є висока самооцінка, яка залежить від зовнішніх факторів – позитивних почуттів до себе. Також вона значною мірою залежить від власних досягнень та зворотного зв'язку з оточенням. Висока справжня самооцінка – це безпечні, позитивні почуття до себе, які не вимагають постійного підтвердження. Нестабільна висока самооцінка – це, як правило, позитивні почуття до себе, однак за умови досить раптових і значних коливань. Останній тип – стабільна висока самооцінка – характеризується мінімальними коливаннями у відповідь на поточні події або їх відсутністю.

К. Гіпш зазначає, що низька самооцінка завжди зумовлює почуття сорому, яке людина несе в своєму серці і не в змозі викинути його звідти [1, 107–108]. Хтось виглядає не так, як хотів би. Інший поводить себе неадекватно ситуації і не знає, як її змінити відповідно до очікувань навколишнього середовища. Сором робить людину замкнутою, і змушує її уникати контакту з іншими. Тому сором'язливі люди не схильні брати участь у груповій діяльності, воліють перебувати в тіні. Однією з основних ознак низької самооцінки є необхідність постійно прагнути до досконалості. Більшість перфекціоністів змушені звертати увагу навіть на самі незначні деталі, тому що на їхнє переконання, будучи досконалими, вони будуть більше подобатися іншим людям, завоюють їхню любов і повагу. Відсутність впевненості в собі у людини з низькою самооцінкою заважає їй приймати та сприймати будь-яку критику. Адже вона суголосна її критикуючому внутрішньому голосу, що викликає почуття тривоги і призводить до замкнутості.

Низька самооцінка сприяє проявам агресії, порушенню закону, наркоманії, сімейному насильству, депресії тощо. Вона також тісно пов'язана з негативним уявленням про себе в партнерських стосунках і відчуттям власної нікчемності в очах оточуючих. Люди з низькою самооцінкою зазвичай виявляють один із двох типів зв'язків. Перший – схвальний, тобто поєднання негативного образу себе та позитивного образу партнера. Другий – це стиль тривоги – негативне ставлення як до себе, так і до партнера [2, 23]. Особи з заниженою самооцінкою схильні до ескалації емоцій у партнерській взаємодії і можуть демонструвати деструктивні способи поведінки. Вони не вірять, що здатні бути об'єктом чужого занепокоєння чи позитивного впливу, і поведуться так, наче очікують, що їх незабаром покинуть.

З іншого боку, завищена самооцінка призводить до відповідного оцінювання власних можливостей, що може як мобілізувати людину, так і

призвести до розчарувань [7, 108–109]. Особи з завищеною самооцінкою часто мають нереальні очікування щодо того, що їм належить від оточення і що воно має для них зробити, а конфлікти виникають внаслідок невиконання середовищем висунутих вимог. Отже, адекватна самооцінка дозволяє вживати заходів відповідно до можливостей особистості, а крайні форми самооцінки можуть завищувати або занижувати їх.

З. Барткович доводить, що позитивна самооцінка пов'язана з хорошою адаптацією особистості, яка вірить у свої здібності, має добрі стосунки з іншими, добре функціонує в школі та в сім'ї, на роботі, є просоціальною. Негативна самооцінка викликає негативне ставлення людини не тільки до себе (самовідторгнення), а й до навколишнього середовища, а також відчуття кривди та відсутність наполегливості у виконанні завдань. Сильна невідповідність двох образів «Я» є джерелом внутрішньої напруженості та конфліктів із оточенням [5, 74]. Люди, яким притаманна висока самооцінка, демонструють певну невідповідність між реальним та ідеальним образом самооцінки, що сприяє самоствердженню себе та власній поведінці. Також вони впевнені у взаємодії з оточуючими, зберігають природну допитливість і з ентузіазмом реагують на нові виклики, що виникають перед ними.

Список літератури:

1. Hipsz K. Psychoedukacja: kreatywność, stres, emocje, samoocena, komunikacja interpersonalna. Warszawa: Raabe Spółka Wydawnicza, 2014. 132 s.
2. Szpitalak M., Polczyk R. Samoocena. Geneza, struktura, funkcje, metody pomiaru. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015. 206 s.
3. Wosik–Kawala D., Lewandowska–Kidoń T. Rozwijanie poczucia własnej wartości u dzieci w młodszym wieku szkolnym. Kraków: Impuls, 2009. 100 s.
4. Grabowiec A. Samoocena dzieci krzywdzonych w rodzinie. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2011. 194 s.
5. Bartkowicz Z. Agresywność, kompetencje społeczne i samoocena resocjalizowanych nieletnich a ich przestępczość w okresie dorosłości. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2013. 283 s.
6. Fila-Jankowska A. Samoocena autentyczna. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica 2009, 224 s.
7. Franken R.E. Psychologia motywacji. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2005. 580 s.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Комарницька Людмила Миколаївна,

кандидат філологічних наук, в.о. завідувача кафедри інформаційної діяльності,
документознавства і фундаментальних дисциплін
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж (м. Кам'янець-Подільський, Україна)

Комарницький Олександр Борисович,

доктор історичних наук, професор кафедри історії України, Кам'янець-
Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Однією із сучасних освітніх технологій є дистанційне навчання. На сьогоднішній день, а особливо у період пандемії, дана форма навчання надзвичайно актуальна не лише на теренах нашої країни, а й далеко за її межами. Все більша кількість навчальних закладів різного ступеня використовують в педагогічному процесі дистанційні технології. Багато студентів сьогодні розглядають дану форму навчання як альтернативу звичайній не лише при отриманні другої освіти чи підвищення кваліфікації, а й вибирають цей спосіб для отримання першої вищої освіти. Ще 10 років тому чисельність студентів у світі, які здобували освіту за допомогою дистанційних технологій, перевищувала чисельність студентів денної форми навчання [2].

Дуже часто дистанційну форму навчання порівнюють із заочним навчанням. Однак на відміну від останнього, віддаленне навчання передбачає не лише постійну самоосвіту та роботу з засвоєння знань, а і постійний контакт як із викладачами, так і з іншими студентами, в той час як заочна форма освіти передбачає спілкування з викладачем лише декілька разів на рік [4].

Таким чином, враховуючи сучасну ситуацію у світі та сучасні тенденції, багато вузів намагаються розвиватися в цьому напрямку. До речі, варто розрізняти поняття «дистанційне навчання» та «дистанційна освіта». Особливість дистанційного навчання полягає у тому, що це лише інший спосіб формування знань та умінь студента, тоді як зміст освіти при цьому залишається незмінним.

Розглядаючи дистанційне навчання як діяльність, опосередковану комп'ютерними технологіями, треба відзначити, що вона характеризується рядом психологічних особливостей в порівнянні з традиційними формами навчання.

Використання комп'ютерних технологій в дистанційній освіті студентів, дозволяє удосконалювати їхні пізнавальні процеси. Введення дистанційної освіти принципово змінює рольові позиції «викладач – студент». При традиційній формі навчання викладач виступає як інтерпретатор знань. З розширенням освітнього простору функцію інтерпретації знань покладає на себе студент, а викладач стає координатором цих знань. Він спрямовує роботу

пізнавальних процесів студента, консультує його, тобто бере на себе функції супроводу професійного становлення студента [3, с. 50-53].

Практично у всіх розвинених країнах розвиток дистанційної освіти є пріоритетним напрямком. Деякі експерти в цій галузі пророкують подальше домінування дистанційної освіти над традиційними формами навчання і повне витіснення в майбутньому останніх.

Як певна форма навчання, дистанційне або ж віддалене навчання, має свої переваги. Зокрема:

- можливість для студентів здобувати освіту без відриву від трудової діяльності [1, с. 64]. Це, дійсно, дуже важливий аргумент на користь вибору такої форми навчання, особливо для тих, хто вирішив отримати вищу освіту вже в зрілому віці;

- можливість для студентів брати участь в організації свого навчального процесу, а саме: вибирати час і місце для роботи з навчальним матеріалом, визначати швидкість вивчення матеріалу, відповідно до особливостей свого мислення;

- у студентів підвищується рівень усвідомленого ставлення до навчання, вони починають відчувати відповідальність за результат свого навчання, вчать раціонально розподіляти час і сили;

- у студентів з особливими потребами, які фізично не можуть знаходитися в навчальній аудиторії, також є можливість отримати освіту. Яскравим прикладом навчального закладу, який демонструє успішні результати дистанційної роботи є Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж;

- можливість отримання освіти незалежно від місця проживання, елітарності і матеріального забезпечення студента;

- для вузу дистанційне навчання дозволяє охопити більшу кількість студентів, тобто збільшити цільову аудиторію.

- дистанційне навчання розширює та певною мірою оновлює роль викладача, який повинен не лише координувати пізнавальний процес, а й постійно вдосконалювати свої навчальні курси, підвищувати творчу активність і кваліфікацію відповідно до нововведень та інновацій;

- позитивно впливає дистанційна освіта також і на студента, підвищуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, уміння взаємодіяти з комп'ютерною технікою і самостійно приймати відповідальні рішення.

Однією з основних особливостей дистанційного навчання є його психологічний аспект. Ефективність даної форми навчання безпосередньо залежить від самоконтролю, старанності, уваги та сили волі студента. Дистанційне навчання – це відмінний варіант додаткової освіти для молодих людей, які вже мають деяку базу знань, отриману в очній формі.

Однак стаціонарне навчання не може бути повністю замінено віддаленим в силу наступних психологічних нюансів:

✓ відсутність жорсткого контролю з боку викладача, що для деяких студентів є вагомим проблемою через недостатній рівень самоорганізації;

✓ дистанційне навчання не дає викладачеві можливості знайти індивідуальний підхід до кожного студента з урахуванням його індивідуальних особливостей;

✓ відсутність живого спілкування з викладачем, що виключає можливість отримання додаткової інформації, яка не входить в рамки навчальної програми;

✓ немає можливості визначити реальний рівень знань студента, адже при написанні контрольних робіт він може користуватися матеріалами з підручників або інтернету;

✓ немає можливості вчитися «вживу» будувати відносини в колективі (з викладачами, одногрупниками, адміністрацією вузу), виступати перед аудиторією.

Виходячи з усього вищесказаного, можна зробити висновок, що при дистанційній формі навчання викладачі виконують лише функції консультантів, організаторів і координаторів навчального процесу.

Тому, щоб отримати кваліфіковані знання учень повинен сам прагнути до вивчення нової інформації, бути працьовитим, самоорганізованим і самодисциплінованим.

Список літератури:

1. Игнащук Е. В., Кириченко В. И., Кобылянская И. Н. Особенности внедрения дистанционных технологий в учебный процесс. *Электронное обучение в непрерывном образовании*. 2015. № 1(2). С. 63–67.

2. Максимов П. В. Повышение эффективности дистанционных форм обучения в технических вузах. *Современные проблемы науки и образования*. 2012. № 3. С. 189-196.

3. Околесов О. П. Системный підхід до побудови електронного курсу для дистанційного навчання. *Педагогіка*. 1999. № 6. С. 50-56.

4. Що таке дистанційна освіта: як вона працює? URL: <http://www.vsemisto.info/osvita/2355-sho-take-vysha-osvita-jakvona-prazjuje> (дата звернення: 10.11.2020).

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ГЕНДЕРНО ЗУМВОЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА В РОДИНАХ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Матейко Наталія Михайлівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент
кафедри загальної та клінічної психології ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»

Однією з актуальних соціально-психологічних проблем, які виникли внаслідок війни на сході України, є проблема міграції людей, котрі проживали на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей. Дослідники наголошують, що починаючи з 2014 року ситуація ускладнилась через появу фізичного та психологічного домашнього насилля саме у внутрішньо переміщених осіб. [2, с.57-63]

Найбільш небезпечним є фізичне насилля, тобто навмисне завдання один одному тілесних ушкоджень, побоїв, що може призвести до смерті постраждалого, погіршення стану фізичного чи психічного здоров'я, і, звичайно ж, завдання шкоди честі і гідності постраждалого [4, с.14-17]. Разом з тим, даний вид насильства можна найлегше зафіксувати та звернутися за допомогою до правоохоронних органів.

Не менш небезпечним є психологічне насилля в сім'ї, пов'язане з впливом на психіку словесних образ, погроз, залякувань, які спричиняють емоційну невпевненість і нездатність захиститися. В такий спосіб може бути завдано шкоди психічному здоров'ю. Психологічне насилля може бути схожим на інший вид насилля – економічне насилля. В ситуації економічного насилля жертву можуть позбавляти житла, харчування, одягу, коштів, які за законом їй належать.

Однак, найбільш яскравою причиною суперечок та конфліктів є власне яскраво виражені, характерні для українців, гендерні стереотипи. Внаслідок війни на сході України жінки часто стають жертвами згвалтування, цькування зі сторони озброєних мужчин.

З метою дослідження психологічних особливостей жінок, які стають жертвами домашнього насилля, нами було здійснено психодіагностичне обстеження жінок з числа сімей внутрішньо переміщених осіб внаслідок війни на сході України.

Всього було обстежено 30 осіб, з них 19 внутрішньо переселені жінки та 11 місцевих жителів. Найбільша кількість була заміжніх (50%), з них 30% ВПО та 20% місцевих жителів. Серед ВПО також було 3% одиноких матерів та вдів. Серед обстежених жінок з числа ВПО 47% мають по одній-дві дитини, 13% багатодітні та 3% бездітні. Серед представниць місцевого населення 27% мають по 1-2 дитини, 6% належать до категорії багатодітних сімей, 3% не мають дітей.

Метою дослідження було встановлення психологічних чинників жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства з метою забезпечення якісної психологічної допомоги та психологічної реабілітації.

Програмою дослідження було передбачено використання таких методик: опитувальник «Ступінь хронічної втоми» А. Б. Леонова – І. В. Шишкіна, опитувальник копінг-стратегій (адаптивність до стресових ситуацій), шкала задоволеності життям, вивчення самооцінки особистості та проєктивна методика «Неіснуюча тварина»,

В ході аналізу та інтерпретації результатів проєктивної методики «неіснуюча тварина» нами було виявлено досить велику кількість характеристик (що є специфікою самої методики). Серед них ми виділили наступні, максимально релевантні для нашого дослідження.

Показник негативної оцінки відносинам зафіксовано у 3% ВПО та 7% жінок з числа місцевого населення.

17% з числа ВПО продемонстрували потребу в підтримці, при тому, що тільки 7% жінок з числа місцевого населення потребують підтримки.

Захисну агресію нами виявлено у ідентичної кількості піддослідних: по 3 випадки з кожної з досліджуваних груп (по 10%); наявність страхів, що фіксуються під час аналізу малюнків спостерігається у 17% жінок з числа ВПО та у 10% осіб з числа місцевого населення.

Тривога зафіксована у 20% жінок ВПО та у 17% жінок з числа місцевого населення. Стрес також вищим є у 17% ВПО.

Таким чином, за даними проєктивної методики, в жінок з числа ВПО спостерігаються вищі, ніж у місцевих жителів, показники за параметрами емоційна напруга (13% проти 10%), тривога (19% проти 17%), страхи (17% проти 10%), потреба в підтримці (17% проти 7%).

Встановлено, що висока самооцінка спостерігається у 10% жінок з числа ВПО. Звертає увагу той факт, що в жінок з числа місцевих жителів спостерігається неадекватна самооцінка з тенденцією до заниження, тоді як жінки з числа ВПО демонструють завищену самооцінку.

23% жінок з числа ВПО та 17% жінок з числа місцевих використовують самокритику найчастіше. Така ситуація може свідчити про відчуття малоцінності, приниженості, віктимності, що в цілому може бути провокуючим чинником для чоловіків здійснювати психологічне та фізичне насилля.

В такому разі логічною є ситуація, яка впливає з аналізу рівня задоволеності життя. Так, в цілому, 47% жінок ВПО не задоволені життям, тоді як злегка незадоволеними є лише 10% жінок місцевих жителів.

Отже, психопрофілактична психоедукаційна робота з гендерними проблемами повинна бути спрямована на попередження запобігання ситуацій різних видів насильства та домагань, гендерної дискримінації, сексизму. В першу чергу тут слід враховувати специфічні обставини сім'ї, її унікальні правила, традиції, атмосферу. Жінка, яка здебільшого опиняється в ситуації жертви, не усвідомлює порочного кола, в якому вона перебуває, і ще більше ускладнює ситуацію. Правоохоронні органи часто не отримують достатньої інформації про існування насильства через приховування його членами родини.

Надання психологічного супроводу та психологічної допомоги жінкам, котрі переживають домашнє насильство полягає в забезпеченні їх комплексною реабілітацією морального, фізичного та психічного станів. Стратегії подолання

гендерно зумовленого насильства в родинях внутрішньо переміщених осіб повинні враховувати потреби жертви, змінювати традиційні сімейні цінності, згідно з якими насильство по відношенню до жінок є нормальним, надавати психологічну допомогу жертвам та забезпечувати їхній захист.

Надзвичайно необхідною психотерапевтична допомога особам, які пережили гендерне насилля, у процесі якої здійснюється не тільки робота з травматичним досвідом, але й психоедукація та роз'яснення наслідків насилля, оскільки перебування в позиції жертви завжди веде за собою втрату ідентичності, депресивність та самозвинувачення.

Велика кількість психотерапевтичних підходів містить різноманітні методи роботи з травматичним досвідом, зокрема, EMDR (десенсибілізація рухом очей), когнітивно-поведінкова терапія, психодинамічна психотерапія застосування групової роботи.

Таким чином психологічна реабілітація повинна бути спрямована на пошук внутрішніх ресурсів, розвиток соціальних зв'язків, постановку цілей та довгострокових життєвих планів жінок – жертв гендерно зумовленого насильства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація ООН про викорінення насильства проти жінок. URL: <http://www.un-documents.net/a48r104.htm>
2. Зозуля О.В. Причини виникнення гендерно зумовленого насильства серед населення України в умовах збройного конфлікту//Актуальні проблеми психології. Том I. Випуск 50. с.57-63.
3. Кальницька Ю. С. Модель кризового центру для жінок, які зазнали насильства в сім'ї // Соціальна політика та соціальна робота. 2005. №4. С. 91-102.
4. Качинська М. О. Гендерно обумовлене насильство // Право і суспільство. Харків, 2017. № 2, ч. 2. С. 14-17.
5. Проект Програми для дівчат (14-18 років) та жінок, які пережили насильство або належать до групи ризику / В. М. Бондаровська, Т. В. Журавель, О. Я. Куриленко та ін. "Українська фундація громадського здоров'я", 2013. 454 с.

ВПЛИВ БАТЬКІВ НА ФОРМУВАННЯ СТРАХІВ У ДІТЕЙ

Скіцан Ірина Петрівна

магістрант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

В даній статті розглянуто поняття страху, проаналізовано причини виникнення страхів у дітей та звернено увагу на вплив виховання батьків на зміни емоційного стану дитини.

Страх, тривога та фобії, які часто класифікують як проблеми з поведінкою, досить поширені серед дітей та теперішніх підлітків. Дослідження страхів вчені почали проводити багато років тому. Вже у 1897 році С. Холл виявив найбільш поширені страхи на той час серед досліджуваних віком від 0 до 26 років. Серед них грози, рептилії, хвороби, дикі тварини та вода. Не дивлячись на такі ранні досліді, лише в останні десятиліття дослідники більш систематично почали приділяти увагу цій групі населення, збираючи дані про етіологію та розвиток страхів, тривог та фобій.

Проблему виникнення страхів вивчало багато вчених, зокрема Ю. Азаров, П. Анохін, І. Бабарикіна, Дж. Боулбі, Г.Еберлейн, В. Дерябін, А. Захарова, К. Ізард, Є. Савіна, Л. Стукан, С. Томчук, Ю. Щербатих.

Актуальність вивчення страхів у дітей, а також підлітків пов'язані з навчанням дітей у школі, коли через цю проблему виникають труднощі з оволодінням навчальним матеріалом та негативні зміни у поведінці. У дітей, які мають таку проблему може спостерігатись знижена працездатність, гіперактивність, зайва сором'язливість, тривожність та навіть агресія. Якщо психолог знайде правильний підхід, підбере методики для корекції такого стану, то можна за нетривалий час отримати позитивні зміни та результат.

Будь-яка емоція виконує певну функцію. Страх відноситься до негативних емоцій, але він має також і позитивний вплив на життя людини. Страх – це нормальна природна реакція організму, яка потрібна для самозбереження в ситуаціях, коли існує реальна небезпека. Дитячі страхи – це нормальне явище в процесі розвитку. Кожному віку відповідають певні страхи, які повинні зникати з переходом дитини на новий етап в процесі дорослішання. Страхи присутні вже у немовлят (наприклад, сильні неочікувані звуки, страх висоти), а також у дітей 1-2 років (незнайомці), 3-5 років (тварини, уявні істоти), 6-9 років (тварини, стихійні лиха, школа, смерть), 9-12 років (здоров'я, екзамени чи контрольні у школі) і 13 років та старше (травми, соціальні взаємодії, спілкування з протилежною статтю, політичні конфлікти). Страх, як і будь-яка емоція, корисний тоді, коли він виконує свої функції, але якщо він не зникає тривалий час, стає нав'язливим, або не відповідає віковим нормам, то треба звернути увагу на емоційний стан дитини, виявити та усунути причини його виникнення.

Дослідники відзначають різні причини, що викликають страх. Дж. Боулбі вважає, що причиною страху може бути як присутність чогось загрозливого, так

і відсутність того, що забезпечує безпеку (наприклад, матері для дитини). Дж. Грей пише, що страх може виникнути, якщо подія не відбувається в очікуваному місці і в очікуваний час. Багато авторів відзначають, що страх викликається об'єктом (предметом, людиною, явищем природи), але що бувають і безпредметні страхи, тобто ті, які не пов'язані ні з чим конкретним.

Дж. Боулбі виділив дві групи причин страху: природні стимули і їх похідні. Він вважає, що вроджені детермінанти страху пов'язані з ситуаціями, які дійсно мають високу ймовірність небезпеки. Похідні стимули більше схильні до впливу культури і контексту ситуації, ніж природні стимули. Дж. Боулбі вважає самотність найбільш глибокою і важливою причиною страху. Він пов'язує це з тим, що як в дитинстві, так і в старості ймовірність небезпеки хвороби при самоті значно зростає. Крім того, такі природні стимули страху, як незнайомість і раптові зміни стимуляції, значно сильніше лякають на тлі самотності.

К. Ізард поділяє причини страху на зовнішні (зовнішні процеси і події) і внутрішні. До останніх він відносить потяг і гомеостатичні процеси (потреби), а також когнітивні процеси, тобто уявлення людиною небезпеки при згадуванні або передбаченні. У зовнішніх причинах він виділяє культурні детермінанти страху, що є, як показано С. Речменом, результатом виключно навчання (наприклад, сигнал повітряної тривоги).

З цією точкою зору не згоден Дж. Боулбі, який вважає, що багато культурних детермінантів страху при найближчому розгляді можуть виявитися пов'язаними з природними детермінантами, замаскованими різними формами неправильного тлумачення, раціоналізації або проекції. Наприклад, страх злодіїв або привидів може бути раціоналізацією страху темряви, страх перед попаданням блискавки - раціоналізацією страху грому і т. д. Багато страхів пов'язані з острахом болю: ситуації, які викликають біль (загроза болю), можуть викликати страх незалежно від наявного відчуття болю. Речмен заперечує проти концепції травматичної обумовлення страху, яка імпонує багатьом вченим (серед вітчизняних вчених велике місце зв'язку болю і різних видів страху приділяє В. С. Дерябін). Він відзначає той факт, що багато людей бояться змій, проте ніколи не мали з ними контакту, тим більше хворобливого. [1, с. 8]

В роботі зі страхами дітей потрібно врахувати, що часто проблемою виявляються не страхи дитини, а страхи й тривожність батьків, і працювати потрібно не з дитиною, а з батьками, частіше мамами й бабусями.

Не доводиться працювати зі страхами тим батькам, які не мають звички вчити дітей боятися і які не підтримують боягузливу поведінку дітей. Також є залежність між кількістю страхів у дітей і батьків, особливо в матерів. У багатьох випадках страхи, які відчувають діти, були притаманні матерям у дитинстві або виявляються нині.

Мати, яка перебуває в стані тривоги, мимоволі намагається оберігати психіку дитини від подій, які нагадують про її страхи. Діти бачать і відчувають світ практично очима батьків. Почуття безпеки формується в сім'ї. Якщо матері здається, що навколишній світ є страшним, що дитина неодмінно постраждає, впаде, захворіє, то дитина приймає цей несвідомий сигнал. І її почуття тривоги

зростатиме з кожним днем. Така поведінка матері перешкоджає розвитку дитини, обмежує її пізнання[2, с.43].

Цікаве припущення зробили американські вчені Брайан Диас и Керри Ресслер з Медичного центра Університету Еморі в Атланті. Вони наголосили, що трагічні події в житті батьків передаються спадково. Результати їх дослідів підтверджують, що довкілля може впливати на структуру генів, а ці зміни в свою чергу передаються наступним поколінням. Диас та Ресслер стверджують, що мутації передаються цілеспрямовано саме в тому гені, який змінився у батьків. [3] Ці факти ще потребують додаткових досліджень і до кінця не підтверджені. Але зіставляючи цю інформацію та дослідження на психологічному рівні однозначно можна відмітити тісний зв'язок між емоційним станом дітей та їх батьків.

Отже, для того, щоб діти мали якомога менше проблем на психоемоційному фоні, батьки повинні турбуватися про свій психологічний стан та своєчасно вирішувати проблеми, які їх турбують чи турбували ще в дитинстві. Для психологів, які займаються з дітьми, що мають проблеми зі страхами, в першу чергу потрібно працювати з батьками, а надалі надавати допомогу дітям. Практичний психолог має пояснити матері, що дитина завжди відчуває її емоційний стан, розповісти, як можна знизити рівень тривожності, попрацювати з нею за допомогою методу арт-терапії, порекомендувати консультацію інших фахівців. Робота з мамою та іншими членами сім'ї дуже важлива. Адже якщо практичний психолог працює з дитиною в садочку і мінімізує її тривожність. Вона все одно повернеться додому, де на неї чекає тривожна мама. [4, с.41]. Якщо в ранньому віці не пропрацювати ці проблеми, то вони будуть переслідувати людину і в підлітковому віці, і в дорослому житті.

Список літератури

1. Е. П. Ильин «Психология страха»: Питер; Санкт-Петербург; 2017
2. Всеукраїнська газета для психологів, учителів, соціальних педагогів «Психолог». № 2 (650), лютий 2019.
3. <https://rg.ru/2013/12/03/strah-site.html>
4. Журнал «Практичний психолог: дитячий садок», №8/2019
5. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей. СПб., 2005.
6. Карабанова О.А. Психология семейных отношений и основа семейного консультирования. М., 2006

ОСНОВНІ ОЗНАКИ НАЯВНОСТІ СТРАХІВ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ І ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Скіцан Ірина Петрівна

магістрант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Протягом життя кожна людина переживає різні емоції, такі як радість, задоволення, захват, печаль, горе, сум, тривогу, розчарування, страх. Кожна емоція має свій вплив на життя людини, її діяльність, її самопочуття. Вони забарвлюють його як негативно, так і позитивно. Якщо емоції мають негативний вплив на наше життя, то рано чи пізно вони формують тривалі життєві позиції, які щоразу сильніше позначаються на нашому житті. В даній статті ми розглянемо таку емоцію як страх та його прояви в молодшому підлітковому віці.

За визначенням Організації Об'єднаних Націй підлітковий вік – це віковий період з 10 до 19 років. У підлітковому віці емоційні переживання якісно змінюються, тому що змінюються і самі стосунки підлітка з навколишнім світом. Більш складними стають взаємини з дорослими, з однолітками (особливо з однолітками іншої статі). По-новому підлітки починають ставитися до навчальної діяльності і до самих себе. Усе це є джерелом різноманітних, складних, нерідко суперечливих переживань. [1]

Молодший підлітковий вік (10 – 12 років) є одним з ключових етапів процесу становлення емоційно-вольової регуляції людини. Для підлітка характерна легка збудливість, різка зміна настрою та переживань. Він, краще ніж молодший школяр, може управляти вираженням своїх почуттів. В певних ситуаціях шкільного життя (низька оцінка, догана за погану поведінку) підліток може приховувати під маскою байдужості тривогу, хвилювання, засмучення. Але в інших обставинах (конфлікт з батьками, вчителями, товаришами) він може проявити велику імпульсивність в поведінці. Через тяжко пережиту образу він спроможний на такі вчинки, як втеча з дому, навіть спроба самогубства. Велике значення в цьому віці набуває спілкування з однолітками, яке стає гострою потребою підлітка та пов'язане з багатьма хвилюваннями. [2]

Кожному етапу зростання відповідають певні страхи. Найбільша їх кількість проявляється в дитинстві, але підлітковий вік не є винятком. Страх – це одна з базових емоцій людини, що супроводжує нас мало не від народження. Вчений Ю. Щербатих поділяє страхи на три групи: природні, соціальні та внутрішні. До першої групи він відносить страхи, що пов'язані з реальною загрозою життю людини, до другої страхи та занепокоєння за зміну свого соціального статусу, до третьої ті страхи, які виникають у свідомості людини та не мають реальної основи для хвилювання.

Типовими для підлітків є страхи власної смерті, батьків чи близьких людей, страх фізичної травми, нещасного випадку, страх стихії і природних катаклізмів, нападів, хвороби, магичні страхи (погані прикмети, нещасливі дні, поганий гороскоп, «фатальний» збіг обставин), соціальні страхи (страх поразки, страх

«бути не собою», не подобатися, мати невідповідну зовнішність). У хлопців частіше відмічається страх хвороби, а у дівчат – страх стихії, замкненого простору та висоти. Взагалі у дівчат цього віку страхи спостерігаються частіше ніж у хлопців [2].

Страхи можна розпізнати на психологічному та фізіологічному рівні.

Вважається, що найбільш надійними і точними індикаторами страху служать мимічні прояви. При розгорнутому мимічному вираженні страху брови підняті і злегка зведені до перенісся, в результаті чого горизонтальні зморшки в центрі чола глибші, ніж по краях. Очі широко відкриті, верхня повіка іноді злегка піднята, в результаті чого білок ока між повікою та зіницею оголюється. Кути рота різко відтягнуті, рот зазвичай відкритий [3]. Але в процесі дорослішання люди навчаються приховувати страх і лише під час стимуляції або раптової загрози можливо побачити мимічне вираження страху.

Батькам слід звернути увагу на здоров'я підлітків і при наявності таких симптомів як раптове підвищення тиску, тахікардія, шкірні висипи, понос або закреп, посилене сечовипускання, порушення в менструальному циклі, різке схуднення, головні болі, болі в потилиці, потовиділення можуть слугувати проблемами не лише фізіологічного характеру, а й психологічного. Такі симптоми можуть говорити, що підліток перебуває в стані тривожності, а також має якісь страхи.

Якщо психолог виявить ці проблеми, то потрібно розробити спеціальну корекційну програму. Існує ряд достатньо ефективних технік керування страхом. Хоча жодну не можна назвати ідеальною чи універсальною, в руках досвідчених психотерапевтів вони стають корисними інструментами для лікування пацієнтів. Можна представити деякі техніки, які використовуються в практиці психотерапевтів при роботі зі страхами:

- техніка десенситизації, розроблена Уолпом. За допомогою цієї техніки пацієнта вчать розслаблювати м'язи обличчя, шиї та тіла. Надалі, коли пацієнт навчиться самостійно розслаблятися терапевт за допомогою клінічного інтерв'ю може з'ясувати які саме ситуації викликають у пацієнта страх. Потім пацієнта просять уявити найменш лякаючу ситуацію і намагатися залишитися в стані спокою. Таким чином можна навчити підлітка контролювати свої емоції.

- імплзивна терапія, або терапія «вибуху». При роботі з цією технікою пацієнту пропонують уявити найбільш травмуючу ситуацію. В цей час пацієнт переживає найсильніші почуття і за допомогою психотерапевта вчиться контролювати свій стан. Але ця техніка може допомогти не всім пацієнтам.

- моделювання. В цій техніці використовують спостереження за поведінкою іншої людини в ситуації, яка викликає у пацієнта страх. Йому демонструють модель безстрашності за засоби взаємодії з лякаючим об'єктом [3].

Також існує багато вправ, які допомагають виявити проблему та впоратись з нею. Наприклад, арт-терапевтичні технології (малювання, ліплення, колаж, аплікація, робота з фольгою, піском, манкою, тканиною, казкотерапією). Вправи, такі як «Викидання негативних почуттів», «Учимося розслаблюватися», «Перевтілення», «Який Я», «Моя агресивна енергія» та багато інших.

Отже, можна зробити висновок, що підлітковий вік – це складний період в

житті кожної людини. В цей період підлітки потребують особливої підтримки дорослих і коли це потрібно допомоги спеціалістів. Якщо своєчасно розпочати роботу з підлітками, які мають проблеми, то можна запобігти ускладнень в їх подальшому житті.

Список літератури

1. Журнал «Практичний психолог»: дитячий садок, № 7/2019
2. Психология подростка. Полное руководство . Под редакцией члена-корреспондента РАО А. А. Реана – СПб.: пройм – ЕВРОЗНАК, 2003. – 432 с. – (Серия «Психологическая энциклопедия»).
3. Цимбалюк І. М. Психологічне консультування та корекція. Модульно – рейтинговий курс: Навчальний посібник. – К: ВД «Професіонал», 2005. – 656 с.
4. Всеукраїнська газета для психологів, учителів, соціальних педагогів «Психолог», № 1-2 (625 -626), січень 2018.
5. Руководство практического психолога: психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы (Под ред. И. В. Дубровиной–М., 1995.) Издательский центр «Академия», 1995. – 170 с.

УСТАНОВКИ ТА САМОСТАВЛЕННЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ СЕКСУАЛЬНОСТІ ЖІНКИ

Федик Оксана

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та клінічної психології
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Сексуальність – це складне соціокультурне явище, яке охоплює різні сфери психічного життя людини: відчуття, переживання, емоції, уяву, думки, мотиви, дії, вчинки – все те, що супроводжує її активність [1].

У сучасному світі поняття «сексуальність» змінила своє розуміння від комплексу біологічних інстинктів до поліпараметричного утворення, що існує на різних рівнях функціонування особистості та зачіпає різні сфери життя. Проблема сексуальності висвітлюється у рамках багатьох теоретичних напрямів, які ілюструють багатовимірність феномену сексуальності

Довгий час любов та сексуальність були винесені за рамки психологічного аналізу. Проте С.Д. Максименко сформулював тезу, що особистість може бути зрозумілою в стосунках любові, бо вона «починається з любові», в яку інтегровані власне кохання та сексуальність. Проблема сексуальності в останні роки є предметом інтересу психологів (Т.В. Говорун, Дж. Стернберг, Р. Mellody), що пов'язано з емансипацією репродуктивної функції жінки від сексуальності та відщепленням сексуальності від кохання (Е. Гідденс). Тому сексуальність перетворюється, власне, на автономний феномен [2].

Зміни, які відбуваються у культурі сучасного українського суспільства, впливають на різні її сфери, в тому числі і сексуальну сферу. Перш за все, це – крах традиційних антисексуальних установок і їх псевдонаукового обґрунтування. Суспільство перестає бачити у сексуальності щось ганебне і табуйоване. Реабілітована еротика знаходить різноманітне вираження як у масовій, так і у «високій» культурі: літературі, кіно чи образотворчому мистецтві [3].

Сучасні уявлення про сексуальність багато в чому визначаються тим моральним, соціальним і психологічним значенням, яке надавали йому попередні покоління. Як вказував Мішель Фуко в своїй роботі “Історія сексуальності”, зростання еротичної свідомості в сучасних країнах Заходу супроводжувався наполегливими спробами його пригнобити, однак сьогодні ситуація кардинально змінилась. В наявності – всюдишча присутність еротичних образів – прямих чи побічних, традиційних чи нетрадиційних. Сучасна молодь знаходиться в дуже складній ситуації вимушених інтерпретацій нових текстів, іміджів і фактів, які пов'язані з сексуальною поведінкою [4].

Послабшали культурні заборони проти оголеності, розширилися межі мовної пристойності, деякі слова, які ще недавно вважалися нецензурними, увійшли у широкий обіг. У цьому можна углядіти ознаки падіння моралі. Проте можливість

обговорювати раніше замовчуване означає, що люди перестали боятися даних явищ, стали вільніше ставитися до них.

В психології, і в сексології зокрема, важливою є проблема дослідження сексуальності жінок. Тому постає питання про те, чи існує зв'язок сексуальності із установками жінок, та яку роль відіграє самоствавлення у реалізації сексуальності жінок.

Негативне ставлення до сексуальності, властиве жінкам чи приписувалось їм протягом ХІХ–початку ХХ століття, викликане нерівними рольовими позиціями статей у сексуальних відносинах, на що вказував В. Райх: «Сексуальна мораль, пронизана власницькими інтересами, перетворила у щось цілком природне таку ситуацію, у якій чоловік «володіє» жінкою, жінка ж, «віддається» чоловікові. А так, як оволодіння має під собою честь, у той час як віддатися означає принизитись, у жінок сформувався боязливий ставлення до статевого акту та сексуальності» [5].

На жіночу сексуальність впливає дуже багато факторів, і ставлення до себе є одним з них. Кожна особистість є унікальною і самобутньою, багатогранною і володіє своїм неповторним шармом. Самооцінка жінки залежить від того, чи чувається вона привабливо, сексуально, але на це відчуття може впливати дуже багато різних чинників – установка, самооцінка, самоствавлення, і вплив цей не завжди позитивний.

Сексуальність жінок залежить від самоствавлення рівно так, як самоствавлення залежить від сексуальності. У зрілому віці основну роль у становленні самоствавлення відіграє сексуальна привабливість. У жінок вона багато в чому ґрунтується на привабливості їх зовнішності. З віком змінюються зони тіла, що впливають на оцінку жінкою її зовнішності. Зменшується значення постаті як показника зовнішності за рахунок підвищення ролі особи. Тому, часом жінки перестають стежити за фігурою, приймаючи зміни, як втрату сексуальності. [1].

Важливою характеристикою жіночої сексуальності Н.О. Смахтіна вважає наявність у її структурі інфантильних за походженням елементів, які потім стають несвідомими установками особистості. Якість сексуальності є одним із показників жіночої реалізації, яка визначається не лише актуальними чинниками: характер партнера, особливості взаєностосунків, сексуальна обізнаність, відповідальність за партнера, але й інфантильним досвідом дитячо-батьківської взаємодії. [6].

Установка - це певний напрям особистості, стан готовності, тенденцію до певної діяльності, здатної задовольнити якісь потреби людини. На відміну від мотиву, тобто свідомого спонукання, установка мимовільна і не усвідомлюється самим суб'єктом. Проте саме вона визначає його відношення до об'єкта і спосіб його сприйняття. У системі установок непомітно для самої людини акумулюється її попередній життєвий досвід, настрої її соціального середовища [7].

Сексуальна установка – готовність, схильність до певних сексуальних дій; стан внутрішньої, неусвідомлюваної готовності суб'єкта оцінково чи поведінково реагувати певним чином на об'єкти дійсності чи на інформацію про

них, уявлення особистості про припустимі та неприпустимі норми сексуальної поведінки як для себе, так і для інших людей [8].

Сексуальні установки є не статичним, а досить динамічним поняттям. Різноманітні сексуальні установки визначаються позитивним або негативним ставленням до різних форм вияву своєї сексуальності [4].

Для певної категорії жінок, складності прояву своєї сексуальності зумовлені стереотипною установкою озлобленості на представників протилежної статі, як наслідок прикладу чоловічо-жіночих стосунків у сім'ї. Це може свідчити як про знецінення подружніх стосунків, так і про приреченість на стосунки без кохання. Але, ми можемо припустити, що такий стан суспільно зумовлений – відсутність статевого виховання, правдивої, доступної, невикривленої інформації, що є важливим джерелом формування статевої самосвідомості, статевої ролі та психосексуальної орієнтації, сексуальних установок особистості.

Також, ми можемо виокремити джерела сексуальних установок жінки: фізіологічні особливості та потенційні можливості жіночого організму; уявлення дівчат про ці особливості та можливості, які часто не відповідають реальності; психологічні чинники – емоції, настрої, мотиви; особливості соціалізації - виховання, відсутність своєчасного набуття знань щодо особливостей статевої поведінки, нестача інформації про сексуальність; антисексуальні установки та батьківські заборони; особливості отриманої інформації про сексуальність, оцінкові судження і приклад однолітків та референтної групи.

Аналізуючи прояв сексуальності та установки щодо сексу варто пам'ятати про те, що в жінки розвинені такі установки щодо сексу, як делікатність, ніжність, вибірковість, ревності, прямо пов'язані з рівнем ситуативної та особистісної тривожності. Відповідно, для кращого прояву сексуальності жінки необхідно забезпечити зниження рівня тривожності у контексті установок щодо сексу. Слід працювати над зниженням кількості та жорсткості критеріїв відбору сексуального партнера, надмірної уваги до тієї обстановки, у якій здійснюються сексуальні контакти тощо. Зниженню тривожності також може сприяти у контексті сексуальних установок розвиток сучасних поглядів на сексуальні стосунки, тобто сприймання сексу як насолоди та нормальної, здорової фізіологічної потреби [9].

Потрібно зазначити, що підвищення освітнього рівня, розширення наукових знань – необхідна умова зрушень у розвитку сексуальності та статевої свідомості, підвищення сексуальної культури, виникнення усвідомленої потреби будувати інтимні стосунки на кращих взірцях етнічної, психологічної, сексуальної культур. Сексуальна освіта і статево виховання дозволить розібратися в помилкових і шкідливих теоріях. Оволодівши всім багатством сексуального досвіду і створюючи нові цінності, ми тим самим вдосконалюємо себе [4].

Вивчення проблеми сексуальності жінки залишаються відкритим питанням для сучасної науки.

Список літератури:

1.Мастерс У.Г. Основы сексологии (HUMAN SEXUALITY) / Мастерс У.Г., Джонсон В.С., Колодни Р.К.; [Пер. с англ.]. — М.: Мир, 1998. — 342 с.

2.Кочарян О. С. Сексуальність у структурі жіночої реалізації / О. С. Кочарян, Н. О. Смахтіна // Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2009. – № 3(27). – Ч.2. – С. 42–47.

3.Кравець В. П. Теорія і практика дошлюбної підготовки молоді/ В. П. Кравець. — К.: Київська правда,2000. — 688 с.

4.Fedyk O. Sexual culture of youth as a psychological problem. Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія.-Івано-Франківськ:Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імен Василя Стефаника», 2015.- Вип.20.-Ч.2.-С. 227-232 .

5.Райх В. Сексуальная революция/ В. Райх. — СПб-М.,1997. — 205 с.

6.Смахтіна Н.О. Індивідуально-психологічні особливості жіночої сексуальності: автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.01. / Н.О.Смахтіна. — Харків, 2011. — 22 с.

7.Мани Дж., Ориентация / Дж.Мани, П. Такер // Сексология (хрестоматия). — СПб: Питер, 2001. — 512 с.

8.Гупаловська В.А. Психологічні особливості сексуальних установок молоді / В.А. Гупаловська, Н. Стрілець // Психологічні науки. – 2013. – Т. 2, Вип. 10 (91). – С. 89–94

9.Дідковська Л.І. Психологічні особливості ставлення до сексу осіб віку ранньої дорослості / Л.І. Дідковська // Психологічні науки. – 2014. – Вип. 2.12 (103). – С. 72–79.

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ

Шпортун Оксана Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор кафедри психології
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Лупяк Тетяна
студентка СО Магістр,
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Дослідження етіології мовленнєвих порушень пройшло історичним шляхом загального вивчення про причини виникнення хвороб. На початку 30-их років минулого століття відбувалося активне розширення наукових пошуків щодо вивчення причин й етіології вже відомих та нових мовленнєвих порушень. Зокрема, це стосується таких складних порушень як заїкання (В. Гіляровський, О.Рау, Ф.Рау), афазія (Б.Богданов-Березовський), недорікуватість (В.Смірнов, М.Хватцев), алексія та аграфія (Р.Левіна, О.Правдіна), порушення голосу (В.Головська, О.Сотніков). Характерною ознакою цього історичного періоду були наукові суперечки між педагогами та лікарями щодо етіології мовленнєвих порушень і засобів (медичних чи педагогічних) їх подолання. У трактуванні природи розладів мовлення, у методичній системі їх подолання переважали клінічні підходи (дослідження психоневрозів Н.Астіані, Е. Бейна, С.Доброгаєва, В. Каженко, О. Лурія, С. Ляпідевського, Д.Фельдберга, Ю.Флоренської та ін.).

Етіологія (від грец. *aitia* – причина, *logos* – вчення) – вчення про причини та умови виникнення хвороб. Чільне місце в сучасному вченні про етіологію займає положення про те, що дія будь-якої причини реалізується не безпосередньо, а опосередковано, через взаємодію із фізіологічними системами організму. Хвороба проявляється тоді, коли ці системи вичерпали свої компенсаторні можливості [4, с.113].

Під причиною порушень мовлення розуміють вплив на організм зовнішнього або внутрішнього шкідливого фактора або їх взаємодії, які визначають специфіку мовленнєвого розладу і без яких він не може виникнути.

У якості загальних ознак відмічаються пізній початок розвитку мовлення, бідний словниковий запас, аграматизми, дефекти вимови, дефекти фонемоутворень. Недорозвиток може бути виражений в різному ступені: від відсутності мовлення або лепетного її стану до розгорнутого, але з елементами фонетичного і лексико-граматичного недорозвитку. В залежності від ступені сформованості засобів мовлення у дитини загальний недорозвиток підрозділяється на три рівні (за Р. Левіною):

Порушення мовленнєвої функції негативно впливає на стан здоров'я і розвиток провідних фізіологічних систем організму. Усі психічні процеси розвиваються з прямою участю мовлення, тому його порушення часто пов'язане

з різними за характером і глибиною відхиленнями. За відсутності своєчасної допомоги з боку педагогів, медиків, батьків у більшості дітей мовленнєві дефекти ускладнюються патохарактерологічним розвитком особистості, можливі агресивність, надмірна розгальмованість, підвищується виснажливість нервової системи, спостерігається дефіцит уваги, порушення рухових функцій, пам'яті і зниження працездатності.

Порушення мови – збірний термін для позначення відхилень від мовної норми, прийнятому в даному мовному середовищі, повністю або частково перешкоджаючи мовному спілкуванню й обмежуючи можливість соціальної адаптації дитини. Як правило вони обумовлені відхиленнями в психофізіологічному механізмі мови, не відповідають віковій нормі, самостійно не перетворюються й можуть впливати на психічний розвиток. Для їхнього позначення фахівцями використовуються різні, не завжди взаємозамінні терміни – розладу мови, дефекти мови, недоліки мови, недорозвинення мови, мовна патологія, мовні відхилення.

До дітей з порушенням мовлення відносять дітей із психофізичними відхиленнями різного ступеня, що викликають ряд розладів комунікативної й пізнавальної функції мови. Від інших категорій дітей з особливими потребами їх відрізняють нормальний біологічний слух, зір і повноцінні передумови інтелектуального розвитку. Виділення цих ознак, що диференціюють, необхідно для їх розрізнення від мовних порушень у дітей з олігофренією, затримкою психічного розвитку, сліпих і слабозорих, дітей РДА, та інших. Серед причин, що викликають порушення мови, розрізняють біологічні і соціальні фактори ризику.

Біологічні причини – розвитку мовних порушень, являють собою патогенні фактори, що впливають головним чином у період внутрішньоутробного розвитку й пологів (гіпоксія плода, родова травма, та ін..) а також у перші місяці життя після народження. Мовні порушення, які виникли під впливом якого-небудь патогенного фактору, самі не зникають і без спеціально-організованої корекційно-логопедичної роботи можуть негативно позначитися на всьому подальшому розвитку дитини. В зв'язку з цим варто розрізняти патологічні мовні порушення й можливі мовні відхилення від норми, викликані віковими особливостями формування мови або умовами зовнішнього середовища.

Соціально - психологічні фактори ризику зв'язані головним чином із психічної депривації дітей. Негативний вплив на мовний розвиток можуть робити необхідність засвоєння дитиною одночасно двох мовних систем, зайва стимуляція мовного розвитку дитини, неадекватний тип виховання дитини, педагогічна занедбаність, тобто відсутність належної уваги до розвитку мови дитини (вихователя, вчителя, а особливо батьків) та дефекти мови навколишніх.

У результаті дії цих причин у дитини можуть спостерігатися порушення розвитку різних сторін мови. Діти з порушеннями мови підрозділяються на ряд субкатегорій залежно від етіопатогенезу, клінічної форми мовного дефекту, глибини й системної поширеності мовного розладу, завдань, прийомів, і методів логопедичного впливу. Глибокі порушення різних сторін мови, що обмежують можливості користування спілкуванням, викликають специфічні відхилення з

боку інших вищих психічних функцій, які ускладнюють картину мовного порушення дитини. Якісна специфіка й виразність таких відхилень вторинного порядку пов'язана з глибиною мовного розладу, а також зі ступенем зрілості мовної системи і інших вищих форм поведження дитини до моменту дії патологічного фактору.

Мовні порушення у дітей і підлітків розглядаються в різних аспектах: в аспекті локалізації поразки й психофізичної організації мовної діяльності (сенсомоторний рівень; рівень значень і змісту). На цій основі виділяється ступінь виразності ряду мовних дефектів. Такий підхід близький нейропсихологічному напрямку у вивченні мовних порушень і застосовується найбільш широко в комплексних дослідженнях дітей шкільного віку й підлітків; в аспекті етіопатогенезу, виділяються органічні і функціональні причини порушення й характерні симптомокомплекси мовних порушень. Цей підхід відбитий у клініко-педагогічній класифікації мовних порушень: порушення усного мовлення (дислалія, ринолалія, дизартрія, заїкуватість, тахілалія, брадилалія, афонія, алалія, афазія) та порушення писемного мовлення (дислексія та дисграфія).

Причини порушень формування мовленнєвого розвитку дітей найрізноманітніші. М. Хватцев вперше розділив їх на зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні), особливо підкресливши їх тісну взаємодію. Він також виділив органічні (анатоמו-фізіологічні, морфологічні), функціональні (психогенні), соціально-психологічні і психоневрологічні причини.

До групи органічних причин відносять внутрішньоутробну патологію, яка призводить до порушення розвитку плоду (О. Гончарова, Е. Фрухт, Р.Тонкова-Ямпольська, М. Шабалов, О. Ковтун, С. Бенілова та ін.) Найуразливіший період дії негативних чинників на плід – перша третина вагітності. Вплив шкідливого чинника або поєднання кількох негативних факторів у цей період може призвести до недорозвинення або ушкодження центральної нервової системи дитини, у тому числі й мовленнєвих зон кори головного мозку [2, с.35].

Факторами ризику є: внутрішньоутробна гіпоксія плоду (кисневе голодування), причини якої можуть бути різними – гестоз (токсикоз) першої і другої половини вагітності, нефропатія, загроза викидня, патологія плаценти, підвищення артеріального тиску, соматичні (загальні) захворювання матері (цукровий діабет, нефрит, захворювання серцево-судинної системи); вірусні захворювання, перенесені матір'ю в період вагітності (краснуха, грип, скарлатина, кір, інфекційний гепатит, туберкульоз, поліомієліт, токсоплазмоз, герпес, сифіліс, ВІЛ-інфекція); травми, падіння і забиття матері (особливо в ділянці живота); імунологічна несумісність кров матері і плоду (антитіла, проникаючи через плаценту, викликають розпад еритроцитів плоду, відбувається виділення токсичної речовини – непрямого білірубину, який вражає відділи мозку, що призводить до природженої патології слуху і мовлення); порушення термінів виношування плоду (гестації) – недоношеність (менше 38 тижнів) і перекошеність (більше 40 тижнів); паління, прийом алкоголю і наркотичних речовин (на сьогоднішній день вивчена клінічна картина різних порушень розвитку плоду і дитини алкогольно-ембріонального генезу

(походження), що поєднується з порушеннями мовлення; науково доведений вплив алкоголю (навіть мінімальні дози: пиво, коктейлі, слабке вино) на виникнення різних дефектів мовлення, описаний алкогольний ембріональний синдром, що включає відставання фізичного, мовленнєвого і розумового розвитку); прийом лікарських препаратів (існують лікарські засоби, які протипоказані при вагітності, або повинні застосовуватись з обмеженістю і за рекомендацією лікаря); професійні шкідливі умови (підвищені фізичні навантаження, робота з хімічно активними шкідливими речовинами, дія різних видів випромінювання – ультрафіолетового, іонізуючої радіації); стресові стани матері під час вагітності, що можуть викликати гіпоксію плода [4, с.113].

Найбільш важкі відхилення в розвитку виникають при клінічній смерті новонароджених, яка виникає при поєднанні внутрішньоутробної патології з важкою асфіксією в пологах. Встановлена певна залежність між тривалістю клінічної смерті і тяжкістю ураження центральної нервової системи. При клінічній смерті більше 7-10 хвилин часто виникають незворотні зміни з боку ЦНС з подальшими проявами дитячого церебрального паралічу, мовленнєвих розладів, порушень розумового розвитку.

Патологічні впливи на пізніх стадіях вагітності зазвичай не викликають важких вад розвитку, а ведуть до затримки дозрівання нервової системи, до порушення мієлінізації її структур. У дітей з аномаліями і вадами розвитку мозку часто спостерігаються множинні так звані дизембріогенетичні стигми у вигляді асиметрії черепа, аномалії піднебіння, мікрогнатії, прогнатії та ін.

Певне значення в генезі мовленнєвих порушень у дітей раннього віку мають і спадкові фактори, які в деяких випадках виступають як провідні причини (О. Гончарова, Р. Лалаєва, І. Сергієць, О. Черкашина, Т. Журба, О.Мастюкова, С. Billard, К. Wexler та ін.). Спадково можуть передаватися особливості будови мовленнєвого апарату. Наприклад, неправильна посадка і комплектація зубів, форма прикусу, схильність до дефектів будови твердого і м'якого піднебіння (щілини піднебіння), а також особливості розвитку мовленнєвих зон головного мозку.

О. Гончарова (1999) наводить дані про те, що у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку в 40,5% випадків спостерігається сімейна обтяженість по нервово-психічній на 10% - по мовленнєвій патології. В 77,3% випадків у родоводі дітей з порушеннями мовлення зустрічаються дефекти звуковимови і затримка мовленнєвого розвитку.

Аналіз сучасних досліджень показує, що спадкові чинники у виникненні мовленнєвих розладів зазвичай виступають у поєднанні з екзогенно-органічними і соціальними. Вони можуть відігравати також провідну роль у виникненні деяких видів мовленнєвих розладів, що поєднуються із загальними змінами з боку нервової системи. Це такі мовленнєві порушення, які спостерігаються при хромосомних синдромах і спадково-дегенеративних захворюваннях нервової системи і складають групу так званих вторинних мовленнєвих розладів [1, с.56]

Під екзогенно-органічними чинниками розуміють різні несприятливі впливи (інфекції, травми, інтоксикації та ін.) на центральну нервову систему дитини та на її організм в цілому. Це такі фактори ризику родового періоду як:

- родові травми, що призводять до внутрішньочерепних крововиливів (причини можуть бути різні: вузький таз матері, механічна стимуляція, що застосовується під час вагітності, - накладання щипців на голівку дитини, витискування плоду, що провокують внутрішньочерепні крововиливи, які можуть зачіпати мовленнєві зони головного мозку);

- асфіксія - недостатнє постачання головного мозку киснем внаслідок порушення дихання, наприклад, при обвиванні пуповиною (викликає мінімальні органічні ушкодження головного мозку);

- невелика маса тіла новонародженого (менше 1500 г) і подальше проведення інтенсивних реанімаційних заходів (наприклад, штучна вентиляція легенів, що триває більше 5 днів);

- низький бал за шкалою Апгар (загальноприйнятий метод оцінки стану новонародженого безпосередньо після народження).

За даними М. Шабалова (2002) родова травма зустрічається у 47% дітей з вираженими мовленнєвими порушеннями. У дітей, які народилися в тяжкій асфіксії, терміни появи першого лепету й перших слів запізнюються на 3-6 місяців.

У перший рік життя дитини особливо інтенсивно формуються рухові навички і основи психічної діяльності, а також закладаються основи здоров'я. Вплив соматичної патології на мовленнєвий розвиток досліджували С.Бенілова, О. Волкова, О.Гончарова, О. Груздєв, Т. Набієва, О. Українець, О.Фурєєва, та ін.

Отже, до чинників постнатального періоду, що викликають порушення розвитку мовленнєвих і немовленнєвих функціональних систем, відносять:

- інфекційно-вірусні захворювання, нейроінфекції (менінгоенцефаліт, менінгіт), що призводять до ушкодження центральної нервової системи, зниження або втрати слуху;

- травми і забиття головного мозку, що у важких випадках призводять до внутрішньочерепних крововиливів, порушення мовленнєвого розвитку або втрати існуючого мовлення (тип і тяжкість мовленнєвого порушення залежатиме від локалізації ушкодження головного мозку);

- травми лицевого скелету, що призводять до ушкодження периферичного відділу мовленнєвого апарату (перфорація піднебіння, випадання зубів), спричиняють порушення вимовної сторони мовлення дитини;

- тривалі простудні захворювання, запальні захворювання середнього і внутрішнього вуха, що призводять до тимчасового або постійного зниження слуху, порушення мовленнєвого розвитку дитини;

- прийом токсичних антибіотиків, що може стати причиною зниження слуху.

Особливо важливою є медична діагностика таких функціональних розладів. Тільки комплексний еволюційний аналіз розвитку дитини в цілому та її неврологічних порушень зокрема є основою правильного діагнозу і прогнозу подальшого розвитку.

Отже, нервово-психічне здоров'я, забезпечуючи нормальний, мовленнєвий розвиток дитини, значною мірою залежить від міжособистісних стосунків у сім'ї. Особливе значення при цьому мають наступні дані: характерологічні особливості матері (тривожність, недовірливість, інфантильність, імпульсивність, емоційна холодність); неприйняття дитини з боку матері (батька); неповна сім'я; конфліктні взаємовідносини в сім'ї; зміна в структурі сім'ї (смерть, хвороба близьких, розлучення тощо); виховання у двох будинках; різка зміна життєвого стереотипу і типу виховання; неадекватний тип виховання ("кумир", гіперопіка, гіпоопіка, неузгодженість у виховних позиціях батьків).

Мовленнєві порушення часто виникають як наслідок різних психічних травм (переляк, переживання через розлуку з родичами, тривала психотравмуюча ситуація в сім'ї тощо). Це затримує розвиток мовлення, а у ряді випадків, особливо у разі гострих психічних травм, викликає у дитини психогенні мовленнєві розлади: мутизм, невротичне заїкання [3, с.36].

Феномен мовлення розвивається через наслідування, тому деякі мовленнєві порушення (нечіткість, вимови, заїкання, порушення темпу мовлення та ін.) можуть мати у своїй основі наслідування.

Список літератури:

1. Алієва І. А. Профілактика та корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення в учнів допоміжної школи. Таврійський вісник освіти. 2015. № 3 (51). С. 137–145. URL: file:///C:/Users/ОКСАНА/Downloads/Tvo_2015_3_26.pdf (дата звернення: 10.08.2018)
2. Ананьев Б.Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом. Москва: Известия АПН РСФСР, 1955. С.104-149.
3. Андреева С. М. Психолингвистические основы обучения диалогическому взаимодействию. Педагогические науки. 2008. № 3. С.69–71.
4. Бенилова С.Ю. Доброжелательные взгляды на общение с детьми. Двадцать одна ситуация из практики детского психиатра и психотерапевта. Москва: Книголюб, 2005. 48 с.

“RUSYA’DA YAŞAMAK İSTEDİĞİNİ İDDİA EDENLERİN ASIL HAYALİ, SOVYETLER ZAMANINA GERİ DÖNMEKTİR.” BİR TOPLUMBİLİMCİYLE SÖYLEŞİ

Maksymenko Olha

M.A. in Psychology, Leading Sociologist,
Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine

This is a Turkish version of an interview given by Yevhen Golovakha to “Focus” magazine [1].

Rusya ile sınırı olan Doğu Ukrayna, onu ülkemizin diğer bölgelerinden farklılaştıran birtakım özelliklere sahip. İlk önce, Ukrayna’nın doğu bölgeleri batı ve orta kesimlerine kıyasla daha geç iskân edilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıla kadar oralar seyrek nüfuslu yerlerdi. Ancak kömür yataklarının bulunması, ilk madenlerin ve fırınların işletilmesi ile ilk işçi kasabaları ortaya çıkmıştır. Zaman geçtikçe kömür madenlerinde çalışanların sayısı da artmış, yerleşim yerleri çoğalmış, sanayi alanlarına dönüşmüştür. Oralara gelenlerin büyük bir kısmı Rusya İmparatorluğu’nun topraklarının sakinleriydi. Yerli halklar o bölgelerde yaşamamıştı, etnik kökeni Ukraynalı olanların oranı da oldukça düşüktü. Oysa ki Rus unsurunun etkisi güçlüydü ve görünüşe göre, günümüze kadar gücünü korumuştur. Ukrayna’nın doğu kesimlerinde yaşayanların çoğu günlük hayatta Rusça konuşmayı tercih ediyor ve Rus kültürüne yakınlık duyuyor. Doğu Ukraynalılar ile Rusya ve Ruslar arasında sıkı bağlar söz konusudur. Hâlbuki Batı Ukraynalıların benimsedikleri ideoloji ve değerler onlara tamamen yabancıdır. Doğuda yaşayan vatandaşlarımız, ‘Batılıların’ gelip şu yabancı ideolojiyi kendilerine zorla dayatmalarını istemediği gibi, komşusu Rusya ile yıllardır süregelen bağların aniden kesilmesinden korkuyorlar. İşte bu yüzden ‘Doğuluların’ ekseriyeti Euro Meydan’a karşı çıkıyor, Rusya ve eski SSCB ülkeleriyle ilişkilerin sürdürülmesini istiyordu. Şu an itibarıyla (25–29 Nisan 2014 tarihleri arasında yapılan anket araştırmasının sonuçları dikkate alındığında. – Ç.N.) oradaki nüfusun yüzde 38’i Ukrayna’nın Avrupa Birliği’ne değil Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan’ın dâhil olduğu Gümrük Birliği’ne üye olmasından yanadır. Hâlbuki Ukrayna’nın AB’ye üyeliğini destekleyenlerin oranı sadece yüzde 25’tir.

İkincisi, Ukrayna’nın doğusu sanayi açısından oldukça gelişmiş bir bölge olmasına rağmen -en büyük kömür madenleri ve demir çelik fabrikaları orada bulunuyor- Sovyetler Birliği dağılınca çok büyük zarar görmüş, ekonomik istikrarı kaybetmişti. Galiba Sovyetler Birliği’nin çöküşünden en çok etkilenen, en zor değişime uğrayan bölgeler Ukrayna’nın doğu kesimleriydi. Ağır sanayi SSCB döneminde önde gelen sektörlerden biriyken Sovyet sisteminin çöküşüyle hâkim konumunu tamamen yitirmiştir. Ağır sanayide çalışan uzmanlar Sovyetler Birliği zamanında iyi para kazanarak saygı görürken bağımsızlık döneminde işsiz kalınca hem tek geçim

kaynaklarından mahrum kalmış hem de eski itibarını kaybetmişti... Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna'nın en önemli ticaret ortakları olan SSCB cumhuriyetleriyle ilişkileri kesilmiş, çok sayıda fabrika kapatılmıştı. Binlerce, hatta milyonlarca insanın içinde yaşadığı düzen büsbütün bozulmuştu.

Şunu da belirtelim ki, tüm dünyada daha 20. yüzyılın son çeyreğinden beri benzer süreçler yaşanıyor; endüstri çağının endüstri sonrası çağa yerini bırakmasıyla dünya genelinde sanayi kuruluşları kapatılıyor, birçok meslek önemini ve güncelliğini yitiriyor, çalışanlar işten çıkarılıyor. Ama Ukrayna'nın doğusunda yaşanan dönüşümlerden bahsedecek olursak, o bölgelerin derinlemesine etkilendiği, hatta kaosa sürüklendiği bile söylenmeden geçilemez. Devletin malı mülkü ve bölgenin ana gelir kaynakları olan madenler ve fabrikalar haksız ve hukuksuz bir şekilde özelleştirilmiş, o fabrikalarda yıllardır çalışan işçiler işten çıkarılarak bir anda ekmeğinden olmuştu. Ukrayna'nın doğusu, çok kısa sürede suç oranı en yüksek bölgelerden biri durumuna gelmiştir. Özellikle organize suç oranının oldukça yüksek boyutlara ulaştığı görülmektedir ki hâlen de öyledir!... Bahsettiğim bölgelerin iş hayatı tümüyle haydut çeteleri tarafından kontrol ediliyordu. Çoğu insan, tarif edilemeyecek kadar zor koşullarda hayatta kalma mücadelesi veriyordu. Bu nedendir ki doğuda yaşayan birçok kişinin (Son sosyolojik araştırmaların sonuçlarına bakılırsa, neredeyse üçte ikisi – Ç.N.) hâlâ Sovyet düzenine özlem duyuyor olmaları hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü Sovyet düzeni, onlara ilk önce istikrarlı yaşam, toplumsal adalet ve haklar eşitliğini çağırıyor. Onların hatırladığı kadarıyla, Sovyetler Birliği zamanında ne halklar arasında düşmanlık, ne işsizlik, ne ekonomik krizler, ne istikrarsızlık, ne çocukların geleceği için endişe, ne dilenciler, ne de sermaye baronları vardı. Birilerinin lüks içinde yüzdüğü, diğerlerinin ise yoksulluk çektiği bir ülkede yaşamak istemiyorlar. Rusya'yı bu bağlamda Sovyetler Birliği'nin halefi olarak görüyorlar. Rusya'da yaşamak istediğini iddia edenlerin asıl hayali, Sovyetler zamanına geri dönmektir. Maalesef Sovyetler Birliği'nin hiçbir şekilde dirilemeyeceğini aklına bile getirmiyorlar.

Yevgeniy Golovaha, yazar ve toplum bilimci, Ukrayna Ulusal Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü Müdür Vekili

References

1. Maksimenko O. Doğu Ukraynalıların mantalitesine dair bazı tespitler // TürkHaber — Ukrayna Haberleri. [Electronic resource]. — Access mode: <http://turkhaber.com.ua/dogu-ukraynalilarin-mantalitesine-dair-bazi-tespitler>
2. Maksymenko O. Ukraine's Euromaidan in Turkish media. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2016. № 2. С. 162–173.

АКТИВІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Савельчук Ірина Борисівна

доктор педагогічних наук, доцент
доцент кафедри теорії та технології соціальної роботи
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Становлення й одночасний розвиток теорії та практики соціальної роботи відбувається з урахуванням трансформаційних суспільних змін, тому спричиняється суттєвий прояв впливу механізмів реалізації соціальної політики на вирішення певних соціальних проблем та подолання соціально небезпечних явищ. Ефективність соціальної роботи вбачалася у реформуванні системи соціального забезпечення, що залишилася від колишнього СРСР та розбудові мережі державних соціальних закладів (суб'єктів соціальної роботи), не беручи до уваги можливості відродження доброчинності, взаємодії державних закладів та органів самоврядування з громадськими, благодійними організаціями та волонтерським рухом. Розробка нормативно-правових та організаційно-технологічних засад діяльності соціальних працівників відбувалася як відображення загострення соціальних проблем у суспільстві, що в цілому вплинуло на стихійний характер перенавчання та кваліфікації існуючих кадрових резервів щодо вирішення потреби у підготовці соціальних працівників. Практика соціальної роботи виступає постійним процесом модернізації не тільки діяльності соціальних служб, закладів та громадських організацій, але й впливає на удосконалення підготовки соціальних працівників до професійної діяльності [1, с.440].

Визнання фахової спеціальної освіти та статусу фахівців з соціальної роботи й досі чітко не визначено, а здійснення соціальної роботи можливо як на професійних, так і на волонтерських засадах. З прийняттям Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), зроблено першу спробу у визначенні організаційних та правових засад соціальної роботи з дітьми та молоддю як «діяльності уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб» [2, с.5-11].

Врахування тенденції розширення сфери надання соціальних послуг відобразалося внесенням змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001; 2005; 2006; 2009) стосовно розширення об'єктів, суб'єктів, змісту соціальної роботи та впровадження відповідної підготовки фахівців соціальної сфери, зокрема:

- об'єктів соціальної роботи (різні категорії сім'ї, дітей та молоді);

- суб'єктів, що здійснюють соціальну роботу (уповноважені органи, фахівці з соціальної роботи, об'єднання громадян, благодійні й релігійні організації, юридичні та фізичні особи, волонтери);

- змісту соціальної роботи (додається менеджмент соціальної роботи та супервізія до раніше визначених соціального обслуговування, соціального супроводу, соціальної профілактики, соціальної реабілітації, соціального інспектування);

- кадрового забезпечення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, підготовка фахівців з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю та підвищення їхньої кваліфікації (Закон України, 2009, ст. 18).

Остаточне нормативно-законодавче значення підготовки соціальних працівників закріплено в Законі України «Про соціальні послуги», в якому визначено соціального працівника як професійно підготовленого фахівця, що має відповідну освіту й необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи й надання соціальних послуг. Тим самим відбулася заміна значення соціальної роботи як сфери надання соціальних послуг особам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують адресної (диференційованої) допомоги й обслуговування, яке фактично зводило соціальну роботу до соціального обслуговування (надання соціальних послуг) в системі соціального забезпечення населення України.

Отже, розвиток й становлення вітчизняної соціальної роботи мають будуватися на чітко визначених методологічних засадах, концепціях соціальної діяльності та інноваційної діяльності, що дозволить орієнтуватися на необхідність та актуальність стратегічного планування розширення надання соціальних послуг різним категоріям населення. Така активізація стратегічного планування розвитку, з одного боку, є закономірним процесом розвитку соціальної роботи, а з іншого – намаганням фахівців соціальної роботи виокремити інструменти й механізми, які б забезпечили розширення соціальних послуг населенню, у тому числі впровадження інноваційних моделей соціальної роботи. Інноваційним виміром розвитку соціальної роботи стає генерування нових видів соціальних послуг, які сприятимуть вирішення соціальних проблем. Саме тому, стратегічне планування соціальних послуг спрямовує пошук шляхів вирішення основних проблем розвитку системи соціальної роботи.

Список літератури

1. Савельчук, І. (2020). Сутнісні й змістові характеристики становлення теорії та практики соціальної роботи. *Social Work & Education*. Vol. 7, No. 4. TernopilAberdeen, 2020. pp. 436-451. DOI: 10.25128/2520- 6230.20.4.3.

2. Нормативно-правове забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді. (2003). Частина I. (перевидання зі змінами). К.: ДЦССМ, 762.

TO THE QUESTION OF THE ORGANIZATION OF OPERATION OF MEANS OF TRANSPORT AT TRANSPORTATION OF PASSENGERS

Dolia Kostiantyn

OM Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv,
Kharkiv, Ukraine

Dolia Olena

Kharkiv National University of Radio Electronics Kharkiv, Ukraine

Studies of different quality from the point of view of consumers show that the most important parameter is the travel time, which consists of the following elements: time to stop, waiting time of the vehicle, travel time in the vehicle, time to reach the destination. In this regard, when assessing the quality of passenger service, it is proposed to use not only the indicator of regularity of traffic, but also the indicator of reliability of transportation. To calculate the reliability, it is necessary to set the intervals and deviations from the mean interval.

Certain indicators are used to mathematically justify the choice of transport accessibility management system. From the point of view of estimating the level of passenger service, such an indicator can be represented by the time spent on boarding, which is determined by the time spent by passenger transport within the stop. From the point of view of operation of passenger transport such indicator can be represented by its working speed which directly depends on time of stay of passenger transport in a stopping point. The main problem in the analysis of traffic flows on interregional roads in any country is the heterogeneity of traffic flow, which consists of different types and types of vehicles.

The paper identifies that the development of the process of operation of means of transport in intercity passenger transport is one of the main goals of social policy, because it ensures the implementation of various strategic goals, such as: improving the quality of life; consumer market development. The process of forming a network of interregional passenger rolling stock is mainly guided by the achievement of social goals, such as: increasing road safety, reducing the cost of passenger travel, developing a competitive market for transport services, maximizing domestic demand, ensuring a high standard of living.

The study of interregional operation of means of transport in intercity passenger transport shows that analyzing the transport functionality and the volume of civil passenger traffic, it is necessary to take into account the following factors: the number of inhabitants of settlements located on the route, the distance between settlements; availability of service complexes.

The paper identifies that forecasting the volume of passenger traffic is the basis for planning the volume and construction of vehicles in the appropriate quantity and quality and directly plays an important role for the healthy development of transport. Appropriate forecasting is proposed to support the information in the work.

The research presented in the works determines that the global trend of introducing high-speed passenger transport routes with a high level of comfort has become popular all over the world, especially in Europe, South America and Asia. At the same time, the authors focus on the growth of passenger demand for such routes, with a relatively more expensive load, both for the passenger and the organizer of transportation.

The authors of the works provide the characteristics of modern experience in the formation of tariffs for passenger transportation by road and rail. In their work, the authors proposed a comprehensive approach to the definition and planning of the railway transit corridor in the city, which has a potential demand for a new system of transit traffic by rail. In addition to the current transit system and the existing railway system, the authors address the issue of the problem of railway lines located in the linear urban transport corridor.

The authors argue that transport underlies the need to move passengers and goods from one place to another. According to the authors' statistics in Australia, the total number of trips to urban areas has increased tenfold over the past sixty years, and the social cost of downtime due to their insufficient capacity is estimated at \$ 9.4 billion in 2005. .

In this context, it has long been recognized that the implementation and provision of public transport services that are attractive, efficient and affordable are a key element for the present and future sustainability of our cities and the quality of life of their residents. This thesis is related to the pricing and design of urban transport systems; in particular, we study the optimal design and efficient operation of bus services, pricing of both public and private transport, as well as the role of transport alternatives in the development of pricing policy in transport. Ensuring the efficient operation of public transport involves a large number of solutions that require careful study, such as network design, mode selection, tariff mode, nature and level of infrastructure investment, number of services per day or hour, fare method and station location or bus stops, among several others.

MATLAB SIMULINK MODEL TESTING BASED ON ISO 26262-6

Humennyi Dmytro,

Ph.D., Associate Professor at Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Associate Manager at Global Logic Ukraine

Andrii Pirumov,

Ph.D., Associate Professor at Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute,
Tech Lead at Global Logic Ukraine

Introduction

To minimize the probability of error in the program code, according to the ISO 26262 should use automatic code generation. Automatic code generation performs the tasks of interpreting the model into the program code and compiling the object file.

In the automotive and medical industries, the automatic generation of software code from models is recommendatory. The decision on implementation is made by the Product Over in the development organization of the product. This decision is based on the need to enter the market of certain regions or countries that may require a certificate of compliance with a particular ISO. Often such requirements classify not only the requirements for the software product as a whole but also for the development technology.

The automotive industry is one such industry. A detailed description of the document available here ISO 26262 (ISO.org). A detailed description of the best practices for providing security functionality designed in the MISRA GMG (MISRA c / o HORIBA MIRA Ltd #) and other documents.

Using MATLAB Simulink as a tool for algorithm formation and C / C ++ code generation, give the possibility to minimize errors in the program code (comparable to the manual programming conception). The generated code does not require verification and can be loaded into the target hardware using third-party software. However, at the stage of developing the algorithm, mistakes can be made. Consequently, the identification of errors at the stage of the development of the algorithm blocks, the functioning of the algorithm, and the correspondence of the code with the algorithm is an important stage of development and should be carried out in parallel with the development of the algorithm.

For testing MATLAB Simulink models, there are applications such as Simulink Test, MES, and others. These applications are effective tools for performing typical test cases, in particular:

- Unit Test,
- Functional Test,
- Composition test

based on MIL, SIL, and HIL based on the type and completeness of test coverage.

The listed software products can be used to test software products with QM, ASIL A, B, C, and D marks according to ISO 26262 (ISO.org #). both Simulink Test and MES are available for a fee.

Since the standalone testing QM systems is possible. It means that QM can be tested without ASIL systems. It is important to note the possibility of conducting such testing with non-certified software, which can be provided free of charge.

Automotive Test process

It is important to note that the development and testing of models, algorithms, and code in the automotive industry are characterized by a class of threat to life and health. Threat classification is assessed on the QM, ASIL [A, B, C, D] scale and is detailed in ISO 26262. It is also worth noting that testing non-ASIL subsystems (ISO26262-08, page 21) does not require the use of validated software. product (can be carried out using the custom toolset).

According to ISO 26262, a safe development concept for automotive must comply with the V Model as shown in Figure 1.

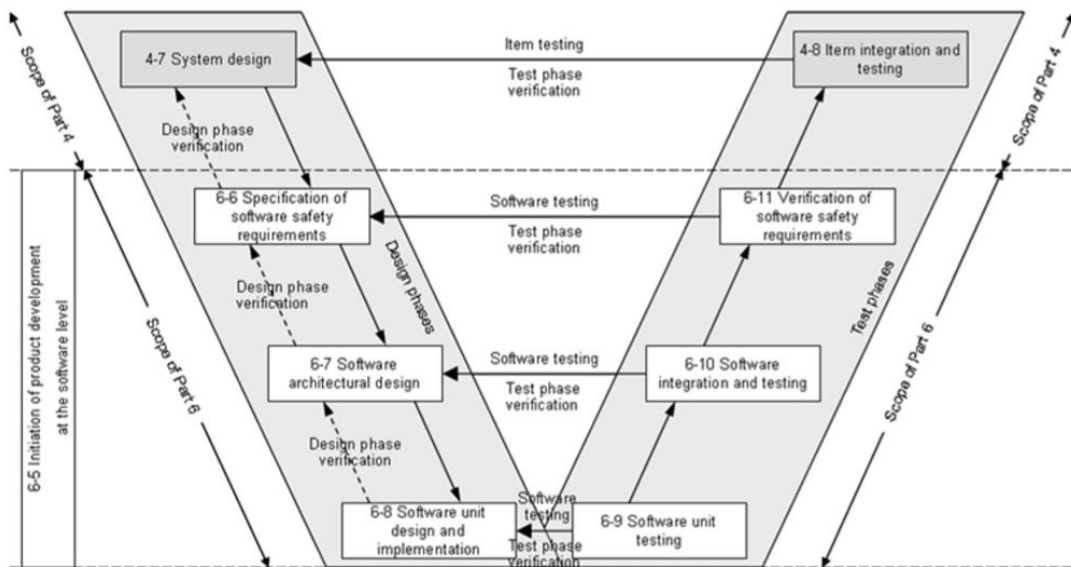

Figure 1. The V Model.

The figure was copied from the ISO 26262-6

From Figure 1 it can be seen that the testing process is carried out in a closed cycle with the process of developing. The Test process and Development process are classified by levels.

From the practice of testing models, it is worth noting that you need to start the testing process with the analysis and review of requirements. In this case, the test group should have the right to influence the text of the requirements. The review should be finished before the test group will start any new test activities.

After completing the work with the requirements, it is worth starting the Software unit test (6-9, Figure 1). It is at stage 6-9 that the status of requirements should be changed (from Work to Release of the software product).

Based on the unit test results, the test group recommends the development team to introduce certain changes in the models. This approach is important because there are rarely projects in which the requirements are sufficient for testing.

It is also rare that there is sufficient Design Document to develop a Test Harness before the implementation of the model is complete. Therefore, repeating, it is important to note that working on requirements and models is a process in which both teams, both developers and testers, are involved. Returning to the topic. When the Software unit test for all subsystems is complete, the test team can proceed to functional testing (6-10 Picture 1, Software integration and testing).

So, according to ISO 26262, testing models for automotive includes the following stages of testing:

- verification of software safety requirements;
- software unit test;
- software integration and testing.

With practical experience, it is recommended to include as test criteria, the criteria specified in the MISRA AC GMG. In particular, checking data types, names of inputs and outputs, number of interfaces.

Tasks related to the verification of software safety requirements are to document (Jama, CarWeaver, SystemWeaver). At this stage, the requirements are refined through a review process by the Software architecture and QA engineer.

Tasks related to software unit test and software integration and testing include working with the model in MATLAB Simulink and requirements.

So, a software unit test provides for the creation of such a model testing scenario in which a set of combinations of signals at the inputs will be sufficient to obtain complete coverage of the model by tests according to the selected criteria (Condition, Decision, Execution, MCDC **, Complexity **). In this case, the test scenario (Test Sequences) and the expected model responses should be based strictly on the requirements text.

The Test Harness should be constructed in such a way that any actions of the QA Engineer do not lead to changes in the Design Model. Also, Test Harness must be one-way synchronized with the Design Model to enable Continuous Integration in Test Process. A software unit test involves testing a small part of the model, in which the completeness of a certain part of the algorithm is observed. In this case, the test is completed if the number of requirements is sufficient to obtain full coverage, and the model is performing as expected.

With practical experience, it is convenient to conduct a software unit test based on MIL technology. This thesis is not contested by ISO 26262 and MISRA GMG

As for software integration and testing, this stage provides for verification of the correctness of the generation of program code for the selected Hardware Target architecture. This stage is also carried out in order to test the conformity of the functioning of the function (Software Component) as a whole.

With practical experience, software integration and testing are convenient to carry out based on MIL, SIL, and HIL and technology. For obvious reasons, HIL is the most compelling and most challenging of these testing options. On the other hand, MIL and SIL have an advantage over HIL in terms of the ability to iterate over a much larger set

of states of input signals to the Software Component, which when using Virtual Target (for example, Car Maker) allows you to implement test methods that are rarely used in HIL testing, for example, such as error injection.

Conclusion

The automation industry is one of the most sought after branches of engineering today. Development in which involves the constant injection of new methods. The implementation of these methods involves raising funds for software and specialists. The development of new methods for covering the model with tests will not only reduce the cost of introducing expensive software packages but also provide the ability to inject new methods that are not provided for by the developers of large software systems for software testing.

Describing test software development methods will be the purpose of future publications.

References:

1. ISO 26262 Software Compliance: Achieving Functional Safety in the Automotive Industry International Standardization Organization.
2. MISRA AC GMG: Generic modelling design and style guidelines, ISBN 978-906400-06-4 (PDF), May 2009.
3. Humennyi D., Parkhomey I., Tkach M. (2019) Structural Model of Robot-Manipulator for the Capture of Non-cooperative Client Spacecraft. In: Hu Z., Petoukhov S., Dychka I., He M. (eds) Advances in Computer Science for Engineering and Education. ICCSEEA 2018. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol 754. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-91008-6_4

INFORMATION TECHNOLOGY FOR MONITORING SPATIALLY DISTRIBUTED EMERGENCIES IN NATURAL GEOSYSTEMS

Liashenko Olena,

Ph.D., Associate Professor
Kherson National Technical University

Prachyk Viktor,

PhD Student
Kherson National Technical University

Palona Viktoriia

PhD Student
Kherson National Technical University

In recent decades, Ukraine has witnessed a steady growth trend in the number of natural disasters [1].

For each region of the country, the manifestation of natural hazards events has its own characteristics.

So geological natural hazards events are most characteristic of regions with developed economic activities, namely, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Chernihiv, Mykolaiv, Odesa, Kharkiv, Dnipropetrovsk and Khmelnytskyi regions. In these regions, extreme foci of slope gravitational processes occurring in the formation of landslides are recorded annually, i.e. in shifting to a lower hypsometric level of a part of the rocks.

Among the hydrological natural hazards events on the territory of Ukraine the most common are floods, rain floods, rising groundwater levels.

Floods are characteristic of the rivers Dnipro, Dniester, Danube and Siverskyi Donets. They are accompanied by the flooding of large areas and make it necessary to evacuate people, causing enormous material damage.

Meteorological natural hazards events the manifestation of which is characteristic for the whole territory of Ukraine include: heavy rains, dry winds, droughts, hurricanes, squalls, tornadoes, dust storms, heavy snowfalls and snowstorms, severe frosts, and fogs.

For the Ukrainian Carpathians, heavy rains are the most characteristic, causing mudslides and torrential streams, hail, strong winds, fogs, blizzards, and heavy snowfall.

The coast of the Black and Azov Seas is in the zone of influence of atmospheric phenomena characteristic of the maritime climate. Along the coast there are storms, hurricane winds, tornadoes, heavy rains, icing structures and ships, heavy fogs, blizzards, ice.

Fires in natural ecological systems are most common in regions with a high level of forest cover and developed forestry activities, namely Volyn, Rivny, Zhytomyr, Kyiv, Chernihiv, Sumy regions, as well as the Ukrainian Carpathians.

Forest and steppe fires are also characteristic of the Kherson, Mykolaiv, Poltava regions, whose territories are covered with artificial forests and forest belts. Artificial forest stands are mainly represented by pine trees, which are extremely fire hazardous. This is facilitated by dry undecomposed pine litter, dry ground cover, the speed of its drying after precipitation, the thinness of the forest stand.

Under these conditions, the development of an information system for monitoring spatially distributed emergencies in natural geosystems is relevant.

The functionality of the information system includes [2]:

- determining the zone of occurrence of natural hazards events, as well as the zone of action of damaging factors from sources of natural disasters;
- collecting data on the situation in the zone of occurrence of natural hazards events, their analysis and synthesis, forecasting the scale and consequences of natural disasters;
- determining the zone of occurrence of natural hazards events, as well as the zone of action of damaging factors from sources of natural disasters;
- developing action plans to prevent the occurrence and minimization of the consequences of natural hazards events, as well as to protect the population and territories from them;
- development of action plans to protect the environment and localize the zone of influence of harmful and dangerous factors arising during natural hazards events.

An information system consists of permanently operating functional and territorial subsystems (Fig.1).

Functional subsystems are created to ensure the readiness of the forces and means subordinate to them to actions aimed at mitigating, reacting and eliminating the consequences of natural disasters.

Territorial (regional) subsystems are created with the aim of taking measures to protect the population and territories from the effects of the damaging factors of natural disasters in the relevant region of the country.

For the development of functional subsystems a cross-platform geo-information system Quantum GIS (QGIS) and a high-level programming language Python are used [3].

Information support is presented in the form of a set of structured data sets that are designed to increase the validity, efficiency of decision-making in the face of natural disasters.

The geographic information system PostGIS is used to store the cartographic data and to process the spatially distributed information.

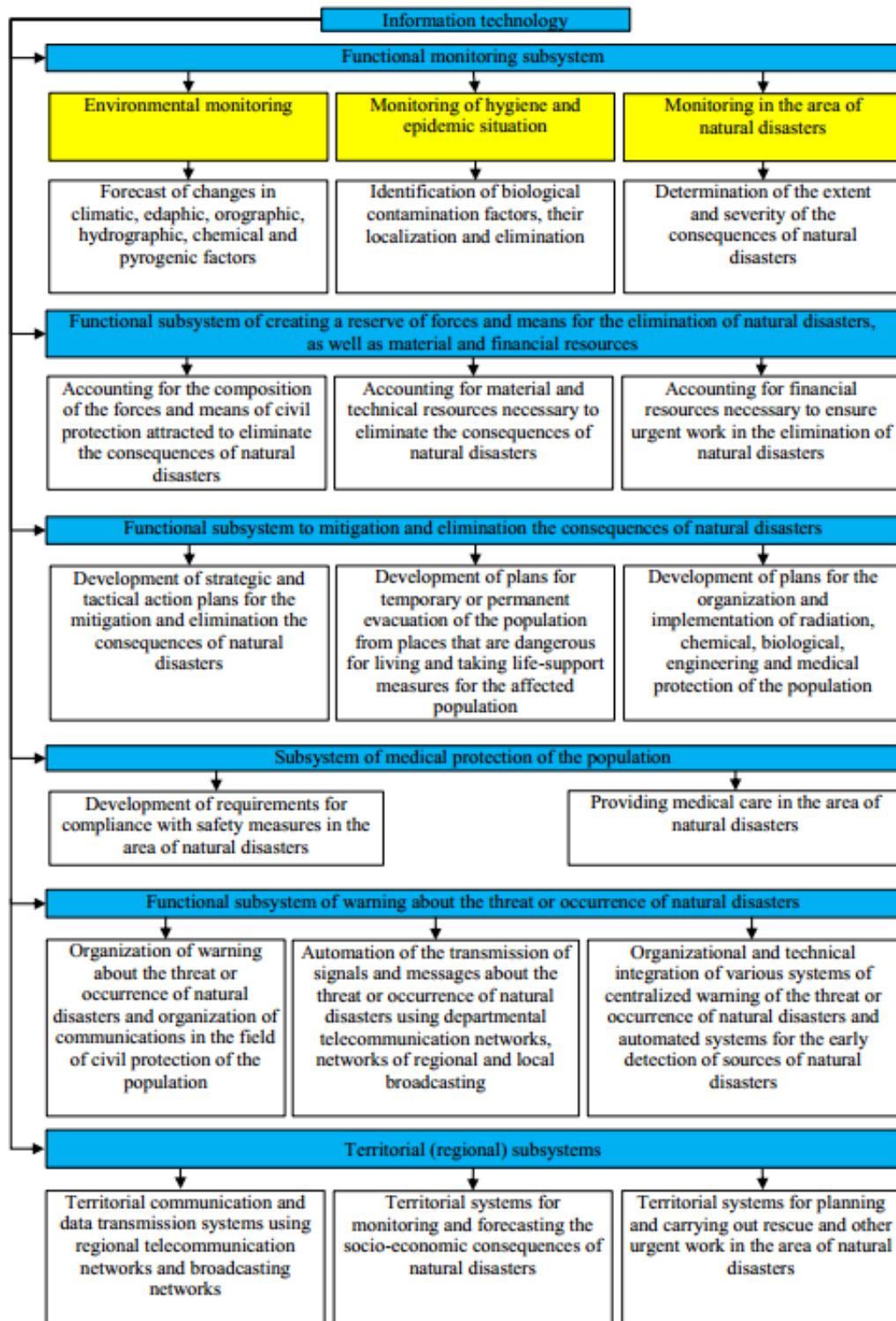

Figure 1. information technology structure

References:

1. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні упродовж 2019 року [Електронний ресурс] URL: <https://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-za-kvartal/103179.html> (дата звернення: 11.01.2021).

2. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 12.01.2021).
3. Quantum GIS (QGIS) [Електронний ресурс] URL: <https://www.qgis.org/en/site/> (дата звернення: 12.01.2021).

INFLUENCE OF TYPES OF HEAT TREATMENT ON THE IMPACT STRENGTH OF 45CRNI2MOVN STEEL

Peregudov A.
graduate student
ITMO University

Vologzhanina S.
Doctor of Technical Sciences, docent
ITMO University

Igolkin A.
Candidate of technical Sciences, docent
ITMO University

Abstract. The paper presents the results of a study of the influence of thermal and thermomechanical processing modes on the mechanical properties of structural alloy steel 45CrNi2MoVN, used for the manufacture of torsion shafts, operated in low climatic temperatures. It is shown that a set of properties that take into account the resistance to small plastic deformations and cold resistance to temperatures of $-60\text{ }^{\circ}\text{C}$ can provide quenching and tempering under stress.

Keywords: elastic element; torsion shaft; heat treatment; dynamic bending; brittle fracture; work of destruction.

Introduction

Currently, the development of modern technology dictates the need to use torsion shafts in conditions of alternating workloads, including in conditions of low climatic temperatures. Torsion shafts are widely used in power engineering, transport engineering and mining engineering [1-3]. A torsion shaft is an elastic element that is a torsion-driven shaft. According to the operating conditions, torsion bars are loaded with torque, i.e. they perceive the deformation of pure torsion, and the working load can be directed both in one and in both directions [4-9]. For the manufacture of torsion bars, structural alloy steel 45KHN2MFA is often used. To ensure resistance to small plastic deformations of the steel are subjected to hardening with subsequent low vacation [10-15].

Materials and methods

The objectives of the study is to select a method for processing 45CrNi2MoVN steel, which will provide a complex of properties of torsion shafts for operation under alternating loads and low climatic temperatures.

Research methodology

For the research, rolled 45mm diameter 45CrNi2MoVN steel was taken in the annealed state of one melting. The steel had the following chemical composition, mass. %: C-0.44; Si-0.23; Mn-0.64; Sg-0.95; Ni-1.52; Mo-0.24; V-0.14; Si< 0.025; P<0.020; S< 0.010.

The samples were studied after the following heat treatment options: 1) quenching with 860°C, cooling in oil, tempering in the temperature range of 200-400 °C for 1 hour; 2) double quenching with 860°C, cooling in oil, tempering in the temperature range of 200-400 °C for 1 hour; 3) high-temperature thermomechanical treatment (VTMO) - the samples were heated to a temperature of 1100°C, after which they were deformed by torsion with a degree of deformation of about 40 % and immediately cooled in oil, then tempered in the temperature range of 200-400 °C for 1 hour; 4) quenching with 860°C, cooling in oil and tempering under voltage (OPN) in the temperature range of 200-400 °C for 0.5 hours. During the OPN, the samples were placed at one end in a fixed support inside the furnace, and the second end was loaded with torque through a shaft passing through a hole in the furnace cover. Then it was heated to the temperature of the corresponding release, maintained, removed the load and cooled in air. The value of the torque was selected so that the stresses were (0.7-0.8) τ_0 , 3t. Here τ_0 , 3t is the value of the torsional yield strength for each tempering temperature (t), determined previously on individual samples.

The use of various methods of thermomechanical processing with torsion deformation does not allow using standard samples of rectangular cross-section to assess the impact strength due to the distortion of the profile during torsion and uneven hardening along the cross-section of the sample. Therefore, the comparison of brittle fracture resistance after various types of heat treatment in the impact bending test was carried out on non-standard samples of circular cross-section with a sharp incision. In the manufacture of samples, a sharp incision was made with a special cutter with an angle at the top of 45° and a radius of rounding of the top of 0.25 mm.

Results and Discussion

The change in the fracture work of round samples from the tempering temperature after various types of heat treatment is shown in Fig. 1.

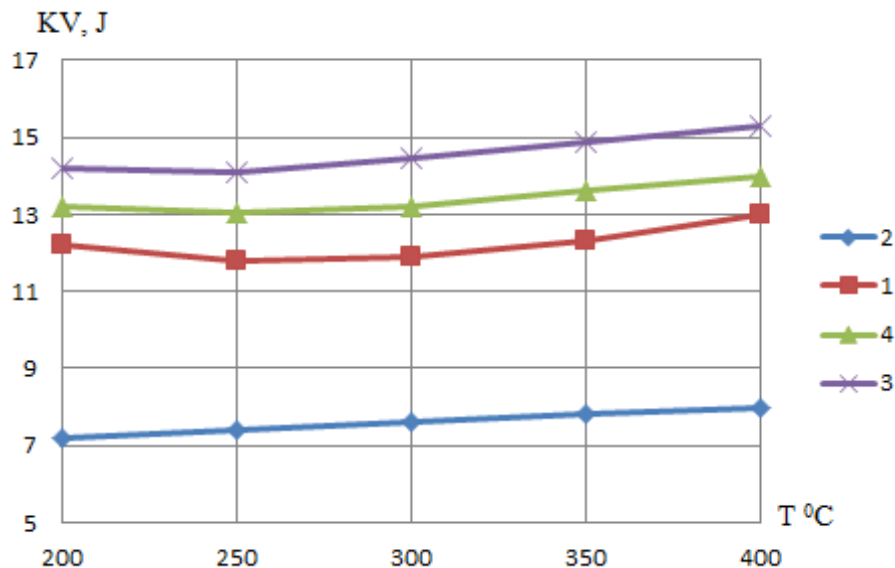

Fig. 1 Change in the fracture work under impact bending after different types of heat treatment at different tempering temperatures: 1 – quenching; 2 - double quenching; 3 - high-temperature thermomechanical processing; 4 - stress tempering.

Figure 1 shows that the greatest fracture work under dynamic bending is observed after high-temperature thermomechanical treatment (VTMO), slightly lower after stress tempering, even lower after quenching, and the lowest brittle fracture resistance of samples is observed after double quenching. After VTMO, the work of destruction of samples in the range of tempering temperatures of 200-300°C practically does not change, and with a further increase in the tempering temperature gradually increases. After quenching and tempering, as well as tempering under stress, the nature of the change in the fracture work is the same, the curves of changes in the fracture work have a weakly pronounced minimum at 300°C. After double quenching, the tempering temperature increases in the range of 200-400°C leads to a slight increase in resistance to brittle fracture.

To determine the effect of the test temperature on brittle fracture resistance, the samples were tested for impact bending in the temperature range from -60 to +20°C. Previously, the samples were subjected to quenching, double quenching, VTMO and stress tempering according to the modes that allow for each type of heat treatment to obtain the best elastic properties, and most importantly, the least residual deformation after twisting at an emergency angle. Heat treatment according to these modes was carried out on samples for the study of elastic properties under torsion, from which samples of the required length were cut and a sharp incision was made.

The change in the fracture work of samples at different test temperatures is shown in Fig. 2. Comparison of the destruction work showed that in the temperature range from -60 to +20°C the greatest work of destruction is observed after VTMO and tempering 300 °C.

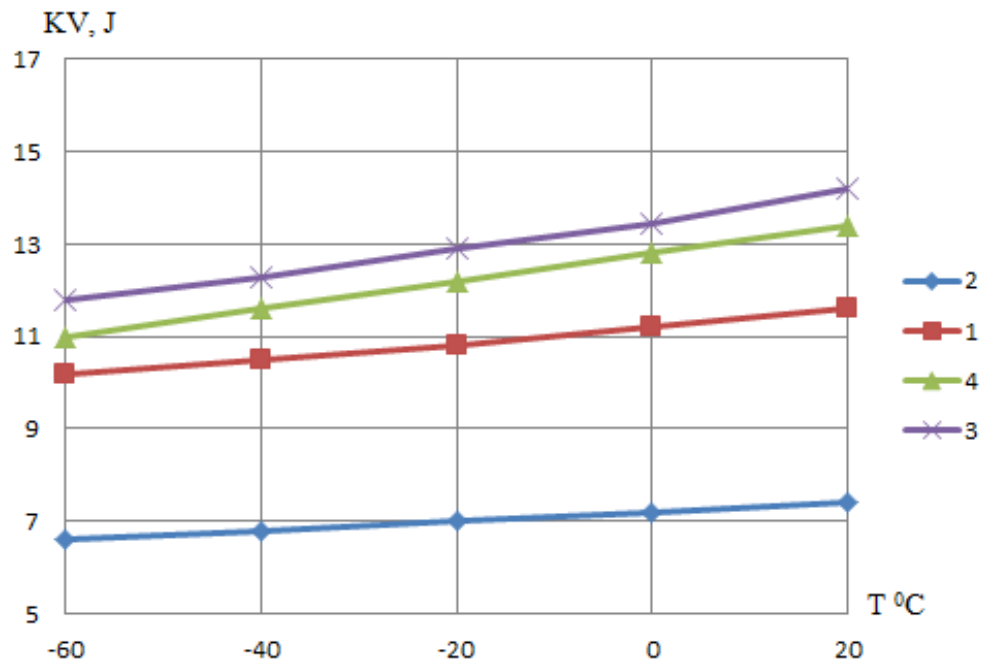

Fig. 2 Influence of the test temperature on the work of fracture during impact bending after various types of heat treatment: 1 – quenching and tempering at 300⁰C; 2 – double quenching and tempering at 200⁰C; 3 – high-temperature thermomechanical processing and tempering at 300⁰C; 4 – stress tempering at 300⁰C

After energized tempering, the failure rate of the samples is higher than after normal tempering at the same temperature. The lowest brittle fracture resistance is observed after double quenching and tempering, and if after quenching, VTMO and stress tempering the dependence of the impact strength on the test temperature is visible, then after double quenching the impact strength at different test temperatures is almost the same.

Fractographic study of fractures revealed significant differences in the nature of the destruction of samples after the applied types of heat treatment, despite the almost identical results of the visual study.

After double quenching and testing at a temperature of +20⁰C, -20⁰C and -60⁰C, the type of fracture is identical – the fracture is completely brittle, no pits are observed on the fracture.

After VTMO at a test temperature of +20⁰C, it has a viscous character of the pit type. When the test temperature is lowered to -60⁰C, the area of the cleavage planes appears in small amounts.

After quenching and tempering under stress, the nature of the fracture is mixed, brittle-viscous, along with the fine-meshed structure, the cleavage planes are visible. In these types of heat treatment, with a decrease in the test temperature, the dimensions of the cleavage planes increase and, accordingly, the proportion of viscous fracture decreases, to a lesser extent for stress tempering and to a greater extent after quenching and tempering.

Conclusions

The analysis of the obtained results shows that the greatest failure work during dynamic bending tests is observed after high-temperature thermomechanical treatment, which is further confirmed by fractographic study of the nature of the destruction of samples. However, for torsion bars operating under alternating loads, it is also necessary to take into account the resistance to small plastic deformations, which at a higher level provides stress release. Therefore, to ensure the complex properties of torsion shafts made of 45CrNi2MoVN steel, working in both directions at low climatic temperatures, a heat treatment consisting of quenching at 860°C with cooling in oil and tempering under voltage at a temperature of 300 °C can be recommended.

References

- Rachsdadt A G 1982 Steel Springs and Alloys. m., “Metallurgiya” 230
- Pastukhova G P, Rachsdadt AG, Kaplun YA 1982 The Alloys’ Dynamic Ageing. m., “Metallurgiya” 223
- Stolyarov V V 2009 Bauschinger Effect in Ultrafine-Grain Metals. The scientific and technical development **3(19)** 52-58
- Kolbasnikov N G, Zotov O G, Martyashov I S, Sulyagin R V 2012 Research on Bauschinger Effect, Physical Simulation of Conditioning the Microalloyed Steel properties in the Pipe Production process **8**
- Zhuravlyov M M 2014 The Engineering and Exploration of the Strengthening and Stabilizing Technology for processing the low-structured details like torsion shafts. the PhD in Technical Sciences inaugural dissertation. Saratov: Saratov State Technical University 135
- Bernstein M L, Zaimovsky V A 1979 The Metals’ mechanical properties. m., “Metallurgiya” 495
- Dumanskiy I O, Prokhorov A V 2015 The Dynamic Ageing of Carboniferous Pearlite Class Harmonic Steels With the Aid of Fast Heating. Age-Hardening, Coating And Repair Technologies: Theory And Practice. The 17th International Research-to-Practice Conference Write-Ups. SPb., Polytechnic University Publishing House 310-314
- Vorobyov P A 2010 Investigation of martensite decay in 65G steel under pulsed-magnetic treatment P A Vorobyov, V N Dubinsky Physics of metals and metallovedenie **109(3)** 284-287
- [9] Skudnov V A 2000 Analysis of structural materials from the positions of complexes of destruction of synergetics. V A Skudnov, E Yu Chalkov Physical technologies in machine science: Collection of scientific papers NSTU; N. Novgorod **2** 101-110
- [10] Platovskikh M J, Vetyukov M M 2017 Self-oscillations of machines and mechanisms Lecture Notes in Mechanical Engineering 87-103
- Ryabov V V, Kniazuk T V, Mikhailov M S, Motovilina G D, Khlusova E I 2017 Structure and properties of new wear-resistant steels for agricultural machine building / Inorganic Materials: Applied Research **8 (6)** 827-836
- Belyaev A N, Efremov D 2017 The suppression of slightly damped torsional

oscillations in autonomous power systems Proceedings of the 2017 IEEE Russia Section Young Researchers in Electrical and Electronic Engineering Conference, ElConRus 2017 **7910854** 1483-1487

Evgrafov A, Kozlikin D 2014 Leonid Assur (1878-1920) History of Mechanism and Machine Science **26** 19-40

Andreyev A K, Smirnova J A, Igolkin A F, Vologjanina S A 2018 Influence of Emergency Load on the Residual Strain Value of Torsion Shafts International Review of Mechanical Engineering **12(9)** 802-806

Ilina E E, Prodan N V, Vologzhanina S A, Volobuev I A 2017 Application of Pulsations of Oscillating Gas Flow Pressure for Processing the Heat-Strengthened Samples of Steel International Journal of Applied Engineering Research **12(23)** 13108-13112

ACCUMULATION OF HEAVY METALS IN NON-WOODY PLANT RAW MATERIALS OF THE URBAN ECOSYSTEM

Trembus Irina

Ph.D., associate professor

Department of Ecology and Plant Polymers Technology
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Koval Andrii

student of

Department of Ecology and Plant Polymers Technology,
National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

The non-woody plant raw materials are characterized by the presence of non-woody stems (due to a less degree of lignification of cell walls). Ground parts (stems and leaves) die to the end of vegetation period [1]. Technologies are being developed by native and world scientists which allow to use the fallen leaves from the parks and mown grass as eco-raw materials for the paper production and as the base for of ecological sorts of packing paper production which is presented as alternative for replacement of polyethylene and plastic.

Despite the development of technologies, the environmental pollution by heavy metals has increased over the last decades throughout the world. We observe the serious ecological issue of heavy metals expansion in the soil, atmosphere and water nowadays. Moreover, ***it should be noted that the heavy metals are in the circulation of organic substances for a long time*** [2].

In the spectrum of the urban environment pollutants the heavy metals play notable role as they are not subjected to significant physical, chemical and biological destruction. They are accumulated in the surface layer of soils, actively involved in migration processes by trophic transfer routes and stay available for the root absorption for a long time [3]. So, according to one hypothesis, the accumulation is associated with increased ability of some plants to transport the absorbed heavy metal to those parts of the plant from which it can be removed, for example, to the old leaves [3].

The heavy metals from the air as a part of aerosols and powder fall on the leaves, stay on it as the surface sediments. Some quantity of heavy metals can be washed out by the rain, but other can enter the plant cell easily. The mechanism of heavy metals ion absorption by the leaves consists of two phases:

- non-metabolic penetration through the cuticle (as the main way of receipts);
- metabolic ion transfer across plasma membranes and protoplasts of the cell, heavy metals accumulation against the concentration gradient (see Fig. 1).

The heavy metals ions that penetrate to leaves through the cuticle and stomata are transported to the roots and higher located parts of the plant. The part of the extra-root receipts of the heavy metals to the plant depends on the concentration of the metals in the air and fall-out, it's physical and chemical properties, anatomomorphological features of plant leaves. In particular, the stronger is the pubescence or roughness of the leaf surface, the more intensively it absorbs heavy metals from the air [2].

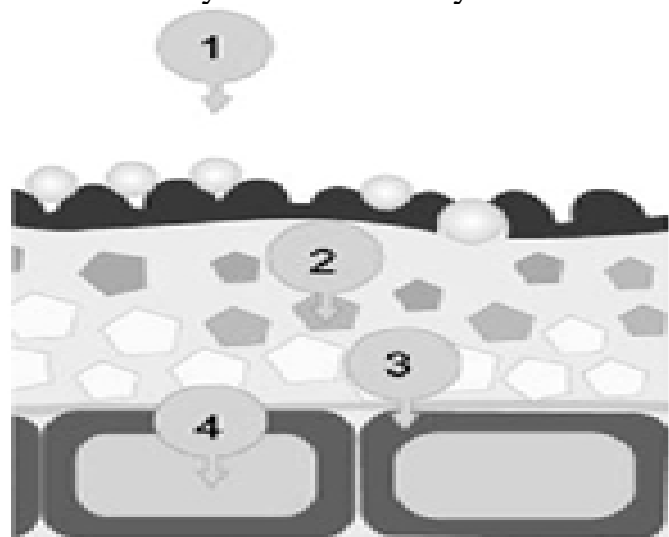

Figure 1. The heavy metals inflow through the leaves:
1-stomata; 2-cuticle; 3- apoplast; 4-symplast.

According to scientific studies, in the urban environment of Kaliningrad city the background iron content in the researched plants exceeds 1,4-5,9 times. The iron concentration is different among the different wood types. For example, the maximum concentration of iron (Fe) found in the leaves of small-leaved linden (*Tilia cordata*) and hanging birch (*Betula pendula*) is 545,1 - 647,5 mg/kg. For Mn the accumulation in the leaves of bushes or grasses is more typical. The maximum concentration of Mn is observed in the leaves of hanging birch (*Betula pendula*) and sharp-leaved maple (*Acer platanoides*). The concentration of Mn in these plants exceeds by 27,5 and 32,7 times accordingly. In the leaves of the trees the concentration of Sr exceeds by 1,3-1,9 times, in the leaves of the bushes it exceeds by 1,3-2,2 times accordingly. The greatest contribution to the total metal content is made by six elements: Mn, Fe, Zn, Sr, Br, Rb. Their total quantity in the leaves of the plants is 221,7- 1807,7 mg/kg. The highest total level of metals is noted in the leaves of sharp-leaved maple (*Acer platanoides*) – 1807,7 mg/kg, the leaves of hanging birch (*Betula pendula*) – 1020,6 mg/kg, and the leaves of small-leaved linden linden (*Tilia cordata*) – 928 mg/kg [3].

Thus, if we are considering the industrial paper production, the use of fallen leaves from urban ecosystem where is significant anthropogenic pressure on the environment in the form of emissions from enterprises and the energy industry or the exhaust gases of vehicles (Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Mo, Sr, Zn) will cause the heavy metals to get into the competed product. Partially, their number will decrease during the washing out of fibrous semi-finished products, but this will lead to their accumulation in the circulating water. Purification of the circulating water will reduce the quantity of heavy metals, but this process requires additional investments.

References:

1. Menshikov, S.Y., Vurasko, A.V., Driker, B.N., *et al*, 2010, Effect of impurities in anthraquinone on its catalytic activity in delignification, *Russ J Appl Chem*, Vol. 83. P. 901-905.
2. Nilova, I.A., Topchieva, L.V., Titov, A.F., 2019, [Transactions of Karelian Research Centre of Russian Academy of Science, *Experimental biology*](#). Vol. 12. P. 119-126.
3. Maslennikov, P. V., Dedkov, V. P., Kurkina M. V., Vascheikin, A. S., Zhuravlev, I. O., Bavtruk, N. V. 2015, Accumulation of metals in plants of urboecosystems. *Biochemistry, medicine*. Vol. 7. P. 57-69

NOISE OF MECHANICAL BILEAFLET MITRAL VALVE

Voskoboinick Vladimir

DSci., Associate Professor

Voskobijnyk Andrij

PhD., Associate Professor

Voskoboinyk Oleksandr

PhD., Senior Researcher

Institute of Hydromechanics of the National
Academy of Sciences of the Ukraine

In medical practice, auscultation or listening to heart sounds is one of the most important methods of initial examination of patients. In the course of such studies, both heart sounds and heart murmurs are of diagnostic value. Since heart sounds are always audible and only a deviation of their characteristics from the norm indicates pathology, the appearance of intense noises of the cardiovascular system becomes a signal of disturbances in normal blood flow [1, 2]. Mainly heart murmurs indicate damage to the functioning of the ventricular valves. Insufficiency of the mitral valve and stenosis of the aortic valve cause murmur at the onset of systole, and diastolic murmur indicates aortic valve insufficiency. Traditionally, heart sounds are divided into tones that are caused by the closing of the valves, and they sound like short and strong impulses, as well as noises in the intervals between the tones, which have a lower intensity and are caused by the pulsating jet and vortex movement of the blood. Until now, the very process of occurrence, transmission and reception of heart murmurs has been little studied and has not been considered in detail in the literature, but was recognized as self-evident [1, 3].

Artificial mechanical valves, which in most cases are used in practice, are made of relatively rigid materials of various designs with a variety of articulated joints. In this case, the hydrodynamics of mechanical valves differs significantly from the hydrodynamics of natural valves. For example, the flow through a one-leaf valve has a curved elliptical cross-section, and the flow through a bileaflet valve is split into three jets. Therefore, flow details for each of the valve designs are studied experimentally, mainly in laboratory conditions, using measuring instruments that have high spatial resolution and operation speed [3-5].

The research was carried out in the laboratory “ μ Lab” of the Politecnico di Milano. For measurements, an experimental stand was used, the basis of which was a bench made of organic glass, which is a model of the left ventricle of the heart, where water was supplied through the mitral valve. The bench consisted of a model of the atrial chamber, a device for attaching a mechanical bileaflet mitral valve, and a model of the left ventricular chamber of the heart. Water was supplied to the inside of the left ventricular chamber through the inlet pipe, which was located in the atrial chamber. The mitral valve attachment device was located between the atrial chamber and the left

ventricular chamber. On the front wall of the experimental bench, there was a flange for attaching the outlet pipe through which water flowed out of the tank. Coordinate devices were made inside the experimental bench, on which pressure sensors and devices for closing the valve leaflets were attached [6, 7].

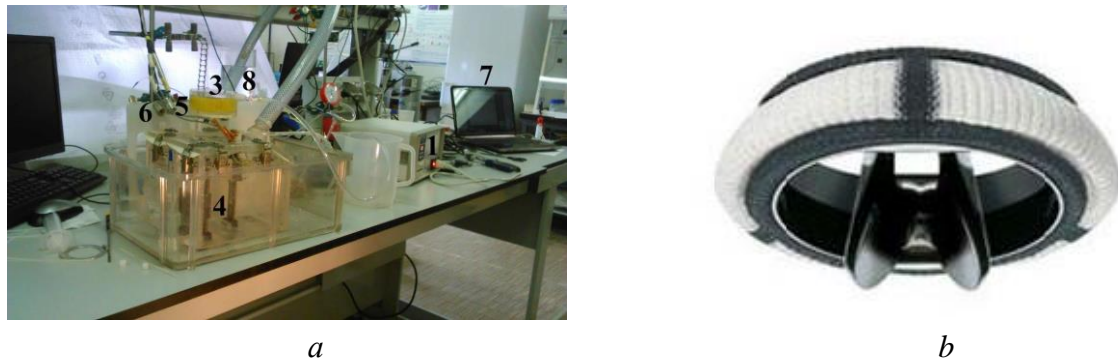

Figure 1. Experimental stand (a) and mechanical bileaflet mitral valve (b).

A photograph of the experimental stand and a mechanical bileaflet mitral valve are shown in Fig. 1. Water from an open reservoir (8) was supplied by a pump (1) through the inlet of the atrial chamber (3) into the experimental bench. From the outlet of the left ventricular chamber (4), water flowed into the open reservoir (8). An ultrasonic water flow sensor was installed at the inlet of the atrial chamber (2). A piezoresistive absolute pressure sensor (5) was located on the wall of the atrial chamber, and absolute pressure and pressure fluctuation sensors were located inside the ventricular chamber (6). Electrical signals from the sensors were fed through pre-amplifiers and power or charge amplifiers to a 16-channel analog-to-digital converter, which was connected to a personal computer (7) [8, 9].

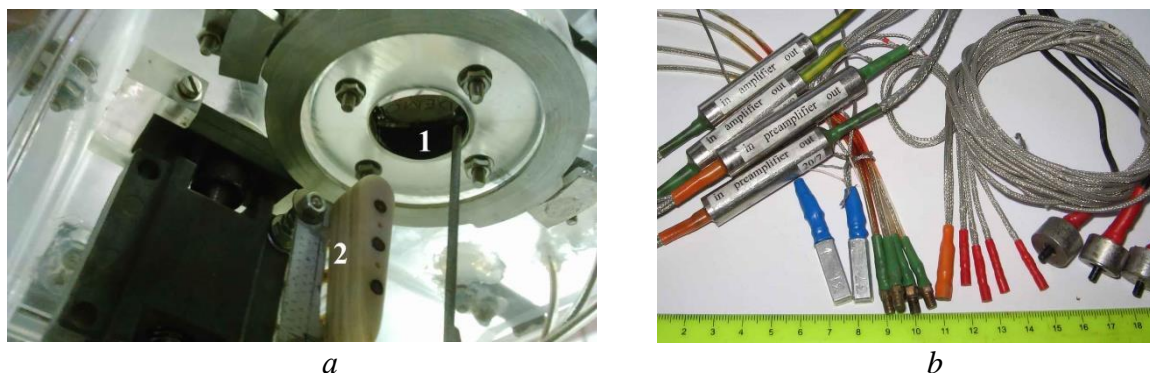

Figure 2. Valve and sensor unit (a), pressure sensors and amplifiers (b).

A mechanical bileaflet mitral valve Sorin biomedica cardio (25 LFA) from firm “Sorin” (Italy) with a diameter of 25 mm (Fig. 1b) was used in the research. The valve was installed in a device for attaching the mitral valve. Below the mitral valve, at a distance of 25 mm to 45 mm, there was a group of miniature pressure sensors that measured the static and dynamic pressure inside the left ventricular chamber model (Fig. 2a). The pressure sensors were installed flush with the streamlined surface of the sensor unit (2) and moved by means of a coordinate device along the investigated jets that flowed out of the openings of the open mitral valve (1). The sensor unit consisted

of three piezoceramic sensors for wall pressure fluctuations and two piezoresistive absolute pressure sensors (Fig. 2b). The pressure fluctuation sensors had a sensing surface diameter of 1.3 mm, and the absolute pressure sensors were located under holes 1 mm in diameter [10-12] and were located in the block between the pressure fluctuation sensors, as shown in Fig. 2a. From the open bileaflet mitral valve (Fig. 1b) three jets flowed into the chamber of the left ventricle (one central and two lateral jets). The processing and analysis of the experimental results was carried out using the methods of mathematical statistics and the theory of probability [13-15].

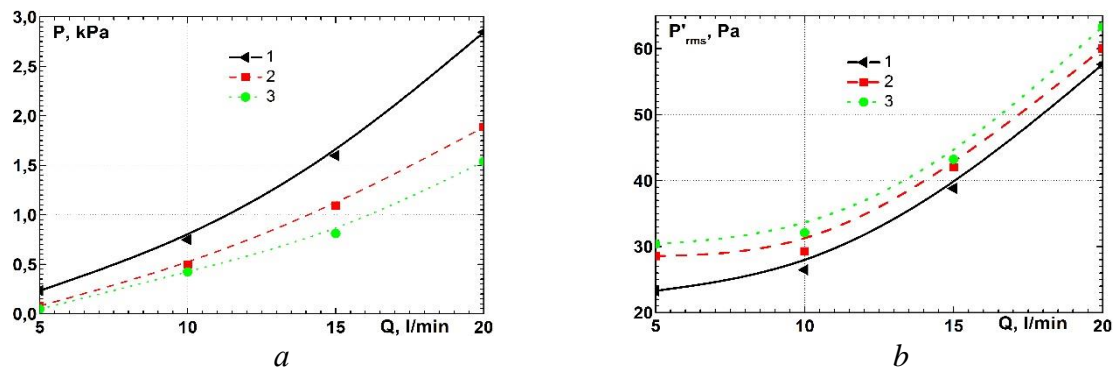

Figure 3. Mean pressures (a) and root-mean-square pressure fluctuations (b).

Mean pressure values and root-mean-square pressure fluctuations inside the atrial chamber model (curve 1) and inside the left ventricular chamber model (curves 2 and 3) are shown in Fig. 3. Here curve 2 was measured near the lateral jet, and curve 3 near the central jet at a distance of about $d=25$ mm below the mitral valve. With an increase in water rate, the average and fluctuation pressures in both chambers increase. Along with this, the growth rate of the mean pressure inside the atrial chamber exceeds the growth rate of the average pressure in the ventricular chamber. The pressure near the lateral jet is (10-20) % higher than near the central jet. The highest intensity of pressure fluctuations is observed near the central jet inside the left ventricular chamber model.

The spectral power densities of pressure fluctuations inside the atrial chamber model relative to a pressure of $2 \cdot 10^{-5}$ Pa are shown in Fig. 4a. Frequency spectra of pressure fluctuations are measured for different water flow rates. Pressure fluctuation levels within the atrial chamber model increase with increasing flow rate. In the region of low frequencies (3-5) Hz, maxima of the spectral components of pressure fluctuations are observed, which are caused by the features of the vortex flow inside the atrium. With distance from the mitral valve, the power spectral densities of pressure fluctuations near the investigated jets decrease, which is illustrated in Fig. 4b. When the pressure fluctuation sensor is at a distance of more than $2.5d$ below the open mitral valve, a significant decrease in the spectral levels of pressure fluctuations in the frequency range (20-70) Hz is observed. This is due to the fact that, with distance from the mitral valve, small-scale vortex structures that break away from the mitral valve leaflets and generate high-frequency pressure fluctuations degenerate.

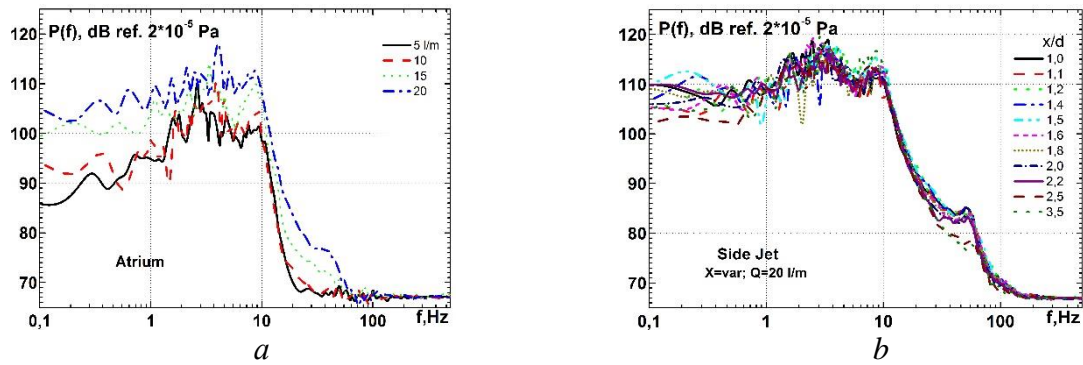

Figure 4. Spectra of pressure fluctuations inside the atrium (a) and near the side jet of the left ventricular chamber model (b).

The spectral power densities of pressure fluctuations near the side jet and central jet at a distance d below the open mitral valve for different water flow rates are shown in Fig. 5. For comparison, the same figure shows the spectra of pressure fluctuations inside the atrial chamber model for $Q=5$ l/min. With an increase in water flow rate, the levels of the pressure fluctuation spectra increase and the spectra expand to the high frequency region. Near the central jet, the spectral power densities of pressure fluctuations are higher than near the side jet, especially in the frequency range (10-100) Hz for the lowest water flow rate.

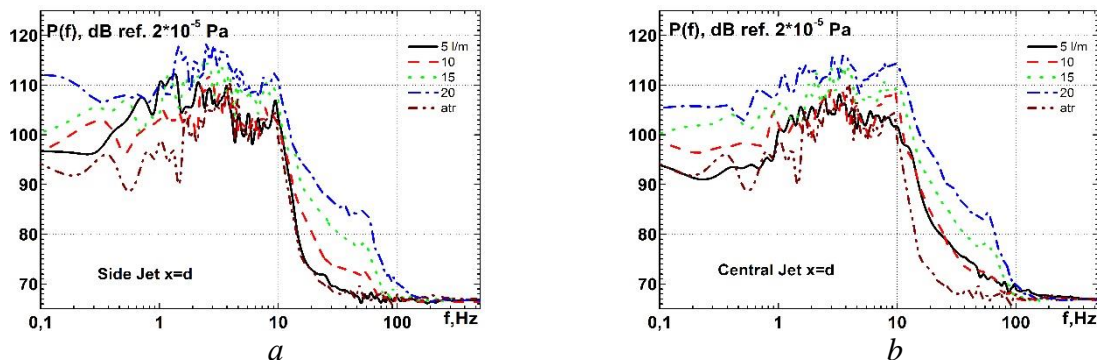

Figure 5. Spectra of pressure fluctuations inside the left ventricular chamber model near the side jet (a) and near the central jet (b).

The results of the study showed that the hydrodynamic noise of the flow through the mechanical bileaflet mitral valve is increased with an increase in fluid flow rate. The highest intensity of pressure fluctuations is observed near the central jet inside the left ventricular chamber. The mean pressure in the near wake of the open mitral valve near the side jet is (10-20) % higher than near the central jet.

It was found that the spectral power densities of pressure fluctuations near the central and side jets increase with an increase in the flow rate of the liquid, and the spectra of pressure fluctuations expand towards high frequencies. It was found that small-scale vortex structures that break away from the mitral valve leaflets and generate pressure fluctuations in the frequency range (20-70) Hz, at a distance of more than $2.5d$ below the open mitral valve, degenerate.

It was found that the spectral power densities of pressure fluctuations near the central jet are higher than near the side jet, especially in the frequency range (10-

100) Hz. Increased levels of pressure fluctuations are observed near the central jet more than (12-13) dB relative to the noise inside the atrial chamber and more (5-7) dB relative to pressure fluctuations near the side jet inside the left ventricular chamber in the frequency range (12-15) Hz. In the near wake of the mitral valve, an increase in spectral levels near the central jet is observed in the frequency range (60-80) Hz. Hydrodynamic noises near the central and side jets are comparable in the entire investigated frequency range at a distance of more than 3.5d below the open mechanical bileaflet mitral valve.

References:

1. Stein P.D. A physical and physiological basis for the interpretation of cardiac auscultation. –N.Y.: Future Publ. Co., 1981. – 288 p.
2. Aslama A.K., Aslamb A.F., Vasavadab B.C., Khan I.A. Prosthetic heart valves: types and echocardiographic evaluation // International Journal of Cardiology. – 2007. – Vol. 122, no. 2. – P. 99-110. <https://doi.org/10.1016/j.ijcard.2006.12.037>
3. Meschini V., de Tullio M.D., Querzoli G., Verzicco R. Flow structure in healthy and pathological left ventricles with natural and prosthetic mitral valves // Journal of Fluid Mechanics. – 2018. – Vol. 834. – P. 271–307. <https://doi.org/10.1017/jfm.2017.725>
4. Voskoboinick V., Voskoboinyk O., Voskobijnyk A. Investigation of wall pressure fluctuation fields using miniature sensors // Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference “Actual Aspects of Development in the context of Globalization”. – Florence, Italy, 2020. – P. 265-269.
5. Sotiropoulos F., Le T.B., Gilmanov A. Fluid mechanics of heart valves and their replacements // Annu. Rev. Fluid Mech. – 2016. – Vol. 48. – P. 259-283. <https://doi.org/10.1146/annurev-fluid-122414-034314>
6. Voskoboinick V., Kornev N., Turnow J. Study of near wall coherent flow structures on dimpled surfaces using unsteady pressure measurements // Flow Turbulence Combust. – 2013. – Vol. 90, № 4. – P. 709-722. <https://doi.org/10.1007/s10494-012-9433-9>
7. Voskoboinick V., Voskoboinick A., Stepanovitch V., Redaelli A., Lucherini F., Fiore G.B., Siryk S., Chertov O. Noise of open and semi-closed bileaflet prosthetic mitral valve // Intern. J. Fluid Mech. Res. - 2019. – 46, № 4. – P. 337-348. <https://doi.org/10.1615/InterJFluidMechRes.v46.i4.50>
8. Voskoboinick V.A., Voskoboinick A.A., Turick V.N., Voskoboinick A.V. Space and time characteristics of the velocity and pressure fields of the fluid flow inside a hemispherical dimple generator of vortices // Journal of Engineering Physics and Thermophysics. – 2020. – Vol. 93, No. 5. – P. 1205-1220. <https://doi.org/10.1007/s10891-020-02223-3>
6. Voskoboinick V., Voskoboinyk O., Chertov O., Voskoboinick A., Tereshchenko L. Hydrodynamic noise of pulsating jets through bileaflet mechanical

mitral valve // J. BioMed Res. Intern. – 2020. – 5. – P. 1024096-1-10.

<https://doi.org/10.1155/2020/1024096>

7. Voskoboinick V.A., Grinchenko V. T., Makarenkov A. P. Pseudo-sound behind an obstacle on a cylinder in axial flow // Intern. J. Fluid Mech. Res. - 2005. – 32, № 4. – P. 488 – 510. <https://doi.org/10.1615/InterJFluidMechRes.v32.i4.60>

8. Voskoboinick V. A., Makarenkov A. P. Spectral characteristics of the hydrodynamical noise in a longitudinal flow around a flexible cylinder // Intern. J. Fluid Mech. Res. - 2004. – 31, № 1. – P. 87 – 100.

<https://doi.org/10.1615/InterJFluidMechRes.v31.i1.70>

9. Voskoboinick V.A., Redaelli A., Chertov O.R., Fiore G.B., Voskoboinick A.V., Rudnitskii A.H., Tereshchenko L.M., Siryk S.V., Lucherini F. Effect of fluid viscosity on noise of bileaflet prosthetic heart valve // Наукові вісті НТУУ „КПІ”. – 2017. – № 5. – С. 41-50. <https://doi.org/10.20535/1810-0546.2017.5.112097>

10. Bendat J.S., Piersol A.G.: Random data: Analysis and measurement procedures. 4-th edition – NY: John Willey & Sons, Inc., 2010 – 640 p.

11. Voskoboinick V.A., Grinchenko V. T., Makarenkov A. P. Correlation characteristics of a wall pressure fluctuation field in a turbulent boundary layer induced by a longitudinal flow along a flexible extended cylinder // Intern. J. Fluid Mech. Res. - 2003. – 30, № 6. – P. 644 – 650.

<https://doi.org/10.1615/InterJFluidMechRes.v30.i6.70>

12. Vinogradnyi G.P., Voskoboinick V.A., Grinchenko V. T., Makarenkov A. P. Spectral and correlation characteristics of the turbulent boundary layer on an extended flexible cylinder // J. Fluid Dyn. – 1989. – 24, № 5. – P. 695-700. <https://doi.org/10.1007/BF01051721>

USE OF EXPERIMENTAL SOFTWARE PRODUCTS IN TECHNICAL DISCIPLINES ONLINE COURSES

Yesaulov Serhii

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Babicheva Olha

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Learning technical subjects by students is often associated with the use of knowledge from other courses. In the context of the formation of curricula, the relationship of subjects is best known to teachers. Therefore, they tend to exchange the wording of questions with the highlighting of the names of subject areas that were mentioned in the lectures of all previous courses. Taking into account the copyright of the course curators and their desire to constantly improve the subject pages, it is advisable to recommend students to save important sections of subjects for further study using "cloud technologies" [1]. Cloud services can be considered required additions to distance learning systems (LMS) [2], which, as appropriate, help to speed up the search for important theoretical and practical teaching materials known in the subjects of any past courses. All this contributes to the widespread use of the capabilities of stationary and mobile computer equipment with personal Flash-carriers, which save familiar files indefinitely and after graduation.

Applied knowledge cannot be compared with any tests and exams in LMS. The skill of practical application of the knowledge gained can be compared with the skills of communication with real equipment and technological objects. Self-study of students in the LMS can be supplemented with virtual programmable equipment with peripheral means of its own manufacture [3].

Virtual programmable technology has found a positive assessment from many students. The functionality of such devices is in many respects identical to real electromechanical devices or installations. The original software package "SinSys" [4,5], which allows a student to return to the known available curriculum and reference materials from different disciplines, clearly illustrates and helps to master the applied activities of any modern technical manager - engineer.

In computer electronic laboratories of the "SinSys" package, a user is offered dynamic models, which are usually represented in textbooks, catalogs and reference books by static sketches, photographs, graphs. A standalone video library facilitates effective mastering of the most difficult topics in technical subjects. In addition, the use of local tools makes it easier for teachers to communicate with students, for whom the availability of thematic plots becomes possible at any time.

The application software of educational laboratories in the LMS contributes to the improvement of all forms of education. An example of such an integrated practical

approach is a man-made set of equipment for digital automation systems (fig. 1) and operating models, periodically updated with the help of a constantly improving element base.

Fig.1 – A digital set of automation equipment based on the Granit telecomplex and the SinSys upgradeable software

The versatility of the program code lies in the fact that it can be used to synthesize and improve applied electronic devices. In some devices, the regeneration of functional properties, updating the databases and updating them are permissible in real time.

It is important to note that all developed technical means for the LMS are experimental, which are synthesized by enthusiasts from among teachers and students. The design work is accompanied by communication on the Internet with experimenters and consultants from many foreign countries. All the nuances of such organizational activity deserve special attention from future technical managers, representing a spontaneously created experimental platform not only for studying technology, but also for mastering communication techniques with foreign specialists and, of course, learning the languages of business communication. For future managers, questions in the areas of management, marketing, advertising, etc. do not need to be specially commented.

One of the examples of the practical use of the experimental software package can be considered the implementation of a diagnostic expert of the technical condition of electromechanical equipment (EME) [6] with a neural network. The programming algorithms was carried out using popular versions of languages that became widespread in the creation of sketches and stable software products made for a very large number of available microcontrollers. The debugged components were tested with the main user control program, which provides for the function of changing

interfaces [7]. Figure 2 shows the changeable interfaces implemented using the NoteBook function, which provides access to intermediate calculations, illustrations (fig. 3) and hidden functions, access to which was achieved based on previously implemented algorithms.

Fig.2. User interfaces of an electronic expert with an artificial neural network: 1 - main user window; 2 - the structure of receiving elements and reminders on the auxiliary user window.

The practice of using the techniques mastered by students to implement the relationship of various technical subjects in a distance course with available Internet means help in distance courses to successfully complete diploma theses, take tests, certify their professional training through external testing of knowledge, and the teachers of the department has the prospects of a multilateral non-traditional use of LMS in educational process.

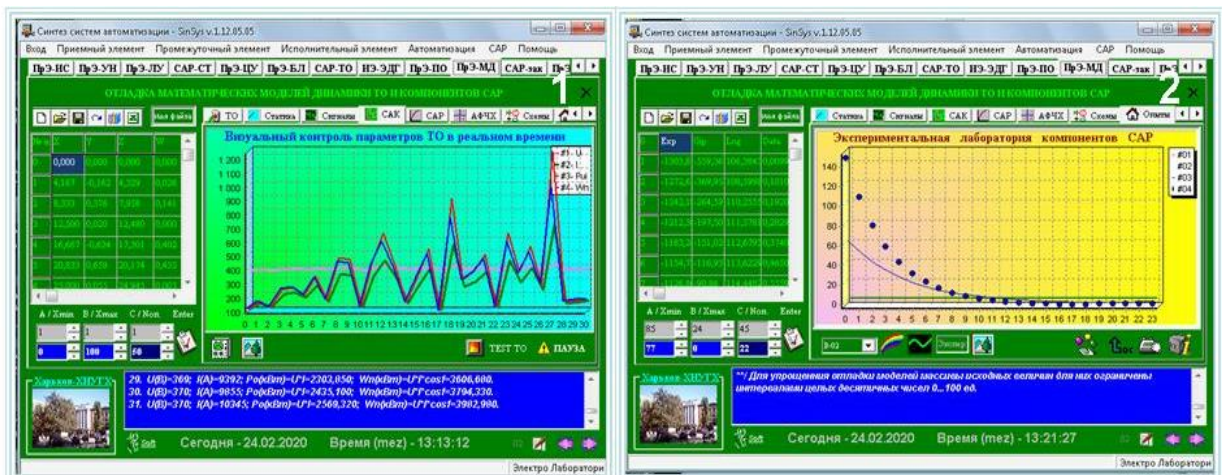

Fig.3. User interfaces with visualization of intermediate calculated values in the electronic expert EMO: 1 - parameters in real time; 4 - data array approximation.

References

1. Медведев А. Облачные технологии; тенденции развития, примеры исполнения. – Режим доступа: <http://www.cta.ru>

2. Официальный сайт СДО Moodle. – URL: <http://www.moodle.org>
3. Есаулов С. М. Электронные приложения пакета SinSys для системы дистанционного обучения Moodle / С. М. Есаулов, О. Ф. Бабичева // Теория та методика електронного навчання: збірник наукових праць. Випуск II. – Кривий Ріг : Видавничий відділ НМетАУ, 2011. С.247-254.
4. Образование и свободное программное обеспечение. - URL: <http://ut9li.narod.ru>.
5. Есаулов С. М., Харченко В. Ф., Бабичева О. Ф. SINSYS в системе дистанционного обучения Moodle специалистов коммунального хозяйства. - Коммунальное хозяйство городов. – К.: Техніка. Вып.97. 2011. С.363-378.
6. Бабичева О. Ф., Есаулов С. М. Комп'ютерне проектування електромеханічних пристроїв: Навчальний посібник. – Харків : ХНАМГ, 2009. 281 с.
7. Есаулов С. М., Бабичева О. Ф. Программирование приложений для технических дисциплин в системах дистанционного обучения. / С. М. Есаулов, О. Ф. Бабичева // Стратегия качества в промышленности и образовании: Сборник материалов IX Международной конференции. Том 3. – Варна: 2013. С.468-470.

РОЗРОБКА ІНФРАСТРУКТУРИ WEB-КОМПОНЕНТІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Безугла Ганна Євгенівна,

старший викладач

Харківський університет радіоелектроніки

Хряпкін Олександр Володимирович

к.т.н., доцент

Харківський університет радіоелектронік

Головним фактором успіху роботи складної інформаційної системи, що реалізована як web додаток з застосуванням хмарних технологій є грамотна автоматизація процесів динамічного розширювання її функціоналу. Найбільш важливою проблемою, з якою зустрічаються розробники, полягає в наступному: як в найкоротший термін надати користувачам чергову версію додатка?

Інфраструктура як код (IaC) - це підхід до автоматизації заснований на методах розробки програмного забезпечення, в якому особлива увага приділяється використанню узгоджених і повторюваних процедур для забезпечення працездатності програмного продукту та обладнання. Цей підхід використовує практики розробки програмного забезпечення, такі як безперервна інтеграція [CI], тестова розробка та системи управління версіями безперервної доставки [CD], і застосування їх для управління нашою інфраструктурою. [1] Концепція CI/CD (Continuous integration & Continuous delivery) – це основа побудові інфраструктури web додатків, які входять до складу будь якої інформаційної системи.

На рисунку 1 представлений процес CI / CD в розробці програмного забезпечення.

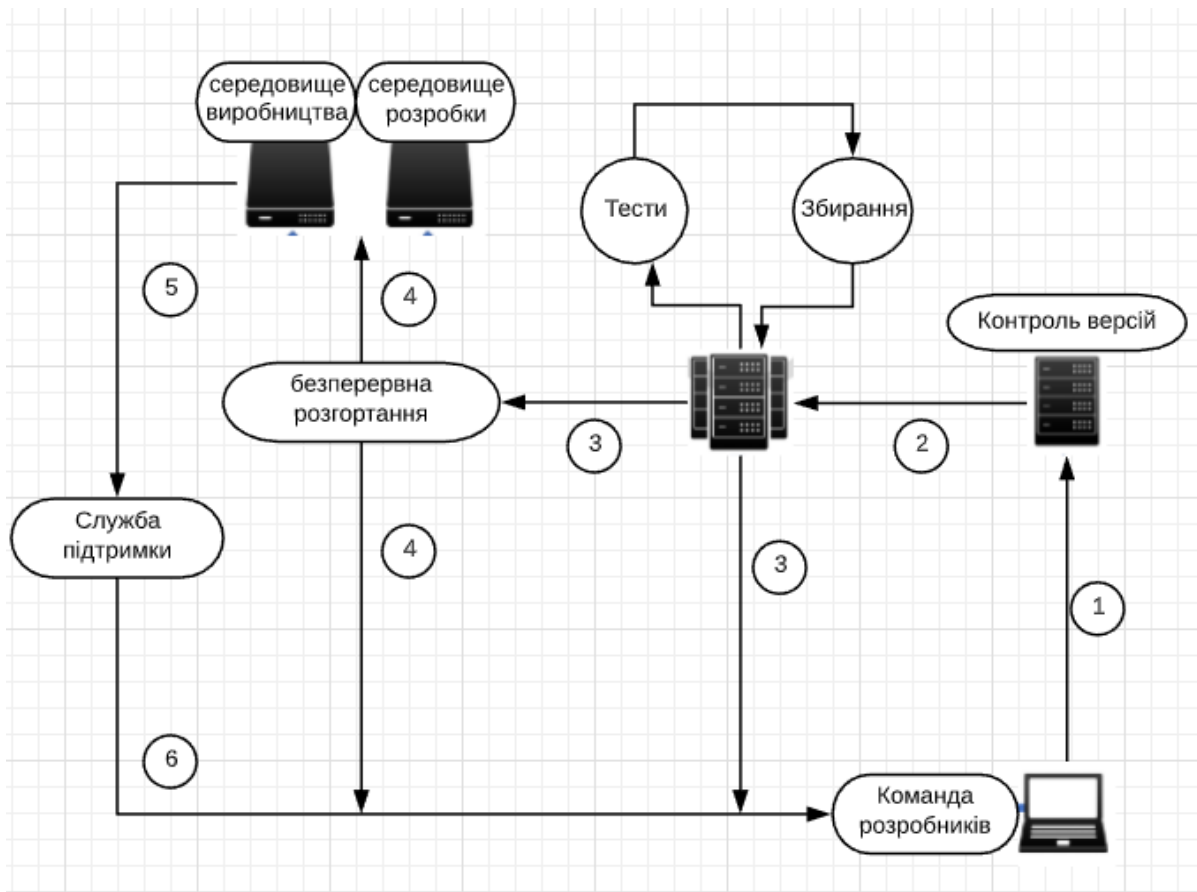

Рисунок 1 – Процес CI / CD в розробці програмного забезпечення

Команда розробників додає нову функцію і (1) відправляє код на сервер управління версіями (наприклад, Github). Згодом код передається (2) на сервер збирання і тестування (наприклад, Jenkins). Код створюється і тестується за кількома певними сценаріями тестування. Цей процес називається Continuous integration (CI). Результат повідомляється команді розробників (3). Крім того, якщо всі тестові сценарії були успішними, додаток може бути розгорнуто (4) або в середовищі розробки (DEV), або в середовищі використання кінцевої версії програмного продукту (PROD). Якщо додаток в PROD не працює належним чином, в режимі реального часу створюється log-файл який відображає всі етапи збирання і тестування та відображає, в який момент трапилася помилка (5). Ці проблеми будуть вирішені в майбутніх випусках додатку командою розробників (6). Розглянемо процеси які мають бути автоматизовані під час створення інфраструктури додатку, що саме складають використання підходу CI / CD.

Для безперервної інтеграції необхідна **автоматизація збирання**, що представляє собою можливість автоматично компілювати програмне забезпечення і з'єднати його в виконавчий файл. Процес інтеграції збирання повинен відбуватися безперервно, тобто нове збирання з'являється відразу після того, як закінчується робота над попередньою версією додатку. У цьому полягає принципова відмінність від щоденного або щотижневого випуску збирання, що застосовується на практиці іншими процесами. Автоматизація процесу збирання додатку вимагає багатопотокового розгортання, при якому збирання різних

компонентів програмного забезпечення проводиться паралельно, що прискорює цей процес.

Підтримка нових версій програмного додатку потребує **автоматизації процесу тестування**. Після закінчення кожного збирання коду запускаються автоматичні сценарії регресійних тестів. Розробникам це дозволяє негайно отримувати інформацію про помилки, які знайдені в новій версії додатку або коли код, створений ними, не відповідає вимогам. Важливим питанням є вибір тестових прикладів відповідно до їх тривалості, попереднім останнім виконанням і історією відмов в процесі спостереження за попередніми циклами CI. [2]

Автоматизація розгортання. Як тільки збирання коду готове і протестоване - воно готове до розгортання. Ключовою ідеєю безперервної інтеграції є те, що якщо збирання і тестування пройшли успішно, то немає причин відкладати розгортання додатку.

Все, що використовується в проєкті, має бути зареєстроване в єдиному сховищі **системи управління версіями**, разом із кодом, тестами, сценаріями баз даних, сценаріями збирання коду і розгортання, а також все, що потрібно для створення, установки, виконання та тестування програми. Найбільш поширеною системою контролю версій є система Git. Однією з особливостей систем управління версіями є те, що вони дозволяють створювати кілька гілок для обробки різних потоків розробки. Це важлива функція, але необхідно мінімізувати використання гілок. Зокрема, є основна лінія: єдина гілка проєкту, що знаходиться в стадії розробки. Розумні гілки - це виправлення помилок попередніх виробничих випусків і тимчасові експерименти [3].

Стандартний процес розробки інфраструктури безперервної інтеграції коду представлений у вигляді послідовності етапів: збирання коду (інтеграція додаткового функціоналу, контейнеризація); розгортання; тестування; доставка коду на сервери; інсталяції та оновлення коду.

До вхідних даних процесу розробки інфраструктури web-компонентів системи відносяться: код тестів; вихідний код; конфігураційні файли (маніфести). Код тестів це вихідні коди, які необхідні для тестування web-додатку. Вихідний код - це коди продуктів або тестів, які були написані командою розробників і збережені в GitHub. У процесі збирання додатку вони будуть перетворені в готові продукти або їх компоненти, або використані для запуску тестових сценаріїв. Конфігураційні файли (маніфести) - скрипт для збірки додатку або скрипт розгортання на тестових серверах, конфігураційні файли для Jenkins CI або файл взаємодії програмних компонентів необхідних для запуску програми. Jenkins – програмна система з відкритим вихідним кодом на Java, призначена для забезпечення процесу безперервної інтеграції програмного забезпечення, дозволяє автоматизувати частину процесу розробки програмного забезпечення, в якому не обов'язкова участь людини, забезпечуючи функції безперервної інтеграції

Результат виконаної роботи відображається на панелі моніторингу (рис.2) створеної у скрипті файлу Jenkinsfile.

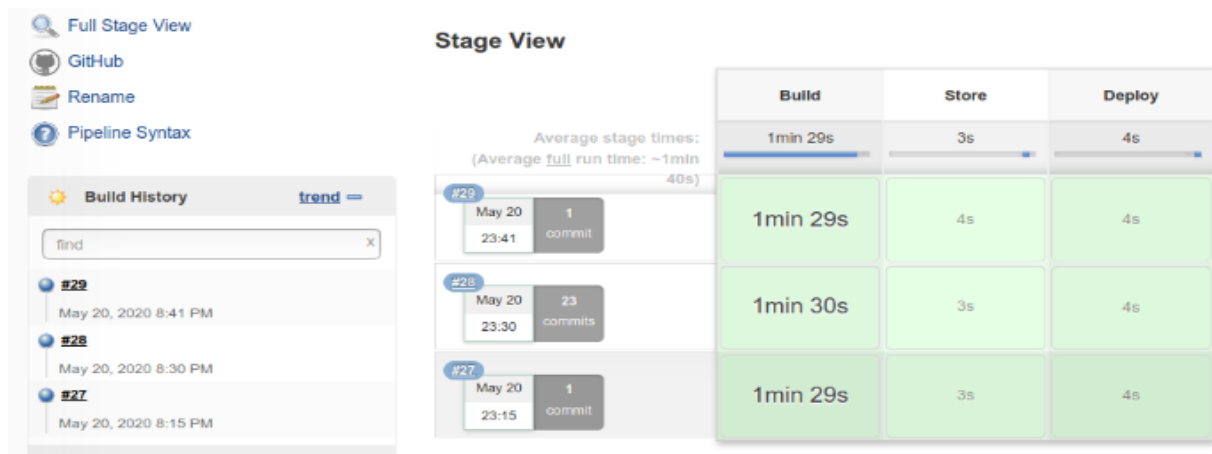

Рисунок 2 – Панель моніторингу Jenkins

З точки зору логічної організації зручно розділяти весь процес складання (pipeline) на блоки, щоб можна було простіше ними керувати і простіше здійснювати підтримку раніше написаного коду. Було створено три основні блоки (етапи) - Build (збирати), Stage (організовувати), Deploy (розгорнути), що добре відображають основну ідею безперервної інтеграції. При цьому на додаток до логічної організації коду ми отримуємо зручне візуальне уявлення етапів виконання з даними про витрати часу на кожен з етапів. В разі помилки при збирання коду завжди буде зрозуміло, на якому саме етапі вона сталася.

Важливою частиною є розробка web-компонентів для створення і налаштування Docker образу обраного сайту інформаційної системи. Docker – програмне забезпечення для автоматизації розгортання і управління додатками в середовищах з підтримкою контейнеризації. Після установки на кожен сервер Docker надає доступ до простих команд, необхідних для збірки, запуску або зупинки контейнерів і прекрасно підходить для організації циклу розробки, що надалі дозволяє інтегруватися з процесом постійної інтеграції.

Коли реалізована ідея контейнеризації наступним кроком іде Kubernetes, який надає дві зручні абстракції для випуску додатків: сервіси (Services) і розгортання (Deployments). Kubernetes – відкрите програмне забезпечення для автоматизації розгортання, масштабування контейнеризованих додатків і управління ними. Підтримує основні технології контейнеризації, включаючи Docker, також можлива підтримка технологій апаратної віртуалізації. Використання Kubernetes надає наступні можливості: моніторинг сервісів і розподіл навантаження; оркестрацію сховища; автоматичне розгортання і повернення попередньої версії; автоматичний розподіл навантаження; управління конфіденційною інформацією і конфігурацією.

Розгортання описують, яким чином і скільки копій вашого застосування повинно бути запущено в будь-який момент часу. Одна з основних концепцій, необхідних для побудови надійних розподілених систем це балансування навантаження. У комп'ютерах балансування навантаження розподіляє навантаження між декількома обчислювальними ресурсами, такими як комп'ютери, комп'ютерні кластери, мережі, центральні процесори або диски.

Мета балансування навантаження - оптимізація використання ресурсів, максимізація пропускної здатності, зменшення часу відгуку і запобігання перевантаження будь-якого одного ресурсу. Операційні системи використовують балансування навантаження для планування завдань за фізичними процесорам.

Після того як створений Docker образ, вирішена проблеми з версіонуванням, а сам проект доданий в Kubernetes як набір контейнерів, об'єднаних між собою з можливістю балансувати навантаження на сервер за допомогою сервісу типу Loadbalancer, необхідно написати скрипт для обраної системи безперервної інтеграції Jenkins, який буде виконувати дві ключові операції: збирання і розгортання коду. Процес розгортання сервісу на Elastic Container Service наведений на рисунку 3.

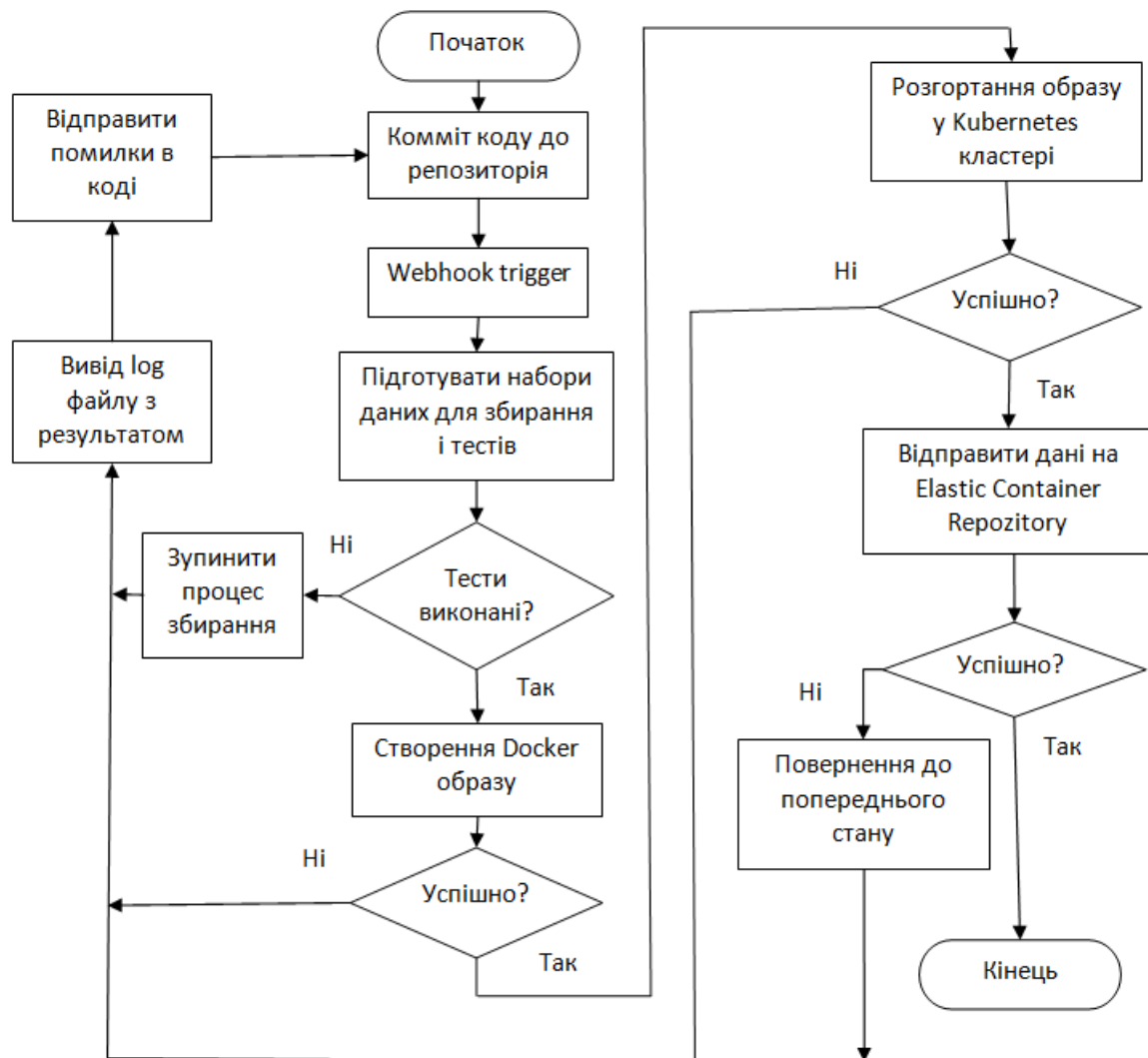

Рисунок 3 – Процес розгортання сервісу на Elastic Container Service

Після створення Webhook Trigger для певної події, кожен раз, коли ця подія буде відбуватися, він буде спрацьовувати і автоматично відправляти інформацію на заданий URL. Amazon Elastic Compute Cloud (AmazonEC2) – web-сервіс, який

надає обчислювальні потужності в хмарі. Сервіс входить в інфраструктуру Amazon WebServices.

Під час розробки інфраструктури потрібно приділяти увагу можливим ризикам. У моделі життєвого циклу проекту процес управління ризиками повинен початися в кінці початкової фази. Його потрібно переглянути в кінці фази ініціалізації, а потім регулярно переглядати протягом фаз розробки і розгортання. [4]

Розробка інфраструктури web-компонентів складної інформаційної системи дає можливість вибору оптимального варіанту використання обчислювальних ресурсів за рахунок оперативного тестування і більшого числа ітерацій. Програмна система налаштування інфраструктури web-компонентів повинна забезпечувати можливість постійної інтеграції (за необхідністю в будь який час), інтеграції та розгортання коду з метою оновлення, всіх працюючих web-компонентів системи без припинення їх працездатності.

Система неперервної інтеграції забезпечує гнучкість, надійність, швидкодію та масштабованість всього процесу розроблення, тестування та впровадження програмного продукту, що дозволяє проектам компанії розвиватися більш динамічно, спростить процеси збирання, тестування і розгортання нового функціоналу, а саме відновлення окремих компонентів системи і масштабування додатку в цілому.

Список літератури:

1. Sven Johann. Kief Morris on Infrastructure as Code. JANUARY/FEBRUARY 2017 | IEEE SOFTWARE p.117-120
2. Spieker, H., Gotlieb, A., Marijan, D., & Mossige, M. (2017). Reinforcement learning for automatic test case prioritization and selection in continuous integration. Proceedings of the 26th ACM SIGSOFT International Symposium on Software Testing and Analysis - ISSTA 2017. doi:10.1145/3092703.3092709
3. Continuous Integration. [Electronicresource] / MartinFowler – Режим доступу: <http://martinfowler.com/delivery.html> - Загл. З екрану. - яз. Англ.
4. Безперервне розгортання ПО: автоматизація процесів збирання, тестування впровадження нових версій програм: Пер. з англ - М.: ТОВ «І. Д.Вільямс », 2011. - 432 с. : Ил. - Парал. тит. англ.

ВПЛИВ ТЕРИКОНІВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ШЛЯХИ РЕЦИКЛІНГУ ВІДХОДІВ ВИДОБУТКУ ВУГІЛЛЯ

Бондаренко Анастасія Олександрівна

Студент 3-го курсу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Гумінський Владислав Миколайович,

Студент 3-го курсу
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Тверда Оксана Ярославівна,

Доктор технічних наук, доцент
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Терикони займають великі площі земель, вони піддаються водній і вітровій ерозії, стають чинником забруднення прилеглої території. Великої шкоди навколишньому природному середовищу наносить самозаймання териконів. Головною причиною самозаймання є окислення сірки, що супроводжується виділенням великої кількості тепла, яке акумулюється в порах порід і забезпечує спалах горючих матеріалів. В окремих відвалах ці процеси проходять настільки інтенсивно, що породи розігріваються до високих температур і горять з виділенням значної кількості вуглеводнів, сажі, оксидів азоту, діоксиду сірки, вуглецю і т. п. Через займання доводиться влаштовувати навколо відвалів захисні зони, що призводить до збільшення площі відчужуваних земель.

Літологічний склад териконів свідчить, що в них превалюють глинисті породи і високозольні вугільно-мінеральні зростки. Алевроліти, пісковики і карбонатні породи містяться у відходах збагачення в незначних кількостях. Глинисті породи представлені, в основному, аргілітом і вуглистим аргілітом.

Окрім порід відходи вуглезбагачення також містять низку мікроелементів: молібден, мідь, цинк, бор, нікель, свинець, кобальт, ванадій, марганець, фосфор, барій, олово, золото, срібло, уран, реній, германій і ін. Крім того, вони містять у своєму складі: вугілля до 20 %; сірку, вміст якої пропорційний вмісту вугілля; в невеликих кількостях – кольорові, рідкісні метали; в кількостях слідів радіонукліди – уран, торій [1].

Відходи вуглевидобутку, які потрапляють на поверхню літосфери, проходять кілька етапів фізичного і хімічного перетворення, аби пристосуватись до нових термічних умов. Після чого певна частина твердих відходів починає розсіюватись разом з токсичними і радіоактивними елементами навколо

породного відвалу. В зв'язку з цим встановлено зони навколо відвалів: 200 м від відвалу – небезпечна зона, у радіусі 500 м – санітарна зона. Токсичний вплив відвалів зареєстрований навіть на відстані до 100 км.

Найбільш небезпечними для навколишнього середовища є палаючі терикони. З них в атмосферу щорічно виділяється, в середньому, до 1300 тонн газоподібних шкідливих речовин, серед яких дуже небезпечними є сірководень, вуглекислий газ, сірчисті речовини, аміак, ціаніди, тіоціанати та ін. З кожного терикону вимивається і здувається більше 400 тонн породи за рік і вилуговується приблизно 8 тонн солей. Всі ці шкідливі речовини забруднюють шари атмосфери та літосфери, проникають до підземних вод.

Заходами, які приймаються для попередження самозаймання порід териконів, є обмеження потрапляння вільного кисню. Також доцільним є видобування горючих компонентів з відвальної породи задля зменшення їх кількості та можливості використання в промислових цілях. З цією метою в деяких країнах проводять додаткове вилучення вугілля за допомогою спеціального обладнання.

Щоб знизити надходження кисню до териконів, породи ущільнюють. Ущільнення проходить два етапи: перший – подрібнення породи, а другий – безпосередньо саме ущільнення за допомогою автотранспорту, катків, вібраторів, влаштуванням глинистих екранів, обробкою порід суспензіями вапна, вапняку, глини. У зв'язку з цим відвали рекомендовано споруджувати плоскими.

Найбільш поширеним способом зменшення впливу териконів на довкілля є озеленення та рекультивация, що включає в себе два етапи: гірничотехнічний та біологічний етап. Перший передбачає раціональну підготовку поверхні відвалу, а другий – засадження відвалу деревами та чагарниками. Рекультивация териконів шляхом озеленення лісонасадженнями і засівом багаторічних трав дозволяє зменшити їх вплив на навколишнє природне середовище та відновити ландшафт порушених земель [2].

Так як глинисті породи представлені, в основному, аргілітом і вуглистим аргілітом, то згорілі породи можна широко використовувати в процесі виробництва будівельних матеріалів. Вони, як і інші обпалені глинисті матеріали, мають гідравлічну активність і можуть використовуватися в багатьох сферах. Структура та склад горілих порід добре підходять для виробництва безклінкерних вапняно-глинітних і сульфатно-глинітних в'язучих (вапняно-глинітні в'язучі отримують спільним тонким помелом горілих порід і вапна з невеликою добавкою гіпсу). Також можливе застосування згорілої породи у якості щебеню; під час виробництва пористих заповнювачів (аглопориту і керамзиту); для влаштування дорожніх основ під покриття, насипів; під час виробництва бетону, асфальтобетону; для виготовлення розчинів (як крупні і дрібні заповнювачі) та цементу.

Оскільки терикони містять у своєму складі вуглець, зокрема вуглисті аргіліти, або алевроліти, то досить перспективним методом утилізації порід є газифікація, тобто використання їх як енергетичної сировини. Водночас можна

отримувати енергетичне паливо, а зольний залишок можна використовувати для виробництва будівельних матеріалів [3].

Новими та перспективними трендами розвитку гірничо-металургійного сектору економіки постають інноваційні технології біомайнінгу та фіторемедіації, які поєднують в собі потенціал живих організмів, здатних до селективного вилучення цінних елементів з відходів гірничого виробництва [4].

Список літератури:

1. Андрейцов А. А., Епихин В. Ю. Получение высококачественного топлива из породных отвалов. Уголь Украины. 2005. № 7. 39–42 с.
2. Волотковська Ю. О. Економічна оцінка вугільних териконів як техногенних родовищ: монографія. Полтава: ПУЕТ, 2015. №1. 217 с.
3. Метлова Л. П. Экологические аспекты развития угледобывающих регионов: Уголь Украины. 2003. № 5. 13–17 с.
4. Дубинин М. В. Біомайнінг та фіторемедіація: інноваційні технології в гірництві: монографія. Кривий Ріг: 2016. 221с.

КОНТРОЛЬ ФАЗОВИХ ЗСУВІВ У ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ СИСТЕМАХ

Браїловський Володимир Васильович,

кандидат фіз.-мат. наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Васеленчук Данило Олександрович,

магістр радіотехніки

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Рождественська Маргарита Григорівна

кандидат фіз.-мат. наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У сучасних інформаційно-телекомунікаційних системах (ІТС) широко використовуються фазо модульовані сигнали [1]. Визначення ефективності, надійності та рівня безпеки функціонування таких ІТС вимагає знання фактичних змін фази в інформаційних сигналах [2-4].

Відомі на даний час фазометри працюють у частотних інтервалах, яких, як правило, недостатньо для проведення необхідних вимірювань. До того ж використання складного алгоритму роботи створює додаткові труднощі для практичної реалізації фазометрів [5].

Структурна схема запропонованого пристрою зображена на рис. 1. Його принцип роботи можна пояснити наступним чином. Сигнали f_c від двох джерел 1, 2, різницю фаз між якими необхідно виміряти, надходять на підсилювачі-обмежувачі. Коефіцієнти підсилення останніх обираються виходячи з величини похибки, що допускається під час вимірювання різниці фаз при мінімальній амплітуді досліджуваних сигналів. Починаючи з певної величини напруги живлення, однозначно виконується умова, що при вихідній напрузі підсилювача-обмежувача $U_{вих}$, рівній напрузі логічної одиниці логічних елементів фазометра, амплітудна характеристика підсилювача-обмежувача є лінійною. У такому випадку вхідний та вихідний сигнали зберігають ідентичність форми. Отже, при синусоїдальній формі вхідного сигналу можна записати вираз для коефіцієнта підсилення

$$K_U = (U_{вих0} \times \sin \omega t) / (U_{вх0} \times \sin \omega t) .$$

Для обмеження похибки вимірювання різниці фаз, наприклад, на рівні $\Delta\varphi=1^\circ$ необхідно, щоб фронт та зріз вихідного сигналу підсилювача-обмежувача характеризувались певною швидкістю зміни напруги сигналу. Мінімумальною є умова, коли вихідна напруга підсилювача-обмежувача при $\omega t = 1^\circ$ досягає величини, рівної напрузі логічної одиниці використаних логічних схем. В даному випадку це 4.

разів більшої частоти, оскільки максимальна частота генерованих перетворювачем напруга-частота коливань більша частоти досліджуваних сигналів в 360×10 , тобто в 3600 разів.

Якщо верхня гранична частота генерованих перетворювачем напруга-частота коливань фіксована і становить, наприклад, 100 МГц [6] то при похибці вимірювання різниці фаз коливань $\Delta\varphi=0.1^\circ$ максимальна частота досліджуваних сигналів не повинна перевищувати величини $100 \text{ МГц} : 3600 = 0.027 \text{ МГц} = 27 \text{ кГц}$. Зменшення вимог щодо похибки вимірювання різниці фаз, наприклад, до $\Delta\varphi=10^\circ$ відкриває можливість вимірювання різниці фаз між сигналами, частота яких не перевищує вже $100 \text{ МГц} : 36 = 2.7 \text{ МГц}$.

Список літератури:

1. Стефано Берни. Синхронизация цифровых сетей связи. Пер. с англ. – М.: Мир, 2003. – 456 с.
2. Мандзій Б.А., Желяк Р.І. Основи теорії сигналів: Підручник/ За ред. Б.А. Мандзія.–Львів: Видавн. дім «Ініціатива», 2008. – 240 с.
3. Айфичер, Эммануил С., Джервис, Барри У. Цифровая обработка сигналов: практический подход, 2-е изд. : Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2018. – 992 с.: ил. – Парал. тит. англ.
4. Скляр, Бернанд. Цифровая связь. Теоретические основы и практическое применение. Изд. 2-е, испр.: Пер.с англ. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2004 г.– 1104 с. : ил.
5. Патент UA17394 U, Україна, МПК G01R25/00 (2006). Фазометр / Рудик В.Д., Гончар С. Ф.– Чинний від 15.09.2006, Бюл. №9, 2006.
6. Преобразователь напряжение-частота с динамическим диапазоном 160 дБ и максимальной частотой 100 МГц. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.rlocman.ru/shem/schematics.html?di=277149>

РОЗРОБКА КЛАСИФІКАТОРУ ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ У ШВЕЙНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Григоренко Олександра,

студент

Хмельницький національний університет

Засорнова Ірина,

к.т.н., доцент

Хмельницький національний університет

Засорнов Олександр

к.т.н., доцент

Хмельницький національний університет

Швейна галузь, як і легка промисловість України в цілому, на сьогоднішній день перебуває у незадовільному стані, що характеризується цілою низкою серйозних проблем, зокрема це:

- відсутність на внутрішньому ринку товарів вітчизняного виробництва та його тотальне заповнення дешевими, низькоякісними виробами іноземного походження, значну частку серед яких, займають товари "секонд-хенд";
- застосування вітчизняними підприємствами давальницьких схем виробництва;
- погано розвинута інфраструктура галузі;
- недостатня інвестиційна та інноваційна діяльність;
- не конкурентоспроможність вітчизняної продукції як за ціною, так і за якістю [1].

Основним недоліком українських фірм є те, що в них мало розвинене маркетингова стратегія. Більшість виробництв шукають замовлення за кордоном. Підприємства не мають власних сайтів, сторінок в соціальних мережах тощо. Лише частина підприємців намагається впроваджувати новітні технології у виробництво, одразу відчуваючи переваги: збільшення замовлень, підвищення популярності бренду, запитуваність в Інтернеті тощо.

На сьогодні одним із прогресивних засобів надання та розповсюдження інформації є QR-код. QR-код – це легкий та доступний спосіб донесення відомостей про себе, про вироби або бренд до потенційних споживачів.

QR-код виконує наступну функцію: вміщує певні відомості у невеликому рисунку, складність якого залежить від кількості інформації. Максимальна кількість цієї інформації може бути більше двох друкованих сторінок. Сучасні пристрої сканування QR-кодів і відповідне програмне забезпечення дозволяють автоматично зчитувати закодовані дані [2].

QR-код – простий, зручний та інтерактивний спосіб оперативного отримання

і розповсюдження інформації щодо продукту [3]. Його було створено у 1994 р. японською компанією Denso Wave у зв'язку із зростанням вимог до машинозчитуваних шифрів. Оскільки з'явилася потреба у розміщенні певної кількості інформації на малій площі [3].

Великого поширення отримали етикетки з вмістом QR-коду. Наразі майже кожен продукт має на етикетці QR-код. За допомогою нього виробник може спостерігати який вид товару більш затребуваний, зашифрувати умови акції або розіграшу, отримати зворотній зв'язок від покупця тощо [4].

Аналізуючи інформацію про QR-код, його застосування та поширення серед споживачів, постає питання, як можна його застосувати у швейній промисловості при виробництві одягу?

QR-коди дають можливість миттєво поспілкуватися зі своїми клієнтами. Наприклад, розмістивши QR-коди на різних сукнях, ви можете дозволити користувачам отримати всю інформацію про розміри, кольори та доступні для них варіанти. Більше того, ці коди можуть дати геніальні ідеї вдягання вашим клієнтам. Вкладене відео з цими кодами надасть додаткові подробиці, щоб переконати їх зробити покупку, що, в свою чергу, може збільшити продажі [5].

QR- та інші двовимірні штрих-коди були досить широко прийняті для захисту товарів від підробок, оскільки вони є недорогими. Їх можна також використовувати для забезпечення додаткових функцій залучення клієнтів. Модний бренд Ralph Lauren почав додавати QR-коди на ярлики своїх виробів, щоб запобігти підробці та взаємодіяти з клієнтами. Випуск етикеток розпочато з його знакової лінійки одягу Polo і врешті-решт охопив десятки мільйонів товарів у своєму каталозі [6].

QR-коди – це чудовий спосіб донести до клієнта історію бренда, показати їм джерела натхнення, які використовували при створенні колекцій. Розказати про використання органічних тканин при виготовленні одягу, поділитися відео показуючи процес виготовлення одягу [7].

Використовуючи QR-коди, можна "прив'язати" клієнтів до акаунтів у соціальних мережах, таких як Facebook, Instagram та інших. Можна також використовувати QR-код для об'єднання різних соціальних мереж. Подібним чином ці коди дають можливість сканувати теги, надсилати фотографії та завантажувати їх у соціальні мережі [8].

Фірма Smart PJ представила лінійку нічного одягу для зацікавлення маленьких дітей [9]. Концепція була вперше введена, щоб відрізнити свій бренд від конкурентів. Вони розмістили на своєму одязі QR-коди, які містили історії. В основу сюжету входили відео та аудіозаписи дитячих віршів та ігор [10]. Коли батьки сканували коди, смартфони відтворювали відео та аудіо та допомагали дітям заснути. Це означає, що піжама – це кожен день нова історія, всього їх 90 [10]. Також цікавою є робота Little Red Riding Hood разом з Unit040. Вони створили та запропонували виробляти постільну білизну з орнаментом QR-коду. Але "казка оживає", коли камеру планшету чи смартфона наводять на нього. Тоді з'являється герой-персонаж, або посилання до відео казки. Автори зазначають, що така форма взаємодії дітей з новими технологіями дозволить поширити традиції, культуру свого народу [11].

QR-коди – високоякісний інструмент для накопичення відгуків покупців, з'ясування думки клієнтів про той чи інший бренд, товари та послуги. Після сканування коду, з'являється форма із запитаннями (максимум п'ять із вибором відповіді "так" чи "ні"). При цьому є можливість поставити запитання про послугу, лінійку продуктів. Також залишають незаповнене місце для відгуків, рекомендацій, якщо такі є. Можна використовувати QR-коди для зберігання інформації про уподобання покупців, а також використовувати цю інформацію, щоб тримати їх в курсі майбутніх колекцій, знижок та розпродажів [4].

Сучасні споживачі хочуть більше знати про те, "як", "де" і "коли" було створено їх одяг [11]. Тому виробники почали додавати QR-код для того, щоб споживач міг дізнатися та прочитати цю інформацію про фабрику. Така взаємодія стала соціально відповідальною формою спілкування у формі споживач-виробник [12].

Модні гіганти такі, як ZARA, H&M тощо [3], давно застосовують QR-коди у своїх рекламних компаніях. Більш того, вони почали друкувати їх на етикетках, щоб мати прямий зв'язок зі споживачем, дізнаватися його вподобання та відгуки. У 2012 році бренд Victoria's Secret демонстрував білборди з QR-кодами, які заохочували людей сканувати їх [12]. Сканування QR-кодів дозволило людям переглянути останню колекцію нижньої білизни бренду.

Також така форма спілкування має і зворотну відповідь. Користувач, просканувавши QR-код, може отримати інформацію про виріб: де і при яких умовах було виготовлено одяг, відгуки інших користувачів, наявність розмірів та моделей у магазині, переглянути колекції бренду тощо. Така форма спілкування дає змогу збільшити продажі та дізнатися смаки своїх споживачів для виробників та дізнатися більше про компанію для клієнтів [13].

Ще одного поширеного застосування набуває принт на одязі у вигляді або з вмістом QR-коду [14]. Навіть деякі дизайнери створюють принт по тканині за мотивами QR-кодів.

Sem Trout – незалежний модельєр, який працює в Сіетлі, США, у 2010 році випустив низку одягу, оздобленого QR-кодами, як для чоловіків, так і для жінок. Сканування QR-коду спрямовувало людей до зображень, вибраних дизайнером. Він навіть оголосив челендж для прихильників: відслідковувати одяг у певній послідовності. Необхідно було відсканувати код на першій футболці. Потім з'являлись подальші інструкції для змагання [4].

Також на сьогодні в Інтернет-магазинах можна придбати вишиванки з QR-кодами. За відносно лояльну ціну кожен має змогу скористатись інноваційною модою.

Виробники швейного обладнання теж використовують інноваційні технології. У Нідерландах було створено спеціальну машину для вишивки QR-кодів у промислових масштабах. LogoBorduurstudio, компанія, що знаходиться в Барневельді використовує вишивальну машину, керовану комп'ютерним управлінням, для виготовлення тканини, яка складається з QR-кодів. Це дозволяє вишивати штрих-коди на одязі або на інших виробах [15,16].

На основі проведеного аналітичного огляду щодо використання QR-кодів у різних сферах діяльності, авторами розроблено класифікатор, рис. 1.

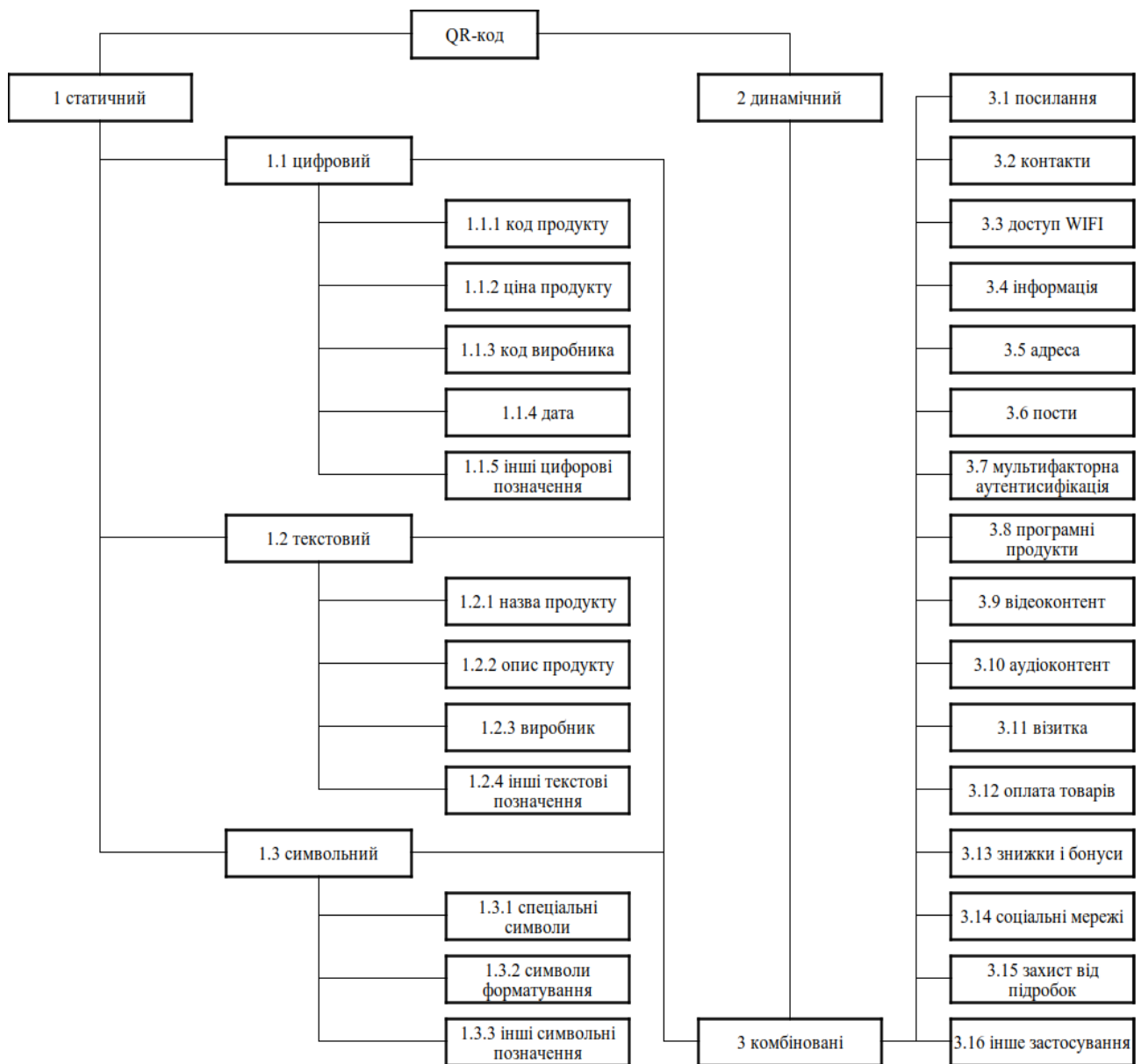

Рисунок 1. Класифікатор використання QR-кодів у швейній промисловості.

Згідно з класифікатором (рис. 1) QR-коди, які використовуються в швейній промисловості можуть бути статичними і динамічними (1-2).

Статичні QR-коди в свою чергу можна поділити на наступні види: цифрові, текстові і символні (1.1-1.3).

Цифрові QR-коди в свою чергу поділяються на підвиди: код продукту, ціна продукту, код виробника, дата та інші цифрові позначення (1.1.1-1.1.5).

Текстові QR-коди поділяються на підвиди: назва продукту, опис продукту, виробник та інші текстові позначення (1.2.1-1.2.4).

Символьні QR-коди поділяються на підвиди: спеціальні символи, символи форматування та інші символні позначення (1.3.1-1.3.3).

Поєднані разом декілька видів QR-кодів утворюють комбінований код (3). Найчастіше статичні і динамічні QR-коди комбіновані. Динамічні QR-коди

можуть бути лише комбінованими.

Комбіновані QR-коди (3) розділяють за призначенням: посилання, контакти, доступ до WI-FI, інформація, адреса, пости, мультифакторна аутентифікація, програмні продукти, відеоконтент, аудіоконтент, візитівка, оплата товарів, знижки і бонуси, соціальні мережі, захист від підробок, інше застосування (3.1-3.16). Класифікатор може бути розширений, оскільки розвиток QR-кодування продовжується.

Отже, до переваг застосування QR-кодів можна віднести:

- велика кількість інформації, яка записується у двох напрямках: вертикальному і горизонтальному. Такий підхід дозволяє істотно збільшити обсяг збережених відомостей;

- простота сканування цифровими пристроями. Це дає можливість легко і оперативно перенести дані в електронний вигляд без ручного набору;

- можливість самому розробити QR-код на сторінку Facebook, Instagram тощо. Для цього існують спеціальні безкоштовні додатки.

Варто підкреслити, що впровадження QR-коду у швейне виробництво дасть змогу місцевим виробникам гідно конкурувати з іноземними брендами, представляти вироби більшій аудиторії та сприяти поширенню своєї компанії серед споживачів. Наразі кількість застосування QR-коду у легкій промисловості є невеликою, проте з кожним роком популярність використання коду дає можливість стверджувати, що QR-код є майбутнім шляхом спілкування між виробником та споживачем.

Список літератури:

1. Бичковська Ю. О. Сучасний стан швейної промисловості України [Електронний ресурс] / Ю. О. Бичковська, Є. Г. Юрин – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/economika-pidpr/4537-suchasnij-stan-shvejnoj-i-promislovosti-ukrajini.html>.

2. Разумов Д. Все про QR-код [Електронний ресурс] / Дмитро Разумов. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://aboutmarketing.info/internet-marketynh/instrumenty/vse-pro-qr-kod/>.

3. QR Codes in Fashion Retail: East versus West [Електронний ресурс] // Fashionbi. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://fashionbi.com/newspaper/qr-codes-in-fashion-retail-east-versus-west>.

4. How to use QR codes on clothing apparel and T-shirts? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qrcode-tiger.com/how-to-use-qr-codes-on-clothing-and-t-shirts>.

5. How to create a video QR code in 7 steps! [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qrcode-tiger.com/how-to-create-a-video-qr-code->.

6. Taylor P. Ralph Lauren launches QR-based digital IDs for Polo clothing [Електронний ресурс] / Phil Taylor // SecuringIndustry. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.securindustry.com/clothing-and-accessories/ralph-lauren-launches-qr-code-digital-ids-for-poloclothing/s107/a10982/#.X7hO72UzaUm>.

7. Rizwan Z. QR Codes in Fashion and Accessories: Here Technology Meets Style [Електронний ресурс] / Zara Rizwan. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://scanova.io/blog/blog/2017/03/21/qr-codes-fashionaccessories/>.
8. QR code types: 15 primary QR solutions and their functions [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qrcode-tiger.com/qr-code-types>.
9. How to use QR Codes on clothing? [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qrcodechimp.com/how-to-use-qr-codes-on-clothing/>.
10. Rizwan Z. Smart PJ's: A Digital Twist In The Tale [Електронний ресурс] / Zara Rizwan. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: https://scanova.io/blog/blog/2016/08/02/smart-pjs/?utm_source=zr_sd_qr-codes-fashion-accessories_blog&utm_medium=blog&utm_campaign=content.
11. Kuusk K. Crafting sustainable smart textile services / Kuusk Kristi – Eindhoven, 2016. – 244 с.
12. QR Codes for Apparel Brands: Maximizing Customer Engagement [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qliktag.com/how-apparel-brands-can-use-qr-codes-to-maximizecustomerengagement/>.
13. Trace My Fashion [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.fashionrevolution.org/trace-my-fashion/>.
14. Cross switch: Stitching gets technical – in pictures. // The Guardian. – 2011.
15. Григоренко О. О. Використання QR-кодів у швейній промисловості / О. О. Григоренко, І. О. Засорнова, О. С. Засорнов // XI Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція молодих вчених та студентів "Ресурсозберігаючі технології легкої, текстильної і харчової промисловості". Секція 1: Індустрія моди та технології легкої промисловості. 17-18 листопада, 2020 р. у м. Хмельницькому. С. 122-125. Режим доступу: http://tksv.khnu.km.ua/inetconf/2020/grigorenko_zasornova_zasornov.pdf.
16. Campbell J. QR codes embroidering machine created in the Netherlands [Електронний ресурс] / Julie Campbell. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.qrcodepress.com/wp-content/cache/all/qr-codes-embroidering-machine-created-in-the-netherlands/8517745/index.html>.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИЯВЛЕННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

Грикун Павло Іванович

студент I курсу магістратури

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

Дорожньо-транспортні пригоди стають причиною смертей багатьох людей в Україні та світі. Останні дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) [1], показують, що приблизно 1,25 мільйона людей щороку гинуть внаслідок дорожньо-транспортних пригод, а мільйони інших отримують поранення. Лише на автомобільні аварії припадає близько 1% смертей людей у нашій країні.

Технологічний та соціальний прогрес допоміг зменшити летальні випадки на дорогах протягом останніх 20-30 років. Розширені заходи щодо порятунку життя, такі як електронний контроль стійкості в автомобілях, також показують значну перспективу для зменшення травматизму. Наприклад, дослідження аналізу аварій показали, що приблизно 34% смертельних дорожньо-транспортних пригод можна було б запобігти за допомогою електронного контролю стабільності [2]. Більше того, кожна хвилина, коли потерпілий аварії не отримує екстреної медичної допомоги, може сильно змінити рівень його виживання. Зменшення часу між тим, коли сталося дорожньо-транспортна пригода, і коли були відправлені перші особи від служб екстреного реагування на місце події, знижує рівень смертності на 6% [3].

Одним з варіантів зменшення часу між пригодою та реагуванням на неї полягає у використанні системи автоматичного виявлення та сповіщення про аварії, яка визначає ситуацію, коли трапляються дорожньо-транспортні пригоди та негайно повідомляє про це рятувальні служби. Однак, подібні автомобільні системи доступні не у всіх транспортних засобах, і вони дорогі в установці на автомобілі, в яких попередньо не була передбачена дана функція.

Щоб вирішити дану проблему можна використовувати смартфони на платформах Android і iPhone. Програми виявлення аварій на основі даних пристроїв мають як переваги, так і недоліки в порівнянні зі звичайними системами виявлення аварій у транспортному засобі. До переваг можна віднести те, що смартфони не залежать від транспортного засобу, стають все більш поширеними та забезпечують багаті дані для аналізу аварій, включаючи зображення та відео. Однак, побудувати систему виявлення аварій на основі смартфона важко, оскільки телефони можуть бути випущені з рук і утворити помилкові спрацьовування, і телефон не підключений безпосередньо до автомобіля. На відміну від цього, у звичайних системах виявлення дорожньо-транспортних пригод, таких як General Motors OnStar, BMW Assist, чи Toyota's Safety Connect рідко коли виникають помилкові спрацьовування, оскільки вони

покладаються на датчики, такі як акселерометри та датчики подушок безпеки, які безпосередньо виявляють пошкодження автомобіля.

Датчики та можливості обробки смартфонів можуть бути використані для подолання проблем виявлення дорожньо-транспортних пригод без прямої взаємодії з бортовими датчиками транспортного засобу: використання смартфона для вимірювання сил, які відчуває транспортний засіб та його пасажир, щоб забезпечити портативний реєстратор даних "чорної скриньки", систему виявлення аварій та механізм автоматичного повідомлення про надзвичайні ситуації. Тобто використання датчиків пристрою для реєстрації сили G (прискорення) за допомогою акселерометра, яку відчуває транспортний засіб та пасажир, місцезнаходження по GPS і швидкість транспортного засобу, а також акустичні сигнали, такі як розгортання подушок безпеки, або ударний шум під час аварії.

Очевидно, що алгоритм виявлення дорожньо-транспортних пригод для смартфонів повинен бути якомога точнішим, щоб якнайбільше уникнути помилкових спрацювань. Важко знайти баланс між помилковим виявленням аварії та повним звітуванням про всі дорожньо-транспортні пригоди, що трапляються. Алгоритм виявлення нещасних випадків для смартфонів повинен використовувати схеми фільтрації даних з датчиків, які є стійкими до шуму, але і забезпечувати достатньо високу точність, щоб розпізнати дійсні аварії в потоці даних.

Таким чином буде розроблений мобільний додаток з використанням алгоритму зі схемами фільтрації даних, який за допомогою вбудованих можливостей смартфона виявлятиме дорожньо-транспортні пригоди та негайно сповіщатиме центральний диспетчерський сервер після аварії, екстрені контакти, та забезпечуватиме ситуаційну обізнаність за допомогою фотографій, координат GPS, каналів зв'язку VOIP та запису даних про аварії.

Список літератури:

1. Save LIVES - A road safety technical package [Електронний ресурс] // World Health Organization. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/255199/9789241511704-eng.pdf>.
2. The effectiveness of electronic stability control (ESC) in reducing real life crashes and injuries / A.Lie, C. Tingvall, M. Krafft, A. Kullgren // Traffic Injury Prevention. – 2006. – С. 38–43.
3. Enhanced Automatic Collision Notification System- Improved Rescue Care Due To Injury Prediction- First Field Experience / S. Rauscher, et. al. – 2009.

ПРОЕКТИРОВАНИЕ ПРОТОТИПА ЕДИНОЙ ЦИФРОВОЙ ПЛАТФОРМЫ БЕСПИЛОТНЫХ ЛЕТАТЕЛЬНЫХ АППАРАТОВ

Иркова Юлия Анатольевна,

Аспирант

Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого,

Голубев Сергей Аркадьевич,

Кандидат технических наук, доцент

Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого,

Цифровая платформа беспилотных летательных аппаратов – это уникальный сервис, позволяющий осуществлять коммуникации между поставщиками и покупателями. Представленный сервис позволяет осуществлять параметризованный поиск услуги и арендовать беспилотные летательные аппараты. Основной задачей, на решение которой направлены научно-исследовательские разработки, представленные в данной статье, является проектирование прототипа цифровой платформы для предоставления услуг беспилотных летательных аппаратов.

Для того чтобы описать процессы перемещения данных платформы, разработана модель потоков данных. МПД – это способ демонстрации алгоритма обработки данных, необходимых для функционирования определённой системы [1]. При разработке МПД с используемыми методами, применяют системные функции, которые являются описанием процесса обработки потока данных, а также хранения и перемещения потока данных в системе [2].

Согласно функциональной концепции прототипа определены объекты взаимодействия на платформе: поставщики услуг (пилоты) и пользователи услуг (покупатели).

Для каждой группы объектов взаимодействия определены процессы взаимодействия. Для поставщиков услуг: регистрация владельца аппарата, регистрация устройства (летательного аппарата), предложение параметризованной услуги, взаимодействие с пользователем через интерфейс платформы. Для пользователей услуг: регистрация на платформе, поиск параметризованной услуги или поставщика, оплата выбранной услуги, взаимодействие с поставщиком через интерфейс платформы.

Авторами в рамках реализации проекта «Проектирование прототипа единой цифровой платформы беспилотных летательных аппаратов» для описания процесса обмена данными между участниками платформы разработана DFD-диаграмма. DFD-диаграммы – это методология структурного анализа, основанная на графической МПД, описывающая структуру воздействия внешних источников и адресатов данных на систему, функции потоков данных системы, а также потоки и хранилища данных, участвующие в процессе

взаимодействия [2]. DFD-диаграммы – один из основных инструментов разработки МПД при проектировании информационных систем, предназначенный для формирования МПД с точки зрения хранения, обработки и передачи данных [3][4]. Представленная на рис. 1 схема потоков платформы разработана в свободной форме, используя основы построения потоковых схем DFD-диаграмм (формализованный метод графического изображения блоков – структурных единиц на чертеже схемы диаграммы [4]), соответственно описание функционального значения элементов схемы не требуется.

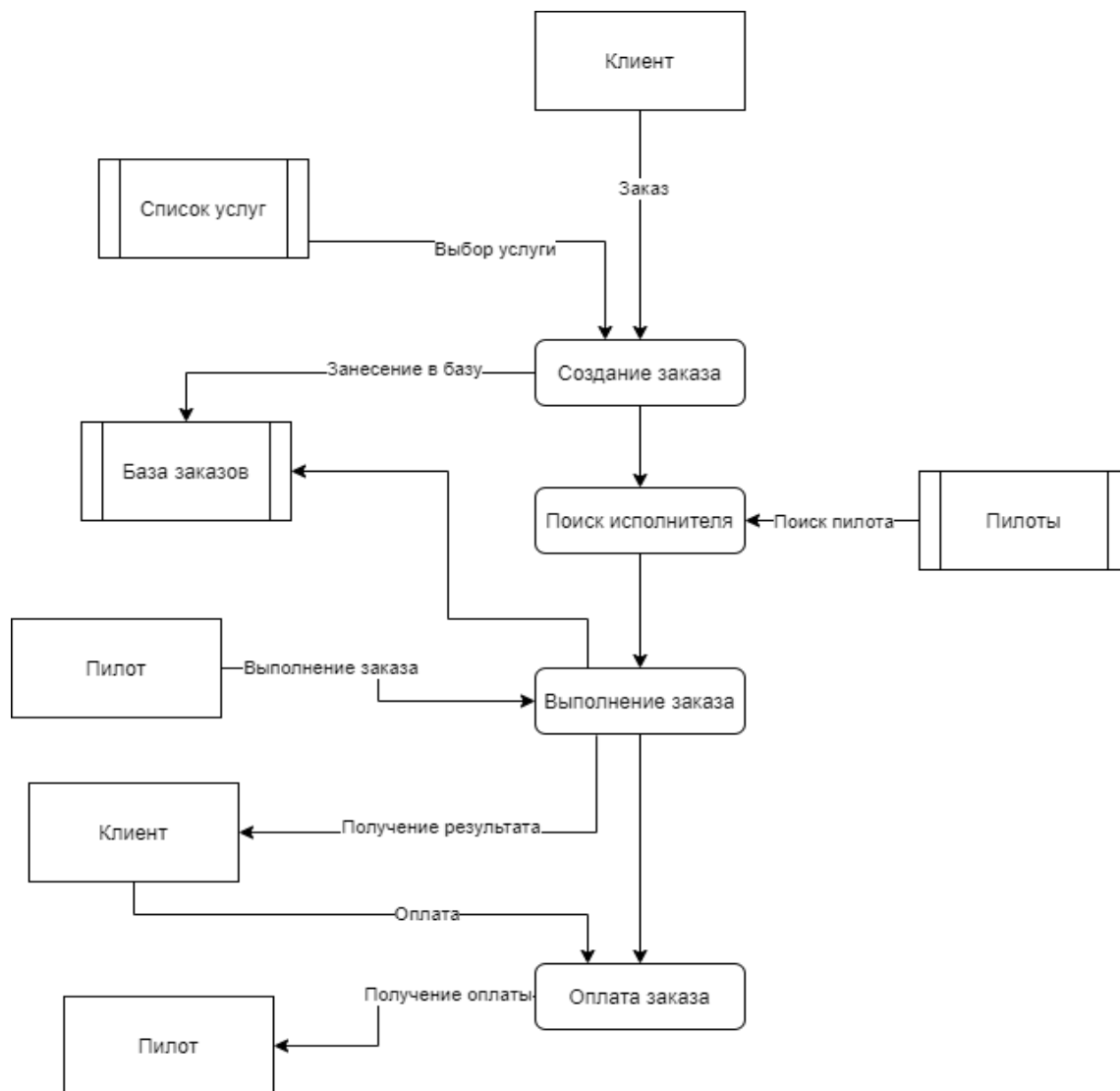

Рисунок 1. Схема потоков данных прототипа цифровой платформы

Для описания процесса получения услуг платформы пользователями разработан алгоритм, представленный на рис. 2. Он представляет собой последовательность этапов, которые происходят при совершении пользователем приобретения услуги на платформе.

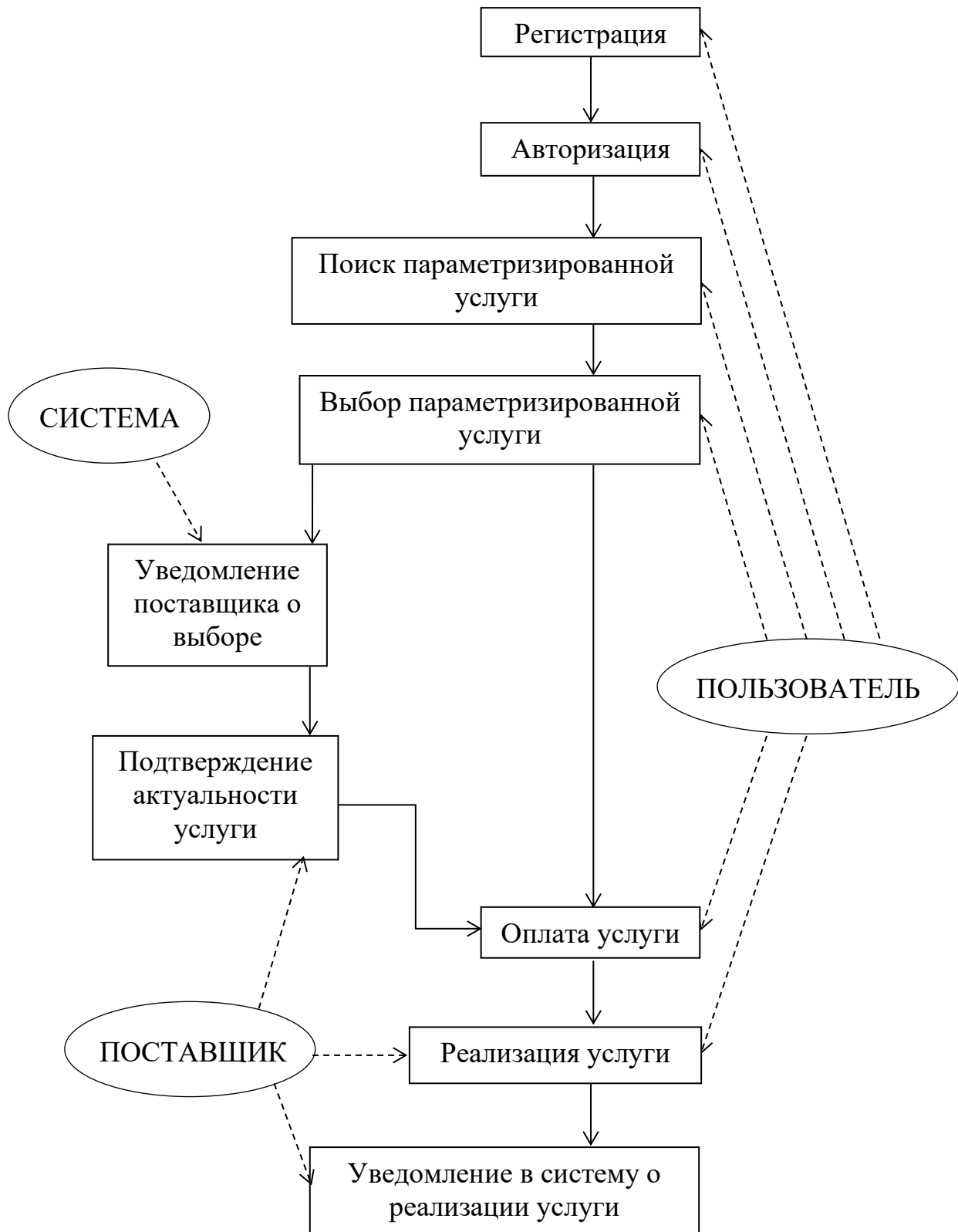

Рисунок 2. Алгоритм получения услуг пользователями прототипа единой цифровой платформы

Для платформы также разработана МПС хранения и обработки данных, основная задача которой – описать структуру, которая будет использоваться в основе разработки прототипа ПО платформы [5].

Основой для разработки ПО веб-приложений и сайтов является МПС взаимодействия «клиент – сервер», позволяющая разделить вычислительную нагрузку и функционал ПО клиентских приложений и ПО серверных приложений [6].

В основе такой МПС для разрабатываемого прототипа платформы беспилотных летательных аппаратов заключено появление третьего элемента распределения функционала данных – сервера базы данных [6].

Такая МПС содержит три компонента: клиент, сетевое соединение (интернет) и сервер, где:

- Клиент – это пользователь услуги, который обращается за получением необходимых данных к серверу;
- Сервер – это место, в котором располагаются все данные пользователей и вся информация ПО платформы;
- Сеть – это средство обеспечения взаимодействия между клиентом и сервером.

На основании этого была выстроена МПС взаимодействия с пользователем таким образом:

1. Пользователь отправляет запрос в интерфейсе ПО на основной сервер;
2. Основной сервер обрабатывает запрос согласно установленным в системе логическим алгоритмам (если нужно – то обращается к серверу БД, в котором хранятся данные пользователей и системная информация);
3. Основной сервер возвращает ответ пользователю услуги.

Литература:

1. Назаренко Алексей Михайлович, Пересторонин Никита Олегович, Прохоров Александр Александрович Управление файлами в рамках модели потоков данных для распределенных вычислений // Научный вестник МГТУ ГА. 2016. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/upravlenie-faylami-v-ramkah-modeli-potokov-dannyh-dlya-raspredeleennyh-vychisleniy>. (дата обращения: 09.11.2020)

2. Структурный анализ потоков данных (Data Flow Diagrams – DFD): метод. указания / сост. Д.Ю. Киселев, Ю.В. Киселев, В.Д. Макарьев. – Самара: Изд-во СГАУ, 2014. – 12 с. (дата обращения: 09.11.2020)

3. Разработка модели потоков данных [Электронный ресурс] // Инфопедия: Свободная энциклопедия. <https://infopedia.su/18x2a98.html>. (дата обращения: 09.11.2020)

4. Модель потока данных [Электронный ресурс] // Студопедия – лекционный материал для студентов. URL: https://studopedia.su/9_94247_model-potoka-dannih.html. (дата обращения: 09.11.2020)

5. Базы данных. Модели хранения данных [Электронный ресурс] // КиберПедия: Информационный ресурс. URL: <https://cyberpedia.su/17x6734.html>. (дата обращения: 10.11.2020)

6. Буткевич М. Н., Косенко И. И. Сервисная деятельность с точки зрения технологии // Сервис +. 2008. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/servisnaya-deyatelnost-s-tochki-zreniya-tehnologii> (дата обращения: 10.11.2020)

7. Использование Google Lighthouse для аудита веб-приложений [Электронный ресурс] // Еще один блог веб-разработчика: Информационный ресурс. URL: <https://webdevblog.ru/ispolzovanie-google-lighthouse-dlya-audita-veb-prilozhenij/>. (дата обращения: 13.11.2020)

8. SERVER-SIDE DEVELOPMENT — REST // Medium: Цифровой журнал. URL: <https://medium.com/@www.gmnuwanchamikara/server-side-development-rest-71fe5d57935e>. (дата обращения: 15.11.2020)

ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ JAVA ПРИ ВИКОРИСТАННІ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МІКРО ФРЕЙМВОРКІВ SPRING BOOT

Колода Вікторія Євгенівна
студентка I курсу магістратури
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

На сьогоднішній день все більше набуває популярності розробка веб-застосунків. Вони зараз використовуються у різних сферах життя. Наразі частіше у бізнес-сфері створюється веб-застосунки для оптимізації процесів. У навчальній сфері поширюється онлайн навчання, яке неможливо уявити без веб-ресурсів.

При створенні серверної частини на мові Java як основним фреймворком розробники обирають Spring Boot. Це потужний фреймворк, що складається з багатьох модулів. Фреймворк забезпечує такі основні можливості:

- взаємодію з даними;
- створення REST контролера;
- забезпечення аутентифікації і авторизації;
- тестування.

Але Spring Boot важкий фреймворком. Бувають випадки, коли замість Spring Boot можливо використовувати альтернативні фреймворки, які можуть бути гідною заміною тих чи інших модулів.

Основною задачею роботи є виявити в яких ситуаціях краще використовувати альтернативні фреймворки замість Spring Boot. Пошук альтернатив розпочнемо на найпопулярніших серед розробників веб-ресурсів.

Для порівняння планується використовувати такі фреймворки:

- Dropwizard
- Micronaut
- Restlet

Обрані фреймворки підтримують створення REST контролера. Це є одним з найважливіших аспектів при створенні серверної частини так, як необхідно здійснювати обмін даними з клієнтською частиною.

При порівнянні необхідно звернути увагу на документацію для фреймворків та їх спільноту так, як для новачків необхідні будуть ресурси для вивчення.

Dropwizard використовується створення високопродуктивних веб-служб RESTful. Він об'єднує кілька популярних бібліотек в легкий пакет. Основними бібліотеками, які він використовує, є Jetty, Jersey, Jackson, JUnit та Guava. Крім того, він використовує власну бібліотеку під назвою Metrics. Базове налаштування програми з Dropwizard дійсно просте і швидке. Крім того,

Dropwizard включає кожен бібліотеку, яка нам потрібна для запуску високопродуктивної веб-служби RESTful.

Micronaut розроблений для швидкого та легкого створення мікропослуг. Особливістю Micronaut є створення залежностей під час компіляції, що дозволяє пришвидшити запуск програми та зменшити розміри пам'яті. При створенні автономного додатку можливо вирішити, які функції потрібні додатку. Це допомагає забезпечити включення до проекту мінімального набору залежностей.

Restlet Framework, надає широкий набір класів і процедур, які можна викликати або розширювати, позбавляючи розробника від написання великої кількості коду. Restlet допомагає використовувати багатий набір функцій HTTP, таких як узгодження вмісту, кешування, умовна обробка та безпечна автентифікація. Його можна використовувати для створення веб-служб RESTful, веб-сайтів або клієнтських програм та розгортання на багатьох платформах, включаючи Java SE, Java EE, OSGi, GAE, GWT та Android, завдяки його численним версіям.

Отже, як бачимо кожен з обраних фреймворків може бути гідною альтернативою при розробці REST контролера. Вони непогано взаємодіють с базою даних та у веб-мережі достатньо ресурсів для їх опанування. Вони дозволяють створити легкі додатки без зайвих сервісів. Щодо Spring Boot він все ще залишається добрим фреймворком у складі якого багато корисних сервісів необхідних для веб-розробки.

Список літератури:

1. Top 10 Best Java REST and Microservice Frameworks (2021) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://rapidapi.com/blog/top-java-rest-frameworks/>.

2. Dropwizard vs Micronaut Framework vs Spring Boot [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://stackshare.io/stackups/dropwizard-vs-micronaut-vs-spring-boot>.

3. Introduction to Dropwizard [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.baeldung.com/java-dropwizard>.

4. Introduction to Micronaut [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.baeldung.com/micronaut>.

5. Chapter 1. Introducing the Restlet Framework [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://livebook.manning.com/book/restlet-in-action/chapter-1/18>.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗАЦІЇ ОБРОБІТКУ ГРУНТУ ПІСЛЯ ЗБИРАННЯ КУКУРУДЗИ З РОЗРОБКОЮ КОМБІНОВАНОГО СПОСОБУ ОБРОБІТКУ ПОЛЯ

Корчак Микола Миколайович

к.т.н., доцент

Подільський державний аграрно-технічний університет

Шупарський Олександр Віталійович

студент 4 курсу спеціальності 208 «Агроінженерія»

Подільський державний аграрно-технічний університет

Теперішні технології передбачають окреме виконання подрібнення рослинних залишків на полі та основного обробітку ґрунту [1, 2, 3].

Для подрібнення рослинних залишків на півдні та заході України використовують переважно важкі дискові борони та дискові луцильники. Основний обробіток проводять полицевими та чизельними плугами, культиваторами-плоскорізами тощо [4].

За технологічним процесом та типами робочих органів засоби механізації обробітку ґрунту, засміченого рослинними залишками грубостеблових культур поділяють на дискові борони, луцильники, культиватори, фрези та комбіновані ґрунтообробні агрегати.

Поєднання активних робочих органів з пасивними широко поширене в сільськогосподарських машинах для різного виду обробітку ґрунту [5].

Однак, переважна більшість існуючих комбінованих агрегатів має наступні недоліки:

- не повністю загортають подрібнені рослинні залишки в ґрунт;
- мають складну конструкцію та низьку технологічну надійність;
- маючи велику металомісткість, чинять великий тиск на ґрунт, збільшуючи його ущільнення;
- не забезпечують екологічно чистої технології обробітку ґрунту.

Крім того, обробіток пасивними та активними робочими органами деяких подрібнювачів здійснюється на всю ширину захвату агрегату, що потребує додаткових затрат енергії. Агрегати не повністю пристосовані до деяких умов, які диктує стан аграрного сектору України (наприклад, такі умови як стан поля, можливість агрегувати з тракторами нижчого класу, менші питомі витрати пального на обробіток тощо).

Перспективним напрямком удосконалення існуючих комбінованих агрегатів є зменшення енергетичних витрат на виконання технологічного процесу та кількості проходів, зменшення металомісткості їх конструкцій, підвищення їх продуктивності, забезпечення необхідного обробітку без шкідливого впливу на екологію.

Розробка способу обробітку поля, засміченого рослинними залишками кукурудзи після її збирання здійснюється шляхом поєднання послідовних процесів впливу на рослинні залишки та ґрунт, що дозволяє забезпечити: якісний обробіток поля, подрібнення і загортання рослинних залишків по всьому фронту ширини захвату за один прохід агрегату; ефективне використання енергії, що витрачається на привод засобів подрібнення залишків, а тим самим досягти можливості збільшення ширини захвату агрегату та його продуктивності; залишити вирівняну поверхню поля. Реалізація цього способу полягає у розробленні та обґрунтуванні технологічних параметрів та режимів роботи комбінованого подрібнювача рослинних залишків завдяки дослідженню технологічних процесів.

При запропонованому способі обробітку поля, засміченого рослинними залишками кукурудзи, послідовно здійснюються процеси: переріз довгих та грубих рослинних залишків; розподіл по рядках; ущільнення; подрібнення згорненої рослинно-земляної маси; вирівнювання обробленої поверхні ґрунту. Кожен процес сприяє кращому протіканню наступного.

Процес перерізу здійснює перерізання довгих та грубих стебел в міжряддях. Процес розподілу призначений для спрямування рослинних залишків з міжрядь на рядки посіву. Процес ущільнення забезпечує втрамбування згорнених рослинних залишків та сприяє кращому підготовленню до процесу подрібнення. Процес подрібнення здійснює подрібнення рослинних залишків і перемішування їх з ґрунтом. Процес вирівнювання забезпечує вирівнювання обробленої поверхні поля.

Технологія запропонованого способу відбувається таким чином.

При переміщенні машини вздовж рядків поля після збирання кукурудзи розподільники рухаються в міжряддях, забезпечуючи процес розподілу розрізаних стебел в зони подрібнення (до рядків посіву), де вони разом з прикореневими залишками подрібнюються ножами фрезерних секцій і переміщуються з ґрунтом. Для перерізання довгих та грубих стебел, а також для запобігання забиванню розподільників встановлені плоскі дискові ножі, що забезпечують процес перерізу довгих та грубих рослинних залишків та подання їх на бокові стінки напрямних крил розподільників, якими вони вільно переміщуються. Далі відбувається втрамбування згорненої рослинної маси прикочувальними котками, що працюють по рядках посіву, забезпечуючи процес ущільнення. Після вищеописаних процесів відбувається процес подрібнення фрезерними барабанами, що працюють в зонах подрібнення. Ґрунт і рослинні залишки, що відкидаються ножами, за допомогою вирівнювальних щітків забезпечують процес вирівнювання поверхні поля.

Виходячи з призначення подрібнювача та основних задач складено схему комбінованого способу обробітку поля, засміченого рослинними залишками грубостеблових культур (рис. 1).

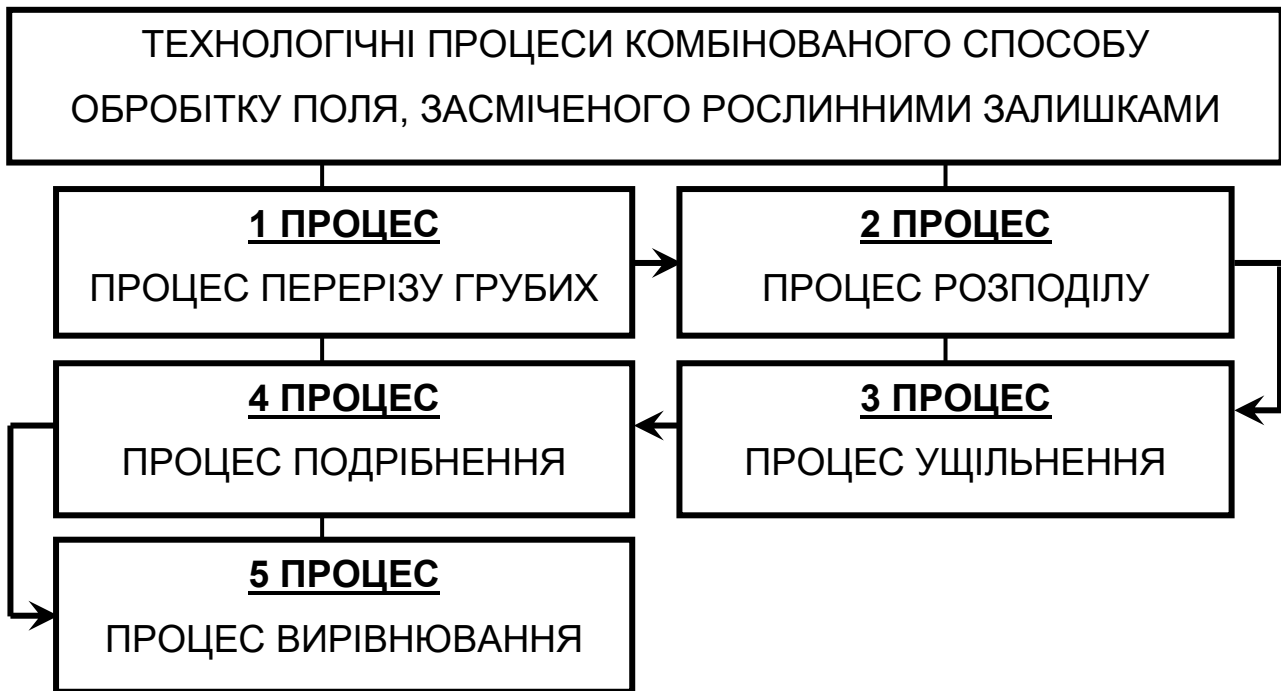

Рис. 1. Схема комбінованого способу обробітку поля, засміченого рослинними залишками кукурудзи

Розроблений спосіб забезпечує подрібнення і загортання рослинних залишків кукурудзи при ефективному використанні енергії, що витрачається на подрібнення, залишає вирівняну поверхню поля, завдяки тому, що складається з об'єднаних технологічних процесів перерізу та розподілу довгих і грубих стебел, ущільнення згорненої маси, подрібнення рослинних залишків з ґрунтом та вирівнювання поверхні поля. Процеси перерізу та розподілу рослинних залишків відбуваються в міжряддях, а процеси ущільнення, подрібнення та вирівнювання по рядках посіву.

Завдяки тому, що перед процесом розподілу відбувається процес перерізу довгих та грубих стебел, а після процесу розподілу по рядках посіву процес ущільнення, при якому ущільнюються згорнені рослинні залишки, листостеблова маса краще підготовлюється до процесу подрібнення, покращується обробіток ґрунту, якість подрібнення і перемішування з ґрунтом рослинних залишків, створюється рівномірне подрібнення, при цьому зменшуються енерговитрати на обробіток, що дозволяє збільшити ширину захвату агрегату та підвищити його продуктивність.

Висновки. 1. Запропонована послідовність виконання технологічних процесів комбінованого способу обробітку поля, засміченого рослинними залишками кукурудзи, дасть змогу істотно зменшити енерговитрати по даній технології, а також покращити якість подрібнення рослинних залишків.

2. Основні результати досліджень опубліковані в матеріалах конференцій та наукових фахових виданнях [6-28].

Список літератури

1. Индустриальная технология производства кукурузы / Тудель В.Н., Шабала Н.А. [и др.]. – М. : Россельхозиздат, 1983. – 318 с.
2. Мельник І. Комплексна механізація виробництва соняшнику / І. Мельник, В. Гречкосій, В. Марченко // Пропозиція . – 2004. № 11. – С. 40–41.
3. Соломин А.Н. О рациональных способах уборки подсолнечника / А.Н. Соломин // Долговечность и надежность сельскохозяйственных машин. – М., 1966. – С. 218–224.
4. Шабала Н.А. Механизация возделывания кукурузы / Шабала Н.А. – Молдагроинформреклама, 1991. – 176 с.
5. Комбинированные почвообрабатывающие машины / Вилде А.А., Цесниекс А.Х., Моритис Ю.П. [и др.]. – Л. : Агропромиздат : Ленингр. отд-ние, 1986. – 128 с.
6. Корчак М.М. Дослідження характеру засміченості поля листостебельними та кореневими залишками після збирання кукурудзи / М.М. Корчак, С.В. Єрмаков // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2007. – Вип. 15. – С. 498-504.
7. Корчак М.М. Розробка комбінованого способу та подрібнювача для ґрунту, засміченого рослинними залишками / М.М. Корчак // Вісник Львівського національного аграрного університету: Агроінженерні дослідження. – Львівський національний агроуніверситет, 2009. – №13, т. 1. – С. 155–163.
8. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу дискового ножа на процес розрізання рослинних залишків грубостеблових культур в міжряддях / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 17. – С. 450–458.
9. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу розподільника на процес розподілу розрізаних рослинних залишків грубостеблових культур з міжрядь на рядки посіву / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2010 – Вип. 18. – С. 517–524.
10. Корчак М.М. Аналіз технологій і конструкцій машин для обробітку ґрунту, засміченого рослинними залишками грубостеблових культур з розробкою комбінованого способу та подрібнювача для його реалізації / М.М. Корчак // Праці ТДАТУ, 2010 – Вип. 10, Т.7 – С. 299–312.
11. Корчак М.М. Результати основних польових експериментальних досліджень подрібнювача рослинних залишків грубостеблових культур / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2011. – Вип. 19. – С. 531–542.
12. Корчак М.М. Дослідження вібраційного вирівнювального ґрунтообробного пристрою / М.М. Корчак // Вісник аграрної науки, № 4. – К., 2011. – С. 72–74.
13. Корчак М.М. Результати відсіюючого та пошукових експериментальних досліджень подрібнювача рослинних залишків грубостеблових культур / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія: Технічні науки. – Вінниця, 2011. – Вип. 9. – С. 76–94.

14. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу котка на процес ущільнення розрізаних та згорнених рослинних залишків грубостеблових культур по смугах обробітку / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 21. – С. 407–410.

15. Корчак М.М. Обґрунтування технологічної функціональної моделі способу обробітку ґрунту після збирання грубостеблових культур / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 24, ч.2. – С. 165–174.

16. Корчак М.М. Аналіз результатів пошукових експериментальних досліджень подрібнювача рослинних залишків грубостеблових культур / М.М. Корчак // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – Кам'янець-Подільський, 2017. – Вип. 25. – С. 99-114.

17. M. Korchak, S. Yermakov, V. Maisus, S. Oleksiyko, V. Pukas, I. Zavadskaya. Problems of field contamination when growing energy corn as monoculture. E3S Web of Conferences. Krynica, Poland. 6th International Conference – Renewable Energy Sources. Volume 154 (2020). (ISSN: 2267-1242).

18. V. Sheichenko, I. Marynchenko, I. Dudnikov, M. Korchak. Development of technology for the hemp stalks preparation. Independent Journal of Management and Production. State agrarian and engineering university in Podilia. V. 10, № 7. p. 687 – 701 (2019). (ISSN: 2236-269X).

19. Корчак М.М. Технологія обробітку ґрунту, засміченого рослинними залишками з орієнтуванням згорнених стебел / М.М. Корчак // Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference «Impact of modernity on science and practice» (13-14 April 2020), Edmonton, Canada 2020. – С. 404-409.

20. Корчак М.М. Подрібнювач рослинних залишків з напрямними орієнтирами / М.М. Корчак // Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference «Actual problems of science and practice» (27-28 April 2020), Stockholm, Sweden 2020. – С. 408-414. (ISBN - 978-1-64871-632-4).

21. Корчак М.М. Обґрунтування технологічної функціональної моделі способу обробітку ґрунту після збирання грубостеблових культур / М.М. Корчак // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип. 24, ч.2. – С. 165–174.

22. Корчак М.М. Теоретичне обґрунтування робочого органу для вирівнювання ґрунту / М.М. Корчак, Т.В. Дудчак, Д.В. Вільчинська // Вісник Житомирського державного технологічного університету, Вип. 1, 2019 – С. 69-76. (ISSN 1728-4260).

23. N. Korchak. Дослідження комбінованого подрібнювача рослинних залишків. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2019. – 73 с. (ISBN: 978-620-0-27842-5).

24. Корчак М.М. Теоретичні дослідження впливу фрези на процес подрібнення рослинних залишків грубостеблових культур по смугах обробітку / М.М. Корчак, Т.В. Дудчак, Д.В. Вільчинська // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – Кам'янець-Подільський, 2020. – Вип. 32. – С. 113-123. (pISSN 2706-9052, eISSN 2706-851X).

25. Корчак М.М. Обґрунтування технологічних параметрів фрезерного робочого органу для смугового обробітку ґрунту / М.М. Корчак // Abstracts of I International Scientific and Practical Conference «Topical aspects of modern science and practice» (21-24 September, 2020), Frankfurt am Main, Germany 2020. – P. 378-384. (ISBN - 978-1-64945-866-7).

26. Корчак М.М. Обґрунтування технологічних параметрів дискового робочого органу для розрізання стеблових залишків кукурудзи / М.М. Корчак // Abstracts of II International Scientific and Practical Conference «Development of scientific and practical approaches in the era of globalization» (28-30 September, 2020), Boston, USA 2020. – P. 234-239. (ISBN - 978-1-64945-867-4).

27. Корчак М.М. Обґрунтування динамічних властивостей дискового робочого органу для розрізання грубостеблових залишків в міжряддях / М.М. Корчак // Abstracts of III International Scientific and Practical Conference «Theory, science and practice» (05-08 October, 2020), Tokyo, Japan 2020. – P. 414-422. (ISBN - 978-1-64945-868-1).

28. Корчак М.М. Обґрунтування технологічних параметрів котка для ущільнення рослинних залишків кукурудзи / М.М. Корчак // Abstracts of IV International Scientific and Practical Conference «Integration of scientific bases into practice» (12-16 October), Stockholm, Sweden 2020. - P. 492-496. (ISBN - 978-1-64945-864-3).

ВПЛИВ ТРІЩИН ПЛАСТА НА РОЗРОБКУ НАФТОВИХ РОДОВИЩ

Купер Іван Миколайович

Кандидат техн. наук, доцент
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Усім гірським породам (карбонатним і теригенним) в тій чи іншій мірі притаманна тріщинуватість. Розрізняють колектори чисто-тріщинуваті (доломіти, інколи вапняки), тріщинувато-пористі, (піщані, вапняки), тріщинувато-кавернозні і тріщинувато-кавернозні пористі (карбонатні породи). Відмінності розробки з такими колекторами в порівнянні з пористими зумовлені особливостями будови тріщинуватих колекторів, рух і витіснення із них нафти. Тріщинуваті колектори мають таку особливість, що пористість і проникність тріщин істотно залежить від тиску. Для існування тріщин у відкритому положенні необхідно щоб пластовий тиск у горизонтальних тріщинах дорівнював вертикальному гірському тиску, а у вертикальних дорівнював боковому гірському тиску, який є менший і складає в середньому 0,2 - 0,5 вертикального гірського тиску. Мережа тріщинуватих колекторів представлена переважно вертикальними або близькими до них похиленими тріщинами, об'єднаними в одну або декілька систем. В кожній системі тріщини мають два основних напрями, які пересікаються під кутом, близьким до 90 °С. Тріщинуватість і кавернозність збільшується від периферії структури до склепіння і від підошви до покрівлі пласта. Тріщинуватість (вторинна пористість) порівняно невелика складає 0,2 - 0,8%. Проникність тріщин може змінюватись від декількох тисячних мкм² до 1мкм² і більше. Пористість блоків досягає 20-30%, а проникність – до декількох мкм².

Усестороннє вивчення багатьох досліджень тріщинуватих пластів показало, що тріщинуваті колектори найбільш ймовірні в крихких породах з низькою пористістю, залягаючи в ділянках, де проявляються сприятливі умови для розтріскування порід під час тектонічних зрушень. Створені в таких умовах крупні великої протяжності тріщини називаються макротріщинами. Якщо порода менш крихка і має високу пористість то тріщини характеризуються в основному з обмеженою протяжністю і відносно не великою розкритістю і тому називають мікротріщинами або тріщинами розриву.

Тріщини, які утворюються в результаті дії напруги і зменшенням зчеплення між частинами породи, які можуть бути пов'язані з різними геологічними умовами. До них відносять деформацію порід у випадку утворення складок або диз'юнктивних порушень; глибоку ерозію перекиваючих порід; котра викликає неоднакові напруження по ослабленим поверхням; скорочення об'єму породи в результаті втрати води, які містяться в глинистих сланцях або

глинистих пісчаниках; зміни об'єму при зміні температури у вивержених породах а також направлений і масований гідравлічний розрив пласта.

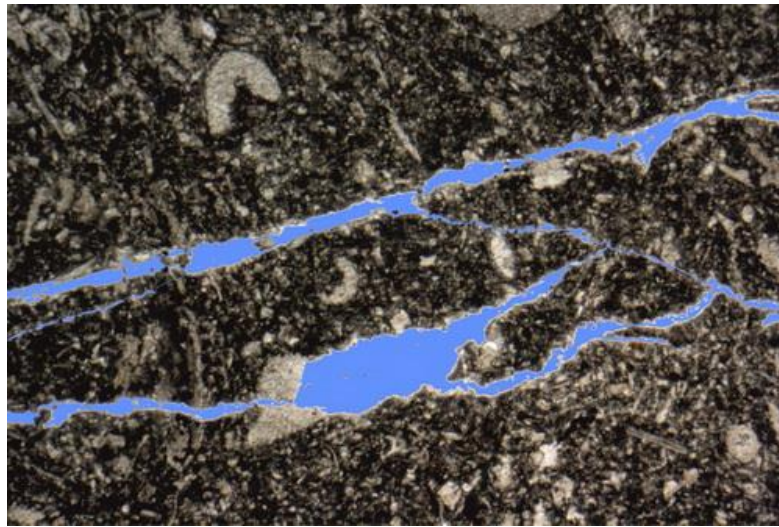

Рисунок 1 Шліф колектора тріщинно-порового типу (блакитним кольором виділено тріщинно-поровий простір)

Уявлення про межі змін розкриття тріщин в різних літологічних видах порід, засновані переважно на візуальних спостереженнях в природніх умовах а також на розрахункових даних. До першої групи тріщин розкритість досягає 1-2 мм і більше, іноді до сантиметрів. Тріщини другої групи володіють розкритістю до 30 мкм і рідко до 40 мкм. На основі візуального вивчення шлейфу розкритість описується нормальним або законом гамма-розподілу. Із нафтопромислової практики відомо, що розкритість мікротріщин може складати долі або одиниці мм, а в окремих випадках і більше.

Про наявність розкритих тріщин при заводненні свідчать багаточисленні факти закачування в пласт води, яка містить великі кількості механічних домішок. Тому висока приймальність нагнітальних свердловин при цих умовах можлива тільки при наявності розкритих тріщин. Для запобігання поглинання глинистого розчину при бурінні застосовують наповнювачі, розміри частинок яких складають 0,5-0,7 мм.

Макротріщини вибірково розвиваються по більш густій сітці ніж мікротріщини і складають разом з ними єдину систему, яка підпорядковується загальним закономірностям розвитку. При цьому густина макротріщин в 2-10 раз менше густоти макротріщин. Частіше густина макротріщин коливається від 10 до 100 м^{-1} . Густина макротріщин змінюється в основному від 1 до 10 м^{-1} . Аналіз даних по основних нафтовидобувним районам країни показує, що досягнуті тиски нагнітання в пласт води нижче вертикального гірського і тому при заводненні на даний момент найбільш ймовірно розкриття вертикальних і похилих тріщин. Розкриття вертикальних тріщин можливе при більш низьких тисках (від 30 до 100% від вертикального гірського), ніж горизонтальних тріщин.

Про можливість існування природних вертикальних тріщин і утворення нових свідчить про ряд фактів. Наочне представлення про це дають результати безпосередніх спостережень з допомогою спеціальної телевізійної камери, котра зафіксована в карбонатних колекторах після гідророзриву вертикальні тріщини висотою від декількох метрів до 30-90 м.

Оскільки тріщинувато-пористі колектори являють собою подвійне середовище (тріщинне і пористе), то першочергове, випереджаюче витіснення нафти буде мати місце із більш проникного середовища. Аналіз досвіду розробки середньо - і низькопроникних пластів показав, що оскільки тріщинна проникність складає переважно $0,01-0.1 \text{ мкм}^2$ і має або один порядок з поровою проникністю, або перевищує її, то процес витіснення нафти водою протікає більш складно, з меншою ефективністю. Часто серед декількох систем вертикальних макротріщин виникає одна система з чітко вираженим напрямком. В такому випадку направлення тріщинуватості з фронтом руху води призводить до передчасного обводнення свердловин по тріщинам. Не співпадіння направлення тріщинуватості з фронтом витіснення води обумовлює підвищення ефективності процесу витіснення. З тріщин вода проникає в пористі блоки спочатку під дією гідродинамічного перепаду тиску між системою пористих блоків і тріщин, а пізніше, після вирівнювання цих тисків, вода просочується в пористі блоки під дією капілярних сил, витісняючи нафту в систему тріщин.

Для витіснення нафти із тріщинувато-пористих колекторів з проникністю менш ніж $0,003 \text{ мкм}^2$, вирішальне значення мають капілярні процеси. Нафтовіддача пористих блоків визначаються довгою тривалістю процесу капілярного просочення або параметром T ($T=L/vt_{\Pi}$, де L - довжина блока; t_{Π} - час просочення для досягнення граничної нафтовіддачі; V - швидкість витіснення). Коефіцієнти витіснення за рахунок капілярного просочення в більшості випадків низькі. Сповільнення швидкості перерозподілу тиску в тріщинувато – пористому середовищі в порівнянні з пористим оцінюють характерним запізненням τ_3 :

$$\tau_3 = \frac{\mu \beta^*}{k_a S_T^2} = \frac{\mu \beta^*}{4k_{\Pi} \Gamma_T^2} = \frac{1}{4\alpha_{\Pi} \Gamma_T^2}, \quad (1)$$

де μ – абсолютна в'язкість рідини; β^* - коефіцієнт пружності пористих блоків; k_{Π} - проникність пористих блоків; S_T - питома поверхня вертикальних тріщин; α_{Π} - коефіцієнт п'єзо провідності пористих блоків;

$$\alpha_{\Pi} = \frac{k_{\Pi}}{\mu \beta^*}. \quad (2)$$

Час τ_3 виступає в якості міри неоднорідної породи. Невелике значення τ_3 відповідає або великому коефіцієнту α_{Π} блоків, або малому розміру блоків. В обох випадках середовище наближається до однорідного пористого. Великі значення відповідають або великому розміру блоків, або малій п'єзопровідності їх. Оскільки капілярне всмоктування води в пористі блоки і витіснення із них нафти відбувається з тим більшою швидкістю, чим менша ширина блока і чим

більша густина вертикальних тріщин, то в цьому випадку утруднене перетікання рідини з блоків в тріщини. Середовище наближується до чисто тріщинного. При наявності в пласті одиночних високо проникних тріщин (густина G_t мінімальна) час запізнення приймає максимальне значення. Процес перерозподілу пластового тиску в тріщині і інші процеси будуть характеризуватися випереджаючим зростанням пластового тиску і витісненням нафти з тріщин по відношенню з навколишнім пористим середовищем.

Закачувана в пласт вода, в основному, рухається по тріщинам, витісняє з них нафту і, якщо порода пористих блоків добре змочується водою (гідрофільна) за рахунок поперечного капілярного просочення поступає в пористі блоки, заміщаючи в них нафту. Швидкість капілярного просочення порід сама по собі не висока і може ще істотно знижуватися через погіршення проникності на поверхні пористих блоків. Просочування закінчується після досягнення певної водонасиченості блоків. За цей час вода в тріщинах перетікає на деяку відстань, яка визначає розмір зони капілярного просочення. Блоки пласта не одночасно охоплюються процесом просочення, тому ця зона виникає і переміщується вздовж пласта. Розмір її, крім капілярних процесів, залежить від швидкості закачування (просування) води. При великих швидкостях закачування розмір цієї зони може суттєво перевищувати розмір покладу, так що незабаром після початку заводнення вода підійде до добувних свердловин і разом з нафтою буде відбиратися великий об'єм води. В результаті відбувається передчасне обводнення видобувних свердловин.

Встановлено, що чим менше охоплення пластів витісненням, тим більше інтенсивно обводнюються свердловини. Причому робоча товщина, як правило, менша половини розкритої перфорації продуктивної товщини. На пізній стадії розробки значна кількість води (до 18%) рухається по найбільш проникним тріщинах без здійснення корисної роботи по витісненню нафти.

Дослідженнями встановило, що після збільшення проникності тріщин в карбонатних колекторах кислотними обробками швидкість просування кислоти між свердловинами досягає до 300 м/год, а експериментальне визначення коефіцієнтів витіснення до і після утворення каналів, розчинення в зразках карбонатних колекторів показало зниження об'ємів видобувної нафти на 22-75% через зменшення охоплення пласта витісненням.

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ ПОКАЗНИКА КІЛЬКОСТІ КЛЕЙКОВИНИ ТА БІЛКА В ЗЕРНІ ТА БОРОШНІ

Люклянчук Катерина Миколаївна

Студент

Одеська національна академія харчових технологій

Покарініна Валерія Володимирівна

Студент

Одеська національна академія харчових технологій

У багатьох країнах економічне значення пшениці (*Triticum aestivum* L.) велике, так як вона є найбільш широко вирощуваною польовою культурою [1].

Пшениця безпосередньо використовується 65% людей в якості їжі, близько 21% - в якості корму для тварин, 9% - в якості насіння пшениці і близько 7% - в промисловості [2].

На якість пшениці впливають такі умови навколишнього середовища, як температура в період вегетації, вологість під час засипки зерна, тривалість засипки зерна, добриво, кількість і розповсюдження опадів, час і норма посіву. Стабільність якісних характеристик є важливою потребою для борошномельної промисловості. [1]. Через відсутність достатньої кількості сировини хорошої якості борошномели часто змушені переробляти слабку пшеницю, що викликає ризики по отриманню нестандартної готової продукції.

Метою нашої роботи було порівняння показників кількості клейковини та білка якості у зерні та борошні; встановлення взаємозалежності між ними.

Для аналізу було обрано 36 зразків пшениці 2, 3 класів з різних регіонів України. Для встановлення взаємозв'язку даних за необхідними показниками якості зерна та борошна зразки пшениці були розмелені в лабораторному млині МЛУ-202 з пневматичною подачею продуктів помелу.

Визначення кількості та якості клейковини проводили у відповідності до ГОСТ 13586.1-68. Вміст білку в зерні та борошні визначали за допомогою інфрачервоного аналізатора Inframatic 8620.

Згідно з результатами якості зерна видно, що вміст білку в зерні, що вирощується в центрі країни дорівнює 13,9%, але цей показник не поступає місцем півночі та півдню (табл. 1). Але вміст сирої клейковини найбільший саме в центрі – 28,0%. У порівнянні з 2019 роком вміст білку в зерні зменшився на 0,3%, вміст сирої клейковини – 1,0%.

З досліджених даних по борошну можна стверджувати, що найбільший міст білку в борошні є в центрі України (12,4%), але не поступає місце північ та південь. Вміст сирої клейковини найбільший на сході (29,0%).

Таблиця 1

Отримані результати якості зерна по регіонам за 2020 рік

Регіон	Білок, % (зерно)	Клейковина (сира), % (зерно)	Білок, % (борошно)	Клейковина (сира), % (борошно)
Центр	11,3-15,7	21-34	9,8-14,1	21,8-33,9
	13,9	28,0	12,4	29
Північ	12-15,3	20-32	10,5-14,1	24,1-32,7
	13,7	26,0	12,1	28
Схід	13,1-13,9	26-28	11,4-12,2	28,2-30,5
	13,3	27,0	11,6	29
Південь	11,8-15,7	18-34	9,7-14,6	22,1-34,1
	13,7	27,0	12,2	29
Захід	11,9-14,3	22-28	10,5-12,5	25,5-30,1
	13,5	27,0	11,9	28
2020	11,3-15,7	18-34	9,7-14,6	21,8-34,1
	13,7	27,0	12,2	29
2020-2019	-0,3	-1,0	-0,1	1,2

Далі за отриманими даними були побудовані лінійні регресійні залежності за допомогою методу найменших квадратів. Було встановлено, що між вмістом в зерні пшениці або в пшеничному борошні білкових речовин і клейковини існує пряма залежність (рис. 1-2). Коефіцієнт кореляції досліджуваних ознак має тісну позитивну силу зв'язку ($r=0,85$ для зерна; $r=0,82$ для борошна). Чим вищий вміст білка в борошні, тим зазвичай вище й кількість відмитої з неї клейковини.

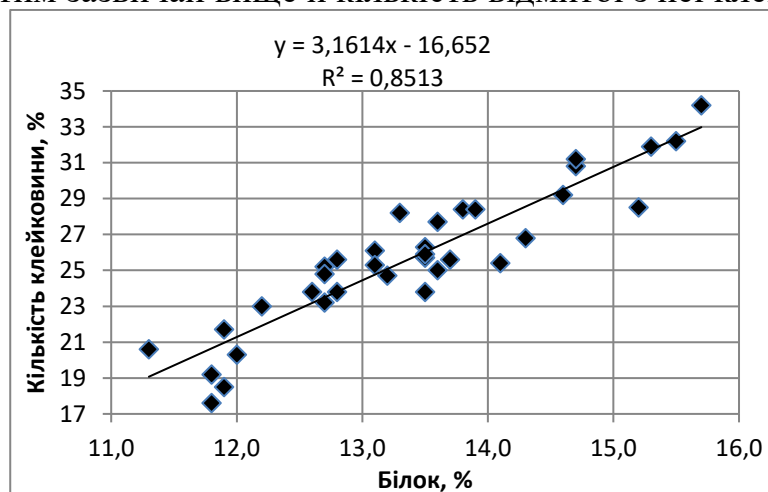

Рисунок 1. Кореляційна залежність між білком та кількістю клейковини зерна у досліджених зразках

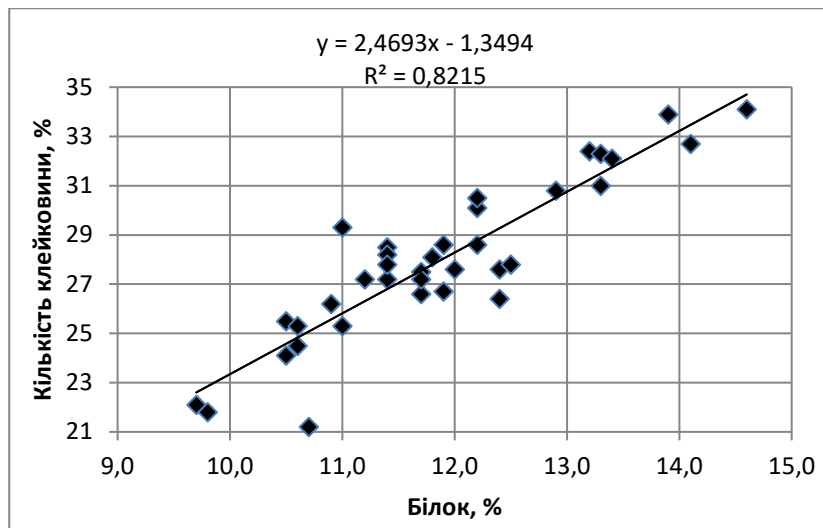

Рисунок 2. Кореляційна залежність між білком та кількістю клейковини борошна

Отримані рівняння регресії дають змогу з високим рівнем точності (на 82-85%) спрогнозувати зміни показників пшеничного борошна. А також згідно з проведеним дослідженням, порівнюючи два останні роки, у 2019 вміст білку в борошні зменшився на 0,1%, вміст сирої клейковини збільшився на 1,2%.

Література:

1. Relation of Grain Protein Content and Some Agronomic Traits in European Cultivars of Winter Wheat / Mladenov V. et al // Cereal Research Communications. 2011. № 10.155620120004. P. 532-541
2. Comprehensive assessment and evaluation of selected wheat varieties for their relationship to chapatti quality attributes / Muhammad Naveed Hussain et al // Food Science and Technology. № 40. P. 451-456.

УТРИМУЮЧА ЗДАТНІСТЬ РОЗЧИННИКІВ

Люклянчук Катерина Миколаївна

Студент

Одеська національна академія харчових технологій

Покарініна Валерія Володимирівна

Студент

Одеська національна академія харчових технологій

Утримуюча здатність розчинника або Solvent Retention Capacity (SRC) – це фізичний тест (метод), що проводиться з борошном з твердої або м'якої пшениці для визначення її кінцевого використання, якості випічки і ефективності гідратації під час змішування [1].

Метод SRC пропонує вченим пекарень і млинів, а також лаборантам можливість: описати здатність борошна поглинати воду в процесі змішування і її здатність вивільняти цю воду в процесі випічки; аналізувати рівень пошкодженого крохмалю в борошні; досягти необхідної якості борошна для прогнозування функціональності та відповідності специфікації.

Метод SRC полягає у вимірюванні здатності різних складових полімерів борошна вступати в контакт з такими розчинниками як: деіонізована вода, 5% розчин молочної кислоти (для вимірювання глютенінів), 5% розчин карбонату натрію (для вимірювання пошкодження крохмалю) і 50% розчин сахарози (для вимірювання пентозанів). Треба зауважити, що на воду впливають всі зазначені складові борошна. Ці розчини використовуються для прогнозування впливу кожного з цих полімерів на якість борошна.

Повсюдний інтерес до даного методу обумовлений тим фактом, що три основних функціональних компонента борошна впливають на зміну властивостей тіста в процесі замісу і випічки. Глютеніни, пошкоджений крохмаль і пентозани є трьома основними структуроутворюючими полімерами пшеничного борошна. Ці полімери є функціональними, оскільки вони значною мірою впливають як на властивості тіста в процесі його обробки і випікання, так і на якість кінцевого результату. Глютеніни обумовлюють еластичність і пружність тіста, пошкоджений крохмаль впливає на липкість тіста, а пентозани, що володіють вологоутримаючими властивостями, помітно збільшують в'язкість тіста.

Процедура проведення дослідів:

1. Приготування розчинів розчинників (зважування реагентів, розчинених речовин і деіонізованої води).

2. Зважування борошна.

3. Додавання проби борошна в пробірку, що містить розчинник.

4. Змішування / струшування суспензії.

5. Час витримки або сольватації.

6. Центрифугування суспензії.
7. Декантування та злив надосадної рідини.
8. Зважування вологого залишку гелю.
9. Визначення SRC для кожного розчинника за наступним рівнянням:

$$SRC = \left(\frac{gelweight}{flour\ weight} - 1 \right) \cdot \left(\frac{86}{100 - W} \right) \cdot 100, \%$$

Об'єднаний шаблон чотирьох значень SRC установлює практичний профіль якості функціональності борошна, корисний для прогнозування продуктивності випічки та відповідності специфікації [2].

Згідно дослідженням, що були проведені зі зразками українського борошна, отриманих з борошномельних заводів і млинів різних областей за поточний рік, встановили, що SRC в молочній кислоті варіюється від 112 до 184, SRC карбонату натрію має від 54 до 66, SRC води – від 52 до 62, а SRC цукрози – від 66 до 99. Такий значний діапазон значень показників говорить, що ці зразки борошна мають різну якість.

А також були побудовані лінійні регресійні залежності за допомогою методу найменших квадратів. Коефіцієнт кореляції, тобто його кореляційна залежність, наприклад, між молочною кислотою та силою борошна дорівнює 0, 50 (рис. 1).

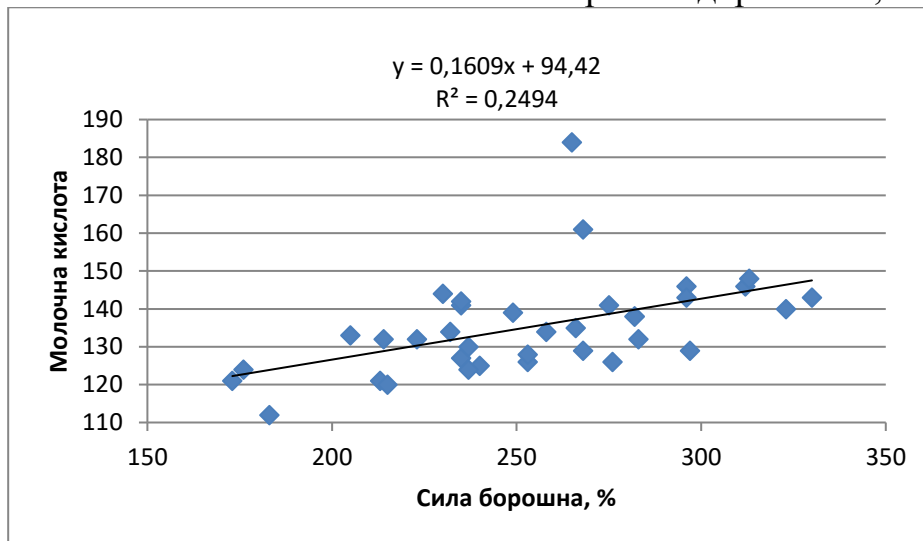

Рисунок 1. Кореляційна залежність між молочною кислотою та силою борошна

Унікальне значення і важливість методу полягає в тому, що він доповнює існуючі реологічні прилади. Це означає, що значення SRC сильно корелюють з реологічними або фізичними показниками, такими як ми отримуємо на екстензографі, альвеографі, фарінографі, Міксолабі, а також коли робиться тест Зелені. Як правило, борошно саме з твердої пшениці має хороші хлібопекарські характеристики; її тісто має більш високе водопоглинання, вимагає більше часу для змішування, щоб досягти повного розвитку, має більшу міцність випічки і більш високі значення SRC.

З іншого боку, м'яке борошно для виробництва печива і крекерів зазвичай вимагає низького водопоглинання, мінімальної міцності клейковини і низького

пошкодженого крохмалю для отримання чудового розповзання. Ці характеристики також життєво важливі для мінімізації витрат енергії на видалення води під час випічки [3].

Отже, технологія SRC – це унікальний діагностичний спосіб для прогнозування функціональності борошна.

Розчиноутримуюча здатність дозволяє оцінити внесок у водопоглинання основних функціональних полімерів борошна. Це дозволяє прогнозувати і краще розуміти функціональний внесок кожного з цих компонентів борошна в загальну функціональність борошна і результуючу уякість готового продукту. Тобто, враховуючи особливості утворення тіста та знаючи вплив компонентів, можна зрозуміти необхідність проведення SRC-метода.

Література:

1. Carlos Guzmán, et al. “A new standard water absorption criteria based on solvent retention capacity (SRC) to determine dough mixing properties, viscoelasticity, and bread-making quality.” *Journal of Cereal Science*, 66 (2015): 59–65.

2. Evaluation of solvent retention capacity of wheat (*Triticum aestivum* L.) flour depending on genotype and different timing of nitrogenous fertilizer application // *African Journal of Agricultural*. № 3FE28EE61403. P. 3.

3. Meera Kweon, Louise Slade, and Harry Levine. “Principles and Value in Predicting Flour Functionality in Different Wheat-Based Food Processes and in Wheat Breeding – A Review.” *Journal of Cereal Chemistry*. 88 (6): 537–552.

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО АНАЛИЗА ДАННЫХ ДЛЯ ПОИСКА ЦИФРОВЫХ ПРЕСТУПНИКОВ

Мордвинцев Николай Владимирович

канд. тех. наук, доц.
ведущий научный сотрудник
научно-исследовательской лаборатории проблем развития информационных
технологий
Харьковского национального университета внутренних дел

Демидов Захар Георгиевич

старший научный сотрудник
научно-исследовательской лаборатории проблем развития информационных
технологий
Харьковского национального университета внутренних дел

Колмык Олег Александрович

научный сотрудник
научно-исследовательской лаборатории проблем развития информационных
технологий
Харьковского национального университета внутренних дел

Анализируются действия цифровых преступников, рассматриваются некоторые аспекты поиска преступников, делается вывод о возможности их идентификации.

Известно, что все действия в интернет пространстве оставляют цифровые следы, при этом создается цифровой двойник. Точнее, цифровая личность, и она более узнаваема, чем реальная. Например, при проведении собеседования, соискатель в начале присылает свое резюме, по которому его идентифицируют и получают массу данных в цифровом пространстве по имени, фамилии, местах работы. Таким образом, объект визуально не был идентифицирован, но в цифровом виде собрано большое количество информации. Сведения о местах работы, об активности в соцсетях, о публикациях в различных изданиях. Анализируются данные из разных баз: своевременность оплаты налогов, кредитная история, случаи привлечения к уголовной или административной ответственности, фиксируется наличие алиментов, поездок за границу, передвижение внутри страны и другая информация.

В современных условиях существует большая вероятность клонирования цифровой личности. Такой «клон» необходим преступнику при подготовке хакерской атаки, так как остаться анонимным или «невидимым» намного сложнее. Чаще всего хакер делает «скин», фактически кражу цифровой

личности. При этом берется скан паспорта реального человека с привязанным профилем и формируется новая цифровая личность.

Рассмотрим пример алгоритма такого формирования. Преступник приобретает оборудование, которое в дальнейшем будет привязано к цифровому клону (сим-карта, смартфон, ноутбук). Затем на номер телефона и mac-адрес смартфона оформляются аккаунты в соцсетях, почта и т.д. На профиль создается электронный кошелек. Следующий шаг – к этому профилю привязывается windows office на новом устройстве. Предполагается, что при проведении атак с этого компьютера, все следы приведут к этой сформированной цифровой личности.

Рассмотрим некоторые аспекты поиска преступников:

Первый аспект – сфера технического анализа, в которой специалисты технической криминалистики или компьютерной криминалистики тщательно исследуют содержимое дисков в компьютерах, точки выхода в интернет, mac-адреса устройств и входящих в них составляющих (процессор, сетевая карта и т.д.), IMEI адреса, сим-карта и ее происхождение. Второй аспект – сфера биологических следов (анализ ДНК, отпечатков пальцев, длина шага, фотография и т.д.). в настоящее время существуют инструменты, которые позволяют идентифицировать личность даже при попытке полного изменения внешности и локации. Например, объект проводит пластическую операцию, переезжает в другую страну меняет документы, гаджеты, сим-карту. Однако, современные системы искусственного интеллекта, которые используются Google в Android, позволят идентифицировать измененную личность по ритму походки, скорости набора текста в поисковике и другим алгоритмам запоминания личности. Третий аспект – составление психологического портрета преступника (предполагаемая раса, возраст, темперамент и т.д.).

На основании анализа данных этих трех аспектов спецслужбы разрабатывают стратегию поиска и задержания преступника.

Например, хакер Gucifer 2.0, который, якобы, взломал серверы Национального комитета Демократической партии США, имел 4 цифровых «скина». После написания им пресс-релиза на английском, было видно, что этот язык для него не является родным. Спецслужбы проанализировали за несколько дней весь трафик Google-переводчика по всему миру за некоторый временной период до пресс-релиза. После проведения большого объема работы было установлено с какого IP адреса осуществлялся перевод фраз из пресс-релиза на английский язык. В результате объект был идентифицирован.

Таким образом, современные способы цифрового анализа деятельности преступника позволяют эффективно идентифицировать объект поиска, который может применять средства глубокой маскировки.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНЫХ ПАРАМЕТРОВ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СКВАЖИННЫХ СТРУЙНЫХ НАСОСОВ

Паневник Денис Александрович,

Доктор философии, Ассистент
Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа

Область применения скважинных эжекционных систем, используемых в процессах нефтедобычи, ограничивается низким коэффициентом полезного действия струйного насоса, величина которого, обычно, не превышает 35 % [1–3]. Низкие энергетические показатели использования струйного насоса приводят к необходимости определения оптимальных условий его эксплуатации в процессе реализации гидроструйного способа нефтедобычи. Одним из эксплуатационных факторов, влияющих на энергетические показатели рабочего процесса струйного насоса является конструкция компоновки эжекционной системы и, в частности, глубина ее размещения в скважине. Современные конструкции нефтяных эжекционных систем используют как скважинные [4], так и наземные струйные насосы [5]. В процессе анализа эффективности использования эжекционной системы рассмотрена задача определения оптимальной глубины установки струйного насоса в скважине при которой обеспечиваются максимальные энергетические показатели его эксплуатации и минимальная себестоимость нефтедобычи.

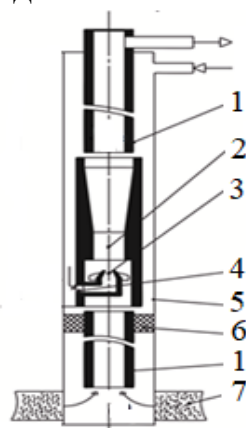

Рисунок 1. Скважинная эжекционная система: 1 – насосно-компрессорные трубы; 2 – камера смешивания; 3 – рабочая насадка; 4 – радиальное отверстие; 5 – скважина; 6 – пакер; 7 – продуктивный горизонт

Струйный насос (рисунок 1), спускаемый на колонне насосно-компрессорных труб, создает в скважине зону низкого давления, вследствие чего осуществляется приток пластовой жидкости из продуктивного горизонта и формируются условия для ее подъема на поверхность.

Режим работы струйного насоса описывается системой уравнений, определяющих характеристику струйного насоса и эжекционной системы. В процессе решения системы уравнений, описывающих характеристику

высоконапорного струйного насоса, используя метод последовательных приближений, программные продукты Delphy и Matchad автором получена зависимость режимных параметров эксплуатации струйного насоса от глубины его установки в скважине (рисунок 2).

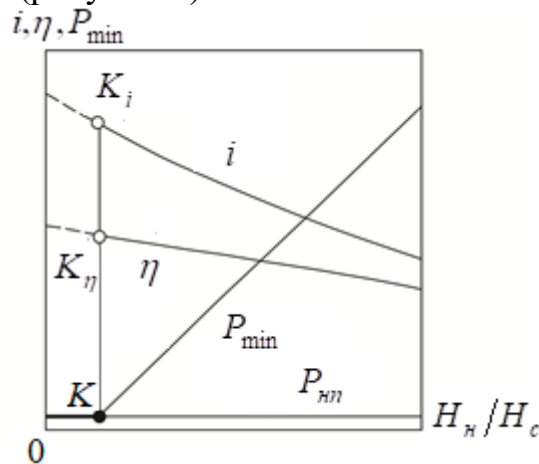

Рисунок 2. Зависимость величины коэффициента эжекции, коэффициента полезного действия и минимального давления в проточной части струйного насоса от глубины его установки в скважине

Учитывая результаты проведенных исследований величина коэффициента полезного действия η и коэффициента эжекции i струйного насоса связаны с глубиной его установки в скважине H_n/H_c (где H_n – глубина установки насоса, H_c – глубина скважины) прямопропорциональной зависимостью. При этом наименьшая глубина установки насоса в скважине определяется величиной минимально допустимого давления в его проточной части P_{\min} , которое не может быть меньше давления упругости насыщенных паров пластовой жидкости. Таким образом, наименьшая глубина установки струйного насоса в скважине определяется условиями его работы в докавитационном режиме. Точка K на рисунке 2 определяет минимальную глубину установки струйного насоса в скважине, которая обеспечивает его работу в докавитационном режиме. Тогда точки K_η , K_i определяют максимально допустимые при условии отсутствия кавитации значения коэффициента полезного действия η и коэффициента эжекции i струйного насоса.

Дополнительным фактором, который позволяет улучшить энергетические характеристики скважинной эжекционной системы является создание закрутки смешиваемых потоков в проточной части струйного насоса. При этом возрастает коэффициент полезного действия, относительный напор и коэффициент эжекции струйного насоса. Проведенными автором исследованиями установлено, что закрутка потоков позволяет повысить коэффициент эжекции на 38,1 %, коэффициент полезного действия – на 70 % и уменьшить давление в приемной камере на 40 %. Для создания циркуляционных течений в проточной части струйного насоса целесообразно использовать наклонные направляющих элементы, расположенные в рабочем, эжектируемом и смешанном потоке. Закрутка потока в скважинных эжекционных системах может быть

рекомендована при реализации длительных технологических процессов, например, при добыче пластового флюида. Учитывая высокую вероятность работы струйного насоса в кавитационном режиме необходимо определить область использования скважинных эжекционных систем в условиях локальной раздельной и комбинированной закрутки рабочего, эжектируемого и смешанного потоков. Разработка конструкций «вихревых» струйных насосов предусматривает необходимость теоретического обоснования процесса смешивания циркуляционных потоков и является задачей последующих исследований.

Список литературы:

1. Gugulothy, S.K. Experimental and performance analysis of single nozzle jet pump with various mixing tubes / S.K.Gugulothy, S.Manchikatla // International Journal of Recent advances in Mechanical Engineering (IJMECH). 2014. Vol. 3. № 4. P. 119–133.
2. [Ismagilov](#), A.R. Operational process and characteristics of liquid-gas jet pumps with the ejected vapor-gas medium / A.R. Ismagilov, E.K. Spiridonov // Procedia Engineering. 2016. Vol. 150. P. 247-253.
3. Sheha, A.A.A. Computational and experimental study on the water-jet pump performance / A.A.A. Sheha, M.Nasr, M.A.Hosien, E.M.Wahba // Journal of Applied Fluid Mechanics. 2018. –Vol. 11. № 4. P. 1013–1020.
4. Дроздов, А.Н. Применение установок погружных гидроструйных насосов с двухрядным лифтом для эксплуатации осложненных скважин / А.Н.Дроздов, В.А.Териков // Нефтяное хозяйство. 2009. № 6. С.68–72.
5. Syed, M.P. Surface jet pumps enhance production and processing / M.P.Syed, V.Najam, S.Sacha // Journal of Petroleum Technology. 2014. Vol.66. № 11. P. 134–136.

АДАПТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВІДНОВЛЕННЯ НАВАНТАЖЕНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ШАРОВОГО МЛИНА

Перемітько Валерій Вікторович

д.т.н., професор
Дніпровського державного технічного університету

Лі Микита Андрійович

аспірант
Дніпровського державного технічного університету

Кривенцов Денис Сергійович

аспірант
Дніпровського державного технічного університету

Млини відносяться до високонавантажених об'єктів промислового виробництва. Експлуатація, зокрема, може бути пов'язана з подрібненням вхідної сировини гірничо-збагачувальних комбінатів та аглофабрик металургійних підприємств. Зношення відбувається за схемою контактування з незакріпленими частками. В якості останніх виступає сировина, яка може відрізнитися хімічним та мінерологічним складом, крупністю, вологістю, твердістю, міцністю. Все перераховане впливає на характер зношування, його інтенсивність та час до проведення ремонтних робіт.

В якості об'єкта, який піддається відновленню, взято плиту млина марки МШР-4000х5000.

Зазвичай плити виготовляють з чавуну або марганцевистої та хромової сталей, а також гуми і (рідко) кераміки. Лита марганцевиста сталь застосовується при великих навантаженнях куль великого діаметру. Товщина футерувальних плит приймається від 50 мм для малих млинів і до 130...150 мм для великих [1]. Гумове футерування застосовують у шарових млинах в основному для тонкого подрібнення. Для первинних млинів самоздрібнювання товщина футерування приймається 140...160 мм (див. рис. 1).

Форма футерування барабана млина чинить помітний вплив на її роботу. Футерування барабанів шарових млинів, що працюють на великому вихідному матеріалі, мають ребра. Для млинів, що працюють на дрібному матеріалі, застосовуються футерування з дрібними ребрами або є зовсім гладкими. Висота, взаємне розташування та форма ребер визначають силу зчеплення подрібнюваного середовища з барабаном і результати роботи млина. Тому важливо, щоб при зношуванні футерування характер його поверхні різко не змінювався.

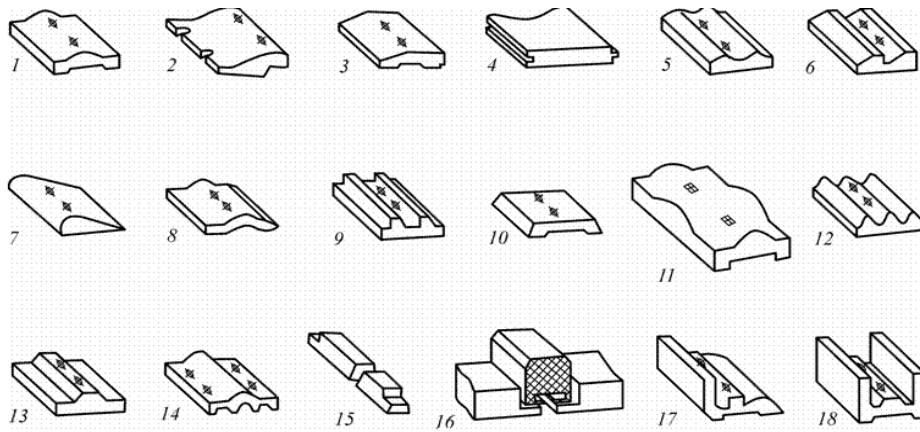

Рис. 1. Типи футерування циліндричної частини барабана млинів

Слід мати на увазі, що в якості матеріалу плити зазвичай використовуються такі матеріали Сталь 3, Сталь 45, 30ХГСА, 09ГС2, 110Г13Л, HARDOX.

Для відновлення можуть бути використані матеріали, які дають високу міцність та твердість. Зокрема, біметалічні листи марок Castolin, Corodur, SWIP, Ultraplate, Eipa, Vautid [2].

У роботі пропонується використовувати механізоване наплавлення порошковими дротами марок ВЕЛТЕК-Н580, ВЕЛТЕК-Н600, ВЕЛТЕК-Н605, ВЕЛТЕК-Н620 діаметром 2,3 мм (на заміну електродів Т-590, Т-620) та ПП-Нп-200Х15С1ГРТ (ПП-АН125), ПП-Нп-80Х20Р3Т (ПП-АН170), Linocore 60-0, Linocore 60-S, Linocore 65-0, DUR 600-FD, ОК Tubrodur 14.70, ОК Tubroclur 15.52.

У порівнянні з наведеними розмірами плит, слід зазначити, що площа яка піддається руйнуванню та зношенню під час експлуатації, займає не менше 80% контактної поверхні. Зважаючи також на те, що зношення становить від 5 до 8 мм по товщині, тобто 20-25% початкової товщини, йдеться про значний обсяг робіт, який супроводжується нанесенням великого об'єму рідкого металу. Зазначене зумовлює значні термозміни та невідворотне поле залишкових напружень після відновлення. З огляду на це, для забезпечення тривалої експлуатації відновленого вузла слід регламентувати послідовність нанесення металу по поверхні, а також вирішити питання щодо доцільності проміжного шару між основою та наплавленим робочим шаром.

Враховуючи еволюцію зміни геометрії контактної поверхні, рекомендується, в першу чергу, зміцнювати зону, з якої починається зношування, з формуванням саме там шарів більшої зносостійкості.

Список літератури:

1. Борщов А.Я. Оборудование для измельчения материалов: дробилки и мельницы. Тамбов: издательство ТГТУ, 2004. 75с
2. ТОВ "СТІЛ ВОРК". URL: <https://steel-work.net/>

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЗНОШЕНИХ ВАЛКІВ ШАРОПРОКАТНОГО СТАНУ

Перемітько Валерій Вікторович

д.т.н., професор
Дніпровського державного технічного університету

Кривенцов Денис Сергійович

аспірант
Дніпровського державного технічного університету

Лі Микита Андрійович

аспірант
Дніпровського державного технічного університету

Режим роботи шаропрокатного стану передбачає інтенсивність навантаження валків при температурі заготовки до 1000°. Цикл експлуатації таких деталей обмежується зносом вхідних ділянок обтискного рівчака (див.рис.1) [1]. Виходячи із конкретних розмірів подібних валків, у разі прийняття рішення про подовження терміну експлуатації шляхом відновлення, слід врахувати наступні фактори:

1) Можливість відновлення з або без демонтажу та виводу обладнання із експлуатації.

2) Необхідність формуванням при відновленні, поверхні складної форми та обмежених розмірів.

У реальних умовах роботи Дніпровського металургійного комбінату(ДМК) один комплект прокатних валків відновлюється від 5 до 10 разів. Тривалий час відновлення прокатних валків станів 900 і 500 залізопрокатного цеху здійснювали із застосуванням наплавлення суцільним дротом Пп-30ХГСА в поєднанні з проточкою або переточуваннями калібрів до меншого діаметра. Використання цієї технології не забезпечувало необхідну «гарячу твердість» і зносостійкість наплавленого робочого шару калібрів. Як показав техніко-економічний аналіз, застосування стандартних наплавлювальних матеріалів ПП-Нп-35В9Х3СФ, ПП-Нп-25Х5ФМС, ПП-Нп-30Х4В2М2ФС (ПП-АН132) у даному виробництві виявилось недоцільним внаслідок трудомісткості відновлення валків та істотних капітальних витрат. Для зміцнювального відновлення валків кліті стану 500 залізопрокатного цеху застосовували порошковий дріт ВЕЛТЕК-Н500-РМ. Випробування відновлених прокатних валків стану 500 залізопрокатного цеху показали, що їх ресурс після зміцнення зріс більш ніж в 2 рази [2]. При відновленні згаданим дротом вертикальних стінок калібрів прокатних валків кліті 900 було досягнуто збільшення обсягів металу, що піддається прокатуванню на одній парі валків від ремонту до ремонту, з 18 ... 20 до 45 ... 50 тис. т.

Рис.1. Загальний вигляд відновленого валка шаропрокатного стану

Структурою металу, наплавленого порошковим дротом ВЕЛТЕК-Н500-РМ, є голчастий троостіт з незначною об'ємною часткою мартенситу, спостерігається формування по межах зерен окремих включень δ -фериту. На кордонах зерен формуються в незначній кількості включення карбідної евтектики.

Отже, зазначені порошкові дроти продемонстрували свою ефективність при наплавленні прокатних валків. Усереднені показники відносної зносостійкості визначали за зносом і відносній стійкості проти утворення тріщин, а також за кількістю, розкриттям і глибиною проникнення останніх на прокатних валках.

Виходячи із вище викладеного, в роботі прийнято рішення про відновлення валків шаропрокатного стану із використанням порошкового дроту марки ВЕЛТЕК-Н500-РМ. Розглядається також можливість дугового наплавлення з примусовим формуванням необхідної конфігурації поверхні за допомогою накладного мідного формоутворювального кристалізатора. Така схема відновлення дозволить локально зміцнити кромки обтискного рівчака шляхом подачі наноматеріалів у вигляді, наприклад, карбідів кремнію. Це значно збільшить тривалість експлуатації валків та збільшить міжремонтні періоди шаропрокатного стану.

При цьому важливим виглядає можливість забезпечення зосередженого подавання згаданих наноматеріалів не по всьому об'єму металу, який наноситься, а в місцях, відкля починається зношення або деталь піддається найбільш інтенсивному руйнуванню, зокрема – по кромці.

Список літератури:

1. Новые процессы и этапы для прокатки изделий в винтовых калибрах/С.П. Грановский. М: Металлургия, 1980. 116с.
2. <https://weldtech-group.com>

ФУТЕРУВАННЯ КУЗОВА АВТОСАМОСКИДА**Перемітько Валерій Вікторович**д.т.н., професор
Дніпровського державного технічного університету**Задорожній Григорій Сергійович**аспірант
Дніпровського державного технічного університету

Кузов автосамоскиду працює при знакозмінних навантаженнях та температурах, а отже розроблювана технологія подовження терміну експлуатації кузова повинна враховувати це. Слід врахувати наступні фактори:

- 1) Абразивне зношування кузова;
- 2) Вагу футерувальних листів;
- 3) Вартість технології (рентабельність);
- 4) Строк до наступної заміни кузова або відновлення

В реальних умовах роботи Інгулецького гірничо-збагачувального комбінату (ІнГЗК) було встановлено, що використовуючи для футерування кузова сталь HARDOX термін до наступної заміни складає 36 місяців. Фактичні заміри наведені у Таблиці 1.

Таблиця 1 Фактичні заміри кузова

Показник	Фактична товщина листа на дату заміру								
	HARDOX 400 Передня 1/3 частина кузова			HARDOX 450 Середня 1/3 частина кузова			HARDOX 550 Задня 1/3 частина кузова		
	точка 1	точка 2	точка 3	точка 1	точка 2	точка 3	точка 1	точка 2	точка 3
27.11.2017г.	11,6	11,5	11,6	11,5	11,5	11,6	11,4	11,5	11,4
27.09.2018г.	10,8	10,6	10,7	10,4	10	10,2	9,3	9,2	9
Фактичний знос за 10міс, мм	-0,8	-0,9	-0,9	-1,1	-1,5	-1,4	-2,1	-2,3	-2,4
Середньомісяч ний знос, мм	-0,08	-0,09	-0,09	-0,11	-0,15	-0,14	-0,21	-0,23	-0,24
Орієнтовний строк роботи до повного зносу, міс	145	128	129	105	77	83	54	50	48

Як показав техніко-економічний аналіз, застосування стандартних наплавлювальних матеріалів 09Г2С, 30ХГСА, HARDOX в даному виробництві виявилось недоцільним внаслідок частого відновлення кузовів і в наслідок цього істотних капітальних витрат. Для відновлення кузова автосамоскиду мною було запропоновано використання сталі SWIP (Steel Work Innovation Plate) власної розробки фірми SteelWork. Промислове випробування з футерувальними листами SWIP в цеху показали, що ресурс після їх використання зріс приблизно в 1,5 рази. Враховуючи економічну частину отримано позитивні показники, а

саме зменшення вартості матеріалу та підвищення корисної ваги за рахунок зменшення ваги футерування

Стандартний хімічний склад наплавленого шару:–

C 4,0 - 5,2 %; Cr 27,0 - 35,0 %; Mo 0,6 – 1,6 %.

Твердість наплавленого шару 58 – 62 HRC, твердість карбідів – до 1400 HRV. Нижче на Рисунку 1 наведено порівняння основних матеріалів за твердістю по Брінелю які використовують для футерування.

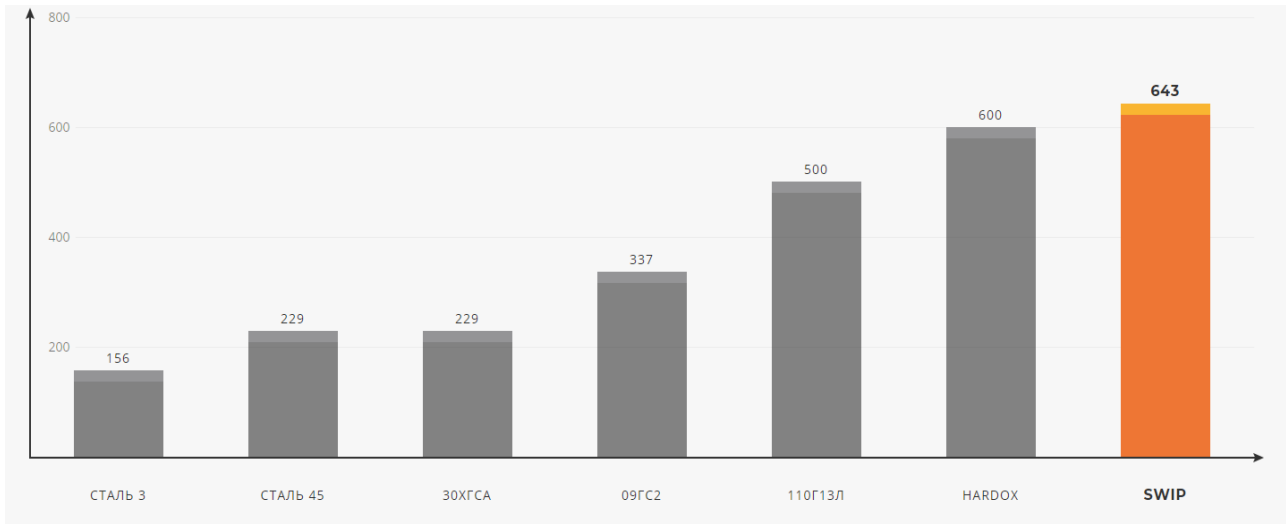

Рисунок 1 Порівняння з основними марками для футерування

На матеріал підкладку з низьковуглецевої сталі наплавляють роботизованим способом наплавляють порошковим дротом зносостійке покриття

Зазначений матеріал продемонстрував свою ефективність при використанні для футерування кузова автосамоскиду. Усереднені показники відносної зносостійкості визначали по зносу і відносній стійкості проти стирання та руйнування у кузові.

Виходячи із вище викладеного в роботі прийнято рішення про використання футерувального SWIP матеріалу Футеровка кузова самоскида, виготовлена з композитної сталі дозволить не лише подовжити термін між заміною футеровок, але і збільшити вантажопідйомність завдяки можливості використання більш тонкого металу.

Так, використовуючи футерувальні листи зі зносостійкої сталі для кузовів самоскидів, подовжиться термін експлуатації, а також скоротить час простою і кількість ремонтів обладнання.

Список літератури:

1. Абрамова А.К. Влияние условий эксплуатации на показатели работы автосамосвалов.//Научные сообщения им. А.А. Скочинского. Вып. 238,1985;
2. Барсуков А.Г. Предупреждение примерзания грунта к кузовам транспортных сосудов. // М.: Металлург Издат. 1952;
3. Васильев М. А. Рациональные сроки службы карьерных автосамосвалов. // М.Т984;
4. Владимиров Н.В. Большегрузные автосамосвалы. //Библ. Указатель Министерство автомобильного транспорта. 1983-86;

5. Горячий Д.В. Технология изготовления автомобильных кузовов. // М.: Машиностроение 1990;
6. Карпов В.А. Новое в производстве кузовов.// М.: 1974;
7. Коломийцов М.Д. Методы определения ресурса горной техники. //Зап. СПГГИ, 1993.
8. Кочаев В.П. Прочность и износостойкость деталей машин. Высшая школа, 1991.
9. Кузнецов Е.С. Особенности технической эксплуатации большегрузных автосамосвалов. //М.: МАДИ 1978

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА РОЗПІЗНАВАННЯ НОМЕРІВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Подорожняк Андрій Олексійович

К.т.н., с.н.с., доцент, доцент

Любченко Наталія Юріївна

к.т.н., доцент, доцент

Онщенко Даніїл Павлович

студент

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”

Тільки за 2020 рік в Україні було зареєстровано понад 150 тисяч дорожньо-транспортних пригод (ДТП) [1], 35 тисяч з яких тільки у Києві. ДТП є однією з найвагоміших проблем нашого часу. Можливо знайти різні способи запобігти ДТП, один з яких – створення системи відео фіксації транспортного руху. Такі системи зможуть самостійно (без участі людини) збирати та аналізувати інформації, зокрема – навантаження автомагістралей, особливо небезпечні ділянки на дорогах, причини дорожньо-транспортних пригод. Однією з особливостей даних систем є можливість автоматичного реагування на події на дорогах, наприклад, ДТП, зміна погодних умов, природні катаклізми, тощо. При виявленні ДТП автоматизована система зможе самостійно викликати поліцію та/або швидку допомогу. Такі автоматизовані системи не можуть існувати без підсистеми розпізнавання автомобільних номерів.

Метою доповіді є дослідження інтелектуальної системи розпізнавання номерів автотранспортних засобів, яка базується на методах обробки зображення з використанням нейромережевих технологій глибокого навчання.

У даний час на дорогах України знаходяться 9,7 мільйонів автомобілів [2]. Усі ці транспортні засоби мають унікальний ідентифікаційний номер в якості основного розпізнавального знаку. Ідентифікаційний номер транспортного засобу фактично є реєстраційним номером, що дає законне право на участь у дорожньому русі. В Україні усі типи та основні розміри, вимоги до інформаційного змісту, правила застосування номерних знаків транспортних засобів установлює Держстандарт ДСТУ 4278:2019 [3].

Найбільш поширений тип дорожніх знаків (тип 1), має такі основні характеристики: висота – 112 мм; довжина – 520 мм; кількість цифр – 4; кількість літер – 4; колір поля знаків – білий; колір цифр, літер та ребра жорсткості знаків – чорний.

Приклад номерного знаку транспортного засобу (тип 1) можна побачити на рис. 1.

Рисунок 1. Номерний знак типу 1.

На сьогоднішній день існує велика кількість різноманітних систем розпізнавання автомобільних номерів, серед яких існують два типи – апаратні та програмні. Апаратні системи розпізнавання автомобільних номерів, це системи, які обробляють дані безпосередньо вбудованими засобами самої системи (як правило – камери). Характеристики деяких камер можна побачити в табл. 1 [4-8].

Таблиця 1.
Характеристики камер з можливістю обробки автономерів

Назва виробника	Реєстрація виробника	Камера	Відстань розпізнавання, м	Швидкість автомобіля до, км/год
HikVision	Китай	DS-2CD7A26G0/P-IZHS	до 25	120
Dahua	Китай	ITC215-PW4I-IRLZF27135	3-8	40
Hanwha	Південна Корея	SNO-6095RH	до 40	80
Axis	Швеція	AXIS Q1700-LE	50-100	130
NedAp	Нідерланди	ANPR Lumo	2-10	130

При використанні програмних засобів розпізнавання автомобільних номерів інформація передається на інший прилад (найчастіше – сервер), який і виконує всі необхідні операції обробки. Цей підхід може бути більш вдалим, якщо мова йде про заощадження коштів на системі розпізнавання номерів, оскільки для розгортки такої системи не потрібне дороге обладнання камер. Для таких цілей (захоплення зображення та його передача) підійдуть камери середнього сегменту.

Основні характеристики таких систем проявляються в частці правильно розпізнаних номерів (у %), кути нахилу номерного знаку (у °), відстані розпізнавання (у м) та швидкості руху автомобіля (у км/год). Деякі системи розпізнавання та їх характеристики можна побачити в таблиці 2 [9-11].

Таблиця 2.

Характеристики систем розпізнавання автономерів

Програмна система розпізнавання	VEZHA	CarGo Enterprise	NumberOK
Частка правильно розпізнаних номерів, %	до 99	до 96	більше 95
Максимальний кут нахилу номерної пластини, град	–	менше 20	менше 30
Відстань розпізнавання	–	11-20	12-22
Швидкість руху автомобіля	до 250	до 150	до 240

В процесі дослідження було створено макет інтелектуальної системи розпізнавання номерів автотранспортних засобів, який цілком реалізовано засобами мови Python. Дана мова програмування є інтерпретованою та має великий набір різних інструментів. Python зараз використовується у більшості задач обробки зображення, комп'ютерного зору, машинного навчання, аналізу даних, тощо. Популярність цієї мови обумовлена простим та зрозумілим синтаксисом та легкою читабельністю коду. Також важливим моментом при використанні цієї мови є те, що вона підтримує мову C/C++ (більшість низькорівневих модулів написана саме на C++). Python підтримує велику кількість сторонніх модулів серед яких:

1) Numpy – бібліотека з відкритим вихідним кодом для Python, що надає підтримку багатовимірних масивів і високорівневих математичних функцій, призначених для роботи з багатовимірними масивами;

2) OpenCV – бібліотека комп'ютерного зору і машинного навчання з відкритим вихідним кодом. У неї входять понад 2500 алгоритмів, в яких є як класичні, так і сучасні алгоритми для комп'ютерного зору і машинного навчання;

3) SciPy – відкрита бібліотека високоякісних наукових інструментів для мови програмування Python. SciPy містить модулі для оптимізації, інтегрування, спеціальних функцій, обробки сигналів, обробки зображень, генетичних алгоритмів, розв'язування звичайних диференціальних рівнянь та інших задач, які розв'язуються в науці і при інженерній розробці;

4) TensorFlow – відкрита програмна бібліотека для машинного навчання цілій низці задач, розроблена компанією Google для задоволення її потреб у системах, здатних будувати та тренувати нейронні мережі для виявлення та розшифровування образів та кореляцій, аналогічно до навчання й розуміння, які застосовують люди. Застосовується як для досліджень, так і для розробки продуктів Google;

5) PyTorch – відкрита бібліотека машинного навчання на основі бібліотеки Torch, що використовують для таких застосувань, як комп'ютерне бачення та

обробка природної мови. Розробляє її переважно група дослідження штучного інтелекту компанії Facebook;

б) Matplotlib – один з найпопулярніших пакетів Python, що використовується для візуалізації даних. Це кроссплатформова бібліотека для створення 2D графіків на основі даних в масивах. Matplotlib написано на Python і використовує NumPy.

Програмна реалізація інтелектуальної системи розпізнавання номерів автотранспортних засобів використовує методи глибокого навчання (згорткові нейронні мережі) [12-14]. Весь процес визначення автономеру можна записати як послідовність алгоритмів попередньої обробки зображення, вибірка даних, на основі зображення, та аналіз зібраних даних [15]. Структурна схема реалізованого макету системи розпізнавання номерів (рис. 2) повністю визначається основними етапами автоматичного розпізнавання [16].

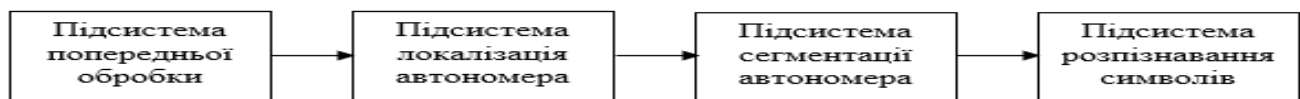

Рисунок 2. Структурна схема інтелектуальної системи розпізнавання номерів

Оцінка якості роботи інтелектуальної системи розпізнавання номерів автотранспортних засобів проводилася на тестовій вибірці. У якості критерію ефективності було обрано оцінку ймовірності правильного розпізнавання всіх символів автономеру, яка оцінювалася як відношення кількості правильно розпізнаних автомобільних номерів на зображеннях з вибраним кутом зйомки до загальної кількості зображень з вибраним кутом зйомки на тестовій вибірці (складалася з 800 фотозображень автомобілів, по 100 зображень для кутів зйомки 0, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70) градусів. Результуюча якість класифікації досліджуваної системи склала 96 відсотків для кутів зйомки менше 60 градусів [17].

Результати дослідження можуть бути застосовані при розробці нових, та модифікації існуючих систем розпізнавання номерів транспортних засобів

Список літератури:

1. Статистика. Патрульна поліція України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://patrol.police.gov.ua/statystyka/>.
2. Три факта об автопарке Украины в 2019 году: инфографика - Auto24 (24tv.ua). [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://auto.24tv.ua/ru/tri-fakta-ob-avtoparke-ukrainy-v-2019-godu-infografika-n19433>.
3. ДСТУ 4278:2019 Дорожній транспорт. Знаки номерні транспортних засобів. Загальні вимоги. Чинний від 16.03.2020. – Київ: ДП “УкрНДНЦ”, 2020. – 31 с.
4. IP камеры Hikvision. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://hikvision.co.ua/kamery-videonablyudeniya/ip-kamery/>.

5. Камеры видеонаблюдения Dahua (dahua-technology.com.ua). [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://dahua-technology.com.ua/videokamery/>.
6. Архивы Домашние камеры – Hanwha Techwin Europe Limited (hanwha-security.eu). [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.hanwha-security.eu/ru/home-security/smart-home-camera-ru/>.
7. Сетевые камеры Axis Communications. [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.axis.com/ru-ru/products/network-cameras>.
8. Cameras - Nedap (nedapidentification.com). [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://www.nedapidentification.com/product-type/cameras/>.
9. Розпізнавання номерних знаків (vezha.io). [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://vezha.io/products/alpr>.
10. Определение номеров автомобилей. Распознавание номеров всех типов. Компания Инттекс. (intteks.com.ua). [Электронный ресурс] Режим доступа: intteks.com.ua/component/content/article?id=552.
11. Продукт NumberOk (number-ok.com) [Электронный ресурс] Режим доступа: <https://number-ok.com/ru/product-line/>.
12. Li H. Toward end-to-end car license plate detection and recognition with deep neural networks / H. Li, P. Wang, C. Shen // IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems. – 2019. – Vol. 20, Is. 3. – pp. 2351–2363. doi: <https://doi.org/10.1109/TITS.2016.2639020>.
13. Zhu L. License Plate Recognition in Urban Road Based on Vehicle Tracking and Result Integration / Liping Zhu, Shang Wang, Chengyang Li, Zhongguo Yang // Journal of Intelligent Systems, Vol. 29, Is. 1, pp. 1587–1597, doi: <https://doi.org/10.1515/jisys-2018-0446>.
14. Raza M.A. An Adaptive Approach for Multi-National Vehicle License Plate Recognition Using Multi-Level Deep Features and Foreground Polarity Detection Model / M.A. Raza, C. Qi, M.R. Asif, M.A. Khan // Applied Sciences. – 2020. – Vol. 2165, Is. 10. doi: <https://doi.org/10.3390/app10062165>.
15. Любченко Н.Ю. Метод автоматизированной идентификации автомобильных номеров на основе обработки одноракурсных изображений / Н.Ю. Любченко, А.А. Наконечный, А.О. Подорожняк // Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. Збірник наукових праць. – Харків: ХНАДУ. – Вип. 61-62 – 2013. – С. 292-295.
16. Liubchenko N. Automation of vehicle plate numbers identification on one-aspect images / N. Liubchenko, O. Nakonechnyi, A. Podorozhniak, H. Siulieva // Advanced Information Systems. – Kharkiv: NTU "KhPi". – 2018 – Vol.2, N.1. – pp. 52 – 55. – doi: <https://doi.org/10.20998/2522-9052.2018.1.10>.
17. Подорожняк А.О. Нейромережева система розпізнавання автономера / А.О. Подорожняк, Н.Ю. Любченко, Г.В. Гейко // Системи управління, навігації та зв'язку. – Полтава: ПНТУ ім. Ю. Кондратюка. – Вип. 4 (62). – 2020. – С. 88 – 92. doi: <https://doi.org/10.26906/SUNZ.2020.4.088>.

КЛАСТЕРНИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ СЕМАНТИЧНОЇ ОБРОБКИ ДАНИХ OSINT

Похваленна Ольга Олександрівна

студентка I курсу магістратури
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

У сучасному світі аналіз даних є необхідною складовою для дослідження та планування у різних сферах діяльності суспільства. Аналітика — це системний підхід, який дозволяє отримати відповіді та надати рекомендації на конкретні запити в усіх галузях науки, техніки та бізнесу на основі актуальних та коректних даних. Аналітика базується на історичних даних для передбачення ризиків та оптимізації стратегії прийняття рішень.

При проведенні аналітики провідну роль відіграють дані. Основна робота аналітика полягає саме у якісному зборі та підготовці даних для аналізу. Раніше аналітика була інструментом, який доступний лише великому бізнесу та державним установам. Проте зараз аналітика доступна і компаніям, у яких не так багато власних історичних даних завдяки відкритим джерелам даних (OSINT). Open Source Intelligence (OSINT) — це збір та аналіз інформації з публічно доступних джерел, насамперед йдеться про дані з інтернет-джерел.

Для того щоб провести аналіз дані необхідно не лише зібрати, але й привести до єдиного структурованого формату. Не вся інформація є релевантною, тому дані необхідно попередньо фільтрувати. Лише за умови наявності коректних уніфікованих даних можна проводити аналіз, робити якісь висновки та приймати рішення.

У процесі розвитку систем зберігання даних (баз даних, сховищ даних, хмарних репозиторіїв) виникла також проблема обробки великих об'ємів даних (Big Data), коли аналітик не в змозі обробити масив даних стандартними інструментами. Тому постає питання представлення інформації у більш компактному вигляді. Одним із інструментів для реалізації даної потреби є кластеризація даних. Аналітику часто зручно виділити з множини об'єктів групи схожих, детально вивчити особливості кожної групи та побудувати окремі моделі, ніж створювати одну загальну модель для всього набору даних. Таким прийомом постійно користуються в бізнесі, виділяючи групи клієнтів та товарів і розробляючи для кожної з них окрему стратегію.

Кластеризація (кластерний аналіз) — це задача розбиття множини об'єктів на кластери. Особливістю кластерів є те, що об'єкти всередині кластеру схожі між собою, а об'єкти з різних кластерів між собою відмінні. Більшість алгоритмів кластеризації припускають порівняння об'єктів між собою на основі певної міри близькості (подібності). Мірою близькості називається величина, що має межу і зростаюча зі збільшенням близькості об'єктів. Міри схожості виражаються за спеціальними правилами, а вибір конкретних заходів залежить від завдання, а також від шкали вимірювань.

Є декілька видів класифікації моделей кластеризації. Універсальної моделі не існує. Вибір моделі має враховувати конкретну задачу та особливості вхідних даних.

За кількістю ітерацій алгоритми поділяються на ієрархічні та плоскі. Ієрархічні алгоритми реалізуються не як одиничний поділ початкової множини на непересічні підмножини-кластери, а як вкладені поділи множини. Тобто на виході ми отримуємо дерево кластерів, а листками якого є кінцеві кластери. Плоскі алгоритми реалізують лише один поділ множини.

За видом вихідних даних алгоритми поділяються на чіткі та нечіткі. При використанні чітких алгоритмів в результаті об'єкту вибірки ставлять у відповідність конкретний кластер. Нечіткі алгоритми кожному об'єкту ставлять у відповідність числовий показник, що відображає міру зв'язку об'єкта до кластерів. Тобто кожен об'єкт отримує масив показників-ймовірностей належності до кожного кластеру. Сума цих ймовірностей завжди рівна 1.

Отже, не існує єдиного універсального алгоритму для кластерного аналізу, у тому числі для аналізу ONIST даних. При застосуванні будь-якого алгоритму для кластерного аналізу треба розуміти його недоліки та переваги, враховувати особливості вхідних даних та здатність конкретного виду кластеризації до масштабування.

Список літератури:

1. Хайдуков Д. С. Застосування кластерного аналізу в державному управлінні// Філософія математики: актуальні проблеми. — М.: МАКС Пресс, 2009. — 287 с.
2. Олдендерфер М. С., Блешфілд Р. К. Кластерний аналіз / Факторний, дискримінантний та кластерний аналіз: пер. с англ.; Під. ред. И. С. Енюкова. — М.: Фінанси и статистика, 1989. — 215 с.
3. Jain, Murty, Flynn Data clustering: a review. // ACM Comput. Surv. 31(3), 1999.
4. Tan, Pang-Ning; Michael, Steinbach; Kumar, Vipin (2005). Chapter 7. Cluster Analysis: Basic Concepts and Algorithms. *Introduction to Data Mining*. Addison-Wesley. ISBN 0-321-32136-7.

СПЕЦИАЛЬНОЕ ПРОГРАММНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СИСТЕМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА ОСНОВЕ ТЕНЗОРНО-МАТРИЧНОЙ ТЕОРИИ

Слюсар Вадим Иванович,

д.т.н., профессор
Полтавский государственный аграрный университет

Ивко Сергей Александрович,

к.т.н.
Полтавский государственный аграрный университет

Одним из путей преодоления ограничений существующих технологий машинного обучения является поиск новых структур и алгоритмов функционирования нейронных сетей. В этом контексте развитие систем искусственного интеллекта (ИИ) должно сопровождаться совершенствованием специального программного обеспечения. Такой подход особенно важен в связи с необходимостью интеграции вычислительных методов с нейросетями как возможного средства привития системам искусственного интеллекта элементов здравого смысла.

Одним из направлений развития соответствующих вычислительных методов является реализация возможностей тензорно-матричной теории искусственного интеллекта [1 - 3].

Целью доклада является обоснование путей совершенствования специального программного обеспечения нейросетей на основе внедрения алгоритмов реализации тензорно-матричных методов обработки данных.

Первой серьезной попыткой развития специального программного обеспечения тензорно-матричной теории стало направление Слюсарем В.И. в июле 1997 г. руководству компании MathSoft Inc. предложения по реализации семейства новых процедур торцевых произведений матриц [4 - 6] в виде встроенных функций пакета Mathcad. Фрагмент соответствующей электронной переписки с представителем MathSoft Стивеном Финчем (Steven Finch) представлен на рис. 1.

На тот момент Mathcad зарекомендовал себя в качестве популярного средства разработки и отладки специального программного обеспечения, так или иначе связанного с вычислениями на основе матричных операций. Однако небольшой набор матричных функций пакета Mathcad существенно ограничивал его возможности. Для реализации в Mathcad, к примеру, предложенного Слюсарем В.И. торцевого произведения приходилось применять специально разработанную подпрограмму (рис. 2). В частности, для двух матриц

$$A = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{bmatrix} \text{ и } B = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix}$$

указанная подпрограмма позволяет получить торцевое произведение вида:

$$\begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{bmatrix} \square \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{bmatrix},$$

где \square – символ торцевого произведения матриц [4].

Dear Dr. Slyusar,
 We have received your PDF file of new, unfamiliar matrix operations. Thank you for your proposal. We will study it carefully, as well as the potential engineering market for such operations.
 Sincerely,
 Steve Finch

At 02:55 PM 7/9/97 +0400, you wrote:
 >Hello!
 >I can be proposed 15 new matrixs operations for Mathcad
 >I send PDF-file with new operations of matrices.
 >Sincerely,
 >Dr. Vadim Slyusar
 >
 >Kiev, Ukraine, 253068
 >swadim@777.com.ua
 >
 >Attachment Converted: "C:\EuAttach\Matrix.pdf"
 >*****

Steven Finch
 MathSoft, Inc.
 101 Main St.
 Cambridge, MA 02142
 USA

sfinch@mathsoft.com
 Favorite Mathematical Constants
 Unsolved Mathematics Problems
 MathSoft Math Puzzle Page
<http://www.mathsoft.com/askolve/sfinch.html>

Рисунок 1. Фрагмент переписки с представителем MathSoft Inc. по поводу реализации 15 новых матричных операций в пакете Mathcad.

```
fase_split_product(A1, B1 ) :=
    p ← rows(A1)
    g ← cols(A1)
    pB1 ← rows(B1)
    if pB1 = p
        for i ∈ 0 .. p - 1
            c ← 0
            for j ∈ 0 .. g - 1
                for b ∈ 0 .. cols(B1) - 1
                    Ci,c ← A1i,j · B1i,b
                    c ← c + 1
            return C
    error("NOT CORRECT SIZE OF MATRIX") otherwise.
```

Рисунок 2. Вариант выполнения торцевого произведения в Mathcad.

К сожалению, дальнейшее развитие пакета Mathcad было свернуто, и поддержка разработчиками соответствующего программного обеспечения прекратилась. Это вынудило отказаться от планов по внедрению в Mathcad функции торцевого матричного умножения матриц и его модификаций.

Также не получило развития и аналогичное обращение к разработчикам компании MathWorks, продвигавшей на рынке специального программного обеспечения среду математических вычислений Matlab. Позиция MathWorks в лице её представителя Nabeel Azar свелась к предложению выложить на FTP-сервер компании вариант реализации торцевого произведения матриц с помощью уже существующих в Matlab функций (см. рис. 3). Например, это можно было сделать путём выполнения построчного произведения Кронекера, хотя на практике такое промежуточное решение было бы не столь удобным.

От: "Nabeel" <nabeel@mathworks.com>
Кому: <swadim@777.com.ua>
Отправлено: 7 июля 1999 г. 15:16
Тема: Re: Case ID: 246511 15 new matrix operation
Case ID: 246511

Hello,

You wrote:

| Please send my your comments for quality of PDF-file from June 25,
| 1999

We received your suggestions for new matrix operations. If we're interested in pursuing these operations further, we'll let you know.

In the meantime, if you want to implement these operations in MATLAB, you can make this code available to other MATLAB users by placing it on our FTP site. This way users interested in using your matrix operations can access your code for doing so. There's more information on this at:

<http://www.mathworks.com/support/ftp/>

Good luck in your work!

Sincerely,

Nabeel

Рисунок 3. Ответ представителя компании MathWorks на предложение Слюсаря В.И. по поводу реализации новых матричных операций (1999 г.).

Лишь спустя полтора десятилетия назревшая потребность применения торцевого произведения матриц в задачах, связанных с использованием искусственного интеллекта, привела к ряду самостоятельных инициатив заинтересованных разработчиков по написанию соответствующих функций для языков программирования Java, R, Python и др. Примером тому являются дискуссии, состоявшиеся, например, на форумах системы Stack Overflow и портала GitHub, посвящённых библиотекам языка Python для вычислений с многомерными массивами данных NumPy, Theano, а также развитию научной библиотеки SciPy (см. [7]), относительно интеграции в Python произведения Хатри-Рао и торцевого произведения матриц (row-wise outer product of matrices) [7, 8]. В частности, в библиотеке NumPy торцевое произведение матриц может быть выполнено, согласно [7], на основе использования оператора “einsum” (рис. 4, [7]).

```

A = np.array([[1,1,1],[2,2,2]])
B = np.array([[3,3,3,3],[4,4,4,4]])
print np.einsum('xi,xj->xij', A, B)
[[[3 3 3 3]
  [3 3 3 3]
  [3 3 3 3]]

 [[8 8 8 8]
  [8 8 8 8]
  [8 8 8 8]]]

```

Рисунок 4. Вариант реализации торцевого произведения матриц в NumPy.

Таким образом, проявление интереса третьих лиц к решению проблемы использования торцевого произведения матриц в специальном программном обеспечении явилось свидетельством актуальности и востребованности соответствующего математического аппарата [9, 10]. Указанные направления его внедрения в специальное программное обеспечение нейросетей касаются не только интерпретаторов типа Python, но и языков программирования систем реального времени.

Вместе с тем, решение задачи развития специального программного обеспечения нейросетей не сводится к внедрению одной лишь процедуры торцевого умножения матриц. Дело в том, что данная операция является элементом целого семейства матричных процедур, призванных упростить алгоритмическую реализацию соответствующей обработки данных [4 – 6, 11]. В качестве следующего шага в этом направлении предлагается реализовать встроенную процедуру проникающего торцевого произведения, полезную при описании обработки данных в первом слое нейросетей [1, 2]. Согласно определению [5], предложенное Слюсарем В.И. в 1998 году проникающее торцевое произведение $r \times g$ -матрицы A на блочную строку или блочный столбец $B=[B_r]$ с R блоками одинаковой размерности $r \times g$ можно представить в виде:

$$A \blacklozenge B = [A \circ B_r],$$

где $A \circ B_r$ – поэлементное адамарово произведение.

Например, для матрицы B , представленной как блок-строка, получим [5]:

$$A \blacklozenge B = [A \circ B_r] = [A \circ B_1 \;\vdots\; A \circ B_2 \;\vdots\; \dots \;\vdots\; A \circ B_r \;\vdots\; \dots].$$

В качестве варианта реализации данной операции в библиотеке машинного обучения TensorFlow можно рассматривать задачу поэлементного умножения матрицы на вектор на основе свойств широковещательной передачи (broadcasting) [12, 13]. Для этого может быть использован встроенный в TensorFlow оператор “tf.multiply”(рис. 5, [13]). Однако, данный подход в отношении матриц не работает и требует предварительной векторизации матрицы меньшей размерности в сочетании с согласованной с ней векторизацией блоков блочной матрицы. Необходимая для этого процедура блочной векторизации описана в [11]. Существенно, что в силу свойства проникающего произведения [5]

$$b \blacklozenge A = A \blacklozenge b = b \square A,$$

вариант вычислений на рис. 5 соответствует также формированию торцевого произведения вектора и матрицы, согласованной с ним по количеству строк.

```

In [55]: M.eval()
Out[55]:
array([[1, 2, 3, 4],
       [2, 3, 4, 5],
       [3, 4, 5, 6]], dtype=int32)

In [56]: V.eval()
Out[56]: array([10, 20, 30], dtype=int32)

In [57]: tf.multiply(M, V[:,tf.newaxis]).eval()
Out[57]:
array([[ 10,  20,  30,  40],
       [ 40,  60,  80, 100],
       [ 90, 120, 150, 180]], dtype=int32)

In [58]: tf.multiply(V[:, tf.newaxis], M).eval()
Out[58]:
array([[ 10,  20,  30,  40],
       [ 40,  60,  80, 100],
       [ 90, 120, 150, 180]], dtype=int32)

```

Рисунок 5. Выполнение проникающего торцевого произведения вектора и матрицы средствами библиотеки TensorFlow.

Кроме того, для реализации построения многоуровневой иерархии нейросетей различной структуры представляет интерес использование в виде встраиваемых функций блочной операции торцевого произведения (символ \square) и блочного произведения Хатри-Рао (\blacksquare), предложенных в [4 - 6, 11]:

$$A \square B = [A_{nm} \square B_{nm}], \quad A \blacksquare B = [A_{nm} \blacksquare B_{nm}],$$

где \square – символ торцевого произведения, \blacksquare – произведение Хатри-Рао.

В заключение следует отметить, что при решении проблем совершенствования специального программного обеспечения ИИ необходимо принять во внимание также аппаратные аспекты его реализации. В этом ряду существенным является требование, чтобы спецпрограммы обработки данных могли быть реализованы в мобильных периферийных устройствах (Edge Computing) в масштабе времени, близком к реальному. Данный тренд обусловлен необходимостью миграции облачных технологий ИИ на оконечные устройства пользователей. Поэтому при выполнении блочных операций торцевого произведения и обобщённых торцевых произведений матриц [6, 11] в интересах обработки данных в многоуровневых иерархиях нейросетевых кластеров следует учитывать многоядерность архитектуры микропроцессорных средств реализации специального программного обеспечения [12]. Сказанное актуально также для специализированных тензорно-матричных вычислителей, развитие технологий которых активизировалось в последние несколько лет. Все это вместе взятое позволит упростить аппаратную реализацию специального программного обеспечения систем ИИ и обеспечит заметный прирост их быстродействия.

Список литературы

1. Слюсар В.И. Тензорно-матричная теория искусственного интеллекта. // Researchgate. - August 2020. - DOI: 10.13140/RG.2.2.24685.41448.// Материалы 63-й Всероссийской научной конференции МФТИ. 23 - 24 ноября 2020.
2. Слюсар В.І. Тензорно-матричні основи теорії штучного інтелекту. // XIII

науково-практична конференція “Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення”. – Київ: ВІТІ. - 3 – 4 грудня 2020 р. - С. 251 - 252.

3. Слюсар В.И. Применение торцевого произведения матриц в задачах обработки естественного языка. //Збірник наукових праць XIX Міжнародної наукової конференції «Нейромережні технології та їх застосування НМТіЗ-2020». - Краматорськ: Донбаська державна машинобудівна академія. - 2020. - С. 156 - 162. - DOI: 10.13140/RG.2.2.31568.53762.

4. Слюсар В.И. Торцевые произведения матриц в радиолокационных приложениях. // Известия высших учебных заведений. Радиоэлектроника. – 1998. – Том 41, № 3. – С. 71 – 75.

5. Слюсар В. И. Семейство торцевых произведений матриц и его свойства. // Кибернетика и системный анализ. – 1999.- Том 35; № 3.- С. 379-384.- DOI: 10.1007/BF02733426

6. Слюсар В.И. Обобщенные торцевые произведения матриц в моделях цифровых антенных решеток с неидентичными каналами.//Известия высших учебных заведений. Радиоэлектроника. – 2003. – Том 46, № 10. – С. 15 – 26.

7. Support column and row-wise outer products for sparse matrices #10487. - 19 July 2019. - <https://github.com/scipy/scipy/issues/10487>.

8. Theano: row-wise outer product between two matrices. – 2015. - <https://stackoverflow.com/questions/31573856/theano-row-wise-outer-product-between-two-matrices>.

9. Ahle, Thomas. Almost Optimal Tensor Sketch. // Researchgate. - 3 september 2019.

10. Bryan Bischof. Higher order co-occurrence tensors for hypergraphs via face-splitting. Published 15 February, 2020, Mathematics, Computer Science. - <https://arxiv.org/abs/2002.06285> ArXiv.

11. Основы военно-технических исследований. Теория и приложения. Том. 2. Синтез средств информационного обеспечения вооружения и военной техники. / А.И. Миночкин, В.И. Рудаков, В.И. Слюсар. – Киев: Гранмна, 2012. – С. 7 – 98; 354 – 521.

12. Efficient element-wise multiplication of a matrix and a vector in TensorFlow. - 2015. - <https://stackoverflow.com/questions/34192229/efficient-element-wise-multiplication-of-a-matrix-and-a-vector-in-tensorflow>.

13. Tensorflow, how to multiply a 2D tensor (matrix) by corresponding elements in a 1D vector. – 2017. - <https://stackoverflow.com/questions/47817135/tensorflow-how-to-multiply-a-2d-tensor-matrix-by-corresponding-elements-in-a>

14. Слюсар В.И. Многоядерная архитектура. Проблемные аспекты. // Электроника: наука, технология, бизнес. – 2007. - № 1. – С. 92 - 97.

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ РЕЙСУ

Тимошенко Ганна Сергіївна,

ст. викладач

Льотна академія Національного авіаційного університету

Данилко Оксана Григорівна,

к. пед.н., доцент

Льотна академія Національного авіаційного університету

Сагановська Лариса Анатоліївна,

ст. викладач

Льотна академія Національного авіаційного університету

Співробітник авіакомпанії (АК), який відповідає за формування рейсу виконує комплекс заходів, пов'язаних із взаємодією з екіпажами повітряних суден (ПС) та доставку документів щодо регулярних та чартерних рейсів згідно угод з експлуатантами, координацію та регулювання наземного обслуговування ПС рейсів бізнес – авіації з дотриманням безпеки та регулярності польотів, організацію розрахунку ваги та центрування при наземному обслуговуванні [1-2].

Отже до обов'язків входить не тільки подача документів на борт, а також і їх складання.

Згідно до технології підприємства ТОВ «А. Х.» розрахунок комерційного завантаження літака, складання графіка центрування, звідної завантажувальної відомості (ЗЗВ) і схеми завантаження на рейси експлуатанта виконує співробітник АК, який відповідає за формування рейсу, який [3]:

➤ пройшов підготовку за програмою навчання персоналу, відповідального за розрахунок ваги та центрування (РВЦ);

➤ має діючий дозвіл для типу ПС експлуатанта на складання документів з ваги та центрування;

➤ має доступ до всіх діючих та оновлених інструкцій експлуатанта;

➤ ознайомлений з будь-якими змінами в процедурах і правилах експлуатанта, які стосуються РВЦ.

Контроль за навантажувальними роботами, дотримання правил завантаження та їх відповідність схеми завантаження на ПС виконує диспетчер завантаження.

У випадку, якщо обслуговуюча компанія з яких-небудь причин не може виконати розрахунок центрування, розрахунок центрування виконує член льотної екіпажу самостійно.

Головне завдання контролю завантаження:

- контроль маси і балансу згідно встановлених вимог і обмежень;

- контроль завантаження ПС виконується відповідно до вимог і вказівок по завантаженню на даний конкретний рейс;
- інформація про небезпечні вантажі та інші особливості вантажу для кожного польоту береться до уваги;
- інформація, включаючи останні зміни, внесена в остаточну ЗЗВ ПС;
- весь персонал, який виконує функції контролю завантаження, належним чином підготовлений для виконання своїх функцій [3].

Співробітник АК, який відповідає за формування рейсу, повинен робити розрахунок ваги та центрування для кожного експлуатанта з особливою ретельністю. При підготовці комп'ютерної або ручної ЗЗВ він повинен зібрати всю точну інформацію, щоб гарантувати точність ЗЗВ на 100%.

Статистика з 1999 по 2014рр. (Рисунок 1) показує відсоток інцидентів з фактору ваги та центрування між пасажирськими та вантажними рейсами [4]. Переміщений (не закріплений) вантаж є фактором, який частіше присутній у вантажних рейсів. На пасажирських рейсах спостерігається значно менше. Переміщення центру тяжіння назад відбувається частіше, ніж перевищення вперед. Це стосується як пасажирських, так і вантажних рейсів. Перевищення злітної ваги відбувається частіше, ніж посадкової ваги. Проте немає систематичної різниці між пасажирськими та вантажними рейсів, коли існує надмірна злітна або посадкова вага.

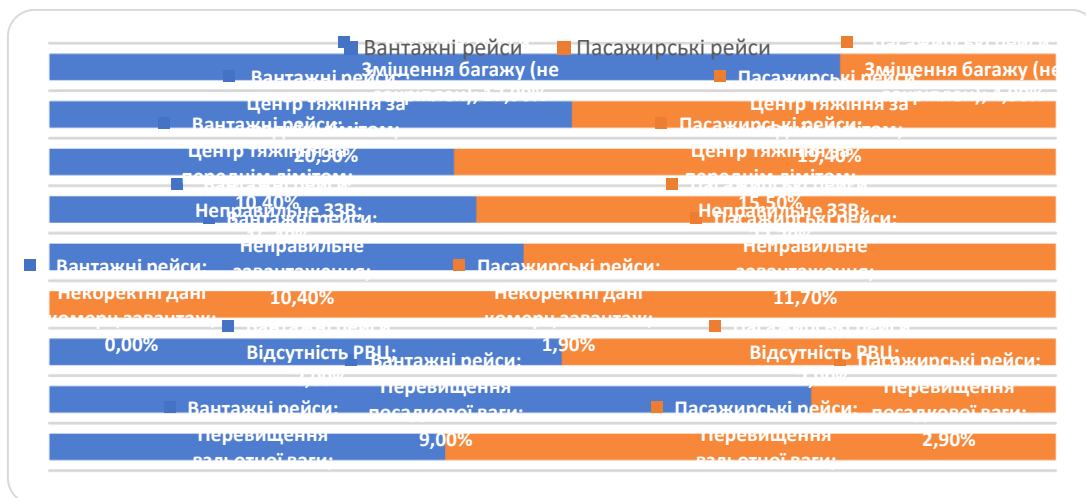

Рисунок 1. Фактори впливу на інциденти з ваги та центрування

Про будь-які невідповідності, знайдені після випуску ЗЗВ, повинно бути повідомлено особі, відповідальній за ЗЗВ.

У разі можливої невідповідності, пов'язаної з точністю центрування рейсу, відповідна або необхідна інформація повинна бути надана командирі ПС без зволікання.

Про невідповідність має бути негайно повідомлено експлуатанту.

Якщо невідповідність встановлено після відправлення рейсу про нього має бути повідомлено експлуатанту, а також командир повинен бути негайно проінформований службою управління повітряним рухом.

Перед вильотом кожного рейсу співробітник АК під час формування рейсу підготовлює відповідно наступний список документів:

- Loadsheet / Trimsheet
- LIR
- NOTOC
- Passenger manifest
- General declaration
- BRIEFING (NOTAMs, weather, OFP, etc.)
- Obligation
- Trip info [5].

Співробітник АК під час формування рейсу створює і передає повідомлення про завантаження, рух ПС та інші види повідомлень, на вказану адресу експлуатанта та адреси інших необхідних компаній відповідно до вимог. Співробітник АК, що відповідає за формування рейсу, супроводжує екіпаж під час Митного та Прикордонного контролю, у випадках коли це потрібно. Також забезпечує погоду за маршрутом, отримавши метео-консультацію у спеціаліста служби «МЕТ». Взаємодіє зі службою ARO/AIS - під час отримання аеронавігаційної інформації РІВ та подачі затримки рейсів. У випадках, коли обслуговування стосується регулярних рейсів такою документацією забезпечує авіакомпанія.

Співробітник АК під час формування рейсу відповідно до посадової інструкції виконує обов'язки представника авіакомпанії під час реєстрації рейсів. Це потребує знання документів та віз, які потрібні для перетину кордону та вимоги експлуатанта. Під час затримок - забезпечення пасажирів їжею та напоями, готелем, та всім необхідним згідно з правилами авіакомпанії. Також важливим є рішення стосовно прийняття до перельоту неадекватних пасажирів, вагітних жінок, та тих хто спізнився.

Після закінчення реєстрації пасажирів співробітник АК, який відповідає за формування рейсу, отримує дані про пасажирів та багаж, які потрібні для розрахунку ваги та центрування. Під час наземного обслуговування бортів на пероні співробітник АК, який відповідає за формування рейсу, піклується про надання всіх послуг необхідних для виконання рейсу. Співробітник АК повинен впевнитись у тому що вся документація на борту та відповідає кількості пасажирів та багажу, багаж завантажено згідно LIR (інструкції по завантаженню)[5-6].

У середньому, статистичний співробітник АК, який відповідає за формування рейсу, української хендлінгової компанії повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам:

1. Мати вищу або середню спеціальну освіту та стаж практичної роботи на керівних посадах або посадах пов'язаних з техніко-виробничою діяльністю аеропортів не менше 2 років.

2. Мати організаторські здібності та методичні навички для виконання посадових обов'язків.

3. Вміти працювати на персональному комп'ютері.

4. Володіти іноземною мовою в обсязі, необхідному для виконання покладених обов'язків.

5. Наявність авіаційної освіти є перевагою.

На основі отриманих даних ми побудували структурну схему інформаційних потоків для підготовки рейсів (Рис.2).

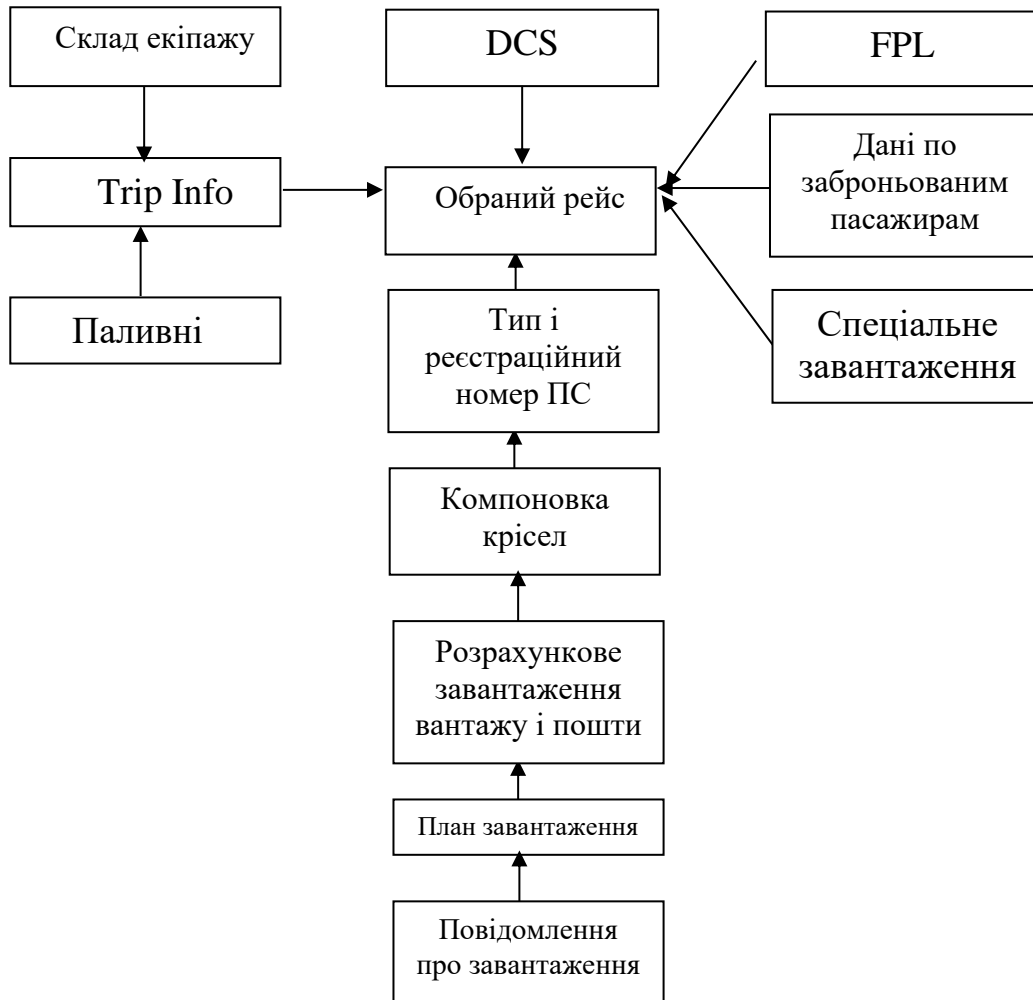

Рисунок 2. Структурна схема інформаційних потоків для підготовки рейсу

Список літератури:

1. Doc 7192 – AN/857 Часть D-3. Сотрудник по обеспечению полетов/диспетчер. Международная организация гражданской авиации. Изд. второе. 1998. 107с.
2. Andreas Cordes. Job profile and training requirements for European Flight Dispatchers. Lufthansa Flight Training GmbH. City University. 2007.100р.
3. Посадова інструкція «Диспетчер ГОКНОР» від 01.12.2016р. № 36-ПП ТОВ «А.Х.»10с.

4. Douglas D.Boyd «General aviation accidents related to exceedance of airplane weight/center of gravity limits» June 2016 23p.
5. «Технологія з розрахунку ваги та центрування ПС» від 20.05.2016 р. №34-ПП ТОВ «А.Х.» 63с.
6. «Керівництво з розрахунку ваги та центрування ПС» від 13.06.2016р. №157 ТОВ «А.Х.» 35с.

РОЗРОБЛЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ В ПРОЕКТАХ МЕХАНІЗМІВ ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ З УРАХУВАННЯМ СПЕЦИФІКИ ДОРОЖНЬОГО БУДІВНИЦТВА

Харута Віталій Сергійович,

к.т.н., доцент

Національний транспортний університет,

Сохань В'ячеслав Вікторович,

аспірант

Національний транспортний університет,

Напрямок дослідження визначається необхідністю досягнення визначеної мети за рахунок вирішення наукового завдання і тісно пов'язаний з визначенням складу чинників та параметрів, які впливають на якість оперативного управління проектами в дорожньому будівництві.

Для досягнення поставленої мети і вирішення наукового завдання виникає необхідність у розв'язанні таких часткових задач дослідження:

1) проведення аналізу стану та тенденцій розвитку методів оперативного управління в дорожньому будівництві;

2) проведення аналізу підходів щодо застосування нейронних мереж для оперативного управління в дорожньому будівництві;

3) обґрунтування науково-методичного апарату щодо розроблення ефективних механізмів у проектах оперативного управління в дорожньому будівництві;

4) удосконалення методу оперативного управління проектами з урахуванням специфіки дорожнього будівництва;

5) удосконалення методу оперативного управління в дорожньому будівництві на основі використання підходу освоєного обсягу;

6) удосконалення ефективної моделі оперативного управління проектами в дорожньому будівництві на основі використання штучних нейронних мереж;

7) удосконалення моделей механізмів оперативного управління в дорожньому будівництві;

8) удосконалення інформаційно-технологічних механізмів оперативного управління проектами в дорожньому будівництві;

9) практична реалізація запропонованого методу оперативного управління в дорожньому будівництві;

10) дослідження запропонованого методу оперативного управління в дорожньому будівництві;

11) розроблення практичних рекомендацій щодо застосування методу оперативного управління в дорожньому будівництві.

Межі дослідження: основні нормативно-правові акти, якими керуються суб'єкти, що здійснюють управління у сфері будівництва, експлуатації та утримання об'єктів дорожнього господарства в Україні; існуючий науково-методичний апарат, який може бути використаний для дослідження процесу оперативного управління в дорожньому будівництві.

Об'єкт дослідження – процеси проектного управління дорожнім будівництвом в Україні.

Предмет дослідження – механізми та моделі проектного оперативного управління дорожнім будівництвом в Україні.

Обрана структура методики проведення дослідження передбачає необхідність використання сукупності методів для вирішення визначених часткових завдань, які наведено на рис. 1:

- метод порівняльного цільового аналізу – для ознайомлення зі станом та основними тенденціями розвитку методів оперативного управління в дорожньому будівництві. Застосування методу дозволяє встановити основні проблемні питання, що виникають в процесі оперативного управління в дорожньому будівництві. За допомогою даного методу вдається виявити проблемне питання у практичній діяльності, сутність якого полягає у наступному: низька ефективність процесів оперативного управління у сфері будівництва, експлуатації та утримання об'єктів дорожнього господарства в Україні, породжують завдання ефективного оперативного управління проектами в дорожньому будівництві, що забезпечує досягнення мети цих проектів з мінімальними витратами і в задані терміни;

- підходи освоєного обсягу на основі управління відхиленнями – для удосконалення методів оперативного управління проектами в дорожньому будівництві;

- метод узагальнення – для формування висновків щодо практичної та наукової актуальності теми роботи. Застосування методу дозволяє обґрунтувати мету та наукове завдання дослідження;

- методи теорії ймовірностей і математичної статистики та методи теорії ефективності – для розроблення моделей механізмів та інформаційно-технологічних механізмів оперативного управління проектами в дорожньому будівництві;

- технологія штучних нейронних мереж – для удосконалення ефективної моделі для оперативного управління проектами в дорожньому будівництві;

- методи синтезу та оптимізації – для формування методу оперативного управління в дорожньому будівництві, а також для вирішення наукового завдання та досягнення мети дослідження.

Рисунок 1. Застосовані методи, часткові завдання та результати роботи.

Вибір визначених методів дослідження обумовлений розв'язанням сукупності задач, які є у роботі. Обраний апарат належить до відомих загальнонаукових методів та є релевантним по відношенню до мети, наукового завдання дослідження, а також відповідає вимогам надійності та достовірності.

Результати застосування наведених моделей та механізмів управління дозволяють розробити практичні рекомендації щодо застосування методу оперативного управління в дорожньому будівництві для суб'єктів, що здійснюють управління у сфері будівництва, експлуатації та утримання об'єктів дорожнього господарства в Україні.

Використання цих рекомендацій на практиці забезпечить досягнення мети проектів управління в дорожньому будівництві з мінімальними витратами і в задані терміни.

ЗАСТОСУВАННЯ ФОСФОГІПСУ ЯК ЕКОЛОГІЧНО ШКІДЛИВОЇ РЕЧОВИНИ В БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Чушкіна Ірина Вікторівна

к.т.н., старший викладач,
кафедра цивільної інженерії, технології будівництва та захисту довкілля
«Дніпровський державний аграрно-економічний університет»

Максимова Наталія Миколаївна

к.т.н., доцент, доцент, кафедра екології
«Дніпровський державний аграрно-економічний університет»

Муха Анастасія Олександрівна

здобувач вищої освіти, III курс, ОС бакалавр,
спеціальність 183 «Технологія захисту навколишнього середовища»
факультет водогосподарської інженерії та екології
«Дніпровський державний аграрно-економічний університет»
Україна

Вступ. За даними «Національної Доповіді про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2010 році» [2] переробка або утилізація деяких відходів може забезпечити повністю потреби держави.

До таких відходів техногенного походження, які містять рідкоземельні елементи, можна в першу чергу віднести фосфогіпс - продукт переробки фосфоритів і апатитів на мінеральні добрива. При сірко кислотному методі розтину апатитового концентрату на 1т H_3PO_4 в залежності від сировини і прийнятої технології утворюється 4,3 - 5,8 т фосфогіпсу.

На підприємствах переробки фосфоритів і виробництва фосфорних добрив і ортофосфорної кислоти накопичено за різними оцінками кілька мільйонів тонн фосфогіпсу. Відходи фосфогіпсу займають значні площі, іноді навіть землі, придатні для ведення сільськогосподарської діяльності, і негативно впливають на навколишнє середовище [1].

Тривалий час проблеми переробки або утилізації фосфогіпсу не приділяють належної уваги, що призвело до накопичення значних обсягів накопичення лежачого фосфогіпсу. Утилізація або переробка фосфогіпсу це одна з актуальних екологічних проблем.

За даними авторів [3] відходи фосфогіпсу в даний час використовуються тільки на 0,2%. Описані в літературі численні способи утилізації фосфогіпсу не знайшли широкого застосування, так як вони засновані на процесах випалювання [4-5], що пов'язано з великими енерговитратами. Тому розробка альтернативних способів переробки фосфогіпсу є актуальним завданням.

Фосфогіпс ($CaSO_4 \cdot 2H_2O$) - полідисперсний матеріал сіро-білого кольору, представлений агрегатами частинок, грудками з між агрегатними порожнечами. Фосфогіпс містить домішки неорганічних і органічних сполук, водно-розчинних

і водно-нерозчинних, адсорбованих на поверхні кристалів і вбудованих в кристалічну решітку. Крім того, в фосфогіпсі можуть міститися радіоактивні речовини і рідкоземельні елементи (РЗЕ), це є основною причиною обмеженого застосування фосфогіпсу в будівництві замість гіпсу природного.

Фосфогіпс можливо використовувати в будівельній сфері, наприклад, для отримання будівельного гіпсу і виробництва портландцементу (як домішки), а також як основу для будівельних виробів (плити, палі, будівельні блоки і та ін.), у виробництві гіпсових в'язучих і виробів на їх основі.

Однак фосфогіпс містить водорозчинні домішки, що ускладнює схеми переробки відходів (промивка, нейтралізація і т. ін.) В порівнянні з переробкою природного гіпсового каменю. У свіжому фосфогіпсі після промивання на фільтрах цеху екстракційної фосфорної кислоти (ЕФК) залишається від 0,5 до 1,5% водорозчинного P_2O_5 , приблизно 0,3-0,4% P_2O_5 у вигляді гідрофосфат - іона знаходиться в обложеному вигляді - в структурі дигідрату. Це вимагає кондиціонування фосфогіпсу перед застосуванням.

Для отримання в'язучих на його основі необхідна дегідратація до напівгідрату сульфату кальцію або ангідриту, яку проводять переважно через нього при 50-70 ° С. Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено можливість отримання гіпсового в'язучого, що відповідає вимогам ДБН, шляхом дегідратації $CaSO_4 \cdot 2H_2O$, що міститься в фосфогіпсі енергозберігаючим способом за допомогою концентрованої сірчаної кислоти, минаючи стадію через подрібнення гіпсової сировини, автоклавування і випалу.

Встановлено, що при додаванні H_2SO_4 до фосфогіпсу, який має вологість приблизно 60%, за рахунок екзотермічної реакції гідратації кислоти відбувається само розігрів суміші до температури початку дегідратації двохводного гіпсу і протікає реакція освіти полугідрату $CaSO_4 \cdot 0,5H_2O$.

Метою даної роботи є експериментальне дослідження впливу електричних і теплових полів на фізико-хімічні і механічні властивості фосфогіпсу, а одним із завдань - з'ясування умов дегідратації фосфогіпсу при знижених температурах.

Як матеріал для дослідження використовувався фосфогіпс, отриманий при виробництві мінеральних добрив в м. Каменське Дніпропетровської області. Були відібрані дві проби по 5 кг кожна. Перша проба була взята з лежалих відвалів, що покривають хвостосховище Придніпровського хімічного заводу та отримала найменування «Бар'єр». Друга проба являє собою «свіжий» фосфогіпс - відхід сучасного виробництва; вона позначена як «Пост». Проби досить сильно відрізняються між собою. Так, проба «Бар'єр» має сіро-брудно-білий колір, містить певну кількість рослинних залишків, досить сильно грудкувата, суха на дотик. Сировиною для цього фосфогіпсу послужив апатитовий концентрат, доставлений свого часу з родовища Кольського півострова чи інших об'єктів. Сировиною для сучасного (проба «Пост») послужили осадові фосфоритові конкреції, імпортовані з південної півкулі. Візуально це сірувато-кремовий дезінтегрований продукт, вологий на дотик з характерним запахом сирості.

Після досліджень вихідної проби проведена серія експериментів з вивчення впливу електричного струму на зміну фізичних властивостей фосфогіпсу. Експериментальна установка для пропускання електричного струму складалася

з джерела постійного струму ВА-12 з різницею потенціалів 15,71 В, робочої камери і цифрових вольтметра і амперметра (побутові електричні тестери). Експериментальна камера представляла собою хімічний лабораторний тонкостінний фарфоровий стакан внутрішнім діаметром 35 мм і об'ємом 100 мл. На дно склянки укладався сталевий електрод у вигляді шайби з припаяним ізольованим мідним дротом, причому положення шайби виключало її дотик стінок склянки. На шайбу насипалася проба фосфогіпсу масою 8-11 г, на неї вкладався другий електрод, повністю аналогічний першому. Через отвір в центрі електрода в пробу додавалася дистильована вода в кількості 6 мл для створення струмопровідного ланцюга між електродами. Різниця потенціалів подавалася з урахуванням полярності, яка змінювалася для кожного досвіду. Також через отвір у верхньому електроді в пробу занурювався ртутний термометр, проградуєований до 100 ° С з ціною поділки 0,1 ° С. Амперметр і вольтметр включалися в електричний ланцюг, їх показання знімалися через 5 хвилин одночасно зі значеннями температури. За отриманими значеннями розраховувалася величина електричного опору експериментального зразка. Весь експеримент проходив 55-60 хвилин, після чого подача струму припинялася і фіксація значень зупинялася. Дослідженню піддавалися проби фракцій 1,0-2,0 мм, 0,4-1,0 мм, 0,1-0,4 мм, <0,1 мм. Розглянемо деякі результати.

1. Під час експерименту спостерігалось розігрівання проб, причому іноді досить значне - до 68 ° С (табл. 1). Вид кривої нагрівання у всіх випадках має форму параболи (рис. 1,2).

Характер зміни сили струму під час проведення експерименту має схожий вигляд і змінюється від 50 мА до 460 мА.

Таблица 1

Зміна температури фосфогіпсу при пропусканні електричного струму по фракціям крупності

Фосфогіпс «Бар'єр»										Фосфогіпс «Пост»					
Розмір фракції										Розмір фракції					
+2,0 мм		1,0 – 2,0 мм		0,4 – 1,0 мм		0,1 – 0,4 мм		- 0,1 мм		1,0 – 2,0 мм		0,4 – 1,0 мм		0,1 – 0,4 мм	
t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C	t, хв.	T, °C
5	20	5	18	5	20	5	18	5	24	4,2	20	6	20	5	20
9	23	10	30	10	28	10	20	10	33	8,4	20	11	28	9	30
14	28	15	38	16	40	15	30	15	45	12,6	32	16	42	15	35
18	35	20	44	21	48	21	46	20	60	16,8	40	21	55	21	40
23	40	25	50	28	55	26	55	25	65	21	44	27	59	29	40
30	46	30	50	33	58	31	58	30	66	25,2	54	33	56	35	38
38	40	35	51	35	58	35	58	35	68	29,4	58	38	50	41	36
45	42	40	52	37	58	39	57	40	65	33,6	60	42	50	49	34
50	46	45	52	41	56	45	50	45	58	37,8	60	46	48	55	33
53	40	50	52	48	54	50	47	50	57	42	59	51	46		
58	36	55	50	55	50	56	44	55	56	46,2	56	58	44		
60	30	60	48	60	48	60	40	60	50	50,4	52	62	40		
										54,6	48				
										59	46				

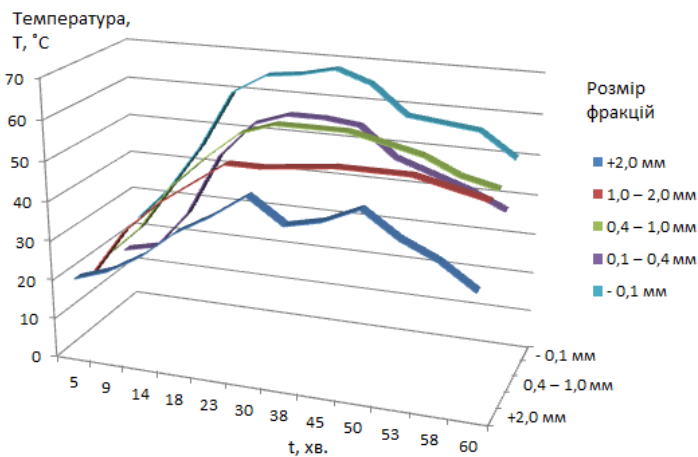

Рис. 1. Криві зміни температури фосфогіпсу проби «Бар'єр» різних фракцій при обробці електричним струмом: 1 - фракція +2 мм; 2 - фракція 1,0-2,0 мм; 3 - фракція 0,4-1,0 мм; 4 - фракція 0,1-0,4 мм; 5 - фракція -0,1 мм

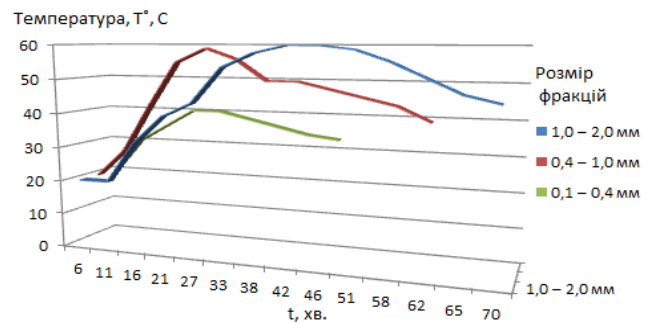

Рис. 2. Криві зміни температури фосфогіпсу проби «Пост» різних фракцій при обробці електричним струмом: 1 - фракція 1,0-2,0 мм; 2 - фракція 0,4-1,0 мм; 3 - фракція 0,1-0,4 мм

Аналіз зміни температури і сили струму в різних пробах фосфогіпсу показує, що матеріал проби «Бар'єр» та проби «Пост» досить сильно відрізняється один від одного по електропровідним властивостям. Причини цього поки не встановлені і вимагають подальших досліджень.

Так, матеріал проб, через які був пропущений електричний струм з різними значеннями різниці потенціалів, і матеріал вихідних проб фосфогіпсу, відібраних безпосередньо з відвалів, піддався двогодинному випалу в муфельній печі при температурі 500 ° С. В результаті весь фосфогіпс став порошком пилоподібної структури. Потім до 2 г порошку кожної проби додали по 1 мл води, скачали кульки і залишили укріпляти при кімнатній температурі протягом двох діб.

Випробування міцності кульок проводилися на вимірнику міцності гранул ППГ-1 в лабораторії ПО «ДніпроАзот» (Дніпродзержинськ). Прилад дозволяє проводити вимірювання в діапазоні 0-2,5 кгс / гран. Виявилось, що кулька, зліплений з необробленого електричним струмом обпаленої фосфогіпсу зруйнувався при значеннях 1,9 кгс / гран, а кулька з обробленого електричним струмом обпаленого фосфогіпсу «Бар'єр» не зруйнувався взагалі при досягненні приладом максимальних зусиль - 2,5 кгс / гран. Це дозволило зробити висновок, що обробка фосфогіпсу електричним струмом викликає посилення його міцності властивостей і може відкрити широкі можливості для застосування цього матеріалу в виробництві будівельних матеріалів. З огляду на величезні запаси фосфогіпсу на території України і його екологічну небезпеку такий спосіб утилізації його як відходу виробництва може виявитися вельми перспективним.

Висновки. Техніко-економічні показники в результаті виконання проекту розробки забезпечать:

- повну утилізацію фосфогіпсу та інших відходів, що знаходяться у відвалах, а наявні запаси їх - тривалу і безперебійну роботу виробництва фосгумела або інших добрив;

- 100% -ве використання фосфатного сировини будь-якої якості і виключення шкідливого впливу високого співвідношення CaO / P₂O₅ на технологію добрив та їх фізико-хімічні показники;

- перехід фосфогіпсу, відходів і речовин гумусової природи повністю в розчинний стан і протікання технологічних процесів

- можливість використання типового обладнання фосфорних та інших хімічних виробництв із забезпеченням екологічної чистоти останніх, прилеглих територій і атмосфери, вибухо-і пожежної безпеки.

Запропоноване технічне рішення дозволяє значно розширити асортимент органо-мінеральних добрив і виключає в майбутньому "напрацювання" фосфогіпсу в форматі пропонувананих технологій.

Список літератури:

1. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища України в 2007 році. К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. 2009, 302 с.

2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища України в 2010 році. К.: Міністерство екології та природних ресурсів України, LAT & Київ. 2011, 258 с.

3. Мольков, А.А., Дергунов Ю.И., Сучков В.П. Способ переработки фосфогипса. Известия Челябинского научного центра. 2006. Вып. 4, С. 59-63.

4. Тарасов, А.С., Чистов Ю.Д. Энергоэффективные технологии фосфобетона. Строительные материалы. 2008, С. 92-94.

5. Волженский, А.В. Минеральные вяжущие вещества. М.: Стройиздат, 1986, 464 с.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ ЗАСОБАМИ МОВИ PYTHON

Юрченко Ігор Валерійович

кандидат фіз.-мат.наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Голик Дарія Юрїївна

магістр системного аналізу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

На етапах постановки задачі машинного навчання [1–3] і формування даних не завжди зрозуміло, які ознаки важливі для побудови оптимального алгоритму, тому часто в даних зустрічається багато надлишкової інформації – шуму. Поява шумових ознак погіршує якість роботи алгоритму і уповільнює його роботу. Тому в більшості випадків перед розв’язанням завдання класифікації, регресії або прогнозування необхідно вибрати ті ознаки, які є найбільш інформативними. Правильний вибір ознак може бути важливішим завданням, ніж зменшення часу обробки даних або поліпшення точності класифікації. Наприклад, у медицині знаходження мінімального набору ознак, який є оптимальним для задачі класифікації, може бути корисним для розробки діагностичного тесту. Виявлення важливих ознак (наприклад, відбір генів, що відповідають певному типу раку) може допомогти розшифрувати механізми, що лежать в основі проблеми, яка представляє інтерес для дослідження.

Алгоритм виявлення ознак є основним інструментом у задачі розпізнавання образів. У наш час розпізнавання образів активно розвивається у криміналістиці (встановлення особи зловмисника з відео, отриманого з камер спостереження), медицині (вивчення знімків серця у розрізі, отриманих з МРТ, для діагностики серцевих захворювань), дорожньому русі (визначення марок машин, номерних знаків, встановлення особи водія, дотримання правил дорожнього руху), класифікації документів, розпізнаванні штрих-кодів, розпізнаванні мови тощо.

Задача розпізнавання образів має дві головні підзадачі: виявлення ознак та класифікація об’єктів. Найбільш поширеними алгоритмами, які використовуються для виявлення ознак з відео чи фотоданих, є гістограма напрямлених градієнтів (HOG), локальні бінарні шаблони (LBP), прискорені стійкі ознаки (SURF). Найкращими класифікаторами для таких задач є метод опорних векторів (SVM), випадковий ліс (RF), k -найближчих сусідів (KNN) [1-3].

Детальніше розглянемо метод виявлення ознак HOG. Гістограма напрямлених градієнтів (англ. Histogram of Oriented Gradients, HOG) – це дескриптори особливих точок, які використовуються в комп’ютерному баченні та обробці зображень з метою розпізнавання об’єктів. Дана техніка заснована на підрахунку кількості напрямків градієнта в локальних областях зображення. Цей метод

схожий на гістограми напрямлення країв, дескриптори SIFT і контексти форми, але відрізняється тим, що обчислюється на щільній сітці рівномірно розподілених осередків і використовує нормалізацію перекриваючого локального контрасту для збільшення точності.

Навніт Далал і Білл Тріггс, дослідники INRIA, вперше описали гістограму напрямлених градієнтів у своїй роботі на CVPR в червні 2005 року. У роботі [4] вони використовували алгоритм для знаходження пішоходів на статичних зображеннях, хоча згодом розширили область застосування до знаходження людей на відео, а також різних тварин і машин на статичних зображеннях.

Основною ідеєю алгоритму є припущення, що зовнішній вигляд і форма об'єкта на ділянці зображення можуть бути описані розподілом градієнтів інтенсивності або напрямленням країв. Реалізація цих дескрипторів може бути проведена шляхом поділу зображення на маленькі зв'язані області, іменовані осередками, і розрахунком для кожного осередку гістограми напрямлень градієнтів або напрямків країв для пікселів, що знаходяться всередині осередку. Комбінація цих гістограм і є дескриптором. Для збільшення точності локальні гістограми піддаються нормалізації по контрасту. З цією метою обчислюється міра інтенсивності на великому фрагменті зображення, який називається блоком, отримане значення використовується для нормалізації. Нормалізовані дескриптори мають кращу інваріантність по відношенню до висвітлення.

Дескриптор HOG має кілька переваг над іншими дескрипторами. Оскільки HOG працює локально, метод підтримує інваріантність геометричних і фотометричних перетворень, за винятком орієнтації об'єкта. Подібні зміни з'являються тільки у великих фрагментах зображення. Більше того, як виявили Далал і Тріггс [4], грубе розбиття простору, точне обчислення напрямків і сильна локальна фотометрична нормалізація дозволяють ігнорувати рух пішоходів, якщо вони підтримують вертикальне положення тіла. Дескриптор HOG, таким чином, є хорошим засобом знаходження людей на зображеннях.

Першим кроком обчислень у багатьох детекторах особливих точок є нормалізація кольору і гамма-корекція. Далал і Тріггс встановили [4,5], що для дескриптора HOG цей крок можна опустити, оскільки подальша нормалізація дасть той самий результат. Тому на першому етапі розраховуються значення градієнтів. Найпоширенішим методом є застосування одновимірної диференціюючої маски в горизонтальному і/або вертикальному напрямку. Цей метод вимагає фільтрації (колірної або складової яскравості) за допомогою фільтруючих ядер $[-1,0,1]$ та $[-1,0,1]^T$.

На наступному кроці обчислюються гістограми осередків. Кожен піксель в осередку бере участь у зваженому голосуванні для каналів гістограми напрямків, який ґрунтується на значенні градієнтів. Осередки можуть бути прямокутною або круглою форми, канали гістограми рівномірно розподіляються від 0 до 180 або ж від 0 до 360 градусів, в залежності від того, обчислюється «знаковий» або «беззнаковий градієнт». Далал і Тріггс виявили [4,5], що беззнаковий градієнт спільно з дев'ятьма каналами гістограми дає кращі результати при розпізнаванні людей. При розподілі ваг у голосуванні вага пікселя може задаватися або абсолютним значенням градієнта, або деякою функцією від нього; в реальних

тестах абсолютне значення градієнта дає кращі результати. Іншими можливими варіантами можуть бути квадратний корінь, квадрат або урізане абсолютне значення градієнта.

Для прийняття до уваги яскравості й контрастності градієнти слід локально нормувати, для чого осередки потрібно згрупувати в більш великі зв'язні блоки. Дескриптор HOG, таким чином, є вектором компонент нормованих гістограм осередків з усіх областей блоку. Як правило, блоки перекриваються, тобто кожен осередок входить більш ніж в один кінцевий дескриптор. Використовуються дві основні геометрії блоку: прямокутні R-HOG і круглі C-HOG. Блоки R-HOG зазвичай є квадратними сітками, що характеризуються трьома параметрами: кількістю осередків на блок, кількістю пікселів на осередок і кількістю каналів на гістограму осередка. В експерименті Далала й Тріггса [4] оптимальними параметрами є блоки 16x16, осередки 8x8 і 9 каналів на гістограму. Більше того, вони виявили, що можна трохи підвищити швидкість обчислень, застосовуючи гаусів фільтр всередині кожного блоку до процедури голосування, що, в свою чергу, знижує вагу пікселів на границях блоків. Блоки R-HOG виявляються дуже схожими на SIFT-дескриптори; однак, незважаючи на їх схожу структуру, блоки R-HOG обчислюються на щільних сітках фіксованого масштабу без фіксованого напрямку, в той час як SIFT-дескриптори обчислюються в розріджених, що не є чутливими до масштабу, ключових точках зображення і використовують поворот для вирівнювання напрямку. Крім того, для кодування інформації про форму об'єктів блоки R-HOG використовуються спільно, в той час як SIFT-дескриптори використовуються окремо.

Блоки C-HOG мають 2 різновиди: з цілим центральним осередком і розділеною на сектори. Ці блоки можуть бути описані 4 параметрами: кількість секторів і кілець, радіус центрального кільця і коефіцієнт розширення для радіусів інших кілець. Далал і Тріггс дослідили, зокрема, наступні методи нормалізації блоків. Нехай v – ненормований вектор, який містить всі гістограми даного блоку, $\|v\|_k$ – його k -норма при $k = 1, 2$ і e – деяка мала константа (точне значення не є важливим). Тоді нормований множник можна отримати одним із наступних способів:

$$L_2 - \text{норма: } f = \frac{v}{\sqrt{\|v\|_2^2 + e^2}}$$

L_2 – норма обмежується зверху (значення v більші за 0,2 вважаються рівними 0,2) і перенормовується;

$$L_1 - \text{норма: } f = \frac{v}{(\|v\|_1 + e)}$$

Далал і Тріггс [4] встановили, що L_1 -норма дає менш надійні результати, ніж інші. Кінцевим кроком в розпізнаванні об'єктів з використанням HOG є класифікація дескрипторів за допомогою системи навчання з учителем. Далал і Тріггс використовували метод опорних векторів (SVM, Support Vector Machine) [7–9].

При проведенні досліджень з програмної реалізації алгоритму виявлення обличчя на зображенні нами обрано мову Python та бібліотеку Scikit-Learn [6,

7]. Для оцінки якості роботи алгоритму виявлення ознак HOG та класифікатора отримано точність роботи алгоритму, а також встановлено найкращий класифікатор. Для перевірки роботи програми (визначення обличчя на зображенні) використано довільні зображення, отримані з мережі Інтернет. У якості навчальної вибірки вибрано базу даних Wild, яка міститься у Scikit-Learn. База даних Wild містить зображення обличчя людей. Для кращого процесу навчання моделі Wild доповнено зображеннями з SL бібліотеки, які не містять зображення людських обличчя. Тобто, навчальна вибірка складається з двох частин – позитивна (13233 зображень) та негативна (30000 зображень). Після виявлення ознак вхідного зображення за допомогою алгоритму HOG у дію вступає класифікатор SVM, який визначає, чи присутнє на зображенні обличчя людини. Класифікатор SVM вибирає вказану кількість пікселів на зображенні, перебираючи таким чином все зображення. На виході отримується те ж вхідне зображення з червоними рамками (у випадку, якщо обличчя на фото присутнє). Також проведено порівняння роботи SVM з наївним Баєсовим класифікатором. Нижче наведено деякі результати роботи програмної реалізації алгоритму виявлення людських облич (Рис.1).

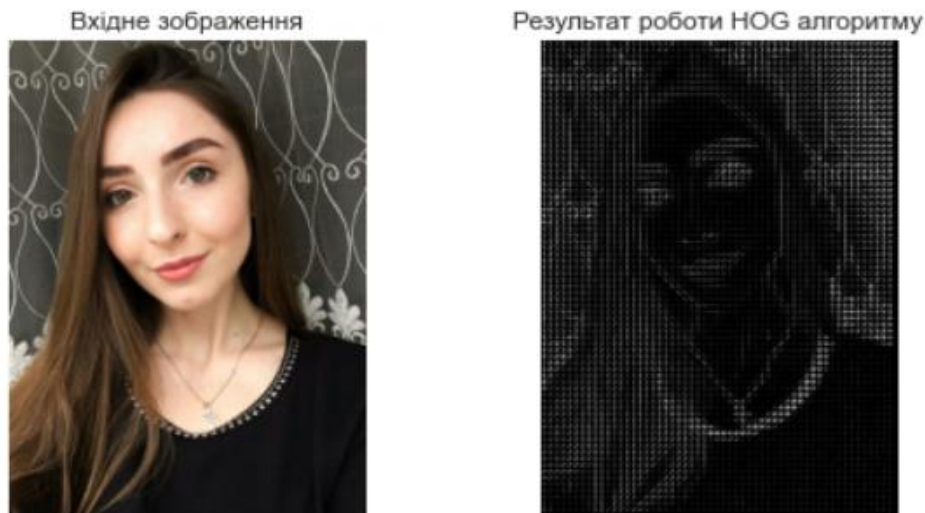

Рис.1.

Рис.2

У програмній реалізації було використано класифікатор SVM для класифікації патчів. Патч – це рамка, яка вказує на наявність обличчя на фото. Розглянуто Linear SVM з бібліотеки Scikit-Learn [6,7], оскільки в порівнянні з SVM він часто має краще масштабування для великої кількості зразків у випадку двовимірних даних. Для початку розглянемо класифікатор NB (наївний алгоритм Байєса [7])

```
In: from sklearn.naive_bayes import GaussianNB
    from sklearn.cross_validation import cross_val_score
    print(cross_val_score(GaussianNB(), X_train, y_train))
```

```
Out: array([ 0.9408785 ,  0.8752342 ,  0.93976823])
```

Як видно з вищенаведеного фрагменту коду, навіть простий наївний алгоритм Байєса дає точність 94%, що є досить хорошим результатом. За допомогою крос-валідації отримано усереднені показники по всій вибірці. Розглянемо далі класифікатор SVM із пошуком сітки за кількома варіантами параметра C (на 1, 2, 4, 8 пікселів):

```
In: from sklearn.svm import LinearSVC
    from sklearn.grid_search import GridSearchCV
    grid = GridSearchCV(LinearSVC(), {'C': [1.0, 2.0, 4.0, 8.0]})
    grid.fit(X_train, y_train)
    print(grid.best_score_)
    print(grid.best_params_)
```

```
Out: 0.98667684407744083
     {'C': 4.0}
```

Отже, класифікатор SVM працює з точністю 98,7% з використанням 4 клітинок сітки. Отримаємо далі найкращий класифікатор:

```
In: model = grid.best_estimator_model.fit(X_train, y_train)
```

```
Out: LinearSVC(C=4.0, class_weight=None, dual=True, fit_intercept=True,
intercept_scaling=1, loss='squared_hinge', max_iter=1000,
multi_class='ovr', penalty='l2', random_state=None, tol=0.0001,
verbose=0)
```

На Рис.2 наведено результат роботи алгоритму виявлення облич для вхідних тестових зображень.

Список літератури

1. Tuv E., Borisov A., Runger G., Torkkola K.: Feature Selection with Ensembles, Artificial Variables and Redundancy Elimination // The Journal of Machine Learning Research.– 2009.–Vol. 10.– P.1341–1366.

2. Laptin Yu., Likhovid A. P., Vinogradov A.P. Approaches to Construction of Linear Classifiers in the Case of Many Classes // Pattern Recognition and Image Analysis.– 2010.– Vol. 20, No. 2.– P.137–145.

3. [http://www.machinelearning.ru/wiki/index.php?title=Машинное_обучение_\(курс_лекций%2C_К.В.Воронцов\)](http://www.machinelearning.ru/wiki/index.php?title=Машинное_обучение_(курс_лекций%2C_К.В.Воронцов))

4. Dalal N., Triggs B. Histograms of oriented gradients for human detection // 2005 *IEEE Computer Society Conference on Computer Vision and Pattern Recognition (CVPR'05)*, San Diego, CA, USA.– 2005.– Vol.1.– P.886–893.– DOI: 10.1109/CVPR.2005.177.

5. <https://www.learnopencv.com/histogram-of-oriented-gradients/>

6. <https://scikit-learn.org/stable/>

7. Плас Дж. Вандер. Python для сложных задач: наука о данных и машинное обучение. — СПб.: Питер, 2018. — 576 с.: ил.

8. Fung G.M., Mangasarian O.L. Multicategory Proximal Support Vector Machine Classifiers // Machine Learning.– Vol.59.– 2005.– P.77–97.

9. Chih-Wei Hsu, Chih-Jen Lin. A Comparison of Methods for Multiclass Support Vector Machines // IEEE Transactions on Neural Networks. – 2002, Vol.13, Iss.2. – P.415–425.

БЕЗПЕКОВА РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ

Караченцева Марія

студентка, Донецький державний університет управління

Драгомірова Євгенія

к.е.н, доцент

Донецький державний університет управління

Глобальний світ зазнав певних змін в умовах пандемії і питання безпеки стали актуальними особливо для подорожуючих. За 2020 рік міжнародні прибуття впали на 72%, що обумовлено певними обмеженнями на поїздки, зниженням довіри споживачів та глобальна боротьба за стримування вірусу COVID-19 [1]. За прогнозованим передбаченням Світової туристичної організації, відновлення жвавих туристичних потоків відбудеться не раніше 2023 року. А до того часу, індустрія повинна змінитись відповідно новим викликам, використовуючи новітні інструменти в тому числі в сфері інформаційних технологій, що здатні піднести обслуговування на новий безпековий рівень.

Так, «віртуальний туризм» є синтетичною концепцією туризму, коли подорожуючий може спостерігати за подіями в умовах віртуальної реальності (360 virtual reality) та набувати туристичний досвід і віртуальні враження. Остання фокусується на реальному світі, а не на комп'ютерних зображеннях (тремірний простір), що робить його ідеальним для туристичної галузі, де важливо показати споживачам реальне місце розташування, а не макет чи імітацію, залишаючись вдома в безпеці.

Віртуальний туризм охоплює широкий спектр цифрової опосередкованої реальності, що включає віртуальну, змішану та доповнену реальності. Завдяки чому, туристи відвідують музеї за допомогою віртуальних екскурсій, а вчителі використовують віртуальну реальність для забезпечення якості освітнього процесу та доступності навчання тим, хто залишається вдома за певних обставин.

Позитивним наслідком розвитку віртуального туризму вважаємо збільшення в рази кількості туристів навіть за умов пандемії. Адже віртуальні тури доступні навіть тим, хто через фізичні вади, економічні можливості, географічну віддаленість або навіть недоступність та інших причин не має можливості прибути до омріяної дестинації.

Слід відзначити, що туристичні підприємства давно використовують інтернет маркетинг для просування власних продуктів та послуг. Яскравим та багаторічним прикладом є компанія British Airways, що розробила віртуальну екскурсію від Лондона до Нью-Йорка на власному літаку бізнес-класу. Це

дозволило потенційним клієнтам простежити послугу та ознайомитись із літаком до того, як придбати квиток.

Насправді зростання віртуальної діяльності розширюється далеко за межі сфери туризму. Вже декілька років, завдяки розростанню мережі Інтернет, розвитку гаджетів та їх доступності до споживачів, концепції розумних будинків і розумних міст стають все більш доступними. Тому зв'язок Інтернету речей (Internet of Things – IoT) та туризму посилюється саме за останні роки. Для готельного господарства IoT стане в нагоді для автоматизації бізнес-процесів, покращення роботи зі споживачами та допоможе готельному господарству заощадити гроші на енерговитратах та обслуговуванні, оптимізувати дохід, запустити інноваційні процеси та надихнутись досвідом інших компаній сфери гостинності [2]. Клієнти також відчують позитивні наслідки використання IoT: мегаперсоналізовані номери готелів, доступ до яких турист отримує завдяки електронному ключу; покращена інформаційна підтримка туриста впродовж подорожі до бажаного міста, сповіщення туристів саме в зручний час або за нагальною потребою, забезпечення комфорту та безпеки туристів. Позитивним в усіх перелічених благах є безконтактність та безпека персональних даних, адже турист отримує електронний ключ на телефон, що дозволяє синхронізувати процеси реєстрації та доступу до кімнати, а голосові команди можуть дозволити клієнтам замовляти обслуговування номерів, бронювати столик у ресторані готелю або спа-сеанси через певні пристрої в кімнаті готелю, уникаючи контактів з персоналом.

Звичні подорожі найближчим часом стануть доступними лише певним споживачам, які подорожують з метою бізнесу або безпечної рекреації, тому вважають, «витратної». Збільшення витрат на подорожі обумовлені саме дотриманням заходів забезпечення безпеки та карантинних вимог, а також впровадження IoT. Потреба в інвестиціях в сферу гостинності лише зростає при наявному спаді доходу від розвитку туризму. Тому, представляється доцільною співпраця «бізнес-уряд-громада» для підтримки розвитку туристичної дестинації, яка гарантує безпечний туризм (Safe Travel). Так, Національна туристична організація України провела конкурс «#SafeTravels Contest», маючи за мету підтримку Глобальної ініціативи WTTC «SafeTravels» [3]. Переможці були представлені в трьох групах: готелі і місця розміщення; туроператори і туристичні агенції; туристичні атракції. Спеціально розроблений знак «SafeTravels», який отримали переможці дозволить впізнавати туристичні локації, організації та атракції, які прийняли і виконують глобальні стандартизовані протоколи охорони здоров'я та гігієни. Культурно-туристичний центр «Вежа» став єдиним переможцем у номінації «Безпечні туристичні атракції» в Донецькій області України і представляє собою креативний простір, на основі одного з історичних символів міста Маріуполь – столітньої водонапірної вежі.

Так, Центр пропонує безпечне перебування в його стінах та проходження віртуальних екскурсій Маріуполем 1910 року. Завдяки новітнім технологіям віртуальної реальності відвідувачі зможуть поєднати сучасні та старовинні красоти міста, а також, віртуально прогулятись біля будинку Гампера (будівля в

стилі неоготики, одна з найцікавіших і найгарніших архітектурних пам'яток Маріуполя), відчуті алеї реконструйованого театрального скверу із фонтанами та багатим різновидом акацій, кленів, в'язів, кримських сосен, блакитних ялин та інш. Розвиток міста Маріуполя туристичного, а саме означені віртуальні екскурсії, стали можливими завдяки співпраці уряду, який виділив кошти за програмою «Громадський бюджет», та комунального комерційного підприємству «М.ЄХАБ», а також із залученням коштів міжнародних донорів. Це ще один крок промислового міста на березі Азовського моря на шляху до сталого розвитку туризму в місті. І це лише один з багатьох прикладів сумлінної щоденної праці підприємств сфери, уряду та громади, яка підтримує ініціативи та усвідомлює значущість туризму та безпеки сьогодення.

Список літератури:

1. Tourism back to 1990 levels as arrivals fall by more than 70%. URL <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347> (дата останнього звернення 16.01.2021)
2. How the Internet of Things (IoT) can Benefit the Hospitality Industry URL : <https://www.revfine.com/internet-of-things-hospitality-industry> (дата останнього звернення 16.01.2021)
3. Зробіть безпеку своєю найбільшою перевагою! URL : http://www.ntoukraine.org/safetravelcontest_ua.html (дата останнього звернення 16.01.2021)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Мозолев Олександр Михайлович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри теорії і методики фізичної культури та валеології
хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Хмара Марина Анатоліївна

викладач кафедри теорії і методики фізичної культури та валеології
хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

Глобальна криза, викликана пандемією коронавірусу COVID-19, радикально вплинула на туристичну галузь у всьому світі і Україна не є винятком. Пандемія коронавірусної інфекції продовжує й надалі неспинно поширюватись світом. Станом на 15.01.2021 року у понад 200 країнах світу на COVID-19 було інфіковано понад 93 млн. людей. В Україні ж зафіксовано понад 1,14 млн. випадків інфікування на COVID-19 і з яких понад 20 тис. стали летальними.

У більшості країн світу та в Україні, зокрема, з метою запобігання поширення пандемії введені обмежувальні заходи, а саме:

- перебування в громадських будинках і спорудах, громадському транспорті без вдягнутих засобів індивідуального захисту;
- проведення масових заходів;
- здійснення регулярних та нерегулярних перевезень пасажирів;
- діяльність закладів громадського харчування (ресторанів, кафе, барів, закусочних, їдальнь, кафетеріїв, буфетів тощо) з організацією дозвілля;
- діяльність закладів, що надають послуги з розміщення т.б готелів;
- приймання відвідувачів у музеях, на виставках, в галереях;
- перетин державного кордону для іноземних громадян, тощо.

Вище перераховані карантинні заходи негативно відображаються на функціонуванні туристичної галузі нашої держави. Тому виникла потреба в перегляді ключових положень що до організації туристичної роботи в Україні, визначенні пріоритетних напрямків діяльності для збереження туристичної галузі вцілому та окремих її складових.

До світової кризи у секторі туризму спричиненої COVID-19 туризм в Україні перебував у стані поступового розвитку після значного занепаду, пов'язаного з подіями 2014 року. Найрозвинутішими та популярними туристичними центрами України традиційно є міста Київ, Одеса та Львів, курортні зони Азовського та Чорного морів, гори та води мінеральних джерел Карпатського регіону. Туризм історично вважався відносно малим сектором в українській економіці, і тому не отримав жодних конкретних і відчутних заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19. За різними оцінками частка внесків туризму в економіку

України дорівнює близько 3-4% ВВП, що значно нижче міжнародного середнього показника, який дорівнює 10%. Відтак туризм практично не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному рівні [1].

Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з обмеженнями на пересування. Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн світу з розгалуженою туристичною інфраструктурою. Це пов'язано з тим, що частка внутрішнього та виїзного туризму в Україні значно перевищує показники вхідного (іноземного) туристичного потоку [2; 3].

Нажаль український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді впровадження можливих заходів на підтримку туристичної галузі. Якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів Європейського Союзу то український туризм перебуває у стані самовиживання. В Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення туристичних потоків впродовж 2021-22 року.

Враховуючи нові обставини, в яких опинилась туристична галузь України, необхідно внести відповідні зміни до планів розвитку галузі на 2021-22 роки та включити до них негайні заходи з реагування на виклики кризи пандемії COVID-19.

У ситуації поширення пандемії COVID-19, на наш погляд, пріоритетними мають бути такі напрямки діяльності з розвитку внутрішнього туризму:

- розвиток внутрішнього туризму шляхом залучення громадських молодіжних організацій до цієї діяльності;
- впровадження пільгових кредитних ліній на внутрішні туристичні подорожі за результатами навчальної діяльності школярів та студентів на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- надання туристичних ваучерів як вид заохочення молоді за результатами виступів у різноманітних конкурсах та змаганнях;
- пільгова цінова політика для переміщення туристичних груп;
- інформаційна популяризація та поширення туристичної статистики в засобах масової інформації;
- підтримка внутрішнього повітряного, залізничного та автомобільного транспортного сполучення та цін на квитки з можливими субвенціями;
- відтермінування податкових зобов'язань для об'єктів розміщення та обслуговування туристичних груп;
- оптимізація й оновлення робочих інструкцій для туристичного сектора на період пандемії;
- створення офіційного інформаційного порталу, де будуть розміщуватися всі необхідні дані для організації внутрішніх туристичних подорожей.

Країни, які вже подолали пік COVID-19, поступово скасовують обмеження на здійснення туристичних подорожей та спрямовують свою діяльність та поступове поширення послуг для туристів. Процес відновлення туристичної галузі відбувається локально у межах однієї країни. Наступним етапом відновлення туристичної галузі стане відкриття кордонів між сусідніми країнами, ситуація у яких є відносно схожою [4].

У міру того, як пандемія COVID-19 у світі піде на спад, необхідно ініціювати впровадження поетапних кроків відродження туристичної галузі. Важливим кроком у цьому напрямку є проведення постійного моніторингу поширення пандемії у кожній країні, а також розробка єдиних правил відповідно адаптування до нових правил організації та проведення туристичних подорожей у відповідності до незворотних змін викликаних пандемія COVID-19.

Питання відкриття кордонів для туристичного сектора залишається невизначеним. Низка країн, орієнтованих на туризм закликають уряди до відкриття кордонів і надання технічних рішень, що дозволять здійснювати регулярні туристичні візити протягом літнього або зимного сезону. Одночасно з тим існують і противники такого послаблення, які стурбовані можливими ризиками для здоров'я людей, але зважають на економічні фактори де туризм виступає дуже важливою частиною економіки. Країнам, що сильно залежать від міжнародного туризму, необхідно досягти балансу між питаннями охорони здоров'я та економічними інтересами держави [5].

Послаблення обмежень на пересування та обслуговування туристів буде поступовим із міркувань захисту здоров'я громадян. Сьогодні активно обговорюється пропозиція про введення для туристів паспортів здоров'я, за якими можна буде визначити наявність в них імунітету до коронавірусу.

Виходячи з ситуації, що склалась, ми бачимо такі напрями діяльності для розвитку міжнародного туризму в Україні:

- формування туристичного бренду країни та його популяризація на міжнародному рівні;
- популяризація міжнародної привабливості України у таких напрямках як: екотуризм (Карпати, Асканія Нова, Подільські Товтри) екстремальний туризм (Чорнобиль), оздоровчо-рекреаційний туризм (узбережжя Чорного та Азовського морів, лікувальні води Карпат);
- покращення міжнародного туристичного іміджу України у сфері обслуговування;
- формування конкурентоспроможної на міжнародному ринку системи маркетингу національного туризму;
- ініціювання довгострокових процесів з покращення туристичного потенціалу країни;
- удосконалення нормативно-правового механізму організації туристичної галузі;

– формування сприятливого середовища для розвитку міжнародного туристичного бізнесу, розробка обґрунтованої комплексної стратегії розвитку галузі.

Висновки. Пандемія коронавірусного захворювання (COVID-19) сильно вплинула на життя людей в усьому світі. Порушився їх звичний образ життя, системи охорони здоров'я перевантажені, кордони закриваються, а школи та підприємства призупинили роботу, виникла необхідність у наданні громадськості та туристичним організаціям великого обсягу додаткової інформації.

На нашу думку, для відновлення повноцінного функціонування туристичної галузі України необхідно досягнути балансу між безпекою життєдіяльності та здоров'ям населення держави з урахуванням її економічних інтересів. А зробити це можливо тільки при державній підтримці туризму та підприємницьких ініціатив у даній сфері, поліпшенні сервісу, зокрема у сфері гостинності, та у посиленні популяризаційної компанії, зокрема в мережі Інтернет.

Список літератури:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p>.

2. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та основи економіки*. 2015. № 7. С. 257–265.

3. Mozolev O., Hutsal, L., Shorobura, I., Dolynska, O., Stoliar, V. (2020). Basic Preparation of a Tourist for Sports and Fitness Hike. *International Journal of Applied Exercise Physiology* www.ijaep.com VOL. 9 (12) pp. 99-106. Doi: 10.26655/IJAEP.2020.12.1

4. Світлична В.Ю. Туристична сфера: пошук шляхів подолання кризи в умовах глобальних карантинних обмежень. *Комунальне господарство міст*, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, 2020, том 5, випуск 158. С. 24-31. DOI 10.33042/2522-1809-2020-5-158-24-31

5. Мацука В.М. Державне регулювання міжнародного туризму в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 4(72), С.15-22.

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ БІЗНЕС ПЕРІОДУ ПАНДЕМІЇ: НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ, ФОРМИ, ТЕРМІНИ

Смирнов Ігор Георгійович,
професор, доктор географічних наук,
професор кафедри країнознавства та туризму

Любіцева Ольга Олександрівна
професор, доктор географічних наук,
завідувачка кафедри країнознавства та туризму,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

Подорожі під час пандемії змінилися і скоротилися до мінімуму. Але туристи все ж таки шукають будь-які можливості відправитися до нових країн. За час пандемії перетворень зазнали не тільки подорожі, але й з'явилися нові їх форми та терміни, що розкривають ці зміни та відображають відношення до них. До таких новітніх явищ у міжнародному туристичному бізнесі з відповідними назвами відносяться [1; 2]: тревел-шеймінг, воркейшн, ворк фром хотел, стейкейшн, цифрові кочівники, тревел-пухирі. Що ж вони означають?

Подорожі під час пандемії можуть викликати не тільки радість, але й встид. Таке явище і отримало назву *тревел-шеймінг* (з англ. – travel – подорож, shame – встид) [1]. До коронавірусу подорожі вважалися «соціальною валютою». Люди подорожували, знайомилися з представниками інших країн, національностей, спілкувалися в реалі або соцмережах. І, звісно, хвалилися новими поїздками: рахували кількість відвіданих країн, перельотів, міст та скільки днів вони провели поза домівкою у поїздках. При цьому збентеження переживали ті, хто мало подорожував, - їм нічого було сказати. Але після загальносвітового блокування внаслідок жорсткого карантину соціальний статус подорожей змінився. Туристи, які намагаються подорожувати під час пандемії, можуть зіштовхнутися з негативною реакцією оточення. Багато людей вважають, що подорожі під час пандемії коронавірусу піддають загрозі інших через можливість заразитися цією хворобою. Особливо велику хвилю засудження можна отримати за красиві фото у соціальних мережах, які подорожуючі виставляють після поїздки. Іноді неприязнь і засудження чийхось подорожей зупиняє людей від купівлі туру: а що скажуть інші, якщо я поїду на відпочинок під пальмами. Що ж робити у цій ситуації? Краще не хвалитися своїми поїздками, або просто не звертати увагу на тих, хто «голосно» висловлюється під такими світлинами. Головне – самим не опускатися до засудження інших. А подорожувати чи ні під час пандемії – кожен повинен вирішувати самостійно та відповідати за ризики та можливі проблеми, як під час поїздки, так і після неї.

Воркейшн - це робоча відпустка, а точніше робота під час відпустки (з англ. work – робота, vacation – відпустка) [1]. Поєднання роботи та відпустки передбачає роботу поза офісом, суміщуючи дозвілля з продуктивним часом.

Основна ідея поняття «воркейшн» полягає у тому, що можна не брати відпустку, щоб кудись поїхати. Навіть у поїзді можна продовжити працювати віддалено. Цей тренд з'явився ще 2012 р., але став особливо актуальним під час пандемії, майже зрівнявшись з звичайною віддаленою роботою. Теоретично воркейшн розрахований на офісних працівників, які не хочуть зупиняти робочий процес, але вирішили кудись терміново поїхати, щоб змінити спосіб життя. Практика воркейшна була впроваджена у багатьох фірмах США та Європи, які уважно відносяться до благополуччя працівників та альтернативних способів підвищення їх продуктивності праці у довготривалій перспективі. Звісно, нам поки що доволі складно собі таке уявити але у багатьох великих компаніях США та Австралії керівництво іде на такі поступки, щоб цінний працівник не перегорів на роботі, зміг поїхати разом з родиною до замиського будинку або відправитися у поїздку під час канікул дітей. Не завжди офіційні відпустки співпадають з родинним розкладом, а от воркейшн це дозволяє. До речі, це є і непоганий варіант продовження звичайної відпустки. Залишається домовитися з керівництвом про додатковий тиждень відпустки та переключитися на віддалену роботу у той час, поки ваша родина продовжує відпочивати на пляжі. Також це непоганий спосіб продовжити перебування у місці відпочинку, яке сподобалося.

2020 р. не був сприятливим для туристичної індустрії. Особливо це відбилося на готельному бізнесі – найбільшому та найважливішому складнику туристичного комплексу. Для того, щоб перекрити збитки деяким готелям довелося застосувати творчий підхід у адаптації до нових умов бізнесу. Одна з таких спроб полягає у привабленні бізнес-мандрівників новою концепцією – WFH (англ. work from hotel), «робота з готелю» [1]. Отже, деякі готелі вирішили переорієнтуватися з подорожуючих на ділових людей, які працюють віддалено, тому можуть подорожувати, не чекаючи на відпустку. Наприклад, по своїй країні або до країн, які відкриті до відвідування. Дистанційний режим роботи дозволяє виконувати свої обов'язки і одночасно лікуватися в санаторії, або відпочивати в Арабських Еміратах. У всьому світі готельні мережі розпочали нові програми для реалізації цієї концепції, використовуючи переваги вже існуючих зручностей. Хочете прийняти ванну під час обідньої перерви? Або провести зустріч в залі для нарад? Або попрацювати у зимовому саду готелю? Все це стає можливим, якщо замість офісу орендувати номер у готелі. Тому тепер у переліку популярних вимог до сервісу готелю значаться додаткові вимоги: стабільний інтернет, доступні розетки, столи, що регулюються за висотою, ергономічні стільці, тихі та комфортні номери. Прикладами цього є: готель Marriott Providence Downtown, який сформував пакети Day Use зі знижками 50% для тих, хто працює віддалено; готель White у Брукліні (Нью-Йорк), що надає в оренду номери для роботи щоденно з 8.00 до 18.00 (постояльці можуть розміститися в номері з гарним видом з панорамних вікон, або у внутрішньому дворіку, у вартість оренди номеру входять безкоштовні напої та цифровий доступ до газети «The New York Times»). Багато готелів розробили пропозиції з істотними знижками для тих гостей, які приїдуть до них на постійне проживання, щоб попрацювати в готелі від двох днів до декількох місяців. Постояльцям надають не тільки стандартні готельні послуги: можна привезти з собою

домашніх улюбленців, або родину. При цьому пропонується для дітей віртуальна допомога у дистанційному навчанні, а для дорослих – робочі місця у альтанках біля басейну та інші приємні особливості, яких не має у стандартному офісі чи в зоні коворкінгу.

Сьогодні багато людей не можуть собі дозволити витратити великі кошти на тривалі подорожі, до того ж в локдаун можуть відмінити навіть потяги, тому придумали альтернативу справжньої відпустки – *стейкейшн* (від англ. *staycation*: *stay* - перебування, *vacation* – відпустка) – відпочинок неподалік домівки з рідними, друзями, дітьми і, навіть, з улюбленими домашніми тваринами [1]. Цей термін став популярним під час фінансової кризи початку 2000-х років, коли у багатьох людей бракувало грошей на коштовні закордонні подорожі. Доводилося подорожувати недалеко від домівки, часто навіть у власному місті люди шукали нових вражень. Головне при цьому – зробити все, щоб відчувати себе туристом, відволіктися від побутових проблем, не відповідати на робочу пошту, не займатися домашнім господарством. До речі, якщо взяти на озброєння цей термін то можна організувати гарний відпочинок у святкові дні, наприклад, пожити у найкращому готелі міста, або піти у ресторан, замість того, щоб готувати вечерю для родини, а вранці отримати задоволення від нового виду з вікна, неспішного сніданку, замовленого до готельного номеру, або просто гуляти по місту, дивлячись на нього очима туриста. При цьому така пропозиція має багато переваг: виключена можливість запізнення на рейс, не треба збирати валізи, можливо побути на самоті, або удвох з коханою особою, а дітей для різноманітності залишити бабусі та дідусеві. Головне - отримати яскраві враження і це можливе, навіть не виїжджаючи далеко з свого міста.

Ще одне нове явище 2020 р. у світовому туризмі – *візи для фрилансерів*. Їх запровадили у декількох країнах, для того щоб привабити туристів – «цифрових кочівників», тобто працівників які не залежать від офісу [1]. На що це потрібне фрилансеру, якщо він і так може працювати віддалено де захоче? Справа у тому, що у деяких країнах за туристичною візою не можна працювати. І навіть, якщо не афішувати свою трудову діяльність, то, як правило, туристична віза швидко закінчується і після цього треба виїхати з країни. А під час пандемії візи для фрилансерів забезпечують можливість потрапити до тієї країни, куди туристам в'їзд заборонений. Так, у листопаді 2020 р. емірат Абу-Дабі (ОАЕ) оголосив про створення нового типу віз, що дозволяють фрилансерам, які працюють на довгостроковій основі, проживати в еміраті. Громадяни (резиденти та нерезиденти ОАЕ) можуть подати заявку на отримання подібного дозволу. Раніше іноземці отримували право працювати в цій країні тільки, якщо їх найняла компанія в Абу-Дабі, ліцензії на фриланс видавались виключно громадянам ОАЕ. Ще одна країна – Ісландія, яка до цього часу була закрита для мандрівників, запропонувала візи, за якими віддалені працівники можуть переїхати туди на термін до 6 місяців. При цьому можна приїхати з родиною і у такий спосіб побачити природні красоти Ісландії без юрб туристів. Ще у деяких країнах з'явилися візи для «цифрових кочівників»: Грузія обіцяє таку візу при доході від \$ 2000 на місяць – можна приїхати навіть під час пандемії, але

доведеться пробути 12 днів у карантині; чекають на фрилансерів і в Естонії, де можна жити цілий рік, якщо місячний дохід перевищує \$ 3405.

Тревел-пухирі (з англ. - travel bubbles), вони ж – тревел-коридори (з англ. - travel corridors), або повітряні мости (з англ. - air bridges) дозволяють мандрувати між двома або декількома країнами без необхідності перебувати на карантині [2]. По суті, це ексклюзивні партнерські угоди, підписані урядами країн, які продемонстрували значні успіхи у стриманні пандемії Covid-19 та боротьбі з нею у межах своїх кордонів. Ці країни прагнуть налагодити пасажиропотоки та відновлюють зв'язки між собою, відкриваючи кордони та дозволяючи подорожуючим вільно переміщуватися без необхідності проходити карантин після прибуття. Ще з початком карантину почались обговорення між країнами щодо можливостей створення тревел-пухирів. Розповсюдження цього терміну було ініційовано трьома країнами Балтії, а саме Естонією, Латвією та Литвою, коли вони сформували трьохстороннє партнерство, що дозволило громадянам цих країн в'їзд на територію держав-членів. Коли світ дізнався про цю ініціативу, багато країн перейняло їхній досвід, або, у всякому разі, серйозно задумалися про можливість формування відповідного блоку з сусідніми країнами. Так, у листопаді 2020 р. Гонконг та Сингапур оголосили про те, що хочуть створити тревел-пухир, який би дозволяв мандрувати між цими двома містами без карантинного контролю. При цьому, у межах повітряних мостів мандрівники все ж таки повинні проходити тест на коронавірус. Також Великобританія підписала угоду із США про відкриття тревел-коридору по закінченні різдвяних свят 2020 р. Карибські острови, багато країн Південно-Східної Азії також відкривають подібні коридори. Отже, до кінця 2020 р. вже з'явилися можливості мандрувати та переміщуватися світом, для чого треба чітко відслідковувати інформацію по відкритих країнах та тревел-пухирях, щоб правильно скласти маршрут, а також не сидіти у кожній країні прибуття 14 діб на обсервації.

Список літератури:

1. Савина И. Словарь путешественника времен пандемии. Вести. 2020. 3 декабря. С.11.
2. Савина И. Путешествие – 2021: что важно знать. Вести.2020. 8 декабря. С.8.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ ГЕЛЬМІСАН ГЕЛЮ НА ГЕЛЬМІНТОФАУНУ СОБАК М.ТРОСТЯНЕЦЬ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Морозов Богдан Станіславович,
магістр ветеринарної медицини, аспірант,
Сумський НАУ

Гельмінтози - широко поширені захворювання, при яких тварини відчують погіршення стану, порушення роботи багатьох систем і органів. Ветеринарні лікарі часто спостерігають ускладнення при лікуванні тварин за даних патологій. Основою успіху в лікуванні собак і котів хворих на гельмінтози є володіння питаннями патофізіології захворювання і сприйняття гельмінтоінвазії як складного симптомокомплексу, що завдає різноманітних ушкоджень всьому організму. Особливу небезпеку становлять приховані форми цієї групи хвороб, а тому, на перший погляд здорові тварини можуть таїти в собі серйозну загрозу здоров'ю, а в ряді випадків і життю людини [8].

Епізоотична ситуація стосовно паразитарних захворювань домашніх тварин, в умовах великих міст України, в багатьох випадках залишається складною, а за певних умов виникає тенденція до її погіршення [6]. В останнє десятиліття, під впливом антропогенних факторів, спостерігається поширення кишкових гельмінтозів собак на раніше вільні від них території [3]. Тому досить актуальними є питання удосконалення діагностики, лікування та профілактики гельмінтозів дрібних домашніх тварин, які можуть бути небезпечними і для людини [7,8]. Гельмінтологічні дослідження свідчать про те, що у собак в 57,14% випадках виявляють асоціації гельмінтів, з 2-х до 7 видів. Найчастіше у собак одночасно може паразитувати 2- 3 види гельмінтів, рідше 4-5, а іноді 6-7 видів [4]. За іншими дослідженнями моноінвазії виявляють у собак в 20% випадках [1]. Аналіз таких мікропаразитоценозів у бродячих і мисливських собак вказує на те, що в них одночасно паразитують від 2 до 4 видів гельмінтів [8]. Найбільший спектр представників гельмінтофауни визначають у сільських собак (до 5 видів), а у міських собак частіше їх найменша кількість – один, два види гельмінтів [7], що пов'язують як з гарним годуванням, набагато меншою кількістю їх контактів з проміжними хазяїнами гельмінтів, так і більш частим діагностуванням паразитозів та періодичною дегельмінтизацію цих собак.

Дослідження проводили на кафедрі епізоотології та паразитології Сумського національного аграрного університету. Метою нашої роботи було визначення сучасного видового складу гельмінтів у собак, яких утримують за різних умов на території Тростянецького району Сумської області України. Крім видового складу встановлювали інтенсивність та екстенсивності інвазії за показниками копрологічного аналізу. Відбір проб фекалій в стерильні пластикові контейнери

проводили безпосередньо після дефекації тварин. Збір анамнестичних даних передбачав: стать, вік, породу тварини, дату профілактичних обробок антигельмінтними препаратами (якщо це проводилось). Аналіз відібраних проб проводили протягом доби після взяття матеріалу. Визначення видового складу гельмінтів проводили за ідентифікацією яєць паразитів, виявлених при копрологічних дослідженнях. Всього було досліджено 12 проб, в тому числі від 3 собак при безприв'язному утриманні, 9 при прив'язному утриманні.

Копроовоскопію проводили за загальноприйнятим методом Г.А. Котельникова і В.М. Хренова (1972, 1973) з використанням в якості флотаційної рідини концентрованого розчину технічної аміачної селітри (щільність розчину при температурі 20 °С - 1,32) для визначення екстенсивності інвазії собак кишковими гельмінтами.

З лікувальною метою проводили випробовування дії препарату Гельмісан гель фірми «Бровафарма» в дозі 0,2 мл на 4 кг ваги тварини, одноразово. Препарат являє собою однорідний гель світло-жовтого кольору без вираженого запаху. В складі 1 мл препарату міститься активно діючі речовини (мг): пірантелу памоату-300,0 і празиквантелу - 20,0 та допоміжні речовини: тілоза, вода дистильована.

При дослідженні було встановлено, що гельмінтози у обстежених собак реєструються у вигляді як моно- так і мікст інвазій (таблиця 1).

Таблиця 1. Спектр гельмінтофауни собак м.Тростянець Сумської області

№ з/п	Умови утримання	Інтенсивність інвазій, екз/яєць						
		<i>E.granulosus</i>	<i>T.canis</i>	<i>T.leonine</i>	<i>C.plica</i>	<i>T.vulpis</i>	<i>U.stenocephala</i>	<i>D.caninum</i>
1	Прив'язне	-	-	3,6	-	-	-	-
2	При'язне	-	-	-	1,8	-	-	6,3
3	Прив'язне	-	0,6	-	9,8	1,1	21,3	-
4	Прив'язне	-	-	7,1	-	-	-	0,9
5	Безприв'язн	0,3	-	-	-	3,3	2,9	-
6	Прив'язне	-	4,3	0,4	-	-	-	5,3
7	Безприв'язне	-	-	-	-	2,9	-	-
8	Прив'язне	-	9,6	-	-	-	10,3	8,1
9	Прив'язне	-	1,6	0,7	9,2	-	31,1	2,7
10	Прив'язне	-	-	-	-	21,3	-	-
11	Прив'язне	-	-	8,2	1,2	-	-	7,9
12	Безприв'язне	-	1,3	5,3	-	5,3	-	3,2
Екстенсивність %		8,3	41,6	50	33,3	41,6	33,3	58,3

Тварини на 41,3 % були заражені токсокарами (збудник *Toxocara canis*, родина *Anisakidae*). Максимальна інтенсивність токсокарозої інвазії сягала 9,6 екз./яєць в одній краплі флотаційного розчину.

Яйця *Toxascaris leonine*, родини *Ascaridae*, виявляли в 50 % досліджених проб, інтенсивність інвазії була в межах від 0,4 до 8,2 екз./яєць в одній краплі флотаційного розчину.

Екстенсивність трихурозної інвазій (збудник *Trichuris vulpis*, родина *Trichuridae*) становила 41,6 %, при інтенсивності інвазії 21,3 екз./яєць в одній краплі флотаційного розчину.

Слід зазначити, що у 33,3 % собак також реєстрували капіляріоз. Яйця гельмінта *Capillaria plicata* виявляли у тих тварин, яких господарі використовували для полювання, що на нашу думку пояснюється більш вірогідним контактом з проміжним хазяїном і підвищує можливість зараження. Інтенсивність капіляріозної інвазії сягала значення 9,8 екз./яєць в одній краплі флотаційного розчину.

На унцинаріоз (збудник *Uncinaria stenocephala*, родина *Ancylostomidae*) були заражені 33,3 % тварин. Інтенсивність унцинаріозної інвазії коливалася в межах 2,9-31,1 екз./яєць в одній краплі флотаційного розчину.

Також у собак виявляли членики та кокони з яйцями *Dipylidium caninum*, (родина *Dipylidiidae*, клас *Cestoda*), екстенсивність інвазії становила 58,3 %.

В одному випадку у мисливської собаки встановили наявність *E. granulosus* (0,3 екз./яєць в одній краплі флотаційної рідини). Ця собака утримувалась безприв'язно і використовувалась для полювання.

Таким чином було встановлено, що у собак (12 гол) з одноосібних господарств Тростянецького району переважно виявляли мікстинвазії кишковими гельмінтами, інтенсивність інвазії якої становила 80 %, а екстенсивність - 38,05%.

З метою вивчення антигельмінтної активності препарату Гельмісан гель, 12 тваринам задавали препарат перорально, з фаршем в дозі 0,2 мл на 4 кг ваги тварини одноразово. Через 7-10 днів після дачі препарату проводили повторний якісний і кількісний копроовоскопічний аналіз. Ефективність паразитоцидної дії препарату на кишкових гельмінтів собак оцінювали за зменшення кількості яєць паразитів в 1г фекалій. Екстенсивність препарату оцінювали по відношенню кількості звільнених від кишкових гельмінтів тварин, в результаті обробки антигельмінтним препаратом, до кількості досліджуваних тварин. Дослідження показали, що з 10 тварин були повністю звільнені від гельмінтів, а в 2 тварин спостерігалися моно інвазії такі як *T. vulpis* та *U. stenocephala*.

Список використаної літератури

1. Бодня Е. И. Токсокароз - паразитарное заболевание животных и человека/Бодня Е. И., Замазий Т. Н.// Журнал сучасного лікаря. Мистецтво лікування. 2006. № 6(32). С. 57-59.

2. Дахно І. С. Екологічна гельмінтологія. Навчальний посібник / І. С. Дахно, Ю. І. Дахно - Суми: Козацький вал, 2010. С. 77-82.

3. Дубина І. Н. Гельмінтози собак: монографія / І. Н. Дубина // Витебск: УО ВГАВМ, 2006. 200 с.

4.Есаулова Н. В. Гельминтозы собак и кошек, опасные для человека и их диагностика / Н. В. Ессаулова // Ветеринария, 2000. №6.С. 22–28.

5.Лысенко А. Я. Клиническая паразитология/А. Я. Лысенко, Н. Г. Владимирова, А. К. Кондрашина // Женева, 2002.С. 65–66.

6.Медична паразитологія з ентомологією / В.М. Козько, В.В. Мясоєдов, К.В. Юрко та ін.; за редакцією В.М. Козька, В.В. Мясоєдова. Навчальний посібник. ВСВ «Медицина», 2015. 336 с.

7.Шуляк Б.Ф., Архипов И.А. Нематодозы собак. М.: КонсоМед., 2010.С. 53-68.

8.Глобальна паразитологія: Підручник/ В.Ф. Галат, А.В. Березовський, Н.М. Сорока, М.П. Прус, В.О. Євстаф'єва, М.В, Галат; за ред. В.Ф. Галата. – К.: ДІА, 2014. - 568 с.

ТЕХНОЛОГІЯ ДЕЗОБРОБКИ ПРИМІЩЕНЬ, ОБЛАДНАННЯ, ПОВЕРХНІ ІНКУБАЦІЙНИХ ЯЄЦЬ ТА ПОВІТРЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ФІЗИЧНИХ МЕТОДІВ (ОЗОН, УФ-ОПРОМІНЕННЯ).

Павліченко Олена Володимирівна

Кандидат біологічних та ветеринарних наук, доцент
Харківська державна зооветеринарна академія

У більшості літературних джерел висвітлюються матеріали щодо застосування безперервного очищення і знезараження повітря і яєць в процесі інкубації безпосередньо в інкубаційній шафі. Сюди слід віднести УФ-опромінення, аероіонізацію, озонування, електрофільтрацію повітря, дезобробку яєць до і в період інкубації різними хімічними препаратами [1,2,3,4,5,6,7,8,9]. Це пов'язано з тим, що після закладання чергової партії яєць, оброблених формаліном, бактеріальна забрудненість повітря в інкубаційній шафі хоч і знижується на 27-33%, у порівнянні з рівнем зараження повітря приміщення, та через 2-3 доби поспіль уже сягає 45-55%, а в подальшому стає на 20-30% більшою, ніж у приміщенні. Тобто, бактерицидні властивості формаліну через 7-8 діб інкубації вже відсутні. Тому бактеріальна забрудненість підвищується внаслідок надходження мікроорганізмів, як з повітрям, так і в результаті потужного їх розмноженні в шафі. З метою попередження або зменшення надходження мікрофлори в останні роки розроблені різні технічні та хімічні методи очистки і знезараження повітря, яєць і стимуляції ембріонального розвитку птиці [10].

У разі застосування бактерицидних апаратів дуже часто використовується синергійний ефект, тобто спільна дія ультрафіолетового випромінювання і озону. Паралельна робота УФ - випромінювача і пристроїв з вироблення озону (наприклад, апарат «Уфотек») сприяє зростанню в кілька десятків разів бактерицидного ефекту при відносно слабкій потужності УФ - випромінювача та концентрації озону. Загибель бактерій відбувається в основному за рахунок незворотних ушкоджень їх ДНК. Виходячи із бактерицидних властивостей озон у 300 разів перевищує хлор і нейтралізує патогенні властивості мікроорганізмів повітря, води, на різних поверхнях, виключає тривалу негативну післядію на людей і тварин. При цьому не виникає проблеми видалення та утилізації відпрацьованих речовин [11,12].

Установки можна монтувати в повітроводах, приймальних відсіках, тобто там, де постійно циркулює повітря. Існує також варіант створення активної циркуляції повітря самою установкою в радіусі до 15 метрів. Проходячи через установку, повітря опромінюється та стерилізується УФ - опроміненням, джерелом якого є ртутні лампи. При цьому, повітря збагачується озоном, який утворюється (у озон перетворюється менше 0,001% кисню) в озонаторі. Унікальна конструкція та невелика потужність озонатора забезпечують економічний режим

роботи і не створюють для здоров'я персоналу небезпечної концентрації озону. Циркуляція озону виключає утворення повітряних необроблених зон і поверхонь не тільки у відкритому просторі приміщення, але і у важкодоступних порожнинах, знезараження яких йде проникаючим в них обробленим повітрям.

Бактерицидна ефективність озонаторів і УФ - опромінювачів залежить від їхньої потужності, обсягу або площі оброблюваного повітря, поверхні. Так, при включенні в роботу одної УФ - лампи та одного озонатора рівень знезараження тест-культур у залежності від швидкості руху повітря в повітроводі (від 1,5 до 15 м/сек) коливається в межах: *Escherichia coli* K99 - від 100 до 99,75 %, *Staphylococcus aureus* 209 - від 97,25 до 50,2%, *Saccharomyces cerevisiae* 80 - від 99,9 до 98,5%. Згідно даних Калин П.С.(2009) один апарат «Уфотек» знижує бактеріальне забруднення повітряного басейну яйцесховища (250 м³) в 11 разів, а в приміщеннях з обсягом до 53 м³ майже повністю. Поверхня шкарлупи яєць, де застосовували апарат «Уфотек» і обробку гнізд препаратом «Полідез», має в 2-2- 2,5 рази меншу бактеріальну забрудненість у порівнянні з контрольною, де застосовували обробку формаліном. Збільшення кількості озонаторів з 1-го до 2-х підвищує ефективність знезаражування повітря майже на 70% у порівнянні з першим варіантом. При використанні 2-х УФ ламп і 3 - 4-х озонаторів ефективність дезобробки повітря додатково підвищується ще на 25% і становить для тест - культури *Escherichia coli* K99-від 100 до 99,8%, штам *Staphylococcus aureus* 209 - від 99,8 до 99,5%, *Saccharomyces cerevisiae* 80 від 100 до 99,6 % [14].

Позитивні результати отримані нами в разі включення в пташнику протягом 1 хвилини в роботу апаратів озонування та УФ-опромінення поверхні стрічки для збирання яєць. Це сприяло зменшенню рівня мікробіологічного навантаження на поверхню шкарлупи майже в 10-15 разів, або на 90%. Подальше використання апаратів (протягом 2-4 хвилин) не призводило до зменшення рівня бактеріологічного забруднення поверхні яєць. У зв'язку з тим, що яйця під апаратами проходять тільки один раз, а стрічка транспортера - декілька разів, бактеріальна забрудненість поверхні стрічки за цей період зменшується в 4,15 разів. Встановлено високий корелятивний зв'язок між рівнем бактеріального забруднення поверхні стрічки для збирання яєць і терміном її обробки озоном та УФ- опроміненням ($r = - 0,81$, $m_r = \pm 0,339$), при $P > 0,95$. Збільшення терміну знезараження поверхні стрічки транспортера до 4 хвилин вірогідно зменшує рівень її забрудненості майже в 10 разів.

Повітряне середовище птахівничих приміщень повинно бути обладнаним різними системами вентиляції, сумісними з опаленням і хімічними способами обробки, спрямованими на очищення повітря від газової та бактеріальної забрудненості. Однак ці системи не забезпечують необхідної якості його бактеріального та газового складу. Відомо, що хімічні препарати, які використовують в інкубаторіях потрапляють в продукти харчування. Тому їх знаходять у харчових яйцях, м'ясі, молоці і т.п. Незадовільний мікроклімат у тваринницьких приміщеннях приносять щорічний збиток за рахунок: зменшення несучості курей-несучок на 25%, зниження молочної продуктивності корів на 15%, недоотримання середньодобових приростів на 10% [6].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває використання іонізаторів, озонаторів для очищення повітряного середовища в тваринницьких і птахівничих приміщеннях, завдяки яким підвищується свіжість повітря, знижується газова і мікробна забрудненість, підвищується продуктивність тварин та птиці.

Однак іонізатори і озонатори, які застосовують в даний час в приміщеннях при клітковому утриманні птиці, мають загальний недолік - складність отримання досить стабільної і однорідної концентрації іонів і озону в зоні дихання птиці [6,14,15,16].

Незважаючи на те, що озонування є ефективним способом дезінфекції практично будь-яких середовищ, в т.ч. і повітря, води, поверхні інкубаційних яєць і т.п., він потребує розробки регламенту автоматичної роботи не тільки для приміщень, обладнання, інкубаційних яєць і т.п., але і для обслуговуючого ці об'єкти персоналу.

Проведені нами дослідження також показали, що обробка інкубаційних яєць озоном у концентрації $0,1\text{г}/\text{м}^3$ протягом 60 хвилин зменшує бактеріальне навантаження на поверхню шкаралупи на 99,8%, а мікроскопічними грибами тільки на 10%. Негативного впливу рівня обробки поверхні інкубаційних яєць озоном (у концентрації 0,1- 0,5 та $1\text{г}/\text{м}^3$ протягом 60 хвилин) на ембріональний розвиток курей не виявлено.

Після обробки озоном рівень бактеріального забруднення повітря приміщення камери фумігації через годину знижується майже в шість разів, через 2-2,5 години - в 7 разів. Забруднення стін фумігаційної камери інкубаторію через 1-2 години після оброблення озоном зменшує чисельність мікроскопічних грибів в 2,2 рази, а поверхні інкубаційних яєць через 2,5- 2 години - в 7,3-3,7 разів. У зв'язку з тим, що з труби для вилучення з приміщення дезречовин постійного надходить оброблене повітря, рівень контамінації її поверхні мікроорганізмами зменшується в міру підвищення терміну оброблення озоном у 2,2 - 4,5 разів.

Визначення ефективності роботи озонування в камері збирання пуху вивідної зали інкубаторію показали, що після обробки повітря, яке вилучається із камери, рівень бактеріального забруднення як стін, так і повітря майже стабільний. Пояснюється це тим, що після початку виведення курчат кількість бактерій в середині вивідної шафи постійно зростає. Так, як із вивідної шафи, де виводяться курчата, постійно надходить відпрацьоване повітря і кожного разу з підвищеним рівнем мікробіологічного та мікозного забруднення, рівень мікроорганізмів у відпрацьованому повітрі навіть за межами інкубаторію (на даху) незважаючи на постійну роботу озонатора, майже не змінюється. У зв'язку з цим, вважаємо, що з метою підвищення ефективності знезараження поверхні та повітря необхідно задіяти більш потужні озонатори і провести з ними додаткові лабораторні і виробничі випробовування. Крім того, у разі застосування дезобробки озоном будь-якого середовища обслуговуючий приміщення персонал вимагає розробки режиму його роботи з метою захисту від негативного впливу на роботу не тільки обладнання, але і та стану здоров'я людини.

«Список літератури»

1. Кривопишин И.П. Озон в промышленном птицеводстве. // Монографія, Росагропром, 1988, - 173 с.
2. Мельникова И. И. Прединкубационное облучение яиц уток кроссов Х-11 и Медео гелий-неоновым лазером и его влияние на постэмбриональное развитие утят-бройлеров . МВА. М.: 1990. - С. 16.
3. Отрыганьев Г. К. Инкубация, кислород и лучистая энергия // Птицеводство. - 1977. - №6. - С. 35-36.
4. Попов П.А. Качественные показатели и биологическая ценность мяса цыплят-бройлеров при озонировании. // «Вестник РУДН». - 2013. - №2. - С. 73-79.
5. Стегний Б.Т., Бреславец В.А., Обуховская О.В., Годовский А.В., Драгуть С.С., Калын П.С., Черный Н.В., Титарчук В.П. Эффективность дезобработки воздуха аппаратом «Уфотек» в зависимости от его мощности и скорости движения воздушных потоков // Материалы ІХ Украинской конференции по птицеводству с международным участием «Актуальные проблемы современного птицеводства».- Алушта, сентябрь 15-18, 2008. - С. 190-194.
6. Сторчевой В.Ф. Ионизация и озонирование воздушной среды в птицеводстве (автореферат дис. на соиск. уч. степ. доктора тех. наук). М., 2004.
7. Koidis P. Efficacy Of Ozone Treatment To Eliminate Salmonella Enteritidis From The Eggshell Surfaces / P. Koidis, M. Bori, K. Vareltsis // Proc. VIII European Symp. on the Quality of Egg and Egg Production. – Bologna, Italy, 19-23 Sept, 1999. – V. II. – P. 581-584.
8. Niedziolka Y. Wplyw dodatkowego pola magnetycznego na przebieg klucia sie pisklat kurzych szczepionych in ovo przeciwko chorobie gumbora (IBD) / Y. Niedziolka, M. Lis, B. Szymonowicz // Folia Univ. agr. Stefin. Zootechn. – 2001. – № 43. – P. 69-77.
9. Whistler P. E. Bactericidal activity, eggshell conductance and hatchability effects of ozone versus formaldehyde disinfection / P. E. Whistler, B. W. Sheldon // Poultry Sci. -1989. – V. 68, № 8. – P. 1074-1077.
10. Марков Ю., Свиридеко В., Заика С. Динамика накопления микрофлоры в инкубационных шкафах // Птицеводство.-1984.- № 6. - С. 32-33.
11. Бреславец В.А., Стегний А.Б., Стегний А..А. Обеспечение биобезопасности среды инкубатория/ Ветеринарна медицина: міжвід. темат. наук. зб., 2013. - Вип. 97. - С. 23-27.
12. Калын П.С., Бреславец В.А., Стегний Б.Т. Современная технологическая схема дезобработки яиц с момента их снесения до вывода молодняка //

Птахівництво. – Міжвід. наук. зб. – ІІ УААН. – 2008. - Вип. 62 частина 2. – С. 352-359.

13. Попов П.А, Использование озона в птицеводческих хозяйствах для обработки воздуха помещений. // «Вестник РУДН». - 2010. - №2. С. 57-62.

14. Попов П.А. Технология применения озона в птицеводческих хозяйствах для обеззараживания яиц. // Российский журнал «Проблемы ветеринарной санитарии, гигиены и экологии».- 2011. - №1(5). - С. 23-26.

15. Попов П.А. Применение озона в птицеводстве. // Материалы XVII Междун. конф. «Инновационные разработки и их освоение в промышленном птицеводстве», Сергиев Посад. - 2012 г. – С. 597-598.